John Crawford,
M. D.

Digitized by the Internet Archive
in 2014

http://archive.org/details/commentariainher03swie

GERARDI L. B. VAN SWIETEN,

Auguſtiſſ. Imperator. & Imperatric. a Conſiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Auguſtae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praeſidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Pariſ. Inſtitut. Bononienſ. & Literar. incognitor. Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS TERTIUS.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud JOHANNEM ET HERMANNUM VERBEEK, Bibliop.
MDCCLIII.
Cum Privilegio Praepotent. Ord. Hollandiae & Weſt-Friſiae.

UNIVERSITY OF MARYLAND
LIBRARY
Founded 1813
SCHOOL OF MEDICINE

19181

PRAEFATIO.

Promiſeram, fateor, me citius datam fidem liberaturum, quam praeſtare potui, in edendis illis, quae ſupererant adhuc, Aphoriſmorum Commentariis: ſed & multa mihi obtigerunt, quae praevidere non poteram. Quis enim credidiſſet, Auguſtam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantum de reſtaurandis ſtudiis & bonis artibus, ſed & praeſtituram talia, quae pacatis temporibus vix ſperari poterant? *Collegium Thereſianum* ſub ejus auſpiciis erectum voluit in uſum nobilis juventutis, ut pietati, linguis, philoſophiae, juriſprudentiae, operam darent. Juſſit ſimul, ut magno ſtatim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum du-

 cens,

cens, ut ſummorum Virorum filii, patriae ſpes, eodem uterentur Medico, cui Auguſtae Domus ſalutem credere dignata fuerat.

Voluit ſimul Auguſtiſſima Imperatrix, ut de emendando ſtudio Medico in antiquiſſima hac Univerſitate cogitarem ſerio; quod dum feci, utile credidi, ſi Inſtitutiones Medicas publice traderem, praemiſſa prius methodo medicinam diſcendi. Novus certe, nec adeo levis, labor!

Neque hoc tantum, ſed & rebus Medicis praeëſſe debui, omnibus intereſſe examinibus &c.; cum videbatur Auguſtiſſimae, muneris mei rationem hoc poſcere, neque abuſus, qui multi ſenſim irrepſerant, alio modo certius exſtirpari poſſe, quam ſi perpetui Praeſidis apud inclytam Facultatem provincia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda eſt Auguſtae Bibliothecae cura, & novus impoſitus Bibliothecae praefecto labor: cenſura nempe librorum Medicorum, Philoſophicorum, Philologico-

corum, Hiſtoricorum, & Miſcellaneorum; Auguſtiſſimae enim pietas ſeveram dictavit legem, qua omnibus ſuis ditionibus exulare juſſit libros, qui moribus vel religioni nocere poſſent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, niſi lectum, & de quo conſtitiſſet in pleno omnium Cenſorum conſeſſu, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adjutores, utrumque nempe Auguſtae Bibliothecae Cuſtodem, quorum eruditioni & multifariae linguarum peritiae debetur inprimis, quod vix ullo idiomate prodire in lucem poſſit liber, quin aliquis noſtrum hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horulas impendere debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus ſaepe. Inſignis tamen utilitas hujus laboris taedium facile compenſat.

Hinc intelligent aequi rerum aeſtimatores, quod non iners otium, nec aulae deliciae, in cauſa fuerint, cur ſerius promiſſis ſteterim. Eadem

dem fuit cauſa retardati operis, quae incepti; publica nempe utilitas, cui promovendae me totum dedi.

Quamvis autem ſenectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, ſpem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo abſolvere poſſim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam verſor. Vale!

INDEX CAPITUM

HUJUS TOMI.

	Pag.
Pleuritis.	1
Paraphrenitis.	72
Hepatitis, & Icterus Multiplex.	81
Ventriculi Inflammatio.	144
Inteſtinorum Inflammatio.	159
Aphthae.	196
Nephritis.	222
Apoplexia.	250
Catalepſis.	311
Carus.	323
De Morbis Chronicis.	329
Paralyſis.	349
Epilepſia.	391
Melancholia.	459
Mania.	519
Rabies Canina.	535
Scorbutus.	590
Cachexia.	636
Empyema.	665

COM-

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

1813 SCHOOL OF MEDICINE

P L E U R I T I S.

§. 875.

Pleuritis dicitur adeſſe, quando aeger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulſu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N°. 3.), in inſpiratu valide aucto, in exſpiratu vel animae retentione leniori, mitiori pariter, ubi reſpiratio, immoto thorace, maxime ope abdominis fit; tuſſi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc ſuffocata.

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρὰ Graecis dicitur; πλευραὶ frequenter pro coſtis ſumuntur: ſic enim illas vocavit *Pollux* (*a*). Illas autem partes, quae ſub axillis ſunt, πλευρὰ ſive latera vocavit; morbum vero, qui circa coſtas eſt, Pleuritidem dixit: eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis; renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen ſatis apte deduci poſſe videtur. Sic dixit *Celſus* (*b*): *Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores eſſe*

(*a*) Jul. Poll. Onomaſtic. Lib. II. Cap. IV. N°. 166. 167. Tom. I. pag. 234. 235.
(*b*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.

eſſe conſueverunt. Quamvis autem hodie a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per ſtomachum tamen *Celſus* intellexit oeſophagum, uti ex alio loco patet (*c*).

Definitio autem pleuritidis, quæ hic traditur, non deducitur ex intellectu cauſæ proximæ morbi definiendi, ſed ex collectione illorum phænomenorum, quæ hunc morbum comitantur, & quorum præſentia, unanimi Medicorum conſenſu, docet hunc morbum adeſſe. Duplici enim modo morbos definiri antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus cauſa proxima, dicitur, de quibus poſtea agendum erit, ſed ſimpliciter in textu habetur: Dicitur Pleuritis adeſſe, quando &c. Seligitur autem imprimis ideo in Pleuritide definienda hæc methodus, quia de parte affecta inter auctores controverſia eſt; de ſignis autem pathognomicis pleuritidis praeſentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in deſcribenda pleuritide conjungit *Galenus* (*d*); cauſam enim morbi proximam & partem affectam determinat, ſimulque praecipua morbi ſymptomata enumerat. Sic autem habet: *Quae in ſuccingente coſtas membrana, ac muſculis illi continuis, fiunt inflammationes, morbum faciunt dictum pleuritidem: haec quidem habet inſeparabilia ſymptomata, febrim acutam, dolorem ac ſi loca (affecta) diſtraherentur vel pungerentur, reſpirationem frequentem & exiguam, pulſum parvum, arteriam duram, & quodammodo tenſam, indicantem: tuſſim ut plurimum quidem cum ſputis coloratis, raro & ſine his &c.* Simili etiam definitione uſus fuit *Aretæus* (*e*) & *Aegineta* (*f*) & *Trallianus* (*g*).

Sequitur jam, ut ſingula phaenomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adeſt in omni pleuritide, ſed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* (*h*). Unde & *Hippocrates* (*i*), Hybernos morbos recenſens, in eodem Aphoriſmo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optimè hoc diſtinxit *Celſus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (*k*): *Sed interdum id malum intra dolorem eſt: isque modo tarde, modo celeriter ſolvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui* πλευριτικὸς *a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris & tuſſis accedit.* Ideo & *Aegineta* (*l*), poſtquam de pleuritide egerat, ſubjungit remedia ad dolores laterum, qui ſine febre ſunt, peculiari titulo illos diſtinguens. Optimè hunc morbum expreſſit hinc *Juvenalis* (*m*) dicens:

Praeterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si coepere pati, miſſum ad ſua corpora morbum
Infeſto credunt a Numine &c.

Plu-

(*c*) Idem ibid. Cap. I. pag 182. 184. (*d*) De Locis Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488. (*e*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 8. (*f*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. verſa. (*g*) Lib. VI. Cap. I. pag. 266. (*h*) Ibidem. (*i*) Aphor. 23. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 118. (*k*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*l*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 41. (*m*) Lib. V. Satyr. 13. verſ. 229.

Plures enim cognitae ſunt cauſae, quae dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occaſione in commentariis §. 326., ubi de contuſione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a curſu, lucta, onere majore ſublato &c. fieri quandoque tantas muſculorum diſtractiones, ut quaedam illarum fibrae rumpantur: Vulſiones, σπάσματα, & rupturas, ῥήγματα, vocaverunt Veteres Medici illa mala; monueruntque, intenſos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hyſtericis & hypochondriacis tales laterum dolores obſervantur, & quidem acutiſſimi ſaepe, ſed ſine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venae ſectionem validam & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias induere larvas poſſe, & quaevis alia mala mentiri, alia occaſione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulſa obſervantur quandoque.

Bina ergo haec in omni pleuritide adſunt, febris acuta continua, & dolor. Quaenam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; ſimulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus non eſt mitis & obtuſus, ſed acutus & punctorius, qualem a diſtentis vaſculis inflammatis naſci in Commentariis §. 382. 3. probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui autores antea memorati, in pleuritidis deſcriptione docuerunt. Hoc autem inprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, ſed non pleuriticos, obſervavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam *in Coacis* (*n*) leguntur ſequentia: *Dolores circa latus*, *in febribus*, *tenuiter conſiſtentes*, *abſque ſignis*, *venae ſectio laedit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti ſunt, neque aliis pleuritidis ſignis ſtipantur. *Duretus* (*o*) loco *in febribus* (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπυρετοῖσιν): ſed forte, nihil in textu mutandum eſſe, probabile videbitur, ſi conſideretur, eadem hac Praenotione alium morbum ab *Hippocrate* recenſeri, quem pariter venae ſectio laedit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi diſertè additur *febris non expertibus* (οὐκ ἀπύροις).

Pulſus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis obſervatur, ob cruorem denſum & compactum, difficilius per fines capillares arteriarum tranſeuntem (*p*): ideoque & hunc in Pleuritidis deſcriptione notavit *Galenus*, uti modo dictum fuit; alibique (*q*) monuit, ob duritiem pulſum pleuriticorum vehementem videri minus peritis, *qui durum ictum nequeunt a vehementi diſtinguere!* Fallere tamen quandoque poſſet hoc ſignum, dum prae doloris acerbitate inſpirare nequeunt aegri, & ſe ipſos fere ſuffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulſuſque mollis & exilis apparet; de qua re poſtea ad §. 883. dicetur.

Cum autem, dilatato per inſpirationem thorace, diſtrahantur partes inflam-

(*n*) N°. 491. Charter. Tom. VIII. Pag. 880. (*o*) In Coacas Hippocratis pag. 387.
(*p*) H. Boerhaave Inſtitut. §. 962. (*q*) De Pulſib. ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 9.

flammatae, neceſſario augebitur dolor, qui ob eandem cauſam lenior erit inter exſpirandum, vel dum aegri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbiſſimum dolorem evitent, vix inſpirant, ſicque ſe ipſos ſuffocant. Hinc levamen aegri tales ſaepe percipiunt, dum lata faſcia thorax ſic conſtringitur, ut pectoris inter inſpirandum dilatatio vel nulla ſit, vel exigua admodum; tunc enim inſpiratio, immoto thorace, perficitur imprimis abdominis ope. In inſpiratione enim non tantum dilatatur thorax coſtarum motu ſolo, verum etiam diaphragma deorſum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum anguſtat, unde preſſa viſcera abdominalia muſculorum abdominalium reſiſtentiam ſuperant, ventremque attollunt. Ubi ergo per faſciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc ſpatium fieri pulmoni per aërem inſpiratum dilatando, dum deorſum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum ſimul dilatatur pectus: atque hoc modo reſpiratio ad vitam neceſſaria poterit peragi. Pro vario autem ſitu partis inflammatae majus minuſve fiet impedimentum reſpirationi, uti poſtea §. 877. patebit.

Tuſſis autem fere perpetua adeſt: unde ab optimis auctoribus ſemper inter ſigna pleuritidis numeratur. Cum autem vel ſola inſpiratio tantum dolorem faciat, ſatis patet, quantum ille augeri debeat, dum tuſſi quaſſatur pectus, unde & aegri natam tuſſim omni molimine ſupprimere nituntur, &, ſi nequeant, convelluntur ſaepe prae doloris acerbitate.

Horum omnium phaenomenorum concurſus docet, pleuritidem adeſſe: verum optime Aretæus (r) monuit ſequentia: *opus eſt autem, omnia haec (pleuritidis phaenomena nempe) inter ſe conſonare atque conſpirare, ab una cauſa pendentia. Quaecumque enim ex his ſparſim alia ab aliâ cauſâ producuntur, etſi omnia ſimul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a diſtractione partium poſt validos nixus ortus foret, tuſſisque catarrhoſa adeſſet, ſimulque acuta continua febris ab alia cauſa quacumque (puta contagio varioloſo, morbilloſo vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concurſus ſymptomatum pleuriticorum, ſed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum ſingula haec ſymptomata non ab una & eadem cauſa ortum ducerent.

§. 876. Quoties una cum his ſymptomatibus ſputa ex pulmone ſymptomatica prodeunt; dicitur *humida;* quando haec abſunt, *ſicca* vocatur.

Quibus ſignis pleuritis praeſens cognoſci poſſit, vidimus: ſequitur jam ut de variis hujus morbi ſpeciebus quædam dicantur. Humidam enim & ſiccam, veram & ſpuriam, idiopathicam & ſymptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & ſicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur ſequentibus numeris.

Tuſſis

(r) Lib. I. de Cauſis & Signis Morbor. Acutor. Cap. x. pag. 8.

Tuſſis fere perpetua pleuritidem comitari ſolet: Cumque ſputa tanti momenti ſint in peripneumonia, & ipſa pleuritis per ſputa ſaepe ſolvatur, uti poſtea §. 888. patebit, in ipſo morbi initio periti Medici ſemper attendunt, an per tuſſim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tuſſim ſputa educuntur, qualiacumque demum haec fuerint, vocatur pleuritis humida, ſi vero ſicca & inanis tuſſis aegros vexet, ſicca dicitur; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis diſtinctio, jam memorata *Hippocrati* (*s*), *Galeno* (*t*), *Celſo* (*u*), *Tralliano* (*w*), aliiſque.

Cum autem monuerit *Galenus*, uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit, in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, illam excretionem, quae per ſputa fit, ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quae cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis deſignant, adeoque dixerit, ſiccam absque ullo ſputo tuſſim idem ſignificare ac urinam aquoſam, quae crudiſſima & peſſimi ominis merito habetur; patet, multum ad Prognoſin facere, diſtinctionem Pleuritidis in humidam & ſiccam. Ab omnibus enim damnatur Pleuritis ſicca, tanquam periculoſa, & moleſtiſſima curatu, & concoctu difficilis (*x*), quae vel celeriter hominem rapit, vel non niſi longo tempore ſolvitur (*y*). *Celſus* tamen, licet damnaverit ſiccam in hoc morbo tuſſim, ſanguinea ſputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuiſſe; dicens: *Huic dolori lateris febris & tuſſis accedit: & per hanc excreatur, ſi tolerabilis morbus eſt, pituita, ſi gravis, ſanguis. Interdum etiam ſicca tuſſis eſt, quae nihil emolitur, idque vitio primo gravius, ſecundo tolerabilius eſt* (*). Confirmant tamen experimenta practica, ſputa ſanguine tincta frequentiſſime in pleuritide adeſſe, minusque nocere, quam ſi abſque ullo omnino ſputo morbus ſit.

§. 877. Nulla eſt pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura, totumque mediaſtinum, hinc anterior, poſterior, dextra, ſiniſtra, ſuperior, inferior, exterior, profundior pars aeque obſidetur hoc malo: ſed inprimis latera.

Videndum jam, quis locus affectus ſit in pleuritide. Omnia ſymptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adeſſe, ſed non convenit inter medicos, quanam in parte haec inflammatio haereat. Acutiſſimus dolor, dum inſpirant tales aegri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & diſtrahi. Membranam illam, quam *coſtas ſuccingentem*, vel & ſimpliciter *ſuccingentem*, vocaverunt veteres (τὴν ὑπεζωκότα ὑμένα) propriam & ſolam pleuritidis ſedem eſſe voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licet forte minus proprio (*z*) vocare ſolent Medici, quae omnem interni thoracis am-

(*s*) De Morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 590. (*t*) De locis affectis Lib. V. Cap. III. ibid. pag. 488. (*u*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*w*) Lib. VI. Cap. I. pag. 267. (*x*) Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis uti & Coac. Prænot. N°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.
(*y*) Vide Galeni locum citatum. (*) Lib. IV. cap. VI. pag. 209.
(*z*) Petit. Comment. in Aretæum. pag. 151.

ambitum inveſtit, pericardium tegit, & ſua duplicatura mediaſtinum (vide Commentaria §. 170. 4.) conſtituit: ſic enim hunc morbum *Aretæus* (*a*) definivit: *ſub coſtis, dorſo, & internis pectoris ad claviculas uſque, tenuis membrana robuſta ſubſtrata eſt, oſſibus adnata, cui nomen ſuccingens. In hac quum phlegmone ſuborta fuerit, febris (adeſt) cum tuſſi, & ſputis variis, pleuritis vocatur ille affectus.* In eadem ſententia fuit & *Aegineta* (*b*) & *Trallianus* (*c*). Partis affectae non meminit *Celſus* (*d*), dum hunc morbum deſcribit. *Galenus* autem, uti ad §. 875. dictum fuit, non tantum coſtas ſuccingentis membranæ, ſed & muſculorum ipſi continuorum, inflammationem facere pleuritidem ſtatuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter ſe affinitatem habeant, ab iisdem ſaepe cauſis producantur, in utroque morbo tuſſis adſit, per ſputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutiſſimam pleuritidem comitetur ſaepe, ſequatur fere ſemper; Clariſſimi viri, & de re Medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (*e*) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expenſis omnibus pleuritidis phaenomenis concluſerit, *morbum illum nihil aliud eſſe, quam febrem a propria & peculiari ſanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit: nonnunquam & in pulmones, unde Peripneumonia ſuboritur; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejusdem cauſae intentione, extentuque latiori differre, autumat.* Interim tamen diſtinctam morbi ſedem in utroque hoc morbo poſuit.

Neque nova haec opinio eſt, pulmonem eſſe partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (*f*) enim plures antiquos Medicos recenſuit, qui hanc ſententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quaedam inveniuntur, quae huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (*g*), voluit, pulmonem, natura ſua rarum & ſiccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, ſi in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; ſi in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (*h*) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum reſiccatus prae vehementi ſiti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum conſtat ex Phyſiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniae hiſtoria patuit ſatis, non ex hac cauſa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus (*i*) fuit in hac opinione, pleuritidem ſpuriam adeſſe, ſi inflammatio externas tantum partes occupet; ſi vero membranoſae pulmonalis ſubſtantiae ſuperficiem inſtar Eryſipelatis prehendat, pleuritidem eſſe

(*a*) Lib. I. de cauſis & ſignis morbor. acutor. Cap. x. pag. 8. (*b*) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 40. verſa. (*c*) Lib. VI. Cap. i. pag. 266. (*d*) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209. &c. (*e*) Sect. VI. Cap. iii. pag. 334. (*f*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. xvi. pag. 115. (*g*) De Locis in Homine Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 365. (*h*) Ibidem Cap. x. pag. 369. (*i*) Medicin. Ration. Syſtematicæ Tom. IV. Sect II. Cap. vi. pag. 426. 427.

eſſe veram, & ubi altius in ipſam pulmonum ſubſtantiam deſcendit, tunc peripneumoniam adeſſe. Eandem ſententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditiſſimo ſimul atque utiliſſimo tractatu, quem de pleuritide conſcripſit, ac ideo potius *pleuripneumoniam* vel *peripneumopleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*k*). Certum quidem eſt, ſolam pleuram non eſſe ſemper pleuritidis ſedem, ſed & muſculos ipſi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipſa adipoſa membrana, in locis intercoſtalibus ſaginatorum animalium adeo conſpicua, quam frequentiſſimam & quidem tenaciſſimae inflammationis ſedem eſſe, in Commentariis §. 374. demonſtratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adipoſam membranam in tumorem attollens, pleuram cum ſummo dolore diſtrahere poteſt (*l*). Cum ergo ex inflammationis hiſtoria ante tradita conſtiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus obſervantur, poſſe eſſe inflammationis ſedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipſi ſuperpoſita, muſculisque intercoſtalibus obtinere poſſe: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis ſedem eſſe poſſe, licet tamen non ſemper ibi haereat morbus, ut multi crediderunt; ſed & in pinguedine, & muſculis intercoſtalibus, reperiatur frequenter.

Certe acutiſſimus ille dolor, qui primum etiam nixum inſpirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in ſolo pulmone haerere malum, cum in peripneumonia vera ſaepe nullus, aliquando obtuſus tantum dolor ab aegris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranoſam ejus ſuperficiem, quae tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem eſt, in cadaveribus pleuritide defunctorum ſaepe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*m*) fatetur, ſe in diſſectione pleuriticorum raro obſervaſſe pleuram tumere, licet phlegmone anteceſſerit. Verum tenuis haec & tenſa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in phlegmone tota fere tumoris moles a panniculo adipoſo turgente pendeat. Novimus ſic, perioſteum, cerebri meninges, ligamenta, abſque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere poſſe. Unde & *Jacotius* (*n*) modo allegatis praemiſit ſequentia: *Inflammationis nomine non ſolum ſanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, ſed quamvis excedentem etiam in parvis membri vaſis.* Magis urget *Petri Servii* teſtimonium, qui in trecentis pleuriticis Romae, poſt mortem diſſectis, deprehendit ſemper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, intacta tamen aut leviter ſaltem vitiata pleura (*o*). Verum, ſi conſideretur, pleuritidem & peripneumoniam ſaepe ſimul concurrere, neque ex pleuritide ſemper perire aegros, quia membrana pleura aut

(*k*) Cap. I. pag. 9. (*l*) Abrah. Kaau Perſpirat. Hippocrat. Cap. VII. N°. 143. pag. 66. (*m*) Hollerii Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 429.
(*n*) Ibidem. (*o*) Triller. de Pleuritide Cap. I. pag. 10.

aut loca intercoſtalia inflammata ſunt, ſed ſaepius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis ſupprimitur, unde impedito ſanguinis per pulmones trajectu lethalis peripneumonia naſcitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere ſemper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, ſed leviter tantum: Cauſa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipſi incumbentibus muſculis, & adipoſa tunica, haeſiſſe potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant obſervata plurima: ſic *Aurelianus* (*p*) dixit: *Manifeſta namque conjectura eſt, quod ipſa (pleura,) patiatur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuriticis faciat, & exſpirantibus ſaepe aegrotis nigra inveniatur.*

Coram multis ſpectatoribus in noſocomio diſſecuit *Diemerbroeckius* (*q*) cadaver mulieris pleuritide mortuae, quae primis quatuordecim diebus acutiſſime afflicta fuerat, poſtea vero, ſuppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior viſus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma uſque inflammatam: abſceſſus autem ruptus fuerat ad quintam & ſextam coſtam, quae binae coſtae duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatae: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione aut alio malo laeſus. Similia & poſtea in viri cadavere eodem morbo exſtincti vidit, atque inde concluſit, minimè veram eſſe illam opinionem, quà ſtatuitur, in omni pleuritide adeſſe etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriore membrana, licet illi aegri de obtuſo tantum dolore conqueſti fuiſſent, dum viverent. Pleuram pariter affectam poſt hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (*r*), & alii plurimi, quos recenſere nimis operoſum foret.

Sed & *Hippocrates* (*s*) diſerte dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; ſi vero pulmo eadem in ſe traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide eſſe pleuram, contiguam ipſi pinguedinoſam tunicam, & muſculos incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam reſpirationem, atque inflammari ſic poſſe, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino diſtinctam eſſe.

Neque obſtat tuſſis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto naſci poſſe Clari in arte viri. Dum intercoſtalia loca inflammata tument, pulmonem contiguum premere atque irritare poſſunt, ſicque tuſſim producere: ipſa inſpi-

(*p*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 117. (*q*) Anatom. Lib. II. Cap. XIII. pag. 309. (*r*) Harder. Apiar. Obſerv. 53. pag. 222. 223. (*s*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

ſpiratio ob acerbum dolorem impedita tuſſis cauſa eſſe poteſt. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius aſſurgens ſurſum premit viſcera abdominalia, ſicque diaphragmatis liberum motum impedit, moleſtiſſima quandoque tuſſis obſervatur (*t*). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranae meatum auditorium inveſtientis, tuſſim producere poteſt. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone diſſitis, tuſſis excitari poſſit, quanto magis a locis pulmoni contiguis, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod ſuppuratum uri vel ſecari juſſit *Hippocrates* (*u*), adeoque verſus exteriora haeſiſſe videtur, tuſſim adfuiſſe notat. Sputa autem, quae in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum poſtea ad §. 888. 6. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex ſputis concludi poſſe, pulmonem in omni pleuritide ſemper & primario affici.

Cum ergo in ipſa membrana pleura, pinguedine ipſi incumbente, muſculis intercoſtalibus, nata inflammatio pleuritidem facere poſſit, patet, in diverſis, & ſatis diſſitis, corporis locis, eundem nomine morbum obtinere poſſe. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipſumque mediaſtinum ex pleurae duplicata lamella, interpoſita tunica cellulosa, conſtat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranae pleurae, quae diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo poſtea, ob ſymptomata quaedam peculiaria, ſingulari capitulo agetur; ſimulque tunc addentur illa, quae circa Pericardii & mediaſtini inflammationem maxime notanda ſunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides obſervavi, & paſſim hoc fide digniſſimorum auctorum teſtimoniis confirmatur: omnium tamen frequentiſſime latera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quae magis patitur, nomen ſumpſiſſe hunc morbum concluſit *Aurelianus* (*w*). Hoc autem imprimis notari meretur, quia minus periti non ſuſpicantur pleuritidem adeſſe, niſi dolor latus occupet: imo & vulgus in illa opinione eſt, ſiniſtrum latus ſolum huic morbo obnoxium eſſe; unde ſaepe morbum ſummo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adeſt. Interim tamen conferendo ſatis numeroſas hujus morbi hiſtorias, quas collegi, vidi ſaepius adhuc dextrum latus, quam ſiniſtrum, affectum fuiſſe: quod & notavit *Trilierus* (*x*), qui ſe obſervaſſe teſtatur benigniorem eſſe pleuritidem, quae dextrum latus occupat, periculoſiorem vero & diuturniorem, quae ſiniſtrum. Monuerat jam *Aretaeus* (*y*), per omnem continuitatem ſuccingentis membranae dolorem protendi, quibuſdam etiam ad dorſum & ſcapulas pertingere, huncque dorſalem pleuritidem ab antiquis vocatam fuiſſe, uti ex ingenioſa obſcuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*z*) dedit, patet. Pleuritidis in

(*t*) Mauriceau Tom. I. Liv. I. Chap. XVI. pag. 141. (*u*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*w*) Acut. Morbor. Lib. II. Cap XIII. pag. 110. (*x*) De Pleuritide pag. 4. (*y*) De Cauſis & Signis Morb. Acut. Lib. I. Cap. X. pag. 8. (*z*) Ibidem pag. 152.

in dorſo etiam jam meminit *Hippocrates* (*a*); quaedam tamen ibi occurrunt, quae corruptum eſſe textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem ſub ipſo ſterno, hunc morbum occupaſſe, docuerunt obſervata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (*b*). In cadavere enim viri, nono die morbi praeter Medicorum exſpectationem mortui, *inventus fuit in membranis interſepientibus tumor inflammatorius ſatis notabilis magnitudinis*, *qui etiam ex parte communicabatur pericardio.* In talibus aegris aderant omnia acutae pleuritidis phaenomena, ſed lateris dolor aberat, ejuſque loco aliquid moleſti ſub ſterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace ſenſu. Patet autem ſatis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem eſſe, quo magis inter inſpirandum moveri aut diſtrahi debent, adeoque variam doloris intenſitatem in pleuritide eſſe poſſe, prout in hoc illove thoracis loco haeret morbus. Quia autem frequentiſſime latera occupat pleuritis, ideo inter ſigna §. 875. dolor acutus punctorius ponitur, licet abſolutè loquendo pleuritis & abſque hoc dolore, vel ſaltem leni tantum comitata, eſſe poſſit, uti ex modo dictis patet.

§. 878. Ubi autem ipſa membrana coſtas interne ſuccingens doloris ſedes, aut pars illa muſculorum intercoſtalium internorum, *vera*; ſi autem altius intercoſtales muſculi, externi inprimis, vel & his ſuperiora laborant, *ſpuria* appellatur.

Quosdam lateris dolores abſque febre eſſe, illoſque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui reſpirationis liberam actionem utcumque laedunt, neque tamen adeo periculoſum exitum habent. Hinc illa diſtinctio pleuritidis in *veram* & *ſpuriam* nata fuit. Vera dicebatur, ſi ipſa pleura, vel partes huic proximae, inflammatae eſſent; ſpuria autem, ſi ſuperiores his partes, & integumentis externis magis vicinae, laborarent. Diverſum diſcrimen in utraque pleuritidis ſpecie imprimis inde pendet, quod eo magis impediatur vitalis inſpiratio, quo magis verſus interiora haeſerit malum; & ſuppuratio natam inflammationem ſequens extrorſum tendat potius, ſi in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra verſus pectoris cavum ruat, ſi profundius malum haeſerit. Pulchre haec notavit *Galenus* (*c*), ſignaque recenſuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, diſtingui poſſent. Poſtquam enim de Pleuritide dixerat, ſubjungit ſequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos neceſſario denſa & parva reſpiratio fit: nihil autem exſpuitur, ut ideo ſputi expertibus pleuritidibus ſimiles fiant; verum facile ab illis diſcernuntur; tum quod nulla ſit tuſſis, cum ſputi expertes (pleuritides) ſiccam tuſſim habeant; tum quod neque tenſionem neque duritiem ullam refe-*

(*a*) De Morbis Lib. III. Cap. xv. pag. 590. (*b*) Lib. II. pag. 289.
(*c*) De Locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488.

referat pulſus, neque adeo acuta febre laborent, & reſpirationis difficultas minus illos moleſtet: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinſecus locum inflammatum, dolent. Illis repurgatio non fit per ſputa, quia ab initio nihil (humoris) inflammationem excitantis ad thoracis ſpatium pervenit. Concocta vero inflammatione, niſi pus prius diſcutiatur, ad cutim attollitur, & ſecatur. Modo dictis ſimilia & apud *Æginetam* (*d*) habentur. Difficulter autem admodum diſtingui poſſe videtur, an intercoſtales muſculos internos externoſve ſolos inflammatio occupet, cum ſibi invicem incumbant, & ſimilem actionem habeant, adeoque ſatis obſcura inde foret Pleuritidis verae & ſpuriae Diagnoſis, quae longe evidentior ex Galeni loco citatō haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercoſtalia, & his ſuperiora, ſimul inflammentur, quales caſus aliquando vidi, licet rarius: Cum autem a potiori ſoleat ſumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad ſpuriam.

§. 879. Adultos, ſanguineos, lautius potos, paſtoſve, exercitatos valde, acidum raro eructantes, in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime ſubito aeſtuante poſt acre gelu coelo; aut hyberno in acerrime frigido vento; infeſtat primario: tumque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt obſervata fidelia, non omnem aetatem & temperiem aeque huic morbo obnoxiam eſſe, imo & varium anni tempus, aërisque viciſſitudines, conſiderationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius eſt, adeoque maxime metuendus illis, qui ſponte in hos morbos vergunt. Tales autem ſunt (uti alia occaſione in Commentariis §. 772. monitum fuit,) quibus vaſa robuſta & contracta, humores denſi ſunt, acriores, & celerius moti. Pulſus his hominibus majores & crebriores eſſe ſolent, corpus gracile, agile, robuſtum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus ſolidorum laxior compages, & fluidorum minor denſitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem notaverat *Aurelianus* (*e*), maribus frequentiorem quam foeminis eſſe hunc morbum: teſtatur autem *Trillerus* (*f*), foeminas pejus affici quam viros, ſi hoc morbo corripiantur, licet hoc rarius contingat. Validae enim tunc videntur fuiſſe cauſae, quae in corpore foeminino, minus ad hunc morbum praediſpoſito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (*g*) ſe-

(*d*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. verſa. (*e*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XIII. pag. 111. (*f*) De Pleuritide pag. 4. (*g*) Aphor. 34. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 75.

ſequentia : *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempeſtati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris ſit.* Et *Galenus* (*h*) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipſa conſtitutione corporis aegrotantis, ſed a vehementia cauſæ, quae morbum produxerat. Poſſunt facile conciliari modo dicta illis, quae in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & foeminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere ſponte, ſanari, quatenus nempe ipſa fluidorum & ſolidorum diſpoſitio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi cauſae procatarcticae tanta efficacia eſt, ut in minus praediſpoſitis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare poſſit, non repugnat, periculoſum morbum eſſe poſſe quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem cauſa pejor adhuc naſceretur morbus, & a leviore etiam cauſa in tali corpore excitaretur.

Obſervavit *Sydenhamus* (*i*), quod hic morbus *temperamento Sanguineo praeditos prae reliquis aggreditur, ſaepe etiam ruſticos & duro jam fractos membra labore.* Denſis autem illis & exercitatis corporibus imprimis perniciosum eſſe hunc morbum, jam monuerat *Hippocrates* (*k*), uti alia occaſione dictum fuit. Et in macilentis & ſiccis corporibus frequentius ſe hunc morbum obſervaſſe, quam in obeſis & humidis, teſtatur *Trillerus* (*l*). Rigida enim in his vaſa, & humores denſi obſervantur. Ob hanc cauſam *Aretaeus* (*m*) credidiſſe videtur, ſenes imprimis pleuritidi obnoxios eſſe, ſed & ſaepius evadere, cum valida phlegmone in ſenili aetate raro excitetur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore aetatis conſtitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, ſed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere ſolet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam poteſt ex illis, quae apud *Hippocratem in libro de aëre, locis & aquis* (*n*) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes ſeptentrioni oppoſitas, robuſta & ſicca habere corpora, ſed & pleuritidi obnoxios vivere : contra vero illos, qui civitates auſtro oppoſitas habitant, imbecilliora (ἀτονώτερα) plerumque corpora habere, ſed & raro pleuritide corripi (*o*).

Cibos potuſque vel acri ſua indole, vel & ſola copia nimia, febres excitare poſſe, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & paſtos, ſi ſimul in morbos inflammatorios ex propria temperie & aetate proni fuerint, facillimè in pleuritidem incidere. Unde & copioſam vini ingurgitationem pro cauſa pleuritidis habuit *Hippocrates* (*p*). Longe pejor adhuc ſpirituum fermentatorum abuſus, cum & ab his liquidis

(*h*) Ibidem pag. 76. (*i*) Sect. VI. Cap. III. pag. 331. (*k*) Coac. Praenot. N°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*l*) De Pleuritide pag. 3. (*m*) De Cauſis & Signis Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*n*) Charter. Tom. VI. pag. 191. (*o*) Ibidem pag. 190. (*p*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

dis coagulum inducatur, & ſolidae corporis partes corrugentur; ideoque frequentiſſimae & acerrimae pleuritides illis accidere ſolent, *qui potui ſpirituoſiori, praeſertim vini ſpiritui, plus juſto per vitam ſunt aſſueti*, uti obſervavit *Trillerus* (*q*). Saepe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebrioſis hominibus vidi.

Acidum raro eructantes. Monuit in Aphoriſmis (*r*) *Hippocrates* ſequentia: *Qui acidum eructant, raro Pleuritici fiunt.* Ubi autem de *morbis ſpontaneis ex acido humore* agebatur, conſtitit, boni ſanguinis inopiam, debilitatem fibroſae compagis vaſorum & viſcerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter cauſas acidae acrimoniae numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios diſpoſita eſſe: unde intelligitur facile ratio hujus Aphoriſmi. Poſtquam autem *Helmontius* (*s*) ſtatuerat, hoſtile acidum, pleurae tanquam ſpinam infixum, pleuritidem facere, longe aliam hujus Aphoriſmi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo ſaepius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, ſanguini miſtum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem haec ſit opinio, ex cauſis pleuritidis poſtea recenſendis, uti & ex tota hujus morbi hiſtoria, ſatis patebit.

In morbos inflammatorios vergentes. Quales illi ſint, paulo ante dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoſcitur ex corporis habitu, & morbis praegreſſis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a cauſis poſtea enumerandis naſci poteſt, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potiſſimum verno tempore aggreditur; imprimis autem illa parte anni, quæ *inter ver atque aeſtatem ambigens*, *utriuſque quaſi fibula eſt*, uti *Sydenhamus* (*t*) monuit; quod & propriis Epidemicarum conſtitutionum obſervatis confirmatum vidi.

Aut hyberno in acerrimè frigido vento. Per frigus adunari ſanguinis moleculas, adeoque cauſam obſtructionis in arteriarum anguſtiis naſci, antea ad §. 117. demonſtratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aërem gelidum in pulmonem impellat, qui pleurae contiguus eſt, ſimulque totum corpus undique afflet, loca intercoſtalia ab utrâque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Imprimis autem pleuritidis periculum tunc adeſt, dum ex calidis hypocauſtis in aërem frigidiſſimum, non ſatis tecto veſtibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementiſſimas (*u*); & *Aretaeus* (*w*) ſimilia monuit.

Tunc-

(*q*) De Pleuritide pag. 4. (*r*) Sect. VI. N°. 33. Charter. Tom. IX. pag. 269. (*s*) In Capitulo *Pleura furens*, N°. 13. pag. 319. (*t*) Sect. V. Cap. v. & Sect. VI. Cap. III. pag. 306. 330. (*u*) De Affectionibus Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*w*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.

Tuncque vocatur idiopathica. Quando nempe pleuritidis cauſa, a primo ipſius morbi initio, in locis intercoſtalibus haeſit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori ſede has partes occupavit: ἰδιοπαθεία enim dicitur propria & primaria affectio..

§. 880. At ex materie praegreſſi inflammatorii morbi mota, & in loca deſcripta (877. 878.) delata, exorta *ſymptomatica* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, prius natis in corpore, pleuritidem ſuccedere, tuncque vocatur ſymptomatica. Sic alia occaſione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidiſſimis remediis tractatam, tranſiviſſe in ſaevam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (*x*) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus ſupervenire, cujuscumque demum generis ſint: notat autem praecipue hoc contingere intempeſtivo calidorum remediorum in morbis incipientibus uſu; praeſertim ſi aegrorum aetas, temperamentum, annique tempeſtas inter ver & aeſtatem ambigens, ſimul conſpiraverint.

Haec autem diſtinctio pleuritidis in idiopathicam & ſymptomaticam uſum inſignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica ſanguinis miſſionem, ſaepius quandoque repetitam, ut plurimum poſcit. Si autem pleuritis ſymptomatica ſequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles ſanguinis miſſionem, ſaltem repetitam, non fert, tunc longe parcius, quam aliter fieri ſolet, ſanguis mittendus eſt. Sedula morborum obſervatione hoc invenit *Sydenhamus* (*y*), & tanquam rem magni momenti in praxi propoſuit.

§. 881. Pro cauſa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandae cuicunque aptum (375. ad 380.). 2. id, quod hanc cauſam generalem determinat in pleuram praecipue; quo pertinent maxime, natura aegri, intercoſtales arteriolas anguſtiores, magiſque duras, habentis; morbus praecedens, qui reliquit diſpoſitionem eadem proferentem, ut eſt ſcirrhus pleurae, callus, pulmo adnatus &c., natura epidemici morbi praedominantis; aër frigidus, per anguſtas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde aeſtuans; potus gelidus ſubito, magno hauſtu, ingeſtus in corpore ſimili; aër hyemali tempore borealis gelidiſſimus. 3. μετάπτωσις materiae inflammatoriae, ichoroſae, ſuppuratoriae, prius in toto, vel in aliqua parte, praedominantis, & dein quacunque cauſa huc depoſitae, ut in morbillis, variolis, tumo-

(*x*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*y*) Sect. V. Cap. V. pag. 310.

moribus ulceroſis, ulceribus magnis, latis, ſubito evaneſcentibus, abſorpta venis materie.

I°. Agendum nunc de cauſis: Cum autem hactenus dicta evincant, pleuritidem eſſe morbum inflammatorium (quod & ex decurſu totius morbi, & eventu vario, poſtea deſcribendis, patebit), ad cauſas pleuritidis referuntur omnia illa, quae inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II°. Licet autem inflammatoria diatheſis in ſanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc cauſa eſſe, per quam illud malum intercoſtalia loca potius occupet. Huc refertur Natura aegri &c. Docuerunt Anatomici, magnam ſaepe diverſitatem obſervari in vaſorum magnitudine & numero in diverſis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias calloſas, cartilagineas, imo & oſſeas factas fuiſſe. Poſſet ergo & tale vitium in arteriis intercoſtalibus contingere, ſicque libero ſanguinis motui per illas impedimentum naſci. Interim tamen veroſimile videtur, rarius talem cauſam adeſſe, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum obſervetur, & imprimis in decrepita ſenectute.

Morbus praecedens &c. Poſt inflammationes validas ſcirrhoſam ſaepe duritiem manere, in hiſtoria inflammationis ad §. 392. patuit, praecipue circa partes glanduloſas. Verum & alia occaſione, ubi §. 485. de ſcirrho agebatur, notavi, quam mirae indurationes partium membranacearum quandoque obſervatae fuerint in cadaveribus. Praeterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguae pleurae frequenter accreſcere: non mirum ergo ſi & idem fiat a pleurae inflammatione, quod pleuritidem paſſorum Anatome docuit (*z*).

Tales autem calloſas aut ſcirrhoſas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum, cauſam eſſe poſſe obſtructionis & inflammationis, antea ad §. 112. 1. probatum fuit. Ideo ſaevam pleuritidem paſſi ſaepe tota vita doloris aliquas reliquias ſentiunt, a mutatione aëris ſubita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. praecipuè ſi ſaepius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Braſſavolo* notat *Schenckius* (*a*) quod Alphonſus Ferrariae dux, ter pleuritidem paſſus & ſanatus, poſtea in eodem loco a minima etiam occaſione dolorem ſenſerit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (*b*) ſe in praxi obſervaſſe, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus ſignis judicabat, pulmonem pleurae adhaerere. Docuit etiam experientia Medicos, crebrius corripi pleuritide illos, qui ſemel eadem decubuerunt.

Natura Epidemici morbi praedominantis. Quamvis pleuritis ſaepe ortum ducat a cauſis manifeſtis, aëre v. g. frigido corpus a valido motu aeſtuans afflante, tamen obſervatio fidelis docuit, naſci & pleuritides, multoſque

(*z*) Triller. de Pleuritide pag. 6. (*a*) J. Schenckii obſerv. med. rar. Lib. II. pag. 245. (*b*) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 308.

toſque homines affligere eodem tempore, licet nulla cauſa noſcatur, cui morbi origo tribui poſſit. Verum quidem eſt, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus poſtea §. 1404. & ſequentibus agetur) ſuadere, latentem talem cauſam in aëre haerere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter graſſantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum ſenſilium aëris detegatur, cui adſcribi merito poſſet talis effectus. Mirabatur non ſine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemicae nunc caput affligerent, alio tempore inteſtina, & dyſenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Obſervavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum ſenſilium aëris Epidemica conſtitutio deflecteret utcumque a priſtina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica graſſabatur, quae caput invadebat, contigit, ut menſe Octobri toto inſolitus aëris tepor adeſſet, quem ſubito excipiebat frigida & humida tempeſtas; unde oriebantur tuſſes integras familias affligentes. Verum tuſſes illae febri Epidemicae ſternebant viam, ita tamen, ut febris nata poſt tuſſim non caput, ſed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione ſimilia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (*c*). Patet ergo & ad hanc pleuritidis cauſam in praxi attendendum eſſe.

Aër frigidus &c. Dum a valido labore aeſtuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, ſigno manifeſto, ſanguinem rubrum vaſa multa ingreſſum eſſe, in quibus naturaliter eſſe non ſolet, dum corpus quieſcit, vel in aëre non adeo calido verſatur: Error ergo loci tunc adeſt (vide §. 118.) Si ergo per aërem frigidum ſubito tunc conſtringantur vaſa, & adunentur magis liquidorum in vaſis haerentium moleculae, liquida craſſiora in vaſorum minorum anguſtias impulſa haerebunt, fiet obſtructio, inflammatio, & quae inde ſequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali cauſa natas obſervaverunt omnes practici; uti & arthritides, rheumatiſmos, & quidem difficillimè curabiles.

Omnium autem maximè nocet aër frigidus, per anguſtas rimas violentè actus in nudatum corpus, quia tanto major eſt frigoris actio in corpus noſtrum. Verum quidem eſt, aërem follibus celerrimè expulſum in bulbum thermometri etiam ſatis ſenſilis non efficere, ut liquor in thermometro deſcendat; ſed per talem aëris motum difflatur aër, jam caleſcens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aër frigidus, & hinc augetur frigoris ſenſus & effectus. Hinc tot ruſtici, bajuli, & ſimiles homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore aeſtuantes nudo fere corpore quieſcant, & gratam adeo auram frigidiuſculam captent. Imo *Sydenhamus* (*d*) putabat, plures homines ab hac cauſa perire, quam peſte, gladio & fame.

Po-

(*c*) Sydenh. Sect. V. Cap. v. pag. 305. (*d*) Sect. VI. Cap. I. pag. 325.

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde diſcrimen, quam ab aëre frigido. Certe nunquam pleuritides magis ſaevas & citius lethales vidi, quam a potu gelido affatim hauſto, aeſtuante corpore. In nobili juvene, pilae luſu dum caleſceret totus, potus gelidiſſimae aquae cum ſucco limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemerbroeckius* (*e*) obſervavit, hominem, qui media aeſtate foeno colligendo occupatus erat, & valde ſudabat, ilico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxiſſe, dum frigidam cereviſiam largo hauſtu biberet. Innumera talia apud practicos occurrunt, quae hoc confirmant. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de ſaniſſimi hominis vena inciſa in aquam frigidam exſtillans concreſcit ilico in ſtrias fere ſolidas. Verum dum affatim gelidus potus ingurgitatur, oeſophagus, in ſuo decurſu truncis intercoſtalium arteriarum quarundam ſatis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido diſtentus adjacenti diaphragmati, hepati, lieni &c. ſubitum & inſolitum frigus communicat. Cavae aſcendentis truncus, ingens ſinus dexter cordis, tenui tendinoſae parti diaphragmatis incumbens, ſimiliter afficiuntur, ſanguis ibi collectus ad concretionem diſponitur, qui paulo poſt per pulmonis anguſtias tranſire debebit. Non mirum ergo toties lethalem ſubito pleuritidem & peripneumoniam a tali cauſa naſci, uti & ſimilia in viſceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, ſudore excitato, liquidiſſima ſanguinis pars difflata fuerit, & quod aqua frigida ſimiliaque non tam cito a calore corporis noſtri incaleſcant quam aër. Demonſtravit enim *Celeberrimus Boerhavius* (*f*), eo citius caleſcere ab eodem igne corpus, quo rarius eſt.

Summo ergo jure *Lanciſius* (*g*) inter ſubitaneae mortis cauſas numeravit frigidi potus vel balnei uſum, excalefacto corpore.

Aër hyemali tempore borealis gelidiſſimus. De hac pleuritidis cauſa actum fuit §. 879.

III°. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem diſtingui in idiopathicam & ſymptomaticam: quae binis praecedentibus numeris dicta ſunt, ſpectant ad cauſas pleuritidis idiopathicae; nunc vero agendum de cauſis pleuritidis ſymptomaticae. Omnes enim morbi, qui ex priore ſpecie in aliam degenerant & tranſeunt, ἐκ τῆς μεταπτώσεως fieri dicuntur (*h*). Sic v. g. in febribus continuis ſaepe inflammatoria diſpoſitio ſanguini inducitur, & poſtea inde reſpiratio difficilis, frequens, dolens circa vitalia (vide §. 734.) naſcitur. Quandoque & in alias partes corporis jam depoſita materies inflammatoria locum mutat, & intercoſtalia loca invadit. Sic dolore ad pectus phrenitidem quandoque ſolvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides peſſimae in puerperis fiunt, uti poſtea §. 1329. dicetur: neque tantum dum ſanguinolenta adhuc & copioſa lochia ſubito ſupprimuntur, verum etiam dum jam ichoroſa quaſi & alba prodeunt,

(*e*) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 309. (*f*) Chem. Tom. I. pag 201. (*g*) De ſubitaneis mortibus Lib. I. Cap. VII. pag. 12. (*h*) Gorraei definit. medic. pag. 397.

deunt, uti *Hippocrates* (*i*) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, ſurditas & acutus lateris dolor, pernicioſe inſaniunt.*

Sic in variolis obſervavit *Sydenhamus* (*k*), licet confluentes vix unquam diem quartum praeſtolentur, ſed citius erumpant, tamen quandoque acutiſſimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticos vexat*, fieri, & tunc variolas ſerius erumpere; morbi nempe materia, quae ſuperficiem corporis verſus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Imprimis autem talia ſymptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur. In morbillis idem obtinet, ſed ibi major peripneumoniae metus eſt, uti *Sydenhamus* paſſim obſervavit. Quot vero & quam varia mala a reſorpto pure naſci poſſint, dictum fuit ad §. 406., ubi de abſceſſu agebatur.

§. 882. Hiſtoria haec (875. ad 882.), decurſus mox exponendus (883. ad 907.), diſſectio cadaverum pleuriticorum, clare docent, eam eſſe inflammationem ſanguineam (371.) in arteriolis locorum deſcriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta praecedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus diſputatum fuit ad §. 877., ubi etiam obſervationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factae memorantur, quae probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuiſſe. Patebit etiam ex decurſu mox ſequente, omnes inflammationis exitus, in reſolutionem, abſceſſum, gangraenam, ſcirrhum, in hoc morbo obtinere. Fere ſemper autem febris acuta praecedit pleuritidem, ſaltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi caſus, ubi aeſtuantiſſimo a labore homini a potu frigidiſſimo, vel aëre ſimili, ad nudum corpus violentè acto, ſubitanea pleuritis contingit.

§. 883. Inde (881. 882.) perſpicue deducitur mali hiſtoria: incipit cum appetitu ciborum ſaepe magno; frigore; horrore; debilitate; laſſitudine; febre; procedit cum calore, ſenſim in aeſtum excreſcente, ſiti; proſtrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbiſſimum tendente; reſpiratione valde laeſa: viget cum febre violenta, ſed minus manifeſta ob reſpirationem coactam, & prae ſenſu doloris ſummi ſuffocatam; unde ſaepe turpiter fallitur Medicus: inde deſinit in varios eventus, pendentes ex pluribus cauſis, ſed inprimis a diverſitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.), natura loci ubi malum eſt (877. 878.), & conſideratione

(*i*) Praedict. Lib. I. N°. 82. Charter. Tom. VIII. pag. 751. (*k*) Sect. III. Cap. 11. pag. 166.

ne harum circumſtantiarum: prout partes plures (877. 878.) affectae ſimul; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.); aut major malignitas ipſius morbi principis (564. 567.), eo ſymptomata cuncta pejora; inprimis reſpirationis & pulſus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam deſcriptio pleuritidis per ſua phaenomena, quae paulo ante morbum incipientem, in ipſius morbi initio, & dein per reliquum morbi decurſum obſervantur. Horum autem phaenomenorum cognitio ſimul diagnoſim format. Propriis ex obſervatis haec collegit Celeberrimus Auctor, & ſimilia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* (*l*). Appetitus quandoque validus praecedit, ita ut mirentur acriorem ſolito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo poſt incipiunt rigere, vires labaſcunt, & ſequuntur omnia mala, quae febrim incipientem comitari ſolent. Hactenus nullum adhuc ſignum pleuritidis adeſt. Verum poſtea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorſum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quae §. 877. recenſentur. Certum autem tempus, quo ille dolor memorata ſymptomata ſequitur, non eſt: in quibuſdam citius, in aliis ſerius apparet. Obſervavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem ſatis acutum; & contra obſervavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi ſecundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen; & interim omnes tales aegri admodum periclitabantur. Urina illa craſſa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulſus incipiebat vacillare, paulo poſt ſequebatur delirium, ſtertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, ſi acutiſſimus fuerit, magnum diſcrimen notet, & citam poſcat opem, tamen non confidendum eſt, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus ſignis natae gangraenae, licet efficax & promta medela adhibita fuiſſet. Similes pleuritides videtur & *Hippocrates* (*m*) obſervaſſe, pariter ſatis periculoſas, dicit enim: *Quod ſi per initia molles quidam detinuerint dolores, poſt quintum vero & ſextum diem acuti, illae ad duodecimum (diem) finiuntur, & non admodum effugiunt: periculum autem maximum eſt uſque ad ſeptimum (diem) imo ad duodecimum; poſt hos autem ſanantur. Quae vero ab initio quidem molles ſunt, poſt ſeptimum autem & octavum acutae; ad decimum quartum diem decernunt & ſanantur.* Similia & habentur in Praenotionibus Coacis (*n*).

Dum autem ille dolor adeſt, reſpiratio valde laeditur: debent enim in inſpiratione coſtae a ſe mutuo deduci, adeoque inflammatae illae partes diſtrahuntur cum ſummo doloris augmento. Ob hanc cauſam miſeri aegri vix inſpirant, adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum ſe libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux, non po-

(*l*) Sect. VI. Cap. III. pag. 330. (*m*) De morbis Lib. III. Cap. XV. Chart. Tom. VII. pag. 590. (*n*) N°. 387. Chart. Tom. VIII. pag. 873.

poterit locum invenire in ſinu & auricula dextris jam plenis; hinc interiora encephali a turgidis vaſis comprimuntur, aegri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem ſentiunt, pulmo ſenſim magis magiſque impletur, & ſaepe ſubito ſuffocantur, dum imperiti, aegri querelis non moniti amplius, morbum miteſcere credunt, cum ſummum adeſt periculum. Pulſus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulſus. Videantur illa, quae ad §. 807. dicta ſunt, ubi pluribus egi de his, quae ſequuntur impeditam pulmonis per aërem inſpiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim eſt, quod pleuritici in morbi ſummo vigore non pereant ob inflammationem pleurae, vel partium coſtis accumbentium vel incumbentium, ſed ob reſpirationem impeditam repleto pulmone ſuffocentur.

Inde deſinit in varios eventus &c. Omnia, quae de diverſo exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam in pleuritide locum habent; & ſtatim videbimus, quomodo etiam diverſa curatio adhiberi debeat, prout blanda reſolutio inflammationis, ſuppuratio, gangraena &c. ſequuntur.

Verum & natura loci, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectae fuerint tantum, minus diſcrimen eſt, & magis ſperari poterit puris, ſi forte ſuppuratio ſequatur, exitus verſus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Praeterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbitatem libera inſpiratio impediatur. Verum in phyſiologicis (*o*) demonſtratum eſt, quod, prima coſta per ſubclavium muſculum fixata, novem ſequentes inſpirationis tempore eleventur ſurſum, & vertantur extrorſum: ita tamen ut ille motus longè major obſervetur in mediis coſtarum arcubus, quam circa ſternum, aut prope vertebras. Ergo & pleuritis occupans latera, caeteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem eſſe, quo plura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

Prout impetus circulantis liquidi violentior. Quaenam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quae ad numeros in textu poſitos habentur. Verum & in hiſtoria inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, nunquam benignam inflammationis reſolutionem exſpectari poſſe, ſi motus humorum per vaſa admodum citatus fuerit, ſed tunc ſemper ſuppurationem, vel & gangraenam, metuendam eſſe; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

Aut major malignitas ipſius morbi principis. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet (vide §. 875.); & haec febris, uti modo dictum fuit, ſaepe notabili tempore praecedit dolorem lateris. Morbi principis ergo

(*o*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 615.

ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans ſemper, praecedens ſaepe. Haec autem febris non ſemper ſimilis eſt in diverſis conſtitutionibus Epidemicis, uti optime *Sydenhamus* paſſim in ſuis operibus monuit; & ſpeciatim in pleuritide hoc notandum eſſe ſedulo docuit (*p*). Prout ergo haec febris plures functiones laedit, prout vires citius proſternit, prout pejoribus ſtipatur ſymptomatibus, eo periculoſior erit pleuritis. De illis autem ſignis, quibus major minorve malignitas febris acutae continuae cognoſcitur, dixi ad §. 734.

Imprimis reſpirationis & pulſus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones ſolent vocari. Verum hic morbus ex ſua indole reſpirationem laedit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorive reſpirationis impedimento deſumitur. Sed ut ſanguis libere ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor ſiniſtrum ſanguinis per pulmonem tranſitus, qui ſupponit alternam pulmonis expanſionem & contractionem, quae a vitali reſpiratione fit. Si ergo eo uſque impedita ſit reſpiratio in pleuritide, ut liber ſanguinis per pulmonem tranſitus admodum minuatur, pulſus fiet celer quidem, ſed parvus ſimul; aucto malo, incipiet intermittere, & ſaepe ſubita tunc mors ſequitur. Unde *Galenus* (*q*) dixit: *maximum ſanè indicium lethalis pleuritidis eſt, ſi pulſus ſit valde durus, & ſimul parvus, & ob ambo haec, caloremque, creberrimus: nullus ſervatus eſt pleuriticus cum tali pulſu.*

Ut & excretorum. Urinae nempe, faecumque alvinarum. Sed imprimis ad ſputa hic attenditur, quae plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in ſalutem vel interitum tendit. De his autem poſtea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. **E**xit in ſanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune eſt: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. **I**n ſanationem ope naturae, vel artis in initio, dum ſimplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587., ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim ſubigi illud, quod vaſis impactum haerens reſiſtebat aequali humorum circulo. Si jam illud obſtaculum adeo leve fuerit in vaſis intercoſtalibus, & motus febrilis adeo ſedatus, ut non impingat ulterius obſtruentem materiam in vaſorum convergentium anguſtias, ſed blando quaſi attritu ad latera vaſorum attenuando illud in priſtinum fluorem reſol-

(*p*) Sect. V. Cap. v. pag. 304. & Sect. VI. Cap. III pag. 332. (*q*) De Praeſag. ex pulſibus Lib. IV. Cap. v. Chart. Tom. VIII. pag. 299. 300.

reſolvat, ſequitur integra ſanatio, ſaepe abſque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod ſibi commiſſa natura non feciſſet ſola. Cum enim ex fideli obſervatione noſcamus, quaenam obtineant conditiones in aegris, dum ope ſolius naturae ſanatur morbus, conamur per artem producere eaſdem, ſi deficiant. Sic v. g. cum ad felicem talem & ſpontaneam ſanationem requiratur moderatus febris impetus, ſi ille jam inveniatur validus eſſe nimis, per venae ſectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, felicius ſuccedat talis ſanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vaſa facilius dilatari poſſint a liquidis impulſis, ſicque obſtaculum in arteriis haerens per illorum fines ampliores redditos tranſire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis reſolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam ſanationem per artem ſperari tantum poſſe, ſi in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna reſolutione curatur. Tuncque ſolent per vim morbi alia mala in corpore naſci, imprimis autem in pulmone, uti poſtea patebit.

§. 886. Sanatur auxilio naturae, vel reſolutione benigna, vel coctione & excretione mali.

Alterutrum ex his in ſanatione, quae ope naturae fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum haerebat, ſolvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut abſque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vaſa moveatur: vel illud quidem ſic mutatur, ut ex anguſtiis vaſorum elabi poſſit, ſed interim tales dotes acquiſivit, ut nequeat ſanis humoribus aſſimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat ſanitas.

Videri poſſunt illa, quae in febris hiſtoria §. 594. dicta fuerunt, & huc ſpectant.

§. 887. Reſolutione, ſi contingunt ſimul cauſae (386. 401.); tumque benignitas ſymptomatum nihil agendum docet, niſi ut levi victu, blandiſſimis aperientibus, molliſſimo fotu, malum levetur.

Vera in Pleuritide, uti dictum fuit §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requiſita ad reſolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoſcimus autem illa requiſita, quae ſpem faciunt reſolutionis, adeſſe ex ſymptomatum benignitate. Si enim talis aeger laxae & humidae temperiei ſit, dolor lenis ſit reſpirationem non multum

tum impediens, febris levis, non magna in pulſu durities, nulla ſymptomata ſint, quae functiones alias laeſas demonſtrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, reſolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus eſt tunc Venae ſectione, imprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, ſed talis ſit, qui ſufficiat ſubigendae morbi cauſae. Nec obſtat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides ſatis periculoſae quandoque in initio leviorem dolorem tantum habuerint, nam alia ſigna ſimul aderant, quae facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa craſſa non ſubſidens, pulſus vacillans, ſtertor in pectore &c. ſummum demonſtrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi aegrum ſaepius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi ſtatus; an vero augeatur dolor & reliqua ſymptomata, tuncque alia curandi methodus inſtitui debeat. Uti enim prudenter *Galenus* monuit (*r*): *ſi aeger primo die habet manifeſtiſſima ſalutis ſigna, huic omninò in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per criſin, vel ſolutionem, magnitudine & parvitate diſtinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, ſolvuntur ſolum.*

In tali caſu optima medicina eſt, nullam medicinam facere, tenui tantum victu ſuſtinere aegri vires, ſubminiſtrare ſanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem molliſſimis remediis, ut vaſa facile dilatabilia tranſmittant illud, quod haeret. In materia medica ad hunc numerum tales formulae habentur.

§. 888. Coctione & excretione cauſae ſanatur, inprimis obſervatis hiſce. 1°. quoties haemorrhoïdes debita copia liquidum aptum oportuno tempore fundunt; 2°. quoties urina copioſa, craſſa, hypoſtatica, ſtrangurioſa, ſubrubra cum albo ſedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & ſiccam ſanavit; 3°. ſi alvus materiem flavam bilioſam ante quartum diem copioſam cum levamine ejecerit; 4°. ſi abſceſſus ichoroſi, purulenti, fiſtuloſi, diu manantes, ante ſextum diem incepti, poſt aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); 5°. dolor lateris ſi tranſit ad humerum, manum, dorſum, cum ſtupore, dolore, gravitate illarum partium; 6°. ſi ſputum ex parte liberale, levans ſine coryza, copioſum, mox puriforme, album ſtatim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a ſuppreſſione ſtatim rediens, inde enim nono vel undecimo die ſalus.

Sc-

(*r*) Lib. III. de Criſibus Cap. IV. Charter. Tom VIII. pag. 433.

Sequitur jam, ut conſiderentur illi modi, quibus ſanatur pleuritis auxilio naturae, per coctionem & excretionem cauſae.

I°. Numeroſa ſatis obſervata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, cauſam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare ſaepè ſatis ſubito. Sic aliquoties in pleuritide periculoſam talem metaſtaſin verſus caput obſervavi, ſilente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam cauſam materialem morbi, loco motam, per vaſa aperta ſponte naturae in quibuſdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretaeus* (*s*) de pleuritide agens, poſtquam enumeravit illa quae contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At ſi in melius vergat, ſanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus ſolvitur.* Adſtipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. 4.) notavi: poſtquam enim monuerat, Phrenitidem quidem haemorrhagia narium ſolvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit ſequentia: *Inter ipſas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quam peripneumonia & lethargus profluvio ſanguinis ſolvitur* (*t*). Verum optimè monuit *Trillerus* (*u*) plerumque ſervari pleuriticos naturae beneficio, etiam neglecta ſanguinis miſſione, ſi intra primum & quintum diem ſanguis purpureus floriduſque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties obſervavi: vidi & ſerius haemorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, ſed non cum perfecta ſolutione; ita ut morbus in longum excurreret poſtea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam ſanaretur.

Idem videtur meritò exſpectari poſſe a ſimili ſanguinis evacuatione per vaſa haemorrhoidalia, quod & *Trillerus* (*w*) notavit. Forte tamen non adeo frequenter contingit: ſaltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuiſſe, cui morbi ſolutio per haemorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, haemorrhoides a pleuritide praeſervare, & a ſuppreſſis malè haemorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet ſequentia (*x*): *Qui haemorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripiuntur.* Teſtatur & ſe vidiſſe *Galenus* (*y*), a ſuppreſſis haemorrhoidibus pleuritide correptos fuiſſe multos. Adeòque non ſine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent ſummi in arte viri.

II°. Monuerat *Hippocrates* (*z*); quod *urina ſubrubra in pleuriticis, habens laeve ſedimentum, ſecuram judicationem ſignificat.* Verum ibi videtur eam potius pro ſigno habuiſſe bonae coctionis quam quidem pro evacuatione abſoluta omnis materiae morboſae. Interim tamen ſi copioſa fluat talis urina,

&

(*s*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*t*) De Criſibus Lib. III. Cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (*u*) De Pleuritide pag. 7. (*w*) Ibidem. (*x*) De Humoribus Textu XXVI. Charter. Tom. VIII. pag. 576. (*y*) Comment. III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271. (*z*) Coac. Praenot. N°. 586. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

& plurimum talis ſedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi ſumus materiam morbi evacuari. Praecipue autem ſpem habemus morbi ſic finiendi, ſi in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a ſanitate receſſerint. Si enim ſerius fiat, rariſſime per ſolas urinas ſanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus memini ad §. 587. ubi de criſi agebam) cui ſexto die morbi incredibilis copia urinae profluxerat, non tantum cum facilitate, ſed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis ſedimenti haberet urina emiſſa, levamen quidem fiebat inſigne morbi, minimè verò integra ſanatio. Videantur & illa quae §. 830. 4. de tali urina dicta ſunt, dum de peripneumonia agebatur.

III°. Qualis ſit illa materies, & quare bilioſa dicatur, videri poteſt in Commentariis §. 830. 3. Notavit & *Aretaeus* (*a*), ſalubrem quandoque in pleuritide eſſe per alvum factam evacuationem; imo videtur & ſatis fortem alvi perturbationem laudaſſe, cum utatur hac phraſi κοιλίης ἐκταραχθείσης χολωδέων; uti etiam de peripneumonia, ſimili evacuatione ſanata, agens (*b*) utitur ἐκτάραξις vocabulo. *Hippocrates* autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quae moderatam & lenem tantum alvi evacuationem ſignificant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque inſigniter profuiſſe, etiam poſt quartum diem. Et videtur *Aretaeus* (*c*) hoc etiam notaſſe, nam addit modo dictis ſequentia: *Si autem a ſecunda hebdomade haec inchoantur, decimo quarto die ſanantur.* Notandum vero eſt, quod in initio pleuritidis quandoque adſit fluxus alvi ſymptomaticus, noxius, & ſaepe periculoſus, minime levans pleuritidis ſymptomata: unde *Aretaeus* (*d*) ſalutari futurae evacuationi huic adjungit ſequentia: *reſpiratio conquieſcit: mens recte ſe habet, febres minuuntur, cibos appetunt.*

Haec eſt ratio, quare talem Diarrhoeam ſymptomaticam initio morbi ſupervenientem, tanquam periculoſam, & plerumque, non tamen ſemper, lethalem damnaverit *Eruditiſſimus Trillerus* (*e*); ſaepius vero ſalutarem fuiſſe in morbi progreſſu, mitigatis jam ſaevioribus ſymptomatibus, & propriis & aliorum obſervatis confirmaverit.

IV°. De his abſceſſibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu poſitos.

V°. Docuerunt fideles obſervationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metaſtaſis, ſi ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare poteſt. Ita in phrenitidis hiſtoria notatum fuit (vide §. 779.) dolorem ad pectus, pedeſque, vel & vehementem tuſſim ſupervenientem ſaepè ſolvere malum; pluribuſque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* caſibus hoc tunc demonſtratum fuit. Sed & in *Anginae* hiſtoria probatum fuit (vide §. 809.), cauſam materialem morbi locum mutare & in alias par-

(*a*) De cauſ. & ſign. morb. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*b*) Ibidem Lib. II. Cap. I. pag. 11. (*c*) Ibidem Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*d*) Ibidem. (*e*) De Pleuritide pag. 5.

partes tranſire quam frequentiſſimè. Verum tunc ſimul conſtitit, non ſemper felici eventu talem metaſtaſin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca ſatis diſſita, & quae minus periculoſa videbantur, derivaretur. Sola ergo ſollicita obſervatio decurſus morborum docere poterit, quaenam morbi metaſtaſis utilis ſit, & verſus quae corporis loca tuto fieri poſſit.

Verum quidem eſt, in pleuritide magnum periculum imprimis ideò adeſſe, quod ob doloris acerbitatem inſpiratio impediatur, adeoque ſuffocationis metus ſit; vel ſi mitior fuerit morbus, nec reſolvendus tamen, ſuppuratio periculoſa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni ſperandum foret, ſi materia morbi locum mutaret: atque ad hunc ſcopum videtur & *Hippocrates* (*f*) curam direxiſſe, dum ſuadet in curatione pleuritidis ſiccae, poſt venae ſectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinſecus admotis, ut morbus per totum corpus diſpergatur.* Patuit tamen fidelibus obſervatis, multum differre pro felici eventu, verſus quas partes haec metaſtaſis fiat. Ita *Hippocrates* (*g*) dixit: *metuendas eſſe illas pleuritides, in quibus dolores ſurſum vergunt.* Similia his alio & in loco (*h*) habet. Haec & confirmantur illis, quae de Phrenitide ſymptomatica, a tali metaſtaſi orta, notavi ad §. 772.

Verum & obſervavi, dolorem ex latere verſus abdominis inferiorem partem iviſſe, abſque bono eventu, nam poſt duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robuſto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, ſubito oriebatur dolor intenſus in pede ſiniſtro, abſque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, poſt aliquot horas delirabat, jacebat ἄτονος, moriebatur. Econtra in alio viro, dum poſt binas venae ſectiones ſatis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c., jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriuſque pollicem propè metatarſum, & ſtatim dolor lateris & febris aberant omninò, & feliciſſimè ſanabatur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea paſſus fuerit ille aeger, neque, quantum novi, poſtea hoc morbo laboraverit. Quam diſpar eventus a metaſtaſi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem, humerum, ſcapulas, dorſum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifeſto, laeta prognoſis eſt, & evadunt fere omnes: ſaltem non memini, me ullum vidiſſe pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metaſtaſis ad has partes aderat. Quam rem & ſuis obſervatis confirmat *Eruditiſſimus Trillerus* (*i*). Forte notari meretur, quod illi dolores ſaepius contingant ſexto die morbi, ſaltem ſic vidi relegendo hiſtorias pleuriticorum, qui meae curae commiſſi fuerunt; & apud *Trille-*

(*f*) De morbis Lib. I. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 547. (*g*) Coac. Praenot. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*h*) Coac. Praenot. N. 73. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (*i*) De Pleuritide pag. 5. Et in hiſtoriis aegrorum ibidem pag. 69. 77.

lerum ex octo aegris, quibus illi dolores contigerunt, quinque percepe-runt hanc morbi mutationem ſexto die. Praeterea non videtur illa metaſta-ſis morbum tollere, ſed potius ſalutaris criſis eſſe nuncia.

Hippocrates videtur haec ſymptomata, pleuriticis quandoque contingen-tia, obſervaſſe quidem, ſed non monet, inde praeſagium fere certum pro ſalute aegri deſumi. Ita enim habet (*k*): *Quod ſi dolor quidem ad claviculam ſui det ſignum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut ſupra ſep-tum tranſverſum, ſecare juvat internam cubiti venam, neque copioſum ſangui-nem detrahere cunctandum eſt, uſque dum multo rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit.* Similiter & venae ſectio-nem commendat in hoc caſu alio loco ejuſdem libri (*l*). Interim feli-cem curam vidi, uti & *Trillerus* ſuis obſervatis confirmat, licet nulla ve-nae ſectio inſtitueretur, poſtquam hi dolores aderant in humeris, ſcapu-lis, & dorſo. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*m*), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide exſpectaverit. Dicit enim: *At ſectio* (*venae*) *non ſimiliter dolo-rem ſolvit, niſi dolor ad claviculam pertingat.*

Forte in quibuſdam epidemicis conſtitutionibus & aliae metaſtaſes ſalutares fiunt in pleuritide: Ita *Baglivus* (*n*) in variis Italiae Xenodochiis obſervaſſe ſe teſtatur, omnes pleuriticos ſanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abſceſſus fieret, & pus erumperet. Praeſertim & Romae, dum poſt rigidiſſimam brumam ſaeviſſimae pleuritides graſſarentur.

VI°. Quanti fecerint ſputorum evacuationem in pectoris morbis Vete-res medici, patuit ex illis quae ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi ageba-tur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Ve-rum & conſtat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & ſimilem ſpu-torum effectum in pleuritide obſervaverint. Ita & *Aretaeus* (*o*) laudavit ſputa in hoc morbo, ſi tertia die incipiant, & facile prodeant, laevia, aequalia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod ſiccas pleu-ritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod verae pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet (vide §. 878.) ſpuriam pleuritidem per ſputa non expurgari. Licet autem *Sydenhamus* (*p*) expectorationi materiae morboſae in pleuritide non confidere videatur, ſed per venae ſectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleu-ritidis ſymptomata enarrat (*q*), fatetur, quod *febris cum funeſto comitatu omni, tuſſi ſcilicet, ſputo ſanguinis, dolore &c., pro ratione liberioris materiae morbi-ficae expectorationis, ſenſim minuatur.* Locum tamen affectum in hoc mor-bo pleuram vel muſculos intercoſtales ſtatuit, de qua ſede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu

(*k*) De Acutor. victu. textu 10. Charter. Tom. XI. pag. 41. (*l*) Ibidem pag. 159.
(*m*) Ibidem textu 8. pag. 41. (*n*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 34.
(*o*) Morb. Acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*p*) Sect. VI. Cap. III. pag. 337.
(*q*) Ibidem pag. 331.

Captu tamen difficile fuit viſum multis, quomodo per ſputa ex pulmone prodeuntia exire poſſet morbi materia, quae lateribus impacta haeſerat, niſi pulmo ſimul affectus eſſet. Licet autem ſufficiat Medico fideli obſervatione cognoviſſe, talem evacuationem factam eſſe, quamvis modum & vias non dilucidè intelligat; interim tamen & multa ſunt obſervata, quae docent, pulmonem contiguos ſibi humores imbibere, illoſque dein tuſſi rejici. Ita *Galenus* (*r*) obſervavit, mulſam in thoracis cavum injectam ex pulmone exſpui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*s*) notat: ubi oſſa fracta ſunt, ſaepe inviolata cute, quae fracturam tegit, effundi cruorem, ſic ut faſcias impleat, licet cutis multo denſior ſit, quam membrana coſtas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*t*) teſtatur, quod in Empyemate laborantibus, poſt inſtitutam thoracis paracenteſin, infuderit injectiones abſtergentes amaras, quarum ſaporem perceperunt, & bonam quoque partem per ſputa rejecerunt. Praeterea *Helvetius* (*u*) notavit, pleurae propaginem inveſtire ſuperficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quaſi membranae pleurae mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire poteſt? an contiguus lateribus pulmo, concretus ſaepè & inventus poſt pleuritidem, illam in ſe recipit? Satis benè dixit *Caelius Aurelianus* (*w*): *Et tuſſita itidem ſputa per pulmonem feruntur, ſiquidem in ipſum veniant ex vicinis, accepta per vias mente ſenſas, quas* λογοθεωρήτους *appellant.*

Interim tamen & laudabilis *Celeberrimi Lanciſii* induſtria videtur non infeliciter vias inveniſſe, per quas poſſet directè ex omnibus locis, quae Pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per ſputa excerni. In diſſertatione enim Epiſtolari *de Vena ſine pari* (*x*) notat, orificium venae azygae in cavam dehiſcens ſemicirculo muſculari inſtar hemiſphincteris cum peculiari nervo munitum eſſe: praeterea illa inſertio venae azygae in cavam fit ante aſperam arteriam, ſub ſterno, priuſquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venae azygae, & portio venae cavae cum aſpera arteria nectitur, non tantum per ſimplicem adhaeſionem, ſed per validas etiam fibras & minuta vaſa, quae ad internam tracheae faciem uſque penetrant, uti pulchro experimento detexit *Lanciſius*: Venam enim cavam ſuperiorem ſupra & infra locum, ubi vena azyga ipſam ingreditur, vinculo conſtrinxit, ſanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygae trunco tepidam aquam injecit, croco tinctam; ſtatimque vidit ſubcroceum liquorem per os nareſque exire, dum caput ſupini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo diſciſſa ſecundum longitudinem ſub cartilagine thyroidea aſpera arteria, vidit poſt novam injectionem ex ſuperiori interna ipſius tracheae ſuper-

(*r*) Meth. Med. Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. X. pag. 115. (*s*) Comment. 3. in Librum Hippoc. de articulis text. 58. Charter. Tom. XII. pag. 394. (*t*) Anatom. Lib. III. Cap. XIII. pag. 307. (*u*) Academ. des ſciences 1718. mem. pag. 25. 26 (*w*) Acutor. morbor Lib. II. Cap. XVI. pag. 116. (*x*) habetur in Editione Romana ſecunda de motu cordis & aneuryſmatibus pag. 373. & in adverſar. Anatom. V. morgagn. pag. 79.

perficie, quae cavae venae trunco & azygae inſertioni in illam ſubjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia ſtillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longe numeroſiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavae venae vicina parte, pariter aſperae arteriae ibi adhaerenti.

Si jam conſiderentur illa, quae in morbis obſervantur, non levis oritur ſuſpicio, quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis cauſam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lanciſius*, ſaepe ſe obſervaſſe, quod aegri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam ſpuerent, quam non hauriebant a profundo pectoris, ſed monſtrabant aegri illum locum, ubi ſub ſterno azyga vena in cavam aperitur.

Haec tamen videtur eſſe difficultas in hac opinione, quod ſanguis venae ſine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi poſſit in cavam venam, quam adigi per anguſtos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venae ſine pari major fiat reſiſtentia exituro ſanguini, tunc videtur hoc fieri poſſe. An ille apparatus, dimidium ſphincterem referens, qui aperturae venae azygae apponitur, illam claudere poteſt? An ob impeditam reſpirationem in pleuritide, dum pulmo difficilius ſanguinem cordis dextri tranſmittit, vena cava ſanguine plus diſtenta non tam liberè recipit ſanguinem venae azygae? Vidit *Lanciſius* in cadaveribus illorum, qui ex ſaeva pleuritide, in peripneumoniam & ſepti inflammationem abeunte, perierunt, ramos venae azygae illius lateris, quo aegri primum doluerant, varicoſos fuiſſe. In cadavere viri, qui ex praecordiorum inflammatione deceſſerat, obſervavit polypum inſignis magnitudinis, qui ex trunco venae ſine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde veroſimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum ſanguinis ex vena azyga in cavam.

An muſculus triangularis ſterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre poteſt? Certe *Lanciſius*, ab ineunte aetate pectoris doloribus ſubinde & catarrhis laborans, ſenſu percipiebat, cocti ſputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus; crediditque ſe ſputum per vim muſculi triangularis facilius foras propellere potuiſſe.

Sive jam materies morbi ſoluta, mobiliſque reddita, contiguum pleurae pulmonem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, ſive per venae ſine pari propagines in aſperam arteriam tranſeat, ſive ex vena ſine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulſa inveniat viam per vaſa aërea pulmonis (quod fieri poſſe probatum fuit ad §. 830. 2.); certum eſt per obſervata practica, pleuritidem per ſputa ſanari. Interim tamen non omnia ſputa levant hunc morbum: hinc videndum, quaenam requirantur conditiones, ut a ſputis ſanatio morbi ſperari poſſit.

Debet ſputum eſſe liberale, ſatis magna copia excretum & facile: ſemper enim fere per tuſſim de ſuperficie interna tracheae aliquid mucoſi abra-

ditur; verum hoc non minuit morbi cauſam. Illam autem minui novimus, ſi cum ſputo prodeunte minuantur dolor & reliqua ſymptomata, adeoque manifeſtum levamen percipiant aegri. Unde *Hippocrates* (*y*) generalem hanc regulam poſuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniae hiſtoria monui) omnia ſputa mala eſſe, quae dolorem non ſedant, omnium vero optima eſſe illa, quae dolorem ſedant.

Sine coryza. Si enim haec adſit, ingens copia ſputorum ſaepe prodit, quae ſputa nihil faciunt ad materialem cauſam pleuritidis, ſed tantum mucum catarrhoſum evacuant. Videtur & *Hippocrates* ſimile quid indicare voluiſſe, ubi de ſputis bonis & malis, quae in morbis apparent, agit (*z*): ſubjungit enim ſequentia: *Coryzas autem & ſternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & praeceſſiſſe, & conſequi, malum.*

Mox puriforme, album ſtatim, vel ante diem quartum. Pluribus egi de his ſputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etſi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi ſaepius album illud coctum puriforme ſputum ſanaſſe pleuritidem: imo in muliere jam quinto menſe gravida, dum ſecundo pleuritidis die ſputum illud aderat copioſum, omnia ſymptomata levabantur ilico, & quarto die morbi jam ſana fuit. Primo morbi die Venae ſectio inſtituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod imprimis notandum, quia *Hippocrates* (*a*) abſolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (*b*) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognoſin limitaverit *Celſus* (*c*) ſolummodo docens: *mulier quoque gravida acuto morbo facile conſumitur*; tamen certum eſt, pleuritidem graviditatis tempore natam ſemper eſſe magis periculoſam.

Interim tamen non ſola illa ſputa alba cocta proſunt, ſed & flava illa cum pauco ſanguine admiſto. Vidi & quandoque ſputa tenacia, rubro ſanguineo colore tincta, aequabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (*d*) explicans textum Hippocratis, ſatis certe difficilem, & ob brevitatem obſcurum, quo vetat ſanguinis miſſionem in illis, qui ſanguinolenta exſpuunt (αἱματώδεα) ſi adſit pleuritis, dicit ſe vocatum fuiſſe ab aegro, qui credebat ſe haemoptoicum eſſe, cum *ſanguinolenta a latere ſpueret* (πτύσας αἱματώδες ἀπὸ πλευρȣ); licet autem habitus & vires hujus aegroti tales eſſent, ut venam ſecuiſſet illi, ſi haemoptyſi laboraſſet, illud non feciſſe, quia pleuritis mitis erat; additque, hunc aegrum aliis remediis congruis, abſque Venae ſectione, levatum fuiſſe: *mitiſſimae enim pleuritides ſunt, in quibus ſanguinolentum ſpuitur.* Ideo *Hippocrates* (*e*) maxi-

(*y*) In Prognoſtic. ſentent. 51. Charter. Tom. VIII. pag. 645. (*z*) Ibid. ſentent. 49. pag. 643. & Coac. Praenot. N°. 399. ibidem pag. 875. (*a*) De morbis Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*b*) Aphor. 30. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (*c*) Lib. II. Cap. VI. pag. 55. (*d*) Commentar. 3. in 6. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 472. (*e*) In Coacis Praenot. N°. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

maximè ſalutares illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum pauco ſanguine ſputa prodirent, quas ideo *bilioſas ſimul & ſanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Bilioſa autem dicuntur haec ſputa a colore flavo, nam in *Prognoſtico* & in *Coaca Praenotione* N°. 390. idem illud ſputum, quod paulo ante χολώδεες bilioſum vocaverat, ξανθὸν flavum appellat. *Duretus* autem (*f*) in Commentariis ad hunc locum monet, ſe non ſine moerore aliquoties vidiſſe, ſanguinis miſſione tunc inſtituta a medicis imprudentibus, ſuppreſſa haec ſputa fuiſſe lethali cum eventu. Idem & ſuis obſervatis confirmat *Baglivus* (*g*).

§. 889. Ubi ſigna accurate obſervata docent, ſtatum pleuritidis (875.) adeſſe modo deſcriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, ſed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venae ſectio, neque evacuatio, vel mutatio alia inſtituenda. 1°. victu molli, tenui; animi, corporiſque quiete; aëre temperato calido, & humido; ſomno ſpontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, leviſſime aperientibus; utendum. 2°. deinde evacuationi cuilibet ſingulari proficienti providendum: ergo in ſtatu (888. N°. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, ſi minus ſic proceſſerit, hirudinum applicatarum ſuctu. Si (888. N°. 2.) obſervatur; ſtatim fomenta ſimilia renibus, perinaeo, hypogaſtrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aër paulo minus calidus curandus; ſudor, & aliae evacuationes, vitandae; blanda clyſmata diuretica proſunt. In caſu vero (888. N°. 3.) ſimilia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clyſmata laxantia injicienda alvo; victus laxans inſtituendus: ubi denuo quartus ſtatus (888. N°. 4.) adeſt praeviſus (838.), & ſimul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861.), & apertura facta ſuppuratoriis locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in caſu (888. N°. 5.), praeter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendae mollibus, calidiſque, fricandae leniter, ſtimulandae emplaſtris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851.), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus ſit & levis, ut blanda reſolutio exſpectari poſſit (§. 887.). Symptomata levia, aegri laxa temperies (in duris enim & exerci-

(*f*) In Coacas Hipp pag. 252. (*g*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 36

ercitatis corporibus talem morbi exitum vix ſperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intenſitas adſit, ita ut cura per ſimplicem reſolutionem non ſit exſpectanda, ſed requiratur coctio & excretio materiae morboſae, tunc ſollicitè indagandum, an artis auxiliis validis hic opus ſit, v. g. ſanguinis miſſione larga, clyſmatibus, aliiſque, quae nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.).

Deinde attendendum, an quaedam phaenomena morbi doceant, naturam moliri talem coctae materiae evacuationem, vel depoſitionem ad alia loca minus periculoſa. Ubi de hac re conſtat, cum obſervationes practicae docuerint ab omni aevo, ſic cito & tutò curari hunc morbum, facilè patet, nihil eſſe mutandum, ſed ſtatum praeſentem conſervandum eſſe, quod fit ſequentibus.

I°. In omni morbo vitae & viribus conſervandis conſulendum eſt; ad quem ſcopum cibi & potus ſerviunt. Verum haec ingeſta non reſtituunt illa, quae per vitae actiones perierant de corpore, niſi prius ſubacta & mutata fuerint per vires corporis ſuperſtites. Cum ergo per morbum, etiam leviorem, langueat corpus, & multae functiones minus promtè perficiantur quam in ſanitate, patet facile, talia in victu ſubminiſtranda eſſe, quae ſanis humoribus jam fere ſimilia ſubigi poſſunt quam facillime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis ſapiens *Hippocrates* (*h*) ptiſanae hordeaceae cremorem dabat, chylo jam ferè ſimilem, ut humectaret corpus ſimul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta *Trallianus* (*i*), & generatim talia exhibenda juſſit, quae humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & ſimile moderamen aëris neceſſarium erit: quod quomodo, & per quae obtineri poſſit, dictum fuit ad §. 605. 2. 3. Cum autem vigiliae turbent etiam corpus firmum & ſanum, ſomno potius indulgendum eſt; qui, ſi ſponte non adſit, emulſis farinaceis ex amygdalis, ſeminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis leviſſimis anodynis, imprimis illis, quae ex papaveris erratici floribus parantur, quae nunquam nocent: Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum ſoleant ſaepe multas corporis excretiones ſiſtere. Huc etiam ſpectant corporis & animi quies, ut turbetur nihil, ſed omnia pacata ſileant in corpore, dum natura coquendae & excernendae materiae morboſae intenta eſt. Nec alia requiruntur remedia, quam quae diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vaſa diſponunt, ut facile tranſmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

II°. Quae modo dicta ſunt, conveniunt in omni excretione vel metaſtaſi materiae morboſae: verum & alia adhiberi poſſunt, & debent, ubi conſtet de loco, verſus quem materia morbi deponetur.

Si

(*h*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 23. 160. 161.
(*i*) Lib. VI. Cap. 1.

Si ergo in ſtatu (888. N°. 1.). Videantur illa, quae circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta ſunt.

Si (888. N°. 2.) obſervatur. Dictum fuit de his ad §. 853. ubi de ſimili evacuatione critica materiae morboſae in peripneumonia agebatur: Cum autem per ſudorem imprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quaſi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illae vitandae ſunt. Hinc & laudatur aëris minor calor, quia ſic & ſudor cavetur, & etiam in ſanis hominibus videmus, ſub aëre frigidiuſculo minus liquidi per cutis ſpiracula, plus vero per renes, tranſire.

In caſu vero (888. N°. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852., quae videri poterunt.

Ubi denuo quartus ſtatus (888. N°. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu poſitos dictum fuit. Notandum autem eſt, tales abſceſſus citò aperiendos eſſe: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus (vel puri analoga materies) alibi jam factum ad haec loca deponitur tantum, & ſic ſubito abſceſſus naſcitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occaſione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis, poſt aperturam abſceſſus, irritatur leviter ſuppuratoriis remediis, ut chirurgi vocant, ſicque prohibetur, ne ſtatim iterum concreſcat, ut nempe detur occaſio repurgationi ſanguinis a materia morboſa, quae cum illo fluit per vaſa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, uti ad §. 842. dictum, ſi tales abſceſſus, fiſtuloſi quaſi redditi, manarent diutius; quod ſic per artem imitari conamur.

Deinde in caſu (888. N°. 5.) &c. Ubi nempe dolor ex latere tranſit ad humerum, manum &c.

Fidelis obſervatio docuit, levari ſic morbum; adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c., ſolvere, & mobilem reddere morbi materiem; ſimulque leni frictione, fomentis mollibus, Emplaſtris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel ſimilibus, fovere & leviter ſtimulare haec loca, ut verſus illa facilius & citius derivetur illud, quod per ſalutarem metaſtaſin huc deponendum erat. Videantur illa quae ad §. 134. de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta ſunt.

Denique in ultimo dato (888. N°. 6.) &c. Omnia hic eadem ſunt ut in peripneumonia, quae per ſputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890. Arte autem, ſine alio morbo, ſanatur pleuritis hac inprimis methodo: ſi pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex ſymptomatibus validis (875. 883.), ſicca (876.), in robuſto, exercitato, ſicco corpore, ſine ſpe, vel

vel praeſentia (887. 888.); tum 1°. cita, larga, accelerato fluxu celeris, ex magno vaſe, per magnum vulnus, miſſio ſanguinis inſtituenda, corpore quieſcente, ſupino, & reſpiratione, dum fluit, tuſſi, ſuſpiriiſque accelerata, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet continuari in remiſſionem ſatis notabilem doloris, vel ad prima ſigna deliquii animi; debet repeti ex conſideratione redeuntium denuo ſymptomatum, ad quae tollenda prima inſtituta fuit; cruſta (384.) abſens finem definit. 2°. ſtatim adhibenda fomenta, balnea, tepefactoria, linimenta, emplaſtra, quae laxando, reſolvendo, mitigando, avertendo, prodeſſe queant (vid. 395. N°. 3. 398. N°. 6.) 3°. tum ea medicamenta danda, quae diluant, reſolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut ſopiant: quae calida, humida, magna copia, ſorpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phaenomenis varia aſſumenda ſunt, ſemper curando, ut eligantur illa, quae putredini adverſiſſima. 4°. victu tenui, molli, refrigerante, antiphlogiſtico eſt opus. 5°. denique omne exſiccans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aëris, ſolis, foci, lecti, victus, medelae.

Vidimus in praecedentibus, quomodo ope naturae pleuritis in ſanationem abeat, abſque multo artis molimine: totum enim, quod medico in illis caſibus agendum incumbebat, erat ut in benigna reſolutione ſtatum praeſentem conſervaret, mutaret verò nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem cauſae ſanabatur pleuritis, loca & vias, per quae haec excretio futura praevidebatur ex ſignis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires ſuſtentare levi & blando alimento, diluere humores. Haec ſufficiebant ad hunc ſcopum.

Verum ſi pleuritis valida ſit, quod cognoſcitur dolore acerrimo, reſpiratione admodum impedita, febre valida, tunc reſolutio illa blanda ſperari nequit; uti probatum fuit ad §. 386. ubi de inflammationis cura per reſolutionem agebatur. Si nulla ſpes ſit, materiam morbi cito coquendam & excernendam eſſe, & praecipuè, ſi nulla vel pauca ſputa abſque levamine ullo prodeant, tunc ſicca pleuritis dicitur, & concluditur facile, ſponte ſua tam gravem morbum in ſanitatem minimè abiturum eſſe; imprimis ſi in robuſto & exercitato corpore fuerit talis morbus, uti monuerat *Hippocrates*; dicens (*k*): *Corpora exercitata ac denſa citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt*, *quam non exercitata*. Cujus obſervationis ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum eſt ſedulo, ut abſque alio morbo ſanetur pleu-

(*k*) Coac. Praenot. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875., in tali pleuritide adeſſe veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in ſuppurationem, gangraenam, & ſcirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in ſuppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non ſemper adeò metuendus ſit, hic tamen merito ſuſpectus habetur, dum abſceſſus, pleuritidem inflammatoriam ſequens, frequentiſſime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale naſcitur. Omne ergo artis molimen adhibendum eſt, ut exitus hujus morbi in abſceſſum praecaveatur.

Conſtitit autem, ubi de cura inflammationis per reſolutionem agebatur (§. 396.), praecipuum remedium eſſe ad hanc obtinendam, ſi copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuerentur per ſanguinis miſſionem. Praeterea acutus dolor, inſpirationem impediens, in peſſima pleuritide ſaepe ſuffocat aegrum, antequam inflammatio in ſuppurationem abire poſſit. Verum alia occaſione (ad §. 141.) monui, *Galenum*, in febribus ardentiſſimis, inflammationibus maximis, & vehementiſſimis doloribus, largam ſanguinis miſſionem commendaſſe: imo in talibus ad animi deliquium uſque ſanguinem detrahi juſſit. Unde patet, urgentiſſimas eſſe rationes, quae pro venae ſectione in pleuritide militant.

Neque obſervavi unquam, nocuiſſe venae ſectionem, licet poſtea, miteſcente morbo coctio & excretio morboſae materiae ſequerentur per varias illas vias, §. 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venae ſectione abſtinendum eſſe, dum illae evacuationes praeſto ſunt, ſed non aliter. Videantur hiſtoriae pleuriticorum, quae in tractatu *Eruditiſſimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones ſucceſſiſſe, ubi poſt repetitas etiam ſanguinis miſſiones periculoſus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis obſervatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi ſolvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut haec materia ſoluta ſanis iterum aſſimiletur humoribus, cumque illis abſque ullo impedimento per vaſa corporis moveri poſſit, ſed ſemper fere vaſa ſic ſtimulat, ut excitata ſenſibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideò imprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio ſanguinem mittere ideò, quia crederet, ſalubria illa naturae molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella aetate, ſenio, mulieribus gravidis, Venae ſectionem adhibere metuerint Veteres medici, hodie tamen conſtat certis obſervatis, etiam in his venae ſectionem tuto inſtitui poſſe; tali tamen quantitate, quam aetas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abſtinui a venae ſectione, ſi reſpiratio multum impedita erat, licet menſtrua fluerent, & bono quidem cum ſucceſſu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis, licet lochia fluerent, ſanguinis miſſio profuit inſigniter, quod & ſuis obſervationibus confirmat *La Motte* (*l*), qui, lochiis bene

(*l*) Traitè des Accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224.

bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venae ſectiones inſtituit.

Quamvis extra dubium ſit, ſi hic morbus per artem ſanari debeat abſque alio malo ſequenti, conducere, ut quam citiſſimè venae ſectio inſtituatur; tamen & adultiori jam morbo, ſi in initio neglecta fuerit, conducit ſanguinis miſſio. *Celſus* quidem notaverat de pleuritide agens (*m*): *Remedium vero eſt magni recentiſque doloris ſanguis miſſus. At, ſive levior, ſive vetuſtior caſus eſt, vel ſupervacuum, vel ſerum id auxilium eſt.* Et alibi (*n*), de ſanguinis detractione per venas agens, habet ſequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die ſanguinem mittere neceſſe eſt, ſic nunquam utile poſt diem quartum eſt, cum jam ſpatio ipſo materia vel exhauſta eſt, vel corpus corrupit; ut detractio imbecillum id facere poſſit, non poſſit integrum:* & verum quidem eſt, ſi valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum eſſe, ne in ſuppurationem tendat: Interim tamen conſtat, cum fructu longe ſerius adhuc in pleuritide ſanguinem de venis miſſum fuiſſe. Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*o*) de *Anaxione*, qui pleuritide ſicca decumbebat, fruſtra calidis fomentis tentata, inſomnis erat, ſexta die morbi delirabat, ſeptima dies moleſta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum ſanguinis educebatur ſecta in cubito vena, unde levamen doloris ſenſit, & poſt repetitas criticas evacuationes die trigeſimo quarto prorſus judicatus eſt. Notat autem *Galenus* (*p*) in Commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diſerte monuiſſe ideo, quia medici, quaſi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non ſecabant. Felici ſucceſſu in curanda periculoſiſſima pleuritide, peſſimiſque ſymptomatibus ſtipata, *Hippocratis* veſtigia legit *Trillerus* (*q*), & octavo die morbi libram circiter ſanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine inſigni: imo ineunte die nono, dum ſuffocationis metus ingruebat, denuo ex pede ſex ſeptemve uncias ſanguinis emiſit; ſicque hunc aegrum ex ipſis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici hiſtoria patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentaſſe prius, an dolor poſſet minui, antequam ad ſanguinis miſſionem procederet: imo alibi (*g*) diſerte hoc aſſerit, lateris dolorem, tam in initio, quam & ſerius, non ſine ratione tentari poſſe calidis fomentis, an ſic diſſolvi poſſit. *Alexander Trallianus* (*s*) eadem commendat, monens tamen, ilico vacuandum eſſe, ſi fomentis dolor non cedat, ſed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente abſque febre valida, nec reſpiratione admodum impedita, hoc tentari quidem poſſet, quia tunc multa ſpes blandae reſolutionis (§. 887.), vel ſaltem felicis & ſubitae coctionis & excretionis adeſt: Verum ubi valida & ſicca Pleuritis adeſt, memores oportet eſſe optimi moniti, quod *Are-*

(*m*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*n*) Lib. II. Cap. X. pag 80. (*o*) Epidem. 3. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302. (*p*) Ibidem. (*q*) De Pleuritide aegrot. 7. pag. 99. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. (*s*) Lib. VI. Cap. I. pag. 268.

Aretaeus (*t*) habet, in ipſo initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla morae occaſio in pleuriticis neque cunctationis, ſed valida medicatione opus eſt.* Ideoque voluit, eodem die venam incidendam eſſe, niſi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum proveniſſet, tunc enim diei unius abſtinentiam praemitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem ſatis magna copia; habita tamen ratione aetatis & virium in diverſis aegris: pulcherrimè juvat, ſi ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito praeſtat venam aperiri, quam in manu. Non enim haec ſanguinis miſſio inſtituitur tantum ideò, ut copia minuatur, ſed etiam ut, ſubita tali depletione facta, arteriae obſtructae, minus jam urgente ſanguine arterioſo, contractae retropellant maſſulas obſtruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. 1.), ſicque tollatur inflammatio. In eundem ſcopum locus dolens illo tempore, dum ſanguis de vena ſecta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & ſubita venae ſectione opus eſt, praeſtat aegrum ſupinum in lecto jacere, ſic enim abſque animi deliquio facilius hanc ſanguinis jacturam feret, quam ſi ſederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo ſaevum dolorem eſſe, ut pectus vix ullo modo dilatare poſſint; hinc pulmones parum ſanguinis tranſmittunt, atque ideo venae quidem plenae ſunt, ſed aörta paucum ſanguinem recipiens non urget magna vi ſanguinem venoſum, unde ex vena aperta ſaepe parum ſanguinis effluit. Simul ac vero ſuſpirando pulmonem magis dilatant aegri, vel tuſſiendo illum concutiunt, ſanguis cum impetu exit. Obſervavit hoc *Tulpius* (*u*) in muliere pleuritica, & monet medicos, ut in ſimili caſu tuſſim excitent. AEgri enim tales quandoque adeo ſaevum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris ferè convellantur. Unde illis perſuadere non poteſt ſaepe medicus, ut inſpirent fortius. Optimum tunc eſt vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus ſupponere, ſic enim invitis etiam excitatur tuſſis, & ſubito ſaepe dolor pleuriticus ceſſat, vel ſaltem inſigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia eſt, pro diverſa aetate & viribus aegri, ut facile patet. *Sydenhamus* (*w*) in adultis *ad uncias decem aut circiter* mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in primâ praecipue venae ſectione. Praeſtat, ut medicus adſit, & pro re nata copiam determinet praeſens. Plerumque ſolet continuari, donec liberius inſpirare poſſint, dolore multum imminuto. Si in peſſima pleuritide non remittat dolor (quod raro fit niſi ſerius ſanguinis miſſio inſtituta fuerit) pergimus evacuando eò uſque ac prudentia permittit, ad prima nempe ſigna animi deliquii; quae ſunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulſus languidus, ſudoris guttulae in fronte; tuncque ilico claudenda vena eſt. Sollicite monuit

(*t*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap x. pag. 89. (*u*) Obſervat. medicar. Lib. II. Cap. III. (*w*) Sect. VI. Cap. II. pag. 335.

nuit *Aretaeus* (*x*), vitandum eſſe hic animi deliquium, ne peripneumonia ſequatur. Dum enim in lipothymia cor quieſcit, ſanguis, in ſinu venoſo, auricula & cavo dextro cordis, ſtagnat per aliquot ſaepè minuta*, & ob inflammatoriam in hoc morbo ſanguinis ſpiſſitudinem in concretionem admodum pronus eſt, unde jam concreſcere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio aeger, moveri debebit per pulmonem, ibique haerere poterit immeabilis in pulmonalis arteriae anguſtiis, ſicque peripneumoniam, ipſa pleuritide periculoſiorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum, prima venae ſectione imminutum, recrudeſcere denuo aeque acerbum: tunc repeti debet venae ſectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & reſpiratio impedita ſubitum & efficax levamen poſcunt. Sic obſervavit *Sydenhamus* (*y*), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum ſanguinis impenſa ſanari, licet in pueris ſemel aut bis venam ſecuiſſe ſuffecerit. Imo quandoque adeq pertinax morbus eſt, ut longe majorem jacturam ſanguinis requirat, repetitis frequenter ſanguinis miſſionibus. Obſervationes plurimae optimorum medicorum hoc teſtantur. In puerpera, octavo a partu die acerbiſſimo lateris dolore correpta, neceſſe habuit *Tulpius* (*z*), ter pedis, & quinquies brachii, venas exſolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evaſit tamen aegra e tanto diſcrimine, licet praeter tot ſanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium ſuſtinuerit. Similis caſus fere habetur apud *La Motte* (*a*).

Unicam Pleuritidis curam in venae ſectione repetita, ſi pergant vel renoventur ſymptomata vehementia, *Sydenhamus* (*b*) poſuit; teſtaturque, ſe nunquam aliquid damni a ſanguinis detractione, quae tam larga imperitis videri poteſt, obſervaſſe. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam ſecando, ſi vel minimae priſtini doloris reliquiae forent, donec aegros exhaurirent omnino; unde vel mors ſequebatur, vel morbi chronici languidiſſimi, & imprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diſerte enim monet (*c*), tunc repetendam eſſe ſanguinis miſſionem, *ubi dolor atque alia ſymptomata admodum ſaeviunt.* Licet enim aliquis dolor & levis febris maneant, ſi non inde impediatur reſpiratio inſigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.), praeſtat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quae requiruntur ad ſubigendum illud, quod de morbo adhuc ſupereſt.

In morbis inflammatoriis pleriſque, & imprimis in Pleuritide, dum ſanguis de vena eductus receſſit in ſerum & partem rubram, obſervatur in parte ſuperiori inſulae alba, ſubcaeruleſcens, pellis, quandoque aliquot lineas craſſa, tenaciſſima, & vix per novaculae aciem dividenda (de hac vide

(*x*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (*y*) Sect. VI. Cap. II. pag. 336. (*z*) Obſervat. medic. Lib. II. Cap. II. (*a*) Traitè des accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224. (*b*) Sect. VI. Cap. II. pag. 338. (*c*) Ibidem 336.

vide §. 384.) ; quamdiu autem illa pellis in ſanguine educto inſulae accreta conſpicitur, tamdiu ſtatuerunt medici in hoc morbo ſanguinem utiliter miſſum eſſe. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem ſaepe impediri in ſanguine pleuriticorum, ſi non ſatis libero flumine de vena ſecta proſiliat, ſed lentè per brachii cutim rependo quaſi exeat: adeoque fallere poſſet hoc ſignum. *Celeberrimus Trillerus* tamen teſtatur, ſe cruſtam illam pleuriticam albicantem inveniſſe, licet ſanguis ad perpendiculum ſtillatim & lentè proflueret (*d*). Memini me & idem obſervaſſe tam in pleuriticis, quam in ſanis hominibus, quibus prophylaxis cauſa vena ſecabatur. Certiora ſigna habentur de venae ſectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remiſſione doloris, & reliquorum ſymptomatum, aegrotantiſque viribus. Imo licet magna debilitas adſit, ſi tamen omnia ſymptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium ſupereſt, quam de novo ſanguinem mittere. Memorabilis caſus apud *Trillerum* (*e*) habetur, qui docet, quantum poſſit in deſperato etiam caſu felix cordati medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutiſſima pleuritide correpto, poſt binas ſatis largas venae ſectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi ſymptomata quam vehementiſſimè recruduerunt, & fruſtra injecto clyſmate, applicatiſque veſicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, ſed ex ſauciis venis ne gutta quidem ſanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abſcederet, tuncque ſatis larga copia ſanguis exivit, tali cum effectu, ut reviviſceret ſemimortuus non tantum, ſed & feliciſſimè poſtea ſanaretur.

Helmontius (*f*) quidem ad ravim uſque clamavit, cruentum Moloch cathedris inſidere medicis, damnavitque abſolutè omnem venae ſectionem in hoc morbo. Acidum hoſtile, pleurae & intercoſtalibus locis infixum, quod ſpinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali ſanguini. Tanta miracula perficere ſe poſſe credidit cervini vel taurini priapi pulvere, ſucco cichorei ſylveſtris, floribus papaveris ſylveſtris, pluribuſque aliis: Verum imprimis hircino ſanguine, ſi nempe pedibus poſterioribus ad cornua alligatis abſcinderentur teſtes vivo animali, & manans ad mortem uſque cruor colligeretur, qui ſiccatus dein, & moleſto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis ſuadebat, remedium. Deſcribit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet ſatis ex propriis dictis, non fuiſſe ſolutam pleuritidem his remediis, ſed in periculoſam ſuppurationem abiviſſe potius. Imo ex praefatione quam filius *Franciſcus Mercurius van Helmont* operibus paternis praefixit, conſtat, illum bis pleuritide laboraſſe, & ultimo vitae tem-

(*d*) De Pleuritide pag. 27. 28. (*e*) De Pleuritide pag. 68. (*f*) Videatur capitulum, quod inſcribitur *Pleura furens* pag. 217. &c.

tempore adeo anhelo pectore fuiſſe, ut vel epiſtolium breve ſcribentem, vel loquentem diutius, reſpiratio deſtitueret. Multos tamen habuit ſequaces, non ſine damno; & adhuc hodie ſimilia remedia ut ſpecifica antipleuritica jactantur, quae facile quidem permitti poſſunt, cum non turbent corpus, modo una cum his efficaciora longe auxilia adhibeantur.

Nec obſtat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales caſus contigerint, in quibus venae ſectio non videbatur profuiſſe, licet ſymptomata Pleuritidis adeſſent. Ita in *actis Edinburgenſibus* (*g*) memoratur, quod menſe Februario Anni 1736. graſſarentur in Scotiae metropoli pleuritides ſatis difficiles, in quibus ſanguinis eductio nocere potius obſervabatur, quam prodeſſe. Verum ſi ſymptomata ibi recenſita conſiderentur, morbus ille a pleuritide verâ diverſus fuit. Bilioſus enim ab initio vomitus aderat, & poſt biduum tantum ſuccedebat dolor punctorius circa ultimas coſtas, cum difficultate reſpirationis & tuſſicula: pulſus nec frequens nec plenus erat, ſanguiſque emiſſus fuſcus, flavus, vel & viridis, obſervabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt ſimiles morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diverſorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad §. 880., ubi de pleuritide ſymptomatica agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifeſtarum aëris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genius febris illius epidemicae; ideo diſerte monet (*h*) ſequentia: *At verò ſi febris* (*epidemica nempe*) *repetitam venae ſectionem reſpuat, neque juvabit iſta, imò & nocebit in pleuritide, quae cum febre ſtabit cadetve.* Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (*i*): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter conſiſtentes, abſque ſignis, laedit venae ſectio, & ſi cibum averſetur, & hypochondrium elevatum ſit.* Legit quidem aliter *Dureius* (*k*) hunc textum; loco enim ἐν πυρετοῖσιν *in febribus* voluit ponendum eſſe ἀπυρετοῖσιν *febris expertibus:* verum egregius ille vir ex conjectura hoc ſtatuit, nec probat ex codicibus manuſcriptis ita legendum eſſe hunc textum. Pulchrè certe reſpondet ille locus obſervatis recentiorum medicorum de pleuritidibus ſymptomaticis: Nam nec dolor in illis adeo vehemens eſſe ſolet; hinc dixit *Hippocrates* ἰσχνῶς ἑστηκότα, gracilis enim, tenuis, parvus, voce ἰσχνὸς ſignificatur. Praeterea & addidit, quod ſint ἄσημα, id eſt, reliquis verae pleuritidis ſignis non ſtipata. Et in illa pleuritide ſymptomatica in Scotia obſervata aderat & aegritudo ſtomachi, & levamen inſigne a leni vomitorio. Frequenter certè invenimus, difficiles in praxi medica caſus in Coacis Praenotionibus notatos eſſe non tantum, ſed & ſaluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

Diſpu-

(*g*) Med. Eſſays Tom. V. part. 1. pag. 32. 33. (*h*) Sect. V. Cap. v. pag. 310. (*i*) Coac. Praenot. N°. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*k*) In Coac. pag. 387.

Diſputatum fuit quam acerrimè inter medicos olim, an in pleuritide vena ſecari debeat in brachio affecti lateris, an vero in oppoſito. Utraque opinio multis auctoritatibus ſtabiliebatur. *Hippocrates*, *Galenus*, *Celſus* militant potius pro brachio lateris affecti; *Aretaeus*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus* in oppoſito latere venae ſectionem inſtituendam ſuaſerunt. Ab octavo ſaeculo uſque ad decimum ſextum, adeoque per octingentos annos, & ultra, fere omnes medici venam ſecabant in pleuritide in brachio oppoſito dolenti lateri. Poſtquam vero ineunte ſaeculo decimo ſexto Galeni & Hippocratis opera, relictis, vel ſaltem minori in pretio habitis Arabibus ſcriptoribus, inceperunt evolvi a medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretioſi illi artis medicae theſauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditiſſimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galeni* placitis, & repudiabantur, ſi cum illis non convenirent. *Petrus Briſſotus*, in Pariſienſi Schola anno 1514. medicinae doctor creatus, exploſis arabum libris, incepit Galeni quaedam volumina publicè explicare. Cumque ibi inveniſſet laudari venae ſectionem in brachio lateris affecti, auſus fuit primus ſe torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix ſucceſſus in pleuritide epidemica, initio ſaeculi decimi ſexti in Gallia graſſante, fecit, ut plures illum ſequerentur inſignes medici. Paulo poſt in Luſitaniam profectus fuit, & ibi auſus res novas moliri; ſed magno niſu ſe oppoſuit Archiater Luſitaniae regis, & hac controverſia delata ad Academiam Salmanticam, ſtatutum fuit, nulli medicorum licere in pleuritide venam ſecare e directo lateris affecti: quod decretum poſtea mitigatum tamen fuit. Imo ferè importunis ſollicitationibus motus fuiſſet *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hiſpaniarum Rex*, ut publica auctoritate proſcripſiſſet *Briſſoti* hanc ſententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (*l*) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recenſentur praecipuorum auctorum de hac re opiniones, & ſimul habetur *Briſſoti* vita.

Poſtea videtur impune licuiſſe omnibus, ut vel Arabum, vel Hippocratis & Galeni methodum ſequerentur: imo poſt circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non eſſe magni momenti rem, ex quo brachio ſanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & ſatis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc ſaeculo de eadem hac re diſputatum fuit inter celeberrimos medicos Pariſinos, *Sylva* & *Chevalier*. Cum autem in ſimilibus controverſiis multum pondus habeat ſollicita obſervatio illorum, quae proſunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa ſententia, quae venae ſectionem in brachio lateris affecti ſuadet, tutiſſima eſſe. *Briſſoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (*m*), dum in latere oppoſito facta venae ſectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longiſſimo tempore languebant, confirmabat

(*l*) De Miſſione ſanguinis in Pleuritide. Paris 1630. & Halae 1742.
(*m*) Ibidem pag. 120.

bat ejus ſententiam. *Sydenhamus* (*n*) de brachio lateris affecti educebat, ſimulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero ſectionem iteravit poſteà, non monet ex quo loco ſanguinem emiſerit. *Hildanus* (*o*) fatetur, quod nunquam, vel ſaltem rariſſimè, optatum ſucceſſum viderit ex ſectione venae in oppoſitâ parte facta. Recentiſſimè & ſuis obſervationibus eandem ſententiam ſtabilivit *Trillerus* (*p*), praecipue quoad primam ſanguinis miſſionem: alteram autem in pede ejuſdem lateris adhiberi maluit; & deinde, ſi opus foret, etiam tertiam quartamve venae ſectionem, quandoque & in pede oppoſiti lateris, inſtituit. Monuit autem merito, primam ſanguinis evacuationem largiſſimam eſſe debere. Pulcherrime autem confirmantur haec omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitae genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob eaſdem cauſas pleuritide correptis, experimenti gratia diverſis in locis vena aperiebatur (*q*). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet peſſimè deliraret, brevi ad ſe rediit, nec iterata venae ſectione opus habuit. Alter, cui & major copia ſanguinis ex pede ejuſdem lateris educta fuerat, nullum inde levamen ſenſit, & ſequenti die altera venae ſectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde ilico mitigabantur omnia ſymptomata, & poſtea felici criſi liberatus fuit a periculoſo morbo, ſed biduo ſerius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidemicos graſſari, qui pleuritidis quidem ſymptomata quaedam habebant, neque tamen verae & genuinae pleuritides erant, ſed ſymptomaticae tantum, & Venae ſectione non levabantur, vel ſaltem illam iteratam vix ferebant abſque damno; neque tamen ideo reprobari poſſe ſanguinis evacuationem in hoc morbo: Idem certe dici poſſet de pleuritide illa maligna & contagioſa, cujus *Geſnerus* (*r*) meminit in Epiſtola ad *Cratonem a Craftheim* ſcripta: monet enim in hoc morbo nulli ſucceſſiſſe venae ſectionem in brachio, ſed ad malleolos felicius ſanguinem eductum fuiſſe. Praeterea notandum eſt, quod in eadem epiſtola fateatur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum ſibi conſtiterit; & in alia epiſtola (*s*), ad eundem tribus menſibus poſt ſcripta, fatetur, ſe pauca in hujus morbi curatione obſervaſſe, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus ſit, & intra vernum tempus deſierit hoc malum.

II°. Methodus omnium antiquiſſima pleuritidem curandi videtur conſtitiſſe in applicatione remediorum externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, ſinguli homines ſibi ipſis levamen dolorum quaerebant tentando varia, vel ab aliis in ſimili malo cum ſucceſſu adhibita applicabant (*t*). Nihil autem videtur citius tentari debuiſſe,

(*n*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. (*o*) Obſervat. Chirurg. Cent. V. Obſerv. 30. pag. 410. (*p*) De Pleuritide pag. 30. (*q*) Ibidem pag. 80. (*r*) Geſner. Epiſt. pag. 19. 20. (*s*) Ibidem pag. 21. (*t*) Vide Prolegomena Inſtitut. Boerhav.

buiſſe, quam externa talia remedia: & hinc antiquiſſima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea, Romae in AEſculapii templo in inſula tiberina inventa, legebatur & inter alias inſcriptio (*u*) graeca, de *Lucio* quodam pleuritico, cui, deſperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino miſtum imponeret lateri: unde illum convaluiſſe legitur, & publicè Deo gratias egiſſe. Notum eſt ex hiſtoria antiqua, quod callidi ſacerdotes, ut templis ſuis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia praeſcripſerint credulis hominibus, ac ſi a numine revelata fuiſſent.

Haec videtur cauſa eſſe, cur *Hippocrates* (*w*), qui antiquiſſimas illas obſervationes collegerat in ſuos uſus, in laterum doloribus inceperit curam morbi a calidis fomentis applicatis, etiam antequam ſanguinis miſſionem inſtitueret.

Aquam enim calidam in veſica, vel & in alio vaſe contentam, aut ſpongiam mollem aqua calida madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen ſolvendi vi praedita, adhibuit; ſacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuit & ex *Anaxionis* hiſtoria paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod ſiccam pleuritidem calidis fomentis fruſtra tentaverit; unde prudenter monet (*x*) ſequentia: *Verum ſi fomentis dolor non ſolvatur, non multo tempore calefacito: illud enim pulmones exſiccat, ac ſuppurationem facit:* Dum nempe vehementior pleuritis ſolis his fomentis ſolvi non poterat.

Trallianus (*y*) pariter fomentis, & ſacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum ſi dolor augeretur, nulla mora interpoſita procedebat ad vacuationem. Tutior tamen longe *Aretaei* methodus, quam omnes periti medici nunc ſequuntur: nempe incipi jubet curam a Venae ſectione, nulla mora interpoſita; dein externa illa remedia adhibebat (*z*). Quantum uſum habeant in reſolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3. ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonſtratum fuerit, curam inflammationis per reſolutionem tunc poſſe exſpectari, ſi humor fluens blandus eſſet, & canales mobiles: patet facile, omnia haec applicata debere eſſe mollia, calida, & vi laxandi ſolidas partes praedita. Formulae variae talium remediorum in *materia medica* ad hunc numerum habentur. Frequenter uſus fui ſolutione ſaponis veneti in aquae & lactis dulcis partibus aequalibus; vel & in decocto emolliente ſaponem diluebam, ſumendo unciam mediam ſaponis ad ſingulas libras liquidi diluentis: huic ſolutioni pannos laneos immergebam, illoſque dolenti lateri applicabam, impoſitis lateribus calidis cavens, ne

(*u*) Mercur. de arte gymnaſt. Lib. I. Cap. 1. pag. 3. (*w*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. &c. (*x*) Ibidem pag. 41. (*y*) Lib. VI. Cap. 1. pag. 268. (*z*) De cura morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89. 90.

ne refrigeſcerent talia fomenta. Nocte autem, ne moleſta foret aegris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althaeae, vel ſimili, latus tegebam Emplaſtro de meliloto.

Neque tantum prodeſt molliſſimorum talium remediorum externa applicatio, quia per haec feliciſſimè inflammatio reſolvitur, verum etiam, ſi vel ſero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in ſuppurationem vergat, tunc per eadem haec applicata ſic laxantur loca intercoſtalia, ut ſpes ſit, pus verſus exteriora duci poſſe, & periculoſum empyema ſic praecaveri.

III°. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniae ad §. 854. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro ſuffecit frequenter, cum in hoc omnia requiſita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquae, laxat & mitigat hordei farinoſa ſubſtantia aquae miſta, mel cum aceto inflammatoriam ſpiſſitudinem pulcherrimè reſolvunt, uti & nitrum, quod ſimul in acutis morbis nimium calorem lenit, denſitatem humorum minuendo (vide §. 692). In materia medica ad hunc numerum & aliae formulae habentur eidem uſui inſervientes. Nec nocebit his leniora paregorica admiſcere, imprimis ſi magna inquietudo adſit, & moleſtae vigiliae: flores papaveris rhoeados, & omnia quae inde parata proſtant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut poſtea quidam medici crediderint, illos flores ſpecificum antipleuriticum remedium eſſe, quo ſolo hic morbus curari poſſet. Imo & parca copia ſyrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis parati, profuit, poſt venae ſectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus vero narcoticis acuti doloris ſenſum ſopire, manente cauſa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum uſum in pleuritide ſuaſit & *Trallianus* (*a*).

Magna quidem copia talia ſumenda ſunt, ſed diviſis doſibus, ut ſingula media hora unciae tres, vel plures, talis decocti vel ptiſanae hordei ſumantur, ſed calidae. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretaeus* (*b*). Quin imo *Baglivus* (*c*) teſtatur, fervidam hanc liquorum potionem ipſi in ſecretis eſſe tam in pleuritide, quam in aliis pectoris morbis, ubi diſſolventibus opus erat: imo addit, ſe vidiſſe *aegrotos, inſigni ſtrangulatione fere liveſcentes, breviſſimè liberatos per frequentes hauſtus decocti pectoralis nimium calidè ſorbillati.*

Ut autem haec remedia potata determinentur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quae modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quae laxando vaſa minuunt reſiſtentiam liquidis impulſis in loco quodam corporis, determinare remediorum aſſumtorum efficaciam ad eumdem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per ſanguinis miſſionem

(*a*) Lib. VI. Cap. I. pag. 271. (*b*) De curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 93. (*c*) Prax. med. Lib. I. Cap. ix. pag. 35.

nem, & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem ſanari abſque quadam evacuatione materiae morboſae, jam ſubactae, vel metaſtaſi ad alia loca. Variae illae pleuritidis, per coctionem & excretionem cauſae, ſanationes deſcriptae fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quae §. 889. dicta fuerunt, diverſam tunc medelam requiri, prout per has illaſve vias materia morboſa exitum moliatur. Unde merito ponitur in textu, quod pro mutatis phaenomenis varia aſſumenda ſunt.

Eliguntur tamen ſemper illa, quae putredini adverſa ſunt. In pleuritide enim adeſt acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam diſponi antea in febrium hiſtoria demonſtratum fuit. Omnia fere remedia, quae antiqui medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel ſponte ſua in acidum tendentia. Ptiſanam hordei, acetum, mel, mulſam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur medici; dum merito a ſalibus volatilibus alcalinis abſtinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* ſecuti cauſam pleuritidis unicam ſtatuebant acidum, ſalibus oppoſitis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum abſorbentibus, quae quidem non nocent, ſed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur eſſe remedia.

IV°. In omni febre curanda vitae & viribus proſpiciendum eſſe per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonſtratum fuit, ad §. 599. & ſequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante ſeptimum diem finiatur integrè, ſaepe etiam in longius ſpatium excurrat, patet facile, & hic vires vitae idoneo victu ſuſtinendas eſſe. Talia autem conveniunt, quae faciliime ſuperari poſſunt ab aegro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptiſanam hordeaceam dabat *Hippocrates* (*d*) in acutis morbis, & praeſertim in pleuritide; imo vel ab ipſa *ptiſana totâ*, ideſt, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis ſigna dabat; tuncque ſolum ſuccum ptiſanae, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto aeger eſſe videbatur, miteſcente morbo (*e*), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceae ptiſanae dabat, admiſto melle. Ubi autem ſputa facile educebantur, reſpiratio bona eſſet, & laterum omnis dolor abeſſet, tunc paulo craſſiorem & copioſiorem cremorem ptiſanae dabat, bis de die. Multis laudibus & ptiſanae ſuccum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretaeus* (*f*), neque validiores aegris permittebat cibos, niſi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires ſuſtinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (*g*) carnibus, & carnium juſculis etiam tenuiſſimis, omnino interdixit in pleuritide, ſola hordeacea, avenacea & pa-

(*d*) De victu acutor. charter. Tom. XI. pag. 23-29. (*e*) Ibidem pag. 160.
(*f*) De Curat. morbor. acutor. Lib. I Cap. x. pag. 90. (*g*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. 336.

panatellam conceſſit; & dum ſymptomata omnia jam miteſcerent, per aliquot dies tamen aegros ſuos ab omnibus liquoribus ſpirituoſis & a craſſioribus cibis arcebat (*h*).

V°. Pleuritis morbus inflammatorius eſt cum febre acuta; adeoque omnia, quae, difflando aquoſam partem ſanguinis, ejus denſitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, ſummopere noxia ſunt. Solent hinc adeo periculoſi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempeſtate frequentem ſaepe pleuritidem calidiſſimis aggrediuntur remediis ignari, & ſudore, vi talium remediorum expreſſo, curari poſſe credunt. Obſervat *Sydenhamus* (*i*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentabantur, doluitque, nobiles foeminas malle medicandis pauperibus, quam iiſdem paſcendis, charitatem ſuam teſtari. Verum ſi perverſa talis medela morbum diverſum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a ſimili cauſa debere reddi pejorem. Vidi ſic pleuritidem ſecunda die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum ſuſpicatae mulierculae, dederant repetitis vicibus ſpiritum deſtillatum ex ſeminibus leviſtici. In alio homine robuſto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibita venae ſectione aliiſque remediis modo laudatis, jam in melius vergeret morbus, & ſpes felicis curae affulgeret, veſperi proprio conſilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, ſicque expreſſerit validos ſudores, unde ſibi gratulabatur miſer; ſed ſequenti mane moriebatur.

Ex his, & aliis ſimilibus, quos in praxi vidi, caſibus didici, quam bene *Sydenhamus* (*k*) monuerit, cavendum eſſe ne aeger pleuriticus nimis exaeſtuet; unde liberum reliquit aegris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, ſi vires ferrent. Imo obſervavit, & largam ſanguinis miſſionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profeciſſe, ſi aegri lecto affigantur perpetuo; imprimis ſi ſtragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnoſum habeatur in pleuritide, quid cogitandum eſt de Veſicatoriis ex Cantharidibus paratis? *Baglivus* (*l*) laudavit illa tanquam ſummum remedium, quocumque etiam tempore morbi, & ante & poſt venae ſectionem, ſi ſpirandi difficultas & ſputorum ſuppreſſio ſupervenerint: ſtatim enim tibiis curavit applicari duo veſicatoria, & teſtatur ex centenis aegris pauciſſimos obiiſſe, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quae circa finem ſaeculi elapſi Romae graſſabatur; ob intenſum & inſolitum hyemale frigus.

Obſervavit ſimul & diarrhoeam, quae periculoſas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuiſſe, vel & penitus ceſſaſſe. *Celeberrimus Tril-*

(*h*) Ibidem pag. 337. (*i*) Ibidem pag. 332. (*k*) Ibidem pag. 337.
(*l*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. & in Diſſertatione de uſu & abuſu veſicant. Cap. III. pag. 656.

Trillerus (*m*) etiam & miro in caſu obſervavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhauſtam, omnis ſenſus expertem, renchos ſonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo ſtrangulatis eſſe ſolet, cum pulſu exili, tremulo, intermittente, urina & foecibus clam elabentibus, ex ipſis orci faucibus ereptam fuiſſe, poſtquam bina praegrandia veſicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique ſurae applicata fuiſſent. Simul & periculoſus ille alvi fluxus ſiſtebatur.

Quamvis autem ex ſcriptis *Baglivii* prima fronte videretur, in ipſo initio morbi veſicatoria tuto applicari poſſe, etiam ante venae ſectionem inſtitutam, tamen ex ſequentibus apud eundem autorem patet, quod ante applicationem veſicantium ſanguis de vena miſſus fuit. Ita enim habet (*n*): *Adverte, quod praefati pleuritici, in quibus haec commoda nos obſervavimus, non fuerunt in principio purgati, ut faciunt Practicantes nonnulli, ſed adhibitis venae ſectionibus opportunis, ſola brodia pectoralia &c. praeſcribebantur*: & *Trillerus* (*o*) ſuadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda veſicatoria, ſi, repetitis jam aliquoties venae ſectionibus, reſtat adhuc inſignis ſpirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenuè, non ſemper ex voto ceſſiſſe veſicantium uſum.

Similia ferme de uſu veſicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgenſibus* (*p*). In pleuritide enim Epidemica, quae graſſabatur verno tempore anni 1732; dum ſymptomata videbantur poſcere quandoque venae ſectionem repetitam, pulſus poſtea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, niſi ſtatim applicatis veſicatoriis, quae frequenter profuerunt, & quandoque poſt illorum applicationem ſequebatur ſudor, qui morbum abigebat, ſi copioſus & diu proflueret; ſin minus, luctabantur aegri cum dolore, anxietate, & pectoris oppresſione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo ſanguini, ejuſque ſero pulverem cantharidum, inſtitutis, patet, quod haec inſecta vim habeant humores noſtros ſolvendi, ſed ſimul humores ſolutos diſponant ad putredinem (*q*).

Adeoque videtur concludi poſſe, quod Cantharidum uſus minimè tutus ſit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendae ſigna ſunt. Ita & aegri hiſtoriam ipſe *Baglivus* (*r*) habet, qui gracilis & bilioſi temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum ſicca tuſſi, calore febrili exurentiſſimo, pulſu duro & alto, vigiliis, ſiti, urinis craſſis & ſummopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt ſex viſicantia, ſed ſequenti die ſupervenerunt delirium, ſputi ſuppreſſio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigeſimo die.

Ubi

(*m*) De Pleuritide pag. 76. (*n*) Diſſertat. de uſu & abuſu veſicantium Cap. III. pag. 656. (*o*) De Pleuritide pag. 54. (*p*) Medic. Eſſays Tom. I. pag. 42. (*q*) Diſſertat. de uſu & abuſu veſicant. Cap. 1. pag. 648. (*r*) Ibidem pag. 649.

Ubi autem poſt ſanguinis evacuationem requiſitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut foecibus alvinis putredinis ſigna apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a veſicatoriis multum boni poſſe exſpectari. Vidi in tali caſu dolenti lateri applicatum fuiſſe veſicatorium, quod & ipſe aliquando feci, fauſto cum eventu.

§. 891. Quae ipſa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda ſint, docet morbi pertinacia, remiſſio, atque in ſanationem (888.) mutatio.

Bina imprimis hic metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculoſam hic loci ſuppurationem, vel gangraenam ferè ſemper lethalem; & pulmonis infarctus ob impeditam reſpirationem prae doloris acerbitate. Ut haec pericula vitentur, ſanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum praecedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato aegro, per ſanguinis miſſiones imprimis, non ſufficiant vires ad ſubigendam & excernendam morbi materiam: unde poſtea languores chronici difficulter ſuperabiles ſequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor ſuperſit, modo reſpiratio ſatis ſit libera, nec pulſus durus adeo ſit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, ſuperabitur malum. Felicitas enim curae in talibus morbis conſiſtit in eo, ut ita temperetur febris continuae pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de ſignis quibus hoc diſtingui poſſit, pluribus egi in Commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610. inter illa, quae febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clyſmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (*s*) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venae ſectiones intervallo curabat injicienda, & tantum ſimpliciſſima ex ſaccharo in lacte ſoluto: maximam enim, & merito quidem, ſpem curae ponebat in ſanguinis miſſione, & ideo enematibus parcius uſus fuit, ne nimis debilitaret aegros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio ſemper ſymptomaticum & noxium, acriori clyſmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc ſenſim ſolvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quaeret. Unde ad haec attentus tunc debet eſſe medicus, ne intempeſtiva medela turbet materiae morboſae coctionem, vel coctae excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam ceſſit morbus, cavendum maximè, ne nimis cito impleantur convaleſcentes aegri. Saepè enim in hoc morbo vitae periculum non redimitur niſi inſigni ſanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25., jactu-

(*s*) Sect. VI. Cap. III. pag. 266.

jacturam humoris boni inquilini impedire ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani. Unde metuendum eſt, ne ſubita repletione per chylum craſſiorem obruatur pulmo, & periculoſa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (*t*), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Poſt judicationes autem vires levibus cibis reficiendae, & quieſcendum: praeterea vitandi ſoles, venti, plenitudines, acida, ſalſa, pinguia, fumus, ventris flatus, labores, Venus: ſi enim reverſus fuerit morbus, mors ſequetur.*

Poſtquam autem vires reſtauratae ſunt, quod ſatis cito fieri ſolet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* ſolebat curationem integram abſolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digeſtis tempore reconvaleſcentiae cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliiſque ſuccis in ventriculum & inteſtina excretis, aggeſtum hic haeret; nociturum forte, ſi diutius relinqueretur.

Jactata autem illa ſpecifica antipleuritica, ſanguis hircinus, raſura priapi cervini, dentes apri, mandibulae lucii piſcis, flores papaveris rhoeados, infuſum ſtercoris equini &c. concedi quidem poſſunt, ſi aegri, vel alii medici in conſilium vocati, magnam in ſimilibus poſuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia ſunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia anteà recenſita, quibus ſolis in cura periculoſi hujus morbi confidere poſſumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in ſanitatem, auxilio naturae per reſolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiae morboſae: ſimul etiam expendimus, quomodo per artem ſanari poſſit abſque alio morbo ſequente. Sequitur jam, ut conſideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars poſſit in ſanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. Abit in alios morbos dum 1. ſuppuratur locus inflammatus, quod futurum ſcimus α. ex ſignis generalibus (387. 402.). β. ex pertinacia doloris, tuſſis, febris, ultra quartum diem. γ. abſentia ſignorum reſolutionis (887.), & ſanationis (888.). δ. neglectu medelae requiſitae (890.).

Primo agetur de pleuritide in ſuppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in caſu, quam ubi ſpes eſt reſolvendae pleuritidis, debemus cognoſcere illa ſigna, quae docent ſuppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in ſuppurationem agebatur.

β. Dolor enim inſpiratione auctus, tuſſis, febris, ſunt illa ſymptomata, quae omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intenſitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo haec pertinacia manſerint, abſque ulla remiſſione, adeo ſolidata erit materies inflammatoria, tam profunde impacta

(*t*) De morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 592.

pacta vaſorum arterioſorum anguſtiis, in quibus haeret, ut per ſolam ſuppurationem hoc malum tolli poſſit. Verum notandum eſt, tunc tantum certam eſſe ſuppurationem, ſi toto hoc tempore aequali gradu proceſſerint haec ſymptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Saepe enim contingit in pleuritide curanda, ut per ſanguinis miſſionem, aliaque remedia, miteſcant omnia ſymptomata, & paulo poſt, quandoque & ſequenti die, denuo redeant aeque vehementia; imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut poſt quartum diem & ſerius adhuc ſaepe recrudeſcant magna cum vehementia pleuritidis omnia ſymptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali caſu pleuritis neceſſario in ſuppurationem itura ſit, quia poſt quartum diem obſervatur adhuc dolor acerrimus. Noverunt hoc omnes medici practici, & Hiſtoriae pleuriticorum in laudato jam ſaepius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilleri* hoc manifeſto demonſtrant.

γ. Tunc enim certi ſumus, materiam inflammatoriam iiſdem adhuc vaſis impactam manere, adeoque ſuppurationem metuendam eſſe. Ideo dixit *Hippocrates* (*u*) de Empyemate agens: *Fiunt autem & ſuperiore ventre purulenti, ex pleuritide, ſi vehemens fuerit, neque diebus principibus* (*judicatoriis*) *computruerit, neque per ſputum rejecta fuerit.* Et alibi (*w*) generale hoc axioma practicum poſuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per ſputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venae ſectiones, & diaetam, & medicamenta, ſedantur, eos ſuppurationem facturos eſſe ſciendum eſt.* Interim & hoc notandum eſt, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apoſtema verti locum inflammatum, dum tamen nec reſolutionis ſigna, nec criticae evacuationes adfuerint morbo pares. Tales caſus vidi in praxi, & ex hiſtoria *Anaxionis* apud *Hippocratem* (*x*) hoc patet. Notat enim illum nihil exſpuiſſe primis diebus, ſexto die deliraſſe, ſeptimo febrim intenſiorem fuiſſe, nec dolores remiſiſſe, ſed tuſſim vexaſſe aegrum cum difficili reſpiratione. Larga Venae ſectione, octava die morbi inſtituta, minuebatur quidem dolor & ſuffocationis periculum, ſed tuſſis ſicca manſit, & nulla fiebat evacuatio materiae morboſae.

Tamen ſero, & repetitis vicibus, & per diverſas vias, ſubacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille aeger, abſque ſuppuratione lateris affecti, quae tamen in primo decurſu morbi metuenda erat. Adeoque patet, quod non ſtatim abſoluta Prognoſis haberi poſſit ſuppurationis futurae, licet in morbi decurſu non appareant reſolutionis ſigna, nec coctionis & excretionis cauſae indicia, quae tamen ſerius quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglecta nempe Venae Sectione, quae adeo neceſſaria eſt in pleuriti-

(*u*) De morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 538. (*w*) In Prognoſtic s Charter. Tom. VIII. pag. 646. & in Coacis N°. 394. ibidem pag. 874.
(*x*) Lib. III. Epidem. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 502.

ritide valida; & ſi cito inſtituatur, & repetatur pro re nata, ſatis-feliciter ſanat. Illi, qui Helmontii doctrinam ſecuti ſolis illis ſpecificis antipleuriticis hunc morbum aggrediebantur, laetabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in ſtatu inflammatorio & ſuppurationis initio, mitius urgere, imo quandoque ceſſare, dum pus factum jam erat; verum poſtea ſuccedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt plurimi, qui decantatis illis ſpecificis abſque venae ſectione curati credebantur. Monuit & *Sydenhamus* (*y*) doloſum hunc pleuritidis exitum.

UNIVER… LIBR… Founded 1813 SCHOOL OF MEDICINE …LAND

§. 893. Ipſum vero apoſtema jam fieri, ſcitur ex ſignis communibus (405.), maxime hic ex horrore ſaepe recurrente ſine cauſa, & ſignis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoſcitur, & quandoque ſputo per pulmonem evacuatur.

Abſceſſus hic natus habet quidem omnia ſigna communia cum reliquis abſceſſibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non poſſunt diſtingui, cum in interioribus apoſtema lateat: hinc operae pretium eſt hic colligere & alia omnia indicia, quae ſuppurationem hic fieri docere poſſunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurrentes, magni momenti ſignum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834., ubi & plura alia huc ſpectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia ſymptomatum, quam in principio: ſi enim omnia ſymptomata manerent aeque valida, vel augerentur, potius gangraena & mors exſpectanda forent, quam benigna ſuppuratio; quae licet hic periculoſa ſit, tamen longe adhuc melior, quam pejores illi pleuritidis exitus in gangraenam vel mortem. Ita *Hippocrates* (*z*) de pleuritide agens habet ſequentia: *At quibus ſtatim expuitiones cujuſvis ſunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem ſi effugerint, convaleſcunt: qui vero ſeptimo aut nono die, aut undecimo die ſanus non fuerit, ſuppurari incipit. Praeſtat autem ſuppurari, minus enim lethale eſt, quamvis laborioſum ſit.* Meretur & conferri cum hoc textu *Hippocratis* alter (*a*) qui ipſi ſatis ſimilis eſt, niſi quod ibi legatur, *in principio ſputationes penitus purulentae*; ἐν ἀρχῇ πάμπυοι αἱ πτύσιες; melius videtur in priori textu ſcribi πτύσιες παντοδαπαὶ, ſputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Praenotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; ſi vero illos effugerint, *non multò levius ſe habentes*, tunc ſeptimo, aut nono, aut undecimo ſuppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc *Hippocratem* exſpectaſſe ſuppurationem, dum pleuritis non eſſet peſſima; vel ſi admodum valida in initio, parum jam miteſceret, eumque adhuc praecipuos

(*y*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*z*) De Morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591. (*a*) Coacar. Praenot. 379. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

cipuos dies criticos obſervaſſe, an non ibi molimen naturae adverteret, a quo ſperari poſſet materiae morboſae jam ſubactae evacuatio, vel metaſtaſis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc ſtatuit, ſuppurationem incipere.

Praeterea celebres in arte viri, *Mortonus* (*b*) & *Baglivus* (*c*), obſervaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apoſtema abeunt, tunc febrim prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana ſaepius, quandoque & tertiana. Imo & apud *Hippocratem* ſimile quid invenimus, dum dixit (*d*): *Febres intermittentes ob ſuppurationem pleraeque ſudorificae ſunt.* Ubi notandum, quod & in praecedentibus, & mox ſequentibus Coacis praeceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & ſuppurationibus internis laborantes aegri admodum in ſudores, nocturnos imprimis, proni ſint.

Ex his ergo ſignis fieri apoſtema novimus, adeoque & ex iiſdem ſymptomatibus diu manentibus apoſtema jam factum eſſe cognoſcimus. Verum tunc & alia ſuccedunt ſigna, quae hanc diagnoſin confirmant, & a diſtractis vel compreſſis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim eſt, in ſuppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abſceſſus jam maturus pure turget, & cutim validiſſimè diſtendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum diſtractione ad alia loca propagantur: ſed talis abſceſſus poſt pleuritidem natus removet pleuram ab intercoſtalibus locis & diſtrahit ſummo cum dolore, quandoque ſe per totum pectus & dorſum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat; hinc ſuffocationis metum, & tuſſim moleſtiſſimam quandoque facit, tanto quidem plus, quo ſaccus ille pure plenus major eſt. Omnia haec ſymptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac ſuffocatione accedente, hi ſuppurantur* (*e*). Et alio in loco (*f*) habet ſequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tuſſis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eundem locum ſemper occupat, & ſitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitum in latus affectum non ſuſtinet, ſed in ſanum. Verum ubi decumbit, velut ſaxum ipſi ſuſpenſum videtur: intumeſcit, ac rubet, pedeſque tument.* Atque iterum alibi (*g*) dicit: *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat* (*aeger*), *haec patitur: rigor detinet & febris & tuſſis ſicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & ſcapulas impetum faciens obſidet.*

Verum quandoque pus natum hic loci per ſputa ex pulmone educta evacuatur; felici ſucceſſu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura haerens vel locis intercoſtalibus, poſſet in pulmonem venire & exſpui, ad numerum ſextum §. 888. Praeterea frequentiſſime invenitur pulmo accretus pleurae in illis, qui validam pleuritidem paſſi fuerunt, & in tali caſu facilius intelligitur, quomodo pus ex abſceſſu pleurae in pulmonem accretum venire poſſet.

(*b*) Phthiſiologiae Lib. II. Cap. IV. pag. 44. (*c*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 36. (*d*) Coac. Praenot. N°. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*e*) Ibid. N°. 115. pag. 858. (*f*) De morbis Lib. II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*g*) De Internis affectionibus Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 644.

poſſet. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a veſpillone furtim ablatum redemiſſem in uſus anatomicos, inveni pulmonem ſiniſtrum firmiter accretum pleurae lata admodum plaga: dum ſcalpello ſolvebam hanc cohaeſionem, ut pulmonem educere poſſem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine inſtituto, pulmonem non fuiſſe purulentum, ſed tantum accretum firmiter huic ſacco purulento ex ſuppurata pleuritide nato. Certè, ſi ille homo diutius ſuperſtes fuiſſet, pus illud videtur viam ſibi facturum fuiſſe per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhaerentem. Quacumque demum via pus poſt pleuritidem ſuppuratam in pulmonem veniat, obſervatis certis conſtat, illud quandoque ſputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum medicum, in luculenta praxi conſtitutum, eſſe, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi ſaepius illud videre contigit. Memorabilis caſus eſt, quem habet *De la Motte* (*h*), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tuſſi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (*i*) idem manifeſtè ſtatuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, breviſſimus quidem ſeptimo die, longiſſimus autem decimo quarto die: quo quidem ſi pus a latere per ſputum rejectum fuerit & repurgatum, ſanus evadit. Si vero non per ſputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus.* Et ſimilem certe Prognoſin in Aphoriſmis (*k*) habet: *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies ſupernè non repurgantur, illis in empyema tranſit.* Ubi in Commentariis ſuis ad hunc aphoriſmum *Galenus* probat, illam vocem ἀνακαθαίρονται ſignificare repurgationem quae per ſputa fit.

§. 894. Abſceſſus vero ille pure proprio rumpitur, unde pus ſtillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato totum cavum replet, totum corpus conſumit; id factum noſcitur ex praegreſſis ſignis (892. 893.) duratione mali uſque in decimum quartum diem; ſymptomatum ſubita remiſſione, & repentino reditu: inde Phthiſis.

Abſceſſus ſic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel ſerius, niſi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen raro contingit, niſi per pulmonem, de qua re ſtatim dictum fuit. Interim tamen *Aretaeus* (*l*) videtur in illa ſententia fuiſſe, quod per alvum quandoque abſceſſus a pleuritide natus pus ſuum evacuet, ſuperſtite manente plerumque aegro. Sed & alibi (*m*) puris per alvum & per urinam evacuationem in ſimili caſu memorat; meliorem tamen laudat illam puris tranſſumtionem, quae ad renes & veſicam fit. Alia occaſione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* alioſque obſervaſſe, pecto-

(*h*) Traitè complet de chirurgie Tom. I. pag. 248. (*i*) De affection. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*k*) Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 199. (*l*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*m*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

pectoris vomicas per alvum & urinas fuiſſe expurgatas. Solet quidem *Aretaeo* opponi *Hippocratis* autoritas, dicentis (*n*): *Pulmonem ſuppuratis per alvum pus ſecedere, lethale eſt.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & ſemper a pulmone affecto pejora metuuntur; imo ipſa pleuritidis ſuppuratio ideo imprimis periculoſa habetur, quia vicinum pulmonem laedere ſolet. Praeterea & hoc conſtat obſervatis practicis, quod in ſuppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhoea orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure reſorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, ſed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica haeſit. Dicit enim *Aretaeus*: ἢ ἐς ἔντερον ἐκραγῇ, ſi in inteſtinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκρήγνυσθαι ſubitaneam quandam vehementiam ſignificat.

Niſi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metaſtaſin ad alia corporis loca depoſitum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abſceſſus, & plerumque in cavum thoracis pus ſuum evacuat, & majorem minoremque moleſtiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulceroſus quotidie novum pus ſtillare, ſicque ſaepe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhavius* in puero ruſtico, qui meſſis tempore, laboribus & aeſtivo calore aeſtuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidiſſime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri ſaepe fieri ſolet) in ſuppurationem abiit, & poſt menſis ſpatium ſuffocatus periit miſer. Aperto abdomine in conſpectum venit diaphragma deorſum protruſum in latere affecto, ſaccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viſcera abdominis loco moverat. Pertuſo hoc ſacco duodecim & ultra librae puris effluxerunt. Similes caſus dum obſervaverat *Aretaeus* (*o*) fatetur, ſe maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam craſſitudinem habente, tantum puris exire potuerit: cauſam autem dedit, quod per inflammationem haec membrana craſſeſceret. Verum ſi cogitemus, pus in thoracis cavum delapſum, mora acrius fieri, continuo ulceris illius ſuperficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulceroſum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam poſſe reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec conſolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercoſtales valida vi replet, & ulceris ſuperficies a pulmonum motu in reſpirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abſceſſum ruptum eſſe, & pus in cavum thoracis effundere, ſi ſigna illa praegreſſa fuerint, quae docent abſceſſum fieri, de quibus paulò ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clauſa & pure turgens, cavum pectoris anguſtat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia ſimilia producit ſymptomata, quae ad §. 835. enumerata fuerunt. Praeterea & hoc notandum eſt, dolores in loco inflammato miteſcere, dum pus factum

(*n*) Coac. Praenot. N°. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 877.
(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 38.

factum eſt; verum, dum abſceſſus pure plenus turget, & ſenſim diſtrahuntur membranae pus coërcentes, fieri denuo moleſtiſſimum dolorem, & quidem eo acriorem, quo rupturae propior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fefellit minus peritos medicos, dum dolorem illum acutum novae inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos aegros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque ſanguinis miſſionibus exhauriebant. Simulac autem talis abſceſſus ruptus effudit in cavum thoracis pus, ceſſat dolor ſubito, & anxietas a compreſſo per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multum; unde miſeri aegri ſe integrè ſanatos ſaepe credunt, ſubitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tuſſis, & reliqua fere omnia ſymptomata recrudeſcunt, & vanam fuiſſe aegrorum ſpem arguunt.

Pulcherrimè ſigna Diagnoſtica, quae ſuppurationem factam, & abſceſſus rupturam praecedere & comitari ſolent, collegit *Hippocrates* (*p*); ſimulque notavit, incertum eſſe rupturae hujus tempus, nuncque citius, nunc ſerius fieri. Sic autem habet: *ſuppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum ſpuunt, circa collum & claviculam ſudant, & oculi cavi fiunt, maxillae vero rubent. Pejus autem, digiti extremi caleſcunt & aſperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus puſtulas, & abſtinent a cibis. Diuturni igitur tumores (ſuppurati) haec ſigna habent. Quae vero brevi rumpuntur, ſignificantur ex illis, quæ ſuperaccidunt, & ex doloribus in principio: ſimul etiam ſi aliquanto difficilius ſpiraverit homo. Rumpuntur autem plurimae ſuppurationes, quaedam vigeſimo die, quaedam quadrageſimo, quaedam ſexageſimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & ſpirandi difficultas & tuſſis cum ſputatione, ad vigeſimum diem aut citius ruptionem exſpecta; quibus autem leviora haec ſunt, ſecundum rationem. Supputare autem oportet tempus, a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut ſi quando rigor corripuit. Neceſſe eſt autem praecedere dolorem, & ſpirandi difficultatem, & ſputationem ante ruptionem.*

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, pthiſin oriri, totum corporis habitum ſenſim conſumentem, nemo dubitat.

§. 895. Ubi ergo per ſigna (892. 893.) novimus inflammatum abſcedere, locus ante dolens notus per cauſtica erodendus, uſque circiter ad pleuram incidendus, ſuppuratoriis apertus ſervandus, ut materies extrorſum verſa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta ſit.

Cum praecipuum diſcrimen pleuritidis ſuppuratae inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abſceſſu, delabi ſoleat frequenter, hinc, ubi ſigna docuerunt ſuppurationem jam fieri, merito tentandum eſt, ut illi puri

(*p*) Coacar. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

puri verſus exteriora paretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplaſmata, Emplaſtra &c. quae lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, ut §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc verſus derivari forte pus poſſet. Cum autem haec ſola ad hunc finem rarò ſufficiant, ſapientes veteres medici acriora tunc emollientibus admiſcuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretaeus* (*q*) in cura pleuritidis dicit: *ſi morbus productior ſit, & dolor pertinax & humida fit expurgatio, purulentum hominem fore ſperatur; tunc ſinapi & cachrys* (*ſemina*) *cataplaſmatibus admiſcenda ſunt.* Poſt haec autem applicata commendat, ut poſt ſeptimum diem magna cucurbitâ cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein ſcarificetur: vulnuſculis autem ſal vel nitrum inſpergi jubet, & dein ſequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum eſt, partes corporis ſub cucurbita poſitas, multum minuta atmoſphaerae preſſione, ſtatim intumeſcere, ſicque potentiſſimam derivationem fieri verſus loca, quibus cucurbitae affiguntur: ſimul etiam irritata per ſalis vel nitri inſperſionem vulnuſcula eidem ſcopo ſerviunt.

Quin imo, dum certi ſumus abſceſſum fieri, conducit vel cauſticis applicatis, vel ſcalpello dividere incumbentes partes ferè ad pleuram uſque, & ſuppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac ſpe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix reſiſtentia, exeat. Unde in ipſo pleuritidis initio operae pretium foret parvo quodam emplaſtro notare locum maximè dolentem, quia ibi abſceſſus naſci ſolet, dum nec reſolutione, nec coctione & excretione, ſanatur pleuritis; ſicque ſectio, vel cauſticum, poſtea loco huic certè cognito adhiberi poſſent. Raro quidem hoc a medicis hodie fit, & non omnes aegri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris Empyema adeo periculoſum caveatur. *Hippocratem* in ſimili caſu hanc curam inſtituiſſe patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (*r*) monet illa quae facienda ſunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exſpuatur: dein dicit: *Quod ſi non eruperit.* (*quibusdam enim procedente tempore ad latus abſcedit, & intumeſcit*) *illum oportet, ubi hoc contigerit, ſecare aut urere.* Et paulo poſt (*s*) de lateris tuberculo agens eandem curam praeſcribit: tamen & ibi videtur ſectionem & uſtionem inſtituiſſe in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc ſumus, quod collectum pus verſus exteriora tendat. Cum autem felix ſucceſſus in hoc caſu ferè tantum ſperari poſſit, dum pus adhuc blandum manſerit (ſi enim mora & ſtagnatione jam putreſcere inceperit, ſaepe pereunt) monuit hoc *Hippocrates* (*t*) dicens: *Qui ſuppurati uruntur aut ſecantur, ſi pus purum & album effluat, evadunt, ſi vero ſubcruentum, & coenoſum, & graveolens, pereunt.* Notat autem *Galenus* (*u*) in Commentariis ſuis ad hunc Aphoriſmum, quod *Hippocrates* prae caeteris ἐμπύυς, ſive ſuppuratos, vocet illos, qui-

(*q*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. cap. 10. pag. 91. (*r*) De Morbis Lib. II. cap. 22. Charter. Tom. VII. pag. ſ74. (*s*) Ibid. cap. 24. pag. ſ7ſ. (*t*) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 31ſ. (*u*) Ibid. pag. 316.

quibus inter pectus & pulmonem pus collectum eſt, quos veteres urere conſueverant; quod & ex vetuſto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & uſtionem, & ſectionem, quandoque tentaverint, ubi certi erant de ſuppuratione praeſenti; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adeſſent; imprimis cum inde nihil mali metuendum ſit, & multum boni ſperari poſſit.

Quod autem a ſimilibus artificialibus viis, ſi diu apertae teneantur ſuppurantibus, multum boni exſpectari poſſet pro evacuatione materiae purulentae etiam profundius haerentis, docet ſequens caſus. Poſt pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor ſub laeva ſcapula, & per integrum biennium ibi manſerat absque multa moleſtia: poſtea caſu laeſus eſt tumor, qui tunc dolere incepit, ſimulque acceſſit valida tuſſis, noctes dieſque moleſta: exſpuebat olidum, flavum, tenue pus cum pauco ſanguine miſtum: pulſus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens medicus credebat non ſine periculo pertundi poſſe hunc tumorem, Veterumque veſtigia ſecutus, qui inurendo loca intercoſtalia fonticulos excitabant in ſuppurationibus internis, ſetaceum curavit applicari inter binas coſtas, quae tumoris parti infimae proximae erant, cavendo tamen, ne ipſe tumor acu pertunderetur. Copia puris magna per ſetaceum exibat, omnia ſymptomata emendabantur, vires redibant, tumor ſubſidebat, & a tanto morbo feliciter evaſit aeger (*w*) ſatis brevi tempore.

Plurimae obſervationes memoriae mandatae fuerunt a medicis, quae docent, pus collectum in locis intercoſtalibus ſibi ipſi vias feciſſe ſatis miras verſus exteriora. Unicum tantum caſum ſatis ſingularem memorabo, quem ipſe vidi. Juvenis viginti annorum poſt celerem curſum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in ſuppurationem abivit morbus, cum magna oppreſſione pectoris. Trigeſimo quarto morbi die incepit ſputa purulenta copioſa educere, magna cum facilitate, & inſigni levamine quidem, ſed tamen dolor obtuſus manebat in pectore dextro, & coſtae omnes illius lateris incipiebant eminere extrorſum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhoea multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabeſcebat. Pertaeſus longi morbi miſer aeger omnia remedia reſpuebat; hiſque malis conflictabatur diu: Decimo autem menſe in medio ſterno tuber apparuit molle, nucem avellanam aequans, & in ambitu tumoris exeſi oſſis ſterni margines diſtinctè digito tangere potui: ſponte poſt paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menſes, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem ſuccubiturum aegrum. Libram detergentis decocti cum melle roſarum una vice per ſiphonem injicere poterat chirurgus in cavum hunc ſaccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, ſed inter pleuram & coſtas videbatur haerere, & facile effluebat denuo per illam aperturam oſſis ſterni. Convaluit tamen ille aeger, ſenſim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo annis

(*w*) Medical. Eſſays Vol. V. part. 2. pag. 629. &c.

nis poſtea adhuc ſuperſtitem, & ſatis vegetum: manebat tamen foramen in ſterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios caſus vidi, ubi per loca intercoſtalia viam ſibi paraverat pus poſt ſuppuratam pleuritidem, & multos novi ſuperſtites manſiſſe, de quibus fere videbatur deſperandum eſſe. An ideo dixit *Hippocrates* (*x*)? *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt ſuppurati, non moriuntur, ſed convaleſcunt.* Dum autem poſt haemoptoën, vel & in aliis phthiſis ſpeciebus, naſcitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent medici, cum ex maximis ſuppurationibus, poſt morbos inflammatorios pectoris & pulmonum natis, emergant plures: ſi nempe vel per ſputa, vel per aperturam, ſponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapſum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti ſequenti dicetur paragrapho.

§. 896. At vero ſi conſtat per ſigna (302. 894.) jam rupto apoſtemate pus formaſſe empyema, ilico Thorax aperiendus (303. N°. 5.), pus educendum (303.), vulnus percurandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognoſci poſſit abſceſſus hic nati ruptura, ad §. 894. dictum fuit: de ſignis autem liquidi, in cavo thoracis effuſi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concurſu horum ſignorum concludi poteſt, pus in thorace effuſum haerere. Quamvis autem hinc inde rari caſus apud obſervatores legantur, pus ex cavo thoracis reſorptum per alvum vel urinas exiviſſe, minime tamen tutum videtur hic moras nectere: niſi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & reſpirationis conquaſſatione tenuius & acrius redditum miſerrimam tabem producet, & fruſtra puris eductio tentabitur ſerius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis ſectio debet inſtitui, & de illis quae circa hanc rem obſervanda ſunt, dictum fuit paragraphis citatis, & poſtea adhuc quaedam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agetur inter morbos chronicos. Cum autem ſemper metus ſit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta ſanguinem cacochymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quae ab omni putredine quam maxime aliena ſunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: ſimul magna copia decocti bardanae, chinae, zarzaeparillae, infuſi agrimoniae, betonicae, virgae aureae &c. exhibetur, ut eluatur de ſanguine, per urinae & ſudoris vias, omne purulentum reſorptum.

§. 897. In alium quoque morbum abit, ſcirrhoſo, calloſove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleurae jam adnato; quae ubi facta, oritur aſthma, dyſpnoea, tuſſicula ſicca, inprimis a paſtu vel motu corporis; ex quibus cognoſcitur, ſi praeſentia ſunt ſine ſignis abſceſſus

(*x*) De locis in homine cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 366.

ſceſſus (893.), vel empyematis (896.); & inprimis ſi diu, ſine magno mali incremento durant.

De omnibus, quae huc ſpectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de ſimili exitu inflammationis pulmonis in ſcirrhoſum aut calloſum tumorem agebatur.

§. 898. Cognitum hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita duriore, labore, aëre libero, ruſticatione, equitatione forti, multumque repetita.

Videantur & illa quae §. 862. de curatione ſimilis mali, poſt peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899. In Gangraenam quoque talis inflammatio tranſit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis (844.).

In hiſtoria inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangraena inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram eſſe inflammationem, patet, & in gangraenam hunc morbum abire poſſe. Cum autem funeſtus ille exitus non ſequatur, niſi valida admodum pleuritis fuerit, quae reſpirationem prae ſummo dolore ſuffocat; hinc ſemper fere tunc pulmò ſimul afficitur, uti etiam, quia pleurae ſemper contiguus eſt.

§. 900. Quod malum (899.) vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante ſimul oritur.

De cauſis, per quas inflammatio in gangraenam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. Id vero futurum eſſe, & jam inchoari, praeſagitur ex variis: ſi ſputa purulenta ſubbilioſa, rotunda, purulenta ſubſanguinea, nigra fuliginoſa, coenoſa, foetida; ſtrepitus in pectore multus cum vultu moeſto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginoſis; ſi ſputa initio varia; tum ſaepe tertio vel quinto die moriuntur. Si ſtertor, ſputum nullum, vel difficile, pulſus languidus, urina flammea: ſi alvi fluor liquidus, foetidus, putridus, ſymptomaticus: ſi ſupervenit magna peripneumonia: ſi novus inſultus priori ſuccedit: ſi ſanguis floridiſſimus effluit ex vena ſecta ſine cruſta inflammatoria (384.), licet ex largo vulnere, pleno ſaltu, puro vaſe exceptus ſit: ſi ſputum ſupprimitur dyſpnoea manente, vel aucta cum dolore, gravitate pectoris, pulſu duro, parvo, celeri, calore magno; haec enim quinto die exacerbata ſeptimo mortem inferunt: ſi urina praerubra, obſcura, cum

varia hypoſtaſi, nec diſcreta, intra quatuordecim dies occidit: ſi hypoſtaſis nigra vel furfuracea, citior mors: ſi initio mitis, quinto vel ſexto die exacerbata, ſeptimo & duodecimo periclitantur, raroque ſanantur, niſi poſt quatuordecim dies: ſi dorſum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore ſummo, alvi fluxu viridi, & foetidiſſimo.

Operae pretium eſt, noviſſe illa ſigna, quae docent peſſimum talem pleuritidis eventum metuendum eſſe: partim ut omni artis molimine medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut praeſagio debito ſuae caveat famae, ne ipſius culpa periiſſe credatur aeger, qui morbi vehementiae ſuccumbit. Ideo *Hippocrates* (*y*), ſignorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optimè dixit: *Nam & eos, qui ſervari poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit, longe ante ſingula praemeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evaſuri ſint, ſi praeviderit, praedixeritque, omni prorſus culpa vacabit.* Haec autem ſigna ex *Hippocrate* collecta ſunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum peſſimam degenerationem a ſanitatis legibus; cauſaeque materialis morbi coctionem & ſubactionem difficillimam.

Si ſputa purulenta ſubbilioſa rotunda. Quare haec ſputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

Purulenta, ſubſanguinea. Sputa illa purulenta quidem ſubactionem materiae morboſae indicant, verum ſi ſimul ſubſanguinea ſint, notant, & vaſa eroſa vel rupta eſſe ſimul, & ideo pro malo ſigno habentur. Praeterea dum in externis partibus corporis gangraena eſt, & limbus ille oritur ſeparans partem vivam a gangraenoſa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum ſubſanguineum exire ſolet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia ſeparationem mortui a vivo deſignat; verum in interioribus ſemper magnum diſcrimen notat, gangraenae nempe praeſentis, ſemper periculoſae in internis, licet etiam ſeparatio gangraenoſi jam incepta ſit. Et ideo mox hic ſubjunguntur nigra fuliginoſa, coenoſa foetida: ubi nempe mortuae partes in tabum gangraenoſum diffluunt & per ſputa educuntur, quae a pulmone, vitali viſcere, veniunt. Hoc modo autem illud praeſagium apud *Hippocratem* (*z*) exprimitur: *Qui ex pleuriticis exſpuunt purulenta, ſubbilioſa, rotunda, aut purulenta ſubcruenta, progreſſu temporis pernicioſè habent: pernicioſè quoque, qui nigra fuliginoſa ſpuunt, aut quibus velut a vino nigro ſputa fiunt.*

Videantur & illa, quae de ſputis fuſcis, coenoſis, amurcoſis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

Strepitus in pectore multus &c. Quid deſignet ille ſtrepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu moeſto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. peſſima ſigna enumerabantur, quae ſynochum putridam comitari ſolent. Praeterea notandum, naturaliter adnatam

tam

(*y*) In Prognoſtico Sentent. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585.
(*z*) Coac. Praenot. n°. 407. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

tam oculi tunicam ſubcaeruleſcentem albedinem habere, & vix ulla vaſa ſanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatae vaſa humores, ſanguine ejuſque ſero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi fiunt, ſignum eſt, craſſiores humores in minora vaſa pelli, ibique haerere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicae docuerint, oculos ab internae carotidis ramis vaſa accipere, novimus ſimilem infarctum craſſiorum humorum in vaſis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc ſignum ſemper in omnibus morbis acutis magnum diſcrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis haec ſigna damnavit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus pleuriticis ſtrepitus multus in pectore eſt, & facies triſtis, & oculus ictericius ac caliginoſus, hi pereunt.*

Si ſputa initio varia; &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876., *Galenum* monuiſſe, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus ſputorum excretionem ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quae cruditatem vel coctionem in morbis deſignant. Si ergo varia ſint ſputa, denotant ſemper difficultatem morbi, & coctionem ſive maturationem materiae morboſae admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac ſputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc Prognoſin continentia habentur.

Si ſtertor, ſputum nullum, vel difficile. Signum enim eſt, pulmonem impleri magis magiſque, dum interim nihil in tracheam exit, quod ſputo rejectum levare poſſet pulmonem gravante hac ſarcina. Videantur illa, quae ad §. 848. dicta ſunt.

Pulſus languidus. Deſignat enim vires moventes ſanguinem debiles eſſe, vel liquidi movendi copiam deficere Hic autem non agitur de illo languore pulſus, qui poſt repetitas quandoque Venae ſectiones contingit, minuto jam multum dolore pleuritico, & reſpiratione faciliori facta; ſed de illo pulſu languido, qui adeſt, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam reſpirationem pulmo ſanguine diſtentus manet, & parcam tantum copiam in cor ſiniſtrum tranſmittit, unde arteriae minus diſtenduntur. Videantur & illa, quae §. 883. de hac re dicta ſunt. Imprimis ergo tunc peſſimum omen dat languidus ille pulſus, ſi ſtertor in pectore ſimul adſit.

Urina flammea: Quae rutilo & dilute rubro colore praedita ſcintillat quaſi in vaſe vitreo, quo continetur, & caloris interni ſignum dat, uti ad §. 673. dictum eſt.

Si alvi fluor liquidus &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diverſus ab illo, de quo §. 888. 3. dictum fuit, ubi ſubacta morbi materies ſalubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangraenam abeat.

Si ſupervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbitatem vix audent inſpirare aegri, adeoque in pulmone non dilatato ſatis incipit accu-

(*a*) Coac. Praenot. n°. 388. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

accumulari ſanguis, ſicque peripneumonia ſuccedit validae pleuritidi. Verum per largam venae ſectionem dum minuitur dolor, faciliori reddita inſpiratione, expeditur iterum ſanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, ſicque levis illa & incipiens peripneumonia ſolvitur. Praeterea ſatis frequenter obſervavi, levem quaſi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per ſputa. Ideo dicitur ſi magna ſupervenit peripneumonia, quae ex propria ſua indole adeo periculoſus morbus eſt, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare *Hippocrates* (*b*) dixerit: *Peripneumoniae ex pleuritide tranſmutatae* (μεϛαϛᾶσαι) *ſecuriores ſunt his, quae ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illae pectoris oppreſſiones, quae fiunt, dum ſoluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per ſputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim haec pleuritidis materia tunc ſoluta quidem & mobilis reddita ſit, ſed tamen tales dotes habeat, ut abſque moleſtia cum reliquis humoribus ſanis per vaſa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriae anguſtiis imprimis haerebit aliquantulum, antequam in venas pulmonales tranſire poſſit. Haec forte eſt una ex cauſis, quae anxietatem producunt & moleſtiam, antequam criticae evacuationes fiunt, uti alia occaſione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & imprimis valida, ſupervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (*c*): *A Pleuritide peripneumonia malum.* Et *Galenus* (*d*) explicans hunc aphoriſmum optime monet, non hic agi de tranſmutatione pleuritidis in peripneumoniam (uti in Coaca Praenotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum eſſe, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti ſuperaccedit alter, peripneumonia ſcilicet. Unde illud ἐπὶ πλευρίτιδι idem hic ſignificat ac ἐπιγινομένη πλευρίτιδι.

Si novus inſultus priori ſuccedit. Omnes, qui in praxi verſantur, noverunt, fere ſemper in pleuritide obtinere, ut poſt ſanguinis miſſionem levetur dolor, imo quandoque omnino ceſſet, & tamen paucis horis poſt recrudeſcat denuo, novam ſanguinis miſſionem poſcens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quaſi inſultu pleuritidis ilico gangraena praeſagienda eſt, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, inſultus paſſi. Verum hoc intelligendum eſt, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, ſubito augetur vehementia: vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis ſimiliter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuiſſe *Hippocrates* (*e*) dicens: *Cum vero, quae ad latus impacta ſunt, putruerint, & per ſputum rejecta fuerint, convaleſcunt. Quod ſi & antiquum multum ad latus impactum ſit, & aliud inſuper acceſſerit* (προσεπιγένηται) *ſtatim intereunt &c.* Quo ſenſu autem putreſcere hic dicantur illa quae poſtea per ſputa rejiciuntur, aegro convaleſcente, explicatum fuit alia occaſione in Com-

(*b*) Coacar. Praenot. n°. 397. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*c*) Aphoriſm. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297. (*d*) Ibidem. (*e*) De morbis Lib. I. cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 546.

Commentariis §. 387., ubi probatum fuit, hoc vocabulo uſos fuiſſe veteres medicos, dum maturationem materiae inflammatoriae indicare volebant.

Si ſanguis floridiſſimus effluit &c. Hanc obſervationem practicam *Baglivus* (*f*) memoriae tradidit quidem, ſed fatetur, ſe illam debere *Celeberrimo Lanciſio*: rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, craſſiorem, & inflammatoria tenacitate immeabilem, ſanguinem in pulmone accumulari, ſolam tenuiſſimam partem, per arteriae pulmonalis anguſtias tranſmitti; nam & in peripneumonia aeque ac in pleuritide hoc obſervatum fuiſſe memorat. An forte hoc contingit in illis caſibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus ſupervenit, uti ad §. 880. ex *Sydenhamo* notavimus? monet enim attentiſſimus ille medicus, tales pleuritides repetitas ſanguinis miſſiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui ſupervenerunt illae pleuritides, minus favet ſanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abſtinendum tunc eſſe a repetita venae ſectione, ſi nulla cruſta inflammatoria in ſanguine apparuerit.

Si ſputum ſupprimitur, dyſpnoea manente &c. Ab omnibus medicis damnari pleuritidem ſiccam, quae ſine ſputis eſt, vidimus ad §. 876. Malum ergo ſignum eſt, ſi ſputum ſupprimitur: ceſſat quidem ſputum, ubi evacuata eſt materia morboſa; verum dyſpnoea manens, vel aucta cum ſenſu impletionis in pectore, demonſtrat evidenter, non deficere materiam per ſputa rejiciendam, ſed retineri in pulmone, unde brevi ſuffocatio metuenda erit: praecipue dum pulſus parvus demonſtrat, parum ſanguinis per pulmonem tranſmitti poſſe in cor ſiniſtrum. Dum autem pulſus ſimul durus & celer eſt cum calore magno, tunc metus eſt, inflammationem validam brevi in gangraenam tranſituram eſſe, uti §. 388. explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo ſaepe frigent. Quin imo *Galenus*; uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, ſi pulſus ſit valde durus, parvus, & celer ſimul.

Haec enim quinto die exacerbata ſeptimo mortem inferunt. Circa hanc prognoſin notandum eſt morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; ſed tamen omnium acutiſſimos dici illos, qui quartum diem non ſuperant; peracutos vero, qui ad ſeptimum uſque diem durant: reliquos ſimpliciter acutos vocari, ſi vigeſimum diem non exceſſerint (vide §. 564.). Verum haec pleuritis non eſt ex peſſimis, quia ſputa adfuerunt, quae poſtea ſupprimuntur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem haec ſuppreſſio ſputorum contingat quinto die, & mala illa ſymptomata modo enarrata exacerbentur, mors inſtat die critica proximè ſequenti; die ſeptimo nempe, qui maximè notabilis eſt inter dies criticos, uti antea in *Commentariis* §. 741. pluribus demonſtravi.

Si urina praerubra, obſcura &c. Urina ſana ſenſim evaporata per omnes calorum gradus tranſit in ſaturatam rubedinem, adeoque, difflato pro maxima parte diluente vehiculo, urinae color augetur: hoc & experiuntur homines

(*f*) Praxeos Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.

nes ſani, aeſtivo calore validè ſudantes, quod urina reddatur multò coloratior: urina autem ſana diu relicta, in vaſe etiam puriſſimo, fuſcum obſcurum colorem acquirit, & craſſas foeces ad fundum deponit (*g*). Praeterea ſolutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni ſignum dat urinae rubor (vide §. 673.). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, difflata parte aquoſa, & ſimul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum haec adſunt, quae talis urina demonſtrat, tunc inflammationem in gangraenam tendere. In Coaca autem Praenotione (*h*) ubi tota haec Prognoſis habetur, vocatur haec urina ob intenſam rubedinem οὖρον αἱματῶδες; & quia ſimul obſcuri quid & ſubfuſci in colore habebat (putredinis incipientis ſignum) dicitur ζοφῶδες, quaſi caliginoſa: & uti urina putreſcens craſſas foeces deponit ad fundum, ſic & haec urina ſedimentum varium, & minimè aequale, habet. Sedimentum autem nigrum gangraenoſam jam adeſſe humorum diſpoſitionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognoſi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus diſcrimen deſignat. Monuit autem *Galenus* (*i*), colorem viridem urinae eſſe quaſi prooemium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem oſtendere. *Hollerius* (*k*) tamen teſtatur, ſe vidiſſe pleuritides graves ſolutas urinis multis craſſis & nigris: Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc abſolute lethalem eſſe nigram urinam, ſi ſimul pauca & tenuis ſit: tunc enim notat, humorum corruptionem adeſſe, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum ſedimentum in urina ſit album, laeve, & aequale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quam longiſſimè recedit; adeoque merito damnatur a *Galeno* (*l*) tanquam indicium validae colliquationis, & aeſtuoſae caliditatis, per quam abraſae de ſolidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quae ad §. 883. de hoc praeſagio notata habentur.

Si dorſum, latus, humeri &c. Antea §. 888. 5. dictum fuit, utiliter lateris dolorem tranſire ad humerum, manum, & dorſum; verum hoc fiebat cum levamine, & imprimis reſpiratione faciliori reddita: in hoc autem caſu ſumma anxietas manet, adeoque non tranſponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, ſed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod peſſimum ſignum eſt. Quam malum omen autem praebeat alvi fluxus foetidiſſimus, ante in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulo aliter haec prognoſis legitur apud *Hippocratem* (*m*). Ita enim habet: *Quum vero harum*

(*g*) Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 322. (*h*) N°. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 886. (*i*) De criſibus Lib. I. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 395. (*k*) Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 1047. (*l*) Vide locum modo citatum. (*m*) De morbis Lib III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591.

rum pleuritidum aliqua laboranti dorſum rubeſcere contigerit, & humeros incaleſcere, & erectum ſedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretione), hic ob ventris dejectionem primo & vigeſimo die moritur, quem ſi effugerit, convaleſcit. In Coacis Praenotionibus (*n*) ſimile praeſagium habetur, ſed textus minus integer videtur.

§. (901.) Si ſicca ob defectum virium, ob dolorem ſummum, ob ineptitudinem materiae ad expulſionem, ob vaſa nimis contracta & criſpata, ob nimium uſum calidorum, dolore ſimul vergente ad ſuperiora: ſi lingua ſtatim ſicca, ſordibus obſita, livida, nigra, cum bulla nigra: ſi horum ſignorum ſingula, vel plura ſimul, eveniunt, plerumque morbus ex ſe lethalis, non facile ſanandus, ſed ut plurimum gangraena loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem ſemper pejorem eſſe humida ad §. 876. dictum fuit. Verum ſicca eſt pleuritis, vel ob defectum materiae per ſputa rejiciendae, vel quia educi nequit ſputum de pectore ob debilitatem aegri, vel ob dolorem ſummum; quod utrumque denotat peſſimum morbi ſtatum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus ſtertor in vaſis aëreis pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, ſed vires jam adeo projectae ſunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur. Ubi autem ob dolorem ſummum impeditur ſputi eductio, niſi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangraenam terminabitur.

Ut autem materia morbi per ſputa educatur, debet illud inflammatorium ſolvi, vel vaſorum fines ſic dilatari, ut tranſmittant illud, quod immeabile ibi haeſerat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robuſtiora & magis contracta vaſa, eo difficilius ſputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *denſa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis perire, quam non exercitata* (*o*), monuit *Hippocrates*. In talibus enim compacti magis & denſi ſunt humores, & vaſa firmiora plus reſiſtunt ſuae dilatationi; de quibus dictum fuit in hiſtoria inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore ſuſcepto, aeſtuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque ſolet calidiſſimis & ſpirituoſis remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam medicum vocent, ut ſcilicet flatus, a frigore ſuſcepto natos, diſcutiant, quos hujus doloris cauſam ſuſpicantur. Talia autem criſpant ſolida, ad coagulum diſponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnoſiſſima ſunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales caſus habet, ex quibus patet, quanta cum ſaevitie hic morbus afflixerit miſeros, quibus in initio ſpiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta ſex horas lethalem, dum, ſimulac dolorem lateris ſentiret,

(*n*) N°. 380. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*o*) Coac. Praenot. N°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

tiret, ſpiritus ex ſeminibus leviſtici deſtillati uncias tres propinaſſent, & quidem calidiſſimas: miſero huic, licet ſeptima ab incepto morbo hora ſanguis miſſus fuiſſet larga ſatis copia, & poſt paucas horas elapſas Venae ſectio repetita, nullum inde levamen acceſſit, fruſtra adhibitis externis & internis remediis efficaciſſimis. Verum dolore lateris aeque acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum uſque, cum reſpiratione impeditiſſima, pulſu celerrimo, parvo; ſequebatur paulo poſt delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad ſuperiora, & ob doloris acerbitatem ſummam nullum unquam ſputum educere potuit. Ex hoc caſu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem Praenotione (*p*) univerit duo haec ſigna, ſputorum abſentiam, & dolorem ſurſum vergentem; ſic enim habet: *Pleuritides ſiccae, ac ſine ſputo, difficillimae. Horrendae quoque, in quibus dolores ſurſum (vergunt).*

Si lingua ſtatim ſicca &c. Videantur illa, quae *in Capitulo de febre ardente ad* §. 739. de ſiccitate linguae, ejuſque ſordibus & nigredine, dicta ſunt. Gangraenoſam autem diſpoſitionem haec ſigna manifeſtè indicant. Bullae autem ſublividae in pleuriticorum lingua ortae meminit *Hippocrates* (*q*); dixitque, illam eſſe talem, qualis fit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc ſigno tamen non adeo funeſtam Prognoſin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & ſanguinis ſputum inde praeſagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inſpiciendam eſſe: & ex alio loco *Hippocratis* (*r*) patet, quantum in ſimilibus morbis ab humiditate linguae & oris interni ſperaverit boni. Ita autem habet: *Quod ſi os humeſcat, & a pulmone prodeant, qualia decent, ſorbitionis copiam, ut ſummatim dicam, adjicere oportet: nam quae celerius magiſque madeſcunt, celeriorem criſin denunciant; quae vero tardius & minus, tardiorem judicationem ſignificant.*

Omnia jam illa ſigna peſſimi morbi indicia ſunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum ſimul concurrant, uti ſponte patet. Cum autem pulmo pleurae contiguus ſit, facilè & ille afficietur, ſi pleuritis in gangraenam tranſeat. Accedit, quod in peſſima pleuritide ſaepe & pulmo ſimul inflammari incipiat, ob impeditam reſpirationem non potens expeditè tranſmittere ſanguinem corde dextro expulſum.

§. 902. Quando autem haec ſigna (901.) jam imminere id malum (899.) deſignant, ſtatim uno impetu ſumma remedia tentanda ſunt, nec vitae auxilio, nec leviori fidendum medelae, modo aliquae vires ſuperſint.

Mors enim prae foribus adeſt, adeoque vel ſuo fato relinquendus aeger eſt, vel

(*p*) Coac. N° 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*q*) Ibidem N°. 384. & de morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

vel ſimul & ſemel ſumma tentanda remedia: praemonitis prius aegri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. Ergo hoc caſu (902.) ſtatim cruſtae ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur, & penetrantiſſimis fomentis caleſcant aſſidue; tum fortia diluentia, aperientia, antiſeptica, ſudorifera, larga copia hauriantur. His enim, ſi ullis, lenietur mali ſaevities.

Cum in tali caſu, ubi gangraena imminet, vel jam fieri incipit, nulla ſpes reſolutionis nec criticae evacuationis ſuperſit, unicum quod ſperari poteſt, eſt, ut ſuppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangraena jam corruptum ſeparetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis ſimile malum haeret, videmus putridum in tabum reſolutas partes gangraenoſas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Niſi ergo omni molimine verſus exteriora concilietur exitus huic tabo gangraenoſo, putreſcerent omnia vicina. Ideò cruſtarum profunda inuſtio commendatur, ut ſopita jam vitalis vis & calor reſuſcitentur in parte, & deciduis poſtea eſcharis patula via fiat verſus exteriora puri & ichori gangraenoſo. Extremum quidem illud remedium eſt, ſed ad extremos morbos talia exquiſitè optima eſſe monuerat *Hippocrates* (*s*): & alibi (*t*) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens: *Quae medicamenta non ſanant, ferrum ſanat; quae ferrum non ſanat, ignis ſanat, quae vero ignis non ſanat, illa inſanabilia ducenda ſunt.* Certum eſt, veteres medicos plurimos morbos tentaſſe cauterio actuali; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui abſque hoc remedio ſanari poterant quidem, ſed tardius (*u*), pectus & dorſum inuſſiſſe in pectoris morbis. Verum non memini, me legiſſe, quod *Hippocrates* in pleuritide, gangraenam minitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quae *Aretaeus* in cura pleuritidis commendat (*w*). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitae margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aëri acceſſus, & flamma diutius perſtare poſſit: extincto igne ſcarificari locum jubet, & ſale vel nitro irritanda haec vulnuſcula voluit, ſi aeger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur:* deinde addit: *neque enim ſanguis aut alimentum, ſed ichor emanat: atque id quidem facito, cum prius vires exquiſite perpenderis.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quae in hoc caſu conducerent, abundè dictum fuit in *Gangraenae* curatione. In materia medica ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiſeptici; verum videtur ibi nimia

(*s*) Aphor. 6. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 11. (*t*) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem pag. 344. (*u*) Vide Hippocrat. de internis affection. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis Lib. II. Cap. XXI. XXII. Ibid. pag. 573. 574. & pluribus in locis. (*w*) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 92.

nimia quantitas oxymellis ſcillitici adeſſe, vomitum enim moveret: forte error ſubeſt, & loco *oxymellis ſcillitici* legendum foret, oxymellis ſimplicis.

§. 904. Sed ſi cauſa inflammatoria vehementiſſima ſumma crearit ſymptomata pleuritica, nec auxilio naturae (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.) cedentia, & haec dein ſubito, ſine cauſa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulſu parvo, celeri, intermittente, reſpiratione celeri, parvaque, ſudore frigido, conſtat Gangraenam jam occupaſſe loca inflammata. Hinc delirium brevi, ſtatimque mors, maxime ſi ſimul lividus thoracis color: quod idem fit, ſi ille, qui ſputum ſubbilioſum excreat, dolore levatur ſine ratione, tunc enim pariter lethalis inſania, mortis ex gangraena nuncia, adeſt.

Symptomata ſumma, quae antea adfuerant, docuerunt, peſſimam eſſe pleuritidem: ſi autem haec ſubitò tollantur, abſque ullis ſignis, quae docent materiam morbi emendatam aut ſolutam fuiſſe, certi ſumus illud contigiſſe, quia inflammatio in gangraenam abiit: Tunc autem inflammationis ſymptomata deſinere ad §. 388. patuit. Haec ſunt fallacia illa halcyonia famae medici adeo inſidioſa, ſi minus peritus, vel non ſatis attentus fuerit: dum enim omnia in vado eſſe credit, poſt mediam horam ſaepe exſpirat aeger. Cum autem idem contingere ſoleat & in aliis morbis inflammatoriis viſcerum, ideo generale axioma Practicum *Hippocrates* (*x*) poſuit ſequens: *Non ſecundum rationem levantibus non oportet credere.* Praeterea, dum a bona cauſa levatur dolor, actiones vitales inſurgunt, pulſus aequalis & fortior ſentitur, reſpiratio liberior: in hoc caſu vero abſque dolore reſpirant quidem, ſed celeriter, & parum aëris ſimul hauriunt: extrema ſimul liveſcere ſolent, & facies cadaveroſa fit, cum pulſu debili celerrimo, & interrupto, quae omnia perniciem indicant. Pulchram certè de his & generalem Prognoſin alio in loco (*y*) *Hippocrates* ita pronunciat: *Pernicioſa ſine ſignis levantia mortem ſignificant.* Simul tunc adeſſe ſolet leve delirium, uti in gangraenae hiſtoria ad §. 432. dictum fuit.

Maximè ſi ſimul lividus thoracis color. Quod gangraenae ſignum eſt (vide §. 429. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (*z*): ubi cavendum monet, ne in pleuritide peſſima craſſior victus concedatur decumbentibus; ſic autem habet: *Has igitur ob cauſas, & alias hujuſmodi etiam magis, qui tota utuntur ptiſana, ſeptimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente laeſi, alii vero orthopnoea & ſtertore ſuffocati. At ſane hos antiqui ſideratos* (βλητοὺς) *exiſtimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minimè, quod mortuis latus lividum deprehenditur, ſimile plagae.*

Ful-

(*x*) Aphor. 27. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 69. (*y*) Praedictíon. Lib. I. textu 52. Charter. Tom. VIII. pag. 734. (*z*) De victu acutorum Charter. Tom. XI. pag. 27.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa obſervantur habere; unde credidit *Eruditiſſimus Trillerus* (*a*), quod πληγὴ pro fulminis tactu hic ſumatur: forte & contuſionem ſignificat, poſt quam etiam corporis partes liveſcere ſolent. An ideo Poëtae fabulati ſunt, Aeſculapium Jovis fulmine tactum periiſſe? cum *Suidas* (*b*) memoriae reliquerit, quod miſere oppreſſus fuerit morbo, quem Aſclepiadarum filii (id eſt medici) vocant peripneumoniam. *Caelius Aurelianus* (*c*) exſpirantibus aegrotis nigram ſaepe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint: veneno enim interfectorum cadavera liveſcere ſolent.

Si ille, qui ſputum ſubbilioſum &c. Eſt Prognoſis Hippocratica, cujus alia occaſione ad §. 772. mentionem feci; ſic autem legitur (*d*): *Lateris dolor, ex ſputis bilioſis, ſi abſque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Dolor ſubito ablatus abſque bonis ſignis praecipuum hic gangraenae jam natae indicium dat: licet & quandoque per malam metaſtaſim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris ceſſet, uti *in capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangraenam, in quacumque corporis parte natam, ſequi ſoleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. In mortem exit ipſa Pleuritis tunc, quando tam vehementes cauſae ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis ſupprimens brevi creet, impedito ſanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848.) quam breviſſime.

Hic eſt omnium citiſſimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in phyſiologicis, quod ad tranſitum ſanguinis per pulmonarem arteriam requiratur reſpirationis libertas in homine nato (in foetu enim aliud obtinet). Si ergo acutiſſimus dolor omnem dilatationem pectoris impediat, accumulatur ſanguis in arteria pulmonali, tenuiſſima pars tantum in venas tranſprimitur, craſſum aggeritur, & ſubita fit ſuffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretaeus* (*e*), licet non adeo liquido intellexiſſe cauſam videatur; ſic enim habet: *Nonnunquam ſane intra hujus temporis ſpatium omnium in pulmonem tranſitus eſt: trahit enim pulmo in ſe ipſum, & rarus & calidus exiſtens, & ad proxima trahenda ſe commovens, tuncque morbi tranſpoſitione repentè homo ſtrangulatur.*

§. 906. Hinc liquet, cur omni ſaeviori pleuritidi peripneumonia ſuperaccidat? cur ſenibus, puerperis, gravidis, plerumque letha-

(*a*) De Pleuritide pag. 173. (*b*) In voce Ἀσκληπιάδης Tom. I. pag. 458. (*c*) Acutar. Paſſ. Lib. II. Cap. XVI. (*d*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coacar. Praenot. N°. 418. Ibid. pag. 876. (*e*) De cauſis & ſignis morborum acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9.

lethalis? cur thoracis per faſciam adſtrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

Cur ſaeviori pleuritidi peripneumonia &c. Praecedenti paragrapho hoc demonſtratum fuit.

Cur plerumque lethalis ſenibus. Quam rigidum fiat corpus in decrepita ſenectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriae majores oſſeae inventae fuerunt in cadavere ſenili. Sanguis in ſenibus magis lenteſcere ſolet, & minorem ſeri copiam habet reſpectu partis rubrae: Verum ad reſolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quae bina adminicula in ſenibus deficiunt. Cum autem ſputorum libera excretio tantum faciat ſaepe ad levandam pleuritidem, & anheli ſenes plerumque ſpirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tuſſi educere poſſint, patet & alia ratio, quare in ſenectute periculoſior pleuritis ſit. Accedit & haec dificultas, quod ſanguinis miſſio, tanti momenti in pleuritide curanda, ſaepè ſubito proſternat ſenum vires.

Rariores in ſenibus obſervari morbos acutos, *Hippocrates* (*f*) monuit; & commentans hunc locum *Galenus* (*g*) dicit: *Si quando ſeni, quod rarum eſt, qualis juveni, oriatur febris, haec prorſus in aegrotantis perniciem finitur: immenſam enim quandam cauſae febrim efficientis magnitudinem prodit.*

Certe ubi *Hippocrates* (*h*) ſenectutis morbos recenſet, non meminit ullius morbi acuti praeter apoplexiam. Hoc imprimis ideo notandum eſt, quia *Aretaeus* (*i*) ſenes prae reliquis pleuritidi obnoxios eſſe ſtatuit; imo & ſaepius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixiſſe ex hypotheſi, quam ex obſervatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, ver minus; ſic & ſenili aetati frequentem pleuritidem, minime autem pueritiae voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente ſtrangulari, dum pulmo morbum in ſe trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi ſuccedit) dedit hanc rationem, quare ſenes ſaepius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari poteſt, neque in pulmonem metaſtaſis; frigidior enim (pulmo) quam in alia aetate, & ſpiratio parva, & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, *Galeni* & *Hippocratis* ſententiam *Aretaei* placito hic praeferendam eſſe, quae ſtatuit ſenibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere ſemper ſuccumbere huic morbo, ſi illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) *Hippocrates* (*k*) poſuit: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempeſtati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris ſit.*

Puerperis. Norunt practici, febre valida orta puerperii tempore, ilicò fere

(*f*) Aphoriſm. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24. (*g*) Ibidem pag. 28. (*h*) Aphor. 31. Sect. III. Ibidem pag. 128. (*i*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*k*) Aphor. 34. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 75.

fere lochia ſupprimi: quantum autem inde diſcrimen immineat, poſtea dicetur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem caſum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia poſt partum mox ceſſabant, dolor venae ſectione parum mitigatus increvit ilico immaniter, & licet repetitis ſanguinis miſſionibus levaretur parum morbus, febris manebat aeque acuta, pulmo incipiebat oppleri; & ſeptima die periit. Quam enormes autem dolores paſſa fuerit miſera haec mulier, dum pleuritide laborans cogebatur ſummo nixu inſpirationis foetum eniti, facilè intelligitur. Interim tamen non ſemper & abſolutè lethalem pleuritidem eſſe in puerperio, pluribus obſervationibus conſtat; & quaedam in commentariis §. 890. recenſitae fuerunt.

Gravidis. Periculoſiorem eſſe pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immineat, & ſubitae vaſorum depletiones per repetitas ſanguinis miſſiones non adeo tutae ſint in gravidis. Praeterea diſtento jam multum abdomine difficilius reſpirant gravidae, cum inter inſpirandum diaphragma multum deſcendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quae dum impeditur ob dolorem pleuriticum, ſummae fiunt anguſtiae, & metus eſt, ne cito lethalis peripneumonia ſequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non abſolutè tamen in gravidis lethalem eſſe pleuritidem, & memini gravidae mulieris, quae ſputorum excretione feliciter ſanata fuerit. Imo in alia foemina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat; ſemel ſexto graviditatis menſe, & ſemel octavo: utroque tamen in caſu feliciter peperit, & puerperii tempore ſatis commode ſe habuit.

Cur thoracis per faſciam &c. Dum inſpiramus, coſtae a ſe mutuo removentur, & diaphragma, deorſum preſſum, thoracis cavum reddit amplius, ſimulque tunc abdomen aſſurgit. Dum autem pleuritis adeſt, abſque acerbo dolore coſtae a ſe mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo faſciis circumductis ita adſtringitur thorax, ut coſtae quaſi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compreſſione libero, tunc dilatatio thoracis inter inſpirandum fit a ſolo deſcenſu diaphragmatis verſus abdomen, & non diſtrahuntur loca intercoſtalia; unde ergo inſigne doloris levamen percipiunt aegri, & minor metus eſt, ne ob impeditam inſpirationem infarciatur pulmo ſanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum eſt, minui quidem ſic dolorem pleuriticum, ſed manere ejus cauſam; cui ergo efficax medela adhibenda eſt, ne in ſuppurationem inflammatio hic nata abeat, dum ob levamen doloris minutam eſſe morbi vehementiam falſo quandoque crederet medicus.

PARA-

PARAPHRENITIS.

§. 907. **S**i morbus pleuritidi ſimilis occupat eam membranae Pleurae partem, quae diaphragma ambit, vel & ipſum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis hiſtoria §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare poſſit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum inveſtit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine ſeparantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit uſu, peculiari nomine hunc morbum deſignare, & ob quandam ſymptomatum diverſitatem ſolent ſigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Epheſium* (*l*), membranam, quae pectoris viſcera ab inferioribus disjungit, vocari διάφραγμα καὶ φρένες: ad §. 771. vero monitum fuit, ſolenne videri veteribus medicis, ut partis affectae nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum deſignare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio φρενῖτις vocari debuiſſet: Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc diſtinctionis cauſa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem eſt, praepoſitionem παρὰ, morborum nominibus praefixam, eorundem minorem intenſitatem frequenter ſignificare (vide §. 783.), ſed paraphrenitis nullibi pro leviore phrenitide occurrit: Symptomatica enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur παραφροσύνη.

Hippocrates autem ſub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem deſcripſit (*m*); monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addenſque, hunc morbum ſimili modo curandum eſſe, ut peripneumoniam. Sed & *Aegineta* (*n*) & *Trallianus* (*o*) meminerunt pariter phrenitidis, quae non a capite affecto, ſed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, ſed monuerunt, a vera phrenitide diſtingui praecipue reſpirationis laeſione. Neque apud *Galenum* (*p*), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

(*l*) De corporis humani partium appellationibus Lib. I. pag. 38. (*m*) De Morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*n*) Lib. III. Cap. VI. pag. 28. (*o*) Lib. I. Cap. XIII. pag. 45. (*p*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 488.

§. 908. **Q**ui longe frequentior, quam vulgo quidem cenſetur, licet praeſens ſaepe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures Veterum medicorum illius morbi mentio fiat, & plures cauſae pleuritidis (vide §. 881. 2.) aptiſſimae ſint, ut in diaphragmate ſimilem morbum producant, imprimis potus gelidus affatim hauſtus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incuſari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis practicis non exhibetur. Certè diaphragmatis ſitus & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido perſpectus habetur: a lumbis enim incipiens aſcendit tam altè, ut pericardium ejus parti tendineae accreſcat, & lata ſuperficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo ſplendidiſſimo *Celeberrimi Albini* diaphragmatis figura habetur, quae melius ſitum ejus docet, quam ulla deſcriptio (*q*); & ex qua patet, non mirum eſſe, ſi diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funeſtus talis error quoad curationem ſemper fuit, quia illa ferè ſimilis eſt pleuritidis curae, uti §. 911. dicetur. Simul & patet, varia poſſe occurrere ſymptomata, prout in diverſis locis diaphragmatis inflammatio haeſerit: Certe accreſcit pericardio, tranſmittit oeſophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepati, lieni, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diverſa mala producere poterit. Praecipua autem ſigna, & maximè univerſalia, ſequenti paragrapho recenſentur.

§. 909. **C**ognoſcitur ex febre acutiſſima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervoſas; qui dolor immaniter augetur in inſpiratione, tuſſi, ſternutatione, repletione ſtomachi, nauſea, vomitu, compreſſu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; reſpiratione hinc ſublimi, parva, celeri, ſuffocativa, quieſcente abdomine, ſolo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introſurſum revulſione; riſu ſardonio; convulſione; furore; gangraena.

Febrim omni inflammationi comitem eſſe, antea ad §. 382. 8. demonſtratum fuit: ſed & ſimul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adeſſe, quo major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tenſis. Ideo in paronychia ſaepe tanta febris naſcitur; uti & quando membrana meatum auditorium inveſtiens inflammatur, quod malum certe periculoſum eſſe monuit in Prognoſticis ſuis *Hippocrates*. Verum diaphragma ſemper tenſum eſt, etiam dum muſcularem actio-

(*q*) Tab. muſculorum IV. & hiſtor. muſc. Lib. III. Cap. LXXXI.

actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine ſed thorace adhuc clauſo, manifeſte apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus reſpicit; ſimul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aër in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cum antea tenſum fuerit (*r*), & preſſione atmoſphaerae ſurſum protruſum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorſum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inſpiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione muſculari, unde iterum intolerabilis ſaevi doloris exacerbatio: ſic intelligitur, quam calamitoſa ſit diaphragmatis inflammatio, cum ſemper tenſum ſit, ſive agat, ſive quieſcat. Hinc dixit *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens, ita dolere miſeros aegros, ut nequidem ſe attingi patiantur.

Facilè jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, ſi inflammatum diaphragma tuſſi aut ſternutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur verſus thoracis cavum: quam horrendus cruciatus ſit, ſi a vomitu muſculi abdominales & diaphragma ſimul convellantur (vide §. 652.): Quam impoſſibile ſit talibus aegris, inſpirato & retento aëre, fortiter ſimul agentibus & diaphragmate & muſculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuare.

Reſpiratio autem adhuc longè difficilior eſt quam in pleuritide, in qua adſtricto per faſcias thorace (vide §. 906.) pectus immobile quaſi retineri poteſt, & moto abdomine reſpiratio perficitur, maximè tunc ſimul agente diaphragmate. Verum miſeri tales aegri ſuperiores coſtas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inſpiratione adhuc fieri poſſit: hinc ſublimis illa & parva reſpiratio, ſed & frequens ſimul cum ſuffocationis moleſtiſſimo ſenſu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (*t*) & *Galenus* (*u*) obſervarunt, & poſt illos unanimi conſenſu omnes practici teſtantur. Imo *Galenus* dixit, a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, praeterquam a diaphragmate: *adeo ut veteres putaverint*, *ab hac parte inflammata fieri phreniticos*, *atque ob eandem ſuſpicionem* φρένας *eam appellaverint*, *tanquam ſapienti parti* (*cerebro*) *conferat quidpiam.* Monet autem, reſpiratione illa difficillima imprimis diſtingui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe reſpiratio magna & rara eſſe ſolet. Obſervationes autem fideles docent, tenſas membranas & inflammatas, poſt acerrimum dolorem, deliria producere peſſima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum eſſe, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (*w*) monuit. Forte crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentiſſima, peſſime deliraſſe aegros vidi. Praeterea ob impeditam adeo in hoc morbo reſpiratio-

(*r*) Vide Herm. Boerhaave Inſtit. §. 607. (*s*) Morbor. Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*t*) Ibidem. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Ibidem pag. 489. (*w*) In Prognoſtico Charter. Tom. VIII. pag. 671

tionem ſanguis venoſus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere ſanguinem liberè non poteſt; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introſurſum revelluntur, quia omni molimine cavent aegri, ob ſummum dolorem, ne diaphragma deſcendat inſpirando; hinc illud quaſi retractum ſuſtinent: ſed ſic ſimul hepar, ventriculus, lien, magis ſub hypochondriis quaſi reconduntur. Imo videtur *Galenus* (*x*) illam hypochondriorum revulſionem pro ſigno pathognomico paraphrenitidis habuiſſe: ita autem habet: *Atque ut ſummatim dicam, eorum ſymptomatum, quae phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut perexiguum in iis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rurſus ſurſum revelli hypochondrium, ilicò ab initio ſepti transverſi affecti, proprium ſit: in cerebro vero (affecto) poſterius accidit, non incipiente affectu, ſed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis ſemper movendae & adeo tenſae, in gangraenam ſubito finiri poſſe, & ante mortem convulſiones & furores ſaepe obſervari. Verum riſus ille Sardonius peculiare quaſi ſymptoma hujus morbi ſolet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo haerentibus ita convelli muſculos faciei, ut angulis labiorum retrorſum tractis riſus incepti quaſi ſpecies appareat, dudum memoriae proditum fuit; & hanc vim materiae medicae ſcriptores tribuerunt ranunculo paluſtri apii folio; quem apium riſus, vel & herbam ſardoam, ideo vocare ſolent, acri cauſtica vi praeditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis ſuo damno rideret incautus. Verum & vetuſta ſatis obſervata docent a diaphragmatis laeſione talem riſum contigiſſe. Memoriae hoc tradidit *Hippocrates* (*y*): & quod in praeliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu trajecta praecordia attulerint, apud *Plinium* (*z*) legitur: per praecordia autem diaphragma intellexiſſe manifeſtè patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quaſi ſubridentis; & ſolent inde ſollicitae matres convulſiones praeſagire, quae etiam ſaepe ſequuntur. Ex quibus patet ſuſpectum merito haberi illud ſymptoma.

§. 910. Exitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), ſed ob motum partis magnum & aſſiduum, ob neceſſitatem ad vitam, ob nervoſas membranas tenſas, omnia velociora, funeſtiora; & Aſcites hinc purulentus.

Omnia enim, quae in pleuritide de vario exitu morbi in ſanationem, mortem, vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic ſymptomata atrociora eſſe, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut ſemper moveatur inter reſpirandum; pericardium lata ſuperficie ten-

(*x*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 490. (*y*) Epidem. V. textu 50. Charter. Tom. IX. pag. 351. (*z*) Lib. XI. Cap. XXXVII.

tendineae diaphragmatis parti accreſcit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma; aörta per ſecedentes ejus fibras tranſit, uti & oeſophagus & vena cava aſcendens. Hinc intelligitur, quam miſera debeat eſſe conditio aegri, cui diaphragma inflammatum eſt, & quod ſummum adſit periculum: quae omnia & *Hippocratis* (*a*) teſtimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis eſt; tertio namque die, aut quinto, aut ſeptimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat.*

Verum pleuritis ſi abierit in abſceſſum, niſi verſus exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abſceſſus vero diaphragmatis poteſt pus ſuum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Aſciten purulentum, repleto cavo abdominis & diſtento a pure hic accumulato. Aſcites autem ſimpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effuſa haeret, uti poſtea in *Capitulo de hydrope* dicetur.

§. 911. Curatio hinc eaſdem diſtinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quae loci ſitus reſpuit. Clyſmata mollia ob viciniam loci ſaepe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus eſt, tantum differens ſede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplaſtra, hic minoris uſus ſunt quam in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clyſmata autem injecta, cum per totam longitudinem inteſtini coli uſque ad ilei finem venire poſſint, multum boni faciunt, quia inteſtinum colon ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum eſt, adeoque illud inteſtinum, molliſſimis decoctis per clyſma injectis repletum, fomentum applicat blandum & reſolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. Ubi vero ſuppurato diaphragmate prius inflammato, abſceſſus in cava abdominis ruptus ſuum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggeſtio, putrefactio, tumor, viſcerum exeſio, tabes miſerrima, mors.

Quaenam metuenda ſint mala ab abſceſſu rupto pus ſuum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: ſimilia & fient dum in cavum abdominis ex abſceſſu diaphragmatis pus delabitur. Si jam conſideretur diaphragma ſemper moveri, & rapidam ſatis circulationem eſſe in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad ſanationem reduci non poſſe; imprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem eſt, pus effuſum proprio pondere abdominis inferiora petere, ſed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viſcera, & erodet partes, quibus accumbit.

(*a*) De morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586.

§. 913. **E**ſtque totum hoc malum inſuperabile, licet cognitum.

Plurimae certe ſunt rationes, quae ritè expenſae docent ſummam difficultatem curae eſſe in hoc malo, imo fere omnimodam impoſſibilitatem perſuadent. Pus enim effuſum in cavum abdominis debet educi, & locus ulceroſus iterum conſolidari, ut curatio fiat: ſimulque eductio puris debet fieri cito poſtquam ruptus fuerit abſceſſus, antequam nempe pus mora corruptum inficerit abdominis viſcera. Per ſigna explicata §. 893. diſtinguere poſſumus, an ſuppuratio fiat, & a ſubito levamine ſymptomatum (vide §. 894.) docemur, abſceſſum ruptum eſſe; ſed nondum ſcimus certo, an in pectoris cavum an vero verſus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non ſatis diſtendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abſceſſus continet ſaepè longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde aſcites talis purulentus non cognoſcitur benè, antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat inſigniter; ſed hoc non niſi diu poſt ruptum abſceſſum contingit, adeoque ſero tentaretur puris eductio. Praeterea pus bonum cremorem fere lactis aequat ſpiſſitudine, adeoque paracenteſi abdominis educi non poſſet, ſed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Praeterea quomodo ſanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quieſcente? Quantum periculum, ſi diaphragma ulcere exeſum ingredientem per vulnus abdominis aërem in cavum thoracis admiſerit ſubito. Unde merito dixit *Hippocrates* (*b*) de ſuppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de ſe foras ſignificationem praebuerit, & pus exierit, ſani evadunt; ſi vero ſua ſponte introproruperit, pereunt.* Et *Arctaeus* (*c*) monuit, diaphragmatis ſuppurationem celerius quidem procedere, ſed periculoſam eſſe, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quae pleuritis occupare poteſt, dicebatur §. 877., notatum fuit, hunc morbum occupare poſſe totum membranae pleurae ambitum, adeoque non tantum latera, ſed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum eſſet de paraphrenitide, ſimul quaedam adderentur de mediaſtini & pericardii inflammatione, cum & hae partes membrana pleura ambiantur. Ut autem ritè intelligi poſſint mala, quae ab inflammato mediaſtino fieri queant, ejus ſitus & origo conſiderari prius merentur.

Tota ſuperficies interna thoracis, ut notum eſt, in cadavere apparet politiſſima, dum aequabiliter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte poſtica thoracis, tunc recedit a finibus ultimis coſtarum & aſſurgit verſus anteriora thoracis ad ſternum uſque; unde ad §. 170. 4., ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum

(*b*) De Morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 540.
(*c*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

tum fuit, quod ſingulis pectoris cavitatibus ſua quaſi propria membrana ſit, & quod binae pleurae concipi poſſent, ut cavae tales veſicae ſibi mutuo adjacentes, & in loco contactus ſibi mutuo accretae: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediaſtinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum ſecedente, ſic relinquitur ſpecies triangularis cavi, cujus poſtica pars eſt columna vertebrarum dorſi: hic membrana celluloſa ponitur, per quam tranſeunt aſpera arteria, oeſophagus ductus thoracicus &c. anterius vero illae lamellae duplicis pleurae ſibi mutuo arcte cohaerent, excepto parvo loco in ſuperiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Obſervationes practicae jam docuerunt, mediaſtinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (*d*) ſcripſit, ſe ipſum hoc morbo laboraſſe: cum autem non adeo facilè inveniatur ubique ille auctor, poteſt & legi illud, quod inde excerpſit *Eruditiſſimus Freind* (*e*): vel & apud *Zacutum Luſitanum* (*f*), ubi etiam morbi hujus hiſtoria legitur. Verum *Avenzoar* poſt largam admodum ſanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo Venae ſectio inſtituta fuerat, de nocte ſolvebatur, evaſit ab hoc morbo, adeoque poſſet dubium manere aliquod, an forte in diagnoſi proprii morbi non erraviſſet ille medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quae *Avenzoar* ſcripſerat de mediaſtini inflammatione, per obſervationes *Petri Salii Diverſi* (*g*), qui videtur non legiſſe unquam Arabem hunc medicum, & tamen ferè ſimilia ſymptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & poſtea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuiſſe. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & ſitis ingens, reſpiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia aeſtus validus percipiebatur: in thorace tamen acutus dolor non aderat, ſed ad ſternum anguſtiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tuſſis aderat, ſicca in initio, poſtea prodibant ſputa colorata, ut plurimum flavi coloris, pulſus in omnibus talibus aegris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuiſſet, niſi dolor lateris abfuiſſet. Optimè autem notat, minus dolere inflammatum mediaſtinum, quia dilatato inter inſpirandum thorace non diſtrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc ſyncope ſolet accedere, & pulſus mira perturbatio. Fatetur autem ſe eò diligentius ad haec omnia attendiſſe, quia junior adhuc, ſub praeceptoribus celeberrimis ſtudio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis ſymptomatibus ſtipato, decumbentem, praeter ſpem occubuiſſe nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem ſyncopen paſſus fuerat. Cum autem medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuiſſe ſuſpicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis cauſa inveſtigaretur. In-

(*d*) Lib. I. theiſir Tract. 16. Cap. VI. (*e*) Hiſtor. of phyſick Tom. II. pag. 80. (*f*) De medicorum principum hiſtoria Lib. II. Hiſt. 23. pag. 223. (*g*) De febre peſtilenti, & curationibus quorundam particularium morborum &c. Cap. VI. pag. 247.

Inventus autem fuit in mediaſtino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & ſimul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupaſſe. Nec ulla alia mortis cauſa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediaſtini & pericardii inflammationes, quam creditur: ſanè illae cauſae, quae frequentiſſimè pleuritidem producere obſervantur, efficaciter agere poſſunt & in has partes; aër nempe frigidus, vel & potus gelidus magno hauſtu ingeſtus, ab homine a labore vel calore aëris admodum aeſtuante (§. 881.). Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique ferè ambientes; hinc aër frigidus, inſpiratus pulmone dilatato, applicatur mediaſtino & pericardio: oeſophagus potum gelidum transmittens inter ſecedentes lamellas mediaſtini, & pone pericardium tranſit. Signa autem praecipua hujus morbi ſunt cauſae tales praegreſſae, aeſtus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici abſentia, pulſus perturbatio, & animi deliquia, ſi ad pericardium inflammatio pervenerit. Saepe poteſt & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram peſſimorum ſymptomatum ſyndromen facere.

In Prognoſi majus periculum ſtatuitur quam in pleuritide, imprimis ſi pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velociſſimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritidis (§. 890.) ſubito inſtituenda, ut per reſolutionem ſanari poſſit haec inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem ſubitam producit, vel moleſtiſſima & vix ſuperabilia relinquit mala. Si enim ſuppuratio hic oriatur, pus collectum in cellulosa illa ſubſtantia, quae mediaſtini duplicaturae interjacet, miras ſibi poterit parare vias, dum proprio pondere deſcendit inter pleuram & corpora vertebrarum; ſicque ſinus & fiſtulas inſanabiles producet; uti facilè patet. Si in pericardio ſuppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (*h*), qui hunc morbum obſervavit, in nobili viro invenit *cor obductum ſeroſo humore in ſaniem verſo.*

Abſceſſum cor undique circumplectentem, & cor inde jam fermè putreſcens, invenit *Columbus* (*i*). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, ſaepius poſt validam pleuritidem toleratam pulmonem pleurae accreſcere, vel & pleuram calloſam aut ſcirrhoſam fuiſſe inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concreſcat undique, & tunc pericardium omnino deeſſe crediderunt anatomici. *Columbus* (*k*) diſcipulum in Romana Academia mortuum ſecuit, ſaepius in syncopen delapſum, qua & periit: credidit autem pericardium omninò defuiſſe; ſed longe videtur probabilius, illud cordi fuiſſe accretum. *Ruyſchius* (*l*) ſervabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem ſcabrum in ſuperficie exteriori pericardio concreverat. Verum & ſcirrhoſam pericardii indurationem invenimus a fide digniſſimis auctoribus obſervatam fuiſſe. Eruditiſſi-

(*h*) In libro de dignoſcendis morbis Cap. x. (*i*) De Re Anatomica Lib. XV. pag. 267. (*k*) Ibidem pag. 265. (*l*) Theſaur. Anatom. VI. N°. 36.

tiſſimus medicus *Freind* (*m*) teſtatur ſe vidiſſe pericardium, in toto ſuo ambitu quartam pollicis partem aequans craſſitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi ſeparari potuerit abſque laceratione: partim autem ſcirrhoſum erat pericardium, partim plenum parvis abſceſſibus.

Quaeri poſſet, an, abſceſſu latente ſub ſterno poſt inflammationem mediaſtini, via puri fieri poſſet perforato ſterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretaeus* (*n*) meminit empyematis in ſterno nati, monetque illud tarde abſcedere. Verum, quod dolemus, *Aretaei* codex mutilus eſt, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deeſt inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuiſſet, adeoque ignoramus, quid ille in tali caſu conſuluiſſet. Memorabilem caſum habet *Galenus* (*o*) pueri, qui in palaeſtra ictum in ſterno receperat, & negligentius curatus cum fuiſſet, in loco plagae ſternum poſtea ſphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomes peritia, qua adeo valebat, confiſus corruptam oſſis partem exſcidit, dicitque, ſe nudum cor vidiſſe, cum & pericardium ſub oſſe affecto computruiſſet: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895. mirabilis ille caſus habetur, ubi poſt ſuppuratam pleuritidem pus ſibi viam fecerat per ſternum; adeoque patet, talem curam poſſibilem fore. Quin imo *Freind* (*p*) a peritiſſimo Chirurgo ſaepius trepano perforatum fuiſſe ſternum monet, dum in lue venerea, tales abſceſſus mediaſtini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere obſervaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, poteſt & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum interſepientium & pericardii apud *Schenkium* (*q*) ubi integrum habetur.

(*m*) Hiſtory of phyſick part. 2. pag. 89. (*n*) De cauſis & ſignis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 39. (*o*) Lib. VII. de Anatomica adminiſtratione Cap. XIII. Charter. Tom. IV. pag. 161. (*p*) Hiſtory of phyſick part. 2. pag. 85. (*q*) Lib. II. Obſervat. Medicin. pag. 288.

HEPA-

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. Ut viſcera & partes, de quibus hactenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens ſit ob arteriae hepaticae parvitatem, & minorem impetum ſanguinis Venae portarum.

Ex illis, quae in hiſtoria inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, conſtat, in omnibus corporis viſceribus inflammationem obtinere poſſe, adeoque & in hepate. Obtinuit autem uſu hunc morbum vocare hepatitidem (vide dicta ad §. 771.). Priſci medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus viſceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (*r*): *Hepatici ſunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, ſupervenit illis febris ardens, & lingua exareſcit.* Sed notandum eſt, *Galenum* has definitiones collegiſſe ex ſcriptis medicorum, qui ante illum vixerant, & iiſdem verbis tradidiſſe (*s*); adeoque non ſemper illae definitiones habent illud, quod *Galenus* ipſe ſentiebat, uti ex alio ejuſdem auctoris loco manifeſtè patet (*t*), ubi diſertè monet, ſe non vocare hepaticos tales aegros, quibus hepar inflammatum, ſuppuratum, aut ſcirrhoſum erat, verum tunc ſe hoc nomine uti, ubi citra manifeſtum aliquod in hepate malùm, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celſus* (*u*) longum aeque ac acutum jecinoris morbum ἠπατικὸν graecis vocatum fuiſſe aſſerit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos ſub hepatitidis nomine comprehendere ſolent; chronicis vero hujus viſceris affectionibus aegrotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriae ad hepar delatae exiguae ſint, ratione habita ad molem tanti viſceris, & ſanguis ex venae portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venoſus ſit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens eſt vera hepatitis inflammatoria, & longe ſaepius naſcuntur in hoc viſcere chronicae admodum pertinaces obſtructiones. Imo celebres medici, & inter illos *Fridericus Hofmannus* (*w*) crediderunt, *hepatis phlegmonem, ſi non in non entium, tamen rariſſimorum affectuum claſſem, referendam eſſe.* Interim tamen obſervationes practicae teſtan-

(*r*) Galen. defin. medic. N°. 274. Charter. Tom. II. pag. 264. (*s*) Ibidem in proöemio pag. 232. 233. (*t*) De compoſ. medicam. ſecund. locos Lib. VIII. Cap. VI. Charter. Tom. XIII. pag. 585. (*u*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213. (*w*) Opuſc. Patholog. Pract. dec. 2. diſſert. VIII. pag. 484.

teſtantur, ſatis frequenter inventas fuiſſe in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metaſtaſi puris in alio loco corporis geniti natas, quae praegreſſam fuiſſe inflammationem hujus viſceris docent.

§. 915. Locum ergo habet in finibus ultimis utriuſque hujus vaſis (914.), hepati adſerentis cruorem effectu arterioſo; hinc, ut pulmonis, duplex eſt ſede, origine: ita tamen, ut unam natam altera facile ſequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vaſis, per quae feruntur liquida directione motus tendente a baſi canalis conici verſus apicem (vide §. 119. & 371.), patet aeque in ramis venae portarum, per hepar diſperſis, quam in hepaticae arteriae propaginibus hunc morbum obtinere poſſe: omnis enim ſanguis venoſus a reliquis viſceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicae, ramos arteriae hepaticae, hujus viſceris nutritioni dicatum ſanguinem ferentes, per totum hepar diſtribui aeque ac propagines venae portarum, quae pro bilis ſecretione ſerviunt, & ubique ſibi invicem vicina haec vaſa per hepatis ſubſtantiam decurrere; imo etiam videntur anaſtomoſibus inter ſe uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediiſſe novi: hinc aeque ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere poteſt. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diverſi erunt in hepate, dum venae portarum rami, vel arteriae hepaticae fines, infarcti ſunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammatis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriae. Nam in pulmone, utroque caſu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venae portarum propagines implentur ſanguine venoſo abdominali, lentius moto, quam ſanguis arterioſus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt a ſanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & ſimul ſunt ſigna inflammationis praeſentis, ſaepe non adeo ſe manifeſtant, ubi in ramis venae portarum haeret morbus; & haec videtur cauſa eſſe, quare quandoque medici in Diagnoſi hujus morbi fallantur.

Galenus (x), & poſt illum plurimi medici, magnam diverſitatem poſuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quae diaphragmati contigua eſt, vel in cava ejus ſuperficie, quae duodenum & ventriculi partem tegit, haereret morbus. Imprimis autem ſigna Diagnoſtica differre voluit, quia diverſae partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc ſi convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & reſpirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum uſque protenſum, & tuſſim adeſſe monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauſeam, vomitum, & ingen-

(x) De locis affectis Lib. V. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 495.

gentem ſitim potius obſervari dixit. Quin imo & criſin hepatitidis pro diverſitate hac loci affecti in hepate variam ſtatuit, dicens alibi (*y*): *Hepatis gibbae partes inflammatae tribus praecipue criſis modis obediunt: haemorrhagiis ex dextra nare, atque ſudoribus utilibus, & urinis copioſis. Simae autem partes excrementis alvi bilioſis, atque ſudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem eſſe ſtatuerint Veteres medici, ubi circa fines arteriae hepaticae haereret morbus; in ſima vero parte, ubi venae portarum extremae propagines ſimiliter affectae forent. Cum enim hepar etiam accipiat arterioſos ramos ex diaphragmate & ex ligamento ſuſpenſorio, per quod diaphragmati nectitur, ſaepe & illae partes vicinae inflammantur ſimiliter, & dolorem inter reſpirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam ſignum Diagnoſticum praecipuum inflammati hepatis in gibba parte a *Galeno* ponebatur. Econtra anorexiam, nauſeam, ſitim ingentem, vomitum pro ſignis praecipuis hepatis in ſima parte inflammati habuit; quae omnia turbata actione viſcerum chylopoieticorum, ob impeditum liberum tranſitum ſanguinis per extrema venae portarum, facilè intelliguntur. Neque in hoc caſu adeo doloris meminit *Galenus.* Ubi autem de anxietate, tanquam ſymptomate febrili actum fuit (vide §. 631. & ſequentes) notatum eſt, impedimenta circa fines venae portarum haerentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. Econtra videntur obſervationes practicae docere, magni ardoris ſenſum & dolorem validum adeſſe, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* (*z*) fervidis aridiſque aeſtatibus in noſocomiis militum epidemicum tale malum obſervavit. Acutiſſima ſtatim orta febre, aegri percipiebant ardorem ſummum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea: vix tumor ad hepar apparebat vel tenſio; in aliquibus macula quaedam ſaturatè rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evaſuri erant, tertia die morbi ſymptomata minuebantur, & quarta die evaneſcebant abſque manifeſta criſi. Perituris vero nec febris nec ſymptomata remittebant, & ſubita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adfuiſſe dolorem gravativum neque tenſivum, ſed acutiſſimum & perterebrantem quaſi. Similem utcumque hepatitidem aeſtivo tempore ortam pariter, a bubulae carnis eſu, & ebrietate, deſcripſit *Hippocrates* (*a*), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deſerere, ſed ſemper magis urgere.* Eryſipelatoſam autem hanc hepatis inflammationem fuiſſe concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam ſimilem morbum viderat (*b*), qui tertia die mortem minitabatur: verum ſubito tota facies Eryſipelate fervidiſſimo occupabatur, & quarta die febris & hepatis malum abſque ulla alia evacuatione ceſſabant. Lentior autem ſanguinis per venam portarum mo-

(*y*) De criſibus Lib. III. Cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (*z*) Hiſtor. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 426. (*a*) De Internis Affectionibus Cap XXX. Charter. Tom. VII. pag. 660. (*b*) Hiſt. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 434.

motus non videtur aptus eſſe, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque ſingultum facit? Satis veroſimile videtur. *Hippocrates* monuit (*c*) ſingultum ſupervenire hepatis inflammationi. Et alibi (*d*) dixit: *Hepatis inflammationi ſingultus* (*ſuccedens*) *malum*. Et *Celſus* pariter ſingultum pro ſigno acuti in hepate morbi habuit (*e*).

§. 916. Antecedunt utramque (915.) cauſae ſimiles, nempe generales inflammationis cujuſcunque (375. ad 380.) determinatae inprimis ad haec loca; tum nonnullae huic maxime loco propriae, quae multae quidem huc referendae: obeſitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, biliſve temperies; acrimonia ſtagnantis alicubi materiae purulentae, ichoroſae, ſcorbuticae; ſi his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exuſta, per ſuas cauſas agitata; lapis, gypſus, ſcirrhus, callus, ſteatoma, apoſtema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, veſiculae fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, ſi acceſſerit tum ſimilis cauſa excitans, ut mox enumerata; ſubita fortis frigoris per aërem, potum, natationem, calefacto fortiter prius jecori applicatio; ſitis diuturna in magno motu, aeſtu, ſudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; ſummae animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De cauſis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, ſatiſque evidens eſt, & illas in hepate locum habere poſſe. Verum examinandae veniunt nonnullae cauſae, quae huic loco maximè propriae ſunt.

Obeſitas omenti ingens. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus ſubtiliſſimi ſerici tenuitatem ſuperat, quando nullam pinguedinem adhuc in ſe continet, imo & in adultis, ſed macilentis, hominibus tenerrimae ſtructurae apparet, poteſt mole augeri immaniter, dum in obeſis opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obeſitate pendet. Videmus in ſaginatis bobus quandoque centum libras aequare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viſcera nocere poteſt. Verum majus diſcrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, ſtagnans hoc pingue funditur, exit de loculis ſuis, ubi haeſerat, & circulantibus humoribus miſcetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri ſtagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certiſſima & quotidiana ob-

(*c*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 236. (*d*) Aphor. 17. Sect. VII. ibidem pag. 300. (*e*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.

obſervata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fuſa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeòque ſubito totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillime per ultimas anguſtias vaſorum tranſit, & peſſimas obſtructiones producere poteſt; imprimis in illo viſcere, quod primo oleoſae hujus plethorae impetum excipit. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

Atrabilaria ſanguinis biliſve temperies. Talis temperies, quae poſtea in Capitulo de melancholia fuſius pertractabitur, dicitur adeſſe, ubi in toto ſanguine mobiliora diſſipata fuerint, & terreſtris pars cum oleo ſpiſſo unita piceam quaſi tenacitatem ſanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ut in vaſorum anguſtiis haerere incipiat. Simul poſtea demonſtrabitur ad §. 1098., talem materiem atrabilariam quam maxime vaſa hypochondriaca obſidere, & viſcerum chylopoieticorum actionem turbare. Verum omnis ſanguis venoſus ab his viſceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque ſi illud tenax atrabilarium, vaſa harum partium occupans, incipiat ſolvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis cauſam & *Hippocrates* (*f*) poſuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluxerit.* Monet etiam quandoque adeo perniciosum eſſe hunc morbum, ut ſubitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam ſimul degeneraverit atrabilaria haec ſaburra, tuncque ſubito omnia deſtruat.

Acrimonia ſtagnantis alicubi materiae purulentae, &c. Ubi de Peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque ſanari per criticam depoſitionem materiae purulentae ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam verſus ſuperiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adeſſe ſigna levioris inflammationis circa hypochondria, dum haec materies difficilius tranſiret per venae portarum anguſtias. Quin imo quandoque haec materies purulenta ibi accumulatur & haeret, tuncque vomicam hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia obſervata docuerunt, poſt extirpationes mammarum, aneuriſmatum majorum &c. ſaepe tantam copiam puris effluxiſſe per haec vulnera, ut contabeſcerent aegri, ſi ſaepius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in tali vulneris ſuperficie retinebatur diutius, illud reſorptum & in hepar depoſitum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter obſervavit *Hollerius* (*g*) dolores ſurae intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: poſt mortem novacula diſſectis his partibus inventum fuit pus album, laeve, aequale per tunicam celluloſam diffuſum: ſed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco ſanguinis, pus tranſmiſſum fuiſſe ad

(*f*) De internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659.
(*g*) Holler. in Coac. Hippocrat. pag. 348.

ad ſuras, quia hepar pro haematopoietico viſcere praecipuo ſecundum receptam tunc opinonem habebat; ſed morbi hiſtoria ſatis docet, in cruribus natum pus reſorptum fuiſſe, & ad hepar delatum. Apud *Schenkium* (*h*) & haec obſervatio, & aliae ſimiles habentur. Similibus de cauſis & in hepar deponi poſſe materiem ichoroſam, quae degenerantis puris plerumque ſoboles eſt, facile patet. Sed & in ſcorbuto, in quo morbo ſanguis ita degenerat, ut ſpiſſitudine peccet & acrimonia ſimul (vide §. 1153.), hepar ulceratum & exeſum frequenter inventum fuit (*i*).

Verum tunc imprimis cauſae modo recenſitae nocent, ubi vel intenſo aëris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim ſubito augetur motus humorum, & major naſcitur ad putredinem diſpoſitio. Idem fit ſi per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur ſubito circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* (*k*) hepatitidem ab atrâ bile in hepar confluente dixit oriri potiſſimum autumno, in anni mutationibus: quo anni tempore epidemicae & numeroſae febres graſſari ſolent. Et paulo poſt (*l*) aliam hepatitidis ſpeciem a bile fieri dicit potiſſimum aeſtatis tempore, poſt carnis bubulae eſum & ebrietatem.

Venenum &c. Plurima venena ſunt, quae & ſubito fundunt humores, & fuſos movent ſatis fortiter. Acerrima praeparata metallica, ut v. g. mercurius ſublimatus corroſivus, cryſtalli argenti &c. talia ſunt: haec poſſent atrabilariam materiam in vaſis abdominalibus collectam ſubito ſolvere, & in hepatis anguſtias pellere, ſicque hepatitidem producere. Verum & alia ſunt, quorum modum agendi non adeo liquido intelligimus, & quae tamen hepatis functiones ſubito turbant. Ita *Galenus* (*m*) obſervavit, Imperatoris ſervum, qui viperas venari ſolebat, ab hoc animali demorſum, viridi porraceo colore totum corpus perfuſum habuiſſe. *Lanzoni* (*n*) obſervavit hominem, in manu dextra a fele domeſtico commorſum, inſigni dolore & tumore manus correptum fuiſſe, quibus ceſſantibus icterus flavus ſucceſſit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit naſci. Obſervata autem docent certiſſima, quod venena quaedam mirabili proprietate, nec ex cognita hactenus corporis fabrica facile explicanda, quaſdam partes corporis tantum afficiant. Sic v. g. hyoſcyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides aſſumtae vias urinae peſſime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morſibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

Bilis pinguis, acris, exuſta &c. Bilem, quae inter omnes humores inquilinos corporis noſtri acerrima eſt, ubi incipit ad putredinem diſponi, acutiſſi-

(*h*) Lib. III. pag. 411. (*i*) Academ. des ſciences l'anneè 1699. mem. pag. 240. &c.
(*k*) De Internis Affectionibus Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.
(*l*) Ibidem Cap. xxx. pag. 660. (*m*) De locis affectis Lib. V. Cap. viii. Charter. Tom. VII. pag. 498. (*n*) Novis Actis Phyſ. med. obſervat. 96. Tom. I. pag. 174.

tiſſimas febres incendere poſſe, antea ad §. 586., ubi de cauſis febrium agebatur, dictum fuit. Hoc autem imprimis verum eſt de bile cyſtica, quae & ſitu veſiculae fellis, & ductus anguſtia, & acclivi poſitione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem haec bilis mora acrior facta, per calorem aëris aeſtivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui veſicula fellis dimidia fere ſui parte accreſcit, peſſimè afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex ſuo folliculo tranſſudare quaſi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint (*o*) ex cavo veſicae felleae in hepar viam eſſe facilem & patulam. Hinc toties poſt aeſtates fervidiſſimas autumnali tempore oriuntur febres bilioſae, hepatitidem ſaepe comitem habentes.

Cum autem inter cauſas inflammationis (vide §. 375.) merito recenſentur omnia illa, quae premendo vaſorum fines coarctare poſſunt ita, ut impediant liberum humorum tranſitum, operae pretium eſt & conſiderare tales cauſas, quas revera adeſſe cadaverum ſectio docuit.

Lapis. Calculoſas concretiones in omnibus fere corporis partibus inventas fuiſſe poſtea demonſtrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc eſt, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut veſicula fellea, & illis locis, quae urinae ſecernendae, tranſmittendae, colligendae, & excernendae dicantur. Numeroſiſſimae hoc docent obſervationes, quarum paucas & fideliſſimas recenſere ſufficiet. *Columbus* (*p*) calculos in jecore ſe inveniſſe teſtatur: & in cadavere ſancti Ignatii in vena portarum obſervavit lapides. In veſica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; ſed *Ruyſchius* (*q*) teſtatur, rarius in ipſo hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam Centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, ſemel tantum invenit calculum durum in parenchymate abſconditum, poro bilario nullo modo affixum, ſcrupulos duos pendentem.

Gypſus. Quandoque tales concretiones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt, in hoc viſcere. Vidit in hepatibus bovinis tales quaſi incruſtationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis ſubſtantiam diſtributorum, *Gliſſonius* (*r*) ſatis frequenter hyberno tempore, dum in ſtabulis quieſcentia animalia foeno aut ſtramine paſcebantur. Erant autem illae concretiones ſatis friabiles: & dum in paſcuis recenti gramine veſcuntur haec animalia, ſolvuntur & eliminantur de corpore haec concreta calculoſa. Verno enim & aeſtivo tempore in bobus mactatis rarò inveniebantur. Sed & in hepate humano ſimilia inventa fuiſſe legitur (*s*).

Scirrhus, callus. Frequenter & ipſe vidi in cadaveribus hominum, qui diu-

(*o*) H. Boerhav. Inſtitut. §. 348. (*p*) Lib. XV. pag. 266. (*q*) Obſervat Anatom. 24. pag. 25. (*r*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VII. pag. 104. Ruyſch. Obſerv. Anat. 17. pag. 23. (*s*) Nova acta phyſ. med. Tom. II. Obſerv. 178. pag. 417.

diuturnis morbis languerant, & in Actis eruditorum phyſico medicis loco ſtatim citato legitur, totum hepar tunica craſſa robuſtiſſima veſtitum fuiſſe, quae ſub diſſectione inſtar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.

Steatoma. Quid proprie ſteatoma ſit, alia occaſione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (*t*). Refert & *Gliſſonius* (*u*) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti ſtruma colli laboraverat, hepar repertum fuiſſe intus foriſque innumeris glandulis, piſi fabaeque magnitudine, refertiſſimum: transverſim diſſectae nil liquidi effundebant, ſed ex gypſea quadam pituita compoſitae videbantur: ab his hepatis moles non tantum aucta fuerat, ſed & pondus duplo majus factum. Ipſe *Gliſſonius* (*w*) autem ſimilem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad poſticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor ferè ſex uncias.

Apoſtema. Quamvis vulgatiſſimo uſu abſceſſus nomine intelligatur inflammationis tranſitus in ſuppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali ſignificatione abſceſſus ſive apoſtematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (*x*) (cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.) in univerſum ſic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguae antea, adeoque ſpatium inter partes ſecedentes relinquebatur, quod variam poterat in ſuo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abſceſſus poſt inflammationem praegreſſam natus eſt in hoc viſcere, tunc tale apoſtema hepatitidis effectus eſt, non vero cauſa: poteſt tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum obſervationes medicae docuerunt, mira ſaepe apoſtemata in hepate reperta fuiſſe, in quibus nihil purulenti, ſed longe alia materia fuit. Talem ſaccum, gelatinoſa materia plenum, ad plures libras accumulata, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (*y*): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentae materiae effuderat, & tandem ſuffocaverat miſerum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis ſubſtantiam diſperſos, qui materiam, albumini ovi igne indurato ſimillimam, continebant, in puella longa febricula extincta, obſervavit pariter (*z*). In cadavere hominis fumo carbonum ſuffocati nullum in reliquis viſceribus vitium apparuit, ſed prope fundum veſicae felleae magnus eminebat tumor globoſus, cujus alterum hemiſphaerium ſubſtantiae hepatis increverat: tumor ille lanci impoſitus ultra libram pendebat, & craſſam pellem exterius habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia veſicularum compreſſarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium, diverſae tamen magnitudinis

(*t*) Lib. XV. pag. 265. (*u*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VIII. pag. 113. (*w*) Ibidem pag. 114. (*x*) Method. medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 382. (*y*) Hiſt. hepat. part. 2. Cap. V. Tom. II. pag. 154. (*z*) Ibidem.

dinis inter ſe. Mirum & hoc erat, quod nec ſibi mutuo, nec majori ſacco, in quo haerebant omnes, ullo modo adhaeſerint (*a*). In hepatis majori lobo cavitatem ſatis magnam invenit *Celeberrimus Littre* (*b*), quae continebat corpora ovalis figurae, plena liquido viſcoſo, inſtar aquae pellucido.

Cancer. A ſcirrho nempe praegreſſo, qui tunc non tantum mole ſua premendo partes vicinas nocet, ut ſcirrhus, ſed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & ſequentes.

Vermis. Poſtea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius obſervantur vermes in juniori aetate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuiſſe vermes; praecipue in Ventriculo & inteſtinis. Sufficiet hoc loco notare, quod obſervationibus medicis conſtiterit, & in hepate vermes fuiſſe repertos. *Ruyſchius* (*c*) murem diſſecans, in hepatis cavo veſiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis ſatis gracilis, ſpithamam longitudine ſuperans. In bobus, vitulis, ovibus ſaepius invenit porum bilarium tartarea quaſi materia adeo infarctum, ut bilis tranſitus ad inteſtina impediretur, unde multum diſtendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (*d*) quia ſeminum cucurbitae figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cyſtico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (*e*), & copioſos ſimul in inteſtinis; unde non ſine ratione ſuſpicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cyſticum & hepaticum irrepſiſſe. Forte & aliae viae ſunt, per quas in hepar venire poſſent vermes. *Ruyſchius* (*f*) enim meſenterium equinum examinans invenit partem arteriae meſentericae valdè dilatatam, quam ubi diſſecuit, vidit innumeros vermiculos tenuiſſimam aciculam referentes. Non videtur abſurdum credere, talia inſecta, dum in prima ſua origine longe adhuc minorem molem habent, poſſe ex arteriis meſentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illae recenſitae cauſae lapis, gypſus &c. in hepate repertae, premendo imprimis partes contiguas, poſſunt impedire & turbare liberum ſanguinis venae portarum per hepar tranſitum, vel & bilis ſecretae jam exitum liberum ſiſtere. Sic ergo naſcetur obſtructio, cui ſi accedat cauſa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), ſicque naſcetur hepatitis. Jam oportet conſiderare praecipuas cauſas, a quibus ſanguis, per venam portarum movendus, ita diſponitur, ut liberè tranſire nequeat per ultimos fines anguſtos venae portarum in hepate.

Subita fortis frigoris per aërem, potum &c. Ubi de obſtructione agebatur, demonſtratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter ſe ita ſanguinis moleculas, ut ineptae reddantur tranſitui per ultimos vaſorum fines; ſimul-

(*a*) Academ. Scient. Petropolit. Tom. I. pag. 379. (*b*) Academ. des Sciences l'an 1704. hiſt. pag. 38. (*c*) Obſervat. Anat. IX. pag. 17. (*d*) Ibid. pag. 23. Obſervat. XVIII. (*e*) Nov. acta Phyſico med. Tom. V. Obſerv. CXII. pag. 392. (*f*) Obſervat. Anat. VI. pag. 16.

ſimulque ex dictis ad §. 118. conſtitit, omnium maximum periculum eſſe futurae obſtructionis ſubitae, ſi per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vaſis, corpori humano magnum frigus ſubito concilietur. Si jam conſideretur hepar magna ſui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto ſe diſcrimini exponant ſaepe imprudentes homines, qui a laboribus aeſtuantes gelido potu affatim hauſto, ventriculum replent; longe magis, ſi glacie frigidiſſimum redditum potum ingurgitant. Simile & diſcrimen imminet a natatione, dum quis ſudans a laboribus aquae frigidae corpus immergit. Notum eſt ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonaeum tangere, adeoque ibi facillimè a frigore ambientis aquae affici poſſe. Vidi aliquoties ab hac cauſa & hepatitidem, & pertinacem admodum icterum natos fuiſſe. Videantur illa quae de ſimilibus pleuritidis cauſis ad §. 881. dicta fuerunt. Unde merito *Aretaeus* (*g*) validam refrigerationem inter cauſas hepatidis recenſuit.

Sitis diuturna &c. Difflatur enim ſic pars liquidiſſima humorum, nec reſtituitur diluens vehiculum, adeoque ſanguinis moleculae adunantur, & non poſſunt per extremos vaſorum convergentium fines tranſire (vide §. 117.). Ab hac autem cauſa in toto corpore peſſima mala naſci poterunt, ſed praecipue in hepate, quia ibi ſanguis venoſus, abſque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per anguſtias arterioſas. Si jam, toto tractu inteſtinorum & ventriculi ſicciſſimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meſeraicas reſorbetur, ſanguis venoſus abdominalium viſcerum craſſiſſimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque haerebit facillimè in anguſtiis ultimis vaſorum. Sanguis autem venoſus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lympha totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis muſculoſa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina haec adminicula ad facilem tranſitum deficiunt circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum eſſe vaſorum infarctum a ſanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta ſiccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & ſequentes dictum fuit. Verum ſitis tunc immanis adeſſe ſolet, cum omnes ſitis cauſae (§. 636.) & quidem validiſſimae in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 739. quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, ſitis ſenſum deleri ſubito, licet cauſae, quae ſitim excitaverant, maneant eaedem, imo augeantur continuò. Quondam & peſſima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidiſſimis morbis omnis omnino potus miſeris aegris negaretur, vel ſaltem concederetur parciſſima tantum copia. Facile patet tunc & ſimilia in hepate naſci potuiſſe mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres medici ſolicita morborum obſervatione didicerant, in peſſimis morbis ab hac cauſa ſaepe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali caſu, an tumere aut dolere inciperent, & praecipue hypo-

(*g*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

pochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant praeſagia circa varios morborum exitus in ſanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quae in Commentariis §. 735. circa hypochondriorum tenſionem in febre continua putrida habentur.

Summae animi Perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104.; tuncque patuit, omnes & ſingulas corporis functiones turbari poſſe miris modis, a ſola cogitationis mutatione. Imprimis autem huc ſpectant ſubitus metus, & triſtitia ſumma. Videmus enim in his animi affectibus omnia vaſa conſtringi ſubitiſſimè, unde ſtatim anxietatis & ponderis gravantis ſenſus circa praecordia percipitur, humorum libero tranſitu per vaſa impedito: polypoſas autem concretiones, inflammationes, putrefactiones ſubitaneas inde metuendas eſſe, antea ad §. 632. demonſtratum fuit. Praeterea poſtea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, quae in eadem hac paragrapho inter cauſas hepatitidis numerata fuit. *Hippocrates* (*b*) & ſimilem hujus morbi cauſam notavit, dum dixit, maximè fieri *in peregrinatione per deſerta loca, & ubi terror ex viſo ſpectro corripuerit.*

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma ſubito & validiſſime deorſum trahitur, ſimulque eodem tempore muſculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quaſi inter duo praela validiſſime comprimitur. Dum hoc fit, neceſſario motus ſanguinis venoſi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vaſa pervia ſint in hepate, & ſanguis meabilis, ab hac motus acceleratione non multum mali exſpectandum eſt. Verum ſi atrabilaria materies per concuſſus illos inter vomendum ſubito mota in hepar ruat, vel viſcus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum ſaepe malum imminet ab accelerato motu ſanguinis per venam portarum. Obſervatum ſaepius fuit in tali caſu, lethalem hypercatharſim, ſanguinisque ſurſum & deorſum evacuationes ſubitas ſecutas fuiſſe poſt vomitorium datum, uti alia occaſione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto ſanguine, mobilioribus a quacumque cauſa diſſipatis, craſſiora & minus mobilia coiverint, producitur illa ſanguinis cacochymia, quae atrabilaria medicis vocatur. Ubi vero eadem cauſa perennante, quae hanc cacochymiam produxerat, in viſceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quae paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, ſatis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis cauſa eſſe poſſit, ſi nempe cauſa quaedam ſolvens hanc materiam atrabilariam & movens in hepar acceſſerit.

Sed & alia hujus mali ſpecies a medicis obſervatur, ſimili nomine vocata, licet diſtincta penitus. Plurimae enim mulieres, & multi etiam viri qui otioſam

(*b*) De Affectionibus Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 674.

ſam vitam degunt, imprimis illi, qui ſtudiis dediti libris impalleſcunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervoſum, ut a levi etiam animi affectu ſummae anxietates, ſpaſmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in foeminis autem hyſtericum malum dicitur, quia utero ſolebat adſcribi, dum circa menſtruum fluxum, graviditatis tempore &c. peſſimè ſaepe affliguntur. Ubi autem a ſola irritabilitate nimia quaſi totius generis nervoſi, & inordinato ſpirituum motu oritur illud malum, tunc medici ſolent vocare *morbum hypochondriacum ſine materia*, quia dum ſedantur antihyſtericis dictis remediis illi tumultus, priſtini mali nec veſtigium ſupereſt, nec illa ſigna affecti cujusdam viſceris obſervantur. *Sydenhamus* vero, qui optime hunc morbum deſcripſit, monuit, nullo ſigno certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci ſymptomatum ſimilitudine refert, diſtingui poſſe, quam copioſo tenuis & limpidiſſimae urinae profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuiſſimae partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci ſpeciem, quae atrabilariae ſanguinis ſpiſſitudini merito adſcribitur.

§. 917. Ex his tam multiplicibus cauſis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate diſpoſitionis praecedentis in jecore, pro varietate materiae motae & inflammantis; tandemque pro varietate cauſae pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni ſperandum ſit, quantumve mali metuendum, praecipue attendendum ad ſequentia.

Pro varietate diſpoſitionis &c. Si enim hepar antea ſcirrhoſum fuerit, vel calculoſis concretionibus infarctum, facile intelligitur difficilius ſanari hepatitidem, quam ſi haec mala non praeexſtitiſſent. Longe adhuc pejora praevidemus, ſi ulcere maligno cancroſo hepatis ſubſtantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiae &c. Pinguedo v. g. omenti ſubito ſoluta, & in hepar mota, peſſimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabilaria materies, acris jam reddita, in hepar propulſa, morbi cauſam conſtituit, facilè patet, nullam ſpem ſupereſſe.

Pro varietate cauſae pellentis. Sic ubi circa fines arteriae hepaticae inflammatio haeret, velociores erunt inflammationis effectus ob ſanguinem arteriarum, & cordis viribus impulſum, in fines obſtructos, quam ſi idem malum haereat circa extremitates venae portarum, per quas tardius ſanguis movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, ſi valida admodum febris comitetur hepatitidem, tanto majorem metum eſſe funeſti eventus; cum reſolutio inflammationis ſedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeò periculoſus ſit.

§. 918.

§. 918. Dum vero indolem communem inflammationis ſequitur, vaſcula obſtruit; fluida ſiſtit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in ſuo loco producit; hinc ſenſim increſcit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, ſic & diaphragma; omnem cruorem arteriae coeliacae, & binarum meſentericarum impedit, ad hepar ſiſtit; adeoque omnem venoſum, arterioſum, lymphaticum fluorem in viſceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, ſecretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejuſque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viſcerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut cauſa, ſequuntur, & qui effectus obſervati dant ſigna hepatitidis praeſentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in hiſtoria inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facilè, vaſcula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere ſicque anguſtare vicina, ideoque inflammationem in uno loco hepatis natam poſſe propagari per totum hoc viſcus, ſi nempe cauſae morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna ſui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impediet, & viciſſim a ventriculo, ab ingeſtis diſtento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum eſt de diaphragmate, quod convexae hepatis parti contiguum eſt. Unde *Galenus* in loco ad §. 915. citato inter ſigna hepatitidis anorexiam, nauſeam, vomitum numerat, ſi pars ventriculo contigua potiſſimum inflammata fuerit; ſi vero in gibba parte inflammatio haeſerit, tunc majorem inter reſpirandum dolorem, ad jugulum uſque quandoque protenſum, & tuſſim adeſſe monet; coſtas nothas a tumente hepate extrorſum preſſas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumſcriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia haec ſigna tunc adeſſe tantum, quando totum hepar, vel maxima ſaltem ejus pars inflammata eſt: parvam enim hujus viſceris phlegmonen non comitabuntur tot ſymptomata, quia praecipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura obſervata docere, hepar in ſua ſubſtantia non adeo acutum doloris ſenſum habere, & quandoque in cadaveribus abſceſſum hepatis inventum fuiſſe novi, licet aegri de nullo dolore partis affectae conqueſti fuiſſent toto morbi decurſu, ſed tantum de gravitatis quodam ſenſu. Confirmatur & hoc obſervationibus *De La Motte* (*i*), imprimis in homine, cui abſceſſus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volae manus amplitudinem appareret, & poſtea pariter exulceraretur: licet autem hoc viſcus de induſtria

(*i*) Traitè de Chirurgie Tom. I. pag. 318--329.

ſtria digitis vel inſtrumentis chirurgicis attingeret, aeger nihil omnino ſentiebat.

Omnem cruorem coeliacae &c. Conſtat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a coeliaca arteria ramos accipere, meſenterium autem & inteſtina a binis arteriis meſeraicis, ſuperiore nempe & inferiore. Pariter notum eſt, omnem ſanguinem, per has arterias allatum, Venoſum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quaedam portio, quae a nutritione harum partium ſuperſtes per alias venas, a *Celeberrimo Ruyſchio* in ultimis ſuis operibus deſcriptas, in ipſam venam cavam non ſalutato prius hepate, tranſit (*k*). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, ſanguis venae portarum ſiſtetur ad haec obſtacula; ideo & ſanguis venoſus viſcerum abdominalium diſtentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas tranſire poterit ſanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viſcera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum eſt immeabili ſanguine: adeoque ſummus metus eſt, ne diſtenta nimis vaſa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, ſubita ſequatur gangraena (vide §. 419.). Fiunt tunc ſummae anxietates, dolores ſaepe moleſti in variis abdominis locis, ſed imprimis circa cardiam, uti alia occaſione ad §. 632. monui. Succedit tunc ſaepe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validiſſima illa concuſſione & compreſſione diaphragmatis & viſcerum abdominalium, quae tempore vomitus fit, retrogrado motu venoſum ſanguinem in arterias redire poſſe, ſi nempe major eſt reſiſtentia circa arteriarum extrema, quam eſt vis pellens ſanguinem a latiore arteriarum baſi verſus anguſtiores fines; uti alio in loco (vide §. 141. N°. 1.), ubi de obſtructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullae enim ſunt valvulae in venis meſentericis, & docet Icterus periodicus, poſt ſummas tales anxietates & vomitus enormes praegreſſos ſequens, bilem retropelli in ſanguinem poſſe. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate ſcirrhoſo reddito, quandoque & inſtar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidam & morboſam vitam ſatis diu adhuc protrahere potuerint aegri.

Bilis generationem &c. Omnia enim haec pendent a libero tranſitu ſanguinis venae portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viſcere natus diverſa loca compreſſerit, patet ſatis, ſecernentia vel excernentia bilem vaſa poſſe impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quae talis eſſe videtur: Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia ſanguinis pro ſecretione bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam ſatis copiam liquidi in hepate ſecerni, illudque per amplum emiſſarium in duodenum exire: Verum tamen in homine ſano faeces alvinae ſolidae ſunt, unde totum

(*k*) H. Boerh. Inſtitut. §. 336.

tum illud, quod in hepate ſecretum, deinde in cavum inteſtinorum effuſum fuit, iterum a contentis inteſtinorum ſeparatum fuit, antequam haec ad anum usque pervenerint, adeoque reſorptum a venis bibulis.

Verum haec vaſa venoſa reſorbentia duplicia inveniuntur in inteſtinis; vaſa lactea nempe, quae ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meſeraicarum ultimi fines, qui in cavum inteſtinorum hiant. Cum jam in vaſis lacteis, & in ductu thoracico, nihil bilioſi inveniatur, ſupereſt altera tantum reſorptionis via, per venas nempe meſeraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quaedam bilis cyſticae, denuo cum ſanguine venae portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad uſus ſuos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum tranſitum humorum per ultimos fines venae portarum in hepate.

Icterum producit, ejusque effectus. Ita *Galenus* (*l*) definivit: *Icterus eſt bilis refuſio in cutem, quo fit, ut ſuperficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albae illis fiant ventris dejectiones.* Dum nempe bilis, conſuetum exitum in inteſtina non habens, in ſanguinem redit, & cum illo per totum corpus diſpergitur. Cum autem diverſus ſit color bilis hepaticae & cyſticae, imo & utraque haec bilis a nativo colore ſuo mutetur ſaepius, hinc & diverſus in ictericis color obſervatur. Quandoque pallidus & ex flavo ſubviridescens; ſaepe ſaturatè flavus inſtar croci; aliquando & ex profundo virore nigreſcens fere. Duplicem plerumque ſpeciem Icteri ponere ſolent medici, flavum nempe & nigrum; licet certe plurimae colorum diverſitates inter leviſſime flaveſcentem icterum & nigrum fere intercurrant, quod *Aretaeus* optime (*m*) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, ſolet dare primum indicium icteri, hinc graeci ἰκτέρȣ etymon deduxerunt ab ἴκτις, quae ſylveſtris muſtelae ſpecies eſt, & oculos ſimili colore tinctos habet. *Suidas* autem ἀπὸ τῶν ἰκτίνων, hoc eſt, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color obſervatur (*n*). Latini dixerunt Regium morbum, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, uſu, loco, ludis, laſcivia, aliis, per quae mens exhilaretur: ob quae regius morbus dictus videtur* (*o*). Vocaverunt & arquatum vel arcuatum a ſimilitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri poſſet, an hepatis inflammatio icterum producat? Obſervata certiſſima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cyſticae in duodenum inteſtinum, poſſe icterum producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinoſis lentis humoribus, qui in inteſtinis collecti haerent, frequens obſervatur icterus, expulſa per leve purgans hac ſaburra, facilè curabilis. Obſervavi in quibusdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem, nec poſt puerperium, hoc morbo

(*l*) Definit. Medic. N°. 276. Charter. Tom. II. pag. 264. (*m*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xv. pag. 45. (*n*) Petit. Comment. in Aret. ibid. pag. 187. (*o*) Celſ. Lib. III. Cap. xxiv. pag. 176.

morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viſcera comprimente, & inteſtina ſaepe miro modo a ſitu removente, hoc fieri potuit: quandoque & duriſſimas faeces, & magnae admodum molis, aliquot diebus poſt puerperium alvo reddebant, & paulo poſt omnis color ictericus evaneſcebat: unde non improbabilis ſuſpicio naſcitur, colon illo in loco, ubi ſub hepate ponitur, faecibus talibus accumulatis diſtentum, ductum cyſticum comprimere potuiſſe. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco ſit, ut poſſit comprimere exitum bilis cyſticae, tunc nullum dubium eſt, quin poſſit talis hepatitis icterum producere. Verum non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri cauſam eſſe poſſe, quatenus nempe venae portarum finibus infarctis impediretur bilis ſecretio, vel ab iisdem vaſis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vaſcula ſecretoria, bilem jam ſeparatam a ſanguine venae portarum in ſe continentia. Certum eſt, bilem hepaticam colore & ſapore diverſam eſſe a bile cyſtica, & artificio ſummo, & penitus peculiari reptatu, arteriae numeroſiſſimae decurrunt per membranas veſicae felleae, uti injectiones anatomicae docuerunt; unde admodum veroſimile videtur, peculiarem adeo vaſorum apparatum ſervire hic ſingularis liquidi praeparationi & ſecretioni. Praeterea naturaliter in hepate nec amaror adeſt ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis ſuperficiem deturpet, non ab hepaticis vaſis obſtructis, ſed ab impedito exitu bilis cyſticae in duodenum, ejusque dein retropulſione in ſanguinem, ortum ducere videtur (*p*). Confirmant hanc ſententiam illa, quae in cadaveribus obſervata fuerunt. Inventi fuerunt abſceſſus quandoque ſatis magni in hepate abſque ictero praegreſſo; uti & alii tumores, qui mole ſua multa vaſa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera luſtrabantur, inventae fuerunt cauſae manifeſtae, quae exitum bilis cyſticae in inteſtinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentiſſimè repertae hic fuerunt calculoſae concretiones, viam obturantes, de quibus poſtea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod ſanguis venae portarum in ſe contineat proximam bili materiam, quae inde poſtea per ſecretorios ramos in hepate ſeparabitur: unde ſi magna pars extremorum finium venae portarum immeabili humore infarcta fuerit, impedietur haec ſecretio bilis hepaticae, & illud liquidum, quod paulo poſt bilis vocaretur, manebit miſtum reliquis, & cum ſanguine per totum corpus movebitur; adeoque debebit neceſſario ſanguini induci quaedam cacochymia, cum maneant in ſanguine & accumulentur quaedam partes, quae naturaliter non debebant adeſſe, vel ſaltem non tanta copia. Ubi poſt fervidiſſimas & ſicciſſimas aeſtates autumnali tempore graſſantur epidemicae febres continuae remittentes, tunc obſervationes practicae docuerunt, hepar frequenter affectum fuiſſe, & infarctum ſpiſſo ſanguine ad atrabilariam quaſi tenacitatem accedente: tunc in talibus aegris non apparet quidem ſaturatus ille flavus ictericorum co-

(*p*) Vide de his Medic. Eſſays Tom. I. Artic. XXXIII. pag. 305.

color, ſed facies ceracea quaſi eſt, & pallido in dilutiſſimam flavedinem inclinante colore morbi hujus ſignum dat. Unde patet, talem ſaltem icteri ſpeciem ab hepatitide, ut cauſa, ſequi poſſe; cum jam *Aretaeus*, uti paulo ante ad eandem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras poſſe eſſe colorum varietates, in variis icteri ſpeciebus, monuerit. Praeterea obſervatur, bilem cyſticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillimè per omnia vicina loca, licet nullum obſtaculum ſit in ductu cyſtico vel cholidocho: ſic in cadaveribus frequenter obſervatur, vicinum cyſtidi felleae colon, omentum, peritonaeum bilis colore ſuffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto calore bilis cyſtica incipit attenuari, & ad putredinem diſponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increſcit veſicula fellis, & cum quo manifeſtis & patulis vaſorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, ſequi debere ejus effectus, ſponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viſcerum &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum tranſitum ſanguinis venae portarum, omnium viſcerum abdominalium, quae ſanguinem ſuum venoſum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & ſtagnatio naſcitur in illis. Praeterea bilis inter omnes humores corporis noſtri maximè in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis ſigna circa hepar obſervari ſolent: ſanguis autem venae portarum proximam bili materiem in ſe continet, adeoque patet, quantus hic ſubitae corruptelae metus ſit. Putridiſſimae diarrhoeae & dyſenteriae hepatitidem ſaepe ſequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quae ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito tranſitu ſanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. Habetque pariter exitum in ſanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quae ad §. 591. habentur.

§. 920. In ſanitatem tranſit beneficio naturae, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac ſanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturae vel artis ſanabili, agebatur.

§. 921. Per naturam autem benigna reſolutione, aut coctione & excretione materiae morboſae.

Videantur iterum illa, quae in cura pleuritidis ad §. 886. habentur.

§. 922. Reſolutione, ſi materies recens, lenis, & reliquae conditiones adſunt (386.): tum ars diluendo, ſolvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clyſmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio reſolvendo curari poſſit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum imprimis hic metuendum eſt ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipſa enim ſtagnatione in magnis adeo vaſis ſanguis venoſus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit, plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Praeterea a materia atrabilaria ſoluta & mota, tuncque ſemper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in ſimili caſu facile patet, nullam benignae reſolutionis ſpem ſupereſſe.

Verum ſi nulla adſint ſigna, quae functiones corporis multum laeſas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam reſolutionem ſperare poſſumus, quae ſolutione concreti, & meabilitate per vaſa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum ſubminiſtrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quae abſque motus circulatorii augmento ſolvunt illa, quae haerere incipiunt in anguſtiis vaſorum hepaticorum: qualia ſunt ſerum lactis recens, juſcula diluta, quibus incoquuntur lactucae, boraginis, bugloſſae folia, ſcorzonerae radices &c. ſucci fructuum horaeorum recentes, vel leviter cocti, rob ribeſiorum, ſambuci, & ſimilia cum ſale polychreſto, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem imprimis illa, quae putredini, hic metuendae, quam maximè adverſa ſunt, & ſimul mollia ſatis, cum blanda humorum indoles ad curam per reſolutionem obtinendam ſemper neceſſaria ſit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, imprimis dextri, ſimul adhibitae proſunt, poſtquam diluentia illa & reſolventia uſurpata fuerunt: ſic enim ſolvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venoſi ſanguinis abdominalis per frictiones, promoveri poterit, & vaſa obſtructa liberabuntur. Epithemata jam ex ſimilibus parata (vide §. 890. 2.) eidem ſcopo inſervient. Clyſmata autem laudantur pariter, quia & in colo haerentia blandum fotum hepati largiri, & quia remedia ſolventia ſic injecta, venis bibulis reſorpta, directè & integris ſuis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitidis ſigna inveniuntur: anxietate quadam circa praecordia potius quam dolore, faciei ceraceo quaſi colore, urinis bilioſis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, imprimis circa angulum majorem cognoſci hoc poterit; & ſolet ſimili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum reſoluta, & profundius impingitur in extremis vaſorum anguſtiis, chronicos morbos difficillime curabiles poſtea producere poterit.

§. 923. Coctione, & excretione, dum in morbo hoc per ſua ſigna (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, craſſa, rubra cum ſedimento ſubalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. ſuperveniente dolore mitiori Lienis ante ſigna ſuppurationis; 4. haemorrhagia larga ex nare dextra; 5. ſudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in ſanitatem, dictum fuit; per reſolutionem nempe ſtagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus abſque ulla ſanitatis noxa per vaſa fluere poſſit, vel per coctionem & excretionem materiae morbi, ubi illa ſoluta quidem & mobilis reddita fuit, ſed ſimul tamen inepta eſt, ut integra manente ſanitate in corpore retineri poſſit; adeoque requiritur, ut excitata quadam ſenſibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati ſunt, ſollicitè fuerunt indagatae illae viae, per quas fidelis obſervatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici ſucceſſu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum eſt, quae ſingulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniae ſimili curatione per coctionem & excretionem materiae morboſae agebatur, patuit, inflammatorium illud obſtruens, quod in anguſtiis ultimis arteriarum haeſerat, ſolutum & mobile redditum, facere ſputa flava, & quandoque dilatatis vaſorum extremis pauculum rubri ſanguinei ſic tranſprimi ſimul, quod minora vaſa ſeroſa, vel lymphatica dilatata, ingreſſum, & ſenſim protruſum, tandem per extremos horum fines in trachaeae cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonſtratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, bilioſam dictam fuiſſe ab *Hippocrate*, non quod propriè bilis eſſet, ſed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia ſoluta & mobilis reddita brevi ſatis via per porum hepaticum in inteſtinum duodenum venire poterit, ſicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vaſorum periculoſam metuunt, dum ſputa illa flava cum ſtriis ſanguineis obſervant in pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc caſu dyſenteria adeſſe creditur, dum alvus bilioſis cum pauco cruore fluit: verum ubi hepatitis, per hanc viam evacuata materie, in ſanationem tendit, non adſunt tormina valida abdominis, nec moleſtus ille circa anum teneſmus, quae dyſenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiem non ſemper puram exire, ſed in tam longo fiſtulae inteſtinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis inteſtinorum ita permiſceri poſſe, ut non appareat diſtincta. Verum novimus, tunc illam exiviſſe, ex levamine morbi ſequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in ſpontaneis talibus alvi fluxibus poſuit *Hippocrates*, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen talem materiem ſubflavam, lentam, ſtercoracea pauca habentem, cum hy-

pochondrii & lateris dolore exiviſſe notavit *Hippocrates* (*q*). Notum autem eſt, hypochondrium abſque ulla additione apud *Hippocratem* ſemper ſignificare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 915. citato, bilioſas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia ſi diutius morbus jam haeſerit, vix illa in ſanitatem, abſque alio morbo ſequente, mutatio ſperari poterit, & potius ſuppurationis futurae metus eſt.

2. Uti materia inflammatoria ſoluta in hepate bilioſa vaſa intrans commodè per porum hepaticum in inteſtina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venae portarum obſtructis in venam cavam ire poteſt, ſicque circulantibus humoribus permiſta per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quae relicta nocerent, ita & in hoc caſu fieri poterit. Videantur illa, quae de excretione ſalubri materiae morboſae per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de ſanatione peripneumoniae per ſimilem urinam agitur. *Galenus* in loco modo memorato copioſis urinis profluentibus hepatitidem levari poſſe tradidit; & *Trallianus* (*r*) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia ſubtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum eſt ex Phyſiologicis, omnem ſanguinem lienarem in hepar ire per venam ſplenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit ſolvi illud obſtaculum, tunc videtur ſubito reſtitui liber motus humorum per vaſa lienis, & forte tunc majori impetu ſanguis per arterias lienares irruit, & aliquem moleſtiae ſenſum facit, ſed minimè durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiae morboſae facit, ſed tantum eſſe ſignum, quod hepatis vaſa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materiae ſolutae & mobilis redditae erit exſpectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono ſigno habendum eſſe tantum, ubi nulla ſigna ſuppurationis adhuc adſunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene naſcitur ideo, quod vena lienaris impediatur ſanguinem ſuum tradere venae portarum. Sic obſervatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in ſcirrhum indureſcit: uti & etiam ſaepius in ictero pertinaci. Praeterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tenſio quaedam circa hypochondria ad dextram vel ſiniſtram partem pro ſigno eſt futurae criticae haemorrhagiae narium, de qua ſequenti numero dicetur.

4. Quantum boni in morbis acutis ſalubris narium haemorrhagia faciat, ſaepius jam dictum fuit; & imprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipſam febrim ardentem quandoque ſic ſolvi. Neque talem haemorrhagiam ſolum pro-

(*q*) Praedict. Lib. II. N°. 148. Charter. Tom. VIII. pag. 798.
(*r*) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 392.

prodeſſe, quatenus copiam ſanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare obſervetur, quam aliae quaevis per artem factae ſanguinis evacuationes. Imo ſaepius obſervavi in morbis, critica tali haemorrhagia exire ſanguinem magis nigricantem, neque colore illo rutilo praeditum, qui ſanguini arterioſo proprius eſt; & quidem ſummo cum examine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene poſt quintam etiam venae ſectionem vix mitigari potuiſſe morbum, per nares autem erumpente ſanguine craſſo, nigricante, ſatis copioſo, ilico ſedari febrim, & levari omnia ſymptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit *Hippocrates* (*s*) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu ſanguinis e naribus profluvium, & plurimum confert.* Et *Galenus* (*t*) pariter affirmat, *omnes, quae in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes haemorrhagia narium judicari.* Verum addidit, quod per directum (κατ' ἰθυωρίαν) fluere debeat ſanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & viciſſim liene vel locis vicinis aegrotantibus, ex nare ſiniſtra; quod ſolis obſervationibus antiquorum medicorum conſtat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque haec regula & exceptionem patitur. *Heraclidae* conjugi (*), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericae factae, quarto die ſanguis ex nare ſiniſtra probè effluxit, & ſeptima die integre judicata fuit. Verum quidem eſt, quod huic mulieri & menſtrua ordinatim fluxerint, & ſimul ſudores toto corpore manentes & criticos habuerit, adeoque morbi ſolutio ſoli per narem ſiniſtram haemorrhagiae tribui non debeat: Verum & ſaepius obſervatur, non unica tantum, ſed pluribus diverſis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in ſimili morbo. Nam *Hippocrates* alibi (*u*) monuit, in febribus ardentibus, quibusdam aegris ſexto die icterum ſuperveniſſe, talibusque profuiſſe per veſicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam haemorrhagiam; notatque ſimul, tres has evacuationes contigiſſe *Heraclidae*, qui vigeſimo die judicatus eſt.

5. De ſudoribus, morbi materiam ſubactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2.: ubi de omnibus, quae hic memorantur, agitur. Ipſam bilem, infarcto hepate, in ſanguinem regurgitantem per ſudores amaros exiviſſe de corpore in ictericis, obſervavit *Galenus* (*w*); & ſpiſſum ſudorem, lintea croceo colore tingentem, in icterica muliere prodiiſſe, evaneſcente poſt hunc ſudorem ictero, vidit *Chomel* (*x*).

(*s*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 613. (*t*) De Criſibus Lib. III. Cap. IV. ibid. 430. (*) Epidem. VII. Aegrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 599. (*u*) Epidem. I. textu 65. Charter. ibid. pag. 66. (*w*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 120. (*x*) Acad. des Scienc. l'an 1737. Hiſt. pag. 69.

MARYLAND LIBRARY Founded 1813 SCHOOL OF MEDICINE

§. 924. Ubi primum apparet (923. N°. 1.), ſtatim epithematibus, clyſmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea ſunt ſubminiſtranda, quae valent diluere, reſolvere, movere, abſtergere, leniter expellere, putredini bilioſae inprimis obeſſe.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) poſuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quae ducere oportet, ducenda ſunt, quo maximè vergat natura, per loca conferentia.* Cum ergo alvus incipit fluere bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quae totum corpus turbant, ſed per lenia illa abſtergentia, quae materiem morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni ſtimulo ſimul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel aeſtivo tempore, dum armenta laetè virentibus herbis paſcuntur, optimum eſt, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, ſi decoquatur cum herbis illis, quae planipetalae lacteſcentes Botanicis ſolent vocari, *Sonchi*, *Endiviae*, *Cichorea*, *Taraxaca*, *Scorzonerae radices* &c., quarum egregiae vires in reſolvendo viſcido febrili antea ad §. 614. laudatae fuerunt, & quae a *Tralliano* (*y*) pariter in hepatitide commendantur. Cum autem hic (vide §. 918.) ſubita putrefactio metuenda ſit, hinc & ſubacida vel aceſcentia ſeliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi*, *rob ſambuci*, *ribeſiorum*, *ſyrupus e ſucco Citri*, diluta in ſero lactis, decocto hordei, avenae &c. ideo ſolent dari: tales formulae in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypochondrio, imo & toti abdomini applicantur, ſimilia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clyſmata autem ex ſimilibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur inteſtina craſſa, & ſimul hac ſpe, ut pars eorum, ſi diutius retineantur, per venas meſentericas reſorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, reſolvendo, abſtergendo proſit. *Hippocrates* (*z*) ſic in cura hepatitidis betae decoctum cum melle & nitro laudavit pro clyſmate: dedit ſorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, ſimul permiſta, quae ſimilem, ac modo dicta, effectum praeſtant.

§. 925. Si alter caſus adeſt (923. N°. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. N°. 2.), inque iis addenda parum deterſiva.

De promovenda hac excretione materiae morboſae, jam ſolutae, per renes, in cura peripneumoniae ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quae paragrapho praecedenti laudata fuerunt, hic iterum proſunt ferè omnia: imprimis autem ſi larga copia aquae vel ſeri lactis diluta ſint, ut copioſum praebeatur urinae vehiculum: Taraxacum & ſimilia vi detergente diuretica huic ſcopo pariter inſerviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, ſed leniora tantum.

(*y*) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 391. Charter. Tom. VII. pag. 674.

(*z*) De Internis Affectionibus Cap. 1.

§. 926.

§. 926. In tertio caſu (923. N°. 3.) eadem (924. 925.) paragenda; ſed lieni ſimul, & toti viae ab eo in hepar, fomenta ſimilia danda.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 3. dictum fuit, ſit ſignum materiae morboſae hepar obſtruentis jam mobilis redditae, ſponte patet, nihil aliud requiri, praeter illa, quae modo dicta fuerunt.

§. 927. In quarto (923. N°. 4.) nares interne & externe emollientibus, tepidis fovendae, donec ad levamen ſymptomatum fluxerit ſanguis; tum vero, ſi nimius fluor, compeſcendus lente per ſtiptica & diaetam; ne nimis cito.

Quibus ſignis praevideatur futura narium haemorrhagia in morbis, ad §. 741. dictum fuit; quae ergo dum adſunt, ſalubre hoc naturae molimen promovendum eſt: quod pulcherrime fit fomentis tepidis fronti applicatis, & imprimis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit, quam ipſa aqua calida. Solent larga tali & critica narium haemorrhagia ſtatim minui omnia ſymptomata, & rarius contingit, ut periculum immineat a nimis copioſo ſanguinis fluxu: ſimulac enim debilitari incipiunt aegri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria, & ceſſat haemorrhagia. Si vero his ſignis apparentibus pergeret adhuc ſanguis effluere, tunc compeſci deberet haemorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivae periculoſae, ſi intempeſtivè nimis meticuloſus medicus narium haemorrhagiam ſupprimeret. Quomodo autem, & per quae remedia ſiſti poſſit haemorrhagia narium, & quaenam circa hanc rem notanda ſint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi. Stipticorum formulae in materia medica ad hunc numerum habentur, & quidem diverſae efficaciae, ut pro re nata adhiberi poſſint.

§. 928. In quinto denique (923. N°. 5.) requiritur uſus decoctorum diluentium, abſtergentiumqne largus.

Sudores tales critici ſuſtinendi ſunt largo uſu diluentium, & ſimilia fere ac §. 924. habentur hic proſunt. Calida autem ſudorifera, quae movendo celerius humores effectum praeſtant, hic minus tuta ſunt. Largus ſeri lactis calidi potus, una cum tepore lecti, feliciter talem ſudorem criticum ſuſtinet & promovet, novoque liquido ſubminiſtrato ſanguini impedit, ne per ſudores copioſos liquidiſſima ſui parte orbetur nimis.

§. 929. Inprimis in his (924. ad 929.) cautio ſit, ne aliquid materiae morbi in loco reſtet, difficulter poſtea ſuperandae: & inde prima, atque benigna Icteri ſpecies curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & ſimul ſolventia illa remedia adhibentur, poſſunt obſtructiones tales in hepate natae reſerari, & in integrum ſanitas reſtitui: verum ſi in melius vergente morbo aeger pertaeſus curam ulteriorem reſpuat, vel minus attentus medicus morbi reſiduum non expugnet, ſolent manere mala chronica curatu difficillima, & imprimis ſcirrhoſae in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, poſt fervidiſſimas aeſtates natis, toties hoc contingit, ut levis ſimul hepatitis adſit; & dum ſublata febre nondum ſolutum eſt omne, quod hepatis vaſis infarctum haeſerat, ſaepe poſtea languidam vitam ducunt, pallidi, ſubflaveſcentes, & difficillimè ad integram ſanitatem reducuntur: ſaltem longe pluribus opus erit poſtea, ut tollatur hepatis obſtructio jam inveterata, quae in morbi principio facilius reſolvi potuiſſet. Hoc autem ideo imprimis fit, quia ſanguis venae portarum, jam venoſus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima parte motus a corde & arteriis ſanguini communicati. Unde *Hippocrates* (*a*), ſub alio quamvis nomine hepatitidem deſcribens, optimè monuit, quod multis ſedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum ſit ne aeger contabeſcat: deinde addit, quod ſedato morbo optimam adhuc victus rationem inſtituere debeat aeger, & per quadraginta quinque dies lac vel ſerum lactis bibere, ſi anni tempus faveat, quia morbus gravis eſt, & multa cura indiget.

De ſignis autem, quae docent perfectam ſanationem, dicetur §. 931.

§. 930. Si recens, vehemens, ſine ſignis & ſpe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.), paraphrenitis (911.), & ſimiles morbi: niſi quod ea, quae leniter vi antiphlogiſtica alvum emolliendo ſubducunt, pota, & per clyſma injecta, inprimis hic proſint.

Quaenam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc ſpes eſt inflammationem reſolvendo curari poſſe, interimque nulla ſigna docent, coqui & ad excretionem diſponi materiam morbi, ſatis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hactenus pertractatis: ſimilis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (*b*) ſimpliciter dixit: *Huic* (*hepatitidi*) *confert*, *cum dolor detinet*, *tum alia*, *tum fomenta eadem*, *quae pleuritidi admovere*. Adeoque haec non repetentur. Verum leniter alvum ſubducentia, abſque majori motu excitato, hic imprimis laudantur; quia & conducit inteſtina craſſa nullis faecibus diſtenta eſſe, cum colon notabili ſui parte ſecundum hepar decur-

(*a*) De Internis Affectionibus Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 674. 675.
(*b*) Ibidem Cap. XXXIX. pag. 659.

currat; tum etiam quia illud, quod in hepate haeret immeabile, dum ſolvitur, facilem viam per ductum hepaticum in inteſtina invenit. Clyſmata autem laudantur ad eundem finem, tum etiam quia haec injecta, diuque retenta, ſicque per venas meſeraicas reſorpta, in hepar deferunt integras vixque mutatas remediorum vires. Simile quid indicaſſe videtur *Aretaeus* (*c*), dum dicit: *Inedia primum jubenda eſt*, *poſtea ciborum paucitas*, *ut ingredientibus* (*medicamentis*) *hepar vacuum ſit:* Id eſt, ut haec facile penetrare in vaſorum anguſtias poſſint. In materia medica ad hunc numerum praecipua remedia, quae hic conducunt, & quaedam formulae habentur.

§. 931. Signa autem perfectae ſanationis, color non amplius ictericeus in oculis; facie, urina, faece alvi, cum abſentia ſymptomatum (918.).

Effectus hepatitidis praeſentis enumerati fuerunt §. 918., qui ſimul ſigna diagnoſtica exhibent hujus morbi. Inter illa ſigna & color ictericeus numeratur, & quam varius ille eſſe poſſit, tunc dictum fuit. Deſignat autem ſemper talis color, bilem, vel bili ſaltem proximam materiem, in ſanguinem regurgitaſſe, ubi naturaliter adeſſe non debebat, adeoque vitium eſſe in illo viſcere, quod bili ſecernendae & in inteſtina deducendae ſervit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis ſymptomatibus jam ceſſantibus, vel ſaltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intenſior flavedo obſervatur, & faeces alvinae vel albicant, vel griſeo colore argillam ferè referunt, dum bilis vel omnino non, vel ſaltem longe minori copia, in duodenum inteſtinum exit, quam in ſanitate ſolet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis obſervatur, nec ceraceus ex pallido flaveſcens color in facie, urina naturalem colorem habet, faeces alvinae pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, praeſertim repleto ventriculo, vel poſt majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam ſanationem eſſe, & imprimis ſi per aliquot ſeptimanas nullum ex his ſignis redeat. Magna enim cura cavendum eſt, ne hic quid maneat morboſi, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitide originem ducant.

§. 932. Unde noſcitur origo, natura, effectus, curatio ſecundae ſpeciei Icteri gravioris.

Diſtinguuntur ſic variae icteri ſpecies a diverſitate cauſae, quae illas produxit: idem manet huic morbo nomen, dum interim diverſam curationem requirit.

(*c*) De curatione morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 106. 107.

§. 933. Si autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) non, ſero, fruſtra applicata; cauſa major; tum orietur ſuppuratio (387. 402.) jecoris, ſimilis ut alibi, niſi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & bilioſi ſtagnantis raro bonum pus, niſi in parvis & exterioribus, plerumque vero funeſta putredo.

Quomodo & quibus de cauſis inflammatio in ſuppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in hiſtoria inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque ſufficiet hic notaſſe illa, quae in hepate ſuppurationem periculoſiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar ſanguine plenum eſt, molle, & friabile viſcus, unde *Aretaeus* (*d*) dixit: *Totum jecur eſt inſtar ſanguinis gelati*; ſed ſanguis ille proximam bilis materiam habet, & praeterea inſignis hepatis pars ductibus ſecretoriis, bilem jam continentibus, conſtat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona ſunt. Sed ad benignam ſuppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic ſemper funeſtam putredinem metuendam eſſe, & longè frequentius obtinere quam benignam ſuppurationem. Unde *Aëtius* (*e*) dixit: *Omnino conſimilia ex hepatis ulceribus promanare ſolent his, quae a mortuorum corporibus deſtillant.* Saepius vidi in defunctis ab hepatitide foedo ſpectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcoſam talem olidiſſimam materiam exiviſſe. Ideo & *Hippocrates* (*f*) pulcherrimè notavit diverſum exitum ſuppurationis in hepate natae, dicens: *Qui ſuppurato hepate uruntur, ſi pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus ineſt: ſi vero qualis amurca fluat, pereunt.* Ubi enim bona ſuppuratio fit, in uno loco circumſcripto pus colligitur: & forte hoc tunc imprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica haeret, per externam hepatis membranam coërcita & tecta: ubi vero in intima ſubſtantia hepatis abſceſſus fit, tunc in amurcae ſimilem putrilaginem omnia convertuntur, & nulla ſpesībupereſt.

§. 934. Cognoſcitur id futurum 1. ex ſignis praegreſſae inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, faece alvi, apparente, febre acuta. 2. ex abſentia reſolutionis (922.), cocti excretionis (923.), aut ſanationis (924. ad 933.). 3. ex mutatione ſymptomatum, remiſſa acutie doloris, ſequente pulſatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non peſſimae ultra triduum.

Ubi certi ſumus hepatitidem inflammatoriam praegreſſam fuiſſe, tunc non adeo

(*d*) Ibidem. (*e*) Serm. 10. Latin. edit. pag. 206. (*f*) Aphor. 45. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.

adeo difficilis eſt diagnoſis exitus hujus inflammationis in ſuppurationem.

1°. Haec ſunt ſigna *ἀναμνηστικὰ*, quae praegreſſam inflammationem revocant in cognitionem medici: de his autem actum fuit.

2°. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obſtruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3°. De his ſignis, quae inflammationem in partibus corporis internis natam, & in ſuppurationem tendentem comitari ſolent, uti & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834., ubi de ſimili peripneumoniae exitu agebatur.

4°. Si enim inflammatio validiſſima fuerit, & peſſimis ſtipata ſymptomatibus, tunc potius lethalem gangraenam, peſſimamque corruptionem exſpectamus, quam ſuppurationem. Verum ubi manſerint omnia ſigna inflammationis ultra triduum, nec ulla ſigna reſolutionis, vel coctionis excretionisque materiae morbi apparuerint, in molli adeo viſcere vaſcula, inflammatorio immeabili ſanguine diſtenta, non poterunt ſuſtinere humoris vitalis, moti fortius per febrim, impetum abſque ruptura & effuſione contenti vaſis liquidi; unde tunc pus fit, uti antea in Commentariis §. 387. explicatum fuit.

§. 935. Factum novimus: 1°. ex ſignis (934.) praegreſſis. 2°. tumore loci. 3°. mutatione ſymptomatum, loco doloris jam praeſente gravitate partis manente ictero. 4°. ex debilitate magna, febricula hectica, ſiti ingente.

1°. Hoc ſponte patet.

2°. Notum eſt ex Anatomicis, quantum ſpatium in abdomine occupet hepar, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Praeterea non tam facile ſenſibus deprehenditur talis vomica hepatis, niſi verſus exteriora promineat: ſi enim circa concavam hepatis partem haeſerit, neque magnae molis fuerit, patet facile, difficulter diſtingui poſſe talem tumorem.

Praeterea veſicula fellis, contento liquido diſtenta, fundo ſuo prominente ultra limbum coſtarum, poſſet & fallere abſceſſus ſpecie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris pauperculae, quae diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitae menſibus nullos cibos ferre potuerat, ſicque lento maraſmo confecta perierat. Ante aperturam luſtrans cadaver inveni ſummam macilentiam, cutim ubique flaviſſimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo coſtarum ad criſtam oſſis ilii usque pertingebat; & cum dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuiſſet, fateor, me ſuſpicatum fuiſſe, forte vomicam ingentem hepatis hic latere posſe. Verum aperto cadavere ſequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulenta materia diſtentus, & a binis ſuis orificiis pendulus tam profunde deſcendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis transverſis diſtaret ab oſſe pubis. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detruſa fuerant: hepar luridi coloris apparebat,

 du-

durum, exſuccum, ultra limbum coſtarum dextrarum multum prominens, ſcirrhoſis tuberculis aſperum; ſed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venae portarum rami per hepar diſperſi admodum diſtenti erant; ſimiliter & venae omenti, meſenterii, inteſtinorum varicoſae inveniebantur, & ſanguine turgidae, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exſangue. Verum tumor ille in ilio dextro apparens erat fundus veſicae felleae, diſtentus contento liquido, ad os ilium dextrum usque pertingens. Continebat veſica fellea plus quam libram liquidi lympidi, inodori, ſaporis leviter ſubſalſi, parum ſubvirideſcentis; ſimulque calculos plurimos diverſae magnitudinis & figurae, qui extrinſecus cruſtam duriorem albam habebant, diffracti vero in meditullio continebant materiam admodum flavam, ſed molliorem.

Poſtea legi, fidelibus obſervatis conſtitiſſe, ſaepius veſicae felleae repletae & protuberantis tumorem pro abſceſſu hepatis habitum fuiſſe (*g*): fateturque *Celeberrimus Petitus*, conſilio inſtituto inter plures medicos & chirurgos, tumorem ſimilem omnium votis habitum fuiſſe pro abſceſſu hepatis, & ipſi traditam fuiſſe provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum diſcisſis jam integumentis ſubſidere incepit ille tumor, unde egregius ille chirurgus, ſimilium caſuum antea obſervatorum probè memor, ab ulteriori ſectione abſtinuit; praedixitque brevi per alvum prodituram bilem, quae in cyſtide fellea haeſerat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulneri integumentis abdominis inflicto, quin aeger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliae plures ſimiles obſervationes ibidem recenſentur.

Signa diagnoſtica praecipua, quibus a tumente veſica fellea diſtinguitur abſceſſus, ſunt, quod ſuppurationem comitentur dolor pulſatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abſceſſu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque ſtatim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (*h*). Facile patet, tunc tantum illam difficultatem diſtinguendi tales tumores adeſſe, ubi occupant illam regionem, ubi veſicula fellis ponitur.

3°. Videantur illa quae de mutatione ſymptomatum, dum inflammatio in abſceſſum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4°. Antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque ſubitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa praecordia haeret. Cum autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis ſemper metus ſit, & rarius bonum pus hic producatur (vide §. 933.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quae abſceſſum hepatis comitari ſolet.

De febricula autem illa hectica, omnes ſuppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam bilioſam, oleoſam, & putrida excrementa viae primae

(*g*) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155. &c.
(*h*) Ibidem pag. 161.

primae ſitim febrilem producere antea ad §. 636. probatum fuerit, patet facile ratio, quare quandoque tanta ſitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri poſſit, uti obſervata practica teſtantur. Simul etiam ſolet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contuſione valida naſcebatur abſceſſus in hepate, aderat tantum ciborum faſtidium, ut intra quindecim dierum ſpatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (*i*).

§. 936. **T**ale apoſtema vel 1°. totum depaſcitur jecur; 2°. vel rumpitur in cava abdominis effuſo pure ſanioſo; vel 3°. per vaſa bilioſa in inteſtina; vel 4°. per venam cavam in cruorem; vel 5°. elato tumore accreſcit peritonaeo, atque ibi abſceſſum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diverſi exitus abſceſſus in hepate nati.

1°. Antea, ubi de abſceſſu agebatur §. 406., probatum fuit, pus relictum in loco clauſo, augeri continuo, vicina conſumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus ſubſtantia adeo mollis & friabilis eſt. Imo & pus omni nota bonum hepatis ſubſtantiam conſumere poſſe, obſervavit *Diemerbroeckius* (*k*). In cadavere enim invenit hepar vaſtae admodum molis, ex quo, licet boni coloris & integrae ſubſtantiae eſſe videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non foetentis. Plures ſimiles caſus apud *Bonetum* (*l*) habentur.

2°. Quando vel a copia puris rumpitur abſceſſus, vel ab acrimonia puris hic diu ſtagnantis eroditur membrana pus coërcens.

3°. Ex ſtructura hepatis cognita facile patet, exeſis finibus meatuum bilioſorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in inteſtina venire poſſe. Talem hepatitidis ſuppuratae exitum videtur notaſſe *Hippocrates* (*m*) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, ſoporoſi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos faſtidientes, multis ſudoribus diffluentes, purulenta per alvum dejiciunt.*

4°. Et per hanc viam pus ex hepate ſuppurato exire poſſe, facile patet: tunc autem ſanguini miſcetur, & producit peſſima illa mala, de quibus §. 941. dicetur. Forte etiam per metaſtaſin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diverſitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (*n*) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum ſpiritum ducentibus icteri, & febres acutae cum duris hypochondriis refrigeratae fuerint, num his abſceſſus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde ſperandum eſſe patet ex locis ad §. 840. citatis, & ſequenti (*o*): *Ex*

(*i*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. I. pag. 318. (*k*) Anatom. Lib. I. Cap. XIV. pag. 65. (*l*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. (*m*) Coac. Praenot. 448. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*n*) Praediction. Lib. I. N°. 166. Charter. Tom. VIII. pag. 806. (*o*) Coac. Praenot. N°. 293. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

Ex hypochondrio diuturno (diu affecto vel tumente) abſceſſus circa aurem occidit.

5°. Partes inflammatas vicinis accreſcere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipſi peritonaeo accreſcere poterit; ſicque bona fortuna abſceſſus, verſus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritonaeum hepati contiguum eſt, poterit fieri, & tamen in quovis loco non aeque facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonaeo, concavam partem diaphragmatis inveſtienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & in ipſum pulmonem, & per ſputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a ſuppuratione hepatis mortui, obſervavit *Stalpart vander Wiel* (*p*). Mirabatur enim ſputa purulenta eduxiſſe hominem, dum nulla eſſent pulmonis affecti indicia, ſed omnia ſigna docerent, hepar aegrotare. Poſt mortem vidit, vomicam hepatis accreviſſe diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhaeſiſſe, ſicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per ſputa educebatur.

§. 937. Ubi hepar conſumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula aſſidua, ſiti intolerabili, debilitate ſumma, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi ſanioſo, foetidiſſimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quae fiunt, dum hepar a purulenta vomica conſumitur, partim pendent a reſorpto pure, cacochymiam purulentam ſanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quae a viſceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, ſicque diſtrahendo & premendo partes hepati vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretaeus* (*q*) inter ſymptomata, ſuppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum uſque & ſummum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipſi nexa pleura diſtrahitur. Praeterea pus illud in loco calido haerens, conquaſſatum reſpirationis motu, tenuius, acriusque redditur, & facilius adhuc venis reſorbetur. Praecipua mala, quae pendent a pure nimis diu relicto in abſceſſu clauſo ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major ſitis, uti ante dictum fuit. Verum icterus ſimul aderit, ſi abſceſſus mole ſua premendo impediverit bilis cyſticae liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non ſemper icterum comitari hepatis vomicam; & mirabatur *La Motte*, in magno ſatis apoſtemate hepatis nullum icterum adfuiſſe (*r*). Verum ab externa contuſione ortum duxerat, & verſus exteriora tur-

(*p*) Obſervat. rarior. Cent. I. N°. 46. pag. 202. (*q*) De Cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 41. (*r*) Traitè Complet de Chirurg. Tom. I. pag. 327.

turgebat ille abſceſſus in gibba hepatis parte haerens, & puri exitus factus fuerat ſectione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem ſumma adeſt, quia a tumente abſceſſu, vicinis vaſis per hepar diſtributis compreſſis, ſanguinis venoſi abdominalis per venam portarum tranſitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem ſaturatiſſimi & obſcuri coloris, imo fere nigricantis fit, in peſſimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcoſum liquamen conſumti hepatis, ſanguini permiſtum, per urinam exit. Ipſa enim urina ſana, dum putreſcere incipit, fuſcum colorem acquirit.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus aër, & elaſticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expanſionem facit, quae tympanitis vocatur, quia percuſſum manu abdomen inſtar tympani reſonat, de quo morbo poſtea in *capitulo de hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hic notaſſe, putredine nata in viſceribus abdominalibus, talem expanſionem abdominis fieri paulò ante mortem, peſſimo ſemper omine; & quandoque citò poſt mortem ſic turget abdomen, ut fere crepet; uti ſaepius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera ſubmerſorum animalium, dum putreſcere incipiunt, tumidiſſimo abdomine emergere, quod paulo poſt crepat, & horrendam mephitim latè diffundit.

Ultimo tandem, conſumto hepate, putrida amurcoſa ſanies per inteſtina ruit, vel & per reſorptam hanc putrilaginem totus ſanguis diſſolutus & putrefactus per vaſa meſeraica in inteſtina exit. Talis ſolet eſſe funeſtus exitus phthiſis omnis, uti ad §. 1206. dicetur; & in hoc caſu tanto magis, quia major putredo adeſt. Unde & *Aretaeus* (*s*) in hoc caſu monet, quod, ſi male olentia putredinis inſtar per alvum expellantur, tunc & acris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carnium fiat colliquatio, pulſus parvus, reſpiratio difficilis, & non multo poſt vitae finis imponatur.

§. 938. Qui caſus (937.), eousque provectus, nullam medelam, vix palliationem capit; haec nova Icteri idea.

Quamdiu nondum magna puris copia in hepate collecta eſt, nec diu ibi haeſit, nec magna corruptela adeſt, aliquid ſperari poteſt; verum ubi a pure retento, & acriori reddito conſumitur totum hepar, facilè patet, nullam ſpem ſupereſſe, nullam medelam haberi, ad ſuperandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus medici adhuc illud officium ſupereſt, ut mitigando ſymptomata morbi tolerabilem magis vitam miſeris aegris reddat. Sed & ſaepe hic parum praeſtare poteſt ars: anxietas enim moleſtiſſima leniri nequit, cum expediri via ſanguini venoſo abdominalium viſcerum per venam portarum non poſſit: ſitis inexplebilis, nullo potu ſedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut ſuccus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, ſpiritus nitri dulcis &c., ſed provecto magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen,

(*s*) Loco citato pag. 42.

men, & a potu ingurgitato, dum diſtenditur ventriculus, augetur anxietas. Nulla autem cardiaca ſummam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde ſola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. Si ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint ſuam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri aſſiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viſcera putrefaciunt, hinc Aſciten, mentiendo Tympanitidem, creant, unde poſt lentam, terribilemque tabem, & ejus ſymptomata, mors: ſimilis fere priori (938.) haec Icteri ſpecies, nulla arte ſanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere poſſe, extra dubium eſt; & apud *Bonetum* (*t*) talia exempla habentur. Quare autem inſuperabile tale malum ſit, ad §. 912. 913., ubi de ſuppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abſceſſu natus, quia & major putredo adeſſe hic ſolet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam ſanguinis per hoc viſcus tranſmittendi: adeoque augebitur quotidie aſcites purulentus, & omnia viſcera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis ſequatur, ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum eſt, ne animi deliquium & ſubita mors ſequantur illo tempore, dum abſceſſus rumpitur: venae portae enim rami antea a vomica preſſi, nunc pure elapſo liberi, a ſanguine impetuoſius irruente rumpi facile poterunt, praecipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quaſi ſemi exeſi.

Facile ergo patet, tale malum pariter inſanabile eſſe, neque & hic curam palliativam multum boni facere poſſe.

§. 940. Quoties vero ſuppurata materies & ichor, exeſis finibus meatuum bilioſorum, in horum amplitudinem, indeque in inteſtina fluxerint, pro varietate affectatae viae, vomitus foetidos, putrefactos, purulentos, ichoroſos, albi, cinericei, fuſci, flavi, nigri coloris, vel ſimiles alvi evacuationes producunt, cum ſumma virium jactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.

Cum meatus bilioſi, ſenſim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet ſatis, purulentam materiam, ſemel hos meatus ingreſſam, declivi via in inteſtinum duodenum venire poſſe, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum inteſtinorum tractum, ſicque per alvum expelli.

Bo-

(*t*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. &c.

Bonum quidem eſt, purulentam materiem expelli de corpore, verum ſaepe, antequam exeat, magnam hujus viſceris partem depaſta jam fuit ſuppuratio, & locus ille ulceroſus ad perfectam depurationem deduci nequit, ſine qua conſolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri poſſet, ſaepe per validam ſuppurationem tantum de hepatis ſubſtantia perit, ut poſtea ejus functiones ad ſanitatem requiſitae reſtitui nequeant; unde facile patet, & in hoc caſu in anguſto ſpem eſſe.

Majus autem minusve diſcrimen demonſtrat copia & qualitas materiae evacuatae: ſi enim ingens quantitas boni caeteroquin puris ſic ſubito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per ſuppurationem conſumtam eſſe, adeoque & tunc magnum diſcrimen adeſſe. In juvene, ob neglectam in initio morbi ſanguinis detractionem, purulenta hepatitide laborante, non potuit omni arte funeſtum exitum avertere *Tulpius* (*u*), licet pus per alvum exiret, & ſub finem morbi aeque liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichoroſum, foetidum, & varii coloris exit, intelligimus peſſimam conditionem loci ulcerati; imprimis ſi ſimul ſubita ſequatur virium jactura, quae & in phthiſi conſummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funeſti morbi periodo, comitari ſolet. Ita enim quandoque tota ſubſtantia hepatis in ſaniem converſa exit, ut ſola membrana externa, ſed craſſior facta, supereſſe inventa fuerit, cavum ſaccum referens; qualia exempla plura recenſet *Bianchi* (*w*).

Unde *Aretaeus* (*x*), poſtquam monuerat, hepate ſuppurato quandoque pus ad inteſtina converti, recenſet diverſitatem materiae per alvum tunc evacuatae, malo fere ſemper cum eventu: ſimul indicat, laeſo inſigniter per ſuppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam poſt ulcus hepatis, etiam ſanatum, hydrops tamen ſequitur. Tunc autem bonam ſpem habet tantum: *Si omnia remittantur, pus album, leve, aequale, inodorum venter dejiciat, cibaria vero concoquat.* Haec enim ſigna bonam ſuppurationem cum viſcerum integritate ſuperſtite demonſtrant.

In tali caſu illa, quae blande detergunt ulceroſum locum, omnemque putredinem arcent, uſum habent; qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. Si vero in Venae Cavae exeſos fines, hinc in ipſam, denique in maſſam ſanguinis eadem liquida (940.) ſe effuderint, miſcuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, ſymptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates ſummae; pulſus omni modo malus; perturbatio omnium functionum ſimul; mors improviſa. Novus iterum Icterus.

Notum eſt, venam cavam inferiorem hepatis ſubſtantiae quaſi innaſci, & dum

(*u*) Obſerv. Med. Lib. II. Cap. XXVII. pag. 141. (*w*) Hiſt. hepat. part. 2. Cap. IX. pag. 173. (*x*) De cauſis & ſignis morb. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.

dum ex hepate egreditur per diaphragma tranſire, & ilico abire in ſinum venoſum dextrum: adeoque ſi ſubito boni etiam puris copia ſic miſceatur ſanguini venoſo, illud momento poſt pelletur per pulmonis anguſtias, ibique poterit haerere, & ſubitam ſuffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave ſanies, ſic ſanguinem inundet, & cum illo per totum corpus diſtribuatur, intelligitur facilè, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere ſimul & ſemel, ac tenera pulmonum & encephali vaſa ab acri humore per illa moto erodi poſſe, unde ſubita & inevitabilis mors fiet. Si vel ſola blandi chyli major copia, ſanguini ſubito permiſta, febrim excitare poſſit (vide §. 586. ε.), ſi materia critica ſoluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non metuendum erit ab ichore corrupto ſanguini affuſo?

Ubi autem ſenſim ſanguini miſcetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui poſſet per urinas, vel per metaſtaſin ad loca minus periculoſa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* obſervata videntur ſuadere, non fieri facile in hoc caſu ſalutarem metaſtaſin. Per urinas autem quandoque exire poſſe, *Aretaeus* (*y*) monuit, dicens: *Si vero ad interiora repat abſceſſus, longe medico natura praeſtat: aut enim ad inteſtina, aut ad veſicam pus convertet: verum multo innocentior eſt ad veſicam via.* Et poſtea ſubjungit, ubi de excretione materiae purulentae in hepate collectae per alvum egit: *Optimum vero eſt, per urinas criſin fieri; ſecurior enim & minus noxia eſt haec puris via.*

§. 942. Quo quidem caſu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem uſus eorum, quae vires focillant, putredini reſiſtunt, humida reſtituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, ſummum metum eſſe, ne cacochymia purulenta onuſtus ſanguis peſſima mala faciat: longe magis ſi pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in ſaniem putridam. Sola indicatio medica tunc haec eſt, eluere de ſanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blandè detergentis exhibita; putredinem hic maximè metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem poſſibile eſt; ſimulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores ſuppeditare corpori in locum illorum, quae jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetoſa coctum, juſcula carnium cum ſucco Citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryzae, avenae &c. dilutum, tunc prae reliquis proſunt. Spiritus acidi foſſiles, imprimis ex ſale marino, alcoholis vini tripla copia permiſti, & repetitis deſtillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficaciſſime; Laudantur tunc & aquae minerales, quatenus per omnia fere vaſa mobiles, abſtergunt, abluunt, & per urinae vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari ſolet

(*y*) Ibidem.

ſolet hunc morbum, & obſervant omnes practici, aquas illas, caeteroquin adeo ſalubres, nihil prodeſſe, niſi tantum de viribus vitalibus adhuc ſuperſit in corpore aegro, ut moveri poſſint. Formulae tales, quae in hoc caſu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. **A**t ſi ultima obtinet mali ſpecies (936. N°. 5.), tum deprehenſus tumor, lino, ferro ignito, cauſticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & ſuppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc caſu quantocyus via puri in hepate collecto paranda eſt: optimè enim *Aretaeus* (z) monuit: *Si extra feratur abſceſſus, non ſecare utique malum eſt: ſi enim ita ſinatur, a pure jecur eroditur, nullaque mortis dilatio eſt.* Interim tamen, cum adeo ſanguinolentum viſcus hepar ſit, & omnium venarum originem, & ipſius ſanguinis fontem, in hepate ſtatuerint Veteres Medici, hinc ſummum periculum metuebant a ſectione; unde *Aretaeus* (a) mox ſubjungit: *Si ſecare autem malis, profluvii ſanguinis periculum inſtat, ſtatimque hominem perdi contingit, nam ſanguinis e jecore profuſio nullo modo coërceri poteſt.* Ideo voluit ſectionem inſtituendam eſſe ferro candenti, ut ſimul & ſecaret & combureret, atque ita metuendam haemorrhagiam cauterio actuali compeſceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (b) in eodem caſu, quum hepar maximum fuerit, & extrorſum prominuerit, inuri juſſit. Interim tamen videtur a ſectione prudenter inſtituta non tantum periculum eſſe lethalis haemorrhagiae: dum enim pertunditur talis abſceſſus, cultelli vel lanceolae apex haeret in ſacco pleno pure, quod removet ad magnam ſatis diſtantiam membranam pus coërcentem a vaſis ſuppoſitis. Praeterea obſervata docent, viſcerum totam ſubſtantiam per abſceſſus purulentos quandoque conſumi, abſque ulla haemorrhagia, licet maxima etiam vaſa ſanguinea adſint. Docet hoc phthiſis, in qua ſaepe totus pulmo conſumitur, antequam moriantur, nec tamen haemorrhagia pereunt: & in hepatis abſceſſu, quo pertuſo libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo poſt mortem pugnus circumrotari poterat abſque ulla reſiſtentia, mirabatur *La Motte* (c) nihil ſanguinis exiviſſe. Praeterea *Aretaeus* (d) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad puris locum: verum haemorrhagiae metus tantum eſſet a vaſis exceſis, vel cultello laedendis, quae in profundo haererent vomicae; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo haemorrhagia metuenda foret. Porro ſi eſchara ſic inuratur, aliquot ſaepe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus ſeparata cadat, quod non ſine magno dolore fit: imo ſaepe, tali eſchara jam decidua, adhuc ſcalpello opus eſt, dum nondum ſaccus ille puru-

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) De Internis affection. Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 661. (c) Traitè complet de Chirurgie Tom. I. pag. 327. (d) Loco paulo ante citato.

rulentus apertus eſt: qualis caſus habetur apud *Bianchi* (*e*), ubi cauſtico potentiali quamvis profunda eſchara inuſta fuiſſet, tamen adhuc ſcalpello pertundi debebat. Cum autem hoc in caſu periculum in mora ſit, patet, ſectionem uſtioni praeferendam eſſe. Praeſtat autem prius ſcalpello dividere integumenta abdominis, ut abſceſſus pars prominens in conſpectum veniat, & tuto dein abſqe ulla laeſione partium vicinarum pertundi poſſit.

Cum autem eventus periculoſi hujus mali incertus ſit, & qualitas puris emiſſi fere tantum docere poſſit, an aeger ſuperſtes eſſe poſſit, vel non; monendum prius eſt, certam inſtare perniciem, niſi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abſceſſu, certam ſalutem promitti poſſe. Sic Medicus prudenter ſuae famae conſulet.

§. 944. **S**i tum album, aequale, laeve, inodorum, ſpecillum non colorans, pus extrorſum exit, ſpes eſt: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.); ſimul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recenſentur hic boni puris notae, de quibus antea ad §. 387., uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adeſſe putredinem, ſed per benignam ſuppurationem extrema vaſorum, infarcta ſanguine immeabili, ſeparata eſſe, adeoque ſpem eſſe ſanationis, licet tamen nondum abſit metus: nam & bona ſuppuratione in hoc viſcere poſſunt exhauriri omnes vires, & ſenſim contabeſcere aeger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognoſis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo *de Abſceſſu*, ad numeros in textu poſitos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quae ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulae quaedam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. **S**i autem flavus, fuſcus, lividus, niger, foetidus, ſpecillum colore iridis inficiens, ſanioſus, amurcoſus ichor prodit, ſenſim exedetur jecur; conſumetur aeger; fientque fere eadem ſymptomata (941.).

Omnes enim hae dotes puris educti deſignant illud degenerare a conditionibus boni puris precedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recenſentur in textu hae diverſitates puris emiſſi, periculum infauſti exitus creſcit, & major corruptelae gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, peſſimam debere eſſe conditionem loci, in quo corrupta talis materia haeſit, & ſaepe ſatis diu.

Interim tamen & obſervata medica docuerunt, quandoque evaſiſſe aegros, licet aperto abſceſſu praeter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, poſtquam calefacto admodum corpore pedes aquae frigidae

(*e*) Hiſtor. hepat. parte tertia Tom. I. pag. 368.

dae immerſiſſet, orta fuit febris, quae tandem abſceſſum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marceſcebat. Aperto dein abſceſſu & educto pure, dum renovabatur apparatus Chirurgicus, exibat materies ſanguinolenta, ſpiſſa admodum, quandoque flava, amara, omni dote bilioſa, & ſemper aderant flocculi, qui ipſam hepatis vaſculoſam ſubſtantiam manifeſtè referebant. Ne autem ſtagnans in hoc ulcere materia reſorberetur & ſanguini denuo admiſceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertuſam, & obtuſo apice inſtructam, immiſit aperturae ulceris peritiſſimus Chirurgus, ut ſic liberrime ſemper exire poſſet collecta materia: ne autem excoriaretur a defluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quae hactenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat ſolita toroſitas corpori ſenſim, & brevi conſolidabatur ulcus (*f*). Verum notatur in miro hoc caſu, vomicam haeſiſſe in anteriori & convexa hepatis regione, nec recenſentur talia ſigna, quae magnam putredinem ſimul adfuiſſe docerent.

Quandoque & alius liquor praeter pus exivit, ſuperſtite aegro. Ita *Lyſerus* in Epiſtola ad *Celeberrimum Bartholinum* (*g*) notat, quod, hepate ſuppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copioſè erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus ſtylum profundè in ulceris cavum demitteret, aquae citrinae copia ad tres libras & ultra profluxit; quo fluxu ceſſante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exire, ſed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fiſtula.

Unde apparet, ſemper quidem magnum diſcrimen adeſſe, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum praeſagiri, ubi putrida exit ſanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (*h*) ſtatuit: *Quibus hepate inuſto velut amurca exit, lethale.* Faex autem illa nigricans & ſubpinguis, quae in oleo olivarum expreſſo ſubſidet ἀμόργη dicitur, uti patet ex Dictionario *Erotiani* (*i*), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Deſignat autem talis amurcoſa materia, aperto abſceſſu profluens, ipſam hepatis ſubſtantiam in putrilaginem diffluere.

§. 946. Atque rurſum ſi poſt inflammationem jecinoris adſunt conditiones (392.) ſcirrhus ibi naſcetur; qui tumore, duritie, incremento, & ſuam ſedem, & vicina laedit, hinc iterum eadem fere mala, ſed lenta producit; mollibus non auſcultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac ſede affecta: praecipuum ſcirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

Quo-

(*f*) Academ. des ſciences l'anneè 1730. Hiſt. pag. 53. (*g*) Epiſt. Thom. Barthol. Tom. II. pag. 639. (*h*) N°. 451. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*i*) Charter. Tom. II. pag. 110.

Quomodo & quibus de cauſis inflammatio in ſcirrhum abeat ad §. 392. dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, hactenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui ſola mole & preſſione vicinorum vaſorum moleſti ſunt, & viſcerum, in quibus haerent, functiones turbant. Frequenter autem tales ſcirrhoſas indurationes in hepate inveniri, & ipſe in cadaveribus vidi, & fide digniſſimae aliorum obſervationes teſtantur. Alia occaſione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabilariam ſanguinis, & bilis, ſcirrho originem frequenter dare; ſed & haec ſaepe hepatitidem producit (vide §. 916.). Accedit praeterea, quod lentiori impetu ſanguis venae portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel ſponte ſua, vel per venae ſectiones, aliaque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis cito ſopitur, antequam ſolutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna ſuppuratione ſeparatum, tunc talis ſcirrhoſa durities in hepate manet, & poſtea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatitidis exitum optimè notavit *Aretaeus* (*k*) dicens: *Verum ſi a phlegmone hepar non ſuppuratur*, *nemini dubium fuerit*, *tumorem durum ſubſidentem* (loco ἴζον *Petitus* legit χρονίζοντα temporis progreſſu) *in ſcirrhum mutari ac ſtabiliri*; *quando continuus dolor non infeſtat*, *quumque adeſt*, *obſcurus ſentitur*. Et poſtquam varia mala, quae ſcirrhum hepatis comitari, vel ſequi ſolent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops*. In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar ſcirrhoſum, uti poſtea in Capitulo de hydrope ad §. 1229. dicetur. Quandoque hepar ſcirrhoſum redditum immaniter mole augetur ſimul, qualem caſum habet *Bonetus* (*l*) mulieris, cui poſt ulcus ſub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter conſolidatum, dolor circa hepar obortus eſt, & tumor, qui ſenſim auctus icterum producebat; fruſtra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in ſella, dextro latere verſus terram reclinato, ſedere cogeretur. In cadavere totum hepar ſcirrhoſum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii ſimiles caſus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exſuccum, inſtar corii rigidi, ſed contractum & mole inſigniter minutum. Mira hepatis facies deprehenſa fuit ab Eruditiſſimo Medico *Cornelio Henrico Velſe* (*m*) in cadavere hydropicae mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni ſua ſuperficie tam gibba quam concava aſperum tuberibus ſolidis & ſibi mutuo ferè contiguis, quae ex baſi latiori, ipſi hepatis ſubſtantiae inſidente, in apices obtuſos & rotundos deſinebant: in hepatis diſciſſi interioribus nulli ſcirrhi nec vomicae repertae fuerunt. Nec tamen miſera haec mulier de moleſtiis in hypochondrio dextro conqueſta fuerat, ſed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

Fa-

(*k*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42. (*l*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Obſerv. 3. Tom. II. pag. 280. (*m*) In Diſſertatione Inaugurali de mutuo ingreſſu inteſtinor. & aliis machinae humanae extraordinariis Lugd. Batav. 1742. pag. 43.

Facile autem patet, tales tumores ſcirrhoſos premendo vaſa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recenſita fuerunt, niſi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, ſcirrhoſus autem lentiſſime ſolet increſcere. Frequentius autem ſcirrhoſae tales indurationes in hepate naſcuntur, quam forte creditur, imprimis ſi febres autumnales, poſt fervidiſſimam aeſtatem epidemicè graſſantes, nimis cito corticis peruviani uſu ſupprimantur: ſolet tunc ſupereſſe color ictericius in oculis, ponderis prementis ſenſus circa praecordia, auctus repleto poſt paſtum ventriculo. Niſi tunc ſubito ſolventiſſimis remediis, ad §. 924. laudatis, magna copia & diu ſumtis, ſuccurratur, indomabilis poſtea ſcirrhus manet; languent tales aegri diu, pallidi, ſubicterici, & ſaepe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam ſcirrhus diu hic haeſit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v. g. purgantia valida & ſimilia, in cancrum degenerat, uti anteà in ſcirrhi hiſtoria dictum fuit. Si jam applicentur illa, quae ad §. 499. de horrendis Cancri exulcerati, omnia vicina depaſcentis, effectis dicta fuerunt, ad ſedem in hepate occupatam a ſimili malo, ſatis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors ſequi debeat. Quandoque obſervatum fuit, poſt icterum diuturnum horrendos naſci in abdomine dolores, ſanguinem magna copia ſurſum & deorſum exire, unde animi deliquium & mors: tunc veroſimile videtur, cancroſum acrem ichorem eroſiſſe vaſa. *Bonetus* (*n*) ex *Ballonio* talem caſum recenſet, ubi hepar poſt mortem, cancri modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in caſu Icterus perpetuus ſcirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. Unde patet, id malum per ſua ſigna cognitum (946.) mitiſſime tractandum, ſanari vix unquam.

Quando de ſcirrho agebatur, patuit, quanta ſit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manubus acceſſus datur, & epithemata, frictiones, ſuffumigia adhiberi poſſunt: ſimul conſtitit, quanta cautela opus ſit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cum tantus metus ſit in ſcirrho, inveterato imprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo eſt, ſumma prudentia opus eſſe, ut talis morbus tractetur, & ſola illa tuta eſſe, quae abſque acrimonia, abſque augmento velocitatis humorum, ſolvendi vim exſerunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & ſimul patet, talibus remediis incipientem in viſceribus ſcirrhum ſuperari poſſe, non vero ſufficere, ut duriſſima & lapidea fere moles ſcirrhoſa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (*o*) dicit: *Hepatis autem ſcirrhum, incipientem quidem, ſaepe curavimus, inveteratum vero neque ipſe ſanare potui, neque alium novi, qui poſſet. Omnes enim ita affectos omnino ſequitur hydrops. Plurimi autem longiori temporis ſpatio intereunt, nonnulli vero*

(*n*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Obſerv. V. Tom. II. pag. 299.
(*o*) Lib. II. method. medend. ad Glaucon. Cap. VII. Charter. Tom. X. pag. 380.

vero brevi perire vidi, *quibus alvus multa dejiciebat.* Notandum autem, quod *Galenus* inveteratum ſcirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam duraſſet, nam in textu habetur ἐκταθέντα δ' εἰς πλείους ἡμέρας, quod non adeo longum temporis ſpatium ſignificat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periiſſe illos, quibus ſcirrho in cancrum jam degenerante acris ichor in inteſtina depluens immedicabilem & ſubito lethalem hypercatharſin fecerat.

§. 948. Si autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio haeſit, calculo, ſcirrho exiguo, puſtulae, exiguo abſceſſui, originem dabit: quae per ſe parum, ſed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & imprimis injectiones *Ruyſchianae*, viſcerum fabricam ex vaſorum textura conſtare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: ſed & in partibus corporis humani, hac arte praeparatis, per microſcopia manifeſte videmus, vaſa in omni fere puncto ramulis emiſſis inter ſe communicare, atque ita obſtructione exigua nata in quodam loco, non ilico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, ſed per alios vaſorum ramulos liberos, per anaſtomoſin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obſtructione ſtatim inſigniter laedi poſſet viſcerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatiuncula haeſerit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur; dum tamen in loco affecto ſimiles effectus producit, licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus ſcirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate ſecreti, imo & ſanguis venae portarum humorem ſecernendum continens, adeo in concretionem calculoſam pronus eſt, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus ſcripta illorum, qui in cadaveribus demortuorum cauſas morborum ſcrutati ſunt, invenimus ſatis frequenter repertas fuiſſe, & in hepate, & in aliis viſceribus, leves tales vix animadverſorum morborum reliquias, quae nullis indiciis in viventibus ſe manifeſtaverant. Idem toties obſervaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremtorum hominum cadavera in uſus Academicos quotannis diſſecant. Interim tamen & hoc verum eſt, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipſi adjacentia vaſa, effectu quidem non adeo ſenſibili, dum pacato motu per vaſa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vaſa ſimul plus diſtendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facile inflammatio naſcitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt. Sic obſervamus ſcirrhum in mammis in corporibus euchymis ſaepè per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia cauſa febris excitata movet celerius ſanguinem, augetur ſubito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a ſimilibus cauſis, licet in initio levibus, multa mala produci poſſe.

§. 949. Tandem etiam inflammatio hepatis deſinit ſubito in mortem, ſi cauſae inflammationis tam validae, ut nihil per totum jecur tranſire queat, febre ſimul intenſa urgente: tum ſtrictum ad fines, dilatatum ad vaſa hepar, nullam functionem obit; fit Icterus ſubitus & ingens; rumpuntur vaſa; effunditur ſanguis & bilis; moritur ilico aeger. Id futurum praedicit. 1. vis morbi in hepate cognita; 2. ſumma & ſubita reſolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut ſeceſſus ſanguinis, bilis, foecis amurcoſae, viridis, nigrae, foetidiſſimae, cadaveroſae; ſingultus magnus, perpetuus; febris intentiſſima; ſitis inextinguibilis; ſubitus admodum pallor.

Huc uſque conſiderati fuerunt, diverſi hepatitidis exitus, dum vel in ſanitatem benigna reſolutione (§. 922.), vel coctione & excretione materiae morboſae (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta ſuppuratione (§. 933.) vel relicto ſcirrho (§. 946.). Supereſt jam, ut conſideremus, quomodo peſſima hepatitis quandoque mortem, & ſubito quidem, producat, ut medela efficaci ilico adhibita ſuccurratur, vel ſaltem, ſi arte omni major morbus fuerit, ex ſignis obſervatis mortem brevi ſecuturam praevideat Medicus, & praedicat, ſicque omni culpa vacet. Ideo *Hippocrates* (*y*) monet medicos, ut Prognoſi formandae in morbis incumbant ſeduli, cum ſanos omnes aegrotos facere nemo poſſit: *Sic enim omnes eum merito admirabuntur, & medicus optimus cenſebitur. Namque & eos, qui ſervari poſſunt, multo etiam melius ſervare poterit, ex longo tempore ſingula praemeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evaſuri ſint, ſi praeviderit, praedixeritque, omni prorſus culpa vacabit.*

Ubi ergo materiae inflammatoriae, anguſtiis vaſorum impactae, tenacitas maxima eſt, & copia tanta, ut obſtruendis omnibus vaſis ſufficiat, ſimulque febris valida urgeat ſanguinem in loca obſtructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in inteſtina impedit; unde ſubito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar ſit, & mollia omnino ac pulpoſa vaſa habeat, illa, jam diſtenta ultra modum, tantam vim ſuſtinere diu non poterunt abſque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors ſequetur. Praeterea in tali caſu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangraena adeſt (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validiſſima autem talis, & ſubito perimens hepatitis, rarò fit, niſi ubi ſubito tenax materies, fuſa & mobilis reddita, in hepar irruit, & ſimul ac ſemel omnia ejus vaſa opplet. Ita *Hippocrates* (*q*) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo naſci hepatitidem, ut aeger animam ſubito efflet. Subitam talem vaſorum rupturam, & enormem hinc haemorrhagiam

(*p*) In Prognoſtic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 583. &c.
(*q*) De Internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659.

giam pariter in hepatitide metuiſſe videtur *Aretaeus* (*r*). Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt : venarum enim radicatio* (*eſt*) ; *neque in ipſo valida phlegmone haud ita frequenter*, *neque in partibus magis praecipuis oritur*, *homo enim vita excedens praevenit.* Et paulo poſt ſubjungit ſequentia : *Si vero a majori cauſa*, *plaga vel continuis corruptionibus multorum vitioſorumque ciborum*, *ebrietate*, *vehementi refrigeratione*, *phlegmone in portis jecoris fiat*, *celerrima pernicies.* Ita etiam ſi caloribus aeſtivis, vel validiſſimo corporis motu, pinguedo omenti fuſa magna copia & impetu in hepar ruat, &, difficilius tranſire potens per vaſa minima, obſtruat ultimos venae portarum fines, ruptis vaſis, ſubita mors fit. Calido aeſtivo tempore hoc quandoque obſervatur in armentis, quae lactis in paſcuis pingueſcunt: incipiunt languere, angi ſubito, vertiginoſa fieri, oculi flaveſcunt, paulo poſt concidunt mortua, & totum abdomen plenum ſanguine invenitur. In equis, imprimis obeſioribus, poſt quietem ſubito validiſſimo curſu exercitatis, idem quoque contingit ſatis frequenter, & pariter ſanguis extravaſatus, quandoque & fuſae pinguedinis aliquot librae inventae fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funeſti talis in hepatitide eventus ſunt:

1°. Si v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeſo, calidiſſima tempeſtate, & exercitio corporis, ſtagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel ſi quis ſudante poſt validum motum corpore frigidiſſimae aquae ſe immerſerit ſubito, tunc novimus tales cauſas praegreſſas fuiſſe, unde jure tale malum metuitur. Si tunc ſubito ingens anxietas, ob denegatum ſanguini venae portarum per hepar tranſitum (vide §. 631.), ſequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flaveſcere incipiant, febris valida inſurgat, novimus jam adeſſe illum morbum, & quidem periculoſiſſimum.

2°. Signa hic recenſita docent, vel vaſa rupta ſanguinem larga copia fundere, tuncque ſumma illa & ſubita virium reſolutio obſervatur, & ſubitus pallor oritur in vultu; vel, gangraena nata, omnia jam putreſcere. Quandoque, ruptis vaſis hepatis, ſanguis in cavum abdominis delabitur; aliquando & in inteſtina vel ventriculum venit, tuncque ſurſum vel deorſum expellitur. Memorabilis talis caſus habetur apud *Veſalium* (*s*) de celebri juriſconſulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnulla per tranſennam percunctatus fuerat de morbo ſuo *Veſalium*, qui circa hepar haerere obſtructionem dixit, promiſit ſe ſequenti die adfuturum Anatomicae demonſtrationi, circa viſcera abdominalia inſtituendae, ut nempe morbi ſui ſedem attente conſideraret. Verum eodem die, paucis poſtea horis inter coenam de mira corporis imbecillitate conqueſtus fuit, ac impedita reſpiratione, & paulo poſt exſpiravit. *Veſalius* ſequenti die tam ſubitae mortis cauſam in cadavere inquirens invenit, univerſum corporis ſanguinem adhuc calentem in peritonaei cavum confluxiſſe, rupto venae portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis aſperum, & tota anterior jecoris pars, & univerſa

(*r*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.
(*s*) In Epiſtola de rad. Chinae Tom. II. operum pag. 674.

ſa ſiniſtra ſedes, inſtar lapidis indurata erat; poſterior vero pars, ubi vena cava haeret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vaſa, an non idem metuendum erit, dum ſubito infarcto toto hepate febris acuta urget ſanguinem valido impetu in loca obſtructa? In Epidemicis *Hippocratis* (*t*) talis caſus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copioſa ſurſum & deorſum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus obſervabatur, ſignum dans, ſanguinis tranſitum ex liene per hepar impediri: eadem die ſanguis ad congii menſuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti ſanguinis excrevit: aderat autem anxietas circa cardiam, quae poſtea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; ſub veſperam magna jactatio corporis prae anxietate: pedes frigeſcebant, pectore & capite incaleſcentibus, & inſtante jam morte parvis ſudoribus diffluebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle ſibi dixiſſet, oculis defixis, paulo poſt exſpiravit. Qui omnia hujus morbi phaenomena conſiderat, non dubitabit, aegrum hunc acutiſſima hepatitide laborantem, ruptis vaſis ſanguine per alvum effuſo, ſubitò periiſſe. Unde & in *Coacis* (*u*) dixit: *Sanguinem ſplendidum dejicere, malum eſt, tum alias, tum ſi quis dolor adfuerit.* Et alibi (*w*) *Lethale autem & alvum ſanguinem dejicere, multa grumoſa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore ſatis indicent bilem non venire in inteſtina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (*x*) ſanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intenſiſſima, & ſiti inexplebili, per alvum olidiſſima & cadaveroſum foetorem ſpirans amurca exit, certo novimus hepatis inflammationem in gangraenam abiiſſe, totumque hoc viſcus peſſimâ putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem inſtare. Singultum autem in hoc morbo pro peſſimo ſigno haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis conſtitit. Verum & ſingultus oriri poteſt ab effuſo copioſo ſanguine, uti alia occaſione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex peſſimis illis ſymptomatibus, dum hepatitis in ſubitam mortem tendit, habet *Aretaeus* (*y*) dicens: *Ignis enim profundus, obſcurus, acer, pulſus torpidi, doloris ſpecies varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum telum adactum eſſe videatur; interdum torminibus ſimilis eſt: rurſum vero interdum dolor cum ſumma gravitate conjungitur, atque inter dolendum proſtratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti ſunt, plumbeo quaſi &c. magna eſt in corpore ſegnities, extrema frigent, tremor adeſt, horrores, ſingultus inanis convulſivus, icterus, mera bilis, totum corpus bilioſo colore perfunditur.*

(*t*) Lib. VII. Aegrot. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 558. 559. (*u*) N°. 605. Charter. Tom. VIII. pag. 888. (*w*) Ibidem N°. 611. (*x*) Aphoriſm. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 311. (*y*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

§. 950. Ex his omnibus expoſitis (914. ad 950.) intelligi poſſunt infinita ſymptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viſcera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digeſtionis, aſſimilationis, nutritionis, refectionis ſanguinis, excretionis alvinae, pendent. In Hepate triplex, facile in calore putreſcens humor, ſanguis multus & ſolutus, bilis veſicaria, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus bilioſis obſtructis facile liquor Portarum bilioſus in Cavam tranſit. Tum ex iis ſolis perſpicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile ſanetur, & quando? Cur ſaepe ſit pertinaciſſimus? Cur ſaepe cito, ſaepe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulſione, praecedentibus, appareat, quieſcat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitoſus ante ſeptimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iisdem poſt ſeptimum diem? Cur dyſenteria larga, cito deſinente, tam bene ſanetur? Cur miſſio ſanguinis tam parum hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum ſit ad hypochondriorum dolores, tumores, retroſurſum elevationes? Cur color oculorum, urinaeque tam cito icterum praeſentem & abeuntem deſignent? Cur vitia inflammatoria, ſuppuratoria, gangraenoſa, ſcirrhoſa, cancroſa, lienis, ventriculi, omenti, meſenterii, inteſtinorum, ſemper ipſum hepar adeo violenter infeſtent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis viciſſim & ſcirrhoſa illa afficiant? Cur jecur tam immenſum augeri, tumere, iterumque exſiccari poſſit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exſiccatio hepatis, cum praetumido liene? quae dyſenteria hepatica? &c. ſunt enim infinita, quae huc ſpectant.

Sequuntur jam Corollaria quaedam practica, quae ex illis, quae hactenus de hepatitide dicta ſunt, ſequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex imprimis diſcrimen obſervaverunt medici: vel enim aderat validior ſanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, reſpiratione cita, anheloſa; pulſu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quae humorum copiam & motus celeritatem minuunt, inſigniter prodeſſe, ut venae ſectionem, diluentia, nitroſa &c., & ſaepe feliciter per artem ſanari hos morbos, licet in initio invaderent ſummo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus obſervatur pejus longè & periculoſius, ubi ilico vires proſternuntur; calor longè mitior adeſt, ſaepe & frigus extremorum, anxietas magna, pulſus celer-

celerrimus, debilis, maximè inaequalis, ſaepè quaſi evaneſcens ſub digito tangentis medici, ſitis ſaepe vix ulla. Has febres ob ſubitam illam, etiam in robuſtis, virium proſtrationem, abſque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt medici, & non ſine ratione. Docuit jam obſervatio, in talibus febribus profuiſſe illa remedia, quae vires oppreſſas erigerent, & aromatico ſtimulo incitarent utcumque: ſcordium, ruta, angelica & ſimilia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum ſucceſſu, dum larga copia aquae infuſa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus ſudor ſolebat ſequi, per quem ſurgebant vires vitales, & expellebatur ſaepe de corpore epidemicum illud miaſma, quod omnia haec mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria ſanguinis ſpiſſitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & ſummo periculo exponebantur aegri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo inſurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac ſudoribus vi expreſſis perdebant plures aegros, qui bona medendi methodo ſervari potuiſſent.

Cum autem in hepatitide magna ſaepe adſit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero tranſitu per venam portarum impediri, vel turbari ſaltem, debeant omnium viſcerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas ſimul adſit ob corruptam ſaepe in hoc morbo bilem, circa praecordia haerentem (vide §. 661.), minus periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe aegrorum damno. Sedula obſervatio cauſarum hepatitidis (§. 916.) & effectuum (§. 918.), qui ſimul ſigna morbi praeſentis ſunt, non patietur, attentum medicum hic falli.

In hepate triplex &c. Bilis inter humores inquilinos corporis acerrima eſt, & cito putreſcens (*z*); ſanguis ipſe venae portarum proximam bilis materiam continet: verum bilis efficacia talis eſt, ut ſanguinem ſolvat; unde poſt diuturnum icterum, ſoluto nimis ſanguine a bile admiſta, ſolet immedicabilis hydrops ſequi. Praeterea ſanguis venoſus, ab inteſtinis & ventriculo redux, continet fluidiſſimam partem, quam venae meſentericae reſorpſerant; ex liene per venam ſplenicam veniens ſanguis dilutus eſt & attenuatus; omenti ſanguis venoſus habet in ſe reſorptum tenuiſſimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare ſanguis venae portarum dilutus ſit & ſolutus, quamvis venoſus jam redditus perdiderit multa, per arterioſas ſecretiones inde ablata: omnibus enim bene conſideratis, videntur plura reddi huic ſanguini, quam inde ſeceſſerant. Verum talis ſanguis, in maximo trunco portarum venae & majoribus ejus ramis, obſtructo hepate, ſtagnans, in loco adeo calido, reſpirationis perpetua actione conquaſſatus, proximam bilis, facile putreſcentis, materiam continens, cito corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933. dictum fuit, ſuppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit, ſed potius metuenda eſt funeſta putredo.

He-

(z) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 99.

Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas. Quam larga ſuperficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum eſt: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis ſurſum premitur in thoracem quam ſiniſtra (*a*). Praeterea diaphragmatis ſuperficies abdomen ſpectans undique tegitur peritonaeo, praeterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (*b*). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma ſaepe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 936. 5. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Praeterea vena cava inferior hepati innaſcitur, & ubi ex hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit ſinum venoſum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos inſignes & vicino cordi nocere poſſe.

Finibus bilioſis obſtructis &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales ſecretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venae portarum in ramos venae cavae, per hepatis totam ſubſtantiam diſtributos, pergit, ſicque in cavam, ſinum venoſum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a ſanguine venae portarum ſecreta, ipſo ſanguine ſit tenuior, ſi obſtaculum haereat circa fines bilioſos, patet ſatis, quod facile materia haec bilioſa una cum ſanguine dilabatur in venam cavam, totamque ſanguinis maſſam cachexia bilioſa inficiat. Verum quidem eſt, canales bilem a ſanguine venae portarum ſecretum ferentes difficilius obſtrui, cum ex anguſtiis in latiorem canalis partem ſit hujus liquidi motus; ſed circa ingreſſum ductus communis in inteſtinum duodenum major anguſtia eſt, & ibi ſaepe naſcuntur obſtacula. Praeterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipſe ſanguis venae portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinat in calculoſas concretiones, quae ſemel natae, & auctae quotidie, has vias obſtruere poſſunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, ſuppuratorii, ſcirrhoſi, ſteatomatoſi &c., premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quae ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obſtructis canalibus bilioſis, tranſitus fit materiae bilioſae in venam cavam, ſic & obſtaculo nato circa ultimos fines venae portarum, ita ut ſanguis in venam difficulter tranſire poſſit, quandoque videntur ſic dilatari rami ſecretorii bilem vehentes, ut & ſanguinem tranſmittant, qui tunc in duodenum exit ſaepe larga copia, & ſurſum vel deorſum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate imprimis difficilis talis tranſitus ſanguinis ex ultimis finibus venae portarum in cavam naſci ſolet, & puto, me in praxi tales caſus ſaepius obſervaſſe, & fere ſemper in macilentis hominibus, atrabilariae temperiei; imprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam ſalivae exſpuendo perdunt; quae caeterum deglutita ſanguini redditur, unde ſeceſſerat. Vidi ſic hominem, cui poſt anxietatem circa praecordia, & cardialgiam moleſtam, oriebatur ſanguinis vomitus, & paulo poſt per

(*a*) Albin. Hiſt. Muſcul. Lib. III. Cap. LXXXI. pag. 300. (*b*) Ibidem pag. 308.

per alvum magna copia etiam exibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in anatome ſatis verſatis, luſtravi magna cum cura omnia viſcera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam inſignem labem in ullo viſcere obſervavimus. Plures poſtea tales caſus vidi, ſed non ſemper funeſtos; imo plurimos vidi evaſiſſe, & poſtea ſatis ſanos vixiſſe, licet tam valida ſanguinis evacuatio contigiſſet, ut convellerentur prae inanitione ſubita vaſorum. Facilè tamen patet, ſemper magnum diſcrimen adeſſe, licet & multi evadant poſt talem ſanguinis vomitum vel ſeceſſum. In omnibus illis vomitum cruentum praeceſſerat tenſio abdominis moleſta, & diu afflixerat cardialgia, imprimis repleto ab aſſumtis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet in hepate haereret obſtaculum, praecipuum tamen aegritudinis ſenſum circa cardiam percipi ab aegris, unde & illud ſymptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel eroſis vaſis, ſanguis effunditur, ſed dilatatis vaſis bilioſis exit in duodenum; unde & illa, quae in anguſtis finibus venae portarum haeſerant infarcta, omni preſſione ſanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vaſa majora (vide §. 140. & 400.) & ſolvitur feliciter hepatis obſtructio.

Similia in praxi videns incepi intelligere, quare *Hippocrates* (*c*) dixerit: *Quicumque ſanguinem vomunt, ſi quidem ſine febre, ſalutare: ſi cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adſtringentibus.* Talia adhibui certe cum optimo ſucceſſu, ut dilatatis & diſtractis vaſis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo ſanguine evacuato, aegrisque talibus multum debilitatis, vaſa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, ſponte ſua contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem* (*d*) memorabilis locus habetur, qui huc ſpectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiae, hepatis, partium circa umbilicum, excreto ſanguine (per alvum dejecto forte) ſervantur, non autem excreto, moriuntur.*

Quam varia, quam multiplex, Icteri idea? Quid icterus ſit, & quomodo mutato colore corporis, & imprimis in tunica adnata, diſtinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem ſupponit vel impeditam ſecretionem bilis a ſanguine venae portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis ſecretae in inteſtinum duodenum. Primum ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cyſtica, vel utraque, in ſanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipſius bilis, cum & illa colore, & aliis ſuis attributis, admodum diverſa eſſe poſſit.

Verum ingens varietas icteri eſt ratione cauſae, quae ſecretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in praecedentibus, talem cauſam quandoque eſſe inflammationem, & quidem iterum vario intenſitatis gradu diverſam: deinde & ſuppuratio, inflammationem ſequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diverſis viis, quibus pus, in hepate col-

(*c*) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.
(*d*) Coac. Praenot. N°. 296. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

collectum, ſibi parat exitum, recenſitae fuerunt icteri ſpecies variae. Ultimo & ſcirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam ſimul conſideretur, partes hepati vicinas, & imprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a ſimilibus cauſis tumentes, bilis exitum impedire poſſe, patebit ſatis, quam multiplex icteri idea ſit, & quod idem nomine morbus a diverſiſſimis producatur cauſis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi inſtituendae, uti & ad formandam Prognoſin circa facilem vel difficilem, poſſibilem vel impoſſibilem, Icteri ſanationem.

Cur aliquando facilè ſanetur, & quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui ſatis cito ſanantur, quando nempe cauſa illos producens levior eſt, vel obſtaculum, impediens liberum bilis exitum, ſponte ſua removetur, vel ſaltem levi negotio tolli poteſt. Sic v. g. a leviori hepatitide, quae per benignam reſolutionem (§. 922.), vel coctionem & excretionem cauſae morboſae (§. 923.), curari poteſt, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a faecibus duris in colo inteſtino collectis (vide §. 918.), compreſſo ductu cyſtico vel communi fit icterus, excuſſo foetu & expulſis faecibus, ſponte ſua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facilè curabilis obſervatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, reſpirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cyſtide fellea bilis; mucoſa viſcida obliniunt totam inteſtinorum ſeriem, tenax meconium magna ſolet copia adeſſe; hinc ſaepe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facile in hepate vaſis retrogreditur in ſanguinem, & ſic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus coloſtrum caſeoſum in duodeno haerens ſimile impedimentum praebet. Saponis veneti ſcrupulus in aquae unciis tribus dilutus, addendo unciam ſyrupi cichorei cum rheo, ſi cochleatim detur ſaepius de die, ſolvit haec concreta, abſtergit blande inteſtini latera, & ſimul hanc ſaburram per alvum expellit; ſicque cita ſequitur ſanatio. Imo & in adultis pituitoſa colluvies in primis viis haerens, icteri cauſa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facilè excutitur; de qua re videantur illa, quae de cura glutinoſi ſpontanei §. 69. & ſequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* (*e*), illumque minimè lethalem & facile ſanabilem pronunciavit. Quandoque & contingit, bilem in cyſtide fellea diu haerentem (ut in literatis ſedentariam vitam degentibus frequenter fit) inſpiſſatam & viſcidiorem redditam difficilius exire poſſe; tuncque *Galenus* (*f*) notavit, idem contingere veſicae felleae, quod in veſica urinaria a retenta nimis diu urina obſervatur, nempe illam quaſi paralyticam fieri, nec commode poſſe ſuarum fibrarum ope bilem jam ſpiſſiorem exprimere. Illis ſine febre icterus naſcebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam ſenſu;

(*e*) De Internis Affectionibus Cap. XL. Charter. Tom. VII. pag. 666.
(*f*) Lib. V. de locis affectis Cap. ultimo. Charter. ibid. pag. 504.

ſu; affirmatque *Galenus*, ſe tales, praemiſſis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, ſaepe uno die ſanaſſe. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo caerulea potius quam flava bilis expellebatur, ſequente pariter ſanatione felici & ſubita.

Cur ſaepe ſit pertinaciſſimus. Si nempe cauſa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillimè tolli poſſit, vel per morbum deſtructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut poſtea bilis ſecretio & excretio nunquam rite perfici poſſint. In cadavere diſſecto cervicem veſicae felleae tophis obturatam vidit *Benedictus* (*g*): ſed noverunt Chirurgi, quam difficile ſit tumores in tophum induratos reſolvere, etiam in locis, ad quae manubus acceſſus datur: turgebat autem haec veſicula fellis ſero pellucido inſipido, quod ad ignem coagulabatur inſtar albuminis ovi; unde patet bilis bonae ſecretionem in hoc aegro jam abolitam fuiſſe. Inventus fuit & ductus cyſticus omnino concreviſſe, ita ut ſtylus immiſſus per aperturam ductus communis, nullo modo potuerit penetrare in ductum cyſticum, nec veſica fellea, quae bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compreſſa, vel guttula contentae bilis exiverit: imo diſciſſa veſica fellea non poterat diſtingui ullo modo apertura ductus cyſtici ex veſica fellea exeuntis (*h*). Quandoque etiam, licet via ex cyſtide fellea in duodenum aperta ſit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus aeque incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du Verney junioris* ſequens obſervatio (*i*). In cadavere virginis triginta circiter annorum, poſt icterum nato hydrope aſcite mortuae, inventum fuit hepar obſcure flaveſcentis coloris, pro magna ſui parte exſiccatum; veſicula fellis, in ſaccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copioſas, & materiam quandam partim glutinoſam, partim lymphaticam & bilioſam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum usque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in veſica fellea ad inteſtinum duodenum; & foemina, quae aegrae adfuerat morbi tempore, teſtabatur, per alvum exiviſſe, dum viveret, omnia ſimilia his, quae in cadaveris veſica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciae icteri, licet viae apertae ſint, ob inſignem morboſam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a ſcirrho hepatis natum icterum debere eſſe pertinaciſſimum.

Cur ſaepe citò, ſaepè tardè admodum occidat. Ubi atrabilaria materies, in aliis viſceribus collecta, ſoluta, & acris facta, impetu ſubito in hepar ruit, cita mors ſequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis eſt, ut vel rumpantur vaſa, vel fiat gangraena brevi totam viſceris ſubſtantiam in putridum tabum reſolvens, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum eſt, tunc niſi ad exteriora tumeat & per-

(*g*) Tabidor. Theat. pag. 58. (*h*) Medical Eſſays Tom. II. N°. XXI. pag. 310.
(*i*) Academie des ſciences l'anneè 1701. mem. pag. 193.

pertundi poſſit, lentior mors, quamvis certa, ſequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icterus eſt, ubi a ſcirrho, calculoſis concretionibus, atrabilario ſanguine tenaciſſimo ſenſim in hepar aggeſto, producitur. Curavi ſexagenariam mulierem, quae per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, ſed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, ſolis oculis profundiſſima flavedine perfuſis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret miſera aegra. Pertinaci uſu ſucci graminis, ſeri lactis & ſimilium, verno tempore; aeſtivis menſibus aquis ſpadanis; hyeme magna copia ſaponis veneti cum melle, tandem incepit ſolvi impacta hepati materies, & ſecutus fuit alvi fluxus per integros ſex menſes durans, & cum levamine omnium ſymptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidiſſima, granulis aſperis parvis, calculoſis, undique reſperſa. Dum autem vires bono victu ſuſtinebantur, & in lauta re conſtitutae nihil deeſſet, a tam pertinaci morbo evaſit, & ſupervixit ſana ſatis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit conſtantiſſimè, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab aegris poſſunt medici: tanto autem magis mirabar aegrotae longanimitatem, quod primis octodecim menſibus vix quid proficerent omnia haec artis molimina, omnesque ejus conſanguinei & amici ſuaderent, ut miſſis omnibus remediis pacata mente exſpectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam praevidebant.

Cur per vices accedat &c. Tales icteri in praxi ſaepius occurrunt, primò ſatis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingraveſcente malo redeunt citius, & affligunt vehementius. In initio ſaepe non detegitur a medicis, vel minus peritis, vel non ſatis attentis, morbus hic, dum poſt levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa praecordia, ſequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales aegri optimè poſtea ſe habere videntur, donec poſt aliquot menſes, in quibusdam citius, in aliis ſerius, redeant improviſo eadem ſymptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes moleſtiae, quae paulo ante adfuerant, ceſſent, hinc multi medici hunc icterum criticum crediderunt, & ſalutarem. Imo & *Sydenhamus* (*k*) minus recte hujus morbi cauſam intellexiſſe videtur: ſub nomine enim colicae hypochondriacae, aut hyſtericae, illum morbum deſcripſit ſequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor haud mitior, quam in Paſſione Colica Iliacave primum obſidet, quem vomitiones ſequuntur enormes, nunc viridis materiae, nunc vero flavae. His accedit (quod ſaepe obſervavi) major animi dejectio deſperatioque, quam in morbo alio quocumque. Poſt diem unum alterumve faceſſit dolor, qui poſt paucas ſeptimanas revertitur, nihilo lenius ſaeviens quam antequam ſolveretur paroxyſmus. Icterum quandoque ſatis ſpectabilem comitem ſibi adſciſcit, intra dies pauculos ſponte evaneſcentem.* Haec autem deſcriptio exactiſſimè quadrat morbo jam adultiori, primi enim inſultus leniores ferè ſemper eſſe ſolent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo faciunt, de die tantum obſervabilem, nam ad lumen

(*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

men candelae omnia leviter flaveſcentia apparent alba; verum in urina ſemper adeſt flavedo ſatis conſpicua, etiam in primis hujus morbi inſultibus. Cum autem frequentes habuerim occaſiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hic paulo accuratius deſcribere.

In juniore aetate rarius occurrit, ſed adultos, & in ſenium jam vergentes frequentius corripit; & praecipue quidem illos, qui diuturno moerore afflicti, vel & memores iras diu noctuque ſub pectore verſant: omnium maxime ſedentariam vitam agentes (hinc literatis viris frequens morbus) uti & lautius viventes, dum poſt paſtum, pleno admodum ventriculo, menſis aſſident prono corpore, ſicque omnia abdominalia viſcera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tenſione moleſta circa praecordia, & ponderis quaſi gravantis ſenſu: quibusdam aliquot a paſtu horis acris ſatis cardiae dolor fit, quem vidi quandoque per plures menſes praeceſſiſſe icterum talem periodicum. Obſervatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinae parum plus coloratae ſunt, & per alvum bilioſa excrementa deponuntur. Poſtea ſubito, nulla ſaepe cauſa procatarctica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas haec ſymptomata duraverunt, remittunt, ſed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibusdam vidi primo tali inſultu totam faciem & pectus flaveſcere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, ſaturatiſſimo colore flavo, & ſatis commodè ſe habent: quosdam & moleſtus dolor lumbos & latera obſidet, antequam icterici fiant, quod & videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*l*) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor ſine manifeſta cauſa, icterici fiunt.* Poſt viginti quatuor horas, quandoque citius, quandoque ſerius, tales aegri commodè ſe habent, & cum pondus illud gravans praecordia non amplius ſentiant, integram ſanitatem brevi futuram confidunt. Urinae ſenſim fiunt minus coloratae, flavus cutis color evaneſcit ſucceſſive, & poſt paucos dies nihil omnino de morbo ſupereſſe videtur. In quibusdam etiam vidi intolerabilem pruritum adfuiſſe toto tempore dum corporis cutis bile perfuſa flaveſcebat. Verum poſt aliquot ſeptimanas, quandoque etiam poſt aliquot menſes, tota haec malorum ſeries eodem ordine redit; & ubi plures tales inſultus paſſi ſunt aegri, manet perpetuus icterus, ſubinde quidem ingraveſcens; ſed non tam validis ſymptomatibus inſultus ſtipatur: color ictericius tunc ſaturatiſſimus per univerſum corpus diffunditur, ipſa ſaliva amareſcit (quod rarius tamen obſervatur), tandem procedente tempore nigreſcunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere ſenſim magis magisque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, inſultum hujus morbi adeo validum eſſe, & febrim comitem adeo intenſam, ut vera hepatis inflammatio ſequatur cum ſubita quandoque morte; aliquando & hepatis ſuppuratio adeo periculoſa, qualis caſus

(*l*) Coac. Praenot. N°. 325. Charter. Tom. VIII. pag. 870.

caſus in actis Edinburgenſibus (*m*) habetur. Frequentius autem prior morbi decurſus obtinet, tandem, niſi curetur, lenta morte finiendus. Faeces alvinae quandoque aliquot diebus ante hunc paroxyſmum incipiunt eſſe albae, griſeae, argillaceae; quandoque in primis morbi inſultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum ſimul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia haec ſymptomata manifeſte docent, morbi hujus cauſam eſſe impedimentum, quod bilis cyſticae exitum in inteſtinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, veſicam felleam diſtendit magis magisque, donec vel mole collectae bilis, vel majori acrimonia ſtagnando nata, aut obſtaculi impedientis, in cervicem anguſtiorem veſiculae felleae pulſi, irritatione, oriantur dolores, ſpaſmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietiſſimae jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concuſſionibus, & imprimis validiſſima preſſione diaphragmatis & muſculorum abdominalium ſimul agentium expeditur illud obſtaculum bilis egreſſum impediens, vel bilis in cyſtide contenta retroprimitur in ſanguinem; ſic cauſa nimis diſtendens veſicam felleam tollitur, vel ſaltem inſigniter minuitur; ſed icterus fit; & ſi cauſa, exitum bilis impediens, non fuerit ſimul remota, ſenſim iterum accumulata bile eadem redit tragoedia. Verum ubi ſaepius in ſanguinem retropreſſa bilis fuit, ſic dilatantur haec vaſa, ut hoc fieri poſſit longè minori vi; & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, ſubinde quidem ſaturati magis coloris, poſt levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, ſed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt haec ſymptomata, cum levior vis ſufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Saepe miratus fui, tales aegros, licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum ſatis integrum habuiſſe, digeſtionem ciborum utcumque ſucceſſiſſe, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copioſior & acrior pro tempore ſupplet cyſticae bilis defectum: Forte etiam pars bilis cyſticae in hepar retrogreſſae in porum hepaticum venire poteſt, ſicque bilis hepaticae actionem augere. Vias enim adeſſe ex poro hepatico in cyſtidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales aegri emaciantur plus minusve, & tandem diuturnitate morbi, nimis diſſoluto a bile admiſta ſanguine, hydrops naſcitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obſtaculum, bilis exitum ex veſica fellea impediens, poſſe hujus morbi cauſam eſſe, & variam eſſe difficultatem curae, prout haec cauſa facilius vel difficilius tolli poteſt. Quandoque vidi, bilem, inſtar tenacis glutinis cohaerentem, vomitu redditam fuiſſe, nunquam poſtea redeunte ictero. Verum obſervationes numeroſiſſimae docuerunt, frequentiſſimam periodici icteri cauſam eſſe calculoſas concretiones in veſica fellea natas, & ubique apud auctores tales caſus inveniuntur: bilis enim retenta ſatis cito calculos producit: quod & obſervavi in bile, quam ſponte in vaſe vitreo puro reliqueram, ut putreſceret; in fundo enim vaſis grumos calculoſos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci, nul-

(*m*) Tom. II. N°. XXIX. pag. 345. &c.

nullum vidi ferè curatum fuiſſe, quin in faecibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint (quas ideo ſemper ſollicitè inſpiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum paſſorum diſſecui, & ſemper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentiſſimi mihi occurrerunt tales, qui externè colorem & unctuoſitatem ferè ſaponis veneti habebant, diffracti vero nucleum oſtendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc ſervo diverſae magnitudinis, pyramidalis fere figurae omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quae poſtea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex veſica fellea eduxi alterius vetulae, quae poſt diuturnum icterum hydropica perierat. Dum haec ſcribo, curam habeo Illuſtriſſimae matronae, quae per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & duriſſimos, ſubinde albos nigris punctis variegatos, rarius flaveſcentes, qui molliores ſunt; ſimul & magna ſatis copia ſabuli quaſi craſſioris in faecibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen piſum mole non ſuperant; unde adhuc majores latere ſuſpicor, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menſes in cadavere Nobiliſſimi viri, poſt icterum periodicum aliquoties perpeſſum hepatitide mortui, inveni in inteſtinis tenuibus calculum, colore hyſtricis Americani adeo famoſum lapidem referentem, in exteriori ſuperficie ſatis mollem, ſed nucleum longe duriorem & magis fuſci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, niſi exitum bilis ex veſica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverterint medici, neque inde concludi poteſt, quod cauſae icterum producentis vice fungi non poſſint tales concretiones calculoſae. Simul & intelligitur, calculis his ſitum mutantibus, liberam denuo viam fieri poſſe bili in inteſtina, imo & quandoque una cum ictero faeces alvinas flaveſcere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari ſolent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impedientibus liberum exitum, non tamen adeo exacte obturantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi poſſit. Certe omnia ſymptomata ſimilia obſervamus, ubi calculus veſicae liberam urinae emiſſionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (*n*) in medicos inſurgere, quod Icteri cauſam ponerent in obturatione ductus cyſtici; ut nempe ſuum fermentum ſtercoreum, de quo tam multa ſomniaverat, ſtabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cyſticae exitum impediri, & faeces albeſcere, abſque ullo colore icterico in cute obſervato: verum tunc bilis retinetur quidem in cyſtide fellea, ſed nimis tenax & viſcida in hepatis vaſa regurgitare nequit, ſed ſenſim aucta copia immaniter diſtendit cyſtidem felleam; qualis caſus ſatis mirus habetur (*o*) in puero duodecim anno-

(*n*) In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoriſtarum paſſiva deceptio atque ignorantia*. Cap. IV. pag. 820. &c. (*o*) Medical Eſſays Tom. II. N°. XXX. pag. 352. &c.

norum, qui delapſus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde poſt varia mala perpeſſa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cyſtis fellea prodigioſae molis, continens octo libras bilis ſpiſſioris, ex quâ jam varii ſacci concentrici formati fuerant, tanto firmioris conſiſtentiae, quanto magis propinqui erant cyſtidis lateribus; illi vero qui verſus centrum cyſtidis haerebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus ſolito amplior erat, plenus multis lapillis ſpongioſis & parvis, flaveſcentis coloris, qui aquae immiſſi innatabant: interim tamen notatur, praeter colorem album faecum alvinarum nulla adfuiſſe Icteri ſymptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales Icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Praeceptore* monitus primo, & dein in hac ſententia medicarum obſervationum lectione confirmatus, ſemper cogitavi de calculis in cyſtide fellea haerentibus, atque ad hunc ſcopum totam indicationem curatoriam direxi, ſatis felici ſaepe ſucceſſu.

Sponte patet, duo tantum hic prodeſſe poſſe, vel ut ſolvantur calculi concreti, vel ut expediantur viae, per quas tranſire poſſint in duodenum; tunc enim ſpes eſt, per alvum cum reliquis contentis inteſtinorum exire poſſe.

Multa tentavi, ut invenirem menſtruum, quod ſolveret haec concreta calculoſa, & ſimul tuto & integris viribus pervenire poſſet ad illa loca; ſed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem eſt, quod largo & continuo uſu ſucci graminis, taraxaci, cichorei, fumariae & ſimilium, obſervaverim, minuta quaſi fragmenta calculorum cum faecibus alvinis exiviſſe, imo quandoque excrementa alvina dura extrinſecus his grumis quaſi aſpera fuiſſe, & in tranſitu per anum excoriaſſe finem inteſtini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores aſperi calculi, imo & ſabulum in veſica fellea, ductu hepatico, & ipſa hepatis ſubſtantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem caſum vidit *Veſalius* (*p*) in cadavere *Proſperi Martelli*, Patritii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein ſubita morte perierat. Invenit enim *bilis veſiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adaequantem*, & *exiguis lapillis quodammodo plenam*, *qui invicem connexis granis ſeminibusve milii*, *aut potius aſperae ſuperficiei vulgaris officinarum tutiae*, *erant ſimillimi*. Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concreſcere, neque etiam longo temporis ſpatio in majores calculos formari; & falſo quis crederet, dum haec quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuiſſent majores calculi.

Praecipua ergo curationis ſpes eſt, ut calculi hic haerentes, ſenſim dilatatis viis, exeant per anguſtum ſatis collum cyſtidis felleae, & inde per ductum cyſticum & communem in inteſtinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam eſſe, verum obſervationes certiſſimae & ſatis numeroſae docuerunt, miro modo illam dilatari poſſe, ut magni etiam ſatis calculi exitum in-

(*p*) In Epiſtola de radice chinae Tom. II. pag. 674.

inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui ſaepius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculoſi, adeo amplos, ut digitum indicem facilè intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulſionem: enormis enim vomitus ſolet comitari colicas illas Ictericas dictas, ut violentis illis concuſſibus abdominis propellatur calculus. Verum & ſimilis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in veſicam depellitur, uti noverunt omnes medici. Ubi autem ſemel dilatatae hae viae calculum majoris utcumque molis tranſmiſerunt, tunc poſtea minori cum moleſtia & plures expelluntur, uti ex obſervationibus jam memoratis conſtat. Imo non facile deſperandum eſſe de expulſione magnorum calculorum experimenta practica perſuadent. Vidi in propriae uxoris matre, poſt plures periodicos tales icteri paroxyſmos, ſubito ortum fuiſſe dolorem ſatis intenſum, cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monſtrabat) ubi duodenum locatur: poſt quadrantem horae ceſſabat dolor, cumque ſollicitè luſtrabantur faeces alvinae, poſt biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc ſervo) pollicis articulum aequans, albicans exterius & durior, unctuoſus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quaſi foveas ejus ſuperficiei impreſſas obſervarem, ſuſpicabar & alios adfuiſſe ipſi adjacentes; & poſtea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem ſatis benè ſe habuit, ab ictero illo libera. Plures ſimiles caſus in praxi vidi, & in hiſtoria medica adhuc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia ſymptomata docuerant, illos non fuiſſe genitos in inteſtinis, vel diuturna in illis mora inſigniter mole auctos, ſed ex veſica fellea expulſos, intra paucorum dierum ſpatium exiviſſe per anum, & manifeſta ſedis dolentis mutatione tranſitum ſuum per inteſtinalem fiſtulam indicaſſe, dum vel aſperitate, vel majori mole, non niſi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recenſendis immorari inutile duxi, cum hactenus dicta ſufficiant ad demonſtrandum, quod in Ictèris Periodicis de calculo, ut cauſa, ſemper cogitandum ſit; nec facile deſperandum de poſſibili horum calculorum egreſſu ex cyſtide fellea in duodenum, licet etiam ſatis magnae molis fuerint, cum miris modis arctae hae adeo viae dilatari poſſint; uti docuerunt aegri, ſanati a pertinaci ictero poſt talium calculorum expulſionem, & obſervata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heiſterus* (*q*) in veſica fellea cadaveris foeminini publicè diſſecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intenſe flavum ſed ſatis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod caeteroquin nonniſi accurata inſpectione detegi poteſt, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti potuerit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

Cura autem talibus aegris adhibenda eſt, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adſunt; vel dum haec jam ceſſarunt, & icterus ſuc-

(*q*) Acta Phyſico-Medica Natur. Curioſ. Vol. I. pag. 404.

ſucceſſit. Illo tempore, dum moleſtiſſima illa ſymptomata urgent, nihil melius eſt, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; ſic facilius vomunt repleto parum ventriculo: & praeterea vomitus ille diutius ſuſtinetur, dum nauſeanti adhuc ſtomacho poſt ſingulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturae molimen conducit quam optimè, ut loco ſuo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, ſi nondum penitus impeditus ſit exitus; vel ſaltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodeſt & idem remedium forma clyſmatis injectum, ut eluantur craſſae faeces in colo haerentes, quae, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire poſſunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum ſucceſſu optimo, ut compeſcantur illae turbae. Nec nocebit hoc calculorum expulſioni, imo obſervatum fuit, potius prodeſſe: ſummae enim fiunt tunc imprimis moleſtiae, quando calculus in anguſtiis ductus cyſtici, vel & in ductu communi prope duodenum haeret, conſtrictis ſaepe ab irritatione aſperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo tranſire poſſit. Opiata autem, uti omnibus medicis notum eſt, dolorem ſopiendo, ſimul ſpaſmo contractas partes reſolvunt, ſicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapſus in ureterum anguſtiis haeret, tam felici cum ſucceſſu opiatis utuntur medici, dum ſimul decoctis emollientiſſimis, oleo amygdalarum copioſo, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem ſigna docent, inflammationem metuendam eſſe, vel plena ſatis ſanguine vaſa a validis illis vomendi conatibus nimis diſtendi vel & rumpi poſſe, tunc ſanguinis miſſio conducit; quae caeteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi cauſam nihil efficere valet.

Poſtquam illa ſymptomata ſedata ſunt, ſaepè intra paucos dies tales aegri ſe integre ſanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem reſpuunt. Sed ſerio monendi ſunt, latere adhuc mali radicem, unde poſtea repullulabunt denuo dira haec ſymptomata, niſi tollatur. Indicatio tunc eſt, ut ſolvantur vel expellantur illae concretiones calculoſae; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoſcitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores ſunt, & minores illi calculi; hinc forte vel ſolvi poterunt, vel ſaltem facilius expelli. Videntur enim *Gliſſonii* obſervata evincere (vide §. 916.), quod hyemali tempore in bobus natae incruſtationes calculoſae vaſorum ſolvantur denuo, dum verno tempore recens gramen paſcuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore ſibi & ſuis victum parare coactus, expenſis remediorum impar erat; ſimul tamen conſtantis animi & recuperandae ſalutis avidiſſimus: hinc promittens curationem facile perſuaſi illi, ut ſolo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & poſt primam ſectionem renaſcens, incoquebat carnium juſculo, illoque ſolo fere utebatur cibo. Primo tempore curae liberè fatebatur talem victum ſibi minus placere, ſed ſenſim aſſuetus abſque ullo poſtea faſtidio ſumſit, & per in-

integrum fere biennium, ſolis hyemalibus menſibus, ſaltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, ſe ſolo ſapore optima jam poſſe diſtinguere paſcua, & clam debere ſibi victum in pratis colligere, dum ruſtici experti, quam magnam copiam graminis quotidie abſumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinaciſſimo Ictero ſola hac methodo, licet jam ſaliva ipſi amareſceret; & vidi illum pluribus annis poſtea incolumi ſanitate frui. Multis profuit, quotidie ſi potarent ſex vel octo libras ſeri lactis recentis per menſes: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & coloſtro caſeoſo; ſed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meraciſſima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & ſimilibus dedi, cum ſero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam ſalis polychreſti diſſolvi; dein addidi uncias duas vel tres ſyrupi quinque radicum aperientium, fumariae, vel ſimilis: hora ante jentaculum, prandium, & coenam, tertiam partem talis decocti ſumebant per trimeſtre ſpatium; dein aeſtivis menſibus aquas ſpadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam ſaponis veneti, ſuperbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci uſu talium remediorum ſanatos fuiſſe tales icteros, & ſemper in faecibus tunc inveni calculos, vel grumos ſaltem calculoſos magna ſatis copia. Simul monebam, ut ſaepius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus veſicae felleae infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut ſic moti & ad ſe mutuo attriti calculi, minuerentur, vel ſaltem illorum incrementum impediretur, ſicque ad faciliorem exitum diſponerentur.

Ubi autem calculi in veſica fellea haerentes admodum magni ſunt, vel viae, per quas tranſire debent, non ſatis dilatabiles, tunc parum ſpei ſupereſt, cum hactenus non ſint cognita remedia, quae calculum talem certo ſolvere poſſent. Obſervata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cyſtidem felleam accreviſſe peritonaeo, & inflammatione & ſuppuratione ſequente feciſſe ulcera fiſtuloſa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex veſica fellea, in fundo ſuo per ſuppurationem aperta, viam ſibi fecerant. Unde non ſine ratione *Celeberrimus Petit* (r) tanquam poſſibilem & utilem propoſuit ſectionem veſicae felleae, ut educerentur calculi; ſi nempe conſtaret, fundum cyſtidis felleae peritonaeo accreviſſe. Signa autem, quibus hoc cognoſci poteſt, ibi recenſentur, & plures obſervationes ibi habentur, quae hanc rem illuſtrant; dum nempe pro abſceſſu habebatur tumor veſicae felleae diſtentae, & pertundebatur. Notandum autem, periiſſe illos, quibus bilis, non accreta peritonaeo veſica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius ſollicitè indagandum eſſe, merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, ſed certe audacior ille fuit, qui primus ex veſica urinaria ſectione calculum educere tentavit.

Cur

(r) Memoires de l'Academ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155--188.

Cur in acutis tam calamitoſus ante ſeptimum diem? Acutos morbos ſimpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, ſed tamen quatuordecim dierum ſpatium percurrere ſolent, imo ad vigeſimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velociſſimi autem morbi, qui ante ſeptimum diem finiebantur, ſimulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quae ad §. 587. & §. 741. de criſi & diebus criticis dicta fuerunt, conſtitit, coctionem materiae morboſae, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento exſpectari non poſſe, ſed tantum ubi ſtatum jam adeptus eſt morbus, vel jam incipit ſequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante ſeptimum diem icterus fit, ſemper ſuſpectus eſt, quia potius morbi augmentum deſignat, & hepatis hactenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fuſa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, peſſimam hepatitidem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (*s*) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante ſeptimum diem, malum.* Verum prudentiſſimè ſubjunxit: *Niſi humores per alvum cedant.* Si enim pulſa in hepar materia difficulter quidem tranſeat, hincque obſtructionem faciat, tamen ſatis cito, dilatatis vaſis bilioſis, in inteſtina venire poteſt, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque tranſitus eſt quaſi materiae minus meabilis, per febrim motae quidem in venam portarum, ſed non diu ibi haerentis, & abſque damno hepati inflicto per ductum hepaticum in duodenum inteſtinum expulſae. Vidi plures tales caſus, & inter illos hominem curandum habui, qui media nocte in aquam delapſus, ſummopere territus hinc, ſequenti die acuta ſatis pleuritide in latere ſiniſtro aegrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verum eodem die veſperi quinquies alvum depoſuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus uſque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, ſatis foetida, dein fuſca, ultimo cinerei coloris, olidiſſima: Die decima quarta largus ſudor criticus morbo finem impoſuit. Forte & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (*t*), ubi legitur: *In bilioſa febre ante ſeptimum diem icterus cum rigore ſuperveniens febrim ſolvit: ſine rigore vero ſi fiat intempeſtivè, lethale.* Icterus enim talis obſtrui quidem hepar deſignat, ſed rigor comitans ſuadet, non diu in venae portarum anguſtiis haeſuram illam materiam immeabilem, ſed jam ſolvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in Commentariis §. 741., dum de rigore critico, qui febrim ardentem ſolvit, dicebatur.

Damnoſum autem fuiſſe Icterum in morbis acutis ante ſeptimum diem, ſi nulla evacuatio tolleret materiam, qua hepar gravabatur, conſtat ex pluribus obſervationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923. 4. Et in loco ibidem citato (*u*) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut haemorrhagiam narium, & quandoque omnia haec ſimul, profuiſſe: alium vero

(*s*) Aphor. 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174. (*t*) De acut. morbor. vict. Charter. Tom. XI. pag. 163. (*u*) Epidem. I. textu 65. Charter. Tom. IX. pag. 66.

vero aegrum, cui ſexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periiſſe. Sed & alibi (*w*) de *Hermocrate* legitur, qui ſexto morbi die ictericus factus fuit; verum urinae erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius ſpatium temporis protractus fuerit, tamen vigeſimo ſeptimo die mortuus eſt. Alvo quidem vigeſimo quarto die tenuia liquida & copioſa prodierunt, ſed nullo cum levamine, cum ſero nimis hoc factum fuerit. Tota enim ſpes felicis eventus in hoc caſu eſt, ut cito exeant de corpore illa, quae in hepar per vim morbi pulſa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem poſt ſeptimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metaſtaſim, relicta priori ſede, alia loca occupare poſſe, & novos morbos producere, patuit ex illis, quae ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. conſtitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud tranſire ſolummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abſceſſum periculoſum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 935. pluribus explicatum fuit. Licet ergo poſt ſeptimum diem ſperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, ſed coctam jam & ſubactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda ſunt, niſi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc diſtinxit *Hippocrates* (*x*) dicens: *Quibus in febribus die ſeptimo, aut nono, aut decimoquarto, icterus obortus fuit, bonum:* (in *Coacis* habetur *judicatorium*; & ſimul laudatur, ſi *undecimo die* hoc contigerit) *niſi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum.* Si enim indureſcat hypochondrium, ſignum eſt, materiam illuc delatam retineri, ibique vel vomicam excitare, vel liquidiori parte diſſipata ſcirrhum naſci; unde alibi generale hoc practicum axioma poſuit (*y*); *Ictericis jecur durum fieri, malum.*

Cum autem criticas perturbationes ſaepe comitetur anxietas, abſque ſignis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metaſtaſes materiae morboſae coctae & mobilis redditae ad hepar fiunt, ita tamen ut ibi non haereat diu, neque ſaepe eo usque impediat liquidorum per venae portarum tranſitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri poſſunt illa, quae in Commentariis §. 633. habentur.

Cur dyſenteria larga &c. Quia tunc per inteſtina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putreſcant, hinc acrior ſemper talis materia in tranſitu per inteſtina dolorem facit & tormina, ſive difficultatem inteſtinorum. Verum cito deſinere debet, ut ſalutaris ſit, evacuata nempe omni materia morboſa, & non laeſa inde viſceris integritate. Secus enim corrupto hepate diuturna & inſanabilis dyſenteria naſcitur. In illis febribus epide- mi-

(*w*) Epidem. III. aegrot. 2. ibid. pag. 210. (*x*) Aphor. 64. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 175. Et Coacar. praenot. N°. 122. Charter. Tom. VIII. pag. 858. (*y*) Aphor. 42. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

micis ab *Hippocrate* (*z*) deſcriptis, in quibus aegris quibusdam ſexto die morbus regius accidebat, notat, pleriſque morbum in dyſenteriam deſiiſſe, ſicque multos ſoſpites evaſiſſe. Laudavit & dyſenteriam non longam in lienoſis (*a*). Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in inteſtina venire poterit. Unde iterum patet, ſolennem ſatis hanc naturae viam eſſe, ut materia morboſa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dyſenterico eliminetur de corpore.

Cur miſſio ſanguinis &c. Miſſio ſanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob cauſam adhiberi ſolet, ut nempe laeſio ulterior vaſorum inflammatorum impediatur, copia ſanguinis & ejus impetu in vaſa obſtructa imminutis (§. 396.); vel ut vaſis diſtentis ab immeabili materie reſtituantur oſcillationes elaſticae per imminutionem diſtendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculae obſtruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi poſſint in loca latiora, ſicque obſtructio ſolvi (§. 400.). Facile autem patet, omnes hos effectus miſſionis ſanguinis minorem efficaciam habere in ſananda hepatis inflammatione, cum ſanguis venae portarum jam venoſus ſit, antequam in convergentium ramorum anguſtias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia in hunc ſanguinem admodum debilis ſit: ubi vero inflammatio haeret circa fines arteriae hepaticae, tunc major effectus, ſimilis nempe ut in reliquo corpore, a ſanguinis evacuatione exſpectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venae ſectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compeſcere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vaſis, diluentibus & attenuantibus remediis faciliorem ingreſſum & miſcelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparſim in *Hippocratis* operibus videmus, quod in morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illorum mentionem fecerit, quam pulſus. Videantur illa quae ad §. 701. & 735. de hypochondriorum ſtatu, ut ſigno in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retroſurſum elevatione ad §. 909., tanquam ſigno paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urinaeque &c. Conſtans obſervatio eſt, prima icteri ſigna in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum ſaponacea ſit, facillime in aquoſa parte ſanguinis ſolvitur, & cum illa per talia vaſa movetur, quae tenuitate ſua & ſanguinem rubrum & ejus ſerum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus imprimis vaſis conſtat, & nudis fere, vel ſaltem tenuiſſima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile ſanguini permiſta ſtatim ibi animadvertitur. Renum vero vaſa, urinam ſecernentia, pariter excludunt ſanguinem rubrum & ſerum, ſolam aquoſam partem ſanguinis cum ſalibus & oleis ſanguinis acrioribus redditis, ipſi permiſtis, admit-

(*z*) Epidem. I. textu 45. &c. Charter. Tom. IX. pag. 66. (*a*) Coac. Praenot. N°. 466. Charter. Tom. VIII. pag. 879. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281

mittunt; unde ob eandem rationem, bile ſanguini admiſſa, ſtatim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis craſſior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copioſa vaſa, ſanguine rubro plena, colorem flavum minorum vaſorum obfuſcant, ut in labiis v. g. ubi pariter craſſa cutis abeſt. In diuturno vero ictero ſolvitur ſanguis a bile admiſſa, pars rubra ſanguinis ſenſim minuitur, copia bilis in ſanguinem retropulſae augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flaveſcit, ſimulque faeces alvinae, nulla bile tinctae amplius, apparent albae, vel griſei coloris; & ſimulac illae denuo flaveſcere incipiunt, urinae & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile tranſire per illa vaſa, quae chylum vehunt, vel lac a ſanguine ſeparant: nam chylus in vaſis lacteis, ciſterna lumbari, ductu thoracico, ſemper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in ſanis bilis contentis inteſtinorum permiſceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus ſaturata flavedine tingebantur, reliquae corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris abſque ulla amaritie. Difficilius etiam tranſit per intricatam fabricam glandularum ſalivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini aegros de amaro ſalivae ſapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigiſſe obſervavi, ſed non ſemper. Tandem in pertinaciſſimis icteris adeo corrumpitur bilioſa cacochymia ſanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore ſuperſit, & omnes partes internae & externae bile tingantur, nequidem ipſis oſſibus & cartilaginibus exceptis: quin imo & tenuiſſima fluida, quae per oculorum vaſa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfuſa, quod bis ſe obſervaſſe teſtatur *Celeberrimus Hofmannus* (*b*).

Cur vitia inflammatoria, ſuppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava ſua parte, adeoque vel ſola vicinia hae partes male affectae nocere hepati poſſunt. Secundo, quia ſanguis venoſus a viſceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, atque inde per totum hepar diſtribuitur, ſicque facile vitia in his viſceribus nata hepati communicantur, vel ſaltem turbatur in hepate bilis ſecretio, ad quam omnium horum viſcerum ſanguis venoſus requiritur, ut demonſtratur in Phyſiologicis (*c*).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obſtructo, liber tranſitus ſanguinis per venae portarum anguſtias, adeoque & venae viſcerum abdominalium chylopoieſi inſervientium evacuari nequeunt, dum arteriae pergunt adferre; unde omnia haec vaſa plena manent & diſtrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa praecordia, dum male affectum eſt hepar; uti etiam quare dolores validi diverſa ſaepe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus meſenterium affigitur, dum mali cauſa in hepate haeret. Hinc toties nephritidi, inteſtinorum inflammatio-

(*b*) Frid. Hofm. medic. ration. ſyſtemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.
(*c*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 350. 4.

tioni, aut ſpaſmodicae contractioni adſcribuntur illi dolores, dum paulo poſt ſequens icterus veram cauſam demonſtrat; quod & ſibi contigiſſe *Mortonus* (*d*) candide fatetur.

Cur jecur tam immenſum augeri &c. Quantam molem hepar acquirere poſſit, dum ſuppuratione facta abſceſſus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obſtructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vaſa hepatis mollia & pulpoſa diſtenduntur facile, ſicque moles hujus viſceris augetur ſaepe immaniter; qualis caſus hepatis ſcirrhoſi ad §. 946. habetur. Sed haec dilatatio vaſorum, quae hujus viſceris ſubſtantiam conſtituunt, tunc locum habebit, ſi humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire poſſint. Videtur autem quandoque contingere, obſtructis bilioſis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venae portarum, qui cum venae cavae ramulis per hepar diſperſis communicant, ut facillimus tranſitus ſanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vaſa obſtructa, nec dilatabuntur; imo collabentur tandem, & concreſcent cum liquido contento quieſcente, ſicque hepar minuetur mole, exſuccum & aridum quaſi reddetur. Praeterea detectae fuerunt quaedam venae in meſenterio (*e*), quae non exeunt in venam magnam meſentericam, ſed ſanguinem ſuum in ipſam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venae portarum anguſtias in hepate, ſanguinem, per binas arterias meſentericas allatum, & per hanc viam redire poſſe ad cor, inſalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venoſus ſanguis in arterias redire poteſt, cum hic nullae ſint valvulae, uti alia occaſione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis ſublata, languidam vitam trahunt tales aegri, illudque viſcus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, aſcitem cum tympanitide paſſi, & cui ſanguis ſurſum & deorſum copioſe exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*f*), hepar vero aridum & retorridum. In mulieris ictericae ſimul & hydropicae cadavere invenit (*g*) *jecur aridum, atrum, exſuccum, & inſtar corrugati corii ita in ſe contractum, ut vix aequaret geminum pugnum.* Exſucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

Cur hydrops a malo hepatis & tympanitis eo crudelior. Poſtea, ubi de hydrope agetur, demonſtrabitur, defectum partis craſſioris rubrae in ſanguine diſponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in ſanguinem, ille ſic diſſolvitur, ut nulla penitus rubedo ſuperſit. Praeterea in Phyſiologicis (*h*) inter alios uſus omenti & ille recenſetur, quod venoſis oſculis bibulis reſorbeat tenuiſſimum illum halitum, qui in abdomine vivi & ſani animalis ſemper adeſt: cum autem venoſus ſanguis omenti omnis in hepar eat, ſi in hoc viſcere impedimentum fuerit, non poterunt venae omen-

(*d*) Oper. Medic. Lib. III. Cap. XIII. pag. 138. (*e*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 336. (*f*) Obſerv. Medic. Lib. II. Cap. XXXV. pag. 153. (*g*) Ibid. Cap. XXXVI. pag. 154. (*h*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 331.

omenti evacuari, adeoque & impedietur illa reſorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuiſſimus, ſicque aſcites naſci poterit. Noverunt autem omnes practici, quam raro curetur hydrops, cujus cauſa a male affectis viſceribus, imprimis ab hepate, pendet. Licet enim per punctionem abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquae, ſuperſtes tamen manet inſuperabilis ſaepe cauſa, hydropem regenerans, & ſaepe ſatis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maximè metuendam eſſe, patuit ex illis, quae ad §. 918. & 933. dicta ſunt; & antea ad §. 647., ubi de cauſa materiali ructuum & flatuum agebatur, conſtitit, per ipſam putredinem extricari aërem latentem in fluidis noſtris, & elaſticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites ſequatur, uti jam ad §. 939. monitum fuit, & poſtea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicetur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de cauſis, unde hepar adeo exſiccari poſſit.

Quae dyſenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in inteſtina viam invenerit, quae acrimonia ſua irritando tormina & dolores ſaepe validos, cum continuo teneſmo deponendi alvum, producit. Dum ſic evacuari poteſt materia morboſa, manente viſceris hujus integritate, ſalubris erit talis dyſenteria; uti paulo ante obſervationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abſceſſu, acrius jam redditum, in inteſtina depluit, longè periculoſior dyſenteria eſt. Si vero corrupti hepatis liquamen putridiſſimum, vel ſcirrhi in cancrum degenerantis acris ichor, in inteſtina venerint, lethalis ſequitur dyſenteria, nulla arte curabilis. Non ſine ratione *Hippocrates* (*i*) malas dixit eſſe dyſenterias, quae cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illae dyſenteriae, quas obſervaverat in Epidemicis, in aegris quibus ſexto morbi die Icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum diſcrimen facit.

(*i*) Praediction. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

VEN-

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. Ut reliquae partes, ita quoque ſtomachus vera inflammatione corripi poteſt. Cujus ſigna, & effectus haec fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipſo ſtomachi loco; ejus exacerbatio in ipſo puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentiſſimus ſtatim ab omni ingeſto, cum ſingultu dolorifico; anxietas ſumma & perpetua circa praecordia; febris acuta continua. Ejus cauſae generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingeſta.

Cum antea (373.) demonſtratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, inflammationis ſedem eſſe; patet ſatis & in ventriculo talem morbum obtinere poſſe. Arte enim *Ruyſchiana* demonſtratur, numeroſiſſimas arterias per ventriculi ſubſtantiam diſtribui, & innumeris Anaſtomoſibus inter ſe mutuo uniri, ut a variata preſſione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diverſis ramis ſuas arterias ventriculus accipit (*k*). Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de praecordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quae §. 382. de ſignis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnoſis hujus morbi: praecipua autem ſigna ſunt ſequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipſi a ſiniſtris adjacere, pancreas vero ſupponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam eſſe, ejusque orificium ſuperius per diaphragma tranſire, ex Anatomicis notum eſt: unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnoſin dubiam forte facere poſſet. Accedit, quod ventriculi ſitus mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingeſtis diſtentus eſt. Praeterea quandoque & mirae varietates in ſitu viſcerum obſervantur, & praeſertim in ventriculo, uti alia occaſione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognoſi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud ſignum fere pathognomicon eſt, dum ab ingeſtis etiam parca copia, & talibus, quae caeteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio haeſerit, illa irritatur quidem a ventriculo diſtento, ſed non ilico ſentitur

(*k*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 77.

tur doloris exacerbatio, ſi parum ſimul in ventriculum ingeratur. Solet tunc ilico ſequi vomitus, ſed ſummo cum dolore, dum pars haec inflammata convellitur, ac diaphragmate & muſculis abdominalibus ſimul agentibus, validiſſime comprimitur. Quare autem & ſingultus ſequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quae antea ad §. 659. de ſingultu dicta fuerunt.

Anxietas ſumma &c. Numeroſiſſimos nervos per ventriculum diſtribui, docet Anatome; imo par octavum vicinum & contiguum eſſe ſuperiori ventriculi orificio, omnibus notum eſt; quod par nervorum per omnia viſcera abdominalia ſe diſtribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatae ventriculi diſtrahunt & irritant nervos vicinos, moleſtiſſimi ſpaſmi in omnibus viſceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem naſci antea (§. 633.) demonſtratum fuit. Hinc obſervantur a venenis aſſumtis tantae anxietates, dum adhuc in ventriculo haerent; imo dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facile putrefacienda piſcium hepata majori copia fuerunt aſſumta, intolerabilis anxietas naſcitur, donec vomitu haec excuſſa de ventriculo fuerint.

Febris acuta continua, quae omnes inflammationes alicujus momenti, imprimis in viſceribus, comitari ſolet. Ratio autem hujus rei in hiſtoria inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De cauſis vero generalibus inflammationis jam ſaepius dictum fuit, quae omnes & hic locum habere poſſunt. Omnium forte frequentiſſima cauſa hujus mali eſt potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam ſaepius in praecedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verum directe in ventriculum delabitur talis potus, adeoque ibi imprimis mala producet; & quandoque ſubito ſpaſmo ſic ſtringitur utrumque orificium ventriculi, ut ſurſum vel deorſum ne guttula quidem exire poſſit, praecipue ſi maximam copiam potus gelidiſſimi, a laboribus aeſtuans homo & ſitibundus, ſimul & ſemel ingurgitaverit; a qua cauſa mortem poſt intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hofmannus* (*l*) plures ſimiles caſus recenſet inflammationis ventriculi ab hac cauſa natae, & merito ſtatuit, hunc morbum ſaepius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas ſimile malum in ventriculo producere poſſe, ſatis patet, & in partibus externis corporis ſaepe videmus inflammationem per vicina loca ſe diſpergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum, imo jam gangraenoſum, inventum fuiſſe, qualia exempla plura ſparſim apud *Bonetum* habentur.

Acria ingeſta. Ventriculum humanum ſine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis conſtat, qualia plurima recenſet *Swalve* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quae inter deglutiendum, ſi tangerent fauces, acrimonia ſua illas laederent, impune ſaepe ventriculo reci-

(*l*) Frid. Hofm. Opuſc. Pathol. Pract. decad. 2. Diſſert. VII. pag. 466.

recipiuntur. Acerrimis aromatibus, Pipere, Zingibere &c. languentem a quotidiana crapula ventriculum excitare ſolent helluones: medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mixtos, forma pilulari toties exhibent aegris abſque ullo damno. Tithymali Cauſticum ſuccum ficubus inſtillari juſſit *Hippocrates* (*m*); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim obſervatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, ſpaſmos horrendos, & inflammationem peſſimam producere. Imo dum ſubita morte peremtorum cadavera luſtrant medici, ut ad judices de cauſa mortis referant, ſi inflammatum ventriculum aut eroſum invenerint, acre venenum ingeſtum fuiſſe ſuſpicantur. Plures caſus habet, qui hanc rem confirmant, *Wepferus* (*n*). Sed & alia ſunt, in quibus tanta acrimonia ſenſibus non detegitur, & quae tamen latente ſtimulo, ſed vix domabili, poſt ſpaſmos ſummos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem caſum habet *Hofmannus* (*o*), ubi a granis octo vitri antimonii, in ſubſtantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbiſſimo excitabatur, dein convulſio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicae ventriculi interiori adhuc adhaerebat.

Praeterea obſervatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingreſſam, in ventriculum deponi, & peſſimas inflammationes & gangraenam ſaepe facere. *Helmontius* (*p*) cadaver ſecuit hominis peſte mortui poſt ſeptem a morbi invaſione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os ſtomachi *eſchara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui ſedecim horarum ſpatio obierat a peſte, invenit *ſtomachum triplici eſchara jam perfecta pertuſum* (*q*). Sed & *Celeberrimi Sydenhami* obſervata, alia occaſione (§. 634.) jam memorata, videntur ſuadere, peſtis contagium ſaepe radices quaſi figere in ventriculo, niſi per ſudores diffletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit; in febre enim peſtilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quae ceſſabant, ſimulac ſudor prodiret copioſus; & omnino tollebantur, ſi tali ſudore diu protracto expelleretur ſuſceptum virus. Quandoque & variolas peſſimas, & morbillos (ſed in his rarius) talia ſymptomata comitantur, quae metum faciunt ventriculi inflammati: hinc adeo ſuſpectum ſignum habetur in variolis, ſi poſt eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa praecordia adſint; metus enim eſt, ne & puſtulae varioloſae ipſum ventriculum obſideant, & periculoſam ibi inflammationem faciant. Idem & a podagrae materia, non amplius in artus depoſita, vel imprudenti medela retropulſa, obſervavit contigiſſe *Hoffmannus* (*r*).

(*m*) De victu acutorum in fine Charter. Tom. XI. pag. 183. (*n*) De Cicutae aquat. hiſtor. Cap. XXI. pag. 274. &c. (*o*) Frid. Hofmann. Opuſc. Pathol. Pract. dec. 2. Diſſert. VII. pag. 456. (*p*) Tumulus Peſtis pag. 842. 843. (*q*) Ibidem pag. 867. (*r*) Loco modo citato pag. 460.

§. 952. **Brevi plerumque lethalis fit, niſi ſubito curetur, ob laeſam neceſſariam functionem, & infinitos nervos connexos.**

Quanta ſit neceſſitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in praecedentibus ſatis patuit: verum inflammatus validè ventriculus a leniſſimo etiam potu irritatur, adeoque hac via diluens liquidum ſubminiſtrari nequit. Praeterea nervoſiſſima ventriculi ſubſtantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare poteſt miris modis, & imprimis cerebri functiones laedere; quod optime *Galenus* (*s*) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo ſuas affectiones tranſmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi deſcendentium magnitudinem, per quos etiam ſenſus huic parti, quam ulli reliquarum corporis partium, acutior eſt.* Videantur illa quae circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701., ubi de delirio in febribus nato a ſordibus circa praecordia haerentibus agebatur. Sed & ipſas vires vitales a ſimili cauſa proſterni antea ad 661. demonſtratum fuit: & *Celſus* (*t*) notavit, percuſſo ſtomacho, non tantum ſequi ſingultum & bilis vomitum, & aſſumta ſtatim reddi, verum & venarum motus elangueſcere, ſudores tenues oriri, extremasque partes frigeſcere; quae omnia mortis imminentis ſigna ſunt. Ex quibus facile patet, ſummum periculum in hoc morbo adeſſe.

§. 953. **In ſanitatem; morbos ſuppuratorios, ſcirrhoſos, cancroſos, gangraenoſos; vel in ſubitam mortem convulſionibus acceleratam, tranſire, ut reliqui inflammati, ſolet.**

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viſcera occupant, jam ſaepius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulſionibus ſaeviſſimis ortis, ſaepe ſubitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, ſed ſingulari modo noxia, nervos hic diſpoſitos irritant, ex *Wepferi* (*u*) obſervatis plurimis conſtat, horrendas convulſiones fieri. Quotidiana obſervata practica docent, infantes, acri acido coloſtro ventriculum plenum habentes, convulſos mori quam ſubitiſſime. Sed & inſignis caſus (*w*) docet, quam horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonae temperiei primis jam morbi incepti horis pulſus oppreſſus erat, & ſaepe intermittens, paulo poſt, licet jam ter vena ſecta fuiſſet, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo ſumma ſequebatur & caecitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis ſenſus, convulſiones muſculorum faciei, ſitis immanis, & ſimul horror ſummus, dum liquida allata videbat, ita ut hydrophobus

(*s*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 438. 439. (*t*) Lib. V. Cap. XXVI. N°. 15. pag. 287. (*u*) In hiſtoria cicut. aquat. paſſim. (*w*) Medical Eſſays Tom. I. N°. 29. pag. 284.

bus fere eſſet. Leniebantur poſt ſanguinis miſſionem ſymptomata, ſed paulo poſt recrudeſcentia idem remedium ſuadebant; ita ut undecies miſſo ſanguine tandem a tantis malis adhuc evaſerit incolumis.

§. 954. Simulac praeſens per ſua ſigna ſcitur (951.), ſtatim valida ſanguinis miſſione, ſi opus repetita; potu leniſſimo nutriente, emolliente, antiphlogiſtico, cauſae contrario; clyſmatibus, fomentisque ſimilibus, diligentiſſime utendum. Cavendum ſummopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam ſanguinis miſſionem ſummum remedium eſſe in inflammationis initio, jam ſaepius demonſtratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recenſitus caſus docuit, quantum Venae ſectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis ſymptomatibus ſtipato. Praeterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob ſambuci &c. Verum hic major difficultas eſt, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo haec remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non laederetur ab his inſtillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetoſum admiſtum, & rob ribeſiorum, vix ferri poſſet, ſi dolentiſſima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admiſti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verum lactis ſerum recens, decoctum hordei, avenae, panis, & ſimilia, addito ovi vitello ſufficient pro nutritione levi, quae hic tantum requiritur. Juſculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandiſſimum pariter eſt, & ſi in ſingulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Praeterea & hoc notandum eſt, talia debere dari pauca copia ſimul, ne diſtendatur ab ingeſtis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem cauſa cognita fuerit, quae acrimonia ſua rodendo inflammationem feciſſet, dantur ſimul oppoſita huic acrimoniae remedia: ſic v. g. in infantibus, ab acido acri in ventriculo haerente convulſis, dantur abſorbentia terreſtria, quae & blanda ſunt, & ſimul acidum abſorbendo enervant.

Cum autem non poſſint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias haec in corpus introducere. Huc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & imprimis clyſmata, ſaepius applicata & diu retenta, ut venis bibulis inteſtinorum reſorberi poſſint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum ſtomachicis vulgo dictis remediis (quae ſolent fere laudari ſpirituoſa, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum uſum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miſeris aegris agitur, ſi medici fallaci illa & periculoſa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident aegros tales a minimo liquido inge-

ingeſto frequenter vomere, ſtatuunt malignam in ventriculo haerentem ſaburram morbi cauſam eſſe, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) ſe hic erraſſe, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa praecordia aderat, & nauſea perpetua & vomendi conatus, tam pulchrè ſucceſſiſſe emeticum, poſt venae ſectionem praemiſſam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti peſtilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; ſed peſſimo cum ſucceſſu. *Celeberrimus Hofmannus* (*x*) notabilem caſum habet, qui docet funeſtum eventum vomitorii in hoc morbo dati. Canonicus Halberſtadienſis, perfecte ſanus, ira vehementer excanduit, dein vinum calidum ſuperbibit: ſequenti die dolores ſummi circa praecordia, anguſtia, conatus vomendi, ardor ſtomachi aderant: vocatus medicus dedit vomitorium ex ſulphure aurato antimonii, unde ter vomuit aeger, ſed cum ſymptomatum omnium augmento, & intra decem horarum ſpatium, convulſionibus accedentibus, periit. Cadavere diſſecto in fundo ventriculi plures maculae, partim nigrae partim rubrae, apparuerunt. Jam in gangraenam abiverant loca inflammata tam ruditer concuſſa & preſſa a vomendi conatu.

§. 955. Si in ſuppuratum abit multa mala, maxime nauſea, vomitus, dolor, ſuccedunt, quae ſaepe mirabilia apparent; ignorata cauſa, raro curantur; cognita (951.) per curam abſceſſus tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam reſolutionem ſemper habeant in voto medici, tamen non ſemper illa ſuccedit, ſive ob morbi magnitudinem, ſive ob neglectum efficacis medelae in morbi initio: tunc ſequitur ſuppuratio, & haec ſola optabilis eſt, cum reliqui inflammationis exitus ſint pejores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in ſuppurationem tranſit, augeantur ſymptomata (vide §. 387.), patet ſatis, quantis cum malis aegri conflictari debeant, dum ſuppuratio in ventriculo fit. Tunc poſt diu tolerata haec mala oritur puris vomitus, ſaepe & ruptis vel eroſis vaſis multo ſanguine intermiſto, cum levamine ſymptomatum; quandoque & exeſo per ulcus natum ventriculo lethalis haemorrhagia ſequitur. Talis caſus habetur in *Actis Pariſinis* (*y*). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres ſeptimanas; cardialgia & nauſea frequentes fuerant, ultimisque vitae diebus multum ſanguinis ſurſum & deorſum evacuaverat. Poſt mortem invenit *Celeberrimus Littre* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas aequans diametro, & mediam lineam profundum, ad diſtantiam pollicis cum dimidio a pyloro: multum ſanguinis in cavo ventriculi & inteſtinorum, reperiebatur. Quandoque & tale ulcus, dum peritonaeo accrevit ventriculus, extrorſum ape-

(*x*) Frid. Hofman. Opuſc. Patholog. Pract. decad. 2. Diſſert. VII. pag. 454.
(*y*) Academ. Royale des Sciences l'anneè 1704. Hiſt. pag. 36.

aperitur, & relinquit fiſtulam, per quam toto vitae tempore pars ingeſtorum exit. Vidi ſexagenariam mulierem, quae jam per duodecim annos tale fiſtuloſum ulcus gerebat, abſque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior caſus legitur in *Diariis Eruditorum* (z), de puella, cui ex abſceſſu hypochondrii ſiniſtri una cum fragmentis coſtarum carioſis exibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut cogeretur ſingulis fere horae quadrantibus cibum ſumere, prae ingenti fame & debilitate; & niſi ulceris patens admodum orificium faſcia appreſſa clauderetur, omnia ingeſta exibant ſtatim. Senſim tamen anguſtior facta fuit ulceris apertura, & ſupervixit diu, viribus adeo auctis, ut ruſticis laboribus conſuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex ſignis praegreſſis inflammationis ventriculi ſatis validae, nec peſſimae tamen, ſuſpicio naſcatur, in ventriculo apoſtema fieri, decocta molliſſima ex althaea, malva, conſolida majore, ſeminibus lini &c. parca copia ſimul, ſaepe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam diſponatur: ubi pus ſurſum vel deorſum prodiens, & levamen malorum, docent, abſceſſum ruptum eſſe, tunc leniſſimis detergentibus, & poſtea conſolidantibus opus erit, uti antea in cura abſceſſus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum conſolidandum eſt tale ulcus, caveri debet, ne a copioſis ingeſtis ventriculus diſtendatur, diſtraherentur enim denuo illa, quae coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingeſta ulcus alluere debeant, & motu periſtaltico ventriculus continuo agitetur: ſolum jus carnium, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conduceret: forte & per clyſteres nutrientes poſſent ſatis ſuſtineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum eſt, ut, quieſcente ſic ventriculo, conſolidatio citius fieret.

§. 956. Ubi ſcirrhum, cancrumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingeſta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aſpera inſurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in praecedentibus pariter ſaepius dictum fuit. Plures tales aegri occurrunt quotidie, qui ſe beatos crederent, niſi alimentis indigerent quotidie: ſentiunt enim dolores moleſtiſſimos ab ingeſtis, quandoque ſtatim a paſtu, quandoque poſt unam alteramve horam: nullum levamen ſentiunt a decantatiſſimis etiam ſtomachicis remediis, imo ab omnibus acrioribus dolores augentur; omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miſeros, qui, dolorum impatientes, aliquot poſt cibum ſumtum horis digito in fauces immiſſo evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc ſuſpicandum de ſcirrhoſis tumoribus,

(z) Journal des Scavans Mois d'Aout 1737. pag. 534.

bus, ventriculum aut vicina loca obſidentibus; quod & cadaverum ſectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus praematuram mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medecinae & Philoſophiae Profeſſore, deliberavi, quomodo ſuccurri poſſet huic miſerae, quae jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Fruſtra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandiſſimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Ventriculus ovo anſerino non major; pylorus & proxima inteſtini duodeni portio, uti & pancreas, ſcirrhoſa erant, & duriſſima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conqueſtus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquiis, invenit *Ruyſchius* (*a*) fundum ventriculi obſeſſum tumore ſcirrhoſo pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His ſimilia & apud *Bonetum* (*b*) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole ſua diſtrahendo partes adeo ſenſiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum uſu, in cancroſam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis, quae antea de *Scirrho & Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Inſignis talis caſus deſcribitur a *Celeberrimo Petit* (*c*). Mulier corripiebatur dolore cum febre: aderant ſimul nauſea & vomitus cum dolore colico: iteratis venae ſectionibus, aliisque remediis a peritiſſimo Medico praeſcriptis, levamen habuit quidem, ſed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diaetae regulas minus obſervans. Cum langueret diu, empyricum conſuluit, qui & validiſſimis Emeticis, & clyſmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in peſſimum ſtatum redegit miſerrimam aegram. Prudentiorum dein conſilio uſa levamen quidem percepit, ſed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo inteſtino vicino firmiter adhærens, & cum illo in maſſam ſcirrhoſam magnam concreta: diſſecto ventriculo, inventum ulcus nigrum foetidiſſimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc ſcirrho, viam verſus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recenſentur, ſed modo dicta docent, fidelibus obſervationibus conſtare, ſcirrhum ventriculi in cancroſum ulcus degeneraſſe.

§. 957. Solis lenibus, ad hos morbos requiſitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aquae medicatae fontium maxime hic efficaces.

Omnia illa, quae laudata fuerunt in cura Scirrhi & Cancri, hic locum habent;

(*a*) Obſervat. Anat. Chirurg. XXXIX. pag. 38. (*b*) Anatom. Practic. Lib. III. Sect. VII. pag. 68. &c. (*c*) Academ. Royale des Sciences l'année 1716. mem. 395. &c.

bent; exceptis his, quae ſitus & conditio ventriculi non admittunt, licet in externis partibus corporis ſcirrhoſis vel cancroſis adhiberi poſſint.

Praecipuum eſt, ut nihil in victu exhibeatur, quod exaſperare poſſit haec mala: jura carnium, cum oryza cocta vel molliſſimis oleribus, hic ſunt praecipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenae & ſimilia parca copia ſimul data; ab his enim magnum ſolamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum ſolet percipi. Ubi vero ſcirrhus adhuc recens eſt, magna copia ſaponis veneti profuit, ſed diuturno uſu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menſes ſumerent aegri: ſummum enim diſſolvens eſt & ſatis mite; ſi autem ab hoc aſſumto dolores augeantur, abſtinendum eſt ilico; tunc enim metuendum eſt, jam in cancroſam indolem degenerare ſcirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre poteſt. Profunt & aquae medicatae ſpadanae, vel his ſimiles, quae mira vi ſolvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis ſimul apparet, quanta prudentia opus ſit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo aſſumto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. Lienis, Pancreatis, Omenti, inflammati, ſuppurati, gangraenoſi, ſcirrhoſi, cancroſi, origo, natura, effectus, cognitio, praeviſio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri poſſunt.

Supereſſent jam & alii morbi inflammatorii viſcerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hactenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diverſus eſt, & ſitu ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Phyſiologicis intellecta, non eſt difficilis diagnoſis horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura ſimilis eſt. Hinc ſufficiet paucis videre praecipua, quae hic obſervaverunt auctores fide digniſſimi. De inteſtinorum autem inflammatione peculiariter agendum eſt, quia ibi multa notanda occurrunt, quae tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renum inflammatio ſeorſim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud veteres fit, ita tamen ut merito ſuſpicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium ſub titulo lienis male affecti deſcripſerint. Inteſtini coli enim flexus lieni proximus eſt; hinc faeces induratae, flatus impediti ab his faecibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium haereat. Ita *Trallianus* (*d*) de *lienis inflatione* ſcripſit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quae carminativam, ſive flatus diſcutientem, vim egregiam poſſident: Verum facile patet, flatus in ventriculi & inteſtinorum cavo ſuam

(*m*) Lib. VIII. Cap. XI. pag. 479. vide & Galen. medend. method. ad Glaucon. Lib. II. Cap. VII. pag. 379. Charter. Tom. X.

ſuam ſedem praecipue habere. Ita & *Hippocrates* (*e*) acutorum dolorum cauſam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas tranſeunt, poſuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & muſti copioſi uſum. Sed omnia haec flatulenta admodum ſunt, & in fermentationem quam maxime prona, ſolent primis viis nocere primo, antequam ſanguini permiſta alias partes afficere poſſunt: unde & talia in cura commendat, quibus haec ſaburra ſurſum & deorſum expelli poſſet. Praeterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (*f*), doloremque acutum facere, dum ſublatus eſt lien; ſine dolore eſſe, dum mollis eſt. Verum ſatis apparet, obſtructionem aut inflammationem lienis tam ſubitis mutationibus obnoxiam non eſſe; in colo vero inteſtino circa illum locum, ubi lieni contiguum eſt, frequentes ſatis cauſas eſſe, unde tales tumores ſubitanei, & dein iterum ſubſidentes, naſci poſſint. Si jam ſimul cogitetur, frequentem mentionem fieri ſcirrhi lienis ſatis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium eſt, faeces induratas, circa flexum coli haerentes, talium tumorum cauſam fuiſſe, cum ſcirrhus non tam ſubito reſolvi poſſit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum eſt.

Praeterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii ſucci apotheca foret, morbos melancholicos ſub titulo affectionum lienis deſcripſerunt; ita etiam ſcorbutum, uti poſtea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum ſectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene obſervatos fuiſſe. Verum minus frequenter, quam alia viſcera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (*g*). Praecipua ſigna autem inflammati lienis ſunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam ſiniſtri lateris protenſus. Licet autem & functiones laeſae partem affectam in morbis denotent, cum lien ſoli hepati inſervire tantum videatur, non poterimus accurata ſigna ex hoc fonte colligere, eo quod hepatis laeſio vitia lienis tardius tantum ſequi ſoleat. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vaſis inutilem reddi, imo & exſtirpari poſſe integrè, & tamen animalia diu poſtea adhuc ſupervixiſſe, abſque notabili ſanitatis noxa (*h*).

Non videtur improbabile, quandoque ſub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & abſque magno damno, cum cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagae comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utiliſſimas obſervationes practicas ex cadaverum ſectione hauſtas me debere, gratus recordor, talem mihi caſum transmiſit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum ſucceſſu, ut ſecundo jam morbi die

(*e*) De Internis Affectionibus Cap. XXVII. Charter. Tom. VII. pag. 657. (*f*) Ibidem Cap. XXXII. pag. 662. & Cap. XXXV. pag. 663. (*g*) Lib. VIII. Cap. XII. pag. 484. (*h*) Malpig. de Liene Cap. VI. pag. 114. Brunner. de Pancreate. In Praefat. pag. 9.

dic a febre & dolore ſiniſtri lateris fere integre liber ſe ſanatum crederet, omnemque medelam negligeret poſtea, ſed infelici cum eventu. Languit enim poſtea, & faſſus fuit, ſe ſemper obtuſum dolorem in loco prius affecto percepiſſe. Poſt paucas ſeptimanas, a primo morbi inſultu, inſignem habuit in dextro crure tumorem, ſponte poſtea evanidum: ſimilem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, ſponte etiam poſtea evaneſcentem. Similis tumor denique apparuit in femore ſiniſtro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Succeſſit deinde dyſenteria, aſcites, una cum hydrope anaſarca totius corporis, proſtratio virium & mors.

In cadavere biduo poſt mortem diſſecto apparuerunt ſequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, praeſertim in latere ſiniſtro. Omentum breviſſimum vix duos digitos longum, macilentum. Inteſtina omnia turgidiſſima, & fere per totam longitudinem, craſſa aeque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangraenoſa: Lympha non admodum copioſa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidiſſimus, ſiniſtra ac maxime ſuperiori parte longe lateque gangraenoſus: Pancreas flaccidum, parvum: Meſenterium integrum, exſangue: Meſocolon exhibuit plura friabilia corpuſcula obſcure viridia, mole, colore, figura, referentia capparidum gemmas, quae aceto vel muria conditae menſis adhibentur: Hepar per quam magnum erat, in parte inferiore magis fuſcum, quam naturaliter eſſe ſolet. Lien inferiore parte peritonaeo accretus, pure albo, craſſo, copioſo plenus: copia quaedam ſimilis puris aquae, in cavo abdominis repertae, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac conſiſtentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranae pleurae adhaerebant concreti.

Tota haec hiſtoria docet, lienem inflammatum, aegri incuria non integre ſanatum, in ſuppurationem abiviſſe: pus reſorptum ad varia loca corporis metaſtaſin feciſſe; tandemque purulenta cacochymia totum ſanguinem corrupiſſe. Simul notandum, hepatis molem inſigniter auctam fuiſſe, dum ſplenis, purulenta labe conſumti, functio ceſſabat; quod & *Malpighius* & *Brunnerus* obſervaverant in animalibus, quibus ſplenem exſecuerant, vel ligatis vaſis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (*i*) obſervaſſe lienis ſuppurationem: juſſit enim ſplenem, maximum jam & ſublatum, inuri, uti in hepatis vomica conſuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienoſis agens monet, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabeſcere aegros; quibusdam vero lienem ſuppurari, qui uſti ſani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem conſeneſcere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvant priſcorum medicorum volumina, quam dum vident difficillimis caſibus lucem affundi a veterum obſervationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos. In

(*i*) De Internis Affectionibus Cap. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. Charter. Tom. VII. pag. 662—665.

In modo memorata morbi hiſtoria praeter ſpem aegri, qui ſe ſanum credebat, funeſta lienis ſuppuratio ſecuta fuerat. Verum pulchre hoc monuerat *Aretaeus* (*k*), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notae ſunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, poſt brevem autem calorem rigore & dolore vacant: hac de cauſa interdum in ſplene abſceſſus latuit: rarum enim & ſenſu carens etiam in ſanitate viſcus.* Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui lienoſi dyſenteria corripiuntur, iis, oborta longa dyſenteria, hydrops aut lienteria ſuccedit, ac intereunt.* Paulo poſt tamen dicit: *Lienoſis dyſenteria ſuccedens, bonum* (*m*). Verum materia lienem occupans per venam ſplenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dyſenteria larga, cito deſinente, tam bene ſanari hepatis morbos. Binas has Prognoſes unitas diſtinctius legimus *in Coacis* ita: *Dyſenteria non longa ſplenicis utilis: longa vero, mala: deſinente enim ſi hydropes aut lienteriae fiunt, lethale.*

Lienis vero ſcirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem ſpleni hunc morbum dixit *Aretaeus* (*n*). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo laedere & diſtrahere poteſt, & vehementiſſimos dolores facere. In cadavere muliebri *Celeberrimus Ruyſchius* (*o*) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter eſſe ſolet: bilanci impoſitus quatuor libras pendebat, & in pelvim deſcenderat. Bis in cadavere vidi ipſe lienem ſcirrhoſum ingentem ad pelvim usque prolapſum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*p*). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate deſcendere, ſenſim elongatis vaſis verſus inferiora abdominis; ſed rarus caſus docuit tumentem lienem & ſurſum aſcendere poſſe. Invenit hoc in homine, poſt diuturnam febrim intermittentem hydropico facto, *de la Motte* (*q*). In ejus cadavere lien mole inſigniter auctus diaphragmatis ſiniſtram partem ſurſum truſerat, ita ut parvum tantum ſpatium inter ſummitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indureſcit, ſimul mole minuitur, tunc credibile eſt, facilius tolerari illud malum. In homine enim ſexagenario (qui nunquam queſtus fuerat de dolore aut alio malo, unde ſuſpicio mutati adeo inſigniter lienis naſci potuiſſet) *Celeberrimus Littre* (*r*) invenit lienem integre petrefactum, ſed tantum unciam cum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius ſuperſtes eſſe potuiſſet.

Ubi autem ſcirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depaſcitur, & poſt intolerabiles cruciatus, eroſis vaſis, ſubitam & lethalem haemorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum haemorrhagiam vidit

(*k*) De cauſis & ſignis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. IV. pag. 43. (*l*) Aphoriſm. 43. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275. (*m*) Aphor. 48. Sect. VI. Ibidem pag. 281. (*n*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 43. (*o*) Obſervat. Anatom. Chirurg. LXII. pag. 58. (*p*) Diſſert. Anat. Pract. de Lienoſis Cap. XVII. Opuſc. Omn. pag. 768. (*q*) Traitè complet de Chirurgie Tom. II. pag. 169. 170. (*r*) Academie Royale des ſciences l'anneè 1700. hiſt. pag. 50.

vidit *Drelincurtii* (*s*) pater in foemina, cujus lien cancroſus ſubjectum colon arroſerat.

Pancreatis. Cum illud ponatur intra duplicaturam meſocoli, & uno extremo ſuo adhaereat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transverſaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebras locetur; patet ſatis, difficilius morbos pancreatis diſtingui poſſe, cum non tam facile tangi poſſit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum neceſſario comprimere debere. Poſſet ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni ſimili morbo confundi; ſed inde in curatione nullum damnum orietur, cum ſimilis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis uſus ſit, ſecretum ſua fabrica a ſanguine liquorem, ſalivae ſimillimum, inteſtino duodeno inſundere, non tam ſubito advertetur noxa in corpore ex laeſa functione pancreatis, ut inde ſigna talis morbi praeſentis hauriri poſſent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus inſtitutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypotheſin, de efferveſcentia ſucci pancreatici cum bile in inteſtino duodeno, a qua rite ſe habente chylopoieſis fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel deſtructo ductu pancreatico, etiam inſigni parte pancreatis abſciſſa (profundius enim latet, ut integre exſcindi potuiſſet ſuperſtite animali) canes ſupervixiſſe abſque notabili ſanitatis detrimento (*t*). Tumores autem Pancreatis inflammati, ſuppurati, ſcirrhoſi, cancroſi, peſſime afficere poſſe vicinas partes, ſponte patet. Quandoque & pancreas ſcirrhoſum adeo intumuit, ut extrinſecus tumor percipi potuerit; qualis caſus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licet inſigniter mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conſpicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (*u*) exemplo Illuſtriſſimi viri *Auguſtini Thuani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum ſenſu ponderis ad regionem ſtomachi, dum erectus ſtaret vel ambularet, conqueſtus fuit: nec tumebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum inſtar ſphaerae, farctum & transfixum gypſea pituita ſevum referente. Pancreas mole & pondere hepar aequabat, totum ſcirrhoſum, multis globulis ſpecie ovi columbini conſtans: Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi caſus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, ſcirrhoſi, cancroſi, calculoſi &c. Unde merito in praxi verſati medici, dum chronici illi dolores abdominis adſunt, talem cauſam ſuſpicantur, & blandiſſima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

Omenti. Illud, uti ex Anatomicis notum eſt, a fundo ventriculi ſupra

(*s*) Diſſert. Anat. Pract. de Lienoſis Cap. XIV. Opuſc. Omn. pag. 763.

(*t*) Brunner. Experim. nova circa Pancreas pag. 12. 15. 16. &c. & a pag. 23. ad 56. uti & apud eundem Brunnerum de glandulis duodeni pag. 118.

(*u*) Regner. de Graaf de ſucco Pancreat. Cap. VII. pag. 108. &c.

pra inteſtina extenditur, ad umbilicum usque; quandoque longe profundius deſcendit; aliquando regionem epigaſtricam non excedit ſua longitudine: magnam enim hic in cadaveribus diverſitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extenſionem. Praeterea omentum, licet maxima ſui parte inteſtinis ſuperſternatur, tamen & vaſis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diverſitate loci, quem morbus omenti occupat, varia poſſent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnoſi talium morborum naſci. Praeterea obſervationes certiſſimae docuerunt, magnam omenti partem, poſt vulnera abdominis erumpentem, abſciſſam fuiſſe, ſuperſtite aegro, & abſque magno ſanitatis damno. *Galenus* (*w*) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abſcidit, qui tamen confeſtim ſanatus eſt, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales caſus in bellis hodiernis docuerunt, inſignem partem omenti ſaepe reſectam fuiſſe, abſque tali incommodo ſequente. Unde patet, non facile ex laeſis functionibus ſigna hauriri poſſe, quae docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyſchius* (*x*) obſervavit omenti integram conſumtionem frequenter, non tantum in brutis, ſed & in hominibus, qui acutiſſima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei ſuſpicio fuerat. In morbis chronicis, & imprimis in hydropicis, ſaepe omentum periiſſe obſervatum fuit, quod minus mirum videtur.

Si inflammatum omentum dein in ſuppurationem abierit, aut gangraenam, effuſo pure vel ichore gangraenoſo ſequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in ſcirrhoſos tumores induruit omentum, tunc preſſione & diſtractione partium, quibus contiguum eſt vel adhaeret, plurima mala producere poteſt; imprimis dum moles indurati omenti magna eſt, caeteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, poſt puerperium felix jam in integrum reſtitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, fere abſque dolore, & ſola mole fere moleſti ſunt. In cadavere quodam detexit *Ruyſchius* (*y*) talem tumorem factum fuiſſe ab omento duos fere digitos craſſo, tres digitos lato, ſpithamam cum dimidia longo, & ſcirrhoſo: Videtur omentum in gravidis ab utero aſcendente, & viſceribus loco motis, comprimi ac convolvi in ſe ipſum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento oſſeo facto inventus fuit (*z*). Mirabilem magis adhuc caſum deſcripſit jam ſaepius antea laudatus *Antonius de Haen* (*a*), ubi in

(*w*) De uſu partium Lib. IV. Cap. ix. Charter. Tom. IV. pag. 377. (*x*) Obſervat. Anatom. pag. 23. (*y*) Obſervat. Anatom. Chirurg. LXIII. pag. 59. (*z*) Academ. Royale des ſciences l'anneè 1732 Hiſt. pag. 48. (*a*) Hiſtor. Anatom. medica morbi miri incurabilis &c. Hagae Batavor. 1744. in 8°.

in hydropicae cadavere reperit omentum in compactam & vaſtam molem concretum, duos digitos latos craſſum ubique, niſi quod in ambitu parum gracileſceret: hujus monſtroſi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non niſi deſtruendo a ſe invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recenſitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. Inteſtina, maxime tenuia, & frequentiſſime, in ſuis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infeſtantur, a cauſis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, aſſumta, huc delata, in plicis valvuloſis retenta, haerente; tum etiam ab acri, putrida, foetida materie purulenta, ichoroſa, gangraenoſa, bilioſa, atrabilaria, ex oeſophago, ſtomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, haerente, rodente; denique ab convulſione ingente praegreſſa, flatus creante, motum ſiſtente, ſicque inflammationem producente.

Generales inflammationis cauſas §. 375. 376. 377. recenſitas & in inteſtinis locum habere poſſe ſatis evidens eſt, imprimis poſtquam ex Anatome conſtitit, innumeras arteriolas per membranas inteſtinorum diſtribui. Praeterea in febrium hiſtoria (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium ſaepe morbum deſinere, dum per febrim mutati humores ad quaedam loca corporis deponuntur, & nova mala producunt. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios imprimis a ſe mutuo differre ratione loci, verſus quem materia inflammatoria per febrim praegreſſam deponitur. Notat *Sydenhamus* (*b*) per tres annos & ultra talem obtinuiſſe morborum epidemicorum indolem, ut plerumque verſus inteſtina deponerent febrilem materiam, nunc dyſenterias, nunc tormina abſque dejectionibus, quandoque & acerbiſſimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quae per horas aliquot tantum affligens in atrociſſimum inteſtinorum dolorem deſinebat. Quin imo Iliacam paſſionem tunc proprie vocandam eſſe voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & inteſtina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a faecibus induratis, herniis &c. oriretur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (*c*).

Tenuia autem inteſtina frequentius inflammari, quam craſſa, obſervationes practicae confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, ſive umbilicalem regionem, frequentiſſime occupat, ubi naturalis tenuium inteſtinorum ſitus eſt. Forte etiam craſſorum inteſtinorum talis eſt conſtitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum ſtercoraceae materiae jam ſubputridae & acriori ſervandae inſerviant. Praeterea omne

(*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 258. &c. (*c*) Sect. I. Cap. IV. pag. 90.

omne acre ingeſtum, vel mora in ventriculo aut inteſtinis tale redditum, primo noxam inferet inteſtinis tenuibus, antequam ad craſſa pervenire poſſit.

Licet omnia illa, quae inteſtinalem fiſtulam obturant, impediendo liberum tranſitum, adeoque diſtentis inteſtinis, etiam remotae inflammationis cauſae eſſe poſſent, tamen niſi ſimul major acrimonia adſit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, ſed potius chronica & difficilia mala, quales caſus ad §. 719., ubi de variis quae per diarrhoeam exeunt quandoque de corpore agebatur, enumerati fuerunt. Verum ſi lentae tali & concretae pituitae permiſtum fuerit acre, tunc & inteſtina facile inde inflammantur, niſi cito expellatur haec ſaburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in ſe ipſo acerrimum abdominis dolorem expertus eſt, ac ſi terebra perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuſo colore & conſiſtentia ſimilem, quo facto dolor ſedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non feciſſet, ſi nulla acrimonia ipſi permiſta fuiſſet. Frequens ergo cauſa inflammationis inteſtinorum eſt acrimonia illorum, quae in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingeſtis debetur, vel in aliis viſceribus nata ad inteſtina pervenit, quae jam conſideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri poſſint a liquidis fermentantibus, & ſaepe in ipſo actu fermentationis ſuppreſſis, dum potantur, antea ad §. 646. & ſequentes dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Naſcitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus ſtimulus, etiam in talibus, quae antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. 11.). Inde ſpasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo & inteſtinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangraena ſequitur, niſi cito ſedari poſſint. Quandoque & talia potantur, quae vel actu acida ſunt, vel cito in debilibus corporibus aceſcere poſſunt, & acrimonia ſua laedere inteſtina: qualia ſunt cereviſia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui ſimilem noxam facere poſſunt. In debilibus infantibus lac ingeſtum ſaepe aceſcit, coloſtro caſeoſo inteſtina infarciuntur, quod mora acrius factum inteſtina rodit & inflammat; unde Ileo & volvulo tot infantes pereunt, poſt diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem conſideremus ea, quae condimenti titulo aſſumuntur, inter illa invenimus talia, quae cuti applicata illam eroderent; uti acerrima aromata, allium, raphanus ruſticanus &c. Unde miramur, non ſaepius ab his inflammari ventriculum & inteſtina; & procul dubio frequentius haec nocerent, niſi mucus blandus defenderet horum viſcerum latera, & ſitis ab his aſſumtis excitata copiam aquoſi potus poſceret, quo diluitur & enervatur nimia talium aſſumtorum acrimonia. Videantur & illa, quae ad §. 586. *α*. habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis haec primo ventriculum afficere ſoleant, & ideo de illis ad §. 951., ut cauſis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copioſioribus permiſta in illum minus agunt, ſed poſtea in inteſtina propulſa, & valvuloſis horum jugis irretita manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum eſt, reſinam ex gialappae radice paratam, dum a calore molleſcit, omnibus

nibus obviis corporibus pertinaciſſime adhaerere, & ſimul ſatis acrem eſſe, unde a medicis frequentius obſervati fuerunt dolores moleſti abdominis, & hypercatharſes periculoſae ab hoc remedio, niſi prius diu cum ſaccharo trita, vel cum vitello ovi ſubacta ſuam tenacitatem depoſuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arſenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur ſaepius jam laudatus *Wepferi de cicuta aquatica* tractatus.

Tum etiam ab acri putrida &c. Ad §. 719., ubi de diarrhoea febrili agebatur, patuit ex diverſis corporis locis ad inteſtina poſſe venire materiam, quae per alvum excernitur, illamque admodum variam eſſe. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, ſubito ſatis in inteſtina ruere, magno cum impetu, ita ut robuſtiſſimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione ſaepe convulſiones ſequantur, venenata quaſi vi fuſo toto ſanguine, & per vaſa meſeraica in ventriculum & inteſtina expulſo: Dum enim ex hoc morbo reſurgunt aegri, debiles, pallidi, exhauſti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore ſtabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichoroſi &c. copia, illud ad inteſtina delatum acrimonia ſua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atrae bilis turgentis & motae inflammationes, exulcerationes, putrefactiones inteſtinorum recenſentur §. 1104., & peſſimum ſcorbutum ſimilia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus poſtea dicetur.

Convulſione ingente praegreſſa &c. Notum eſt ex Phyſiologicis, in inteſtinis eſſe mirabilem illum motum vermicularem, periſtalticum dictum, per quem ingeſta ad latera inteſtinorum apprimuntur, & ſucceſſive emulgentur, omni ſolubili per vaſa lactea & venas meſeraicas reſorpto, tandemque exſuccae faeces ad inteſtinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris muſculoſis inteſtina ambientibus hunc motum perfici pariter conſtat, illumque diu poſt mortem adhuc ſupereſſe, & ſilentem jam calore, vel & irritando inteſtina, excitari denuo poſſe (vide Commentarium §. 648.). Simul ibidem varia experimenta recenſita fuerunt, quae docent, acria applicata inteſtinis ſpaſmos excitaſſe in his fibris muſcularibus, per quos inteſtinum conſtringeretur validiſſime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore ſic conſtricta fuiſſe inteſtina, ut omnis tranſitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus* (*d*).

Acria ergo ingeſta, vel ex aliis corporis locis ad inteſtina delata, poſſunt & convulſionem talem facere, ſicque & hac ratione inteſtinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales ſpaſmi fiunt in inteſtinis ab aliis longe cauſis, quae ad cognitas acrimoniae claſſes reduci nullo modo poſſunt. Illud latens morboſum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquiſita illa podagrae tormenta facit, ſi ex imprudenti medela, vel effoeti corporis languore, ad

(*d*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 47.

ad ſolita loca deponi impeditur, ſaepe in viſceribus abdominalibus horrendos ſpaſmos excitat (vide §. 1273.); unde ſic ſtringuntur inteſtina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, ſubita & lethalis gangraena ſequatur. Verum quidem eſt, & hic acrimoniam culpari adhuc forte poſſe, dum ligamenta, tendines, membranae, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hyſtericis & hypochondriacis a ſolo motu ſpirituum perturbato naſci tales ſpaſmos, in viſceribus aeque ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum eſt. *Sydenhamus* (*e*), qui optime hos morbos tam varia ſub ſpecie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacae paſſioni ſimilia ſymptomata producere. Verum quidem eſt, quod Icterum periodicum a calculis veſicae felleae natum confuderit cum illis doloribus, qui a ſimplici ſpaſmo abſque hac cauſa fiunt; ſed tamen diſerte notat, & ſaeviſſimos tales dolores obſervatos fuiſſe in hyſtericis & hypochondriacis abſque Ictero ſequente, & remediis antihyſtericis feliciter curatos fuiſſe. Multi homines ſunt, qui pavimento lapideo frigido diu inſiſtentes, ilico moleſta tormina in abdomine ſentiunt, uti alia occaſione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habentur, quae docent, convulſiones tales inteſtinorum, flatus creantes, excitari poſſe, & ſanari, dum cauſae & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. Nata his locis, contrahit inteſtina; cavitatem claudit; tranſitum appulſi impedit; fiſtulam loco obſtructo altiorem, ipſumque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutiſſimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulſiones violentas, ubi appulſis irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus muſculis; alvum claudit; vomitum excitat ingeſtorum, & appulſorum, citius, tardiusve poſt aſſumtionem, prout ſuperius, vel profundius haeſit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutiſſima; ileum; volvulum; abſceſſum; gangraenam; ſcirrhum; cancrum; febrim acutiſſimam; debilitatem ex dolore acerbiſſimo ſummam; mortem citiſſimam, producit.

Inteſtina humana longe alio modo ſe habent in vivente, ac ſuadere videretur ſaepe cadaverum inſpectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conſpiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominis, & vivorum animalium ſectiones, inteſtina ſana, imprimis tenuia, ſolida ſatis eſſe & craſſa in ſua ſubſtantia, & anguſta tantum cavitate praedita, quae adhuc a jugis dependentibus, & extremis vaſorum prominentibus in tunica villoſa multum minuitur, ne ingeſta nimis cito dilaberentur. Homines multi intra

(*e*) In Diſſertatione Epiſtolari ad Gulielmum Cole pag. 488. & Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

intra unam alteramve horam plures libras aquae ſpadanae potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter ſatis anguſtum eſſe inteſtinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor naſcitur in quodam inteſtinorum loco, non mirum, integre claudi illud ſpatium ita, ut nihil tranſmitti poſſit. Accedit, quod dolor acutiſſimus, inflammationis inteſtinorum comes, validiſſimo ſpaſmo faciat contrahi inteſtinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho praecedenti. *Ruyſchius* (*f*) in cadaveribus hujus morbi cauſam aliquoties invenit eſſe tantam coarctationem, ut nihil tranſire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus in Coryza leviter inflammatam membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aërem omnino ducere poſſit homo.

Tali ergo obſtaculo nato, quod omnem tranſitum impedit, ſiſtuntur ad hunc locum omnia ingeſta; aër libere tranſire non potens, rareſcens, diſtrahit illam partem inteſtini, quae inter locum inflammatum & ventriculum haeret; imo & ipſum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem cauſa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fuſius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus ſimul inteſtini locis talis morbus haeret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum ſectiones docuerunt; tuncque inter bina loca contracta interceptus aër deglutitus, vel ex contentis inteſtinorum fermentantibus aut putreſcentibus genitus, calore corporis rarefactus, horrendum in modum diſtendere poteſt inteſtinalem fiſtulam cum ſummo dolore; ſicque ab hac diſtractione nova denuo inflammatio naſci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco haerens, per abdomen diſpergitur latius. Vidit *Ruyſchius* (*g*) in puellae, talibus doloribus enectae, cadavere coli illam partem, quae rectum inteſtinum nominari incipit, adeo enormiter extenſam, ut omnia abdominis viſcera occultaret. Patet ſatis, quam enormes dolores a tanta diſtractione partium adeo acuti ſenſus fieri debeant. Plura ſimilia enormiter tumentium inteſtinorum exempla apud *Bonetum* (*h*) videri poſſunt.

Verum ubi aſſumta per motum periſtalticum appelluntur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maximè dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (*i*) dicens: *Subinde remittitur dolor*, *mox recrudeſcit paroxyſmus*, *quem aeger praeſentiens*, *vultu miſerabili atque ejulatu*, *ceu praeſentem exhorret & averſatur*. Saepius & idem illud in aegris obſervavi, & videtur hoc fieri vel a contentis inteſtinorum cavo cibis potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque populſis. Dum enim in vivis animalibus diſſectis examinamus motum illum periſtalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus ſuum conſtituentibus ſucceſſive contractis, progrediuntur, ita & inteſtinorum fibrae orbiculares ſucceſſivo ordine contractae

(*f*) Obſervat. Anat. Chirurg. 91. pag. 85. (*g*) Ibidem Obſerv. 92. pag. 86. (*h*) Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214. (*i*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

tractae promovent contenta per fiſtulam inteſtinalem; hac lege, ut ubi per aliquod ſpatium propulſa fuerint haec contenta, ſimili motu ſed retrogrado iterum retropellantur per aliquam inteſtini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior ſit motu retrogrado; ſicque ſenſim haec per totam inteſtinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc tranſitu omne ſolubile inde per venas bibulas inteſtinorum exhauriri poſſit. Ubi ergo per motum periſtalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum haec iterum retro urgentur, minus dolent. Praeterea videmus in vivis animalibus motum periſtalticum per aliquot minuta ceſſare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phaenomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulſiones fieri in diaphragmate & muſculis abdominalibus, atque inde nauſeam & vomitum excitari, patet ex illis, quae ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertinaci vomitu viciſſim & Ileum produci. Citius autem vel ſerius evomentur aſſumta, prout haec inflammatio majori vel minori diſtantia a ventriculo ſedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutiſſima. Ad paragraphum praecedentem jam notatum fuit, experimentis certis conſtitiſſe, quod irritatione facta in quodam loco inteſtini, non tantum contraheretur ille locus, ſed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo poſt, ſolutis his ſpaſmis, incluſus aër cum ſono levi & murmure per inteſtina oberrans borborygmos facit, donec paulo poſt renoventur illi ſpaſmi, ſimulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte inteſtini, ſi durat morbus, ſe latius diſpergere ſoleat, patet ſatis, quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus diſtrahuntur partes illae inflammatae. Notavit haec ſymptomata in hoc morbo *Aretaeus* (*k*), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (*l*) obſervaverit, ſub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diverſis locis inteſtini talis contractio fit: verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quaſi figitur dolor, & atrociſſimus evadit, ſaepe nullo modo remittens, donec gangraena nata ſubito omnem dolorem tollat. Apparet ſimul, quare tunc fiat alvi adſtrictio, omni omnino tranſitu impedito.

Ileum, volvulum. Ubi inflammatio inteſtinorum omnem tranſitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (*m*) definivit: *Ileus eſt phlegmone inteſtinorum, ita ut nec flatus nec ſtercora exeant, tormina ſequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (*n*) huic affectioni proprium & in-

(*k*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*l*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (*m*) Defin. Med. N°. 273. Charter. Tom. II. pag. 264. (*n*) Comment. in Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.

inſeparabile dixit, ut nihil deorſum ſubeat; vomitum autem non ſemper adeſſe, ſed tantum ubi pernicioſè aegrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (*o*) dicens: *Reſiccatur enim ſimul inteſtinum, & conſtipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranſeant, ſed venter durus ſit, & vomat interdum.* Unde Ilei nomen ἀπὸ τοῦ εἰλέειν optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere ſignificat. Ubi vero idem vocabulum cum aſpiratione εἱλέειν ſcribitur, tunc potius ſignificat vertere, volvere, implicare, inſinuare. Atque ſic a revolutione flatuum per anguſtos ſuperiorum inteſtinorum anfractus hunc affectum *Aretaeus* (*p*) vocavit εἰλεόν; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur deſumtum fuiſſe. *Celſus* (*q*) tamen ſimpliciter tenuioris inteſtini morbum vocavit, & Graecam vocem εἰλεὸν ſine adſpiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite ſequenti de plenioris inteſtini morbo agens (*r*) dicit: *Inteſtinum verti videtur*, quod accedit potius ad ſignificationem ejusdem vocis, quando cum adſpiratione ſcribitur. Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Caelius Aurelianus* (*s*) habet, aegri tales convolvi ac torqueri inteſtina ſua ſentiant; vel quod prae *vehementia dolorum ſupra eas partes, quae patiuntur, aegrotantes arcuati convolutique plicentur.* Videmus enim miſeros illos acerbiſſima haec tormenta lenire conantes, dum antrorſum flexo corpore quaſi convolvuntur. Poſtea imprimis videtur volvuli nomen retentum fuiſſe, quod crediderint multi, violentis illis ſpaſmis inteſtina ſic convolvi & complicari, ut proprium cavum anguſtarent, vel & integre clauderent; vel potius quando inteſtini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introſuſceptionem inteſtini. Vix enim concipi poteſt, quomodo inteſtina, meſenterio annexa, ita circumtorqueri poſſent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius meſenterio, quod *Ruyſchius* (*t*) ſe ſemel atque iterum vidiſſe teſtatur, adeoque nexu illo ſoluto, hoc quidem fieri poſſet; verum tunc a gangraena meſenterii jam mors ſequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus laeſiones adeo periculoſae ſint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illae vero introſuſceptiones inteſtini frequenter obſervatae fuerunt in cadaveribus, ubi inteſtinum ſpaſmo contractum, hinc tenue & anguſtum redditum, in contiguam ejusdem inteſtini partem ingreditur ſaepe ad notabilem longitudinem, ſicque liberum tranſitum per cavum inteſtini intercipit. Bis hoc publice demonſtravit *Ruyſchius* (*u*). Pluribus in locis inteſtina tenuia ſic involuta vidit in cadavere puellae, convulſionibus mortuae *Williſius* (*w*), ita ut *partis unius ſuperficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intruſa & alte recondita.* Abſque ratione ergo *Helmontius* (*x*) volvulum inteſtinorum impoſſibilem eſſe dixit, dum

(*o*) De morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*q*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. (*r*) Ibidem pag. 223. (*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 235. (*t*) Obſervat. Anat. Chirurg. 91. pag. 84. (*u*) Ibidem pag. 85. (*w*) Patholog. Cerebri Cap. VIII. pag. 107. (*x*) De flatibus §. 30. & ſeq. pag. 339.

dum in ditiſſimo cive Antverpienſi (qui octoginta mille libras ſanaturo obtulerat, dimiſſis veredariis quoquoverſus) ileo intra hebdomadam extincto, inveniebatur poſt mortem durum ſtercus in gracili inteſtino ad ſedecim digitorum diſtantiam ab inteſtino caeco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia inteſtinis hunc morbum naſci poſſe, ſed temere inde concluditur, hanc cauſam ſolam & unicam eſſe. Verum quidem eſt, quod conſideranti inteſtinorum cum meſenterio nexum mirabilem, eorundem glabritiem ſummam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus inteſtinorum ingreſſus. In cadaveribus difficulter efficere poſſumus, ut inteſtini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabitur. In brutorum viventium adhuc inteſtinis incaſſum tentatum fuit morbum hunc imitari (*y*). Interim autopſia docuit, hoc factum fuiſſe, imo frequentius, quam vulgo credi ſolet, uti pluribus fide digniſſimis obſervatis probatur in pulcherrima illa diſſertatione: imprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditiſſimus auctor monuit, & ipſe aliquoties vidi. Diſtinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio inteſtini, una cum meſenterii parte ſibi adhaerente, ſubierit proximam a morboſa cauſa ampliorem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a meſenterio averſa proximam partem ingrediatur, reliqua parte, meſenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad ſatis magnam longitudinem inteſtinum contractum ſic ingredi poſſe partem proximam *Peyerus* (*z*) docuit, inveniens partem ſuſceptam quatuor digitos transverſos longam fuiſſe. Neque ſemper ſuperior pars inferiorem ingreditur, ſed & contrarium obſervatum fuit: Meſenterium autem in perfecto volvulo ſemper ſimul ingreditur, ſicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem ſuſcepti inteſtini. Vidit autem manifeſte *Peyerus* (*a*) in laceſſitis ranae viventis inteſtinis ſic volvulum naſci, dum quaedam loca ampliora vicinas inteſtini portiones intra ſe recipiebant, & ſinu ſuo abſconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris ſe denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo ſuo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & cauſam: credibile enim admodum videtur, abſque dolore inſigni non fieri & hanc inteſtini contractionem, & contracti inteſtini una cum parte meſenterii annexa ingreſſum in vicinam partem dilatatam: ceſſant autem haec tormina, dum iterum evolvuntur inteſtina, redeunt ab eadem cauſa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio ſaepe dolores illi acerbi per intervalla tantum affligant: ubi vero ſuſceptum inteſtinum ad tantam longitudinem ingreſſum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco ſemper perſiſtens. Optime id notavit *Sydenhamus* (*b*) de hoc morbo agens: ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita certo*

(*y*) Videatur de his Cornel. Henr. Velſe Diſſert. Inaugural. de mutuo inteſtinor. ingreſſu &c. Lugd. Batav. 1742. pag. 2. 3. &c. (*z*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 46. (*a*) Ibidem pag. 47. (*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejusdem progreſſu, neque alvus ita pertinaciter catharticorum vim eludit; quo autem magis augetur dolor, eo obſtinatius in puncto figitur, vomituritio ſuccedit frequentior, & major alvi adſtrictio. Notat autem, quod pergente hujus morbi atrocia motus periſtalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data fiant ilico vomitoria, imo enemata injecta & ſuppoſitoria ano immiſſa cum faecibus alvinis per totam inteſtinorum longitudinem ſurſum lata, vomitu rejiciantur (*). Stercoraceam illam vomitionem & medici antiqui obſervaverunt in hoc morbo (*c*), & tanquam funeſtum praeſagium damnaverunt. Fuerunt clari viri, qui illam inverſionem motus periſtaltici negaverunt, credentes ſufficere ad hanc rem diaphragmatis & muſculorum abdominalium convulſivam actionem, quae excitabatur, dum a ventriculo ad morbi ſedem in inteſtino usque, intercepta libera via, repleta omnia forent: ſtercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & inteſtinis. Verum Stercus proprie dicendum tantum in craſſis inteſtinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis forte rariſſime. Vidi chronica talia mala, ubi ſcirrho impediente viam, aegri vix unquam alvum deponebant, ſed poſt quatuor, quinque, imo octo dies oriebatur ſumma anxietas, & revomebant omnia, quae toto hoc tempore ſumſerant, nec apparebat ſtercoreus ille odor in his, quae vomitu rejiciebantur. Excuſſa hac gravante ſaburra commode valebant, appetebant, reficiebantur ab aſſumtis, donec ſimili temporis intervallo idem vomitus rediret: & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa experimenta, quae ligando inteſtinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (*d*); nam in his non potuerunt tranſire illa, quae inter anum & ligaturam in fiſtula inteſtinali haerebant: neque inde explicari poterit, quomodo clyſmata injecta vomitu excuſſa fuerint, uti certiſſime in ileo factum novimus; nam & probatiſſimi auctores hoc obſervaverunt, & ipſe manifeſte vidi. Difficile forte videbitur, quomodo ex craſſis contenta venire poſſint in Ileum inteſtinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus haeret, ſuperare potuerint. Verum ſi conſideretur inverſo hoc periſtaltico motu Ileum evacuari, caeci finem urgeri quam maxime, & latera ejus diſtrahi, apparebit & hoc fieri poſſe. Si autem in volvulo pars ſuperior inteſtini inferiorem in ſe ſuſceperit, non eſt interclusa via penitus retrogrado motu propulſis inteſtinorum contentis. Difficilius procul dubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata ſuſceperit ſuperiorem: ſed notandum, quod ſtercoraceus ille vomitus ſoleat fere tantum contingere, dum in peſſimo ſtatu verſatur aeger, & gangraena jam adeſt, vel ſaltem brevi ſequetur: notum autem eſt partes inflammatas tenſiſſimas flacceſcere, dum inflammatio in gangraenam mutatur. Unde & *Hippocrates* & *Galenus* in locis

(*) Diemerbroek Anatom. Lib. I. Cap. VIII. pag. 36. (*c*) Hippoc. de victus ratione ſanorum Lib. III. Cap. VII. Charter. Tom. VI. pag. 487. Galen. de locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 509. Aeginet. Lib. III. Cap. XLIV. pag. 45. verſa. (*d*) Acad. des Sciences l'annee 1713. mem. 470.

cis modo citatis monent, raro vel nunquam emergere Ileo correptos, ſi ſtercus vomuerint.

Abſceſſum, gangraenam &c. Omnes inflammationis effectus ſequi hic poſſe, ſatis patet. Sed acutiſſima febris, inteſtinorum inflammationem comitans, niſi ſtatim efficaci medela ſuccurratur, brevi gangraenam lethalem facit, dum in conſtrictis ſpaſino partibus, valide ſimul inflammatis omnis influxus & effluxus vitalis humoris ſubito tollitur. Verum & acerbiſſimus dolor (ob quem miſeris aegris his mori beatum eſſe dixit *Aretaeus* (*e*)) febrim auget, gangraenam accelerat (vide §. 226.). Unde alio in loco manifeſte indicat, quosdam ſola doloris intenſitate cito mori (*f*), aliis inteſtinum ſuppurari, nigreſcere, putrefactum excidere, atque ita aegros deficere. Ideo & mediocris volvuli ſymptomata tantum recenſuiſſe videtur, ratus in vehementiſſimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox ſecuturam, praeter enormes dolores nihil obſervari a medico poſſe. Simul vires etiam in robuſtiſſimis hominibus ilico ſolvuntur; unde & *Aretaeus* inter mediocris volvuli ſymptomata talem virium reſolutionem (ἔκλυσιν) recenſet. Verum antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut & venenata in primis viis haerentia, omnes vires proſternere quam citiſſime: & videmus in ſaniſſimis paulo ante hominibus, ab hernia incarcerata inflammato inteſtino, mox omnes vires labaſcere. Unde videtur nervoſiſſimis his partibus talis proprietas ineſſe, ut male affectae ſtatim illam partem corporis mutent, unde virium animalium & vitalium integritas & conſtantia pendent. Hujus rei cauſa a priori forte difficulter explicari poſſet, ſed ſufficit medico per fideles obſervationes facti veritatem cognoſcere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licet rarius, in infantibus ſubito mortuis inveniatur volvulus, abſque ullo inflammationis aut gangraenae natae indicio (*g*). In his enim, ab acerbitate doloris ilico convulſis, dum ab acri contento inteſtina irritantur, mors ſequitur, antequam inflammatio naſci potuerit. In adultorum vero cadaveribus, hoc morbo defunctorum, ſemper, quantum novi, inflammationis ſigna inventa fuerunt, vel ſaltem talia, quae ex inflammatione, ut cauſa, ſequuntur.

§. 961. Quamdiu in gradu inflammatorio ſubſiſtit, doloris Iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoſo ſucceſſu adſcribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funeſtiſſimo.

Cum ſaepe oriantur moleſti abdominis dolores abſque inflammatione praegreſſa, imprimis in talibus, qui genus nervoſum admodum mobile habent; & quidem a levibus ſaepe cauſis, frigore pedum &c.; & flatibus exploſis ſeden-

(*e*) De curatione morborum acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*f*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (*g*) Vide Cornel. Henric. Velſe diſſertat. ante citatam.

ſedentur haec mala ſaepe ſatis cito; ideo ſtatim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, ſive flatus diſcutientia, quae omnia calefacientem vim poſſident. Videmus jam apud antiquos medicos calida talia remedia data fuiſſe, quae κόλικα vocabantur. Tale remedium *Celſus* (*h*) laudat a *Caſſio* inventum, quod acria ſatis aromata continet, *piper longum & rotundum*, *coſtum &c.*: Verum optime hoc laudat in morbo inteſtini plenioris, de quo dicit: *In pleriſque poſt frigora cruditatesque oritur*, *deinde quieſcit & per aetatem ſaepe repetens ſic cruciat*, *ut vitae ſpatio nihil demat.* Ex qua deſcriptione ſatis patet, hunc morbum non fuiſſe inflammatorium. Ita & *Aretaeus* (*i*) in illo caſu, ubi *abſque inflammatione ob corruptionem*, *aut validum frigus*, ileus provenerit, venae ſectionem omittendam ſuadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; ſed ſimul mollia & oleoſa adhibet interne & externe. Praeterea veteres medici ſimilibus medicamentis, aquae infuſis copioſae, potiſſimum utebantur, tuncque facile ferri poſſunt. Verum hodie officinae luxuriant ſpiritibus illis ſimplicibus & compoſitis aromaticis, cum ſpiritu vini paratis, qui a vi flatus diſcutiente laudantur, & in vulgus nota ſunt. Unde raro contingit medicum in his morbis vocari, antequam aegri copiam ſimilium ſumſerint: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi inteſtinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum ſex uncias ſpiritus ex ſeminibus leviſtici deſtillati miſer aeger hauſerat. Hinc multi pereunt, qui forte ſervari potuiſſent. Quinimo, licet a ſolo ſpaſmo abſque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum eſt audacter ſimilia ſumere, quia ſemper periculum eſt, niſi ſubito levent, quod peſſime nocere poſſint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulſionem tamen inteſtinorum, flatus creantem, inflammatio facile ſequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius eſt leniora talia aromatica remedia, ut ſemina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquae infuſa dare; tunc enim vix nocebunt unquam: Verum ubi ex ſignis novimus, inflammationem adeſſe, tunc etiam ab his abſtinendum eſt.

§. 962. Cognoſcitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; ſiti ingente, calore magno, pulſu duro, dolore igneo, urina flammea, debilitate ſubitanea.

Quam maxime ergo attendendum ad ſigna, quae inflammationem in hoc morbo praeſentem docent; quae ſatis evidentia ſunt, ita ut peritus medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc ſolet febris plerumque praecedere, quae per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum deſinit; uti *Sydenhamus* (*k*) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliiſque morbis inflammatoriis, pariter obſervatum fuit; nempe febrim per aliquot tempus praecedere, & dein ſequi inflammationem in hac illave

(*h*) Lib. IV. Cap. XIV. pag. 223. 224. (*i*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 105. (*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

illave parte corporis. Ubi vero abſque febre praegreſſa inteſtinorum convulſio ſaevos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris ſequitur. Simul tunc adſunt omnia illa ſymptomata, quae & febrim acutam continuam & inflammationem comitari ſolent: ſitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate ſumma in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia haec ſymptomata adſunt in initio morbi; & cum ſubito in perniciem tendat, niſi ſuccurratur ilico, mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calori magno ſuccedit frigus, dolor ceſſat, pulſus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Aretaeus* (*l*) notavit. Adeſt quandoque tanta conſtrictio ani, ut clyſma injici nequeat; quod ſymptoma pariter *Aretaeus* (*m*) notavit, uti & *Hippocrates* (*n*). Ex his videtur etiam intelligi poſſe, quare in alio loco (*o*) legatur: *At ſi, remiſſo volvulo, febris illum prehenderit, deſperatus eſt, fortaſſis enim etiam ſoluta alvus inferior interficiet.* Si enim a ſpaſmo valido volvulus natus perſtiterit diutius, ſequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, ſed cum citiſſime tunc ſoleat gangraena ſequi, remittit, imo integre ceſſat dolor brevi, & tunc, gangraenoſo inteſtini affecti loco non amplius reſiſtente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur aeger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, ſed ob gangraenam inteſtini, uti poſtea ad §. 969. dicetur.

§. 963. Si flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; ſi Recti inteſtini ultima infeſtat, tum pro haemorrhoïdibus coecis haberi ſolet: ſolvitur dyſenteria blanda ſubcruenta billioſa.

Quamvis obſervata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus inteſtinis obtinere frequentius, tamen & per totum craſſi inteſtini tractum fieri poſſe, & fabricae ſimilitudo ſuadet, & obſervationes evicerunt omnino. In colo inteſtino volvulum invenit *Ruyſchius* (*p*). In cadavere pueri, ex graviſſima Iliaca paſſione mortui, invenit *Hildanus* (*q*), inteſtinum caecum contractum in inteſtinum ileum ſe inſinuaſſe, illudque adeo obturaſſe, ut nihil ex tenuibus inteſtinis in colon venire poſſet. Findebat inteſtinum ileum, ut eximeret caecum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo coeci ſcirrhum exulceratum vidit. Imo affirmat, ſe plura cadavera hoc morbo defunctorum inſpexiſſe, ſemperque inveniſſe principium & originem hujus morbi fuiſſe circa inteſtinum caecum: hinc exiſtimabat, valvulam *Bauhini*, inflammato caeco inteſtino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in craſſum inteſtinum venire poſſet; unde & in Ileo diſtento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangraena & ſphacelo corripiebantur. Verum

(*l*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*m*) Ibidem. (*n*) De Affectionibus Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 626. (*o*) Hippocrat. de Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) Adverſar. Decad. 3. pag. 17. (*q*) Obſervat. Chirurg. Cent. I. N°. 61. pag. 49.

rum ante dicta ſatis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali obſervatam fuiſſe; & videtur *Hildanus* ex ſingulari obſervatione nimis properaſſe ad ſtatuendam perpetuam incipientis hujus morbi ſedem, imprimis cum ipſe fateatur, tetram adeo mephitin ſpiraſſe cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia conſiderare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem praecipue abdominis partem infeſtantibus, laborantis, inventum fuit caecum inteſtinum in pelvim deſcendiſſe, ibique cum ſuperiori parte inteſtini recti firmiter concreviſſe: ab hoc loco ſurſum reflexa progredientis inteſtini pars angulum valde acutum cum caeco faciebat, & dein conſueto modo ſub hepate aſcendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique deſcendebat more ſolito & terminabatur in inteſtinum rectum. Verum in loco cohaeſionis, & in vicinia, caecum & rectum erant gangraenoſa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi caecum cum recto concreverat (*r*). Conſtat ergo certiſſimis obſervatis, & in inteſtinis craſſis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur univerſali nomine Ilei omnes hos morbos deſcripſiſſe. Apud *Aretaeum* (*s*) tamen haec pulcherrime diſtinguuntur, qui optime notat, varias ſaepe partes corporis accuſari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus inteſtini morbus haeret. *Dolor modo ad coſtas usque aſcendit, quando & ſpeciem pleuritidis prae ſe fert (ſi quidem & iſti febricitant) modo ſub ſpurias coſtas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & Ilia quandoque dolent: colon enim praegrande, & quoquoverſum circumvolutiones faciens.* Imo & notat illa ſymptomata, quae aegros infeſtant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam ſunt etiam, quibus & in ſacro oſſe dolor inhaereſcit, & in femoribus, & in teſtium cremaſteribus.* Quamvis autem, inteſtino recto inflammato, & collum veſicae, & adjacentia his ſeminum receptacula, affici poſſe videantur, tamen dolor ille femorum & teſtium potius ad nephritici mali ſigna pertinet, uti poſtea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* (*t*), coli vehementem dolorem a medicis quandoque renibus affectis adſcribi, & viciſſim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipſe, hunc errorem facile contingere, nec tamen aegris periculoſum eſſe, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum diſtinctio difficilis eſt, quo tempore neque magnam praeſidiorum differentiam ipſi requirunt.* Et poſtea ſubjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum eſt damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum inſultu difficulter illos diſcernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, ſed ſufficiunt ea ſolum, quae dolorem leniant.* Quaenam ſigna diſtinguant nephritidem a dolore colico, poſtea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum eſt in craſſorum inteſtinorum inflammatione, hoc eſt,

(*r*) Philoſophical Tranſactions N°. 422. pag. 236. Abridgem. Tom. VII. pag. 517.
(*s*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 19.
(*t*) De locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 508.

eſt, quod facilior ſanationis ſpes affulgeat; unde *Aretaeus* (*u*) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius eſt, quanto colon tenuibus inteſtinis carnoſius, craſſius, & noxae tolerantius eſt.* In eadem opinione fuit & *Celſus* (*w*): ita enim habet: *Intra ipſa vero inteſtina conſiſtunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore eſt. Prior acutus eſt: inſequens eſſe longus poteſt.* Voluit autem hunc morbum praecipue circa inteſtinum caecum haerere, & ideo in dextra magis parte dolores obſervari ſtatuit. Cum autem craſſa inteſtina accumulandis & diu ſaepe retinendis faecibus deſtinata ſint, hinc diſtentionem a retentis abſque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum inteſtinorum actio, ſi obſtaculum in craſſis inteſtinis natum fuerit. Praeterea per clyſmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in craſſis inteſtinis minus periculoſam, & facilius curabilem, quam ſi in tenuibus inteſtinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum inteſtinum inflammatur, tunc ſimilia oriuntur ſymptomata, ac dum vaſa haemorrhoidalia, craſſo ſanguine turgida, inteſtini recti cavum arctant, vicina comprimunt, faecibus alvinis viam praecludunt, cum teneſmo tamen continuo & moleſto alvum exonerandi. Unde apparet, ſaepe illud malum haberi pro haemorrhoidibus caecis, quae dicuntur adeſſe, dum omnia ſymptomata, haemorrhoides tumentes comitari ſolita, aegrum infeſtant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, ſed varicoſa vaſa intus latent. Accedit, quod ab haemorrhoidibus tumentibus ſaepe & inflammetur inteſtinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum ſimilem medelam fere poſcat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validae comes, praecipuam diſtinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum veſicae inteſtino recto contiguum ſit, & illud irritatum ſtranguriam moleſtam facit ſaepe; quod & *Hippocrates* (*x*) monuit: verum & idem malum ab haemorrhoidibus caecis tumentibus fieri, quotidiana obſervata teſtantur; imo & integram urinae ſuppreſſionem ab eadem cauſa natam fuiſſe novi, quae ruptis vaſis tumentibus, & ſanguine copioſo per anum excreto, ſanabatur ſtatim.

Patet ſatis, adhuc facilius curabilem eſſe inflammationem inteſtini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, imprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari poſſit, & diutius abſque vitae periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus inteſtinorum tractus morbo vacat. Ubi autem ſoluta materies inflammatoria per vaſorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, ſed cum dolore & moleſtia; hinc dicitur ſolvi dyſenteria, ſed blanda, ſubcruenta & bilioſa: ſimilis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per ſputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiae morboſae; de qua re videantur illa, quae ad §. 830. habentur. Cum autem inteſtinum rectum copioſo muco oblinatur, ut faeces commodius exire poſſint, & ille mucus, inflammato hoc inteſti-

(*u*) In loco modo citato. (*w*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. & Cap. XIV. pag. 223. (*x*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

teſtino & irritato, copia magna ſimul exire ſolet; quod idem in aliis partibus corporis, muco naturaliter madentibus, obtinere videmus, ſi inflammatione corripiantur. Notum v. g. eſt quanta copia muci excernatur, dum tonſillae, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Moleſtiſſimum in hoc affectu ſymptoma eſt teneſmus, quod & *Hippocrates* (*y*) notavit, dicens: *Si rectum inteſtinum inflammetur, & dolor prehendat & febris, & ad alvum exonerandam crebro deſideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinae ſtillicidium prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum inteſtinum incubuerit.* Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (*z*), teneſmum in dyſenteriam tranſire; ubi nempe, inflammato recto inteſtino, teneſmus oritur, & dein morbus per blandam & ſubcruentam dyſenteriam ſolvitur. Uti etiam, quare alibi (*a*) monuerit, *in teneſmo ſanguinem & mucum ſecedere*; & paulo poſt addat: *Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dyſenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dyſenteriam moleſtam quidem eſſe, ſed non ſemper noxiam; imo quandoque ſalutarem, ſi nempe morboſa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Hujusmodi enim egeſtiones etiam eos, qui prius ſunt in corporibus, morbos ſanant; antiquiores quidem diuturniore tempore; recentiores autem in paucis diebus ſubmovere poſſunt.*

Sic expenſis illis, quae ſpectant diverſitatem in hoc morbo, prout varia inteſtinorum loca occupat; ſequitur, ut videamus illa, quae ad curationem requiruntur.

§. 964. Simulac noſcitur praeſens per ſigna (959. 960.) in eo ſtatu ſtatim, maximo molimine tentanda ſanatio, quae acquiritur 1. miſſione larga, & repetita ſanguinis, ut in pleuritide (890.). 2. aſſiduo injectu clyſmatum laxantium, diluentium, antiphlogiſticorum, ſaepe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu aſſiduo calido eorundem, additis prudenter opiatis, & iis, quae cauſae ſingulari compertae (959.) adverſa ſunt. 4. fomentis ex ſimilibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, ſanis, animalibus impoſitis. Atque 5. interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu perſiſtendo in uſu horum, donec omne malum ſedatum ſit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangraenae, ſubito lethalis, ingens diſcrimen, efficacem & promptam medelam poſtulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quae ratio & uſus docuerunt in hoc morbo prodeſſe poſſe.

1°. Quam

(*y*) De Fiſtulis Cap. v. Charter. Tom. XII. pag. 143. (*z*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*a*) De Affectionibus Cap. VII. ibidem pag. 628. (*b*) Praedictionum Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

1°. Quam efficax remedium ſit in inflammationis curatione ſanguinis miſſio, jam ſaepius dictum fuit; & unanimis optimorum medicorum conſenſus hujus auxilii uſum probat. Verum optime *Aretaeus* (*c*) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum eſſe, niſi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adaequatum eſt; unde jubet, venam in cubito aperiendam eſſe lato vulnere, ut multus ſubito ſanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbitatem agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, ſi, in animi deliquium lapſi, poſt validam ſanguinis evacuationem, aegri per pauculum temporis ſpatium illos cruciatus non ſentirent, licet nondum cauſa morbi remota foret. Verum audacem hanc ſanguinis miſſionem tunc tantum laudavit *Aretaeus*, ubi conſtiterit, cauſam morbi eſſe inflammationem; ſi enim abſque hac fuerit, tunc venae ſectionem omittendam eſſe voluit. Interim tamen, ſi a mero ſpaſmo ortus hic morbus fuerit, niſi ſubito levetur antiſpaſmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda eſt inflammatio, ut morbi jam facti ſequela; adeoque & tunc utilis erit Venae ſectio, ſed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, *Galenus* largam ſanguinis miſſionem laudavit non tantum in febribus ardentiſſimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementiſſimis. Si ergo ingens dolor urget, abſque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & ſanguinis miſſio conducet ad praecavendam inflammationem, quae ſemper ſequetur, ſi pergat morbus. Teſtatur enim *Celeberrimus Simſon* (*d*), ſe magnum numerum aperuiſſe cadaverum volvulo defunctorum, ſemperque inveniſſe validam inflammationem inteſtinorum. Unde merito ſtatuitur, hunc morbum vel inflammationem ut cauſam agnoſcere, vel illam brevi producere. Venae ſectionis autem repetendae neceſſitas indicatur a doloris, febris, caloris, intenſitate; de qua re ſatis copioſe dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2°. Quantum uſum habeant clyſmata mollia & refrigerantia ad compeſcendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natae reſolutio tunc tantum ſperari poſſit, quando ſedatus humorum motus adeſt (vide §. 386.). Praeterea ſi in craſſis inteſtinis morbus haeſerit, loco inflammato applicabuntur ſic molliſſima fomenta, quae & vaſa infarcta laxabunt, & humores immeabiles diluent. Ubi vero tenuia inteſtina inflammata ſunt, tunc quidem clyſmata huc usque non pervenient naturaliter, ſed tamen craſſa inteſtina, repleta talibus remediis, balneum quaſi praebent omnibus vicinis, adeoque & ſic prodeſſe poterunt. Nihil enim magis juvat ſpaſmo conſtrictas partes, quam emollientiſſimorum remediorum calida applicatio; unde ſimul tutiſſimum & efficax doloris lenimen ſperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenae, ſeminum lini & ſimilium, addito melle & oleo lini, ſufficiunt pro hac indicatione: Unde & *Celſus* (*e*) laudavit *percolatum ptiſanae cremo-*

(*c*) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*d*) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 664. (*e*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222.

morem cum oleo & melle, *ſic*, *ut praeterea nihil adjiciatur*. Si dolor non quieſceret, jubet, *etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare*. Quantum autem remedium ſit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a diſtractione partium nervoſarum ortos, conſtitit exemplo *Galeni* ad §. 164. recenſito: Unde & *Aretaeus* (*f*), ſtercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici juſſit: *Illud enim ſi intro moretur*, *fomentum inteſtinis propitium eſt*. Frequenter autem haec repeti poſſunt, imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur ſpaſmo conſtrictae partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam eſſe ani conſtrictionem, ut tubulum pro clyſmate injiciendo non admittat; quod & obſervavit *Celeberrimus Hoſmannus* (*g*). Molliſſimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum ſellae perforatae inſidet aeger, fovere, donec laxetur.

3°. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogiſtica remedia, quae in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem inteſtinorum ſpaſmus ſemper comitari ſoleat, hinc omnium molliſſima remedia hic conveniunt. Et ob eandem cauſam prudens opiatorum uſus commendatur, cum nullum ad ſpaſmos ſolvendos remedium potentius opio habeatur; uti quotidianae obſervationes docent. Verum haec non conveniunt, niſi prius ſanguinis miſſio & clyſmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: ſecus enim contingere poſſet, ut per opiata ſopito doloris ſenſu, cauſa doloris, inflammatio nempe, deſtrueret, gangraena nata, partem affectam. Ita *Aretaeus* (*h*) poſt largam ſanguinis miſſionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clyſmata oleoſa, fomenta &c., laudat anodyna medicamenta, & imprimis *ex viperis medicamentum*, *plus conſueta portione potui datum*. Verum illud eſt *theriaca Andromachi*, qui *mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum praeterea, quod majorem ſolito quantitatem hujus remedii dari juſſerit, ut eo efficacius dolor & ſpaſmus compeſcerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumſpectum uſum *Trallianus* (*i*), ubi vires robuſtae eſſent, & dolor magnus & urgens. Prudentiſſime autem addit, ubi vires robuſtae ſunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulſus fit debilis & intermittens, uti ad §. 969. dicetur, ſequitur gangraena, cum ſubita doloris acerbiſſimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adſcribitur exhibito remedio, uti & mors brevi ſequens, cum magna medici infamia. *Sydenhamus* (*k*), ob ſummum candorem & exactiſſimam morborum obſervationem adeo aeſtimatus, ſimili methodo uſus fuit: poſt venae ſectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum; ſi vero noxii humores, vel ſaburra ab ingeſtis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat haec, ne relicta nocerent; quod & *Aretaeus* ſuaſerat. In doloribus autem vehementioribus largiori doſi & iterata uſus fuit; imo alibi

(*f*) De Curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*g*) Medicin. Ration. Syſtemat. Tom. IV. part. 1. Sect. 2. Cap. XII. pag. 552. (*h*) De curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 106. (*i*) Lib. X. Cap. 1. pag. 578. (*k*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260.

alibi (*l*) dixit, quod, ubi cathartico dato poſt venae ſectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente conſtipata, tunc omni quarta vel ſexta hora dederit paregoricum, *donec inteſtinis quies omnimoda inducatur*, *ac proinde motus eorum naturalis deorſum verſus reſtituatur*. Tunc enim, ſpaſmis his ſolutis, catharticum remedium alvum ſolvet, licet caeteroquin narcotica alvum ſtrictam reddere ſoleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri ſaepius, ſimul & eliguntur talia, quae cauſae acri cognitae oppoſita ſunt. Si ab acri acido, ut in infantibus ſaepe fit, oriatur morbus, acidum abſorbentia & enervantia exhibentur: e contra ſi a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & aceſcentia optimum remedium exhibent, imprimis ſi multa aqua diluantur. Caeterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque ſemper proſunt, etiam in illis caſibus, ubi de ſingulari acrimoniae indole dubium eſt, vel ubi eroſae partes ſola blandiſſima tantum ferre poſſunt.

4°. Omnia enim, quae prodeſſe poſſunt, ſimul & ſemel adhibenda ſunt, ut levamen doloris fieri poſſit, & periculoſae inflammationis ſequelae caveantur. Quod pariter commendans *Aretaeus* (*m*) dixit: *Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat*. Ita & *Celſus* (*n*) laudat: *calida cataplaſmata admovere*, *eaque imponere a mammis usque ad inguina*, *& ſpinam*; *ac ſaepe mutare*. Imo *totum hominem in calidum oleum demittere* jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & ſic inducatur toti abdomini talis mollities, quae ſpaſmo quam maxime oppoſita eſt, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui ſpatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuiſſe, dum muſculi abdominales, tetanodes facti, compreſſerant omnia ſuppoſita. Hinc monuit *Sydenhamus* (*o*), inteſtina nonnunquam quaſi injecta faſcia conſtringi. Verum ad §. 234. pluribus Veterum medicorum obſervatis probatum fuit, pinguia, humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum ſanandum, ſi rigentes & convulſae partes continuo his foveantur. Imo *Celſus* (*p*) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum deſcendere*, *vel in aquam calidam*, *in qua foenum graecum decoctum ſit*, *& adjecta olei pars tertia*. Pluribus obſervationibus probatur (*), quam pulchre profuerit balnei uſus in hoc morbo.

Verum imprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & ſanis animalibus abdomini impoſitis habetur, ubi ſimul & ſubtiliſſimum exhalans de animalis corpore balneum quaſi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactati animalis abdomine evulſum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, ſed non ſemper illo tempore, dum requiritur, praeſto eſt. Catulum viventem nudo ventri accumbere

(*l*) In Schedula Monitoria de novae febris ingreſſu pag. 672. (*m*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*n*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*o*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (*p*) Lib. IV. Cap. III. (*) Medical Eſſays Tom. III. pag. 373. &c.

bere ſemper jubebat *Sydenhamus* (*q*) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Praeterea & *Aretaeus* & *Celſus* (*r*) laudaverunt cucurbitarum, ſatis numeroſarum, applicationem, abſque ſcarificatione, niſi hac via ſanguinem evacuare voluerit medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas eſſe dixit *Celſus*, per reliquas ſpiritum tantum evocandum eſſe: de qua re videantur illa, quae de cucurbitarum uſu, & praeſenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5°. Ex omnibus, quae de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, ſatis conſtitit, mollia remedia, & quae, abſque acrimonia, vel motu aucto, potenti ſolvendi efficacia valent, hic tantum locum habere; perniciosum imprimis hic eſſe calidorum remediorum uſum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud ſummos in arte viros legimus, cum ſucceſſu adhibita fuiſſe etiam acriora remedia, imprimis purgantia, & multa alia tentata fuiſſe, ad recuperandum liberum ingeſtorum tranſitum per inteſtinalis fiſtulae cavum, quae conſiderationem merentur.

Notandum enim eſt, praeter inflammationem inteſtinorum hic ſaepius adeſſe ſimul impedimentum, quod cavum inteſtinorum obſtruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio ſolo, tunc patet ſatis, omnia, quae modo laudata fuerunt, convenire; & quidem ſola, cum irritatio loci inflammati per ſtimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, ſemper noxia ſit. Verum ſi materia immeabilis in cavo inteſtinorum haeſerit, ſive haec praeëxſtiterit ante inflammationem natam, ſive collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens inteſtinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debebit neceſſario, ut ſanatio obtineatur. Praeterea ſi volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per inteſtinorum cavum via reſtituatur. Notum eſt, ingeſta ſenſim promoveri a ventriculo ad anum usque per motum periſtalticum, unde medici videntur tentaſſe purgantibus ſtimulis aucto hoc motu propellere obſtacula, quae hic haerebant, nec naturali & pacato motus periſtaltici impetu poterant promoveri. Praeterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranae inteſtinis volvulum denuo extricari per ipſum inteſtinorum vermicularem motum; & ideo videntur medici ſperaſſe, per purgantia aucto hoc motu & ſuſceptionem inteſtini evolvi poſſe. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt aegris, ut haec delapſa per inteſtinorum cavum pondere ſuo removerent haerens obſtaculum: ſicque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum ſucceſſu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dictet prudentia, quid docuerit uſus.

Certum eſt, inflammationi inteſtinorum prius medelam fieri debere, per Venae ſectionem, fomenta, clyſmata molliſſima &c.; & male feciſſe illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non praemiſſis reliquis. Sapiens Vetuſtas in hoc morbo curando hanc normam tenuit. *Hip-*

(*q*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*r*) In locis modo citatis.

Hippocrates (*s*) prius ſanguinem e capite & cubitis detrahebat, aegrum in ſolio aquae calidae collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos fotus admovebat. Dein ſuppoſitorio applicato tentabat educere exuſta circa rectum inteſtinum ſtercora; dein clyſmata injiciebat. Ubi haec incaſſum tentata fuerant, tunc *folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus*, *ut tum ventrem*, *tum inteſtinum contractum diſtendas*, *deinde extracto folle clyſma injiciendum ex non admodum calefacientibus*, *ſed ſtercora diſſolventibus & emollientibus. Deinde obturata ſede ſpongia in aqua calida deſideat*, *clyſma continens.* Videmus hic, efficacem curam antiphlogiſticam praemiſſam fuiſſe, antequam aëre per follem impulſo conaretur inteſtini latera dilatare, ut faeces deſcendere poſſent: praeterea ex alio loco (*t*) patet, quod hanc curam adhibuerit, *quum*, *ſtercore acervatim combuſto in inteſtino*, *pituita circa hoc colligitur*, *inteſtinumque*, *his nimirum confertim induratis*, *intumeſcit*, *nullumque ex his medicamentis*, *quae per ſuperiora bibuntur*, *recipit*, *ſed vomitione rejicit*; *neque admota per inferiora clyſmata recipit.* Diſerte autem monuit (*u*) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, ſequentia: *Nam ſi citra inflammationem praecedentem frigidus colicus ileoſuſque affectus ſit*, *confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem*, *inflammatione praegreſſa*, *adſtrictio alvi oborta ſit*, *haec curandi ratio*, *praeterquam quod nihil juvet*, *maxime etiam nocebit.* Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (*w*), dicens: *At ſi colicum affectum ob inflammationem inteſtini fieri contingat*, *neque omnino exhibere audebis purgationem in his*, *& praecipue in initio*, *cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta praebere non dubitarunt*, *aegrotantibus periculorum autores & mortis exſtiterunt.* Sic etiam *Aretaeus* (*x*), poſt audacem venae ſectionem ad animi deliquium usque, poſt clyſmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: *Si neque dolor remittit*, *neque flatus neque ſtercus dejicitur*, *purgatorium pharmacum*, *quod hieram vocant*, *neceſſario dandum eſt.* Horum veſtigia legens *Sydenhamus* (*y*), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino ceſſaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (*z*), poſt praemiſſam liberaliorem venae ſectionem, ſequenti die catharticum aliquod lenitivum praeſcribebat; ſed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim catharticorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus eſſe credebat, tunc anodynis prius utebatur, ut inteſtinorum ſpaſmos compeſceret (*a*).

Verum & clyſmatum forma fuerunt exhibita purgantia, praemiſſis prius antiphlogiſticis remediis, & cum felici quandoque ſucceſſu. Notum enim eſt, quadruplam doſin purgantium per clyſma injectam eundem praeſtare effectum, ac ſi ſimplex doſis ore aſſumeretur. Omnium efficaciſſimum remedium

(*s*) De Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*t*) De Affectibus Cap. VII. pag. ibidem 626. (*u*) Lib. X. Cap. I. pag. 582. (*w*) Ibidem pag. 589. (*x*) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*y*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*z*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260. (*a*) Schedula monitoria de Novae febris Ingreſſu pag. 672.

dium invenit *Sydenhamus* (*b*), ſi fumus nicotianae validiſſime in anum inſufflaretur. Licet autem *Hofmannus* (*c*) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adſtrictam aperiendam, magnam vim habere, ſeque noviſſe, homines plebejos, atroci inteſtinorum dolore vexatos, fumi nicotianae deglutitione in inſtanti fuiſſe liberatos. Monet autem *Heiſterus* (*d*), fumum illum tamdiu in anum inſpirari debere, donec dejectionis ſtimulum ſatis vehementem aegri percipiunt: imprimis autem prodeſſe ſi ex praeſtantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celeberrimus vir, ſe tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis obſervaſſe, ut nunquam ſcalpello opus habuerit. Delineavit & inſtrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa uſum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum diſcrepant multum inter ſe autores. *Helmontius* (*e*) audacter dixit, neminem ileo perire, ſi globuli plumbei ſclopetarii deglutiantur, ut ſub pondere propellant impedimentum in inteſtinis haerens: credidit autem eo citiorem & feliciorem ſanationem fieri, quo plures & majores haurirentur, dum ſimul aeger erecto ſitu ſtet, vel ambulet. Verum ſi conſideremus, inteſtinum ſupra locum obſtructum expandi, gravia haec deglutita ibi haerebunt in dilatato inteſtino, nec directe in obſtaculum pondere ſuo gravitabunt. Si vero volvulus adſit, ita ut pars ſuperior inteſtini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt haec nocere potius, dum augebunt hanc introſuſceptionem, protrudendo inteſtinum ſuſceptum ulterius in proximam partem dilatatam. Unde non ſine ratione dixit *Sydenhamus* (*f*), haec parum conducere, & noxam ſaepe haud contemnendam inferre. Qui varios inteſtinorum gyros conſiderat, ſatis intelliget, non tantum boni exſpectari poſſe ab his deglutitis, ac quidem multi crediidiſſe videntur. Verum argenti vivi uſum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (*g*), laudaverunt clari in arte medica viri. Teſtatur *Heers* (*h*) ſe ſaepius illud dediſſe, illudque ſine noxa, momento citius, eductis ſecum obviis faecibus per inteſtina tranſiviſſe. *Zacutus Luſitanus* (*i*) monet, multos in ileo deſperato, hauſtis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuiſſe. Satis tuto illud ſumi poſſe, ſi cito iterum elabatur de corpore, numeroſae ſatis obſervationes docuerunt; cumque admodum penetrabile ſit, & poſt aurum ponderoſiſſimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutiſſime majori copia ſumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabitur, & citius: Ubi enim diu haeret in corpore, & venas bibulas inteſtinorum ingreſſum ſanguini miſcetur, tunc longe alia producere poſſet. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (*k*) panaceae inſtar fere laudabatur, ſi mane uncia una aut altera argenti

(*b*) Ibidem pag. 671. (*c*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*d*) Inſtit. Chirurg. part. 2. pag. 1101. (*e*) De flatibus §. 31. pag. 339. (*f*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*g*) Ibidem. (*h*) Obſervat. Med. Lib. I. Obſerv. 2. pag. 37. (*i*) De medicor. Princ. hiſtoria Lib. II. hiſt. 97. pag. 358. (*k*) Medical Eſſays Tom. III. pag. 387.

genti vivi ſumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, abſque ulla ſenſibili evacuatione aucta. Interim tamen conſtitit, licet non ilico nocuerit, poſtea tamen damna intuliſſe: miri & ſaepe inſuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad ſua artificia adhibent, ſatis evincunt, caute hic procedendum eſſe. *Celeberrimus Hoſmannus* (*l*) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariae libram mediam puriſſimi argenti vivi, dato prius pingui juſculo, & deinde brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium ſuperpotandum, lenemque per conclave deambulationem ſuaſit. Poſt quinque horas ſolvebatur alvus, & ſimul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium ſymptomatum; verum per quatuordecim dies, & ultra, faecibus alvinis permiſta apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, reſtauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra menſis ſpatium. Verum obſervationes docent, haec mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentius tractaverunt, adeoque & merito ſuſpicari quis poteſt, argentum vivum, non ſimul & ſemel de corpore elapſum, haec mala produxiſſe, dum diutius haeſit in corpore. Negari tamen non poteſt, in morbo hoc adeo periculoſo, tentari poſſe & uſum remedii, licet ſuſpecti, ſi ſpes ſit, imminentem mortem ſic evitari poſſe.

Verum & alia a medicis cum ſucceſſu in hoc morbo tentata legimus, quae tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c., & ex iisdem parata fomenta, ab omnibus medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per obſervationes conſtitiſſe, actu frigida, prioribus incaſſum tentatis, ſanaſſe aegros, cum de illorum ſalute omnes jam deſperarent. *Hoſmannus* (*m*) in muliere, quae graviſſimis abdominis doloribus, ob menſes per vehementem terrorem ſuppreſſos, torquebatur, venae ſectionem, clyſmata emollientia & plura alia incaſſum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipſo tractabat hanc aegram, aquam frigidam exhibendam propoſuit: fatetur candidus ille vir, quod abhorruerit ab hac methodo, & aſſenſerit tandem, ne moroſus nimis videretur. Verum felicius ſucceſſit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos ſaepius de die, tecto prius probe corpore & pedibus. Subſecuto enim largo ſudore, & poſtea placido ſomno, omnis dolor abdominis ceſſavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali caſu applicaſſet cum ſucceſſu. Similem caſum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenſet, ubi & ille pariter, antea laudatis uſus, ſed fruſtra, in nobili Hiſpano, ad contraria tranſivit; & licet mors prae foribus eſſe videretur, pulſu non amplius ſenſibili, cum ſudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, laetiſſimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur haec curatio, non inutile credo & illam alio caſu confirmare. Homo viginti ſeptem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & inſueta alvi conſtipatione; clyſmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullae prodibant faeces, & ingeſta quaevis evomebat. Balnea

(*l*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*m*) Ibidem pag. 349.

nea calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, ſanguinis miſſio repetita, nihil profecerant; cumque deſperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & ſingulis minutis ſecundis pedes perfundebantur aqua frigida, ſenſim aſcendendo, donec ultimo ad pubem uſque frigidae affuſio pertingeret: ſubinde obambulabat, pedibus inſiſtebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vaſi aqua frigida pleno immergebat. Aeger auctas inde vires percipiebat, & per medium horae levabatur; verum mox dolebat ut ante; ſemel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutiſſima percipiebat, ſed poſt pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermiſtis paucis faecibus induratis, cum magno levamine; & poſtea decreſcente febre, faecibus induratis copioſis excretis, tridui ſpatio ab hac methodo adhibita, ex tanto diſcrimine evaſit (*n*). Mirus & caſus ibi habetur, in quo alvi pertinaciſſima conſtipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, ſoluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horae perfunderentur.

Sed & apud Veteres medicos hinc inde quaedam inveniuntur, quae docent, & illos quandoque ſimilia tentaſſe. *Trallianus* (*o*) in curatione colici affectus, ex calidis & bilioſis humoribus orti, dicit, ſe frigida aqua uſum fuiſſe in aegris, quibus vires firmae erant, & partes principes omni noxa carebant: imo & actu frigida per anum immiſiſſe ſe dicit cum ſucceſſu. *Hippocrates* (*p*) in tetano, in juvene carnoſi habitus, media aeſtate laudavit frigidae copioſae affuſionem; uti & ad inflammationes recentes & Eryſipelas non ulceratum (*q*). Imo convulſiones, frigida copioſa affuſa, levari, & dolorem ſolvi monuit (*r*). Verum in hoc morbo & pertinax inteſtinorum ſpaſmus, & inflammatio adſunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recenſitis, quantum felix audacia medentum in deſperatis etiam morbis quandoque poſſit, & ſi quis ſimilia ut temeraria damnet, noverit *Celſum* (*s*) jam dixiſſe, dum de methodo vetuſti medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cum eadem omnibus convenire non poſſint, fere quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat.* Et alibi (*t*). *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliae atque aliae proprietates ſunt, &, qui ſecundis aliquando fruſtra curatus eſt, contrariis reſtituitur ſaepe.*

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen diſcindere, inteſtina educere, volvuli locum quaerere, inventum digitis explicare, dein inteſtina reponere, & abdomen conſuere. *Barbette* (*u*) hoc propoſuerat tanquam melius, quam certae morti aegrum tradere. Verum apud *Bonetum* (*w*) a juvene & audaci Chirurgo in illuſtri matrona hoc factum fuiſſe legitur, feliciſſimo

(*n*) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 893. (*o*) Lib. X. Cap. 1. pag. 585. (*p*) Aphor. 21. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 206. (*q*) Ibidem pag. 208. Aphor. 23. Sect. V. (*r*) Ibidem pag. 210. Aphor. 25. Sect. V. (*s*) Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*t*) In Praefatione pag. 19. (*u*) Anatom. Practic. Lib. IV. Cap. 1. (*w*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 228.

ciſſimo cum ſucceſſu: & olim, jubente *Nukkio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Profeſſore) in foemina quinquagenaria a dexterrimo Chirurgo idem factum fuiſſe, ita ut ultra viginti adhuc annos ſupervixerit haec aegra, probatis conſtat teſtibus (*x*). Similia & *Praxagoram* quondam juſſiſſe, imo inteſtina diſcindenda, & ſtercore exemto conſuenda denuo, memoriae tradidit *Caelius Aurelianus* (*y*), ſed addit: *Magnificam mortem Praxagoram magis, quam curationem voluiſſe ſcribere.* Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adſit, vel non; neque tam facile cognoſci poterit locus, ubi haereat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tenſum turgere, & dolere per totum. Unde ſatis patet, nihil niſi ultimam neceſſitatem ſuadere poſſe, ut crudeli operatione, diviſo abdomine, gyri omnes inteſtinorum evolvantur, ut morbi ſedes quaeratur in vivente homine.

6°. Licet per illa, quae hactenus tradita fuerunt, dolor ceſſaverit, febrisque remiſerit, tamen debemus cogitare; partem illam inteſtinorum, ubi morbus haeſit, diu adhuc retinere talem ſenſibilitatem, ut facillime denuo dolor, ſpaſmus, inflammatio recrudeſcere poſſint, ſi vel levis irritatio acceſſerit ab ingeſtis, vel acrioribus, vel difficilioris digeſtionis. Omnia enim aſſumta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (*z*) probe gnarus, hunc morbum prae aliis omnibus in recidivam maxime pronum eſſe, tenuem victum, ſolo imprimis juſculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantum quantitate, quae ad vitam ſuſtinendam ſufficere poſſet. Cavendum enim etiam eſt, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimae digeſtionis, & ideo parum ſimul, ſed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur diſtentis ſaepe antea enormiter inteſtinis, quo iterum contrahi poſſint, & amiſſum robur ſenſim recuperare. Ideo & *Celſus* (*a*) cavendum juſſit a cibo inflante & valido; etiam poſtquam dolor & febricula jam quieverant, ne inteſtina adhuc imbecilla laedantur, ſolam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, ſive acidum, huic morbo alienum eſſe.* Imo & diu poſtea adhuc a balneis, ambulationibus, aliiſque corporis motibus abſtinendum ſuadet: *Nam facile id malum redire conſuevit, & cum frigus ſubit, ſive aliqua jactatio, niſi bene jam confirmatis inteſtinis, revertitur.*

§. 965. Si malo hoc (959. 960.) praegreſſo; nec debitis remediis curato; & ultra triduum ſemper cum vehementia perſiſtente, loco doloris, ardoris, diſtractionis, ſucceſſerit horror vagus per totum corpus ſine cauſa, obtuſus cum gravitate dolor in loco, ſignum erit ibidem formari abſceſſum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod ſi in cava abdominis effluit facit mala multa ſimilia (939);

(*x*) In Diſſert. Inaug. Corn. Henr. Velſe pag. 19. (*y*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 244. (*z*) Sect. I. Cap. IV. pag. 92. Et Sect. IV. Cap. VII. pag. 266. (*a*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. 223.

(939); ſi autem effluit in cava inteſtinorum facit dyſenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit; inde ſaepe integrae inteſtinorum membranae exeunt, & ſaepe tabes fit.

De ſignis illis, quae docent inflammationem partium internarum in ſuppurationem abire jam ſaepius dictum fuit in praecedentium morborum acutorum inflammatoriorum hiſtoria; omnia hic eadem obtinent. Sed abſceſſus in inteſtinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum inteſtinorum. Quaenam mala metuenda ſint, dum abſceſſu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum inteſtinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & ſaepe inde evadunt aegri, ſuccedente dyſenteria purulenta, quae pro diverſa magnitudine abſceſſus ejusque varia conditione citius ſanabitur, vel diutius protrahetur, uti ſponte patet. Quandoque & inteſtina inflammata peritonaeo accreſcunt, tuncque abſceſſus ibi natus poterit extrorſum aperiri, ſimili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, ſaltem hujus rei apud obſervatores rara mentio habetur. *Aretaeus* (*b*) tamen teſtatur, quod in quodam aegro abſceſſum coli in dextra parte prope jecur diſſecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & veſicam exibat per plures dies, ſuperſtite aegro. Si vero abſceſſus talis diu clauſus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota ſuperficie ſacci talis purulenti hiantibus reſorptum, ſanguini permiſcebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda eſt, uti ad §. 1214. dicetur.

Cum autem inflammatio (vide §. 374.), & illam ſequens ſuppuratio omnium frequentiſſime haereat in tunica celluloſa, talisque in inteſtinis manifeſte deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem ſuppuratorium, in hac celluloſa haerentem, ſecedat ſeparata a reliquis tunica interior villoſa, & exeat per alvum referens figura ſua cavum inteſtinalem tubum, non ſine aegrorum & adſtantium inſigni metu, qui ipſum inteſtinum ſic egredi putant, nullamque ſanationis ſpem ſupereſſe. Pulchre hoc obſervavit *Aretaeus* (*c*) dyſentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non diſcretum, inſtar ſani inteſtini dejicitur, & ignaris rei ſuſpicionem praebuit inteſtini: ita autem ſe habet. Inteſtinorum tunicae perinde ac ventriculi geminae ſunt, & altera alteri oblique ſuper injecta eſt: igitur cum illarum connexio* (διπλόη) *ſolvitur, interior tunica ſecundum longitudinem abſcedens foras exit, exterior ſola manet, & carnoſa efficitur, & cicatrice ſolidatur, ſaneſcuntque homines & noxa ſoluti vivunt: id vero inferius inteſtinum ſolum patitur; in cauſa eſt tunicarum carnoſa ſubſtantia.* Similia & apud recentiores medicos habentur ob-

(*b*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.
(*c*) Ibidem Lib. II. Cap. IX. pag. 61.

obſervata (*d*), quae confirmant *Aretaei* dicta, nam & inteſtini recti interior tunica ſeparabatur, & aegri poſtea integram ſanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum inteſtinorum tractum contingere poſſe, videtur admodum veroſimile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, ſed ſaepe informis muci ſpecie appareat, dum alvo excernitur. Verum ſi talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeſte apparet ſtructura membranoſa & vaſculoſa fabrica. Vidit in cadavere phthiſici, qui & fiſtula ani laboraverat, *Celeberrimus Simſon* (*e*) villoſam tunicam inteſtinorum plurimis in locis deeſſe, & abraſas partes copioſas in inteſtinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miſer ille homo nullos ſolidos cibos ferre potuerat, ob moleſtiam, quam inde percipiebat in ventriculo & inteſtinis, & tribus ſeptimanis ante mortem ſolam tantum aquam parciſſima copia ſimul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis obſervatis ibidem probatur, tunicam internam inteſtinorum ſatis levibus de cauſis ſecedere poſſe, & iterum renaſci; nam & a faecibus durioribus, per craſſa inteſtina propulſis, quandoque illam deteri obſervatum fuit; & in dyſenteriam paſſis diuturnam magna copia talis muci ſeceſſit, licet poſtea integra ſanitate fruerentur.

§. 966. Simulac id (965.) adeſſe noſcitur, ſtatim inhibendus omnis victus, unde ſtercus multum, durum, craſſum, acre naſcitur; aeger paſcendus ſolis juſculis cum leniter deterſivis radicibus incoctis; decocta balſamica, detergentia, multum bibenda, & inſtar clyſmatum injicienda; aut aquae fontanae medicatae larga copia bibendae, in his pergendum usque ad perfectam ſanationem.

Ubi ſigna docent, abſceſſum talem fieri in inteſtinis, omnia illa facienda ſunt, quae ad §. 402. dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda eſt, & cum exitus puri jam facto commodiſſimus ſit ille, quo in inteſtinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clyſmata ex decocto herbarum emollientium ſaepius injecta, & ſimilia decocta potata proderunt, ut interna inteſtinorum ſuperficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abſceſſum ruptum eſſe, tunc infuſis herbarum vulnerariarum, agrimoniae, veronicae, virgae aureae, hyperici & ſimilium, addito melle, leviter detergimus locum ulceroſum, ut ad conditionem puri vulneris, & ſic ad conſolidationem diſponatur. Omnium autem maxime hic cavendum eſt, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quae acria ſunt, vel in calore corporis noſtri cito in acrem indolem degenerare poſſunt: uti etiam cavenda ſunt omnia, quae craſſas faeces producunt. Optimum ergo eſt ſolo jure carnium uti; hoc enim vires ſuſtinere poterit ſatis, nec ullam fere craſſam materiam in inteſtinis relinquit. Ob

(*d*) Tulp. obſervat. medicar. Lib. III. Cap. XVII. Anton. Benevoli obſervazione 18. pag. 150. (*e*) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 655. &c.

Ob eandem cauſam & ſerum lactis, ab omni caſeo bene depuratum, prodeſt; lac autem non conducit, quia & cito aceſcit, & craſſas copioſas faeces in inteſtinis producit, uti manifeſte apparet in infantibus ſolo lacte materno viventibus. Juſculis carnium jam radices ſcorzonerae, ſiſari, cichorei, & ſimilia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum): ſed tunc percolanda ſunt haec juſcula, ne aliquid craſſi per inteſtina tranſeat, antequam ulcus ſanatum fuerit. Copioſus autem uſus infuſorum vulnerariorum, ſeri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de ſanguine quidquid de pure hic collecto reſorptum fuerit, ſimulque diluantur omnes humores, qui in inteſtina derivantur, imprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquae minerales ferratae, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adſtringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire obſervatur per alvum, nullusque dolor in abdomine ſupereſt, tunc ſenſim ſolidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium &c., donec tandem ad conſuetum in ſanitate victum perveniatur.

§. 967. Si vero morbus habuerit cauſas violentiſſimas (959.), & produxerit ſaeviſſima ſymptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangraenam (388.), miſerrime dein lethalem.

Videantur illa, quae ad §. 960. de gangraena, ſatis cito plerumque validam inteſtinorum inflammationem ſequenti, dicta ſunt.

§. 968. Quam futuram ex iisdem obſervatis praegreſſis facile praevidemus (967.), ſi ſimul nulla benignae reſolutionis (963.), vel medelae (964.), ſigna apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinaciſſime clauſa, omnia ingeſta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel abſque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem inteſtinorum inflammationem in gangraenam tendere.

§. 969. Eam fieri docent ſigna praegreſſa (968.), tum ſubita, & ſine cauſa, remiſſio acerrimi doloris, manente pulſu debili, intermittente, ſudore frigido, dyſenteria foetida, cinericea, ichoroſa, livida, nigra, faecum ſine ſenſu demiſſione; unde brevi placida mors.

Quam periculoſa ſit in morbis acutis inflammatoriis ſubita illa doloris ſummi remiſſio, jam in hiſtoria pleuritidis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet, & minus peritos quandoque turpiſſime fallit. Dolor enim acerbiſſimus, alvi pertinaciſſima conſtipatio, peſſimam inteſtinorum inflammationem

comitari ſolent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor ceſſat, & alvus plerumque ſolvitur, unde adſtantes, & quandoque medici, aegrum in vado eſſe credunt, dum paulo poſt moritur. Verum facies cadaveroſa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulſus celerrimus & debilis, perito medico certisſima ſigna exhibent inſtantis mortis. Unde merito *Hippocrates* (*f*) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio*, *malum.* Ubi enim gangraena partem inflammatam occupat, dolor ceſſat, & pars antea tenſa & dura flacceſcit, hinc ſaepe reſtituitur liber tranſitus ad anum usque, per gangraenam natam jam tabeſcente inteſtino. Verum exercitatiſſimi Medici tunc ſemper peſſima metuebant, dum cum talibus ſignis alvus antea clauſa ſolveretur. Sic *Baglivus* (*g*) ſequens axioma practicum ſtatuit: *Gravi Iliaco ſi ſuperveniat alvi fluxus*, *paucis poſt horis morietur*, *nam ſphacelata ſunt omnia*, *hinc lethalis fluxus. Et ſi Iliaco tumor ventris veniat*, *& flatus copioſi pedendo exeant*, *brevi morietur.* Confirmavit eandem rem & ſuis obſervatis *Tulpius* (*h*), & alii plures.

Sed & mirus caſus docuit faeculentam materiam, in inteſtinis volvulo occluſis retentam, rupto inteſtino in abdominis cavum exiviſſe, & deinde mora partem inteſtini recti corrupiſſe, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod faeces illae ingreſſae per anum exire potuerint: ſed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur, nam ad decimum tertium diem usque aeger, volvulo triplici in inteſtino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri ſolet (*i*).

Illa autem, quae in Iliacis deſperatis ante mortem per alvum exeunt, olidiſſima ſunt, partim ob retentam diu in inteſtinis materiam, febrili aeſtu magis etiam putrefactam; partim etiam, quia gangraenoſarum partium jam diffluentium tabus corruptus ſimul exit. Solet plerumque & abſque aegrorum ſenſu tunc alvus evacuari, qualem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, uti alio in loco (ad §. 719.) jam dictum fuit.

§. 970. Malum id, eousque provectum, raro medelam capit; curandum prius; caeterum ſola methodus (966.) prodeſt.

Quidquid enim gangraena correptum fuit, putreſcit; & ſola curatio in eo conſiſtit, ut fiat ſuppuratio in omni ambitu loci gangraenoſi, per quam ſolutis fibris, quae nectunt gangraenam parti ſanae, fiat integra ſeparatio partis mortuae a vicinis vaſis vivis (vide §. 444.). Verum dum haec ſeparatio fit, gangraenoſa cruſta in tabum putridum ſoluta depluit, uti in partibus externis gangraena affectis manifeſte obſervatur; & ſi tale liquamen putridum in cavum

(*f*) Aphor. 26. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304. (*g*) Prax. Med. Lib. I. pag. 110. (*h*) Obſervat. Med. Lib. II. Cap. XLI. pag. 161. (*i*) River. Obſervat. Centur. 3. Obſerv. 26. pag. 63.

cavum abdominis delabatur, omnia viſcera brevi corrumpentur: raro enim contingit, ut gangraena ſolam internam ſuperficiem inteſtini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & ſana; tunc enim poſſet haec materia per alvum exire. Verum quidem eſt, pluribus obſervationibus conſtitiſſe (vide §. 317.), inſignem partem tubi inteſtinalis, gangraena corrupti, ſeparatam fuiſſe, ſuperſtite vita, imo & ſanitate adhuc ſatis commoda fruentibus poſtea aegris: ſed ſemper tunc extrorſum patebat via ichori gangraenoſo, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre poſſet, & unire ſeparata, vel ſaltem ſuperiorem inteſtini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificioſa ibi pateret excrementis via, quae in hoc caſu, ſeparata parte gangraenoſa, in abdominis cavum decidere neceſſario deberent. Praeterea ubi poſt validam inflammationem inteſtinorum gangraena ſequitur, ſimul ilico proſternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite conſideratis ſatis patet, tale malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangraena curetur tantum ſuppuratione nata, patet ſatis, eandem methodum requiri, quae §. 966. laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de uſu corticis Peruviani ad gangraenae progreſſum ſiſtendum, & promovendam ſeparationem eſcharae gangraenoſae; tuncque nondum occaſionem habueram ex propriis obſervatis aliquid de hujus methodi efficacia ſtatuendi. Hodie certus ſum propriis, illisque ſatis numeroſis, experimentis, immortales gratias deberi celebri chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangraenae progreſſus, & ſeparatio bona ſequatur, tamen eadem difficultas manet, niſi poſt ſeparationem factam continuitas tubi inteſtinalis adhuc ſuperſit.

§. 971. At ſi cauſae (392.) hic ſcirrhum produxerint, longe alia mali idea naſcitur, quae clare certe pernoſcenda.

Quaenam ſint illae cauſae, quae ſcirrhum ex inflammatione producant ad §. 392. dictum fuit. Cum autem magna cautela hic opus ſit, dum ſcirrhus adeſt, multum intereſt noviſſe ſigna, quae hoc docent.

§. 972. Ergo, ſi in inteſtinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in ſummam ſaevitiem (960.) adſcendens, nec reſolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec ſuppuratione (965.) ſoluta, deinde reliquerit in loco affecto ſtuporem, gravitatem, diſtractionem, conſtantem, cogitandum eſt, ſcirrhum ibi naſci.

Ubi ergo ſigna docuerint inflammationem adeſſe, neque tamen adeo validam, ut peſſima ſymptomata ilico producat, diu tamen maneat morbus; ſenſim quidem levatus, ſed tamen aliqua ſemper priſtini mali veſtigia ſuperſint, vel per intervalla recrudeſcant, licet leviora, imprimis poſt cibum copioſio-

rem

rem vel difficilioris digeſtionis aſſumtum ; nulla quoque indicia fuerint ſuppurationis hic natae ; tunc merito ſuſpicari ſcirrhum licet, qui conſtantem moleſtiam faciet, licet non adeo magnam, ſi minoris molis fuerit. Gravitatis & diſtractionis quidam ſenſus tunc ſolet percipi, imprimis quando ſaltant, vel de gradibus celeriter deſcendunt. Tactu externo raro percipi poteſt, niſi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, niſi in magnam ſatis molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quae & ſcirrhi effecta ſunt, & ſimul ejus praeſentis ſigna dant, quae ſequenti paragrapho recenſentur.

§. 973. Qui ſi naturam ſuam (392.) ſequens, effectusque ſuos (486.) producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia inprimis: ſtupor, pondus, incrementum; aſſiduo aucta; hinc cavitatis inteſtinalis anguſtatio; faecum ibi & chyli ſtagnatio; horum in locum reſiſtentem actio, maxime putrida, ob moram, materie; hinc inteſtini occluſio; intorſio; ingeſtorum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dyſenteria ſiccior; convulſio; ſingultus; vomitus; dolor aſſiduus; febris; macies; atrophia; mors.

Scirrhus, quamdiu in cancroſam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens eſt (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: Verum nocere hic poteſt inſigniter arctando inteſtini cavum; imo quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (*k*) obſervavit, inteſtinum colon, qua parte reni vicinum eſt, collecta velut cartilagine dura in ſcirrhum obduruiſſe, intercepta omnino interiori cavitate: in parte dextra colon ampliſſimum erat: poſt longa multorum annorum tormina defecit aeger. *Ruyſchius* (*l*) invenit inteſtinum rectum adeo incraſſatum, ut pollicis craſſitiem fere ſuperaret; & ita induratum, ut anceps haereret, an carnem an cartilaginem dicere deberet illam ſubſtantiam. Cavitas autem inteſtini ſtraminis latitudinem haud ſuperabat, & adeo firmiter accreverat oſſi ſacro, ut cuneo & malleo ſeparare debuerit. Similem alium caſum & ibi recenſet indurati in ſcirrhum inteſtini. Ad §. 486. habetur ille caſus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit ſcirrhus in ileo inteſtino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis inteſtino colo inſeritur. Haec ſufficiunt, ut demonſtretur obſervationibus certis, hoc malum in inteſtinis obtinere. Imo admodum veroſimile videtur, frequentius tales ſcirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinaciſſimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam ſeptuagenariam fere, quae raro admodum alvum deponebat, licet appetitu valens ſatis comederet: ſexto, ſeptimo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, & dein

(*k*) De morbis internis Lib. I. Cap. XLI. pag. 325.
(*l*) Obſervat. Anatom. Chirurg. Obſervat. 95. 96. pag. 88. &c.

dein vomitu rejiciebat copioſam ſaburram, quae cibi toto hoc tempore comeſti reliquias manifeſte oſtendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & optime ſe habebat, donec ſimili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has moleſtias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctae inſpicere non licuerit, juſta ſuſpicio ſimilis cauſae in hoc morbo videtur, & poſtea aliquot ſimiles caſus in praxi vidi. Quamdiu vero ſcirrhus benignus eſt, dolores non ſunt aſſidui, ſed per intervalla tantum recrudeſcunt; & in talis morbi initio tantum moleſtiam percipiunt, ubi duriores vel copioſiores cibos ingurgitaverunt; poſtea, aucta ſcirrhi magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem ſatis, ingeſta, impedito libero tranſitu, hic accumulata, diſtendendo inteſtina, dolorem facere poſſe; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius abſque jactura virium ferri poſſe tale malum, quo ſcirrhus haeſerit in loco magis diſtanti a pyloro, & contra. Tandem toties diſtractis per accumulatam materiam inteſtinis perit, vel maxime ſaltem debilitatur illorum actio in ingeſta, debita reſorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: niſi ſcirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio inteſtinorum a compreſſione aut diſtractione nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974. Medicamenta parum valent, quaecunque demum ſint: victus ſit (966.). Sic fertur diu, ſine magno malo.

Quam difficile ſit ſcirrhum curare etiam in illis locis, ubi manubus acceſſus datur, ubi fomenta ſuffumigia &c. directe loco affecto applicari poſſunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic ſperandum eſſe a remediis etiam decantatiſſimis. Si enim incipiens hic naſci ſcirrhus tepore blando corporis interni, ſaliva, ſucco pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per motum diaphragmatis & muſculorum abdominalium, reſolvi non potuerit, quid ſperandum erit a remediis. Chemici quidam jactaverunt ſe poſſe arcanis ſuis ſcirrhos diſſolvere, ſed experimentum artis ſuae incaſſum fecerunt in ſcirrhis partium externarum. Hinc nihil ſupereſt niſi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum ſcirrhus inteſtinorum imprimis ideo moleſtus eſt, quia arctando inteſtinum contentis praecludit liberam viam; hinc ſi dilutiſſima tantum ſumantur & molliſſima alimenta, hoc praecavetur: ſimilis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. 966.

§. 975. Si autem ſcirrhus ille hoc loco conceptus per cauſas (492. 495.), ſignis (497. 498.) cognoſcitur, tum vero miſerrimus rerum ſtatus, & immedicabilis cernitur: qui intelligi poteſt ex (498.) collatis cum natura, functione, nervoſa textura inteſtini: maxime autem dyſenteria acerrima, aſſidua, rebellis, cuncta, per quae

 vadit,

vadit, exurens, erodens, conſumens, cum convulſionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico ſit miſeriae ſolatio.

Quaenam cauſae ſint, quae ſcirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, ſimulque recenſita ſunt peſſima mala, quae a Cancro fiunt in partibus externis, ubi haec omnia oculis luſtrari poſſint. Si jam cogitemus ichorem cancroſum, qui cutim vicinam erodit, & qui linteamina applicata inſtar aquae ſtygiae deſtruit, in inteſtini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant ſequi mala, nulla arte ſuperabilia, & ſola morte terminanda.

§. 976. Si ſimulac ſcirrhi praeſentia noſcitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed ſi, ad id ſuperandum, acria (490. N°. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, ſaevitque: tum autem potus ex ſolo lactis recentis ſero; victus ex juſculis farinoſis, carnoſisve ſolis cum vitellis ovi; clyſmata blandiſſima ex ſolo decocto ſeminum lini, foliorum ſolani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta ſummopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in acre tranſeuntia, danda.

Si per ſigna ante enumerata ſcirrhum adeſſe cognoſcitur, nihil ſupereſt, niſi ut vitentur omnia, quae ſcirrhum in Cancrum convertere poſſunt, de quibus videantur illa, quae in Cancri hiſtoria dicta ſunt. Solent autem ſaepe aegri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere medicos, ut purgantibus datis expellatur illud moleſtum; & dum prudentiores medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyrtas confugiunt, qui acerrimis ſolent uti purgantibus, uti & emeticis violentiſſimis; tuncque per uſum horum remediorum idem fit, ac ſi quis ſcirrhum jam antiquum, & brevi cancroſum futurum, manubus rudiſſime perfricaret. Ubi tale malum jam adeſt, ſatis patet, nullam ſupereſſe medelam, ſolam curam palliativam locum habere, quae mitigando ſymptomata morbum lenit. Omnia ergo, quae ingeruntur, adeo blanda eſſe debent, ut oculo inſtillata nullum dolorem facerent; ſimulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam leviſſimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & ſerum lactis tenuiſſimum & recens; dumque illo utuntur tales aegri, ſubinde acidum abſorbentia, in tenuiſſimum pollinem trita, dare convenit, ut ſi forte illud aceſcere inciperet in primis viis, ſtatim enervaretur haec acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulneri ſi illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carnium juſculis & farinoſis molliſſimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in inteſtina depluens enervetur, clyſmata molliſſima una cum anodynis injiciuntur; ſic enim & diluitur illa acrimonia, & inteſtinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno uſu ſimilia

milia conveniunt, additis opiatis, ut ſaevus dolor leniatur: de quorum uſu videantur illa, quae ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (*m*) cancrum inteſtinorum obſervaſſe, & dyſenteriam peſſimam inde natam; ſic enim habet: *Si inteſtina ulcus aut inflammatio quaedam obſideat, hae notae praecedunt. Inter initia morbi cruenta, dein ſanioſa excernuntur: multis primo ramenta, poſtea pinguia deſcendunt, & ſi malignus fuerit affectus, faeculenta foedi odoris: poſtremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibusdam putridarum carnium particulis per alvum redduntur. Quin etiam febris cum multa ſiti comitatur; nec non cibi faſtidium, unde corpus emarceſcit: tormina quoque cum ſonitu inteſtina exercent, dolorque ingens & vigiliae aegrum infeſtant.* Quae deſcriptio ſatis convenit illis, quae in miſeris talibus aegris obſervantur. Cancrum in inteſtino colo ſe vidiſſe, teſtatur *Petrus Salius Diverſus* (*n*), a quo miſer homo per plures menſes cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. Hinc demum liquet, cur practicis toties occurrant dolores oeſophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, inteſtini Ilei, inteſtini Coli, adeo ſaevi, fixi, pertinaces, intolerabiles, inſuperabiles? quod in omni Ileo vero ſit ſemper cauſa phyſica tranſitum contentorum per inteſtinum abſolute impediens, quaecunque demum haec fuerit, ſive in ipſa ſcilicet inteſtini fabrica male affecta, ſive in materie quadam cavum occupante, quae multiplex quidem deprehenſa fuit? item quam ſit multiplex, miraque omni modo, dyſenteria? quam male in hujuſmodi malis ſaepe accuſetur acrimonia quaedam hectica humorum ſingularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta ſit prudentia opus Medico daturo purgans in magno dolore illarum partium? quaenam ſaepe ſit illa poſt haec in nonnullis ſequens, immedicabilis hypercatharſis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dyſenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnoſum ſit, ad has commendare unum, qualecunque demum ſit, medicamentum proprium? aut unam univerſalem medendi methodum? Et infinita ſimilia.

Omnes, qui in luculenta praxi verſantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quae aegris moleſtiam ſummam, medicis taedium parant, dum diverſis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de angina ſcirrhoſa agebatur, patuit, oeſophagum ſcirrhoſum redditum, vel & a vicinis tumoribus ſimilibus compreſſum, ſenſim ſic anguſtari, ut tandem nihil cibi vel potus tranſmittere poſſit, ſicque lenta & miſerrima mors ſequatur. Frequenter ſatis occurrunt cardialgiae moleſtiſſimae ad omnia

(*m*) Lib. VIII. Cap. VIII. pag. 433.
(*n*) De Affectibus Particularibus Cap. XI. pag. 280.

omnia remedia rebelles, lenientibus ſolis aliquod levamen praebentibus. Miram autem diverſitatem in his doloribus practica obſervata docuerunt. Vidi qui commode ſe haberent ventriculo vacuo, ſed una alterave hora poſt paſtum miſerrime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum ceſſabat dolor, vel ſaltem minuebatur multum. E contra alios novi aegros, qui vacuo ventriculo ſe pejus habebant. Vidi mulieres, quae peſſima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis diſtendi inciperet abdomen, liberae erant ab hoc dolore, qui poſt puerperium redibat denuo. Verum notum eſt, ventriculum mutare ſitum ſuum dum plenus eſt, & in gravidis pleraque viſcera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis ſcirrhoſus pondere ſuo minus premit vel diſtrahit partes vicinas, vel illas quibus cohaeret, dum ab utero aſſurgente ſuſtinetur, & ſimile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero conſideremus illa, quae cadaverum ſectiones docuerunt, invenimus, ſcirrhoſos tumores, ulcera cancroſa, pertinaciſſimorum talium dolorum cauſas fuiſſe. In cadavere hominis, qui per ſex fere annos dolore cardiac laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum oeſophago tranſiens per diaphragma, & pone partem poſteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix diſcindi potuerit (*o*). In cadavere phthiſici juvenis, qui inſigni ardore ſupra ſiniſtrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heiſterus* (*p*) in oeſophago duos pollices ſupra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His ſimilia in Scirrhi hiſtoria ad §. 484. habentur. Verum & illa, quae de morbis inflammatoriis viſcerum hactenus dicta ſunt, demonſtrant, & in his ſcirrhos naſci: ideoque merito peritos medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem cauſam ſuſpicari, & cavere ne imprudenti medela exaſperent hos morbos.

Quod in omni Ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum Iliacam paſſionem proprie vocandam eſſe voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & inteſtina proxima deponerentur acres humores: quando autem a faecibus induratis aliisve ſimilibus cauſis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quae ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocaſſe inteſtinorum inflammationem, quae ita claudit cavum, ut nihil tranſmitti poſſit, adeoque haec definitio potius retinenda videtur. Haec jam obturatio tubi inteſtinalis poterit fieri vel ab ipſa fabrica inteſtini tumente; vel a tumore quocumque latera inteſtini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo inteſtini collecta; ſi tunc in tali caſu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, ſuppuratorios, ſcirrhoſos, cartilagineas indurationes inteſtinorum, hunc morbum producere poſſe ſatis conſtat ex illis, quae hactenus dicta ſunt. Verum & diverſa materia inteſtinis infarcta deprehenſa fuit.

(*o*) Medical Eſſays Vol. 3. N°. 26. pag. 356.
(*p*) Acta Phyſico-Medica Academ. natur. curioſor. Tom. I. pag. 392.

fuit. In quibusdam hominibus, ſedentariam vitam agentibus, & craſſa edulia, non facile ſubigenda, ingerentibus, imprimis ſi inertior ſimul bilis fuerit, in inteſtino duodeno, quod ſatis contractum eſt, & valvulas copioſas habet, accumulatur talis materies, quae, expreſſo liquido, indureſcit, obturat inteſtini cavum, & dein ileum producit: qualem caſum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. ſimile exemplum habetur. Vidi in virgine, quae pruna copioſa comederat, ſimulque omnia oſſicula deglutiverat, hunc morbum natum fuiſſe; a quo tamen feliciter evaſit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis caſus & apud *Bonetum* (*q*) legitur, ſed infauſti eventus: ibi enim ceraſorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, poſt ſummas miſerias integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni oſſiculum, cruſta calculoſa obductum, ano excretum fuit poſt ſexennium, poſtquam pariter graves & diuturnas moleſtias produxerat (*r*), & dolores colicos acerrimos. Verum haec obſtacula in inteſtinis nata ab ingeſtis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens inteſtinorum latera, collectus, inſpiſſatus, inteſtini cavum obturare potuit, uti conſtat ex binis *Fernelii* obſervationibus ad §. 719. recenſitis. Hoc tamen videtur conſtare practicis experimentis, talia obſtacula, in craſſis inteſtinis haerentia, diutius tolerari, quam ſi in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, niſi inflammatio acceſſerit.

Item quam multiplex, miraque omni modo, dyſenteria? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dyſenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum moleſta comitantur tormina, & teneſmus adeſt frequens deponendi alvum, cum dolore ſatis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans inteſtina, ſive ab ingeſtis nata, ſive ab humoribus bilioſis, atrabilariis, ichoroſis, cancroſis, in inteſtina derivatis, poterit dyſenteriam facere. Unde ſatis apparet, quam multiplex dyſenteria ſit, quoad cauſas, unde producitur. Verum & mira ſaepe talis cauſae invenitur ſubtilitas, contagio communicato inficiens ſanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, medicum, dum moribundi dyſenterici faeces alvinas examinat, ilico in eundem morbum delapſum fuiſſe; multosque ſibi hunc morbum contraxiſſe, dum linteamina, dyſentericorum faecibus conſpurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripiuntur. Verum quidem eſt, quandoque in potu communi latere poſſe ſtimulos ſalinos, vitriolicos, arſenicales, &c.; aliquando & ſemi corrupti & ſuffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxiſſe, dum pane inde confecto veſci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, conſtat: Interim tamen obſervaverunt Medici Caſtrenſes, quandoque dyſenteriam graſſari, licet cauſae procatarcticae non adfuerint manifeſtae, ſed lateat infeſti ſtimuli natura: tunc ſaepe in ipſo morbi initio ilico proſternuntur vires, non a copia excretae materiae exhauſto corpore, ſed venenata quaſi vi ſuſcepti

(*q*) Sepulchret. ſive Anatom. Practic. Lib. III. Sect. XIV. Obſerv. 17. pag. 222.
(*r*) Medical Eſſays Tom. I. N°. 32. pag. 301.

ſcepti miaſmatis morboſi, deleto omni robore in ſaniſſimis etiam paulo ante hominibus.

Quam male in hujusmodi malis &c. Notum eſt in febribus hecticis, tabeſcente ſenſim corpore, multum boni exſpectari a diaeta lactea, & equitatione: Verum ſi Cancroſum ulcus in ventriculo, inteſtinisve lateat, & ſenſim corpus doloribus contabeſcat, a motu equitationis irritabitur tale malum. Imo & lac, cum duras faeces alvinas producere poſſit, tunc non conveniet, licet adeo blandum ſit & utile. Dum in tali caſu putridiſſima per alvum exeunt, ſi tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exaſperaret peſſime dolentem partem.

Quanta ſit prudentia opus &c. Saepe enim ſolent accuſari acres humores, vel faeces accumulatae, ac ſi ab his ſemper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quam purgante dato expellere illud noxium. Verum ſi inflammationis ſigna talem dolorem comitentur, patuit ex antedictis, quanto cum diſcrimine daretur purgans, antequam per venae ſectionem, & alia idonea remedia, proſpectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus eſt; ſaepe enim a ſcirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

Quaenam ſaepe ſit illa &c. Hypercatharſis dicitur purgatio immodica per alvum poſt medicamentum purgans exhibitum. Apud Veteres medicos, quibus acerrima purgantia in uſu erant, ut Helleborus, Elaterium, grana cnidia, Euphorbium & ſimilia, frequentius contigit hypercatharſis; unde in Epidemicis (*s*) tales caſus recenſentur; & in Aphoriſmis (*t*) monetur malum ſignum eſſe, ſi ſingultus, aut convulſio, hypercatharſin ſequerentur; exhauſto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verum in hoc caſu ſolet fieri, dum ſcirrhus, jam in Cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem ſaniem ſtillans continuo rodit & irritat inteſtina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

Quam varia remedia & methodus &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex ſit dyſenteria; unde facile patet pro Varietate cauſae etiam diverſitatem medelae requiri. Si ab acri & ſemiputrida bile ortum duxerit, valent illa, quae ſurſum aut deorſum evacuant, modo viſcera firma ſint & integra: Si hac ſponte vel per artem evacuata, cruda & excoriata inteſtina pergant moleſtum teneſmum alvi deponendae excitare, molliſſima decocta, bolus armena, terrae ſigillatae, & ſimilia, quae demulcendo agunt, optatum praeſtant effectum; & imprimis opiata, quae pulcherrime tunc proſunt dolorem ſopiendo. Quandoque & venae ſectio & cura antiphlogiſtica requiritur, ſi ſimul adſit inflammatio. Si tabefactum in morbis chro-

(*s*) Epidem. Lib. V. Textu 13. & 29. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 343.
(*t*) Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. ibid. pag. 196. & 313.

chronicis hepar acrem ichorem in inteſtina demittat, vomitorium datum ſaepe lethalem hypercatharſin inducit. Si a Cancri, in viſceribus haerentis, ſanie dyſenteria fit, ſola curatio palliativa & demulcens prodeſt, dum a purgantibus exaſperatur inſanabile malum. Si a dyſenterici moribundi foetore ſanus inficiatur, & a putrido miaſmate ſuſcepto omnes vires ilico proſternantur, vinum rhenanum, acetum ſimplex, vel & medicatum aromatibus penetrabiliſſimis, efficacem medelam praeſtat; imo & acetum, aqua dilutum, clyſmate injectum profuiſſe viſum fuit; uti & ſerum lactis, acidulum jam, larga copia potatum, & forma clyſmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in inteſtinis haerente dyſenteria naſcitur, praecipua medela petitur ab illis, quae acidum abſorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum ſpecificum & univerſale remedium haberi ad omnes dyſenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci poſſe ex intellectu cauſae, adeoque & illam neceſſario variam eſſe debere.

APHTHAE.

§. 978. Quum vero in multis morbis acutis cum viſceribus inflammatis Aphthae oriantur, de his nunc paucis agendum.

Aphtharum nomen apud Veteres Medicos occurrit quidem, ſed non videntur intellexiſſe ſemper hoc nomine morbum illum, de quo hic agitur. Frequenter enim hoc nomen dederunt ulcuſculis parvis os internum occupantibus, quae ſolitaria ſaepe obſervantur, vel ſaltem pauca numero; in medio albam maculam vel flaveſcentem habent, in toto ſui ambitu rubra, inflammata & dolentia. Si Aphtharum deſcriptio legatur apud *Aëtium* (*u*), manifeſte patebit, illum talia ulcuſcula Aphthas vocaſſe, quas & infantibus familiares eſſe dixit, & ut plurimum facile curabiles. Frequenter talia ulcuſcula in parte interiori labiorum, buccarum, gingivis, lingua videmus; & ſaepe ſolo melle roſarum illito curantur cito; imprimis ſi una alterave guttula ſpiritus ſalis marini, vel vitrioli, ad ſingulas mellis roſarum drachmas addatur. Et *Aëtius* adſtringentia remedia, cydonea, meſpila &c. in aphtharum curatione laudavit; quae in aphthis, morbos acutos inflammatorios comitantibus, minime conducerent, uti poſtea patebit. Quin imo videmus, *Hippocratem* ſimilia ulcuſcula, in aliis corporis locis nata, eodem aphtharum nomine vocaſſe. Ita pulmonis fiſtulam aphthis aliquando laborare dixit (*w*); & pudenda pariter (*x*); tuncque laudavit myrti baccas in vino decoctas, mali punici putamina in vino decocta, & ſimilia, quae flaccidas illas & humidas partes roborare, & putredinem hic metuendam praecavere valent: quandoque tamen & molles pinguedines, ad leniendum moleſtum, qui quandoque adeſt, dolorem, adhibuit (*y*). Vidi aliquoties haec pudendorum ulcuſcula, abſque ullo ſymptomate, quod luis venereae ſuſpicionem facere poſſet, primo moleſta ob pruritum vix tolerabilem, dein acerbiſſimum dolorem facientia cum tumore labiorum vulvae, & inveni eſſe ſimillima illis ulcuſculis, quae in ore interno reperiuntur, & ſub nomine aphtharum a Veteribus medicis fuerunt deſcripta. Haec autem eo magis confirmantur, quia *Hippocrates* (*z*) ab eadem cauſa, & in ore, & in pudendis nata talia ulcuſcula, monuit: *Quum annus auſtrinus, humidus & mollis exſtitiſſet.* Licet autem

(*u*) Lib. VIII. Cap. XLII pag. 159. verſa. (*w*) De morbis Lib. II. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 570. (*x*) De Natura muliebri Cap. LXI. ibid. pag. 714. (*y*) Ibidem Cap. LXXXV. pag. 718. Cap. XCVIII. pag. 721. Et de mulier. morbis Lib. I. Cap. XXXIII. ibid. pag. 749. (*z*) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 259—261.

tem illa ulcuſcula ſaepe ſatis cito ſanentur abſque multo remediorum apparatu, quandoque tamen in ſubitam putredinem, omnia depaſcentem vicina, degenerant, niſi efficaciſſimis remediis ilico coërceatur incipiens corruptela. Vidi vigeſimo octavo labentis ſaeculi anno epidemice graſſatum fuiſſe hoc malum, quod, apud plebem ſaepe neglectum, erodebat genas, labia, gingivas cum intolerabili foetore, praecipue in junioribus; in adultis enim minus frequenter occurrebat morbus, nec tam cito depaſcebat omnia vicina. Plerumque primo apparebat in gena alterutra tuberculum durum, dolens, circa illum locum, ubi parotidis emiſſarium aperitur: fiebat levis excoriatio in genae parte interiori, & poſt paucas horas locus excoriatus alba quaſi cruſta tegebatur, unde in ſuppurationem vergere credebant ſaepe hunc morbum minus noſcentes. Verum applicatis emollientibus ſerpebat malum velociter, foetor ingens oriebatur, & niſi ſpiritu ſalis marini applicato coërceretur ilico haec putredo, nigreſcebat locus affectus & in putridiſſimum tabum diffluebat. Perfectiſſime hunc morbum deſcripſit, & varias ejus ſpecies, *Aretaeus* (*a*); uti alia occaſione ad §. 816. jam dictum fuit. Pariter & *Aëtius* (*b*) notavit, quandoque in ulcera depaſcentia abire, tuncque acria ſatis remedia adhibuit. Hinc intelligitur, quare *Celſus* (*c*) *ſerpentia ulcera oris vocaverit ea, quae ἄφθας Graeci nominant*: qui etiam alio in loco (*d*), de cura horum ulcerum agens, laudat talia, quae adurendo cruſtas ulceribus inducant; ubi leniora medicamenta parum proficiebant: adhibuit autem in hunc uſum *alumen*, *chalcitidem*, *atramentum ſutorium*.

An autem Veteres medici noverint aphthas mox deſcribendas, quae morbis acutis ſuperveniunt, non adeo liquido conſtat. *Hippocrates* quidem (*e*), dum morbos aetatum deſcribit, recens natis aphthas familiares eſſe dixit; & adhuc hodie in hac aetate frequentiſſime obſervantur, uti §. 982. dicetur. Praeterea alibi (*f*) de muliere lactante, quae acuta febre laborabat, dicit: *Huic ex reliquorum incendio lingua ſuccenſa eſt. Sub hoc tempus lingua etiam velut denſa grandine* (ὥσπερ χαλαζώδει πύκνῳ) *exaſperabatur.* Notum autem eſt, quod χάλαζα & χαλάζιον vocentur tubercula quaedam pellucida, inſtar grandinis, in palpebris ſaepius obſervata, lento quodam humore diſtenta: verum aphthae quandoque albae & pellucidae ſunt inſtar margaritarum, & tunc ſatis referunt has palpebrarum ſic dictas grandines (vide §. 985.); adeoque non improbabile videtur, in hac aegra aphthas adfuiſſe. Illa autem aphtharum deſcriptio, quae apud *Julium Pollucem* (*g*) habetur, ſatis convenit: ſic autem ibi legitur. *Aphtha, exulceratio, & abſceſſus ſuperficietenus dealbans linguam, vel pariſthmia, vel uvulam, vel guttur.* Ubi notandum, quod haec deſcriptio contineat utramque aphtharum ſpeciem, ulcuſcula nempe illa oris in-

(*a*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. IX. pag. 7. (*b*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. verſa. (*c*) Lib. II. Cap. I. pag. 46. (*d*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 386. 387. (*e*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*f*) Epidem. 3. Textu VI. Charter. Tom. IX. pag. 314. (*g*) Lib. IV. Cap. XXV. Sect. 200. pag. 470.

interni Veteribus medicis imprimis memorata; & dein illas aphthas, de quibus hic agitur, quae ſuperficiem linguae & faucium dealbant, vel potius alba cruſta tegunt, uti omnibus notum eſt, qui hunc morbum viderunt. Pulchre autem hic convenit *abſceſſus* vocabulum: nam antea ad §. 402. dictum fuit, hoc nomine vocari etiam illud naturae humanae molimen, per quod a ſanguine ſeparantur quaedam nocitura, & ad certa corporis loca deponuntur; quod omnino convenit aphthis, quae in decurſu morbi acuti oriuntur, uti poſtea adhuc pluribus dicendum erit. Ex quibus omnibus, ut puto, concludere licet, aphtharum talium veſtigia in Veterum monumentis inveniri.

§. 979. Sunt autem parva, rotunda, ſuperficiaria, ulcuſcula, os internum occupantia.

Sequitur jam deſcriptio aphtharum: ulcuſcula vocantur, uti videtur recepto more, dum antiquorum aphthae tali nomine donabantur. Proprie enim loquendo ulcuſcula non ſunt, ſed puſtularum in morem ſupra ſuperficiem partium oris interni elevantur, & dum ſeparatae decidunt, integram omnino partem, cui adhaeſerunt, relinquunt; cum Veterum aphthae manifeſtum cavum ulceroſum, licet exiguum, habeant. Optime hoc notavit *Vincentius Ketelaer* (*h*), qui in uliginoſis Zelandiae locis praxim medicam exercens frequentiſſimas ibi in morbis aphthas viderat, & brevem, ſed optimum, tractatum de aphthis conſcripſit.

§. 980. Quae examinata accurate videntur eſſe ultimi emiſſarii, quo in os liquor ſecretus effunditur ſalivoſus, mucoſusque, exulcerationes, factae ex obturatione ejus canalis extremi per humorem lentum, viſcidumque eo delatum.

In Phyſiologicis (*i*) demonſtratur, magnam tenuis liquidi copiam per omnem ſuperficiem oris interni prodire, cibis inter manducandum admiſcendam; ſimulque & cryptulas mucoſas numeroſiſſimas in linguae dorſo, tonſillis, velo palatino, pharynge, oeſophago &c. adeſſe, quae ſpiſſiorem humorem, lubricandis his partibus ſervientem, eructant. Si os hominis ſani inſpiciatur, videmus omnes has partes aequabiliter humidas in omni puncto; unde merito concluditur, ubique talia eſſe emiſſaria, quae hoc liquidum tranſmittunt, quod & injectiones Anatomicae pulchre confirmaverunt. Videntur jam Aphthae fieri, dum ille humor, ſolito lentior redditus, per ultimum finem horum emiſſariorum propelli nequit, ſed ibi haeret, & extremum talis vaſculi obturat; interim a tergo urgentis liquidi vi elevatur ultra ſuperficiem extremum canalis obſtructi, ſicque Aphtham producit. Sedula inſpectio Aphtharum, dum primo prodeunt hinc inde ſolitariae, hanc ſententiam confirmare videtur: ubi enim denſo agmine haec loca jam occupant, tunc non facile

(*h*) Pag. 13. (*i*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 65.

cile diſtinguuntur ſingulae. Pulchrius adhuc illud apparet, quando cruſtis aphthoſis deciduis renaſcuntur novae, uti frequentiſſime fieri ſolet: tunc enim in terſa ſuperficie partium oris interni apparent punctula minima albicantia, imprimis ſi per lentem luſtrentur haec loca; quae ſubito aucta, vicinis contiguis unita, intra paucas ſaepe horas ſimilem cruſtam aphthoſam producunt, ac erat illa, quae paulo ante ſeparata deciderat. Patet ſimul inde, non niſi improprie Aphthas dici poſſe exulcerationes.

§. 981. Hinc occupant omnia loca, ubi talia emiſſaria hiant; adeoque labia, gingivas, genas internas, linguam, palatum, fauces, tonſillas, uvulam, gulam, ſtomachum, inteſtina tenuia, ubique fere eadem ſpecie.

Omnes partes in textu enumeratas occupant, ſicque facile diſtinguuntur a ſordibus illis, quae linguam quandoque in morbis acutis craſſa ſatis cruſta tegunt. Dictum enim fuit antea, quando de febre ardenti agebatur (§. 739.), per aeſtum ingentem hujus morbi omnia exſiccari, tuncque & exhalantium vaſorum extrema in lingua, exſucca & arida facta, emori quaſi, & impetu vitalis liquidi, urgentis a tergo, protrudi, & eminere; tuncque ſordidam linguam apparere, cruſta flaveſcente, fuſca, vel & nigra tectam. Sed & ſimilis cauſa aphthis progenerandis ſtatim aſſignata fuit. Verum notandum eſt, in lingua adeſſe numeroſos folliculos mucoſos, unde leviter tantum ſi obtuſo inſtrumento radatur vel premat linguae ſuperficies, ingens copia muci prodit. Praeterea in Phyſiologicis (*k*) notatur, externam membranam linguae in vaginulas erectas protendi, quae papillas nerveas eminentes tegunt, & defendunt. Sed & illae vaginulae exſiccatae, emortuae, cum muco, per aeſtum febris inſpiſſato, hic collecto, partem magnam illarum ſordium conſtituunt, quae in lingua obſervantur in talibus febribus; licet & minora exhalantium vaſorum extrema, ſimiliter affecta, cruſtam hanc linguae inſidentem augeant. Ideo lingua in tali morbo in dorſo has ſordes habet tantum, non vero in parte ſua inferiori, & reliquae oris interni partes ſiccae quidem ſunt, ſed tali cruſta non teguntur. Aphthae vero nunquam linguam ſolam, ſed omnes oris interni partes plus minusve occupant; & quandoque in faucibus jam adſunt denſae (vide §. 984.) dum in lingua nullum adhuc illarum veſtigium apparet. Verum omnes oris interni partes oculis patent, & videmus, depreſſa lingua, profunde in faucibus aphthas haerere; ſed tamen inde non certi ſumus, aphthas per ventriculum & inteſtina diſtribui ſimili modo. Dum autem aphthae incipiunt ſolvi & decidere, tunc videmus integras laminas exſpui ab aegris; & ſimul obſervamus, perfecte ſimiles cruſtas per alvum prodire, & quidem tanta copia, ut illud non poſſit attribui cruſtis talibus deglutitis, quae ex faucibus vel oeſophago deciderant. *Ketelaer* (*l*) tanta copia per aliquot dies ore & ano rejici aphthas viderat, ut aliquot pelves illas congeſtas

(*k*) H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 485. (*l*) De Aphthis pag. 15.

geſtas vix caperent. Minus mirum hoc videbitur, ſi conſideremus, illas decidere, iterumque repullulare ſimiles, & quidem repetitis vicibus. Unde videtur merito concludi poſſe, aphthas etiam in ventriculo & inteſtinis haerere.

§. 982. Gentibus Borealibus, paludoſa loca inhabitantibus, tempeſtate calida, pluvioſa, infantibus, ſenibusque, frequentes.

Certum eſt in calidioribus regionibus vel omnino non, vel rariſſime occurrere. Periti & exercitati medici, qui in talibus locis praxim Medicam exercuerant, ad ſeptentrionales oras dum pervenerant, mirati fuerunt morbum hunc, quem nunquam viderant. Mihi ipſi, olim in patria praxin facienti, nihil frequentius occurrebat, quam aphthas videre in morbis acutis: Viennae autem, per quinque jam annos degenti, ne ſemel quidem illas adhuc videre contigit. Hinc fuit *Ketelaer* (*m*) in illa opinione, quod in calidis regionibus corporum humanorum habitus cum rarior ſit, & ad diaphoreſin & ſudores magis comparatus, ibi in morbis per ſudores ſaepe difflentur, quae ſub humidiori & frigidiori caelo, & in corporibus non adeo in ſudorem pronis, per hanc viam non tam facile exeunt de corpore. Dicitque ſe obſervaſſe, ſudorem copioſiorem & urinas uberiores reddidiſſe Aphthas tutiores & leviores; & contra omnia, quae has evacuationes minuebant, nocuiſſe. Forte & notari meretur, quod quandoque in illis locis, ubi aphthae non occurrunt, obſerventur frequentiſſime exanthemata miliaria dicta, alba & rubra, in externa corporis ſuperficie. An tunc ad externam cutim deponitur ſimile quid, ac in aliis locis per primarum viarum corporis ſuperficiem diſpergitur? Certe exanthemata illa miliaria acutos morbos quoſcumque, uti & febres continuas comitantur frequenter: odor peculiaris, ingratus, vappidum acetum utcumque referens, per loca diſpergitur, in quibus tales aegri decumbunt; qualem odorem quandoque & apud Aphthoſos obſervavi. Miliaria alba puſtulas minimas, pellucido liquore plenas, exhibent, ultra epidermidis ſuperficiem eminentes pro parte; dein quaſi turbidior fit liquor contentus his puſtulis, exſiccantur, decidunt, renaſcuntur ſimiles ſatis frequenter. Sed & in aphthis plura obſervantur his ſatis ſimilia. Anxietas circa praecordia, debilitas, ſomnolentia levis, inaequalis, perpetua, praecedunt aphthas: & ſimilia ſymptomata ante eruptionem miliarium obſervantur, & poſt eruptionem factam minuuntur. Subito quandoque diſparent miliaria exanthemata ſummo cum periculo aegrotantis; ſed & obſervatur, intra paucas horas quandoque diſparere aphthas, ilico recrudeſcente febre, cum moleſtae oppreſſionis ſenſu circa praecordia, quae non levantur, niſi denuo aphthae prodierint. Omnia tamen haec dubii tantum inſtar propono, ut illi, quibus & Aphthas & miliaria exanthemata frequenter videre contigit, judicent, in quantum conveniant binae illae ſeparationes materiae morboſae ad diverſa corporis loca depoſi-

(*m*) Ibidem pag. 30. 31.

poſitae. Diſſimulandum enim non eſt, alia quaedam ſymptomata praecedere & comitari miliarium eruptionem, quae in Aphthoſis non obſervantur.

Omnium frequentiſſimae occurrunt aphthae, ubi in depreſſis & humidis locis homines habitare coguntur. Hinc in Zelandia, aquis undique cincta, & congeſtis aggeribus ab inundatione defenſa, adeo frequentes aphthae ſunt, ut endemium morbum illius loci dixerit *Ketelaer* (*n*); imprimis autumno, ſi humida & calida fuerit tempeſtas.

Quamvis autem in omni aetate & ſexu aphthae obſerventur, tamen recens natis familiares magis ſunt, & ut plurimum ſatis benignae, abſque morbo validiori praegreſſo. Imo raro occurrit, infantes primis a nativitate ſeptimanis ab his immunes eſſe. Adeo autem tunc mites eſſe ſolent, ut ſollicitae etiam de ſalute prolium matres vix medicum vocent: ſed ſyrupo violarum cum melle, vel & ſyrupi rhei aliqua quantitate addita, quem ſubinde lingendum exhibent, cruſtas illas aphthoſas emolliunt, & ſatis cito decidere faciunt. Senibus in febribus continuis ſatis frequenter aphthae oriuntur, ſed, ob vires effoetas, ſemper admodum periculoſae.

§. 983. Solent autem Aphthas in ore apparituras praecedere febris continua putrida, aut intermittens, continua facta, incipiens cum diarrhoea, vel dyſenteria; magna & perpetua, nauſea; vomitus; proſtratus appetitus; anxietas ingens, ſaepe repetens, circa praecordia; debilitas magna; magna evacuatio quaecunque humorum; ſtupor & hebetudo; ſomnolentia levis, inaequalis, perpetua; perpetua querela de pondere & dolore circa ſtomachum.

Conſideranda jam ſunt illa, quae Aphthas ſolent praecedere, & ſimul ſigna dant, quae has metuendas eſſe docent.

Certum eſt, ſi recens natos infantes excipiamus, rariſſime obſervari aphthas, niſi in febribus continuis; praecipue in febribus autumnalibus, quae frequenter ſunt intermittentes in continuas degenerantes; vel, licet in initio ſtatim continuae appareant, poſtea miteſcente morbo intermittentium typum induunt. Semel tantum vidi in muliere quinquagenaria aphthas poſt tertianae exquiſitae aliquot paroxyſmos; & quidem medio menſe julio, dum illae febres adhuc vernalium indolem habent. *Celeberrimus Boerhavius* bis tantum viderat, abſque morbo praegreſſo prodiiſſe aphthas denſas, ſed in ſolis labiis, & in hominibus adultis, cum felici eventu. Semel mihi contigit videre in puella annua, abſque ullo morbo praecedente, aphthas denſiſſimas & fuſcas, totum os internum occupantes: a quibus pariter ſanata fuit feliciter, nec febricitabat toto tempore, quo Aphthae aderant, vixque aliam moleſtiam ullam videbatur pati, quam difficiliorem deglutitionem; & deciduis aphthis cruda interni oris ſuperficies ab attactu cibi & potus dolebat, quod tamen bidui ſpatio ceſſabat. *Ketelaer* (*o*), qui tot aphthoſis medicinam fecerat, teſtatur,

je

(*n*) Ibidem pag. 32. (*o*) Ibidem pag. 26.

ſe plurimis adfuiſſe, qui in ſumma apyrexia aphthis tenerentur, quique [illegible] *ſe nullam febrim, ab omnique gravi malo immunes fuiſſe aſſeverarent.* Additque etiam, in nuper editis infantibus praeeuntes febres non ſemper obſervari.

Frequenter imprimis aphthae ſequuntur illas febres, quae cum diarrhoea vel dyſenteria incipiunt, uti *Sydenhamus* monuit (*p*); imprimis ſi calido regimine aegri uſi fuiſſent, vel materiae peccantis evacuatio adſtringentium uſu intempeſtivo impedita foret, non prius educto per cathartica morbi fomite. Notat & poſtea (*q*), eodem tempore, quo Dyſenteriae Epidemicae graſſabantur, febrim quandam exortam fuiſſe abſque Dyſenteria comite, quam tamen febrim dyſentericam vocabat, quia omnia eadem ſymptomata habebat, quae dyſentericorum febrim comitabantur, & quandoque etiam mitiora alvi tormina: Obſervavit autem hanc febrim, ubi diſceſſum meditaretur, ad aphthas producendas fuiſſe propenſiorem, ac ulla alia febris ſpecies, quam hactenus viderat. Simul & hoc notandum, quod in eadem illa febre ſudores fuerint rari & parci, cum in Epidemica conſtitutione, quae hanc praeceſſerat, copioſiſſimi ſudores profluerent. Haec obſervatio *Sydenhami* videtur confirmare illam opinionem, de qua praecedenti paragrapho dictum fuit; nempe, aphthas tunc imprimis ſequi, quando vel ex morbi peculiari indole, vel ex corporum conſtitutione ſingulari, ſudores minus copioſi & faciles prodirent.

Magna & perpetua nauſea &c. Antea ad §. 642. dictum fuit, a ſordibus bilioſis, putridis, glutinoſis, nauſeam ſaepius oriri: & in febribus, ubi haec ſymptomata adſunt, abſque ſignis inflammationis ventriculi aut vicinorum huic viſcerum, merito talis cauſae praeſentiam ſuſpicari Medicos, ſatis antea demonſtratum fuit. Talia autem in primis viis haerentia, per febrim adhuc magis corrupta, pro parte inteſtinorum venis bibulis reſorpta, ſanguinem inficiunt tali materia, quae nunquam in ſanorum humorum indolem mutari poteſt, ſed inde expelli debet, ut ſanitas redeat. Obſervavit autem *Ketelaer* (*r*) periculoſiores & graviores aphthas prodiiſſe, ubi in initio morbum negligentes aegri nullum medicum advocaſſent, antequam attritae penitus vires forent; tuncque nullae poterant tuto fieri evacuationes, quae in initio morbi adminiſtrari debuiſſent.

Anxietas ingens, ſaepe repetens, circa praecordia. Ad §. 587., ubi de criſi agebatur, & ad §. 619. pariter notatum fuit, miras ſaepe turbas, & nova, illaque ſaepe ſatis moleſta, ſymptomata excitari, dum materies morboſa ſubacta, & mobilis reddita, vel per evacuationes criticas expelletur brevi de corpore, vel per metaſtaſin loca quaedam corporis occupabit: imprimis autem anxietatem & inquietam corporis agitationem comitari perturbationes illas criticas, ad §. 633. monitum fuit; & pluribus ex *Hippocrate* locis confirmatum. Criticam autem eſſe metaſtaſin illam depoſitionem materiae morboſae ad ſuperficiem oris interni & primarum viarum, unde aph-
thae

(*p*) Sect. IV. Cap. III. pag. 222. (*q*) Ibidem Cap. IV. pag. 236. 237.
(*r*) De Aphthis pag. 40.

thae oriuntur, plurima docent obſervata. Saepe vidi, criticis diebus prodire aphthas, cum morbi inſigni levamine; & longe minus tutas inveni, dum alio morbi tempore erumperent. *Ketelaer* (*s*), qui una cum praxi medica & alia tractare debebat, munere gymnaſiarchae fungens, adeo obſcura & confuſa credebat criſium ſigna offerri in morbis, ut fere fruſtraneam illorum obſervationem putaret, & perfectas criſes, quae ſtatis diebus morbos pleniſſime ſolverent, quam rariſſime in Zelandia occurrere affirmaret; aphtharum ſedula obſervatione, & quotidiana fere, coactus tamen fuit fateri imperfectas, quae lente & ſenſim exſtirpant morbos, criſes frequentiſſime obſervari, quibus aphthas adnumerabat. Verum aliis in locis (*t*) fatetur, aphthas, quae ante ſeptimum morbi diem oriuntur, multo lethaliores & moleſtiores eſſe illis, quae ſeptimo vel nono die proveniunt; omnium optimas eſſe, quae conſtantibus viribus, adulta aetate, poſt conflictum naturae & morbi, cum ſignis concoctionis, a ſeptimo vel nono morbi die, non ita magna copia, pacatis pleriſque ſymptomatibus, & imprimis ceſſante aut multum remittente febre, emergunt. Damnavit autem illas aphthas, quae ante ſubactam morbi materiam prodeunt. Manifeſte autem ex his iterum patet, veterum doctrinam de criſi & criticis diebus pulchre confirmari, etiam per obſervationes illorum, qui de hac re dubitabant, modo attenti ad omnia morbum quendam per totum ſui decurſum proſequerentur. Cum ergo aphthae in morbis revera criticae ſint, non mirum, & perturbationes criticas praecedere, anxietatem nempe circa praecordia.

Verum illa anxietas repetitis vicibus invadit, quia aphthis jam deciduis ſaepe ſuccedunt novae, a ſimili materia morboſa, nondum penitus expulſa de corpore, verſus eadem haec loca depoſita. Quandoque enim tanta eſt materiae morboſae copia, vel vires per morbi vehementiam adeo fractae, ut non poſſit illa ſeparatio critica per aphthas fieri unico impetu. Tales autem aphthas *Ketelaer* (*u*) merito periculoſas affirmat, *quae aliquoties evaneſcendo repetitis ictibus & inſultibus naturae negotium faceſſunt.* Verum notari hic meretur, quod tempeſtate calida & pluvioſa, quando aphthae frequentes (§. 982.) occurrunt, *Hippocrates* jam monuerit (*w*), in morbis criſes ſaepe deficere, vel difficiles obſervari; ἀκρισίαι πολλαὶ, τὰ δὲ δύσκριτα.

Antea, ubi de generali febrium hiſtoria agebatur, triplex febrium exitus (§. 591.) memoratus fuit, nempe in mortem, alium morbum, vel ſanitatem. Atque ibi dictum fuit (§. 592.), aphthas in primis viis natas frequentem ſatis cauſam mortis ex febre eſſe, quatenus denſiſſimae obſident quandoque ventriculum & inteſtina; ſicque vaſa illa tegunt, per quae nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Proprie tamen pertinent ad illam mutationem febris, per quam in alium morbum deſinit, deponendo materiam criticam in vaſa quaedam obſtructa vel dilatata (§. 593.), uti ex hactenus dictis evidenter apparet.

Debi-

(*s*) Pag. 19. (*t*) Ibidem pag. 25. & 39. (*u*) Ibidem pag. 59.
(*w*) Epidemicor. 3. Charter. Tom. IX. pag. 263.

Debilitas magna. Cum morbo jam adulto oriantur aphthae, & quandoque diarrhoeas, dyſenterias, & quamcumque validam evacuationem, praecedere aphthas obſervatum fuerit; mirum non eſt, debiles ſaepe jam aegros eſſe, antequam aphthae prodeant. Verum hic intelligitur illa *refugiente animo virium praecipitatio* (*x*), quae & ſubita eſt, & major, quam morbi vis & diuturnitas, vel evacuationum copia, efficere poterant. Talis autem ſubita debilitas aphthas periculoſas praecedere imprimis ſolet; tuncque videtur materia morbi, ſoluta quidem & mobilis reddita, adeo tamen malignam indolem habere, ut, dum humori vitali miſta per vaſa fluit, omnes omnino vires proſternat, antequam ad ſuperficiem primarum viarum deponatur: illa autem depoſitione facta, vires denuo ſolent inſurgere. Verum & ſumma talis debilitas in petechiis, miliaribus exanthematibus, peſſimiſque variolis, quandoque obſervatur, antequam illorum morborum virus verſus corporis ſuperficiem erumpat. Praeterea ad §. 661., ubi de debilitate, tanquam ſymptomate febrili, agebatur, notatum fuit, quandoque in morbis aliquid circa praecordia haerere, quod venenata quaſi vi omnes vires uno momento proſternit, licet nullae aliae cauſae praegreſſae fuerint, quibus tanta, & tam ſubita, virium jactura attribui poſſet; uti pluribus ibi probatum fuit. Verum ſequenti paragrapho dicetur, peſſimas aphthas, & ut plurimum lethales, adſcendere ſenſim ex oeſophago, dum nullae adhuc in oris interni partibus obſervantur. Tunc autem admodum probabile eſt, circa ventriculi orificium prius jam haeſiſſe, antequam in imis faucibus appareant; adeoque & hac ratione ingens debilitas aphthas praecedere poterit, antequam nempe in ore vel faucibus conſpicuae fiant, licet in interioribus jam diutius haeſerint.

Magna evacuatio quaecumque humorum. Imprimis talium, per quae tenuiora liquida de corpore ſubducuntur. Sic poſt ſudores nocturnos diu toleratos in ultimo phthiſis ſtadio aphthas ſaepe naſci obſervavi.

Stupor & hebetudo &c. Haec ſymptomata aphthas futuras praecedere, *Ketelaer* (*y*) notavit; & rariſſime hoc ſignum fallit: ita ut aegrorum cuſtodes in illis locis, ubi aphthae familiares occurrunt, ilico aphthas praeſagiant, dum ſomnolentum & torpidum aegrum decumbere obſervant. Cum autem aphtharum materia, una cum lympha, per tenuia admodum vaſa feratur, ſimulque talem lentorem lymphae, cui permiſta eſt, inducat, ut per ultima horum extrema libere exire non poſſit, ſed illa obſtruat (vide §. 980.); non mirum eſt, dum toti maſſae humorum talis materia inhaeret (nondum per metaſtaſin delata verſus ſuperficiem primarum viarum) ſi & immeabilitas tenuiſſimae lymphae concilietur per hunc lentorem morboſum. Verum inde naſci Coma febrile, dictum fuit antea ad §. 704. Et poſtea inter cauſas ipſius apoplexiae talis humorum diſpoſitio §. 1010. 2. γ. recenſebitur.

Perpetua querela de pondere & dolore circa ſtomachum. Imprimis in hoc caſu, ubi jam in ventriculo & oeſophago aphthae haerent, antequam in faucibus & ore appareant. Conqueruntur tales aegri ſaepe, quod tunc ſen-

(*x*) Ketelaer de Aphthis pag. 37. (*y*) Pag. 28.

ſentiant, ac ſi durum & rigidum obſtaculum in Oeſophago haereret, quod & potui deglutiendo obſiſtit, dum per hunc tubum in ventriculum deſcendit. Saepius obſervavi, & ſingultum aphthas, in ore apparituras brevi, praecedere, qui tunc fieri videtur, dum aphthoſae cruſtae ſuperius ventriculi orificium obſident, illudque ſua mole irritant. Tunc enim ſimilis irritatio continua ibi oritur, ac fit in hominibus ſanis, dum majores offas ſubito deglutiunt, difficulter tranſituras per finem Oeſophagi, unde ſolet ſaepe tunc ſingultus naſci.

§. 984. Solet in initio aliquando hinc inde ſparſa apparere ſolitaria puſtula, jam primo in lingua, in labiorum angulis, in faucibus, & alibi, ſine ulla certa conſtantia loci primi: & illae fere ſemper boni genii: aliquando primo apparent in imis faucibus adſcendente quaſi ex oeſophago cruſta alba, denſa, ſplendente, inſtar recentis lardi, tenaciſſime adhaerente, lente adſcendente: atque hae fere peſſimae: & ut plurimum certo lethales: aliquando duris, craſſis, denſis, tenacibus cruſtis totum cavum oris ubique, usque ad extrema labiorum, obſident, omnia tegentes ſimul; & ab his raro reſurgunt aegri.

Sequitur jam, ut enumerentur illa ſigna, ex quibus majus minusve periculum aphtharum prodeuntium cognoſcitur, ut inde Prognoſis deduci poſſit. Imprimis autem hic magna cura requiritur, cum *aphthae propinquae medicos identidem fallant*, & *praeſentes non meliori fide agant*, *ſi ex illis ſalutem vel mortem hariolari velint* (z).

Igitur Prognoſis deſumitur a loco, in quo primo apparent aphthae, & diverſa cruſtae talis aphthoſae ſpiſſitudine.

Solet in initio &c. Quantae utilitatis ſit Medico, linguam, os internum, & fauces inſpicere, dum morborum curam gerit, antea ad §. 609. dictum fuit; ſed praecipue hoc neceſſarium eſt, ubi ſigna memorata praecedenti paragrapho, & Epidemica conſtitutio, Aphtharum ſuſpicionem faciunt: ſi autem tunc inveniantur ſparſae hinc inde & paucae, bonum ſignum eſt, quod raro fallit. Interim tamen quandoque contingit, quamvis rarius, ut pauco numero & ſparſim prodeant in oris interni partibus, dum denſae haerent in interioribus. Verum morbi praegreſſi vehementia, nauſea perpetua, ſingultus, uti & dolor & pondus circa ſtomachum, ſatis docent attentum Medicum, non fidendum eſſe talibus aphthis, licet ſparſae appareant. Praeterea quandoque & vires vitales adeo proſtratae ſunt, ut non ſufficiant expellendae per haec loca materiae morboſae, & ob talem cauſam poſſunt prodire paucae, ſed malo tunc omine. Hoc autem imprimis ſenili aetate obſervatur: verum pulſus celer & debilis, nullumque ſymptomatum, aphthas praecedentium, levamen ab hac eruptione, docent medicum, irrita haec eſſe tantum naturae morbo ſuccumbentis conamina, adeoque funeſtam tunc eſſe Prognoſin.

Ali-

(z) Ketelaer de Aphthis pag. 38.

Aliquando primo apparent &c. Cum enim tunc ab interioribus ſenſim aſcendant verſus os, ſignum habemus, omnia interiora jam aphthis plena; adeoque omnia illa mala metuenda eſſe, quae paragrapho 988. enumerabuntur. Niſi enim aptis remediis poſſit obtineri, ut cito cadat denſa talis cruſta aphthoſa, & vires ſufficiant, ut tantam copiam materiae morboſae eliminare valeant, nulla ſpes ſupereſt.

Aliquando duris craſſis &c. Pariter dat peſſimum ſignum: nam tunc novae aphthae ſuccreſcunt, & priori cruſtae nondum deciduae agglutinantur. Cumque nullum humidum a vaſis ſuppoſitis ad extimam ſuperficiem tam denſae cruſtae venire poſſit, illa exſiccatur, tenacior adhuc redditur & durior, magiſque reſiſtit ſuae ſeparationi. Unde nihil omnino deglutire poſſunt aegri; imo, lingua, labiis, buccis, rigidis quaſi factis, ne quidem liquidum ori injectum continere poſſunt, tandemque & faucibus pariter ſic repletis miſerrime ſuffocantur.

§. 985. Varius harum color: albus pellucidus inſtar margaritarum; albus ſincerus ex denſitate magna; fulvus; flavus; lividus; niger: quorum malignitas pari ordine, ac hic recenſetur, procedit, ut prior optimus, peſſimus poſterior, ſit.

Agitur hac paragrapho de diverſitate colorum, ut inde Prognoſis hauriatur.

Quando ſparſim occurrunt aphthae hinc inde, tunc ſemper colorem album pellucidum habent, verum ubi denſo agmine, concretae ſibi mutuo, os internum obſident, tunc opacam albam cruſtam formant; quae, niſi cito decidat, augetur & ſpiſſior fit, tuncque ſuperficies hujus cruſtae exſiccata colorem mutat per ſucceſſivos gradus colorum in textu deſcriptos. Quandoque contingit, aphthas erumpentes cinericei coloris apparere ſtatim, tuncque ſemper funeſtas fere obſervavi; quod & *Ketelaer* affirmat (*a*). Reliquae colorum diverſitates imprimis videntur contingere, quando diu haerent cruſtae tales aphthoſae, antequam decidant; quod ſemper pro malo ſigno habetur, uti ſequenti paragrapho dicetur. An autem aphthae unquam prodierint nigrae, dubitandum videtur. *Ketelaer* negavit ſe illas unquam vidiſſe (*b*), nec memini me illas unquam obſervaſſe ab initio tales. Verum ubi diu haeſerunt illae cruſtae, tunc circa mortem illas nigreſcere vidi, foedo ſatis ſpectaculo.

§. 986. Ubi haeſerunt aliquamdiu, ſolent inferne ſolvi, laxari, fruſtulatim decidere, ſicque ſenſim, & ſucceſſive, omnes partes prius affectae liberantur. Tum nonnullae cadunt cito, aliae tarde. Quaedam ilico renaſcuntur, quaedam tarde, aliae non: renaſcuntur

(*a*) Ibidem pag. 14. (*b*) Ibidem.

tur quandoque aequae denſae ac priores, & etiam nonnunquam adhuc denſiores, patetque iterum tum diverſitas periculi, & ubi.

Si vires vitales adhuc ſatis validae ſunt, tunc liquidum, urgens canalium obſtructorum extrema, ſeparat illam cruſtam aphthoſam, imprimis ſi liquidis emollientibus & leviter detergentibus os internum perpetuo foveatur, uti poſtea in cura dicetur. Neque ullum certum tempus determinari poteſt, quo haec ſeparatio fit: aliquando enim intra duodecim horas vidi ſeparari aphthas; aliquando per plures dies manere firmiſſime adhaerentes. Neque omnes ſimul cadunt, ſed nunc in hac, nunc illa parte oris interni: non potui obſervare, quod conſtanti lege in quodam loco oris interni citius decidant quam in alio. Probabile tamen videtur, quod in ventriculo & inteſtinis, potu deglutito aliisque humoribus huc derivatis continuo emollitae, citius ſeparentur. Si tum deciduis aphthis loca pura appareant, rubra, & humida, vel non renaſcuntur, vel admodum rarae prodeunt. Si autem ſiccus appareat talis locus poſt aphthas ſeparatas, tunc malum ſignum merito habetur, & brevi renaſcentur aeque denſae, imo & denſiores, ſi vires vitae adhuc ſufficiant expellendae huic materiae morboſae: ſi vero debilior jam aeger fuerit, anxietas ingens ſequi ſolet, & niſi brevi novae prodierint aphthae, aegri pereunt. Quandoque aphthis deciduis locus apparet quidem non omnino ſiccus, ſed quaſi tenuiſſima tela alba obductus, & intra paucas horas aeque copioſae aphthae adſunt ac ante. Tunc novimus, copiam materiae morboſae adeſſe per haec loca expellendae; vires interim adhuc ſufficere, ut haec expulſio fiat. Haec autem aphtharum ſeparatio, & nova denuo illorum productio, repetitis ſaepe vicibus fit, antequam omne illud noxium expulſum fuerit. Sexties ſeptiesve, aut & ſaepius, aphthas ſic renatas vidit *Ketelaer* (*c*); quod & mihi aliquoties obſervare contigit; & quandoque aliquot dierum intervallum inter deciduas aphthas & renaſcentes intercurrit: verum tunc locus, unde aphthae deciderunt, non penitus humeſcit, & anxietas quaedam circa praecordia, & ſomnolentia ſuperſunt; quae ſatis monent attentum medicum, quod nondum ſuperatum ſit integre hoc malum.

Verum ex his iterum varia Prognoſis ſequitur: quae enim cito cadunt, ſemper melioris ominis ſunt, licet etiam repullulent novae, brevi denuo ſeparandae. Notant enim haec, copiam quidem materiae adeſſe, ſed ſatis mobilis, vires ſufficere, vias adhuc ſatis apertas eſſe. Ubi vero tarde cadunt, colligimus, materiam tenaciorem eſſe, vires minus firmas, vaſa ſuppoſita non ſatis pervia; adeoque majus indicatur periculum. Ubi autem longum intervallum inter aphthas deciduas & renaſcentes interponitur, tunc novimus, partem tantum materiae morboſae ſubactam fuiſſe, reliquam adhuc indiguiſſe maturatione, antequam verſus haec loca deponi poſſet; adeoque morbum longum, pluribus recidivis obnoxium, praevidemus, cum quo aeger diu luctari debebit, antequam evaſerit. Interim tamen hoc emolumenti tunc habetur, quod, aphthis deciduis, liberius deglutiant aegri, & alimentis levibus & liqui-

(*c*) Ibidem pag. 21.

quidis refici interea vires poſſint, ut & ſuſtinendo morbo longiori, & ſuperandis pluribus recidivis, ſufficere valeant. Ubi vero aeque denſae renaſcuntur, vel etiam denſiores, juſtus metus eſt, vires non fore ſatis validas, ut copioſae adeo materiae morboſae ſecernendae & ſeparandae ſufficiant: tunc cruſtae illae exſiccabuntur, nec ſecedent; nova ſimilis ſuccreſcet, ſicque ſequentur omnia illa funeſta mala, de quibus §. 984. dictum fuit.

Si autem, aphthis deciduis, os internum purum & humidum appareat, nulla anxietas circa praecordia, nulla hebetudo aut ſomnolentia, ſuperſint; ſi febris ceſſet, vel minuatur continuo, de aegri ſalute certi ſumus.

§. 987. Hic locus (981.), natura (979. 980.), cauſa (980. 983.), ſymptomata hujus mali (984. ad 987.), unde de genio ſtatuere licet; atque inde effectus ejus facile deduci poſſunt.

Locus, ubi aphthae haerent, definitus fuit; nempe in omni ambitu oris interni, faucibus, oeſophago, ventriculo, inteſtinis: conſtitit ſimul ex dictis, quod ſint ultimorum emiſſariorum, quae in has partes liquida emittunt, obturationes per humorem lentum & viſcidum: cauſae, uti & illa, quae aphthas praecedere ſolent, ſimiliter enumerata fuerunt, & quomodo periculoſae & funeſtae aphthae a minus periculoſis diſtingui poſſint. Ex quibus cognitis aphtharum effectus cognoſci poterunt.

§. 988. Ubi enim talis cruſta aphthoſa totam ſuperficiem tegit partium deſcriptarum (981.), tum ſenſum nervis inprimendum tollit, unde ſapor omnis ſublatus; exitum liquidorum per ſua emiſſaria impedit, unde ſiccitas, vaſorum ſuppoſitorum dilatatio, liquorum ſub his ſtagnantium putrefactio, inflammatio partium ipſarum; cavitates vaſorum abſorbentium claudit, unde ingreſſum novi chyli, potus, medicamentorum impedit, vitia a denegata refectione corporis nata producit, unde tandem inde mors; cruſtis deciduis, major per dilatata vaſa jam aperta humorum effluxus, unde ſalivatio, diarrhoea, quae bonae ſi non renaſcuntur aphthoſae cruſtae; malae, ſi iterum procreantur; deciduis cruſtis, dolor inflammatarum, & jam denudatarum partium, ſaepe vivum cruorem ſtillantium, unde ſaliva ſanguinolenta, taliſque dyſenteria; haec autem omnia, ſi ſtomacho, emiſſario hepatis, pancreatis, inteſtinorum applicantur, nos docent infinita mala, quae ex hoc uno morbo oriri poſſunt: ut non opus ſit aliam prognoſin dicere.

Duplicis generis mala ab aphthis oriuntur: vel quatenus ſuperficiem primarum viarum tegunt, vel quatenus deciduis aphthis in cruda tunc, & dolente hac ſuperficie, dolores fiunt moleſtiſſimi, & ex vaſis dilatatis, & jam ab hac cruſta incumbente liberis, nimia copia dimittuntur humores.

Unde

Unde ſapor omnis ſublatus &c. Demonſtratur in Phyſiologicis (*d*), guſtum fieri, ſi materies guſtanda, attenuata, in ſaliva plerumque ſoluta, ore calefacta, motu oris linguae applicata, intra poros vaginarum, papillas nerveas in lingua tegentium, pervenire poſſit. Verum ubi cruſta talis aphthoſa totam ſuperficiem linguae & oris interni tegit, non poſſunt particulae ſapidae ad papillas nerveas linguae pervenire. Simul omnibus emiſſariis liquidorum obturatis, neceſſario ſemper ſiccitas harum partium adeſt; & ab his cruſtis incumbentibus, & a ſiccitate, buccae, labia, lingua, rigeſcunt ita, ut vix liquidum ore continere poſſint miſeri aegri, ſed illud ſtatim depluat. Unde patet, praecipuas conditiones, ad ſaporis perceptionem requiſitas, hic omnino tolli.

Vaſorum ſuppoſitorum dilatatio &c. Alibi ad §. 120. & 382. 1. demonſtratum fuit, vaſa obſtructa neceſſario dilatari debere, quia in canalibus obſtructis reſiſtentia ſumma eſt, & ſimul maxima plenitudo, dum nihil per illorum fines tranſire poteſt. Ubi ergo denſae aphthae omnia haec loca obſident, fiunt a vaſis ſuppoſitis dilatatis tumores moleſtiſſimi harum partium, & circa fauces & laryngem periculum ſuffocationis inducunt. In oeſophago ſaepe ſic arctatur cavum, ut vel omnino nihil, vel parum tantum & ſumma cum moleſtia tranſire poſſit. Imo ſaepe vidi, miſeros aegros, hanc difficultatem deglutitionis aliquoties expertos, poſtea ab omni potu omnino abſtinuiſſe, ne denuo tales anxietates paterentur. Si jam ſimul conſideretur, vaſa haec obſtructa turgere tali materia, quae morboſa eſt, & extra corpus eliminanda, intelligitur facile, liquorum, ſub hac cruſta ſtagnantium, ſubitam putrefactionem metuendam eſſe; praecipue ſi ſimul valida febris urgeat: tunc enim & in partibus obſtructis inflammatio naſcitur, unde tumor adhuc augetur; & a calore aucto, inflammationis comite, citior putredo fit.

Cavitates vaſorum abſorbentium claudit &c. Medici merito in morbis curandis ſemper ſolliciti ſunt, ut vitae & viribus conſulatur cibis & potibus facile digerendis; & licet quandoque in morborum acutorum vigore ſummo ſolum tenuiſſimum victum aegris concedant, tamen ſemper aliquid alimenti exhibent, & ſimul copiam potus tenuis ſuadent, ut nimiam exſiccationem corporis caveant. Verum fruſtra haec ingeruntur, ſi ventriculus & inteſtina cruſta denſa aphthoſa tegantur, cum omnibus orificiis vaſorum abſorbentium ſic occluſis nil ex ingeſtis in ſanguinem venire poſſit: unde vel anguſtiae naſcuntur intolerabiles ab aſſumtis etiam fluidis, ſi per inteſtina tumentia tranſire nequeant; vel ſi viam invenerint, immutata per alvum dilabuntur. Neceſſario augetur hinc humorum ſpiſſitudo, & acrimonia, vires proſternuntur, & ab hac ſola cauſa aphthae tales in mortem terminantur; uti jam antea ad §. 592. in febrium hiſtoria dictum fuit.

Cruſtis deciduis, major &c. Aliud adhuc periculum aegris talibus imminet, dum laeti vident has cruſtas decidere; nam mox ſalivatio copioſa ſequitur, & humor ſaepe viſcidiſſimus exit, vaſis jam dilatatis tranſmittentibus &

(*d*) H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 489.

& craſſius liquidum, & majori copia. Si jam conſideretur, ſimilem humorum effluxum fieri, aphthis deciduis, in toto primarum viarum tractu, patet ratio, quare tunc diarrhoea ſequatur, & quare in debilibus jam a morbo moleſto & diuturno aegris a ſubita liquidorum tali evacuatione mors ſequatur, dum & aegri & medici meliora ſperabant. Si moderata ſit talis evacuatio, & aegri vires adhuc conſtent, optimum ſignum dat, quia quidquid de materia morboſa adhuc ſupererat, per patula jam vaſa facile expellitur, & tunc non renaſcuntur aphthae. Si autem de novo propullulent aphthae, tunc novimus, ſupereſſe adhuc in corpore eandem materiam, atque adeo viſcidam, ut ne quidem per laxa & dilatata vaſorum extrema exire poſſit, unde novis moleſtiis his ferendis raro parem aegrum invenimus, cum jam praegreſſis fere exhauſtus fuerit.

Deciduis cruſtis, dolor &c. Inflammari partes vivas ſuppoſitas ſub cruſtis illis aphthoſis paulo ante dictum fuit: tunc, deciduis aphthis, loca apparent ruberrima & dolentiſſima, ita ut ne minimum attactum quidem ferant; & tunc miſeri aegri, licet jam viae liberae ſint, vix quid deglutire poſſunt prae dolore excoriatarum partium, quae ſaepe vivum ſtillant ſanguinem. Interim tamen molliſſimis potibus vel & remediis utendum eſt ſaepe, & parca copia ſimul, ne cruda illa & excoriata latera oeſophagi concreſcant, & immedicabile poſtea malum faciant. Moleſtiſſimum ſic ſingultum, & dolorem cardiae a quovis cibo vel potu deglutito, per ſex ſeptimanas manſiſſe vidi in viro ſexagenario poſt aphthas deciduas, ob excoriatum ſuperius ventriculi orificium. Difficillime autem poterat leniri illud malum, quia in ſingultu, dum convulſus oeſophagus ventriculum & diaphragma ſurſum trahit (vel ſaltem illam diaphragmatis partem per quam oeſophagus tranſit), diaphragmate ſimul ſubito deorſum tracto, irritabatur de novo locus ille dolens, & impediebatur conſolidatio.

Haec autem omnia ſi ſtomacho &c. In oris interni partibus videre poſſumus, quid mutatum ſit poſt aphthas deciduas. Sed certi ſumus, & in interioribus aphthas haerere, & poſtea ſeparari. Si jam cogitemus, ductus communis bilis & ſucci pancreatici exitum in inteſtino duodeno poſſe obturari per cruſtam denſam aphthoſam, ut nihil tranſmittere poſſit; facile intelligimus, quantae anxietates circa praecordia fieri debeant. Dum autem ſeparata hac cruſta liber denuo exitus conceditur bili copioſae hic collectae, ſtagnatione & mora acriori redditae, non miramur, tormina ſaeviſſima in inteſtinis, pariter ſic quaſi excoriatis, naſci, diarrhoeas & dyſenterias periculoſas produci. Hinc adeo damnaverunt multi Medici purgantium uſum (*e*) in aphthis, quia hypercatharſin intra paucas horas lethalem inde natam viderant, quam non a purgante remedio ſolo ortum duxiſſe admodum veroſimile eſt, ſed a collectis bile copioſa & ſucco pancreatico, ſubito ſic erumpentibus, & crudam inteſtinorum ſuperficiem irritantibus. Praeterea, uti ſalivatio, deciduis in ore aphthis, ſaepe per aliquot dies durat, antequam dilatata vaſa

(*e*) Ketelaer de Aphthis pag. 45. 46.

vaſa ad priſtinam magnitudinem redierint; ſic ob eandem rationem & illa liquida, quae in ventriculi & inteſtinorum cavum naturaliter exeunt, pergunt ſaepe exire tanta copia, ut totum corpus exhauriatur.

§. 989. Si vero ulceroſae cruſtae hac admodum lentae, craſſae, latae, compactae, tum ſaepe ſuffocata caro ſubjecta inflammata, ſuppurata, gangraenoſa, in dira ulcera mutatur, eroſo quandoque in os palati usque ejus involucro; qualia autem in ſtomacho & inteſtinis hinc mala, per ſe patet.

Antea, quando de gangraena agebatur (§. 423.), dictum fuit, materiam febrilem quandoque ad quasdam corporis partes deponi, & quidem tantae malignitatis, ut vitam in parte deſtruat, quam occupat; & quidem citiſſime, uti pluribus ibi probatum fuit. Jam aphthae oriuntur a materia febrili verſus ſuperficiem primarum viarum depoſita; illamque quandoque ſatis malignam eſſe in peſſimis aphthis, ex modo dictis patuit. Imo aphthae etiam mitiores pro ſuperficiaria gangraena haberi poſſunt: extrema enim vaſorum, infarcta humore viſcido, cruſtam faciunt mortuam, quae a vivis partibus ſuppoſitis ſeparari debet & decidere. Materia ergo febrilis verſus has partes depoſita, & extremis vaſorum orificiis infarcta, facit, ut illa emoriantur, adeoque diſpoſitio ad gangraenam revera in aphthis adeſt. Verum antea ad §. 442. notatum fuit, quod, ſi partes gangraenoſae exſiccatae eſcharam duram forment, tunc ſub hac eſchara viva adhuc vaſa comprimantur, a vitali motu, per febrim aucto, & ad duram hanc cruſtam atterantur, unde nova fit inflammatio ſub tali eſchara mortua, quae brevi pariter in gangraenam mutatur; ſicque eſcharae gangraenoſae incumbentis craſſities augetur, donec ad oſſa usque omnia emoriantur.

Idem metuendum eſt, ſi cruſtae aphthoſae non decidant cito; tunc enim nova ſubcreſcens priori agglutinatur, uti ad §. 984. dictum fuit; & tanto pejus ſubjectas partes vivas comprimit, malumque propagat. Si tales cruſtae denſae aphthoſae, non deciduae, occupent palatum fornicatum, ſaepe illa membrana, quae hanc partem tegit, deſtruitur; &, gangraenoſis his cruſtis poſtea ſeparatis, os palati nudum apparet, carioſum fit, & moleſtiſſima mala facit. Si jam cogitemus ſimilia his, quae oculis apparent in ore interno, poſſe fieri in ventriculo & inteſtinis; ſatis intelligimus, quot & quanta mala ab aphthis naſci poſſint; imprimis ſi conferantur illa, quae antea de ventriculi & inteſtinorum inflammatione dicta fuerunt.

§. 990. Ut curetur optime hoc malum, debet 1. humorum vitalium impulſus internus in partes obſeſſas excitari, temperari, ut ſuppeditato liquido inferne reſolutio, laxatio, lapſus concilietur cruſtae ulceroſae: id efficitur potu multo, calido, diluente, reſolvente, abſtergente. Et quia in mala ſpecie hujus morbi vaſa lactea

obſeſſa introitum facilem negant, hinc fomenta, vapores, balnea mirifici hic uſus ex eisdem; cibus autem optimus ex aqua, pane, coctis, dein vino & melle miſtis. 2. debet cruſta in facilem citumque lapſum diſponi: id fit fomento, gargariſmo, clyſmate: quae liquore calido laxante, emolliente, detergente, & ſatis diu adhaerendo humectante, putrefactioni reſiſtente, conſtare debent. 3. ſimulac lapſus conciliatus eſt, tum anodyno, demulcente, & ſimul parum corroborante medicamento ſimili utendum. 4. ſimulac rurſum febris ſedata, urina hypoſtatica, pulſus paulo liberior, tum potus corroborans prodeſt. 5. in fine mali purgans corroborans per alvum exhibendum.

Tota aphtharum hiſtoria, hactenus tradita, docuit, morboſam materiam, a reliquis humoribus extricatam, deponi ad haec loca: adeoque in cura cavendum eſt, ut nihil fiat, quod huic naturae molimini obicem ponat; & contra omnia adhibeantur talia, quae hanc expulſionem materiae morboſae juvare poſſunt. Quod imprimis ideo notandum eſt, quia quandoque minus periti veterum aphthas, ad quarum curam adſtringentia laudabantur, cum aphthis, morbos acutos ſequentibus, confuderunt, & refrigerantibus atque adſtringentibus curam moliti ſunt, magno cum damno. Uti enim *Ketelaer* (*f*), perniciosum hunc in praxi medica errorem carpens, optime dixit: *Conſtat, quantum ori ac faucibus per frigida illa ſpatii ac laxitatis, tantum cordi & vitalibus anguſtiae, anxietatisque parari.* Simulac enim impeditur aphtharum eruptio, febris augetur, anxietas ſumma fit, & peſſima multa ſymptomata ſequuntur, non ſedanda, niſi denuo aphthae prodierint. Debet ergo materia aphthas producens meabilis reddi, & vaſa diſponi ad facilem tranſitum. Prius obtinetur tali febrilis impetus moderamine, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De ſignis autem, quibus haec diſtingui poſſint, & de modo corrigendi nimium impetum, vel excitandi torpentem febrim, dictum fuit in febrium hiſtoria §. 609. 610. 611. Ad eundem ſcopum facit, ſi ſubminiſtretur copia magna diluentis, attenuantis, & detergentis liquidi; nam ſic & lentor materiae morboſae attenuabitur, & vaſa laxabuntur, ut facilius tranſmittant. Formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur, ex *radicibus paſtinacae*, *ſiſari*, *chinae* &c. parati, calide ſemper potandi. Si autem omnis ſuperficies primarum viarum aphthis adeo obſeſſa fuerit, ut vel deglutiri nequeat potus, vel deglutitus non poſſit reſorberi per venas bibulas, tunc nihil aliud ſupereſt, quam ut per externam corporis ſuperficiem conemur introducere multum liquidi; ad quam rem conducunt balnea & fomenta ex ſimilibus compoſita. Lac dupla aquae copia dilutum profuit inſigniter in tali caſu, ſi huic miſcelae calidae nunc pedes, nunc manus, immergerentur. Similia & per clyſmata injiciuntur, hac ſpe, ut bibulis craſſorum inteſtinorum venis, forte non adeo craſſa cruſta aphthoſa tectis, haec reſorpta ſanguini permiſceantur.

Cibus

(*f*) De Aphthis pag. 49.

Cibus autem debet eſſe liquidus, tenuis, ut facile ſe adhuc inſinuare poſſit vaſis venoſis abſorbentibus, hinc inde forte nondum penitus obturatis. Ideo decoctum panis commendatur, optime nutriens & ab omni putredine alienum; additur aliquid mellis, quod detergente ſua ſaponacea vi cruſtas illas abſtergit & cadere citius facit; ſicque viam alimento reſorbendo parat. Simul miſcetur vinum, quia mira penetrabilitate ingreditur vaſa bibula, & reliquis partibus nutrientibus panis viam quaſi parat. Si enim homo ſanus unciam vini ore retineat per horae minutum, dein exſpuat, mirabitur illud jam vappam eſſe, ſubtiliſſima vini fragrantia reſorpta per venas bibulas tam brevi tempore: imo ſaepius hoc repetendo ebrietas ſequetur, licet ne guttam quidem vini quis deglutiverit. Sic ſimul & languentes quandoque vires vitales blando hoc, & naturae humanae amico ſtimulo, eriguntur, ut facilius excuti poſſit materiae morboſae reſiduum. Uſu didicerat *Ketelaer* (g) adeo proficuum eſſe in hoc morbo cibum talem tenuem & vinoſum, ut dixerit: *Ille potus puerperarum, ex vino rhenano, ovis, cinamomo, ſaccharo & croco confectus, ſaepe omnibus intentionibus ſolus ſatisfacit, & niſi calidior ſitim, ſiccitatemque adaugeret, omnium, quae promovendis aphthis ſunt, magnum inſtar foret.* Si autem demtis illis aromatibus, vel parciſſima manu additis, dilutum decocto panis vinum detur, tunc nihil inde mali metuendum eſt; imprimis ſi prudens medicus copiam vini augeat vel minuat, prout major minorve eſt febrilis impetus.

2°. Per illa, quae praecedenti numero laudata fuerunt, ſuſtinentur vires, diluens vehiculum ſubminiſtratur ſanguini, incitatur leviter motus ſanguinis, ſi torpeat, ut humor vitalis urgeat fines canalium obturatos, & removeat obſtacula, ſicque patula via fiat, canalibus apertis, ſimili materiae aphthoſae, ſi adſit, propellendae. Verum cruſtae illae aphthoſae quandoque denſiores ſunt, & exſiccatae pertinacius adhaerent toti ſuperficiei primarum viarum, quam ut ſolo impetu liquidi a tergo urgentis ſeparari poſſint & decidere. Proderit tunc ſummopere, humectare hanc cruſtam aphthoſam, emollire, & quaſi tabefacere, ut minus haereat, & levi vi ſeparari queat. Omnes ergo potus aquoſi calidi huic ſcopo ſerviunt; imprimis ſi emollientia & farinoſa his addantur; tunc enim talis potus levem lentorem acquiret, per quem diutius haerebit partibus, quas aliter aqua, ſi pura fuerit, cito praeterlabitur. Solent & ſimul addi talia, quae ſaponacea detergente vi cruſtas illas aphthoſas magis ſolvunt, leni ſtimulo partes vivas ſubjectas irritant, & humores ſic proliciunt, qui ab inferiori parte illam cruſtam pariter humectabunt. Raparum decoctum, vel & ſuccus expreſſus leviter coctus & melle edulcoratus, remedium dat in illis locis, in quibus aphthae graſſantur frequentius, longo uſu probatum (h); cujus defectum, dum recentes raparum bulbi haberi non poſſunt, plebs ſupplere ſolet cerevilia tenui ſaccharata. Si una cum cortice ſuo raparum bulbi radantur tyrocnelli, tunc ſuccus expreſſus erit acrior & magis detergens. Pulchre & prodeſt juſculum carnis vitulinae cum oryza & rapis contritis coctum, ut continuo foveatur os & gargariſetur; ſimul-

(g) Ibidem pag. 52. (h) Ibidem pag. 50.

mulque idem deglutitum in interioribus eundem effectum praeſtabit, dum ſimul blandum nutrimentum ſic corpori ſubminiſtratur: ſimilia & ob easdem rationes per clyſma injiciuntur. Plures formulae talium remediorum in Materia Medica ad hunc numerum, uti & ad praecedentem, forma Emulſi, decocti, aut ſucci expreſſi habentur. Species a decoctis his reſiduas, cataplaſmatis inſtar, collo applicant, ut omnia hic molleſcant & cedere poſſint.

Notari hic meretur, quod *Sydenhamus* (*i*) de aphthis, quae poſt febrim quandam epidemicam ſequebantur, agens commendet corticis peruviani uſum, affirmetque audacter, illud remedii genus certius in hoc caſu ſcopum attingere, quam aliud quodvis. Dabat autem corticem, ubi aphthae non faceſſerent ſponte, ſed in longum tempus decurrerent. Febris autem illa, licet prorſus continua eſſet, exacerbationes tamen moleſtiſſimas habebat ingruente nocte ac ſi duplex foret tertiana vel quotidiana (*k*). Unde apparet, illam febrim de genere remittentium fuiſſe, quae intermittentium genium habent, & corticis peruviani uſu tolluntur. Hinc non improbabile videtur, *Sydenhamum* corticem dediſſe talibus aegris, ut febrim fugaret; ſimulque tunc obſervaſſe, cruſtas aphthoſas feliciſſime ſeparari. Cum autem febres autumnales epidemicae ſaepe febres continuas mentiantur, licet revera exacerbationibus ſuis, dato tempore contingentibus, genium ſuum teſtentur; & poſtea, miteſcente morbi impetu, in veras intermittentes tranſeant; auſus & ego ſum aliquoties, in aegris ejusmodi debilioribus, aphthis jam ſatis denſis apparentibus, dare decoctum corticis Peruviani (quia in forma ſolida non facile exhiberi poteſt, dum fauces aphthis occupantur) ut febrim compeſcerem: metuebam tamen, ne corticis adſtringens vis noceret aphthis; ſed credebam me ex duobus malis minus eligere debere; & interponebam emollientiſſimorum decoctorum uſum continuo, ut corrigerem illud mali, quod a cortice metuebam. Mirabar poſtea, cruſtas aphthoſas citius cecidiſſe quam in illis, in quibus firmiores vires, & febris mitior, corticis uſum non poſtulaverant: nec minus venerabar *Sydenhami* in morbis curandis perſpicaciam. Tunc temporis nondum noveram egregiam corticis Peruviani in ſeparandis cruſtis gangraenoſis efficaciam: nunc autem mihi videtur, quod pulcher ille effectus corticis Peruviani in ſeparandis cruſtis aphthoſis confirmet illa, quae paragrapho praecedenti dixi de aphtharum indole gangraenoſa. Forte & cum prudentia tentari poſſet, quid faceret corticis uſus in exanthematibus illis, quae frequentiſſima occurrunt illis in regionibus, ubi aphthae vel nunquam, vel ſaltem raro admodum obſervantur in febribus. Aliquoties feliciter ceſſiſſe hanc methodum novi; ſed nondum ſatis multa colligere potui experimenta practica, ut circa hanc rem quid determinare audeam.

3°. Ubi aphthae deciderunt, tunc cruda excoriata haec loca ſunt; & ſi denſae imprimis fuerint illae cruſtae aphthoſae, ſimul dolentiſſima, uti ad §. 988. pluribus dictum fuit. Ab ipſo melle, & adhuc magis a ſucco raparum, irritarentur crudae hae partes, hinc ſola tunc molliſſima adhibentur, quae

(*i*) In Schedula Monitoria de novae febris ingreſſu pag. 656.
(*k*) Ibidem pag. 651.

quae & demulcent dolentes partes, ſimulque, ſi forte in interioribus quaedam adhuc cruſtae nondum deciduae haeſerint, emolliendo illas proſunt. Potus ille, qui in *Materia Medica* ad primum numerum hujus paragraphi deſcribitur, tunc pulchre prodeſt; uti & illud, quod ex cremore lactis, vitellis ovorum, & ſyrupo papaveris albi paratum, ad tertium numerum ibidem habetur. Pulcherrime enim leniet dolorem excoriatarum partium; ſimulque nimias evacuationes liquidorum, per dilatata ſub cruſtis aphthoſis vaſa, & nunc libera effluentium, cavebit ob ſyrupum papaveris additum, qui tam benigne profuſas liquidorum evacuationes ſuſpendit, uti quotidiana praxi notum eſt. Quandoque tantam ſalivae copiam per emiſſaria glandularum exire vidi, aphthis deciduis, ut neceſſe fuerit monere aegros, ut illam deglutirent, ne ob tantam liquidi jacturam exhaurirentur. Ubi autem incipit minui ille dolor, tunc lenia roborantia dantur, ut ſenſim nimis dilatata vaſa conſtringantur. Decoctum foliorum agrimoniae cum melle roſarum, quod in *Materia Medica* ad hunc uſum laudatur, pulcherrime prodeſt.

4°. Cum autem metus ſit, ne per dilatata vaſa, cruſtis aphthoſis jam penitus deciduis, nimia humorum copia exeat, & diarrhoea ſubito debilitans oriatur, corroborantibus opus erit. Verum ſi ſtringantur vaſa illa aperta, antequam omnis materia morboſa per hanc viam expulſa fuerit, novum aegro imminet periculum ob recidivam metuendam, jam debilitatis viribus. Hinc debet Medicus certus eſſe de hac re, antequam corroborantia illa adhibeat: imprimis cum ad §. 986. monitum fuerit, quandoque aliquot dierum intervallum interponi inter aphthas deciduas & denuo renaſcentes. Ideo illa ſigna hic recenſentur, quibus viſis, tuto ad uſum roborantium tranſire poſſumus. Quamdiu enim adhuc quid ſupereſt in corpore de materia aphthoſa nondum expulſa, febris manet, & anxietas quaedam ſupereſt, ſaepe recurrens (vide §. 983.); Pulſus debilis obſervatur, & aegri languent. Ubi vero totum ſeparatum fuit a ſanguine, tunc pulſus fortior ſemper inſurgit, & morbum melius ferunt aegri. Urina autem hypoſtatica notat, coctionem & ſubactionem materiae morboſae factam eſſe; uti in *Pathologia* (*l*) notatur, & in febrium hiſtoria, ubi de coctione & criſi agebatur, pluribus dictum fuit. Formula talis remedii roborantis in Materia Medica ad hunc numerum pariter habetur.

5°. Antea ad §. 988. monitum fuit, purgantia minus convenire in aphthis, & ſaepe periculoſam hypercatharſin produxiſſe. Verum hic commendatur purgans in fine mali tantum, ut cruſtae aphthoſae, a ventriculi & inteſtinorum ſuperficie interna deciduae, expellantur per alvum, ne diutius relictae, & corruptae, nova mala producerent. Simul autem laudantur illa purgantia, quae adſtringendi & roborandi vim manifeſtam poſſident; qualia ſunt *Rheum*, *myrobalani* & ſimilia, quae ideo tantum nomen in diarrhoeis & dyſenteriis curandis habent, quia leni ſtimulo purgante expellunt acre irritans, & ſimul vi roborante firmant laxata nimis vaſa. Talis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, ubi tamen errore typothetae, ut videtur, nimia quantitas myro-

(*l*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 1016. 1017.

myrobalanorum legitur, nam drachma una cum dimidia ſufficeret pro hac indicatione; uncia cum dimidia autem in formula ipſa ponitur.

§. 991. Ex hac hiſtoria & curatione aphtharum multa obſcura problemata practica ſolvuntur. Cur enim in febre cum diarrhoea & dyſenteria in fine morbi aphthae? Cur id in pueris, ſenibusque inprimis? Cur maxime, ſi medicamenta, victus, regimen, calefacientia, aut adſtringentia, in initio morbi hujus data? Cur ſi in talis morbi initio purgans datur aphthae hujuſmodi praecaventur? Cur in peſſimis aphthis moleſtus & funeſtus ſingultus? Cur ora aphthoſa, ventres turbati, appetitus proſtrati, junguntur ab *Hippocrate*? Cur aphthoſa tunica ventriculi lienteriam creat? Cur aphthae nigrae peſtiferae habentur? Cur aphthoſum os gravidae abortus praenuncium? Cur in putridis pulmonibus, hepate &c. aphthae adſunt? Cur tumor, calor, ſuffocatio, angina, ab aphthis refrigeratis? Cur deliria, jactationes, pervigilia, ſudor frigidus, adeo hic funeſta?

Uti aliorum morborum hiſtoriis abſolutis ſubjungebantur corollaria quaedam practica, ſic etiam & hic fit, ex praecedentibus nempe explicanda.

Cur enim in febre &c. Obſervationibus *Sydenhami* hoc confirmatum fuit, uti ad §. 983. habetur. Videtur autem imprimis haec eſſe ratio, quod liquidiſſima ſubducta fuerint de corpore copioſis illis evacuationibus, adeoque humores reſidui magis viſcidi facile in vaſis illis extremis haerere poſſint, & aphthas producere: ſed & imprimis peculiaris morbi indoles, a priori vix explicanda, & per fideles obſervationes ſolas detegenda, qua per hanc viam ſubactam materiem morboſam expellere conatur, primarium locum hic obtinet. Fatetur enim *Sydenhamus* (*m*), in febre, dyſenterica ab ipſo dicta, quia omnia ſymptomata dyſenteriae epidemicae tunc graſſantis habebat, exceptis alvi evacuationibus, &, quae ab hac pendebant, malis; tamen majorem propenſionem ad aphthas producendas obtinuiſſe, ac in ulla alia febre, quam hactenus obſervaverat. In illa autem febre non poterat aphtharum productio deduci a jactura partis liquidiſſimae humorum per evacuationes alvinas profuſas, ſed pendebat a peculiari hujus morbi genio.

Cur id in pueris, ſenibusque imprimis? Antea ad §. 982. hoc jam notatum fuit; & *Hippocrates* (*n*), diverſarum aetatum praecipuos morbos enumerans, parvis & recens natis puerulis aphthas frequenter contingere monuit. Verum videmus manifeſte, ingentem copiam muci ſatis tenacis in primis viis recens natorum collectam haerere, quam vel vomitu rejiciunt, vel & per alvum evacuant; adeoque novimus, multa tenacia ſatis per extrema vaſorum orificia hic exire, quae, ſi haerere incipiant in extremis vaſorum, aph-

(*m*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 236. 237.

(*n*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119.

aphthas producere poſſunt, ſed plerumque ſatis benignas, & brevi deciduas; tuncque per vaſa eadem, dilatata magis, ſeparatur a ſanguine ingens copia talis glutinoſae viſcidae materiae, & alvum ſaepius deponunt, & quidem cum levamine optimo, donec haec ſaburra expulſa fuerit. Mirabatur *Ketelaer* (*o*), puerulos, negligentius habitos, totas quandoque dies ac noctes in aphthis ſumma cum alacritate & vigore dejicere, cum in adultis purgantium uſum adeo ſuſpectum habuerit; & ideo monuit, *haec non tam exempla, quam monſtra eſſe.* Verum ratio hujus rei ex dictis ſatis patet.

In ſenibus vero, ſi morbo acuto corripiantur, ob virium vitalium in effoeto jam corpore inertiam, longiori tempore fit coctio materiae morboſae, & criticae evacuationes vel metaſtaſes lentiores, & repetitis plerumque vicibus illud efficit natura, quod majori cum impetu ſimul & ſemel molitur in aetate vegeta. Verum aphtharum eruptio, ſaepius plerumque repetita, ut dictum fuit, tali methodo materiam morboſam eliminat. Praeterea in ſenili aetate lenteſcunt magis omnes humores; hinc muco pariter madent primae viae, dum exterior cutis arida & exſucca fit. Unde iterum alia cauſa deſumitur, quare aphthae frequenter obſerventur in ſenibus, ſed ſatis periculoſae, uti antea ad §. 982. jam dictum fuit.

Cur maxime ſi medicamenta &c. *Sydenhami* haec obſervatio eſt, uti ad §. 983. dictum eſt. Ubi enim per calidum regimen, & medicamenta ſimilia, pars humorum liquidiſſima & mobiliſſima perit de corpore, tunc & humores immeabiles fiunt, & extrema vaſorum orificia exſiccantur; quae bina multum conferunt ad aphthas producendas, ſi caeteroquin morbi ipſius genius conſpiret. Adſtringentia vero, cum conſtringant ſolidas partes, & inſpiſſent fluidas, ſimilem effectum habent; praecipue ſi in diarrhoeis & dyſenteriis, nondum expulſo per evacuantia morbi fomite, adhibeantur imprudenter in ipſo morbi initio.

Cur ſi in talis morbi initio purgans &c. Quia tunc acer ille ſtimulus expellitur, qui & dyſenteriae, & febris ſequentis vel comitantis illam, cauſa eſt. Imo repetitis quandoque purgationibus opus habuit *Sydenhamus* (*p*), ut omnem morbi materiam eliminaret. Sic autem cavebatur, ne per febrim diutius protractam, & retentum in corpore morbi fomitem, ita mutarentur humores, ut hac aphthoſa quaſi deſpumatione indigerent poſtea.

Cur in peſſimis aphthis moleſtus & funeſtus ſingultus? Duplici aphtharum tempore ſingultus occurrit, vel in initio, etiam antequam in ore interno & faucibus ullae appareant aphthae, dum nempe copioſae jam occupant ſuperius ventriculi orificium, illudque mole ſua irritant, uti ad finem §. 983. dictum fuit: vel & ſaepe ſingultus in fine morbi, aphthis jam deciduis, oritur, dum eadem illa pars, vel & ventriculi interna ſuperficies, excoriata quaſi, dolet, & ab omnibus aſſumtis irritatur; uti ad §. 988. monitum fuit. Singultus autem ille, in aphtharum initio obſervatus, pejoris ominis eſt, quia denotat interiora denſis aphthis obſideri, quae ſenſim dein aſcendendo per

(*o*) De Aphthis pag. 47. (*p*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 241.

per oeſophagum & fauces omnia replent, & peſſimae obſervantur & fere lethales, uti ad §. 984. dictum fuit. Hic autem ſingultus, qui deciduis jam aphthis fit, moleſtus quidem eſt, ſed raro perniciolus. Quod & *Sydenhamus* (*q*) confirmat, monens, ſingultum talem, ſublata etiam febre, per dies aliquot perſeverare, ſed redintegratis aegri viribus ſponte tandem evaneſcere. Monet autem ſedulo Medicos, quod *ex ſingultu, ſub finem hujus febris (aphthoſae nempe) accedente, nihil aegro periculi ſit, niſi officioſe nimis & inutiliter multa ingerantur remedia: quod ſi fiat, Mors pro Medico eſt.* Requiritur enim tantum ut molliſſima dentur in victu, ne irritentur loca illa dolentia; tunc enim ſenſim conſolidatio fit, & ceſſat ſingultus. Ubi vero, noxium humorem hic haerere ſuſpicantes Medici, vomitoriis vel purgantibus illum eliminare tentant, inflammatur ſaepe ventriculus ſummo cum periculo.

Cur ora aphthoſa, ventres turbati &c. Ex illis, quae ad §. 978. dicta fuerunt, conſtitit, admodum veroſimile eſſe, quod Veteres Medici aphthas, morbos acutos comitantes, vel ſequentes, cognoverint, licet idem illud aphtharum nomen & ulcuſculis dederint longe a modo deſcriptis aphthis diverſis. Ex his autem, quae in tota aphtharum hiſtoria habentur, ſatis patet, minime mirum eſſe, ſi venter turbetur & appetitus proſtratus ſit, dum cruſtae illae totum tractum primarum viarum obſident; adeoque merito haec juncta poterant ab *Hippocrate* pronunciata fuiſſe. Non autem adeo liquido patet, *Hippocratem* in illo loco (*r*) voluiſſe indicare, quod ventres turbati, & appetitus proſtrati, tanquam effectus aphtharum deberent conſiderari. Recenſet enim ibi conſtitutionem Epidemicam, quae tempeſtatem anni auſtrinam, humidam & mollem, ſequebatur, & inter alia mala tunc frequentia enumerat & haec: *Ora aphthoſa, pudendorum tubercula, ophthalmias, anthraces, alvos perturbatas, ciborum faſtidia.* Cum autem in textu non haec jungantur immediate inter ſe, ſed poſt aphtharum enunciationem tres alii diſtinctiſſimi morbi recenſeantur, antequam de alvi perturbatione vel cibi faſtidio mentio fiat; non patet ex hoc loco, quod illa ultima tanquam ſequela & effectus aphtharum ibi memorata fuerint, ſed potius ad ſimplicem enumerationem morborum tunc temporis graſſantium pertineant.

Cur aphthoſa tunica ventriculi lienteriam creat? Alia occaſione ad §. 719. haec definitio lienteriae data fuit, quod ſit *laevitas inteſtinorum, qua continere nihil poſſunt, & quidquid aſſumptum eſt, inconfectum protinus reddunt.* Cibi enim in hoc morbo non mutati exeunt. Verum in Phyſiologicis demonſtratur, ad ſubactionem & mutationem ingeſtorum, praeter ventriculi & inteſtinorum actionem, requiri copiam humorum jam coctorum & inquilinorum corporis noſtri, quae ingeſtis ſenſim miſceatur. Haec autem miſcela deficit, dum ventriculus & inteſtina obſidentur denſis aphthis, & nulla reſorptio per vaſa lactea aut venas meſentericas ob eandem cauſam fit; adeoque cibis aſſumptis nihil additur, nihilque demitur, & hinc immutati exeunt. Ubi vero

(*q*) In ſchedula Monitoria de novae febris ingreſſu pag. 656.
(*r*) Epidemicor. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 261.

vero aphthoſae illae cruſtae ventriculi & inteſtinorum decidunt, tunc per dilatata prius, & nunc patula, vaſorum orificia (vide §. 988.) tanta copia liquidorum exit, ut omnia ingeſta cum his brevi temporis ſpatio per alvum eluantur, pariter nondum multum mutata.

Cur aphthae nigrae peſtiferae habentur? Si ab initio talem colorem haberent, dum prodeunt, ſignum foret, materiam morboſam per haec loca eliminandam adeo malignae eſſe indolis, ut extrema vaſorum, quibus infarcta haeret, redderet ilico gangraenoſa. Si vero, uti plerumque fit, aphthis non deciduis novae ſubcreſcant, & denſiſſimas cruſtas faciant, tunc exterior harum ſuperficies ſiccata nigreſcit, & a tali cruſta incumbente ſuffocantur partes vivae ſuppoſitae, & gangraena corripiuntur. In utroque hoc caſu ſatis patet, funeſtum morbi exitum imminere.

Cur aphthoſum os gravidae abortus praenuncium? Impeditur enim alimentorum debita praeparatio, & chyli reſorptio; unde, cum in gravida muliere ſupereſſe debeat, quod duo corpora ſimul ſuſtineat (s), ille defectus chyli boni funeſtus brevi erit foetui; imprimis ſi conſideretur, quod per morbum aphthas praegreſſum jam multum paſſus fuerit, ob mutatos matris humores in alienam omnino a ſanitate indolem. Quanta autem haec mutatio ſit, patet ex illis malis, quae aphthas praecedere ſolent, & §. 983. enumerata fuerunt. Dixit *Hippocrates* (t): *Ora Aphthoſa uterum gerentibus alvos humectant.* Alio in loco (u) autem damnavit quidem aphthas in gravidis, verum dubitantis inſtar propoſuit illam alvi humectationem. Ita enim habet: *Ora aphthoſa uterum gerentibus non ſunt bona. Num & alvi humectantur?* Sed in Aphoriſmis (w) habentur ſequentia: *Mulieri utero gerenti, ſi alvus multoties profluat, abortus periculum eſt.* Unde cum in aphthis ob rationes ante dictas alvi profluvium metuendum ſit, patet, quare aphthae in gravidis abortum praeſagiant. Dubitavit *Foeſius* (x), an in binis illis Coacis praenotionibus non voluiſſet *Hipprocrates* indicare, uteri oſculum aphthis obſideri; cum alibi monuerit, pudenda quoque aphthis laborare quandoque, uti ad §. 978. dictum fuit. Verum os uteri in gravidis altius haeret, quam ut aphthae conſpici poſſent, ſi etiam ibi haererent; neque apparet evidenter, quare ab his tunc alvi profluvium metuendum foret, cum ſi os aphthoſum fuerit in gravidis, illius profluvii ratio facile intelligatur. Praeterea maxime notabilis locus habetur (y): *Uterum jam geſtantibus aphthoſae fluxiones dolentes, malum. Haemorrhoïs his, peſſimum.* Ubi notandum eſt, quod non agatur hic de ore aphthoſo, ut in praecedentibus, ſed ſimpliciter vocaverit fluxionem aphthoſam, & quidem dolentem. Verum antea ad §. 978. notatum fuit, dolentiſſimas eſſe ſaepe pudendorum aphthas. Si jam conſideretur, tanta irritatione circa partes genitales

(s) Celſ. Lib. II. Cap. x. pag. 78. (t) Coacar. Praenot. N°. 544. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (u) Coacar. Praenot. N°. 514. Ibidem pag. 882. (w) Sect. V. Aphor. 34. Charter. Tom. IX. pag. 214. (x) Hippocrat. Oper. Tom. I. pag. 202. (y) Coac. Praenot. N°. 529. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

tales nata, facile ſupervenire partus dolores, quibus ante finitum geſtationis terminum immaturus excutitur foetus; patet evidens ratio, quare damnaverit *Hippocrates* in gravidis haec pudendorum ulcuſcula. Confirmatur hoc ulterius, quod in eodem praeſagio tanquam peſſimum damnaverit, ſi in hoc caſu & Haemorrhoïs acceſſerit, quae teneſmum alvi deponendae ſolet producere. Verum dolores parturientium talem teneſmum, ſed validiſſimum, referunt, imprimis ultimi illi nixus, quibus foetus excluditur. Ubi ergo genitalia talibus fervidis ulcuſculis, & inteſtini recti extremum a tumente haemorrhoïde, irritantur, non mirum eſt, moleſtum teneſmum oriri, a quo partus dolores facile excitantur, & abortus producitur; quem a teneſmo ſolo metuendum eſſe *Hippocrates* (z) monuit, dicens: *Mulieri utero gerenti ſi teneſmus oboriatur, abortum efficit.*

Ex his ſimul probabilior redditur haec opinio, quod Veteres Medici utramque aphtharum ſpeciem cognoverint: priores enim Coacae Praenotiones ad aphthas, os & primas vias obſidentes, videntur ſpectare; poſterior illa ad aliam ſpeciem aphtharum, quae non ſolum os, ſed & alias corporis partes afficere ſolent, & vera ulcuſcula ſunt; uti ad §. 978. dictum fuit. Novi quidem, quod *Duretus*, quem inter optimos *Hippocratis* commentatores veneror, poſteriorem illam Coacam Praenotionem aliter explicuerit, & voluerit, *fluxiones aphthoſas* idem hic ſignificare, quod *ora aphthoſa*; ſed, credo, quod ante dicta contrarium ſatis demonſtrent. Praeterea debuit *Duretus* (a) Haemorrhoïdis vocabulo tribuere talem ſignificationem, qualem nullibi apud *Hippocratem* invenimus; quod nempe hic ſignificaret haemoptoën, a venis pulmonum exeſis productam; quod probare nititur ex textu quodam *Ariſtotelis*, ubi haemorrhoïs pro quovis ſanguinis fluxu ſumitur. Verum apparet ſatis, ſic detorqueri omnino ſenſum *Hippocratis* ſine ratione, cum uſitatus hujus vocabuli ſenſus tam bene reſpondeat illis, quae *Hippocrates* in hoc loco indicare voluit.

Cur in putridis pulmonibus &c. Praecipue dum in ultimo funeſtae phthiſis ſtadio ſudoribus illis nocturnis diffluunt, uti antea ad §. 983. notatum fuit. Solet tunc & minui ſputum, adeoque ulceroſa illa materies, vel retenta, vel reſorpta, in ſanguinem, jam liquidiſſima ſui parte orbatum, ultimo quaſi naturae conamine, ſed irrito, ad ſuperficiem primarum viarum deponitur: ſimul etiam tunc ſolent ceſſare, vel inſigniter minui, ſudores nocturni, antequam aphthae erumpant.

Cur tumor, calor &c. Ubi nempe vel aëre gelido, vel actu frigido potu, aut gargariſmate, utuntur aegri. Stringuntur enim tunc a frigore extrema vaſa, denſatur materia aphthoſa in illis haerens, cruſtae aphthoſae compinguntur magis, ſicque impeditur illa critica depoſitio materiae morboſae; unde ilico febris augetur, per quam velocius acti humores urgent fines vaſorum obſtructos; ſic calorem & tumorem faciunt, & in faucibus angina pericu-

(z) Aphor. 27. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.
(a) In Coacas Hippocratis pag. 464.

riculoſiſſima ſubito ſaepe naſcitur. Unde *Ketelaer* (*b*), qui a frigidis applicatis peſſimas noxas viderat, ubique monet, tepidis ſemper utendum eſſe. Quin imo Cataplaſmata, vel Emplaſtra, collo circumponunt Medici, ut in perpetuo tepore & laxitate omnes partes adjacentes ſervent.

Cur delilia &c. Quia deſignant, vires vitales deficere, tantamque eſſe materiae morboſae malignitatem vel copiam, ut, licet pro parte jam ſeparata aphthas produxerit, reſiduum tamen adhuc turbare poſſit omnes corporis functiones, idemque jam incipiat occupare vaſa cerebri. Ut enim evadere poſſit aeger, debent omnia illa mala ſymptomata, quae aphtharum eruptionem praecedunt, ceſſare, vel ſaltem inſigniter diminui. *Judicatoria enim non judicantia partim lethalia ſunt, partim difficilis judicii* (vide §. 741.). Cum autem tot peſſima hic concurrant ſigna, facile patet, non difficile judicium, ſed certam mortem tunc exſpectandam eſſe.

§. 992. Regula ergo eſt: aphthae pellucidae, albae, tenues, ſparſae, molles, facile cadentes, parum renaſcentes, ſuperficiariae, bonae; contra vero, candidiſſime opacae, flavae, fuſcae, nigrae, denſae, craſſae, coëuntes, durae, tenaces, aſſiduo refectae, erodentes, malae.

Antea §. 984. de vario modo, quo aphthae prodire ſolent, dictum eſt, & inde Prognoſis deſumta fuit: de colore §. 985. actum fuit, & pro hujus varietate diverſum pariter praeſagium erat; denique §. 986. dictum fuit de varietatibus illis, quae obſervatae fuerunt in aphtharum ſeparatione, & quomodo novae renaſcerentur; atque ex his iterum varius deducebatur aphtharum eventus. Hic autem collectae habentur omnes dotes, quae in bonis vel malis aphthis obſervantur, ut inde praevidere & praedicere poſſet Medicus, an ſanitas exſpectanda ſit, an interitus. Cum autem de omnibus his & ſingulis dictum fuerit, non opus eſt ulteriori horum elucidatione.

(*b*) De Aphthis pag. 49. &c.

NEPHRITIS.

§. 993. Ipſos Renes vera inflammatione occupari ſcimus ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci ubi Renes ſiti ſunt; ex febre acuta, continua, concomitante; ex urina pauca, ſaepe, parva copia, emiſſa, admodum rubra & flammea, vel in ſummo malo, aquoſa; ſtupore cruris vicini; dolore inguinis, teſtisque vicini; dolore iliaco; vomitu bilis; ructu aſſiduo.

Renes νέφροὶ graecis vocantur; & obtinuit uſu apud Veteres Medicos, addita terminatione *itis* (vide §. 771.) morbos inflammatorios partium corporis deſignare, uti ex *Galeni* definitionibus (*c*) manifeſte patet. Ita enim habet: *Nephritis eſt renum inflammatio cum vehementi dolore:* addit quidem ſequentia: *Interdum ei adjuncta eſt mejendi difficultas, cum fibroſis excretionibus, aut arenoſis, aut modico ſanguine:* Unde & alios renum morbos ſub eodem hoc nomine intellexiſſe voluerunt multi; uti adhuc hodie ſolet fieri, dum nephritici vocantur illi, qui, abſque renum inflammatione, eorundem calculoſa diatheſi laborant. Interim tamen ex ipſa *Galeni* definitione ſatis patet, quod Nephritidis nomine renum inflammationem ſolam proprie intellexerit, dum reliqua illa ſymptomata interdum tantum illam comitari monuit. Imo & *Hippocrates* (*d*), renum affectus generali nomine comprehendens, & imprimis chronicos, non utitur *Nephritidis* vocabulo, ſed nominat τὰ νεφριτικά.

Ex cognita hodie renum fabrica, & illis, quae in hiſtoria inflammationis dicta fuerunt, ſatis patet, renes inflammari poſſe, & ſymptomata, inflammationem comitantia (de quibus vide §. 382.) valida ſatis eſſe debere, ob viciniam cordis, & magnitudinem arteriae emulgentis, quae renem ingreſſa ſtatim in minimos ramos dividitur; adeoque impetus ſanguinis, urgentis canales obſtructos minimos, validus admodum erit.

Signa ergo Diagnoſtica, quae morbum hunc adeſſe docent, petuntur primo ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci, ubi renes ſiti ſunt. Locus autem, quem occupant renes, invenitur facile: verſus lumbos enim ponuntur ad trium digitorum tranſverſorum diſtantiam a ſpina dorſi, ita ut renum ſumma pars tertiam coſtam, ab inferioribus numerando, tangat circiter. Unde dolor a renibus inflammatis praecipue ſentitur circa poſteriorem & lateralem abdominis partem, quae ultimis coſtis & oſſi Ilio interjacet. Fe-

(*c*) N°. 282. Charter. Tom. II. pag. 264. (*d*) Aphor. 6. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 251.

Febris autem acuta continua inflammationes, imprimis internarum corporis partium, comitari ſolet ſemper; uti ad §. 382. 8. antea probatum fuit.

Ex urina pauca &c. Cum renes ſecretioni urinae ab arterioſo ſanguine per arterias emulgentes allato dicati ſint, neceſſario per inflammationem debet illorum functio laedi. Tumentia enim vaſa inflammata minores ſecretorias fiſtulas comprimunt, adeoque ſecreti liquidi copiam minuunt: cum autem ob febrim acutam comitem ſimul acrior reddatur urina, frequentem urinae emittendae ſtimulum ſentient aegri, licet parum in veſica contineatur. Ubi autem adeo infarcta vel compreſſa ſunt omnia vaſa, ut liquidiſſimam tantum humorum partem tranſmittere poſſint, tunc tenuis & aquoſa prodit urina, licet febre acuta valide agitentur humores, adeoque ſales & olea ſanguinis acriora fiant (vide §. 100.). Mala tunc merito damnatur talis urina, & ut ſignum & ut cauſa. Ut ſignum, quia notat validam inflammationem adeſſe per totam renum ſubſtantiam; ut cauſa vero, quia omnia acria, per urinam naturali lege de corpore eliminanda, retinentur, & diluens ſanguinis, ad renes appulſi, vehiculum a reliquis partibus ſecedens facit, ut inflammatoria denſitas in ſanguine augeatur.

Stupore cruris vicini &c. Cum renes proprie non haereant in cavo abdominis, ſed peritonaeo ipſis incumbente tegantur, concipimus ſatis, quod ab illis, tumore inflammatorio diſtentis, multae partes vicinae poſſint comprimi, & irritari: cum autem peritonaeum ſupra renes expanſum impediat utcumque, ne tam facile contenta in cavo abdominis viſcera a tumentibus renibus poſſint premi, preſſio illa magis aget in illas partes vicinas renibus, quae pariter ſub peritonaeo haerent, cavo abdominis excluſa. Verum & muſculi pſoas, & vaſa magna ſanguinea, & nervi plures verſus femur tendentes, hic locantur (*e*), & vaſa ſpermatica ſatis vicina renibus decurrunt (*f*); unde quodammodo intelligimus, quare ſymptomata hic enumerata ab inflammatis renibus produci poſſint. Praeterea novimus per obſervata practica certiſſima, quandoque ſymptomata morboſa in quibuſdam corporis partibus apparere, dum illorum cauſa in diſſito longe loco haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 701., dum de delirio febrili agebatur. Utile ergo erit Medico, talia ſigna diagnoſtica morbi praeſentis noviſſe, licet etiam non adeo evidenter intelligat modum, quo producantur. Interim tamen notari meretur, quod haec ſymptomata nephritidem calculoſam frequentius comitentur, quam quidem nephritidem inflammatoriam; nam illam aliquoties curandam habui, abſque eo quod aegri de ſtupore cruris, dolore inguinis vel teſtis, conquererentur. Quin imo, dum in nephritide calculoſa per ureterem protruditur calculus, eadem haec ſymptomata ſaepe, ſed non ſemper, adſunt. *Piſo* (*g*), hunc morbum paſſus, revulſionem teſticuli ejuſdem lateris, ſtranguriam, vel ſaltem pruritum in glande, & frequentem mictionem, tum ſtuporem quemdam ſive tremorem cruris reſpondentis, denique & frigus partium extremarum

(*e*) Vide tabulam XIX. Euſtachii. (*f*) Vide tabulam XXV. Euſtachii.
(*g*) De morbis a proluvie ſeroſa Sect. IV. Cap. II. pag. 301.

rum ſe percepiſſe affirmat. Verum his ſic recenſitis ſubjungit. ſequentia: *Quae ſane ſymptomata, tametſi non perpetua in omnibus, tamen ſemper in me ſum expertus, ſed in deſcenſu per ureterem lapilli, quo tempore ſcilicet maxima eſt ureterum in ſe contractio.* Si ureterum decurſus reſpectu vaſorum ſpermaticorum & iliacorum conſideretur in tabulis *Euſtachianis (h)*; apparebit facile, calculum per ureterem deſcendentem haec vaſa premere & irritare poſſe; uti & vas deferens, quod a teſte ad veſiculas ſeminales aſcendit.

Dolore Iliaco &c. Imprimis ſi morbus admodum vehemens fuerit; tunc enim, irritatis nervis omnibus per abdominalia viſcera diſperſis, peſſima illa ſymptomata naſcuntur, uti ſtatim ad §. 995. dicetur. Haec eſt ratio, quare *Galenus*, uti antea ad §. 963. notatum fuit, dixerit, colicos iliacosque dolores difficulter diſtingui a nephriticis malis; verum hoc parum damni afferre aegris, cum in initio hi morbi eadem medela indigeant, uti poſtea ex curatione nephritidis patebit. Eandem difficultatem & *Aegineta (i)* agnovit, praecipue ubi a calculo renali, moto in pelvim & ureteris anguſtiam, hic morbus fit; tunc enim ſubita & vehemens irritatio omnium nervorum abdominalium ſequitur. Verum in nephritide inflammatoria incipiente raro ilico omnia haec ſymptomata adſunt; ſed, morbo aucto, ſuccedere ſolent: unde dolor ardens, inflammatorius, loci, ubi renes ſiti ſunt, una cum urinae difficultate, dabunt illa ſigna, per quae hic morbus a colicis & iliacis doloribus diſtingui poterit: uti etiam quod alvus raro in nephritide adeo pertinaciter clauſa ſit, ſed clyſmatibus emollientibus obediat facile.

Renum autem affectorum ſigna diagnoſtica ſatis bene *Celſus (k)* collegit: *Si dolent coxae, quaeque inter has ſuperque pubem ſunt, & accedunt frequentes ructus, interdum vomitus bilioſus, extremaeque partes frigeſcunt, urinae crebra cupiditas, ſed magna difficultas eſt, & quod inde excretum eſt, aquae ſimile, vel rufum, vel pallidum eſt, paulum tamen in eo levamenti eſt, alvus vero cum multo ſpiritu redditur, utique in renibus vitium eſt.*

§. 994. Hanc (993.) producunt omnes cauſae generales inflammationis renibus applicatae; adeoque 1. quidquid fines arteriae ad tranſmittendum impedit; vulnus, contuſio, abſceſſus, tumor, decubitus diuturnus, nixus corporis validus, lapillus. 2. quidquid urinam in pelvim, ureterem, veſicam, tranſire impedit, ut ſimiles cauſae, ac mox enarratae, applicatae his partibus. 3. quae craſſiora ſanguinis vi adigunt in canales urinoſos, ut curſus, equitatio diuturna & vehemens, aeſtus, nixus, plethora, diuretica acria, venena. 4. ſpaſmodica omnium illorum vaſculorum diu permanens contractio.

1. De cauſis generalibus inflammationis §. 375. & ſequentibus dictum fuit; ubi

(*h*) Tab. XII. fig. 1. & 3. & Tab. XXV. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. & 46. verſa. (*k*) Lib. II. Cap. VII. pag. 60. 61.

ubi & ſimul explicatum, quomodo vulnera & contuſiones, uti etiam tumores quicumque, vicina vaſa comprimendo inflammationem producere poſſint.

Decubitus diuturnus. Renum ſitus talis eſt, ut & diaphragmatis ſedi inferiori incumbant pro parte, & quadrato lumborum muſculo; accumbant vero muſculo Pſoae: hinc a diaphragmate agitantur inter reſpirandum, & pariter a muſculis dorſi, dum homo corpus movet. Sic pulchre cavetur, ne in renibus facile quid ſtagnare vel concreſcere poſſit, imprimis dum ſalubri corporis exercitio homo quotidie utitur. Contrarium autem in illis obtinet, qui ſedentariam magis vitam ducunt, & ideo obſervatur, renum morbos illis frequentius contingere. Podagricos fere omnes hinc renum calculis obnoxios fieri teſtatur *Sydenhamus* (*l*), & idem malum naſci obſervatum fuit etiam in illis, qui, nunquam antea nephriticis malis vexati, diu decumbere cogebantur ob fracturam cruris vel femoris, imprimis ſi obeſi erant; tunc enim a toto pondere pinguis abdominis renes & ureteres comprimuntur, dum dorſo diu coguntur incumbere.

Nixus corporis validus. Tunc enim omnes muſculi totius corporis tument quam maxime; quod Statuarii, dum Herculem luctantem effingunt, tam pulchre obſervant. Verum muſculus, dum tumet agens, pallet ſimul (*m*), omni ſanguine ex venis muſculi expreſſo, & arteriis ſic compreſſis, ut ſanguinem rubrum non admittant, ſed ſubtiliſſima tantum fluida tranſmittant (*s*). Cum ergo talis conditio in omnibus muſculis obtineat, dum homo validum nixum corporis edit, ſanguis ruber per cutim externam & viſcera fere movebitur tantum, & quidem orbus tanta copia tenuiſſimi liquidi, qua omnes muſculi agentes turgent; adeoque difficilius tranſibit per ultimas vaſorum anguſtias quam antea. Simul in ſummo nixu homo inſpiratum aërem retinet, unde venae tument, minuta libertate tranſitus ſanguinis ex corde dextro per pulmones; hinc & arteriae difficilius ſe evacuare poterunt in venas nimis plenas; unde vaſa ſanguinea, imprimis viſcerum, diſtenduntur immaniter; urgentur laterales rami, ex ſanguineis arteriis tenuiora liquida recipientes, dilatantur, & per errorem loci craſſiora liquida recipiunt, quae per ultimos illorum fines tranſire nequeunt; unde obſtructio & inflammatio ſequi poterunt; vel & ſubita vaſorum ruptura, imprimis ſi debilior fuerit ſolidorum compages. Multoties haemoptoë, narium haemorrhagia, apoplexia ſubito lethalis, ſecutae fuerunt validos tales nixus, uti innumera obſervata teſtantur. Unde facile intelligitur, cur tota cutis adeo rubeſcat in valido nixu; & quare periculoſiſſimi morbi inflammatorii ſaepe naſcantur illis, qui ultra vires lucta, vel alio vehementi corporis exercitio, utuntur. Si jam conſideretur, renes accumbere validiſſimis dorſi muſculis tunc turgentibus, dum, diaphragmate & muſculis abdominalibus ſimul agentibus, viſcera abdominalia premuntur; ſi praeterea animadvertatur emulgentium vaſorum am-

(*l*) Tractat. de Podagra pag. 600. (*m*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 401. N°. 7. (*n*) Ibidem §. 406.

amplitudo; patebit ſatis, quanta vis renibus inferatur a nixu valido, imprimis ſi incurvato antrorſum corpore grave pondus tollere nitatur homo, & corpus erigere; tunc enim muſculi dorſi immanem vim exercent. Validus ergo nixus inflammationem renum producere poterit, quatenus renibus compreſſis fines arteriarum impediuntur; uti etiam quatenus ab eadem cauſa ſanguinis craſſiora aguntur in canales urinoſos, naturaliter ſola tenuiora transmittentes; & ideo tertio hujus paragraphi numero nixus denuo inter nephritidis cauſas memoratur.

Lapillus. Quatenus vel aſperitate ſua irritat & laedit renes, vel mole premit vicina ipſi vaſa. Verum de calculo poſtea peculiari capitulo agetur.

2. Ut liber humorum tranſitus per renes fiat, debent fiſtulae renales ſecretoriae, Bellinianae vulgo dictae, ſecretum liquorem libere emittere poſſe in pelvis ramos, pelvim, ureteres, & veſicam: quodcumque ergo impedimentum huic emiſſioni naſcatur, ſequi poterit renum inflammatio; eo citius, quo illud obſtaculum reni propinquius haeſerit. Etenim ſupra hunc locum, ubi obſtaculum eſt, omnia diſtenduntur urina ſecreta, nec emiſſa; unde vaſorum adjacentium compreſſio, & mirabilis ſaepe ipſius renis dilatatio: quales caſus apud *Ruyſchium* (*o*) habentur.

3. Quamvis naturaliter fiſtulae renales ſecretoriae aquoſam tantum ſanguinis partem, una cum illis quae in aqua ſolvi poſſunt, tranſmittant, tamen obſervata practica docent, illas in quibusdam hominibus ſic dilatari, ut & craſſiores partes admittant. Plures novi, qui diutius curru vecti ſanguinem cum urina mingunt, abſque ullo dolore, aut vel minima calculi renalis ſuſpicione; & paucorum dierum quiete integre reſtituuntur. Si ergo ſic dilatari poſſunt illi ductus excretorii, ut tranſmittant ſanguinis partem craſſiſſimam, rubram nempe; ſimilis cauſa, ſed levior, vel omnino eadem, in aliis hominibus parum firmiores has partes habentibus poterit efficere, ut ſanguis ruber ingrediatur initia dilatata ductuum excretoriorum, nec tamen tranſeat per illorum ultima extrema. Aderit ergo obſtructio, adeoque & inflammatio ſequi poterit.

Curſus, autem, accelerato motu ſanguinis venoſi per validam muſculorum actionem, auget circulationis velocitatem; unde liquidorum craſſiorum in tenuiora vaſa impulſum, inflammationes, illarumque ſequelas naſci, antea ad §. 100. probatum fuit.

Equitatio diuturna & vehemens. Quantum boni ab hoc exercitio in morbis chronicis, etiam maxime rebellibus, exſpectari poſſit, *Sydenhamus* paſſim docuit; dum totum corpus concutitur inter equitandum, & abſque virium jactura debiles etiam homines motus corporis effectum habere poſſunt. Interim tamen & hoc obſervatur, per illos concuſſus inter equitandum, uti etiam dum quis curru vehitur citatiori motu, vel per vias aſperas, urinam majori copia ſecerni, quam antea; adeoque ſanguinem intra datum tempus majori copia vel impetu, vel utriſque, applicari ad organa urinam ſecernentia.

(*o*) Obſervat. Anatom. Chirurg. XV. pag. 15. & XCIX. pag. 92.

tia. Poterit ergo diuturna & vehemens equitatio dilatare vaſa haec minora, ut craſſiores humores recipiant, ſicque inflammatio renum naſci; unde *Aëtius* (*p*), de hoc morbo agens merito dixit: *Ob plurimas cauſas renes inflammantur, nam & humores corrupti, & plagae, & attritiones, & pharmacorum potiones, inflammationem generant, & praeſertim equitationes continuae & vehementes.* Aliquoties inde vidi mictum ſanguinis, & quidem tanta copia, ut vitae periculum a vaſorum inanitione immineret: dilatantur enim tandem adeo fiſtulae renales, ut ipſum ſanguinem tranſmittant. Dum haec ſcribo, talem aegrum curandum habeo, qui tota vita validiſſimis equitationibus uſus fuit, mira in arte equeſtri peritia indomitos equos coërcere novit, & ad froena patienda dociles reddere. Illi frequens talis ſanguinis copioſi mictus, abſque ullo dolore, unde totus pallidus & exhauſtus languet. Simulac vero ceſſat malum, & vires renaſci incipiunt, denuo equitationi indulget, ſicque eidem ſe periculo exponit, nimis audax ideo, quod toties jam evaſerit. Ex pluribus ſimilibus caſibus didici, cur *Aretaeus* (*q*) dixerit: *Nonnunquam e renibus ſanguis multus confertim erumpit, multisque diebus continenter effluit: ſed tales non moriuntur haemorrhagia, ſed phlegmone cum haemorrhagia nata, ſi retentus fuerit ſanguis. Plerumque autem ex retentione ob ingentem phlegmonen moriuntur.* Ex qua obſervatione *Aretaei* patet, eandem cauſam, quae haemorrhagiam facit, vaſis ruptis, vel frequentius dilatatis, inflammationem maxime periculoſam producere poſſe, vaſis minoribus ſanguine impulſo infarctis, nec illum per ſua extrema tranſmittentibus.

Aeſtus. Per aëris enim calorem diſſipantur liquidiſſima, ſanguis denſior redditur, urina rubicundior & acrior; unde & ſtranguria (*r*) naſcitur. Ergo patet, & hanc cauſam nephritidis recenſeri poſſe; imprimis ſi cum praecedentibus concurrat, curſu nempe & equitatione.

Nixus. De hoc dictum fuit numero primo hujus paragraphi.

Plethora. De hac dictum §. 106.: ubi ſimul conſtitit, nimiam copiam boni ſanguinis producere inflammationem. Verum haec cauſa generalis eſt, & in toto corpore phlegmonen producere poteſt; unde requiritur alia cauſa concurrens cum plethora, quae facit, ut in renibus potius hoc malum naſcatur; uti v. g., dum plethoricus equitat diu & valide, vel curru per vias difficiles vehatur celeriter.

Diuretica acria, venena. Quantum Cantharides, & acria multa alia inſecta, irritent & inflamment ſaepe urinae vias, ſatis notum eſt. Acria autem §. 375. merito inter cauſas inflammationis numerata fuerunt: ſi ergo talia ingerantur, quae peculiari ſua indole potius in renes, ureteres, veſicam agunt, & ſimul acria admodum ſunt, patet ſatis, inflammationem inde metuendam eſſe in his partibus. Verum & longe ſubtiliora venena ſimilem labem produxiſſe conſtat; uti in ſe ipſo factum doluit *Tachenius* (*s*). Ille enim, Ar-

(*p*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 268. (*q*) De cauſis & ſignis Morbor. Acutor. Lib. II. pag. 22. (*r*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 746. (*s*) Hippocr. Chemic. Cap. XXIV. pag. 149.

Arſenicum repetitis ſublimationibus fixum reddere tentans, poſt multas ſublimationes, dum vas chemicum recluderet, ſenſit ſuaviſſimum inde exſurgere halitum, quem inſpiravit incautus: verum poſt horae dimidium inter alia peſſima ſymptomata & ſanguinem minxit cum ardore intolerabili.

4. In hyſtericis mulieribus, & viris hypochondriacis, miramur, ab animi affectu ilico urinam ad plures libras quandoque reddi, aquoſam, penitus inodoram & inſipidam. Verum inde novimus, ſecretionem fieri longe copioſiorem quam antea; ſimulque adeo ſtrictos eſſe ductus uriniferos in renibus, ut nihil tranſmittant niſi ſolam tenuiſſimam & aquoſam ſanguinis partem. Si ergo pergat, vel renovetur ſaepius, talis cauſa, ſanguis, liquidiſſima parte orbus, haerere poterit in vaſorum arterioſorum ultimis anguſtiis; vel &, majori vi in renes impulſus, dilatata minorum vaſorum orificia ingredi, dum per anguſtos illorum fines tranſire nequit. Utroque modo renum inflammatio produci poterit. Praeterea videmus in talibus aegris mirabili ſpaſmo & vaſa majora contrahi, ut nihil tranſmittere poſſint; uti docet pallor & faciei contractio cadaveroſa, fere a levi etiam terrore in his nata. Quandoque & oeſophagus, adeo patulus, ita conſtringitur, ut nihil omnino tranſmittere poſſit per aliquot horas: idem in ventriculo & inteſtinis a ſimili cauſa contingere novimus. Unde non mirum videbitur, in hyſtericis & hypochondriacis affectibus renalia vaſa adeo conſtringi per ſpaſmum poſſe, ut ſolitos humores tranſmittere nequeant. Verum talis vaſorum anguſtatio inter cauſas inflammationis enumerata fuit §. 375. Obſervationes autem Practicae confirmant, in hyſtericis quandoque ſic conſtringi vaſa renalia, ut vel nihil omnino, vel parum admodum, urinae tranſmittant. Ita legitur (*t*), monialem hyſtericam poſt ventris dolores, motus convulſivos, & inflationes, incidiſſe in urinae ſuppreſſionem, illamque poſtea urinam evomuiſſe per quadraginta dies & ultra; & toto hoc tempore nullam emingebat urinam, niſi unciam circiter quotidie, quae cathetere in veſicam emiſſo educebatur. Ceſſavit ſponte haec iſchuria, rediens poſt ſex ſeptimanas denuo, cum tali contractione urethrae, ut catheter nullo modo in veſicam introduci potuerit. Per vomitum autem reddebatur urina, nullis ventriculo contentis intermiſtis. Mirabilis talis alvi & urinae ſuppreſſio in Judaea virgine hyſterica habetur & in *Actis Petropolitanis* (*u*), a celeberrimo viro *Petro Antonio Michelotto* deſcripta, quae & in *Actis Eruditorum* (*w*) legi poterit. Rarius autem a ſpaſmis hyſtericis inflammationes producuntur, quia plerumque in talibus aegris ſanguis dilutior eſt; & ſi natae fuerint, facile reſolvuntur, modo ſpaſmus ceſſet. Verum contingit aliquando, aſperum, nec magnum tamen, calculum in pelvi, vel uretere alterutro, haerentem, ita irritare ſenſiliſſimas has partes, ut uterque ren ſpaſmodice conſtrictus ſit adeo, ut nihil urinae in veſicam demittat. Quandoque talem iſchuriam obſervavi in illis, quibus prima vice calculus a rene per ureterem deſcendebat in veſicam, licet nulla ſuſpicio foret

ret

(*t*) Academ. des Sciences 1715. Hiſt. pag. 15. (*u*) Tom. I. pag. 368. &c.
(*w*) Menſe Novemb. Anni 1726. pag. 517. &c.

ret in altero rene aliquid vitii haerere: ſimul ac autem, calculo in veſicam delapſo, acerrimi illi dolores nephritici ſedabantur, urina poſt paucas horas prodibat copioſa. Calculus vero, poſt aliquot dies cum urina expulſus, aſper quidem erat, ſed mole adeo parvus, ut vix videatur credibile, ureterem a tali calculo obturari potuiſſe: neque patebat ulla alia ratio, quare urinae ſecretio per alterum renem fieri non potuerit, niſi hoc conſtrictioni ſpasmodicae vaſorum renalium ob acerrimum dolorem adſcriberetur. Fateor quidem, ſuſpicionem eſſe poſſe, alterum renem per morbos praegreſſos jam inutilem redditum fuiſſe, vel ureterem calculo majori, dudum impacto, penitus obturatum; verum vidi talem urinae ſuppreſſionem in aegris, in quibus nulla ſigna praegreſſa docuerant, in altero rene tale malum adeſſe. Sequens autem obſervatio practica, quam debeo Egregio Medico *Paulo de Wind*, Medioburgi apud Zelandos medicinam ſumma cum laude exercenti, nec minori dexteritate in graviſſimis Chirurgiae operationibus celebri, confirmabit credo ulterius modo dicta. Mulieri poſt partum felicem, lochiis debito modo prodeuntibus, ſupprimebatur omnino urinae excretio. Nullus autem teneſmus urinae reddendae aderat, nec tumebat veſica: levem tantum dolorem in ſiniſtro abdominis latere percipiebat. Variis fruſtra tentatis, quinto a partu die catheter in veſicam immittebatur, abſque ulla evacuatione urinae. Die ſequenti vomitus continuus fere ortus fuit, & quamvis lochia fluere pergerent, & nulla febris adeſſet, periit undecima poſt partum die; totoque hoc tempore bis tantum paucas urinae guttas excreverat aegra. Aperto cadavere nullum vitium in utero, veſica, ureteribus, inventum fuit, uti nec in viſceribus abdominalibus; verum utrique renes apparebant inflammati, neque tamen tumebant praeternaturaliter. In ſiniſtro rene inveniebatur aſper calculus, piſum magnitudine aequans. Admodum veroſimile videtur, ultimis illis parturientis nixibus calculum aſperum reni valide impactum fuiſſe, unde ſpaſmodica contractione utriusque renis vaſa ſic conſtricta fuerint, ut impediretur omnis urinae ſecretio ad mortem uſque.

§. 995. Si ſumma inflammatio haec vaſcula occupat, ita ſaepe ſtringuntur, ut nihil reddatur lotii: aliquando ut valde parum, pellucidum, tenue, aquoſum, quod peſſimum. Irritatis ſaepe nervis cohaerentibus, & vicinis, dolores & convulſiones facit per ſtomachum, meſenterium, inteſtina, ureteres; unde ructus, nauſea, vomitus, dejectiones alvi, ileus, urina intercepta, crurum ſtupor, horum immobilitas, lumborum ardor.

Dictum jam fuit ad §. 993., quod vaſa majora, immeabili ſanguine repleta, ſic turgere poſſint, ut vicina minora comprimant, omnemque ſecretionem urinae impediant: vel ſi quid adhuc tranſprimatur per vaſa minora, illud mere aquoſum & tenue eſt, adeoque acriores ſales & olea ſanguinis, per urinam naturaliter eluenda, retinentur, & ſic brevi tenerrima corporis vaſcula deſtruuntur, & mors ſequitur; praecedentibus ſemper fere ſignis cerebri affecti,

delirio, ſopore, convulſionibus. Unde *Aretaeus* (*x*) nihil magis timuit in renum acutis morbis, quam urinae interceptionem, illos celerrime perire dixit, qui nihil omnino emittunt, notatque, tremores, convulſiones, diſtentiones, ſequi urinae ab hac cauſa retentionem; uti etiam ſomni interrupti, & cum terrore e ſomno evigilationes, delirium, ſopor profundus, ibidem inter ſymptomata hujus morbi enumerantur. Doluit *Hildanus* (*y*), primogenitum filium ſeptennem ſic periiſſe: corripiebatur enim dolore lumborum cum febre & urinae ſuppreſſione, &, licet plures celeberrimi Medici omnem opem adhiberent, ſeptima morbi die moriebatur. In cadavere autem inſignis renum & vicinarum partium inflammatio, jam gangraenoſa reddita, inveniebatur.

Irritatis ſaepe nervis cohaerentibus &c. Ad §. 993. jam notatum fuit, a renibus inflammatis varia ſymptomata quandoque produci in aliis partibus corporis, licet cauſa mali in ſolis renibus haereat, atque ideo ſaepe turbari Diagnoſin hujus morbi, cum tot aliae partes in ſuis functionibus laedantur.

Nunquam evidentius hoc apparet, quam dum calculus a rene per ureterem in veſicam tranſit, & ob molem vel aſperitatem in hoc tranſitu ſenſiles illas partes irritat. Symptomata enim hic enumerata fere omnia tunc obſervantur, & quandoque etiam exercitatos in Praxi viros fallunt, ſi aeger primo calculoſae nephritidis inſultu laboraverit. Error autem hic in Diagnoſi raro ullum damnum adfert, cum cura antiphlogiſtica, & emollientiſſima remedia, potata, vel per clyſmata injecta, aeque proſint Nephriticis quam Ileo laborantibus, uti jam antea dictum fuit. Interim tamen prudens Medicus, hujus difficultatis gnarus, non temere definiet morbi ſpeciem; praecipue ſi attendat, & inteſtinorum morbos quandoque, irritatis nervis cohaerentibus & vicinis, ſtipari talibus ſymptomatibus, quae docere videntur, quod in renibus aut veſica malum lateat. Monuit hoc *Aretaeus*, ubi de Colicis agit (*z*). Dicit enim: Si in colicis *Ren & veſica in partem hujus doloris adducuntur* (ζυμπαθέα πόνῳ), *iſchuria fit. Iſtis alia pro aliis accèdunt. Miraculum autem his majus eſt, quod in teſtes & cremaſteras inopinatus dolor invadit. Multos Medicorum haec communicatio morbi* (ζυμπαθεία) *latet: ſiquidem nonnunquam & cremaſteras exſecuerunt, propriam morbi cauſam eos continere opinati, quo circa & his pro aliis alia fiunt.* Imo quandoque poſt ſymptomata, quae renes aut veſicam laborare docent, ſequitur Ileus, & quidem lethalis, uti videtur indicare *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus ex ſtranguria volvulus ſuccedit, intra ſeptem dies intereunt, niſi oborta febre copioſa urina effluat.* In Commentario ad hunc Aphoriſmum ſcripto *Galenus* dubitare videtur, an quidem genuinus ſit, & an *Hippocrates*, vel ullus alius, unquam talem caſum obſervaverit. Bona tamen fide adfirmare poſſum, me talem caſum vidiſſe, qui ad amuſſim reſpondebat huic Apho-

(*x*) De cauſis & ſignis Morbor. acut. Lib. II. Cap. IX. pag. 22. (*y*) De Lithotomia veſicae Cap. XXV. pag. 749. (*z*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VIII. pag. 59. (*a*) Aphor. 44. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 276. & Coac. Praenot. N°. 475. ibidem Tom. VIII. pag. 879.

phoriſmo, ubi aeger ſtranguria laborans, dein iliaco dolore correptus, febre nata, quae prius vix aderat, affatim urinam emiſit, & evaſit. Raro tamen hoc contingere, ſatis credo, cum in numeroſa praxi, viginti quinque annorum ſpatio, tantum ſemel mihi hoc videre contigerit. Videtur autem & *Hippocrates* in alio loco (*b*) agnoviſſe, quod dubia ſequatur ex ſimilibus ſymptomatibus Diagnoſis, dum dicit: *Urinae ſuppreſſio & pondus in imo ventre, ut plurimum, ſtranguriam futuram ſignificat, ſin minus, alium morbum, ex quo aegrotare ſolet.* Unde apparet, magna cautela in diſtinguenda nephritide ab aliis malis opus eſſe. Mira & obſervatio apud *Jacotium* legitur (*c*), ubi in corde & thorace morboſa cauſa inveniebatur, una cum ſymptomatibus nephriticis. Ita autem habet: *Ac certe vidimus in doctore Arelatenſi urinae difficultatem cum maximo renum dolore, & arenulis rubentibus, cujus diſſecto cadavere renes integri inventi ſunt, ſed in thorace hydrops, & concretus in corde lapis.* Plurima certe alia obſervantur in corpore humano, quae docent, quibusdam partibus irritatis, motus fieri validiſſimos in aliis, per quos illud irritans vel gravans tolli poſſet. Dum in puerperio uteri os a tumentibus aquis vel capite infantis incipit dilatari, dolores fiunt in lumbis, & ſpaſmi validi muſculorum abdominalium, aucti magis magisque, prout aperitur os uteri. Tandem fiunt in ultimo puerperii nixu ſummi dolores, & tam valida contractio muſculorum abdominalium & diaphragmatis, ut foetus exprimatur, quandoque ſoluta cohaeſione oſſium, quae pelvim conſtituunt. Ne autem credatur, foetum in utero haerentem motu ſuorum membrorum irritare vicinas partes, atque inde validiſſimos fieri ſpaſmos, non vero ab irritatione orificii uterini; conſiderandum eſt, quod perita obſtetrix tangens orificium uteri ibi primum ſignum percipiat ſecuturi mox doloris, & quod poſt puerperium a grumo ſanguinis tranſituro per os uteri iidem dolores renoventur. De his autem poſtea in capitulo *de morbis Puerperii* pluribus agetur. Ideo autem puerperii dolores pro exemplo allegavi, quod doceret, irritatis partibus nervoſis dolores & ſpaſmos per vicinas partes propagari; & quia *Hippocrates* (*d*) nephriticorum acerbos adeo quandoque dolores comparavit cum partus laboribus. De renum morbis enim agens habet ſequentia: *Dolores eum ad hypochondrium & ilia premunt, & ad lumbos lumborumque muſculos, & patitur ſimilia ac mulier partus doloribus correpta.* Pariter & *Aretaeus* (*e*) de Nephritide calculoſa agens eodem vocabulo ὠδίνων utitur, ut ſummum illum teneſmum reddendae urinae, quae in his aegris obſervatur, deſignaret.

§. 996. Sanatur bonitate naturae, & morbi: 1°. per reſolutionem. 2°. urina copioſa, ruffa, craſſa, continuato fluore reddita

(*b*) Coac. Praenotion. N°. 591. Ibidem Tom. VIII. pag. 887. (*c*) Coac. Praeſag. Hippocr. cum Comment. Holleri & Jacotii pag. 824. (*d*) De Internis Affectionibus Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (*e*) De cauſis & ſignis morb. diuturn. Cap. III. pag. 53.

ta ante diem morbi ſeptimum, aut ad ſummum quartumdecimum. 3°. Haemorrhoïdibus initio morbi large fluentibus.

Conſideratur, in curatione, Nephritis ut morbus inflammatorius, nulla diſtinctione facta ratione cauſarum remotarum. Sive enim a calculo, ſive ab aliis cauſis §. 994. enumeratis, renum inflammatio nata fuerit, cura non differt, uti & ad §. 1000. dicetur.

Verum in aliis morbis inflammatoriis, antea pertractatis, patuit, duplicem eſſe ſanationem, ope nempe ſolius naturae, vel per artem; quod & hic obtinet, & ideo ſequenti paragrapho de ſanatione hujus morbi per artem agetur; hac vero conſiderabitur, quomodo natura, abſque multis artis adminiculis, hunc morbum ſanet. Praeterea §. 886. patuit, ſanationem, quae naturae auxilio fit, duplicem eſſe; vel enim ſanantur tunc morbi reſolutione benigna, vel coctione & excretione materiae morboſae. Verum ut haec ſanatio ope ſolius naturae fiat, debet & illa integra eſſe, & morbus non adeo gravis. Quod utrumque ex levitate ſymptomatum morbi cognoſci poterit. Quo plures enim functiones laeſae fuerint, & quo gravius, eo minor naturae integritas, pejorque morbus, & contra.

1°. Quid ſit reſolutio morbi inflammatorii, & quaenam requirantur, ut haec ſperari poſſit, antea in Hiſtoria Peripneumoniae §. 830. 1., & Pleuritidis §. 887., dictum fuit.

2°. Haec eſt illa curatio, quae quidem ope naturae fit, non tamen per ſimplicem reſolutionem, ſed per coctionem & excretionem materiae morboſae, de qua in praecedentibus morbis inflammatoriis jam aliquoties dictum fuit. Simul autem tunc apparuit, ſatis frequenter in morbis materiam morboſam, ſolutam, & mobilem redditam, cum urina excerni. Verum ubi in renibus ipſis morbus haeret, facile patet, omnium commodiſſimam & maxime naturalem viam eſſe materiae morbi ſolutae per ureteres in veſicam: ſimul ac enim materies inflammatoria fiſtulis renalibus impacta haerens ſolvitur, apta evadit, ut per illarum extrema propellatur, & in pelvim delabatur. Ideo in renum doloribus vel calculorum, vel urinarum craſſarum, mictionem exſpectandam eſſe monuit *Hippocrates* (*f*) dicens: *Renum dolor repentinus, cum urinae ſuppreſſione, calculorum aut urinarum craſſarum mictionem ſignificat.* Et *Aëtius* (*g*) de renum inflammatione agens dixit: *A concoctis inflammationibus urinae his prodeunt multae & craſſae, & in quibus bonum eſt quod ſubſidet, atque hae ipſae maxime judicant ac ſecernunt morbum: aquoſae autem mictiones, & purae ac pellucentes, aegre morbum ſecerni indicant.* Ubi notandum eſt, quod *Aëtius* laudaverit illas urinas, quae bonam hypoſtaſin habent; quod in aliis morbis inflammatoriis §. 830. 888. 923. pariter notatum fuit. Verum in nephritide inflammatoria & illae urinae bonae ſunt, quae craſſae excernuntur, licet non ſubſidant, vel ſedimentum inaequale, & divulſum habeant; quod

(*f*) Coac. Praenot. N°. 589. Charter. Tom. VIII. pag. 887. (*g*) Sermon. XI. Cap. XVI. pag. 270.

quod in aliis morbis ſuſpectum haberetur. Ratio autem haec eſt, quia in aliis acutis morbis materia morbi ſoluta & mobilis reddita debet per pulmones tranſire, ſanguini miſceri, & cum illo per vaſa moveri, antequam ad renes venire poſſit; nec integra ilico per hanc viam exit, adeoque repetita pulmonis & vaſorum actione magis ſubigitur & laevigatur, ſicque apta evadit, ut ſedimentum copioſum & aequabile in urina faciat. In renibus autem poteſt eadem haec morbi materies, ſolvi tantum incipiens & crudior adhuc, ilico cum urina exire, nec opus habet, ut ſanguinis maſſae permiſceatur antequam exeat. Vidi ſic in Nephritide inflammatoria optimo cum eventu excretam urinam craſſam, fuſcam, potum *caffè* dilutiorem referentem; qualis urina in aliis morbis non adeo boni ominis foret. Verum *Hippocrates* (*h*), poſtquam de urinis variis egiſſet, tanquam ſignis, ex quibus praeſagia in morbis deduci poterant, optime monuit ſequentia: *Ne vero te fallat, ſi veſica aliquo morbo laborans hujusmodi urinas reddat; non enim totius corporis, ſed ipſius per ſe indicium eſt.* Facile autem patet, idem hoc monitum aeque locum habere in renum morbis, a quibus directa via urina in veſicam derivatur. Unde *Galenus* (*i*), hunc textum *Hippocratis* explicans, extendit hoc monitum etiam ad renum affectus.

Ut autem fiat ſanatio integra, non vero exitus in alium morbum, debet talis urina ante ſeptimum diem exire, quia aliter merito exſpectatur ſuppuratio futura, uti §. 1001. dicetur. Idem & in Peripneumonia §. 830., & in aliis morbis inflammatoriis, notatum eſt. Ubi autem morbi vehementia minor eſt, & materia morbi lentius ſolvitur, tunc & poſt ſeptimum diem alio die critico ſimilis urina profuiſſe obſervata eſt; verum poſt decimum quartum diem ſuppuratio, vel ſcirrhoſa renum inflammatorum induratio, potius metuenda eſt, quam ſanatio per excretionem materiae morboſae, cum tanta temporis mora ſatis indicet, illam difficulter ſolvi & mobilem reddi poſſe.

3°. His large fluentibus, & copia & impetus ſanguinis a renibus derivantur. Minuitur enim reſiſtentia ſanguini, qui per viſcera abdominalia movetur, adeoque per coeliacam & utramque meſentericam tranſibit majori copia, ſicque minus urgebuntur renes. Unde monetur in textu, quod tunc imprimis proſint haemorrhoïdes, quando in initio morbi fluunt. Unde videntur, non adeo prodeſſe, quatenus materiam morboſam evacuant, verum potius quatenus, impetu ſanguinis in vaſa infarcta renum minuto, non adigitur tanta vi in majores vaſorum anguſtias obſtruens materia, & ideo facilius poſtea reſolvi poteſt. Antea vidimus §. 779., Phreniticis prodeſſe Haemorrhoïdes fluentes, uti etiam Pleuriticis §. 888. 1. In Nephritide autem illas prodeſſe *Hippocrates* (*k*) monet; *Melancholicis & Nephriticis ſuccedentes haemorrhoïdes bonum.* Et *Galenus* (*l*) ſe obſervaſſe teſtatur, evacuatione per haemorrhoïdes conſueta intempeſtive cohibita, quosdam nephritide correptos fuiſſe.

Quo-

(*h*) In Prognoſtic. Charter. Tom. VIII. pag. 637. (*i*) Ibidem pag. 638. (*k*) Aphor. XI. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 254. (*l*) Comment. 3. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271.

Quomodo autem haec ſalutaria naturae morbos curantis molimina promoveri debeant, & quaenam tunc conveniant remedia, dictum fuit ad §. 889., ubi de Pleuritide per ſimiles evacuationes curata agebatur.

§. 997. **Sanatur, ubi in ſtatu inflammationis per ſua ſigna noſcitur (993. 995.): 1. per remedia generalia omni inflammationi ſanandae propria, venae ſectionem, avulſionem, dilutionem. 2. decocta lenia, emollientia, antiphlogiſtica, magna copia ingeſta. 3. Clyſmata, fomenta, balnea, ex iiſdem conſtantia. 4. victu humido, leni, quiete, vitatione lecti calidi, inprimis autem decubitus in dorſo.**

Ubi autem morbus gravior eſt, nec apparent illae evacuationes, per quas obſervatio docuit, hunc morbum quandoque curari, tunc opus eſt per artem ſuccurrere.

1°. De his remediis & in cura inflammationis, & in morbis inflammatoriis antea pertractatis, jam ſaepius dictum fuit. Cavendus enim eſt quam maxime in hoc morbo exitus inflammationis in ſuppurationem, aeque ac in aliorum viſcerum inflammationibus. Forte crederetur, in nephritide minus eſſe diſcrimen ſuppurationis, quia in renibus natus abſceſſus dum rumpitur, pus per ureteres in veſicam delabi, & ſic cum urina educi poſſet. Verum patebit paulo poſt, puri quidem evacuando commodam & brevem ſatis viam in renibus eſſe, ſed tamen ulcus in renibus natum difficillime ſanari.

2°. Horum uſus pariter antea ſaepius in morbis inflammatoriis commendatus fuit. Quam maxime autem notandum eſt, ſola hic prodeſſe, quae leniſſima ſunt, ne irritentur partes inflammatae: cum enim in hoc morbo quandoque urina & parcius & cum difficultate prodeat, contigit, ut aegri, imo & quandoque medici, ad acriora diuretica in hoc morbo confugerint, qualia ſunt terebinthina, & huic ſimilia alia nativa balſama, uti & millepedes &c. Prudenter ſane monuerant Veteres Medici, a ſimilibus in hoc morbo abſtinendum eſſe: Ita *Trallianus* (*m*) jubet eligi talia remedia, quae omnis roſionis & acrimoniae expertia ſunt (ὅσα τὸ ἄδηκτον ἔχει); & hinc aquoſam mulſam commendat; imo etiam a diureticis mollioribus quandoque in hoc morbo metuiſſe videtur, & ab ipſa mulſa; ſolamque aquam tepidam copioſam exhiberi juſſit. Similem cautelam in cura hujus morbi apud *Aeginetam* (*n*) legimus. In *Materia Medica* ad hunc numerum talium remediorum formulae habentur.

3°. Clyſmata ex molliſſimis decoctis parata proſunt, quia inteſtina craſſa evacuant, ſuppoſitos colo renes fovent, laxant, emolliunt; qualia & *Aegineta* (*o*) laudavit. Celeberrimus *Hofmannus* (*p*) credidit, ideo imprimis renem

(*m*) Lib. IX. Cap. v. pag. 540. 541. (*n*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa.
(*o*) Ibidem. (*p*) Medic. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. 1. Sect. II. Cap. VIII. pag. 465.

nem ſiniſtrum nephriticis malis frequentius affici, quia proxime ipſi adjacet flexura coli, flatibus aut faecibus induratis quandoque diſtenti, adeoque vicinum renem comprimentis. Multum ergo proderit, ſi inteſtinum colon vacuum fuerit. De balneorum autem & fomentorum uſu, quatenus illa reſolvendo, laxando &c. agunt, dictum fuit in Pleuritide ad §. 889. 2. & §. 890. 2. Et ad renum morbos laudantur ab *Hippocrate* (*q*). Omnia haec pulchre collegit *Celſus* (*r*), qui ſic habet. *Oportet conquieſcere; cubare molliter: ſolvere alvum; ſi aliter non reſpondet, etiam ducere: ſaepe deſidere in aqua calida: neque potionem frigidam aſſumere: abſtinere ab omnibus acribus, ſalſis, acidis, pomis: bibere liberaliter.* Verum quidem eſt, quod dein piper, porrum, ferulam, commendet, ut urina ab his moveatur, ſed contextus ſermonis ſatis docet, illa non habere locum in morbi initio, cruda adhuc exiſtente materia inflammatoria, verum ubi illa jam ſubacta & mobilis reddita eſt.

4°. De victu in morbis acutis, & neceſſaria quiete, jam ſaepius dictum fuit. Hic autem quam maxime leniſſima conveniunt, quia acria ſanguini miſta per urinam exire ſolent pro magna parte; adeoque irritarentur ab acriori urina renes inflammati. Unde *Aetius* (*s*), dum in hoc morbo abſtinendum eſſe a cibo jubet primo die, monet ſimul inediam in multos dies non debere extendi: *Urinae enim puriores & acriores per inediam redditae, vehementiſſimos morſus infligunt: itaque in principio ſorbitionibus tenuibus morſus lenientibus connutrire oportet, & aquae calidae potu.*

Quantum autem emolumenti in morborum inflammatoriorum cura habeatur, ſi ſubinde a lecto abſtineant aegri, *Sydenhamus* (*t*) docuit, monens, fruſtra venae ſectionem, & ſumma refrigerantia remedia, eſſe ad moderandum aeſtum febrilem, ſi jugi calore lecti incaleſcat aeger. Magis autem adhuc nocebit lecti calor renibus inflammatis, quia homini in lecto decumbenti dorſum magis caleſcit quam reliquum corpus, a pondere corporis preſſis his partibus; omnium maxime ſi reſupini in dorſum decumbant, tunc enim a mole viſcerum incumbentium renes comprimuntur. Fomenta ex molliſſimis remediis parata calide adhibenda renum regioni ſuaſerunt Veteres Medici (*u*); ſed ſimul monuerunt a valde calidis abſtinendum eſſe, metuentes ſuppurationem renum inde futuram. Pariter & damnaverunt frigida, quae in ſcirrhum convertere poſſent inflammata loca. Cum autem extrema omnia ubique fugienda dictet prudentia, hoc imprimis in curatione renum inflammatorum obſervandum eſſe monuerunt.

§. 998. **S**i nimia ſymptomata doloris, vel convulſionis, urgent, opiata proſunt.

Quan-

(*q*) De Internis Affection. Cap. XVII. & XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 650. 651.
(*r*) Lib. IV. Cap. X. pag. 217. (*s*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 267. 268.
(*t*) Sect. 3. Cap. III. pag. 205. (*u*) Trallianus Lib. IX. Cap. V. pag. 542. Aegineta Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa.

Quanta fiant quandoque ab irritatis nervis cohaerentibus & vicinis mala in nephritide, §. 995. dictum fuit. Imo haec ſymptomata adeo ſaeva aliquando ſunt, ut & aegri patientiam ſuperent, & vires proſternant quam maxime; imo & nova mala producant, imprimis in Nephritide calculoſa. Dum autem cauſa horum malorum ſaepe tam ſubito tolli nequit, nihil ſupereſt, niſi ſopire acerrimi doloris ſenſum; quo facto ſilent ſaeva illa ſymptomata, tolluntur ſpaſmi inteſtinorum & ventriculi, vaſorum inflammatorum nimia conſtrictio laxatur, vires aegri blanda quiete refocillantur, & feliciter ſuccedit cura. De egregio hoc opiatorum uſu pluribus egi antea ad §. 202. 229. Verum & tunc ſimul monitum fuit, haec remedia doloris ſenſum tantum tollere, non autem ſemper doloris cauſam; adeoque omni cura pergendum eſt in uſu illorum remediorum, quae morbi cauſae debellandae idonea ſunt. Raro autem his opiatis utuntur prudentes Medici, niſi prius in morbis acutis inflammatoriis per ſanguinis miſſionem, aliaque apta remedia, inflammationis vehementiam minuerint. Ita *Aegineta* (*w*) papaver in clyſmate commendavit ad hunc morbum. *Aetius* (*x*) autem & internum papaveris & opii uſum laudat ad levandos dolores.

§. 999. **V**omitum autem nimium, morbi ſymptoma, ſaepe ingeſtu tepidae mellitae juvare prodeſt.

Ubi de vomitu agebatur §. 652., conſtitit, diaphragmatis & muſculorum abdominalium convulſivam validamque conſtrictionem in omni vomitu adeſſe, & hac vi ventriculi contentorum fieri violentam expulſionem. Ex renum autem ſitu patet, vomitus tempore illos valide concuti debere. Si jam conſideretur, per ipſam vomitus actionem accelerari multum ſanguinis per vaſa motum, ſimulque renes inflammatos agitari ruditer, ſatis patet, renum inflammationi vomitum nocere potius quam prodeſſe. Verum ubi a calculo, in pelvis renalis anguſtiam vel ureterem pulſo, nephritis oritur, tunc vomitus prodeſſe poteſt, quatenus per hos concuſſus calculus promovebitur veſicam verſus, imprimis ſi ſimul emollientibus decoctis, oleo amygdalarum &c. aſſumtis, laxentur viae & lubricentur. In tali caſu proderit aquae tepidae mellitae repetita ingeſtione facere, ut aegri facilius & minori cum anxietate vomant. Notum enim eſt, nihil moleſtius eſſe, quam ſi vacuo jam ventriculo conatus ad vomendum pergat. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 654. habentur. De ſignis autem calculi renalis poſtea ad §. 1422. dicetur.

§. 1000. **A**tque hac ſola methodo tuto curatur ipſa nephritis a calculo, renibus, ureteribusve, impacto orta.

Cal-

(*w*) Ibidem. (*x*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 268.

Calculus in renibus concretus iners corpus eſt, quod mole ſua & aſpera figura irritare poteſt ſenſiles partes, quas tangit, illasque inflammare. Pluribus obſervationibus conſtitit, calculos etiam ſatis magnos, ſed laeves, inventos fuiſſe in cadaveribus hominum, qui nunquam ſuſpicati fuerant, ſe hoc morbo laborare. Verum ubi aſperitate ſuae figurae laedit partes, vel ureterum anguſtia retinetur, tunc inflammantur loca, in quibus haeret, & fiunt omnia illa mala, quae §. 993. & 995. recenſentur. Inflammata loca tunc tument, & tanto fortius apprimuntur calculo, quanto magis augetur inflammatio. Optime hoc notavit *Aretaeus* (*y*), dum in curatione calculi renalis commendat ſanguinis miſſionem. Dicit enim: *Inflammatio colligata tenet omnia: evacuatio autem ſolutio eſt phlegmones.* Dein laudat illa, quae emolliunt & lubricant, externe applicata & interne ſumta. Sola enim methodus haec tuta eſt, per quam inflammatio partium a calculo preſſarum, vel laeſarum, praecaveri poteſt; vel tolli, ſi jam nata fuerit, ſimulque laxari viae, per quas calculus a renibus ad veſicam tranſire debet. Verum omnia illa, quae §. 997. laudata fuerunt, hunc effectum praeſtant, adeoque & Nephritidi calculoſae curandae utiliſſima ſunt; quod & poſtea, ubi *de calculo* peculiari capitulo agetur; ulterius confirmabitur, ubi & ſimul de Lithontripticis dicendum erit. Plures autem ſunt in illa opinione, ac ſi diuretica acriora conducerent ad promovendum calculum per ureteres in veſicam, quatenus copioſiori urina ſecreta calculus propelleretur. Verum urina per tenuiſſimas & numeroſiſſimas fiſtulas renales ſecreta ſenſim depluit in pelvim & ureteres, neque ab acerrimis etiam diureticis aucta haec ſecretio unquam efficere poterit, ut urina motus accelerati impetu calculum protrudat. Nocent autem haec, quia acri ſtimulo febrim, inflammationis comitem, augent, & urinam reddunt acriorem; unde loca haec dolentia magis irritantur, & omnia mala augentur. Sola ergo lenia, aquoſa, emollientia, hic proſunt, una cum blandis oleoſis, ut urina fiat dilutiſſima, omnis fere acrimoniae expers, & copioſa ſimul; ſicque laxentur partes conſtrictae, demulceantur loca dolentia, lubricae reddantur viae. In *Materia Medica* ad hunc numerum plura recenſentur remedia, quae copioſae aquae infuſa, vel & diluta, huic indicationi ſatisfacere poterunt.

§. 1001. Si cauſae nephritidis magnae, nec malum reſolvitur (996.), nec ſanatur (997.), ſed excurrit ultra ſeptimum diem, abſceſſus metuendus; quem fieri, docet remiſſio doloris, ejus in pulſationem mutatio, horror ſaepe recurrens, gravitas, ſtuporque partis; jam factum eſſe docet praegreſſus priorum, tum pulſus, ardor, tenſio in loco, urina purulenta, foetida, inſtar urinae ſalſae putrefactae: ſimulac abſceſſus ille factus ſcitur, utendum valde maturantibus primo & emollientibus, dein purulenta apparente urina, diureticis puris ex aquis medicatis, ſero lactis, ſimilibusque, uſurpatis ſimul balſamicis.

Quo-

(*y*) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. Cap. III. pag. 130.

Quomodo, & quibus de cauſis, inflammatio in ſuppurationem tranſeat, dictum fuit ad §. 387. Antea autem in Peripneumoniae & Pleuritidis hiſtoria fuerunt enumerata illa ſigna, quae docent Medicum, inflammationem, internas corporis partes occupantem, in ſuppurationem abire, quae hic eadem occurrunt; ut remiſſio doloris, pulſatio, horrores vagi &c.; adeoque haec non repetam. Si autem haec ſigna manſerint per aliquod tempus, novimus abſceſſum in renibus non fieri, ſed jam factum eſſe, & tunc nova ſymptomata accedunt ob diſtractionem aut compreſſionem partium vicinarum a vomica renali nondum aperta, ſed pure collecto turgente. Signa autem praecipua *Galenus* (*z*) optime recenſuit ſequentibus: *Si dolores cum horrore interpolato inordinatim fieri videantur*, & *febres abſque ullo ordine*; *tum pronum in ventrem decumbere juſſum*, *atque interdum in alterum latus*, *ut ſublimis ſit affectae partis ſitus*, *laborantem interroga*, *num circa renem dolentem veluti ſuſpenſi cujusdam ponderis ſenſum percipiat*. *Etenim quum haec ipſi acciderint*, *abſceſſum colligi conjicere oportet*. Quandoque & alia ſymptomata vomicam renalem comitantur: vidi ſic in aegro tali dolorem urentem quaſi ad ſcapulam & axillam usque ejusdem lateris protendi. *Hippocrates* (*a*) renibus ſuppuratis ſtranguriam adeſſe dixit. Verum haec non adſunt in omnibus aegris; ſigna vero a *Galeno* enumerata ſemper obſervantur. Ubi autem brevi rumpetur abſceſſus maturus, tunc loco obtuſi & gravantis doloris acutus percipitur, dum ſenſim dilacerantur membranae pus collectum coërcentes, & jam rupturae proximae ſunt. Cognitionem autem ulceris renalis confirmat, ſi, illo rupto, pus per ureteres delapſum cum urina exeat. Solet autem pus, rupta vomica, prodiens fere ſemper foetidum eſſe, imprimis ſi diu vomica renum clauſa manſerit; atque etiam ideo quod in tali loco collectum fuerit, ubi urina facile putreſcens ſecernitur & colligitur. Si autem ulcus apertum purius evadat, tunc pus ſequentibus diebus non adeo magno foetore urinam inficit. Hoc & notavit *Aretaeus* (*b*) de ulceratis renibus agens; ſic autem habet: *Ulcera vero mordacia ſunt*, *modo repurgata*, *modo ſordentia*: *id pus manifeſtat*: *urina quoque aut olida aut nihil olens*.

Pus quidem cum urina emiſſum non eſt ſignum abſolutum abſceſſus renalis, ſi ſolum ſpectetur; poteſt enim & ex ureteribus aut veſica ſimiliter affectis prodire: Unde *Hippocrates* (*c*) prudenter dixit: *Si ſanguinem aut pus mejat*, *renum aut veſicae ulcerationem ſignificat*. Imo antea ad §. 896. dictum fuit, quandoque pus in aliis locis corporis collectum, venis reſorptum, per urinae vias exiviſſe. Verum ſigna Nephritidis inflammatoriae, puris mictionem praegreſſae, omne dubium tollunt; uti optime *Trallianus* (*d*) notavit, qui praeterea & alias notas addidit, quibus diſtingui poteſt, pus a renibus, an vero ab aliis locis veniat. Si enim non collectum fuit pus in viis urinariis, ſed ex alia

(*z*) De Locis Affectis Lib. VI. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 510. (*a*) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (*b*) Lib. II. De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Cap. III. pag. 54. (*c*) Aphor. 75. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 185. (*d*) Lib. IX. Cap. V. pag. 543.

alia parte reſorptum cum urina exiverit, illud pus accurate permiſtum urinae exibit, & non niſi ſenſim ad fundum vaſis ſecedet: fuit enim illud pus vaſorum & pulmonis actione miſtum ſanguini, & per renales fiſtulas ſimul cum urina ſecretum. Ubi vero a renibus ulceratis depluit, nunquam urinae bene permiſcetur, ſed ilico in fundo vaſis, urinam continentis, ſeparatum apparet. Difficilior videtur Diagnoſis ex ſola urinae purulentae inſpectione, ut diſtinguatur, an pus ex renibus, an vero ex veſica prodeat. Interim tamen obſervata docent, pus veſicae longe tenacius eſſe, & glutinis inſtar ad fundum vaſis ſecedere ilico: renum autem pus tenuius eſt. Praeterea in veſicae abſceſſu una cum urina prodeunt ramenta quaſi foliacea, quae *Trallianus* (*e*) vocavit *μόρια πεταλώδη*, forte membranae internae veſicae lamellae ſeparatae: a renibus vero ſuppuratis cum urina excernuntur craſſiores particulae magis carnoſae, quas *Hippocrates* (*f*) parvas carunculas *σαρκία σμικρὰ* vocavit, & a renibus venire dixit; quae videntur eſſe partes ſemigangraenoſae ipſius ſubſtantiae renum; ſic etiam abſceſſibus externarum partium corporis ruptis videmus exire floccos membranae cellulosae puri permiſtos. Pulchre etiam collecta habentur ſigna diagnoſtica ſuppuratorum renum, ureterum, & veſicae, apud *Aeginetam* (*g*).

Duplex autem indicatio eſt curatoria, ubi ren ſuppuratur: Primo enim, ſi impediri nequeat ille Nephritidis exitus, ſuppuratio promovenda eſt, ut quantocyus fiat, & omnia cruda inflammata ſolvantur in blandum pus; de qua re dictum fuit in *Capitulo de Abſceſſu* §. 402. 403. Molliſſima hinc decocta proſunt, magna copia potata; clyſmata ex ſimilibus parata frequenter adhibita; cataplaſmata renum regioni applicata; balnea. Ubi autem ex ponderis gravantis ſenſu, morbi duratione, tenſione magna vicinarum partium, novimus, pus maturum in abſceſſu renali collectum haerere, nitendum eſt omni ope, ut vomica rumpatur, ne pus diu hic relictum putreſcat, & ſinuoſa ulcera peſſima producat per accumbentes partes diſperſum; vel reſorptum in ſanguinem cacochymiam purulentam & tabem faciat. Ad rumpendum autem abſceſſum maturum in rene ſola fere haec habentur auxilia, quae concutiendo valide renes agunt. Tuſſis, ſternutatio, vectio in rheda, praecipua ſunt, a quibus haec ruptura exſpectari poterit; ſimili modo ac antea dictum fuit §. 857., ubi de tentanda disruptione apoſtematis pulmonalis agebatur.

Ubi autem poſt haec facta pus in urina apparet, certi ſumus, vomicam renalem ruptam eſſe, & ex varia conditione puris judicare poſſumus de conditione ulceris renalis. Si enim laeve, album, aequabile, fuerit, ſpes multa curae naſcitur; & contra, eo pejus praeſagium habetur, quo magis ab his dotibus receſſerit pus excretum. Interim tamen hoc notandum eſt, primum pus poſt vomicam renalem ruptam prodiens raro eſſe optimae notae, imprimis ſi diutius vomica clauſa manſerit; fere ſemper enim foetidum eſt, & quandoque ſanguinolentum: Verum ſequentibus diebus ſolet puris copia minui, & illud

(*e*) Ibidem. (*f*) Aphor. 76. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 186.
(*g*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa.

illud fieri laudabilius, dum emendatur ulceroſi ſacci ſuperficies, tuncque bonum eventum ſperare licet. Indicatio tunc eſt, abſtergere leniter, mundare locum ulceroſum; & dein conſolidare.

Verum caveri nequit, ne urina continuo ulcus renale alluat; adeoque potu copioſo, blande ſimul detergente, urinae acrimonia mitiganda eſt. Serum lactis, imprimis illo anni tempore, quo armenta lactis fruuntur paſcuis, potatum larga copia dat ſummum remedium, & ſolum fere ſufficit, cum graminis omnem vim in ſe habeat; imo optime depuratum ſerum lactis ſubviridis coloris eſt, ac ſi dilutus ſuccus foret graminis; cujus vires inſignes laudavit *Trallianus* (*h*) in curatione ulceris renalis. Commendavit praeterea & lactis aſinini potum; magnopere a lactis potu levari hoc morbo laborantes pariter affirmavit *Aegineta* (*i*). Lac cum melle poſt puris eruptionem, primo aſininum aut equinum, quae ad ulcera repurganda conducunt; poſtea emendato ulcere bubulum, commendat *Aëtius* (*k*), ut & ſimul aegrum magis nutriat. Deinde addit ſequentia. *Amplius autem omne lac, recens mulctum, calidum praebendum eſt, animali in domum, ubi aeger decumbit, perducto: hoc & aliorum internorum ulcerum optimum eſt pharmacum, & gravi puri maxime amicum, & corpus probe nutrit.* De lactis autem egregio uſu in ulcere pulmonis antea §. 858. dictum fuit.

Eidem ſcopo & ſerviunt aquae medicatae, imprimis illae, quae loco ferri ſoluti parcam copiam ſalis blandi & detergentis continent: quales ſunt aquae ſelteranae, & his ſimiles: quarum uſus, imprimis ſi aequa lactis copia addatur, adeo probatur communi Medicorum conſenſu in ſuppuratis viſceribus curandis. Infuſa vel decocta herbarum, quae in Materia Medica ad praecedentem numerum habentur, ſimilem uſum habent.

Cum autem in ulceribus externis detergendis & conſolidandis balſamica adeo laudaverint celebres Chirurgi, cogitaverunt & Medici de illis exhibendis ad curationem ulcerum internorum; & imprimis renalium: quia obſervabant, illa peculiari ſua indole in vias urinae agere, dum ab his aſſumtis intra quadrantem horae urinae odor mutari ſoleat.

Notum enim eſt, Terebinthinam, Balſamum Copaïbae, de Mecha, & ſimilia plura nativa balſama, parva etiam copia data, urinae conciliare odorem, quem violae Martiae flores verno tempore ſpirant. Merentur certe & haec remedia laudem in hoc morbo, modo dentur parca tantum quantitate ter quaterve de die, ſuperbibendo copiam ſeri lactis, vel mollis vulnerarii decocti. Largiori enim doſi haec data, & abſque diluentibus, calefaciunt & ſtimulant nimis; imo ſtranguriam quandoque moleſtam producunt, & urinae vias inflammant imprudenti uſu. Balſama autem haec nativa praeferenda videntur merito decantatiſſimis etiam balſamis artificialibus, quae ſaepe adhuc longe acriora ſunt. Pulchrum effectum ab his balſamis nativis vidi in paxi, ſi horum drachma cum uncia ſucci glycirrhizae inſpiſſati miſceretur, & ex hac

(*h*) Lib. IX. Cap. v. pag. 544. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa in fine. (*k*) Sermon. XI. Cap. XVIII. pag. 271.

hac maſſa grana viginti aut triginta deglutirentur omni quadrihorio, ſuperbibendo ſerum lactis, aut alios modo laudatos potus medicatos. In horum uſu pergitur, donec nullum amplius pus in urina appareat; tuncque roborantia & conſolidantia his addi ſolent, ut *maſtiche*, *olibanum*, *ſarcocolla* &c. Ad renes exulceratos *Celſus* (*l*) etiam blanda balſamica detergentia remedia laudavit, ex ſtrobilis pini ſylveſtris, croci pauculo, aniſo, ſeminibus cucumeris.

Omnia, quae hactenus dicta fuerunt de curatione ulceris renalis, ſupponunt, vomicam ruptam pus in pelvim effudiſſe. Licet autem hoc frequentius contingat, tamen quandoque & alia via pus in rene collectum exitum molitur. Ita *Hippocrates* obſervavit, verſus exteriora quandoque protuberare talem abſceſſum. Ita enim habet (*m*) de calculo renali agens: *Quum autem dolor urget, multa calida lavato, & qua parte praecipue dolor eſt, fotus tepentes admoveto. Quum vero intumuerit & extuberarit, ſub hoc tempus juxta renem ſecato, & extracto pure, arenam medicamentis urinam cientibus curato; ſi enim ſectus fuerit, evadendi ſpes eſt, ſin minus, morbus homini commoritur.* Et ſequenti capite (*n*): *Quum igitur ren ſuppuratus fuerit, ad ſpinam intumeſcit. Hunc, quum ita habuerit, qua parte tumor eſt profunda maxime ſectione ſecato. Quod ſi quidem ſectione aſſecutus fueris, confeſtim ſanum reddes. At ſi aberraveris, periculum eſt, ulcus fiſtuloſum fieri.* Ubi notandum eſt, quod profundam valde ſectionem fieri debere monuerit, cum per cutim, pinguedinem, & craſſos muſculos penetrare debeat, antequam ſcalpellum ad renem pertingere poſſit. Praeterea notat, niſi felici eventu abſceſſus aperiatur, ulcus fiſtuloſum naſci, quia tunc pus, rupta vomica renali, ſub peritonaeo profundiſſimos ſinus facit, & miras quandoque, in tunica celluloſa muſculis interpoſita, ſibi vias quaerit. Ἔμμοτοι enim dicuntur apud *Hippocratem*, qui ulcere cavo laborant, quod curationem διὰ τῶν μοτῶν, hoc eſt, per linamenta, inuncta digeſtivis remediis, requirit, quae ſinuoſis talibus ulceribus immitti ſolent. Similem & renalis abſceſſus eventum *Aëtius* (*o*) notavit, dicens: *Quibusdam vero neque in totum ſuppurata erumpunt, ſed circa renes per multum tempus conſiſtunt, donec cautere adhibito aut alio modo forinſecus apertionem & eductionem moliaris.* In fine autem ejusdem capitis (*p*) monet, talia ulcera, extrorſum patentia, diligenti admodum cura indigere, cum in fiſtulam abire ſoleant. Imo quandoque contingit, pus partim per urinam exire, partim colligi circa dorſum, & tumorem prominulum integumentorum facere. Qualem aegram curandam habui, cui per menſes aliquot jam urina purulenta effluxerat, & in renis dextri regione tumor manifeſtus aderat; quo per cauterium potentiale (ſcalpellum enim horrebat nimis) aperto, copia puris prodiit. Interim omnis medela & peritiſſimi Chirurgi dexteritas impedire non potuerunt, quin fiſtuloſum in dorſo ulcus maneret, aegra tamen ſatis commode

(*l*) Lib. IV. Cap. II. pag. 217. (*m*) De Internis Affectionibus Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 649. (*n*) Ibidem pag. 650. (*o*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*p*) Ibidem pag. 272.

mode ſe habente poſtea, & urina naturali reddita. *Cabrolius* (*q*) ſimilem caſum vidit in juvene, qui talem abſceſſum in dorſo habebat, licet aliquantulum puris per urinas excerneretur. Incidit locum, ſed nihil puris inde exivit; verum poſt bihorium, apparatu remoto, ingens copia puris erupit, & puris ille effluxus per menſem & ultra duravit: feliciter tamen & integre ſanatus fuit.

Hinc apparet, quam grave malum ſit renum inflammatorum ſuppuratio, & quam anceps eventus. Licet enim verſus exteriora tendat abſceſſus, quandoque rumpitur, antequam ſatis elevata ſint omnia, quae reni in dorſo incumbunt, ut diſtingui poſſit, & tunc pus effuſum ſinus facit ſaepe incurabiles per omnia loca vicina diſperſos. Videtur & *Hippocrates* (*r*) hanc difficultatem notaſſe, dum dicit: *Quibus nephriticis praedicta contingunt ſigna, doloresque circa ſpinae muſculos fiunt, ſi exteriora quidem loca occupent, abſceſſus quoque futuros exteriores exſpecta. Si vero dolores magis circa loca interiora fiant, abſceſſus etiam interiores magis futuros exſpecta.*

Cum autem renes inteſtino colo fere contigui ſint, & partes inflammatae vicinis quandoque accreſcant (vide §. 843. 897.), non improbabile videtur, renem ſic colo praeternaturaliter uniri poſſe, tuncque abſceſſus renalis viam in inteſtini cavum invenire poſſet, & pus per alvum evacuari. Verum quidem eſt, ſub peritonaeo haerere renes, adeoque non immediate tangere colon, ſed ad §. 936. patuit, quod diaphragma, inter hepar & pulmones medium, non impediverit, quo minus pus ex hepatis abſceſſu in pulmonem veniret, & per ſputa educeretur. Talem puris ex rene viam videtur indicaſſe *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens: *Si quidem pus intro rumpatur, & ad inteſtinum rectum feratur, evadendi ſpes eſt.* Et *Aetius* (*t*) pariter in eodem morbo monet: *Aliquando autem & ad inteſtina eruptio devolvitur, & per ſedem pus evacuatur.* In tali caſu conveniret medela, quae ſuppuratis inteſtinis adhibita fuit, de qua vide §. 966.

§. 1002. Si vero ſuppuratio illa (1001.) diu durat, totus ren exeſus ſaccum format, nulli uſui ſervientem: tumque frequenter tabes renalis adeſt.

Videmus etiam in partibus externis ſuppurationes diuturnas partium ſubſtantiam conſumere, unde illis ſanatis profundae & turpes cicatrices ſuperſunt. Idem metuendum eſt, ſi cito ſanari non poſſit ulcus renale; nam & partes ipſius ſubſtantiae renum, per ſuppurationem ſolutis nexibus, quibus haerebant, cum urina purulenta exeunt, caruncularum ſpecie, uti antea dictum fuit: *Imo renum fruſta, pollicis magnitudine, per virgam maximo dolore & tormento excreta fuerunt* (*u*). Sic tota renum ſubſtantia conſumta relinquit cavum ſaccum,

(*q*) Boneti Sepulchret. Tom. II. pag. 566. (*r*) Aphor. 36. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 310. (*s*) De Affectionibus Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 650. (*t*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*u*) Hildanus de Gangraena & Sphacelo Cap. IV. pag. 774.

cum, inutilem poſtea; tuncque alter ren ſuperſtes urinae ſecernendae officio ſolus fungi debet. Vidit *Piſo* (*w*) in muliere, *membranam renum externam, ureteribus communem, dilatatam in amplitudinem toti capacitati alvi aequalem, quae tamen continendis quatuordecim libris materiae purulentae ſine dilaceratione par eſſet.* Debuit ergo haec membrana, ſive involucrum renis externum, magnam craſſitiem vel tenacitatem acquiſiviſſe, ut a tanto puris pondere non rumperetur. Hoc autem ex *Cabrolio* excerptum legitur apud *Bonetum* (*x*); nempe in rene pariter ſuppurato, & quatuodecim libras ponderante, inventa fuit cyſtis, pus continens, craſſitiem aequans pellis vervecinae. Mirum videtur, quod totam renis ſubſtantiam ſic conſumtam non ſequatur lethalis haemorrhagia, cum tam magna ſit arteria emulgens & cordi ſatis propinqua. Verum videmus hoc ubique, quod ſuppuratio, ſolvens extrema vaſorum, inflammatoria materia obſtructorum, vix faciat haemorrhagiam, imo licet pus ſenſim totam fere conſumat partium ſubſtantiam, rariſſime haemorrhagia ſequitur: videntur enim vaſorum extrema contrahi vel obturari ita, ut vix tranſmittant ſanguinem amplius, qui tum per ramos vicinos liberos tranſit. Sic in exſtirpationibus obſervant chirurgi, metum haemorrhagiae abeſſe, dum vulnus in omni ſuo ambitu pus fundit. Poſtea, quando de phthiſi agetur, patebit, totum pulmonem quandoque conſumi purulenta labe, ſputis quotidie prodeuntibus copioſis, abſque ulla haemorrhagia; dum tamen pulmonalis arteria magna eſt, & ex corde adeo vicino prodit.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, ſimul intelligitur, quare Veteres Medici tantam difficultatem poſuerint in Nephritide curanda; imprimis ſi ſuppuratio ſequatur, nec cito pus evacuari, & dein ulcus detergi & conſolidari poſſit. Ita *Hippocrates* (*y*), poſtquam illa propoſuerat, quae ad Nephritidis curam laudabat, dicit: *Haec ſi fecerit, neque citiſſime ſaneſcat, haud novum: morbus enim perdifficilis.* In renum ſuppuratione monet: *Hic autem morbus moleſtus eſt, ex eoque plures ad renum tabem deveniunt* (*z*). Vel enim pus copioſum, eductum quotidie, conſumit maximam nutrimenti partem, (a qua cauſa, poſt magnas exſtirpationes feliciſſime etiam paractas, multi pereunt) vel pus retentum reſorbetur, & cacochymiam purulentam inducit ſanguini, pariter periculoſam. Imo & alibi (*a*) de eodem morbo agens dicit, hunc morbum vix deſinere; nec integram curationem promittit, ſed, cura enarrata, ſimpliciter dicit: *Haec ſi ita feceris, morbum meliore ſtatu conſtitues.* Ita & *Aretaeus* (*b*) ulcera renum inter diuturnos eorundem morbos recenſens, non quidem lethalia dixit eſſe, ſed inſanabilia, & una cum aegro commoritura. Imprimis autem damnabat (*c*) ulcera, quae a calculis fiunt: *Inſanabiles inde morbi naſcuntur, cita colliquatio, & mors.* Si enim calculus, adeo magnus,

(*w*) De Morbis a ſeroſa colluvie Sect. IV. Cap. II. pag. 296. (*x*) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 567. (*y*) De Intern. Affect. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (*z*) Ibidem Cap. XVI. pag. 650. (*a*) Ibidem Cap. XVII. pag. 650. (*b*) De cauſis & ſignis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 52. (*c*) Ibidem pag. 51.

nus, ut per ureteres in veſicam deſcendere nequeat, ibi haeſerit, & ulcus produxerit, idem efficiet, quod globulus fiſtulae orificio immiſſus, id eſt, impediet depurationem & conſolidationem ulceris in renibus nati. Pariter & *Aëtius* (*d*) difficultatem curae ſuo teſtimonio confirmat.

§. 1003. Si ſcirrhum hic format, paralyſis, vel claudicatio cruris ſuppoſiti oritur, immedicabile malum: unde ſaepe lenta tabes, hydrops, &c.

Sequitur alter inflammationis exitus, ubi nec reſolvendo, nec ſuppurando, ſolvitur impacta vaſis materies, ſed una cum his indureſcit in ſcirrhum. Ad §. 997. notatum fuit, *Trallianum* & *Aeginetam* monuiſſe, quod a frigidorum applicatione cavendum eſſet, ne in ſcirrhum renum abiret morbus. *Trallianus* quidem *Scirrhi* vocabulo non fuit uſus, ſed dixit σκληρῦνται τῶν νεφρῶν αἱ φλεγμοναὶ: *Indurantur renum inflammationes:* quod idem ſignificat, uti patet ex *Aegineta* (*e*) qui voce σκιῤῥῦνται uſus fuit: & paulo poſt (*f*) idem malum peculiari titulo deſcribens vocavit σκληρίαν νεφρῶν *indurationem renum.* Scirrhus autem, quamdiu nondum malignus eſt (vide §. 486.), nocet tantum, quatenus laedit functionem partis occupatae, &, premendo vicina, illorum actionem turbat; caeterum ex ſua natura indolens. Poſſe autem renes ſcirrhoſos, imprimis ſi mole aucti fuerint ſimul, muſculos Pſoäs, & quosdam nervos, ad artus inferiores ex medulla ſpinali tendentes, comprimere, illorumque actiones turbare, patet ex tabula decima nona *Euſtachii*, ſi conferatur cum tabula vigeſima quinta, ubi renes in ſitu habentur. An autem a renibus tumentibus perfecta paralyſis, in femore & crure ejusdem lateris, produci poſſit, dubium videtur, cum magni trunci nervoſi, his partibus proſpicientes, ex foraminibus oſſis ſacri emergant, & tali ſitu locentur, ut vix a renibus etiam tumidiſſimis comprimi poſſint. Unde *Aëtius* (*g*) & *Aegineta* (*h*) optime mala, a ſcirrho renum metuenda, notaverunt ſequentibus: *Quaecumque durities circa renes oboriantur, dolores quidem non amplius inferunt: aegris autem ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videtur: & ſtupor adeſt coxendicum, & impotentia crurum; minguntque pauca, & reliquo corporis habitu, aqua inter cutem laborantibus, maxime ſimiles exiſtunt. Quidam etiam temporis progreſſu manifeſte hydropem incurrunt, veluti etiam ab aliis viſceribus induratis contingit.* Ibi enim non paralyſin, ſed ſtuporem & impotentiam quandam memorant. Scirrhos autem partium internarum corporis frequentem dare hydropi cauſam poſtea pluribus ad §. 1229. deducetur. Quam difficilis autem Scirrhi in viſceribus nati cura ſit, antea jam dictum fuit, ubi de ſimili inflammationis exitu in Peripneumonia, Pleuritide, Hepatitide &c. actum fuit. Renum Scirrhoſorum exempla apud *Bonetum* (*i*) habentur.

§. 1004.

(*d*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 272. (*e*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa. (*f*) Ibidem pag. 47. (*g*) Serm. XI. Cap. 17. pag. 270. (*h*) Loco modo citato. (*i*) Sepulchret. Anat. Tom. II. pag. 569.

§. 1004. **S**i autem parva copia materiae inflammatae coagulata in folliculo urinae minimo haeſerit, baſin format, cui appoſita ſabuli in urina materies cruſtatim accreſcens calculum renalem creët, ſicque eundem augeat: de quo poſtea.

Poſtea, ubi de calculo agetur, patebit per experimenta certiſſima, urinam ſaniſſimi hominis, etiam nullam diatheſin calculoſam habentis, continere in ſe calculi materiam; ſed ſolutam, quae tamen cuicumque corpori contiguo accreſcere poteſt. In renibus jam videntur adeſſe folliculi minimi, urinae ſecretioni inſervientes, licet & alia vaſa ſecretoria abſque talium folliculorum interpoſitione, directe ab arteriis derivata, adſint. Verum quidem eſt, ſummos in Anatome viros de hac re diſputaſſe, ſed praeparationes tales vidi, imo & ipſe poſſideo, quae videntur folliculorum talium in renibus exiſtentiam perſuadere; quod & recentiſſimis Anatomicorum obſervationibus confirmatur. Si jam materia non ſolubilis in cavo tali folliculo haeſerit, quam urina ſecreta praeterlabitur continuo, vel a tali obſtaculo remoram paſſa alluit diutius, accreſcere poterit illi calculoſa materies in urina latens, & ab eadem cauſa perennante augeri ſenſim. Calculi enim non tantum in renum pelvi, ſed & in renum ſubſtantia deprehenſi fuerunt frequenter; imo & quaedam obſervata docuerunt, minimas tales arenulas per totam renum ſubſtantiam diſperſas inveniri quandoque. Ita in cadavere viri conſularis, nephriticos dolores frequenter paſſi, & tandem phthiſi conſumpti, obſervavit *Schmidius* (*k*) non tantum in renum tubulis calculos & ſabulum contineri, ſed & totam renum ſubſtantiam arenulis refertam eſſe; *ita ut, cum hinc inde parenchyma ſecaretur, quaſi ſabulum humidum ſcindi appareret.* Unde patet, materiem inflammatoriam, non reſolutam, calculo renali originem dare poſſe, dum baſin praebet, cui materia calculoſa, in urina latens, accreſcere poterit, uti pluribus ad §. 1414. demonſtrabitur.

§. 1005. **Q**uin etiam aliquando in gangraenam tranſit, quod docet vehementia cauſae (994.), ſymptomatum (995.), abſentia levaminis per remedia (997.), & ſubita remiſſio doloris ſine cauſa, cum ſudore frigido, pulſu debili, intermittente, ſingultu, urina vel nulla, vel livida, nigra, capilloſa, foetente, carunculis fuſcis, nigrisve foeda, defectu virium ſubito, ſummo: ubi nihil juvat, vel medicina (902.).

De tranſitu inflammationis in gangraenam, & quibus ſignis hoc cognoſcatur, ad §. 388. in hiſtoria inflammationis dictum fuit. In praecedentium morborum inflammatoriorum hiſtoria pariter actum fuit de funeſto tali exitu, & de ſymptomatibus, quibus ſtipatur morbus inflammatorius partium interna-

(*k*) Miſcell. Curioſ. Decur. 1. Ann. 8. Obſervat. 89. pag. 149. 150.

narum corporis, dum in gangraenam abit: ſigna autem haec vel notant gangraenam futuram, vel deſignant jam praeſentem. Priora deſumuntur ex vehementia cauſae morbi & ſymptomatum; poſteriora vero petuntur, imprimis ex virium jactura ſubitanea, & doloris remiſſione non exſpectata; de quibus videantur illa, quae ad §. 904. dicta fuerunt. Confirmatur autem gangraenae jam praeſentis Diagnoſis, ſi talia a loco affecto prodeant, quae necroſin partium indicant. Sic ſputa fuſca, coenoſa, amurcoſa, nigra, liveſcentia, adeo damnabantur in Peripneumonia (vide §. 848.) & in pleuritide (§. 901.): ob eandem rationem faeces alvi amurcoſae, virides, nigrae, foetidiſſimae, cadaveroſae, docent, gangraenam adeſſe in hepate inflammato (§. 949.); uti & in Ileo inflammatorio §. 969. Ita etiam in Nephritide, ſi urina nulla omnino prodeat, ſummam renum inflammationem indicat, talemque vaſorum renalium infarctum, ut nulla urinae ſecretio fieri amplius poſſit. Ubi vero adhuc aliquid tranſit, vel in alterutro rene tantum malum haeſerit, tunc a rene ſano prodibit quidem urina, verum tabus putridus gangraenoſus, a rene affecto delabens in veſicam, urinam inficiet ſua corruptela; quae tunc prodibit talis, qualis in textu deſcribitur. In putrilaginem enim gangraenoſam converti renum ſubſtantiam illis, qui vi morbi interierunt, *Euſtachium* (*l*) docuit cadaverum ſectio: imo flatum intra membranam externam, adhuc integram, invenit, qui illam a ſubſtantia renum putrida removerat, & inſignem tumorem fecerat. Conſtat autem, aërem elaſticum extricari per putredinem ex partibus ſolidis & fluidis noſtri corporis.

Quam parum ſpei ſuperſit, ubi gangraena occupantur viſcera, antea ad §. 432. dictum fuit. Quaenam autem fieri debeant in peſſimo hoc ſtatu, videri poterunt ad §. 902. 903., ubi de Pleuritide gangraenoſa agebatur. Verum ibi locus affectus profundis cruſtis debebat inuri, quia nulla omnino ſpes ſupererat, niſi gangraenoſo tabo exitus conciliaretur verſus exteriora: & ſi in dorſo e regione renis tumor aut livor appareret, idem & in hoc caſu fieri deberet, quia tunc extrorſum ſponte ſua vergit morbus. Caeteroquin in rene ſic affecto via ſupereſt ſatis tuta per pelvim & ureteres in veſicam, ut exire poſſint ichores gangraenoſi & ſeparatae partes mortuae, atque ideo aliqua adhuc ſpes eſt in gravi hoc malo. Totus enim ſcopus in cura gangraenae eſt (vide §. 443), ut ſeparetur mortuum gangraenoſum a partibus vivis contiguis per ſuppurationem, in omni ambitu partis mortuae natam, & dein locus purus conſolidetur. Verum ſecedere debebit integre illud mortuum, & pus ſimul cum illo corrupto exire de corpore: hinc viſcerum gangraena adeo inſuperabilis merito habetur, quia, licet ſeparatio corrupti inciperet jam fieri, non datur exitus puri & partibus gangraenoſis jam ſeparatis; unde ſequitur putredo peſſima omnium vicinorum, quae tabo hoc gangraenoſo alluuntur. In renibus autem, ſi non proſerpat gangraena, ſed jam ſiſtatur, ſpes eſt per veſicam evacuari poſſe corruptas gangraena partes, una cum pure. Cum autem obſervata plurima docuerint, uno rene penitus inutili reddito, vitam

(*l*) De Renum ſtructur. &c. Cap. XLV. pag. 120.

vitam ſupereſſe poſſe; imo quandoque adhuc ſatis commodam, dum alter ren ſolus urinae ſecernendae munere fungitur: patet & ob hanc cauſam plus ſperari poſſe in hoc caſu, quam in gangraena aliorum viſcerum, quorum integritas ad vitam requiritur. Raro tamen inde evadunt aegri, quia ſolet talis gangraena cito proſerpere ad vicina loca, uti in cadavere filii *Hildani*, hoc morbo mortui, apparuit, de quo ad §. 995. dictum fuit. Praeterea, niſi tabus gangraenoſus ſtatim per pelvim delabatur, metus eſt, ne reſorptus per venas totum ſanguinem peſſima putredine inficiat (vide §. 435.). Deinde licet ſeparatio mortui feliciter ſucceſſerit, illudque cum urina expulſum fuerit, adeſt ulcus renis poſt gangraenam ſeparatam, quod curatu difficillimum eſſe ad §. 1002. patuit.

§. 1006. Hinc patet, infinitas eſſe nephritidis ſpecies, cauſasque: & inter eas unam a calculo: tamen eſſe omnium ferme eandem curationem? Cur in febribus toties nephritis (993.), ejusque criſis (996.)? Imo & inde Iſchuria vitio renum, vel ureterum, orta intelligitur, ſanatur.

Si conſiderentur illa, quae ad §. 994. de cauſis Nephritidis dicta fuerunt, patebit ſatis, quam multiplices obſervatae fuerint hujus morbi cauſae, natura, attributis, loco, diverſae. Unde etiam & varia nomina data fuerunt huic morbo. Ita Nephritis inflammatoria, ſuppuratoria, ſcirrhoſa, ſpaſmodica, calculoſa, verminoſa &c. obſervata fuit. Sic *Tulpius* (*m*) vidit, poſt diuturnos lumborum cruciatus, a muliere excerni ſingulis diebus quinos vel ſenos vermiculos, colore albos, & forma ſimiles illis, qui in caſeo putri reperiuntur. In alio vidit, quolibet decimo quarto die, cum inſigni urinae difficultate, & perturbati corporis inquietudine ſumma, emingi pilos, dimidium digitum, quandoque & integrum, aequantes, muco ſic involutos, ut raro ſeparati, ſed plerumque conglobati, prodirent (*n*). Inter Nephritidis autem cauſas frequentiſſima eſt calculus, de quo poſtea dicetur. Verum calculus Nephritidem non producit, niſi vel mole vel aſperitate partes, quibus accumbit, irritet. Obſervata numeroſa habentur, quae docent, in magnatum cadaveribus eviſceratis, ut balſamo condirentur, repertos fuiſſe calculos in renibus, licet nunquam nephritidem paſſi forent. Eximius Medicus (*o*) poſt febrim tertianam eminxit undeviginti vermiculos ſine dolore aut ulla urinae difficultate, & vivos quidem: adeoque nec ab his ſemper Nephritis producitur, niſi dum motu ſuo vel rodendo irritant partes ubi haerent.

Nec tamen curatio multum differt, licet tanta varietas in Nephritidis cauſis obſervetur; quia Nephritidem, proprie dicendam, non producunt, niſi inflammationem fecerint. Adeoque curatio conſiſtit ſemper in eo, ut ſolvatur

(*m*) Obſervat. Medic. Lib. II. Cap. LI. pag. 179. (*n*) Ibidem Cap. LII. pag. 180.
(*o*) Ibidem Cap. L. pag. 178.

tur inflammatio, & tentetur expulſio illius, quod irritando haec mala produxerat. Sive enim a calculo nephritis orta fuerit, ſive ab alia cauſa quacumque renes inflammati fuerint, cura requiritur ſimilis. Verum quidem eſt, quod ſanguinis miſſio directe non agat in calculum haerentem in renibus, attamen depletis vaſis partes inflammatae ſubſident, quae tumentes calculo, in veſicam delapſuro, remoram fecerant. Pulchre hoc notavit *Aretaeus* (*p*), dum commendat ſanguinis miſſionem, ubi calculus renum inflammationem produxerit. Ita enim habet: *Neque enim phlegmonae tantum evacuatione mitigantur, ſed etiam calculorum incuneationes* (σφηνώσιες τῶν λίθων) *vaſorum inanitione laxantur.* Et alibi (*q*) pariter ſanguinis miſſionem commendat, ut calculi exitus promoveatur: rationem autem pulchram dedit, dicens; *Phlegmone enim colligata tenet omnia: evacuatio autem ſolutio eſt phlegmones.* Notavit *Sydenhamus* (*r*), quandoque in hyſtericis circa alterutrum renem oriri dolorem atrociſſimum, qui paroxyſmum nephriticum omnino refert, & non niſi ab exercitatis admodum diſtingui poteſt. In tali caſu merus ſpaſmus adeſt, abſque inflammatione vel calculo irritante, adeoque alia cura requiritur. Verum hyſterica mala ſuis ſignis diſtinguuntur, & facile antihyſtericis dictis remediis, & imprimis laudani liquidi aliquot guttulis, ſuperari ſolent. Si vero tales ſpaſmi diu perſiſtant, renum inflammationem producere poterunt, uti §. 994. 4. dictum fuit. Unde patet denuo ſimilem tunc curam requiri.

Cur in febribus &c. Antea ſaepius patuit, in morbis inflammatoriis materiem morbi ſubactam, & mobilem redditam, per urinae vias exire, adeoque per renes tranſire. Cum autem haec materies morboſa, expellenda de corpore, tales dotes habeat, ut cum reliquis humoribus per vaſa moveri nequeat abſque impedimento aequabilis circulationis, non mirum eſt, quandoque illam haerere per aliquod tempus in anguſtiis vaſorum renalium, vel & acrimonia majori irritare haec vaſa, ſicque nephritidis ſpeciem producere; ſed leviorem plerumque, &, excreta cum urina hac materie, brevi ceſſantem. Cum enim talis urina critica ſtranguriam quandoque faciat, dum emittitur (vide §. 888. 2. 923. 2.), nemo mirabitur, quod & in renibus moleſtiam facere poſſit. Sed & in aliis morbis obſervatur, materiam morbi levem quandoque inflammationem facere, dum tranſit per viſcera, antequam per metaſtaſin ad quaedam loca corporis deponatur. Ita in Peripneumonia (vide §. 839.) ſigna levioris inflammationis ad hypochondria indicabant, abſceſſus criticos circa crura exſpectandos eſſe. Tales autem circa renes dolores, dum materia morbi per hos exitum quaerit, videtur & notaſſe *Hippocrates* (*s*) dicens: *In dolore hypochondriorum ſubmurmuranti, lumborum dolor ſuperaccedens in febribus, ventres ut plurimum humectat, niſi flatus eruperit, aut urinae copia*

(*p*) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. VIII. pag. 109. (*q*) De curatione morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 10. (*r*) In Diſſertat. Epiſtolar. ad Gulielm. Cole pag. 489. (*s*) Coacar. Praenot. N°. 292. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

pia prodierit. Et alibi (*t*) notavit, atram bilem quandoque ad renes confluere; tuncque urinam talem prodire, qualis effluit a carnibus aſſatis ſuccus; quin imo renem exulcerari, ſi non perfluxerit atra bilis, ſed in rene conſtiterit.

Imo & inde Iſchuria &c. Iſchuria, ſive urinae ſuppreſſio, dupliciter diſtingui ſolet: una nempe, ubi nihil urinae in veſicam venit; altera, ubi veſica urinam continens nihil dimittit. Prior cognoſcitur, ſi nulla tenſio circa pubem, nec tumor ob diſtentam veſicam in hypogaſtrio apparet; & omnium certiſſime, ſi cathetere immiſſo nihil urinae prodeat. Talis Iſchuria fit vel a renum actione impedita, qua urinam a ſanguine ſecernunt (uti v. g. ab inflammatione) licet ureterum cavum liberum ſit; qualis caſus habetur ad §. 995. Praeterea poterit produci, ſi, renum actione ſatis integra adhuc manente, ureterum cavum per calculum, ſanguinis thrombum, mucum ſpisſum &c. ita impeditum fuerit, ut urina per renes ſecreta ad veſicam venire nequeat. Verum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, cura talis iſchuriae intelligitur; imprimis ſi ſimul conſiderentur illa, quae poſtea de calculo dicentur.

(*t*) De Internis Affectionibus Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 650.

APOPLEXIA.

§. 1007. Summa velocitas, nexus ſaepe cum inflammatione, foecunditas multorum inde pendentium malorum, requirit, ut ordine nunc de Apoplexia agatur.

Morbus ille ἀποπληξία, ἀπόπληξις, ἀποπληκτικὸν νόσημα, vocatur ἀπὸ τοῦ ἀποπλήττειν, quod *percutere* ſignificat; & quandoque etiam *perterrefieri*, *obſtupefieri*, *attonitum reddi*. Unde & attonitos vocavit hoc morbo correptos *Celſus* (*u*). Forte melius dicerentur attoniti illi, qui Catalepſi laborant, cum in hoc morbo, uti ſequenti Capitulo dicetur, maneant aegri ſtatuarum inſtar in eodem ſitu, quem habebant illo momento, dum invadebat morbus. Apoplectici autem quaſi ſubito ictu proſtrati corruunt, non aliter ac bos, a lanione percuſſus malleo, cadit humi, ſtertens ac vere apoplecticus. Unde videtur melius hujus morbi etymon derivari a percutiendo; & ideo Germanico idiomate ab ictu nomen habet, uti & in aliis linguis. Sic etiam apud *Eutropium* (*w*) legitur, quod *Verus Antoninus*, cum fratre in vehiculo ſedens, obierit, *ſubito ſanguine ictus*, *caſu morbi*, *quem Graeci* ἀπόπληξιν *vocant*: *Celſus* autem videtur binos diſtinctos morbos deſcripſiſſe ſub eodem Graeco nomine ἀποπληξίας. Priorem vocavit attonitum (*x*), in quo corpus & mens ſtupet; illumque raro contingere dicit: alterum vocavit reſolutionem nervorum παράλυσιν, frequentem ubique morbum; additque, veteres authores, apoplexiam vocare, ſi reſolutio tota corpora infeſtet; ſi partes tantum, paralyſin: monet ſimul, ſuo tempore utrumque hoc malum paralyſin dici: Revera apoplexia eſt univerſalis paralyſis. Verum & inde probabilior redditur opinio, quod ſub nomine morbi attoniti *Celſus* intellexerit *Catalepſin*, quae longe rariùs occurrit, quam apoplexia.

Conveniebat autem hoc loco imprimis de hoc morbo agere, cum ſumma velocitate, uti morbi quivis acutiſſimi, toties in perniciem tendat; & quia in morbis inflammatoriis ſatis frequenter contingit, ut in lethalem apoplexiam terminentur; uti in Phrenitide vera, & aliis morbis acutis, dum, mala metaſtaſi, morbi materies caput petit. Praeterea requirebatur cognita apoplexiae hiſtoria, antequam de Paralyſi, Epilepſia, Catalepſi, Caro, ageretur; cum illi morbi apoplexiam ſequantur ſaepius; quandoque & praecedant; & ſaepe a ſimilibus omnino cauſis producantur.

(*u*) Lib. III. Cap. XXVI. pag. 177. (*w*) Lib. VIII. §. 12.
(*x*) Lib. III. Cap. XXVI.

§. 1008. Quae tunc dicitur adeſſe, quando repente actio quinque ſenſuum externorum, tum internorum, omneſque motus voluntarii abolentur, ſuperſtite pulſu plerumque forti, & reſpiratione difficili, magna, ſtertente, una cum imagine profundi perpetuique ſomni.

Dicendum nunc eſt de adaequata definitione hujus morbi; tuncque ſimul apparebit, quaenam ſigna ſint, quae docent hunc morbum adeſſe, illumque diſtinguunt ab aliis morbis. Agitur autem hic de exquiſita & proprie dicenda apoplexia: videmus enim, apud plurimos auctores, apoplexia mortuos dici homines, qui ſubita morte perierant quidem; a lethali v. g. ſyncope, ob polypum ſubito in majora vaſa arterioſa ex corde impulſum, rupturam vaſorum majorum circa cor &c.: ſed certe tamen non fuerant apoplectici. Licet enim apoplexia ſaepe brevi in mortem finiatur, tamen ut ille morbus dicatur adeſſe, debent ante mortem omnes functiones animales aboleri, dum vitales functiones adhuc manent ſuperſtites, imo & auctae quandoque, uti §. 1014. dicetur.

In definitionibus Medicis (*y*) *Galenus* quidem ſic habet: *Apoplexia eſt dementio mentis cum abolitione ſenſuum & corporis reſolutione: Item Apoplexia abolitio eſt in nervis omnibus ſenſus & motus.* Et *Aretaeus* (*z*) ita habet: *Apoplexia totius quidem corporis, & ſenſus, & mentis, & motionis, reſolutio eſt.* Sed facile patet, per hanc definitionem non diſtingui Apoplexiam a Syncope, in qua omnes ſenſus & motus pariter abolentur. Videtur hanc difficultatem ſenſiſſe *Aretaeus*, nam in eodem capite definitioni Apoplexiae ſubjungit Lipothymiam, quam ſic deſcribit: *Genuum reſolutionem, & ſenſus per aliquod tempus ſtuporem, & exanimationem, & caſum, lipothymiam vocamus* (*a*). Ex quibus apparet, quod *Aretaeus* apoplexiam ab animi deliquio imprimis inde diſtingui voluerit, quod πρόσκαιρος νάρκη, *non multo tempore perſtans ſtupor*, adeſſet in animi deliquio, cum in Apoplexia permaneret hoc malum. Verum quidem eſt, ab animi deliquio ſaepe poſt pauculum temporis excitari aegros, interim tamen & obſervata docuerunt, in perfecta ſyncope diu quandoque haeſiſſe homines, imo & pro mortuis habitos poſtea revixiſſe. Adeoque nec ſic integre tollitur haec difficultas, quae ex data definitione apoplexiae oritur. Melior ergo & adaequata eſt definitio, quae in textu habetur, quod nempe in Apoplexia repente aboleantur omnes actiones animales dictae, dum tamen adhuc ſuperſunt vitales: ita enim Apoplexia a Syncope & animi deliquio perfecte diſtinguitur. Optime hinc in deſcriptione hujus morbi addidit *Aegineta* (*b*), reſpirationem apoplecticis ſupereſſe; & peſſimum in hoc morbo ſignum eſſe, ſi reſpiratio intermittat, vel magna cum violentia fiat; uti videmus

(*y*) Galen. Defin. Medic. N°. 244. Charter. Tom. II. pag. 261. (*z*) De cauſis & ſignis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*a*) Ibidem. (*b*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mus in apoplecticis, quod circa mortem maximo cum ſtertore & valido pectoris motu reſpiratio peragatur. Patet etiam ex dictis, quare *Archigenes* (*c*) de hoc morbo ſcribens dixerit: *Utque abſolute dixerim, qui in hanc incidunt aegritudinem, ſenſu omnino carentes mortui vivunt.* Manifeſte enim apparet, quod ſic indicare voluerit, ſenſibus abolitis, vitales tamen functiones in hoc morbo ſupereſſe.

Interim tamen videtur *Hippocrates* quandoque apoplexiae vocabulo ſignificaſſe partis corporis ſingularis reſolutionem; uti apud *Aretaeum* & *Aeginetam* (*d*) notatur, quod crus apoplecticum dixerit factum fuiſſe. Celeberrimus *Wigganus*, cui pulcherrima editio *Aretaei* debetur cum optima verſione, in notis eruditiſſimis ad varias lectiones (*e*) monet, quod poſt longam & frequentem conquiſitionem Ἀπόπληκτον σκέλ☉ apud *Hippocratem* non deprehenderit. Sed ſunt tamen apud *Hippocratem* plura loca, ubi manifeſte pro particulari reſolutione apoplexia ſumitur (*f*).

Ex dictis patet, ſatis firmam Diagnoſin haberi, per quam Apoplexia ab aliis morbis diſtingui poſſit. Sed major difficultas eſt, ut certo diſcerni poſſit Apoplexia a ſomno profundo, cujus imaginem refert, & in quo omnes ſenſus & motus voluntarii ſilent. Verum quidem eſt, quod profundo etiam ſomno ſepultus homo plerumque excitari poſſit talibus, quae validiſſime ſenſuum organa afficiunt; Apoplexia correptus autem minime. Tamen quandoque laboribus, & diuturnis imprimis vigiliis, exhauſti homines, tam profundo opprimuntur ſomno, ut nullis fragoribus excitentur; imo ne quidem igne combuſtis corporis partibus a dolore evigilent. Strenuiſſimum bellatorem novi, qui in urbe obſeſſa per quadraginta & octo horas nullum ſomnum ceperat; tandem pallio involutus humi procubuit, medius inter bina tormenta bellica, ex quibus globi miſſiles majores projiciebantur continuo: tamen nec turba circumſtrepentium militum, nec horrendi & continui fere machinarum ignivomarum fragores illum a placidiſſimo ſomno, quo per decem horas fruebatur, excitare potuerunt. Vidi aliquot caſus, ubi, dum in lecto vaſa, ferventi aqua plena, ſub ſtragulis repoſuerant, ut ab acerrimo frigore homines ſe defenderent, crura miſerrime combuſta fuerant, abſque eo quod evigilaſſent per tantum dolorem, profundo tali ſomno ſepulti. Verum quidem eſt, quod ſani homines a profundiſſimo etiam ſomno ſponte evigilent, apoplectici autem pergant dormire, ſed agitur tantum de hac re, quomodo quis profundiſſime dormientem hominem ab apoplectico diſtinguere poſſit, dum & ſimiles ronchos imo de pectore ducit, & a tam validis cauſis ſenſus afficientibus excitari nequit. Idem adhuc magis verum eſt in ebriis hominibus: & hanc difficultatem videtur agnoviſſe *Hippocrates* (*g*), dum in loco, cujus alia occaſione ad §. 558. memini, dicit: *Si quis ebrius derepente obmuteſcat, con-*

(*c*) Aëtius Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 253. 254. (*d*) Locis modo citatis. (*e*) Aretaei pag. 493. (*f*) Aphor. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. Prorrheticor. Lib. II. Cap. X. Charter. Tom. VIII. pag. 819. Coacar. Praenotion. N°. 359. ibid. pag. 872. & N°. 477. ibid. pag. 879. (*g*) Aphor. 5. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 196.

convulſus moritur, *niſi eum febris corripuerit*, *aut ad horam perveniens*, *qua crapulae ſolvuntur*, *vocem edat.* Ubi apparet, quod Prognoſis certitudinem diſtulerit ad illud tempus, quo crapula ſolvi ſolet. Notat autem *Galenus* (*h*) in Commentariis ad hunc locum, quod *Hippocrati* ſatis conſuetum fuerit vocare obmuteſcentes illos, qui toto corpore privabantur ſenſu & motu, ſicque nominaverit integram affectionem ex uno ſymptomate. Tanto autem difficilius profundiſſimus ſomnus in ebriis ab apoplexia diſtinguitur, quia numeroſis obſervatis conſtitit, ſatis frequenter ſummam ebrietatem in lethalem apoplexiam abiviſſe. Manet ergo ſemper magna difficultas, ut ſomnus profundiſſimus in homine ſano ab apoplexia diſtinguatur ſignis certis: ſi tamen novimus diuturnas vigilias praeceſſiſſe, vel defatigationem ſummam, vel cauſas ebrietatis maximas, ſecuri magis ſumus, quod talis ſomnus naturalis ſit, non adeo morboſus. In apoplecticis etiam major rubor & facies magis turgida ſolet eſſe, & reſpiratio majori cum molimine plerumque peragitur, quam in hominibus ſanis dormientibus.

§. 1009. Accuratiſſima & multiplex valde obſervatio docuit, hunc morbum accidiſſe, quoties illae praegreſſae eſſent cauſae, quae potuerunt impedire integre, vel multum, effluxum liquidi cerebroſi ſpirituoſi in organa ſenſuum, motuumque voluntariorum, & viciſſim hujus refluxum ab his organis in ipſum ſenſorium commune; ſuperſtite interim cerebelloſi liquoris in cor, & naturalia reſpirationis organa, itu, & forſan reditu, aliquo, qui ad has functiones ſuſtinendas quodammodo ſufficiat.

Si conſiderentur illa, quae circa encephali functionem & uſum in Phyſiologia (*i*) demonſtrantur, patebit ſatis, ad ſenſuum & motuum voluntariorum in nobis exercitium requiri tenuiſſimi fluidi liberum iter ab encephalo per nervos ad organa ſenſuum & muſculos, ut cauſa muſcularis motus ad muſculos derivari poſſit, & mutatio ultimae ſuperficiei nervorum ſentientium ab objectis ſenſibilibus facta propagari valeat ad ſenſorium commune. Cum autem in apoplexia omnes ſenſus & motus voluntarii ceſſent, quidquid poterit impedire illud liberum iter ab encephalo per nervos ad muſculos, voluntatis imperio ſubjectos, & ſenſuum organa, erit ſufficiens apoplexiae producendae cauſa. Unde pulchre hunc morbum ſic deſcripſit *Aegineta* (*k*): *Communi nervorum principio affecto*, *& inde omnibus corporis partibus perdentibus motum ſimul & ſenſum*, *apoplexia morbus vocatur.* Illud autem commune nervorum principium hodie a Medicis ſolet vocari ſenſorium commune; quo nomine intelligitur illa corporis pars, unde omnes nervi, ſenſibus & motibus voluntariis ſervientes, ſuam ducunt originem.

Quamvis in apoplexia ſileant motus voluntarii, ceſſentque a ſuis functionibus

(*h*) Ibidem. (*i*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 284.
(*k*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

bus ſenſuum organa, ſuperſunt tamen plurimi adhuc motus in corpore. Cordis & arteriarum actio manent, & plures, quae inde pendent, ſecretiones, ſalivae, muci, urinae &c. Reſpiratio pergit, uti & motus inteſtinorum periſtalticus. Verum omnia illa fiunt in noſtro corpore, nobis etiam non conſciis, uti notum eſt; nec voluntas directo paſſim imperio in hos motus agit, ut illos augeat, minuat, ſiſtat, moderetur &c. Unde merito concluſerunt Celeberrimi Medici, motus illos vitales dictos & ſpontaneos, aliam originem habere, quam priores, qui nobis conſciis fiunt, & voluntatis imperio plane ſubjacent.

Cum autem conſtiterit numeroſiſſimis obſervatis, in vulneratis hominibus (de quibus vide illa, quae in Capitis vulnerum hiſtoria habentur) cerebro inſigniter laeſo, vel compreſſo, turbari & aboleri ſenſuum exercitia & motus voluntarios, ſuperſtite adhuc vita, & plurimis motibus, qui nobis inſciis fiunt; ſtatuerunt Medici, commune nervorum, ſenſibus & motibus voluntariis ſervientium, principium, ſive ſenſorium commune, in cerebro ſedem ſuam habere. Uti enim pulcherrime notavit *Galenus* (*l*): in ſenſuum organis mutatio quidem fit a rebus ſenſibilibus, ſed illius mutationis perceptio non fit in ſenſuum organis, ſed in cerebro; unde dicit: *Ipſum namque cerebrum ſenſorium organum a natura factum non eſt, ſed ſenſoriorum ſenſorium.*

Praeterea per eadem obſervata conſtat, illud ſenſorium commune citius laedi, facilius deſtrui, quam alteram illam partem encephali (qualiſcumque illa demum fuerit), unde motus illi vitales & ſpontanei pendent. In graviſſimis enim capitis laeſionibus per contuſiones, vulnera &c., ſaepe per plures dies apoplectici jacent homines, antequam moriantur: opii largior doſis, vini generoſi ingurgitatio, tollunt pro quodam tempore omnes actiones animales, dum vitales & ſpontaneae perſtant, & increſcunt. Quin imo ipſa ſanitas poſcit, ut quotidie per plures horas ceſſent ſenſus & motus voluntarii, auctis interim functionibus vitalibus, naturalis ſomni tempore. Cerebellum autem, mole minus quam cerebrum, firmioris compagis, ſitu ſuo, & expanſo durae matris velo, tutius defenſum contra externarum cauſarum impetum quam cerebrum, credebatur eſſe illa pars corporea, cujus integritas requirebatur, ut motus illi vitales & ſpontanei perennarent abſque ulla intermiſſione. Experimenta in vivis animalibus capta (vide §. 170. 1.) videbantur evincere omnino hujus rei veritatem. Ideo non ſine ratione ſtatuebatur, quod in apoplexia liquidi cerebroſi ſpirituoſi effluxus in organa ſenſuum motuumque voluntariorum impediretur integre vel multum, ſuperſtite interim cerebelloſi liquoris in cor & naturalia reſpirationis organa itu & forſan reditu aliquo.

Interim tamen fide digniſſima celeberrimorum Virorum obſervata & experimenta, poſtmodum inſtituta, videntur docere, cerebellum inſigniter laedi poſſe, vita non tantum ſuperſtite, ſed etiam actionibus vitalibus non admodum laeſis. In juvene, qui decimo quarto die morbi acuti perierat, invenie-

(*l*) De Symptom. cauſis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 61.

niebatur abſceſſus magnus in dextro lobo cerebelli, qui duas tertias partes ſubſtantiae cerebelli conſumſerat: pulſus tamen & reſpiratio fuerant ſatis bona, morbi tempore; ſed paralyſis dextri lateris obſervabatur ante mortem (*m*). Plura talia obſervata diſſectis cadaveribus facta, & experimenta in vivis animalibus inſtituta, apud *Celeberrimum Senac* (*n*) habentur, quae docent, cerebello ſoli vitalium motuum originem non poſſe adſcribi.

§. 1010. Quae cauſae omnes recenſitae ab Obſervatoribus in aliquas claſſes redigi poſſunt in commoda Praxios.

1. Nativa corporis fabrica, Caput magnum; Collum breve, & ſaepe ſex modo vertebris extructum; Corpus valde craſſum & pingue; Temperies plethorica; Cacochymia pituitoſa multum excellens.

Cum in Phyſiologicis evidenter probetur, ad integritatem functionum, quae a cerebro pendent, requiri debitam copiam liquidi ſani per vaſa determinato impetu moti, ut inde fiat ſecretio fluidi ſubtiliſſimi, quod per nervos movetur ad organa ſenſuum & motus inſtrumenta; patet ſatis, multiplices admodum poſſe eſſe cauſas, quae integre tollere, vel multum impedire poſſunt hujus fluidi ſecretionem, & liberum per ſtamina nervoſa motum, ſicque apoplexiam producere. Omnia enim, quae vaſa comprimunt, vel illorum cohaeſionem ſolvunt; omnia vitia humorum, per quae a ſanitatis legibus degenerant in cacochymias varias; copia & impetus humorum nimis aucta vel minuta; poſſunt huic morbo originem dare; quae ergo in claſſes quasdam redigi merentur, ut ordine inveſtigari poſſint, & indicationi curatoriae, inde deducendae, ſervire.

Caput magnum &c. Quanta ſit ſtaturae corporis in variis hominibus diverſitas, notum eſt: verum obſervatur, femorum & crurum longitudinem variam, uti & colli, pro maxima parte, illam ſtaturae diverſitatem producere: truncus enim corporis ſaepe eandem menſuram habet in binis hominibus, quorum unus alterum pedis & ultra longitudine excedit. Quo autem collum longius eſt, eo magis cor a baſi cranii diſtat. Cum autem motus, ſanguini per cordis ſyſtolen conciliatus, & dilatatio arteriarum a ſanguine impulſo, validiores ſint prope cor, quam in partibus remotioribus a corde; patet ſatis, eo validius urgeri ſanguinem per vaſa cerebri, eo magis diſtendi haec vaſa, caeteris paribus, quo cor capiti magis propinquum eſt; praecipue cum per magnos ſatis ramos recto decurſu ſanguis ad caput feratur. Hinc notatur in Phyſiologicis (*o*), carotides & vertebrales arterias, ubi ad baſim cerebri appellunt, ita diſponi, ut impetus ſanguinis, per haec vaſa moti, minuatur, ne mollis encephali ſubſtantia a nimis valido hoc impetu laederetur. Unde patet, quare collum breve merito habeatur pro cauſa praediſponente

(*m*) Novelle Literarie 20. Marzo 1750. N°. 12. pag. 179. (*n*) Traite de la ſtructure du Coeur Tom. I. Liv. II. Chap. VII. pag. 428. &c. (*o*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 235.

nente ad apoplexiam; uti & obſervationes quotidianae confirmant, talibus frequentius hunc morbum contingere; & ſemper in his faciem magis rubram & turgidam fere videmus ob eandem rationem. Ideo etiam videntur tales homines caput magnum habere, ſed ſaepe fallaci ſpecie ob turgidam & inflatam faciem, cum magnitudo capitis proprie a cranii capacitate dependeat, & cranium magnum ac capax, maxime verſus occiput, inter ſigna optimi habitus, & longaevitatis indicia, merito habeatur (*p*).

Corpus valde craſſum & pingue. Conſtat ex Phyſiologicis, per actionem conſpirantem omnium viſcerum chylopoieticorum ex ingeſtis in homine ſano educi omne ſolubile, ſolidis partibus per alvum exeuntibus. Dum autem hoc fit, oleum pingue ingeſtorum ſeparatur a reliquis, & chylum pinguem facit, qui per vaſa cum ſanguine fluens & mammarum fabrica inde ſeparatus lac vocatur, ſponte cremorem pinguem praebens, dum emulctum in vaſe quieſcit. Oleum autem illud pingue, & copioſum quidem, miro modo latere poteſt, dum aliis partibus unitum, & imprimis ſalinis, ſaponis ſpeciem conſtituit, uti fit in omnibus vegetabilium ſuccis. Ex gramine, quod adeo macilentum videtur, & aqua, quotidie vacca lac conficit, quod tantam copiam pinguis butyri largitur; unde per ipſam chylopoieſin in hoc animali extricatur ex gramine illud pingue, quod prima fronte nemo facile tanta copia ibi adeſſe crederet. Ubi vero in bove, vel in vacca uberibus exſiccatis, illud pingue manet in corpore, intra paucos menſes mirum in modum pingueſcunt haec animalia, ſi laetis paſcuis verſentur, & nullis laboribus fatigentur. Idem jam in corpore humano contingit, & per chylopoieſin opimum illud pingue ab ingeſtis ſeparatur, pulcherrimis uſibus ſerviturum. Notum enim eſt, tunicam celluloſam, in qua pingue illud colligitur, omnibus muſculis inſterni; imo ſingulas horum fibras ambire, ut facilem mobilitatem & flexilitatem debitam illis ſervet: ita & oſſium majorum cavis recondita pinguis medulla articulorum mobilitati proſpicit, & ligamentorum, oſſa articulata nectentium, laxitatem requiſitam conſervat. Magnum ergo uſum habet pinguedo ad facilitandos muſculares motus, & a muſculis motis agitata, attenuata, venas denuo ingreditur, ac circulantibus humoribus miſta, per urinas & ſudores exit de corpore, uti certis experimentis conſtat. Valido labore victum parantes homines pingui ſudore rigida induſia habent, urinamque emingunt ruberrimam; nec pingueſcunt facile, licet voraces etiam fuerint. Ubi autem valida viſcera chylopoietica ex ingeſtis copioſum tale pingue ſeparant, nec per motum corporis diſſipatur, tunc illud incipit accumulari, membranam celluloſam diſtendere, ejusque molem immaniter ſaepe augere. Cutis quidem cedit ſenſim, & a muſculis ſuppoſitis removetur, ſed tamen reſiſtit; unde a pinguedine accumulata omnia ſuppoſita comprimuntur, & vaſa arctantur. Hinc pulſum minus validum in obeſis obſervant Medici; & Chirurgi difficilem in illis venae ſectionem experiuntur; non tantum quia ſub denſa pinguedine demerſae haerent venae, verum etiam, quia exiliores ſunt.

(*p*) Ibidem §. 885. 5.

ſunt. Si jam ſimul conſideretur, omentum in obeſis immani pinguedinis mole ſaepe diſtendi, & omnia abdominalia viſcera comprimere, patebit ſatis, ſanguinis tranſitum per aörtam deſcendentem, ejusque ramos, minus liberum eſſe. Nec parva certe haec nimis pinguis omenti compreſſio eſt; qua vicina impedit, cum & ſterilitatem ipſam in foeminis ab hac cauſa *Hippocrates* (*q*) deduxerit, dicens: *Quod ſi praeter naturam craſſior evaſerit, utero non concipit: omentum enim craſſius incumbens uteros comprimit, neque geniturâm ſuſcipere ſinit.* Idem in Aphorismis (*r*) habet, & ibi addit, quod tales obeſae mulieres nunquam praegnantes fiant, niſi prius attenuentur.

Cum ergo in admodum obeſis omnia vaſa corporis comprimantur a pinguedine accumulata; in cranio tamen nulla pinguedo obſervetur, vel ſaltem rariſſime, & parca admodum copia circa ſinus durae matris; patet ſatis, nimis impleri vaſa encephali, dilatari, minora vaſa comprimi, ſicque functiones cerebri ſenſim magis magisque impediri: Hinc incipiunt fieri hebetes, torpidi, obliviosi, ſomnolenti; ſenſuum omnium acumen in illis minuitur; tandemque, obruto nimia plenitudine cerebro, vel & ruptis vaſis, apoplectici moriuntur. Sic de Ptolemaeo, Aegypti rege, *Juſtinus* (*s*) refert, *Segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcente, ut non ſolum regiae majeſtatis officia intermitteret, verum etiam ſenſu hominis nimia ſagina careret.* Mirum magis eſt, quod apud *Varronem* (*t*) legitur, de ſue, *quae, prae pinguetudine carnis, non modo ſurgere non poſſet, ſed etiam ut in ejus corpore ſorex, excſa carne, nidum feciſſet; & peperiſſet mures.* Omnium maximum diſcrimen adeſt, ubi illa pinguedinis copia in admodum obeſis, per calorem ſubitum, motum validum corporis, vel febrim natam, ſoluta, attenuata, venas ingreditur, & ſanguini miſcetur, ſicque humorum circulantium quantitas augetur ſubito, & brevi lethalis apoplexia ſaepe ſequitur, ruptis a nimia tali & ſubita repletione vaſis. Hinc monuit *Hippocrates* (*u*); *Natura admodum craſſos celerius interire, quam graciles*, uti alia occaſione ad §. 693. notavi, ubi de calore febrili ob molem movendorum ſubito auctam dicebatur.

Temperies plethorica. Quando nimia quantitas ſanguinis rubri adeſt in corpore caeterum ſano, tunc plethora vocatur (vide §. 106. α.). Quamvis autem omnes functiones a plethora laedi poſſint, obſervatur tamen, imprimis turbari illas, quae ab encephalo pendent: Plethorici enim ſomnolenti fiunt, torpidi, vertiginoſi; & niſi tollatur illa ſanguinis abundantia per ſpontaneas vel arte factas evacuationes, periculum apoplexiae imminet. Ratio autem haec videtur eſſe: ſanguis ruber naturaliter non invenitur quidem in cortice cerebri, ſed in vaſis piae matris, omnibusque hujus proceſſibus, qui ſe ubique inter corticem, ipſamque medullam, inſinuant: dum ergo omnia vaſa ſanguinea in plethoricis nimio ſanguine diſtenta turgent, dilatabuntur & haec vaſa:

(*q*) De Natura muliebri Cap. XIX. Charter. Tom. VII. pag. 690. (*r*) Aphor. 46. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 222. (*s*) Hiſt. Philipp. Lib. XXXIV. Cap. II. pag. 621. (*t*) De re ruſtica Lib. II. Cap. IV. pag. 268. (*u*) Aphor. 44. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 83.

vaſa : Verum cranii cavum exactiſſime repletur contento encephalo, & oſſa cranii in adultis cedere nequeunt; adeoque repletis plus ſolito vaſis ſanguineis, reliqua vaſa, tenuiores humores ferentia, debebunt anguſtari & comprimi, adeoque functiones encephali turbari; uti & alia occaſione ad §. 112. 1. notavi. Omnia autem haec mala augentur, ſi epulis, vino generoſo ingurgitato, ira ſubita, calore aëris magno, aut corporis exercitiis validis, in plethoricis rarefiat ſubito ſanguis, & vaſa magis diſtendat. Hinc toties obſervatum fuit, plethoricos, medias inter epulas, vel & ira excandeſcentes, apoplecticos cecidiſſe.

Cacochymia pituitoſa multum excellens. Cum ſubtiliſſimi illius liquidi, quod per nervos movetur, ſecretio fiat a ſanguine arterioſo per arterias carotides & vertebrales in encephalon delato, requiritur ad debitam horum elaborationem, ut ſanguis habeat dotes in ſanitate requiſitas. Verum in cacochymia pituitoſa degenerat ſanguis ab illa conditione, quam in ſanitate poſſidet, & minus aptus redditur, ut per encephali fabricam inde ſpiritus nervoſi elaborari poſſint; unde & videmus tali cacochymia laborantes languere, & motus muſculares cum difficultate exercere. Interim tamen languidam illam & deſidem vitam trahunt diu, nec tam cito apoplexia ſequitur, ac quidem in obeſis & plethoricis. Unde additur in textu multum excellens : quando nempe adeo invaluit pituitoſus ille ſanguinis lentor, ut in vaſis encephali haerere omnino incipiat, ſicque vel integre, vel ſaltem pro maxima parte, ſecretio ſpirituum impediatur. Verum de hac cacochymiae ſpecie adhuc quaedam ſequenti numero dicenda erunt.

2. Quaecunque ſanguinem, lympham, materiem ſpirituum ita mutant, ut per arterias cerebri libere ire non poſſint, ſed impacta haereant: talia ſunt ſaepe α. polypoſae in carotidibus, vertebralibusque arteriis concretiones, ſive circa cor primo, ſive intra ipſum cranium factae.; quae cordis palpitatione, pulſu inaequali, vertigine, ſcotomia, frequentioribus, & ad auctum motum caloremve increſcentibus, ſe manifeſtant. β. ſpiſſitudo inflammatoria cruoris; quam docent febris acuta continua, phrenitis, dolor capitis ingens, inflammatorius, diu praegreſſa; tum omnia ſigna, quae oriuntur a ſanguine, qui impeditus ire per vaſa cerebri, eo majore copia, & impetu per ramos carotidis alios ruit, unde rubor, tumor, inflammatio oculorum, cum lachrymis excuſſis, faciei, & colli. γ. craſſa, glutinoſa, pituitoſa iners ſanguinis totius natura; unde ſenibus, catarrhoſis, frigidis, humidis, pallidis, leucophlegmaticis, hic morbus admodum familiaris; quin & praeſagitur iis futurus jam ante adventum ſuum, per otia, hebetudines, ſomnolentiam, pigritiam ad motus quoſcunque, vocem ſolito tardiorem, tremores, ſtertores, incubos, oculos pallidos, turgidos, humentes, caliginoſos, vomitum pituitae frequentem, vertigi-

tigines, reſpirationem ad minimos motus anheloſam, cum narium pinnis compreſſis, omnes cauſae, unde glutinoſum iners ſit, accumulatur (69. ad 75.).

Hoc numero recenſentur illae cauſae, quae apoplexiam faciunt vitio humorum non potentium tranſire libere per vaſa cerebri. Obſervata autem docuerunt, ad tres ſpecies poſſe reduci humorum illam nimiam ſpiſſitudinem: ad polypoſas nempe concretiones, ſpiſſitudinem inflammatoriam, & pituitoſum lentorem. Singulis autem his ſubnectuntur ſigna Diagnoſtica, quibus a reliquis diſtingui poſſunt, quod imprimis ſervit, ut recta medendi methodus inveniri queat.

α. De polypoſis illis concretionibus ſanguinis, illarumque cauſis & origine, antea ad §. 52. dictum fuit; patuitque tunc, illas imprimis in corde & majoribus vaſis circa cor inveniri. Pluribus obſervationibus conſtitit, polypos illos quandoque adnaſci cordis columnis carneis, forte & poſtea inde ſeparari & una cum ſanguine in arteriam pulmonalem, aut aörtam, ejusque ramos majores propelli, illosque vel anguſtare multum, vel & integre occludere. Ter vidi in cadaveribus ramoſos tales polypos, qui per aörtae truncum & ramos ejus ſuperiores propagines emiſerant: fateor ſatis molles adhuc fuiſſe, & forte circa mortem, vel & poſt mortem tantum natos. Verum ex illis quae ad §. 52. habentur patet, quod & vitae tempore tales concretiones ramoſae fieri poſſint; quae ſi carotidibus & vertebralibus arteriis impingantur, cerebri functiones turbare valent, & penitus abolere, ſi omnem omnino aditum ſanguinis arterioſi ad encephalon impediant. Apud *Petrum Salium Diverſum* (*w*) habetur obſervatio practica, quae hoc confirmare videtur. Puella enim quartum decimum annum agens capitis gravitatem, anxietates, vertiginem paſſa per unum diem, ſubito perit die ſequenti: in cadavere nihil praeternaturale in cerebro detectum fuit, ſed in arteria magna, & vena cava, ſanguis ita coaluerat, ut *apprehenſo illius ſanguinis concreti altero principio, totus ſanguis coalitus ita integer ex vena & arteria educeretur, perinde ac gladius ex vagina extrahi ſolet.* In hoc enim caſu laeſio functionum cerebri, praegreſſa mortem, videtur adſcribi debere concretioni polypoſae, liberum ſanguinis iter ad encephalon impedienti. Cum autem Carotides ſub baſi cerebri arteriis vertebralibus, & mutuo emiſſis ramis, uniantur, adeoque non poſſit aditus ſanguini ad encephalon impediri abſolute, niſi quatuor illae arteriae ſimul polypoſis talibus maſſis obſtruerentur; patet ſatis, raro a tali cauſa apoplexiam contingere: una alterave ex his arteriis obſtructa ſic, & impervia reddita, turbabuntur quidem actiones cerebri, ſed non abolebuntur integre, uti in exquiſita apoplexia fit. Si autem polypus aörtam ſic obſtrueret, ut impediretur ſanguis ingredi ramos aörtae ſuperiora petentes, ex ipſa curvatura aörtae de corde egredientis oriundos, potius ſubita mors a lethali ſyncope ſequeretur, quam apoplexia; niſi in tali caſu, ubi polypoſa talis maſſa haereret appli-

(*w*) De febre peſtilenti & affectib. particular. &c. Cap. IV. pag. 238.

plicata parti ſuperiori curvaturae aörtae, ſicque impediret ingreſſum ſanguinis per ramos ſuperiores, dum interim, non occupans totum aörtae cavum, relinqueret adhuc aliquod ſpatium ſanguini per aörtae truncum verſus inferiores corporis partes. Sponte autem patet, quam raro talis caſus contingere poſſit. Neque credo, certa fide conſtare, in arteriis encephali intra ipſum cranium tales polypos natos fuiſſe, qui ſanguinis motum impediverint omnino.

Polypos autem in cordis cavis, vel majoribus vaſis circa cor, haerere novimus, ex palpitatione cordis perpetua, pulſu omni modo inaequali & ſaepius intermittente, quia impedimentum ſanguini, cor ingreſſuro, vel ex corde expellendo, naſcitur, tuncque neceſſario turbatur cordis actio & pulſuum rythmus. Confirmatur haec Diagnoſis, ſi omnia haec ſymptomata increſcant aucto motu, vel per calorem rarefacto ſanguine: placido enim motu dum ſanguis per vaſa fertur, haec obſtacula praeterlabi poteſt adhuc utcumque; verum aucta celeritate, vel rarefacto ſanguine, non ſufficit ſpatium adhuc liberum in cavis cordis vel vaſis, ut abſque impedimento ſanguis moveri poſſit. Vidi tales miſeros aegros, qui quieſcentes omnino ſatis adhuc commode agebant; verum ubi in lecto corpus erigere vel circumvertere tentabant, ſumma ilico anxietate corripiebantur, & quandoque in Syncopen incidebant. Sic etiam facile diſtinguuntur palpitationes cordis, & pulſuum inaequalitas, a polypis productae, a ſimilibus malis, quae in hyſtericis foeminis a ſola perturbatione animi obſervantur frequenter: in his enim, ubi compoſitae ſunt illae turbae, evaneſcunt brevi omnia haec mala, nec a motu corporis aucto reſuſcitantur, dum ſemel ſiluerunt.

Si jam una cum his ſignis polypi adſit ſimul vertigo, ſive apparens omnium objectorum rotatio, qui eſt primus & leviſſimus vertiginis gradus; aut ſcotomia, dum aucto malo tenebricoſa vertigo fit, ubi, una cum hac apparente rotatione, caligine quaſi circumfuſa viſus obſcuratur; tunc novimus, polypoſum illud obſtaculum impedire liberum motum ſanguinis per arterias verſus encephalon. Uti enim alio in loco (vide §. 267.) monui, omnes fere capitis morbi a vertigine incipiunt, &, dum curantur, pro ultimo ſymptomate adhuc vertiginem relinquunt.

β. Sanguinem ſanum ſponte ſua in concretionem pronum eſſe, notum eſt; illamque concretionem impediri jugi illius per vaſa motu. Verum invenitur in hominibus fortibus & robuſtis, exercitatam imprimis ſi vitam egerint, ſanguis longe denſior, & firmius concreſcens: ubi jam haec ſanguinis denſitas augetur eo usque ut difficilius tranſire poſſit per ultimas arteriarum anguſtias, vel & ibi haerere incipiat, tunc vocatur ſpiſſitudo inflammatoria cruoris. Hanc autem ſanguinis ſpiſſitudinem major calor comitatur; uti in *Capitulo de Inflammatione* pluribus dictum fuit; ſicque diſtinguitur a pituitoſo frigido ſanguinis lentore, de quo ſequenti numero dicetur. Ubi jam talis ſanguis inflammatorius incipit haerere immeabilis in vaſis encephali, omnes effectus inflammationis ſequuntur, febris acuta, dolor moleſtus &c. Dolor autem ille capitis potiſſimum videtur fieri a meningibus inflammatis, cum cerebri cortex vix multum dolere videatur (vide §. 772.). Verum cerebri functiones tunc miro

miro modo turbantur, & ferox illud perpetuumque delirium naſcitur, cum febre acuta comite; uti in Phrenitidis hiſtoria dictum fuit. Aucto hoc malo, vaſis inflammatorio ſanguine diſtentis & tumentibus, vicina minora comprimentibus, impeditur liber tranſitus humorum per vaſa, & ſummis illis furoribus ſuccedit ſomnus profundus (vide §. 774.) ipſaque tandem apoplexia, brevi lethalis. Magna ergo cura attendendum eſt ad illa ſigna, quae docent illud malum metuendum eſſe; ut praecaveatur, cum raro vel nunquam curetur apoplexia, ubi ab hac cauſa ortum duxit. Imprimis autem hoc cognoſcitur, a rubore & tumore omnium illarum partium, quibus carotis externa ſanguinem adfert: quo magis enim impeditur tranſitus in carotidis internae ramis, per encephalon diſtributis, eo plus urgentur carotidis externae propagines per partes capitis exteriores diſtributae. Videantur illa, quae in Commentariis §. 741. & §. 772. de hac re dicta fuerunt.

γ. Antea ad §. 43. notatum fuit, partem ſanguinis craſſiſſimam, rubram nempe in arteriis & venis majoribus naturaliter tantum haerentem, momentum motus ad vitam & ſanitatem requiſiti a corde & arteriis recipere, & reliquis partibus communicare. Unde ſimul ac illa pars rubra incipit deficere in ſanguine, omnia languent & torpent, & naturalis corporis calor multum minuitur. Manifeſte hoc patet in virginibus Chloroſi laborantibus, in quibus pallor ille adeſt ob defectum ſanguinis rubri; ſed & ſimul languor, & tarditas ad omnem motum muſcularem, & paſtacea quaſi tumidi corporis mollities. Simulac per uſum limaturae ferri inſtauratur haematopoieſis, & incipit gratus rubor redire genis, mox redeunt vires, & alacres motu corporis delectantur, quem antea moleſtiſſime ferebant. Requiritur ergo ad debitam ſubtiliſſimi liquidi ſecretionem per fabricam encephali ſanguis ruber bonus, a quo & caloris diſtributio aequabilis per omnes partes corporis pendet. Cum autem vaſa conſtituentia corticem cerebri in ſanitate non admittant ſanguinem rubrum, & multo minus adhuc medullae encephali ſtamina, tota haec moles caret illa cauſa excitante calorem noſtrum, nempe motu & attritu partis rubrae ſanguinis ad vaſa reſiſtentia. Supplet autem hunc defectum pia mater, vaſis ſanguineis refertiſſima, cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam, & nervos inde egreſſos, ambiens non tantum, ſed & profunde deſcendens intra ſulcos & gyros cerebri: & ejusdem piae matris propagines, plexus dictos choroideos in fundo ventriculorum cerebri poſitos conſtituens, ut & ibi calor aequabilis conſervetur. Praeterea notum eſt, per ipſam medullam cerebri vaſa ſanguinea tranſire; uti docent injectiones, & puncta rubra in diſſecta medulla cerebri conſpicua: & per ipſam ſubſtantiam medullarem nervi optici vas ſanguineum tranſit. Ubi ergo debita copia ſanguinis rubri adeſt in his vaſis, tota encephali moles naturali calore fovetur, & ſecretio ſubtiliſſimi liquidi a ſanguine debito modo perficitur. Ubi vero deficit ſanguis ruber, tenuiora liquida fluunt per vaſa; verum deficit, vel ſaltem minuitur vis propellens liquida haec; hinc accumulantur in vaſis, non propelluntur. Sed arteriae exhalantes tenuiſſimum vaporem in ventriculos cerebri eructant, uti & inter membranarum cerebri ſibi mutuo contiguas ſuperficies, ſicque debitam

mollitiem & flexilitatem harum partium ſervant, & concretionem impediunt: hunc autem vaporem, ex arteriis expulſum, venae bibulae iterum reſorbere debent, caeteroquin fieret ſtagnatio & accumulatio illius exhalantis liquidi. Calor autem a ſanguine rubro per totum corpus diſtributus primaria cauſa eſt, quae hanc reſorptionem promovet, dum impedit, ne illud exhalans condenſari poſſit, & ſub aquae forma colligi in illis cavis vel membranarum interſtitiis. Sic videmus abdomine vivi animalis aperto, exire roridum & calidum vaporem, qui aliquot horis poſt mortem, frigefacto jam cadavere, ſub forma liquidi in cavo abdominis reperitur. Ita & in ſenibus illud, quod per arterias exhalantes in cava narium exit, non difflatur in auras vaporis forma, ſed condenſatum, de naribus guttatim depluens, foedum illud ſenile ſtillicidium facit, quia debilis vis vitalis in ſenio provecto per vaſa, jam nimis rigida, non valet ad extrema corporis usque calorem propagare. Ubi jam in vulneratis, vel abortientibus foeminis, ſubito fit magna jactura ſanguinis, fit ilico debilitas ſumma; & ſi liquida copioſa talibus ingerantur, repletur corpus humoribus tenuioribus; ſed, deficiente calore & languentibus viribus motricibus, hi ſtagnant & accumulantur in cavis corporis, & imprimis in locis remotiſſimis a corde, id eſt, circa extremos pedes, unde ſolent tumores hydropici, a tali cauſa nati, incipere, & ſenſim aſcendere. Si vero ſenſim minuatur pars rubra ſanguinis, ut in Chloroſi & Leucophlegmatia fit, tunc oritur languor lentiſſime ſubrepens, ſucceſſive auctus ad ſummam debilitatem usque. Accumulari jam in cavo cranii pariter ſic aquoſum humorem, & premendo encephalon apoplexiam producere, obſervationes medicae teſtantur. *Columbus* (*x*) ſequentia habet: *Diſſecui non ſemel, qui ob fortem apoplexiam obierant, in quorum cerebro magnam aquae copiam reperi, perſpicuam quidem, ſed glutinoſam.* Inter duram & piam matrem ſerum copioſum invenit *Wepferus* (*y*) cum impetu proſiliens, dum pertundebatur dura mater, & tota cerebri & cerebelli ſuperficies quaſi gelatina quadam videbatur obſita, qua cultello laeſa, ſerum exſtillavit ſimile illi, quod inter duram & piam matrem accumulatum fuerat. Videtur autem tunica Arachnoidea, piae matri incumbens, & multis in locis fibrillis nexa, celluloſae tunicae ſpeciem referre, & dum inter hanc & piam matrem lympha accumulatur, gelatinae formam habere, ex qua pertuſa exit contenta lympha. In cadavere Illuſtriſſimi & Strenuiſſimi viri non tantum inter duram matrem & piam invenit ſeri copiam *Celeberrimus Schwencke* (*z*), verum & pia mater in veſiculas limpidas, hydatides fingentes, elevata conſpiciebatur, & his veſiculis pertuſis ſeri inſignis quantitas prorupit; ſimulque tunc patuit, membranam piam in parte ſuperiori utriusque lobi cerebri fere ubique ſeparatam fuiſſe, & laxae cortinae inſtar fluctuaſſe. Aliquoties & ipſe vidi in cadaveribus ſimilia, & ſemper habuerunt ante mortem functiones cerebri laeſas, licet non omnes, in quorum encephalo haec videram, apoplectici perierint. In ventriculis cerebri & in ipſa theca vertebrarum pariter

(*x*) De re Anatom. Lib. XV. pag. 265. 266. (*y*) Hiſtor. Apoplect. pag. 16. & 344. (*z*) Rari caſus Explicat. Anat. Medic. pag. 27.

ter obſervatae fuerunt tales aquoſae collectiones (*a*).

Verum cum illa lymphae accumulatio ſenſim fiat, hinc lente creſcunt ſymptomata, quae cerebri functiones laeſas demonſtrant, & per plures menſes, imo & annos quandoque, aegri his affliguntur, antequam ſequatur apoplexia; imo quandoque aliis morbis pereunt, antequam tanta copia lymphae accumulata fuerit, ut comprimendo cerebrum penitus tollat omnes ejus functiones. Cum e contra, ruptis vaſis & effuſo ſanguine, ſtatim apoplexia plerumque ſequatur; uti patebit N°. 4. hujus paragraphi. Unde notavit *Aretaeus* (*b*) de hoc morbo, quod repente invadere quidem ſoleat, ſed *nonnunquam etiam habet praelonga initia*, *gravitatem*, *motum difficilem*, *torporem*, *frigoris ſenſum &c.* Quaedam tamen obſervationes practicae docuerunt, & ſatis ſubito quandoque talem ſeroſam illuviem caput inundare, & apoplexiam cito lethalem producere, abſque eo quod ſigna illa obſervata fuerint, in textu enumerata, quae lentam collectionem in encephalo comitari ſolent. In ſene enim ſexaginta quatuor annorum, homine plebejo, ſed ingenioſo, duro & quotidiano labore victum quaerente, circa meridiem ſubita apoplexia mortuo, cum toto matutino tempore idem fuerit in opere & ſermone ac ante, invenit *Wepferus* (*c*) in cavo cranii ſeroſam colluviem copioſam inter duram & piam matrem, inter hanc & cerebrum, in ventriculis cerebri, & imprimis in quarto ventriculo, ſub baſi cerebri, & in theca vertebrarum, ubi ſpinalis medulla reconditur. Hiſtoria morbi interim nulla memorat ſymptomata, quae laeſas fuiſſe antea cerebri functiones docent: habitum cachecticum & tumidum habuerat, & ſolitae crapulae frequentius indulſerat pauco ante mortem tempore; nonnunquam & ſitibundus frigidam affatim hauſerat: unde conſtat ſatis, abundaſſe quidem aquoſam cacochymiam in homine, ſed debet tamen ſubita cauſa acceſſiſſe, quae faceret, ut omnia haec loca tam cito inundarentur; vixque videtur veroſimile, hoc abſque ruptura vaſorum factum fuiſſe, cum nulla ſigna ſenſim accumulatae lymphae praeceſſerint.

In literatis viris, ſedentariam vitam degentibus, dum libris impalleſcunt, frequenter a tali cauſa oritur apoplexia; ſed lente & per gradus increſcere ſolet morbus. Primo enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebeſcere, memoria vacillare; ſomnolenti fiunt, ſtupidi, & ſaepe diu in hoc ſtatu manent, antequam moriantur. Vidi non ſine magna commiſeratione eruditiſſimos viros, & de re literaria quam optime meritos, ſibi ipſis quaſi ſupervixiſſe per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandemque apoplecticos periiſſe.

Verum & per glutinoſam inertem cacochymiam, de qua actum fuit §. 69. & ſequentibus, ſic degenerare poteſt ſanguis, ut non praebeat aptam materiam, unde ſubtiliſſimum fluidum poſſit ſecerni; uti ad primum hujus paragraphi numerum dictum fuit. Ideo §. 72. defectus ſubtiliorum in ſanguine, & minimorum canalium coalitus, inter effectus talis cacochymiae nume-

rati

(*a*) Vide loca Wepferi modo citata. (*b*) Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (*c*) Hiſtor. Apoplect pag. 428.

rati fuerunt. Cum autem in ſenibus plurima vaſa minima aboleantur (vide §. 55.) & mucoſo frigido lentore ſanguis abundet; hinc illis apoplexia, ab hac cauſa nata, ſatis frequens eſt; & *Hippocrates* (*d*) ſenectutis morbos recenſens pulchre notavit pleraque mala, quae talem apoplexiam praecedere ſolent; ita enim habet: *Senibus autem ſpirandi difficultates, & catarrhi tuſſiculoſi, ſtranguriae, dyſuriae, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiae, malus corporis habitus, totius corporis pruritus, vigiliae, alvi, oculorum & narium humiditates, viſus hebetudines, glaucedines, auditus graves.*

Sed & atrabilaria cacochymia poteſt ſanguinem ineptum reddere, ut debita inde ſpirituum copia ſeparetur. Ubi enim in ſanguine mobiliora, diſſipata per quaſcumque demum cauſas, reliquerint immobiliora unita, tunc ſanguis lenteſcere incipit, non quidem tenacitate inflammatoria, ſed picea quaſi, quae oleoſa, tenaci, & terreſtri materia ſanguinis conſtat, ſimul arcte unitis; uti poſtea pluribus dicetur *in Capitulo de Melancholia.* Ubi jam talis atrabilaria tenacitas totum ſanguinem infecit, tunc haerere incipit quandoque in vaſis cerebri, illa varicoſa reddit diſtendendo; ſic minora vaſa comprimuntur, dum ſimul talis ſanguis nec continet aptam materiam pro ſecernendis ſpiritibus, nec facile dimittit fluidiorem ſui partem arcte haerentem ſpiſſiori. Unde videmus in melancholicis inveteratis, ſolum humorum circuitum adhuc tantum fieri per majora vaſa, cum pulſu tardo, frigore totius fere corporis: vix comedunt, vix bibunt, & ſtupidi jacent, nullis amplius turbantur curis, cum antea moeſti & anxii ſiniſtra quaevis metuebant: imo omnes fere ſecretiones ceſſant in miſeris illis diu ante mortem. Vidi ſic mulierem ſumme melancholicam, poſtquam aliquoties violentas manus ſibi inferre conata fuerat, per ſex ſeptimanas jacuiſſe in lecto oculis apertis inſomnem, ſed omnium rerum immemorem, abſque ullo cibo fere vel potu: toto hoc tempore alvum non depoſuit, & parciſſimam tantum urinae copiam; ultima ſeptimana nullam omnino: extrema frigebant inſtar marmoris, lingua & os internum aridiſſima erant. Poſt mortem nec effuſus humor in cranio, nec eroſa vaſa apparuerunt, ſed piae matris vaſa piceo nigerrimo ſanguine diſtenta. Videntur & veteres Medici hanc cauſam impeditarum functionum cerebri cognoviſſe (*e*). Agnoſcebant quidem, quod plerumque hypochrondriis, atrabilaria ſaburra gravatis, cerebrum per conſenſum turbaretur; verum ſimul diſerte monuerunt, *nonnunquam, univerſo in venis ſanguine melancholico facto, communi laeſionis ratione cerebrum laedi.* Videtur & huc ſpectare ſequens *Hippocratis* (*f*) locus: *Si lingua derepente impotens, aut aliqua corporis pars apoplectica evadat, melancholicum illud eſt.* Certe *Galenus* (*g*) explicans hunc locum dicit: *Fieri poſſe ut propter humoris craſſitudinem tales affectus conſequantur, quales ex lenta & craſſa pituita ortum habent.* Oritur apoplexia a melancholia, ubi humor atrabilarius ſolutus, acris, in cerebrum movetur, ſubito omnia deſtruens; ſed uti

(*d*) Aphor. 31. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 128. (*e*) De Melancholia Libr. ex Galeno Rufo &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 496. (*f*) Aphoriſm. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. 313. (*g*) Ibidem.

uti poſtea ad §. 1104. dicetur: verum tunc citiſſime occidit ille morbus: in hoc autem caſu lento gradu, & ſymptomatibus in textu recenſitis praegreſſis, ſolet invadere.

3. Quaecunque arterias ipſas, vaſave nervoſa cerebri ita comprimunt, ut cruor, ſpiritusque, transfluere non poſſint. α. plethora, cacochymia replens, calida valde temperies, hinc obnoxia huic malo, maxime ſi motus, calorve ingens velocitatem adauxerint; hinc his accidere ſolet a lauto valde cibo, potu, medicamentis acribus & valde moventibus, ut ſunt cardiaca, volatilia, vomitoria, &c.; aeſtu, motuque exorbitantibus, intentione animi ſumma, diuturna, ſaepe repetita. β. tumores quicunque intra cranium nati, inflammatorii, abſceſſus, ſeroſi, pituitoſi, ſteatomatoſi, ſcirrhoſi, oſſei, vel arterias, vel venarum coitum circa torcular, vel nervorum initia medulloſa, comprimentes, aut medullam cerebri ipſam. γ. nimia velocitas cruoris in caput determinata, dum per inferiora arterioſa vaſa impeditum iter per quaſcunque ex infinitis cauſas. δ. quae extra cranium venas cerebri ſanguinem referentes comprimunt rurſum quacunque cauſa. ε. effuſi humores ſanguinei, purulenti, ichoroſi, lymphatici, ſupra duram piamve matrem, externe comprimentes.

Praecedenti numero dictum fuit de cauſis apoplexiae, quae pendent a vitio fluidi per vaſa encephali moti, ſive illud immeabili ſpiſſitudine vaſa obſtruxerit, ſive ſolummodo eo usque degeneraverit a conditionibus in ſanitate requiſitis, ut aptam ſecernendis ſpiritibus materiam praebere nequeat: hoc numero agetur de illis cauſis apoplexiae, quae comprimendo vaſa cerebri liberum tranſitum humorum impediunt.

α. Solam compreſſionem cerebri, abſque ullo vitio humorum, omnes functiones animales turbare poſſe, tandemque apoplexiam producere, pluribus probatum fuit, ubi de vulneribus capitis dicebatur, & imprimis ad §. 267. Verum ad primum numerum hujus paragraphi demonſtratum eſt, quod vaſa majora, dum nimia copia liquidi contenti diſtenduntur, minora corticis cerebri vaſa, vicina, & adeo mollia, comprimant; ſive liquidum illud, majora diſtendens vaſa ſanum & bonum fuerit, ut in plethoricis; ſive in morboſam indolem degeneraverit, ut in cacochymicis. Idem obtinebit, ut facile patet, ab extravaſatis humoribus intra cranium; ſive ob rupturam vaſorum haec ſubito effuſa fuerint (de quo ſequenti numero dicetur); ſive ſenſim accumulata, & mole aucta, compreſſerint encephalon. Caſum talem habet *Tulpius* (*h*) de homine torpido & hebete, qui poſtea repente morbo attonito pe-

(*h*) Lib. I. Obſerv. Med. Cap. XXVII. pag. 54.

perierat, in quo, ablata calvaria, membranae cerebri tam copioſa pituita perfuſae erant, ut opus fuerit illam ſpongia detergere.

Verum in plethoricis, & calidae admodum temperiei hominibus, in quibus humores denſi, & acres, velocius moventur per vaſa robuſta (*i*), imprimis apoplexiae periculum imminet, dum a quacumque cauſa velocitas circulationis, aut calor, augentur: rareſcit enim a calore ſanguis, & vaſa illum continentia magis diſtenduntur (vide §. 106. 8.). Binos tales caſus recenſet *Piſo* (*k*); ubi unus, ad focum obverſo pronoque capite dormiens, apoplecticus concidit, brevique mortuus eſt; alter, die intermiſſionis a febre tertiana, ſe diutius exponens ardori ſolis per dies caniculares, repente apoplecticus factus fuit, & ſequenti die morbi vehementia periit. Facile intelligitur, idem metuendum eſſe, ſi validis corporis exercitiis ſanguis copioſus velociter movetur & rareſcit; qualem caſum nuper vidi in Illuſtri viro, qui inter venandum hoc morbo corripiebatur; feliciter autem reſtitutus fuit, dum nondum contigerat ruptura vaſorum in encephalo, ſed nimia tantum vaſorum ſanguineorum dilatatio. Ubi autem plena haec ſanguine corpora ingerunt copiam ciborum & potuum, imprimis ſpirituoſorum, in ſummo verſantur diſcrimine; nam & copia chyli ſubito diſtendit vaſa majora, & turgens ingeſtis ventriculus plura vaſa comprimit & viſcera, diaphragmatisque facilem motum impedit; unde pulmone minus dilatabili non adeo libere a capite ſanguis venoſus redire poteſt; dum interim vaſa arterioſa pleniſſima ſunt. Sic videmus poſt largum prandium convivas omnes faciem habere rubram, turgidam, oculos rubentes, imo ſaepe ſomnolentos & hebetes fieri. Haec eſt ratio, quare toties medias inter epulas apoplectici concidant homines, qui intemperantius vivunt. Praeterea peſſimus ille mos invaluit, ut multi ſecum ferant ſpiritus illos apoplecticos dictos, auratos pulviſculos, balſama & ſimilia, quae omnia acerrimis & calidiſſimis aromatibus conſtant, & commendari ſolent tanquam efficaciſſima remedia prophylactica ad hunc morbum; cum tamen motum humorum & calorem augendo in plethoricis & calidae temperiei hominibus quam maxime noceant. Verum & vomitoria ſummopere periculoſa ſunt in eodem caſu: in ipſo enim actu vomendi, etiam in illis qui nimiam ſanguinis copiam non habent, rubet & tumet facies, oculi ſanguine ſuffuſi lacrymantur, ſcintillae ante oculos obverſantur, vertiginoſi fiunt, quia ſanguinis copia & impetus verſus caput derivantur, & reſpiratione per vomitum impedita, cor dextrum ſe libere evacuare nequit; hinc venae capitis commode depleri non poſſunt. Unde prudentes medici ſanguinis miſſionem praemittere ſolent, ubi in morbis remedio emetico opus eſt; uti alia occaſione ad §. 555. monitum fuit. Signa quaedam collegit *Hippocrates* (*l*), quae nimiam vaſorum plenitudinem in capite comitari ſolent; & monuit ſimul, quid tunc metuendum ſit. Sic autem habet: *Quibus capitis ſunt dolores, & ſoni-*

(*i*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 890. (*k*) De Morb. a Colluv. Seroſa Sect. 2. Part. 2. Cap. v. pag. 105. (*l*) Coac. Praenot. N°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861.

ſonitus aurium citra febrim, & tenebricoſa vertigo, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exſpecta.

Intentiones animi ſummae his pariter admodum nocent: ſenſerunt omnes, qui ſeveris ſtudiis animum adhibuerunt, gravari caput, & moleſtam tenſionem in encephalo ſentiri, dum nimis diu protrahuntur illi labores: unde ſi jam plenitudo vaſorum praeceſſerit, ſatis patet, omnia haec adhuc augeri debere; imprimis ſi poſt largum paſtum pleno ventriculo, & inclinato antrorſum corpore, menſulis ſuis aſſideant eruditi, profundis meditationibus immerſi penitus.

β. Ex ante dictis ſatis conſtitit, omnia, quae encephalon comprimere poſſunt, apoplexiae cauſis merito annumerari, cum dura cranii olla in adultis cedere nequeat; adeoque omnis effectus tumoris cujuscunque, in cranii cavo nati, debeat agere in mollem encephali ſubſtantiam. Numero ſecundo hujus paragraphi actum fuit de inflammatoria ſpiſſitudine ſanguinis, quatenus vaſa obſtruendo liberum motum humorum impedit, ſicque functiones encephali turbare, vel & integre delere poteſt. Verum ab arteriis obſtructis, & ſanguine inflammatorio diſtentis, tumor oritur, uti ad §. 382. demonſtratum fuit; & ab hoc tumore compreſſio. Obſervatur ſatis frequenter in Praxi, febrim naſci in homine ſano abſque ulla cauſa evidenti praegreſſa, & poſt aliquot horas hanc illamve partem corporis Eryſipelate, vel & vera Phlegmone, correptam tumere inſigniter, febre tunc ceſſante: ſi talis tumor occupat partem externam corporis, facile toleratur hoc malum & curatur; verum ſi inflammatoria talis materies deponeretur ſimili modo in vaſa cerebri, illaque in tumorem elevaret, lethalis apoplexia ſequeretur brevi; uti alia occaſione ad §. 593. notavi.

Inflammatione nata in cavo cranii, poſſunt ſequi omnes ejus effectus, adeoque & ſuppuratio. Unde contingere poteſt, ut parvus tumor inflammatorius, ob exiguam molem minus nocens, in ſuppurationem abiens, collecto dein pure magis magisque mole auctus, tandem omnes functiones cerebri deleat, niſi pus viam invenerit, ut exire poſſit. Numeroſae ſatis obſervationes hoc docuerunt, & in vulnerum capitis hiſtoria plures tales memoratae fuerunt; quibus unicum ſatis mirum caſum addere lubet. Nobilis vir, dum aliquid mandat famulo, ſubito loquelam & omnes ſenſus amittit: tentantur varia remedia abſque ullo fructu, manetque aeger per aliquot ſeptimanas profundo oppreſſus ſopore: ſecuta fuit inquieta corporis agitatio, dein convulſiones, quae ceſſabant, notabili copia puris per os & nares excreta: ſomnus tamen erat potius profundior, donec Empyrici conſilio numeroſae cucurbitae capiti applicarentur: ſic ſubito poſt ſex menſium ſpatium ſenſus & loquela redibant; dumque forte fortuna aderat idem famulus, cui mandatum dare inceperat morbo ingruente, perrexit in eodem ſermone, quem morbus abruperat, immemor tantum temporis inter inceptum & finitum ſermonem interceſſiſſe. Decem adhuc annis ſupervixit ſanus, & dein alio morbo periit (*m*).

Ve-

(*m*) Academ. des Sciences 1719. Hiſt. pag. 29.

Verum & ſeroſi tales tumores in cavo cranii inventi fuerunt, qui tenui ſub pellicula collectam lympham continebant; & pariter apoplexiam producere valent, ubi molem majorem acquirunt. Talis obſervatio in *Actis Edinburgenſibus* (*n*) legitur, quae poſtea & plurium cadaverum, ſimili morbo defunctorum, ſectione confirmata fuit. In brutis ſimiles tumores *Wepferus* (*o*) aliquoties obſervavit; imo narrat, frequentem contingere bobus Vertiginem apud ſubſylvanos in Helvetia, tuncque bubulcos mederi ſequenti modo: malleolo pone cornua cranium pulſant, & ex ſono audito diſtinguunt, an praeternaturale aliquod cavum ſub cranio adſit; quod dum ſuſpicantur, ſtatim locum, quem pulſaverant, perterebrant, & per calamum, foramini immiſſum, attracto ſpiritu hujusmodi veſicas educunt; quae ſi in ſuperficie encephali exſtiterint, cura ſuccedit; ſi vero profundius immerſae fuerint cerebri ſubſtantiae, nihil ſperant; unde praeſens lanio tunc ilico haec animalia jugulat. In alio loco teſtatur, quod illud experimentum coram viderit, & cum, pluribus hydatidibus, quarum quaedam non erant minores nuce moſchata, eductis, vertigo non ceſſaret, mactatum ilico fuit animal; & in ventriculis cerebri, praecipue ſiniſtro, plures ſimiles hydatides invenit (*p*). An in hominibus tales morbi obtinent? certe in illis caſibus, qui loco modo citato *Actorum Edinburgenſium* recenſentur, dolor fixus in determinato loco capitis aderat, & in cadaveribus eodem loco ſub cranio dura mater in tumorem, avellanae nucis magnitudinem aequantem, expanſa erat, qui tumor ſerum ſanguinolentum continebat. Verum fruſtra calvaria perterebrata eductum fuiſſet pauculum illud ſeri, cum longe major quantitas in ventriculis cerebri reperiretur. Varias autem obſervationes celebrium Medicorum collegit *Wepferus* (*q*), quae docent, varia alia tumorum genera, ſteatomata, ſcirrhos &c. in encephalo apoplexia demortuorum inventa fuiſſe. Praeterea & flatulenti tumores hic obſervati fuerunt, qui & ſua mole comprimere encephalon poſſunt. Ita apud *Williſium* (*r*) habentur ſequentia: *Saepius vidi, in capite, recens poſt mortem aperto, piam matrem veſicae inſtar diſtentam ac pellucentem, ut aqua plurima, ſubtus incluſa, eadem intumeſcere videretur; quod tamen omnino fieri compertum eſt a flatu membranam diſtendente; ipſa enim diſſecta, ſine lymphae effuſione, tumor ilico ſubſidebat.* De cauſis autem praecipuis, quibus aër in liquidis noſtris latens extricari poſſit, antea dictum fuit ad §. 647., ubi de flatuum cauſis agebatur.

Sed & oſſei tumores hic enati ſimilem compreſſionem facere poterunt. Fiunt autem illi vel per intropreſſionem fracturamve cranii, de quibus dictum fuit in hiſtoria vulnerum capitis; vel ubi oſſis ſubſtantia ſenſim tumens exoſtoſin dictam producit. In Lue Venerea inveterata ſatis frequenter cranii exoſtoſes obſervantur, extrorſum tumentes; neque videtur abſonum, & in interiori cranii lamella a ſimili cauſa tales exoſtoſes quandoque produci. Memi-

(*n*) Medical Eſſays Tom. III. §. 23. pag. 333. (*o*) De Apoplexia pag. 63.
(*p*) Ibidem pag. 370. (*q*) Ibidem pag. 612. & ſeq. & alibi paſſim.
(*r*) Cereb. Anatom. Cap. IX. pag. 117.

mini, me aliquando talem caſum vidiſſe, ubi ſymptomata juſtam ſuſpicionem dabant, internam talem exoſtoſin latere; verum cum cadaveris inſpiciendi copiam non habuerim, pro certo illud affirmare nequeo. Imo & quandoque obſervatae fuerunt oſſificationes morboſae in membranis encephali, quae mole auctae pariter nocere potuiſſent, licet frequentius, acuta figura pungendo membranas & lacerando vaſa, noceant: bina talia oſſa inventa fuerunt in juvene novemdecim annorum ad latus dextrum ſinus longitudinalis, quatuor & ultra lineas diametro aequantia, aculeis hirta acutiſſimis, qui perforabant duram matrem & cephalaeam moleſtam produxerant, dum vivebat (s). Omnes autem illi tumores eundem praeſtabunt effectum, ſive arterias, ſanguinem adferentes, comprimendo impediverint repletionem debitam vaſorum piae matris & corticis cerebri, pro ſpirituum ſecretione requiſitam; ſive venas anguſtando nimiam plenitudinem fecerint in vaſis ſanguineis, unde reliqua minora vaſa comprimuntur, ſive denique, nervorum initia in medulla cerebri, aut oblongata, premendo, ſpirituum ſecretorum liberum motum per nervos ad organa ſenſuum & muſculos ſufflaminaverint.

γ. Antea dictum fuit, quod a nimia abundantia ſanguinis boni in toto corpore vaſa ſanguinea encephali ſic diſtendi poſſint, ut impediantur functiones animales. Verum & obſervatur, quod nimis impleri poſſint vaſa encephali, licet in toto corpore plethora non adſit, ſi a quacumque cauſa liber ſanguinis tranſitus per alia loca corporis impediatur: Tuncque apoplexia oritur non a plethora univerſali, ſed a plethora particulari vaſorum encephali. Numeroſiſſimae quidem tales cauſae eſſe poſſunt; videntur autem ad tres imprimis claſſes redigi poſſe: *prima* continet omnes illas cauſas, quae comprimendo vaſa, ad inferiores partes corporis tendentia, anguſtant: *Secunda* recipit illas, quae venoſi ſanguinis motum verſus cor dextrum accelerant, impedito ſimul libero tranſitu per pulmones: *Tertia* denique complectitur ſpaſmodicas vaſorum contractiones. Singulas has claſſes cauſarum breviter perluſtrabimus.

Quantum poſſit ad apoplexiam producendam facere nimia obeſitas, comprimendo vaſa ſanguinea, per totum truncum & artus corporis diſperſa, ad numerum primum hujus paragraphi vidimus. Tertio autem numero dictum fuit de magno diſcrimine, quod a diſtento admodum per cibum & potum ventriculo fieri poterit, quatenus vicina vaſa & viſcera comprimuntur. In tali enim caſu contingere poterit illud, quod *Hippocrates* (t) dixit: *Si venae in caput ſuperevomuerint (ſanguinem) dolor brevis totum caput detinet, & ad cervicem, interdumque ad alias partes tranſmittit; deinde ubi ſurrexerit, eum tenebricoſa vertigo occupat: febris autem non prehendit.* Quod autem nimiam capitis vaſorum impletionem hoc loco indicare voluerit *Hippocrates*, vel inde patet, quod cutim capitis diſcindi juſſerit, ut ſanguis exiret, ſicque haec plenitudo minueretur. Simili modo & uterus, imprimis circa finem graviditatis maxime diſtentus, omnia vicina comprimens, impetum & copiam ſanguinis ver-

(s) Academ. des Sciences l'an 1713. Hiſt. pag. 29. (t) De Morbis Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 557.

verſus caput augere poterit: atque hoc videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*u*), dum monet ſequentia: *Uterum gerentibus capitis dolores cum ſopore & gravitate oborientes mali: fortaſſis autem & his convulſivum quid pati contingit.* Ubi notandum, quod Interpretes notaverint, τας ἐπιφόρυς non ſimpliciter gravidas, ſed partui vicinas vocari. Vidi apoplexiam ſubito lethalem, quae huic cauſae tribui poſſe videbatur; & ob hanc rationem quandoque in ipſo partus validiſſimo nixu pereunt ſubito convulſae; quod etiam vidi: dum per ſummum illud molimen enitendi foetum vaſa encephali adhuc magis implentur; de qua re mox pluribus dicendum erit.

Ubi enim ſanguinis venoſi motus acceleratur verſus cor, & pulmo minus libere ſanguinem eodem tempore tranſmittere poteſt, tunc ſinus venoſus dexter & auricula dextra manent repleta; adeoque & ſanguis venoſus a capite redux ex jugularibus venis evacuari nequit; hinc venae & ſinus cerebri plena manent, dum arterioſus ſanguis pergit adferri; unde & arterioſo ſanguini, in venas tranſituro, remora fit; ſicque omnia vaſa ſanguinea encephali nimis diſtenduntur, & turbantur, imo & aucto malo abolentur omnes functiones encephali; uti & alia occaſione ad §. 774. dictum fuit, ubi de phrenitide lethali, peripneumoniam ſequente, agebatur; uti etiam ad §. 807. ubi de ſuffocatione cerebri in angina dicitur. Verum in tuſſi, vomitu, riſu, concuſſu muſculorum acceleratur ſanguinis venoſi motus verſus cor, & reſpiratio impeditur; adeoque aptiſſima haec ſunt, ut ſubitam repletionem vaſorum ſanguineorum cerebri faciant. Hinc ille inexſtinguibilis riſus (γέλως ἄσβεςος) apud *Aretaeum* (*w*) inter cauſas apoplexiae merito numeratur. Omnium autem maximum diſcrimen adeſt in ſummo nixu, qualem edunt puerperae ipſo hoc momento, dum foetus expellitur; uti & homines, dum onera, vires exſuperantia, tollere, vel obſtacula removere conantur. Videmus enim tunc manifeſto, quod omnes muſculi turgeant, ſimulque aër inſpiratus retineatur: Verum muſculi agentis caro pallet, dum ſimul tumet & protuberat (*x*); adeoque omnem ſanguinem rubrum exprimit ex vaſis ſuis ſanguineis; dumque hoc fit, omnibus muſculis agentibus ſimul in toto corpore, reliqua vaſa, quae a muſculis comprimi non poſſunt, tanto plus replentur, ſimulque venoſi ſanguinis motus verſus cor dextrum acceleratur, & ab aëre inſpirato & retento vaſa pulmonalia comprimuntur; unde neceſſario ſequitur ſumma repletio vaſorum encephali. Hinc videmus in ſummis talibus nixibus faciem turgidiſſimam, oculos ruberrimos & prominentes; & ubi repetitis vicibus vaſa encephali tam violentam dilatationem paſſa ſunt, ſic debilitantur fibrae vaſorum latera conſtituentes (vide §. 25. 3.) ut poſtea leviori etiam impulſui cedant, & a minoribus cauſis nimis impleantur. Vidi hoc manifeſte in eximia cantatrice, quae ſuaviſſimo vocis modulamine acutos admodum ſonos diutiſſime protrahere noverat; ſed & tunc vidimus evidenter, turgere omnia capitis

(*u*) Praedict. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 773. Coac. Praenot. N°. 517. & 534. Ibidem pag. 882. 883. (*w*) De Cauſis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (*x*) H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 401. 7.

pitis vaſa quam maxime. Cum autem frequenter ſic diſtracta fuerant haec vaſa, eo usque debilitata fuerunt, ut poſtea dum vel moliretur acutos illos ſonos proferre, ilico vertigine corriperetur, & caderet, niſi ceſſaret ſtatim. Abſtinuit a cantu per aliquot annos; uſa fuit balneis pedum, aliisque remediis, quae impetum & copiam humorum a capite avertere poterant; ſicque ſenſim robur rediit nimia diſtractione debilitatis vaſis, ita ut poſtea denuo cantare potuerit; cavens tamen ſemper ab acutiſſimis ſonis diu protrahendis, caeteroquin ſtatim vertigine corripiebatur.

Verum & ſpaſmodicae vaſorum conſtrictiones poſſunt efficere, ut nimia plenitudo fiat in vaſis cerebri. Vaſa enim noſtri corporis arterioſa non agunt ſimpliciter ut canales elaſtici, qui repleti a corde renituntur, dum cordis actio ceſſat tempore diaſtoles, ſed habent fibras muſculoſas, quarum contractione cava horum vaſorum arctari poſſunt; uti dictum fuit ad §. 631., ubi de anxietate, ab hac cauſa orta, agebatur. Ex illis autem, quae ad §. 104. dicta fuerunt, conſtitit, animi affectus ſubito mutare vaſorum amplitudinem, & miro modo omnes encephali functiones turbare. Dum homo metu ſummo percellitur, omnia exteriora corporis pallent, contractis vaſis ſanguinem rubrum repellentibus verſus interiora: ſed & ſimul tremor membrorum, ſubita & ſumma debilitas, convulſiones &c. ſatis docent, laedi functiones encephali ab hoc animi affectu. Imo mirus caſus docuit, a tali cauſa aboleri poſſe omnes cerebri actiones, per integrum bimeſtre ſpatium ſilentibus omnibus motibus voluntariis, & ſenſibus in homine, qui ſubito terrore correptus fuerat (y). Unde & *Aretaeus* (z) immodicas animi perturbationes, & repente incuſſos terrores, pro cauſa apoplexiae habuit.

An forte & in animi affectibus validis repletio vaſorum encephali augetur, quia & ſimul turbatur reſpiratio? Dum homo ſubita corripitur ira, comprimit animam, & mox in minas & verbera erumpit. Quanta ſuſpiria in afflictis obſervantur, quibus conantur levare anxietatem, quam circa vitalia viſcera percipiunt! Quam brevis & anhela reſpiratio in ſubito terrore perculſis hominibus! Dum pueri a ſeveris objurgantur magiſtris, ceſſat per aliquot momenta reſpiratio, mox incipit rubore perfundi tota facies, diſtrahuntur muſculi faciei, tremunt manus, balbutit lingua, & profuſas in lacrymas erumpunt cum ſuſpiriis creberrimis, nec ceſſant hae turbae, niſi prius placide iterum reſpiraverint. Imo nec reliqui animi affectus, ſi vehementes fuerint, ſedantur, niſi prius uno alterove profundo ſuſpirio, imo de pectore ducto, turbata prius reſpiratio denuo componatur. Hinc *Virgilius*, dum iratum Neptunum deſcribit, ventos acriter increpantem, abrumpit ſermonem, dum ille ab ira reſipiſcit, & quaſi temporis moram relinquit, ut pacata reſpiratione brevis ille furor compeſceretur:

Quos ego . . . . ſed motos praeſtat componere fluctus.

Facile autem patet, illam repletionem vaſorum cerebri tanto majorem contingere,

(y) Academ. des Sciences l'an 1713. Mem. 419.

(z) Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35.

re, quanto haec vaſa minus reſiſtunt: hinc in teneris puellis a levi etiam cauſa tantae ſaepe turbae in corpore fiunt, dum robuſti homines & vaſa firma habentes a ſimilibus nullam mutationem ſentiunt. Unde in ſimilibus, repleto ventriculo ab ingeſtis, vel etiam flatibus diſtento, capitis dolores, vertigines &c. toties oriuntur, omnium maxime ſi in reliquo corpore vaſa ſpaſmo contracta ſanguinem minus libere tranſmiſerint. *Sydenhamus* (*a*), qui accuratiſſime deſcripſit varia illa & mira Symptomata, quibus hyſtericae & hypochondriaci affliguntur, obſervavit, *quod non raro notabilis quaedam externarum partium refrigeratio ſymptomatis his omnibus viam quaſi ſternat, & plerumque non niſi paroxyſmo finito diſpellatur, quam quidem refrigerationem haud ſemel iſti fere, qua rigent cadàvera, parem comperit, pulſu nihilominus recte ſe habente.* Verum frigus illud manifeſte indicat, ſanguinis motum per externas partes impeditum eſſe, adeoque internas partes magis urgeri; unde tam mire ſaepe turbantur in his cerebri functiones. Hinc omnia, quae per alia vaſa ſanguinis copiam & impetum derivant a capite, morbis a tali cauſa ortis proſunt. Hoc & *Hippocrates* (*b*) notavit dicens: *Apoplecticis ſi haemorrhoïdes ſuperveniant, utile: frigiditates vero & torpores, malum.*

♂. Arterias ad encephalon tendentes impediri poſſe, quo minus libere ſanguinem tranſmittant, eadem hac paragrapho N°. 2. vidimus: ſed & ſimul tunc patuit, raro ab hac cauſa apoplexiam produci, cum quatuor diſtinctae arteriae huic uſui ſerviant, neque adeo facile omnes ſimul infarciantur immeabili materie; & praeterea ſub baſi cerebri ramis emiſſis vertebrales arteriae cum carotidibus ita uniantur, ut defectus obſtructorum canalium per reliquos apertos ſuppleri poſſit. Obſervatio *Williſii* (*c*) hoc confirmat: vidit enim in homine, qui ad extremum vitae momentum usque actiones animales libere exercuerat, carotidem dextram plane oſſeam, imo lapideam, cavitate ejus fere in totum abolita. Paſſus quidem fuerat in initio atrocem capitis dolorem in latere capitis ſiniſtro, dum carotis ſiniſtra & omnes rami plus urgerentur ſanguine; verum, ſenſim dilatata arteria vertebrali dextra in triplo majorem amplitudinem, dolor ille evanuit, nec illa obturatio carotidis dextrae multum mali fecit. Sed venis compreſſis majus diſcrimen adeſt, ne cerebrum obruatur ſanguine, dum arteriae continuo pergunt adferre: hinc tantum diſcrimen a riſu, tuſſi, vomitu, ob impeditum ſanguinis venoſi a capite liberum reditum, uti paulo ante dictum fuit. Ideo etiam videmus magnam cautelam adhibitam eſſe, ne venae encephali facile impedirentur: ſinus enim venoſi encephali continere poſſunt magnam copiam ſanguinis, ſicque diverticula quaſi faciunt, ubi pars ſanguinis venoſi colligi poſſit & haerere pro quodam tempore, dum venarum jugularium commoda evacuatio impeditur. Praeterea venae capitis per diſtincta foramina calvariae, abſque arteria comite, exeunt, ne a vicina arteria, nimis quandoque turgente, comprimantur: ipſae autem venae jugulares in collo ita locantur, ut a muſculis agentibus

(*a*) Diſſertat. Epiſtol. ad Guilielm. Cole pag. 491. (*b*) Coac. Praenot. N°. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*c*) Cerebri Anat. Cap. VII. pag. 95.

bus impediri nequeant. Hinc videmus toties a collari nimis adſtricto homines vertiginoſos fieri, dum venae jugulares anguſtantur; carotidibus, ob ſitum profundiorem, ad latus aſperae arteriae, ab hac compreſſione liberis. Ob eandem cauſam ſcrophuloſi tumores ſimilia mala producunt. Sed & obſervatum fuit, a tumoribus, in pectoris cavo natis, compreſſam fuiſſe venam cavam ſuperiorem, in quam ſe jugulares venae evacuant, in puella octenni, quae apoplectica periit (*d*).

Videntur autem illi, qui laqueo ſuffocantur, apoplectici perire: ſimulac enim in laqueo haerent, compreſſis venis jugularibus, mox tumet & rubeſcit tota facies, licet momento ante mortis metu fuerint pallidiſſimi; dein liveſcit, imo nigreſcit fere, a ſanguine venoſo aggeſto in venis tumentibus, labia tumidiſſima fiunt, ſtertor oritur in pectore, lingua foedo ſpectaculo extra os prominet livida, ſpuma craſſa cohaerens per os & nares exit; dum arteriae in venas exonerare ſe non poſſunt, & ramos laterales ſecretorios urgent quam maxime; dein convelluntur plerumque, & tunc mors ſequitur. Verum illa ſpuma miſeris ex ore non prodit, niſi jam penitus infarcta & diſtenta ſint omnia encephali vaſa. Unde & *Hippocrates* (*e*) dixit: *Qui ſtrangulantur, ac diſſolvuntur (e laqueo), nondum tamen mortui ſunt, ex iis non convaleſcunt, quibus circum os ſpuma oborta fuerit.* Monuit tamen *Galenus* (*f*) in Commentariis ad hunc locum, nonnullos convaluiſſe, quibus ſtrangulatis ſpuma circum os apparuerat. Plura obſervata hanc *Galeni* ſententiam confirmaverunt poſtea, & videtur probabile eſſe, quod ſi diſtentiſſima encephali vaſa in ſuſpenſis non fuerint rupta nec humores effuderint, vel ſanguis ſtagnando eo usque concretus fuerit, ut amplius per vaſa tranſire nequeat, in quibus haeſit immotus, tunc vita redire poſſit. Novi, Anatomicis hoc contigiſſe, ut, dum ſequenti poſt ſupplicium die cadaveri ſuſpenſi ſecando ſe accingerent, invenerint vivum, quem mortuum crediderant omnes. Memorabilem talem caſum recenſet *Wepferus* (*g*) de muliere, quae ad patibuli ſupplicium damnata per dimidiam horam e furca pependerat, & tamen poſtea integre convaluit, licet conſanguinei, mortem accelerare volentes, pedes attraxerint, pectus pugnis contuderint, pendulum corpus elevaverint, ut pondere ſuo delabens laqueum fortius conſtringeret; & quidem tanta vi, ut laquei rupturam veriti judices impediverint, ne in crudeli hac pietate pergerent. Ex omnibus illis, quae in hac muliere obſervata fuerunt, dum ſenſim in ſanitatem rediret, ſatis patet, actiones animales imprimis laeſas fuiſſe: illisque jam pro maxima parte reſtitutis, & ſublatis ſymptomatibus, quae a valida contuſione & diſtractione partium pendebant, ſupererat ſola vertigo; quae, uti antea dictum fuit, morborum cerebri incipientium primum ſymptoma, & in ſanitatem tendentium ultimum, eſſe ſolet.

ε. Cum calvaria oſſea, in adultis, cedere nequeat, & cranii cavum ſemper

(*d*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. II. pag. 186. (*e*) Aphor. 43. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 82. (*f*) Ibidem. (*g*) De Apoplexia pag. 167.

per plenum ſit, effuſi humores neceſſario premere debent encephalon, uti antea dictum fuit ad §. 273., ubi de vulneribus capitis agebatur. Modicam autem quantitatem effuſi liquidi ſufficere ad apoplexiam producendam, patet ex illo caſu, quem ex *Fernelio* recenſet *Wepferus* (*h*) de viro, qui ex ſiniſtri oculi ictu vehementiore apoplexia correptus intra duodecim horarum ſpatium periit: in cadavere nulla cauſa tam ſubitae mortis inventa fuit, praeter ſanguinem ad duorum cochlearium menſuram effuſum in baſi cerebri. De cauſis autem, quae hanc effuſionem humorum in cavo cranii producere ſolent, ſequenti numero dicetur.

4. Omnia, quae arterioſa, venoſa, lymphatica vaſa interioris cerebri, circa cavitates ita ſolvunt, ut exiens liquor aggeſtus, compreſſu ſuo, fornicatas cerebroſorum nervorum origines laedat. Talia ſunt, ſerum acre in hydropicis, leucophlegmaticisque; ſanguis in plethoricis; acrimonia atrabilaria in melancholicis, ſcorbuticis, podagricis; quae vulgaris cauſa intra 40 & 60geſimum aetatis annum agens; quae omnia latentia per cauſas moventes excitata, ſaepe ſubito morbum hunc creant. Hujus ergo praenuncia ex natura materiae prius natae, & cognitis cauſis excitantibus, peti debent. Maxime his animi affectus ſummi, & intenſiſſima ſtudia, nocent.

Antea patuit, quomodo ab humoribus accumulatis quidem, ſed nondum extravaſatis, apoplexia naſci poſſit: verum vaſis ruptis a nimia diſtenſione aut eroſis ab acri liquido, effuſio fit humorum, quae ſubito lethalem apoplexiam producere poteſt; imprimis ſi humores effuſi, ad baſim cranii delapſi, comprimant medullam oblongatam. Serum, ſtagnando diu in hydropicis & leucophlegmaticis, acre fieri, & loca, quae alluit, erodere poſſe, patebit ex illis, quae poſtea in *Capitulo de hydrope* dicentur: ſed & obſervata practica videntur docere, ſubitas ſatis lymphae effuſiones in cranii cavum fieri quandoque; quae, niſi cito exitum invenerint, viis nondum bene cognitis per anatomen, apoplexiam producent. Sic monet *Williſius* (*i*), ſe aliquos noviſſe vertigini valde obnoxios, quibus aquae lympidae ingens copia per nares exſtillabat; tuncque hac evacuatione facta ceſſabat ſtatim vertigo. Praeterea in virgine, cephalaea immani diu afflicta, multum ſeri flavi & tenuis quotidie de naribus effluebat; cumque haec excretio aliquamdiu ſubſtitiſſet, in convulſiones atroces cum ſtupore incidit, atque apoplectica periit. Capite aperto, ſimilis latex flavus cerebri anfractus & ventriculos inundabat. Similem caſum & recenſuit *Wepferus* (*k*).

Longe autem frequentius adhuc apoplexia contingit a ruptis vaſis ſanguineis intra cerebrum, ob nimiam copiam ſanguinis, vel ſubitam ejuſdem rarefactionem;

(*h*) Ibidem pag. 579. (*i*) Cerebri Anatome Cap. XII. pag. 151. (*k*) De Apoplexia pag. 608.

nem; unde hanc apoplexiae ſpeciem vocavit cerebri haemorrhagiam *Celeberrimus Hofmannus* (*l*); & de illa egit illo loco, ubi ſucceſſive varias haemorrhagias recenſet. Apoplexia autem ab hac cauſa necat ſubito, & quidem eo citius, quo haec ſanguinis effuſio fuerit copioſior & celerior. Illuſtris *Malpighius* quatuor horarum ſpatio periit a tali apoplexia, leviorem ejusdem morbi inſultum, cum hemiplegia dextri lateris, quatuor menſibus antea paſſus; in cadavere invenit *Baglivius* libras duas circiter ſanguinis nigri & grumoſi in dextro cerebri ventriculo; in ſiniſtro autem ſeſquiunciam aquae flavae (*m*). Videtur admodum probabile, extravaſatam lympham in ventriculo ſiniſtro cerebri produxiſſe antea leviorem apoplexiam cum hemiplegia lateris dextri, a qua utcumque convaluerat: effuſus autem ſanguis tanta copia fecerat, ut ultimus apoplexiae inſultus cita morte finiretur. In Actis Londinenſibus (*n*), ubi eadem obſervatio legitur, habetur, quod tantum binae unciae ſanguinis extravaſati in dextro cerebri ventriculo fuerint inventae; verum *Baglivio*, teſti autoptae, fides habenda videtur. Sed & binae ſanguinis extravaſati unciae ſufficiunt ad lethalem apoplexiam producendam, uti ex obſervatione *Fernelii*, paulo ante memorata, conſtat, imo unicum ſanguinis effuſi ex vaſe ſoluto cochlear lethalem apoplexiam fecit, validis remediis ilico, ſed incaſſum adhibitis (*o*). Notandum in hoc caſu, quod ſanguis ille effuſus fuerit ex vaſe, quod per ipſam cerebri ſubſtantiam decurrebat: conſtat autem, vaſa ſanguinea tantum in medulla, non in cortice, encephali inveniri; adeoque ſanguis effuſus medulloſam ſubſtantiam, in qua colligebatur, undique compreſſit; ſicque etiam minori quantitate potuit apoplexiam producere.

Si autem ſanguis bonus effuſus in cavo encephali tanta mala producere poteſt, pejora adhuc exſpectanda ſunt, ſi inſignis acrimonia in ſanguine fuerit: facilius enim rumpentur vaſa, & effuſus ſanguis talis teneram encephali ſubſtantiam, deſtruet quam citiſſime. Quomodo ſanguis atrabilarius ſola tenacitate picea apoplexiam facere poſſit, ad ſecundum numerum hujus paragraphi dictum fuit; ſimulque tunc monitum fuit, citiſſime omnia deſtrui, ſi humor atrabilarius ſolutus, & acer redditus, per cerebri vaſa moveretur. Hoc videtur & monuiſſe *Hippocrates* (*p*) dicens: *Morbis melancholicis per has tempeſtates periculoſi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant.* Ex Aphoriſmo autem, hunc praecedente, ubi monet podagrica mala vere & autumno potiſſimum moveri, patet ſatis, quod hoc loco de materia atrabilaria mota locutus fuerit. Simul notari meretur, quod ἀποπληξίην τοῦ σώματος dixerit, ſive veram & proprie dicendam apoplexiam; nam quandoque & *Hippocrates* partis cujusdam corporis ſingularem reſolutionem vocavit apoplexiam, uti ad §. 1008. dictum fuit. Huic au-

(*l*) Medic. Ration. & Syſtemat. Tom. IV. part. 2. Sect. I. Cap. VII. pag. 163. (*m*) Bagliv. Oper. Omn. pag. 681. (*n*) N°. 226. pag. 467. Abridgement Tom. III. pag. 30. (*o*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. II. pag. 362. (*p*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

autem Aphoriſmo mox ſubjungitur ſequens (*q*) : *Apoplectici vero maxime fiunt aetate, a quadrageſimo anno usque ad ſexageſimum.* In Commentariis ad hunc locum monet *Galenus*, non omnem apoplexiam hic intelligi, ſed illam tantum, quae ex atra bile fit. Hac autem aetate melancholiam maxime produci, poſtea ad §. 1108. patebit.

Sed & acrimonia ſcorbutica talis eſt, ut vaſa ſolvantur ab hac quam facillime, fiantque liquidorum extravaſationes per totum corpus; uti docent maculae illae ſcorbuticae, ſponte, vel & a levi preſſiuncula, ſtatim natae. Unde convulſiones, tremor, paralyſis, inter ſymptomata peſſimi ſcorbuti poſtea §. 1151. 4. numerabuntur. Metus ergo eſt, ne & in encephalo tales vaſorum ſolutiones fiant in hoc morbo. Interim obſervationes practicae videntur docere, rarius affici cerebrum ab acrimonia ſcorbutica: in cadaveribus enim ſcorbuto mortuorum plurima viſcera peſſime affecta inveniuntur, imo quandoque omnia interna fere putrefacta, cerebrum tamen in plurimis apparet omnino integrum (*r*).

Idem verum eſt & in podagricis: ſi enim materia podagrica, quae tendines & ligamenta in calcem convertere poteſt, non amplius deponitur verſus extrema corporis, ſed viſcera occupat, horrenda mala producit; & ſi cerebrum petat, apoplexiam, paralyſin &c. facit, uti poſtea ad §. 1273. dicetur.

Apoplexia autem nata ab effuſis humoribus ob ſubitam rupturam vaſorum videtur ab *Hippocrate* vehemens apoplexia vocata fuiſſe, de qua merito dixit (*s*) : *Vehementem quidem apoplexiam ſolvere impoſſibile*; *debilem vero, non facile.* Quam parum enim ſpei ſuperſit in tali apoplexia ſananda, poſtea ad §. 1033. videbimus. Debilis vero apoplexia illa eſt, quae lente aggeſtis in capite humoribus producitur; de qua ad literam *γ*. numeri 2. in hac paragrapho dictum fuit, & quae tamen adhuc difficulter curatur.

Verum tales cauſae, quae vaſa ſubito ſolvunt, latere poſſunt in corpore, nec actuoſae fiunt, niſi ab alia cauſa accedente excitentur, vel determinentur verſus caput. Atra bilis ſic per annos haerere poteſt fixa, dein ſubito ſoluta & mota per motum corporis, calorem aëris &c., ſumma mala facit. Materies podagrica, in pedes jam detonare incipiens, ſi incauto uſu narcoticorum, refrigerantium, aut conſtringentium, impeditur integre deponi in haec loca, ſummo cum periculo caput petit ſaepe. Qui narium profuſae haemorrhagiae obnoxii vivunt, ſi illa imprudenti conſilio cohibeatur, tunc quandoque in cerebro ſolvitur arteria, & ſanguis effuſus ſubito lethalem apoplexiam producit. Qualis caſus habetur in *Actis Londinenſibus* (*t*), ubi Illuſtriſſima Domina omni ope jam erumpere geſtientem de naribus ſanguinem impediebat, verum ſequenti die ſubito immani dolore capitis correpta fuit, & intra ſemihoram periit: poſt mortem in ipſa cerebri ſubſtantia inventus fuit concreti ſan-

(*q*) Ibidem pag. 288. (*r*) Acad. des Sciences 1699. Memoir. pag. 246. (*s*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*t*) N°. 173. pag. 1068. Abridgement. Tom. III. pag. 29. 30.

ſanguinis grumus, unciam cum dimidia circiter ponderans, qui ſibi largum formaverat cavum, adeoque omnia vicina valide compreſſerat.

Praevidetur autem talis apoplexia, ſi ſigna docuerint, nimiam boni ſanguinis copiam adeſſe, vel magnam acrimoniam dominari in corpore; ſimulque conſtiterit, talia applicata eſſe corpori, vel brevi applicanda, quae motum augent valide, vel liquida rarefaciunt, aut conſuetas evacuationes ſupprimunt, vel depoſitionem morboſae materiae ad loca minus periculoſa impediunt. Sic v. g. in plethorico homine apoplexiam metuendam eſſe facile cognoſco, ſi ſciam, quod validum corporis motum faciet tempeſtate admodum calida, vel vini generoſi copiam ingurgitabit. Ita etiam in podagrico, ſi, vel ex debilitate ſenectutis decrepitae, vel extremis corporis partibus eo usque per repetitos hujus morbi paroxyſmos deſtructis, ut mala materies in illis amplius colligi nequeat, non doleant pedes, ſed anxietas adſit & vertigo, hoc malum praevideo: Idem de reliquis verum eſt.

Quantum autem nocere poſſint animi affectus ſummi, & intenſiſſima ſtudia, praediſpoſitis ad apoplexiam, numero tertio hujus paragraphi dictum fuit.

5. Huc venena quaedam referuntur, quae tamen vel ex vi trium ultimarum cauſarum (N°. 2. 3. 4.) agunt, vel potius pulmoni prius, quam cerebro, nocent.

Certum eſt, dari talia venena, quae efficaciter turbant illas functiones, quae a cerebri & nervorum integritate pendent, licet non conſtet, quomodo haec agant, & ad quam ex claſſibus cauſarum, modo recenſitis, illarum actio referri debeat. Multa etiam ex illis peſſimos ſuos effectus praeſtant, dum in ventriculo haerent, & ſimulac inde excutiuntur, ceſſant omnia haec mala; uti pluribus dictum fuit ad §. 229. & ad §. 701., ubi de Delirio Febrili agebatur. Recenſentur haec venena alibi (*u*), ubi videri poterunt. Minime autem veroſimile videtur, quod haec venena agant inſpiſſando liquida, aut comprimendo vel rumpendo vaſa, cum ceſſet illorum actio, ſimulac per vomitum excuſſa fuerint. De effectis ergo horum per obſervata fidelia conſtat, ſed non intelligitur liquido modus, quo haec producant. Dantur & praeterea alia venena, quae halitus ſpecie uno momento apoplexiam producunt: talis eſt halitus fermentantis liquidi, imprimis ſi ex ingenti dolio per parvum ſpiraculum exhalans naribus attrahatur; vel ſi quis cellam ingrediatur, ubi maxima copia collectus haeret fermentantis liquidi halitus; uti alia occaſione ad §. 605. 11. notavi. *Helmontius* (*w*), dum mineralium examini plus juſto inſiſteret, a venenato tali halitu fere concidiſſet apoplecticus; dicit enim: *Etenim jam pene corruebam: & niſi caput a vaſe, unde teter ſpirabat flatus, divertiſſem, apoplecticus ruiſſem & cadere paratus eram. Jamque tum mihi brachium decidebat, & crus ſtupidum ſenſu motuque deficiebat.* Videtur autem ſaepius hoc diſcrimen ſubiiſſe, nam in ſiniſtro latere ſe hemiplegiae minas ſenſiſſe affir-

(*u*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 1138. pag. 725.

(*w*) De Lithiaſi Cap. IX. §. 73.

firmat; & alibi (*x*) dicit: *Memini quoque, aliquando in meis Tyrociniis virulenta quaedam deſtillaſſe, quae ſi quando non rite obturatis juncturis odorem de ſe ſpirarent, vel poſtmodum, ſeparando vaſa ab invicem, incautum me ferirent, unico inſtanti in lapſum paratus eram cum vertigine & dextri lateris ſtupore. Adeo ut ſi iterum ſemel tantum me odor perculſiſſet, abſque dubio cecidiſſem Apoplecticus. In tantam ſcilicet me olim temeritatem compulit ardor ſciendi, quod millies vitae non pepercerim meae.* Verum quidem eſt, quod ſpiritus ſulphuris, ſpiritus nitri, ſalis marini, oleum vitrioli &c., dum halitus forma una cum aëre hauriuntur, pulmonem conſtringendo, ſubitam mortem inducant, adeoque pulmoni potius quam cerebro noceant; ſed *Helmontius* nullam mentionem fecit reſpirationis impeditae a tetro hoc halitu, quem inſpiraverat. Sed nec illi, qui aedificia calce recens incruſtata incolunt, & quos immedicabili hemiplegia correptos fuiſſe novi, imprimis ſi luculento foco inſtructo in tali conclavi dormirent, aliquid laeſi in reſpiratione perceperunt, dum perniciosſus ille halitus encephali functiones peſſime laederet. Quin imo & illi, qui carbonum nidore in loco clauſo extinguuntur, & ſuffocari creduntur impedita reſpiratione, videntur primam noxam in capite percipere; licet tanta virulentia praeditus ſit carbonum vapor, ut paulo poſt & vitales functiones omnino deleat, lethali ſyncope. Quando enim vel non adeo denſi ſunt illi vapores carbonum in loco, in quo haerent homines, vel minori temporis ſpatio ibi verſantur, tunc de immani capitis dolore conqueruntur, ſentiuntque, ac ſi calvaria extrorſum diſſiliret prae nimia diſtenſione: ſi autem diutius maneant in tali loco, carbonum accenſorum nidore pleno, ſtupidi fiunt, & omnes ſenſus perdunt, & moriuntur. Unde *Celeberrimus Hofmannus* (*y*) dixit, ab hoc venenato nidore ſtuporem & ſoporem apoplecticum incautis hominibus inferri. Illi autem, qui ſic mortui ſunt, in eodem ſitu inveniuntur, quem habebant, dum ab hoc vapore inceperunt male affici. Apud *Wepferum* caſus legitur ſatis memorabilis, qui modo dicta confirmat (*z*): bini homines in conclavi anguſto, nec valde alto, ubi furnus digeſtorius, *piger Henricus* vulgo dictus, carbonibus calefactus aderat, noctem tranſegerunt, & mane ambo mortui inventi ſunt: unus genibus flexis trunco innitens ligneo, manibus complicatis limini feneſtrae incumbens, per quam vigil ſpectaverat, habebat ſpeciem hominis ſomno obruti. Alter humi proſtratus ſupinus jacebat, & videbatur cecidiſſe, dum exitum ex hoc loco moliebatur. Verum idem ille ante octiduum per horam circiter in eodem loco manſerat; & dum in apricum venit, titubare incepit, dein obdormivit, ita ut vix excitari potuerit, cum ſtertore. Ubi vero aqua frigida, faciei & pectori aſperſa, ad ſe rediiſſet, credebat ſe ſuaviſſimo ſomno correptum fuiſſe, nullamque anxietatem ſenſerat. Nec *Helmontius* (*a*), proprium infortunium narrans, anxietatis ullius meminit, ſed circa orificium ſtomachi inſtans animi deliquium ſenſit; & dum ex mu-

(*x*) Ibidem §. 48. pag. 719. (*y*) Obſervat. Chemic. Phyſic. Lib. III. Obſerv. 13. pag. 329. (*z*) Obſervat. Pract. de Affect. Capit. pag. 360. (*a*) De Lithiaſi Cap. IX. §. 54. pag. 720. & Jus duumviratus pag. 242. §. 19.

muſeo, nidore carbonum infecto, egrederetur, mox concidit, & occipite impegit graviſſime in pavimentum lapideum: guſtum atque odoratum omnino perdiderat, auresque tinniebant, & per aliquot menſes manſit vertiginoſus: verum & haec ſymptomata tribui poſſent validae occipitis contuſioni. Interim tamen ex praedictis ſatis patere videtur, quod carbonum accenſorum vapor capiti potius, quam pulmoni, noceat. Caeterum aedium, recens calce incruſtatarum, noxam, uti & vaporis carbonarii, jam notaverat *Galenus* (*b*). Si autem ſimul conſideretur, carbones relinquere cineres pauciſſimos, totamque fere illorum molem in vaporem reſolutam diſpergi per aëra, intelligimus, quomodo pauci etiam carbones (uti *Helmontio* contigit) in cubiculo clauſo poſſint peſſima mala producere; imprimis frigida tempeſtate, quando vapores minus diſſipantur, ſed magis collecti manent.

§. 1011. Cauſas has (1010.) docuit Anatomica inſpectio cadaverum apoplexia extinctorum, atque obſervatio hiſtorica eorum, quae in ipſa horum aegrorum curatione obſervari poſſunt: meditatio autem facile in dictas (1010.) claſſes ordinat, curationi inveniendae quam aptiſſimas.

Cauſae illae apoplexiae, hactenus recenſitae & explicatae, vel inventae fuerunt inſpectione cadaverum hoc morbo defunctorum; vel repetitis obſervationibus conſtitit, quaedam corpori applicata hunc morbum produxiſſe, adeoque merito pro cauſis haberi poſſe. Optimorum auctorum teſtimoniis haec omnia confirmata fuerunt; quibus plura ſi quis addere vellet, facile in *Boneti ſepulchreto Anatomico* invenirentur. Verum ordo requirebat, ut in claſſes quasdam numeroſae adeo hujus morbi cauſae diſtribuerentur, ut eo melius ſingulis debita curatio adhiberi poſſet. Uti enim poſtea patebit, illa, quae in quadam ſpecie Apoplexiae merito laudantur tanquam efficaciſſima remedia, in alia ejusdem morbi ſpecie peſſime nocerent.

§. 1012. Ex iisdem conſtat a diverſis, & oppoſitis quidem cauſis, morbum hunc ſaepe produci; adeoque bene dividi in ſanguineam & pituitoſam; ſed non perfecta diviſione, quum & ſeroſa, & atrabilaria, & polypoſa ſit, & alia.

Cauſa proxima in omnibus Apoplexiis eſt eadem; ſed cauſae efficientes ſunt ſaepe diverſiſſimae; unde nulla poterit eſſe univerſalis curandi methodus. Si enim functiones animales abolitae ſint ob lentorem pituitoſum inertem ſanguinis, quo ineptus redditur, ut libere fluat per vaſa cerebri & ſecretioni ſpirituum ſerviat, tunc ſola illa cura bona eſt, quae lentorem illum attenuet, ſanguini debitam ſoliditatem conciliet, & motum nimis languidum incitet. Verum

(*b*) De uſu partium Lib. VII. Cap. VIII. Charter. Tom. IV. pag. 458.

rum ſi ſanguis inflammatoria denſitate haereat circa extrema vaſorum, tunc requiritur oppoſita medela, qua ſolvatur ſanguis, & motus humorum nimius compeſcatur. Hinc orta fuit generalis illa diviſio in apoplexiam calidam, & frigidam, ſive in ſanguineam & pituitoſam; & ad duo illa diſtincta capita omnis curatio ſolebat digeri. Verum ex recenſione cauſarum ſatis patuit, non ſufficere illam diviſionem, neque poſſe omnes apoplexiae cauſas ad duo haec capita redigi.

§. 1013. Locus vero affectus in apoplexia exquiſita eſt totum ſenſorium commune; in parapoplexia vero ejus quaedam pars prae caeteris, reliquis quodammodo, ſed tamen minus, preſſis. Cerebello, ut plurimum, in initio illaeſo.

Cum in apoplexia exquiſita ſenſus interni & externi, omnesque motus voluntarii aboleantur (vide §. 1008.) locus affectus debet eſſe ille, a quo omnes nervi, ſenſibus & motibus voluntariis perficiendis deſtinati, originem ſuam ducunt, & ad quem locum perductae mutationes illorum nervorum faciunt ideas, animi affectus, motus corporis &c. Illum autem locum, qualiſcumque demum fuerit, vocant Medici ſenſorium commune; a quo mutabilitas cogitationum a mutato corpore, & viciſſim mutabilitas corporis a mutata cogitatione pendet. Verum cauſa illa, a qua afficitur illud ſenſorium commune, poteſt alio loco corporis haerere, uti in cauſarum apoplexiae enumeratione patuit; de qua re etiam poſſunt videri illa, quae in Commentariis §. 701. habentur. Cum autem, abolitis motibus voluntariis & ſenſuum exercitio, ſuperſint adhuc plurimi alii motus, qui nobis non conſciis fiunt, integra debebit adhuc ſupereſſe functio illius partis, a qua illi motus pendent: pars autem illa cerebellum eſſe credebatur; de qua re videantur illa, quae ad §. 1009. dicta fuerunt.

In apoplexia exquiſita ſenſus & motus voluntarii omnino abolentur; verum quandoque contingit, ut aegri tales a validiſſimis cauſis, in organa ſenſuum agentibus, utcumque adhuc affici videantur; in quibusdam partibus adhuc aliquod conamen ad motum ſuperſit; adhuc deglutiant illa quae ori infunduntur: tunc ergo functiones ſenſorii communis maxime impeditae ſunt, non tamen omnino abolitae; adeoque levior quaſi ejusdem morbi gradus, qui hinc commode *Parapoplexia* vocatur; uti & levior anginae ſpecies *Paracynanche Hippocrati* dicebatur (vide §. 783.). Interim non memini, quod apud veteres auctores *Parapoplexiae* nomen invenerim.

§. 1014. Unde patet, cur pulſus & reſpiratio exerceantur, ſenſibus interim, motibusque voluntariis, deſtructis? imo cur ſaepe pulſus & reſpiratio creſcant pro rato, quo ſenſus, motusque, plus decreſcunt, ut & circa mortem?

Quia

Quia nempe in Apoplexia illa pars encephali impedita eſt, quae functionibus animalibus exercendis dicata eſt, dum altera adhuc libera manet, quae motibus vitalibus ſervit. Verum cum totius encephali actio, tam quoad functiones animales, quam quoad reliquas, pendeat a libero motu liquidorum per vaſa ſubſtantiam encephali conſtituentia, patet ſatis, quod libero tranſitu impedito per magnum horum vaſorum numerum, reliqua magis urgeantur a liquidis appulſis. Verum liquidi ſecreti copia augetur, caeteris paribus, dum ad organa ſecernentia major copia fluidorum applicatur intra datum tempus; quod cum fiat in apoplexia ad illam partem encephali, quae motibus vitalibus proſpicit, patet ratio, quare pulſus & reſpiratio augeantur, dum ſenſus & motus decreſcunt. Imo & hoc obſervamus tempore ſomni naturalis, in quo pariter actiones animales & motus voluntarii ceſſant: nam reſpiratio fit profundior, robuſtior, lentior, & magis aequabilis, motusque pariter cordis & arteriarum obſervatur increſcere robore: unde & omnes actiones, quae a noſtro arbitrio non pendent, perfectiſſime peraguntur ſomni tempore; circulatio nempe, coctio crudorum, diſtributio, nutritio &c. Cum autem in reliquis morbis fortis & aequabilis reſpiratio adeo boni ominis ſit, imprimis ſi pulſus ſimul fortis ſit, & calor aequabilis ad extrema corporis usque, ideo minus periti vix credere poſſunt, in tanto periculo apoplexia decumbentem verſari, dum actionum vitalium tantum robur obſervant. Verum dum eadem cauſa, quae actiones animales impedivit, pergit agere vel augetur, brevi & actiones vitales, paulo ante adhuc adeo validae, opprimuntur, & ſubita mors ſequitur.

§. 1015. Magnitudo igitur apoplexiae cenſetur aetate, temperie, fabrica aegri; tum vehementia ſymptomatum, & inprimis abſoluta deſtructione ſenſuum, motuumque; reſpiratione valida cum profundo ſtertore; ſpuma circa os copioſa, viſcidaque; ſudore tenui, guttatim haerente; frigidiuſculo; ortu ex debili primo parapoplexia praegreſſa; ortu ex epilepſia ingenti praemiſſa, vel ex cauſa nota vehementiori.

Apoplexiam ſemper periculoſam eſſe omnes Medici agnoſcunt: hinc agitur hic tantum de majori minorive diſcriminis gradu, quod cognoſcitur.

Aetate. Sic v. g. ſenes, hoc morbo correpti, rarius emergunt, quia plerumque in his iners, glutinoſa, materia in cavis cerebri colligitur, & per ipſa ſenectutis vitia talis ſanguinis cacochymia quotidie augetur, uti ad §. 1010. 2. γ. dictum eſt.

Temperie. Ita atrabilaria temperies hujus morbi diſcrimen auget, quia vel picea tenacitate ſanguis haerere incipit in vaſis encephali (vide §. 1010. 2. γ.); vel materia atrabilaria mota, & acris reddita, citiſſime omnia deſtruit (vide §. 1010. 4.) abſque ulla ſanationis ſpe. Licet autem haec materies atrabilaria tantum ſola tenacitate peccaret, ſumma adhuc difficultas ſolvendi illud tenax maneret.

Fabrica aegri. Caput v. g. magnum, collum breve, obeſitas magna &c. de quibus ad numerum primum §. 1010. dictum fuit.

Vehementia ſymptomatum &c. Inde enim cognoſcitur magnitudo cauſae, quae Apoplexiam produxit: de his dictum fuit ad §. 1008.

Spuma circa os &c. Dum enim impeditur liber tranſitus per vaſa encephali, tanto magis urgentur rami carotidis externae; hinc facies adeo inflata apparet, & major copia ſalivae, ac quidem viſcidioris, ſecernitur, quam aegri, forti apoplexia decumbentes, nec accumulari ſentiunt, nec deglutiunt; unde magis magisque congeritur, & a valida & forti reſpiratione ſpumeſcit. Videantur & illa quae §. 1010. 3. δ. de hac ſpuma dicta fuerunt.

Sudore tenui &c. In febrium Hiſtoria ad §. 594. 2. patuit, morbi materiam ſubactam, & mobilem redditam, per ſudores difflari de corpore quandoque felici cum eventu: verum ſimul monitum fuit, tales ſudores eſſe aequabiles per totum corpus, calidos, & vaporis forma de cute ſurgentes. Deſignant enim tunc vires vitales robuſtas, materiam ſolutam mobilem, & vaſa pervia. Unde & tales ſudores laudantur tanquam boni in apoplexia ad §. 1017. Verum alii ſudores in morbis apparent, peſſimo ſigno; dum nempe & parci ſunt, & in guttulas collecti haerent cuti; tuncque fere ſemper frigidi ſunt & ſubviſcidi tales ſudores, notantque, inſtante jam morte, reſolvi cutaneorum vaſculorum extrema, ut craſſiorem & viſcidum ſudorem tranſmittant; ſimulque adeo jam fractas eſſe vires vitales, ut calorem ſatis validum ad cutis ſuperficiem propagare nequeant, per quem in vaporem reſolvi ſudor poſſet. Rubra tunc ſimul ſolet eſſe facies, cui guttulae ſudoris adhaerent: de quo videantur illa quae ad §. 741. habentur, ubi de ſignis prognoſticis in febre ardente agitur. Simulac autem illa cauſa, quae apoplexiam produxit, incipit & impedire illam partem encephali, unde vitales actiones pendent; tunc & reſpiratio difficilior fit: & ab hoc ſigno comite damnavit ſudores in hoc morbo *Hippocrates* (*c*), dicens: *In apoplecticis ex ſpiritus moleſtia ſudor accedens, lethale.* Et *Caelius Aurelianus* (*d*) pariter bina haec ſigna ſimul junxit, ubi apoplexiam in pejus vergentem deſcribit. Ita autem habet: *Pejorante paſſione atque in exitium aegrorum creſcente, vultus adductio, ita ut longior nota videatur imago* (ob muſculos faciei paralyticos & maxillam inferiorem proprio pondere pendulam), *praecordiorum prominentia, atque totius corporis frigidus torpor, pectoris ſtridor, & ſuperiorum partium ſudores frigidi.*

Ortu ex debili &c. Cum enim parapoplexia ſit levior gradus apoplexiae, uti ad §. 1013. dictum fuit; ſi tunc ſequatur apoplexia, novimus cauſam morboſam augeri. Plerumque autem hoc fit ab extravaſato liquido copia ſenſim aucto: uti v. g. ſi parva arteria in cerebro rupta ſanguinem effuderit, turbabuntur functiones encephali; & increſcent haec mala pro ratione copiae extra-

(*c*) Coacar. Praenot. N°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. v. pag. 199.

travaſati ſanguinis, donec totum ſenſorium commune affectum fuerit; adeoque ſequatur apoplexia. Si autem levior morbus ſuperari non potuerit, ſatis patet de eodem morbo jam graviori curando parum ſpei ſupereſſe.

Ortu ex epilepſia &c. Patebit poſtea, ubi de terribili hoc morbo agetur, quod violentis adeo, & ſaepe repetitis convulſionibus, cerebrum corrumpatur frequenter ita, ut apoplexia & mors ſequatur. Facile autem patet, tunc nullam ſpem ſupereſſe. Interim notandum eſt, quod frequentiſſime in fine paroxyſmi epileptici dormiant cum ſtertore, & paulo poſt ad ſe redeant. Verum ubi profundus ille ſomnus, paroxyſmum finire ſolens, diutius ſolito protrahitur, tunc magnus metus eſt, epilepſiam tranſiviſſe in lethalem apoplexiam.

Vel ex cauſa nota vehementiori. Si nempe talis fuerit, ut cerebrum ilico deſtruat, v. g. materies atrabilaria ſoluta, mota, & acris admodum, ſi caput petierit. Vel etiam ſi cauſa talis fuerit, ut per artem tolli, vel inſigniter minui nequeat. Sic ſi v. g. libra ſanguinis effuſi haereret in ventriculis cerebri, & circa baſin cranii, nulla ſpes eſſet, tantam copiam ſanguinis ſat cito iterum reſorberi poſſe per venas; neque perterebrato cranio poſſet educi extravaſatus ſanguis, cum nimis profundo in loco haereat. Ob hanc cauſam vulnera circa inferiora orbitae oculi, oſſis temporum, oſſis Ethmoidis, baſios cranii &c. lethalia habentur, de quibus vide §. 170. 1.

§. 1016. Levitas & ſanabilitas mali contra decernitur ex levitate ſymptomatum, abſentia dictorum (1015.).

Veritas hujus aſſerti ſponte patet: Interim notandum eſt, magnam requiri cautelam, ne Medicus in prognoſi hic erret cum famae periculo.

Cum enim modo dictum fuerit praecedenti paragrapho, apoplexiam quandoque ſequi, & quidem lethalem, poſt debilem parapoplexiam praegreſſam; medicus illo tempore vocatus, dum parapoplexia adeſt, ex levitate ſymptomatum concluderet ſanabilitatem mali, & fauſtum praediceret eventum; dum intra paucas horas apoplexia valida aegrum praeter ſpem necaret; aucta nempe cauſa, quae parapoplexiam produxerat. Periculum ergo magnum adeſſe etiam in leviori morbo, monere debet Medicus, ſemper memor moniti *Hippocratici* (vide §. 1010. 4.); quod nempe etiam levis apoplexia ſanatu difficilis ſit; valida autem vix unquam curetur: ſimulque conſtat, quod levis apoplexia in validam frequenter abeat.

§. 1017. Levis apoplexia ſolvitur ſuperveniente ſudore multo, aequabili, rorido, calido, levante; urina multa, craſſa; haemorrhoïdibus largis, diu fluentibus; fluxu menſtruo reſtituto; alvi fluxu; febre magna.

Saepius jam monitum fuit (vide §. 885.) in hiſtoria morborum acutorum, illos ſanari ope naturae, vel artis; ſimulque tunc dictum fuit, ſummae utili-

 tatis

tatis eſſe in curandis morbis, ſi fideli obſervatione habeantur cognita illa naturae, ſibi ſoli toties ſufficientis, molimina, per quae morbus in ſanitatem mutatur. Sic enim cautus redditur Medicus, ne turbet imprudenti medela hos naturae conatus; ſimulque diſcit, illos imitari per artem, ubi ſponte non adſunt. Cura autem apoplexiae poſtea tradenda docebit, quod ars eadem tentet facere, quae ſponte nata obſervata fuerant profuiſſe, vel evacuando, vel derivando impetum & copiam humorum a capite; vel denique ſtagnantia ſolvendo & movendo: ſingula jam haec conſiderabimus. Verum notandum eſt, quod dicatur apoplexia *ſolvi*. Ex illis autem, quae ad §. 594. 830. 1. 887. dicta fuerunt, conſtat, quod tunc reſolutio illa benigna morborum dicatur fieri, quando materies morboſa abſque ulla evacuatione ſenſibili ſic mutatur, ut redeat ſanitas: hic autem evacuationes ſenſibiles recenſentur. Dicitur autem ſolvi apoplexia, dum ſanatur, Phraſi *Hippocratica*, qui vocabulum λύειν hoc ſenſu in eodem morbo adhibuit (*e*).

Superveniente ſudore multo &c. Per ſudores expelli poſſe de corpore morboſos humores, ad §. 594. pluribus explicatum, ſimulque dictum fuit de illis dotibus, quas ſalutiferi tales ſudores habere debent, ut diſtingui poſſint a ſymptomaticis & nocituris ſudoribus; tuncque ſimul monitum fuit, levamen perceptum dare ſignum minime fallax ſalubris evacuationis. Patebit poſtea, quando de hydrope agetur, quod per ſudores excitatos tolli poſſit accumulata in cavis corporis lympha. Verum levis apoplexia, de qua hic tantum agitur, tali cauſae originem quandoque debet (vide §. 1010. 2. γ.), adeoque hoc modo tolli pariter poterit, & in hoc caſu imprimis ſudores tales prodeſſe videntur.

Urina multa craſſa. Ex illis, quae ad §. 830. 4. & 888. 2. dicta ſunt, patuit, materiam inflammatoriam, ſolutam quidem & mobilem redditam, ſed tamen degenerem a conditionibus humoris ſani, per urinae vias de corpore expelli quandoque. Verum ſimul tunc fuit notatum, hanc evacuationem ſaepe jungi aliis, ſi morbus validior fuerit, & raro ſufficere ſolam, niſi in morbo leviori. Cum autem hic de leni apoplexia agatur, & §. 1010. 2. β. ſpiſſitudo inflammatoria cruoris inter cauſas apoplexiae recenſeatur, patet, per talem urinam hunc morbum ſolvi poſſe.

Haemorrhoïdibus &c. Nimiam ſanguinis boni copiam, diſtentis ultra modum vaſis ſanguineis encephali, apoplexiam producere, patuit §. 1010. 1. 3. α. & 4., adeoque omnia, quae copiam ſanguinis minuunt, medentur huic cauſae. Prae reliquis autem proſunt Haemorrhoïdes larga copia fluentes, quia efficaciſſime impetum & copiam ſanguinis a capite derivant, cum ſanguis oppoſita penitus directione moveatur per vaſa haemorrhoïdalia quam per arterias carotides & vertebrales. Unde apoplecticis haemorrhoïdes utiles eſſe dixit *Hippocrates* (*f*); uti alia occaſione ad §. 702. notavi: ſed & in Phrenitide (vide §. 779.), & in Mania (*g*) pulchrum effectum praeſtant. Praeterea quo-

(*e*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*f*) Coac. Praenot. N. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*g*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.

quotidiana obſervatio docet, quod illi, quibus conſueta jam eſt ſanguinis evacuatio per hanc viam, patiantur varios capitis morbos, cephalalgiam, vertigines, aurium tinnitus &c., ſi minus feliciter ceſſerit haemorrhoïdum fluxus: quod & *Hippocrates* (*h*) monuit dicens: *Ex haemorrhoïde parum apparente vertigines obortae parvam ſiderationem brevi futuram ſignificat* (παραπληγικὸν μικρὸν, καὶ ἐπ' ὀλίγον) *ſolvit Venae ſectio*; *& quidquid hoc modo apparuerit*, *mali aliquid ſignificat.* Cum ergo, ſuppreſſis haemorrhoïdibus, capitis morbi ſequantur; & contra, illis fluentibus, leventur illi morbi; patet ſatis, multum boni inde exſpectari poſſe in apoplexia, quae a nimia plenitudine vaſorum encephali oritur: ubi enim vaſa rupta ſunt, tunc a ſanguine effuſo fortis apoplexia fit, in qua parum ſpei ſupereſt. Praeterea & melancholicus humor inter cauſas apoplexiae numeratus fuit §. 1010. 2. γ., qui commode evacuatur per haemorrhoïdum fluxum; uti poſtea ad §. 1110. dicetur; adeoque & hoc effectu proſunt haemorrhoïdes.

Fluxu menſtruo reſtituto. Cum corpus muliebre ita ab Adorando Creatore factum fuerit, ut & alium hominem intra ſe recondere & nutrire poſſit, plus conficit ſanguinis boni mulier ſana, quam ad proprii corporis uſum requiritur, & ideo illud ſuperabundans menſtrua evacuatione tollitur: ſi ergo defecerit fluxus menſtruus, plethora fiet, majori copia ſanguinis diſtendentur vaſa, niſi per alias vias exiverit illud ſuperabundans; adeoque cauſam apoplexiae dare poterit menſtruorum ſuppreſſio. Verum obſervata practica docent, capitis vaſa imprimis urgeri ab hac plethora, dum uteri vaſa nimis reſiſtunt ſanguini exituro circa conſuetum tempus. Hinc notat *Hippocrates* (*i*), capitis concuſſiones, & aurium ſonitus, praecedere menſtruorum eruptionem, illaque prodire, ſi juxta ſpinam ardor conſequatur, qui deſignat, aörtae deſcendentis ramos a ſanguine magis incipere diſtendi. Et alibi (*k*) horrores, laſſitudines, capitis gravitates adeſſe, dum menſes prorumpent, dixit. Omnia autem haec ſymptomata docent, capitis vaſa tunc nimis diſtendi, imo & quandoque ſolvi: ita narium haemorrhagiam, menſtruis deficientibus, *Hippocrates* (*l*) laudat. Si ergo a menſium ſuppreſſione, diſtentis capitis vaſis, apoplexia naſcitur, menſtruus fluxus & evacuando proderit, & derivando a capite; cum uteri vaſa oppoſita directione ſanguinem ducant aeque ac vaſa haemorrhoïdalia.

Alvi fluxu. Duplici modo prodeſſe poteſt, vel quatenus evacuando ſubducit materiae morboſae partem; vel quatenus impetum & copiam humorum a ſuperioribus derivat verſus inferiora. Dum enim, liquidis per alvum ruentibus, abdominalium viſcerum vaſa deplentur, ſicque ſanguini impulſo minus reſiſtunt, potens revulſio a ſuperioribus partibus fit; uti pluribus probatum fuit ad §. 779., ubi de cura phrenitidis agebatur. Verum & ipſa evacuatio pro-

(*h*) Coacar. Praenot. N°. 346. Charter. Tom. VIII. pag. 871. (*i*) Coacar. Praenot. N°. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*k*) Coac. Praenot. N°. 541. 548. Ibidem pag. 885. (*l*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214.

prodeſſe poteſt quam plurimum. Ita ad §. 720. memoratur ex *Hippocratis* obſervatione, quod alba pituita detentum vehemens diarrhoea ſanet. Sed pituitoſa & iners talis ſanguinis cacochymia, qualis in Leucophlegmaticis obſervatur, inter cauſas Apoplexiae §. 1010. 2. γ. numeratur, adeoque poterit alvi fluxu tolli.

Praeterea conſtitit ex illis, quae ad numerum quintum §. 1010. dicta fuerunt, quod cauſa apoplexiam excitans quandoque haereat in ventriculo, quae ergo, aeque ac per vomitum, per alvum expelli poſſet. Novi talem caſum contigiſſe Celeberrimo viro, qui in conſortio amicorum ſubito incepit oculos hinc inde convertere, mox obmutuit, & apoplecticus cecidit. Dum conclamatum crederent ſummi in arte viri, qui aderant, poſt quadrantem horae, nullo tentato remedio praeter ſanguinis miſſionem, vomuit, praeter contentos in ventriculo cibos, ingentem copiam pituitae, & quidem tantam, quantam humanus ventriculus capere poſſe vix credi poterat: ſtatim redierunt ſenſus & motus, & blando ſomno refectus, ſequenti die omnino ſanus fuit; riſitque futuros haeredes, qui nuncio miſſo advolaverant quantocyus. Patet hinc, talem ſaburram, primas vias gravantem, producere poſſe apoplexiam; ſed ſanabilem facile, ſublata hac cauſa per vomitum vel ſeceſſum. Notaverat mirum hunc effectum, quo ventriculus gravatus cerebri functiones turbat *Helmontius* (*), dicens: *Sin autem ſuboriatur mucilago putida, ad amarorem prona, vertiginem, & fortius inſurgens Apoplexiam ſuſcitat.*

Febre magna. Conſtitit ex illis, quae antea in febris hiſtoria dicta fuerunt, quod febris multorum & magnorum morborum remedium quandoque ſit (vide §. 558.); illudque imprimis probatum fuit, quando de febris effectibus (ad §. 587.) agebatur. Patuit enim tunc, quod per febrim ſtagnantia agitentur, reſiſtentia ſubigantur, cruda mutentur in cocta &c. Ex quibus concludere licet, quasdam apoplexiae cauſas per validum febrilem motum emendari, vel & tolli poſſe. Non enim prodeſſe omnibus apoplexiae cauſis enumeratis febrim, facile patet. Si enim a plethora, vel effuſis humoribus ob rupta vaſa, nata fuerit apoplexia, febris augebit malum. Verum tunc imprimis videtur ſanatio hujus morbi per febrim natam ſperari poſſe, ubi pituitoſa, iners, ſanguinis cacochymia apoplexiam produxit (§. 1010. 2. γ.): talis enim materies per febrim ſolvi, & ſoluta pelli poterit ex locis, ubi haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 587. Imo & ſanguis, inflammatorio lentore haerens in vaſis, per ipſam febrim ſic mutari poteſt, ut aptus fiat tranſire vaſa, in quorum anguſtiis haeſerat; uti patuit ex illis, quae de morbis acutis inflammatoriis dicta fuerunt: tuncque ſaepe circa criſin, mobili reddita materia morboſa, nova oritur febris, vel augetur illa, quae aderat, cum levamine ſymptomatum morbi. In mirabili illo caſu puellae, poſt ſuſpendii ſupplicium perpeſſum ſanatae (vide §. 1010. 3. δ.) notari meretur, quod calidis ſpirituoſis remediis uſi fuerint peritiſſimi Medici, qui ejus curam geſſerunt, oleis & ſpiritibus calidis inunxerint cervicem, tempora, pedumque

(*) In Capit. *A ſede animae ad morbos.* pag. 236. §. 12.

que plantas; aromatica decocta per clyſma injecerint; unde ſequenti die febris ſecuta fuit; ſed & ſimul ſenſus interni, & externi, & loquela redierunt (*m*), moto & propulſo ſanguine, qui in vaſis cerebri ſtagnaverat, dum in laqueo haeſerat. A febre autem apoplexiae ſanabilis medelam Veteres ſperaſſe certum eſt. Sic apud *Hippocratem* (*n*) habentur ſequentia: *Derepente ſanum capitis dolor prehendit, confeſtimque obmuteſcit, & ſtertit, & os hiat; & ſi quis eum vocet, aut agitet, ſolum ingemiſcit, nihil autem intelligit, & copioſe mejit, & ſe ad mictum non incitat. Hic, niſi eum febris corripuerit, intra ſeptem dies moritur; quod ſi corripuerit, plerumque ſanus evadit.* Ubi notandum, quod de levi tantum hic agatur apoplexia, quia aeger ingemiſcit, dum agitatur, aut dum vociferantur adſtantes; adeoque adhuc aliquae ſenſuum reliquiae, licet debiles, ſuperſunt. Praeterea videtur & illa apoplexia, de qua agitur, a frigida & lenta cauſa originem ducere, quia mox addit: *Hujusmodi autem morbus ſenioribus contingit magis quam junioribus.* Verum & in alia apoplexiae ſpecie a febre multum boni exſpectavit: legitur enim in eodem loco: *At ſi quis ex temulentia voce deficiat, ſi quidem jam confeſtim eum febris corripiat, convaleſcit; niſi vero corripuerit, intra triduum moritur.* Quin imo, ubi malus ille ſudor (de quo vide §. 1015.) cum difficili reſpiratione aderat, quem pro lethali ſigno habebat; ſubjungit (*o*): *Rurſus autem in his ipſis, ſi febris accedat, ſolutio fit.* Pariter & *Aretaeus* (*p*), poſtquam juſſerat in apoplexia frigida applicari acre clyſma, ſpem ſalutis eſſe monet, ſi aeger febre corripiatur. Verum pariter ex *Hippocrate* (*q*) patet, quod tantum exſpectaverit ſalubrem effectum in apoplexia a febre ſatis valida, inſurgentis vitae robore excitata; non vero a febre, quae ſuppreſſis vitae viribus lente gliſceret. Hic enim videtur eſſe ſenſus illius Coacae Praenotionis, cui ſimilis textus (*r*) in Prorrheticis legitur, quem *Galenus* (*s*) ſic explicuit: *Quod obortae apoplexiae, non acuta & calida, ſed debilis & diuturna ſubſecuta febris nihil profuerit.*

Verum §. 1014. dictum fuit, pulſum & reſpirationem creſcere pro rato, quo ſenſus motusque plus decreſcunt; uti & circa mortem: adeoque poſſet falli quis, dum illud pulſus incrementum ab aucto morbo pendens, pro ſalubri febre haberet, quae Apoplexiam ſolvere poſſet. Sed ubi in mortem tendit Apoplexia, reſpiratio fit magis ſublimis & ſtertoroſa, & omnes functiones animales abſolute abolentur. Contra vero ubi febris talis valida inſurgit & ſalutaris, reſpiratio liberius peragitur, & levia ſaltem indicia emendatarum functionum animalium apparent.

(*m*) Wepferi Hiſtor. Apoplect. pag. 168. &c. (*n*) Lib. I. de Morbis Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 558. (*o*) Coac. Praenot. N°. 479. Charter Tom. VIII. pag. 880. (*p*) De Curat. Morbor. Acut. Lib. I. Cap. IV. pag. 82. (*q*) Coac. Praenot. N°. 480. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*r*) Prorrheticor. Lib. I. Textu 84. Ibid. pag. 752. (*s*) Ibidem pag. 753.

§. 1018. Paulo gravior, ſuperata cauſa, ſolet mutari in paralyſin alicujus partis muſculoſae; totius lateris unius, unde hemiplegia; vel omnium cervici ſuppoſitarum partium, unde paraplegia dicitur; quae raro curatur, ſemperque memoriae, judicii, motuum laeſiones relinquit; unde ſoporoſi, hebetes, tremuli, vertiginoſi, puſillanimes remanere ſolent.

Hic exitus Apoplexiae non lethalis longe frequentius obſervatur. Norunt omnes medici practici, quam raro emergant ab apoplexia aegri abſque ulla ſuperſtite laeſione functionum animalium. Unde *Celſus* (*t*) optime dixit: *Solent autem qui per omnia membra vehementer reſoluti ſunt, celeriter rapi: ac ſi correpti non ſunt, diutius quidem vivunt; ſed raro ad ſanitatem perveniunt; & plerumque miſerum ſpiritum trahunt, memoria quoque amiſſa.* Imo *Caelius Aurelianus* (*u*) inter ſigna, quae epilepſiam ab apoplexia diſtinguunt, ponit & ſequens: *Quod poſt acceſſionem epileptici integro habitu conſurgant frequentius; apoplecti vero paralyſin partium ſuſtineant.* Vidi plures, qui ab apoplexia curati omnibus functionibus cerebri recte valebant, niſi quod deeſſet hoc unicum, quod non poſſent vera rebus deſignandis vocabula invenire; manibus, pedibus, totius corporis nixu conabantur explicare miſeri, quid vellent, nec poterant tamen. Malum illud per plures annos ſaepe inſanabile perſtat. Verum & miro modo ſaepe mutantur ab apoplexia emergentes quoad animi affectus; ſic ut viderim, ſapientiſſimis antea viris, & fortiſſimis militibus, maſculum illud animi robur adeo fuiſſe enervatum, ut flebilis pueri inſtar ob leviſſimam cauſam in lacrymas ſolverentur. Hinc jure dixit *Aurelianus* (*w*): *Quidam parva converſione mentis afficiuntur, ut aut alienentur, aut triſtes & ſomnioſi videantur, ut ſi eos quiſquam a ſomno excitaverit, aliquid alienum loquantur.* Sapiens *Malpighius*, qui calculi & podagrae dolores, & varia adverſa, tulerat magno animo; ab apoplexia, & totius dextri lateris paralyſi, curatus, magnam in memoria & ratiocinio laeſionem habuit, & quavis minima de cauſa lacrymabatur (*x*). Hinc videtur patere, ſingulares quaſdam encephali functiones manere turbatas, vel & abolitas, tota vita, quia in ſolo principio primae determinationis mentis in corpus quid mutatum fuit per apoplexiam praegreſſam. Unde ſimul apparet, quam multiplicia mala ſequi poſſint poſt apoplexiam, dum vel in parte quadam ſingulari corporis, vel in pluribus ſimul, functionum animalium laeſio ſuperſtes manet. Variis autem nominibus deſignaverunt Medici haec mala, quae motus muſcularis a voluntate pendentis exercitium laedunt, vel & tollunt integre. Obtinuit hodie, communi in Scholis Medicis uſu, *Paraplegiam* vocare, quando motus voluntarii ceſſant in omnibus partibus cervici ſuppoſitis: interim tamen idem illud paraplegiae vocabulum alio ſenſu apud

(*t*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178. (*u*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. V. pag. 201. (*w*) Ibidem pag. 200. (*x*) Baglivi Oper. Omn. pag. 681.

apud Veteres Medicos acceptum fuiſſe conſtat. Sic *Galenus* (*y*) teſtatur, quod *Hippocrates vocet paraplegias*, *illas paralyſes*, *quae ex apoplexia in partem quandam decumbunt*; adeoque generali fere nomine omnes laeſiones functionum animalium, poſt apoplexiam ſuperſtites, ſignificaret paraplegia. *Aretaeus* (*z*) autem, poſtquam apoplexiam, paraplegiam, pareſin, paralyſin, omnia genere eadem eſſe dixerat, addit ſequentia: *Paraplegia autem* (*eſt*) *tactus motusque remiſſio*, *ſed in membro uno*, *utpote manu vel crure*; & diſtinxit a Paralyſi, quod in illa ut plurimum motus tantum & actionis defectio adeſſet. Paulo poſt monet, *Hippocratem* intellexiſſe paraplegiae nomine apoplexiam particularem: *Quod enim in toto corpore eſt vehemens apoplexia*, *illud in crure paraplegiam vocat*. Patet ergo, quod antiqui vocaverint paraplegiam idem illud, quod hodie dicimus paralyſin; nam & in illa quandoque una cum motu ſenſus integre perit, ut poſtea ad §. 1057. dicetur; & partis ſingularis, non vero totius corporis, vitium eſt. Ubi vero dimidium latus corporis motu voluntario caret, tunc vocatur *hemiplegia*; licet *Galenus* (*a*) generali paralyſis nomine & hoc malum comprehenderit.

Alia occaſione ad §. 276., dum in hiſtoria vulnerum capitis agebatur de ſignis, quae docerent locum laeſum intra cranium, demonſtratum fuit pluribus obſervationibus, quod organum illud corporeum, unde in nobis ſenſus & motus voluntarii pendent, ſit in ſua origine, collectione, diſtributione & operatione duplex: unde una ejus pars poteſt integra manere, dum altera impotens omnino fit ad omnia. Illud autem in Hemiplegia evidenter obtinet; in qua, ſi exquiſita fuerit, dimidia pars corporis a capite ad calcem usque paralytica eſt. Vidi ſic unum frontis latus corrugari potuiſſe tantum, dum in altero latere paralytico frons maneret glabra: nec poterat orbicularis palpebrarum oculum claudere, nec buccinator impedire, ne cibi intra genam paralyticam & dentes deciderent: lingua exſerta trahebatur verſus latus ſanum, & in eodem latere angulus labiorum ſurſum trahebatur, ob faciei muſculos in altero latere paralyticos: balbutiebant aegri tales quam peſſime, dum & dimidia pars linguae motu carebat: unde & inter manducandum foedo ſpectaculo cibi ex ore dilabebantur. Haec dum videbat *Aretaeus* (*b*), credidit & interiora ſimiliter dimidiatam tantum virium ſuarum partem retinere, ventriculum nempe, inteſtina &c. Interim tamen hoc non videtur ſemper in hemiplecticis verum eſſe: plures enim vidi, qui longe voraciores erant, quam ante morbum; optime digerebant ingeſta, alvum deponebant; ſicque per plures annos vivebant hemiplectici, ſed caeterum ſatis ſani. Simul ibidem *Aretaeus* pulchre notavit decuſſatam illam cerebri actionem, per quam nempe laeſio in parte dextra cerebri paralyſim faciat in parte ſiniſtra, & viciſſim. De qua re videantur illa, quae ad §. 276. habentur.

Ratio autem, cur paulo gravior Apoplexia raro curetur integre, ſed ſemper

(*y*) Commentar. 2. in 2. Lib. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 130. (*z*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*a*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 449. (*b*) In loco modo citato.

per fere relinquat aliquas laeſiones in functionibus animalibus, ſatis patet ex cognita ſtructura encephali. In Phyſiologicis probatur, vaſa illa, per quae cauſa motus muſcularis derivatur in muſculos, & a quibus pendent ſenſuum internorum externorumque actiones, eſſe omnium minima totius corporis, ſimulque tenerrima. Hinc ſi cauſa morboſa comprimendo v. g. egerit in mollem & pulpoſam encephali ſubſtantiam, plura ex his minimis ſtaminibus poterunt deſtructa manere per totam vitam, licet cauſa morboſa poſtea tollatur. Quin imo ſi tenuiſſimum illud fluidum impeditur per aliquod tempus fluere per minima haec nervoſa ſtamina, tenerrima collabentur latera horum vaſorum, & collapſa concreſcent brevi; tuncque illa functio, quae a perviis his vaſis pendebat, immedicabiliter laeſa manebit toto vitae tempore, licet cauſa, quae apoplexiam produxerat, integre ſublata fuerit. De hoc autem poſtea adhuc dicendum erit, ubi de Paralyſi agetur.

§. 1019. Exquiſita apoplexia (1015.), attrito cerebello, corruptis liquidis, cauſa in cerebellum propagata, in mortem cito finitur, raro ſeptimum diem excurrens.

Ex illis, quae ad §. 1009. dicta fuerunt, patuit, duas eſſe diſtinctas in encephalo partes, quarum una motibus voluntariis & ſenſibus ſervit; altera motibus vitalibus & ſpontaneis, qui voluntatis imperio non ſubjacent. In apoplexia autem vitales motus manent quidem, ſed ſaepe ſatis brevi tempore illa cauſa, quae animales functiones omnes delevit, & vitales tollit; licet videantur obſervata practica docere, illam partem encephali, qualiſcumque demum illa fuerit, minus facile laedi, quae vitalibus functionibus dicata eſt (vide §. 1009.). Verum ſi effuſi humores, v. g. pergant augeri quantitate, brevi comprimentur omnia in cavo calvariae. Idem & ſequi debebit, ſi effuſi humores corrupti, & acres redditi, rodendo deſtruant mollem & pulpoſam encephali ſubſtantiam. Quin imo ſi ſupponatur, aliam cauſam, nempe obſtructionem plurimorum vaſorum encephali, dediſſe originem apoplexiae; brevi propagabitur malum ad illam partem, a qua vitales actiones pendent, quia cor pergit humores pellere per carotides & vertebrales arterias; adeoque vaſa libera & pervia adhuc tanto magis urgebuntur; & cum tenerrima ſint, cito deſtruentur. Haec eſt ratio, quare exquiſita apoplexia, de qua hic tantum agitur, tam cito lethalis ſit, ita ut ſaepe intra paucas horas mors ſequatur; rariſſime, vel nunquam ſeptem dies excedat; uti patet ex locis *Hippocratis*, quorum ad §. 1017. mentio facta fuit.

§. 1020. Futura apoplexia praevidetur: 1. ex cognita naturali temperie (1010.) N°. 1.). 2. materie morboſa cognita ut cauſa proëgumena (1010. N°. 2. 3.). 3. ex procatarcticis. 4. ex primis effectibus incepti mali, ut ſunt tremor; vacillatio; vertigo; ſcotomia; ſtupor; ſopor; memoria vacillans; tinnitus aurium; inflatus ſupe-

periorum; reſpiratio ſolito profundior, cum naribus compreſſis; incubus.

Cum ergo tam difficile ſit curare apoplexiam operae pretium eſt, cognoſcere illa ſigna, ex quibus praevidetur futura, ut praeoccupari poſſit, antequam in nervum erumpat: de his jam hic agitur.

1. De his dictum fuit loco citato.

2. Et de his pariter actum fuit. Haec quidem ſola, ſaltem haud omnia, nondum faciunt apoplexiam, ſed ſic praediſponunt, ut, alia cauſa accedente, morbus ſequatur.

3. Hae ſunt illae, quae dum ſuperveniunt, una cum praediſponente conſtituunt cauſam proximam & adaequatam morbi, adeoque neceſſario morbum ipſum producunt. Sic v. g. plethora eſt cauſa praediſponens ad apoplexiam: ſaepe tamen plethorici diu manent in hoc periculo, nec tamen hoc morbo corripiuntur. Verum ſi noverim, quod homo plethoricus, aeſtuante ſub ſole, motus corporis validos peraget, vina meraca ingurgitabit, ſumma & ſubita iracundia excandeſcet, apoplexiam futuram praevideo.

4. Haec ſigna maximum uſum habent. Raro enim apoplexia abſque ullis ſignis, hic enumeratis, opprimit, niſi fiat a ſubita ruptura vaſorum: caeteroquin ſemper fere praecedunt quaedam, quae docent manifeſte, quod incipiant turbari, vel ſaltem minus expedite peragi encephali functiones. Verum ſaepe haec adeo levia apparent & aegris, & Medicis minus peritis, vel non ſatis attentis, ut negligantur, tuncque tarde medela ſaepe adhibetur natae apoplexiae, quae caveri potuiſſet.

Tremor: Ponit vacillationem illius cauſae, quae motus muſculares producit; uti antea ad §. 627. dictum fuit: unde merito pro ſigno futurae apoplexiae habetur in illis, quorum temperies & vitae genus huic morbo producendo favent. Non enim tremor ſolus abſolutum ſignum dat; nam in frigore febrili tremor ſemper fere adeſt, uti & in debilibus hominibus a morbo praegreſſo, evacuationibus nimiis &c. imo in quibusdam hominibus, caeterum ſanis, tremor per multos annos obſervatus fuit; uti pariter ad §. 627. monitum fuit. Verum dum una cum tremore alia ſigna concurrunt, quae docent encephalon gravari, tunc admodum ſuſpectus tremor merito habetur, tam in acutis morbis, quam in chronicis. Ideo *Hippocrates* (vide §. 629.) tremores lethales pronunciavit in vehementer Phreniticis; & malos tremores dixit in illis, qui ab atra bile mente moti ſunt: Et alibi (*c*), cum tremore alia ſigna conjungens, dixit: *Valde ſurdi, dum aliquid prehendunt tremuli, linguam reſoluti, torpidi, malum.*

Vacillatio; vertigo; ſcotomia. Primum initium vertiginis, uti antea dictum fuit, eſt apparens rotatio rerum vicinarum quieſcentium; tunc incipiunt colores iridis oculis obverſari, mox vacillant omnes muſculi, incipiunt homines metuere, ne labantur, & enervantur omnes vires ut ſe ſuſtinere nequeant;

(*c*) Coac. Praenot. N°. 198. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

queant; ingratiſſimus in auribus ſibilus percipitur; tuncque aucto malo tenebrae oculis obverſantur, & dicitur ſcotomia, ſive vertigo tenebricoſa; paulo poſt cadunt. Satis patet ex his, quod in vertigine totum ſenſorium commune afficiatur: verum tunc imprimis apoplexiam minitatur vertigo, quando cauſa vertiginis haeret intra cranium; tuncque vocatur vertigo idiopathica: hoc autem ex temperie aegri & aliis ſignis comitantibus cognoſcitur. Datur enim & vertigo ſympathica, ubi ſenſorium commune quidem afficitur, ſed cauſa extra cranium haeret; uti v. g. bilis corrupta in ventriculo, venena ingeſta &c. haec autem vertiginis ſpecies raro in apoplexiam deſinit. Ideo *Hippocrates* (*d*) una cum vertigine alia ſigna memorat, quae cauſam vertiginis in cranio haerere docent; ſic autem habet: *Quibus capitis dolores, & ſonitus aurium ſine febre, & vertigo tenebricoſa, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut oblivioſos fore exſpecta.*

Stupor. Deſignat imminutum, vel & abolitum ſenſum tactus in parte quadam corporis: ſignum, quod ſaepe praecedere ſolet apoplexiam; imprimis ſi cum ſtupore ſentiant, ac ſi aucta fuerit membri ſtupentis moles. In plethoricis ſaepe obſervatur, quod ſentiant digitos manuum quaſi mole auctos & obtuſiorem tactus ſenſum habeant; imo digitos manuum difficilius in pugnum colligere valeant. Tunc novimus, nimis impletis vaſis ſanguineis, in cavo cranii jam incipere obrui ſenſorium commune: & niſi ſolvatur ſubito haec plethora, a levi cauſa accedente ſequetur apoplexia. Interim notandum eſt, quibusdam hominibus familiare eſſe, ut ſubinde quaedam corporis partes ſtupeant abſque magno malo. Novi quosdam, qui jam per multos annos talem ſtuporem patiuntur, ſi dormientes huic illive lateri incumbant diutius; imo & ſaepe vigilantibus idem contingere ſolet. Initio metum incuſſit hoc ſymptoma, ſed cum nullum inde malum ſecutum fuerit, inceperunt ſecuri eſſe. Unde *Hippocrates* (*e*) caute dixit: *Torpores & ſtupores* (ἀναισθησίαι) *praeter conſuetudinem contingentes, apoplexiae futurae ſignum.*

Sopor. Apoplexia magnam ſimilitudinem habet cum ſomno profundiſſimo, uti ante ad §. 1008. dictum fuit; hinc non mirum eſt homines, qui in hunc morbum inclinant, ſomnolentos eſſe, dum jam incipit a ſenſim aggeſtis humoribus in cranio comprimi encephalon, vel & a nimia copia diſtentis vaſis ſanguineis impediuntur reliqua vaſa minora (vide §. 106. δ.). Vidi plures plethoricos admodum, vel & valde obeſos, qui tota die vix a ſomno arceri poterant; ſed ex ante dictis notum eſt, ſimiles frequentiſſime apoplexia corripi.

Memoria vacillans. Deſignat enim hoc ſymptoma, turbari jam ſenſorium commune; hinc in acutis morbis phrenitidem praeſagit illa oblivio ſubitanea (vide §. 772.). Sed & videmus ſaepe in viris literatis, ingruénte jam ſenio, illas Eclipſes quaſi memoriae, certa fere ſemper apoplexiae ſecuturae praeſagia. Memorabilis talis caſus apud *Wepferum* (*f*) habetur, de primario aulae

(*d*) Coac. Praenot. N°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*e*) Ibid. N°. 476. pag. 879. (*f*) Obſervat. Med. Pract. de Affect. Capit. pag. 359.

aulae miniſtro, cui ſubinde memoria delebatur, redintegrata poſtmodum: poſtquam ſaepius has alternationes paſſus eſſet, profundo ſopore triginta horarum periit: demta calvaria effluxit magna copia aquae, & cerebri exteriori parti adhaeſerunt veſicae, aqua limpida diſtentae. Quod autem notandum eſt, de cephalalgia, vertigine, aut tinnitu aurium nunquam fuit conqueſtus; unde apparet, ſignum hoc magni momenti eſſe ad praeſagiendam apoplexiam, & imprimis illam ſpeciem, de qua §. 1010. 2. γ. dictum fuit.

Tinnitus aurium. Solet contingere etiam ſanis hominibus, quibus nullus apoplexiae metus eſt; cum a levibus ſatis cauſis oriri poſſe videatur, quae in ipſo auditus organo haerent. Verum ubi ab encephalo affecto aurium tinnitus producitur, tunc & diuturnior eſſe ſolet, & frequentius recurrit; atque merito pro ſigno habetur compreſſionis encephali, ſive a diſtentis nimis vaſis ſanguineis, uti ad §. 665. dictum fuit, ubi de debilitate febrili ab hac cauſa orta agebatur; ſive ab extravaſatis in cavo calvariae liquidis, ſenſim auctis: unde inter ſigna, quae aquae in cerebro collectionem fieri docent, *Hippocrates* (*g*) & tinnitum aurium recenſuit.

Inflatus ſuperiorum. Antea ad §. 773., ubi de ſymptomatibus phrenitidem comitantibus agebatur, dictum fuit de facie illa rubra admodum, & vultuoſa dicta, quae deſignabat liberum minus tranſitum eſſe per ramos carotidum internarum, adeoque externos ramos magis impleri. Ubi a nimia plethora imminet apoplexia, tunc etiam talis rubedo & inflatio quaſi faciei obſervatur. Verum ubi pituitoſa, lenta, cacochymia adeſt, turget corpus, ſed frigido tumore; & prima fere ſigna in facie apparent, dum flaccida illa pars faciei ſub oculis tumere incipit. Quo magis autem interiora cranii replentur tali humore pituitoſo, eo plus etiam inflata apparet facies; unde & inter ſigna apoplexiae, a tali cauſa naſciturae, oculi pallidi, turgidi, & humentes recenſiti fuerunt ad §. 1010. 2. γ.

Reſpiratio ſolito profundior &c. Imprimis ſomni tempore: cum autem reſpirationis augmentum adſit in apoplexia (vide §. 1008.), talis reſpiratio deſignat, ſomnum profundiorem eſſe naturali, & jam in apoplecticum vergere. Pinnae autem narium compreſſae incipientem paralyſin muſculorum faciei indicant, a quibus narium pinnae diducuntur. Frequenter enim prima imminentis apoplexiae ſigna in facie conſpiciuntur, dum in uno latere jam debilitatis muſculis, in oppoſito latere poſiti praevalent, & magis contracti vultum miro modo mutant: hoc ipſo tempore, dum haec ſcribo, vidi in nobiliſſimo aegro unum latus faciei tantum paralyticum, & pinnam naſi in eodem latere collapſam.

Incubus. Dicitur adeſſe, quando ſomni tempore ingens anxietas cum ſenſu ponderis incumbentis percipitur, una cum impotentia motus & loquelae. Illi, qui hunc morbum experti fuerunt, teſtantur omnes, quod ſe ſic habuerint, & quod liberati fuerint, ſimulac aliquod membrum movere potuerint, vel vocem proferre. Cum autem, ubi ab interna cauſa ſenſorium com-

(*g*) De Morbis Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 556.

commune ſic mutatur, uti olim ab externis cauſis in corpus agentibus mutatum fuerat, tunc ſibi perſuadeat homo ſimiles cauſas externas exiſtere & agere, uti antea ad §. 700. latius dictum fuit, ubi de delirio febrili agebatur; patet ratio, quare credant ſpectrum ſibi incumbere, & ſuffocationem minitari. Cum enim idearum ortus non reſpondent externis cauſis, ſed internae cerebri diſpoſitioni, mirae oriuntur phantaſiae, uti tunc explicatum fuit. Hinc *Incubus* dicitur, vel & *Incubo* (*h*), *Siquidem veluti adſcendere atque inſidere ſuo pectori ſentiunt quidquam.* Ob ſenſum autem ſuffocationis imminentis a *Themiſone* (*i*) Πνιγάλεων vocabatur. Uti autem Latinis ab incubando, ſic Graecis ἐφιάλτης ab ἐφάλλεσθαι id eſt inſiliendo dicitur; quia hoc malo correpti ſe ab aliquo inſiliente premi credunt. Novi hoc contigiſſe quibusdam, dum in dorſum ſe componentes obdormiverant, & pulvinari, cui incumbebant, deorſum delapſo, retrorſum inflexa cervice decumbebant: Quibusdam, lateraliter & antrorſum delapſo capite inter dormiendum, ſicque cervice antrorſum admodum inflexa, idem contigit. Forte retrorſum ſic reclinato capite, tota moles cerebri, ſinus laterales, & torcular *Herophili* premit, & antrorſum verſus alterum latus inclinato capite, impedimentum naſcitur venis jugularibus, atque inde turbantur actiones encephali. Facile autem patet, quod incubus, a ſola capitis poſitura in ſomno minus commoda ortus, non adeo mali ominis ſit: plurimi enim ſic aliquando incubum paſſi fuerunt abſque ulla noxa ſequente: verum ubi a cauſa morboſa, lympha v. g. ſenſim aggeſta in capite, incubus oritur ſomni tempore, tunc frequenter recurrere ſolet idem malum, & apoplexiam minitatur, vel & alia mala difficillima a turbato ſenſorio communi pendentia. Unde dixit *Aëtius* (*): *Qui incubus appellatur, non eſt daemon, ſed magis praeludium & prooemium morbi comitialis, aut maniae, aut apoplexiae.* Et paulo poſt addit ſequentia: *Occurrendum igitur inchoanti malo; perſeverans enim, & aſſiduo invadens, quempiam ex praedictis morbis inducit, craſſo humore paulatim collecto in cerebri ventriculis.*

§. 1021. Praeſens facile noſcitur, ſi modo inter diverſos ejus gradus diſtinguitur.

Apoplexia enim exquiſita cognoſcitur illis ſignis, quae §. 1008. habentur. Quomodo autem diverſi gradus apoplexiae diſtingui poſſint, dictum fuit ad §. 1013. 1015. 1016.

§. 1022. Curatio hujus mali generalis nulla dari poteſt: oportet enim; ut pro varietate cauſae (1010.), modo applicandi, & loci affecti, varia omnino ſit; & ut applicetur antequam malum adoleverit.

Ex

(*h*) Caelius Aurelian. Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. III. pag. 288. (*i*) Ibidem.
(*) Lib. VI. Cap. XII. pag. 104. verſa.

Ex recenſione cauſarum §. 1010. hoc ſponte patet, nam hae adeo diverſae ſunt, ut ſaepe oppoſita medela requiratur. Hoc imprimis ideo monendum erat, quia jactantur talia remedia, quae magnatibus, quibus hic morbus ob lautiorem diaetam frequentior eſt, magno ſaepe venduntur pretio, & fere omnia aromatibus acerrimis, ſalibus volatilibus alcalinis, & ſimilibus, conſtant, quae in apoplexia, a plethora vel ab inflammatione orta, peſſime nocent. Praeterea ſi tumor venas jugulares comprimeret, fruſtra capiti medela fieret, dum tota cura pendet ab eo, ut tumor ille tollatur. Cum autem adeo difficilis curatu ſit hic morbus, licet levis fuerit, uti antea dictum fuit; requiritur ad felicem curam, ut potius idonea medela praecaveatur antequam fuerit, vel ſaltem in ipſo hujus morbi initio adhibeantur omnia, quae prodeſſe poſſunt: cum enim invaluerit, brevi lethalis erit; vel ſi evadat aeger, nunquam fere in integrum reſtituentur actiones ſenſorii communis, ſed miſerrimam poſtea vitam trahet; uti dictum fuit ad §. 1018. Oportet ergo ut ordine curatio deſcribatur ſecundum diverſas cauſarum claſſes.

§. 1023. Si ergo lenta, inerti, frigidaque cauſa (1010. N°. 2. lit. γ.) oritura praevidetur per ſigna ibi poſita, ſtatim conandum. 1. ut preſſio glutinoſi a capite avertatur. 2. lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur.

Ubi jam encephali vaſa lento tali humore infarcta ſunt, parum ſpei ſupereſt: hinc monetur iterum, quod cura inſtitui debeat, dum ex ſignis antea deſcriptis futura praevidetur apoplexia. Duo tunc hujus curationis capita conſiderantur: ſi enim poſſet illa pituitoſa cacochymia tolli ilico, optima & perfectiſſima cura foret: verum, ut haec attenuetur, tempus requiritur; adeoque opus erit, ut illud glutinoſum omni artis molimine a capite avertatur. Licet enim illud alias partes corporis occupet, illarumque functiones impediat, minus inde erit periculum, & facilioris curae ſpes. Dum Leucophlegmatici, vel & Chloroſi laborantes puellae, toto corpore turgent lento tali & pituitoſo humore, languent quidem, ſed curantur tamen, quamdiu in encephalo haec colluvies nondum collecta fuerit. Sequitur, ut conſideretur, quibus modis bina haec, ad praecavendam apoplexiam a lenta & glutinoſa ſanguinis cacochymia, requiſita obtineri poſſint.

§. 1024. Preſſio in vaſa cerebri minuitur 1. derivatione in alia, & oppoſita loca. 2. evacuationibus univerſalibus.

1. Dum cor pellit ſanguinem in aörtam, ille, proportionaliter ad magnitudinem diametrorum, pellitur per omnes ejus ramos, ſi ubique eaedem fuerint reſiſtentiae; adeoque ut derivetur impetus & copia humorum a vaſis cerebri, debet minui reſiſtentia vaſorum in aliis locis, ut illa plus capiant; & tunc obtinetur haec derivatio; imprimis ſi inferiora corporis vaſa ſic diſponantur, ut majorem copiam humorum recipere poſſint. Hinc haemorrhoïdes,

des, menſtrua, alvi fluxus, adeo proſunt in hoc morbo, uti ad §. 1017. dictum fuit.

2. Quia illis humorum per vaſa movendorum copia minuitur.

Singula haec jam ſeorſim binis ſequentibus paragraphis conſiderabuntur.

§. 1025. Vapor, fotus, balneum, ſuctio, epiſpaſticum, rubefaciens, veſicans, cauſticum, fonticulus, ſetaceum, frictio, ligatura determinata, venis majoribus, pedibus, cruribus, femoribus, applicata, primo ſcopo attingendo (1024. N°. 1.) valent. Collutiones, gargariſmi, maſticatoria, ſalivam moventia, apophlegmatiſmi, ori, faucibus, naribus applicata, eidem inſerviunt.

Priora omnia applicantur partibus inferioribus corporis: quaedam hac ſpe, ut minuta reſiſtentia laterum vaſorum hac partes plus turgeant humoribus, adeoque minor copia liquidorum ſuperiora petat. Vapor enim, fotus & balneum hoc efficiunt, laxando partes ſolidas; ſuctio vero, imprimis per cucurbitas, tollendo vel minuendo multum preſſionem atmoſphaerae, efficit, ut ilico partes corporis, quibus hae applicantur, tumeant quam maxime. Alia vero irritando has partes augent motum humorum per eaſdem, uti ſunt epiſpaſtica rubefacientia &c. De omnibus autem his, quae revellendo impetum humorum in alias partes prodeſſe poſſunt, dictum fuit antea ad numerum quartum §. 396., ubi de curatione inflammationis agebatur; atque ibidem haec ſingula explicata fuerunt, uti & ad §. 134., ubi de derivantibus, attrahentibus, propellentibus, in cura obſtructionis agebatur.

Cum autem in inflammatione curanda ſemper ſimul cavendum eſſet, ne acrioribus irritantibus motus ſanguinis in toto corpore augeretur, ideo majori cautela laudabantur veſicantia, imprimis ex cantharidibus parata. In hac autem apoplexiae ſpecie, quae frigidae temperiei hominibus familiaris eſt, & in qua iners pituitoſa ſanguinis cacochymia adeſt, tutior cantharidum uſus eſt, cum ſimul & proſint attenuando illud glutinoſum, uti §. 1027. dicetur. Quam pulchrum autem effectum ſetacea habeant in capitis morbis curandis, antea dictum fuit ad §. 396., & pluribus obſervatis etiam in hoc morbo confirmatur. Sic ſtuporem, poſt apoplexiam manentem, qui fruſtra tentatus fuerat veſicatoriis, & fonticulo, ſanavit integre ſetaceum (*k*). Ita & in puero, qui delapſus ab equo apoplecticus fuerat factus, manebat memoria laeſa, per plures ſeptimanas: ſetaceo autem applicato intra octiduum perfectiſſime convaluit (*l*).

Ligaturae autem artuum tales, ut venas comprimant, arterias non adeo, utpote profundius ſitas plerumque, & minus facile comprimendas, efficiunt, ut magna copia humorum colligatur in artubus; cum arteriae admittant, venae vero preſſae reditum ad cor impediant; hinc longe minori copia urgebitur

(*k*) La Motte Traitè Complet de Chirurgiè Tom. I. pag. 122. (*l*) Medical Eſſays Vol. V. part. 2. Obſerv. 52. pag. 598.

tur caput. Ideo & alia occaſione ligaturae artuum laudatae fuerunt ad compeſcendam nimiam narium haemorrhagiam (vide §. 743.). Quin imo & validiſſimas crurum ligaturas apoplecticos excitaſſe legitur *(m)*. Verum tunc potius dolorem faciendo videntur profuiſſe, quam comprimendo vaſa, quia fortiſſima talis conſtrictio & arterias comprimit; adeoque numerum vaſorum tranſmittentium in inferioribus partibus minuit; cum levior ligatura ſolas venas anguſtet, non arterias, adeoque plus proſit, preſſionem verſus caput minuendo.

Verum & alio modo illa derivatio inertis & frigidae pituitae ab encephalo obtineri poteſt. Notum eſt ex Phyſiologicis, totum os internum, & fauces, ſemper madere muco naturaliter, ipſam ſalivam ſanam aliquid lentoris habere, narium internam ſuperficiem oblinini mucoſo humore, qui in craſſas adeo lemas concreſcere poteſt, in aqua tamen diſſolubiles. Sed omnes illae partes, quae mucum in his locis ſecernunt, accipiunt ſanguinem arterioſum, unde haec ſecretio ſit, a ramis carotidum externarum; unde videtur ſanguis, ad encephalon tendens, & ſecretioni ſubtiliſſimi fluidi deſtinatus, liberari ſalivae & muci materie *(n)*, antequam per vaſa cerebri fluat. Si ergo a mucoſa tali colluvie apoplexia metuatur, optimo conſilio tentant medici augere ſecretionem muci in omnibus his locis, ut eo purior ſanguis ad encephalon veniat. Augmentum vero ſecretionis muci in his locis obtineri poterit, dum vaſa excretoria collutionibus emollientibus laxantur, ut facilius emittant ſecretum liquidum; & praecipue ſi ſtimulantibus irritentur haec loca, tunc enim majorem liquidi copiam plorant, uti conſtanti lege obſervatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tale decoctum ſtimulans, ex aromatibus acrioribus compoſitum, habetur, quod inſtar collutorii oris, & gargariſmi, optimo cum fructu adhiberi poſſet in hoc caſu. Praeterea conſtat ex Phyſiologicis *(o)*, ſalivae fontes & emiſſaria ſic ſita eſſe, ut motu manducationis imprimis humores ſuos profundant; hinc laudantur & maſticatoria, quae ſolent habere pro baſi talia, quae diutiſſime ſub dentibus teri poſſunt, nec tamen facile ſolvuntur in ſaliva; uti ſunt cera v. g. & imprimis maſtiche, quae abſque imminutione ſuae ſubſtantiae per integrum diem dentibus conteri poterit: his deinde admiſcent acria aromata, quae ſtimulando & irritando majorem ſalivae & muci copiam eliciunt; qualia ſunt *pyrethri radix*, *zingiber*, *piper* &c. Formula talis maſticatorii ſalivam moventis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur. Naribus etiam ſimilia applicari poſſunt, hac tamen lege, ut ab acrioribus hic abſtinendum ſit, cum interna narium ſuperficies longe facilius irritabilis ſit, quam os internum vel fauces, & nimia ſternutatio inde excitari poſſet. Remedia, quae huic uſui pulchre ſerviunt, recenſentur in *Inſtitutionibus (p)*: illa vero quae ultimo numero ibi habentur, acriora ſunt; hinc magna cum cautela ſolum adhiberi poſſunt; & fere tantum in illis, qui diuturno uſu tabaci calloſas fere nares habent. Quia autem tantam co-

(*m*) La Motte loco modo citato. (*n*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 235.
(*o*) Ibidem §. 65. (*p*) Ibidem §. 1195. 1. 2. 3. 4.

copiam muci haec remedia de naribus educunt, vocantur *Apophlegmatiſmi*, quae ad omnia capitis vitia ab *Aretaeo* (*) commendantur. Patet autem ex dictis, haec omnia duplici modo prodeſſe, nempe quatenus partem materiae morboſae evacuant, & quatenus, augendo copiam motumque humorum per ramos carotidis externae, avertunt preſſionem ab encephalo, cui carotides internae proſpiciunt. Ob ultimum illum effectum in cura Phrenitidis (vide §. 781.) laudabantur collutoria & gargariſmata, ſed lenia, quia in morbo acuto inflammatorio ſtimulantia non carent periculo.

§. 1026. Vomitoria, purgantia valida, certo determinata; ſcarificatio, venarum pertuſio, ſecundo ſcopo (1024. N°. 2.) ſatisfaciunt; licet aliquid ſemper incerti ſecum ferant.

Evacuationes quaecumque, copiam liquidorum ſubducendo, minuunt & preſſionem fluidorum in vaſa; verum conſiderandum eſt, an evacuationes conveniant ſemper, & quales. In hac morbi ſpecie corpus turget lentis & pituitoſis humoribus, & vomitus pituitae frequens ſaepe adeſt (vide §. 1010. 2. γ.); adeoque ſatis commodum videretur, per vomitorium datum, partem hujus ſaburrae, primas vias gravantis, excutere, ſicque cavere ne ulterius ſanguini admiſceatur. Monuerat *Celſus* (*q*), vomitum prodeſſe illis, *quibus frequens ſaliva, vel nauſea eſt; aut ſonant aures, aut madent oculi.* Quae ſymptomata adſunt in hoc morbo (vide §. 1010. 2. γ. & 1020. 4.). Adeoque non videtur omnino improbari poſſe vomitoriorum uſus in hoc caſu; & in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae huic ſcopo ſervire poſſent. Interim tamen in ipſo actu vomitus, uti jam ſaepius monitum fuit, humores magna copia & impetu verſus caput feruntur; adeoque hic effectus repugnat primae indicationi §. 1023., quae preſſionem glutinoſi a capite avertendam jubet. Merito ergo monetur in textu, quod aliquid incerti ſemper ſecum ferant; quatenus nempe inter vomendum nimis urgentur vaſa cerebri: unde *Hippocrates* (*r*) monuerat: *A vomitu ſingultus & oculorum rubor, malum.* Verum alia occaſione demonſtratum fuit (vide §. 772.) quod rubor oculorum denotet, encephali vaſa nimis dilatata turgere. Unde *Aretaeus* (*s*) non commendat vomitoria in hoc morbo, ſed purgantia laudat; ſpontaneum tantum vomitum non improbat, dicens: *Sin autem & dum purgatur, nauſeabundus ſit, id ne prohibeto; nam & illa intentio vigorem quemdam ad expergefaciendum praeſtat, & pituitae vomitus morbi cauſam evellit.*

Purgantia ergo videntur tutiora eſſe, cum & evacuando ſimul verſus inferiora revellant humorum copiam & impetum, & ſponte lenis apoplexia quandoque ſolvatur per alvi fluxum, uti §. 1017. dictum fuit. Valida autem laudantur purgantia, ut certum effectum praeſtent, & copiam magnam evacuent.

(*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115. (*q*) Lib. I. Cap. III. pag. 30. (*r*) Aphor. 3. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 293. (*s*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

cuent. Unde & *Aretaeus* (*t*) Hierae integram potionem, ſive doſin, commendat; quae videtur, uti ex alio loco patet (*u*), ad quatuor vel quinque drachmas adſcendiſſe. Quod autem ſatis acre purgans illud fuerit, patet ex alio loco ejusdem autoris (*w*): ubi in cura lethargi, dum copioſius purgare volebat, hierae tantum drachmas duas dabat cum mulſae cyathis tribus; quae videtur eſſe dimidia potio, quam commendat in apoplexia curanda (*x*), ſi vires debiliores prohiberent, ne integra doſis dari poſſet. In Materia Medica ad hunc numerum purgans potio ſatis efficax habetur, ex ſcammoneo & reſina jalappae, quae & ſolvendo & evacuando multum in hoc caſu prodeſſe poterit. Bihorio autem poſt tale purgans aſſumtum, acre clyſma injicitur, ut eo citius aſſumti pharmaci vis verſus inferiora determinetur.

Sanguinis autem evacuatio videtur prae reliquis magis incertum in hoc caſu eventum habere; imo vix prodeſſe poſſe. Si enim conferantur illa, quae ad §. 1010. 2. γ. habentur, patebit, in talibus aegris deficere partem ſanguinis rubram; & ex hac cauſa languores illos & torpores naſci, lymphamque accumulari in cavis corporis, unde ſymptomatum, ibi recenſitorum, caterva deducta fuit. Dum ergo per venae ſectionem aut ſcarificationes adhuc magis minuitur copia ſanguinis, augetur cauſa morbi. Interim tamen nihil magis familiare eſt in praxi, quam ut Medici ilico ad ſanguinis miſſionem confugiant, ubi Apoplexia metuitur: imo famae damnum incurrunt illi, qui hoc remedium neglexiſſe videntur, apud ignarum vulgus. Quin & *Celſi* (*y*) auctoritas ſanguinis miſſionem ſemper ſuadere videtur; dum dicit, quod *maxime fieri debet*, *ubi nervi reſoluti ſunt*, *ubi ſubito aliquis obmutuit*. Verum ſi conſideretur, evacuationes tunc tantum prodeſſe in morbis, quando vel morboſam materiam tollunt, vel nimiam copiam ſanguinis boni minuunt in plethoricis, vel motus circulatorii nimiam celeritatem ſedant, aut denique impetum humorum circulantium a partibus affectis derivant in alia loca; facile patet, non multum boni a ſanguinis miſſione in hoc caſu exſpectandum eſſe. Motus enim ſanguinis per vaſa languet; copia ejus deficit; & materia morbi extra vaſa in cavis corporis accumulatur; vel lentum illud glutinoſum circa anguſtias ultimas vaſorum arterioſorum haerere incipit; adeoque nullo modo per venae ſectionem educi poteſt, cum in venas tantum tranſeat illud, quod per ultimos fines arteriarum ire potuit: revulſio autem a capite tutius & melius fieri poterit per illa, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt. Imo *Celſus* (*z*) ipſe prudenter monuerat circa ſanguinis detractionem per venas, quod conſiderari debeat *etiam morbi genus quod ſit: utrum ſuperans*, *an deficiens materia laeſerit*. Certe in hoc caſu deficit ſanguis, non ſuperat; adeoque non debet evacuari. *Aretaeus* (*a*) prudenter monuit: *Frigiditate multa*, *& torpore*, *& ſenſuum abolitione hominem occupante*, venam minime ſcindendam eſſe; ſed

(*t*) Ibidem. (*u*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115. (*w*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 78. (*x*) Ibid. Cap. IV. pag. 82. (*y*) Lib. II. Cap. X. pag. 79. (*z*) Ibid. pag. 78. (*a*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

ſed tunc ad clyſteres acriores, & ad purgantia confugiebat, ut & inteſtina liberaret, & humores, caput occupantes, revelleret. Sed & *Hippocrates* (*b*) dixerat: *Sanguinis detractio in perfrigeratione torpida, malum.* Idem verum eſt de ſcarificatione, & cucurbitis, quae revellendo prodeſſe poſſunt ſummopere, uti paragrapho praecedenti dictum fuit; ſed ſanguinem evacuando in hoc caſu pariter nocerent, ob rationes dictas.

§. 1027. Lentor vero, praemiſſis (1024. 1025. 1026.) determinantibus, diſſolvitur remediis generalibus contra gluten deſcriptis (75.) cum prudentia adhibendis, capiti applicandis omni forma: inter omnia veſicae per cantharidas proſunt, & inſecta ſimilia ſenſim uſurpata.

Sequitur jam altera pars indicationis, nempe ut lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur. Antea peculiari Capitulo actum fuit de glutinoſo ſpontaneo, illiusque cauſae recenſitae fuerunt (vide §. 69. ad §. 76.): ſimul enumerata fuerunt illa mala, quae a tali ſanguinis cacochymia ſequi poſſunt; & inter illa monitum fuit, quod & functiones animales inde perturbarentur. Ibidem & habentur omnia illa, quae ad curam glutinoſi ſpontanei ſpectant, tam in diaeta, quam in medicamentis & corporis exercitiis. Verum cum auctus motus & ſtimulantia remedia ibidem commendata fuerint, patet ſatis, quod prudentia magna opus ſit in cura hujus cacochymiae, ubi ſymptomata docent, encephali functiones jam perturbari: ſi enim nondum ſatis attenuatos humores ſubito moveas, haerebunt tanto pertinacius impacti anguſtiis vaſorum, & augebuntur omnia mala. Haec eſt ratio, quare prius praemitti debeant determinantia, ut, quantum per artem fieri poteſt, preſſio a capite avertatur, ſimulque per evacuantia tollatur pars gravantis ſaburrae pituitoſae. Tunc a lenioribus incipiendum eſt, & imprimis ab illis, quae potenter ſolvunt, & tamen circulationis impetum non augent ſubito & vehementer; qualia ſunt ſapo venetus, tartarus tartariſatus, tartarus regeneratus, ſalia alcalina fixa ex cineribus plantarum &c.: ubi his aliquamdiu uſurpatis levamen ſymptomatum docet, lentorem attenuatum eſſe, tunc acriora, & motum humorum magis augentia, tuto adhiberi poſſunt; una cum roborantibus, quae laxitatem nimiam ſolidarum partium (ſemper hujus cacochymiae comitem) emendent. In *Materia Medica* ad §. 75. omnia haec remedia, in ſuas claſſes ordine diſtributa habentur; unde peti poſſunt. Sed & capiti raſo ex ſimilibus fomenta & epithemata applicari poſſunt cum fructu, ut omnibus his ſimul conſpirantibus lentor & in toto corpore, & in cerebro, attenuetur.

Veſicatoria autem maximum hic uſum habent, quae non tantum ſtimulando partem, cui applicantur, & irritando, revulſionem faciunt verſus alia loca corporis; uti §. 1025. dictum fuit; ſed & ſolvendo epidermidem a cute faciunt,

(*b*) Coac. Praenot. 343. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 871. 880.

LIBRARY
Founded 1813
SCHOOL OF MEDICINE

ciunt, ut ſub elevata epidermide colligatur magna copia lymphae, quae, pertuſa hac veſica, per plures dies ſaepe pergit effluere; ſimulque motum in toto corpore augent, lentorem attenuant & diſſolvunt. Quibusdam in locis Medici nudae capitis cuti, novacula deraſis capillis, applicant pileolum emplaſtro veſicatorio obductum; non quidem ſine moleſtia, ſed inſigni in ſimilibus morbis emolumento. *Celeberrimus Wepferus* (*c*), dum a colluvie ſeroſa ſymptomata aderant, quae apoplexiam minitabantur, hoc remedium tanquam efficaciſſimum laudavit; imo bis vel ter repeti juſſit, hanc cautelam imprimis adhibens, ut capillatae cuti capitis apponeretur tantum, & ſic firmaretur vitta vel faſcia, ne locum mutando aures vel cutim non capillatam tangere poſſet. Affirmat autem, quod hoc modo, abſque dolore, abſque veſica excitata (niſi cicatrix alicubi adſit), magna copia aquae cum effectu ſenſibili ex cute educatur. In alio tamen loco (*d*) monet, non eſſe radendum caput, ſed crines forfice tantum detondendos eſſe; ſimulque addit hanc cautelam, quod non ultra octo horas relinquendum ſit hoc emplaſtrum, cum diutius haerens ſtranguriam moleſtam excitare ſoleat. Simili, ſed leniori vi, praedita, inſecta interno uſui ad eundem ſcopum ſervire poſſent; ut ſunt Millepedes, Cochinella &c. Uſus vero internus Cantharidum merito ſuſpectus habetur; ideoque prudentiores Medici his abſtinere ſolent.

§. 1028. Si ab iisdem cauſis (1023.) apoplexia jam facta eſt, raro curatur: ſi vires ferunt, eadem tentanda (1023. ad 1028.); naribus, ori, capiti applicanda omnia, quae ſenſus excitare queant; acerrimi uſurpandi ſtimuli quicunque; alvus acri clyſmate laxanda.

Cum adeo difficulter impediri poſſit, ne Apoplexia ſequatur, ubi totum corpus lenta tali & glutinoſa cacochymia ſcatet; patet facile, adhuc minorem ſpem eſſe curandae Apoplexiae jam praeſentis, adeoque non ſine ratione moneri, quod raro curetur. Interim tamen aegrum talem, poſt acerbam prognoſin, fato ſuo relinquere, durum videtur; & Medicus culpari poſſet, ac ſi neglexiſſet illa remedia, a quibus adhuc aliquid ſperandum erat. Simul & ſemel ergo tentanda ſunt omnia, quae prodeſſe poſſent, praemonitis prius aegri amicis de ſummo & inevitabili fere mortis periculo. Cum autem eadem cauſa ſit in hac apoplexia jam nata, quae antea explicata fuit, tanquam metum faciens Apoplexiae futurae; patet ſatis, eandem requiri medelam, quae praecedentibus paragraphis deſcripta fuit. Subita ergo revulſio a capite per illa, quae §. 1025. habentur, tentanda eſt; & imprimis per veſicatoria; ſimulque evacuatio fieri debet, ſi vires adhuc ſuperſint. Cum autem tales apoplectici vix deglutire poſſint, praecipua ſpes eſt in applicatione clyſmatis, & quidem acris, ut & cito & valide alvum ducere poſſit; a quo remedio *Aretaeus*

(*c*) Obſervat. Medic. Practicae de Affect. Capit. pag. 71. & pag. 229. 255.
(*d*) Ibidem 231. 250.

taeus (*e*) & copiae ſubductionem, & revulſionem a capite exſpectabat merito: ſed jubet, ut acre ſit tale clyſma, addito euphorbio & colocynthide: Neque videtur alia tentaſſe in hoc caſu, niſi poſt tale clyſma applicatum *paulum excitatus homo fuerit, aut febre correptus, aut ſenſum ab illo ſtupore recipiens, aut arteriae bono pulſu reſtituto, aut facie utcumque meliora ſignificante; tunc enim ſpes ſalutis concipienda eſt, audaciusque ſubveniendum.* Formula talis acris clyſmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & alia ſimilia ex hellebori nigri radicibus v. g. parari poſſent, quarum uncia, aquae incocta, potens remedium exhibet. Verum cum in hoc caſu periculum in mora ſit, praeſtat, ut minimo temporis ſpatio tale remedium praeſto eſſe poſſit. Proſtat in officinis *Confectio Hamech* dicta, quae bonam copiam colocynthidis habet: cujus uncia, vel uncia cum dimidia, in aquae unciis decem diluta, additis binis drachmis ſalis gemmae, tale clyſma exhibet; quod & repeti poſſet, ſi paulo poſt per alvum exiret injectum remedium.

Praeterea ſolent acerrima ſtimulantia variis partibus corporis applicari, ut ſopitos excitent ſenſus. Spiritum ſalis ammoniaci fugaciſſimum naribus adhibent: acetum acerrimum cum caſtorei tinctura laudant alii; balſama illa, apoplectica dicta, ex oleis ſtillatitiis acerrimis parata, temporibus applicant, naribusque ſublinunt. Praeter veſicatoria, applicant plantis pedum acria epiſpaſtica ex ſeminibus ſinapi contuſis, raphano ruſticano. Imo nullus morbus forte eſt, in quo aegri magis vexantur, & quidem merito; vel enim his omnibus ſimul & ſemel tentatis a tanto periculo eripiuntur; vel ſi fruſtra haec tentata fuerint, illas moleſtias non percipiunt, omni ſenſu carentes.

§. 1029. In uſu tamen horum omnium (1028.) augetur ſaepe malum, materie magis mota, & impacta, per omnia ſtimulantia: viribus tamen mox projiciundis per evacuantia. Hinc in concilianda diſſolutione ſemper evacuationi & avulſioni ſtudendum, quantum res pati queat: inde regula; Venae ſectio, ni juvet, occidit.

Antea ad §. 75., ubi de cura morborum a glutinoſo ſpontaneo oriundorum agebatur, dictum fuit, auctum motum quidem prodeſſe, ſed ſimul cavendum eſſe, ne ſubito motu excitato mucoſa haec materies impingatur in vaſorum anguſtias, atque ibi immeabilis haerens periculoſos morbos producat. Dum ergo talis materia, encephalon occupans, apoplexiam producit, ſatis patet, ſemper metum eſſe, ne per ſtimulantia valida, ſimul & ſemel omni modo applicata, augeatur malum, dum per haec urgetur materies, nondum ſatis meabilis reddita, ut tranſire poſſit. Evacuantia quidem tutiora videntur, ſed quandoque in debilibus his & languentibus jam, antequam hoc morbo corriperentur, ilico omnes vires corruunt per evacuationes copioſiores. Unde apparet, magna hic prudentia opus eſſe, ut & aegro emolumentum adferat, ſimulque famae ſuae conſulat Medicus in ancipiti hoc morbo.

(*e*) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

bo. Si enim acria haec excitantia adhibita non fuerint, vel parcius, prudenti conſilio, mors aegri adſcribetur horum neglectui ab ignaris vel malevolis. Et pariter, ſi poſt ſubitas evacuationes, viribus ilico collapſis, aeger pereat, culpabitur medicus, imprimis apud Magnates, qui nunquam creduntur perire morbis, ſed tantum Medicorum erroribus. Interim cordati Medici omnes fatebuntur, nihil aliud ſupereſſe ad curam hujus morbi, niſi ut vel evacuando tollatur materies morbi, vel attenuando reddatur meabilis: omnium optimum foret, ſi haec ſimul fieri poſſent, cum praeſens periculum nullam ferat moram; ſimulque dum haec fiunt, omni artis molimine preſſio glutinoſi a capite averteretur.

Celſus (*f*) generale poſuit axioma practicum ſequens: *Si omnia membra vehementer reſoluta ſunt, ſanguinis detractio vel occidit vel liberat.* Illud autem, perperam intellectum, ſaepe anſam culpandis Medicis dedit: ſi enim Venae ſectione inſtituta moreretur aeger, ex *Celſi* auctoritate pronunciabatur, quod Medicus occidiſſet: ſi non ſecabatur vena, moriente aegro, culpabatur Medicus, quod non juvaſſet. Hinc utrimque inſidiae parabantur Medicorum famae per hoc aſſertum *Celſi.* Videtur autem male adſcribi mors ſanguinis miſſioni, dum aeger perit vi hujus morbi toties incurabilis: moritur enim tunc quidem poſt ſanguinis miſſionem, ſed non ob ſanguinis miſſionem; quae bina quam maxime diſtinguenda ſunt. In debilioribus hominibus ſanguinis detractio quidem minuit vires vitales, non tamen certam mortem inducit. Unde videtur *Celſus* tantum indicaſſe, ſi a ſanguinis miſſione non levetur malum, tunc nullam ſpem ſupereſſe; quod patet ex illis quae immediate locum citatum ſequuntur. Ita enim habet: *Aliud curationis genus vix unquam ſanitatem reſtituit; ſaepe mortem tantum differt; vitam interim infeſtat. Poſt ſanguinis miſſionem, ſi non redit motus & mens, nihil ſpei ſupereſt: ſi redit, ſanitas quoque proſpicitur.* Agnovit ergo *Celſus*, nullum efficacius remedium eſſe; adeoque non damnat ſanguinis miſſionem: & in morbo incurabili mortem differre poſſe, multum eſt. Praeterea *Celſus* (*g*), ubi peculiari capitulo de ſanguinis detractione per venas agit, urget, hanc debere fieri quam maxime in apoplexia; alia occaſione jam mentionem hujus feci ad §. 743. in cura febris ardentis. Interim cum ille locus optime ſerviat explicandae & intelligendae regulae Practicae, de qua mentio facta fuit, operae pretium erit illum hic repetere; ſic autem legitur: *Fieri tamen poteſt, ut morbus quidem id deſideret, corpus autem vix pati poſſe videatur: ſed, ſi nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque ſit, qui laborat, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus; in hoc ſtatu boni medici eſt oſtendere, quam nulla ſpes ſine ſanguinis detractione ſit; faterique, quantus in hac ipſa re metus ſit: & tum demum, ſi exigatur, ſanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet. Satius eſt enim anceps auxilium experiri, quam nullum. Idque maxime fieri debet, ubi nervi reſoluti ſunt; ubi ſubito aliquis obmutuit &c.*

De utilitate miſſionis ſanguinis in illa apoplexiae ſpecie, quae a plethora, in-

(*f*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178. (*g*) Lib. II. Cap. X. pag. 79.

inflammatione, vel & nimia velocitate cruoris, in caput determinata, oritur (de qua ſequenti paragrapho dicetur) nullus dubitat hodie: verum diſputatum ſaepius fuit, an in hac ſpecie, quae lentum glutinoſum pro cauſa agnoſcit, ſanguinis miſſio prodeſſe poſſit. Non multum boni inde ſperari poſſe ad corrigendam cacochymiam illam pituitoſam ſanguinis, unde futura metuitur apoplexia, dictum fuit ad §. 1026. Verum, dum ipſa apoplexia jam praeſens eſt, plures periti & prudentes Medici illam inſtituunt; ſed moderatam & cum cautela, cum hic non abundet ſanguis, illo inprimis ſcopo, ut tutius poſtea acria ſtimulantia applicari poſſint cum minori metu rareſactionis ſubitae humorum, quae hoc in caſu nocere poſſet. Unde non omnino etiam in hoc caſu improbanda videtur, ſi vires adhuc conſtent. Pulcherrima certe, ab *Archigene* tradita, apud *Aëtium* (*h*) circa hanc rem habentur. Jubet enim penna fauces irritando leviter depleri ventriculum, & acri clyſmate injecto pariter evacuari inteſtina; quod & ſimul revulſioni ſervit, uti dictum fuit. His autem factis, praemonito prius diſcrimine, venae ſectionem in manu dextra inſtituendam jubet; ſed *partiendo quantitatem*; *virtutem enim excitari*, *non diſſolvi*, *caloremve exſtingui*, *oportet*. Prudenter autem monet, obſervandum eſſe pulſum, faciei colorem, & reſpirationem, illo tempore, dum ſanguis fluit; & ſi nihil pejus ſucceſſerit, plus demi poſſe. Poſt ſanguinis miſſionem pergit ad illa, quae ſenſus ſopitos excitare poſſunt; ut ſunt odoramenta acria, (ſimpliciter odoramenta ipſi dicta) & clamores &c. Ubi autem venae ſectionem locum non habere credebat, tunc amplas cucurbitas, abſque ſcarificatione valide trahentes, applicabat lumbis & iliis; affirmatque, alvum ſic frequenter ſubductam fuiſſe, & ſimul apoplecticos ad ſe rediiſſe. His ergo cum cautelis, videtur & in hoc caſu ſanguinis miſſio inſtitui poſſe; ſed moderata, & praeſente Medico, ut ilico claudi vena poſſit, ſi videat vires vitales deficere.

§. 1030. Si autem per ſua ſigna (1010. N°. 2. l. β. N°. 3. l. α. l. γ.) apoplexia oritura praevidetur, ilico confugiendum ad ea, quae velociſſime inanire, reſolvere, avertere, queant. 1. ergo fiat larga, cita, miſſio ſanguinis, & quidem ex jugularibus venis; quae, pro re nata, repetatur: poſt hanc enim, ſi ſtatu eſt morbus ſanabili, ſtatim levamen oriri ſolet. 2. tum purgans antiphlogiſticum detur magna copia, aliquoties repetatur, ut fere aſſidua diarrhoea excitetur; ſi autem purgantia non ſatis cito operantur, clyſmate ſatis acri determinentur. 3. toto dein decurſu morbi medicamenta refrigerantia, diluentia, attenuantia, ad urinas ducentia, exhibeantur. 4. aſſiduo ſimul revellentia fortia addantur, donec malum ſuperatum ſit. 5. victu, potuque utatur tenuiſſimis. 6. caveatur ſummopere ab omni medicamento valido ſtimu-

(*h*) Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 108.

ſtimulante, movente, calefaciente; a calore externo; a decubitu in lecto, maxime declivi & ſupino.

Ubi autem per ſigna, antea recenſita, conſtat, vaſa ſanguinea in encephalo nimis diſtendi, vel ob plethoram, vel ob inflammatoriam denſitatem, vel ob nimiam velocitatem ſanguinis in caput determinatam; tunc ſubita depletione opus eſt, uti & reſolutione concreti, & revulſione a capite.

1. Dum, demendo ſuperabundans, morbi curari poſſunt, medicina certum & ſubitum auxilium praeſtare ſolet: longe enim difficilior cura eſt, ubi deficiens in corpore reſtitui debet, vel ſolvi illud quod concreverat. Sanguinis miſſionem hic utilem eſſe, omnes medici conſentiunt; & quidem copioſam, *ut magno effectui magnum remedium* (*i*) opponatur: nam uti optime monet *Aretaeus* (*k*): *Si minus detraxeris, quam cauſa poſtulat, nihil magni per magnum auxilium conferes.* Verum quidem eſt, quod & moneat, difficile eſſe modum conjectare, cum & valida ſanguinis miſſio nocere poſſit: verum notandum eſt, quod *Aretaeus* ibi de quavis Apoplexia dicat generaliter, non autem in ſpecie de Apoplexia ſanguinea dicta Medicis, de qua hic agitur, dum ſanguinis copia in toto corpore, vel ſaltem in encephali vaſis, abundat, ubi raro etiam largior ſanguinis miſſio nocere poteſt. Praeſens levamen omnium ſymptomatum ſequi ſolet plerumque ilico, ſi nondum vaſa rupta fuerint in encephalo, & ſanguinem effuderint; vel nimis compreſſa fuerint tenerrima vaſa a majoribus canalibus diſtentis. Imo in plethoricis quandoque ſaepius repetenda eſt ſanguinis miſſio; cum, ablata parte diſtendentis vaſa ſanguinis, ſopitus antea, & ſuppreſſus quaſi motus, ſubito inſurgat, & novum diſcrimen aucta ſubito celeritas motus circulatorii inducat. Pulſus autem plenitudo, durities, celeritas, ſatis certa ſigna dabunt perito medico, ut determinare poſſit, an repetita ſectione venae opus ſit, an non? Laudaverunt Medici imprimis ſanguinis miſſionem ex jugularibus venis, quia immediate ſic vaſa encephali deplentur, his venis apertis: verum ut illae venae pertundi poſſint, ſolent chirurgi faſcia collum ſtringere, ut magis in conſpectum veniant, & certius lanceola ſecari poſſint. Illo autem tempore, dum hoc fit, ſi magna plenitudo eſt in vaſis encephali, periculum rupturae adeſt, & ideo etiam §. 1010. 3. *δ*. inter cauſas apoplexiae numerata compreſſio harum venarum: hinc videtur tutius eſſe, ut prius depletis utcumque vaſis per ſanguinis miſſionem, in brachio aut pede inſtitutam, poſtea & ſecentur jugulares, ſi repetita ſanguinis miſſione opus fuerit.

2. Quantum purgantia in hoc morbo curando vel & praecavendo poſſint, §. 1017. & 1026. dictum fuit; nam & evacuando proſunt, & revellendo impetum a capite. Verum in hac ſpecie apoplexiae ſanguineae, & calidae, requiruntur talia, quae abſque augmento motus humorum ſatis valide alvum movent, & ſimul ſolvendo denſitatem ſanguinis inflammatoriam proſunt. Haec vocantur purgantia antiphlogiſtica. Decoctum foliorum ſenae cum tama-

(*i*) Aret. de Curat. Morb. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 81. (*k*) Ibidem.

marindis ſolet in tali caſu dari; & ſi non ſatis cito alvi evacuatio ſequatur, clyſmate acriori ex nitro, ſale gemmae, cum oxymelle ſimplici, & ſimilibus, irritantur inteſtina craſſa, ut actio remedii propinati tanto citius & certius verſus alvum determinetur: clyſmata autem illa ex colocynthide, helleboro nigro &c. ad §. 1028. laudata hic non convenirent, quia motum augent. Praeſtat etiam ut per plures dies, ſimilibus purgantibus datis, doſi tamen minori, artificialis diarrhoea procuretur, donec calor corporis imminutus, vaſorum minuta plenitudo, & ſymptomatum, apoplexiam praecedere ſolitorum, levamen, doceant, ſatisfactum eſſe indicationi curatoriae in hoc morbo. Videantur & illa, quae in cura inflammationis §. 396. de purgantibus antiphlogiſticis habentur. Ob ſimilem rationem & eadem in cura Phrenitidis §. 781. laudata fuerunt.

3. In plethoricis enim, calidae temperiei hominibus, & ſanguinem inflammatoria tenacitate viſcidum habentibus, hic morbus obtinet, adeoque omnia quae refrigerant, diluunt, attenuant, hic indicantur: ſed & talia ſemper ſimul urinam ducunt. Videantur illa, quae de his habentur ad §. 396. 5.

4. De his dictum fuit ad §. 1025. Verum hoc caſu illa conveniunt, quae, dum preſſionem avertunt a capite, non augent ſimul motum humorum: balnea pedum, molles frictiones, cucurbitae, leniora epiſpaſtica, hic imprimis laudantur. Veſicatoria autem, cum acri ſtimulo motum augeant ſaepe in toto corpore, hic minus commendantur, vel ſi applicarentur, hoc tantum fieri poſſet poſt evacuationes modo laudatas.

5. Ut nihil nempe detur, quod vel copia gravare poſſit, vel ſtimulo motum augere. Qualis autem ille victus ſit, & ob quam cauſam proſit, pluribus explicatum fuit in cura inflammationis ad §. 396. 5., quae videri poterunt.

6. Quanta cum prudentia ſtimulantia acria medicamenta adhiberi debeant in apoplexia lenta & frigida, §. 1029. dictum fuit; ne materies illa glutinoſa, magis mota & impacta, morbum augeat. Verum in illa ſpecie apoplexiae, de qua nunc agitur, certo & ſemper haec nocent, dum & motum augent & calorem; uti antea ad §. 1010. 3. α. pariter monitum fuit. Interim tamen apud Magnates haec tanquam ſola remedia commendari ſolent; & famae periculum Medici incurrunt frequentiſſime, ſi haec ilico non adhibeant in corporibus etiam repletiſſimis. Frequenter etiam contingit, ut haec jam plena manu applicata fuerint, antequam Medicus adeſſe potuerit.

At quantum nocere poſſit calor externus, obſervationibus practicis, §. 1010. 3. α. recenſitis, patuit. Quomodo autem, & per quae nimius calor aëris temperetur, dictum eſt ad §. 605. 2. Cum autem in lecto, ſtragulis imprimis tecto corpore, magis incaleſcat homo, ſimulque declivi & ſupino ſitu ſi decumbat, ſanguis majori impetu caput petat; patet ratio, quare erectus ſitus in ſedili extra lectum tantum proſit. Videantur & illa, quae de utilitate ſitus erecti in cura Phrenitidis §. 781. dicta fuerunt.

§. 1031. At ſi illa ipſa (1030.) jam facta eſt, vix ulla ſpes ſupererit; eaque ſola in exercitatione eorundem (1030.).

Tunc enim novimus, ſic impleta eſſe vaſa ſanguinea encephali in plethoricis, ut totum ſenſorium commune compreſſum ſit. Subita quidem depletio videtur ſpem curae facere; verum dum mollis illa & tenera medullaris encephali ſubſtantia validam talem compreſſionem paſſa eſt, ſemper metus eſt, ne deſtructa jam ſit: Praeterea & in hoc caſu vaſa ſanguinea, ultra modum diſtenta in cavo calvariae, cum pariter craſſioribus tunicis orba ſint, rumpuntur facile; & tunc fortiſſimam & immedicabilem apoplexiam producunt, uti §. 1033. dicetur.

Si autem ſanguis, inflammatoria ſpiſſitudine immeabilis, arteriis encephali ita impactus haeſerit, ut omnes functiones ſenſorii communis aboleantur, ob impeditum motum humorum liberum per vaſa; ſatis patet, adhuc minus ſpei ſupereſſe. Nam ſaepe non tam ſubito ſolvi poteſt inflammatio, ac hic requiritur; &, praeter rupturam vaſorum, inflammationis mali exitus in ſuppurationem & gangraenam hic metuendi ſunt. Ideo in Phrenitidis hiſtoria monitum fuit, quod immanes illi furores in ſomnum profundum apoplecticum quandoque abeant lethali cum eventu. Vide §. 774.

§. 1032. Quae vero ab extravaſatis liquidis, inter cranium & membranas, inter membranas ipſas, a vulnere, contuſo, fracto, ſuppuratove oritur, jam tractata eſt in vulneribus capitis (267. 268. 273. ad 297.), unde petenda.

De his omnibus in numeris hic citatis dictum fuit.

§. 1033. Quae ab effuſis jam liquidis in interioribus cerebri cavitatibus orta jam eſt (1010. N°. 4.), per ſua ſigna ibi data, cognita, vix requirit medelam, quum plerumque mors certa cito adſit: ſi quid tentandum, id omne ſperandum 1. a reſorptu effuſi in venas iterum (279. 280.). 2. a correctione acrimoniae praedominantis, & glutinis ſimul, quae nulla re felicius, quam per ſaponacea Chemica abſolvitur.

Talis effuſio fit, vel a ruptis vaſis nimio ſanguine diſtentis, vel ab iisdem eroſis ab humoribus, jam acrioribus redditis. Satis autem patet, parum ſpei tunc ſupereſſe; & ex obſervationibus practicis antea recenſitis conſtitit, quam ſubita mors tunc ſequatur. Ubi ab externa cauſa violenta vaſa in cavo calvariae fracta effuderunt ſuos humores, ſpes eſt, perterebrata calvaria, illos educi poſſe, dum nempe inter cranium & duram matrem, vel inter hanc & piam effuſi humores haerent, quod ſaepe in hoc caſu fit. Verum ſi in ventriculis cerebri effuſi humores accumulati fuerint, vel & in ipſa encephali ſubſtan-

tia, uti ſaepius obſervatum fuit; non poterunt educi inde per hanc operationem; ut ſponte patet.

1. Unicam ſpem, ſed dubiam admodum, ponunt tunc Medici in reſorptione illius effuſi, in cerebri cavitatibus accumulati. In paragraphis, in textu citatis, ubi de cura vulnerum capitis agitur, probatum fuit, larga ſanguinis miſſione & evacuatione alvi, depletas venas iterum in ſe recepiſſe extravaſatum in cavo calvariae ſanguinem; ſimulque tunc explicatum fuit, quomodo illa reſorptio extravaſati hic fieri poſſit. Verum ſpes curae tantum eſſe poterit, ſi ruptum vas brevi ceſſet ſanguinem fundere, & quantitas extravaſati fuerit tam modica, ut opprimere quidem encephalum poſſit, non tamen omnino deſtruere. Simul ac enim, poſt depletiones validas factas, pars quaedam extravaſati venis demum recepta fuerit, incipient levari ſymptomata; & tunc ſpes aliqua curae affulget. Verum ſi a plethora, vel nimia velocitate motus circulatorii, vaſa rupta fuerint, ſubito tantum ſanguinis effunditur, ut plerumque mors ſequatur, antequam illae evacuationes inſtitui poſſint. *Hippocrates* quidem monuerat, capitis morbos quandoque ſolvi, ſi pus, aut ſanguis, per nares, aures, vel os exiret, uti ad §. 275. notatum fuit; adeoque ſuſpicio naſci poſſet, an non per easdem vias ſanguis extravaſatus poſſet educi ſponte, & ſic ſanari apoplexia; licet nondum detectae ſint per Anatomicos viae, per quas humores, cavo calvariae contenti, ſic exire poſſint; & forte novae fiant in talibus morbis, quae non praeëxſtiterant: ſed non novi conſtitiſſe fidelibus obſervatis, apoplexiam, a ſanguine in cavitates cerebri effuſo natam, hoc modo curatam fuiſſe.

2. Ubi autem acres humores eroſis vaſis effuſi fuerint in cava cerebri, nulla videtur ſpes ſupereſſe: ſi enim bonus ſanguis hic effuſus apoplexiam producat vix ſanabilem, quanta mala erunt exſpectanda a talibus humoribus, qui extravaſati non tantum nocent premendo, ſed & rodendo tenerrimam fabricam encephali cito deſtruunt. Ubi autem glutinoſus humor, hic aggeſtus in vaſis diſtentis, ſimulque aliquam acrimoniam comitem habens, illis ruptis, in cavis cerebri colligitur, & in hoc caſu vix quid ſperari poterit. Verum quidem eſt, ſaponacea illa chemica, de quibus ad §. 54., uti & ad §. 135. in cura obſtructionis dictum fuit, magnam habere efficaciam in ſolvendis concretis glutinoſis, & varia poſſe haberi pro diverſitate acrimoniae praedominantis; ſed haec agunt in illa, quae per vaſa adhuc moventur, vel illorum finibus anguſtis impacta haerent: vix autem videntur aliquid efficere poſſe in humores jam extravaſatos; adeoque potius uſum habent ad praecavendam apoplexiam, a tali cauſa naſcituram, quam ad curandam, ubi jam adeſt.

§. 1034. Quae a praedominio lymphae extravaſatae orta eſt, facilius tollitur, omiſſa, utpote hic fere nocente, miſſione ſanguinis; datis hydragogis fortiſſimis ſtatim ad alvum determinatis; tum diſſipantibus applicatis; maxime veſicatoriis largiſſimis, diu apertis; victu exſiccante; fortibus epiſpaſticis, fonticulis, ſetaceisque.

Ubi

Ubi autem mera lympha eſt, quae in cerebri cavitatibus extravaſata apoplexiam fecit, tunc major ſpes eſt. Longe enim facilius reſorbebitur tenuior lympha a venis bibulis, quam ſanguis, ipſa extravaſatione magis adhuc ſpiſſeſcens, & qui nunquam reſorberi integre poteſt denuo per venas, niſi ab affuſa lympha, roris ſpecie per vaſa exhalante, diluatur & attenuetur; ſicque aptus reddatur, ut a venis bibulis denuo reſorberi poſſit. Cum autem haec lymphae in cavis corporis accumulatio omnium maxime fiat in illis hominibus, in quibus boni ſanguinis minor copia eſt, uti antea dictum fuit ad ad §. 1010. 2. γ., patet, ſanguinis miſſionem hic potius nocere, quam prodeſſe. Convenit quidem, imo neceſſarium eſt, ut ſubita & magna hic evacuatio fiat, ſed debet educi de corpore ille humor, qui praedominatur, & morbi cauſa materialis eſt. Fortiſſima ergo purgantia, hydragoga dicta ideo, quia tenuis lymphae ingens copia per alvum ab his aſſumtis pellitur, hic conducunt; ut *ſcammoneum*, *jalappa*, *colocynthis*, *gummi gotta* & ſimilia; quibus audacter datis, & repetitis quidem vicibus, magnae congeſtiones lymphae in cavis majoribus corporis tam feliciter ſaepe depleri ſolent, uti poſtea in Capitulo *de Hydrope* dicetur. Nec metuimus hic a calidioribus purgantibus, quia frigus & inertia in talibus corporibus praedominantur. Ut autem ſubita talis depletio ſequatur, quam maxime conducit, ut una alterave hora, poſt aſſumtum tale purgans hydragogum, clyſma acre ano injiciatur, quod cito & valide actionem remedii verſus inferiora determinet. Si autem purgans remedium deglutire non poſſit aeger, quadrupla doſi injectum forma clyſmatis ſimilem effectum praeſtabit; & ſi tale clyſma injectum cito iterum per anum exiverit, audacter aliud ſimile injici poterit. Simul tunc capiti applicari ſolent cucuphae ex herbis cephalicis dictis, *roſmarino*, *ſalvia*, *pulegio*, *majorana*, *thymo*, *ſerpillo &c.* quae aromatico ſtimulo movent, & incitant languidum motum; unde & diſſipantia vocantur.

Veſicatoria autem pariter hic quam maxime proſunt, cum & revellendo agant, & ſtimulando motum augeant, &, veſicis excitatis, incredibilem ſaepe copiam lymphae evacuent, per plures etiam dies continuos: idem verum eſt de fonticulis & ſetaceis, de quibus antea pariter dictum fuit. Victus autem ſiccus requiritur una cum his evacuantibus; & adhuc diu poſtea, ut venae reſorbentes quam maxime bibulae reddantur, ſicque reaſſumant facilius extravaſatam in cavis cerebri lympham. Potus ergo detur parcus admodum, victus ex carne aſſa, piſcibus fluviatilibus aſſatis pariter, pane biſcocto; qualis cibus poſtea ob eandem rationem in *Hydropis* curatione laudabitur.

Cum autem ſenſim accumulari ſoleat haec lympha in encephalo, hinc & diu ante praevidetur futura apoplexia; adeoque idoneis remediis praecaveri poterit; uti antea dictum fuit: &, ſi nata fuerit, longe major ſpes curae ſupereſt, quam in aliis apoplexiae ſpeciebus.

§. 1035. Si vero a venenis jam producta fuerit, nulla hactenus medela deſcripta habetur; ut nec illi, quae a polypo.

Ad numerum quintum §. 1010. inter cauſas apoplexiae recenſita fuerunt & venena mirabilia, quae uno momento, dum corpus tetro ſuo halitu afflant, omnes functiones animales delent; imo quandoque ipſam vitam ſubito tollunt. Pluribus obſervationibus practicis hoc confirmatum tunc fuit. Neque novi hactenus inventum remedium, quod ex ancipiti adeo periculo hominem eripere poſſet. Verum illa venena, quae apoplexiam producunt, dum in ventriculo haerent, per promptum vomitorium excuti poſſunt facile, ſicque morbus ſanari. Vitriolum album, ad drachmam dimidiam in unciis duabus aquae dilutum, vel & tabaci infuſum, tale remedium dat, quod ilico agit, ſimulac deglutitum fuerit. Neque omnino pro deſperatis relinquendi videntur illi, qui a carbonum nidore ſic affecti fuerunt. Nam in exemplo, ex *Wepfero* ad §. 1010. 5. allegato patuit, hominem, ab hac cauſa, omnibus ſenſibus abolitis, jam ſtertentem, ad ſe rediiſſe, aqua frigida faciei & pectori aſperſa. Verum alter caſus admodum memorabilis legitur (*l*) de homine, qui in fodinam carbonariam, ad ducentorum & ultra pedum profunditatem, deſcendens, tetro nidore hoc afflatus conciderat, & ultra dimidiam horam ibi manſerat, antequam educi poſſet; tuncque oculis apertis, ore hiante, totus frigidus, abſque ullo pulſu aut reſpiratione, jacebat; unde ab omnibus pro mortuo habebatur. Peritus Chirurgus, naribus hominis compreſſis, quanta poterat vi inflabat aërem in os ejus hians, ſicque pulmones dilatabat; mox ſenſit, manu pectori applicata, ſex ſeptemve vicibus cor pulſare, ſed celeriter: pergebat ſponte inſpiratio & exſpiratio, pulſusque arteriarum paulo poſt in carpo percipiebatur: tunc venam ſecuit, quae poſt exiguum ſaltum guttatim tantum ſtillabat ſanguinem per quadrantem horae; poſt hoc tempus autem libere exibat ſanguis: interim agitabatur, concutiebatur, perfricabatur, facies & tempora frigida perfundebantur aqua, ſal volatile oleoſum naribus & labiis applicabatur: his autem omnibus animoſe & conſtanter tentatis per horam, incepit oſcitare, palpebras, manus, pedesque, movere; deglutivit ſalem volatilem aqua dilutum; poſt alteram horam ſenſus omnes redierunt; & fatebatur ſe omnino ignarum fuiſſe omnium quae facta fuerant. Intra quadrihorii ſpatium adeo bene ſe habebat, ut pedes domum redire potuerit. Docet ille caſus, non temere pro mortuis derelinquendos eſſe, licet nulla omnino vitae ſigna ſupereſſe videantur; & admodum credibile videtur, plures a ſimili cauſa periiſſe, qui ſervari potuiſſent.

Illa vero apoplexia, quae a polypoſis concretionibus (§. 1010. 2. *a*.), arterias ad encephalon tendentes obturantibus, fit, nullam curam admittit, cum impoſſibile ſit haec obſtacula cito ſolvere, vel ulla arte ex his locis educere, vita ſuperſtite.

(*l*) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. Obſerv. 55. pag. 605.

CATA-

CATALEPSIS.

§. 1036. Catoche, Catochus, Catalepſis, dicitur morbus, quo laborans, repente immotus, nec ſentiens, illum corporis ſtatum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat.

Sequitur mirabilis ille morbus, qui *catoche* & catochus ἀπὸ τοῦ κατέχεσθαι, *detineri*, *occupari*, vocatur; uti & *Catalepſis* ἀπὸ τοῦ καταλαμβάνεσθαι *comprehendi*, dicitur; & merito, quia hoc morbo correpti in eodem ſtatu corporis manent, quem habebant, dum morbus ingrueret: ſimili plane modo ac finxerunt Poëtae de illis, qui, Meduſae capite viſo, exanimes obriguerant, torvo vultu, elevato brachio, ictum minitantes adverſo hoſti. Interim Catalepſis vocabulo hodie imprimis utimur ad hunc morbum deſignandum, quia Catochi nomen etiam pro vigili comate uſurpatum fuit, uti notavit *Aegineta* (*m*). Veteres Medici tamen, teſte *Galeno* hoc morbo detentos κατόχους, & κατεχομένους, vocabant; Juniores ipſum affectum Catochen & Catalepſin dixerunt (*n*). Verum & alio in loco (*o*) *Galenus* monuit, κάτοχα νοσήματα a quibusdam dictos fuiſſe morbos ſtabiles & firmos quoscumque: & videtur *Hippocrates* (*p*) forte & κατόχως παρακρούοντες dixiſſe illos, qui perpetuo in morbo delirant; nam in Catalepſi delirium diſtingui nequit, cum nec moveant corpus, nec loquantur. In Commentariis ad §. 774. eodem illo textu *Hippocratis* uſus fui, ut confirmarem, quod Phrenitis ſaepe in Catochen tranſeat; ſed videtur prior ſenſus hujus textus minoribus ſubjacere difficultatibus, & aeque malum praeſagium in Phrenitide tamen inde deduci poterit. Signum quidem pathognomicon hujus morbi habetur, quod aeger absque ullo ſenſu maneat immotus in eodem corporis ſtatu, quem habebat momento, dum corripiebatur: interim tamen quaedam diverſitates hic obſervatae fuerunt. Plerumque omnes artus flexiles manent, & in quocumque ſitu ponantur membra, reſtant, donec iterum mutetur. Si brachium talium aegrorum elevetur ab adſtantibus, manet elevatum: ſi digiti flectantur vel extendantur, idem fit. Nihil ſentiunt; nec memores ſunt illorum, quae paroxyſmi hujus tempore circa illos acta fuerunt. *Galenus* (*q*) vero condiſcipulum, nimiis ſtudiis fatigatum, dum hoc morbo corripiebatur, dixit jacuiſſe inſtar ligni rigidum, oculis apertis, nunquam

(*m*) Lib. III. Cap. x. pag. 28. verſa & pag. 29. (*n*) In Libello de Pulſibus ad Tyrones. Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 12. (*o*) Comment. 2. in Lib. I. Praediction. ibid. 760. 761. (*p*) Lib. I. Prorrhetic. ibid. pag. 756. (*q*) Ibidem.

quam conniventibus: audiebat tamen, & quorundam memor erat; videbat, ſed nec loqui poterat, nec ullum membrum movere. *Lambecius* (*r*), Auguſtiſſimum Imperatorem Leopoldum in itinere Oenipontano comitatus, vidit in pago quodam Comitatus Ferolhenſis *puellam viginti quinque annorum, quae jam per aliquot annos diebus Veneris & Saturni continue, reliquis autem diebus alternatim & per intervalla, omnis ſenſus expers toto corpore obrigeret, oculisque apertis, & cum leni tantum aliquo motu convulſivo, in eodem jaceret ſitu, quaſi quaedam ſtatua; adeo ut ne acu quidem puncta dolorem perciperet, nec brachia ab aliis elevata ſponte ſua laberent; ſed monſtroſo rigore in eadem poſitura firme & ſtabiliter permanerent.* In hoc caſu oculi aperti erant, & fere ſemper hoc fit: vidi tamen mulierem, in flore aetatis conſtitutam, aliquoties, dum inſultum hujus morbi patiebatur; ſemper oculi erant clauſi, & dum palpebras digitis deducebam ab invicem, paulo poſt denuo claudebantur, licet omnia alia membra corporis manerent in illo ſitu, quem ipſis conciliare placebat. Rarius aliquis ſenſus ſupereſt; tamen in virgine Cataleptica obſervatum fuit, quod ſentiret ſpirituoſa naribus ſuppoſita, & manu celerrime naribus admota illas comprimeret. Imo in eadem hac virgine obſervatum fuit, quod quandoque dimidium corporis latus tantum corriperetur Catalepſi (*s*), quod adhuc longe infrequentius eſt. Diſtinguitur autem a tetano univerſali Catalepſis, quod in tetano omnes articuli rigidiſſimi fiant, & nulla vi flecti vel extendi poſſint; cum in Catalepſi cerea quaſi flexilitate cedant omnia, & maneant in ſitu, qui ipſis datus fuit.

§. 1037. Hujus ergo proxima cauſa immobilitas ſenſorii communis, prout primo momento inſultus ſe habebat.

Certe in hoc morbo ſenſorium commune non afficitur ab objectis in ſenſuum organa agentibus; neque mutat derivationem cauſae muſcularis motus, quamdiu durat paroxyſmus catalepticus; ſed omnia manent perfecte in eodem ſtatu. Vidi ſic correptam mulierem, dum erecta ſtabat, & manſit in illo ſitu, adeoque omnes muſculi, qui tum numeroſi agunt, ut ſuſtineri corpus erectum poſſit, pergebant ſuo munere fungi; ſicque differt ab apoplexia, ubi fiunt omnes muſculi voluntarii paralytici, & aegri cadunt, penitus impotes corpus ſuſtinere. Poſſumus quidem per voluntatis imperium in quovis fere ſitu corporis manere immoti per aliquod tempus, ſicque hoc modo Catalepſin imitari; ſed non poſſumus impedire, quo minus organa ſenſuum ab objectis ſenſibilibus afficiantur. In hac autem re mirabilis hujus morbi indoles imprimis eſt, quod ſopiantur omnes ſenſus interni & externi, ſuperſtite tamen efficacia cauſae muſcularis motus; ſed abeſt potentia mutandi directionem illius cauſae; unde omnia manent in eodem ſitu, quem habebant illo momento dum morbus ingruebat. Ut hoc melius intelligatur, conſiderentur

illa

(*r*) Commentar. Biblioth. Caeſar. Tom. II. pag. 688. (*s*) De la Metrie abregé de la Theorie Chymique &c. pag. 278.

illa maxime miranda, quae in exercitio motuum muſcularium contingunt. Homo proponit per milliaris ſpatium pedibus incedere: domo exit, & ſaepe in toto itinere non amplius cogitat de motu corporis, quem inceptum continuat, amicorum colloquiis itineris taedia fallens, vel diverſis objectis obviis, novas continuo ideas in mente excitantibus; tamen pergit ambulando, licet omni momento non renovetur voluntas hunc motum faciendi; licet non habeat diſtinctam cognitionem cauſae, a qua ille motus producitur, nec inſtrumentorum per quae ille motus fit & continuatur. Verum antea jam ſaepius dictum fuit, ſenſorium commune dictum eſſe illud organum corporeum, per quod hoc *Velle* in mente producit motum in corpore; ſi ergo uno momento immobile fiat illud ſenſorium commune, nec tranſmittat, ut ita dicam, hoc imperium mentis in corpus, manent omnia in eodem ſtatu ut ante erant, & ſic videtur haberi optima Catalepſis idea. Novi hoc contigiſſe nobili aegro, qui domum Medici, quem de ſuo morbo conſuluerat, egreſſurus, in ipſo limine haeſit per aliquot minuta horae Catalepticus, & dein, ſoluto paroxyſmo, domum ambulavit, immemor ſibi hoc contigiſſe.

§. 1038. Ergo ſanguinis cerebroſi, glandularum cerebri, emiſſariorum ejus abſoluta quies, ut in initio.

Demonſtratur in Phyſiologicis, integram debere eſſe fabricam encephali, & liberum motum humorum per vaſa ejus, ut ſenſuum actiones, & motus voluntarii, perfici poſſint; cum autem haec ſileant ſubito in Catalepſi, hinc ſtatuitur, tunc adeſſe quietem in his omnibus. Interim tamen in Catalepticis, quos vidi, inveni pulſum manifeſtum in Carotidibus; facies non ſemper erat turgida & inflata, imo in quibusdam collapſa potius: adeoque videbatur ſanguis per vaſa arterioſa cerebri ire, & per venas redire ſatis libere. Verum illa quies videtur imprimis eſſe in ſubtiliſſimo fluido, quod, a fabrica arterioſa cerebri ſecretum, per minimos canales nerveos movetur, & cujus fluidi motus non a corde & arteriis pendet, ſed a mentis, corpori nexae, imperio producitur.

Adeſſe enim in Catalepticis idoneam ſpirituum copiam ad muſculos movendos, inde novimus, quia muſculi, qui tenſi erant illo momento, dum morbus ingruebat, manent tales, & in quibusdam poſt brevem paroxyſmum ſolita alacritas motus muſcularis redit. Aliud argumentum, quod hoc docet, eſt, quod Catalepticorum membra ab adſtantibus inflexa, elevata &c. maneant in illo ſitu, in quo ſic poſita ſunt, quod abſque muſculorum actione fieri nequit. Verum in Phyſiologicis (*t*) monitum fuit, ubi de muſculorum actione agebatur, quod, ſi flecterentur artus hominis per vim externam, renitente licet ejus voluntate, agentem, muſculi flexores tumerent, dureſcerent, protuberarent, quod ab influxu ſpirituum per nervos in muſcularem fabricam fieri, ibidem demonſtratum fuit. Unde dum elevamus brachium Cata-

(*t*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 401. 13.

Cataleptici, ſentimus manifeſte muſculum Deltoidem turgere; & ſi relinquamus brachium, non delabitur, ſed per continuatam ejusdem muſculi actionem elevatum manet. Idem ergo contingit in Catalepticis ac in ſanis hominibus, in quibus ab externa cauſa membra moventur; muſculi nempe, qui ad arbitrium mentis eidem motui exercendo deſtinati ſunt, turgent; adeoque praeſto eſt illud tenuiſſimum fluidum, quod muſculos inflat & turgere facit, dum agunt; ſed ſilet illud impetum faciens.

§. 1039. Omnes quidem in eo morbo functiones cerebri laeduntur, & illae, quae inde pendent; ſoli muſculi ſic manent tenſi ut in initio erant; caeterum reſpiratio & pulſus ſuperſunt, at plerumque leves.

In exquiſita Catalepſi haec omnia obtinent: verum uti levior erat apoplexiae ſpecies, in qua nondum omnes ſenſus & motus voluntarii erant aboliti, & tamen apoplexia dicebatur morbus; ſic & levior quandoque Catalepſis ſpecies obſervatur, in qua pariter aliquid de ſenſibus ſupereſt, & de motu, uti paulo antè dictum fuit; & *Fernelii* teſtimonio (*u*) confirmatur: vidit hic aegrum talem, qui omni ſenſu carebat, facile tamen ſpirabat, & quidquid in os inſerebatur, promte vorabat: de lecto ſublatus conſiſtebat ſolus, impulſusque incedebat. In omnibus autem Catalepticis illud adeſt, ut quocumque in ſitu ponantur membra ab adſtantibus, in illo maneant. Actiones vitales, pulſus nempe & reſpiratio, vix mutantur, niſi quod quandoque debilior pulſus obſervetur, nec ſemper tamen: *Celeberrimus Hoffmannus* (*w*) diſerte notat, in Cataleptica pulſum fuiſſe naturali ſimilem, & reſpirationem integram. Catalepſis autem paroxyſmorum numero & duratione multum variat. Vidi, ubi per tria quatuorve minuta non durabat paroxyſmus; e contra per octodecim horas mulierem Catalepticam manſiſſe, obſervavi coram. *Actius* (*x*) per tres dies adoleſcentem Catalepticum manſiſſe affirmat: verum non videtur ille morbus omnino idem fuiſſe cum morbo, de quo hic agitur, ſed potius ad phrenitidem pertinere, nam memorat, pulſum parvum, fere deficientem, in his aegris adeſſe, manus capiti, oculis, naribus admovere, propinquos parietes attrectare &c. quae omnia Phrenitidis ſymptomata potius ſunt; uti & ipſa ſolutio morbi, quae quarto die largiſſima cum haemorrhagia narium contigit. Intervalla autem inter paroxyſmos Catalepticos admodum varia ſunt: quandoque per plures menſes ſilet malum; & contra ultra centum vicibus, quadraginta dierum ſpatio, aegram hoc morbo afflictam fuiſſe, obſervavit *Hofmannus* (*y*).

(*u*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70. (*w*) Medic. Ration. Syſtem. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 151. & pag. 132. (*x*) De re Medica Lib. VI. Cap. IV. pag. 101. (*y*) In loco modo citato.

§. 1040.

§. 1040. **F**ebris intermittens diu perdurans, maxime quartana; melancholica, ſicca, ſtrigoſa temperies; menſtrua, & haemorrhoïdes, retenta; terrores ſummi, ſubitique; profunda, protracta diu, in unum objectum meditatio; febres validae in homine ſanguinolento accenſae, morbum hunc plerumque antecedunt.

Cum adeo mirabilis ille morbus ſit, & quandoque, dum ceſſat paroxyſmus, ſtatim adſit iterum omnium functionum integritas (z), & a tam latentibus cauſis poſſit turbari ſenſorium commune; magna certe attentione opus eſt, ut quid certi poſſit ſtatui de cauſis, unde ille morbus pendet. Omnium autem optime illa indagatio inſtituetur, ſi ex obſervationibus fidelibus colligantur illae mutationes corporis, quae hunc morbum praecedere ſolent; deinde his addantur illa, quae cadaverum ſectio in hunc morbum paſſis demonſtravit; ultimo tandem & notentur illa, quae profuerunt in hoc morbo. Ex his enim inter ſe comparatis, & cauſa, & indicatio curatoria, formari poterit.

Hac paragrapho autem recenſentur illa, quae hunc morbum antecedere ſolent, & primo quidem

Febris intermittens &c. Per febres intermittentes diu protractas debilitari vaſa, & morboſa fieri liquida, dum ingeſta non ſatis aſſimilantur, & per ſudores ſanguinem, optima ſui parte ſpoliatum, craſſum fieri ſimulque acrem; pluribus explicatum fuit §. 753., ubi de malis effectibus febrium intermittentium agebatur. A tali autem ſolidorum enervatione, & humorum cacochymia, turbari poſſe functiones, facile patet; & conſtat certis obſervatis, laedi quandoque encephali actiones, uti poſtea dicetur ad §. 1125., ubi de maniae ſpecie, febrim autumnalem intermittentem validam & diuturnam ſequente, dicetur. Imo in ipſo febris intermittentis paroxyſmo Catalepſin obſervavit *Dodonaeus* (a). Cum autem ſequenti paragrapho notetur, denſum cruorem, fortiter impactum cerebri vaſis, inventum fuiſſe in cadaveribus illorum, qui hunc morbum paſſi fuerunt; & per febres intermittentes diuturnas, diſſipatis fluidiſſimis partibus, ſpiſſus ſanguis reddatur; patet, quare febres intermittentes numerentur inter illa, quae Catalepſin antecedere ſolent.

Melancholica &c. Quia in tali temperie & vaſa ſtricta, & humores atrabilaria tenacitate minus meabiles, ſunt, vaſa cerebri facile infarciri poterunt, ſicque turbari & impediri ſenſorium commune, & Catalepſis produci; quod confirmatur pariter ex illis, quae ſequenti paragrapho dicentur. Praeterea videtur admodum veriſimile, Catalepſin etiam produci poſſe, licet cauſa materialis morbi non in encephalo, ſed in alio corporis loco, haereat. Antea ad §. 701. pluribus probatum fuit, deliria in febribus naſci, dum circa praecordia haeret putrida bilis. Praeterea poſtea dicetur in *Capitulo de Melancholia*, miras turbationes ſenſorii communis fieri ab atra bile, gravante viſcera abdominalia; & melancholicis ſolenne eſſe, ut uni & eidem cogitationi inhaereant con-

(z) Ibidem. (a) Medic. Obſervat. Cap. IV. pag. 7.

continuo; qualis protracta diu in unum objectum meditatio inter cauſas Catalepſis eadem hac paragrapho numeratur. Sequens autem caſus videtur docere, quod revera Catalepſis oriatur a cauſis, quae extra encephalon haerent. Mulier quadragenaria, ſtricti habitus, nuces caſtaneas in ſartagine torrebat, illasque tudicula lignea movebat continuo, ne nimis adurerentur: dum haec agit, vera Catalepſi corripitur. In vicinia dum habitarem, vocatus adſui ilico, & me praeſente ſubito vomit binos vermes teretes vivos; moxque pergit in opere incepto, nullo modo memor, ſibi quid mali contigiſſe: pluribus annis poſtea illam vidi ſanam, & nunquam ſimile quid paſſam. Vermes autem illi, reptatu ſuo ventriculum irritantes, procul dubio Catalepſin illam produxerant, quae & ideo, his excuſſis, ceſſabat ilico.

Menſtrua & haemorrhoïdes retenta. Prodeſſe in capitis morbis ſanandis haemorrhoïdes; & contra omnes capitis morbos produci ab haemorrhoïdalis fluxus conſueti ſuppreſſione; jam ſaepius alia occaſione dictum fuit. Sed & idem verum eſt de retentis menſtruis. Videmus enim plurimis virginibus & mulieribus circa tempus menſtruorum oriri capitis dolores, tenſiones in nucha, vertigines &c. quae omnia mala ceſſant, dum rite fluunt menſtrua. Vidi puellam, cui ſingulis menſibus, biduo antequam menſtrua prodirent, oriebatur in occipite tumor ovi gallinacei magnitudine; menſtruis fluentibus, brevi evaneſcebat ille tumor. Si in internis capitis partibus ſimile quid fieret, quanta non orirentur mala. Plures certe capitis morbos, huic ſatis affines, recenſuit *Hippocrates* (*b*), ex hac cauſa ortos, quod ſanguis in uteros confluat, velut effluxurus, & deinde viam non inveniens ad ſuperiora regurgitet. Mira illa ſpecies Catalepſis, cujus §. 1036. mentio facta fuit (*c*), obſervata fuit in virgine menſtruorum ſuppreſſione laborante.

Terrores ſummi, ſubitique. Quam miris modis corpus humanum mutari poſſit per validos animi affectus, alia occaſione ad §. 104. dictum fuit; ſimulque tunc conſtitit, varias eſſe illas mutationes pro diverſis animi affectibus. In ſummo terrore autem homo ſic afficitur, ut in Catalepſi; nam obſtupeſcit, vox faucibus haeret, membra movere nequit: unde ſi talis affectus validiſſimus fuerit, manet haec impreſſio, & perfecta Catalepſis adeſt. Talem caſum habet *Tulpius* (*d*) de Juvene Britanno, qui ex inopinata matrimonii repulſa adeo vehementer perculſus fuit, ut ilico Catalepſi corriperetur, & per integrum diem in eodem ſitu, oculis apertis, maneret, ſtatuam potius quam hominem referens. Ubi vero alta voce exclamabatur, quod cupita potiturus eſſet uxore, proſiliit confeſtim ex ſedili, jam liber ab hoc morbo.

Profunda, protracta diu &c. Quando profundiſſimis meditationibus toti immerſi haerent eruditi viri, tunc perfecte Catalepticos referunt: omnes enim ſenſus ſopiunt, omnem memoriam ſilere faciunt, totum corpus omnino quieſcit, ſola mens in intimo ſuo receſſu uni & eidem rei attentiſſima incumbit: hoc

(*b*) Libro de Virgin. affectibus Charter. Tom. VII. pag. 679. 680. (*c*) De la Mettrie loco ibidem citato. (*d*) Obſervat. Medicar. Lib. I Cap. XXII. pag. 45.

hoc vocaverunt ecſtatice cogitare. Sic intime in ſe ipſum collectus *Vieta* literas, incognitis notulis ſcriptas, explicuit galliarum regi; ſed toto hoc tempore, quo arduae huic rei difficilem operam dedit, unicae huic cogitationi inhaerens, nihil ſenſit, nullum motum fecit. Vidi acuti ingenii mathematicum, dum inter obambulandum mente volvebat arduum problema, nulli ſalutem reddidiſſe; quamvis humaniſſimus eſſet; & alium novi, qui concionem, quam coram populo habiturus eſſet, attentiſſima mente volvens, per integrum miliare deviaverat a loco ſibi notiſſimo, verſus quem tendere in animo habuerat. Summa illa animi attentione in ſcientiis multum proficitur, ſed & ſimul ita figitur quaſi ſenſorium commune, ut diatheſis ad Catalepſin inducatur. Nimio ſtudio adſcripſit hunc morbum in condiſcipulo *Galenus* (vide §. 1036.): alterum vidit *Fernelius* (*e*), qui, *dum literis & chartis ſedulo invigilaret, repente hoc vitio perculſus, ita quidem obriguit, ut ſedens, calamumque premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum ſtudia incumbere, donec vocatus ac impulſus deprehenſus eſt omni ſenſu motuque carere.* Neque ſolis certe illis, qui nimis ſcientiarum ſtudiis ſe macerant, Catalepſin timendam eſſe docet *Celeberrimus Hofmannus* (*f*), qui hunc morbum obſervavit in perſona ſequioris ſexus, conditionis vilioris, rudioris minusque exculti ingenii, quae anxiis meditationibus circa res ſacras macerata incidit in hunc morbum, & plures poſtea ejusdem paroxyſmos paſſa fuit poſt auditam pſalmodiam, aut verba ex divino codice potiſſimum prolata, quae ardentiſſimum Chriſti exprimebant amorem.

Febres validae &c. In ſanguinolentis per febrilem calorem rarefacto ſanguine, ſimulque celerius moto, ſic repleri poſſe vaſa majora encephali, ut minora ab his diſtentis comprimantur, ad §. 1010. 3. *α*. probatum fuit; adeoque omnes functiones encephali ſic poterunt ab hac cauſa laedi. Ad hanc cauſam videtur pertinere illa ſpecies Catalepſis, de qua *Aëtius* (vide §. 1039.) dixerat, & quae larga narium haemorrhagia ſolvebatur. In morbis acutis inflammatoriis quandoque aegros ſic videmus, oculis apertis, inſenſiles jacere, catalepticorum more, & quidem malo omine; quod & *Hippocrates* (*g*) monuit, dicens: *Laſſati, ſingultuoſi, & catoche correpti, malum.* Vidi aliquoties in morbis acutis aegros ſic jacentes, ſed non manebant in eodem ſitu membra elevata vel vario modo flexa: hinc non poſſum affirmare, quod veram Catalepſin in morbo acuto decumbentibus obſervaverim. Sed nec ille caſus *Aëtii* refert omni modo veram Catalepſin. An forte hoc *Hippocrates* (*h*) indicare voluit, dum dicit: *Convulſio, tremor, jactatio, cum parvo catocho, circa aures abſceſſus proritant.* Dum enim materies morboſa in febribus acutis metaſtaſin verſus ſuperiora facit, ſolent functiones encephali laedi; quae denuo reſtituuntur, ſi omnis haec materies, in parotides depoſita, illas elevat in tumorem: unde ante hanc depoſitionem factam Catalepſis inducitur quandoque; ſed

(*e*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70. (*f*) Medic. Ration. Syſtemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 150. (*g*) Coacar. Praenot. N°. 45. Charter. Tom. VIII. pag. 855. (*h*) Praediction. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 805.

ſed non perfecta; & ideo parvum catochum vocavit *Hippocrates*. Non auderem tamen abſolute dicere, quod vera Catalepſis in morbis acutis non fiat, ſed crederem minus frequenter hoc contingere.

§. 1041. Diſſecta cadavera demonſtraverunt arterias venasque cerebri valde turgentes fortiter impacto denſo cruore.

Multum prodeſſe ad intelligendas morborum cauſas cadaverum ſectionem, nemo dubitat: interim tamen magna cautela hic opus eſt, ne pro morbi cauſa habeatur illud, quod potius morbi effectus eſt: multa enim in cadavere inveniuntur mutata per morbum ipſum, quae non praeëxſtiterant ante morbum, uti antea ad §. 11. dictum fuit. *Hollerius* (*i*) teſtatur, quod in cadaveribus illorum, qui Catalepſi perierant, invenerit *venas majores*, *quae recta decurrunt a poſteriore capite ad ſinciput*, *plenas concocto & craſſo ſanguine*, *& poſterius cerebrum ſeroſa materia occupatum.* In alio homine, Catalepſi mortuo, *ſerum ruſum*, *in cerebri poſteriore parte contentum*, *& ſanguis concretus in majore vena*, *quae medium caput perreptat*, *inveniebatur* (*k*). Verum non videtur ex his obſervationibus concludi poſſe, quod in Catalepſi ſemper tales cauſae adſint. Si enim ſola repulſa ſperati matrimonii (vide §. 1040.) hunc morbum producere potuerit in homine ſaniſſimo, videtur a longe ſubtilioribus cauſis originem ducere poſſe morbus. Praeterea per voluntatem ſuam poteſt homo ſe Catalepticum fingere, & membra omnia in eodem ſitu retinere, quem habebant. Sed quam latens, & efficax, illa cauſa eſt, quae tamen, mutata voluntate, iterum abeſt. Praeterea plures evaſerunt ab hoc morbo, uti poſtea dicetur; neque adeo facilis ſublatio illarum cauſarum videtur, quas in cadaveribus invenerunt. Negari quidem nequit, concretum in cerebri vaſis ſanguinem, & extravaſata in cavo cranii liquida Catalepſin facere poſſe; ſed non minus certum eſt, & abſque his cauſis morbum natum fuiſſe. Ex illis, quae praecedenti paragrapho recenſita fuerunt, conſtitit, vermes, ventriculum irritantes, hunc morbum produxiſſe; & *Galenus* (*l*) jam habet ſequentia: *Sic igitur & epilepſiae ob ſtomachum imbecillum quibusdam ſuboriuntur*, *& cari*, *& comata*, *& Catalepſes & melancholiae*, *conſentiente principio*, *quod in cerebro & nervis eſt.* Hoc imprimis notandum videbatur, ne quis crederet, in methodo medendi ad ſolas illas cauſas attendendum eſſe, quas inſpectio cadaverum docuit.

§. 1042. Sanatur ſaepe excitata larga narium haemorrhagia.

Si

(*i*) Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 66. & 326.

(*k*) Hollerius de Morb. Intern. Lib. I. Cap. IX. in Scholiis pag. 60.

(*l*) De Symptomat. Cauſ. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60.

Si nempe a vaſis ſanguineis cerebri nimis diſtentis hic morbus producitur, vel ab aliis evacuationibus ſanguineis ſuppreſſis ortum habeat. Per haemorrhagiam narium ſoluta fuit illa Catalepſis, cujus ex *Aëtio* facta fuit mentio ad §. 1039.

§. 1043. **I**n alios morbos raro tranſit; aliquando tamen Epilepſia, Convulſio, Dementia, ἀτροφια, eum exceperunt; in mortem plerumque finitur.

Et ex propriis obſervatis in praxi vidi, & ex fidelibus obſervatis celebrium Medicorum conſtat, multos hoc morbo correptos evadere, & poſtea illibata ſanitate frui. Quod imprimis videtur contingere, ubi a valido animi affectu, aſſiduis lucubrationibus, aut conſuetis evacuationibus ſuppreſſis, in hunc morbum inciderunt. Si enim ſopiantur illae turbae, ab animi affectibus excitatae, & vitari poſſint cauſae, quae illos excitaverant, corpus exerceatur ſalubri motu, & pacata ſit mentis quies, ſuppreſſaeque evacuationes reſtituantur, tunc ſenſim ſolet minui morbus, & tandem ceſſare omnino. Idem verum eſt, ſi a vermibus Catalepſis orta fuit; tunc enim, his expulſis, ceſſat. Verum ſi ab extravaſatis humoribus in cavo calvariae morbus ille productus fuerit, tunc ab horum augmento, vel acrimonia per moram nata, alii encephali morbi exſurgunt, & quandoque ipſam Catalepſin comitantur. Sic *Hollerius* (*m*) *teſtatur ſe vidiſſe hominem, qui comate, epilepſia, convulſione, & catoche, mutatis vicibus, teneretur.* Ex *Benivenio* refert *Dodonaeus* (*n*) caſum *Hieronymi Bencii*, qui ex Catalepſi incidit in comitialem morbum nullis remediis cedentem. Habet & alium caſum matronae obeſae & plethoricae, quae Catalepſin paſſa fuit, venae ſectione in pede, & acri clyſmate ſimul applicato, feliciter ſolutae: cum autem nulla vellet deinceps admittere remedia, quibus periculoſa haec plenitudo minueretur, & caveretur inpoſterum, poſt trimeſtre ſpatium in ſomnolentiam incidit, & accedente febre lenta, gravi ſopore periit (*o*). Atrophia autem videtur excipere Catalepſin, in melancholicis, in quibus ſaepe ſumma macies adeſt; uti & in verminoſis, quando nempe a vermibus chylus conſumitur: omnium maxime, ſi pertinax apoſitia catalepſim ſequatur, per plures etiam ſeptimanas; uti contigit in binis Catalepticis, quarum hiſtoriam ſcripſit *Celeberrimus Hofmannus* (*p*); quae tamen ambae evaſerunt ex hoc morbo, licet in una deliria, convulſiones, ſingultus, Catalepſis paroxyſmum praecederent.

Quandoque tamen & in mortem finiri Catalepſin, docent obſervata. *Jacotius* (*q*) teſtatur, *ſe vidiſſe pauperem ſenem, exſuccum & extenuatum, hoc malo*

(*m*) Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 66. (*n*) Medicar. Obſervat. Cap. XLVI. pag. 146. (*o*) Ibidem Cap. V. pag. 10. (*p*) Medic. Ration. Syſtemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 147—152. (*q*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 68.

malo raptum, *qui menſae accumbebat apertis oculis*, *erecto ac firmo corpore*, *manu dapibus admota*, *ut vivere & prandere mortuus videretur*. Et *Hollerius* (*r*) habet ſequentia: *Simplex catoche virum robuſtum rapuit: ac neminem vidi praeter unum eo malo liberari*. Verum notandum eſt, quod in illo loco commentetur Coacam Praenotionem, quae damnat ſingultum, laſſitudinem, catochum, tanquam mali ominis; ſed videtur ſatis manifeſtum, quod ibi agatur de catocho, qui in morbis acutis inflammatoriis contingit, & qui tunc merito pro peſſimo ſigno habetur; cum doceat, vim morbi in cerebrum rapi. Negari ergo nequit, quod quandoque in mortem terminetur Catalepſis; ſed ſimul conſtat certis obſervatis, plurimos inde emergere, & quidem abſque alio morbo ſequente; in quibusdam tamen, ſed paucioribus, in epilepſiam aut convulſiones abiiſſe Catalepſin.

§. 1044. Curatio tentatur pro varietate cauſae varia. Excitando per objecta valide in organa ſenſuum agentia, ut ſunt lux, ſonus, ſtimulus, ſal volatilis acer, dolor, frictio, motus continuatus; haemorrhagiae ex naribus prolectu; haemorrhoïdalis, menſtruive, fluxus prolectu; ſternutatoriis; vomitivis; veſicatoriis; fonticulis; ſetaceis; victu humectante.

Curatio hujus morbi duplex eſt, vel tempore paroxyſmi, vel extra eundem: Dum paroxyſmus adeſt, ſolent acri quocumque ſtimulo, vel objectis valide in organa ſenſuum agentibus tentare Medici, ut mutetur illa diſpoſitio ſenſorii communis, quae hoc tempore adeſt, & omnem ſenſuum actionem ſupprimit. Verum & hic cautela requiritur, uti jam antea in cura apoplexiae dictum fuit: & prudenter monuit *Hofmannus* (*s*), a calidioribus ſtimulantibus abſtinendum eſſe, ſi Catalepſis ab humorum nimio orgasmo, expanſione, ac ſtagnatione, orta fuerit. Neque in hyſtericis, Catalepſi correptis, videtur tutus ſimilium uſus; dum enim valida talia ſtimulantia excitant aegras, convulſiones validiſſimas faciunt, aeque metuendas, & forte plus nocituras (*t*). Imo plerumque non multum efficiunt; quod & propriis obſervatis didici; & confirmatur illis, quae in Actis Pariſinis (*u*) habentur. Mulieris enim catalepticae pedibus ſuppoſito igne, ne quidem excitabatur ex ſuo paroxyſmo. Unde ubi lenioribus ſtimulantibus, frictionibusque, non excitantur, vix ſuaderem, ut fortiſſima adhiberentur: oppreſſo enim penitus ſenſorio communi, nihil efficiunt, & ſaepe ſenſuum organa multum laedunt ſua acrimonia; vel ſi acerrimi illi ſtimuli excitent aegros, ſimul ſaepe totum genus nervoſum mirifice turbant & irritant; imprimis in hyſtericis & hypochondriacis: quod non caret periculo.

Extra

(*r*) Ibidem pag. 66. (*s*) Medic. Rational. Syſtemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 145. (*t*) De la Mettrie Abregè de la Theorie Chymique pag. 280. (*u*) Hiſt. de l'Academie des Sciences l'an 1738. pag. 56.

Extra paroxyſmum vero curatio varia eſſe debet pro diverſitate cauſae morbi. Si enim a ſanguinis nimia copia, vel rarefactione, morbus ortum duxerit, ſanguinis miſſiones conducunt, etiam repetitae, ſi opus fuerit. Si a conſuetis ſanguinis evacuationibus ſuppreſſis Catalepſis nata fuerit, illae per idonea remedia revocandae ſunt. De illis, quae circa narium haemorrhagiam proliciendam notanda ſunt; uti & de ſignis, quibus illa futura praevidetur, dictum fuit §. 741. & 779. Quomodo haemorrhoïdalis fluxus promovendus ſit §. 889. 2. explicatum fuit. De menſium ſuppreſſione curandâ poſtea in *Capitulo de morbis virginum* dicetur. Balnea pedum, epiſpaſtica, vel emplaſtra aromatica, plantis pedum applicata, frictiones crurum & pedum, proderunt ſemper in tali caſu, quatenus impetum & copiam humorum a ſuperioribus avertunt.

In melancholica autem, ſicca, & ſtrigoſa temperie, evacuationes ſanguinis nocerent; illis victus humectans prodeſt, & blanda ſolventia ex melle, ſero lactis, fructibus horaeis &c. de quibus poſtea in Capitulo de melancholia pluribus dicetur. Spirituoſa remedia ſaepe & his profuerunt, imprimis ſi ſenili torpore jam langueret corpus. In moniali virgine, jam ſeptuagenaria, hic morbus curatus fuit ſpiritu vini, repetita deſtillatione puriſſimo reddito (*w*); quo aſſumto, mox ad ſe rediit; nec aliis remediis opus habuit, praeter illa, quibus effoetae per ſenium vires refocillarentur. Et per diuturnas febres intermittentes exhauſto corpore, ſi Catalepſis prehenderit, reficientia, replentia, cardiaca, ſola proſunt; omnia evacuantia nocent peſſime, uti poſtea ad §. 1126., ubi de Mania, a ſimili cauſa nata, agitur, dicetur.

Ubi autem Catalepſis a validis animi affectibus, vel profunda & diuturna nimis meditatione, ortum duxit, tunc obſervatum fuit, ſuperſtitem manere in ſenſorio communi talem diatheſin, quae renovat morbum a ſimili cauſa, licet multo leviore, quam quae primum paroxyſmum produxerat. Sic apud *Rondeletium* (*x*) legitur, de puella quae nupſerat juveni, quem parum amabat, & prae moerore octo diebus poſt initum matrimonium Catalepſi corripiebatur: redibat paroxyſmus, ſi vel de marito cogitaret. In illa aegra, cujus ex *Celeberrimi Hofmanni* obſervatis mentionem feci, redibat Catalepſis, audita pſalmodia, aut ſacrae ſcripturae verbis, quae ardentiſſimum Chriſti exprimebant amorem. Optimum remedium in tali caſu eſt, imo unicum, ut peregrinatione concilietur quotidiana objectorum varietas, & vitentur ſedulo illa, quae animi affectus validos excitare poſſint, vel profundas illas & diuturnas meditationes circa idem objectum facere. Fatetur ingenue *Hofmannus*, quod variis, & quidem generoſiſſimis remediis, incaſſum tentatis, perſtiterit morbus; ſed mutato aëre, aegraque ad alia loca peregrinante, ſenſim evanuerit. Sed & illa Cataleptica, cujus hiſtoria ex *Actis Pariſinis* paulo ante memorata fuit, quae Lutetiam venerat, & ex mag-

(*w*) Dodonaei Medicar. Obſervat. Cap. VI. pag. 11. (*x*) Method. Curand. Morbos Lib. I. Cap. XX. pag. 98.

magna ſollicitudine litis, a cujus exitu fortuna pendebat, in hunc morbum inciderat, ad ſuos redux ſana vixit & immunis ab hoc malo. Videtur enim in tali caſu ſic ſenſim deleri ille character ſenſorio communi impreſſus, a quo per cauſam procatarcticam accedentem renovatur morbus.

Sternutatoria ſolent laudari ut potentiſſima excitantia paroxyſmi tempore; ſed *Heers* (*y*) Capucino Cataleptico, naribus fricatis ptarmicum potentiſſimum inſufflaverat abſque ſucceſſu. Cum autem ad ſe rediiſſet, tunc incepit ſternutare, & magnam copiam pituitae excrevit. Si talis evacuatio indicaretur a cauſa morbi cognita, uſum habere poſſent; caeteroquin vix prodeſſe videntur.

Vomitoria remedia tunc uſum habent, ſi juſta ſuſpicio ſit, fomitem mali circa ventriculum haerere. In cura autem Apoplexiae §. 1026. dictum fuit, quantam cautelam requirant vomitoria in capitis morbis curandis; atque ibidem §. 1025. de uſu & efficacia veſicatoriorum, fonticulorum, & ſetaceorum, dictum fuit.

(*y*) Obſervat. Medic. Lib. I. Obſerv. 3. pag. 40.

C A R U S.

§. 1045. **C**arus eſt apoplexia levis, ſomnus vero graviſſimus, cum febre, ex cauſis maxime cerebrum illaeſum comprimentibus (1010. N°. 3. l. α. β. γ. δ.), aut cauſis obſtruentibus, ſed facilius, quam in apoplexia, ſolvendis (1010. N°. 2. l. β. γ.): eſt in hoc aliqua perceptio, ſed ſubitanea; aliquis ſenſus, ſed parvus.

Antequam de Caro dicam, pauca praefanda habeo: ſcilicet; morbos ſoporoſos variis quidem nominibus & a Veteribus & a Recentioribus fuiſſe inſignitos; ſed hos ipſos ſibi non ubique conſtare in illorum nominum uſu (exemplo ſit locus *Galeni* proxime ſecuturus ad c.): quamobrem operae pretium fuerit, eadem paulo accuratius, & ut paſſim ſumi ſolent, declarare. Si quis naturaliter dormiat, *ſomnus* dicitur. Hic longior, brevior, profundior, leviorve, eſſe poteſt, ſaepiusque, aut minus ſaepe, repeti, prout cauſae forte praegreſſae, & conſuetudo, tulerint; neque certis limitibus definiri; quibus etiam, ad haec, vix opus foret. Sufficit cognoſcere, quod ſi evidenter modum exceſſerit, morboſus haberi debeat. Hujus autem exceſſus varii gradus obſervantur. Si quis admodum ſomnolentus continuo fere dormit, ita tamen ut & ſubinde ſponte, & a cauſis externis ſatis facile, excitetur, tuncque, ſaltem quamdiu amicorum colloquiis utitur, vigil maneat, & ſui compos; *Coma* dicitur. Sin ita, ut hebes, ac omnium fere immemor, appareat, & frigida pituitoſa cacochymia adſit ſimul, nuncupatur *lethargus*; cujus iterum varii gradus diſtingui poſſunt. At ſi vix unquam ſponte, & a cauſis externis longe difficilius, excitetur, ſtatimque fere, quidquid agatur, in ſomnum recidat, nec tamen lenta illa frigida cacochymia adſit, vocatur *Carus*. Si numquam ſponte, & a cauſis externis, etiam validiſſimis, diuque applicatis, non ulterius excitetur, quam ut leviſſima quaedam ſenſus motusve indicia adſtantibus exhibeat, *parapoplexia* eſt. Si nulla prorſus ejusmodi indicia, poſt ſimiles cauſas, praebuerit, una cum omnium membrorum paralyſi, *apoplexia*. His praemonitis, rem ipſam aggredior.

Caput κάρη, & per Apocopen κὰρ, dictum fuit Veteribus Graecis: hinc Carus ſumitur pro morbo capitis, in quo adeſt gravis ſopor, a quo vix poſſunt aegri excitari. Dum autem validis ſtimulis excitantur, deducunt palpebras per momentum, mox in ſomnum aeque profundum relabuntur. Apoplexiae ſimilis morbus, & quaſi levior ſpecies; a qua tamen diſtingui debet, quia facilius ſanatur, & integre quidem; quod in Apoplexia exquiſita raro fit; ſi enim evaſerit aeger, ſemper fere aliquam laeſionem functionum anima-

lium relinquit (vide §. 1018.). Notaverunt *Duretus* (z) & *Jacotius* (a), quod reſpiratio facilior nec cum tanto ſtertore ſit, ut in exquiſita apoplexia. Cum autem exquiſita & fortis apoplexia plerumque fiat ab extravaſatis liquidis in cranio, Carus, frequenter ſanabilis, potius a diſtentis vaſis majoribus, reliqua minora comprimentibus, videtur fieri. Hinc in ſummo vigore febrium intermittentium aegri quandoque ſoporoſi jacent; & poſt validam ebrietatem idem illud obſervatur; ſic ut quandoque a minus peritis pro apoplecticis habeantur; vidique aliquoties, quod jactatores ſatis imperiti gloriam tulerint ſanatae apoplexiae, dum profundus talis ſomnus largam ciborum, & potus imprimis, ingurgitationem ſequebatur. *Heers* (b) hominem, ab ebrietate jam in quartum diem dormientem, liberavit a perforatione calvariae, quam jam moliebantur bini Chirurgi, raſo capite, quia credebant apoplecticum eſſe, cum ſupinus cecidiſſet ebrietatis primo tempore: Examinans autem aegri caput, cum nullum veſtigium laeſionis perciperet, pulſus optimus eſſet, reſpiratio liberrima abſque ullo ſtertore foret, audacter negavit apoplecticum eſſe: vulſis myſtacis pilis, evigilabat iratiſſimus homo, & minabatur peſſima Medico, ſi ipſi denuo barbam velleret.

Difficulter etiam diſtinguitur a Lethargo, de quo paulo poſt dicetur: ſaltem videmus, *Galenum* promiſcue Lethargum & Carum dixiſſe eundem morbum (c). Ita autem habet: *Quum vero cerebrum ob pituitam tum humectetur, tum refrigeretur, in lethargicis affectionibus, coma erit; quod & ipſum, ſi lubet, carum vocare poteris.* Cum autem in textu dicatur & Carus oriri a cauſis obſtruentibus, ſed facilius quam in apoplexia ſolvendis, & citetur §. 1010. N°. 2. l. γ., ubi de cauſa pituitoſa & frigida apoplexiam producente agitur; patet ſatis, quod morbus ille, qui Carus vocatur, eandem quandoque cauſam agnoſcat ut Lethargus (vide §. 1049.).

Forte poſſet, majoris diſtinctionis gratia, Cari nomen retineri ad deſignandum profundum ſoporem in febribus acutis, & aliis morbis, ubi copia ſanguinis, nimia ejus rarefactio, aut & inflammatoria ſpiſſitudo adeſt. Lethargus autem vocaretur, ubi a mera glutinoſa & inerti ſanguinis cacochymia profundus talis ſopor produceretur. Simile quid videtur indicaſſe *Aegineta* (d), dum de utroque hoc affectu agens dicit, quod febris Carum praecedat, & quidem vehementior; lethargum vero ſubſequatur. Voluit tamen, eandem eſſe materiam morboſam in Caro ac in Lethargo; quem dixit eundem locum habere ac Phrenitidem, cerebrum nempe; ſed materiam penitus oppoſitam. Notum autem eſt, inflammatoriae & calidae denſitati ſanguinis opponi lentam & frigidam ejusdem cacochymiam. Interim tamen addit, quod Carus frequenter ſuperveniat febribus, & cerebri compreſſionibus; adeoque videtur agnoſcere, quod Carus & abſque pituitoſo frigido ſanguinis lentore fiat.

Cum

(z) In Coac. Hippoc. pag. 99. (a) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 280. (b) Obſerv. Medic. Lib. I. Obſerv. XIX. pag. 178. (c) Comment. 2. in Lib. I. praedict. pag. 743. Charter. Tom. VIII. (d) Lib. III. Cap. ix. pag. 28. verſa.

Cum autem a ſimilibus cauſis, ſed levioribus, ortum ducat Carus, ac Apoplexia, non videtur periculo carere, licet & ſaepe ſanetur; & hinc videtur *Hippocrates* (*e*) pronunciaſſe; *Sopor* (το καρῶδες) *ubique malum*. Tamen in alio loco (*f*) dubitantis inſtar ponit: *Sopor an ubique malus?* Et merito, quia non videtur abſolute ſemper & ubique mali ominis eſſe; quod & confirmavit *Galenus* (*g*), qui teſtatur ſe vidiſſe aegros, qui poſt vigilias, tribus quatuorve diebus protractas, in ſomnum profundum, unde difficulter excitari poterant, delapſi, per integrum nychthemerum dormiverint cum magno levamine. Infantibus autem profundum talem ſomnum per integrum biduum ſuperveniſſe ſaepius obſervavit pulchro cum effectu. Unde ubi poſt vigilias protractas in morbis, aut ſummas defatigationes Carus oritur, raro quid mali portendit, plerumque autem prodeſt: ſi ab ebrietate, quandoque quidem, ſed rarius, in apoplexiam degenerat; & tantum fere, ubi extremae ingurgitationes praeceſſerunt, vel diu ebrioſi vixerunt homines. Ubi autem ab infarctis cerebri vaſis humore minus meabili, vel diſtentis a copia aut rarefactione ſanguinis, carus oritur, periculo non caret morbus, licet tamen promta & idonea medela adhibita curabilis ſit; imo quandoque ſola mora temporis ſponte cedat, ut ſtatim videbimus.

§. 1046. **H**inc a caro ſoluto ſanitas, niſi quod forte titubatio vacillans capitis aliquamdiu ſuperſit.

Cum levior cerebri illaeſi compreſſio hic adſit, ablata copia liquidi diſtendentis vaſa majora, vel conciliata debita fluiditate ſanguini, difficilius per vaſa cerebri tranſeunti, redibunt functiones ad priſtinam integritatem; quod poſt apoplexiam curatam raro fit, uti paulo ante dictum eſt. Ratio autem, quare Apoplexia, paulo gravior, ſemper fere aliquid mali relinquat, data fuit ad §. 1018. *Sydenhamus* (*h*) Epidemicam talem conſtitutionem vidit, inter cujus ſymptomata eminebat Carus, ſive ſomnus talis profundus, ad ſeptimanas aliquot quandoque durans, a quo difficillime excitabantur, mox iterum obdormientes aegri. Interim tamen, ubi moderata ſanguinis miſſione, & Enematibus injectis nimius febrilis impetus ad debitum moderamen redactus fuerat, omnes fere evadebant, ſenſim ſoluto morbo: *Verum convaleſcentibus caput ad dies aliquot debile atque infirmum, nunc verſus hanc partem, nunc illam, nutabat; aliaque aderant ſigna, quae caput plurima fuiſſe paſſum oſtenderent. At quo paſſu vires reſtituebantur, eo ipſo diſceſſit dictum ſymptoma.* In junioribus autem deliria potius aderant in eadem illa conſtitutione epidemica, ſed magis tranquilla, & nunquam ad immanes illos phreniticorum furores aſcendebant: unde videtur in hoc morbo materies morboſa, cerebrum occupans, vel opprimendo ſopiviſſe actiones ſenſorii communis, ſed minus quam in Apoplexia;

(*e*) Coac. Praenot. N°. 179. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*f*) Praedict. Lib. I. Ibidem pag. 743. (*g*) Comment. 2. in Lib. I. Praedict. Ibidem. (*h*) Sect. V. Cap. II. pag. 277. &c.

xia; vel irritando illas turbaſſe quidem, ſed mitius quam in Phrenitide; atque inde denuo confirmatur, Carum eſſe leviorem Apoplexiam.

§. 1047. Curatio petenda ex curatione apoplexiae tradita (1020. ad 1036.).

Omnia, quae in cura Apoplexiae dicta ſunt, hic convenire, ex dictis ſatis patet: verum cum non adeo praeceps periculum ſit in Caro, hinc non ſimul & ſemel applicamus ſumma remedia, ut in apoplexia fieri debet, ubi tantum in mora periculum eſt. Poſt moderatas evacuationes imprimis inſiſtendum eſt illis remediis, quae inpetum & copiam a capite derivant; ut ſunt cly ſmata, epiſpaſtica, balnea pedum; & imprimis curandum eſt, ut aeger quotidie lecto abſtineat, ſaltem ad horas aliquot, erecto corpore in ſedili locatus: vel ſi id vetaret major debilitas, veſtibus indutus ſupra lectum cubet, capite paulum elatiori (*m*). Diaeta interim tenuis ſit, & omnia remedia calefacientia & moventia vitentur. Hac methodo vidit *Sydenhamus*, morbum illum ſenſim evaneſcere; & melius ceſſiſſe aegris, ſi morbus ſic ſuo relinqueretur genio, quam ſi evacuationem quamcumque violentiorem moliretur illo tempore, dum febris ad juſtum illud moderamen redacta jam foret. De hoc autem febris moderamine videantur illa, quae ad §. 610. habentur. Interim, mutato ſubinde corporis ſitu, & aluta molliſſima ſuppoſita, cavendum eſt, ne gangraena a decubitu fiat, de qua videantur illa, quae §. 422. 6. habentur.

§. 1048. Coma vigil, Coma ſomnolentum, Cataphora, videntur tantum eſſe Cari leviores ſpecies (703. ad 710.).

Ex illis quae ad §. 1045. dicta fuerunt, patet, quod Veteres Medici quandoque eundem affectum, & Coma, & Carum, dixerint. Si autem conferantur illa, quae ad paragraphos hic citatos habentur, apparebit, Carum his morbis omnino affinem eſſe, & tantum gradu differre.

§. 1049. Lethargus autem levior eſt apoplexiae ſpecies ex cauſa frigida, lenta, aquoſa: unde ex hiſtoria apoplexiae ejus cognitio & curatio petenda (1008. ad 1036.).

Oblivio Graecis λήθη dicitur: ἀεργὸς vocatur, qui abſque ullo labore inertem vitam tranſigit; adeoque Lethargus deſignat ſegnem & otioſam oblivionem. Frigidam & inertem pituitam pro cauſa materiali poſuerunt Veteres Medici (*k*), quando cerebrum occuparet. Et ſigna Diagnoſtica, quae dede-

(*i*) Ibidem pag. 282. (*k*) Aegineta Lib. III. Cap. IX. pag. 28. verſa.

dederunt (*l*), hoc confirmant: pallidos enim, tumidos, decolores, partes ſub oculis elevatas habentes, difficulter reſpirantes cum pulſu tardo, deſcripſerunt lethargicos, quae omnia ſigna talem cacochymiam indicant: adeoque videretur potius ad morbos lentos pertinere Lethargus. Verum cum lethargus ſaepe in apoplexiam ſubito lethalem deſinat, acutae phrenitidi quandoque talis ſomnolentia ſuccedat (vide §. 774.) obtinuit unanimi conſenſu fere apud Medicos Veteres Lethargum morbis acutis adnumerare. Unde *Celſus* (*m*) de Lethargicis agens, oppoſitum quidem hunc morbum Phrenitidi dixit, ſed tamen acutum eſſe, &, niſi ſuccurritur, celeriter jugulare monuit: & videtur, oppoſitam illam horum morborum indolem ex ſymptomatum diverſitate potius, quam ex varietate materiae morboſae, deduxiſſe. Sic enim habet: *In eo* (*Phrenitide*) *difficilior ſomnus, prompta ad omnem audaciam mens eſt: in hoc* (*lethargo*) *marcor, & inexpugnabilis pene dormiendi neceſſitas:* Pariter & *Hippocrates* (*n*), priſcos medicos lethargum inter morbos acutos numeraſſe, memorat: intra ſeptem dies mori lethargicum, & ſanum evadere, ſi hos effugerit, alibi dixit (*o*). *Aretaeus* etiam, & *Caelius Aurelianus*, de hoc morbo egerunt in libris, quos de acutis morbis ſcripſerunt.

Cum ergo Lethargus Apoplexiam praecedere ſoleat (vide §. 1010. 2. γ.), & levior ejus ſpecies ſit, jam de cura hujus morbi actum eſſe patet.

Ad Lethargum referri poſſe videtur ſomnus, per plures ſeptimanas, imo & menſes, quandoque durans, a quo nulla arte potuerunt excitari homines: Plures novi tales caſus fuiſſe, ubi mala fraude fingebant ſomnum, ut a numeroſiſſimis ſpectatoribus ſtipem corraderent, interim tamen & in hiſtoria medica habentur talia, in quibus nulla ratio ſuadet, fraudem ſuſpicari.

Ex terrore ſubito poſt iracundiam homo mediae aetatis in talem ſomnum incidit, & in noſocomium delatus, per integros binos menſes in eodem ſtatu manſit, tentatis remediis etiam efficaciſſimis. Sequentibus duobus menſibus per intervalla videbatur ſentire & noſcere adſtantes: ſubito nudum hominem frigidae aquae immergebant; tunc oculos aperuit, ſed non loquebatur. Senſim tamen ad ſe rediit poſtea, & quotidie perrexit ſe melius habere (*p*). Commendaverat jam *Celſus* (*q*) aquam frigidam, affuſam corpori, tanquam efficaciſſimum remedium ad Lethargicos excitandos. Alius & legitur de profundo tali ſomno & diuturno caſus, adhuc magis mirabilis (*r*). Homo ſanus, robuſtus, viginti quinque annorum, abſque ulla cognita cauſa praegreſſa obdormiſcit, & nullo modo per integrum menſem excitari poteſt: tunc ſponte evigilans veſtes induit, ſolitosque labores exercet. Poſt biennium circiter in ſimilem ſomnum incidit, & licet Venae ſectio, ſcarificationes, cucurbitae, veſicatoria, applicata fuiſſent, per ſeptendecim ſeptimanas in

(*l*) Hippocrat. Coac. Praenot. N°. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859. Caelius Aurelian. Acut. Morbor. Lib. II. Cap. 11. pag. 76. (*m*) Lib. III. Cap. xx. pag. 158. (*n*) De Vict. Acutor. Charter. Tom. XI. pag. 5. (*o*) De Morbis Lib. II. Charter. Tom. VII. pag. 577. (*p*) Academ. des Sciences 1713. Mem. pag. 419. (*q*) Lib. III. Cap. xx. pag. 159. (*r*) Philoſoph. Tranſact. N°. 304. pag. 2177. Abridgem. Tom. V. pag. 353.

in hoc veterno manſit, tuncque ſponte evigilavit; nec perſuaderi ſibi paſſus fuit, quod longam adeo noctem dormiviſſet, niſi poſtquam vidit, meſſim adeſſe maturae ſegetis, probe memor ſe ſementis tempore obdormiviſſe. Poſt annum elapſum demum recidivam paſſus fuit, & adhuc longiore tempore dormivit. Egregius Medicus, fraudem ſuſpicatus, inter alia tentamina acerrimum ſpiritum ſalis ammoniaci, cum calce viva paratum, non tantum ſuppoſuit naribus, ſed infudit ad unciae mediae quantitatem: dein replevit naſi idem foramen, per quod infuderat igneum illum ſpiritum, pulvere radicum hellebori albi; nec tamen ab acerrimis his evigilavit miſer, licet ſequenti die naſus inflammatus tumeret maxime. Certum eſt, quod nemo ſanus ſomnum ſimulare poſſet, ſi acerrimis talibus tentaretur ſtimulis, qui peſſimas convulſiones induxiſſent, niſi omnes ſenſus profundiſſimo tali ſomno fuiſſent ſopiti.

Simul ex his obſervationibus patuit, quod in tali ſomno, qui, naturali ſimillimus caeteroquin, ſola diuturnitate morboſus dici poterat, remedia etiam validiſſima parum vel nihil profuerint, ſi immerſio ſubita in aquam frigidam excipiatur.

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050. Hactenus de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de Chronicis agendum. Illi vero, ſi in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum ſenſim natis, vel ex vitiis relictis a morbis acutis non bene ſanatis.

Optime *Celſus* (s), uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definivit morbos longos, *ſub quibus neque ſanitas in propinquo, neque exitium eſt.* Certe morbi hi & frequentiſſimi ſunt, & magna taedia aegris ac medicis facere ſolent, dum ob pertinaciam cauſae ſaepe vel omnino non, vel difficillime, eradicari poſſunt. *Celſus* (t) quidem voluit, *magis ignoſcendum eſſe medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve ſpatium eſt, intra quod, ſi quod auxilium non profuit, aeger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut raro, ſi inter initia medicus acceſſit, obſequens aeger ſine illius vitio pereat.* Verum binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requiſitas, ut nempe in initio morbi medicus vocetur, & aeger obſequens ſit: ſed latenter ſaepe morbi Chronici ſubrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam medici opem aegri implorent, cum ſenſim tantum functiones corporis laedere ſoleant. Praeterea non ſemper obſequentes aegri ſunt, cum & imminens exitium non terreat, & ipſa curae longitudo frequenter obſequii taedium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretaeus* (u) dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus vero colliquationis longum, & medicatio inſtabilis: vel enim haud ex toto deleti ſunt, vel ex parva offenſa revertuntur morbi: nam laborantes aequo animo ferre usque ad finem non ſuſtinent: quin etiam ſi aequo animo ſuſtinent, in nimis longa diaeta delinquunt.* Si jam ſimul conſideretur, quod in morbis acutis febris comes lentorem & viſciditatem materiae morboſae ſolvat, ſi debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. 609.); ſimulque diſponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quod aegri, diſcrimine morbi territi, & gravibus ſymptomatibus perculſi, ſatis obſequioſos ſe Medico praebeant; quod acutus morbus, ipſo fatente *Celſo* (w), eo facilius curetur, quo vetuſtior eſt (tunc enim ſolet defervefcere nimius ille acutorum impetus); e contra morbus chronicus mora reddatur curatu difficilior; ſi, in-

(s) Lib. III. Cap. 1. pag. 111. (t) Ibidem pag. 112. (u) In Prooëmio Lib. I. de Cauſis & Signis Morbor. Diuturn. pag. 26. (w) In loco modo citato.

inquam, omnia haec ponderentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis eſſe quam in acutis. Certe periti Medici plus ſperant in curanda peripneumonia, periculoſiſſimo quamvis & acutiſſimo morbo, quam in Phthiſi: ſaepius ſanantur Phrenitici quam Maniaci. Inflammatio hepatis toties ſanatur, ſed ſcirrhoſa ejusdem viſceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde merito ſtatuitur, *quod longus morbus cum penitus inſedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par eſt* (*x*) non tantum, ſed longe difficilius eradicari poſſit. Sequitur jam, ut conſiderentur generalia illa, quae de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verum tantum hic dicitur de cauſis illis, quae in corpore natae morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliae cauſae, applicatae corpori, non praeëxiſtentes in corpore, quae difficillimis morbis Chronicis producendis ſunt quam aptiſſimae. Compreſſio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuae ſtultitiae, & convulſionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adſtrictio narium haemorrhagiam frequentem & cephalaeam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala a conſtrictione ſola abdominis per thoraces rigidos in ſequiori ſexu obſervavit *Celeberrimus Winſlow* (*y*). A lapſu, gravi contuſione, ſimilibusve cauſis, loco motis vertebris, immedicabiles paralyſes, aſthmata &c., toties producta fuerunt. Dum Epidemicae quartanae graſſantur, ſaniſſimi homines ſaepe corripiuntur tali morbo, per plures menſes durante, abſque eo quod ullum vitium antea in corpore obſervatum fuerit, vel ullus error in ſex rebus non naturalibus commiſſus ſit, cui origo hujus morbi ulla ſpecie tribui poſſit; uti poſtea in Capitulo de morbis Epidemicis pluribus dicetur. Verum cum de his omnibus antea actum ſit, dum de vulneribus, contuſionibus, obſtructione &c. tractabatur; & de morbis Epidemicis poſtea dicetur; hic loci tantum agendum erit de illis cauſis, quae ſenſim natae in corpore morbos chronicos producunt.

Bini autem generales fontes harum cauſarum ſunt: vel enim lente ſubrepunt vitia, ſenſim in liquidis nata (ſubitaneae enim liquidorum degenerationes morbos acutos producunt, vel illos ab epidemico miaſmate natos brevi ſequuntur); vel poſt morbos acutos, non ex integro ſanatos, ſuperſunt variae degenerationes humorum. Forte mirum videbitur, quod nulla hic fiat ſolidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneratione chronici morbi produci poſſent. Verum conſiderandum eſt, quod hic agatur de morbis longis, & quod ſolidarum partium morbi nunquam diu perſiſtere poſſint, quin ſequantur morboſae degenerationes fluidorum. In ſolidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adeſt ſoluta unio partium cohaerentium. Sed nimia laxitas ſolidarum partium ſpontaneam corruptionem fluidorum producit (vide §. 26-54.), de qua ſequenti paragrapho ad numerum tertium dicetur. Nimia rigiditas vaſorum vel omnem motum ſuffocat, vel, nimis forti reactione vaſorum in liquida contenta, fluidiſſima expellit; reliqua

(*x*) Ibidem. (*y*) Academ. des Sciences 1741. Mem. 234. &c.

qua condenſat, adeoque morbôſam diatheſin liquidis noſtris conciliat; de qua ad ſecundum numerum ſequentis paragraphi dicetur. Soluta autem unio partium ſolidarum, antea cohaerentium, effuſionem humorum, & ſpontaneam degenerationem effuſorum, pro ſuo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa diviſio cauſarum morborum chronicorum ſufficiat. De ſingulis his jam ſeorſim agendum erit.

§. 1051. Vitia liquidorum ſenſim nata oriuntur: 1. Ex ingeſtis; aëre, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut noſtris humoribus ſimilia non ſint, tam validis, ut vi noſtrorum viſcerum & humorum noſtris aſſimilari non poſſint. Eaque ſunt α. *Acor* (60. ad 69.). β. *Auſterum*, ex acore & terreſtri plurimo unitis, ut a fructibus immaturis, vel adſtringentibus, ſuccis, vinis, & ſimilibus; quae liquores coagulant, vaſcula conſtringunt, hinc obſtructiones duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N°. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, ſaponaceis alcalicis, diu, prudenter uſurpatis. γ. *Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, ſapore; haec calorem, attritum, laeſionem minimorum vaſculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravaſationes, & ſimilia multa producunt: curantur aquoſis, farinoſis, gelatinoſis, acidis. δ. *Pingue iners*, a nimio uſu pinguium, ex animalibus terreſtribus, piſcibus, vegetabilibus oleoſis; hinc obſtructio (117.), ranciditas bilioſa, inflammatio, corroſio, putrefactio peſſima (82. 526.). Curatur diluente, ſaponaceo, acido. ε. *Salſedo muriatica*, ex ſale, ſalitisve; vaſcula deſtruit, liquida ſolvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, ſolutiones vaſorum, extravaſationes liquorum, non cito putreſcentium, ſed maculas producentium. Tollitur aqua, acidis, lixivio calcis vivae. ζ. *Alcali* (76. ad 91.) η. *Glutinoſum* (69. ad 76.). 2. A viribus noſtris nimiis in ingeſta (50. ad 58. 92. ad 106.), 3. A ſpontaneis noſtrorum humorum vitioſis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quandam (vide §. 1.); & in hac latitudine admittit parvas mutationes, quae a perfecta & ſtricte dicenda ſanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multum functiones. Unde *Galenus* (vide §. 1.) dixit: *Non enim abſoluta ipſa eſt, nec indiviſibilis ſimul, quae eſt & dicitur ſanitas, verum etiam quae ab hac deficit, modo adhuc uſibus noſtris non ſit inepta.* Poſſunt ergo ſenſim humores noſtri a conditionibus illis, quas in perfecta ſanitate habent, recedere, & tamen, dum ſic incipiunt degenerare, nondum ſenſibiliter functiones laedere. Verum dum pergit ille receſſus a ſanitatis legibus, vel augetur copia humorum degenerantium, tunc laeſio functionum manifeſta fit, & dicitur morbus.

 Unde

Unde de diaeta ſanorum agens *Hippocrates* (z) dicit: *Nam etſi a caeteris non multum deficiunt, temporis tamen ſpatio corpus ab exceſſu ſuperari, & in morbum incidere neceſſe eſt.* Paulo poſt addit ſequentia: *Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, ſed paulatim collecti, confertim ſe produnt.* Quod imprimis de morbis chronicis, ſenſim ſubrepenti humorum degenerationi originem ſuam debentibus, intelligendum videtur. Conſiderandae jam ſunt cauſae praecipuae, a quibus illa vitia in liquidis noſtris ſenſim naſcuntur.

1. In Phyſiologicis demonſtratur, ingeſta ſucceſſive per actiones conſpirantes viſcerum, vaſorum, & ſanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes noſtri corporis ſolidae & fluidae; ſicque reſtituantur quotidie illa, quae per ipſius ſanitatis actiones pereunt de corpore. Verum, uti antea ad §. 25. dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingeſta ſint talis indolis, ut poſſint per vires mutantes noſtri corporis ſuperari, & noſtram induere naturam. Certa autem experimenta docent, non omnia ingeſta aeque facile ſuperari a viribus permutantibus noſtri corporis; imo & quaedam diu moveri per vaſa cum humoribus noſtris, antequam propriam indolem deponant, & noſtris liquidis ſolidisque omnino aſſimilentur. Qui allio quotidie in cibis utuntur, toto corpore ingratum allii odorem ſpirant; leporis, braſſicae foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum ſaporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibis permiſta, non tantum interiorem ventriculi & inteſtinorum ſuperficiem infecit ſuo colore, ſed & ſolidiſſima oſſa rubedine conſpicua tinxit; retinens adhuc ſuam indolem, dum jam adhaereret unita ſolidis animalis partibus. Sed & obſervatum fuit, haec animalia languere, dum utebantur rubia, quae adeo pertinaciter viribus aſſimilantibus reſiſtebat (*a*). Patet ergo ferax ſatis morborum Chronicorum origo a ſola ingeſtorum tali indole, ut admodum diſſimilia ſint humoribus noſtris, & nimis reſiſtant viribus permutantibus noſtri corporis: ſed & ſimul apparet ratio, quare debiliores homines a pluribus ingeſtis laedantur & langueant, quae a robuſtis, & exercitatam vitam degentibus, ſuperantur ſatis commode; & cur debilibus conveniant talia nutrimenta, quae, antequam ingerantur, jam poſſident dotes ſimiles humoribus noſtris ſanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quod in robuſtis & exercitatis hominibus morbi Chronici plerumque tantum oriantur ex vitiis relictis a morbis acutis non bene ſanatis: In debilibus vero, & otioſam vitam degentibus, Chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, ob minus perfectam aſſimilationem ingeſtorum.

Aërem liquidis noſtris inhaerere, plurimis conſtat experimentis (de quibus vide §. 647.); ſed ſic unitum aliis particulis, ut non ſit elaſticus; & peſſima mala fieri poſſe, ſi priſtinam elaſticitatem denuo acquirat aër in liquidis haerens. Verum demonſtravit *Celeberrimus Hales* (*b*), notabilem partem ſub-

(z) De victus ratione Sanor. Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 449. (*a*) Medical Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 930. Academ. Royale des Sciences l'an 1739. (*b*) Vegetable ſtatiks paſſim.

ſubſtantiae animalium & vegetabilium conſtitui ab aëre tali fixato, non elaſtico; illumque aërem ſic per plurimos annos manere in ſolidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amiſſam elaſticitatem acquirere, dum per ignem ſolvuntur nexus, quibus cohaerebat ſolidis. Vires ergo permutantes ingeſta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aërem reddant non elaſticum, miſceant intime fluidis, uniantque ſolidis partibus nexu adeo durabili. An forte in morbis languidis moleſtae illae flatulentiae adeo frequentes ſunt, quod a debili vi aſſimilante non ſatis ſubactus & mutatus ſit aër ingeſtus? Verum innumera per aërem diſperſa fluctuant, quae una cum aëre corpus ingreſſa ſanitatem turbare poſſunt (vide §. 605. 4.). Sic paludoſa & depreſſa loca habitantes ſcorbuto peſſime ſolent affici: & alii morbi endemici a ſimili cauſa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408., ubi de morbis epidemicis agetur.

Verum & ciborum major tenacitas, quam ut a viribus permutantibus corporis ſuperari poſſit, frequens morborum Chronicorum cauſa eſt. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinoſa fercula; tumet abdomen & indureſcit, reliquum corpus lento maraſmo extenuatur. Ob eandem cauſam & in obſeſſis urbibus languent homines miſerrime, dum ex annonae penuria minus congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. 1.). Idem & de potu verum eſt; etiam ſalubris aquae, ſi majori copia ingurgitetur ſimul & ſemel, a ſiticuloſo, & laboribus validis feſſo, vel etiam a febre aeſtuante homine. Niſi enim vires tam validae fuerint, ut movere poſſint ingentem aquae potae copiam, & per cutis ſpiracula, aut urinae vias, educere, incipiunt brevi tumere, & in hydropem incidunt, homines a ſola hac cauſa. *Piſo* (*c*) vidit adoleſcentem, qui in febre tertiana intemperantius aquam biberat, ſub ejus declinationem in aſcitem incidiſſe: idemque monet ruſtico contigiſſe, qui meſſis tempore, a labore aeſtuans, immodico aquae potui indulſerat. Hinc belli duces prudenter poſita cuſtodia cavent, ne laſſi a longo itinere milites affatim hauriant aquas ſiticuloſi. Obſervatum autem fuit longe magis in tali caſu nocere aquas ſtagnantes, quam exercita curſu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates* (*d*), dum hydropem univerſalem a tali cauſa naſci docet: *Quum quis per aeſtatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & ſtatariam inciderit, eamque avide copioſam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in ſe continuerint, nusquam autem ſeceſſus fiant, haec contingunt.* Notum eſt, toties chloroſin, & ſummum languorem, fluorem album, uteri haemorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquoſis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multum uſurpata, pariter huc ſpectant; quatenus ſenſim acrimoniam humorum producere poſſunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in ſcorbuto muriatico, affligente illos, qui ſalſamentis vel delectantur nimium, vel eduliorum aliorum penuria illis uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit; praeſertim ſi & aquae ſimul adſit inopia.

Me-

(*c*) Obſerv. & Conſil. de Morbis a ſeroſa colluvie Sect. IV. Cap. III. pag. 333.

(*d*) De Internis Affectionibus Cap. XXVIII. Charter. Tom. VII. pag. 658.

Medicamenta autem cum, teſte *Hippocrate* (vide §. 5.), ſint omnia, quae praeſentem ſtatum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere poſſunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commoda ſatis ſanitate fruentes de praecavendis morbis futuris ſemper ſunt ſolliciti, & invitis ſaepe medicis extorquent remedia, vel proprio conſilio ſemper quid conantur mutare in corpore, & *in ſecunda valetudine adverſae praeſidia conſumunt* (*e*). Prudentes medici pia fraude ſimilibus hominibus praeſcribunt talia, magno virium encomio, quae corpus minime turbare poſſunt. Verum ſi, his non contenti, frequenti venae ſectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, ſanitatem deſtruunt, & in chronicos morbos, difficillime curabiles, incidunt, vel ob ſolas vires debilitatas, *cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas ſit*; uti optime monuit *Celſus* (*f*), purgantium medicamentorum nimis frequentem uſum damnans. Notum eſt Epitaphium Itali, qui praematura morte ſimilis imprudentiae poenas dederat:

Stava ben, ma per ſtar meglio, ſtoqui.

Venena autem longe adhuc pejores morbos relinquunt, & plerumque penitus inſuperabiles. Antea ad §. 586. α. dictum fuit de puella, quae ab arſenico aſſumto per integrum triennium vixit morboſa. Venefici ſic temperare noverunt deleteria haec pharmaca, ut lento conficiantur morbo miſeri, quibus haec propinata fuerunt: quorum ſcelerum exempla ſatis numeroſa apud hiſtoricos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quaerunt, miſerrimos reddunt; dum tota vita tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuiſſe novi. Plumbi fuſi halitus, calces plumbi quaecumque corpori ingeſtae, colicam pictonum dictam, & poſtea peſſimam paralyſin, toties producunt. Omnia enim haec a viribus corporis noſtri domari nequeunt, & lentam, ſed ſaepe certam, perniciem faciunt.

Jam conſiderandae ſunt praecipuae claſſes degenerationum in liquidis noſtris, quae ſenſim natae morbos chronicos producere valent.

α. Acor. De hac acrimonia, cauſis unde naſci ſolet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hic citatos.

β. Auſterum. Ubi numeris hic citatis de roboranda nimia flacciditate ſolidarum partium noſtri corporis agebatur, conſtitit, quod, aucto fibrarum robore, vaſorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel ſaltem partium, fluida noſtra conſtituentium, cohaeſio inter ſe augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis ſoluti ſunt humores, & nimis facile cedunt liquidis impulſis vaſa corporis noſtri. Verum ubi haec vel diutius uſurpantur, quam par eſt, in morborum ſimilium cura, vel imprudenter adhibentur corpori caeteroquin ſano, obſtructiones peſſimae, & vix curabiles, fiunt,

(*e*) Celſus Lib. I. Cap. I. pag. 21. (*f*) Ibidem Cap. III. pag. 31.

fiunt, quia binae validiſſimae obſtructionum cauſae concurrunt; nempe vaſorum anguſtatio, & adunatio molecularum, quae humores noſtros conſtituunt (vide §. 108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & ſimilia, imprudenter oculis applicantur, tenerae & pellucidae corneae vaſa ſic corrugantur, humores ita coagulantur, ut calloſae opacae maculae tota vita ſaepe maneant, nulla poſtea arte ſolubiles. Dum ruſticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis viſceribus, glandularum indurationibus, ſcabiei quadam ſpecie, toties poenas luunt. Verum quidem eſt, quod auſtera haec in ventriculum & inteſtina agant primo & efficaciſſime, & conſtringendo venarum abſorbentium oſcula ſibi ipſis viam praecludere videantur, ne facile ſanguinem inficere poſſint: ſed & ab hoc effectu ſolo magna mala produci poterunt, dum internae tunicae ventriculi & inteſtinorum extrema vaſcula ſic contrahuntur, ut arteriae nihil emittere, venae nihil admittere, poſſint: turbatur enim inde tota chylopoieſis. Verum ubi illa auſtera aſſumta, vel a potu, vel a liquidis in inteſtina delatis, diluuntur multum, ingrediuntur ſic diluta per vaſa lactea, & glandulas meſenterii peſſime obſtruunt; vel & a venis meſentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi ſimilia mala producunt: hinc praecipue abdominalium viſcerum morbi Chronici ab hac cauſa fieri ſolent. Peſſima mala fieri ab uſu vini auſteri ex uvis non ſatis maturis preſſi, quotidiana obſervata docent; & forte inde ſaepe fiunt *contracturae* dictae, in Auſtria ſatis frequentes, dum ligamenta, quibus oſſa articulata nectuntur, obrigeſcunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi ſolida, habent & ſpiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines Chronicis ſolent perire morbis, ſcirrhoſa induratione omnia fere viſcera obſidente, uti antea ad §. 28. 4. dictum fuit.

Proſunt hic diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant ſimplici interpoſitione aquae; & ſimul quatenus nimiam rigiditatem partium ſolidarum tollunt (vide §. 35.). Verum liquidorum coagulum, ab auſteris productum, ſola aqua ſolvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quae ab acido concreta attenuant & reſolvunt. Cum autem & alcalina acrimonia metuenda ſit (vide §. 86.); hinc prudenter, & parca copia ſimul, copioſa aqua diluta, propinantur, & repetito uſu horum ſalium compenſatur parca illorum doſis, quae adhibetur. In aquis quibusdam medicatis moderata talis copia ſalis alcalini adeſt; hinc in his morbis pulchrum uſum habent: tales ſunt aquae *Selteranae*, *Antonianae*, *Wildungenſes*, *Buchenſes*, & in diverſis regionibus ſimiles aliae, quae in morbis plurimis Chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minus tutum quam efficax remedium etiam praebet ſapo ex alcali fixo cum oleo puro preſſo quocumque paratus, qui vim ſolventem ſalis alcalini retinet, omne acidum domat, & ſimul ob oleum, huic ſali unitum, non nocet acrimonia. Ferri enim poſſe a corpore humano magnam hujus ſaponis copiam abſque noxa, docuit uſus Lithontriptici Anglicani; de quo poſtea *in Capitulo de calculo* dicetur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte inteſtina infarcta habentibus, pulchre prodeſt ſaponis uſus; dum ſales alcalini, imprimis ſi majori copia adhiberentur, tenella horum viſcera laederent.

γ. Acre pingue aromaticum. Aromata ſapore calido & odore fragranti cognoſcuntur; & licet diverſa ſit in variis acrimoniae aromaticae intenſitas, omnia tamen acria ſunt plus minusve. Verum obſervatur, quod illud ſapidum & odorum oleo inviſcatum haereat, quibus vinculis liberum ſi fuerit, brevi in auras avolat; hinc pinguia vocantur aromata. Sic tota cinamomi fragrantia in ejus oleo ſtillatitio haeret: in maci, & nuce moſchata, idem obtinet non tantum, verum & haec contrita, & praelo preſſa, magnam copiam olei ſudant, quod frigefactum butyri conſiſtentiam habet, & in officinis medicis ubique reperitur. In radice Imperatoriae diſciſſa nudo etiam oculo diſtinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus ſeminibus aromaticis obtinet. Ob hanc cauſam ſtimulus, corpori ab aromatibus conciliatus, pertinacius haeret oleoſa tenacitate, & longe plus calefacit. Notum eſt, omnia haec cibis miſceri, & condimentorum titulo divitum menſis adhiberi, ut ultra ſatietatem cum oblectamento cibos ingerere poſſint. Ex iisdem & ſpiritus aromatici & tincturae parari ſolent, quas ſaccharo edulcoratas ultimae menſae apponere ſolent; ut nempe gravatus ingeſtorum copia ventriculus citius & felicius ſe hoc onere liberare queat. Facilius haec feruntur ab illis, qui inter fercula ſolo aquae potu ſitim ſedant: verum & illi, qui vinis etiam generoſis indulgent, ab his non abſtinent, credentes ad digeſtionem ciborum haec utiliſſima eſſe, imo fere neceſſaria poſt lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & ſaepe calidiſſimae febres ab horum imprudenti uſu excitantur; uti antea ad §. 586. *α.* dictum fuit. Verum aucto motu humorum per ſtimulos hos aromaticos (vide §. 99.), calore majore excitato in corpore, acrimonia ſimul nata in humoribus, dolores fiunt cum caloris ſenſu in ventriculo ſaepe, frequenter & moleſtiſſimae cephalalgiae ſequuntur; vaſa rumpuntur, unde profuſae narium haemorrhagiae, haemoptoë, haemorrhoïdum cum valido dolore fluxus, apoplexiae, vel ſubito lethales, vel & in diuturnam paralyſin deſinentes. Sed ab humoribus extravaſatis, vel & putredine inducta per nimium calorem (vide §. 84. 5.), plurima & difficillima mala naſci poſſe, etiam chronica, patuit ex illis, quae ad §. 85. 86. & 100. dicta fuerunt. Et poſtea ad §. 1491. patebit, dolentiſſimum & longum ſimul morbum, rheumatiſmum nempe, accidere illis, qui temperiem ſanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, ceparum, piperis, ſinapi, raphani ruſticani, & ſimilium, immodicus in condimentis uſus non abſque ratione hunc morbum quandoque feciſſe creditur.

Quaenam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. 605. 8.

δ. Pingue iners. Lauto victu, una cum otio, pingueſcere animalia, quotidianis experimentis conſtat; & quidem eo usque, ut tandem propria pinguedine quaſi ſepulta ſuffocentur. Quanta autem mala fieri poſſint a ſola pinguedine accumulata, comprimente vaſa & viſcera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. 1. Simul autem tunc dictum fuit, pingue illud oleum ſic latere poſſe in multis vegetabilibus, ut nemo facile crederet, tantam illius copiam adeſſe; quod oleum per chylopoieſin inde extricatur, & obeſitatem magnam facere

facere poteſt. Si ergo talia ſumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tanto major obeſitas fiet. Verum haec pinguedo ſano in homine blanda eſt, & ſola mole moleſtiam parit; inprimis ſi non per totum corporis habitum, ſed in quibusdam tantum locis accumuletur: talem caſum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* (vide §. 75.), ubi tumor pinguis, ſex libras pendens, in cavo pectoris ſenſim excreſcens, poſt ſummas & vix tolerandas miſerias nobilem aegrum ſuffocavit. Verum ubi illud pingue per febrim ſolvitur, attenuatur, ſanguini miſcetur, tunc peſſimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculoſam admodum vaſorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. 693.; ſimulque ſubitam putredinem facit. Quaenam autem remedia requirantur in tali caſu, eodem loco dictum fuit. Verum haec omnia obtinent, ubi ſubito ſoluta pinguedo humoribus circulantibus miſcetur: poteſt autem & nocere, dum ſola mole vicina vaſa & viſcera premit; & tunc conducit illam nimiam obeſitatem minuere; quod obtineri poteſt, ſi fiant omnia oppoſita illis cauſis, quae in ſanis hominibus pinguedinem accumulare obſervantur, quae collegit *Celſus* (*g*) dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, ſi poſt prandium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, ſomnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones, maxime dulcia & pinguia, frequentior cibus, & quantum pleniſſime poteſt digerere.* Paulo poſt ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus eſt, ſubducere ſenſim de corpore illud quod abundat, ſimulque robur addere partibus a nimia impletione diſtractis, & poſt depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic ſcopo inſerviunt quam pulcherrime; nam & diſſlant illud pingue de corpore, & ſimul robur partium ſolidarum augent (vide §. 28. 2.). Unde obeſos equos videmus ſolis laboribus macilentos reddi, licet bono & copioſo pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum ſibi comparantes homines pingueſcunt nunquam. Interim tamen & hic prudentia opus eſt: obeſos enim homines, valida corporis exercitia ſubito non ſine periculo obire poſſe, certum eſt: fuſa enim per calorem corporis, a motu auctum, pinguedo periculoſam plenitudinem vaſorum facere poſſet, & oleoſa immeabilitate vaſa minima in cerebro & pulmone obſtruere; unde toties ſubita mors ſecuta fuit; quod & in equis pinguibus, validiſſimo curſu exercitatis ſubito, poſt longam in ſtabulis quietem, obſervaverunt equiſones.

Praeſtat hinc prius per purgantia leniora, ſed ſaepius repetita, minuere molem, qua gravantur obeſa haec corpora; & dein motu muſculari, gradatim aucto, uti; ſic enim ſenſim & tuto minuetur nimia obeſitas. Dum enim operarii valide corpus movent, urina exit rubicunda, induſia pingui tinguntur ſudore. Demonſtraverunt chemici urinae rubedinem ab oleo admiſto inprimis pendere; adeoque patet, quod per corporis motum expellatur de corpore

(*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 28.

pore illud pingue. Unde *Galenus* (*h*) aſſiduam ventris dejectionem, exercitationem celerem, frictionem modicam, cibos, qui ſaturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tanquam ſumma remedia ad minuendam obeſitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* (*i*) commendaverit craſſis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obſonia pinguia, ut nempe a pauciſſimis ſaturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*k*): *Quibuscumque morbis ſiccitas conducit, ſemel in die cibum capere confert; & cibus & potus pauciores, quam ut repleantur, inſumere; eosque laboribus & deambulatione conficere, & quam minimum dormire.* Sollicitas curas & vigilias macilentiam inducere, obſervatur (*l*): verum haec alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potius.

Praeterea obſervamus homines quosdam, qui ſemper macilenti manent, licet copioſo & lauto fruantur victu: in his acrior urina, ſubfoetida, & ex flavo virideſcens obſervatur; color totius corporis ſubflaveſcens apparet: verum haec ſigna ſunt temperiei bilioſae dictae, in qua bilis & copioſa, & acris, adeſt. Unde profuit obeſis, una cum modo laudatis, ſi ſumant amara illa, *Abſinthium*, *Centaurium minus*, *Gentianae radicem*, & ſimilia, quae tantum uſum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis eſt, vel copia deficit. Monuit hoc etiam *Galenus* (*m*) de cura obeſitatis agens: *Calidior ſicciorque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda eſt craſſi corporis temperies, ſi ad Symmetriam rediturum ſit.* Laudat autem ad hunc ſcopum obtinendum ſimilia remedia: *Rutae Sylveſtris corymbos & ſemina*, *Ariſtolochiam rotundam*, *Centaurium minus*, *Gentianam &c.* Tantam autem efficaciam in his remediis obſervavit, ut moneat, quosdam periiſſe, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cum eſſent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares ſanandos; ad quorum curam ſimilia laudari ſolent, uti poſtea in *Capitulo de Podagra* dicetur.

Licet autem evacuantia plenis illis corporibus ſemper conducere videantur; videmus tamen apud Veteres Medicos non laudari ſanguinis miſſionem ad minuendam obeſitatem. Dictum fuit ad §. 1010. 1. vaſa ſanguinea in obeſis anguſta ſatis inveniri; unde non ſemper in his ſanguis abundat: Requiritur quidem venae ſectio quandoque ad cavenda illa mala, quae nimiam obeſitatem ſequi vel comitari ſolent; uti etiam, dum illud pingue calore corporis, motu ſubito, vel febre, ſolutum, venas denuo ingreditur, & periculoſam maxime vaſorum plenitudinem facit. Caeterum ſanguinis miſſiones repetitae potius corpus ad obeſitatem diſponunt; uti antea ad §. 106. γ. dictum fuit.

ε. Salſedo muriatica. Salem marinum, ſive in condimentis aſſumtum, ſive carnibus piſcibusve aut oleribus pro conſervatione additum, poſſe admiſceri humoribus noſtris, illisque pertinaciter adhaerere, paulo ante dictum fuit

(*h*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175. (*i*) De Salubri victus ratione ibidem pag. 227. (*k*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632. (*l*) Celſus Lib. I. Cap. III. pag. 28. (*m*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XV. Charter. Tom. X. pag. 335.

fuit eadem hac paragrapho: verum dum liquida noſtra, ob ſalem muriaticum admiſtum acriora reddita, per minima vaſa moventur, haec facile eroduntur, & fiunt extravaſationes fluidorum: at cum ſales muriatici omni putredini reſiſtant; hinc non facile putreſcunt liquida extravaſata, ſed cute integra maculas caeruleas producunt; uti poſtea in *Capitulo de Scorbuto* dicetur. Cum autem ad reſtitutionem illorum, quae quotidie per ipſam ſanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum noſtrorum indoles (*n*); inde fit ἀτροφία, ubi humores noſtri acrimonia muriatica ſcatent. Videantur & illa quae ad §. 605. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. Alcali. De hac acrimonia peculiari Capitulo actum fuit ad numeros hic citatos.

η. Glutinoſum. Et de hoc liquidorum noſtrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingeſta alimenta mutantur a viribus noſtri corporis ita, ut propria ſua indole depoſita acquirant dotes ſimiles noſtris liquidis & ſolidis. Verum Phyſiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis noſtris copioſis miſcetur parva pars ingeſtorum, & dein ſimul cum his per vaſa noſtra & viſcera movetur diu. Actio autem vaſorum noſtrorum in liquida contenta pendet a vaſorum contractione, per quam premunt & condenſant humores. Chylus enim & lac, ex ingeſtis cibis & potibus parata, minorem denſitatem habent quam ſanguis & ſanguinis ſerum. Si ergo vaſa nimis fortia condenſent humores contentos nimis, tunc & fluidiſſima exprimuntur, & reſiduum minus meabile fit; adeoque aptiſſimum redditur, ut circa ultimas vaſorum anguſtias haerere incipiat, & pertinaces obſtructiones faciat, dum ſimul rigida vaſa ſuae dilatationi reſiſtunt. Qualia autem mala inde naſci poſſint, §. 52. & ſequentibus explicatum fuit. Sufficit hic notaſſe, quod & polypoſae concretionis in ſanguine origo huic cauſae merito adſcribi queat. Quam chronicum autem & difficile tale malum ſit, ſatis notum eſt.

Sed ſi, manente naturali vaſorum robore, per auctam velocitatem motus circulatorii, intra datum tempus, vires vaſorum applicentur frequentius & fortius liquidis contentis; & illa degenerabunt a dotibus iſtis, quae ad ſanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quam chronica, fieri poterunt; de quibus videri poſſunt illa, quae ad §. 100. habentur.

Ubi autem concurrunt ſimul & vaſorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc ſubitae & validae fiunt humorum degenerationes, ut in morbis acutis; qui & iterum Chronicis morbis toties dant originem; uti ſequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneae permutationes noſtrorum humorum dicuntur illae, quae a cauſis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nulla habita ratione vaſorum in quibus continentur; vel motus vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuo; uti antea ad §. 57. dictum fuit. Unde imprimis tales degenerationes fiunt ab humorum noſtrorum ſtagnationibus in diverſis corporis locis. De ſpontanea degeneratione humorum in acre, acidum, alcali-

(*n*) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 451.

calinum, uti & in lentum glutinoſum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verum & aliae ſpontaneae mutationes fiunt in humoribus noſtris, quae difficillimis morbis chronicis cauſam dant; quod paucis exemplis demonſtrare non carebit uſu. Sanguis ſanus de vena miſſus ſponte ſua, licet etiam retineatur in calore corporis ſani, ſeparatur in binas partes, ſerum nempe fluidum, & rubram concretam maſſam. Si jam homo in Syncopem veram delapſus per aliquot minuta horae abſque ullo motu cordis manſerit, in cordis ventriculis, ſinubus, auriculis, ſtagnabit ſanguis, & ſimilis ſeparatio ſeri a parte rubra fieri incipiet; unde poſtea polypi manebunt, tota vita indiſſolubiles, & peſſime turbantes vitalium viſcerum actiones. Si exitus bilis ex veſica fellea in inteſtinum duodenum a quacumque demum cauſa impediatur, ſtagnans bilis, reſorpta parte tenuiori, lenteſcet inſpiſſata, & calculoſas concretiones producet, quae Icterum pertinaciſſimum & chronicum toties faciunt. Urina ſana, vaſe puriſſimo excepta, cruſtam calculoſam deponit ſponte; ſed & in corpore retenta idem facit, & miſerrimos morbos producit, uti nimis notum eſt. Unctuoſum illud ſmegma, quod in loculis cutaneis collectum per patentia oſcula exit in cutis ſuperficiem, illamque inungit, ſi ſtagnet in tali folliculo, ſenſim inſpiſſatur, & ingentes tumores ſteatomatoſos producit, ſpontanea tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis ſimiles tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione cauſarum, quae morbos chronicos producunt, & ad ſpontanea humorum noſtrorum vitia attendendum eſſe.

§. 1052. Ex morbis acutis male ſanatis oriuntur vitia in humoribus quocunque corporis loco: *α*. purulenta (158. N°. 5. 6. 7. 402.), quae producunt multa mala (936. N°. 4. 941.): ſanantur (942.). *β*. Ichoroſa (158. N°. 4. 206.), quorum effectus rodere, conſumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inſpiſſantibus: *γ*. putrefacta, quae recenſita (1051. N°. 1. l. *γ*. *ζ*. N°. 3.).

Morbi acuti, uti jam ſaepius dictum fuit, terminantur in mortem, ſanitatem, vel & deſinunt in alium morbum; & tunc dicuntur eſſe male ſanati, licet ſaepe impoſſibile ſit Medico etiam peritiſſimo evitare, ne morbus acutus in alium morbum deſinat. Non enim ſemper eſt in poteſtate Medici, ut materiam morbi ſolutam, & mobilem redditam, expellat de corpore; ſed ſatis frequenter, per metaſtaſin ad alia loca corporis depoſita, ibi novos morbos facit. Quin imo artis eſt, naturae haec molimina adjuvare, dum ad loca minus periculoſa illam metaſtaſin futuram ſigna docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum hiſtoria. Praecipua autem humorum vitia, quae obſervantur, dum morbi acuti in alios morbos deſinunt, ſunt ſequentia.

α. Purulenta. Morbos acutos inflammatorios in locis, quae occupant, abſceſſus producere, nemo mirabitur, cum ſuppuratio exitus ſit inflammationis validae, nec tamen peſſimae; quae in gangraenam terminatur. Verum & obſervatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593. monui; quod ſubito

bito deponatur in quandam corporis partem copia veri puris, licet nullum ſignum topicae inflammationis aut ſuppurationis in ullo corporis loco obſervatum fuerit. Unde credibile videtur, quod tunc materies morbi ſubacta quidem fuerit, & mobilis reddita, ſed ſimul degeneraverit, ut puri ſimiles dotes acquiſiverit omnino, licet cum reliquis humoribus per vaſa fluat; unde poſtea in varias partes deponitur pus jam factum, non vero generatur iis locis, in quibus poſtea invenitur. Obſervatis autem practicis, & *Hippocratis* & *Galeni* teſtimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem ſymptomatibus, quae adſunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum hiſtoria §. 158. N°. 5. 6. 7. uti & §. 387. Quanta autem mala fiant, ſi pus, in quodam loco corporis collectum, venis reſorptum miſceatur ſanguini, dictum fuit ad §. 406.; uti etiam ad §. 936. 4. & §. 941. ubi de abſceſſu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942. patuit, magnam difficultatem eſſe in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quae cum quadam ſpe adhuc tentari poſſent.

β. Ichoroſa. Pus bonum, laeve, aequale, inodorum eſt, & nullam acrimoniam habet: verum ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis acrimonia major in humoribus nata eſt, non naſcitur blandum pus, ſed tenuis, & pure longe acrior, ichor, magis nocens. Manifeſtum hujus rei exemplum habemus in variolis: illae enim, ubi boni moris ſunt, & in corpore euchymo, pure bono albo craſſo turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longe acrior, & peſſime ſaepe depaſcens cutim, turpiſſimasque cicatrices inducens. Praeterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clauſa, calore & mora redditur tenuius, ſed & ſimul acrius; uti dictum fuit ad §. 406.; atque venis reſorptum totum ſanguinem putrida cacochymia inficere poteſt; vel ad quaedam loca depoſitum difficillima curatu mala producere. Ille vero liquor dilutus, rubellus tenuis (vide §. 158. 4.), qui in vulnere recenti, dum vaſa contracta ſanguinem non amplius emittunt, obſervatur, quandoque & ichor vocatur, ſed forte minus proprie: nam ille liquor in pus brevi convertitur, nec acrimoniam morboſam habet; cum ichor proprie dicendus nunquam in pus mutetur, ſed mora ſemper acrior evadat.

Sanatio ſimilis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quae vires refocillando ſimul omni putredini reſiſtit: verum cum hic major acrimonia adſit, & ſolutio humorum, demulcentia, & parum inſpiſſantia, locum habent. Tales formulae in *Materia Medica* ad §. 198. 2. 3. inveniuntur; praecipue ſi acetoſae radices vel folia addantur his decoctis, quae putredini obſunt, & ſimul blanda adſtringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. Putrefacta. In putredinem corrumpi poſſe humores in morbis acutis, antea ſaepius dictum fuit; & imprimis illud in hepatitide metuendum eſſe §. 933. 939. 945. 950. explicatum fuit. Quaenam autem tunc medela adhiberi poſſit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. **M**orbi acuti male ſanati in partibus ſolidis, compoſitisve, relinquunt Abſceſſus (387. 402.), Fiſtulas (413.), Empyemata (394.), Scirrhos (392. 484. 485. 486.), Cancros (492. 494.), Caries (526.).

Morbi acuti, cum vel inflammationem comitem habeant hujus illiusve partis corporis, vel ad illam in decurſu ſuo producendam admodum proclives ſint, niſi per reſolutionem ſanari poſſint, relinquent omnes inflammationis, non reſolutae, ſequelas; quae hac paragrapho recenſentur, & de quibus ſingulis ad numeros hic citatos actum fuit. Praeterea in ſingulorum morborum acutorum hiſtoria dictum fuit de variis modis, quibus terminari ſolent in alios morbos, & qui omnes huc referri poſſunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene ſanatis, naſci poſſint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quam ſolidarum, partium noſtri corporis.

§. 1054. **E**x his in morbis (1051. 1052. 1053.) ſimplicibus, aut omni modo compoſitis inter ſe, infiniti ſane alii, ut effectus, ſequi poſſunt; adeoque ex eorum dato intellectu hactenus optime perſpici, & curari.

Si jam illa vitia humorum noſtrorum, ſenſim nata, vel poſt morbos acutos male ſanatos relicta, concipiantur haerere in diverſis partibus corporis noſtri, turbabunt functionem partis, quam occupant, ſemper; & ſaepe etiam vicinarum, dum vel mole ſua premunt, vel acrimonia irritant, rodunt &c. adeoque feraciſſima morborum ſeges ex talibus cauſis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in ſuppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrſum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem reſpirationem faciet: quandoque & talis ſaccus purulentus vicino diaphragmati accreſcit, per illud eroſum pus ſibi viam quaerit, & in abdomen delabitur; cum praeſenti quidem levamine oppreſſionis pectoris, quae antea percipiebatur, ſed triſti cum eventu: ſequitur enim aſcites purulentus, conſumtio viſcerum, quae acrius quotidie redditum illud pus alluit; a putredine tympanites, & tandem poſt miſerrima mala inevitabilis mors. Verum ante mortem quot non laeduntur functiones! quam mira ſaepe intercurrunt ſymptomata! Plures tales caſus Practici habentur ad §. 958., qui docent, quam numeroſa & chronica mala ſequantur quandoque morbos inflammatorios viſcerum; uti etiam paſſim in morborum acutorum hiſtoria antea tradita. Si quis jam haec applicet ſingulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licet numeroſiſſimos, reduci poſſe ad claſſes has cauſarum, quae recenſitae fuerunt.

§. 1055.

§. 1055. Quum vero inde pendeant, ut patebit, omnes Chronici; horum ergo generalis doctrina, diviſioque, hinc haurienda.

Magnum hoc uſum in Praxi Medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & Methodus Medendi, ſi, in claſſes quasdam diſpoſitis morborum cauſis, memoria Medici juvetur, ut ordine ſic indagari poſſint. Si enim quis attento animo has claſſes percurrat, in morbis etiam intricatiſſimis Chronicis inveniet, quid agendum ſit, ut tollatur morbus, vel ſaltem mitigetur: multi enim Chronici omnino incurabiles ſunt, uti poſtea patebit; & tunc ars nihil facere poteſt, niſi ut morbos tales reddat facilius tolerabiles. Licet autem multi morbi chronici oriantur ex morbis acutis male ſanatis, tamen longe plures a malo uſu ſex rerum non naturalium pendent. Unde *Sydenhamus* (*o*) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimum habent Deum Authorem*, *ſicut chronici ipſos nos.* In acutis enim morbis homines, caeteroquin ſaniſſimi, a latente ſaepe cauſa, ſaltem non niſi per ſuos effectus in corpore humano cognita, in ſummum deducuntur vitae periculum. Id obſervatur manifeſte in variolis, peſte, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum cauſa in ambiente nos aëre haerere videtur, uti poſtea in *Capitulo de Morbis Epidemicis* pluribus dicetur. Verum quidem eſt, quod & aër minus ſalubris, vel ſubita caloris & frigoris viciſſitudine peccans, in quibusdam locis morbos endemios Chronicos producere credatur non ſine ratione; interim tamen *non ita immediate aëri originem debent ſuam*, *ſed ut plurimum communi omnium horum parenti*, *humorum ſcilicet indigeſtioni* (*p*). Inprimis autem culpat magnos errores circa ſex res non naturales; praecipue in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare eſt ultra ſatietatem cibo uti & potu, ingraveſcente imprimis aetate, cum morbis chronicis luctantur frequentius, quam illi, quibus rei domeſticae anguſtia ſobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (*q*), falli illos, qui in morbis Chronicis omnem curationem ſolis medicamentis abſolvi poſſe autumant: niſi enim in cibo & potu temperantia poſſit obtineri, fruſtra plerumque medicina adhibetur. Nolebat magnus ille vir inedia macerari tales aegros, ſic enim vires perderent; ſed tantum concedebat facile, quantum ventriculus digerere poſſet. Quin imo & palato aegrorum conſulendum voluit, licet & difficilioris digeſtionis cibos appeterent; modo unica ciborum ſpecie contenti viverent, ne ciborum, variis artibus culinariis praeparatorum, illecebrae facerent, ut ultra ſatietatem comederent. Peccant ſaepe hic nimia ſollicitudine Medici, nimis exquiſitam diaetam imperantes aegris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certe *Hippocrates* (*r*) pru-

(*o*) In Diſſertat. Epiſt. ad Gulielm. Cole pag. 458. (*p*) Idem in Tractatu de Podagra pag. 572. (*q*) Ibidem pag. 573. (*r*) Aphoriſm. V. Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.

prudenter monuerat, errores longe periculoſiores eſſe, qui in tenui victu committuntur, quam ſi paulo pleniorem victum quis conceſſerit; & abſolute noxium damnavit tenuem & exquiſitum victum in morbis longis (*s*). Sufficit ergo, ut ſimplici victu contenti ſint, & evitent illa, quae difficillimae digeſtionis ferri tantum poſſunt commode ab hominibus ſanis, robuſtis, & valido labore exercitatis; qualia ſunt omnia aëre, fumo, ſale, indurata edulia; uti & pinguia admodum. Quantitatem ciborum tutiſſime determinat fames; uti & ſi poſt aſſumtos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodeſt, ſi partitis vicibus potius alimenta ſumant, quam ſimul & ſemel majorem copiam ingerant. Talibus diaeteticis regulis facile obtemperant aegri, & magis morigeros ſe praeſtant ad reliqua praeſtanda, quae longa ſaepe horum morborum cura poſtulat. E contra moroſos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quae ſevere prohibita fuerant; & dum inde vix damnum ſentiunt, audaciores facti indulgent genio in omnibus, & medicorum conſilia ſpernunt. Simul ſemper obſervandum eſt, ut eligantur tales cibi, quorum ſpontanea indoles oppoſita eſt vitio humorum praedominanti; de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§. 1056. Unde etiam ſtatim apparet, hos varietate quidem infinitos ratione ſymptomatum, tamen ex origine non adeo compoſita pendere, neque tam varia medicamenta, medendive methodum requirere; tum ſimul perſpicitur diuturnitatis in pleriſque, incurabilitatis vero in multis ratio; id ipſum pertractando jam patebit.

Ex hactenus dictis evidenter patet, innumera varietate ſymptomatum morbos chronicos obſervari debere, pro diverſitate materiae morboſae, locorum in quibus haerent, functionum quas laedunt, & peculiari ipſius aegri idioſyncraſia. Omnium autem maxime mirabilia ſymptomata ſolent oriri in morbis, ubi ſenſorium commune, &, qui inde pendent, nervi, a cauſa morboſa afficiuntur; uti poſtea patebit, ubi de *Epilepſia*; *Melancholia*, *Mania*, dicetur. Interim tamen ex cauſis generalibus morborum chronicorum, quas conſideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem eſſe.

Verum ex iiſdem etiam deducitur, nec medendi methodum adeo diverſam in his requiri. Novi plures miratos fuiſſe, dum conſilia medica Celeberrimorum olim medicorum evolverent, quod ad morbos, diverſos quoad ſymptomata, curandos adhibuerint ſaepe vel omnino eadem, vel ſimilia, remedia. Multi ob hanc ſolam cauſam peſſime ſentierunt de ſummis in arte viris, qui longaevo artis uſu & curationibus feliciſſimis optime meriti fuerant de humano genere; imo & aegri plurimi aegre tulerunt, quod iiſdem, & ſaepe ſatis ſimplicibus, remediis diu uti cogerentur; imprimis faſtidioſi divites, qui toties merentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optime ſecum

(*s*) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 9.

ſecum agi, ſi obſequioſus Medicus omnes angulos pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, compoſita compoſitis cumulans, & pretioſiſſima quaeque adhibens, quae Pharmacopolis proſunt inſigniter, aegris parum; dum longe certius & citius crumenam exhauriunt, quam morbum. Conſiderent illi, qui ſimplicitatem artis in multis morbis chronicis elato ſupercilio contemnunt, quot & quam diverſi morbi curentur Thermarum & aquarum medicatarum uſu, per tot jam ſaecula probato. Ad has confugere toties coguntur aegri, decantatiſſima alia remedia experti abſque ullo fructu. Antea §. 107. demonſtratum fuit, obſtructionem fieri ob exceſſum molis tranſiturae ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri. Verum in Thermis aqua nativo calore laxat omnia & emollit, venis bibulis cutaneis ſe inſinuat, ſanguini permiſcetur, obſtructa loca alluit; & ſi potentur ſimul ſalubres illae aquae, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vaſis obſtructis attenuetur & ſolvatur (vide §. 132. 134.). Verum obſervatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium ſpirituoſum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facile per omnia vaſa corporis, & facit ut longe majori copia potari poſſint, quam aqua communis etiam puriſſima. In quibusdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax eſt, ut ipſis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam diſtantiam transferri poſſint abſque virium jactura: in aliis plus cohaeret reliquis harum aquarum partibus, haeque, lagenis exacte clauſis, ſervari poſſunt diu, & transferri ad diſſita etiam loca, uti notum eſt. Verum ſimulac periit ex his aquis illud volatile, vappidae apparent guſtui, ſedimentum deponunt, & ſi potentur magna copia, ventriculum gravant, haerent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos praeſtant amplius. Quaedam aquae medicatae praeter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, ſaltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis vero diverſa reperiuntur: ſal alcalinus, ſal neuter ſali marino ſatis affinis, ſal amarus purgans, ſulphur, ferrum in ſpirituoſo illo principio volatili ſolutum & cum illo in auras avolans, ſi negligentius ſerventur hae aquae; in quibusdam ferri vitriolum fixius obſervatum fuit &c. Poteſt hinc prudens Medicus eligere pro diverſa cacochymia in morbis Chronicis, pro varietate obſtaculi removendi, quod viſcera gravat, hos illosve fontes medicatos. Si ſimplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniae muriaticae e ſanguine, requiratur, *Teplicenſes aquae* huic indicationi ſufficient; ſi acidum, auſterumve, praedominetur in corpore, conducent illae, quae ſalis alcalini ſatis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranae aquae*, quae lacti permiſtae tantopere prodeſſe ſolent in cacochymia purulenta. Si ſaburra atrabilaria gravat abdominalia viſcera, & ſolvendo & evacuando tam pulchre proſunt *Carolinae*, hisque ſimiles aliae. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri ſolidorum actio in fluida, *Spadanae aquae* tanto cum fructu potantur, quae ipſam quaſi ferri animam corpori inſpirant, & renato bono ſanguine pallidum illum languorem tam pulchre curant. Si jam ſimul conſideretur, magnum numerum mor-

borum chronicorum in viſceribus abdominalibus ſedem ſuam habere, & inprimis in hepate, in quod omnis ſanguis venoſus viſcerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax ſit in morborum chronicorum cura aquarum medicatarum uſus: magna enim copia potatae hac aquae, venis bibulis inteſtinorum reſorptae cito, integris ſuis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & ſic, per omnia hepatis loca diſtributae, ſolvunt impacta, & vaſa obſtructa reſerant.

Haec generatim dixiſſe de aquarum medicatarum viribus ſufficiet: de ſingulis enim agere nimis operoſum foret, nec hujus loci: praeſertim cum tam pulchre de his ſcripſerit *Celeberrimus Hoſmannus* (*t*), & recentiſſime de his etiam egerit multifaria eruditione & ſcientia medica Celeberrimus vir *Antonius Cocchi* (*u*), illa occaſione, quod Thermae Piſanae Auguſtisſimi Imperatoris munificentia reſtitutae fuerint, & omnibus, quae ad aegrorum utilitatem ac commoda ſpectant, inſtructiſſimae redditae. In egregio hoc tractatu, praeter alia lectu digniſſima, habentur hiſtoriae aegrorum, qui thermis his uſi fuerunt, optima fide conſcriptae, quae attentum lectorem multa docere poterunt.

Praeter aquas medicatas, videmus, ſummos in arte viros magnam ſpem poſuiſſe pro cura morborum Chronicorum in ſuccis recentibus herbarum, verno tempore magna copia & diu potatis, ſero lactis, fructuum horaeorum uſu, ſapone veneto, melle &c.; de quibus adhuc poſtea in cura melancholiae dicendum erit. Omnium horum vis ſolvens ſatis efficax, & abſque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Praeterea in cura obſtructionis §. 132. 133. motus vaſis reciprocus laudatus fuit ad ſolvendas moles concretas, quae vaſorum anguſtiis impactae obſtructiones faciunt; & inprimis frictiones commendatae fuerunt, ut alternis illis compreſſionibus & relaxationibus vaſorum, una cum uſu modo laudatorum remediorum, reſerentur obſtructiones, ſoluta & mobili reddita materie impacta. Quantum uſum habeant frictiones in multis morbis curandis, alia occaſione ad §. 28. N°. 2. dictum fuit: & videmus, Veteres Medicos ubique laudaſſe frictiones in morbis Chronicis, ac quidem merito.

Huc etiam ſpectant concuſſiones illae, quae equitatione fiunt, vel vectione in rheda. Omnia enim viſcera, & inprimis abdominalia, pendula in cavo peritonaei, agitantur; ſicque ſaepe curantur mala, quae caeteroquin vix tolli poſſe videbantur, uti pariter ad §. 28. dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare aegri, qui tempore uſus aquarum medicatarum, de ipſis fontibus hauſtarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre ſanati ad ſuos redire tentant, in ipſo ſaepe itinere quotidie morbi reſidui decrementum percipiant; & domum reduces de recuperata ſanitate gaudeant. Concuſſus enim illi totius corporis, in longiori imprimis itinere toties

(*t*) Opuſc. Phyſic. Medic. Tom. II.

(*u*) Dei Bagni Di Piſa in firenze 1750.

toties repetiti, expediunt illud, quod jam inceperat ſolvi & mobile reddi per aquarum medicatarum uſum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: cauſae enim illae, quae a vitiis liquidorum, ſenſim natis, originem ducunt, ſenſim ſubrepunt, augentur ſaepe tardo gradu, & nonniſi curatione protracta plerumque removeri poſſunt. Unde optime monet *Sydenhamus* (*w*), quod in Chronicis morbis curandis *nemo ſanus exiſtimaverit, leviculam aliquam ac momentaneam alterationem, ſanguini atque humoribus a quolibet ſive remedii ſive victus genere ſuperinductam, curationis ſcopum poſſe attingere; at vero corporis habitus omnis alio traducendus eſt, atque homo integer nova quaſi incude refingendus.* Dum v. g. Chloroſi, ſive pallido virginum morbo, laborat puella, quam parum boni ſanguinis habet, quam flaccida & inertia ſunt omnia ſolida! Intra paucos jam dies bonam haematopoieſin reſtitui poſſe, & robur addi univerſae ſolidorum compagi, nemo exſpectare poterit. Menſes quandoque plures requiruntur, antequam, ſenſim aucto robore, redeat firma ſanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis Chronicis ſaepe totum vivendi genus mutent, ut aliam conditionem inducant corpori, quam quae nunc adeſt. *Hippocrates* (*x*) jam dixerat: *In longis morbis ſolum vertere convenit.* Sic alius victus, alia aëris temperies, conciliatur, dum ſimul, a curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continua varietate objectorum, quae peregrinantibus ſe offerunt; quod ſolum ſummi uſus eſt in morbis melancholicis curandis, uti poſtea dicetur. Illa vero mala, quae morbos acutos, male ſanatos, ſequuntur, pariter lento gradu corpus depaſcere ſolent; & longum tempus requiritur, ſi adhuc curae locus ſit, ut purulenta, vel ichoroſa, pejori etiamnum, labe infectus ſanguis depuretur, viſcera ulceroſa mundentur & conſolidentur, uti ſatis patet. Longe adhuc diuturniora illa mala ſunt, quae a ſcirrhis poſt inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriae inhaerendum diu ſit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licet ſtatim non percipiatur ab horum uſu levamen. Prudenter hoc monuit *Celſus* (*y*) dicens: *In acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodeſt: in longis, quos tempus, ut facit, ſic etiam ſolvit, non ſtatim condemnetur, ſi quid non ſtatim profuit: minus vero removeatur, ſi quid paulum ſaltem juvat, quia profectus tempore expletur.* Hoc aegris inculcandum eſt, nec fallaci ſpe brevis curae lactandi ſunt: longe enim animoſius & morbi & diuturnae curationis taedia ferent praemoniti, majoremque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promiſſis illos nunquam deluſerit.

Satis ſimul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles ſint: ſi enim purulentum ulcus hepar, pulmonem &c., exederit omnino, quis curam

(*w*) De Podagra pag. 576. (*x*) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 529. (*y*) Lib. III. Cap. 1. pag. 112.

curam ſperare audeat? Dum videmus, ſcirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficaciſſima remedia immediate applicari poſſunt, toties reſolvi non poſſe, ſed ferro tolli debere, ne in Cancrum immedicabilem degeneret; quis curam ſperare poterit, dum ſimile malum in viſceribus haeret.

Generalibus his circa morbos Chronicos praemiſſis pergendum jam eſt ad ſingulorum hiſtoriam & curationem.

PARALYSIS.

§. 1057. Paralyſis vocatur muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitae, ſuperanda; ſenſus aliquando ſimul abſolute perit; aliquando levis, cum ſtupore, ſenſuque quaſi punctorio levi, ſupereſt.

A reſolvendo, ἀπὸ τοῦ παραλύεσθαι, *Paralyſis* dicitur, quaſi ſolutio illius, quod antea firmum & validum erat: ut ſi multae ſcopulae, circello ligatae, facerent ſtabile corpus, dein, hoc ſoluto, dilaberentur. Quandoque & *Pareſis* dicitur a παρίημι, remitto, quaſi levior Paralyſis gradus: adeſt adhuc quidam motus, ſed non conſtans: ſupereſt ſenſus, ſed hebes tantum. Tale quid in morbis acutis quandoque contingere videmus; & in Epidemicis *Hippocrates* (z) ſimiliter notavit: In quodam aegro enim monet, quod circa decimum quartum diem, poſtquam comatoſus fuerat, contigerit rigor abſque tremore, *diſſolutio*, *remiſſio*, *collapſio*, διάλυσις, πάρεσις, σύμπτωσις: & in alio notavit, quod adfuerit manuum ac pedum diſſolutio, ubi κατάλυσις vocabulo uſus fuit. *Aretaeus* autem (a), poſtquam dixerat; *Apoplexia*, *paraplegia*, *pareſis*, *paralyſis*, *omnia genere eadem ſunt: aut enim motionis*, *aut tactus*, *aut utriusque*, *defectus eſt*; ſubjungit paulo poſt: *urinae autem in veſica aut ſuppreſſio*, *aut retinendi impotentia*, *pareſis proprie eſt*.

Dicitur autem paralyſis muſculi laxa immobilitas, ut diſtinguatur a tetano, in quo morbo omnia rigent cum motus impotentia. Verum in ſomno profundo muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen paralyſis tunc adeſſe dicitur, quia ſi excitetur homo dormiens a quacumque cauſa, ad primum voluntatis nixum motus muſcularis praeſto eſt. Alii etiam muſculares motus adſunt in corpore, qui voluntatis imperio non ſubjacent, ſed ab illa parte encephali pendent, quae ſpontaneis motibus vitalibus & naturalibus proſpicit; unde & muſculi his motibus deſtinati paralytici fieri poſſunt (vide Commentarium ad §. 162.); tuncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas ſuperari poterit.

Notum eſt ex Phyſiologicis, nervos quosdam ſenſui, alios motui, ſervire, qui, diſtinctiſſimi licet ſint in ſua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti ad partes corporis una deferuntur. Poteſt ergo impediri functio nervorum moventium, dum nervi ſentientes adhuc illibati

(z) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibidem pag. 330.
(a) De cauſis & ſignis morborum diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

bati ſunt, vel minus laeſi; & viciſſim. Obſervatur jam in paralyſi, quod frequenter ſenſus ſuperſit, licet plerumque hebetior, in partibus affectis, cum moleſta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis ſenſu: aliquando, licet rarius, una cum motu omnis ſenſus abolitus eſt, & quidem malo omine, uti poſtea ad §. 1062. dicetur. Talem caſum refert *Hoffmannus* (*b*) de juvene, qui ex ſubito terrore paralyſi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito ſimul omni ſenſu, ita ut pedes comburerentur miſerrime abſque ullo dolore, & ſolo nidore uſtulatae cutis hoc infortunium cognoſceret: efficaciſſimis autem remediis incaſſum adhibitis periit poſt biennium.

Verum & obſervatum fuit, ab iisdem cauſis, quae motum tollendo paralyſin inducunt, abolitum fuiſſe ſolum ſenſum. Poſtea ad §. 1060. patebit, humiditatem frigidam inter cauſas paralyſis merito numerari. Sed obſervavit *Galenus* (*c*), ſenſum in cute capitis graviter laeſum fuiſſe homini, qui ſub multa pluvia & vento impetuoſo ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi ſe frigore in ea parte affectum perciperet. In milite obſervata fuit perfecta abolitio ſenſus in toto brachio ſiniſtro, ſuperſtite expedito motu omnium muſculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (*d*), licet digitorum combuſtionem ad oſſa usque nullo modo ſenſerit. Similem inſenſilitatem in Celeberrimo Medico obſervatam fuiſſe in digitis utriusque manus, eodem loco legitur. Longe adhuc mirabilior obſervatio habetur (*) de homine, cujus unum brachium omnino paralyticum erat, ſuperſtite ſenſu acutiſſimo: alterum vero brachium omni carebat ſenſu, ſed motu naturali gaudebat. Adeſt ergo in his caſibus quaſi paralyſis nervorum ſentientium. Interim tamen non ſolet talis morbus dici paralyſis, *quae* (ut optime monuit *Aretaeus* (*e*)) *motus tantum fere eſt actionisque defectio: quod ſi nonnunquam ſolus tactus deficiat* (*rarum autem hoc eſt*) *potius inſenſilitas* (ἀναισθησία) *quam pareſis nominatur.*

§. 1058. Cauſa hujus proxima ſemper impeditus fluor liquidi nervoſi a cerebro in muſculum paralyticum, vel liquidi arterioſi in eundem.

Demonſtratur in Phyſiologicis (*f*), quod cauſa muſcularis motus debeat poſſe adeſſe & abeſſe in muſculo, adeoque aliunde in illum derivetur. Verum nervi & arteriae ſunt illa vaſa, per quae ad muſculum venire poſſit illa cauſa, quae motum muſcularem facit. Cum autem motus muſcularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle in mente, & motum in

(*b*) Medic. Ration. Syſtem. Tom. IV. part. 4. pag. 27. (*c*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465. (*d*) Academ. des Sciences l'an 1743. Hiſt. pag. 127. & 130. (*) Senac de la ſtructure du coeur Tom. II. pag. 291. (*e*) De Cauſis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*f*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 401. 402.

in corpore excitatum, nullum obſervabile intervallum ſit; & cum voluntas noſtra non habeat directum imperium in motum ſanguinis per vaſa arterioſa; hinc videtur cauſa muſcularis motus in muſculum praecipue derivari ab encephalo per nervum. Unde paralyſis pro cauſa ſua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervoſi a cerebro in muſculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recenſentur, quae hanc rem confirmant.

Verum conſtat pariter, quod ligata vel diſciſſa arteria, quae ſola muſculo cuidam proſpicit, ſequatur paralyſis; & quod etiam poſt mortem, injecta aqua tepida per arteriam, reſuſcitari poſſit muſculi contractio; unde concluditur, liquidi arterioſi ingreſſum in muſculum neceſſarium eſſe ad motum muſcularem. Verum hic conſiderandum eſt, quod requiratur debita ſtructura muſculi, ut cauſa motus per nervos ipſi applicata effectum illum praeſtet: injectiones autem *Ruyſchianae* docuerunt, tantum eſſe arteriarum numerum in muſculo, ut totus fere arteriis conſtare videatur; adeoque, ligata arteria, maxima pars molis muſculoſae, collapſis vaſis, flaccida manet, dum & venae nihil amplius ab arteriis accipiunt, adeoque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriae aqua tepida, vi adacta per ſiphonem, turgent ſubito repletae, non mirum eſt, tumentium vaſorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeoque muſculum contrahi, & partem huic muſculo affixam moveri. Verum, in ſanitate, aequabili motu ſanguis per arterias muſculi fluit, etiam in dormientibus, ubi muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen muſculi contrahuntur abſque voluntatis imperio, licet etiam augeatur ſanguinis motus per curſum velocem, febrim, vel alias cauſas ſimiles. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muſcularem, quatenus inſignem adeo partem fabricae muſculi conſtituunt; ſed cauſam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muſcularem, ab encephalo per nervos in muſculum derivari.

Poſſe enim & paralyſin fieri vitio degenerantis fabricae muſculoſae, docuit diſſectio cruris paralytici, in quo maxima pars muſculorum degeneraverat in ſubſtantiam informem, ſimilem illi, quae in ſteatomatibus deprehendi ſolet (*g*).

§. 1059. Ergo oriri poteſt 1. ab omni cauſa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quae nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit. 3. Quae introïtum arterioſi cruoris in muſculum impedit. Inde paraplegiae, hemiplegiae, paralyſios partis ſingularis, natura intelligitur.

1. Cum apoplexia ſit abolitio omnis motus voluntarii, eſt quaſi paralyſis generalis, adeoque omnis cauſa apoplexiam producens poteſt eſſe cauſa paraly-

(*g*) Gothofred. Salzmann. D. M Argentor. Diſſert. Medic. &c. 1734. Journal des Scavans 1735. Decemb. pag. 485.

ralyſis. Verum ſimiles cauſae, quae totum ſenſorium commune afficientes faciunt apoplexiam, poſſunt & paralyſes particulares harum illarumve partium producere, dum pars tantum ſenſorii communis afficitur, a qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic obſervatur ſaepe, paralyſin muſculorum faciei in alterutro latere praecedere apoplexiam, dum cauſa morboſa nondum totum ſenſorium commune laedit, ſed ejus partem tantum: & viciſſim paulo gravior apoplexia (vide §. 1018.) ſolet deſinere in paralyſin alicujus partis muſculoſae, dum non in integrum ſublata eſt apoplexiae cauſa, at pro parte tantum. Sed & obſervationes practicae confirmant, particulares paralyſes tales fieri a cauſa in capite haerente. Sic legitur (*h*), puerum poſt lapſum habuiſſe manus ac brachia, & quosdam muſculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorſum nunc retrorſum dilaberetur; ſimul ac truncum corporis huc illucve inflecteret. Alter magis memorabilis caſus habetur mulieris, in qua dolor diverſa capitis loca ſucceſſive occupabat, & mutationem loci dolentis ſequebatur paralyſis diverſarum partium corporis (*i*). In partibus tamen paralyticis ſenſus ſupererat.

2. Cum enim cauſa motus muſcularis ab encephalo per nervum ad muſculum deferatur, hinc poſſunt fieri paralyſes ab omnibus illis cauſis, quae nervum in tota ſua longitudine ad muſculum usque impediunt, licet totum encephalon bonum ſit, & muſculus integer. Vidi ſic tumentes & ſcirrhoſas glandulas ſubaxillares paralyſin brachii feciſſe, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: ſed & tumores nati in integumentis nervorum ſimile malum producere poſſe, videbimus ad ſequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho praecedenti: ſic in cura aneurusmatis brachii, dum, arteriae brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus ſanguinis arterioſi in muſculos ſuppoſitos impeditur, vel ſaltem inſigniter minuitur, obſervaverunt Chirurgi ſtuporem in manu, & quandoque paralyſin in quibusdam manus digitis, nata fuiſſe; quae tamen mala poſtea evanuerunt, dum rami arterioſi, ſupra ligaturam arteriae poſiti, ſenſim magis dilatati, idoneam ſanguinis copiam ad manum deducerent.

De Paraplegiae, Hemiplegiae, ac Paralyſios partis ſingularis, natura, & quo ſenſu haec nomina accipi ſoleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verum praecedenti paragrapho monitum fuit, quod paralyſis poſſet fieri etiam vitio muſculoſae fabricae, licet nervi & arteriae adferentes liquida ſuo munere rite fungerentur. In nimis obeſis ſaepe languent muſculi compreſſi ab abundanti pinguedine, non tantum incumbente muſculis, ſed & interpoſita ubique inter muſculorum fibras. Imo videtur admodum probabile, quod in fibris muſcularibus poſſit fieri tanta laxitas, ut officium ſuum praeſtare nequeant: muſculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos cauſa muſcularis motus influit: hinc requiritur debita reſiſtentia laterum in minimis his vaſis, ut reniti poſſint impulſo fluido, caeteroquin elongarentur po-

(*h*) Acad. des Sciences l'an 1741. Hiſt. pag. 104. (*i*) Ibid. l'an 1742. Hiſt. pag. 53.

potius quam diſtenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt Medici *atoniam* muſculorum. Sic & obſervamus in robuſtiſſimis hominibus firmam admodum carnem muſculoſam, in debilibus vero flaccidam. Ideo etiam, ſi muſculi quidam corporis a colluvie aquoſa vel balneis nimiis diu macerati fuerint, perdunt vires ſuas, & ſaepe penitus paralytici fiunt. Sic Aſcitidem aliquando ſequitur funeſta Lienteria, dum inteſtina, diuturna maceratione quaſi tabefacta, robur ſuum amiſerunt. Hinc etiam ſequenti paragrapho uſus nimius aquae calidae inter cauſas paralyſis numeratur.

§. 1060. Itaque apoplexia; levior parapoplexia (1009. 1010. 1015); epilepſia; convulſio; dolor ingens & diuturnus; omnes ſolitae evacuationes retentae cum ſubſequente vertigine, ut haemorrhoïdum, menſtruorum, abſceſſuum, fiſtularum, alvi, veſicae, ſalivae; metaptoſes cujuſcunque materiae morboſae in acutis, vel chronicis; quidquid obſtruendo, ſolvendo, comprimendo, ligando, diſtorquendo, diſtrahendo, conſtringendo, nervos laedit; adeoque craſſi humores, vulnera, eroſiones, abſceſſus, gangraenae, tumores inflammatorii in integumentis nervoſae medullae, in gangliis, in nervis ipſis, ſeroſi, purulenti, ichoroſi, & ſimiles; fortes arctaeque ligaturae, fracturae, luxationes; adſtringentia valde alimenta, medicamenta, venena; inde frigus ſummum, calor maximus, humiditas frigida, uſus aquae calidae nimius, aſſiduus, vapor arſenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, Paralyſin creare poſſunt.

Cum praecedenti paragrapho generales cauſae paralyſis enumeratae fuerint, nunc ſequitur, ut praecipuae cauſae ſingulares recenſeantur.

Apoplexia &c. De hac paulo ante dictum fuit. Cum autem in Epilepſia, uti poſtea dicetur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulſionibus, tam horrendae fiant membrorum diſtorſiones, non mirum eſt, paralyſin ſequi hos morbos, vel ob laeſum ſenſorium commune & nervos, vel & quandoque ob muſculorum toties & tam fortiter diſtractorum laeſam fabricam. In praxi certe frequenter contingit, ut infantes poſt validam convulſionem paralytici fiant, & quandoque tota vita maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

Dolor ingens & diuturnus. Ex illis, quae in capitulo de dolore ad §. 220. & ſequentes dicta fuerunt, conſtitit, dolorem tunc percipi, quando fibra nervoſa ſic diſponitur, ut diſſolutionem minitetur; & quidem dolorem eo acriorem eſſe, quo diſtracta fibra nervoſa rupturae propior eſt. Adeoque dolor ingens & diuturnus notat, deſtructionem nervorum imminere. Verum quidem eſt, nervorum ſentientium actionem poſſe laedi, imo aboleri omnino, manente integritate functionum, quae a nervis motoriis pendent, uti ad §. 1057. dictum fuit: adeoque patet, illos nervos

in origine ſua & toto decurſu diſtinctos manere; interim tamen nervi ſentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti haerent, adeoque ſi circa inſignes ramos nervoſos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus eſt, ne cauſa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis ſentientibus. Vidi ſic a pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebram paralyſin femorum & crurum ſecutam fuiſſe incurabilem. Accedit, quod acerbi tales & diuturni dolores impediant omnem motum partis dolentis & ſaepe vicinarum; unde muſculi longo tempore quieſcentes ad paralyſin diſponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quae peſſimo more loricis, ex balaenarum oſſibus factis, corpus ſtringunt, diu ſaepe noctuque: in illis totus truncus corporis ſuſtinetur hac lorica, quae conſtricto abdomine oſſibus ilii utrimque innititur, ſimulque axillas ſuſtinet: hinc muſculi dorſi validiſſimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cum iidem muſculi, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licet deponatur noctu lorica, tamen manent illi muſculi fere otioſi. Unde miſerae mulieres, quae a prima juventute his loricis uſae fuerunt, illas poſtea deponere nequeunt, quin antrorſum collabatur totus truncus corporis, muſculis dorſi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore ſpinam dorſi erectam & firmam tenere poſſunt, licet grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non ſine commiſeratione miſeras tales foeminas, quae nequidem ſomni tempore deponere audebant loricas, expertae jam ſaepius, quod vix ſe vertere in lecto poſſent, multo minus corpus in lecto erigere, vel erectum ſuſtinere. Ob hanc cauſam videtur poſt rheumaticam lumbaginem quandoque ſequi levior paralyſis artuum inferiorum, frictionibus tamen ſenſim ſuperabilis, dum ſaepe per plures ſeptimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentiſſimum hunc morbum expertus *Celeberrimus Boerhavius* per plures ſeptimanas, caruit uſu artuum inferiorum, dolore jam ceſſante: frictionibus autem validis adhibitis, ſuperatum fuit hoc malum quam integerrime, & quidem brevi ſatis tempore, quod in paralyſi, ab impedito influxu ſpirituum per nervos producta, raro vel nunquam tam cito fit. Unde videtur hoc malum a flaccida inertia muſculorum tam diu quieſcentium factum fuiſſe.

Omnes ſolitae evacuationes retentae &c. Evacuationes illae ſolitae ſunt vel humoris boni & naturalis, ſed tantum peccantis copia ſi retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morboſi, qui retentus non tantum auget copiam, ſed & aliena ab humoribus ſanis indole turbat omnia. Ad priorem claſſem pertinent evacuationes haemorrhoïdum, menſtruorum, & ſalivae bonae; ad poſteriorem ſalivae morboſae excretio, & illa evacuatio, quae per alvum & veſicam, abſceſſus & fiſtulas, fit.

Sic videmus, viros laute viventes, neque per exercitia corporis diſſipantes ingeſta, ſi firma habeant viſcera, plethoricos fieri: ſaepe in his illud abundans per haemorrhoïdalia vaſa exit de corpore; imo in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optime ſe habent. Verum ſi con-

conſueta talis evacuatio non ſucceſſerit, brevi ſequentur capitis morbi, inter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere ſolet, docens vaſa ſanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones ſenſorii communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017. dictum fuit, paraplectici quid metuendum eſſe monuit, ſi haemorrhoïdibus parumper apparentibus, vertigo ſequeretur. Tunc enim natura evacuationem ſuperflui molitur quidem, ſed non perficit, & ſanguis, per inferiora haec vaſa exire non potens, ſuperiora vaſa urget ac diſtendit. Idem verum eſt, ſi in mulieribus menſtrua ſupprimantur; & obſervatur fere ſemper caput affici, dum jam prodibunt menſtrua; uti etiam dum parcius ſolito fluunt, & tamen abundantia ſanguinis adeſt, uti antea ad §. 1040. dictum fuit.

Quanta autem & quam varia mala fieri poſſint a pure vel ichore in abſceſſibus fiſtulisque collecto, & reſorpto in ſanguinem, antea ad §. 406. dictum fuit: ſi autem vertigo tunc docuerit, verſus caput tendere reſorptum illud purulentum aut ichoroſum, facile patet, non tantum paralyſin, ſed & ſubito lethalem apoplexiam, inde ſequi poſſe.

Cum autem per alvum evacuentur talia, quae inutilia corpori nocerent diutius relicta, utpote ſemiputrida; & tenuiſſima horum pars, venis bibulis craſſorum inteſtinorum recepta, miſceri ſanguini poſſit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeoque & paralyſin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & faeces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore bilioſum illud, quod faeces tingere ſolet; & capitis morbos peſſimos ſecuturos praevidebat; uti ad §. 772., ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculoſior adhuc eſt veſicae interceptio, imprimis ſi perfecta iſchuria fuerit, quae citius lethalis eſſe ſolet quam alvi ſuppreſſio, & a qua dum moriuntur homines, ſemper praecedunt ſymptomata, quae cerebri functiones laeſas docent. Cum autem per urinam ſales & olea ſanguinis acriora reddita una cum ſuperabundanti aquoſa parte eluantur e ſanguine, duplici ratione nocet urinae ſuppreſſio, & ob acre retentum, & ob aquoſam colluviem non ſatis evacuatam, quae tunc in cavis corporis colligi ſolet, uti poſtea patebit *in Capitulo de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut ſignum, & ut cauſa.

Sed & ſalivae evacuatio ſolita ſuppreſſa inter cauſas paralyſis locum meretur. Conſtat enim ex Phyſiologicis (*k*), a ſanguine arterioſo per Carotides advecto ſecerni ſalivam, ut una cum cibis manducatis permiſta deglutiatur, & chylopoieſi perficiendae ſerviat. Nec certe parca quantitas ſalivae ſecernitur, uti patuit obſervatis practicis. Militi enim unius tantum parotidis ductus diſſectus fuerat, & poſtea vulnus pro parte coaluerat ita, ut ſaliva ſecreta non in oris cavum dilaberetur, ſed extrorſum per fiſtuloſam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore plura linteamina madebant

(*k*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 66. & 235.

bant effluente ſaliva (*l*) in hoc milite. Si jam conſideretur, ſimilem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulaſque maxillares & ſublinguales pariter ſecretioni ſalivae ſervire, ſimilemque humorem, ſed tenuiorem, per arteriarum oſcula exhalantia in omni puncto ſuperficiei internae oris & faucium exire, patebit, quanta ſit copia ſalivae ſecretae; inprimis ſi ſimul conſideretur, non tantum manducationis tempore exire ſalivam ex his ductibus excretoriis, ſed diu noctuque, licet minori copia quam inter manducandum. Cum autem a ramis carotidis externae ſanguinem recipiant organa ſalivam ſecernentia & excernentia, patet, quod illa ſalivae excretione impedita, magis debeant repleri carotidis internae propagines, ſimulque ſanguis fluxurus per encephali vaſa non liberetur lenteſcente illa & mucoſa materia, quae per ſalivares ductus ſeparatur. Poterunt ergo ab hac ſola cauſa turbari omnes encephali functiones, adeoque & paralyſis produci. Ob hanc rationem periti Medici a ſiccitate oris interni, in morbis acutis, ſemper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morboſa, una cum ſalivae fluxu copioſo, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala praevidentur, ſi illa ſalivae excretio ceſſet ſubito. In variolis, uti poſtea dicetur, intempeſtiva ſuppreſſio ſalivationis ob hanc cauſam adeo mali ominis eſt; ilico incipiunt tales aegri torpidi ac hebetes jacere, aliquando & delirare; plerumque ſubito pereunt.

Metaptoſes cujuscumque materiae morboſae in acutis vel chronicis. In febrium hiſtoria §. 593. patuit, materiam morboſam, per febrim ſubactam & mobilem redditam, non ſemper eliminari de corpore, ſed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque ſic novum morbum facere. Poſtea in hiſtoria morborum acutorum pluribus obſervatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metaſtaſis, vel metaptoſis, materiae morboſae fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam ſpinalem, aut ad nervos inde egredientes, facile patet, paralyſin inde fieri poſſe. Praeterea obſervamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depoſitam ad quaedam corporis loca, ſubitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralyſin producere poſſunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentius in hominibus caeterum ſanis; qui tumores, dum ſuppurabantur, nervos ſubaxillares ſua mole premebant adeo, ut ſtupor in brachio, & motus muſcularis magna debilitas, naſceretur, donec abſceſſu rupto illa nervorum compreſſio ceſſaret. Praeterea poſt morbos inflammatorios capitis quandoque ſuperſunt immedicabilia mala, ideo, quod inflammatorio tumore compreſſa pars medullae cerebri inepta reddita fuerit, ut tranſmittat ſpiritus in nervos. Amauroſin veram, ſurditatem, poſt morbos acutos vidi, quae nullis poſtea ceſſerunt remediis. Si ſimile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muſcularibus ſerviunt, immedicabilis ſequeretur paralyſis. Praeterea demonſtratum fuit ad §. 1018., apoplexiam paulo graviorem in paralyſin frequenter terminari; imo

(*l*) Academ. des Sciences 1719. Mem. pag. 452.

imo vix unquam emergere aegros ab acuto hoc & adeo periculoſo morbo, quin aliqua laeſio in functionibus cerebri ſuperſit.

Sed & idem in morbis chronicis verum eſt. Poſtea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104., quod humor atrabilarius, ſolutus & motus, inter alia peſſima mala etiam paralyſin quandoque faciat. Similis effectus in peſſimo ſcorbuto § 1151. 4. obſervatur; ut & a materia podagrica, dum non amplius ad ſolita loca in extremis corporis partibus deponitur (vide §. 1273.). Verum nullum morbum chronicum frequentius ſequitur paralyſis, quam *Colicam Pictonum* dictam; in quo morbo, poſt acerbiſſimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralyſis ſequitur, nunc artuum ſuperiorum, nunc inferiorum; & ubi paralyſis adeſt, ceſſant abdominis cruciatus ſaepe, vel ſaltem inſigniter minuuntur. Frequentes habui occaſiones mirabilem hunc morbum videndi, & licet non negem, illum ab aliis cauſis naſci poſſe, tamen frequenter obſervavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, ceruſſam praeparando, terendo &c., operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laboraſſe, dum ad culinares uſus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu haerens. Obſervavi hunc morbum frequentius in opulentis hominibus, qui exquiſitiſſima vina magno ſatis pretio redemerant in uſus ſuos; forte plumbo admiſto edulcorata, uti novimus olim a fraudulentis Oenopolis in germania factum fuiſſe. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhoea datum fuerat ſaccharum ſaturni ad drachmam ſingulis diebus in emulſo, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidiſſe; unde tamen, licet aegre, evaſit. Hinc credo ſatis conſtare, quod a plumbi vaporibus, ejus calce varia, diu tractata, vel & in corpus ingeſta, *Colica pictonum* originem ducat; licet forte & ab aliis cauſis naſcatur. Vidi enim alios aegros hoc morbo miſerrime excruciatos, in quibus accuratiſſimo etiam examine non potui detegere, quod plumbum in culpa fuerit. Praeterea haec colica in regionibus Americae meridionalibus tam frequens eſt, ut fere pro morbo Endemio haberi poſſit; uti ab eruditiſſimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi medicinam exercente, ſaepius audivi, qui & pulchram de hoc morbo ſcripſit diſſertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno Batava defendit anno 1734. Verum haec ſolet eſſe diſſertationum Academicarum ſors, ut poſt paucos annos nullibi fere inveniri poſſint; unde laudabili conſilio *Celeberrimus Hallerus*, propriis laboribus de republica literaria optime meritus, plures melioris notae collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, ſed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus (*m*) habetur, ubi & ſimul praecipui auctores recenſentur, qui de hoc morbo ſcripſerunt. *Aegineta* (*n*) antiquiſſimus, quantum novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, ſua auctoritate confirmat,

(*m*) A. de Haen Medic. Haga-Batavi de colica pictonum Hagæ Comit. 1745.
(*n*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mat, paralyſin in colica hac fieri per metaptoſin materiae morboſae. Sic enim habet: *Noſtris temporibus colicus quidam morbus moleſtus fuit, ex quo imprimis ſuperſtites futuros artuum motus omnimoda privatio ſequebatur: tactus vero ſenſus incolumis ſervabatur, uti videbatur, ſeu critica quadam ex profundo metaſtaſi facta &c.* Et alibi (*o*) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italiam & alia loca infeſtaſſe perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepſiam, aliis in paralyſin artuum, ſuperſtite ſenſu, quibusdam in utrumque hunc morbum, prolapſus. Ac eorum qui in epilepſiam inciderunt, plures perierunt; ex illis vero qui in paralyſin, plures ſervati fuerunt, tanquam in criſi cauſa tranſpoſita* (*μεταστάσεως τῆς αἰτίας*). Interim tamen fateor, quod videatur adhuc dubium ſupereſſe, an illa paralyſis fiat per tranſpoſitionem materiae morboſae ex abdomine ad artus; an vero mirabili illa proprietate, qua partes quaedam corporis male affectae agunt in alias, etiam diſſitas: de qua re antea ad §. 701. dixi. Probe memini me plures ſanaſſe, nullo remedio applicato ipſis partibus paralyticis ad diſſipandam morboſam materiam, ſed ſolis remediis internis, una cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplaſtris ſimilibus, abdomini tantum adhibitis.

Quidquid obſtruendo, ſolvendo, comprimendo &c. Dictum fuit ad numerum ſecundum paragraphi praecedentis, omne illud, quod nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit, paralyſis cauſam eſſe. Quidquid ergo vel nervi continuitatem ſolvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralyſin faciet illius muſculi, cui talis nervus proſpiciebat. An autem craſſior humor nervi cavum obſtruendo, illum impervium reddere poſſit, non adeo evidenter conſtat. Antea ad §. 119. demonſtratum fuit, quod obſtructio vix locum habere poſſit, niſi in vaſis, in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores anguſtias. Verum non conſtat, nervos talia vaſa eſſe. Majores trunci nervoſi, ramis emiſſis, magnitudine quidem decreſcunt, at conſtat, illos tantum eſſe nervorum minorum faſciculos; nec ſubtiliſſimi Anatomici hic finem adhuc invenerunt, ſed apparuit ſemper, minimam etiam fibrillam nervoſam ex aliis minoribus compoſitam eſſe: qui nervi non videntur conici, ſed aequabilis ubique craſſitiei. Idem etiam confirmatur inde, quod & in ſua origine ex medulla cerebri nervi ſint exiliſſimi; non vero, ut in arteriis obſervatur, quae, maximae in ſua origine, minuuntur amplitudine in ſuo decurſu. Praeterea illud fluidum, quod corticali encephali ſubſtantia ſecernitur, & medullosis ſtaminibus traditur, omnem fere imaginationem tenuitate ſua ſuperat; hinc vix videtur aptum eſſe, ut in nervos jam delatum craſſeſcere poſſet ita, ut illorum cavum obſtrueret. In origine fibrillae medulloſae ex cortice, per errorem loci (vide §. 118.) craſſius liquidum dilatatam cavitatem tenuiſſimi talis vaſculi ingredi poſſe, & ibi haerere immeabile, atque a tali cauſa paralyſes oriri poſſe, nervis integris & perviis, ſed vitio haerente circa nervorum primam originem in encephalo, ſatis veroſimile videtur; mala ſimilia, poſt mor-

(*o*) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. verſa.

morbos capitis inflammatorios relicta, hoc ſuadere videntur. Verum non conſtat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingreſſum ſic craſſeſcere poſſe, ut obſtructionem faciat.

Verum ſingulae fibrillae nerveae tunicis obvolvuntur, ut, ex ſua natura tenerrimae, tuto deferri poſſint ab encephalo ad diſſita corporis loca; & plures nervi minimi in unum faſciculum ope membranae involventis colligantur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & inprimis per injectiones, has tunicas innumera perreptare vaſcula arterioſa, quae obſtrui poſſunt, & inflammari. Praeterea, majorem nervum diſſecando, invenitur tunica celluloſa interpoſita ſingulis fibris majorem nervum conſtituentibus, quae frequentiſſima inflammationis ſedes eſt, uti ad §. 383. dictum fuit. Sed & novimus in aquoſa colluvie turgere extravaſata lympha celluloſam membranam quandoque per totum corpus, adeoque & in nervorum ſibi mutuo adjacentium interſtitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis ſedem habere poſſe, a quibus nervorum actio laedi, vel & integre aboleri, poteſt, licet nihil mali in ipſa proprie dicenda nervi ſubſtantia haereat, ſed tantum in integumentis: &, ut poſtea patebit, curabiles forte ſolae ſunt illae paralyſes, quarum cauſae non haerent in ipſo nervo, ſed in membranis nervum ambientibus, quarum vaſa diſtenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre deſtruunt. Praecipua mala in textu enumerata ſunt, quae hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa quae cohaeſionem nervi ſolvendo ejus actionem deſtruunt.

Adſtringentia valde alimenta, medicamenta, venena. Cum Paralyſis §. 1057. dicatur laxa muſculorum immobilitas, prima fronte mirum apparet, cur adſtringentia, §. 28. 4. laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hic recenſeantur inter cauſas paralyſis. Certum eſt, quod adſtringentia remedia hanc vim habeant, ut plus cohaerere faciant fibras ſolidas noſtri corporis; & in mortuis animalium partibus eundem effectum praeſtent, uti ad §. 28. 4. dictum fuit, pulcherrimisque experimentis, a Celeberrimo *Hales* (*p*) inſtitutis, confirmatur. Verum inde tantum concludi poteſt, quod adſtringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut vis contractilis muſculorum ſpontanea augeatur, quae omnino diverſa eſt a cauſa muſcularis motus (*q*). Sed eadem haec adſtringentia (vide §. 117.) moleculas, humores noſtros conſtituentes, adunari faciunt, adeoque obſtructionibus, & quidem pertinaciſſimis, originem dare poſſunt, inflammationesque (§. 377.) producere, ſi nervis immediate applicentur. Saltem facile intelligimus, talem noxam poſſe fieri in tunicis vaſculoſis nervum tegentibus, adeoque a morbis, in nervorum involucris natis, poſſet paralyſis produci, uti paulo ante dictum fuit. Verum quidem eſt, adſtringentia ingeſta difficulter in ſanguinem venire poſſe, cum propria ſua efficacia debeant ſibi

(*p*) Haemaſtaticks Experim. XVI. pag. 131. Boerhaave §. 401.

(*q*) Vide Inſtit. Med. H.

ſibi ipſis aditum praecludere, conſtrictis venarum abſorbentium oſculis; adeoque vix credibile videtur, quod integris ſuis viribus in nervorum cava minima venire unquam poſſint per hanc viam; ſed conſtat, quod adſtringentia, nervis quam proxime applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciae ſuccus linguae impoſitus illam ſic corrugat, ut ſapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio ſimilium ad oculos immedicabilem quandoque caecitatem produxit. Praeterea videmus, ruſticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, inteſtina habere infarcta & abdomen tumidum: conſtat autem ex Phyſiologicis, ingeſtorum tranſitum per inteſtinorum gyros fieri muſcularibus inteſtinorum fibris, quae motum dictum periſtalticum efficiunt: cum ergo, auſteris illis aſſumtis, haereant ingeſta in tubo inteſtinali, nec promoveantur verſus anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muſcularium inteſtinorum, imo & quandoque integre aboleri; tuncque in cadaveribus inveniuntur omnia inteſtina infarcta & diſtenta: adſtringentium autem aſſumtorum vis in ventriculum & inteſtina integra ſua efficacia agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, ſi nimis laxae fuerint, parciore doſi dentur & ſaepe repetita, uti antea ad §. 28. 4. dictum eſt. Paulo ante monitum fuit, peſſimas paralyſes ab adſtringentiſſimis plumbi calcibus & ſaccharo ſaturni fieri. Unde patet, adſtringentia, licet cohaeſionem ſolidarum partium augeant, nocere poſſe muſculari motui.

Frigus ſummum. Adunari per frigus & inter ſe concreſcere humorum noſtrorum moleculas, antea ad §. 117. patuit: & a ſummo frigore ſubitam gangraenam, omnia depaſcentem, imo & ſphacelum naſci, ad §. 454 dictum fuit; adeoque nervos, & muſculos deſtrui poſſe per ſolum frigus, patet. *Hippocrates* (*r*) dixerat: *Cerebrum*, *quaeque ex eo oriuntur*, *frigido quidem offenduntur*, *calido vero delectantur.* Certe videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imo quaedam, omni motu voluntario privata, longam noctem tota hyeme dormiunt, & verno tepore denuo priſtinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in inſectis agiliſſimis. Obſervamus in corpore humano, medullae cerebri, oblongatae, ſpinali, nervis, ubique apponi congeriem vaſorum, quae rubrum ſanguinem calidum gerunt, & frigus ſic arcent ab his partibus, quae, tenerrimis vaſis cum conſtent, non poſſent ab attritu fluidorum ad vaſa caleſcere. Sic cerebro & cerebello pia mater, numeroſiſſimis arteriis ſanguineis ſcatens, non tantum incumbit, ſed duplicatis proceſſibus profunde ſe in gyros cerebri, & ſulcos cerebelli, interſerit: in ventriculis cerebri plexus choroïdei, toti vaſculoſi, reperiuntur: per ipſam cerebri & cerebelli medullam conſpicua vaſa ſanguinea decurrunt. Nervi optici in toto ſuo decurſu arterias ſanguineas circumvolutas habent, & per illorum meditullium arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipſa retina diſtribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & ſextum, agiliſſimis totius corporis muſculis deſtinata, in decurſu ſuo a medulla oblongata

(*r*) De liquidorum uſu Cap. II. Charter. Tom. VI. pag. 444.

gata ad oculos tranſeunt per ſinus cavernoſos durae matris prope curvaturam arteriae carotidis; quin imo ſextum par plerumque firmiter arteriae carotidi adhaeret; ſic in toto hoc itinere calido ſanguine foventur. Si jam e contra conſideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus ſanguis ruber deficit, omnes motus muſculares languere, patebit ſatis, quantum boni calor ſanus faciat ad corporis agilitatem; & e contra frigus illam minuere, imo ſi validum fuerit, vel diu infeſtaverit quandam corporis partem, illam paralyticam reddere poſſe. Sic obſervavit *Galenus* (*s*), ani & veſicae ſphincteres reſolutos fuiſſe, dum lapidi frigido diu inſederant homines, vel inter piſcandum aqua frigida has partes diu alluerant: idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigiſſe monet.

Calor maximus. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodeſſe omnibus nervorum actionibus, ſtatim vidimus; verum dum ultra modum augetur, peſſime nocet: diſſipantur enim liquidiſſima de corpore, & reſidua humorum maſſa denſior fit, atque ad morboſas concretiones prona. Quin imo conſtat, calore magno humores noſtros coagulari; unde & inter cauſas obſtructionis §. 117. recenſetur calor, quatenus humorum noſtrorum moleculas adunat, ſicque illas ineptas reddit, ut per vaſorum anguſtos fines libere tranſire poſſint. Haec autem immeabilitas noſtrorum humorum per calorem nimium non tantum fit diſſipatione partis liquidiſſimae, verum etiam coagulo ſubito per magnum calorem inducto. Sic ſerum ſanguinis aquae fervidae inſtillatum coagulatur ilico, & quidem gradu caloris multum remiſſiore ac eſt ille, qui in ebulliente aqua obſervatur. Cum autem noxae inſpiſſatorum humorum noſtrorum circa minima vaſa obſerventur citius, qualia ſunt illa, quae encephali fabricam conſtituunt; hinc Medici laeſas functiones cerebri praeſagiunt, ubi in morbis maximus calor obſervatur. Ideo etiam in Pathologicis (*t*), ubi aëris nimis aeſtuantis noxae recenſentur, notatur, quod imprimis genus nervoſum lymphaticumque, & horum actiones, inde ſummopere laedantur: ob hanc cauſam & notatum fuit §. 772., calorem ingentem praecedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis ſub ſole aprico obdormientibus contingit; tunc tanto majus periculum eſt. Unde *Hippocrates* (*u*) paraplecticos fieri homines monuit, ſi caput repente ſolis ardoribus expoſitum, aut frigore correptum, fuerit.

Humiditas frigida. Frigus cum humiditate multo magis impedire perſpirationem inſenſibilem, quam ſiccum frigus, docuit *Sanctorius* (*w*): addiditque alibi (*x*), a tali aëre converti inſenſibilem perſpirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non reſolutus, cachexiam facere ſolet. Hinc vi-

(*s*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 400. & Lib. IV. Cap. VII. ibidem pag. 465. (*t*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 746.
(*u*) De Aëre locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191.
(*w*) Aphor. 67. (*x*) Aphor. 146.

videmus a tali aëre coryzas, catarrhos, & ſimilia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per ſputa rejicitur. Verum illud retentum ſi circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla ſpinali, colligatur, poterit illorum actionem laedere, vel & integre abolere. Ab hac enim cauſa ſeroſa colluvies in corpore naſcitur (*y*), quam adeo frequentem apoplexiae & paralyſis cauſam invenit *Piſo*, ut ſolam hanc fere in his morbis agnoſceret, uti antea in hiſtoria apoplexiae dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (*z*) inter morbos, humida tempeſtate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quasdam partes corporis alluit diu, paulo ante ex *Galeno* memoratum fuit, veſicae & ani ſphincteres reſolutos fuiſſe. De ſe ipſo narrat *Avenzoar* (*a*); dum paralyticum curaturus iter ſuſcepiſſet tempeſtate frigida pluvioſa, cum vento valido, & ſiniſtrum pedem non ſatis tectum vento & pluviae expoſitum habuiſſet diu, partem hanc paralyſi correptam fuiſſe, cum ſenſus etiam abolitione. Feliciter tamen & brevi curatus fuit ignis accenſi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantum eſſet & recens hoc malum.

Uſus aquae calidae nimius, aſſiduus. Antea ad §. 1059. dictum fuit, poſſe oriri in fibris muſcularibus tantam laxitatem, ut officio ſuo fungi nequeant, & a tali muſculorum atonia paralyſin fieri poſſe. Verum antea ad §. 30. demonſtratum fuit, aquoſa fibras ſolidas corporis quam maxime debilitare: & ſimul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab uſu aquae calidae copioſiore metuendam eſſe *carnium effoeminationem*, *nervorum impotentiam*, *ſtuporem*. Fuerunt circa finem elapſi ſaeculi quidam Medici in hac opinione, ſanitatem optimam fore, ubi ſanguis & omnes humores eſſent tenuiſſimi; adeoque inculcabant omnibus, ſanguinem non poſſe nimis dilui: hinc ſuadebant ſanis hominibus, ut magna copia quotidie calidos aquoſos potus ſorbillarent, Theam, Caffam & ſimiles. Vidi plurimos, his potibus diu abuſos, adeo enervatum corpus habuiſſe, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexia & paralyſi correptos fuiſſe. Sic enim laxantur tandem in his omnia viſcera & vaſa, ut debita copia ſpirituum ad motus muſculares requiſitorum perfici non poſſit, & ſimul in muſculis ab eadem cauſa inducatur illa atonia. Sed & ſimilis laxitas ab aëre tepido ac humido, ſi diu durat talis tempeſtas, inducitur: & *Hippocrates* notavit, poſt tempeſtatem auſtrinam & pluvioſam paraplegias epidemico more graſſatas fuiſſe (*b*).

Vapor arſenici, antimonii &c. Antea in enumeratione cauſarum apoplexiae N°. 5. §. 1010. patuit, venenatos tales vapores delere poſſe actionem omnium nervorum, functionibus animalibus ſervientium, apoplexiam inducendo: ſed & ſimul conſtitit obſervationibus ibi recenſitis, paralyſin inde

(*y*) H. Boerhaave Inſtit. Medic. §. 748. (*z*) Aphor. 16. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 109. (*a*) Apud Zacut. Luſitan. hiſt. 47. pag. 84. Tom. I. (*b*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 63.

inde productam fuiſſe. Ex illis, quae de Paralyſi, colicam Pictonum ſequente, eadem hac paragrapho dicta ſunt, patuit, plumbi vaporem paralyſin ſaepius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem reſoluto, toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter ſe illi exponunt; ut deauratores, chemici, metallurgi &c. Forte & alia plura venena ſunt, quae idem malum producere poſſunt, etiam externa applicatione. Unicam obſervationem adduxiſſe ſufficiet, quae hoc confirmat. Nobilis mulier ulcuſculo infra oculum ſito, quod cancroſum ſuſpicabatur, applicuit particulam recentis folii ſolani furioſi, quod *Bella Donna* ſolet vocari; & noctis unius ſpatio pupilla oculi amiſerat omnem motum, dilatata manens quam maxime, etiam dum oculus ſplendido lumini exponebatur: amoto folio ſolani, paulatim redibat pupillae mobilitas. Coram ſe hoc vidiſſe teſtatur *Rajus* (*c*); neque id caſu factum fuiſſe, quia tribus diſtinctis vicibus, dum tentaretur folii ſolani applicatio, ſemper ſequebatur idem effectus.

Quin imo, Cancroſo hoc ulcere eradicato & ſanato, Chirurgus impoſuit particulam ejusdem folii eidem loco; ubi ulcus fuerat, hac ſpe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verum eadem pupillae dilatatio ſecuta fuit. Similem fere noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragorae, hyoſcyami, ad oculorum graviſſimos dolores ſopiendos ſe obſervaſſe ſaepius *Galenus* (*d*) teſtatur.

Pertractatis ſic Paralyſis cauſis, ſequitur conſideratio effectuum, qui a Paralyſi producuntur.

§. 1061. Cauſa proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeoque his nata paralyſis ipſa, varios admodum producit effectus, pro varietate ſedis, ubi illa cauſa haeret; pro varietate magnitudinis, qua ibi haeret; pro diverſitate partis affectae, prout vitae neceſſaria magis minusve, magis mediate, vel immediate; inde enim lethalis, minus lethalis, ſanabilis, incurabilisve, haberi poteſt.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt de cauſis proximis & remotis paralyſis, patuit, illas poſſe in diverſis locis haerere corporis, dum paralyſin producunt: hinc primo inquiritur merito in ſedem, ubi illa cauſa haeret, ut dein prognoſis juſta, & bona methodus medendi, haberi poſſint. Poteſt enim cauſa, paralyſim cruris v. g. faciens, haerere in ipſo encephalo, & in medulla ſpinali, & in magno trunco nervoſo, qui ex medullae ſpinalis extremo exeuntibus ramis nervoſis collectis fit. Verum longe alii effectus ejusdem cauſae metuendi ſunt, ſi in cerebro haereat, quam ſi in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quae aliis partibus corporis proſpi-

(*c*) Hiſtor. Plantar. Lib. XIII. Cap. xxIII. pag. 680. (*d*) Method. Medend. Lib. III. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 58.

ſpiciunt, propagata haec cauſa producet nova mala, dum in nervo crurali tantum laedere poteſt functiones illorum muſculorum, quibus ille nervus proſpicit. Praeterea poterit cauſa, nervi functionem impediens, eſſe in nervorum involucris tantum, vel & in ipſa nervi proprie dicta ſubſtantia; unde iterum diverſa Prognoſis deducitur, dum ſaepius cauſa Paralyſis, in nervorum integumentis haerens, per artem tolli poteſt; ubi vero ipſam nervi ſubſtantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autem detegi poſſit ſedes hujus cauſae, poſtea ad §. 1070. dicetur.

Verum & pro varietate magnitudinis ipſius cauſae, quae paralyſin facit, iterum alia Prognoſis habetur. Si vertebra lumborum parum tantum ex ſitu mota fuerit, premendo medullam ſpinalem leviter tantum, ſpes curae ſupereſt: verum ſi multum receſſerit ex loco ſuo verſus interiora corporis, medulla ſpinalis ſaepe integre deſtructa eſt, & nullum remedium habetur. Magnitudo cauſae etiam a facili vel difficili ejus ablatione deſumitur. Longe citius tolli poterit paralyſis a plethora nata, quam illa, quae a feroſa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum a ſolani furioſi particula ulceri applicata pupillae paralyſis ſequebatur, facile tolli poterat removendo hanc cauſam.

Verum & ipſa pars affecta novam diverſitatem effectuum Paralyſis facit, prout his illiſve uſibus ſervit. Longe diutius toleratur paralyſis brachii, quam paralyſis inteſtinorum; cum per hanc impediatur nutrimenti aſſumti digeſtio, & chyli in ſanguinem ingreſſus, requiſitus ad conſervationem corporis. Ex his autem omnibus rite conſideratis praevideri poſſunt illa, quae ſperanda ſunt vel metuenda in Paralyſi, de quibus ſequenti paragrapho agitur.

§. 1062. Paralyſis Cordis, pulmonum, muſculorum reſpirationi inſervientium, gulaeque, brevi lethalis: ſtomachi, inteſtinorum, & veſicae, a cauſis internis, valde periculoſa: muſculorum faciei mala, & facile in apoplexiam mutabilis. Paraplegia valde periculoſa, apoplexiae praenuncia, hac nata lethalis: hemiplegia mala, paraplegiae affinis, hinc apoplexia necans; quae cum frigore, inſenſilitate, atrophia partis, mala, raroque medicabilis: quae cum ſaeva convulſione, & magno calore partis oppoſitae, mala: ex horum vero oppoſitis ſcitur, quaenam ſanabilis, minusque metuenda ſit: quaenam vero toties cauſa repentinae, nec ullo praeſagio praeviſae, mortis, ſine ullo fere ſymptomate concomitante.

Cordis. Probatur in Phyſiologicis (*e*), cor verum muſculum eſſe, & muſculari vi agere; adeoque & Paralyſin pati poterit, ut reliqui omnes muſculi, ſi a quacumque cauſa impediatur applicatio cauſae muſcularis motus

(*e*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 187.

tus ad cor. Verum quidem eſt, quod cor quaſdam proprietates habeat, quae in aliis muſculis non adeo inveniuntur, nam & exſectum de corpore pergit moveri per aliquod tempus, & quieſcentis jam poſt mortem irritando denuo renovari poteſt actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, ſimilem ſtructuram adeſſe in hoc viſcere ac in aliis muſculis corporis; nervos numeroſos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, reſpectu molis ipſius cordis, ſanguinem copioſum celerrime circumducere per totam ejus ſubſtantiam; adeoque validiſſimas hic motus muſcularis cauſas adeſſe. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor pallescere, dum agit, ut reliqui corporis muſculi. Hinc licet cor peculiares quaſdam, ſibi ſoli proprias, dotes poſſideat, tamen & omnia illa habet, quae in reliquis muſculis deprehenduntur, adeoque & ſimiles morbos pati poterit a cauſis ſimilibus. Summi & ſubiti animi affectus omnes muſculos quandoque ſic reſolvunt, ut non amplius corpus ſuſtinere poſſint, ſed cadant homines; ſimulque fere ſemper ſequitur ſyncope, ſive cordis quies. Unde ſapiens *Homerus* (*f*), dum Penelopae nunciabatur filii diſceſſus, & procorum inſidiae, haec bina conjunxit, dicens

— — τῆς δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.

Sed cor in ſyncope perfecte ſe habet, ut §. 1057. dictum fuit in definitione Paralyſis; quod nempe ſit muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitae ſuperanda. Verum cum cor a ſanguine venoſo in cava ejus influente ſic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralyſis cordis tollitur ſaepe, & multi in ſyncopen delapſi reviviſcunt, dum fricantur membra, aqua frigidiſſima pectus & facies reſpergitur, ſtimulantia naribus ſupponuntur &c. quibus omnibus motus ſanguini venoſo verſus cor conciliatur. Quandoque tamen a valido & ſubito animi affectu lethalis cordis paralyſis ſequitur. Fortiſſime dimicantem militem in praelio dum mirabantur omnes, nec minus dolebant, illum occubuiſſe tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoſcerent, quis eſſet. Nobiliſſimus vir (cujus poſteritas adhuc in magno honore eſt, & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium eſſe, oculis apertis cadaver inſpiciens obriguit, & paulo poſt mortuus cecidit (*g*). Sed & obſervata docuerunt, ſyncopen ſequi, dum externa cordis ſuperficies ab inſolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante nudum cor patebat. Dum enim Celeberrimus Chirurgus, digito immiſſo per ulceris aperturam, cor tangebat, ſyncope ſequebatur (*h*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, ſterno, totum cor, cum auriculis, ſinibus, & majoribus truncis vaſorum cor ingredientium, ex eoque egredientium, includit,

(*f*) Odyſſ. Lib. IV. pag. 61. (*g*) Eſſais de Montagne. Lib. I. Chap. 11. Tom. I. pag. 7. (*h*) Senac de Corde Lib. IV. Cap. v. Tom. II. pag. 344.

dit, illudque a duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & laedatur, vel ſaltem turbetur in motu ſuo; cujus perennitas & aequabilitas vitae adeo neceſſaria eſt.

Pulmonum, muſculorum reſpirationi inſervientium. Conſtat ex Phyſiologicis (*i*), pulmonem, dum aër aperto pectore undique illum allabitur, contrahi in ſpatium minus, quam occupabat, dum haerebat in thorace integro, illudque inprimis fieri actione fibrarum muſcularium, ſquamoſa ſegmenta bronchiorum nectentium; quae ergo renituntur pulmonis dilatationi inter inſpirandum, & aëris expulſionem ex pulmone tempore exſpirationis promovent. Si ergo paralyſis fiat in his muſculis ſive fibris, meſochondriis dictis, exſpiratio difficilior erit, manebit diſtentus aëre contento pulmo, nec novum inſpiratum aërem admittet. Cum autem ad liberum tranſitum ſanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor ſiniſtrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitae periculum a tali paralyſi imminere. Aſthma ſpaſmodicum, per intervalla repetitum, a convulſis his fibris muſcularibus agnoſcunt omnes medici. An forte & Dyſpnoea continuo affligens a paralyſi harum fibrarum fieri poſſet? vidi aſthmaticos plures, qui ſumma cum moleſtia exſpirabant, & longe commodius inſpirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnoea & dyſpnoea laboraverant, invenit *Ruyſchius* (*k*) acervum veſicularum pellucidarum ab aëre expanſarum, & ita obſtructarum, ut levi compreſſione aërem inde educere non potuerit: nec impulſus per aſperam arteriam flatus commercium habebat cum his expanſis veſiculis: acicula autem perforatae hae veſiculae ſubſidebant, aëre emiſſo. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expuliſſe aërem inſpiratum, & a mucoſis viſcidis humoribus, quibus pulmo in ſimilibus morbis gravari ſolet, obſtructos & infarctos fuiſſe aſperae arteriae minimos ramos, qui ad has veſiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralyſis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, ſatis patet, reſpirationem inde difficilem reddi debere; imo & quandoque integre ſupprimi poſſe.

Si jam ſimilis Paralyſis contingeret muſculis, qui in reſpiratione vitali pectoris cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aëre diſtendi queat, ſatis patet, cito de vita actum fore.

Gulaeque. Videantur illa, quae de gulae reſolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. & §. 818., ubi de angina ex hac cauſa nata agebatur.

Stomachi, Inteſtinorum, & Veſicae &c. Conſtat ex Phyſiologicis (*l*), ventriculum non tantum ut cavum vas recipere ingeſtos cibos & potus, ſed & illos retinere, premere vi muſculari, atterere motu vermiculari ſive peri-

(*i*) H. Boerhaave Inſtitut. Medic. §. 602. & ſeq. (*k*) Obſerv. Anatom. Chirurg. Centur. Obſerv. 19. 20. 21. pag. 18--21. (*l*) H. Boerhaave Inſtitut. §. 83.

periſtaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in inteſtinum duodenum propellere. Si ergo paralyticae fiant hae fibrae ventriculi, omnis illa actio ceſſat, & tunc ventriculus fungitur tantum officio vaſis ingeſta excipientis, ſed non mutat illa per propriam ſuam efficaciam. Actio diaphragmatis & muſculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico exprimere quidem poterit, ſed cruda & immutata in tubum inteſtinalem tunc venient. Cum autem a paris octavi binis truncis, ad latera oeſophagi decurrentibus, nervos ſuos accipiat, patet, quare periculoſa ſit paralyſis ventriculi, ſi a cauſis internis oriatur, cum juſtus metus tunc ſit, in ipſo encephalo circa nervorum horum originem paralyſis cauſam haerere.

Verum & ventriculi paralyſis ſaepe ortum ducit a ſola nimia flacciditate fibrarum muſculoſarum ventriculi, licet omnes nervi, & nervorum origo, optime ſe habeant. In helluonibus, qui ingenti copia cibi & potus quotidie ingurgitata ventriculum immaniter diſtendunt, tandem toties diſtractis ventriculi fibris omne robur perit, & poſtea tota vita languet ventriculi actio. Sed fibrae illae muſculoſae ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium arctant, ne cibi, nondum digeſti, exire cito poſſint (*m*): hinc in paralyſi ventriculi per pylorum, non ſatis arctatum, crudi & immutati cibi elabuntur, inteſtina irritant, unde tormina & cita ingeſtorum vix mutatorum per alvum egeſtio. Si ſimul reliqua viſcera bona ſunt, tunc quandoque fames canina adeſt, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel nihil ex ingeſtis proficit, unde perpetuum illud cibi deſiderium manet. Talem appetitus canini & lienteriae cauſam detexit *Ruyſchius* (*n*) in cadavere mulieris, quae a longo tempore cum his malis conflictata fuerat: invenit enim viſcera ſatis bene conſtituta, Pylorum autem ita relaxatum, ut omnes manus digitos junctim compoſitos admitteret.

Praeterea ad §. 1060. dictum fuit, uſum aquae calidae nimium & aſſiduum Paralyſin facere poſſe: verum ventriculus omnium primo hoc vitium ſentire debet, cum omnis aqua calida aſſumta in ventriculum primo veniat: unde & medici toties obſervant inſuperabiles ventriculi languores in illis, qui tepidis aquoſis illis potibus abutuntur. Caeterum paralytica illa ventriculi mala, a ſimilibus cauſis nata, ſummam moleſtiam quidem faciunt & aegris & medicis, tamen non adeo periculoſa ſunt, quam ſi ab internis cauſis, nervos ipſos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iisdem cauſis & in inteſtinis locum habere poſſe, ſatis patet: tunc autem abſque ſenſu per alvum demittuntur brevi tempore, quae ingeſta fuerant, pariter vix mutata. In ſanitate autem inteſtina adeo validam vim ſe contrahendi habent, ut copioſo etiam potu aſſumto nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille ſolet lienteria vocari, de qua videantur iſta, quae ad §. 719. & ſequentes habentur.

Veſica autem fibras muſculares numeroſas ſatis fortes habet, vario modo ſe mutuo decuſſantes, quarum ope omnem urinam ex cavo ſuo exprimere po-

(*m*) Ibidem. (*n*) Obſervat. Medico Chirurgic. Centur. Obſervat. 74. pag. 68.

poteſt. Si autem illae fibrae paralyticae fiant, & ſphincter veſicae adhuc ſuum robur retineat, tunc fit retentio urinae, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si vero ſphincter ſimul reſolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc veſicae paralyſin pulchre etiam notavit *Aretaeus* (*o*). Cum autem veſica & a nervis intercoſtalibus & a plexu meſenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam a crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyſis a cauſa interna producta habeatur adeo periculoſa. Inde in morbis urinae involuntaria emiſſio pro ſigno affecti cerebri habetur, adeoque mali ominis; uti alia occaſione ad §. 734. monitum fuit. Quando autem a cauſa, in ipſa veſica vel ejus ſphinctere haerente, urinae incontinentia naſcitur, moleſtum quidem admodum eſt, ſed non adeo periculoſum, malum.

Muſculorum faciei mala &c. Quia muſculi faciei nervos ſuos habent a quinti nervorum paris ramis, adeoque metus eſt, ne cauſa hujus paralyſis in ipſo encephalo haereat, quae aucta facile apoplexiam producit. Si enim brachium aut crus paralyticum fuerit, poterit cauſa haerere in ſpinali medulla, vel in nervis majoribus inde egreſſis; adeoque topica remedia, circa locum, ubi mali origo haeret, applicata uſum habere poſſunt; quod fieri nequit, ſi cauſa mali in encephalo haeſerit. Toties hoc obſervant practici, quod jamjam in lethalem apoplexiam delapſuri incipiant habere paralyſin in muſculis faciei, vel & linguae. Medias inter epulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, reſolutis muſculis genarum & labiorum, excidunt foedo ſpectaculo, & paulo poſt apoplectici concidunt. Paralyſis autem muſculorum faciei inprimis inde diſtinguitur, quod in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur ſurſum, dum oppoſitum latus paralyticum longius apparet & pendulum quaſi. In genere fere dici poteſt, quod, quo paralyſis altiori in loco corporis haereat, eo ſit periculoſior, quoniam cauſa mali encephalo tunc propinquior eſt. Cum autem muſculi oculorum altiſſimi fere ſint totius corporis, hinc patet, quare peſſimam Prognoſin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §. 734.) in morbis acutis, ſi oculi perverterentur, aut alter altero minor fieret. Cum enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muſculi trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, ſi ille muſculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundius quaſi ſubſidebit in orbita, & minor apparebit quam alter; verum hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeoque peſſima metuenda eſſe. Quandoque tamen topicum tantum malum eſt, non affecto cerebro, & feliciter ſanatur; quales caſus vidi aliquoties. Saepius tamen ſimul ſtupores in brachio, manuve, fiunt, & paulo poſt vel apoplexia, vel hemiplegia, ſequitur. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*p*) dicens: *Diſtorſiones autem in facie, ſi nulli alteri parti corporis communicant, cito ſedantur, vel ſponte, vel per neceſſitatem; reliqui vero apoplectici fiunt.*

Para-

(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 34.
(*p*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

Paraplegia valde periculoſa &c. Antea ad §. 1018. dictum fuit, quod hodie ſoleat vocari Paraplegia, quando motus voluntarii ceſſant in omnibus partibus cervici ſuppoſitis. Cauſa ergo ipſam ſpinalis medullae originem impedit, ubi medullae oblongatae continuatur, adeoque encephalo proxima eſt; quae, ſi augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quae a ſpinali medulla pendent, jam inde ſublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipſam medullae ſpinalis interiorem ſubſtantiam, replet & comprimit ſanguis effuſus, aut extravaſatum ſerum, quod ſenſim mole auctum in cavum calvariae regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Poteſt & fieri a luxata vertebra cervicis, ſed pariter fere ſemper lethali cum eventu, uti alia occaſione ad §. 818. dictum fuit.

Hemiplegia mala. Hemiplegia vocatur, uti ad §. 1018. dictum fuit, quando dimidia pars corporis a capite ad calcem usque motu voluntario deſtituitur. Paraplegia ſaepius apparuit, nullo vitio intra cranium exiſtente: at forte nunquam viſa fuit Hemiplegia, niſi encephalum ſimiliter affectum fuerit; nam balbutiunt fere ſemper, memoriam laeſam habent &c. hinc pariter metus eſt, ne increſcente cauſa Hemiplegiae ſequatur lethalis apoplexia. Ubi vero apoplexiae ſuccedit paraplegia, vel hemiplegia, melior ſpes eſt, quia tunc novimus morbi cauſam minui, & quasdam encephali partes liberari.

Quae cum frigore, inſenſilitate &c. Duplex inprimis cauſa paralyſis enarrata fuit §. 1059.: nempe omne illud, quod nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arterioſi ſanguinis introitum in muſculum impedit. Si ergo frigus adſit in parte paralytica, novimus, circumductionem ſanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non amplius fieri; adeoque non tantum nervos ad partem hanc tendentes eſſe impeditos, verum etiam arterias; tantoque difficilius curabile eſſe malum, cum circulatio deficiat in parte, vel ſaltem ſit adeo debilis, ut calorem parti affectae conciliare nequeat. In pulchra illa diſſertatione Celeberrimi *Alſton* (*q*), quam de opio conſcripſit, ejusque effectis in diverſis animalibus, legitur, quod inter ranas, his experimentis capiendis deſtinatas, una fuerit, cujus crus poſterius carebat ſenſu & motu: dum vero paralyticam hanc partem microſcopio luſtrabat, invenit globulos rubros ſanguinis penitus diſſolutos, & vaſa diſtenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali ſanguis haeſiſſe immotus, fibris arteriarum muſcularibus etiam paralyticis factis, adeoque non potentibus deplere arterias diſtentas. Cum autem ad §. 1057. dictum fuerit, quandoque una cum motu & ſenſum omnino perire in parte paralytica, merito & hoc pro malo omine habetur, quia cauſa paralyſis non tantum nervos moventes, ſed & ſentientes, impedit, adeoque ſatis valida eſt.

Omnium autem peſſimum ſignum eſt, ſi pars paralytica ſimul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutritii adferri ad partem amplius,

(*q*) Medical Eſſays Tom. V. pag. 155.

plius, ideoque ſenſim lento maraſmo contabeſcere. In illa paralyſi, quae colicam Pictonum dictam ſequi ſolet, omnium frequentiſſime illa atrophia partium paralyticarum obſervatur. Crebram occaſionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & ſumma cum commiſeratione vidi, deltoides muſculos in utroque brachio evanuiſſe quaſi, ita ut ſola cute tectum humeri articulum tangere potuerim. Toroſam illam carnem muſculoſam, quae primae phalangi pollicis in parte manum ſpectante apponitur, & pollicem magna vi, dum agit, verſus manus palmam adducit, pariter adeo emarcuiſſe vidi, ut ne veſtigium ejus fere ſupereſſe videretur, & miſeri illi nullam vim manubus exercere potuerint. Patet autem ſatis, quam parum tunc ſpei curationis ſuperſit, quando tota muſculi moles tali maraſmo contabuit. Cauſa enim motus muſcularis tanquam duplex conſiderari poteſt, vel delata ad muſculum, vel praerequiſita & praeëxiſtens in muſculo. Prior cauſa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad muſculum, ſed fruſtra, niſi fabrica organica ipſius muſculi bona ſit; quae cum perierit tali maraſmo, nihil ſperari poteſt, niſi adhuc reſtitui poſſit muſculi toroſitas. Verum, tali morbo jam inveterato, vaſa contracta, aut collapſa quandoque, jam concreverunt, nunquam poſtea humoribus futura pervia. In phthiſicis videmus quidem circa finem vitae omnium muſculorum molem inſigniter minutam eſſe, ſed ſuperſunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio toroſitatis tantum pendet a conſumta pinguedine, ſuperſtite & illibata ea parte, cui per nervos applicata cauſa muſcularis motus facit muſculum turgere. Unde merito monuit *Hippocrates* (*r*) ſequentia: *Quibus una cum hoc quod movere non poſſunt, morboſa pars corporis attenuatur, hi in ſanitatem reſtitui non poſſunt: quibus autem colliquationes non acceſſerint, hi ſani evadent.* Similia certe & apud *Celſum* (*s*) leguntur: *Quacumque vero corporis parte membrum aliquod reſolutum eſt, ſi neque movetur & emacreſcit, in priſtinum habitum non revertitur; eoque minus, quo vetuſtius id vitium eſt, & quo magis in corpore ſenili eſt.* Senectus enim ipſa in maraſmum ab exſiccatione tendit; adeoque nulla ſpes eſt, maraſmo jam tabeſcentes partes corporis in decrepita aetate denuo reſtitui poſſe.

Quae cum ſaeva convulſione &c. Poſtea ad §. 1064., ubi recenſentur modi, quibus natura paralyſin ſanavit, dicetur, quod per magnam febrim ſupervenientem, & tremorem convulſivum partis affectae, tollatur quandoque paralyſis. Ad §. 1068. autem patebit, quod praecipua remedia, quae ad paralyſin curandam laudantur, ſint talia, quae motum excitant, & calorem augent. Cum ergo a valida illa actione, quae, impedita aequaliter diſtribui, in latere oppoſito tanta vi ſe manifeſtat, non poſſint ſuperari illa obſtacula, quae paralyſin produxerunt, patet ſatis, quare tunc magna difficultas in curatione praevideatur.

Ex horum vero oppoſitis &c. Hoc ſponte patet. Sic enim paralyſis deſcen-

(*r*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.
(*s*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 75.

deſcendens ad inferiora, & liberas relinquens partes ſuperiores, facilius curabilis eſt, quam ſi paralyſis inferiores artus primo occupans ſurſum aſcendat; tunc enim ſolet in lethalem apoplexiam brevi terminari.

Quaenam vero toties repentinae &c. Quidam homines ſubito moriuntur, ſed praegreſſa fuerunt ſigna latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quaſi cavo, palpitationes cordis &c.: & poſt mortem inventae fuerunt plerumque in cadaveribus inciſis manifeſtae cauſae. Sed & obſervatae fuerunt ſubitae mortes abſque ullis ſignis praegreſſis, neque poſtea in cadavere inventae fuerunt ejusmodi mutationes, quibus merito ſubita talis mors tribui poterat. Tunc non ſine ratione creditur, cor, paralyticum factum, ceſſaſſe a motu. Illud videtur imprimis obtinuiſſe, ubi ſubiti & validiſſimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulo ante in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui ſimiles plures caſus in Hiſtoria Medica habentur.

§. 1063. Quae omnia (1057. ad 1063.) ſi quis ſingulis muſculis, cujuſcunque demum functionis auctoribus, applicat, infinitorum certe, & maxime mirabilium, morborum cauſas intelliget, diagnoſin, prognoſinque ſciet.

Pleraeque functiones corporis noſtri fiunt per motus muſculares; unde & ſponte patet, illas turbari poſſe, imo & deleri integre, per paralyſin. Quando in Hemiplegia totum dimidium corporis latus motu muſculari voluntario caret, noverunt Medici cauſam in encephalo haerere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos, voluntatis imperio ſubjectos, exercendorum, tollat. Sed ſi ſimilis levior cauſa partem encephali quandam impediat, turbabuntur tantum quaedam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, ſi nervis, ex medulla oblongata vel ſpinali jam egreſſis, quoddam impedimentum naſcatur in toto decurſu ad muſculos usque, quibus hi nervi proſpiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipſis bonis, fabrica muſculi deſtructa vel inſigniter mutata fuit, pariter functionum laeſio obſervabitur. Patet hinc, quot & quam mirabiles morbi ex hactenus dictis de paralyſi intelligi poſſint: unum alterumve exemplum practicum ulterius hanc rem illuſtrabit. Si quis conſideret mirabilem laryngis fabricam, numeroſos muſculos, qui cartilaginum, laryngem conſtituentium, variam tenſionem & motum regunt, rimae glottidis aperturam moderantur; ſi dein attendat, quod ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia &c. concurrant, quae omnes partes per muſculos moventur; ſi jam praeterea noverit, ad unicae literulae elocutionem numeroſos adeo muſculos requiri, non mirabitur, quare toties, poſt apoplexiam ſanatam, omnes functiones in integrum reſtituantur, ſola ſaepe tantum loquela impedita; dum vel balbutiunt tota vita inter loquendum, vel quandoque aliquas tantum literas diſtincte pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc impedimentum manſe-

rit qualecumque circa originem nervuli, qui huic illive muſculo, ad loquelam requiſito, ſervit, manebit tale vitium. Sed & idem ſequi poterit, ſi totum encephalum bonum fuerit, & in quibusdam nervis impedimentum manſerit, quod liberum commercium inter encephalon & muſculos tollit. Notum eſt, Anatomicos, dum viva animalia diſſecant, reſcindere ſaepius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant moleſtos ejulatus & clamores; animal enim, his nervis reſectis, mutum eſt. Sed & in puero obſervavit loquelam abolitam *Galenus* (*t*), dum imprudens Chirurgus ſtrumas in profundo ſitas exciſurus, & haemorrhagiam metuens, non diſcindebat membranas ſcalpello, ſed unguibus lacerabat, ſimulque mala fortuna diſtrahebat nervos recurrentes. Mirus ſatis etiam caſus apud *Wepferum* (*u*) habetur, de muliere ſeroſa capitis colluvie laborante, cui loquela interdum ſenſim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum ſpatium integre abolebatur; dum vero, ſuperveniente tuſſi, tenue & crudum ſputum copioſe ejiceret, loquelam in inſtanti recuperabat. Imo, quod magis mirum videtur, ſi manu cranium premeret circa ſuturam lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amota, ſtatim denuo muta erat.

Sed & obſervationes practicae docuerunt, encephalo nervisque integris & bonis, muſculari vero fabrica laeſa & deſtructa, difficiles & ſatis miros morbos natos fuiſſe. Scytharum ille morbus, quem foemineum, θήλειαν νοῦσον, vocavit *Herodotus* (*w*), & ab irato Numine ob templum ſpoliatum huic genti immiſſus credebatur, ab *Hippocrate* (*x*) tribuitur aſſiduae equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentiſſimi Scythae, qui imprimis equitando totam fere vitam tranſigebant. Perpetuis enim illis ſuccuſſibus inter equitandum, & compreſſione non interrupta fere a pondere corporis equo inſidentis, ſic labefactabantur muſculi libidinoſi, ut nulla fieret poſtea membri virilis erectio. Obſervavit *Ruyſchius* (*y*) poſt puerperium quandoque urinae incontinentiam per aliquot dies, imo & ſeptimanas fieri, a nimia extenſione vaginae per tranſitum foetus grandioris, unde ſphincter veſicae, qui vaginae arcte cohaeret, ſic diſtrahitur, ut munere ſuo poſtea fungi nequeat: monet & quandoque a foetus capite diu haerente in vagina, vel rudi obſtetricis attrectatione, gangraenam ſequi deſtruentem ſphincterem veſicae.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum cauſas & diagnoſin poſſe hauriri, uti & prognoſin. Ubi enim a diſtractione nimia vaginae oriebatur ſphincteris veſicae atonia, ſperabat merito *Ruyſchius* curationem: quando autem gangraena hic nata deſtruxerat fabricam, nihil ſperandum erat. Unde & Scythae, multiplici obſervatione docti, omnem ſpem recuperandae virilitatis deponebant, & muliebri poſtea ſtola amicti tractabant opera muliebria.

(*t*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 396. (*u*) Obſervat. Medico Practic. de Affectibus Capit. Obſerv. 32. pag 62. (*w*) Lib. I. Cap. CV. pag. 44. (*x*) De Aëre, locis & aquis Cap. XI. Charter. Tom. VI. pag. 210. (*y*) Obſervat. Anatomico-Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064.

§. 1064. Sanavit Natura hunc morbum attenuando & diſſipando materiem morboſam, mala criſi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, ſpinalem, exitum nervorum a medulla, nervos, depoſitam; ſolvendo impacta per magnam febrim ſupervenientem; movendo per tremorem convulſivum partis; educendo per diarrhoeam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralyſis curatio. Antea ſaepius in morborum curationibus deſcribendis notatum fuit, quod prudentes medici omni attentione mentis conſideraverint ſalubria illa naturae molimina, per quae morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his obſervatis rite atque intellectis conati ſint ſimilia per artem efficere, quae ſponte nata viderant profuiſſe. Facile autem patet tunc ſperari poſſe curationem paralyſis, ubi encephali, medullae oblongatae, ſpinalis, nervorum, & fabricae muſculoſae, integritas manſit, ac morboſa cauſa impediverit tantum liberam determinationem cauſae motus muſcularis ab encephalo per nervos ad muſculos. Quidquid ergo hanc materiam morboſam ſic attenuare poteſt, ut diſſipetur vel evacuetur de corpore; vel attenuatam jam ſic movere, ut locum mutet, nec amplius impediat encephali & nervorum actionem, ſanabit paralyſin. Binae unciae ſeri glutinoſi in ventriculis cerebri haerentes peſſima producere poſſunt mala; eadem haec ſeri quantitas, imo longe major, in panniculo adipoſo crurum collecta facile fertur abſque magno malo. Vidi aliquoties homines ſomnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuiſſe, dum ſubito incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties obſervatur in praxi a tumore artuum inferiorum in illis, qui aſthmate laborant. Unde videtur probabile, ſola metaſtaſi materiae morboſae, nervorum functiones impedientis, paralyſin curari poſſe.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587., ſtagnantia agitat, movet, reſiſtentia ſubigit, & materiam morboſam mobilem redditam expellit de corpore ſaepe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris ſaepe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 1017. habentur, univerſalem omnium muſculorum voluntariorum reſolutionem, apoplexiam ſcilicet, ſanari febre magna ſuperveniente; adeoque & eodem modo facilius poterit curari paralyſis. Sartorem ter paralyſi correptum, & toties ſanatum febre magna ſuperveniente, vidit *Celeberrimus Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulſivus partis paralyticae bonus eſt, ut cauſa, & ut ſignum: notat enim, cauſam muſcularis motus denuo applicari muſculis paralyticis, ſed nondum tali cum conſtantia, ut durabilis ſit effectus, ſed mox vacillet denuo: unde incipientem ſanationem indicat, & integrae curae magnam ſpem facit; inprimis ſi levis convulſio tremorem hunc comitetur: omnes enim muſculi, qui in nobis diu quieverunt, ſi ſubito moventur, convelluntur; uti videmus in illis, qui ex ſomno expergeſiunt a

magno fragore audito, vel ſimili cauſa, ſubito ac valide agente in ſenſorium commune & nervos. Verum & ille tremor convulſivus prodeſt, ut cauſa, cum per hos concuſſus expediri poſſit ſaepe omne illud, quod adhuc immeabile in ipſis muſculis, arteriarum finibus, forte & in ipſis nervis, vel ſaltem horum involucris, haeſit. Percipitur quandoque ſimul puncturae ſenſus in parte affecta, pariter laeto omine. Sic videmus ſaepe, quando quis dormitabundus oblique inſedit coxae, & toto fere pondere corporis compreſſit magnum truncum nervoſum per poſteriora femoris decurrentem, quod totum crus ſtupeat immobile; mutato autem ſitu corporis, adeoque compreſſione ablata, paulo poſt moleſtus ſenſus percipitur, ac ſi innumerae aciculae partem hanc pungerent; paulo poſt redit motus & ſenſus. Omnia ergo illa ſymptomata in parte paralytica obſervata denotant, motum liberum per arterias & nervos in muſculos inchoatum jam eſſe, adeoque magnam integrae curae ſpem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhoea materiam morboſam, imprimis ſi pituitoſa iners fuerit, de corpore ſubducit, & pariter profuiſſe obſervata eſt, etiam in ipſa apoplexia, uti antea ad §. 1017. dictum fuit. Nec obſtat, quod *Hippocrates* (z) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum*; nam ibi illa diarrhoea conſideratur ut peſſimus effectus morbi longi, tabefactis jam viſceribus, vel reſolutis penitus inteſtinis, originem debens; uti alia occaſione ad §. 720. dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhoeam in alba pituita laborantibus, dum nempe ſoluta haec ſaburra expellitur de corpore, uti pariter ad §. 720. monitum fuit.

Patebit poſtea, Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dediſſe talia remedia, quae calorem & motum augerent in corpore, nervos ſtimularent, vel alvum ſubducerent; & ſaepe feliciſſimo cum ſucceſſu, ubi curabilis erat Paralyſis.

§. 1065. Curatio requirit ablationem cauſae (1059. 1060.), nervorum functionem & arteriarum impedientis, dein liberi fluxus reſtitutionem.

Ad §. 1059. generales claſſes cauſarum paralyſis enumeratae fuerunt, & §. 1060. cauſae particulares praecipuae explicatae ſunt. Curatio jam cujuſcumque morbi primo requirit ablationem cauſae, adeoque & id in paralyſi curanda verum erit. Interim hoc ſolum nondum ſufficit, ſed requiritur praeterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad muſculos reſtituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem haec curationis pars ſaepe difficillima eſt, uti ad §. 1018. jam monitum fuit, ubi de vitiis, quae poſt ſanatam leviorem apoplexiam htsupereſſe ſolent, agebatur. Dictum enim tunc eſt, quod ipſa nervorum ſubſtantia adeo mollis & tenera ſit, ut a cauſis

(z) Aphoriſm. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

cauſis comprimentibus validioribus ſaepe omnino deſtruatur; vel & quandoque minima haec vaſa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapſa, concretis inter ſe lateribus, nullo modo poſtea pervia iterum reddi poſſint. Probe novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis inſtitutis, dum ligabantur arcto vinculo par vagum & intercoſtale in collo, ſolutis poſt pauca minuta ligaturis, haec animalia languiſſe, & poſt paucos dies periiſſe, quia per fortiter adſtrictam ligaturam laeſa fuerat nervorum fabrica, nec apta amplius erat, ut libere ſpiritus ad viſcera tranſmitteret. Haec eſt ratio, quare prudentes Medici non multum ſperent de curanda Paralyſi, quae per plures jam annos perſtitit; quia jure metuunt, nervoſam fabricam vel deſtructam eſſe, vel jam concretam adeo, ut nihil amplius tranſmittere poſſit. Hinc in tali caſu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, ſed raro vel nunquam in integrum reſtituitur, uti quotidianae obſervationes practicae docent.

§. 1066. Cauſa impediens aufertur variis modis, cauſae, prius perſpectae, facile applicandis.

Nihil generale ad cauſam paralyſis tollendam laudari poteſt, nam pro varietate cauſae diverſa medela requiritur, uti ſponte patet. Ex hiſtoria ergo illorum, quae aegro contigerunt ante paralyſin natam, & ex ſignis diagnoſticis, quae praeſentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, ſub axilla haerens, nervos ibi poſitos, ad brachium decurrentes, compreſſerit, fruſtra adhiberentur decantatiſſima quaevis antiparalytica remedia, niſi prius illud os in priſtinam ſuam ſedem reſtitueretur. Hoc autem facto, ſi liber fluxus per nervos, antea compreſſos, nondum reſtitutus fuerit, tunc ſtimulantia, frictiones &c. locum habebunt.

§. 1067. Si illa cauſa intus haerens, craſſa, ſtagnansque eſt, utendum iis remediis, quae producere poſſint illa, quibus Natura (1064.) hunc morbum ſaepe ſanavit.

In curatione jam deſcribenda, non agitur de paralyſi, quae a retentis menſtruis, haemorrhoïdibus, tumoribus plethoricis, vel inflammatoriis, fit: talis enim eandem curam requirit, quae ad §. 1030. in apoplexia, a ſimilibus cauſis nata, deſcripta fuit, vel provocatione evacuationum conſuetarum, nunc ſuppreſſarum, perficitur. Agitur autem hic de morbo chronico, cujus cauſa lentior eſt ac ſtagnans; & in tali caſu ars conatur imitari illa naturae molimina, per quae paralyſin ſanatam fuiſſe conſtat. Verum haec erant motus auctus per febrim validam, convulſivae partis affectae concuſſio, vel ſubita ſolutio humorum, & ſolutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia a probatiſſimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres claſſes reduci poſſe omnia. Unde iterum

iterum diſcimus, nunquam artem medicam magis prodeſſe humano generi, quam ubi naturae, morbos curantis, veſtigia ſequi poteſt. De remediis autem, a quibus illud ſperari poteſt, ſequenti paragrapho agitur.

§. 1068. Ergo curatio tentatur 1. attenuantibus, diſſipantibusque; α. Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, ſpecie ſucci expreſſi, infuſi, decocti, extracti, ſpiritus, conditi. β. Salibus fixis uſtione, volatilibus deſtillatione, aut putrefactione, hinc electis. γ. Oleis expreſſione, coctione, infuſione, deſtillatione, hinc productis. δ. Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. ε. Viroſis animalium partibus, inſectorum ſuccis, ſpiritibus, oleis, ſalibus, tincturis. ζ. Salibus foſſilibus, cryſtallis metallicis, & iis, quae ex his maxime compoſita. η. His omnibus, ut ſe mutuo juvent, cum prudentia, permiſtis: atque horum quidem uſu attenuatio, diſſipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis ſtimulantibus, & impacta quaecunque fortiter, motu nervoſo tremente & convulſivo excitato, excutientibus: eo inprimis ſternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; ſi aliquoties inprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, ſolventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & foſſilibus acribus, metallicisque mercurialibus, antimoniatis, adeoque fortibus hydragogis, larga doſi, pluribus diebus ſucceſſive repetita, datis; quorum ope copioſa, & aliquamdiu perdurans diarrhoea, excitetur. 4. Implendo primo vaſa corporis largo potu attenuantium praemiſſorum, dein excitatione majoris motus, & ſudoris, ope vaporis ſpirituum accenſorum.

1. Laudantur ad hunc ſcopum omnia illa, quae craſſa attenuare, ſtagnantia movere, & diſſipare, poſſunt.

α. Omnes plantae, & variae plantarum partes, quibus odor fragrans, ſapor calidus & penetrans ineſt, ad hunc ſcopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75., ubi de cura glutinoſi ſpontanei agebatur, de horum uſu dictum fuit; & in *Materia Medica* ad quintum §. 75. numerum ſeries foliorum, florum, radicum, ſeminum, deſcripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adeſt; ſimulque ibi formulae ex his concinnatae habentur, ut vario modo talia remedia praeparari & exhiberi poſſint. In ſuccis expreſſis haeret & aromaticum illud ſtimulans harum plantarum, & ſimul ſaponaceum illud ſolvens, quod in omnibus plantarum, recens preſſis ſuccis, plus minusve adeſt. Infuſa continent omne quod ſolubile eſt in aqua fere fervida, diu vaſis clauſis cum his aromatibus digeſta; adeoque pariter pulchrum uſum habent. Decocta vero ſpoliantur plerumque maxime fraganti & volatili aromaticarum plantarum parte, niſi vaſis clau-

clauſis fiant, & brevi tantum coctione: ob eandem cauſam pleraque extracta (quae ſunt tantum decocta inſpiſſata), ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & ſolas fixiores partes horum remediorum continent. Fruſtra certe cochleariae, naſturtii, raphani ruſticani, & ſimilium plantarum, vires quis ab extractis, vel ſuccis inſpiſſatis, exſpectaret, cum illud acre ſtimulans adeo volatile in his ſit: imo in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quae deſtillatione largiuntur fragrantes & aromaticas aquas, minus efficacia ſunt. Verum quidem eſt, quod talia extracta poſſint dilui dein in propriis aquis ſtillatitiis, ſicque illis reſtitui illud fragrans volatile, quod perierat; ſed ſic majori labore obtinetur illud, quod infuſum, vaſis clauſis paratum, vel ſuccus plantarum recens preſſus, praebere poterat. Parantur jam ex his aromatibus ſpiritus deſtillati, in quibus ſola volatilis pars horum medicamentorum haeret; non autem ſaponacea fixior, ſolventi tamen virtute praedita, pars; adeoque ſtimulando & calefaciendo agunt tantum. Formulae tales in *Materia Medica* ad locum citatum habentur, & plurima ſimilia in omnibus officinis ſub titulo aquarum antapoplecticarum, antiparalyticarum &c., proſtant. Pulchra etiam methodus eſt, dum haec aromata exhibentur in ſubſtantia (ut vocant); dum nempe ſicciora, in pulverem trita, cum ſyrupo quocumque officinali aromatico in conditi ſive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, ſi recentes & ſucculentae herbae, flores, radices &c. tundantur in pultem, addita aequali copia ſacchari ſicciſſimi, conſervationis cauſa, unde talia medicamenta *conſervae* vocantur in officinis, & eodem modo adhibentur. Imprimis autem efficaces illae ſunt, ſi recens paratae uſurpantur: diu enim ſervatae in officinis magnam partem fragrantiae ſuae amittunt. Dum enim haec deglutita haerent in ventriculo, ſenſim ab humoribus, in ventriculum venientibus, ſolvuntur, & dum ſaepius de die repetitur horum remediorum uſus, blanda, ſed continua, actione ſtimulant, calefaciunt, movent. Similes formulae pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliae concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & ſolvente horum ſalium antea §. 135. in cura obſtructionis dictum fuit. Ex plerisque plantis, in cineres combuſtis, ſal fixus alcalinus educitur, elixiviando in aqua, qui potenter ſatis dividit craſſa & glutinoſa. Verum cum ad curam Paralyſis praecipue laudentur illa, quae una cum vi ſolvente poſſident ſtimulantem acrem vim, &, mobiliſſima ex ſua natura, per calorem corporis noſtri quaquaverſum diſperguntur; hinc ſalia volatilia ſolent ad hunc ſcopum praeferri fixis. Acres antiſcorbuticae plantae plures talem ſalem habent, qui, leviter tantum fractis vel contuſis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum ſtimulo ferit, ut in cochlearia, naſturtio, ſinapi, alliis, cepis, notum eſt: hae plantae leni igne talem ſalem largiuntur etiam forma ſicca; vel, cum vino aut vini ſpiritu deſtillatae, dant acres illos ſpiritus, antiſcorbuticos vulgo dictos, in quibus talis ſal volatilis copioſus haeret. Ex reliquis plan-

tis prius putrefactis, nequidem acidiſſima acetoſa excepta, talis ſal volatilis alcalinus per deſtillationem educi poteſt. Praeterea omnes animalium partes, etiam abſque putrefactione praegreſſa, tales ſales in deſtillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris &c., talis eſt, uti & ſic dictus ſpiritus cornu cervi, eboris, ſerici crudi, &c. qui nihil aliud ſunt, niſi ſal volatilis alcalinus, aquoſo phlegmate ſimul inter deſtillandum adſcendente dilutus. Sales illi aquis ſtillatitiis aromaticis diluti, diviſis doſibus dati, & ſolvendo & ſtimulando pulchre proſunt.

γ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex ſua indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut haereat, nec ſtatim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde ſeparata, in compendio illam vim aromaticam poſſident, uti patet in oleo cinamomi, caryophyllorum, origani, rorismarini &c.: plurima enim talia olea ſtillatitia in officinis habentur. In quibusdam aromatibus oleum illud ſeparatum a reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi preſſione inde educi poteſt; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantiorum; ex quibus leviter inter digitos preſſis fragrantiſſimum oleum, fractis loculis his, cum impetu proſilit, & ſic purum, nullam ignis vim paſſum, colligi poteſt. Nux moſchata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externae ſuperficiei adhaerens, quae *macis* nomine in officinis proſtat, contuſa in mortario, dein praelo preſſa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri conſiſtentiam habentis. Baccae lauri recentes contritae, ſi in larga copia aquae coquantur leviter, ſupernatat oleum viride aromaticum, quod frigefactum pariter conſiſtit, ſed mollius tamen eſt oleo expreſſo nucis moſchatae. Omnia jam haec & externo & interno uſu egregie in hoc morbo proſunt. Proſtant inſuper in officinis olea per infuſionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expreſſis, olivarum, amygdalarum &c. verum pleraque horum admodum debilem vim aromatum infuſorum poſſident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum ſali unitum ita, ut miſcela ex his binis facta aequabiliter dilui poſſit in aqua, vocatur *ſapo*. De variis ſaponibus, & magna illorum efficacia in ſolvendis obſtructionibus, antea ad §. 135. 3. dictum fuit. Cum autem in cura paralyſis una cum vi attenuante requiratur vis ſtimulans & calefaciens, hinc ſapones illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus & ſalibus alcalinis parati, prae reliquis laudantur. Sic ſapo ille, *Starkeyanus* dictus, qui ex ſale alcalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinae fit, merito commendatur. Imprimis vero ſales volatiles oleoſi in officinis dicti, qui ex ſale volatili alcalino, ſpiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis ſtillatitiis, parantur, atque in omnibus officinis proſtant, ſummi uſus ſunt: formula talis ſalis volatilis oleoſi in *Materia Medica* ad §. 75. N°. 5. habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem ſpirant, Latini dixerunt *viroſa*: talia jam habemus in Materia Medica, quae ſunt animalium partes, vel & animalium ſucci. Viroſa *Virgilio* dicta Caſtorea, Moſchus, Zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre proſunt: caſto-

ſtoreum autem prae reliquis ſolet uſurpari, quia Moſchus & Zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hyſtericis & hypochondriacis ſaepe magnam moleſtiam faciant, adeoque ſi non aegris, ſaepe ſaltem adſtantibus, noceant. *Aetius* (*a*), qui collegit remedia, a Veteribus Medicis ad curandam paralyſin laudata, caſtoreum commendat, cum aequali copia opopanacis & ſagapeni miſtum. Praeterea in uſu medico ſunt quaedam inſecta, quae ſale alcalino volatili ſcatent, & contrita illum odorem ſpirant; quae & vi ſolvente & ſtimulante proſunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expreſſum ſuccum, eorundem exſiccatorum pulverem, uti & cochinellae, & granorum kermes (quae pariter ad inſectorum familiam pertinent), efficax remedium invenerunt Medici recentiores: Cantharides adhuc longe acriorem ſtimulum habent, & vim ſolventem efficaciorem; ſed raro & non niſi magna cum cautela adhibentur uſibus internis, cum peſſima ſaepe & metuenda ſymptomata producant; ideoque a veteribus Medicis tanquam venenatae damnatae fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur ſales volatiles alcalini ſatis acres, olea foetida, externo & interno uſui ſervientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, ſanguinis humani &c. unde iterum efficacium remediorum magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & reſolvendi effectum habeant ſales, antea ad §. 135. 1. dictum fuit. Iidem majori copia exhibiti ſtimulandi vim ſatis inſignem poſſident. Ubi autem metalla, in menſtruis ſuis ſoluta, ſub ſalis forma habentur in cryſtallos redacta, patiuntur ſe aqua dilui, & aequabiliſſime diſtribui poſſunt per totum corpus; ſicque efficaciſſima habentur remedia, quibus chemici toties ſtupendas curationes perfecerunt in morbis Chronicis difficillimis. Ubi ſales illi metallici in pauca copia aquae diluuntur, tunc ventriculum & inteſtina irritant, ſicque vomitorii vel purgantis remedii vires praeſtant: quando autem larga aquae copia diluuntur, tunc abſque irritatione multa tranſeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiſcentur ſanguini, & cum illo per totum corpus mota obſtructiones pertinaciſſimas reſerant. In multis aquis mineralibus ferrum ſolutum haeret, & per tot ſaecula ſalubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quae ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magna certe vi medicata polleant, tamen citius videntur mutari per vires corporis noſtri, quam illa, quae ex regno foſſili habentur. Ex oſſium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imo ipſo mellis exuſto carbone, ferrum educitur adhibito magnete; unde merito concluditur, quod diviſum in moleculas, ultra omnem fere imaginationem parvas, potuerit ire per vaſa animalium & vegetabilium, ac tamen priſtinam ſuam naturam retinere, non vero mutatum fuiſſe in vegetabilem vel animalem naturam, adeoque vires ſuas conſtanter ſervaſſe. Hinc apparet, quantum boni ſperari poſſit a ſalibus metallicis, magna copia aquae dilutis, ita ut ſua acrimonia non irritent primas vias, ſed ad intima corporis pene-

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVIII. pag. 109.

netralia pervenire poſſint. Praeterea conſiderandum eſt, quod ex unione metalli cum menſtruo ſolvente novae oriantur vires, quae nec in metallo ſolo, nec in menſtruo, praeëxſtiterant, ſed tantum obſervantur natae, dum haec ſimul unita ſunt. Inſipidum argentum ſolutum in ſpiritu nitri dat cryſtallos amariſſimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter ſaepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in ſpiritu nitri; ſed in concreto ex his binis ſibi mutuo unitis. Notum eſt, argenti vivi plures uncias impune quandoque aſſumtas fuiſſe; pariterque ſpiritum ſalis marini, aqua dilutum, facile tolerari a corpore humano: ſed haec bina ſimul unita faciunt ſublimatum corroſivum, cujus pauca grana robuſtiſſimum etiam hominem necare poſſent. Verum idem illud ſublimatum corroſivum, dum minima copia admodum dilutum exhibetur, pulcherrima ſaepe praeſtat in curandis morbis, & a quibusdam inſtar arcani tegitur: de qua re poſtea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in officinis compoſitos ſales, qui mira ſolvendi efficacia valent, & tamen abſque moleſtia feruntur a corpore, etiam largiori doſi dati; ut tartarus tartariſatus, tartarus regeneratus, ſal neuter ex miſcela ſpiritus aceti cum ſale volatili alcalino natus; uti & ex miſcela ſalis volatilis cornu cervi cum ſale ſuccini acido &c. quae omnia huic ſcopo ſervire poſſunt.

κ. Diverſae ſic remediorum efficacium claſſes enumeratae fuerunt: ſed & poſſunt plures ex his combinari ſimul cum prudentia, ut unita quaſi opera tanto citius & felicius curam perficiant. Pulchrum ſic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloë, ſagapeno, myrrha, galbano, ſicque deterſis primis viis, dabatur mane in lecto drachma ſalis cornu cervi in unciis aliquot aquae ſtillatitiae florum lavendulae, vel alterius ſimilis, ſoluta; ſuperbibendo infuſum aromaticum ligni ſaſſaphras, rutae, roriſmarini, ſimiliumve: unaque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re ſequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem ſaepius hujus remedii uſus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, ſubito curari poteſt.

Simul prodeſt aër calidus & ſiccus; unde aeſtas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aëri temperies conciliari poterit; vel & peregrinatione ad regiones ſiccas calidas & montanas. Carnes aſſatae, imprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex ſinapi, alliis, cepis, origano, ſatureja, &c. vinum molle, ſed generoſum, cereviſia meraca, ſed non acris, qualis imprimis eſt *Momma Brunsvicenſis*; quam pulcherrime profuiſſe vidi aliquoties. Verum omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & ſitis excitabuntur; taliſque diaeta §. 586. inter cauſas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim ſupervenientem natura curavit Paralyſin, ut §. 1064. dictum fuit; & ſcopus artis eſt, in curando hoc morbo naturam imitari; adeoque attenuationem, diſſipationem, & calorem febrilem, producere.

2. Va-

2. Validis ſtimulantibus &c. Pleraque remedia, quae praecedenti numero laudata fuerunt, praeter vim ſolventem etiam ſtimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verum hic agitur de alia ſtimulantium ſpecie, quae abſque ulla ſaepe acrimonia, ſenſibus detegenda, miris tamen modis totum corpus turbant, & inprimis in totum ſyſtema nervoſum agunt, ac convulſivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac ſpe, ut excutiatur illud, quod impedimentum facit libero tranſitui ſpirituum nervoſorum in muſculos paralyticos. Poſtquam enim per ſolventiſſima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam diſpoſita fuerant ad faciliorem tranſitum per vaſa omnia, tunc ſubitae tales & validae concusſiones mirum quandoque effectum praeſtiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concuſſus excitant: nam inter ſternutandum nulla pars corporis eſt, quae non concutitur, nullus fere muſculus, qui non movetur: imo apparuit ſaepius, ipſa membra paralytica ſubſilire inter ſternutandum; ſicque motus redintegrati initium fit; & merito ſperatur, repetitis ſternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum eſſe. Ita enim illud obtinebitur, quod alia methodo, ſed forte minus efficaci, tentandum juſſit *Celſus* (*b*): ſi enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel geſtetur*, *vel motu lecti concutiatur: tum id membrum*, *quod deficit*, *ſi poteſt*, *per ſe*, *ſin minus*, *per alium*, *moveatur*, *& vi quadam ad ſuam conſuetudinem redeat.* Quidquid jam nervos, per narium internam ſuperficiem diſperſos, irritat, ſternutationem producere poteſt: ſic ſola agitatio plumulae in naribus hoc efficiet. Habentur praeterea remedia *Errhina* ſive *Ptarmica* dicta, quae naribus attracta ſtimulant, & ſternutationem, quandoque etiam validiſſimam, producunt. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt; vel recentibus, in turundae formam convolutis, & naribus immiſſis, vel exſiccatis in pulverem tritis. Acriora ſunt Tabacum, in non aſſuetis, Nigellae ſemina, Hellebori radices, Euphorbium &c., quae ultima cum cautela uſurpari debent, quia narium membranam cauſtica ſua vi quandoque exulcerant, & ſternutationem vix compeſcendam, ac convulſiones minitantem, producunt. Sedari tamen ſolet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata ſternutatio, ſi per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althaea, malva, ſimilibusve emollientibus, decoctum.

Ob eandem cauſam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo proſunt, quatenus evacuant, ſed quia concutiunt totum corpus & movent; ſimulque convulſivum motum pluribus muſculis inducunt; uti antea ad §. 652. dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulſivum partis paralyticae efficit (vide §. 1064.). In Paralyticis poſt coenam vomitum utilem eſſe, *Celſus* (*c*) dixit; ſed videtur ibi tantum intellexiſſe levem vomitum, qui aqua tepida ſola, vel pauco ſale & melle admiſtis, poterat excitari: qualem vomitum inter diaetetica

(*b*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 179. (*c*) Ibidem.

tetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celſi* loco (*d*) patet. Hic autem validiora longe requiruntur, & praeſertim antimoniata, quae longe magis corpus turbare ſolent, moleſtas anxietates producere & jactationes corporis, quam mitiora ex vegetabilium familia deſumta.

Verum ſatis patet, validiſſimos illos concuſſus per vomitoria & ſternutatoria adhiberi non poſſe, niſi viſcera bona fuerint, vires ſatis firmae, & nullus metus ſit apoplexiae a plenitudine vaſorum; quae rumpi poſſent in encephalo inter vomendum vel ſternutandum; uti alia occaſione ad §. 1026. monitum fuit.

An non eidem ſcopo inſervire poſſet mirabilis illa concuſſio, quae per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certe fulminea quaſi vi & celeritate penetrat per omnia: & cum miris his phaenomenis intenti philoſophi invenerint modos, quibus augeri poteſt quam maxime intenſitas hujus actionis electricae, tam validi naſci poſſunt concuſſus in corporibus animalium, ut ſaepe periculo non caruerint haec tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortiſſimo electrico periiſſe, & ſub calvaria ſugillationem manifeſtam in dura piaque matre obſervavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari poſſet; mereturque certe, cum hactenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis noſtri variis partibus excitari poſſit. Interim tamen & hic cavendum eſt, ne tantus motus deſtruat nervos, quibus curandis adhibetur; vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robuſtum, dum digitum indicem dextrae manus admovebat virgae ferreae, per artificioſam machinam multiplicata vi electrica imbutae, ictum tam validum ilico ſenſiſſe in ſiniſtro genu, ut cecidiſſet prae doloris acerbitate, niſi illum ſuſtinuiſſent adſtantes; & doloris in hoc loco moleſtas reliquias per plures dies percepiſſe; neque ullo pretio vel precibus potuiſſe adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contemſerat ignarus. Numeroſiſſima circa vim electricam a viris celeberrimis inſtituta fuerunt experimenta, quae ſummam ejus efficaciam, ſed & ſimul periculum, docuerunt, dum minus prudenter haec experimenta tractarentur, quae recenſere non eſt hujus loci. Verum in paralyſis curatione multum inde exſpectari poſſe boni, patet directis & fideliſſimis experimentis. Poteſt enim ex quovis muſculo, & variis ejusdem muſculi partibus, ad lubitum ſcintilla electrica educi: dumque hoc fit, muſculi illi convulſivo modo agitantur, quod hic requiritur. Poſſunt hi concuſſus repeti pro lubitu, imo & majori, vel minori, intenſitate adhiberi. Cum autem argumenta a priori minus convincere ſoleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis ſunt. Unicum adduxiſſe ſufficiet, deſcriptum a *Celeberrimo Jallabert* (*e*), experimentalis Philoſophiae Profeſſore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos brachium

(*d*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.

(*e*) Experiences ſur l'Electricitè &c. pag. 143. & ſeq.

chium dextrum paralyticum habente, fauſto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem eſt, talem fuiſſe paralyſim, cujus curatio ab aliis remediis vix ſperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis fruſtra tentati, partis affectae inſenſilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant Prognoſin. In tali tamen, & tanto morbo, poſt decem dies jam redibat ſenſus, augebatur membri, antea atrophici, toroſitas, color apparebat naturalis, & continuato uſu ſenſim augebatur muſculorum, antea paralyticorum, robur. Haec curatio ſufficit, ut in paralyſi tentetur electricae virtutis efficacia: ſed & ex illis, quae contigerunt huic aegro, dum fortiſſima ipſi applicabatur electricitas (commotionem vocant philoſophi, quia totum corpus validiſſime concutitur in hoc experimento) prudenter agere diſcent Medici, qui hanc curam aegris ſuis adhibent (*f*); nec minus philoſophi, ne ſe facile exponant tantis periculis, quae intenſiſſimus electricitatis gradus, fulminis inſtar, producit. Feſtinatam optabat Celeberrimus vir aegri curam; ſed proprio adſtantiumque periculo, & aegri ipſius incommodo non levi, didicit, in ſimilibus potius lente feſtinandum eſſe.

Nec obſtat, quod non omnes paralytici hac methodo ſanati fuerint; nam ſemper Medici doluerunt, Paralyſin ſaepe nullis remediis obedire: ſufficit profuiſſe agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem inpoſterum. Cum autem vis electrica, ad ſummam intenſitatem deducta, multa ſimilia habeat cum fulminis actione mirabili, an forte & ab ipſo fulmine, ſimili utcumque, ſed longe intenſiori, efficacia agente, curari poſſet paralyſis? Habet *Diemerbroeckius* (*g*) caſum talem mirum, quem ipſe viderat. Mulier enim, quae ſexto aetatis anno ex ſubito terrore paralyſi totius corporis, excepto ſolo capite, correpta fuerat, & poſtea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, ſubito liberata fuit ab hoc morbo, dum horrenda tempeſtate ingruente fulmen ingens illam undique circumfulſiſſet. Teſtatur autem *Diemerbroeckius*, omnium conſpectui expoſitam fuiſſe ſanatam illam mulierem, ſeque ipſam millies inviſiſſe paralyticam, & poſtea per quindecim annos & plures vidiſſe ſanam. Verum quidem eſt, quod & ſummo terrori mirabilis illa & ſubita ſanatio adſcribi poſſet; ſed morbus ante tot annos a terrore ortum duxerat. Interim tamen hiſtoria Medica plures tales obſervationes exhibet, quibus conſtat, ab ira ſubitanea, terrore magno, ſanatam fuiſſe paralyſin. Sic ira ſumma percitus herus, dum famulum fuſte excipere nititur, liberatur ilico ab annoſa contractione poplitum, quae omnem greſſum impediverat. Alteri, per plures annos jam hemiplectico, incaſſum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miſer, ilico rediit motus, & a ſummo aedium praecipitem ſe dedit, poſteaque liber ab hoc morbo vixit (*h*). Filius Croeſi

(*f*) Ibidem pag. 128. (*g*) Obſervat. & Curat. Med. Obſervat. X. pag. 9.
(*h*) Schenk. Obſervat. Medicin. Lib. I. de Paralyſi pag. 94.

Croeſi mutus, dum Perſam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit ilico: *O homo, ne perimas Croeſum*; & poſtea per totam vitam loquela uſus fuit (*i*). Omnia haec ſatis docent, ſummas & ſubitas animi perturbationes motum quandoque reddidiſſe partibus paralyticis, adeoque & illud tentari poſſe; ſed tamen ancipiti cum eventu, cum & aliae obſervationes numeroſae docuerint, ab iisdem paralyſin, aliaque plurima mala, imo & ſubitam mortem, producta fuiſſe.

3. Purgantibus per alvum &c. Iterum eſt artificioſa imitatio illius methodi, qua natura ſanavit quandoque paralyſin, diarrhoea nempe larga & diuturna. Habemus jam in arte talia remedia, quae hoc efficere posſunt; & ſeliguntur illa, quae una cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, funduntque humores corporis noſtri. *Aloë*, *ſcammoneum*, *colocynthis*, *gutta gamba*, *jalappa*, & ſimilia, hac vi pollent: haec enim ſaepius exhibita, una cum validis evacuationibus fundunt ſic totum ſanguinem, ut inde pallor in toto corpore naſcatur, licet nec gutta ſanguinis per alvum exiverit; adeoque ille pallor a ſola ſanguinis rubri diſſolutione ortum ducit. Habentur & plura compoſita officinalia ex his parata: *Extractum catholicum*, *panchymagogum*, *pilulae cochiae* dictae, & alia plura ſimilia; quibus ſi addantur praeparata mercurialia efficacia, ſed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis*, *praecipitatus albus*, *turbith minerale*, perfectiſſime huic indicationi curatoriae inſerviunt. Omnia autem haec, quia humores ſolutos ſub tenuis aquae forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen ſemper conſiderandum eſt, an vires adhuc ſatis conſtent, ut valida haec remedia ferre poſſint, & an nulla labes tabefactorum viſcerum adſit. Quamvis autem continua ſic per aliquot dies excitata diarrhoea plurimum proſit, ſi tamen minus tutum videatur, ſubita tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulſione, uti per aliquot dies continuos, poteſt, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus a purgatione liberis poſſunt adhiberi illa remedia, quae ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros ſucceſſus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529. dictum fuit, ubi de morbis oſſium curandis agebatur: patuitque tunc, medulloſum oleum corruptum, in imis oſſium receſſibus haerens, ſic elui poſſe, & ſervatos fuiſſe artus, qui exſtirpandi fere omnibus videbantur. Decoctum Guajaci inprimis tunc laudabatur, tamquam attenuans & ſimul antiſepticum remedium, quod & in hoc caſu adhiberi poſſet: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copia aquae dilutis, corpus impleri poſſet per aliquot dies, & dein ſudor elici ope vaporis accenſi ſpiritus vini. Sic enim dilutis & attenuatis prius humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quae ſimul juncta aptiſſima videntur, ut obſtacula, liberum motum ſubtiliſſimi humoris per membra paralytica impedientia, removere poſſint, inprimis ſi vapor accenſi ſpiritus vini determinetur ita, ut ſedem cauſae detectam (de qua

(*i*) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

qua §. 1070. agit) alluat. *Wepferus* (*k*) hac methodo frequenter uſus fuit cum ſucceſſu in paralyſi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus obſervationes teſtantur.

§. 1069. Frictiones externae ſiccae, calidae, ad ruborem usque, vel cum ſpiritibus penetrante & ſtimulante virtute praeditis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balſamis, unguentis, nervinis, proſunt. Balnea vaporum, immerſiva; Empiaſtra acria, aromatica, attrahentia dicta; Cucurbitae; ſcarificationes; veſicatoria; fuſtigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticae, & ſimilia, juvant.

Quantum boni in multis morbis a frictione exſpectari poſſit, antea ad ſecundum numerum §. 28. dictum fuit. Acceleratur enim motus ſanguinis in parte, quae fricatur; deinde etiam diuturna & valida frictione augetur motus in toto corpore: cum autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, caleſcere, patet, quod humores majori copia & impetu fluant per hanc partem. Verum & frictio agitat nervos per partes diſperſos, & movere ac ſolvere poteſt illa, quae in vaſis, nervorum tunicas perreptantibus, haerent immeabilia; unde ſaepius Paralyſes naſcuntur. Hinc merito *Celſus* (*l*) dixit: *Membrum aliquod reſolutum ipſius frictione confirmatur.* Cum autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & toroſitatem ſuam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum eſt* (*m*). Sed & per frictionem excitatur electrica vis: ſaltem in quibusdam animalibus hoc obſervatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc cauſam prodeſt frictio? Applicantur autem illae frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, pone aures, maxime cervici, & toti ſpinae dorſi, axillarum cavis, inguinibus, cavis ſubpopliteis; in quibus locis nervi notabiles ſatis propinqui ſunt integumentis corporis. Varia autem ſeliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diverſitate ſedis cauſae paralyticae, ut ſequenti dicetur paragrapho. Cum autem in Paralyſi laxitas muſculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni ſervientes, imbui ſolent vapore aromatico roborante; qualis ſuffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob eandem rationem ſpirituoſis liquidis perfricantur partes paralyticae, quae ſtimulant & roborant ſimul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes ſpiritus aromatici, tam ſimplices, quam compoſiti, qui in officinis proſtant, eidem uſui ſervire poſſent. Solent & inungi, poſt frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticae unguentis aromaticis, *nervinis* vulgo dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habetur. Interim tamen haec, cum pin-

(*k*) Obſervat. Medic. Practic. Obſerv. 32. pag. 72. & aliis pluribus locis.
(*l*) Lib. II. Cap. XIV. pag. 89. (*m*) Ibidem pag. 88.

pinguibus & oleoſis conſtent, forte laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc ſpirituoſa & vapores illi aromatici videntur praeferendi: pulchrum tamen uſum & haec habent, ſi debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores muſculi, ſemper validiores muſculis extenſoribus, propria contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum ſimul ligamenta articulorum diuturna quiete fiunt magis rigida: ideo unguenta talia, poſt frictionem, ſi illiniantur muſculis flexoribus & articulis, proderunt; dum ſimul ſpirituoſis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extenſorum, a praevalente contractilitate flexorum per longum tempus diſtractorum. Nimiam enim & diuturnam diſtractionem debilitare fibras ſolidas, antea ad §. 25. 3°. demonſtratum fuit. Praeſtat autem, ut illae frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore Emplaſtro aromatico calefaciente tegatur pars, ut ſic continuo foveatur, caleſcat, ſtimuletur. Talis emplaſtri formulae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Quare autem talia Emplaſtra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134., ubi de his agebatur.

Balnea vaporum, immerſiva. Cum nihil magis laxet corporis fibras ſolidas, quam aqua calida, & inprimis vapor inde aſſurgens; flaccidisque paralyticis partibus haec laxantia minus conducere videantur; hinc potius proderunt ſicci illi calores, *& arenae calidae, & laconici, & clibani, & quarundam naturalium ſudationum, ubi a terra profuſus calidus vapor aedificio includitur*, quos laudat *Celſus* (*n*): Et poſtea addit, nervorum quoque quaedam vitia ſic optime curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus eſt.* Plurima talia loca, ubi ſiccae hae thermae habentur, recenſet *Baccius* (*o*). Ob eandem rationem balnea immerſiva non ſemper proſunt in cura paralyſis, & tantum in illo caſu, ubi obſtaculum, liberum influxum ſpirituum & ſanguinis arterioſi in muſculos impediens, balneis poteſt emolliri & ſolvi; vel ubi anchyloſes, a diuturna quiete partium paralyticarum natae, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem caſu, ubi cura paralyſis acres requirit ſtimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quam immerſiva, minus prodeſſe videntur. Ubi autem medicatae thermae, cum impetu proſilientes, vel ex alto decidentes in partem paralyticam, movent & concutiunt ſatis fortiter, tunc ſaepe pulchre profuerunt: tales caſus recenſuit *Celeberrimus Cocchi* (*p*). Verum *Caelius Aurelianus* (*q*) in cura paralyſis dicit: *Aquarum ruinis partes in paſſione conſtitutae ſunt ſubjiciendae, quas Graeci* καταχλυσμοὺς *appellant; plurimam etenim earum percuſſiones faciunt corporum mutationem.* Ubi pulchre praecipuum effectum aquae illabentis percuſſioni adſcribit.

Bal-

(*n*) Celſ. Lib. II. Cap. XVII. pag. 93. (*o*) De Thermis Lib. IV. pag. 118. (*p*) Dei Bagni Di Piſa Cap. IV. pag. pag. 197. (*q*) Morbor. Chronic. Lib. II. Cap. I. pag. 361.

Balneum autem frigidum a quibusdam laudatum fuit ad curandam paralyſin: certe, ſi effectus aquae frigidae, corpori ſubito applicatae, conſiderentur, videtur cum ſpe ſucceſſus & haec methodus quandoque tentari poſſe. Sequitur enim horror & concuſſus totius corporis a frigidiſſima aqua applicata; poſteà oritur calor, rubor, pulſus fortior & celerior; ſique lectum petat homo poſt ſubitam talem immerſionem in aquam frigidam, ſolet plerumque ſequi magnus ſudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, ſubſequente dein calore & ſudore. Verum febris & motus convulſivus partis §. 1064. numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti ſolet ad hunc morbum ſanandum. Praeterea ad §. 1064. monitum fuit, bonum ſignum eſſe, ſi in parte affecta puncturae moleſtae & formicationis ſenſus percipiatur; ſed ſi quis aqua frigidiſſima vel nive manus lavet, talem ſenſum habebit. Nec deſunt obſervationes numeroſae, quae docent, plurimis incaſſum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuiſſe paralyſes per frigida balnea; & imprimis, ſi cataractae labentis ex alto aquae ſupponatur pars affecta (*r*). Natationibus marinis utendum eſſe ſuadet *Caelius Aurelianus* (*s*), monens, *partibus paſſione vitiatis adjungendas eſſe veſicas*, *quo natandi laborem minuant*. Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutiſſimus modus balneo frigido utendi videtur eſſe, ſi ſimul & ſemel immergantur aegri, & mox educantur, ne frigus inſolitum ad interiora penetret; talisque immerſio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Senſim ſic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immerſio, impune feruntur.

Emplaſtra acria &c. De illis Emplaſtris paulo ante dictum fuit. Videmus, ab omni aevo Medicos applicuiſſe talia partibus paralyticis, quae motum & calorem augere, levemque inflammationem excitare, poſſent. Sic *Trallianus* (*t*) in genere laudat acriora, *quae emortuum ſenſum revocare poſſunt*, & ex pipere, euphorbio, caſtoreo, &c. parata linimenta commendat: *Celſus* (*u*) jubet, *torpentis membri ſummam cutim exaſperare*, *vel urticis caeſam*, *vel impoſito ſinapi*, *ſic ut*, *ubi rubere coeperit corpus*, *haec removeantur*. Praeterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, reſina inſtar emplaſtri ſupra partem affectam extenſa: *Dropaces* ſolent hodie vocari talia emplaſtra tenacia ex pice, reſina, colophonia, & ſimilibus parata; quae ſi parti corporis, bene deterſae, ne humida vel pinguis ſit, applicentur, pertinaciſſime adhaerent, & ſi ſubito avellantur, cutim inflammant, ac dolorem moleſtum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas poteſt in quocumque loco corporis inflammatio excitari: ſi ſimul ſcarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vaſis diſtentis haerens peccet ſtagnando, ſed educatur. Videantur & illa, quae de his, uti & de veſicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025. in cura Apoplexiae.

Prae-

(*r*) Floyer ψυχρολουσία pag. 212. 456. (*s*) Loco modo citato. (*t*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 94. &c. (*u*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 179.

Praeterea ad §. 1062. dictum fuit, atrophiam partis paralyticae peſſimi ominis eſſe: verum omnia haec irritando partem affectam, illamque rubefaciendo, calorem augendo, efficiunt, ut diſtendantur & impleantur vaſa nimis rigida vel collapſa; ſicque atrophiam praecavent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*w*) picatione utebatur ad inſtaurandas partes atrophicas: *Si quidem humectat, & calefacit, ſanguinis multitudinem attrahens.* Eidem ſcopo inſerviunt fuſtigationes, ſive, ut *Galenus* eodem loco vocat, pulſationes, ἐπικρούσεις, quae erant molles percuſſiones partis cujusdam corporis, cujus toroſitas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant partem atrophicam, donec rubere & tumeſcere inciperet; cujus rei & alia occaſione ad §. 35. 1. mentionem feci. Urticis autem partem caedere affectam magni uſus eſt, & hoc ſolo remedio ſubitam & perfectam ſanationem paralyſis factam fuiſſe, legitur (*x*). *Celſus*, uti paulo ante dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretaeus* (*y*) ad excitandos lethargicos urticis crura verberanda juſſit: lanugo enim illa, quae folia & caules hujus plantae obſidet, acutis ſpiculis conſtat, quae pungendo irritant, & forte etiam minimam liquidi guttulam vulnuſculis his inſtillant; unde ardoris moleſti ſenſus, rubedo in cute, & tubercula prurientia naſcuntur. Similem uſum habet *alumen plumoſum* in officinis dictum, quod parti cuicumque corporis affricatum excitat moleſtiſſimum pruritum. Dantur & plures aliae plantae acres, quae in pultem contritae, & applicatae partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes fere ranunculorum ſpecies, raphani ruſticani radix in ſcobem raſa, bulbi ceparum, allia, ſinapi ſemina contuſa &c., talem effectum praeſtant. Chemici laudaverunt acres alcalinos volatiles ſales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarumve partibus expreſſa, ut oleum Cornu cervi, ligni guajaci &c. haec parti affectae ſi applicentur, dolorem moleſtum excitant, & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangraena ſequi poſſet. Unde prudenter monuit *Aretaeus* (*z*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda eſſe, & inſpiciendum locum, an puſtulae ibi naſcantur, gangraenae imminentis ſignum in loco inflammato (vide §. 427.); tuncque haec tolli debere. Ipſa inuſtione curam Apoplexiae, Epilepſiae, Paralyſis, tentaſſe Aegyptios, felici cum ſucceſſu, *Alpinus* (*a*) affirmat: utebantur autem turunda ex goſſypio facta, conica, cujus baſis parti affectae applicabatur, ut apice incenſo ignis lente gliſceret; ſimili fere modo, ut alii in Aſia populi *Moxam* adhibent, ex detritis Artemiſiae foliis paratam. Difficilis ille & taedioſus morbus meretur, ut nihil intentatum relinquatur, moleſtum quamvis fuerit, unde curatio ſperari poſſet.

(*w*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 336. (*x*) Academ. des Sciences l'an 1741. hiſtoire pag. 103. (*y*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 80. (*z*) Ibidem. (*a*) Proſp. Alpin. Medic. Aegyptior. Lib. III. Cap. XII. pag. 211.

§. 1070.

§. 1070. **M**axime autem curandum, ut ad ſedem cauſae detectam omnia remedia (1068. 1069.), ſi poſſibile, applicentur: pars laeſa, plures ſimul eodem vitio laeſae, ſcientia muſculorum, nervorum, horum unio, origo, diſperſus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, ſi comparantur inter ſe, clare docent ſedem latentem mali.

Cum autem illa cauſa, quae nervum tranſmittendis ſpiritibus ineptum reddit, ſicque paralyſin facit, (vide §. 1059.), diverſis in locis haerere poſſit, patet ſatis, optimum effectum exſpectari poſſe a remediis, ſi applicentur illi loco, quem haec cauſa occupat, ut integris quam maxime viribus, attenuando, movendo, ſtimulando, in illam agere poſſint. Summi ergo uſus eſt in paralyſi curanda bene diſtinguere locum, ubi illa paralyſis cauſa haeret. Verum quidem eſt, illam cauſam poſſe haerere in ipſo encephalo, & ibi impedire liberum influxum ſpirituum in ipſam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; uti fit in exquiſita apoplexia, in qua omnium muſculorum voluntariorum paralyſis adeſt: & poſt apoplexiam ſaepe tales particulares paralyſes ſuperſunt, quae tota vita manent, dum in ipſa origine nervorum in encephalo vitium haeret; tuncque topicis remediis, in ipſam ſedem mali agentibus, locus non eſt; ſed illa ſola conveniunt, de quibus in cura Apoplexiae dictum fuit. Praeterea quandoque particularis paralyſis apoplexiam mox ſecuturam praecedit, cauſa pariter in encephalo haerente, quae brevi aucta totum ſenſorium opprimit. Sed in utroque hoc caſu plures aliae animalium functionum laeſiones ſimul adſunt, vel paulo poſt ſequuntur; quae manifeſte docent, cauſam omnium horum malorum in ipſo cranio haerere. Ubi vero ſenſus omnes vigent, interni externique, & paralyſis partem quandam corporis occupat; tunc remedia topica, frictiones, veſicatoria, unguenta, emplaſtra &c., applicari debent illi loco, ubi nervi, ad partem affectam ſpectantes, ex medulla ſpinali egrediuntur. Sic v. g. ſi inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebras omnia haec artis molimina fieri deberent: ſi artus ſuperiores ſimiliter affecti ſint, cervicis ultimis vertebris eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralyſibus verum eſt. Fida Anatome hic facem praefert, & exactiſſimae Tabulae *Euſtachianae* demonſtrant origines nervorum, illorumque decurſum, quam pulcherrime, ita ut ex harum tabularum conſpectu facile determinari poſſit locus, cui debeant topica illa remedia in diverſis paralyſis ſpeciebus applicari. *Galenus*, magna adeo peritia in Anatomicis valens, pulcherrime hoc inculcat (*b*), dicens: *Si quis, ex anatome, ad quam partem deſcendant ſinguli nervi, a medulla ſpinali prodeuntes, cognoverit, affectas ſedes quam facillime inveniet &c. Nam crura & manus temere & fruſtra multi medici tota die nocteque calefacientibus remediis perfricant, negligentes locum, ubi vel ſpinalis medulla,*

(*b*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

dulla, *vel nervus aliquis ex ipſa egrediens*, *laeditur.* Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & *Trallianus* (c) pulcherrimas regulas diagnoſticas dat, quibus ſedes mali cognoſci poſſit, quas hic deſcribere operae pretium credidi: *Si igitur ex ſuperioribus partibus quaedam affectae fuerint*, *nempe oculus*, *naſus*, *aut lingua*, *aut quaedam in facie*, *conſtat*, *quod ipſum cerebrum habeat morbum*, *illique primario ſuccurrendum ſit: ſi ergo nulla ex praedictis partibus ſenſu aut motu aut utroque laeſa fuerit*, *neceſſe eſt ſpinalem medullam laborare*, *aut aliquem nervorum ex ipſa prodeuntium affectum eſſe ſtatuere. Attendito igitur diligenter*, *quae ſit pars affecta*, *& unde initium trahat*, *aut a qua vertebra id aut nervo recipiat*, *atque illi curationem adhibeto: non autem*, *ut vulgo*, *ſymptomatibus tantum obſiſtito. Itaque reſolutas partes ſic internoſcere oportet*, *animum ſcientiae anatomicae adhibendo.*

Probe memini haec veterum medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrime profuiſſe, & laetus recordor me aliquoties brachiorum reſolutionem, *Colicae Pictonum* ſuccedaneam, feliciter curaſſe, dum frictiones, Emplaſtra aromatica &c., ſoli abdomini applicarem; licet ex Anatomica nervorum hiſtoria fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viſcera diſperſi, moleſtiſſimo & diuturno dolore excruciati, paralyſin brachiis inducant cum atrophia muſculorum. Sufficiebat mihi noviſſe in nervis abdominalibus morbum habuiſſe originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita hactenus corporis fabrica liquido explicari nequit: cujus rei, omni attentione medicorum dignae, plura adhuc dabit teſtimonia Epilepſia, de qua jam dicendum erit.

(c) Lib. I. Cap. XVI. pag. 88.

EPI-

EPILEPSIA.

§. 1071. Priori malo adverſus valde morbus Epilepſia eſt, quae adeſſe dicitur, quoties homo ſubito proſternitur, amiſſis ſenſibus externis, internisque, cum concuſſu violento, involuntario, muſculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, &. novo paroxyſmo.

Ἐπίληψις, ἐπιληψία, τὰ ἐπιληπτικὰ, apud auctores Medicos ſignificant illum morbum, de quo hic agitur: quae omnia derivantur ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβάνειν, a comprehendendo, quia, uti lictores non opinantem reum ſubito invadunt & comprehendunt, ſic & dirus ille morbus ſubito adoritur, & momento ante ſanos homines media inter vitae munera proſternit. Vocaverunt & *morbum ſacrum*, ἱερὴν νόσον, quali nomine apud *Hippocratem* (*d*) occurrit: vel quia a Diis immiſſus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque ſacrum (*e*). Hoc enim ſenſu & os ſacrum (ἱερὸν ὀστοῦν) dixerunt Anatomici: & videmus etiam Latinos auctores omne, quod praeclarum & magnum erat, ſacrum vocaſſe: *Sacram anchoram*, *auri ſacram famem &c.* ideo etiam *Celſus* (*f*) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laboraſſe credebatur (*g*): vel potius, uti *Galenus* (*h*) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine deſignarent; forte & ob curae difficultatem, & quod *Herculeo* fere robore opus ſit, ut paroxyſmi tempore miſeri aegri contineantur, ne ſibi ipſis miſerrime noceant, allidendo membra, diſtorquendo &c. Vidi certe, quatuor viros robuſtiſſimos vix continere potuiſſe teneram virginem tempore inſultus epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (*i*), lunaticos; & illa, quae aliis in locis (*k*) de eodem morbo habentur, confirmant hoc aſſertum: Miſer enim ille puer, quem Adorandus ſalvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiſerat, cadens in terram ſpumabat, dentibus ſtridebat, repente clamabat dum concideret &c. quae omnia ſymptomata epilepſiam comitari, poſtea videbimus. Cum autem ille morbus in primo ſui initio ſaepe noctu invadat, & circa magnas lunae mu-

(*d*) De Morbo Sacro Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 475. (*e*) Aret. de Cauſ. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28. (*f*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172. (*g*) Ariſtotel. Problem. Sect. XXX. Quaeſt. 1. Tom. IV. pag. 227. (*h*) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550. (*i*) Mathaei Cap. IV. verſ. 24. & Cap. XVII. verſ. 15. (*k*) Marci Cap. IX. verſ. 18. & ſeq. Lucæ Cap. IX. verſ. 39. & ſeq.

mutationes frequenter repetitis ſaeviat inſultibus, hinc videntur Lunae tribuiſſe hunc morbum; quod & apud *Aretaeum* (*l*) habetur.

Comitialem morbum dictum fuiſſe Epilepſiam, legitur: ſive quod in frequenti hominum coetu ſaepius obſerventur morbo ſuo infeſtari Epileptici; ſive quod comitia dirimerentur, ſi quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* (*m*):

Eſt ſubiti ſpecies morbi, cui nomen ab illo eſt,
Quod fieri nobis ſuffragia juſta recuſant.
Saepe etenim membris atro languore caducis
Conſilium populi labes horrenda diremit.

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum ſonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (*n*). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt aegri, dum hoc morbo corripiuntur; & hoc nomine in pluribus linguis deſignatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic aetati frequentior eſt (*o*).

Cum autem ille morbus ingenti diverſorum ſymptomatum numero ſtipetur, uti poſtea patebit, debent inter illa ſeligi talia, quae ſemper in hoc morbo adſunt, ut ejus bona definitio dari poſſit, & haberi ſigna diagnoſtica, quae morbum hunc adeſſe demonſtrant. Epilepſia autem praeſens cognoſcitur; ſi omnes ſenſus interni & externi aboliti ſint, & ſimul motibus convulſivis, ab arbitrio mentis minime pendentibus, agitentur muſculi. Diſtinguitur ſic a Paralyſi, in qua flaccida immobilitas muſculorum eſt: a Catalepſi pariter, in quo morbo ſenſus abolentur quidem, ſed corpus illum ſitum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab apoplexia, quia in apoplecticis cum abolitione ſenſuum & motuum arbitrariorum adeſt imago profundi & perpetui ſomni, abſque convulſivis motibus. Verum quidem eſt, quod apoplectici quandoque paulo ante mortem convellantur, ſed tunc epilepſia ſuccedit apoplexiae prius exiſtenti. Adeoque ſigna diagnoſtica Epilepſiae praeſentis redigi poſſunt ad haec bina; ſenſuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muſcularium. Concuſſus autem illi violenti & involuntarii muſculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulſi muſculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, ſi univerſum corpus ſic obriguerit; ſpaſmus vero, ſi in parte ſingulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus poſtea ad §. 1088. dicetur: hic autem agitur de exquiſita & proprie ſic dicenda epilepſia.

Oportet autem, Medicus cautus ſit in Diagnoſi hujus morbi, quia ſaepe contingit, ſceleſtos homines ſe epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas a praetereuntibus colligant eleëmoſynas, poſteaque in ſinu rideant, quod

(*l*) Loco modo citato. (*m*) Q. Seren. Sammon. pag. 162. (*n*) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1. (*o*) Hippocrat. de aëre locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Aeginet. Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa.

quod etiam ipſos Medicos ſimulato morbo fefellerint. Facile autem fraus detegitur, ſi pulſum tangendo cutis unguibus intercepta ſubito & fortiter vellicetur; ſigna enim doloris percepti tunc ilico videmus, ſi morbum ſimulent, cum caeteroquin in Epilepſia ſenſus tam perfecte aboleantur, ut tempore paroxyſmi in ignem delapſi miſeri tales aegri ad oſſa usque partes corporis combuſſerint abſque ullo doloris ſenſu. Talem caſum habuit *Celeberrimus Boerhavius* in juvene nobili, ſed peſſimae indolis, qui, ſi negarentur ipſi a parentibus quae deſiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgo, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exſiliit; & poſtquam noverat, in primo futuro paroxyſmo cauterium applicandum eſſe, non amplius auſus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque ceſſare talis inſultus epilepticus, & poſt aliquod temporis intervallum redire ſimilis; ideoque inter morbos Chronicos numeratur. Interim tamen certum eſt, quandoque & primo hujus morbi inſultu exſtingui homines; tuncque ad acutiſſimos morbos referri mereretur. Ob hanc cauſam *Aretaeus* (*p*) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepſiam numeravit, dixitque: *Epilepſiae primus caſus pernicioſus eſt, ſi acute invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculoſae etiam ſunt per circuitus exacerbationes: unde factum eſt, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quod ſi malo aſſueſcat homo, & morbus tenaciter adhaerens occupet, non ſolum diuturnus, verum etiam nonnullis perpetuus, efficitur.* Quot caſus docuerunt, unico paroxyſmo exſtinctos fuiſſe infantes? in morbis acutis adultorum inſultus epilepticus unicus & lethalis ſaepius obſervatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annoſa jam, licet primipara, in ultimis nixibus puerperii paroxyſmum epilepticum contigiſſe horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuiſſet. E contra novi hominem, qui vigeſimo quinto aetatis anno ob ſubitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quique ad octuageſimum aetatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxyſmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxyſmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen abſolute requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cum unicus quandoque paroxyſmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (*q*) notavit; uti & *Celſus* (*r*), qui ſic habet: *Homo ſubito concidit, ex ore ſpumae moventur, deinde interpoſito tempore ad ſe redit, & per ſe ipſum conſurgit. Id genus ſaepius viros quam foeminas occupat, ac ſolet quidem etiam longum eſſe, usque ad mortis diem, & vitae non periculoſum. Interdum tamen, cum recens eſt, hominem conſumit.*

(*p*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. V. pag. 1. & De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 84. (*q*) De Morbo Sacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 450. (*r*) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072. Morbus hic mira facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, daemonibus, irae divinae, incantamentis, & ſimilibus cauſis, naturalibus majoribus, adſcriptus ſaepe fuerit.

Minime mirum videtur, quod hic morbus, tam horrendis & tam variis ſymptomatibus ſtipatus, creditus fuerit pendere a cauſis, quae naturalibus majores eſſent. Saniſſimus homo, in quo nec verſatiſſimi in arte medici aliquod ſanitatis vitium detegunt, uno momento ſaepe hoc morbo proſternitur; & poſtquam eferbuit talis paroxyſmus, refectumque fuit quiete laſſatum a tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi ſuperſunt, & integra redit ſanitas; licet in corpore hoc maneat latens diſpoſitio, quae novum morbi inſultum faciet poſt magnum ſatis temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter diſtantes paroxyſmos medio, ſaepe nihil deprehenditur in corpore quod culpari poſſit. Nullum ſignum ab attentiſſimis & peritiſſimis Medicis invenitur, ex quo diſtinguere queant, talem hominem huic morbo obnoxium eſſe; ideoque jam antiquis temporibus epilepſiae originem cauſis majoribus adſcripſerunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus aſſerti veritatem jam apud *Hippocratem* (*s*) videmus, qui hunc morbum non magis ſacrum dicendum voluit, quam febres tertianas & quartanas, quae certis temporum intervallis redeunt; licet non intelligatur evidenter ratio, quare determinato temporis ſpatio novus recrudeſcat paroxyſmus: ideoque explodit vana illa & ſuperſtitioſa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impoſtores, inperitiam ſuam obvelantes ſacris ritibus, & praeceptorum diaeteticorum numero. Tot enim monebant eſſe curationis impedimenta, ut impoſſibile foret, quin aeger quorundam ſubinde oblivíſceretur; ſicque ſemper in illum culpa rejici poterat, ſi non ſanaretur morbus. V. G. inter alia plura jubebant aegrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, ſuperinponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamſi attentiſſimus fuerit, dum plurium menſium ſpatio talis curatio ſaepe protrahi debebat? ſemper hinc effugium habebant, quo excuſarent irritum talis curationis ſucceſſum; & licet aeger exactiſſime obſervaſſet omnia praecepta (quod vix poſſibile videtur), ſi non ſanaretur, hanc adhuc cauſam dare poterant, nondum placatos eſſe Divos, qui irati hunc morbum immiſerant. Pro variis autem ſymptomatibus, quae epilepſiam comitabantur, diverſa aſſignabant Numina, quae placari debebant, uti in locis citatis legi poterit.

Certo conſtat, hunc morbum produci a cauſis talibus, quae ſenſibus obſervatae fuerunt, & illarum cauſarum ablationem morbi curam abſolviſſe, uti poſtea patebit. Sed & faſſi fuerunt ſummi in arte viri, atque in rebus anatomicis peritiſſimi, quod in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil invenerint

(*s*) De morbo ſacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

rint ſaepe, quod culpare poterant. In peſſima Epilepſia, *idiopathica* dicta, cauſa morbi in ipſo encephalo haeret, & quandoque difficillime diſtingui poteſt, cum intricatiſſimam encephali fabricam tam parum adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, deſcripſerunt Anatomici, medullae oblongatae tubera miris nominibus inſigniverunt &c. ſed nullus determinavit hactenus memoriae ſedem, originem determinatam illius potentiae corporeae, quae muſculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276., ubi in vulnerum capitis hiſtoria agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium haerere corporeum, immanes illas turbas faciens, licet ſenſibus, inprimis poſt mortem, detegi non poſſit; unde merito concludere licet, non ideo ſemper ad cauſas ſupernaturales referendum eſſe hunc morbum, licet nulla cauſa ſenſibus obvia detegatur. An autem abſolute negari poteſt, quod morbus ille unquam a cauſis ſupernaturalibus productus fuerit? Certe non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo praecedenti paragrapho dictum fuit, ſanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulſo Daemonio. Probe novi, ſummos in arte viros ſtatuere, a cauſis naturalibus hunc morbum productum fuiſſe; & aeque ſtupendam eſſe ſanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quam daemonis expulſionem; ſed certe huic opinioni mihi parum favere videtur ipſe textus (*t*), qui ſic legitur: *Objurgavit ſpiritum illum impurum, dicens ei: ſpiritus mute & ſurde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne amplius ingrediaris in eum. Et clamans (ſpiritus), & multum diſcerpens illum, exivit.* Diſcipulis poſtea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipſi ejicere illum ſpiritum, reſpondit: *Hoc genus in nulla re poteſt exire niſi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Chriſtus* diſcipulis ſuis (ut ex pluribus ſacrae ſcripturae locis patet) poſtea exponere, quae hominum auſcultantium turbis dixerat, & quae non ſatis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quae manifeſte firmarent illam opinionem, quam habebant, quod a malo ſpiritu morbus miſeri illius pueri productus fuerat. Certe daemoniaci illi, de quibus legitur in ſacris (*u*), habebant talia ſymptomata, qualia in maniacis obſervantur; ſed diſerte in textu aſſeritur, daemones egreſſos fuiſſe de miſeris illis, & venia impetrata abiviſſe in gregem porcorum, qui mox furibundi de praecipitio in mare ruerunt. An poteſt ille textus ullo modo intelligi de melancholico delirio, aut mania a cauſis naturalibus nata? Hinc patet, morbos eosdem, quos a cauſis naturalibus naſci novimus, etiam a ſupernaturalibus productos fuiſſe. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui ſimulac orationem Dominicam recitare incepiſſet, convellebatur ilico; & ſimul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longe ſuperare videbatur: interpoſito aliquot minutorum intervallo, iterum rogavi aviam, quae puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum eaſdem preces repetere, idque

(*t*) Marci Cap. IX. verſ. 25. & Lucae Cap. IX. verſ. 42. (*u*) Matth. Cap. VIII. verſ. 28. & ſeq. Marc. Cap. V. verſ. 2. Lucae Cap. VIII. verſ. 27.

que in quartam vicem usque, ſemper eodem cum ſucceſſu; & licet eventum praevidiſſem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo puſillanimem credam, ut a levioribus facile movear. Licet autem ſcrupuloſo examine omnia expenderim, non potui vel minimam malae fraudis ſuſpicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici eſſe, non ſemper & ſtatim, ubi inuſitata in morbis ſymptomata apparent, ad cauſas ſupra naturam poſitas refugere; neque etiam impoſſibilia pronunciare illa, quae facta fuiſſe certo novimus. Uti enim optime *Celeberrimus Hofmannus* (*w*) ex *Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non poſſe, priusquam facta ſunt, judicantur: ita multa quoque, quae antiquitus facta, quia nos ea non vidimus, neque ratione aſſequimur, ex iis eſſe, quae fieri non potuerunt, judicamus. Quae certe ſumma inſipientia eſt.* Tractatus ille ſupra hanc rem legi meretur.

§. 1073. Nulla quippe geſticulatio, inflexio, poſituraque noſcitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam aemulatur motus, curſus, ambulationis, gyrationis, proſtrationis, decubitus, erecti, rigidique corporis ſpecies.

Agendum nunc eſt de variis & miris ſymptomatibus, quae in Epilepticis obſervantur tempore paroxyſmi. Numeroſiſſima certe haec ſunt, & conabor illa ordine recenſere, prout ipſe obſervavi, vel ex fidis auctoribus collegi.

Primo autem deſcribenda eſt exquiſitiſſima Epilepſia, in qua ſubito proſternitur homo cum abolitione omnium ſenſuum internorum & externorum, & convulſiva agitatione muſculorum. In omnium peſſima ſpecie, abſque ullo ſigno praemonente, cadunt ilico; & experimenta practica docuerunt, illam fere ſemper incurabilem eſſe. Frequentius primo ſentiunt vertiginem, ſcintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos Iridis colores (*x*); quibusdam miri ſoni auribus percipiuntur; aliis moleſtus odor in naribus, vel ſapor ingratus in ore, naſcitur. Quosdam vidi, quibus ſcintilla lucida apparebat ante oculos, quae ſubito augebatur, donec in immenſum jubar creſceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac ſi denſa nebula obfuſcarentur; & ſubito creſcente hac caligine concidebant: hoc & *Aretaeus* (*y*) notavit, vocans σκίης φαντασίην. Quidam ſentiunt a digito pedis, manusve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quaſi frigidam adſcendere, quae ubi ad praecordia venit, corruunt. Horum omnium aegri adhuc memores ſunt, quando a paroxyſmo reſurgunt; reliqua autem, quae paroxyſmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde poſtea, dum plures jam paroxyſmos paſſi fuerunt, ex praeviis

(*w*) De Diabol. potent. in corp. human. opuſc. phyſico-medic. Tom. I. pag. 364.
(*x*) Aretaeus de cauſ. & ſignis morb. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 1.
(*y*) Ibidem pag. 2.

viis illis ſignis futuram calamitatem praevident, & quantum poſſunt ſibi cavent, vel adſtantium auxilium implorant. Plerique ipſo momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conſcii non ſunt: ſequuntur tunc mirabiles & variae plerumque in ſingulis epilepticis partium muſculoſarum convulſiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; ſupercilia moventur, deprimuntur & ad ſe mutuo accedunt ſimul; ut fit in hominibus indignantibus: oculi tunc fixi, tenſi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebrae agitantur, & clauduntur plerumque, ſed palpantes & tremulae, raro integre clauduntur, ſed inter palpebrarum diſtantes limbos oculi album apparet (*z*): ſaepe & ſub palpebris ſemiclauſis bulbi oculi magna velocitate rotantur, ita tamen ut fere ſemper pellucida cornea ſub palpebra ſuperiori occultetur. Quandoque his motibus convulſivis tanta vis oculorum muſculis infertur, ut poſtea ſemper vitium quoddam maneat; & plurimos obſervamus luſcos & ſtrabones, qui in prima infantia convulſionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quae ſub oculis ad mentum uſque extenditur, numeroſis muſculis conſtans, qui in ſingulis fere cadaveribus diverſi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis ſola mutatione pictores & ſtatuarii omnes animi affectus exprimere noverunt, miro modo agitari ſolet. Quandoque celerrima viciſſitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miſeris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur roſtrum; mox retrotracta oris rictum ad aures fere uſque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit *Celeberrimus Boerhavius* in muliere Judaca epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque a ſuperiori abducitur tanta vi, ut luxetur antrorſum; & dum in paupere infante, finito paroxyſmo, non fuerat reſtituta haec luxatio, tota vita manſit, qui poſtea multis annis ſupervixit, ſed fatuus, & in noſocomium receptus omnium certe commiſerationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & niſi adſtantes ſubere, vel alio ſimili corpore molli, maxillis interpoſito, caveant, momento poſt, convulſivo motu ad ſe mutuo adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abſcinditur; quod & *Aretaeus* (*a*) monuit. Frequentiſſime hoc contingit, tempore paroxyſmi linguam morſu vulnerari, & tunc foedo ſpectaculo una cum ſpuma ſanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt a validiſſimis illis muſculis, qui huic functioni ſerviunt: tunc dentium ſtridor ingratiſſimus percipitur, & non ſine horrore recordor, quod coram viderim in tenera ſatis puella dentium molarium fragmenta exſiliiſſe cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhaereſcat; in aliis verſus ſcapulas retroflexum caput haeret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur; quae omnia & *Aretaeus* (*b*) obſervavit.

In

(*z*) Ibidem. (*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem.

In brachiis, manubus, digitis, fiunt omnes motus extenſionis, flexionis, rotationis, pronationis, ſupinationis; & cum pollex plures & validiores habeat muſculos flexores & verſus manum adducentes, quam reliqui digiti; hinc fortiſſime ſolet verſus volam manus adduci, quod multi pro ſigno validi paroxyſmi habent; & quia vident, remittente paroxyſmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo ſaepe magna vi nituntur in paroxyſmi vigore pollicem abducere, ſicque aliquando partes illas miſerrime diſtrahunt, dum ſummam vim convulſorum muſculorum majori violentia ſuperare conantur; unde poſtea moleſtiſſimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manus contractae explicari poſſint, non nocebit hoc tentaſſe; ſed quam imprudenter agunt rudes ſaepe & robuſtiſſimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant? In femoribus, cruribus, pedibus &c. hi motus non adeo obſervari poſſunt, quia veſtibus teguntur; ſed ſimiles adeſſe vel ex eo conſtat, quod pedibus calcitrent validiſſime: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud abſimile* dixit *Aretaeus* (*c*). Notum enim eſt, haec animalia, dum vaſis majoribus diſciſſis ſanguis effluit, paulo ante mortem ex inanitione vaſorum validiſſime convelli, & pedibus calcitrare.

Verum & interiores corporis partes ſimiliter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinae excretio inſciis facta: ſeminis expreſſio per muſculos libidinoſos. Sed & vitales actiones quam maxime turbantur (*d*): in initio enim pulſus celeres, parvi, in fine vero paroxyſmi majores ſed languidi ac tardiores; &, ut optime monuit *Aretaeus*, in univerſum pulſus ſunt inordinati (ἄτακτοι): quales etiam inveni in omnibus Epilepticis, quibus paroxyſmi tempore adſui. Pariter & reſpiratio miris turbatur modis: primo paroxyſmi initio ſolent affici muſculi vocales, nam omnes fere cum clamore cadunt; poſtea oritur nixus validus reſpirationis, ut in illis, quibus ſuffocatio imminet, & edunt talem ſonum, qualem audimus in robuſtiſſimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obſtaculum quoddam removere conantur. Hoc ſymptoma videtur feciſſe, ut veteres crederent, totum hunc morbum eſſe nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitoſum gravans. Verum impedita reſpiratione ſanguis libere per pulmonem tranſmitti nequit, adeoque nec cor dextrum ſe evacuare: unde ſanguis venoſus accumulatur circa cor dextrum, & omnes venae conſpicuae apparent turgidiſſimae, inprimis venae frontis, raninae ſub lingua, jugulares in collo: incipit tunc liveſcere facies, imo fere nigreſcere, primo ſub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis eſt; uti etiam circa labia, ſimili fere modo ac fit illis qui in laqueo haerent; quod optime notavit *Aretaeus* (*e*), dicens: *Malae rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vaſa diſtenduntur, vox ut in ſtrangulatu aufertur: etiamſi vehementer inclames, non ſentiunt: eorum vox nil niſi gemitus & ſuſpirium eſt, & reſpiratio & ſuffocatio, veluti in iis qui laqueo ſuffocantur.*

Dum autem arteriae narium, oris interni, faucium, ſe in venas diſtentiſſimas

(*c*) Ibidem. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibidem.

ſimas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales ſecretorii tanto magis, & mucus ſolito viſcidior exprimitur (quod confirmatur illis quae ad §. 819. dicta ſunt, uti & experimento *Loweri*, qui canis venas jugulares ligaverat, de quo ad §. 793. dictum fuit). Idem & in pulmone fit, tuncque ingratus ille ronchus auditur, & foedo ſpectaculo per os ac nares ſpuma viſcidiſſima exit, quandoque & ſanguinolenta, ſi lingua paroxyſmi tempore a dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta eſt, ut in fila duci ſe patiatur. Haec omnia *Aretaeus* (*f*) pulchre notavit, & ſimul cum *Aureliano* (*g*) obſervavit; *Ante dimiſſionem fieri per os atque per aures ſpumarum fluorem:* quod autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxyſmi finem, patet ex alio loco (*h*), ubi docet, quomodo hyſterica paſſio ab exquiſita epilepſia diſcerni poſſit. Ita enim habet: *Frequenter ſimile pati epileptici & a matrice praefocatae mulieres inveniuntur: ſiquidem non aliter ſenſibus privantur; ſed diſcernuntur, quod in ultima acceſſionis parte, per os atque nares ſpumarum fluore non afficiantur.*

Hoc autem ideo inprimis notari meretur, quia illa viſcida pituita, in fine paroxyſmi per os & nares excreta, veteribus anſam dederat cogitandi, hanc pituitam fere eſſe unicam & ſolam cauſam mali (*i*), hacque expulſa, ceſſare inſultum morbi. Verum ex dictis patet, pituitae illius excretionem eſſe potius effectum morbi, quam cauſam; & ad §. 1075. patebit, plures alias cauſas diri hujus mali fidelibus obſervatis cognitas eſſe; adeoque non ſufficere illam curationem ſolam, quae incidendo mucoſum lentorem & evacuando de corpore agit.

Patet ſimul ex dictis, circa finem paroxyſmi adeſſe periculoſiſſimum ſtatum, dum ſuffocatio imminet; & quandoque ſic unico paroxyſmo pereunt, uti ad §. 1071. dictum fuit. Frequentius tamen tali modo finitur: poſt ſuffocationem illam imminentem, & expreſſionem ſpumae ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulſivi, reſpiratio liberior fit, ſed ſtertoroſa, cum ſomno profundo, quaſi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc ſomno evigilant, omnium illorum, quae paroxyſmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretaeus* (*k*) optime notavit: *Ab initio membris ſegnes ſunt, caput grave ſentiunt, diſſoluti, languidi, pallentes, puſillanimes, ob laſſitudinem & morbi verecundiam contriſtati.* In multis & ſenſuum hebetudo, & memoriae debilitas, manet: tamen poſt binos tresve dies, per bonum victum & quietem refocillatis corporis viribus, ſaepe tam perfecta redit ſanitas, ut nullum tanti morbi veſtigium ſuperſit; & poſt aliquod temporis intervallum, ſaepe ſatis longum, idem malum ſimilibus ſymptomatibus ſtipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretaeo* Epilepſia Chronica: ſi vero unico tantum inſultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutiſſimos referri poterat.

Chro-

(*f*) Ibidem. (*g*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. IV. pag. 293. (*h*) Ibidem pag. 295. (*i*) Hippocrat. de morbo ſacro paſſim. (*k*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 3.

Chronica autem Epilepſia varia admodum habet intervalla inter binos paroxyſmos. Vidi, qui ſemel in anno tantum corripiebantur; alii vere & autumno, plures ſingulis menſibus, inſultum habent: circa magnas mutationes lunae alii, circa novilunium & plenilunium, adeoque bis in menſe: Plures vidi, qui plurimos paroxyſmos patiebantur intra viginti quatuor horarum ſpatium.

Cum autem involuntarius motus muſculorum ſit, tempore paroxyſmi, quandoque omnium, quandoque aliquorum tantum; & ſaepe diverſorum muſculorum motus ſibi mutuo ſuccedant, facile patet, incredibilem varietatem ſymptomatum occurrere tempore paroxyſmi in diverſis epilepticis. Hinc cum geſticulationes, & quaevis mutationes poſiturae corporis, fiant ope muſculorum, intelligitur, quam mira hic accidere poſſint, neque imitanda facile voluntatis imperio in muſculos tempore ſanitatis; quia in epilepticis longe validius agitantur muſculi; unde ſaepe turpes difformitates & diſtorſiones poſtea ſuperſunt, uti in ſequentibus dicetur. Plura mirabilium Epilepſiarum exempla habentur apud *Schenckium* (*l*).

§. 1074. Omnes tamen hae varietates tantum verſantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeoque muſculoſarum; ergo tantum ponunt varias muſculorum contractiones; hinc varios liquidi nervoſi influxus; inde variam hujus a ſenſorio communi expreſſionem in nervos; tandem itaque varias cauſas in cerebri medulla has expreſſiones producentes: quae optime noſcuntur enarratione harum hiſtorica.

Sequitur jam, ut dicatur de Epilepſiae cauſis obſervatis, quibus mirabilia haec ſymptomata adſcribi poſſunt; & ſimul de loco corporis, cui applicantur hae cauſae, dum ille morbus adeſt.

Ut autem haec clare & evidenter intelligantur, notandum eſt ex Pathologicis (*m*), quod cauſae morborum a Medicis vocentur duplici nomine; vel enim eſt cauſa proxima, vel remota. Cauſa proxima dicitur illa, cujus praeſentia morbum facit, cujus abſentia morbum tollit. Cauſa autem remota morbi dicitur illa, quae ſic diſponit corpus, dum adeſt, ut aptum ſit morbum ſuſcipere, ſi adhuc alia cauſa praeter priorem acceſſerit: neutra ergo ex his cauſis morbum producit, ſi ſola exſtiterit, ſed ſimul unitae morbum praeſentem faciunt. Cauſa jam remota, quae corpori inhaeret, vocatur *praediſponens*: altera autem quae huic accedit, vocatur *procatarctica*, ſive ſimpliciter *occaſio*: quae tantum nocet illis, in quibus prior illa praediſponens cauſa aderat.

His praemiſſis conſideramus, in Epilepſia abeſſe omnes ſenſus internos & ex-

(*l*) Lib. I. pag. 103. & ſeqq.

(*m*) Herm. Boerh. Inſtit. Med. pag. 740. & ſeqq.

externos; ſimulque eodem tempore fieri agitationes ſummas muſculorum. Verum ex illis, quae de Apoplexia & Paralyſi dicta fuerunt, patuit, cauſam muſculos moventem ab encephalo per nervos derivari in muſculos; & ſenſuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, a rebus ſenſibilibus excitata in ſenſuum organis, libere propagari poteſt ad nervorum originem in encephalo. Adeoque illo tempore, dum paroxyſmus epilepticus adeſt, encephalon, ſenſuum & motuum muſcularium origo, afficitur; & quidem ita, ut ſenſuum perceptio nulla adſit; motus autem muſculares validiſſimi excitentur. Verum illi motus muſculares produci nequeunt, niſi cauſa muſcularis motus ab encephalo per nervos veniat ad muſculos; adeoque cauſa Epilepticum paroxyſmum producens debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validiſſimas tantorum motuum cauſas derivet. Varia ergo occurrent phaenomena in diverſis epilepticis paroxyſmi tempore, prout in hos illoſve nervos, majori vel minori impetu, ſimul vel ſucceſſive, cauſa muſcularis motus venerit. Unde optime dixit *Aegineta* (*n*), quod in encephalo ejuſve ventriculis cauſam conſtitutam habeat Epilepſia (συνεσταμένην ἔχει τὴν αἰτίαν): quia eſt totius corporis convulſio, cum noxa principum animae facultatum; licet agnoverit, & a ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per conſenſum (κατὰ συμπαθείαν) epilepſiam fieri. Illud enim morboſum, in aliis quibuscumque partibus corporis haerens, non producit epilepſiam, niſi encephalon affecerit; & aegri ſaepe ſentiunt a parte quadam corporis, pede v. g., aſcendere aliquid verſus ſuperiora, & paulo poſt epileptici cadunt, niſi ligatura, aut valida compreſſione partis, impedire poſſint ſubito illum aſcenſum, uti poſtea dicetur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus cauſam proximam, ſive integram & adaequatam, paroxyſmi tempore, in encephalo haerere; cauſam vero excitantem, ſive procatarcticam, in aliis multis corporis locis eſſe poſſe. Videntur autem obſervata docere, quod illo fere loco, ad quem pervenit mutatio nervis ſentientibus inducta ab objectis ſenſibilibus, ſit & principium motus muſcularis: ſi enim meditabundo homini muſca oculos quam proxime praetervolat, mox motu automatico manum ſubitiſſime admovet; quod & feciſſet ex voluntatis arbitrio, ſi praevidiſſet illud futurum eſſe. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum ſentientium pervenit, & a quo motus muſcularis origo pendet, vocaverunt Medici ſenſorium commune, uti antea in *Capitulo* de Apoplexia dictum fuit. Hinc epilepſia, eſt morbus ſenſorii communis, per quem poteſtas ſentiens aboletur, potentia vero motus muſculares excitans ſummos effectus praeſtat, abſque conſcientia & voluntatis imperio.

Verum obſervatur, quod poſt paroxyſmum epilepticum jam ſedatum, & omnes functiones encephali in integrum reſtitutas, maneat tamen ejusmodi diatheſis, ut renovetur paroxyſmus a talibus cauſis, quae in aliis hominibus, hanc diatheſin non habentibus, nihil tale producunt. Ira, venus, terror etiam

(*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa.

etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi inſultum adferunt, uti notum eſt. Supereſt ergo in illis hominibus cauſa proëgumena ſive praediſponens, quae facit, ut tales homines abſente paroxyſmo maneant obnoxii, ut denuo corripiantur epilepſia, ſi huic cauſae latenti, & nullo ſigno ſaepe ſe manifeſtanti, alia cauſa occaſionalis ſe junxerit. Certis enim conſtat obſervatis, quod haec diatheſis proëgumenica epilepſiae verae, licet peſſima ſit, poſſit adeſſe in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitae. Imo videtur illa diatheſis epileptica latere poſſe tota vita, nunquam ſe manifeſtans; cum hic morbus, uti ſequenti dicetur paragrapho, tranſeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diatheſis adfuiſſe, cum ſuae illam progeniei tradiderit.

Verum haec diatheſis videtur haerere in ſenſorio communi, illudque ſic diſponere, ut irritetur & turbetur poſtea a talibus cauſis accedentibus, quae illud antea non affeciſſent. Multa certe argumenta hoc ſuadere videntur. Vidi ſaniſſimam puellam decem annorum, a parentibus vegetis, nunquam epilepſiam paſſis, natam, per plures annos fuiſſe epilepticam, & primo paroxyſmo fuiſſe correptam, dum joci gratia humi decumbentem ſub plantis pedum titillaſſent diu quaedam puellae, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipſi hanc moleſtiam, mutato ſitu corporis, vitare poſſet. Nihil hic morboſi humoris culpari poterat, nulla laeſio capiti contigerat; & ſemel turbatum ſenſorium commune, per nervos in extremis partibus corporis poſitos, retinuit impreſſam quaſi talem diatheſin, quae poſtea a pluribus aliis cauſis accedentibus paroxyſmum epilepticum renovabat. Si enim miſera haec titillationis minas tantum intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutius protracta, redibat novus paroxyſmus. Toties doluerunt peritiſſimi Medici, inſanabilem tota vita Epilepſiam natam fuiſſe, a ſolo terrore, in ſaniſſimis etiam corporibus; & inprimis in talibus, qui agiliſſimum corpus & ingenium promtiſſimum habebant.

Certum autem eſt, ſenſorium illud commune non aeque firmum eſſe in omnibus hominibus, & in quibusdam facilius irritari, omnesque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte aetate aſſuetus ruſticus firmum corporis robur habet, talemque fracti orbis ruinae ferirent fere inpavidum; dum molliter educata puella a ſubito quocunque fragore convellitur. Nec invicto mentis conſtantiſſimae robori hoc adſcribendum eſt in tali ruſtico, ſed hebetudini & majori quaſi calloſitati ſenſorii communis. Verum idem ille quam ſtupidus eſt in illis, quae mentis aciem requirunt; robuſtis gaudet lacertis, ſed magnam membrorum agilitatem non habet: ſolos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; caeterum rigidus fere in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diverſa diſpoſitione ſenſorii communis diverſimode afficiantur ab iisdem cauſis homines; & illa, quae turbant omnia in quibusdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quo autem homo origini ſuae propior eſt, eo encephalon, ejusque propagines, medulla ſpinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeae fa-

faciunt, quod & pictores & ſtatuarii obſervant, dum junioribus caput majus proportionaliter ad truncum corporis tribuunt. Sed & ſimul mollior encephali ſtructura in junioribus obſervatur; ideoque Anatomici, cerebri fabricam demonſtraturi in exercitiis Academicis, adultorum cadavera ad hanc rem ſemper praeferunt. Hinc *Hippocrates*, & poſt illum omnes medici, obſervaverunt, juniores magis obnoxios eſſe huic morbo quam adultos: videtur enim in illis excedens magnitudo encephali & tenerior fabrica facere cauſam praediſponentem, quae levi cauſa occaſionali accedente epilepſiam producit. Tormina abdominis, gingivarum tenſio & irritatio dentitionis tempore, frequentiſſime inducunt inſultus epilepticos junioribus, dum ſaeviſſimam odontalgiam & dolores acerbiſſimos iliacos adulti ferunt abſque epilepſia ſequente. Summa excandeſcit ira nutrix, & imprudens dat ubera infanti; convellitur ilico (uti tot obſervata docuerunt); dum nutrix deferveſcente hoc brevi furore nihil mali patitur. Illa ergo mutatio, per validum talem animi affectum in humoribus nutricis nata, non potuit firmius aetate jam ſenſorium commune turbare; dum pauculum lactis, ab iratae nutricis uberibus ductum, tenerum & mobile infantis corpuſculum tam miſere afficit.

Verum cum aetatis augmento nimia haec mollities aut teneritudo encephali & totius generis nervoſi ſenſim emendetur, patet ratio, quare magna ſpes curae in junioribus affulgeat: ubi autem adultum & firmum jam corpus hic morbus invaſerit, longe difficilius, imo raro, curatur: debuit enim valida cauſa fuiſſe in adulto morbum producens, dum in junioribus etiam leviſſima ſufficiat. Ideo *Hippocrates* (*o*), ubi epilepſia ante pubertatis tempus apparebat, ſperabat morbum abiturum; ubi autem poſt vigeſimum quintum annum invadebat, tunc ut plurimum ad mortem usque manere inſanabilem, monuit. Videantur & illa, quae ad §. 712. habentur, ubi de convulſione febrili agebatur.

Optime autem latentem illam diatheſin ſenſorii communis, quae praediſponens cauſa epilepſiae eſt, deſcripſit *Helmontius* (*p*), dicens: *Sic namque comitialis per menſes & annos ſubinde dormit, imo & nunquam excitatur, niſi per Venerem, Iram, moerorem, partum &c. Neque eſt enim ulla materia, fomes caduci, alicubi detenta; quia vel putreret, areſceret, conſumeretur, vel priſtinam veneni labem amitteret: quod cum non fiat, verum in vitam perennet, aliud proin exordium, atque hoſpitium immediatum, quam recrementa delegit. Sigillatur quippe in idea entis activi, & conſtantis per totam vitam.* Alibi (*q*) habet ſequentia, quae pariter huc ſpectant: *Quidquid porro ſordium ingeſtum, admiſſum, aut vivendi errore obnatum eſt, ſive id cauſae procatharticae, ſive demum familiae, productum ſectetur, totum prorſus nil niſi occaſionale eſt: ad cujus ſcilicet importunitates Archeus ipſe commotus, veram morbi repraeſentat* *ſce-*

(*o*) Aphor. VII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 197. (*p*) In Capitulo *De Morbis Archealibus* §. 17. pag. 440. (*q*) In Capitulo *Butler.* in initio pag. 466.

ſcenam. Unde imprimis perſpicuum eſt, tam eſſe morbos reales, dum ſilent, dormiuntque: quam quos contingit expergefactos in ſuo meditari paroxyſmo.

Poſtea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum uſum habere conſiderationem cauſae praediſponentis, & illius diſtinctionem a cauſis excitantibus. Saepe enim non eſt in poteſtate Medici cauſam praediſponentem tollere, & tunc ſola ſpes curae in eo conſiſtit, ut tollantur cauſae excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diatheſin epilepticam, quae ſola paroxyſmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio cauſarum hujus morbi, tam illarum, quae praediſponunt, quam aliarum, quae procatarcticae, ſive occaſionales, dicuntur.

§. 1075. Illae autem ſunt 1. Haereditariae, ex labe gentili Patris, Matris, parentumve, aut majorum, ſilente ſaepe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitae, ex imaginatione Matris gravidae excitata per conſpectum Epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis ſuis, ſuperficie, ſubſtantia, ventriculis, male affectum, per vulnera, contuſiones, abſceſſus, pus, ſaniem, ichorem, ſanguinem, lympham acrem, foetidam, excreſcentias osſeas cranii interni, intropreſſiones ejus, cartilagineam ſinuum venoſorum naturam, fragmenta, ſpinasve oſſium, vel inſtrumentorum laedentium meningas, cerebrumve, argentum vivum ad cerebrum quacunque via delatum. Idem cerebrum affectum male per inflammationem, corruptionem, eroſionem meningum, a carie oſſis, bile atra, gummatibus venereis. Has autem cauſas juvant omnia, quae liquidorum in cranium affluxum augent, ut ſunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulae, venus, ingenium perſpicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror, metusque inprimis. 4. Omnes violentae affectiones generis nervoſi, ut ſunt magni & periodici dolores, paſſio hyſterica, roſiones & irritationes a lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caſeoſo, acri, acido infantum, meconio, contagio variolarum, cardiogmo, ulceroſa materie alicubi hoſpitante, inedia, crapula, acribus potulentis, eſculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quae olim excerni ſolebant, ſanie, pure, menſtruis, lochiis, haemorrhoïdibus, urina. 6. Fumis nonnullis paroxyſmum integrantibus, fomite alicubi haerente, unde ſenſu elevatae aurae adſcendens cerebrum petit.

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numeroſis conſtat obſervatis. Neque tantum in Epilepticis hoc animadverſum fuit, verum & phthiſin & podagram derivari in ſeros nepotes conſtat, uti poſtea dicetur.

tur. Mirabile inprimis hoc eſt, quod latens in corpore illud ſemen morboſum per annos dormiat iners, antequam actuoſum fiat. Epilepſiae autem illae haereditariae ſaepius circa pubertatis tempus primo ſe manifeſtant paroxyſmo, &, ſeminali contagio propagatae, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, inſurgunt, poſtea per totam vitam ſaepe durantes. Uti externa corporis forma & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus ſimiles ſaepe fiunt; ſic videtur & intima partium corporis conſtitutio frequenter referre eandem ſimilitudinem. Quandoque & contingit, quod ſeminale tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: forte ſi firmo corporis robore, vita actuoſa & frugali, domaverit filius latentem hanc diatheſin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem ſeminalem tradit ſuae progeniei. Forte in prima generatione nondum ſe exſerere poteſt impreſſus character morboſus, & in ſecunda tantum ſe manifeſtat progenie. Similia exempla in hiſtoriis habentur: ſic apud *Plinium* (*r*) leguntur ſequentia: *In Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus; ſimiles quidem alios avo &c. Indubitatum exemplum eſt Nicaei nobilis Pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a caeteris colore differente, ipſe avum regeneravit Aethiopem.*

Sed & plura ſimilia obſervamus in rerum natura, quae per multos annos manent abſque ullo effectu ſenſibili, & poſtea ſubito ſe manifeſtant, ubi requiſitae conditiones concurrunt, ut latens tale & ſilens principium reddatur actuoſum. Stamen vitale, intra ſacculum colliquamenti haerens in ovo foecundo, quieſcit ibi, & nullo ſigno ſe manifeſtat: poſt plures menſes, ſi calor incubantis gallinae accedat, viginti circiter diebus illud ſtamen minimum, omnes ſenſus prius fugiens, excrevit in pullum. Notum eſt ſemina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut ſui generis plantulam producant, ſi foecundae terrae committantur. In Embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adſunt rudimenta dentium, quae in fundo alveolorum ad ſeptimum usque aetatis annum, & ultra, manebunt, tuncque ſubito incremento augebuntur & emergent: imo multis in ſenectute jam provecta novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque ſexu determinato aetatis tempore naſcitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licet ſerius in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine naſcenti homini talis quaſi character morboſus impreſſus eſſe, qui ſuo tempore ſe manifeſtabit. Hanc rem conſiderans *Helmontius* (*s*) dixit: *Ergo morbi haereditarii inoleſcunt foetui, ab ente morboſo. Idea nimirum, ſpiritui ſeminali impreſſa (cum ſit ipſe morbus adhuc in vita prima ſeminis deliteſcens, & ſigillatus) adhuc dormit & ſui maturitatem exſpectat, donec expergefactus ab Archei agitatione, prorumpensque, producta ſua parere ſit apta.*

2. Di-

(*r*) Lib. VII. Cap. XII. pag. 147.

(*s*) Capitulo *de Morbis Archealibus* §. 15. pag. 440.

2. Diſtinguitur haec cauſa a priore, quod non pendeat a labe ſeminali; ſed quod epilepſia naſcatur in foetu adhuc intra uterum maternum concluſo; non ex cauſa per haereditariam labem propagata, ſed a cauſa foetui jam concepto accedente per matris territae imaginationem, dum videt epilepticum morbi ſui paroxyſmo correptum. Cum autem miſer talis infans ſtatim a nativitate epilepticis inſultibus obnoxius ſit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (*t*) talis caſus legitur, ubi juvenis, robuſta, & optimo corporis habitu praedita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus fere ad ipſius pedes procideret: poſt menſes aliquot primipara puellum feliciter enixa eſt, qui non diu poſt comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis fruſtra tentatis periit hoc morbo, antequam primum aetatis annum adimpleret. Uterque parens ſanus erat, & poſtea eadem haec matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures ſimiles caſus ſparſim apud obſervatores habentur.

Verum quidem eſt, quod frequentes ſatis in recens natis obſerventur convulſiones, a meconio, vel ab acida acrimonia, inteſtina vellicante &c. verum, expulſis his faecibus, & emendata hac acrimonia, ceſſant brevi illae convulſiones: in miſero autem hoc puello ad mortem usque redierunt paroxyſmi epileptici.

Cum ergo alia plurima obſervata doceant, imaginationem matris gravidae miras mutationes poſſe inducere foetui, intra ejus uterum contento, videtur merito & epilepſia in recens nato obſervata tali matris terrori tribui poſſe. Novi quidem haec omnia negari a quibusdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris poſſet ſic afficere foetum; & derideri ſapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerunt illis, quae propriis viderant oculis, vel apud probatiſſimos auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum cauſae in matrem agentis cum effectu obſervato in foetu; & quare terror ille potius non reddiderit matrem epilepticam, quam foetum; ſed an ideo negari debet illud, quod factum fuiſſe conſtat. *Galenus* (*u*) jam ſuo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi medici rerum*, *quae manifeſte conſpiciuntur*, *cauſas reddere nequeuntes*, *eas eſſe omnino negant.* Vidi olim venuſtiſſimam puellam, quae me de affectibus hyſtericis, quibus obnoxia erat, conſultum venerat. Conſpiciebam erucam, ſub collari nudae cuti inſidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc inſectum: ſubridens illa dixit, relinquas quaeſo erucam, quam tota vita geſtavi; & permiſit facile, ut accuratius inſpicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucae, quam evidentiſſime; nec ovum ovo ſimilius eſſe poterat, quam illa erucae effigies, ultra cutis ſuperficiem prominens, erat huic inſecto.

Ma-

(*t*) Obſervat. Chirurg. Cent. 3. Obſerv. VIII. pag. 191. (*u*) De Locis Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 486.

Mater autem ejus aſſirmabat, quod, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illamque aegre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menſes terretur a ſimia, quam brachio ſuo inſiliturum credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, altera manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore ſanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fuſca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone prius perfricato loco, novacula abraſerunt, dum novem annos nata foret; ſed mox locum abraſum occupabat denſum puſtularum agmen, totum brachium inflammabatur quam validiſſime, non ſine gangraenae inſtantis metu: idoneis remediis ſedato hoc malo, recreverunt pili, & manſit deforme illud imaginationis maternae veſtigium, quod poſtea patienter ferre maluit, quam novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent ſe intelligere plurima alia mirabilia, quae in generationis opere fieri certo novimus. Dicant cauſas, quae tubas fallopianas pendulas & libere fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus ſuſcepto maſculino ſemine, conceptu facto, creſcere incipiat in omnem dimenſionem? cur menſtrua non prodeant? cur excuſſo foetu decreſcat uterus, increſcant mammae? Quomodo foetus nectatur funi umbilicali? Quomodo naſcatur placenta & ſe affigat utero? &c. Credo arduum fore ſubtiliſſimis etiam philoſophis, ut demonſtrent nexum cauſae cum his effectis, quos tamen revera exiſtere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternae imaginationis in foetum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo haec foetus mutatio fieri poſſet.

3. Praecedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxyſmus epilepticus adeſt, encephalon affici; adeoque minime mirum videri poterit, ſi illa, quae encephalon laedunt, epilepſiam etiam producant frequentiſſime. In vulnerum capitis hiſtoria pluribus locis probatum fuit, a laeſione encephali per inſtrumenta vulnerantia, a contuſione valida capitis pariter, convulſiones peſſimas productas fuiſſe; uti etiam a ſola effuſione ſanguinis in cavo cranii; & multo magis, ſi ſanguis, vel alii effuſi humores, mora & ſtagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verum in omnibus illis caſibus cauſa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & ſenſim, abſque talibus cauſis praegreſſis, in cavo calvariae accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimonia acquiſita encephalon laedere, ſicque hunc morbum producere poſſunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquoſam invenit in cavo cranii *Piſo* (w), & inprimis verſus poſticam capitis partem. *Drelincurtius* plurium epilepticorum infantum calvarias diſſecuit, & ventriculos anteriores, ſero flavente acri turgidos, reperit. In ebrioſo viro, epilepſia extincto, gelatinam flavam

(w) Obſerv. & Conſil. de morbis a ſeroſa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 159.

flavam copioſam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (*x*) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem pituitam albam ſpiſſam obſervavit: ipſa autem dura mater tumida, ſimili quaſi pituita madens, vix ab illa diſtingui poterat, neque cranio videbatur adhaerere, niſi hujus pituitae ope. Imo *Hippocrates* (*y*) talem pituitam videtur pro ſola cauſa epilepſiae habuiſſe, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronunciavit, quia encephalon eroditur & colliquatur a pituita, per moram nempe acriore reddita.

Excreſcentias oſſeas cranii interni. Ubi de morbis oſſium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549., quandoque latentes ob cauſas tumores tales oſſeos excreſcere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur a tali exoſtoſi encephalon; & ſi acutae figurae fuerit talis excreſcentia, facile patet, quam enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale ſceleton, in quo nullum fere os erat, quin acutis ejusmodi oſſeis prominentiis hirtum foret. Sed & ſimilia in cavo calvariae fuerunt obſervata. Vidit *De La Motte* (*z*) duram matrem illo loco, ubi falcem format, oſſeis talibus aculeis aſperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepſia laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem laedere & pungere potuerint. Raram hanc obſervationem Academiae Regiae ſcientiarum tranſmiſit, in cujus hiſtoria etiam habetur (*a*). Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri ſero extravaſato plenos. Poſtea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, ſimilia ſpicula oſſea invenit infra ſinum longitudinalem ſuperiorem, quae cerebrum punxerant (*b*). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipſum cerebellum os irregularis figurae, quod longitudine pollicem, latitudine vero dimidium pollicem, aequaret (*c*).

Intropreſſiones ejus. Calvariae cavum ſemper plenum eſt naturaliter, unde, abſciſſa poſt mortem, calvariae olla non facile iterum adaptari poteſt, quia encephalon oſſe coërcente liberum exſurgit: dum ergo, intrepreſſa calvaria, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepſia, & plura alia mala, fieri poterunt; uti ad §. 267. dictum fuit.

Cartilagineam ſinuum venoſorum naturam. Ut functiones cerebri recte perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorundem per venas. Sinus autem venoſi quaſi diverticula quaedam ſunt, in quibus ſanguis colligi poſſit, & retineri, ſaltem per aliquot momenta, dum per tuſſim, riſum, nixum validum, impeditur liber ſanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeoque & venae jugulares ſe commode evacuare nequeunt; debent ergo illi ſinus utcumque cedere poſſe: ſi ergo in cartila-

(*x*) Acad. Royale des Sciences 1705. Hiſt. pag. 62. (*y*) De Morbo Sacro Cap. 3. 4. & 6. Charter. Tom. X. pag. 478. & ſeq. (*z*) Traitè Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 398. (*a*) l'An 1711. Hiſtoire pag. 35. (*b*) Ibidem l'an 1734. Hiſt. pag. 59. 60. (*c*) Ibidem l'an 1737. Hiſt. pag. 71.

tilaginem obduruerint, diſtendenti ſanguini cedere nequeunt inflexiles, ſimulque tunc craſſeſcere ſolet ſubſtantia ſinuum in cartilaginem mutata, adeoque & minuitur ſinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus ſanguinis venoſi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditus ſanguinis venoſi a capite in cadaveribus Epilepticorum deprehenſa fuerunt (*d*).

Fragmenta, ſpinasve &c. Si enim acuta oſſea ſpicula, enata ex durae matris proceſſibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepſiam producere potuerint, uti ſtatim dictum fuit; idem fiet, ſi poſt vulnera capitis, validasve contuſiones, aſpera fragmenta oſſis, vel inſtrumentorum vulnerantium partes relictae, ſimilem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis hiſtoria.

Argentum vivum &c. Notum eſt, quod argentum vivum ſatis facile bibula venarum oſcula ingrediatur, in ſuperficie externa & interna corporis diſpoſita, inprimis ſi ſubtiliſſime diviſum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras difflant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo diviſum, ut in aëre volitare poſſit, una cum aëre inſpirato hauriunt, & tremore membrorum, paralyſi, epilepſia, ſaepe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in fodinis argenti vivi verſantur, & inprimis his, qui ignis vi ex minera ſua argentum vivum excoquunt. Poſtquam luis Venereae cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & ſaepe imprudenti conſilio ab agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numeroſiſſima obſervata docuerunt, ſimilia mala contigiſſe miſeris talibus, ac prius recenſita fuerunt. Imo conſtitit, argentum vivum, humoribus circulantibus miſtum, miram mutationem corpori inducere (de qua re poſtea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur); ſed & frequenter elabi ex vaſis, colligi & ſtagnare in oſſium celluloſis receſſibus, ibique pondere ſuo, membranas ſenſiles premendo & diſtrahendo, dolores moleſtiſſimos, tota vita pertinaciter manentes, producere. Sic *Mathiolus* (*e*) obſervavit, ex oſſe cruris corrupto hominis, qui decies a diverſis empiricis inunctus fuerat, argentum vivum non ſemel emanaſſe. Aliquoties & talia oſſa calvariae vidi, in quorum diploë argenti vivi globuli manifeſte apparebant: Nec repugnat, in ipſa cava encephali argentum vivum ſic eructari poſſe, & ſumma mala producere. Cum autem epilepſia ſatis frequenter obſervata fuerit ſequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam ante huic morbo obnoxiis, in quibus nulla alia epilepſiae cauſa ſevero etiam examine detegi potuit, patet & hanc morbi cauſam reliquis adnumerari poſſe.

Idem cerebrum affectum male &c. Illae cauſae, quae hoc numero hactenus recenſitae fuerunt, omnes ſunt tales, ut irritando, rodendo &c., cere-

(*d*) Bonet. Sepulcr. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 283. 292. (*e*) Aphrodiſiac. pag. 268. B.

cerebrum laedendo, hunc morbum fecerint. Verum inflammatio eundem effectum praeſtare poterit, uti facile patet; ideoque in phrenitidis hiſtoria §. 774. convulſiones numerantur inter illa mala, quae peſſimam phrenitidem ſequi ſolent; & §. 775. patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantum inflammationes in capite interno repertas fuiſſe, ſed & inflammationis ſequelas, abſceſſus nempe, ſphacelos, & acres rodentes liquores; quae ſingula certe ſufficiebant, ut ante mortem epilepſiam producerent. Si bonum pus, poſt validam contuſionem collectum ſub cranio, potuerit producere fortiſſimam epilepſiam, ilico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (*f*), facile intelligitur, pure acriorem longe ſaniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verum illud pus haerebat inter cranium & duram meningem, adeoque premendo mole ſua, vel irritando, nocuerat tantum, nondum ad ipſam cerebri ſubſtantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in oſſibus cranii, corrupta ſanies ex affecto oſſe depluens in meninges cerebri epilepſiam facere poterit; qualis caſus apud *Bonetum* (*g*) legitur de juvene, qui poſt diuturnum capitis dolorem vehementiſſima corripiebatur epilepſia, cujus tertio paroxyſmo extinguebatur. Aperta calvaria, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exeſum, ita tamen ut externa calvariae lamina adhuc integra manſiſſet; unde, nudato cranio, in externa ejus ſuperficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretaeus* (*h*), epilepſiae paroxyſmum renovant, quanto magis hoc faciet carioſi oſſis peſſima fraedo ipſum encephalon immediate afficiens, dum hoc putridum tegmine oſſeo cranii coërcetur, ne extrorſum difflari poſſit. Gummata autem Venerea ſolent frequenter oſſa, quibus inſident, corrumpere carie; vel, ſi intra cranium haereant, premendo mole ſua encephalon, nocere poſſunt; de quibus poſtea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur. Atra vero bilis, ſoluta & mota, ſi ad cerebrum venerit, cum ſimul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; ſed peſſimum, & plerumque cito lethalem, uti poſtea ad §. 1104. dicetur.

Has autem cauſas juvant omnia &c. Verum illae cauſae, hactenus recenſitae, non ſemper praeſentem ſiſtunt hunc morbum, ſaltem non omnes: intervallum inter paroxyſmos hujus morbi eſt, &, uti antea dictum fuit, ſaepe ſatis longum. Manet ergo illa cauſa praediſponens, licet non renovet paroxyſmum, niſi vel augeatur ipſa, vel nova alia cauſa accedat, quae, priori juncta, paroxyſmum epilepticum producit. Videmus autem, antiquis jam innotuiſſe latentem illam diſpoſitionem epilepticam, quae ſilere poſſet diu, & dein improviſo emergere. Hinc Legiſlator (*i*) poſuit, licere emptori reſtituere ſervum, quem emerat, neſcius, illum huic morbo obnoxium eſſe; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgo cognitis, ſpatium

(*f*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. II. pag. 387. &c. (*g*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 273. (*h*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1. (*i*) Plato de Legibus Lib. XI. Tom. II. pag. 916.

tium ſex menſium pro termino reſtitutionis ſtatueret, integrum annum conceſſit, ſi morbo ſacro laboraret: probe enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi inſultus quandoque inveniri. Minus forte aequus videtur fuiſſe medicis & gymnaſtis, dum hoc reſtituendi ſervos emtos jus illis negaret, credens illos arte ſua & experientia detegere poſſe latentem illam diatheſin; cum tamen certum ſit, peritiſſimos Medicos in hac re falli poſſe, dum in illis, qui diu a paroxyſmo liberi ſunt, intermedio tempore nullum ſaepe ſignum laeſae ſanitatis apparet. Videtur autem in more fuiſſe antiquitus, ut ſervos venum expoſitos gagatis lapidis nidore explorarent emtores, ut detegerent, an Epilepſiae obnoxii forent. Nidore hujus ſuffumigii inſultum epilepticum excitari, *Aretaeus* (*k*) monuerat, & *Apulejus* (*l*), magiae accuſatus, dum cauſam ſuam ageret, habet ſequentia: *Quod ſi magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine? cum incenſus gagates lapis, ut apud phyſicos lego, pulchre & facile hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgo ſanitatem aut morbum venalium experiantur.*

Obſervatum jam fuit, quod inſultus epilepticus recrudeſceret in praediſpoſitis ad hunc morbum, ſi humorum copia, vel impetus verſus caput, augerentur, quod imprimis fit a ſequentibus.

Plethora. Quid plethora ſit, & ſigna, quibus praeſens cognoſci poſſit, antea ad §. 106. dictum fuit. Ad §. 1010. 1. data fuit ratio, quare plethora encephali functiones prae reliquis turbet. Dum oſſei aculei, ex dura matre enati, pungebant piam matrem & cerebrum ſuppoſitum, tanto plus debebant nocere, quanto magis turgeret diſtenta in vaſis ſuis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter ſanguis ruber non adeſt, hinc in plethora turgent inprimis piae matris vaſa ſanguinea, & tanto validius premuntur illis aculeis eminentibus; unde miſer homo levabatur valida ſanguinis miſſione, per quam depleta vaſa ſubſidebant (*m*). Neque tantum plethora inſtar cauſae excitantis agit, ſed videtur & ſola quandoque ſaeviſſimam epilepſiam, & ſubito lethalem, producere. In nobili juvene octodecim annos nato, athletici habitus, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (*n*): poſt lautius enim prandium dum ſe pilae ludo accingeret, concidit epilepticus; ſanguinem tamen naribus fundens: licet autem efficacia tentarentur auxilia, novis inſultibus crebris intra ſpatium ſedecim horarum periit. Frigidiſſima autem vaſa ſanguinea encephali & ſanguis extravaſatus in cranio reperta fuerunt.

Motus, calor &c. Per motum corporis validum, per calorem aëris auctum, videmus manifeſte omnia vaſa ſanguinea plus diſtendi, licet copia ſanguinis per motum vel calorem non augeatur, ſed rareſcant humores: hinc ſimilem effectum haec praeſtare poſſunt, ac nimia abundantia boni ſanguinis in plethora. Quantum in hominibus bene potis inflentur vaſa ſanguinea, ſatis

(*k*) Loco citato. (*l*) Apolog. prim. pro ſe ipſo Tom. II. pag. 169. (*m*) Acad. Royal. des Sciences l'année 1734. Hiſt. pag. 59. (*n*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XII. Tom. I. pag. 294.

tis notum eſt, & a ſola ebrietate lethalem convulſionem fieri, niſi febris corripuerit, notavit *Hippocrates*; uti alia occaſione ad §. 558. monui: non mirum ergo in praediſpoſitis inde renovari paroxyſmum. Epileptici tamen generoſos potus ſaepe amant, quia ab inſultu reſurgentes ſe adeo debiles & languidos ſentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob cauſam nocet, & quia copioſo chylo crudo, ſanguini affuſo, augetur ſubito fluidorum moles; & quia ventriculo admodum diſtento magis turgent vaſa ſanguinea ſuperiorum corporis partium; uti alia occaſione ad §. 1010. 3. *α*. explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos ſolennia convivia foedare morbi ſui paroxyſmo; poſteaque pudibundos hominum conſortia fugere, & in peſſimam melancholiam incidere.

Venus. Si conſiderentur illa, quae coïtus tempore in viro contingunt, aliqua ſimilitudo cum Epilepſia videtur adeſſe. Abſque voluntatis imperio muſculi erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: ſed & vera convulſione ſemen exprimitur (*o*), & illo tempore oculorum acies obnubilatur (hinc *putres in amore ocellos* dixerunt Poëtae); paulo poſt totum corpus reſolvitur & languet; ita ut ferociſſimus, oeſtroque Venereo fere furens taurus poſt coïtum langueat manſuetus. Uti frequentes epilepſiae paroxyſmi omnes functiones cerebri laedunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexia, ſic & ſimiles effectus ab immodica venere natos fuiſſe, ingens obſervationum practicarum numerus docet. Imo & conſtitit, ab imprudenti licitae etiam Veneris uſu epilepſiam ſecutam fuiſſe (*p*). Omnium autem maxime hoc metuendum eſt in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigiſſe novi, quod talis primas conjugalis lecti delicias epileptico inſultu foedaverit. Non ſine ratione Veteres ergo dixerunt: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. *Hippocratem* quidem hoc dixiſſe voluit *Aulus Gellius* (*q*), apud quem leguntur ſequentia: *HIPPOCRATES autem, divina vir ſcientia, de coïtu Venereo ita exiſtimabat, partem eſſe quandam morbi teterrimi, quem noſtri comitialem dixerunt.* Interim apud *Hippocratem*, ſaltem in ejus operibus, quae ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (*r*) tribui *Democrito* hanc ſententiam memorat.

Ingenium perſpicax, altum. Omnes illas cauſas, quae gravem & manifeſtam noxam cerebro ejusve meningibus inducunt, epilepſiam producere poſſe, etiam in his, qui Vervecum in patria craſſoque ſub aëre nati ſunt, certum eſt. Verum illi, qui perſpicaci mentis acie gaudent, videntur ſenſorium commune ſic diſpoſitum habere, ut a ſimilibus cauſis, etiam levioribus, turbetur facilius. Ingenioſiſſimas puellas & hoc morbo, & hyſtericis affectibus, frequentius corripi obſervant Medici; atque in viris, ad ſumma in rebus humanis negotia capeſſenda natis, & ſcientia claris, ille morbus ſaepius obſer-

(*o*) Vide H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 657. (*p*) Heers Obſervat. Med. 18. pag. 176. (*q*) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. 11. pag 465. (*r*) Commentar. 1. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 207.

obſervatus fuit: pauca, ſed magna, nomina hic recenſere ſufficiet. *Julius Caeſar* gaudebat *valetudine proſpera: niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per ſomnum exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus eſt* (*s*). Huic morbo & obnoxius fuiſſe *Petrarca* creditur (*t*). De ſe ipſo fatetur *Fabius Columna* (*u*), quod Epilepſia laboraverit, & ideo Veterum Medicorum ſcripta evolverit, ut videret, an antiquorum teſtimoniis probarentur illa, quae Medici pro morbi curatione facienda ſuadebant. Radice autem Valerianae Sylveſtris uſurpata, ſe ab hoc morbo liberatum fuiſſe memorat (*w*). Multiplici eruditione Celeberrimum *Franciſcum Redi* ultimis vitae annis epilepticum fuiſſe conſtat (*x*), & ſeptuagenario jam major inventus fuit mane in lecto mortuus.

Meditatio profunda. Omnes illi, qui ſtudiis operam dant, propria experientia noverunt, quantum caput afficiatur, dum diu attentiſſima mente eidem cogitationi inhaerent; inprimis in abſtracta Mathematicorum diſciplina: uti etiam dum in intimo quaſi memoriae receſſu quaerunt aliquid, quod ſe antea noviſſe ſciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium virum, qui nimiis lucubrationibus ſanitatem perdiderat, ilico vertigine moleſtiſſima correptum, ſi attenta mente auſcultaret alios narrantes etiam brevem hiſtoriolam. Nihil autem moleſtius ſibi accidere querebatur, quam, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim ſummopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum ſummae laſſitudinis ſenſu: nec poterat a ſcrutinio hoc ſemel incepto deſiſtere, licet omni modo obluctaretur; ſed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* (*y*) obſervavit in Juvene grammatico, quod toties Epilepſia corriperetur, quoties vehementer doceret, attente cogitaret, aut iraſceretur. Vidi ſic aliquoties, & dolui, optimae ſpei pueros in peſſimam & inſanabilem epilepſiam incidiſſe, dum moroſi praeceptores urgebant, ut abſque ulla fere interpolatione ſtudiis incumberent: dumque credulos parentes vana ſpe portentoſae filiorum eruditionis lactabant, turpiſſime tantis exciderunt promiſſis, dum miſeros diſcipulos epilepticos reddiderant, quandoque & tota vita hebetes & fatuos.

Affectus animi ingentes. Quam ſubitas & validas mutationes in corpore producere poſſint animi affectus, antea ad §. 99. & 104. dictum fuit: ſimulque tunc conſtitit, omnes functiones corporis per illos turbari poſſe; inprimis autem has, quae ab encephalo pendent. Minime ergo mirum eſt, ab iisdem excitari, & in actum deduci, latentem diatheſin epilepticam. Dum valida percellitur ira homo, rubet facies & tumet, oculi ſanguine ſuffunduntur, pulſus & fortior & celerior fit; quae omnia ſigna docent auctam humorum celeritatem, & validiorem verſus caput affluxum: inde juvenis gram-

(*s*) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59. (*t*) In vita, praefixa ejus operibus. (*u*) In Praefatione Phytobaſani. (*w*) Ibidem pag. 120. (*x*) In vita, praefixa ejus operibus pag. 10. (*y*) Lib. V. de locis affectis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

grammaticus, de quo ſtatim dictum fuit, corripiebatur Epilepſia, dum iraſceretur. Idem & a gaudio ſubito, & triſtitia contigiſſe, vidi ſaepius.

Imaginatrix vis ingens. Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quod imaginatio dicatur perceptio ideae, natae ex mutatione phyſica organi ſentientis intimi, ſive ſenſorii communis, a cauſa interna. Quando enim a cauſa externa in ſenſus agente idea naſcitur, tunc dicitur ſenſuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo poſſidet, ut per imaginationem rem abſentem ſibi ſiſtere tanquam praeſentem poſſit; imo & novas excitare ideas rerum, quae nunquam exſtiterunt: dum v. g. ſibi chimaeram imaginando ſiſtit. Uti jam & reliquae mentis functiones non eadem facilitate exercentur in omnibus hominibus, ſed in quibusdam majus intellectus acumen obſervatur, firmior memoria, judicium magis accuratum; ita etiam in quibusdam hominibus haec imaginandi vis major eſt. Laudatur hoc in pictoribus & ſtatuariis, qui pulcherrima ſua arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus ſimilis idea excitetur per ſenſuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poëtarum Enthuſiaſmus validae imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens eſt, & ſolitariam inprimis vitam ducens homo ab objectis externis raro & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, ſaepe fortius mutat ſenſorium commune, quam aliae ideae ex ſenſuum perceptione productae; & dum ſimul ſenſorium commune ſic mutatur, alia ratione, quam unquam ab objectis externis factum fuerat, novae & inſolitae naſcuntur ideae, quarum cauſas extra ſe exſiſtere credunt, & bona fide putant, ſe revelationes aliaque multa mira vidiſſe. His autem ideis ſic per imaginationem natis ſi ſe jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc inſuperabilis ſaepe perturbatio omnium functionum animalium ſequitur. Unde patet, quare iis, qui ad Epilepſiam diſpoſiti ſunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imo obſervamus quandoque in initio paroxyſmi epileptici, vel paulo ante, excitari tales novas & inſolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam ante viſos, colores, ſonos ſuaviſſimos, odores nunc gratos nunc ingratiſſimos, percipiunt; iraſcuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex inſidiis credunt (*z*). Videmus praeterea metus ſigna in vultu apparere quibusdam, dum concidunt; in aliis contra ad riſum compoſita facies obſervatur: quae omnia confirmare videntur, quod tunc novæ ideae naſcantur a cauſa interna in ſenſorium commune agente. Dum ſpectrum humeris inſiluiſſe, illudque ad aedes ſuas usque ſe detuliſſe, imaginabatur adoleſcens, peſſime ſe inde habuit, & renovata ſimili ſpectri viſi imaginatione, fuit factus epilepticus (*a*).

Terror, metusque inprimis. Nulla forte cauſa frequentius produxit hunc morbum, & ſaepius incurabilem, imo & quandoque ſatis ſubito letalem. Multos novi epilepticos factos fuiſſe, & tota vita manſiſſe, dum coram

(*z*) Aretaeus de cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 2.
(*a*) Fred. Hofmann. med. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. obſerv. 4. pag. 82.

ram ipſis alter epilepticus conciderat; & numeroſi tales caſus in hiſtoria medica habentur. Doluit acerbiſſime *Schenckius* (*b*), chariſſimam ſibi conjugem, robuſtam & optimae valetudinis, ultimo graviditatis menſe periiſſe cum foetu, dum, incendio in vicinia excitato, de feneſtra in ſublimiori aedium parte conſpexiſſet flammam, & ſcintillas per aëra volitantes, ac quaquaverſum diſperſas: adeo enim ſaeva inde corripiebatur epilepſia, ut intra duodecim horas, ſaepius repetitis inſultibus, exſpiraret. Nihil autem morboſi praegreſſum fuerat in hac matrona; ſolus terror ingens & ſubitus cauſam dederat.

Verum epilepſia, a terrore nata, renovare ſolet paroxyſmos ſuos tunc inprimis, quando ſimilis idea renaſcitur, ac fuit illa, quae morbum excitaverat. Puer a cane magno inſiliente ita terrebatur, ut paulo poſt concideret epilepticus; & poſtea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxyſmus. Unde diſcimus, quam parum ſaepe requiratur, ut latens illa diatheſis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties ſumſerat hauſtum purgantem, nauſeoſum ſatis, viſo poculo, de quo hauſerat remedium, horruiſſe non tantum & nauſeaſſe, ſed & alvum depoſuiſſe frequentius: ſic ſola idea faſtidioſi remedii renovata purgantis pharmaci vices ſupplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulae, nihil commune cum rebus ſignificatis habentes, in nobis renovant easdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non amplius eramus? Imo & ab hac ſola cauſa ſaepe renovantur validi affectus animi, irae, odii, triſtitiae &c., qui jam dudum ſopiti fuerant. Simili modo videntur renovari inſultus epileptici illis, qui a valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* (*c*), dum notabat illa, quae vitanda erant in puero epileptico, ne recrudeſceret paroxyſmus, optime dixiſſe: *a quibus corpus vehementer moveri & perturbari ſolet, atque in reminiſcentiam morbi referri* (τῷ ἐκ πάθους ἀναμνῆσαι) *& ad generationem paroxyſmi deduci.* Ibi enim pulchre paroxyſmum recrudeſcentem comparat renovatae quaſi memoriae ſilentis antea illius diſpoſitionis epilepticae.

4. Cauſae illae, praecedenti numero recenſitae, in ipſo cerebro ſedem ſuam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum ſyſtema nervoſum. Verum a nervis mutatis in diverſis partibus corporis turbari poſſe adeo cerebrum, ut inde epilepſia oriatur, conſtat certis obſervatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantae pedum in puella, de qua praecedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quam maxime diſſitis ab encephalo, & fiebat epilepſia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuiſſe, & decem horarum ſpatio occubuiſſe, refert *Schenckius* (*d*). Antea ad §. 364., ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque peſſimas convulſiones ſequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflammatio jam aderat: imo ex *Hippocratis* obſervatis conſtitit, uti ibidem di-

(*b*) Obſerv. Medic. Lib. I. pag. 128. (*c*) Conſil. pro puero epilept. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 288. (*d*) Obſerv. Medicin. Lib. I. pag. 10[illegible].

dictum fuit, quaſdam luxationes non debere reſtitui, inprimis ſi oſſa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione facta pereunt convulſi tales aegri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervoſi, quamvis ortas a cauſis agentibus in loca diſſita ab encephalo, epilepſiam producere poſſe. Illud autem fieri obſervatum fuit a ſequentibus.

Magni & periodici dolores. Magnum dolorem convulſiones producere, antea ad §. 226. probatum fuit: ſi ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac cauſa epileptici paroxyſmi produci poterunt.

A calculis v. g., renis pelvim, ureteres, veſicam irritantibus, epilepſiam natam fuiſſe conſtat. Puella duodecim annorum ſubito corripiebatur inſultu epileptico, & biennii ſpatio peribat; frequentius recurrentibus & validioribus paroxyſmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro cauſa hujus morbi haberi poſſet; ſed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (*e*). Verum quidem eſt, uti poſtea dicetur, cauſas epilepſiae quandoque eſſe adeo abſconditas, ut & peritiſſimi viri falſi fuerint, ſe in cadaveribus epilepticorum, omni cura luſtratis, nihil detexiſſe, cui morbus adſcribi poſſet; adeoque poſſet non ſine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro cauſa haberi deberet, & an non forte quid mutati in encephalo fuiſſet, quod morbo producendo ſuffeciſſet, licet ſenſibus non detegendum. Verum apud eundem auctorem alia obſervatio (*f*) habetur puellae ejuſdem aetatis fere, & ſimiliter epilepticae, quae poſt validum paroxyſmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeoque probabile videtur, in priori caſu a ſimili cauſa morbum natum fuiſſe. Notum autem eſt, calculos non ſemper eoſdem cruciatus facere, ſed prout in ureteres propelluntur, magiſque anguloſi ſunt, & difficilius tranſeunt &c., turbare corpus; adeoque a tali cauſa periodici inſultus epileptici excitari poterunt.

Paſſio hyſterica. Antea ad §. 633., ubi de anxietate ſpaſmodica agebatur, notatum fuit, quibuſdam hominibus adeo mobile eſſe totum ſyſtema nervoſum, ut a levioribus cauſis ſaevae convulſiones naſcantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*; in foeminis vero *paſſio hyſterica*, quia ab utero pendere omnia haec mala crediderunt plurimi; imo uterum, loco ſuo motum, verſus ſuperiora aſcendere. Tales autem mulieres, ſaepe ſatis caeteroquin ſanae, ad iram provocatae vel perterritae, incipiunt angi, motum ſanguinis per vaſa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu poſt ſentiunt circa hypogaſtrium quid moveri & rotari quaſi, quod aſcendit plerumque in latere ſiniſtro, & ubi diaphragmatis altitudinem attigit, tunc ſentiunt ſe quaſi ſuffocari, & in gula obſtaculum moleſtiſſimum percipiunt; imo quandoque manifeſte apparet, oeſophagum diſtendi: paulo poſt cadunt, & ſaepe diro modo convelluntur. Haec eſt illa πνὶξ ὑστερικὴ, ſive

(*e*) La Motte Traitè complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.
(*f*) Ibidem pag. 20.

ſive ſuffocatio uterina, Veteribus dicta. Cum autem globi, quaſi per abdomen aſcendentis, motum ſentiant, & conſtricto per faſciam abdomine, antequam ad diaphragma aſcenderit, levamen habeant, in faucibus globi praefocantis ſenſum percipiant, circa menſtruorum tempus ſaepe recrudeſcant hyſtericae illae dictae paſſiones; hinc concluſerunt, uterum ſic aſcendere verſus ſuperiora, vel ſaltem cauſam omnium horum malorum in utero haerere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vaſis per ſubſtantiam ejus diſperſis haerentes, rodendo vel irritando nervoſam hanc partem, peſſima mala facere poſſe; verum ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla ſigna docent, inflammationem, ulcerationem, ſcirrhum &c. in utero haerere, poſt ſolum animi affectum tantae excitantur turbae, & in viris ſimilia quandoque mala obſervantur; facile patet, uterum pro cauſa abſoluta & unica paſſionis hyſtericae haberi non poſſe; ſed omnia ſymptomata docent, in nervis, per abdominalia viſcera diſperſis, inordinatos tales motus excitari, qui poſtea totum cerebrum turbant, & peſſimas convulſiones producunt; uti in ſequentibus patebit fieri, ſi & in aliis corporis locis nervi ſimiliter afficiantur. Contingit autem aliquando, quod tempore paroxyſmi talis hyſterici mens conſtet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxyſmo nullam mentis hebetudinem ſentiant, nulla ſpuma ex ore prodeat: tunc hyſterica, vel hypochondriaca, paſſio ſolet vocari, non epilepſia; quia, ex definitione §. 1071. data, ſenſus interni & externi abolentur in vera & exquiſita Epilepſia. Interim tamen affinia admodum haec mala ſunt, & paſſio hyſterica ſaepius obſervata fuit in Epilepſiam mutari. Pathognomicon ſignum paſſionis hyſtericae, quae ſaepe quosvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) poſuit urinae limpidiſſimae copioſum profluvium, quod inſultum hujus morbi praecedere ſolet: ſed *Hippocrates* (*g*) monuerat ſequentia; *Epilepticis urinae tenues & crudae, praeter morem, ſine repletione, morbi invaſionem ſignificant.* Ubi prudenter notat, tunc talem urinam deſignare inſultum epilepticum, ſi *praeter morem & abſque repletione fiat.* Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare eſt urinam copioſam inſtar aquae limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioſo aſſumto, ſemper talis urina prodit. Verum in hyſtericis & hypochondriacis, ſimulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis cauſam, ſyſtema nervoſum, limpida talis, inodora, inſipida urina, ad aliquot ſaepe libras excernitur, & paulo poſt ſequuntur illae anxietates ac convulſiones. Unde merito paſſio hyſterica inter cauſas epilepſiae recenſetur.

Roſiones & irritationes a lumbricis. De vermibus, & plurimis malis, quae ab his in corpore naſci obſervatum fuit, poſtea ad §. 1360., in capitulo de morbis infantum, dicetur. Sufficit hic notaſſe, quod, dum, rependo per inteſtina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo laedunt, epilepſiam produxerint ſaepius. In puero bienni, optimo corporis habitu prae-

(*g*) Coac. Praenot. N°. 599. Charter, Tom. VIII. pag. 887.

praedito, graviſſimis & continuis convulſionibus exſtincto, inventum fuit duodenum inteſtinum perforatum a lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (*h*). Dum radicem valerianae ſylveſtris ex *Fabii Columnae* conſilio dabat Epilepticis *Marchant* (*i*), profuit pluribus; ſed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

Dentitione, acri humore &c. In prima aetate cerebrum ejusque propagines, nervi nempe, proportione majores ſunt ad reliquas partes quam in adultis, & a levioribus etiam cauſis valde irritantur. Hinc omne, quod ſenſus validiſſime afficit, & ſubito, uti magnus fragor, lux vividiſſima, dolor acer, epilepticas convulſiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus eſt, qui non ſimile quid in primo vitae ſtadio paſſus fuit, licet poſtea tota vita ab hoc malo immunis maneat. Praecipue autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivae tenſae, inflammatae ſaepe, dilacerantur ſenſim a dente ex alveolo emergente, ſicque magnum dolorem faciunt. Inprimis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui craſſiores, & obtuſum apicem habentes, gingivas difficilius findere poſſunt. Notavit hoc *Hippocrates* (*k*), ubi praecipuos in variis aetatibus morbos recenſet. Cum autem cauſa talis epilepſiae ceſſet, ſimulac dens prorupit, & lanceola dividi poſſit tuto in tali caſu gingiva; hinc alio loco (*l*) *Hippocrates* dixit: *Non omnes a dentibus convulſi intereunt, ſed & multi ſoſpites evadunt.*

Idem jam metuendum eſt in infantibus, ſi ventriculus aut inteſtina acri quocumque irritantur, quod in recens natis a meconio retento, & poſtea a lacte aceſcente in ventriculo & inteſtinis, toties fieri obſervatum eſt; de quibus poſtea agetur in *capitulo de morbis infantum.*

Contagio variolarum. Videntur obſervata plura docere, quod, dum corpus gravatur, vel irritatur inſolito ſtimulo acri, tunc ſequantur ſaepe validae convulſiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad talia corporis loca, ubi minus nocet. Si ventriculus moleſta ingeſtorum ſaburra oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo fere vacuo, oritur nauſea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauſeam pro ſua cauſa proxima agnoſcere convulſionem fibrarum muſcularium, faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, antea ad §. 642. & §. 652. probatum fuit. Si acre quid oculis inſiliat, convelluntur palpebrarum muſculi orbiculares, nec diduci poſſunt palpebrae, niſi prius, affluentibus ſimul copioſiſſimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tuſſi & ſternutatione apparet, dum nares internae, vel ſuperficies interna aſperae arteriae & ramorum ejus, irritantur. Unde

(*h*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 331. (*i*) Acad. Royal. des Sciences l'annè 1706. Mem. 430. (*k*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*l*) De dentitione N°. 11. Charter. Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*m*) dixit: *Comitialem morbum fieri, nervorum principio ſe ipſum quatiente, ut, quae noxia ſunt, excutiat.* Ideo etiam *Hippocrates* (uti alia occaſione ad §. 711. dictum fuit) monet, convulſionem in febre natam, ſi eodem die deſinat, bonam eſſe: Tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulſionem expellitur de corpore. In variolis autem ſaepius hoc obſervatur, & inprimis in junioribus, quod, paulo antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponetur, paroxyſmus epilepticus naſcatur; papulis in cute erumpentibus, ſedatur hoc malum, nec tota dein vita redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum epilepſiam paſſi ſunt, & tota vita ab hoc morbo immunes poſtea fuerunt. Imo *Sydenhamus* (*n*) ſi paroxyſmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, ſuſpicabatur ſemper, variolas in procinctu eſſe, plerumque ſatis mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam ſaepe obſervatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiisque, antequam in cute appareant haec exanthemata: quae, ſi ſubito retrocedant, novi inſultus epileptici ſequuntur, donec omnis materia morboſa ad cutim depoſita fuerit.

Cardiogmo. Veteres Medici καρδίαν vocaverunt ſuperius ventriculi orificium, ubi oeſophagus ventriculo committitur; hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem moleſtum & quaſi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63. dictum fuit: ubi ſimul notabatur, illud ventriculi orificium longe ſenſibilius eſſe ipſa interna ſuperficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco ſedem poſuerit animae ſenſitivae & Archaei, cui omnia fere tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus, vel a vermibus, vel ab acri humore in ventriculo haerente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum eſt, epilepticas convulſiones ſequi. Videantur & illa, quae §. 953. habentur.

Ulceroſa materia alicubi hoſpitante. Dum vomica purulenta nimis diu clauſa manet, pus, mora tenuius redditum & acrius ſimul, reſorbetur venis, peſſimaque mala producere poteſt (vide §. 406.). A tali cauſa epilepſiam, primo paroxyſmo lethalem, vidi, ad cerebrum depoſito per malam metaſtaſin pure. Sed & obſervata fuit chronica epilepſia, repetitis frequenter paroxyſmis moleſta, quae a carioſo pedis pollice oriebatur (*o*): & apud *Schenckium* (*p*) legitur, epilepticum ſanatum fuiſſe, dum aperto per cauterium tumore in coxa, & oſſe, quod ſimul computruerat, ablato, ulceroſa haec pars diligenter a putri ſanie purgaretur.

Inedia, crapula &c. Pluribus jam in locis (vide §. 229. 700. 710.) antea demonſtratum fuit, cerebri functiones omnes turbari poſſe miris modis per

(*m*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad text. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 515. (*n*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162. (*o*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 294. (*p*) Obſervat. Medic. Lib. I. pag. 116.

per cauſas tales, quae in ventriculo haerent. Pulchre hoc notavit *Galenus* (*q*), ſimulque monuit, in quibusdam hominibus majorem ſtomachi imbecillitatem ac ſenſibilitatem adeſſe, & illos inprimis ideo capitis morbis aſſici. Sic autem habet: *Ita enim epilepſiae ob ſtomachi imbecillitatem quibusdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepſis, & deliria, & melancholiae, conſentiente principio, quod in cerebro & nervis eſt.* Ideoque alibi (*r*) triplicem epilepſiae conſtituit ſpeciem, pro diverſitate loci, ubi cauſa morbi haereret: in cerebro nempe, vel circa ſtomachum, vel tertio in alia quadam parte corporis, unde, ſentiente aegro, ad cerebrum usque aſcenderet, de qua re ad ſextum hujus paragraphi numerum dicetur. Similia apud *Aeginetam* (*s*), *Trallianum* (*t*), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, inprimis bilis, ex duodeno inteſtino in flaccidum & vacuum ventriculum facile regurgitans, alluunt ſtomachum, vel crapula gravat cibis potibusve copioſis, & per moram ſpontaneamque degenerationem acribus redditis; vel ingeruntur acria aromata, ſalina &c., tali copia, ut rodere & irritare poſſint ſenſilem hanc partem, poterit ſequi epilepſia. In grammatico juvene *Galenus* (*u*) obſervavit, quod ſimulac inediam diutius ſuſtineret, inſultu epileptico corriperetur: & dum poſtea, a *Galeno* curatus, integra valetudine frueretur, tamen breviſſima convulſione vexabatur, ſi aliquando ob negotia diutius a cibo abſtinere cogeretur. Addit deinde, ſe & alios vidiſſe, qui epileptici caderent, ſi non probe concoxiſſent ingeſtos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potaſſent, aut intempeſtivae veneri dediſſent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulſiones feciſſe, numeroſiſſimis obſervatis conſtat, & ubique fere obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quod hanc calamitatem ab helleboro dato ortam obſervaverit: hinc multus eſt in enarrandis cautelis, quae requiruntur, ut generoſum illud remedium tuto dari poſſit; & ſimul monet, quid agendum ſit, ſi poſt helleborum ſumtum convulſiones ſequantur.

Verum & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quae tamen in ventriculo haerentia ſaeviſſimam epilepſiam producunt. Cicutae aquaticae radices ſaporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, ſed horrenda epilepſia ſecuta fuit; nec evaſerunt, niſi qui vel ſponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti alia occaſione ad §. 229. notavi ex *Wepfero* (*w*). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excuſſis humoribus admodum acribus, ſimiles morbos ſanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Williſium* (*x*) legitur.

5. Mul-

(*q*) De Symptomatum cauſis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60. (*r*) De Locis affectis Lib. III. Cap. II. ibid. pag. 443. (*s*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa. (*t*) Lib. I. Cap. XV. pag. 63. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492. 493. (*w*) Cicut. aquat. hiſtor. & nox. pag. 5. &c. (*x*) Patholog. Cerebr. Cap. IX. pag. 135.

5. Multiplex obſervatio docet, excerni de corpore humano ſaepe talia, quae vel copia obeſſent, vel prava qualitate, ſi manerent in corpore. Ubi jam ſalubres tales evacuationes a quacumque demum cauſa impediebantur, ſecuta fuit ſaepe epilepſia. Juvenibus optime valentibus, illo aetatis tempore, quo vaſa minus facile cedere incipiunt liquidis impulſis, ſalubris ſaepe narium haemorrhagia naſcitur, verno inprimis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & ſimul ſedentariam vitam agentibus, per haemorrhoïdes frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hae evacuationes, multa metuenda ſunt mala: & monuit in genere de his *Hippocrates* (*y*) ſequentia: *Qui ſtatis temporibus ſanguinem fundunt, ſiticuloſi, difficiles, exſoluti, ſi non fuderint ſanguinem, epileptici moriuntur.* Et alibi (*z*) ex menſium ſuppreſſione idem timendum eſſe dixit. Verum per periodicas illas evacuationes laudabilis caeteroquin ſanguinis minuitur copia tantum, & longe plus nocet ſuppreſſio aliarum evacuationum, quae degenerantes a ſanitatis conditionibus humores ſubducunt de corpore. Inde dum ſanguis in uteri cavo poſt puerperium, vel in ejus vaſis dilatatis, ſtagnat, & aëre allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longe adhuc pejora mala ſequi ſolent, quam a menſtruis ſuppreſſis; uti poſtea pluribus dicetur in *Capitulo de puerperarum morbis.* Ob eandem rationem retentio urinae, per quam naturaliter eluuntur de corpore ſales & olea acriora ſanguinis, capitis morbos producit; fere omnes, qui iſchuria pereunt, ſoporoſi & convulſi moriuntur. Majus autem adhuc periculum eſt, quando in morbis acutis urina ſupprimitur; tunc enim cito convulſiones metuendas eſſe, alia occaſione dictum fuit ad §. 772., & *Hippocratis* teſtimonio confirmatum.

Praeter has autem evacuationes, quae omnes naturales fere ſunt, aliae obſervantur, per quas nocens materia evacuatur, miris ſaepe viis; & ab his ſuppreſſis pariter epilepſiae periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum ſatis copioſum, quod in cruſtas exſiccatur ſaepe ſatis denſas, quae, ſi nimis craſſae fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos inſultus producunt. Neque tantum in capite, ſed & in facie, imo per reliquam corporis cutim, ſimili modo acer talis humor exit, cum moleſto quidem pruritu, ſed plerumque magno ſanitatis commodo, inprimis in infantibus magis obeſis. Frequenter vidi, dum matres pertaeſae harum moleſtiarum plumbatis linimentis exſiccabant manantia illa cutis loca, ſecutam fuiſſe validam epilepſiam, qua ſaepe ſubito peribant; vel, ſi evaderent infantes, redibat in iiſdem locis, aut in vicinia, ſimilis excretio cutanea. *Hippocrates* (*a*), vel qualiſcumque fuerit auctor libri de morbo ſacro, qui inter opera *Hippocratis* numerari ſolet, credebat, cerebrum abundare tali pituita, quae, niſi repurgaretur, dum adhuc in utero haereret foetus, debebat hac illave via de corpore exire; ſecus enim epilepſiam futuram eſſe metuebat.

Qui-

(*y*) Prorrhet. cor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Praenot. N°. 345. ibidem pag. 871. (*z*) Coac. Praenot. N°. 522. ibidem pag. 883.
(*a*) De morbo ſacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

Quibuſcumque pueris exiſtentibus efflorescunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui ſalivoſi ſunt & mucoſi, hi ipſi progreſſu aetatis facillime degunt: hic enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; &, qui ſic purgati ſuerunt, morbo comitiali fere non corripiuntur. Qui vero puri ſunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque ſaliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum eſt, eos hoc morbo corripi. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illae eruptiones humorum per cutim in junioribus, neque tuto illas tolli poſſe, niſi alia evacuatio ſubſtituatur; per alvum v. g.; tuncque adhuc magna cautela opus eſſe. In quibusdam jam adultioribus ſimilis evacuatio pergit, quae ſubito ſuppreſſa quandoque interiora capitis alluit, & peſſima mala, ipſamque mortem, producit. Sic apud *Diemerbroeckium* (*b*) legitur caſus adoleſcentis duodecim annorum, qui ab ipſa pueritia tinea capitis laboraverat: mater, de foedo hoc malo abigendo ſollicita, agyrtae conſilio lotionibus & unguentis variis uſa fuit, ſicque ſatis brevi tempore ablatum fuit malum: verum paucis diebus poſt aderat capitis dolor, quotidie accreſcens, tandem fere intolerabilis, nullis remediis cedens: ſecutae fuerunt convulſiones epilepticae, primo leviores, dein fortiſſimae & continuae, quarum vehementia periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore ſuffuſa, & in ſuperiori parte, verſus ſiniſtrum latus, nigricans: diſſecta dura matre effluxit ichor nigricans & aquoſus, qui inter utramque meningem latuerat. E contra *Tulpius* (*c*) obſervavit, in duobus infantibus epilepſiam ſanatam fuiſſe per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriusque ſexus hominibus, caeteroquin ſaniſſimis, verno tempore ruborem naſci in variis faciei partibus, cum ſenſu caloris & pruritu: paulo poſt apparebant in cute rubente parva quaedam foraminula, quae plorabant liquidum ſubviſcidum, quod brevi in cruſtas flavas denſas concreſcens pertinaciſſime haerebat cuti. Poſt aliquot ſeptimanas ſponte cadebant hae cruſtae, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat aeque nitida ac ante. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, foedum quidem aſpectu, ſed abſque ullo ſanitatis detrimento: ubi vero pertaeſi hujus moleſtiae aegri adhibebant varia remedia, vel ſerpebat latius malum & durabat diutius, vel ſi cederet remediis, moleſta capitis mala ſequebantur, dolores, vertigines &c.: donec denuo recrudeſceret haec effloreſcentia; cui revocandae profuiſſe multum vidi, ſi betae recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quae ad §. 725. de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Obſervavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulſam, epilepſiam vehementem feciſſe; ſanatam primo podagrae paroxyſmo, nec tota vita poſtea redeuntem.

6. Obſervaverat jam ſuo tempore hanc epilepſiae cauſam *Galenus* (*d*), quum

(*b*) Obſervat. Medic. N°. 60. pag. 75. (*c*) Lib. I. Obſerv. Medic. Cap. VIII. pag. 17. (*d*) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 443. &c.

quum nempe *a parte aliqua corporis incipit affectus, qui deinde, ſentiente aegro, ad cerebrum usque aſcendit.* In puero decimum tertium aetatis annum agente hoc primo viderat *Galenus*, ipſe tunc temporis adoleſcens; puer ille ſimpliciter affirmabat, ſe primum affectionis initium in tibia ſentire; hinc recta aſcendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput usque; ubi huc usque pervenerat, tunc non amplius erat ſuae mentis compos. Poſtea alterum viderat epilepticum, ſed jam adultiorem priori, ſimiliaque paſſum, qui dicebat, frigidam quaſi quandam auram eſſe id quod aſcenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepſiae cauſam venenatorum animalium morſibus. Uti enim tales morſus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, ſic & a tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturae validiſſimae pone locum demorſum impoſitae, vel & ſubita reſectio partis demorſae, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere poſſit, ſic idem toties in epilepticis obſervatum fuit, uti poſtea ad §. 1084. dicetur. Plures tales caſus vidi, & apud obſervatores multa ſimilia leguntur. Quandoque frigidam auram aſcendere ſentiebant; quandoque nihil diſtincti determinare poterant; in quibusdam oriebatur talis ſenſus, ac ſi formicae ſub cute reperent verſus ſuperiora: verum hoc fere in omnibus obtinet, quod illa aura verſus ſuperiora vergat. Raro enim contingit illud, quod *Bonetus* (*e*) ſe obſervaſſe teſtatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen ſiniſtrum intumeſcebat; deinde formicationis ſenſus per totum crus lento gradu ad pedis plantam usque progrediebatur; quo, ubi perveniſſet, citiſſime recurrebat inde ſuperiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat aeger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum deſtruerent, ſed ligatura tibiam arcte ſtringebat ilico, dum prima mali initia perciperet; ſicque impediebat paroxyſmos. Ubi autem quodam tempore non ſatis cito ligare crus potuerat, tam valido paroxyſmo correptus fuit, ut exſtingueretur, mali, toties feliciter ſuppreſſi, vehementia.

§. 1076. Quae omnia (1075.) hiſtoria obſervatorum, & inciſio cadaverum, docuit.

Omnia illa, quae de cauſis epilepſiae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, probatiſſimorum auctorum obſervatis & teſtimoniis fuerunt confirmata, vel viſa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum paſſi fuerant. Inquiſiverunt enim ſemper Medici, & ſummo quidem jure, quid mutationis phyſicae in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro cauſa mirifici hujus mali haberi poſſet. Cauſa autem illa duplex eſt, uti antea dictum fuit; una quae paroxyſmum praeſentem producit; altera, quae, dum pacatum eſt intervallum, facit illam diatheſin ad regenerationem paroxyſmi. Nonnunquam nihil omnino inventum eſt, quod ſenſibus perceptum poterat diſtinguere cadaver epilepſia mortui ab alio: aliquando apparuit aliquid

(*e*) Sepulcret. Anat. Lib. I. Sect. XII. pag. 291.

quid contra naturae leges conſuetas in partibus quibusdam ; & quando hoc ſaepe eodem modo ſic inventum fuerat, tunc medici jure quodam arguebant, illud praeternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehenſum, haberi poſſe pro cauſa hujus morbi. *Willisius* (*f*), quo forte nemo plures calvarias ſecuit, candide fatetur, quod ſaepe nullam cauſam ſenſibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem ſeroſam, omnes cerebri cavitates & receſſus implentem (*g*). Interim tamen & fidelibus obſervatis conſtat, talem colluviem ſeroſam inventam fuiſſe in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepſiam paſſi; uti paſſim apud *Piſonem de morbis a ſeroſa colluvie ortis* habetur. Antea ad §. 11. monitum fuit, utiliſſimam quidem eſſe inſpectionem cadaverum ad morbi latentes cauſas indagandas; interim tamen ſemper debemus memores eſſe, quod in cadavere inveniamus talem ſtatum, qualis paulo ante mortem adfuerat; quandoque illa, quae reperiuntur praeter naturam in cadavere, ſunt effectus morbi jam exiſtentis, non vero cauſae, quae illum produxerant. Patebit ſequenti paragrapho, quam mirae mutationes in partibus fluidis & ſolidis corporis tempore paroxyſmi epileptici fiant; adeoque & illae poſt mortem deprehendi poterunt, ſed morbi effectus quandoque, non ſemper cauſae: ſub hac ergo limitatione intelligenda ſunt illa, quae de cauſis epilepſiae dicta fuerunt.

Certum enim eſt, cauſam epilepſiae adeo latere poſſe, ut nullis ſenſibus detegi poſſit, ſed tantum ſe manifeſtet ſuis effectis. Dum, viſo epileptico territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore. Antea ad §. 1071. dictum fuit, quosdam epilepſiam ſimulare, tuncque nutu voluntatis omnes illas jactationes memborum, contorſiones &c., efficere: ſimulac ceſſant hoc velle, deſinunt omnia, & ne veſtigium cauſae, quae tantos motus excitare potuit, ſupereſt. Unde diſcimus, hominem ſic factum eſſe, ut mens conſcia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus muſculares pendent, ſicque motus excitare poſſit tanta quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum nullum menſurabile temporis intervallum obſervari queat. Verum ſimul novimus, hominem obnoxium eſſe huic calamitati, ut aliis cauſis, aeque parum ſaepe intelligendis, idem illud principium corporeum ſic mutetur, ut mente, nec conſcia nec volente, ſimiles motus excitentur, imo ſaepe & validiores, uti ſtatim videbimus. Unde patet, non ſemper inveniri mutationes ſenſibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis foemina toto graviditatis tempore epileptica eſſet, dum marem utero geſtaret, minime vero ſi ſequioris ſexus foetum? Ne autem fortuito caſui hoc adſcribatur, tres pueros peperit, ſemper epileptica, donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (*h*).

(*f*) Patholog. Cerebri Cap. IV. pag. 49. (*g*) Ibid. Cap. X. pag. 164.
(*h*) La Motte Traitè Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077.

§. 1077. Effectus hujus morbi reduci poſſunt: 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulſionibus cerebri, unde vacillatio memoriae, hebetudo, ſtultitia, paralyſis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & muſculorum, unde horum, & artuum, contractiones, diſtorſiones, deformitates. 3. A violento ſpaſmo inflammatio, gangraena, nigredo partium ſanguinolentarum, maxime quae ſupra muſculos ſitae ſunt. 4. Ad ſecretiones quasdam in impetu paroxyſmi vi factas; cibi, potus, lymphae, bilis, ſpumae, muci, ſalivae, ſurſum rejectio; foecum alvi viridium, ſeminis, urinae per inferiora egeſtio; ſanguis utraque via ſecretus; huc ſpectant.

1. Licet cauſae procatarcticae hujus morbi in diverſis corporis locis obſervatae fuerint, tamen, dum paroxyſmus adeſt, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074. probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri laedi, & deſtrui quandoque. Praeterea ad §. 1073., ubi enumerantur varia ſymptomata, quae tempore paroxyſmi adſunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu ſanguinis ab encephalo, faciem liveſcere, turgidos oculos protuberare ſanguine ſuffuſos; quae omnia docent, magnam vim inferri vaſis capitis a ſanguine diſtendente; adeoque compreſſione mollis pulpae encephali, extravaſatione liquidorum ruptis vaſis, expreſſione liquidi copioſioris & craſſioris ex ultimis vaſculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vaſorum nimis diſtentorum, poſſunt variae laeſiones functionum encephali poſt finitum paroxyſmum manere; quas recenſuit *Aretaeus* (*i*); nempe; *Ingenii & ſenſuum tarditatem*, *auditus gravitatem*, *tinnitus & bombos aurium*, *linguae titubationem*, *ratiocinii perturbationem*, *denique fatuitatem.* Unde & videmus epilepticos omnes a ſuis paroxyſmis reſurgere hebetes, tardos, oblivioſos, debiles; dum haec mala a ſola agitatione encephali, & majori diſtenſione vaſorum ſanguineorum, ortum duxerunt, ſenſim ſolent minui, & redit ſaepe omnium functionum cerebri integritas poſt aliquot horas: quandoque horum malorum veſtigia per aliquot dies ſuperſunt, tuncque ſenſim iterum contractis vaſis redit aequabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi vero extravaſati humores fuerint, lethalis apoplexia ſequitur, vel, impervia reddita quadam parte medullae cerebri, inſuperabile malum tota vita manet. Numeroſos tales triſtes caſus vidi, ubi infantes, validis paroxyſmis epilepticis correpti, poſtea manſerunt tota vita hemiplectici: Alii immedicabili ſurditate laboraverunt: multi manſerunt tota vita fatui; & in noſocomiis plures tales miſeros vidi, qui a prima aetate ſtulti vixerant; & omnes illi, quorum hiſtoriam morbi a parentibus vel conſanguineis expiſcari potui, epileptici fuerant antea.

2. Ex illis, quae in praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, conſtat, tem-

(*i*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 29.

tempore paroxyſmi epileptici ſummos motus muſculares fieri, & quidem longe validiores, quam in iisdem hominibus ſanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuiſſent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, ut a pluribus viris robuſtiſſimis vix coërceri poſſit, ne partes corporis allidat miſerrime. Oculorum bulbos incredibili celeritate ſub palpebris clauſis rotari, obſervatur, unde in muſculis, oculum moventibus, magna diſtractio fit, & incurabiles ſaepe tota vita oculorum diſtorſiones manent. Verum muſculi plerique oſſibus affiguntur, & oſſa articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyſes facile ab oſſibus ſolvuntur, deformitates contingunt ſaepe nunquam emendandae. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut diſtrahantur, imo & rumpantur, ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentiſſimae circa articulos, & anchyloſes ſequuntur. Quin imo in puero decem annorum oſſa humeri, tibiae & fibulae, in paroxyſmo epileptico diffracta fuiſſe, legitur (*k*); & licet repoſita fuiſſent idoneisque ligaturis firmata a perito Chirurgo, novo paroxyſmo ingruente, iterum loco ſuo mota ſunt, ac triſtiſſimo ſpectaculo ante mortem os humeri fractum ipſam cutim perforavit. Si jam ſimul conſideretur, nervos in artubus inter muſculos decurrere, facile patet, a tantis diſtorſionibus artuum & illos laedi poſſe; unde quandoque paralyſes, atrophiae partium, debilitates incurabiles, poſtea ſequuntur. Dum opiſthotono corripiebatur aeger, tempore paroxyſmi epileptici, ita ut horrendo ſpectaculo occiput nates fere tangeret, & vertebrae dorſi crepitarent, quod ſumma commiſeratione me vidiſſe recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla ſpinalis, & nervi ex vertebrarum commiſſuris exeuntes laederentur? Unde patet, numeroſa & varia mala ſequi poſſe epilepſiam, ideo ſolum, quod tantae fiant artuum diſtorſiones, & validiſſimae muſculorum actiones, paroxyſmi tempore.

3. Demonſtratur in Phyſiologicis (*l*), illo tempore, dum muſculus agit, fibras muſculares turgentes arctare magna vi interpoſita ſibi intervalla, adeoque venas ſanguineas, per muſculi agentis ſubſtantiam diſperſas, comprimi & evacuari; arterias ſimiliter compreſſas rubrum ſanguinem non admittere; unde muſculi agentis caro pallet (*m*). Verum tempore paroxyſmi epileptici violentus ſpaſmus ſuperat multum ſolitam muſculorum actionem ſanitatis tempore, uti ſtatim dictum fuit; adeoque longe fortius comprimuntur vaſa ſanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad muſculos pulſus, haerebit, vaſa obſtruet, ſicque inflammationem producere poterit (vide §. 375.). Sed illae arteriae, quae per cutim & tunicam celluloſam diſtribuuntur, magna vi ſanguinis urgebuntur, dum ſpaſmo diſtenti muſculi nihil admittunt; hinc minora vaſa dilatabuntur, craſſiores humorum partes admittent, quae per illorum extremos fines tranſire nequeunt; unde iterum inflammationis cauſa naſcitur (vide §. 378.). Imo videmus, poſt validos paroxy-

(*k*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332. (*l*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 406. (*m*) Ibidem §. 401. 7.

roxyſmos epilepticos vaſa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta rubernima per totam ſuperficiem corporis diſperſa manere, quae ſenſim poſtea evaneſcunt. Ubi vero rupta vaſa, vel dilatata eorundem extrema, ſanguinem rubrum eructaverint in tunicam celluloſam, tunc latiores maculae, & ecchymoſes, apparent. Medici in praxi verſati frequenter haec ſymptomata obſervaverunt.

Verum ſi muſculi diu ſic maneant rigidi, violento ſpaſmo diſtenti, arteriae & venae muſculi ſubſtantiam conſtituentes nihil admittunt de humore vitali, adeoque naſcitur diſpoſitio ad gangraenam; haec enim, uti ad §. 419. dictum fuit, eſt ea partis mollis affectio, quae abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venoſi ſanguinis motus acceleratur quidem muſculis vicinis turgentibus, dum agunt, & propinquas ſibi venas comprimentibus; ſed monitum fuit ad §. 1073., reſpirationem impediri frequentiſſime tempore paroxyſmi epileptici, hinc cor dextrum libere ſanguinem ſuum per pulmonem tranſmittere non poſſe; adeoque venae non poterunt evacuari, ſed turgidae manebunt, & ſaepe fient varicoſae. Ob hanc rem videtur ex *Appollonii* commentariis notaſſe *Trallianus* (*n*), quod venae ſub lingua poſitae virideſcant in epilepticis, dum nempe valida & repetita diſtentione varicoſae redditae inſolito colore haec loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (*o*) pro ſigno epilepſiae praegreſſae memorat *venas craſſas circa ventrem varicoſas.*

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera Epilepticorum, in ipſo paroxyſmi vigore ſuffocatorum, tam horrendam ſaepe ſpeciem referant; inprimis ſi tetano univerſali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulſus, muſculorum ſubſtantiam tranſire nequit, dum violento ſpaſmo turgent; hinc vaſa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tanto magis, cum venae diſtentae in cor dextrum ſe evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili ſanguine, in vaſis ejus diſtentiſſimis accumulato; panniculus adipoſus repletur ſanguine extravaſato; tota ſuperficies corporis nigra apparet, inprimis facies, palpebrae, & labia; tument horrendum in modum; lingua turgidiſſima foedo ſpectaculo ex ore prominet; ſi dorſo incumbat cadaver, loca a pondere corporis preſſa albicant, dum reliqua omnia nigreſcunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appreſſa fuerit ante mortem, veſtigium manus impreſſum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, *Celeberrimus Boerhaavius*, & vix perſuadere potuit moeſtis parentibus, quod a naturalibus cauſis tam horrenda mala produci potuerint; adeo terruerat illos albicans impreſſae manus veſtigium in cadavere, caeterum nigerrimo inſtar Aethiopis. Rarius contingit, in ipſo vigore paroxyſmi ſuffocatos perire epilepticos; longe ſaepius in fine paroxyſmi fiunt apoplectici, & ſic pereunt.

4. Ad

(*n*) Lib. I. Cap. 15. pag. 7.

(*o*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

4. Ad §. 1073. notatum fuit, convulſivos illos motus non tantum in muſculis externis obtinere, ſed & internas corporis partes ſimiliter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejusque inflatio ſubita tempore paroxyſmi, hoc docent; uti etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, ſed & plura alia, quae in ventriculi & duodeni inteſtini cavum venire poſſunt. hinc dum validis illis concuſſionibus diaphragmatis & muſculorum abdominalium pendulum hepar cum veſica fellis adeo agitatur, fiunt quandoque bilis vomitus copioſi; & poſtea ſaepe, educta ſic omni bile, languet chylificationis opus. Idem jam de lympha pancreatis verum eſſe, facile apparet. Praeterea, dum venae ſanguineae repletae, nec potentes ſe libere in cor dextrum evacuare, turgent, ſanguis arterioſus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium &c. patentes; illos dilatat, ſicque copia non tantum lymphae, ſed & craſſioris muci, per os & nares foedo ſpectaculo exit; ſimili modo ac obſervatur in illis, qui laqueo ſuffocantur: nam merito *Aretaeus* notavit, uti ad §. 1073. dictum fuit, quod valido paroxyſmo epileptico correpti ſimilia patiantur, ac ſtrangulati. Verum expreſſae huic lymphae & pituitae via patet; ubi vero in cavis internis corporis vaſa exhalantia & copioſiores & magis lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiae ſtagnantis, quae ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis reſorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravaſata lympha, imo & lentior humor, in calvariae cavo inventus fuit; qui ſolet tunc haberi pro cauſa hujus morbi, cum ſaepius videatur eſſe effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, ſed frequentius in capite obſervatur, quia in paroxyſmo epileptico videmus, capitis vaſa magis urgeri & diſtendi, quam quidem in reliquo corpore. Ob eandem etiam rationem validos & frequentes paroxyſmos epilepticos paſſi habent palpebras tumentes, imo ſaepe totam faciem pallidam ac inflatam quaſi, dum in tunica celluloſa collecta talis lympha haeret, uti & in Leucophlegmaticis fieri ſolet. Inde etiam intelligitur, quare paroxyſmus epilepticus in fine ſuo habeat ſomnum apoplecticum, dum vaſa diſtenta ſanguine, & lympha collecta, premunt encephalon: reſtituto dein aequabili per vaſa tranſitu, evigilant quidem, ſed hebetes & obllivioſi manent ſaepe per plures dies; donec, reſorpta iterum extravaſata lympha, redeat integritas functionum encephali: quod niſi factum fuerit, manifeſtae laeſiones functionum encephali ſuperſunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinoſam ſanguinis cacochymiam in apoplexiam vergunt, habent ſimilia ſymptomata (vide §. 1010. 2. γ.), ac epileptici, quando a paroxyſmo tolerato reſurgunt.

Sed & ſimilia ob easdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, reſolutis ſphincteribus ani & veſicae, ſed potius actione validiſſima diaphragmatis & muſculorum abdominalium, ſuperante ſphincterum reſiſtentiam. Inſciis quidem aegris faeces alvinae & urina exeunt; ſed non ſenſim exeunt, uti fit in paralyſi harum partium, at magna vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam ejectam viderim a puero epileptico. In adultis ſemen etiam exprimitur, quod & *Aegi-*

Aegineta (*p*) notavit; unde ſaepe peſſime languent, ſi frequentibus paroxyſmis corripiantur.

Verum & hoc obſervatum fuit, faeces alvinas, paroxyſmi tempore prodeuntes, ſaepe virideſcere; & inde concluſerunt, acrem, aeruginoſam dictam, bilem pro morbi cauſa habendam eſſe. Certum eſt, acre irritans in primis viis epilepticum inſultum producere poſſe, uti toties obſervamus fieri in infantibus; ſed ſimul verum eſt, magnas & ſubitas mutationes generis nervoſi momento temporis bilem ſic mutare poſſe; unde procul dubio faecum alvinarum viridis ille color ſaepe morbi effectus eſt, non cauſa. Patuit ad §. 267., ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, ſaniſſimum hominem, ex alto delapſum in caput, ſtatim talem bilem vomuiſſe; ſimulque tunc monitum fuit, ſolam agitationem in navi producere eundem effectum in multis hominibus. In hyſtericis mulieribus, a ſola animi perturbatione ſubita, bilis aeruginoſae vomitus fit. Cum autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam ſubita, in toto ſyſtemate nervoſo, non mirum videbitur, ſi & inde ſimilis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concuſſibus vaſa rumpi, & ſic ſanguinem evacuari ſurſum vel deorſum: praeterea, uti antea dictum fuit, lingua ſaepe dentibus intercepta laeditur, & ſanguinem fundit quandoque ſatis larga copia. Verum & videtur, impedito ſanguinis venoſi libero reditu ad cor, ſic poſſe turgere diſtenta vaſa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipſum ſanguinem rubrum tranſmittant. Vidi aliquoties ſpumam viſcidam, ac ſanguine tinctam, ex ore naribusque prodiiſſe paroxyſmi tempore; & tamen poſtea nullum laeſionis veſtigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licet omni cura examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar tranſiens pleniſſima fuerit, nec ſe in dextrum cor evacuare poſſit, tunc nec vena portarum ſanguinem, a ſecretione bilis reſiduum, venae cavae tradere poterit; dum interim convulſi muſculi abdominales & diaphragma tanta vi urgent ſanguinem venoſum verſus hepar; hinc facile poterunt dilatari oſcula vaſorum in cavum inteſtinorum patentia, ut ſanguinem ipſum tranſmittant, abſque ruptura tamen vaſorum. Simili modo & ſanguis a ſplene redux, dum hepar infarctum ſanguine nihil tranſmittere poteſt, per vaſa, brevia dicta, in cavum ventriculi viam ſibi facere poterit. Sic ratio patet, quare ſanguis ſurſum & deorſum quandoque ipſo paroxyſmi tempore, vel & poſt paroxyſmum finitum, exire poſſit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxyſmi epileptici omnes ſecretiones & excretiones turbari poſſe; hinc miras ſaepe mutationes & laeſiones functionum ſupereſſe poſt hunc morbum valido inſultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illasque eſſe poſſe admodum varias. Multas tales recenſuit *Hippocrates* (*r*); & plures aliae obſervatae fuerunt, quas ſingulas recenſere moleſtum foret: ſufficit fontes horum malorum indicaſſe.

Ubi

(*p*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa.
(*q*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxyſmi epileptici, excuti poteſt illud, quod irritando per ſtimulum ſuum morbum fecerat, redit perfecta ſanitas, modo caveri poſſit, ne ſimile irritamentum renaſcatur denuo. Hoc inprimis patet in infantibus, quibus familiaris ſatis eſt hic morbus, dum acre ſtabulatur in primis viis; vel miaſma morboſum, ad cutim deponendum, ſanguini permiſtum haeret. Noverunt omnes Practici, ſaepiſſime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio inſtat: imo *Sydenhamus*, uti poſtea in variolarum hiſtoria dicetur, obſervavit laetum fere ſemper morbi eventum eſſe, ſi infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulſos fuiſſe, dum imprudenti conſilio plumbatis unguentis ſiccabantur manantia capitis ulcera, quae felici eventu, poſt toleratum paroxysmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties obſervatum fuit, a ſaburra, gravante primas vias, in hunc morbum incidiſſe infantes, & paroxyſmi tempore ſurſum deorſumque evacuatos optime ſe habuiſſe, poſtea tota vita ab hoc morbo immunes. Cum autem tanta vi ſaepe dilatentur vaſa cutanea, paroxyſmi tempore, uti praecedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miaſma, ſanguini permiſtum haerens, verſus cutim deponatur ſaepe feliciter poſt paroxyſmum epilepticum; qui ex ſua natura non caret periculo, ſed tamen quandoque ſic bonum effectum praeſtat.

§. 1078. Inde intelligitur, quae hereditaria? cur ea nunquam ſanabilis? quae idiopathica? cur raro curabilis? quae ſympathica? cur ſaepe curabilis?

Quae haereditaria &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Obſervaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum haereditaria labe propagari; hinc (s) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, ſecundum genus. Si enim ex pituitoſo pituitoſus, ex bilioſo bilioſus gignitur; & ex tabido tabidus; & ex lienoſo lienoſus: quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam poſterorum aliquis corripiatur. Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, a ſanis ſana; a morboſis morboſa.*

Incurabilis autem habita fuit Epilepſia haereditaria ab omnibus Medicis, & quidem non ſine ratione. Ad curae enim felicitatem multum facit cognitio cauſae: ſed quis diſtinguet illud, quod a parentibus traditum in primordiis hominis naſcentis jam adfuit, & nullo ſigno ſe manifeſtat ſaepe per plures annos; attamen poſtea hunc morbum facit? Quomodo & per quae remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit forte, ne in nervum erumpat, quam ne dentes aut barba ſuo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam exſtiterant, & tamen de-

(s) De Morbo Sacro Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

determinato tantum vitae tempore emergunt. Hinc videtur impoſſibile eſſe Medico, ut characterem illum morboſum, a parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc ſenſu inſanabilis dicitur epilepſia haereditaria.

Verum, uti ad primum numerum §. 1075. dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem tranſit morbus, incolumi filio; qui tamen eundem characterem morboſum tradit ſuae progeniei. Hinc debuit fuiſſe cauſa in filio, quae impedivit, ne latens illud morbi ſemen in actum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia forte plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam cauſam proëgumenam non acceſſerint cauſae occaſionales, quae cum priori unitae cauſam proximam & completam epilepſiae facerent, ſicque paroxyſmum producerent. De hac re pluribus dicetur ad §. 1080.

Quae idiopathica &c. Exquiſita epilepſia dum fit, habet cauſam praeſentem intra cranium, in ipſo encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi eſt origo actionis ſenſuum & motuum arbitrariorum: quando nunc haec cauſa non excitatur ab alia cauſa occaſionali in alio quodam loco corporis haerente, vocatur a Medicis Epilepſia idiopathica; in qua cauſa praediſponens & occaſionalis haerent in ipſo encephalo. Tunc nullum indicium eſt ſaepe futuri paroxyſmi: verum quidem eſt, rarius hoc contingere; tamen quandoque talis epilepſia obſervatur, in qua homines, qui antea apparebant ſaniſſimi, ictu oculi citius concidunt.

Hanc autem epilepſiae ſpeciem difficillime curabilem eſſe, omnes agnoverunt Medici. Praecipua enim curandi hujus morbi ſpes in eo verſatur (uti poſtea pluribus dicetur), ut detegatur cauſa illa excitans, quae in homine Epileptico paroxyſmum renovari facit. Verum illae cauſae in encephalo latentes adeo obſcurae ſunt, ut vix detegantur niſi per ſuos effectus; ſub ſenſus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* (*t*) de Prognoſi hujus morbi agens difficillime curabiles pronunciavit epilepticos, *quibus ſactus fuerit morbus nullam ſignificationem praebens* (μηδὲν προσημαῖνον) *ex qua corporis parte initium ſumit.* Similia & habet *Celſus* (*u*) dicens: *In eodem morbo ſi ſimul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali ſenſus eſt, ſed homo ex improviſo concidit, cujuſcumque is aetatis eſt, vix ſaneſcit.* Periculum adhuc auget, quod illi, qui morbum ingruentem praeſentiunt, caveant ſibi, ne tempore paroxyſmi quid ſiniſtri ipſis contingat, dum monent adſtantes, ut ſibi opem ferant: illi vero, quibus inopinato morbus irruit, miſerrime ſaepe caput & artus ad pavimentum aliave corpora dura allidant, in ignem decidant &c.; quod & *Aurelianus* (*w*) notavit.

Quae ſympathica &c. Ex illis, quae dicta ſunt ad §. 1075., ubi de cauſis epilepſiae agebatur, & inprimis ex numero quarto, quinto, & ſexto, iſtius paragraphi, conſtitit, irritationem validam nervorum in diſſitis etiam regionibus corporis poſſe hunc morbum producere, licet nullum ſignum

(*t*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816. (*u*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 72. (*w*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

num docuerit, ullam noxam in encephalo adeſſe; & viciſſim, ablatis illis cauſis irritantibus, aboleri morbum. Conſtitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quae olim excerni ſolebant, hunc morbum produci. Epilepſia jam a ſimili cauſa orta medicis vocatur ſympathica, vel & deuteropathica, quia in tali caſu encephalon non afficitur primario, ſed, alia corporis parte prius affecta, in conſenſum quaſi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii eſſe huic morbo, modo quibusdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, ſive cicuta aquatica *Geſneri*, dum in robuſti hominis ventriculo haeret, peſſimam epilepſiam producere poteſt, uti & plura alia venena. Tendo nudus, poſt gangraenam ſeparatam, prehenſus forcipe ab imprudenti chirurgo, uno momento fecit tetanum univerſalem (vide §. 164.). Validiſſimae tales cauſae in omnibus hominibus hunc morbum producere poſſunt; verum & leviores ſufficiunt in illis, quibus totum ſyſtema nervoſum & ipſum ſenſorium commune magis irritabile eſt. Sic videmus, acidum in primis viis haerens toties infantibus epilepſiam facere; dum adultus & robuſtus homo ab eadem cauſa tantum levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emerſurus tendit & irritat gingivas, frequentiſſime infantes epilepſia corripiuntur; cum in adulto acutiſſimi odontalgiae dolores per integros dies tolerentur abſque hoc malo ſequente. De mira illa poteſtate, qua ſordes, circa ventriculum haerentes, turbare poſſunt encephali actiones, antea ad §. 701. dictum fuit, ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices obſervationes practicae docere videntur, plures forte in corpore nervos ſimile imperium in ſenſorium commune habere, uti facile colligi poteſt ex illis, quae ad §. 1075. dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulſiones muſculorum faciei, oris &c.; alii in lingua miros ſapores percipiunt; quibusdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus diſtorquentur &c.; & ſaepe ſubita ac forti frictione harum partium paroxyſmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali caſu videtur prima illa irritatio, paroxyſmum productura, in his partibus haerere.

Interim tamen notandum eſt, poſſe partem quandam corporis prius affici in epilepſia idiopathica, licet cauſa non haereat in illa parte, ſed in encephalo. Sic ſaepe contingit, inſtante apoplexia titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere oblique ſurſum trahi; tuncque mox ſequitur morbus totius ſenſorii communis: hinc poteſt contingere, ut intra cranium idiopathice incipiat formari morbus, qui ſe tantum manifeſtat labefactatione parvae partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguae, diſtractione labiorum &c.; ſed encephalon jam affici haec ſigna docent, & dein increſcens eadem cauſa delet omnes functiones animales. Ita etiam in Epilepſia licet oriatur mutatio quaedam in aliqua parte corporis ante paroxyſmum, nondum tamen inde certo liquet, hoc loco haerere morbi fomitem: poteſt enim ob modo dictam rationem epilepſia eſſe idiopathica, licet videatur

oriri

oriri ex alia quadam parte corporis prius affecta; dum nempe affectio hujus partis tantum index eſt cauſae in ipſo cerebro haerentis, quae jam incipit actuoſa reddi, ut paroxyſmum producat. Dubium tamen illud ſolvi poteſt, dum medela adhibetur parti, quae prima afficitur, inſtante paroxyſmo: ſi enim, fricando, premendo, vel ligando, hanc partem, paroxyſmus impeditur, vel multum retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathice affectum non eſſe, ſed affici a morbi fomite in hoc loco haerente. Et contra ſi abſque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc merito concluditur, idiopathicam eſſe epilepſiam, cujus cauſa integra in encephalo haeret, & quae originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primo afficit, dum actuoſa redditur, dein cito increſcens turbat omnia. Ideo etiam in tali caſu non ſemper ſigna incipientis paroxyſmi in eadem corporis parte obſervantur, ſed in variis; dum e contra in ſympathica epilepſia ab eodem corporis loco ſemper primum morbi initium oritur. Facile autem patet, tuto ſemper topicam medelam tentari poſſe in illa parte, in qua prima paroxyſmi incipientis veſtigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquiretur cognitio ſedis, ubi morbi cauſa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare Epilepſia ſympathica ſaepe curabilis ſit: poſſumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere obſervatum fuit, viam parare, veſicatoriis, cauterio, &c., ut exeat illud nocens; vel & nervum deſtruere, cujus irritatio totum ſenſorium commune turbat paroxyſmi tempore; quod cum optimo eventu ſaepius factum fuiſſe, patebit poſtea, quando de cura agetur.

Ob hanc cauſam Veteres Medici ſimilem fecerunt Prognoſin; nempe epilepſiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, facilius curari, ſed omnium maxime, quando a manubus aut pedibus oritur (*x*); difficiliorem eſſe curam, ſi a latere naſcitur; gravius adhuc malum eſſe, ſi a capite incipit. Notandum enim eſt, quod quidam epileptici ante paroxyſmum ſentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines &c.: in his quidem paroxyſmus non incipit abſque ullis omnino ſignis; adeoque diſtinguitur ab epilepſia idiopathica; ſed tamen cauſa excitans prope encephalum haeret, neque poſſunt ſemper tuto tentari illa, quae manubus pedibuſque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. Atque etiam liquet, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate cauſae, materiae peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quem eductio mali, fieri debet.

Pertractatis illis, quae ad Diagnoſin, cauſas, effectus, prognoſin, Epilep-

(*x*) Hippocrat. Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Celſ. Lib II. Cap. VIII. pag. 68.

lepſiæ ſpectant, ſequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

Cum autem ex dictis hactenus conſtet, adeo varia ſpecie hunc morbum apparere, a tam diverſis & numeroſis cauſis produci, facile patet, non poſſe ullam generalem curandi methodum ſtatui, ſed indicationem curatoriam debere erui ex cauſae morbi cognitione, quae ſollicita obſervatione omnium, quae in ſingulis aegris occurrunt, tantum haberi poteſt. Unde ſimul patet, quam vana ſit jactantia univerſalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepſiam curandam; de qua re poſtea ad §. 1085. adhuc dicendum erit. Praecipui autem fontes, unde varia medendi methodus in hoc morbo deducitur, hac paragrapho recenſentur.

Pro nota varietate cauſae. In juniori aetate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen a cauſis diverſiſſimis. Sic toties a lacte coagulato acido in primis viis haerente epilepticus inſultus fit in teneris infantibus: in tali caſu remedia, quae illud acre enervant, & hanc ſaburram ſubito expellunt de corpore, ſunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata, gingiva irritatur a dente eruptionem jam tentante, incaſſum haec darentur, & tunc lanceola Chirurgi diſſecans gingivam unicum eſt remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi a contagio varioloſo, ad cutim deponendo, epilepſia oritur; uti poſtea pluribus dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Materiae peccantis. Illa enim ſaepe non tantum diverſae admodum indolis eſt, ſed & in variis partibus corporis haeret. Poſt validam contuſionem capitis ſanguis extravaſatus encephalon premens epilepſiam quandoque produxit, uti in Vulnerum capitis hiſtoria patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravaſato ſanguini, morbus ſanatur. Si autem tophus venereus, cranii oſſeam ſubſtantiam erodens, acrem tabum ploret, licet via fiat collectae huic ſaniei, nondum ſanabitur morbus, quia pergit quotidie ſimilis tabus ſtillare, & eundem poterit denuo renovare affectum; adeoque alia cura requiritur. Dum venena aſſumta, in ventriculo adhuc haerentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel ſic enervatur, ut amplius nocere nequeat.

Loci ad quem &c. Si paroxyſmus epilepticus ex quadam parte corporis ſemper incipiat, ut dum v. g. ex pede percipitur aura frigida quaſi verſus ſuperiora aſcendere; & paulo poſt homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiae hic haerenti, vel deſtruatur nervus in hoc loco, qui irritatus totum ſenſorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quae antea excerni ſolebant (vide §. 1075. 5.) hic morbus naſcitur, optimum remedium eſt, ut iterum illa intercepta prodeant ex iiſdem locis, per quae ante morbum exire ſolebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exſiccantibus unguentis curantur, fere ſemper epileptici fiunt; & omnium optime ac citiſſime reſtituuntur ab hoc morbo, ſi raſo capiti applicetur emplaſtrum lene aromaticum cum pauca copia veſicatorii emplaſtri miſtum; uti v. g. dum octava pars emplaſtri veſicatorii admiſcetur unciae emplaſtri meliloti

vel

vel ſimilis, & caput tali obvolvitur emplaſtro: incipit tunc intra paucas horas rubeſcere cutis, & plorare acrem ichorem, ſubito cum levamine. Idem verum eſt, ubi a menſtruis, lochiis, haemorrhoïdibus, retentis, epilepſia naſcitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facile ſupplentur excretiones ſolitae, ſuppreſſae, per alias evacuationes, ac quidem vulgo creditur: per venae ſectionem inſtitutam minuitur quidem copia ſanguinis, dum menſtrua vel lochia ſuppreſſa ſunt, ſed manent tamen infarcta vaſa uterina, & peſſimos morbos faciunt; vix ſanandos, niſi per conſueta loca exeat illud retentum. Haemorrhoïdarios magis juvant bina cochlearia ſanguinis per haemorrhoïdes excreta, quam libra ſanguinis ex vena inciſa educta. Dum vera iſchuria adeſt, tentaverunt medici purgantia hydragoga, ſudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funeſtum morbi eventum, niſi libera ſecretio & excretio urinae reſtituerentur.

§. 1080. Cauſa enim prima & ſecunda, in mala conformatione ſolidorum conſiſtens (1075. N°. 1. 2.), vix ullam ſuſcipit radicalem medelam; paroxyſmorum autem renovantes cauſas, utpote renatas aſſidue, tollere tuto poteſt Medicus: unde hae, quae infinitae, nec niſi obſervando cognoſcendae, indagari debent ſedulo, dein pro ſua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quod Epilepſiae cauſa duplex ſit, una proëgumena ſive praediſponens; alia excitans, quae accedens facit morbi cauſam proximam, adeoque morbum ipſum producit. Verum illae cauſae excitantes ſive occaſionales non faciunt morbum, niſi in illis hominibus, in quibus illa cauſa praediſponens adeſt. Adeoque duplex curatio hujus morbi eſt: una radicalis, quae illam cauſam proëgumenam, latentiſſimam ſaepe, delere valet: altera, quae, manente cauſa proëgumena, tollit, vel cavet, cauſas procatarcticas, ſive occaſionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam eſſe; quae cauſam praediſponentem tollit; adeoque hanc ſemper praeferendam eſſe; modo obtineri poſſit. Sic v. g. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervoſum ſyſtema totum quam facillime irritandum, videtur facere cauſam proëgumenam, quae a leviſſimis cauſis occaſionalibus accedentibus in actum deducitur; & ſic paroxyſmi epileptici adeo frequenter in junioribus occurrunt. Verum, procedente ſenſim aetate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato ſenſim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervoſi, & poſtea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo, quem primis infantiae annis ſaepius fuerant perpeſſi. Ideo ſapientes Veteres Medici (y) tantam ſpem collocaverunt in illa mutatione corporis, quae per aetatem obtinetur; ita ut *Aegineta* (z) voluerit,

(y) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.
(z) Lib. III. Cap. III. pag. 29. verſa.

rit, in infantibus, epilepſia correptis, nihil omnino tentandum eſſe: *nam aetate ad bilioſiorem & ſicciorem ſtatum tranſeunte, & victu moderatiore adhibito, ſua ſponte plerumque morbus finitur.* Docet ſimul hoc exemplum, non abjiciendam eſſe omnem ſpem tollendae vel emendandae cauſae proëgumenae in epilepticis.

Verum dum ex labe haereditaria originem duxit haec cauſa proëgumena, & latens per plures annos virili ſaepe aetate, firmo jam corpore, morbum producit, facile patet, parum ſpei ſupereſſe, ut latentiſſimus ille character morboſus, in ipſis vitae primordiis a parentibus traditus, deleri poſſit. Idem verum eſt, ſi a terrore matris nondum nato infanti morboſum illud veſtigium impreſſum fuerit, quod vix unquam deletur poſtea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partus tempore magnum caput infantis validis matris nixibus per anguſtiorem pelvim tranſprimitur, aut rudioris obſtetricis manubus cranii figura mutatur: niſi enim ſtatim poſt partum emendari poſſit illud vitium, incurabilia poſtea mala ſuperſunt. Memini, me in noſocomiis, ubi incurabiles epileptici, & fatui, ſervabantur, vidiſſe plures, in quibus vitioſa cranii figura manifeſte obſervabatur. Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 1075. 3. dicta fuerunt, a ſolo terrore natum hunc morbum tota vita perennaſſe incurabilem, licet plurimis, & quidem efficaciſſimis, remediis tentata fuerit curatio. A ſolo hoc animi affectu nata fuerat haec cauſa proëgumena, non delebilis tota vita.

Videndum jam, quid ab arte exſpectari poſſit in tollendis cauſis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatiſſimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum ſit in homine, antea ſaniſſimo, nunc epileptico. Quantum potui intelligere ex iis, quae optimi Medici obſervaverunt contigiſſe in hoc morbo, vel tentaverunt ad eumdem curandum, fere ſola ſpes in illo conſiſtebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum eſſet in epileptico, ut fieret ſanitas, ſed tantum praeſentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quam miſeros illos ſuo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuiſſe caeco impetu, ſed optima cum ratione, dum ars naturae, hunc morbum curantis, ductum ſequebatur. Obſervaverat *Hippocrates* (*a*), circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepſiam quandoque ceſſare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis (*b*) ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit recentiorum obſervatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem tranſmigraverant, immunes fuiſſe ab hoc morbo poſtea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & ſubito abligurientes illa (ut ſolet ſaepe hoc hominum genus) quae magno labore, nec minori periculo, ſibi comparaverant, recidivam paſſi fuerunt quidam; alii manſerunt ab hoc morbo liberi. Cum autem magnas illas regionum & victus mutationes non ſemper ab

(*a*) Aphoriſm. 7. Sect. 5 Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84. (*b*) Ibidem.

ab aegris impetrare poſſent medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eadem ſpe freti. Conſtitit enim ex hiſtoria medica, morbos alios ingruentes, & corpus valide mutantes, ſanaſſe epilepſiam. Ita teſtatur *Hippocrates* (*c*): *Quartana laborantes magno morbo non capiuntur*; *ſi autem capiantur*, *& quartana ſuperveniat*, *liberantur*. In Commentariis ad hunc locum *Galenus* demonſtrat, per magnum morbum hic debere intelligi Epilepſiam; quod & confirmatur alio textu *Hippocratis* (*d*), ubi eadem habentur, ſed loco τῆς μεγάλης νόσου legitur σπασμῶν. Recentiorum obſervata confirmaverunt illa, quae *Hippocrates* ſcripſerat. Epilepſia, quavis hebdomada novo paroxyſmo recrudeſcens, poſt varia remedia incaſſum tentata, ſanabatur febre quartana; & ſanus vixit poſtea homo, licet cortice peruviano haec febris fuiſſet debellata (*e*). Puer decem annorum, jam a tribus annis epilepticus, paroxyſmo interdiu pluribus vicibus recurrente, fruſtra adhibitis multis remediis, corripitur febre epidemica, plurimis moleſtis ſymptomatibus ſtipata; feliciter ſuperat hunc morbum, & poſtea ab Epilepſia immunis manet (*f*).

His & ſimilibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere cauſam illam proëgumenam epilepſiae, turbando corpus validiſſimis remediis; non ſemper hac ſpe, ut materia morboſa expelleretur per fortiſſima purgantia, emetica &c. ſed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur forte praeſens conditio latens, quae hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus* (*g*), ubi morbus vetuſtus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem caſu laudat *Aegineta* (*h*). Recentiores medici mercurialibus & antimoniatis remediis uſi fuerunt ob eandem cauſam; uti paſſim apud Obſervationum Medicarum collectores habetur. Summa enim capita ſimilium curationum hic notaſſe ſufficiet; nimis enim operoſum, nec adeo utile, foret, deſcribere ſingula. Facile autem patet, hic magna prudentia opus eſſe, dum Herculea talia tentantur remedia, quae, ab Agyrtis temere adhibita in debilioribus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis uſi ſunt, ut ſimilem effectum obtinerent, ſed talibus, quae per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Aſia moſchi audacem doſin dant, & hoc imitatus fuit *Hofmannus* (*i*). Dedi pulchro cum ſucceſſu, repetitis etiam vicibus, octenni puellae decem moſchi grana, & per plures dies ſaliva, urina, ſudor, moſchum redolebant; ita ut nimia fragrantia non-aſſuetis moleſta redderetur haec aegrotula. In metallis, laborioſa arte reſolutis ad intima uſque, tale remedium quaeſiverunt Chemici, quod non ageret evacuando, ſed immutando tantum. Hoc volebat *Helmontius* (*k*), dum dicebat: *Podagrae*, *caduci*, *maniae*, *aſthmatis*, *perfecta ſanatio conſiſtit in characteris ſeminalis & incorporei fermenti*

(*c*) Epidem. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 550. (*d*) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242. (*e*) Miſcellan. Curioſ. Decur. 3. anno 3. pag. 34. (*f*) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298. (*g*) Lib. I. Cap. XV. pag. 75. (*h*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verſa. (*i*) Medic. Rational. Tom. IV. Part. 3. pag. 23. (*k*) Pag. 405.

ti ablatione, *non item in materiae cujusdam ſequeſtratione.* Longo labore ex cupro praeparatum remedium vidi, quod aſſumtum nullam faciebat nauſeam, ſed miram quandam formicationem quaſi per totum corpus ad extremos digitorum apices uſque; & illud quibusdam profuiſſe novi. *Aretaeus* (*l*) cuprum dedit epilepticis, ſed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum ſyſtema agere, miris quidem, ſed blandis concuſſibus: unde apparet ab his, & forte aliis ſimilibus, quid boni exſpectari poſſe; praecipue cum tutior longe talis remedii uſus ſit, quam illorum, quae fortiter evacuando agunt; & a debilioris conſtitutionis hominibus non adeo facile tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum eſſe, merito monuit *Aretaeus* (*m*), dicens, ingentibus & valentiſſimis medicamentis in hoc morbo opus eſſe, qui adeo calamitoſus eſt, ut crediderit, ne vitam quidam tolerare poſſe epilepticos, ſi cognoſcerent, quam atrocia & quam foeda paroxyſmi tempore paterentur. Felices certe adhuc ſunt miſeri illi, dum omni ſenſu privati ignorant mala ſua, & a morbo reſurgunt hebetes & oblivioſi, immemores omnium, quae contigerunt, dum paroxyſmus aderat. Simul tamen monet, optimam eſſe methodum medendi, quae naturae facilitatem ſequitur, mutatione corporis per aetatem ſaepe hunc morbum curantis; & ideo victus mutationem ſuadet. Ubi autem haec fruſtra tentata ſunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum eſt, ſed tamen ſemper magna cum prudentia.

Interim tamen ſaepe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, ſe non potuiſſe delere illam cauſam proëgumenam Epilepſiæ. Tunc illud adhuc ſupereſt in arte, ut caveantur, vel tollantur, cauſae occaſionales; quae unitae cum cauſa proëgumena paroxyſmos renovant. Verum quidem eſt, illas cauſas occaſionales numero fere infinitas eſſe, & in ſingulis aegris ſaepe diverſas: adeoque attentiſſimam & diuturnam ſaepe requirunt obſervationem. Hoc autem taedium devorandum eſt Medico, ſi miſeris illis ſuccurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiratur, quiſnam locus in corpore obſervetur, in quo prima ſigna inſtantis paroxyſmi deprehenduntur: dein accurate notanda omnia ſymptomata, quae a principio paroxyſmi ad finem uſque apparent, & quo ordine ſibi mutuo ſuccedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxyſmi, vel intervallo inter binos paroxyſmos medio, caſu vel arte applicatum, profuerit, an vero nocuerit. Obſervari debet, quo tempore anni paroxyſmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: Quid boni vel mali egerint evacuationes conſuetae menſtruorum, haemorrhoïdum, ſudoris &c. Quid venti, aëris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici inſtante tonitru corripiuntur paroxyſmo). Indagandum praeterea, quid fecerit uſus

(*l*) Lib. I. de Curatione Morbor. Acutor. Cap. v. pag. 84. (*m*) Morbor. Diuturnor. Curat. Lib. I. Cap. iv. pag. 121.

uſus ſex rerum non naturalium, geſta, ingeſta, &c. in hoc morbo; ita toties obſervatum fuit, iram, Bacchum, Venerem, moerorem, animi attentionem, ante conſuetum tempus induxiſſe paroxyſmos.

Verum quidem eſt, quod raro Medici ipſi omnes has obſervationes colligere poſſint, cum non ſemper adſint aegris; ſed tunc optimum eſt, dare regulas harum obſervationum illis, qui cum aegris verſantur, ut ſollicite noteat omnia, quae ſingulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatiſſimos medicos quandoque Illuſtribus perſonis dediſſe quaedam remedia, non nocitura quidem, ſed a quibus non multam ſperabant efficaciam, & ſimul monuiſſe, ut omnia modo dicta accurate notarentur; videbantur ſic eſſe admodum ſolliciti de praeſcriptorum remediorum effectu, cum potius colligerent hiſtoriam morbi, quem curare, vel ſaltem levare, conabantur.

Illis obſervationibus ſic collectis & in ordinem digeſtis, ſedulo expendat Medicus omnia, & facile deteget regulas agendorum & vitandorum, ſed in ſingulari tantum hujus aegri caſu. Nam generales in omnibus Epilepticis curandis regulae haberi nequeunt; quod enim uni prodeſt, ſaepe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum eſt tantum facilis executio bene perpenſarum rerum. Certum eſt, Medicos, luculenta praxi obrutos, ſaepe deficere in cura hujus morbi, cum tempus ipſis non ſufficiat, ut ſingulari aegro tantam curam impendant: verum & doluerunt toties, aegrorum cuſtodes obſervaſſe illa, quae ipſi neglexerant, non ſine famae damno. Credo firmiſſime, ſi omnem animi attentionem adhiberent hic Medici, quod ſanarent plures epilepticos, & levamen adferrent fere omnibus. Dum in grammatico juvene (vide §. 1075. 4.) *Galenus* obſervabat, paroxyſmum naſci, ſi inediam pateretur, panis buccella data poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxyſmum incipiebat tremere inferius labium (ſymptoma vomitum futurum ſaepe praecedens); mox cadebat epilepticus, & ſi paroxyſmi tempore vomebat, brevi finiebatur inſultus. Cum autem ſingulo menſe circa plenilunium inſultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni menſe triduo ante plenilunium, & eodem die veſperi leve diacodiatum: reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, &, ſex menſium ſpatio tali medela uſus, liber evaſit a morbo. Ubi enim paroxyſmi per aliquod tempus caveri poſſunt, videtur ſenſim minui cauſa illa proëgumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1075. N°. 3. notatum fuit, *Galenum* comparaſſe paroxyſmum recrudeſcentem renovatae quaſi memoriae ſilentis illius diſpoſitionis epilepticae; & *Aretaeus* (*n*) utitur vocabulo ὑπομνήτικος in eodem ſenſu, uti *Celeberrimus Petitus* (*o*) optime notavit. Quemadmodum jam illae ideae, quarum memoria magno temporis ſpatio non renovatur in nobis, ſenſim delentur & evaneſcunt quaſi, ita & aliqua ſpes eſt, diatheſin illam epilepticam in ſenſorio communi haerentem, diu ſilentem, nec

(*n*) Loco ultimo citato. (*o*) Ibid. 277. 278.

nec excitatam per cauſas occaſionales, ſenſim deleri poſſe; vel ſaltem ſic diſponi, ut minus facile a cauſis occaſionalibus in actum ducatur.

§. 1081. Tertia (1075. N°. 3.) cognoſcitur ex ſymptomatibus aliis laeſum ſimul cerebrum deſignantibus, ut eſt dolor, gravitas, plenitudo, laeſio capitis antecedens, vertigo, tremor univerſalis, ſcintillae oculorum, eorundem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus cauſa ſolida vix tolli poteſt, quia vix cognoſcitur ſingularis: revellentia, diſcutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venae ſectio; purgatio, vomitus, inuſtio, fonticulus, fiſtula, epiſpaſticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihyſterica, opiata, proſunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali cauſa proxima (1079.).

Tertia epilepſiæ cauſa, uti dictum fuit ad §. 1075., ſupponit encephalum, in integumentis vel propria ſubſtantia laeſum: praecipuae cauſae harum laeſionum tunc fuerunt enumeratae. Signa autem, ex quibus cognoſci poteſt, talem epilepſiae cauſam adeſſe, hauriuntur vel ex praegreſſis noxis, quae capiti contigerunt, vulnere, contuſione valida, morbis inflammatoriis capitis praegreſſis &c. vel ex manifeſta laeſione functionum illarum, quae ab encephali integritate pendent: praecipua haec ſigna in textu recenſentur, & de illis actum fuit in Capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexia*, *Catalepſi*, & *Caro*, quae ergo hic repeti non debent. Ubi igitur ante epilepſiam talia ſigna laeſarum functionum animalium praeceſſerunt, merito licet ſuſpicari tales cauſas; quod inprimis ideo monetur, quia tempore paroxyſmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut ſaepe maneant inſignes laeſiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077. pluribus dictum fuit; verum tunc illae laeſiones ſunt effectus epilepſiae, non ejus cauſae. Niſi autem ab externis & manifeſtis cauſis tales laeſiones contigerint, non facile patet, in quo loco encephali haereat cauſa morbi, & cujus naturae ſit. Uti enim ſpicula oſſea acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepſiam faciunt, ſic & acer ichor ex carioſa tabula interna cranii depluens, vel & ſimilis ſanies in ventriculis cerebri collecta, eundem effectum praeſtare poterit. Hinc ſaepe manet magna obſcuritas de natura ipſius cauſae morbi, & de loco, ubi haeret; adeoque & magna difficultas radicalis curae. Verum cum ad §. 1075. 3. monitum fuerit, omnes illas cauſas, encephalon male afficientes, augeri per illa, quae liquidorum in cranium affluxum augent, patet ſatis, generalem etiam uſum praeſtare omnia illa, quae impetum & copiam humorum a capite revellunt, haerentia in cavo calvariae liquida diſcutere poſſunt, vias, per quas natura quandoque haec expellere viſa fuit, laxant & aperiunt; imo etiam per artem quandoque novae viae factae fuerunt, per quas a noxiis liberari poſſet encephalon. Singula autem haec, quae in ſimili caſu profuiſſe obſervata fuerunt, enumerabuntur.

Ve-

Venae ſectio. Multi inveniuntur epileptici, in quibus ſigna praeſentis plethorae praecedunt paroxyſmum epilepticum: quandoque, licet in reliquo corpore tanta plenitudo vaſorum non adſit, maniſeſte tamen apparet, vaſa capitis plurimum diſtendi: ſentiunt enim dolorem tenſivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali caſu minuere plenitudinem vaſorum, ſecta vena, conducit, uti facile patet. Licet autem non ſemper radicalis cura obtineatur per ſanguinis miſſiones, caventur tamen morbi inſultus. *Bonetus* (*p*) aliquot caſus habet, qui docent, per ſanguinis miſſionem epilepſiam quandoque curatam fuiſſe. Ubi autem plenitudo praecipue vaſa capitis occupat, multum boni exſpectandum eſt ab arteriotome; ſive arteria temporalis diſcindatur, ſive illi rami, qui pone aures decurrunt: multo cum fructu ſe hoc tentaſſe in Epilepticis, teſtatur *Severinus* (*q*), & plures caſus ibi recenſet. Sed & videmus, Veteres Medicos audaciſſima remedia adhibuiſſe, ut pertinacem hunc morbum debellarent, inprimis ſi cauſa ejus in ipſo capite latere credebatur; tunc enim dixit *Aretaeus* (*r*), inhabitat ἐνοικέει, *id eſt*, fixam ſedem habet; ſi caput occupat, venas in cubito & fronte ſecari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & poſt aures diſcindi; cavendo tantum, ne ad animi deliquium usque ſanguis educatur; metuebat enim inde morbi inſultum, & merito, cum convulſiones aeque ſequantur ſubitam vaſorum manitionem, quam nimiam eorundem plenitudinem; uti alia occaſione ad §. 232. ex *Hippocrate* monitum fuit.

Purgatio, vomitus. Quantum ab his boni in capitis morbis graviſſimis curandis exſpectari poſſit, ad §. 1026., ubi de cura apoplexiae agebatur, dictum; ſimulque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum ſemper vaſa capitis magis turgent. Praeterea inprimis haec remedia proderant, ubi a lenta inerti & frigida cauſa morbus oriebatur: idem etiam in Epilepſia curanda verum eſt. Ubi enim calor, plenitudo vaſorum, vel ſanguinis diſpoſitio inflammatoria, adeſt; tunc a ſanguinis miſſionibus major utilitas ſperatur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum a capite abducunt, adeoque hac ratione ſemper proſunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi cauſa eſt; tuncque *Hieram* ſuam laudabat *Aretaeus* (*s*), quae pituitam e capite eliceret; inprimis ſi majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria ſanguinis diatheſis & calor adſunt, tunc inprimis illa conveniunt, quae abſque aucto motu vel calore agunt, & tamen ſatis valide alvum ſolvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396., ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum ſecundum §. 1030. in curatione apoplexiae a ſimili cauſa natae.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam ſpem collocaſſe in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facile patebit ex

(*p*) Sepulcret. Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286. (*q*) De Efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47. (*r*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap IV. pag. 121. (*s*) Ibidem.

ex illis, quae apud *Hippocratem* (*t*) habentur: videbat enim, epilepſiam eſſe admodum familiarem recens natis: conſiderabat, illos in utero materno balneo tepido immerſos fuiſſe, deinde in lucem editos habere carnes molliſſimas; circa aures, axillas, inguina, omnia humeſcere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, inteſtina, muco copioſo madere: obſervabat, per aetatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, ſolidasque partes firmari; ſed & ſimul tunc ceſſare infantilem epilepſiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob cauſam per aetatem minus firmabatur corpus, illam diatheſin ad epilepſiam diutius manere: obſervabat in diſſectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copioſam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentius paroxyſmum contingere, inprimis poſt teporis & frigoris viciſſitudines, quando ſubitae illae fuſiones humorum catarrhoſorum fiunt; uti etiam tempeſtate auſtrina & nebuloſa, & praecipue ſi ſubito tunc boreale frigus ſequatur: ſi jam per emunctoria quaecumque illud lentum pituitoſum ſubducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis eroſiones lenes perpetuo manantes, muci copioſum fluxum per nares, vomitum pituitae, alvum laxam, melius ſe habebant: & contra, ſi impedirentur temere illae evacuationes, malum recrudeſcebat peſſime. Ex omnibus illis concluſerunt antiqui medici, curationem epilepſiae praecipue conſiſtere in evacuatione illius humidi ſuperabundantis; & dein roboratione partium ſolidarum. Per purgantia jam illa glutinoſa pulcherrime funduntur & educuntur de corpore: diaeta ſiccior, exercitia corporis, abſtinentia a glutinoſis omnibus, cautelam dabant, ne ſimilis copia glutinoſorum denuo accumularetur in corpore. Hanc autem unicam fere cauſam Epilepſiae videtur ſtatuiſſe *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppoſitam, bilioſam nempe & calidam; credebat enim bilioſos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem haec cauſa, ab *Hippocrate* memorata, ſatis frequenter occurrat; tamen ex ante dictis ſatis apparuit, plures alias praeterea epilepſiae cauſas eſſe: ſed & ſimul conſtat, purgantium ſatis inſignem uſum eſſe in cura epilepſiae, dum ejus cauſa in capite haeret.

Inuſtio, fonticulus, fiſtula, epiſpaſticum. Quantum haec uſum habeant, revellendo impetum ſanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. 4. dictum fuit; & ideo pulchro cum ſucceſſu ad apoplexiam curandam adhiberi ſolent, uti §. 1025. monitum fuit. Omnia enim haec adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Obſervamus toties, infantibus totam capitis cutim manare ichorem, quandoque ſatis olidum; & bene tunc ſe habent: ſi imprudenti cura coërceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, niſi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepſia, quod malo omine fieri antea jam dictum fuit: ſola dum eſſet

(*t*) In libro de morbo ſacro.

eſſet in aedibus, paroxyſmo corripitur, & corruens ſupra carbones accenſos miſerrime faciem & ſynciput comburit, ita ut non tantum integumenta, ſed & calvariae os ipſum fuerit exuſtum adeo, ut poſtea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmae manus decideret. Quamdiu autem loca haec ambuſta ſuppurata manabant ſaniei & puris copiam, libera erat a morbo; qui rediit, ſimulac cicatrice obducta erant haec ulcera (*u*). Unde patet, dum per haec ulcera exibat tanta copia liquidi, exiviſſe ſimul illud noxium, quod clauſis ulceribus retentum renovabat morbum; vel ſaltem ſic ad externa capitis revulſum fuiſſe humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minus urgeretur encephalon, & ſileret morbus. Inde intelligitur ratio, quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quam maxime perſpirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, ſinapiſmis (*w*); a lenioribus incipiendo; ſenſimque procedebant ad reliqua, ſi priora nullum levamen attuliſſent. Sic rubefacientia capiti applicari juſſit *Aretaeus* (*x*), & praecipue cantharides; imo & ignem capiti adhiberi juſſit, ſi nempe reliqua nihil proficerent. Jure enim *Celſus* (*y*) inter ultima remedia poſuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, qua ſumma vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, ut per ea perniciosſus humor evadat. Quibus ſi finitum malum non fuerit, prope eſt, ut perpetuum ſit.* Crudelis quidem haec methodus eſt, ſed quacumque moleſtia redimere vellent atrocem hunc morbum aegrorum plurimi; praecipue cum obſervationes practicae docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raro caeteroquin curabilem, ſanatum fuiſſe. Sic cauterio prope ſuturam coronalem applicato, ſe quadragenarium hominem epilepticum curaſſe teſtatur *Piſo* (*z*): & in Aſia frequenter cum felici ſucceſſu idem tentari ſcribit *Kempferus* (*a*). Plures obſervationes, quae idem confirmant, apud *Schenckium* (*b*) videri poſſunt.

Cum autem cauterium praecipue ideo prodeſſe videatur, quod ſeparata eſchara maneat locus ulceroſus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus ſuppurantibus haec ulcera diu aperta tenere; atque ideo fiſtuloſa ulcera ſponte nata, fonticuli, & ſetacea, ſimilem effectum praeſtare poterunt.

Vulnus capitis. Diſcinduntur enim vaſa plurima, inprimis ſi vulnus magnum fuerit; adeoque ſimiles effectus exſpectari poſſunt ac ab arteriotome. Praeterea vulnus alicujus momenti vix curatur abſque ſuppuratione, ideo & effectus praecedentium inde exſpectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiae noxiae contentae, ſi haec epilepſiae cauſa fuerit. Fortuiti caſus hoc docuerunt. Ita apud

(*u*) Williſ. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39. (*w*) Vide Aurelian. de Morbis Chron. Lib. I. Cap. IV. pag. 306. (*x*) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121. (*y*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (*z*) De morbis a ſeroſa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 173. (*a*) Aanhangſel van de Hiſtorie van Japan pag. 467. (*b*) Lib. I. pag. 117.

apud *Marcellum Donatum* (*c*) legitur de nobili gallo, qui Epilepſia laborans in Italiam proficiſcebatur, ut primarios ibi medicos conſuleret; verum a latronibus ſpoliatus, & pluribus vulneribus confoſſus pro mortuo derelictus fuit: praeter alia vulnera ingentem admodum plagam in fronte ſuſceperat cum inſigni oſſis deperditione; unde poſt longum ſatis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & ſimul ab epilepſia, quae ſingulis menſibus affligere ſolebat, liber evaſit. Plura ſimilia hinc inde apud auctores Medicos reperiuntur.

Cranii perterebratio. Ars enim imitata fuit, quod caſus fortuitus docuerat profuiſſe. Antea ad §. 1075. 3. notatum fuit, epilepſiam, poſt validam contuſionem capitis ſequentem, ilico levatam fuiſſe, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri ſub calvaria collecto. In pertinaci epilepſia hanc operationem apud *Aretaeum* (*d*) etiam commendari legimus. Verum inprimis inde boni quid ſperare licebit, ſi ſigna docuerint, extravaſatos ſub cranio humores haerere, vel corruptum calvariae os in quodam loco eſſe. Niſi enim talis cauſa epilepſiae fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percuſſionem applicabatur trepanum, liber quidem fuit a paroxyſmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verum, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (*e*).

Antihyſterica, opiata. Illa non proſunt adeo, quod tollant, vel minuant, cauſam materialem morbi, cerebrum, in integumentis ſuis, ſuperficie, ſubſtantia, aut ventriculis, male afficientem, ſed quatenus validos affectus animi ſopiunt, ſubitas illas generis nervoſi turbas compeſcunt & pacant; quae cauſas illas ſtabiles, in encephalo haerentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075. dictum fuit.

Ex quibus quid eligi debeat &c. Varia hic recenſita fuerunt remedia, ſed ſatis patet, illa non convenire in omni caſu, ſed diverſa requiri pro ſingularibus cauſis, quae cerebrum male afficiunt; adeoque omni cura prius indagandam eſſe cauſam, quae cerebrum laedit. Si enim v. g. contuſio valida praegreſſa metum faciat, ne effuſi humores ſub cranio haereant, vel fragmenta oſſis pungant meninges ipſamve cerebri ſubſtantiam, cranii perterebratio locum habebit. De ſignis autem, quibus hoc cognoſci poſſit, in vulnerum cranii hiſtoria dictum fuit. Ubi vero ſigna docuerint, pituitoſam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali ſenſim colligi (de his ſignis vide §. 1010. 2. γ.), tunc veſicatoria, ſetacea, fonticuli &c., pulchrum praeſtabunt effectum. Si a lue venerea carioſa reddita fuerint oſſa cranii, medela huic morbo propria requiritur; & ſic de reliquis.

(*c*) Lib. II. Cap. IV. pag. 53. Schenckius Lib. I. pag. 116. (*d*) Lib. I. de Curat. Morbor. Chronicor. Cap. IV. pag. 121. (*e*) Memoire de l'Academie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 230.

§. 1082.

§. 1082. Quae a cauſa quarta (1075. N°. 4.) fit, ea tractanda erit varie pro varietate ſuae cauſae proximae: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihyſterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; inciſio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiae ulceroſae; tunc fiunt antepileptica.

Prius multiplices Epilepſiae cauſae in claſſes quasdam ordinatae fuerunt, ut facilius poſſent indagari a medico, cognoſci, & dein cauſis cognitis apta medela adhiberi.

Cauſae autem §. 1075. 4. recenſitae extra canium haerebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus miſtae per totum corpus vagabantur, mirabilesque excitabant turbas; donec iterum ad quaedam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulſiones epilepticas excitat, antequam illud virus, una cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis ſuperficiem deponitur. Idem de materia ulceroſa in quodam loco corporis hoſpitante, & in ſanguinem reſorpta, verum eſt. Simul tunc inter cauſas epilepſiae numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hyſtericae totius generis nervoſi, pluraque alia, quae primas vias mole ſua gravare, vel acrimonia irritare, poterant. Unde facile patet, ad diverſas adeo cauſas varia etiam requiri remedia, quae hac paragrapho recenſentur.

Anodyna, paregorica, narcotica. Inter effectus moleſtos doloris §. 226. etiam convulſio numerata, & §. 229. 2. notatum fuit, poſſe obtineri per narcotica remedia, ut ſenſorium commune non ſentiat dolorem, licet maneat cauſa dolorem faciens, ſicque poſſe tolli nonnullos effectus doloris, & quidem inprimis illos, qui fiunt ob turbatum ſenſorium commune per doloris acerbitatem. Ubi ergo epilepſia ab hac cauſa naſcitur, ſedando dolorem, multum boni fieri poterit. Quaenam autem dicantur anodyna & paregorica, quaenam vero narcotica, & quomodo haec adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

Antihyſterica. In illo nempe caſu haec uſum habent, ubi nimis mobile genus nervoſum a leviſſimis etiam cauſis turbatur totum, & miras ſaepe convulſiones facit. Obſervaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quae graveolenti halitu ſuo turbas illas ſyſtematis nervoſi compeſcunt feliciſſime. *Aſa foetida*, *caſtoreum*, *galbanum*, *ruta &c.*, talia ſunt, quae hoc effectu ſe probaverunt quam efficaciſſima, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihyſterica, quae & externo & interno uſu ſaepe juvant. Omnia enim haec naribus ſuppoſita, umbilico, plantisve pedum, ſub forma emplaſtri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (*f*) plures epilepticos ſe curaſſe teſtatur ruta ſylveſtri, quae longe odoratior eſt & acrior ruta hortenſi; ſimulque addit, ſe hoc didiciſſe a ruſtico, qui caſu invenerat hujus remedii efficaciam: contundebat nempe hanc herbam, illiusque fragrantiam toto corpore ſpirabat, dum con-

(*f*) Lib. I. Cap. XV. pag. 80.

conſervus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat ilico a paroxyſmo hunc aegrum, qui poſtea ab hoc morbo liber vixit.

Anthelmintica. Quae nempe, vel necando, vel expellendo, vermes, hoc nomen merentur; de quibus poſtea in *Capitulo de morbis infantum* dicetur. Antea ad §. 1075. 4. notatum fuit, quod celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnae*, radix nempe Valerianae ſylveſtris, profuerit pluribus, dum ab ejus uſu vermes expellebantur de corpore.

Demulcentia & corrigentia acrium. Si percurramus decantatiſſimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis proſtant, invenimus pleroſque continere inſignem copiam talium, quae acidum abſorbendi & enervandi vim poſſident. Cum autem in juniore aetate acida acrimonia toties adſit in primis viis, & frequenter ob hanc cauſam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint haec remedia, licet in Epilepſiis, ab alia cauſa ortis, vix proſint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni Empyreumate liberatum, tenuiſſimumque ſimul & molle redditum, quod *Hofmannus* (*g*), aliique celebres medici, in Epilepſia inveterata perſananda adeo commendaverunt. Summa enim tenuitate ſua aptum eſt, ut penetret etiam per minima vaſa, ſimulque blanda ſua indole obtundere poteſt & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodyna agere videtur, cum pacatum & reficientem ſomnum producat.

Inciſio apta gingivarum. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quae a lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quaenam autem cautelae hic requirantur, poſtea dicetur in *Capitulo de morbis infantum*.

Ablatio, correctio &c. Niſi enim via poſſit fieri contentae ſaniei in loco tali ulceroſo, & mundari plaga, nulla ſpes curae ſupereſt: obſervationes practicae hoc confirmantes habentur ad §. 1075. 4. Si virus venereum oſſa infecerit, inprimis cranii, ſaepe epilepſia ſequitur, non curabilis, niſi ſanata hac lue: tuncque argentum vivum, quod tamen temere adhibitum epilepſiae cauſa toties fuit (vide §. 1075. 3.), prudenti arte adminiſtratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. A quinta cauſa (1075. N°. 5.) ortae epilepſiae medela fit ſolvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc veſicatoria, cauſtica, fonticulos, & fiſtulas, producentia; ariſtolochica; emmenagoga; haemorrhoïdas aperientia; diuretica; toties contra hunc morbum proſunt.

In hoc caſu epilepſiae cauſa pendet a ſuppreſſis quibusdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quaedam, vel ſana, vel morboſa, uti ad

(*g*) Obſervat. Phyſ. Chem. Lib. I. Obſerv. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut reſtituantur illae excretiones, quarum ſuppreſſio hunc morbum produxerat. Interceptio autem ſolitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non ſatis mobilis & fluida eſt, ut exire poſſit; vel quia vaſa tranſmittentia liquidum excernendum non ſatis pervia ſunt; vel denique quia vis movens materiam per vaſa nimis iners eſt. Facile autem patet, ſingulas has cauſas ſeorſum exiſtere poſſe, quandoque combinatas agere, imo & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu propoſita, quae vel materiem excernendam ſpectat, vel vaſa per quae excretio haec fieri debet, vel denique vires, quae humores per vaſa movent, & ſecretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis cauſis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriae ad tollendam morbi curam.

In exemplo res forte evidentius patebit: contingit quandoque a ſuppreſſis menſtruis epilepſiam naſci; adeoque generalis indicatio curatoria eſt, ut reſtituatur menſtrua haec evacuatio. Quandoque laborant tales puellae mucoſa lenta ſanguinis cacochymia, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulſus arteriarum debilis lentus eſt in his, adeoque & materia excernenda non ſatis mobilis eſt, & ſimul vires moventes debiles ſunt. Si tunc per limaturae ferri uſum, frictiones, corporis motum, diaetam ſicciorem, augeatur vaſorum actio in fluida contenta, ſuperatur ille mucoſus frigidus ſanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renaſcitur; calor fit aequabilis ad extrema usque; & menſtrua ſuppreſſa redeunt; mobili nempe reddita materie, & viribus moventibus inſtauratis.

Verum contingit quandoque, ſanguinem bonum eſſe, vires vitales ſatis validas, & tamen menſtrua ſupprimi, vel difficillime, nec ſatis magna copia, prodire, quia extrema vaſorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis reſiſtunt ſuae dilatationi: tunc debent laxari viae per balnea, vapores &c.: ſentiunt tales puellae moleſtum ſaepe ardorem circa os ſacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulſiones patiuntur, inprimis circa primam menſtruorum eruptionem: in multis ſenſim emendatur hoc malum, dum ſingulis menſibus dilatata haec vaſa magis cedere incipiunt; in quibusdam ſatis diu manet. Ille inprimis caſus eſt, ubi foecundum conjugium toties profuit: tempore enim graviditatis omnia uteri vaſa admodum diſtenduntur, & excuſſo foetu magno cum impetu ſanguis exit, ſimulac placenta ſolvitur ab utero, perguntque puerperii tempore lochia fluere; atque ſic diſponuntur extrema oſcula vaſorum uterinorum, ut poſtea facilius cedant ſanguini menſtruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis obſervatur, ſanguinem bonum eſſe, vaſa pervia, ſed nimia plenitudine ſic diſtendi vaſa, ut reagere nequeant in fluida contenta; ſimul tunc cordis vires ſupprimuntur, quia non poteſt libere ſe evacuare in vaſa nimis plena (vide §. 106.), unde vis expellens deficit. Verum ſimulac per ſanguinis miſſionem minuitur ſanguinis, vaſa diſtendentis, moles, redeunt ſolitae cordi arteriisque vires, & ſaepe menſtrua prodeunt,

deunt, dum adhuc ſanguis de vena ſecta fluit; uti omnes Medici, in luculenta praxi verſati, norunt.

Simul ex dictis apparet, quanta prudentia opus ſit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat ſingularibus caſibus. Plethoricae enim tali puellae, ſuppreſſione menſium laboranti, limaturae ferri uſus, frictiones, motus corporis, nocuiſſent quam maxime: e contra in debili & leucophlegmatica virgine ſanguinis miſſio auxiſſet cauſam ſuppreſſionis menſtruorum.

Facile autem patet, ſimiles cautelas in methodo medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus ſuppreſſis epilepſia nata fuit.

Verum, uti antea dictum fuit §. 1075. 5., fiunt quandoque excretiones morboſi humoris per quaedam loca corporis, quae ſubito ceſſantes, vel imprudenti medela ſuppreſſae, ſumma ſaepe faciunt mala. Omnium frequentiſſime hoc obſervatur in cutaneis illis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali caſu optimum eſt, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat conſuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis ſiccata fuerat ſubito, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio ſaponis veneti calido caput fovere, dein emplaſtro aromatico tegere; quin imo egregie profuiſſe novi, uti antea monitum fuit, ſi una pars emplaſtri veſicatorii octo partibus emplaſtri de labdano permiſta ſupra totam cutim capillatam capitis extenderetur; poſt paucas enim horas incipiebat rubeſcere cutis, moleſtus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, ſimulque ſtatim ceſſabant inſultus epileptici. Tutiſſimum enim ſemper eſt educere ſuppreſſam excretionem per illa loca, per quae antea exire ſolebat. Ubi vero ſic conſtricta ſunt vaſa cutanea per adſtringentia, ſpirituoſa, calces plumbi, & ſimilia, ut non poſſit reſtitui conſuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire poſſit, per veſicatoria, cauſtica &c., de quorum uſu & efficacia ad §. 1081. dictum fuit. In junioribus etiam multum profuit, per plures dies artificialem diarrhoeam facere, datis manna, rhabarbaro, ſimilibusve blandis purgantibus.

§. 1084. Quae autem a cauſa ſexta (1075. N°. 6.) oritur, tolli poterit, ſanata debilitate generis nervoſi nimis facile movendi, quod exercitio motus, luſus, equitationis, vectionis; aſſumtu aromatum; uſu chalybis, & corroborantium; optime fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificioſa, profunda, diuturna, inducta caeſim, cauſticis, veſicatoriis; dein autem apertis retentis diu per ſuppurantia corroſivis miſta: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepſiae ſpecie percipitur manifeſte, illud quod paroxyſmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & ſenſu elevatae aurae cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus eſt: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxyſmus obſervatur incipere, cerebrum afficere

cere poſſit; vel cerebrum & totum genus nervoſum magis firmum conantur reddere Medici, ut a levi tali irritatione non adeo facile turbari poſſit. Ultimo huic ſcopo inprimis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec ſatis validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quae ad ſecundum numerum §. 28. habentur. Docet autem conſtans obſervatio, homines, caeteris paribus, huic morbo eo magis obnoxios eſſe, quo fuerint debilioris & laxioris fabricae. Infantibus hinc adeo frequens epilepſia, qui, per aetatem firmato corpore, ſaepe ſanantur, uti antea dictum fuit. Ob eandem rationem & teneris puellis longe frequentior, quam illis, qui duro labore victum ſibi comparare coguntur. Utiliſſimum ergo eſt, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (*h*), de hac ſpecie epilepſiae agens, poſtquam dixerat, maxime ſanari poſſe illos, quibus morbus a manubus vel pedibus initium ſumeret, mox addit ſequentia: *Caeterum horum curam aggredi oportet Medicum, qui medendi modum novit, ſi homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu ſatis patet, quod *Hippocrates* magnam ſpem curandi hujus morbi poſuerit in vita laborioſa. Sic & *Aurelianus* (*i*), curam hujus morbi deſcribens, commendat *exercitia vehementiora, quae labore corpus afficiant, affectanda, quo magis fortitudo, quam corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intellexit obeſitatem; nam ſtatim ſubjungit heteroclito ſtylo utens ille auctor: *Eſt enim ſemper gravabilis carnatio, & magis ſi tenuibus fuerit impoſita viribus, & in iis paſſionibus, quae in nervis eſſe noſcuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (*k*) legitur, quod filiis illorum, qui epilepſia, melancholia, podagra, laboraverant, imperaverint Veteres auſteram diaetam, ademerint obſonia, bellaria &c. atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum ſemen increſceret. Magnum certe hujus methodi exemplum Julius Caeſar (*l*) dedit, *qui habitu gracili, carne candida & molli, morboſo capite, ac morbo comitiali obnoxius, non quaerebat mollitiei praetextum in corporis imbecillitate, ſed medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non ſubeundo, reſiſtens aegritudini, corpus adverſus injuriam validum cuſtodiebat.* Eidem ſcopo etiam inſervit aromatum uſus moderatus, quatenus horum efficaci ſtimulo actio vaſorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa quae ad §. 28. in curatione fibrae debilis habentur: ubi ſimul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum ſolidarum curandam. Haec videtur eſſe ratio, quare *viſcus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cum egregiam roborantem virtutem habeat: ſimul etiam intelligitur, cur *aquae ſpadanae*, aliique fontes medicati his ſimiles, ferro ſoluto praegnantes, tanto ſaepe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitae: roborant enim laxam nimis ſolidarum partium compagem, ſimulque

(*h*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. (*i*) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 312. (*k*) *De his, qui ſero a numine puniuntur* Tom. II. pag. 561. (*l*) Idem in Vita Jul. Caeſaris Tom. I. pag. 715.

que vi diluente, & obſtructiones viſcerum reſerante, pulcherrime proſunt.

Verum quandoque illa irritatio nervi, in diſſita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida eſt, ut vel in robuſtiſſimo homine totum cerebrum turbet, ſi ad ſuperiora aſcendere poſſit frigidae illius aurae, vel in aliis formicationis cujusdam, ſenſus. In tali caſu a roborantibus nihil ſperandum eſt, ſed tunc tentaverunt Medici ligatura forti, ſubito applicata, impedire aſcenſum illius aurae vel formicationis, ſicque cavebant ſaepe paroxyſmum, ſed non eradicabant malum. Ad §. 1075. 6. talis caſus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiae factam, dum prima ingruentis mali initia ſentiret aeger, cavebatur paroxyſmus. Et apud *Galenum* (*m*) ſimilis ligaturae effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis a tibia oriebatur. Verum ſimul notat, Medicos hanc ligaturam applicuiſſe, ut caverent paroxyſmum interim, dum, purgato prius corpore, *thapſiam* aut *ſinapi* applicare meditarentur corporis parti, quae prima afficiebatur ingruente paroxyſmo. Integram enim curae ſpem potius ponebant in eroſione illius loci per acria medicamenta applicata, quae & laudaverunt *Aegineta* (*n*) ac *Trallianus* (*o*); qui obſervavit, humida non pauca ſic a parte affecta emanaſſe, ſequente ſanatione perfecta.

In Aſia exurunt partem talem Moxa impoſita; ſic, eſchara decidua, ulcus naſcitur diu ſaepe plorans tenuem ichorem: veſicatorium forte ſimilem effectum fecit quandoque, ſi diu apertus teneretur ille locus. Omnia haec conducunt, quatenus facilem exitum praebent acri humori hic ſtabulanti, vel circa paroxyſmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti alia occaſione ad §. 164. pluribus exemplis practicis probatum fuit. Quandoque autem neque haec ſufficiunt ad curationem, & obſervationes practicae docuerunt, curam ſucceſſiſſe, dum locus ille ad oſſa usque profundo vulnere diſſecaretur, vel ferro candenti profunda inuſtio fieret. Utroque hoc modo deſtruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adſcribi poterat eductioni humoris noxii, ſed potius deſtructioni integrae nervi, cujus irritatio paroxyſmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum ſufficiet memoraſſe caſum, ſed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepſia: primo tempore morbi ſingulis menſibus paroxyſmum patiebatur; poſtea adeo invaluerat malum, ut ſingulis diebus quatuor vel quinque validas invaſiones toleraret, quae ſingulae per horam & ultra durabant; unde hebes & ſtupida reddita rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant, absque ullo levamine, ſemper ingraveſcente morbo. Interim tamen ſemper paroxyſmus incipiebat a crure circa partem inferiorem gaſtrocnemiorum; mox caput petebat; tuncque cadebat miſerrime convulſa, ore ſpumante. Medicus praeſens tempore paroxyſmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diverſitatem diſtin-

(*m*) De locis affect. Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 445. (*n*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 30. (*o*) Lib. I. Cap. XV. pag. 73.

ſtinguere poterat: audaci conſilio ſcalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilaginoſum, piſum majus aequans ſua mole; ſeparavit illud a muſculis, & invenit nervo inſidere; diſſcidit nervum, & forcipe prehenſum corpus illud heterogeneum eduxit; quod ſimul ac factum fuit, mox reſurrexit ex paroxyſmo aegra, ſeque optime habere clamavit, & poſtea a diro hoc morbo omnino libera vixit, priſtinamque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (*p*).

Quam mirum videri debet omnibus, durum tale corpuſculum, ſola mole irritans nervum, cui accreverat, in tam diſſito a capite loco, toties ſingulis diebus excitaſſe paroxyſmum! Quam parum ſperanda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quae cerebrum tot violentis concuſſibus peſſime affectum docebat (vide §. 1077.). Attamen felix egregii Medici audacia paucorum minutorum tempore eradicavit tantum morbum, & quidem abſque dolore aegrotae, cum paroxyſmi tempore epileptici ſenſu careant.

Enarratis omnibus illis, quae vera fide conſtat profuiſſe in hoc morbo curando, ſupereſt ut dicatur quid agendum ſit illo tempore, dum paroxyſmus adeſt. Primo cavendum eſt ſuppoſitis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliae corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: ſuberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miſeri: ſed filo alligata haec eſſe debent, ut retrahi poſſint, dum metus eſt, ne in fauces dilabantur. Artus convulſi blandiſſime extendantur, nulla vi adhibita, tunc enim noceret: dolui ſaepius, dum viderem, robuſtiſſimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde poſtea a diſtractis ligamentis & muſculis moleſtiſſimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretaeus* (*q*) monuit, manubus perunctis leviter pertrectando demulcendas eſſe partes convulſas, molliterque continenda membra ne diſtorqueantur paroxyſmi tempore. Multis etiam in more eſt, epilepticorum naribus ſupponere acria, quae irritant nervoſam nares internas veſtientem membranam, & ſaepe moleſtam inducunt & periculoſam ſternutationem, dum paroxyſmi tempore tota facies turgida liveſcit, oculi tument ſanguine ſuffuſi, manifeſto ſigno, quod encephali vaſa venoſa & arterioſa aggeſto ſanguine nimis diſtendantur; adeoque rupturae vaſorum periculum inducere poſſit validus ille concuſſus, qui ſternutationis tempore fit. Unde merito damnavit *Aurelianus* (*r*) ſternutamenta, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipſa ſanorum capita inde gravantur ac vertiginoſa redduntur, *& non aliter tumentes oculos fumigatio afficit*, *quam etiam tumentes cerebri membranas.* Damnat eadem remedia *Celſus* (*s*) tanquam ſupervacua admodum.

Quan-

(*p*) Medical Eſſays Tom. IV. N°. 27. pag. 416. (*q*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*r*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 316. (*s*) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172.

Quando autem a paroxyſmo reſurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac ſtupidi, ſunt; tuncque convenit dare illa, quae torpentes excitant ſpiritus; qualia ſunt, omnes aquae ſtillatitiae fragrantes officinarum, *roſmarini*, *rutae*, *lavendulae*, & ſimiles, addendo his ſuccini tincturam, ſpiritum ſalis ammoniaci, aliave his affinia remedia ſtimulantia; in quorum uſu per unum alterumve diem pergitur, donec priſtina alacritas & ſenſuum vigor redierint: tunc enim, his omiſſis, ad alia pergendum eſt remedia ſecundum diverſas curandi methodos antea enarratas.

Optime etiam monet *Aurelianus* (*t*), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio ſex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, praecipitii adſpectu &c.: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facili occaſione ſolvuntur, non aliter haec paſſio, vel alia quaeque ſimilis nequitia, parvo impulſu repetit corpus, quod proxime dimiſiſſe videbatur.*

§. 1085. Ex his vanitas apparet omnium ſpecificorum, & methodorum, quae inanis jactantia contra hoc malum laudat.

Recenſitae fuerunt cauſae epilepſiae, & ordinis gratia in diverſas claſſes redactae; deinde deſcripta fuit curandi methodus ſingulae cauſarum claſſi propria. Patet autem ſponte ex antedictis, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi methodum, hic requiri ſaepius pro varietate cauſarum & locorum, in quibus illae cauſae haerent. Unde ſimul apparet, vix poſſe ſperari ſpecificum univerſale remedium, quod omnes & ſingulas has cauſas delere aptum eſſet.

Interim tamen plurima hic jactantur ſpecifica; & quidem tantus illorum numerus eſt, ut ſingula ex numeroſis auctoribus colligere laborioſum foret, taediique plenum, opus, nec magnae utilitatis, cum effectus in hoc morbo ſanando minime reſpondeant tantis promiſſis. Interim tamen illi, qui ſpecificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, ſpecioſo utuntur argumento. Conſtat enim ex tota hiſtoria hujus morbi, quod Epileptici non ſemper laborent ſuo paroxyſmo, ſed ſaepe per longum temporis intervallum liberi ſint, donec a variis cauſis occaſionalibus, antea recenſitis, denuo recrudeſcat morbus. Simul autem conſtat, illas cauſas occaſionales tantum excitare paroxyſmum in illis, qui praediſponentem cauſam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iisdem cauſis non naſcitur morbus. Facile autem largiuntur, quod diverſae illae cauſae occaſionales non poſſint uno & eodem remedio tolli, ſed credunt, cauſam praediſponentem, forte longe ſimpliciorem, quam eandem aut ſimilem volunt eſſe in omnibus epilepticis, ſpecifico quodam medicamento poſſe deleri; vel ſaltem ſic ſopiri, ut non deducatur in actum a cauſis occaſionalibus. Ut poſſibilitas demonſtretur, adducunt corticis Peruviani, & opii, ſpecificam virtutem, qua prius febres intermittentes curat, poſterius doloris ſenſum tollit, manente doloris cauſa. Chemici hic jactant arcana ſua remedia, quibus eradicari

(*t*) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archaei turbas caveri, vel natas ilico compeſci. Quid de his ſperandum ſit, alia occaſione dictum fuit ad §. 1080. Verum an bona fide quis crederet, ſpinas oſſeas, meninges cerebri & cerebrum ipſum irritantes, excreſcentias oſſeas cranii, cartilagineam ſinuum venoſorum duritiem, quae omnia praediſponentem cauſam epilepſiae feciſſe probatum fuit §. 1075., poſſe tolli vel decantatiſſimis arcanis? An encephali & totius generis nervoſi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quae recens natos praediſponunt ad epilepſiam, adeo, ut a levibus etiam cauſis occaſionalibus convellantur ilico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hic corporis robore per aetatem & corporis ſalubrem motum merito ſperatur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes cauſas occaſionales, quae inteſtina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxyſmum epilepticum producere poſſent. Si quis haec omnia conſideret, facile videbit, univerſale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cum autem Epilepſia tam horrendis & tam variis ſymptomatibus ſtipetur ſaepe (vide §. 1072.), ut cauſis natura majoribus adſcribatur a multis; hinc mira etiam remedia, & quaedam ſatis abominanda, ſuperſtitioſa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido ſanguine poto, tali morbo ſe liberaverunt, apud quos miſerum auxilium tolerabile miſerius malum fecit* (*u*). Idem remedium adhibitum ſe vidiſſe teſtatur *Aretaeus* (*w*); ſed ſimul addit, neminem ipſi affirmare potuiſſe, quod inde ſanitatem recuperaverint epileptici. Adoleſcentem florentis aetatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis ſanguinem bibiſſe narrat *Tulpius* (*x*); ſed aucto potius inde morbo, quam minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Forte quis crederet, quod horror ipſe crudelis remedii poſſet inſignem & ſubitam mutationem facere in epileptico, ſicque mutare praeſentem corporis ſtatum, adeoque aliquam ſpem ſanationis eſſe poſſe; ſed adoleſcens ille apud *Tulpium*, tremula manu, averſis oculis, pallida facie, ac horrente univerſo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat ſanguinem, adeoque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potius inde plurimum incrementi ſumpſit. Jecur humanum epulis apponendum juſſerunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violenta morte peremti hominis, raſuram laudaverunt alii (*y*). Non ſine indignatione certe videmus, publicorum diſpenſatoriorum formulis antepilepticis haec foeda miſceri. Liceat cum *Plinio* (*) dicere: *Quis iſta invenit oſtenta? tecum enim res erit, everſor juris humani, monſtrorumque artifex &c. Quis invenit ſingula membra humana mandere? qua conjectura inductus? Quam poteſt medicina illa originem habuiſſe? Quis veneficia innocentiora fecit quam reme-*

(*u*) Celſ. Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (*w*) Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 122. (*x*) Obſerv. Medic. Lib IV. Cap. IV. (*y*) Aretaeus loco citato. (*) Plin. Hiſt. Natur. Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 683.

media &c. Procul a noſtris literis abſint iſta. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jactantur, uti notum eſt, minus quidem foeda, ſed forte aeque parum utilia. *Ungula Alcis* v. g., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratiſſimum, ideo creditur prodeſſe, quia illud animal frequenter caduco morbo proſternitur. Sed ſi vera ſint, quae Veteres de *Alce* dixerunt, rariſſime hominibus occurrebat hoc animal, cum acutiſſimo valens olfactu longe etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fuga mox ſe abriperet in denſiſſimas ſylvas: nec tutum fuit propius accedere ad ferocem hanc beſtiam, cum tanto robore polleret, ut poſterioribus pedibus calcitrando ipſas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet (*z*). An ergo credibile videtur, illud animal ſaepius viſum fuiſſe ab hominibus, dum epilepſiae inſultum pateretur. Forte viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; ſed hoc cervis, apris, aliisque feris, contingere frequentiſſime, noverunt venatores; & mactati boves ante mortem ſolent validiſſimas pati convulſiones, dum inanita ſunt vaſa a larga & ſubita ſanguinis effuſione. Hinc minime conſtat, illud animal caduco morbo obnoxium eſſe; & licet hoc verum foret, ſi octo integrae ungulae (binas enim in ſingulis pedibus habet) non poſſint alcen ipſum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus ſperari poterit in homine a raſura ungulae ad aliquot grana exhibita?

Praeterea apud *Olaum Magnum* (*a*) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri ungulam externam auriculae immittere, tuncque ilico a paroxyſmo reſurgere. Sed notaverunt auctores, & confirmaverunt Anatomici Pariſini, alcen habere articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix poſſibile eſſe, adeo intorqueri articulos, ut externa ungula dextri pedis aurem tangere poſſit. Si jam his addantur conditiones difficillimae, a quibusdam auctoribus recenſitae, & tamen requiſitae, ut ungula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum praeſtaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim ungulam illam efficaciam habere tantum, ſi ſecuris ictu reſcinderetur, animali adhuc vivo, certo tantum & unico totius anni die: praeterea debebat hoc animal maſculum eſſe, Veneris Oeſtro turgere, nec tamen unquam coïviſſe. An veroſimile videtur, alcis ungulas in officinis Pharmaceuticis venales habere omnes illas conditiones? Imo vix credi poteſt, ingentem harum ungularum numerum, qui per totam Europam in officinis diſtribuitur, deſumtum fuiſſe ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium ſpecificorum originem & hiſtoriam dediſſe, ut illorum, & his ſimilium, vanitas appareat: poſſet enim levi negotio idem de aliis demonſtrari. Sed vafri homines, haec arcana jactantes, ſemper tot requiſitas addiderunt conditiones, tam in victu, quam in caeteris, ut nullo

(*z*) Ouvrages Adoptèz par l'Academie des Sciences Tom. I. pag. 171. &c.
(*a*) Vide Locum citatum.

nullo modo poſſent cavere aegri, etiam attentiſſimi, quin ſubinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc eſt; nam *Hippocrates* (*b*) jam de his fraudibus conqueſtus fuit. Ipſius enim tempore interdicebant aegris balnea, & plurima edulia; praeterea *Veſtimentum nigrum haud induere praecipiebant; niger enim color lethalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam geſtare; neque pedem pedi, nec manum manui, ſuperimponere: haec enim omnia curationis impedimenta eſſe.* Si morbus ſponte ſileret per notabile tempus, ut ſaepe fit, vel per aetatem emendaretur, ſpecificis illis tribuebatur curatio: ſi morbus maneret, vel & invaleſceret, in promptu habebant ſemper aliquid, quod culpare poſſent, ut curae defectus adſcriberetur aegri negligentiae, non vero inertiae ſpecifici remedii.

Cum autem pleraque ex his ſpecificis epilepticis non multum turbent corpus, neque facile deleri poſſit ex hominum animis concepta de ſimilibus remediis opinio, periti etiam medici ſatis facile aſſentiuntur horum uſui, inprimis ubi attento animo obſervant morbi decurſum, & cauſas paroxyſmum renovantes (vide §. 1080.), nihilque tentare volunt, antequam certi ſint, quid, & per quae remedia, agere debeant. Tunc haec ſpecifica antepileptica locum habent, quae innoxia ſunt, ut aegrum ejusque amicos interea occupent, dum prudentes ipſi hiſtoriam morbi colligunt. Crederent enim fere omnes, negligi aegrum a Medico, ſi nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§. 1086. Et patet quidem, cauſam proximam omnis Epilepſiae exquiſitae ſemper eſſe nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in ſentientes actionem.

Intra encephalon haerere omnium ſenſuum & motuum originem primam, in Phyſiologicis (*c*) demonſtratur. In quibus vero encephali locis ſingulorum ſenſuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonſtratum eſt. Verum obſervationes practicae ſatis evincunt, primam originem ſenſuum diſtinctam eſſe in nobis a prima origine motuum. Sic in Paralyſis hiſtoria conſtitit, quod quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, ſuperſtite ſenſu; & contra quandoque omnis ſenſus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici poteſt, altero manente incolumi; adeoque diverſam ſedem debent habere in ſenſorio communi: non enim concipi poteſt, ſi in eodem abſolute loco ſedem haberet motuum & ſenſuum prima origo, quomodo cauſa morboſa in alterutrum tantum agere poſſet. In exquiſita autem epilepſia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes ſenſus interni & externi abolentur, adeoque paroxyſmi tempore cerebrum in nervos ſentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt ſummi, & quidem longe violentiores, quam in ſanitate ab eodem homine exerceri potuis.

(*b*) De Morbo Sacro Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 476. (*c*) Vide H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 284.

tuiſſent; adeoque actio cerebri in nervos motorios nimia eſt. In fine autem paroxyſmi etiam afficitur origo motuum; nam ceſſare tunc ſolent convulſiones, & ſequitur profundus ſomnus cum ſtertore, ut in apoplecticis adeſſe ſolet; & dum in paroxyſmo epileptico pereunt, fere ſemper moriuntur apoplectici, uti antea dictum eſt.

Obſervatur quandoque in hominibus, caeterum ſanis, ſenſus omnes ſopiri, manente tamen motu muſculari corporis: quod iterum docet, ſenſuum & motuum origines in ſenſorio communi ſic diſpoſitas eſſe, ut una poſſit ceſſare ab omni actione, dum altera pergit agere. In ſomno naturali ſopiuntur ſenſus & motus; verum in ſomnambulis ſenſus dormiunt, non autem ſilent motus. Fatetur *Galenus* (*d*), ſe credere non potuiſſe, quod inter deambulandum homines dormire poſſent: verum propria experientia edoctus veritatem hujus rei agnovit. Tota enim nocte iter peragens, per integrum fere ſtadium dormiens, & ſomnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens a ſomno excitaretur. Numeroſa ſunt in hiſtoria medica ſomnambulorum exempla, quae docent, homines dormientes adſcendiſſe gradus, deſcendiſſe, plura opera peregiſſe, quae de die facere ſolebant, uti nimis notum eſt. Verum & quandoque in vigilantibus videmus ſic ſenſus ſopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen ſimul corpus movent. Pluribus eruditis viris hoc contigiſſe novi, quod inter ambulandum profundis ſpeculationibus immerſi, nec obvios amicos ſalutaverint, nec curruum & equorum ſtrepitum audiverint, obſtaculis impegerint coecorum inſtar, praetergreſſi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint a via: ſicque poſt unam alteramve ambulationis horam, quaſi e ſomno expergefacti, neſciverint, ubi locorum eſſent: ſumma in his animi attentio ſenſus ſopit. Forte tamen quis credere poſſet, quod ſenſuum actio, quamvis inertior, ſuperſit tamen in talibus hominibus. Certe ſomnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatatam, ut in gutta ſerena fieri ſolet, nec admota propius candela contrahebatur pupilla, nec nictitabant palpebrae: at ubi prehenſa rudius manu excitabantur, mox claudebant oculos, & moleſtiam a lumine nimis propinquo percipiebant.

Verum alius mirabilis caſus docet, perfectiſſime ſopiri poſſe omnes ſenſus, motu tamen corporis & loquela manentibus. Viginti annorum virgo Catalepſi vera & exquiſitiſſima per aliquot menſes laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, fere quotidie recrudeſcens. Sic autem incipiebat paroxyſmus: corripiebatur primo catalepſi; poſt quinque vel ſex minuta oſcitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quam ſolebat extra paroxyſmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adſtantium fictis ſub nominibus perſtringebat acriter, geſtibus & motu oculorum comitabatur hos ſermones, & tamen omni omnino ſenſu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exſiliebat

(*d*) De Motu Muſculorum Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. V. pag. 387.

bat de lecto, ambulabat per conclave noſocomii, omnia obſtacula evitabat, ad proprium redibat lectum, ſtragulis corpus tegebat, & paulo poſt denuo catalepſi corripiebatur: elapſo quadrante horae evigilabat quaſi de profundo ſomno, penitus immemor omnium quae paroxyſmi tempore contigerant (*e*). Egregius medicus apud Monſpelienſes *Sauvages de la croix* omnia ſenſuum organa paroxyſmi tempore exploravit, ſed invenit nullum veſtigium ſenſuum ſupereſſe: nam nec ſonitus validus, ſubito excitatus, nec candelae flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, potuerunt efficere, ut vel nictitaret, ſed pergebat eodem ſermone, quem inceperat. Nec ſpiritus vini oculis inſtillatus, in os immiſſus, nec ſpiritus ſalis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum puncturae, vel minimum ſenſus percepti veſtigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quam varii & mirabiles morbi poſſint naſci in corpore, dum impeditur, vel turbatur, origo ſenſuum aut motuum. In apoplexia ſilent omnes ſenſus & motus voluntarii cum ſomno profundo, & ſtertore; in catalepſi ſupprimuntur motus & ſenſus, ſed abſque illo ſomno & ſtertore; corpusque illum ſtatum retinet, quem momento accedentis morbi habebat. In ſomnambulis ſenſus ſopiti ſunt, ſed motus fiunt ſimillimi illis, qui in vigilantibus obſervantur. In epilepticis ſenſus pariter tam interni quam externi ceſſant, ſed motus fiunt ſummi, convulſivi, involuntarii, longe alii ac validiores illis, qui extra paroxyſmum fiunt.

§. 1087. Atque cauſas, quae reciprocos paroxyſmos creant, numero & varietate plurimas eſſe.

Patet hoc ex recenſione cauſarum, tam praediſponentium, ſive proëgumenarum, quam excitantium, ſive procatarcticarum; quae omnes ad §. 1075. fuerunt enumeratae.

§. 1088. Tandem vero ſpaſmi ſingularis, opiſthotoni, emproſthotoni, tetani univerſalis, origo, natura, effectus, ſanatio, ſponte patent; quum ſint modo ſpecies Epileptici inſultus ſingularis.

Epilepſiae exquiſitae definitio data fuit §. 1071., quod nempe ſit ablatio omnium ſenſuum cum concuſſu violento involuntario muſculorum omnium, vel aliquorum. Hinc ſpaſmi ſingulares quorundam muſculorum quandoque paroxyſmum epilepticum comitantur, uti quotidiana obſervata docent, ac tamen morbus vocatur epilepſia, & non ſpaſmus. Miſerrimo ſpectaculo videmus, epilepticos in ſuis paroxyſmis tetano totius corporis obrigeſcere; paulo poſt remittere tetanum, & ſpaſmo valido muſculos, caput, collum, thoracem, lumbos, verſus anteriora flectentes, corripi: ſicque emproſthotonum facere: quandoque muſculi, qui caput, cervicem, dorſum, retroflectunt,

(*e*) Mem. de l'Acad. des Sciences l'an 1742. pag. 557.

flectunt, ſimili modo affecti, producunt opiſthotonum, quo nil viſu magis horrendum eſt, dum totus truncus corporis retrorſum incurvatur, ita ut occiput nates fere tangat, tota facie turgida lividaque, oculis prominentibus & ſanguine ſuffuſis.

Verum quandoque ſpaſmus, tetanus &c., adſunt, licet ſenſus externi & interni maneant illibati; tuncque ſub definitionem epilepſiae exquiſitae non cadunt haec mala. Videte *Aretaeum* (*f*), qui tam bene horrenda haec mala deſcripſit: dicit, dolores atroces eſſe, vocem flebilem: unde merito concluditur, ſenſibus non ſemper carere aegros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi hiſtoriam ad §. 712. deſcripſi, ſemper habuit ſenſus omnes illibatos. Adeoque in his morbis nimia quidem eſt encephali actio in nervos motorios, ſed tamen manet actio ſenſuum, quae in perfecta Epilepſia ſilet, uti ad §. 1086. pluribus dictum fuit. Sic & ſaepius obſervatur, hyſtericas validis convulſionibus affici, licet omnium ſenſuum maneant illibatae actiones.

Si autem conſiderentur illa, quae de origine & natura epilepſiae dicta fuerunt §. 1074.; uti etiam quæ ad §. 1077. de effectibus hujus morbi habentur; patebit ſatis, omnia haec etiam ſpaſmo ſingulari, opiſthotono, emproſthotono, tetano univerſali, poſſe applicari; ſimulque apparebit, eandem curationis normam his morbis convenire; cum tantum ab epilepſia differant in eo quod ſenſuum actiones illibatae maneant, vel ſaltem non omnino aboleantur.

(*f*) De cauſis & ſignis morb. acut. Lib. I. Cap. VI. pag. 3. & 4.

ME-

MELANCHOLIA.

§. 1089. Melancholia vocatur Medicis ille morbus, in quo aeger delirat diu, & pertinaciter, ſine febre, eidem fere & uni cogitationi ſemper affixus.

Nominis ratio ſponte patet: ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, ſic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa ſanguinis & humorum intemperie, quam Veteres atram bilem dixerunt, uti dicetur ſequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem ſurſum vel deorſum evacuant, ut *Aurelianus* (*g*) monuit.

Deſcribuntur autem hac paragrapho ſigna, ex quibus cognoſci poteſt praeſens melancholia, & ab aliis morbis diſtingui. Adeſt delirium, dum idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quae ad §. 700. habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur, in quo loco fuſius de hac re dictum fuit. Verum Melancholicorum inſania a Phrenitide & Delirio febrili differt, quod ſine febre fiat; praeterea diu & pertinaciter manet per plures menſes, imo & annos; delirium autem cum febre citius terminatur vel in ſanitatem, vel mortem. A mania autem diſtinguitur, quod nondum adſit ſaevus ille furor, qui in Maniacis obſervatur: interim tamen melancholia increſcens in maniam degenerat; uti poſtea ad §. 1118. dicetur. Praeterea & illud ſignum diagnoſticum melancholiae eſt, quod uni & eidem cogitationi pertinaciſſime inhaereant tales aegri, & fere circa hanc illamve opinionem delirent tantum; in reliquis omnibus ſanam oſtendant mentem, & ſaepe acutiſſimum ingenium. In deliriis autem, quae febrim comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis inſaniae ſpecies eſt plerumque, raro autem pertinaciter circa eandem rem delirant; & ubi hoc fit, peſſimi ominis eſt in his morbis; cum notet, cauſam, ſenſorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales aegros videtur *Hippocrates* (*h*) vocaſſe μελαγχολικῶς ἐξισαμένους, quia licet phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuo; & malam prognoſin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hic egiſſe de delirio atrabilario, cum & in praecedentibus, & in ſequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

Unde

(*g*) Lib. I. Cap. VI. pag. 339.

(*h*) Coac. praenot. N°. 95. 96. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

Unde merito ſequentem definitionem melancholiae *Aretaeus* (*i*) dedit: *Eſt autem animi angor* (ἀθυμίη) *in una cogitatione defixus atque inhaerens abſque febre.* Simul paulo poſt addidit, quod triſtitia & animi moeror melancholiam comitentur. Quin imo videntur veteres medici pro communi omnibus melancholicis ſymptomate ſtatuiſſe metum cum moeſtitia (*k*). Quod licet ut plurimum obſervetur, & moeſtitia inter ſigna incipientis melancholiae numeretur §. 1094., tamen videtur non ſemper & abſolute verum eſſe: nam ille, de quo *Horatius* (*l*) narrat, laetabatur, dum in vacuo laetus ſedens theatro miros ſe audire tragoedos credebat; & in hoc ſolo delirabat; nam reliqua vitae munia recto more ſervabat: melancholicum autem illum fuiſſe, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim

Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et rediit ad ſe. Pol me occidiſtis, amici,
Non ſervaſtis, ait; cui ſic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratiſſimus error.

Quamvis autem, uni fere ſemper cogitationi affixi melancholici, circa hanc ſolam delirent; tamen in ſingulis aegris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*m*), quae medium manus digitum erectum tenebat ſemper, credens totum ſe ſuſtinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, ſi digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenſet: longe numeroſiores ex hiſtoria medica colligi poſſent, & quidem ſatis mirabiles; quod monuiſſe hic loci ſufficiet.

§. 1090. Hic morbus oritur ex illa ſanguinis & humorum malignitate, quam bilem atram dixere Veteres; & rurſum idem morbus a mente initium ducens brevi in corpore bene ſano ipſam bilem atram facit.

Homo, uti in Phyſiologicis (*n*) docetur, conſtat binis diſtinctis inter ſe unitis, mente nimirum & corpore; quae licet natura differant, tamen liquet per certa obſervata, mentem & corpus ita ſe habere inter ſe, ut cogitationes mentis ſingulares determinatis corporis conditionibus ſemper jungantur; & contra eaedem cogitationes in mente natae, abſque praegreſſa mutatione corporis, ſi diu maneant inprimis, producant in corpore ſimilem conditionem, ac fuerat illa, quae praeëxiſtens in corpore excitaverat in mente easdem cogitationes. Et licet ex illis, quae de mente &

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. V. pag. 29. (*k*) De Melanchol. ex Galeno, Rufo &c. Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497. (*l*) Epiſt. Lib. II. epiſt. 2. (*m*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 109. (*n*) H. Boerh. Inſtitut. Med. §. 27.

& corpore intelligimus, nulla pateat evidens ratio, unde haec bina, adeo diverſa, in ſe mutuo agere, vel a ſe invicem pati, queant, tamen effectuum obſervatione conſtat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphoriſmis ſtaticis, hilaritatem in mente naſci, dum liberrima fit per ſuperficiem corporis perſpiratio: ſed & ſimul notavit, laetitia in mente nata, augeri perſpirationem. Contra a perſpiratione impedita in corpore percipi gravitatis ſenſum, in mente naſci triſtitiam: ubi autem triſti nuncio ſubito percellitur homo, perſpiratio ſupprimitur, corpus grave ſentitur. Dum paroxyſmo hyſterico corripitur mulier, inflatur ſaepe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantumque animi moerorem, ut vitae quandoque taedeat: ſoluto ſpaſmo, emittuntur ructus, ceſſat anxietas, & redit pacatae mentis ſerenitas. Verum talis mulier, ſi inſigni afficiatur contumelia, mox eadem mala patitur in corpore, dum ſola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modeſto facit furibundum phreniticum, in obvios quosvis inſilientem magna ferocia (vide §. 775.). Verum ira ſumma toties produxit lethalem Phrenitidem (vide §. 772.). Pluribus certe hoc aſſertum probari poſſet exemplis, ſed recenſita, ut puto, ſufficient. Idem jam obtinet manifeſte in melancholia: dum enim uni & eidem cogitationi inhaeret perpetuo mens, naſcitur in corpore illa humorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres medici, cujus indoles in ſequentibus explicabitur: & contra, ubi talis humorum degeneratio ab aliis cauſis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhaeret homo etiam invitus & repugnans. Omnia autem haec ulterius confirmabuntur ſequentibus.

§. 1091. Ideo opus hic erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obſcura doctrina habetur, ut injuſti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentiſſima atrae bilis mentio fit apud veteres medicos; verum multi ex recentioribus inſurrexerunt poſtea contra hoc nomen: imo voluiſſent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam exiſtere atram bilem in corpore, nec in ſanitate, nec in morbis. Operae pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo usque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* (*o*) leguntur: *Corpus hominis habet in ſe ſanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipſi conſtituunt naturam corporis, & ob haec dolet, & ſanum eſt. Sanum quidem eſt maxime, quum haec moderatum inter ſe, tum facultate, tum copia, temperamentum habuerint, & maxime ſi permiſta fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius vel copioſius fuerit, aut in corpore ſeparatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem haec poſtea *Galenus* (*p*) latius deduxit. Ex

(*o*) De natura hominis Charter. Tom. III. pag. 110.
(*p*) De Atra bile Cap. V. ibid. pag. 170.

Ex his apparet, Veteres medicos bilem atram non ſemper habuiſſe pro morboſo humore, ſed tunc tantum, quando vel copia ſuperabat reliquas ſanguinis partes, vel ſecedens ab iisdem colligebatur in quibusdam corporis locis. Viderant enim ſanguinem, licet homogeneus appareret humor, dum venis exit, diverſas in partes ſecedere: inſula enim rubra in ſuperficie aëri contigua apparet; in parte averſa nigricat: ſerum, cui inſula innatat, flaveſcit, & tenacitatem quandam habet; imo quandoque aliquid albicans concretum ſatis tenax in ſanguinis ſuperficie occurrit (*q*). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem ſeri ſanguinis a bile flava pendere; ejusdem plaſticam tenacitatem a phlegmate ſive pituita; rubedinem a ſanguine ſtricte dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri ſtatuerunt. In uſu partium explicando volebant, hepar eſſe illud viſcus, quod ſanguinem pararet, cum omnes venas fere corporis, ſaltem maximas, in hoc viſcere concurrere obſervarent, & venis fere ſolis ſanguinem contineri crederent; arterias autem ſpiritum ſive aërem, cum pauco ſanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meſeraicas in hepar rapto, ſanguis conficiebatur, qui debebat juſta temperie & miſcela horum quatuor humorum conſtare, ſuperflua bilis flava trahebatur in veſiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam ſplenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloäcam eſſe volebant, cum ſaepe etiam in ſanis hominibus lividum colorem habere obſervaretur. Hanc fuiſſe de his Veterum ſententiam omnibus in illorum lectione verſatis notum eſt.

Praeterea obſervaverant in quibusdam morbis, vel ſponte, vel poſt evacuantia remedia data, ſurſum vel deorſum exire nigram tenacem materiam, liquatae pici fere ſimilem, ſaepe cum inſigni aegrorum levamine: atque inde eo magis confirmabantur in hac opinione, quod humor atrabilarius exiſteret in corpore humano, & depoſitus ad viſcera accumulatusque morbos faceret.

Poſtquam autem chyli iter per vaſa lactea in ciſternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam ſubclaviam, innotuiſſet omnibus, hepar exauctoratum fuit ſanguificationis munere, & bilis ſecretio ipſi deſignata: ſimul lien non amplius habitus fuit pro cloäca colligente atrabilariam ſaburram; ſed, pro variis Medicorum hypotheſibus, diverſi fuerunt huic viſceri adſcripti uſus. Quantae lites & turbae inde ortae fuerint in ſcholis medicorum elapſo ſaeculo, ſatis notum eſt, & apud *Bartholinum* videri poteſt; qui peſſime apud multos audivit ideo, quod hepati exauctorato epitaphium ſcribere auſus fuerit.

Inde dubitare ceperunt medici, an quidem unquam exiſteret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quod nigra talis faex quandoque de corpore exiret in morbis; ſed credebant fere ſemper eſſe concretum ſanguinem, mora in ventriculo vel inteſtinis corruptum & nigricantem. Ita putat *Celeberrimus Simſon* (*r*) omnino concedendum eſſe, *aduſtam illam atram antiquo-*

(*q*) Galen. de element. Lib. II. Cap. II. ibid. pag. 26.
(*r*) Diſſertat. quarta de re medica pag. 153.

tiquorum bilem, quam illi ſaepe vomitu redditam eſſe prodiderunt, aliud fuiſſe nihil quam concretum ſanguinem. Inprimis illud credi potuit, cum turgente atra bile (vide §. 1104.) ſaepe erodantur vaſa, & copioſo ſanguine ſurſum vel deorſum excreto pereant aegri. Candidus autem ille vir, ex cujus ſcriptis me plura & utiliſſima didiciſſe laetus recordor, fatetur, quod in cadavere hominis, diu viſcerum abdominalium obſtructionibus fatigati, invenerit *lienem figura teretem, colore admodum atrum, ſuperficie undique laevem & ſplendentem: adactoque intro ſcalpello, continuo obviam prodierit ſibilus; deinde materia ſimillima pici liquidae: mox collapſa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uſpiam comparente puris veſtigio* (*s*). Praeterea monet (*t*), quod in alio cadavere invenerit in veſica fellea multum bilis nigricantis, & adeo ſpiſſae, ut vix poſſet exprimi per patulum ſatis ductum cyſticum. Numquid ex his obſervatis practicis patet, accumulari quandoque in viſceribus abdominalibus nigram talem ſaburram, quae penitus diſtincta eſt a ſanguine extravaſato? An non talis materia merito vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis viſceribus, quorum ſanguis venoſus per venam portarum in hepar redit, atque bili ſecernendae praebet materiam? Unde a loco, quem occupare ſolet haec materia, bilis vocatur; atra autem a colore: accedit quod ipſa bilis flava in ſpiſſam talem & tenacem nigram materiam degenerare poſſit, uti ſtatim vidimus; quae ſaltem abſque ullo dubio merebitur nomen bilis atrae. Neque adeo difficile eſt intellectu, ac quidem voluerunt Clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum vel alvum exire poſſit, poſtquam v. g. diu in liene ſtagnavit: certe bilis atra, mobilis reddita (vide §. 1104.) ex liene per venam ſplenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum inteſtinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quin imo ſi vel tenacior adhuc materies per anguſtias ultimas venæ portarum tranſire nequeat, vel hepar, ante ſimili materia infarctum, jam tranſitum neget, turgebit vena ſplenica, & nauſea ac vomitu accedentibus, premetur valide; adeoque dilatabuntur ejus rami, & via facile fiet materiae contentae in cavum ventriculi per vaſa brevia dicta. Numquid bilis flava in veſicula fellis contenta, ſi calculus obſtruens ductum cyſticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quae circa hanc rem ad §. 950. dicta fuerunt, ubi de hepatitide & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi ſunt veteres medici, ac ſi imaginariam morborum cauſam finxiſſent, ubi de atra bile in viſceribus congeſta locuti ſunt: intellexerunt enim tantum per hanc vocem tenax & amurcoſum quaſi ſanguinis, in viſceribus ſtagnantis vel tardius moti, ſpiſſamentum. *Atra enim bilis* ſecundum *Hippocratem* (*u*), *omnium, qui corpori inſunt, humorum glutinoſiſſima eſt,* ac

(*s*) Ibidem pag. 154. (*t*) Ibidem pag. 156. (*u*) De natura homin. Charter. Tom. III. pag. 147.

ac diuturniſſimas ſtationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti poſſe in atram, & ſanguinem extravaſatum, nigreſcentemque, bili atrae ſimillimum, quandoque excerni. Apud *Galenum* (*w*) enim leguntur ſequentia: *Atrae bilis quatuor ſunt differentiae: una eſt ex ſanguinis foece; altera ex bilis flavae exuſtatione; tertia bituminoſa, quod bituminis inſtar ſplendeat; quarta autem ſanguinea* (αἱματώδης).

His praemiſſis videndum, quomodo naſcatur in ſanguine atra bilis, & a quibus cauſis praecipue oriatur.

§. 1092. **S**i in toto ſanguine mobiliora diſſipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit craſſus, ater, pinguis, terreſtris. Ei vero nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *ſucci melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex ſanguine ſeparari poſſe copiam talem liquidi aquoſi tenuis, quae ſeptem octavas partes totius ſanguinis conſtituat: levem tantum odorem ſpirat hoc liquidum, caeterum nihil ſalini, nihil oleoſi, hic apparet, ſed fere totum conſtare videtur aqua. Reſiduum ſanguinis, poſt expulſum illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi poteſt aperto, paucos tantum cineres terreſtres relinquens; adeoque multum in ſe habet olei, unde haec combuſtibilitas pendet. Verum ſi idem illud ſanguinis ſpiſſamentum vaſis chemicis clauſis urgeatur igne ſenſim aucto, prodeunt in excipulum ſales & olea, ſummoque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combuſtus in cineres fatiſcit, qui plerumque aliquid ſalis marini continent.

Patet ergo ex his, mobiliſſimam partem ſanguinis pro maxima parte aquam, ſales vero, olea, & terreſtrem partem ſanguinis longe fixioris indolis eſſe, & haec in ſanguine ſano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur a quacumque cauſa diſſipatur mobiliſſima haec ſanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, ſanguis fiet craſſior, coloris magis intenſi, profundi, ſimulque major erit quantitas ſalis, olei, & terrae, in eadem ſanguinis copia. Degenerabit ergo ſanguis a naturali ſua ſana indole, & naſcetur cacochymia talis, quae atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis ſaniſſimi ad concretionem pronus eſt; nam pelvi exceptus brevi concreſcit in ſciſſilem maſſam; ſed jugis per vaſa motus impedit hanc concretionem, uti antea ſaepius monitum fuit. Praeterea conſtitit ex illis, quae ad §. 100. dicta fuerunt, auctum ſanguinis per vaſa motum facere majorem calorem, fortemque compreſſionem ſanguinis in vaſis; hinc liquidiſſima exprimi, craſſiora compingi, & tunc produci inflammatoriam ſanguinis viſcoſitatem, quae penitus differt a tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu illa viſcoſitas inflammatoria ſatis cito producitur, & lentior ſanguis, vitali humorum impetu aucto, in vaſorum arterioſorum anguſtias

(*w*) De humoribus. ibidem pag. 151.

ſtias impulſus haeret; unde inflammatio & omnes ejus ſequelae naſcuntur; inprimis ſi ſimul a quacumque cauſa ſtringantur vaſa, uti in hiſtoria inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viſcoſitatis inflammatoriae effectus ſubito increſcunt, & morbos admodum acutos producunt. Verum atrabilaria illa tenacitas lento gradu naſcitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, ſed potius imminutum: pulſus enim lentior & frigus majus adſunt, uti §. 1094. dicetur; & ideo merito inter Chronicos morbos numeratur.

Si ergo a quacumque cauſa mobilior ſanguinis pars ſeceſſerit a reliquis, & immobiliora ac craſſiora fuerint magis unita inter ſe, abſque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhucdum in viſceribus haerere & colligi ceperit illud ſanguinis ſpiſſamentum, ſed tota ſanguinis maſſa aequabiliter hac ſaburra gravetur; tunc illa ſanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *ſuccus melancholicus*.

Talem autem ſanguinis degenerationem obſervaverunt Veteres in Melancholicis. *Aretaeus* (*x*) enim notavit, in his ſanguinem de vena miſſum eſſe craſſum, bilioſum, concretum, & nigrum inſtar amurcae, quae eſt atra faex in oleo ſubſidens. Et diſerte humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (*y*) diſtinxit dicens: *Ad hunc vero modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum confectus ſit atra bilis, ſed in confinio quodam collocatus.* Et alibi (*z*) pariter monet, *quandoque in univerſi corporis venis melancholicum ſanguinem contineri.* Sed & recentiorum Medicorum obſervata eandem ſanguinis cacochymiam in hoc morbo adeſſe confirmant (*a*). Satis ergo intelligitur, quid ſit humor atrabilarius. Sequitur jam, ut agatur de cauſis, quae hanc cacochymiam producunt.

§. 1093. Cujus (1092.) cauſa, omne id quod mobiliora expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, ſive hilaritatis, ſive maeſtitiae; magni & operoſi motus corporis multum repetiti, inprimis in aëre valde ſicco & calido admodum; eo & immodica venus; cibi auſteri, duri, ſicci, terreſtres, cum quiete & torpore corporis diu aſſumti; potus ſimiles; huc fumo, aëre, ſale induratae animalium partes, maxime durorum & annoſorum, fructus immaturi, farinacea non fermentata, medicamenta adſtringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, ſimilia; febres calidae diu haerentes, ſaepe repetentes, ſine bona criſi, & ſine diluentibus, abeuntes.

Omnia

(*x*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. (*y*) De febrib. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142. (*z*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. ibid. pag. 441. (*a*) Vide Hofm. med. ration. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quae poſſunt ſanguini talem diatheſin inducere, qualis deſcripta fuit praecedenti paragrapho, merito inter cauſas hujus morbi numerantur. Talia inprimis ſunt ſequentia.

Vehemens mentis exercitatio &c. Optime notavit *Celſus* (*b*), literarum diſciplinam animo quidem neceſſariam eſſe, corpori autem inimicam, inprimis ſi literati homines ultra modum his ſtudiis incumbant, & *corporum ſuorum robora inquieta cogitatione, & nocturna vigilia, minuant.* Atque ob hanc cauſam voluit, Philoſophos omnium primo medendi ſcientiam poſſediſſe, quia magis illa indigebant, quam reliqui homines. Certum eſt, Philoſophum profundis meditationibus per plures horas immerſum plus debilitari, quam ſi per idem temporis ſpatium corpus valido motu exercuiſſet. Omnes enim encephali functiones a ſubtiliſſimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud ſubtiliſſimum conſumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muſcularem fit; ſed ſimul tunc, aucta circulatione per hunc motum, intra idem temporis ſpatium major ſanguinis copia applicatur ad organa ſecretoria, quae illud tenuiſſimum fluidum a ſanguine ſeparant, & ipſe ſanguis per motum muſcularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut ſecretioni ſpirituum aptior evadat: hinc licet motus muſcularis conſumat ſpiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verum in illis, qui attenta mente ſtudiis incumbunt, corpus quieſcit, & omnes humores tardius moventur, dum ſimul diſſipatur per mentis labores fluidiſſima pars, ſicque reſidua craſſiora facilius adunari incipiunt, quia minus rapide moventur per vaſa. Omnium maxime haec damna ſentiunt illi, qui ſeveris matheſeos ſtudiis incumbentes attentiſſimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis naſcitur diſpoſitio, ut eidem & uni cogitationi fere affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089. dictum fuit. Longe beatiores illi ſunt, quos vitae vel muneris gerendi ratio avellit quotidie licet invitos a libris; quamvis enim non ideo a mentis laboribus vacent, tamen ipſa laborum mutatio incredibile ſolamen adfert.

Idem contingere obſervatur, dum amor, ſollicitudo, vel ira memor, noctes & dies eandem ideam menti praeſentem ſiſtit.

Pervigilium. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, ſenſus nempe & motus voluntarii, ſaltem aliqui: licet enim quietus ſedeat homo, multos movet muſculos, ut corpus in erecto ſitu teneatur; hinc a morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt conſumi ſubtiliſſima fluida, quorum jactura reſarciri nequit ulla arte niſi per ſomnum. Sanus enim caeteroquin homo, ſi per integrum nucthemerum ab omni ſomno abſtinuerit, licet optimo cibo & potu corpus reficiat, ſentiet ſe debilem, laſſum, & ineptum ad mentis labores. Ingeſta enim, quamvis optima fuerint, non poſſunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quae ad reſtitutionem ſubtiliſſimi liquidi deperditi requiritur, niſi

(*b*) In Praefatione pag. 2.

niſi ſomno laſſum corpus reficiatur. Videantur & illa, quae alia occaſione ad §. 605. 12. de nimiarum vigiliarum noxa dicta ſunt.

Animi motus magni &c. In ſumma moeſtitia videmus faciem contrahi & palleſcere: anxietas ſumma circa praecordia percipitur, acſi torculari omnia premerentur: magna ſaepe copia urinae lympidae exit. Simul tunc pulſus, uti *Galenus* (*c*) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus eſt. Liquidiſſima ergo parte ſpoliatus ſanguis per vaſa contracta movetur debili vi, adeoque naſcitur facilis occaſio, ut craſſiores ſanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnae moeſtitiae comes, & aegritudinis moleſtiſſimum ſenſum circa ſtomachum faciens, notat impeditum facilem tranſitum per venam portarum; adeoque in vaſis abdominalium viſcerum haerere incipiet brevi illud ſanguinis craſſamentum; ſicque non tantum humorem atrabilarium, ſed etiam morbum hypochondriacum §. 1098. producet. Accedit praeterea, quod ingens triſtitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhaereat diu, ſimulque ſomnum arceat; adeoque & hoc modo triſtitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde merito monuit *Hippocrates* (*d*) ſequentia: *Si metus aut triſtitia longo tempore perſeverent, melancholicum illud eſt.* At *Celſus* (*e*) ſimilia monens, addidit vigiliam, dicens: *Si longa triſtitia cum longo timore & vigilia eſt, atrae bilis morbus ſubeſt.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quod triſtitiae oppoſitus animi affectus, hilaritas nempe ſumma, ſimiliter melancholiam producere valeat, cum ad curandum hunc morbum omnes medici ſuadeant, ut illa omni modo offerantur aegris, quae laetitiam menti conciliare poterunt. Verum hic non agitur de tranquillo pacatae mentis gaudio, ſed de ſubita & ſumma laetitia, quae celeriter & miris modis corpus turbare poteſt, imo & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis conſtitit (*f*).

Ratio autem videtur haec eſſe. *Sanctorius* obſervavit, perſpirationem inſenſibilem laetitia augeri quam maxime: Notavit *Galenus* (*g*), in laetitia pulſum magnum & rarum eſſe. Verum talis pulſus notat, vaſa liberrime tranſmittere humores facile mobiles. Secedit ergo brevi tempore de univerſali humorum maſſa fluidi tenuis magna copia, adeoque ſi diu maneat intenſum tale gaudium, orbabitur ſanguis liquidiſſima parte, & tales acquiret dotes, ut praecedenti paragrapho dictum fuit. Ipſa autem vaſa exhalantia dilatari a laetitia, ut majori copia ſolitos humores tranſmittant non tantum, ſed & tales, qui naturaliter per has vias exire non ſolent, docet ſequens *Celeberrimi Vateri* (*h*) obſervatio. Firmae valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus per-

(*c*) De pulſibus ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*d*) Aphoriſm. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261. (*e*) Lib. II. Cap. VII. pag. 62. (*f*) Vide Plin. hiſt. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. attic. Lib. III. Cap. XV. (*g*) De pulſibus ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*h*) Miſcell. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

perfuſus gaudio corruit ſubito & moritur. Cum venenum datum fuiſſe ſuſpicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil praeter naturam inventum fuit, niſi quod pericardium admodum extenſum & cruore turgidum inveniretur, abſque ulla ruptura cordis manifeſta. Unde concludebatur merito, ſanguinem per dilatata vaſorum exhalantium oſcula effluxiſſe in pericardium, ſicque motum cordis ſuffocaſſe. Si ergo ſubito tali gaudio potuerunt vaſa exhalantia eo usque dilatari, ut craſſiſſimam humorum noſtrorum partem, rubram nempe, tranſmittant, patet ſatis, maximam quantitatem liquidorum tenuiſſimorum exire de corpore per omnem ſuperficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeoque, difflata parte tenuiori, craſſa adunabuntur. Verum & obſervationes fideliſſimae confirmant modo dicta: Anno vigeſimo hujus ſaeculi Epidemicum fere malum Europae notabilem partem invaſit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam diteſcendi viam, detectam eſſe: non facile credet ſera poſteritas mira illa, quae tunc contigerunt, ludibria hominum auri ſacra fame inſanientium. Obſervavit tunc temporis experientiſſimus *Hallejus*, qui curam gerebat mente captorum in Noſocomio Londinenſi, longe plures ipſi obtigiſſe curandos, quos ad immenſas opes evexerat ſubito fortunae favor, quam quos iniqua ſors ad pauperiem redegerat (*i*).

Magni & operoſi corporis motus &c. Difflantur enim & hoc modo liquidiſſima de corpore, per auctam perſpirationem inſenſibilem & ſudores; inprimis ſi aër ſiccus & calidus omne humidum ex ſuperficie contigua corporis tollat. Haec eſt ratio quare calida in regione viventibus frequentior contingat hic morbus, caeteris paribus. Unde lepidus *Poëta* (*k*) vocavit

— — fuſcum Hiſpanum & nigra ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili ſub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in ſidera faſtu.

Ob eandem cauſam, poſt aeſtivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi obſervantur. Et ideo *Hippocrates* (*l*) notavit, *atram bilem autumno tum plurimam, tum vehementiſſimam, eſſe.* Et alibi (*m*) rationem hujus ſententiae adfert, dicens: *Siquidem quod humidiſſimum & aquoſiſſimum eſt in bile conſumitur, craſſiſſimum vero & acerrimum relinquitur; quod in ſanguine eodem modo quoque accidit; unde repente hi morbi (lippitudines aridae, febres acutae, & diuturnae, nonnullis & melancholiae) his accidunt.* Notum eſt omnibus in praxi verſatis, poſt aeſtates fervidiſſimas autumnali tempore ſequi febres difficillimas curatu, quae in principio continuae videntur, ſed poſtea in intermittentium claſſem veniunt: in illis magna anxietas circa praecordia obſervatur, & niſi inſpiſſata bilis excutiatur de corpore, ſaepe tota

(*i*) Mead monit. & praecept. med. pag. 80. (*k*) Quillet. Callipaed. pag. 3. (*l*) De Natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120. (*m*) De Aëre, locis, & aquis Cap. VI. Charter. Tom. VI. pag. 204.

tota hyeme languent tales aegri; dein ſolventibus remediis vernoque tepore funditur illud atrabilarium, & inſtar picis liquatae per alvum exit.

Immodica venus. De nimiae veneris noxis antea ad §. 586. ε. dictum fuit. Videmus manifeſte exſiccari corpora animalium frequentiſſima venere utentium: quantum differt mole corporis unicus in grege maritus taurus a bove? Sed ſtricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis prona ſunt, quia valido vaſorum robore tenuiſſima expelluntur, craſſiora manent. Notavit *Galenus* (*n*), quod nimia venere utentes *toto corpore non ſolum diſſolvuntur*, *ſed etiam ſicci*, *graciles*, *pallidi*, *cavisque oculis*, *cernuntur*. *Hippocrates* ſimilia obſervaſſe videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* deſcribit (*o*), dicit: *Gignitur hic morbus*, *quum corporis humores putruerint*, *& plùs aequo reſiccati fuerint*. Deinde addit, quod talis aeger *non tumet*, *verum tenuis eſt*, *aridus ac debilis*, *maxime vero circa claviculàs extenuatur*, *& vultu vehementer gracilis eſt*, *oculique admodum cavi*. Meminit pariter, quod corporis color niger ſit; & ultimo notat, tales aegros frequenter in ſomnis venerea ludibria pati, imo ſaepe inter eundum illis ſemen effundi. Si jam ſimul conſiderentur mordaces animi curae, quae laſcivam vitam viventes comitari ſolent, & aeternus ille luis venereae metus, quo miſeri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus ſibi perſuaderi patiebantur, quod nihil a lue metuendum haberent: hinc Agyrtarum conſilio repetitis etiam ſalivationibus exhauriebantur miſeri, & tandem peribant.

Cibi auſteri, duri, terreſtres &c. Hactenus dictum fuit de illis cauſis atrae bilis, quae mobilioribus partibus ſanguinis expulſis, reliqua craſſiora figunt & uniunt inter ſe. Sed poterunt & ingeſta ſubminiſtrare liquoribus noſtris tales partes, quae facile uniuntur inter ſe, & ſpiſſitudinem atrabilariam producunt. Verum quidem eſt, craſſiora non facile poſſe ingredi vaſculorum lacteorum aut venarum meſeraicarum oſcula: ſed antea §. 70., ubi de morbis oriundis ex glutinoſo ſpontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinoſas, ſeparatas, & liquidis tenuioribus dilutas, ſe furtim quaſi per haec oſcula ſubducere & ſic ſanguini admiſceri. Idem & hic quoque verum eſt: novimus enim, chylum, ex ingeſtis cibis & potu natum, dum cum ſanguine jam fluit per vaſa, nondum depoſuiſſe omnino indolem ingeſtorum, ex quibus factus fuit, ſed ſenſim actione viſcerum & vaſorum mutari in noſtros humores: ideo lac nutricis toties redolet ac ſapit ingeſta, & purgantis aſſumti vim ſatis diu retinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terreſtris, ſolida, tenax materia abundat, poterunt ſanguini ſubminiſtrare materiae atrabilariae copiam. Verum eadem haec ſanguini permiſta cum chylo, vel venis meſeraicis recepta & ad hepar delata, ſi actuoſa vita ſit, non facile unientur iterum inter ſe; adeoque non producent illas concretiones. Ubi autem ſedentariae vitae dediti homines ſimilibus eduliis

(*n*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.
(*o*) De internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

eduliis delectantur, quae dura meſſorum ilia impune tolerare & ſubigere valent, peſſime inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc imprimis haec nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu aſſumuntur. Optime hoc notaſſe primos medicinae inventores, *Galenus* (*p*) monet: *Non enim ſiccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem laedere exiſtimarunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robuſtum eſt, & natura humana potentius, id laedere conſuerunt, & tollere conati ſunt.* Alio autem in loco (*q*) enumerat edúlia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, inprimis ſale conditas, atque majores piſces; dein glutinoſos limaces, olera & legumina magno lentore praedita; vina craſſa nigra, veterem caſeum &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*r*) damnantur.

Medicamenta adſtringentia &c. Omnia enim haec faciunt coire & adunari inter ſe craſſiores partes humorum, liquidiori parte ſeparata, quae tunc facile exit de corpore, & hoc craſſamentum relinquit. Videantur illa, quae §. 1060. de his dicta fuerunt.

Febres calidae diu haerentes &c. Ubi ad §. 587. de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidiſſimi expreſſionem & reliqui incraſſationem ſequi; ac quidem tanto magis hoc fieri, quo major calor febrim comitatur (vide §. 689.). Verum ſimul in generali febrium hiſtoria notatum fuit, per ipſam febrim mutari ſic materiam morbi, tam praeëxiſtentem ante morbum, quam natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire poſſit de corpore; tuncque ſanitas redit. Verum ubi haec coctio materiae morboſae & ejus critica expulſio vel omnino non fit, vel ſaltem non perfecte, recidiva fit, & ſaepius quandoque; adeoque pergunt ſubtiliora difflari de corpore, craſſiora adunari; & quidem omnium maxime, ſi non adhibeatur in ſimilibus morbis diluentium copia, per quam ſuppleatur illud liquidum, quod febris impetu difflatum fuit de corpore. Notum eſt, elapſo ſaeculo apud multos Medicos invaluiſſe hanc methodum, ut calidis remediis ſudoriferis datis exprimerent ſudores, ſimulque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur aeſtuantibus aegris; unde ſi a febribus talibus emergerent aegri, laborabant cacochymia ſanguinis melancholica. Ideo merito notavit *Galenus* (*s*), in morbis ardentibus, in quibus ſimul humiditas deficit, atrum exire de naribus ſanguinem: & alibi (*t*) obſervavit, nonnullos melancholicum humorem contraxiſſe per febriles morbos. Non enim tantum poſt acutas continuas male curatas illud contingere obſervatur, verum etiam in intermittentibus, quorum ſinguli paroxyſmi ſaepe profuſo ſudore terminantur, per quem liquidiſſima ſanguinis pars diſſipatur, & morbi chro-

(*p*) De Priſca Medic. Cap. VII. Charter. Tom. II. pag. 159. (*q*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171. (*s*) De Atra bile Cap. 6. Charter. Tom. III. pag. 172. (*t*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440.

chronici pertinaciſſimi producuntur; uti antea ad §. 753. demonſtratum fuit.

§. 1094. Ubi jam in cruore id malum (1092.) per ſuas cauſas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem aequabiliter inficit, producet aliquos morbos ſtatim conſpicuos, qui fere ſequentes: color externus, internusque, primo pallidior, flavior, magis fuſcus, liveſcens, niger, cum maculis ſimilibus; pulſus lentior; frigus majus; reſpiratio lenta; circulatio per ſanguinea vaſa bona, per lateralia parcior, minus bona; hinc humorum ſecretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, craſſior, exitus; minor conſumtio; parcior appetitus; macies; moeſtitia; ſolitudinis amor; affectus animi quicunque pertinaces, magni; in reliquis ἀδιαφορία; torpor ad motus; ſumma tamen ſimul ſtudii cujusque & laborum conſtantia.

Triplex melancholiae gradus eſt: primus, de quo hic agitur, ubi univerſalis humor per vaſa circumductus hac cacochymia depravatur. Secundus, ubi illud craſſamentum atrabilarium ſanguinis ad viſcera abdominalia jam depoſitum haeret. Tertius gradus eſt, ubi materies atrabilaria, quae diu viſceribus impacta haeſerat, a quacumque demum cauſa ſolvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permiſceri. De ſingulis autem his melancholiae gradibus ſeorſim agetur: verum cum facilius cura ſuccedat, ubi humor atrabilarius adhuc tantum aequabiliter inficit circumeuntem humorem, quam ubi viſceribus impactus haeret; hinc omni cum cura cognoſci debent ſigna, quae docent, primum illum gradum melancholiae adeſſe, ut ilico efficaci medela ſuccurratur huic morbo, qui ſemper mora pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoſcatur, cauſas, praecedenti paragrapho enumeratas, praegreſſas fuiſſe, juſta ſuſpicio habetur morbi futuri: illum vero jam adeſſe docent ſequentia.

Color externus, internusque &c. Certiſſimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* (*u*) monuerat, quia color a ſuccis corporis naſcitur, non a ſolidis partibus: verum prudenter monet, de colore non judicandum eſſe, niſi dum pacatus corporis & mentis ſtatus adeſt; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licet naturaliter pallidi fuerint; & contra, dum frigent homines, metuuntve, omnia pallent, conſtrictis vaſis, licet antea ſatis rubicundum colorem habuerint. Quin imo *Galenus* (*w*) affirmat, quod abſque cognitione ſymptomatum morbi, abſque eo quod tactu indagaſſet viſcerum ſtatum (abdomina-

(*u*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121. 122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509.
(*w*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

minalium nempe) potuerit detegere, modo jecur, modo ſplenem, eſſe affectum; & quidem ex ſolo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quam internarum, partium corporis conſiderant. Per internas autem partes non intelliguntur hic viſcera, quae nunquam Medici oculis patent, niſi per vulnera; verum totum os internum & fauces deſignantur, quia cutis craſſa ibi non adeſt, adeoque vaſa pellucida fere colorem liquidorum contentorum demonſtrant. Hinc primum chloroſis initium ex pallore gingivarum & labiorum facile cognoſcimus. Verum inprimis palpebrarum interna ſuperficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, ſolent a Medicis caute examinari: ubi vaſa numeroſiſſima, & quidem diverſi generis, ſanguinea, ſeroſa, lymphatica, ſe conſpectui offerunt. In ſanis enim hominibus palpebrarum interna ſuperficies ſemper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licet innumeris vaſis conſtet, tota alba & nitidiſſima apparet, inprimis in junioribus: in adultis vero circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vaſis jam adeo auctis in amplitudine ſua, ut non tantum lympham tenuem, ſed & ſerum ſanguinis capiant: illa autem pars adnatae, quae corneam tegit, tenerrima & pellucida vaſa habet, continentia lympham tenuiſſimam. Patet ergo, diverſas ſeries vaſorum, varioſque humores per vaſa oculorum fluentes, poſſe conſpici a Medico, ſicque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vaſa noſtra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilaria cacochymia naſcitur in ſanguine, fit in pallorem. Vaſa enim cutanea in pluribus locis corporis, & praecipue in facie, facillime dilatantur, ita ut, licet plurima in naturali amplitudine tenuiores ſanguine rubro humores admittant tantum, tamen aucto ſanguinis motu, vel majori derivatione facta verſus ſuperiora corporis, etiam pars rubra ingredi poſſit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, tota facie rubeſcere, manifeſto ſigno, quod plura vaſa jam rubro ſanguine impleantur, quae antea tenuiores tantum capiebant humores: unde erubeſcere pro ſigno ingenui pudoris merito habetur. Verum dum in toto ſanguine mobiliora fuerint diſſipata (vide §. 1092.), vaſa cutanea, quae tenuiori tantum ſanguini pervia erant, eum vix amplius admittunt; hinc incipiunt magis contrahi, adeoque plus reſiſtere ſanguini adpulſo; ob hanc cauſam pallor inſolitus naſcitur. Praeterea cum mobilioribus diſſipatis craſſiora uniantur, ipſa rubra pars ſanguinis, magis ſpiſſa & cohaerens, difficilius ingredietur minora vaſa, licet etiam parum dilatentur; unde iterum alia cauſa intelligitur, quae cum priori juncta illum pallorem producere poteſt. Hinc *impalleſcere libris* dicuntur illi, qui ſeverioribus ſtudiis inhaerentes hunc morbum ſibi contrahunt: & omnes amantes pallere juſſit magiſter amorum, dum & illi noctes dieſque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magis diſſipantur fluidiſſima, tunc cum ſanguinis illo craſſamento fluit per vaſa ſolum fere ſerum flaveſcens pauca lympha dilutum, quod, per ſuperficiem corporis diffuſum, facit, ut pallori ſuccedat flavedo; quae forte augetur etiam ideo, quod a talibus humoribus difficilis

cilis ſecretio bilis fiat in hepate, adeoque illud bilioſum reliquis permiſtum maneat. Tunc in oculis color ex flavo virideſcens apparet, quod *Hippocrates* (*x*) in *morbi nigri* deſcriptione pulchre notavit dicens : καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπόχλωρος γένηται. Procedente autem morbo craſſior & nigrior ſanguis fit, unde ſerum caeterique humores eundem pariter colorem contrahunt ; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit ; cumque ſanguis blandiori parte orbatus ſit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, ſicque extremitates vaſorum cutaneorum ſolvuntur, & ab effuſo ſanguine nigreſcente maculae ſimilis coloris fiunt : habet enim melancholia illud commune cum ſcorbuto, quod vaſa erodat, ſicque ecchymoſes faciat, imo & ſaepe, uti poſtea patebit, validas haemorrhagias.

Pulſus lentus &c. Tenacior enim ſanguis, parte mobiliſſima orbatus, minori cum celeritate per vaſa movetur; unde & plerumque ſolet comitari majus frigus ad tactum, licet melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretaeus* (*y*) hunc morbum deſcribens dixit: *Pulſus ut plurimum parvi*, *tardi*, *invalidi*, *denſi*, *frigori apti.* Et *Galenus* (*z*) : *Nigra bilis frigidus natura humor eſt.* Cum autem inter pulſum & reſpirationem concentus quidam ſit (*a*), reſpiratio pariter tardior fiet.

Circulatio per ſanguinea vaſa bona &c. Conſtat ex illis, quae ad §. 1092. dicta ſunt, mobiliora & tenuiora ex toto ſanguine diſſipata eſſe, craſſiora & minus mobilia ſimul unita. Verum craſſiſſima ſanguinis pars in vaſis ſanguineis manet, ex arteriis ſanguineis in venas ſanguineas tranſit, ſicque denuo ad cor redit: per illa ergo vaſa diu manebit adhuc bona circulatio. Verum lateralia vaſa, quae tenuiores ſanguine rubro humores continent, parcius implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeoque omnes ſecretiones & excretiones humorum minuentur: nam quidquid ſecernitur de ſanguine vel excernitur, ſemper ſanguine tenuius eſt. Verum quidem eſt, quosdam humores ſecretos apparere ſpiſſiores ſanguine, a quo ſecreti ſunt, quia mora & ſtagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cyſtica &c. quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum a ſanguine ſecernebantur, erant ipſo ſanguine tenuiores. Haec eſt ratio, quare, in majori gradu melancholiae, cutis, & totum os internum, arida fiant, & parciſſima urinae ſecretio; de qua re *Capitulo de Apoplexia* §. 1010. 2. γ. quaedam notavi, quae videri poterunt ; unde forte poteſt intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos praeëxiſtentes tollat, vel ſaltem inſigniter minuat. *Celeberrimus Mead* (*b*) curabat puellam hydrope abdominis laborantem : ſupervenit inſania cum maximis anxietatibus & vaniſſimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor ſubſidere, cernebatur, & idoneis remediis ad-

(*x*) De morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 581. (*y*) Lib. I. de cauſis & ſignis morbor. diut. Cap. V. pag. 30. (*z*) De Symptomat. cauſis Lib. II. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 625. (*b*) Monit. & praecept. Medic. pag. 72.

adhibitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim imminutis minus aquoſi laticis colligebatur in abdomine; dum ſimul minoribus vaſis minus plenis facilior fiebat reſorptio extravaſatae lymphae per venas bibulas.

Minor conſumtio, parcior appetitus, macies. Cum enim omnes excretiones minuantur, non multum perit de corpore; & tamen ſenſim emaciantur aegri, quia per ſola vaſa majora fit adhuc bona circulatio, minora vaſa collabuntur vacua. Accedit, quod mordaces animi curae, quae melancholicis ſemper adſunt, toroſitatem corporis multum minuant. *Aretaeus* pulcherrime deſcripſit (*c*) illa ſymptomata, quae melancholiam comitari ſolent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adeſt, decolores ſunt, & in juventa ſeneſcunt &c. atqui ob ſtomachum erga cibos male affectum cito ſatiantur cibo uſitato &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur ſatis voraces, praecipue illi, in quibus ſimul acida acrimonia obſervatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem ſtatum vergit. Ubi enim (*d*) *omnium ignari, ſuique immemores, in morem beſtiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, niſi inferius bilis deſcendat atque exeat, ſed quoquoverſum per corpus cum ſanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati ſunt, quoniam ſomnus in eis neque cibo neque potu membra confirmat, ſed vigilia ad exterius movet & diſſipat.* Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum faſtidium: in utroque caſu aderat macies.

Moeſtitia, ſolitudinis amor. Signum hoc fere pathognomicon haberi poteſt: nam in morbo hoc incipiente abſque cauſa triſtes fieri incipiunt, moroſi, reliquisque hominibus ſe prudentiores credunt; tunc conſortia fugere incipiunt, ſolitudinem anxie quaerunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optime hunc melancholicorum ſtatum notavit *Hippocrates* (*e*) dicens: αἱ μετὰ σιγῆς ἀθυμίαι καὶ ἀπανθρωπίαι. *Triſtitiae cum ſilentio & hominum averſationes.* Ubi ſimul notari meretur, quod textus ille *Hippocratis* videatur confirmare obſervatum illud practicum *Celeberrimi Mead* modo memoratum, quod nempe melancholia ſuperveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhoea; dein addit, quod triſtitiae cum ſilentio, & hominum illae averſationes, leniter ſive ſenſim hoc malum ſuperent. In verſionibus quidem hujus textus illud verbum κατεργαστικαί ſumitur pro *occidere*, quia κατεργαστικαί ſignificat *conficere:* verum idem illud vocabulum deſignat *ſuperare*, *vincere*; atque ille ſenſus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & ſeroſa colluvies directe oppoſita ſunt atrabilariae & ſtrictae corporis temperiei; adeoque patet ratio, quare hydropica diſpoſitio, ſuccedente melancholia, poſſit tolli.

Affectus animi &c. Antea in Commentariis §. 700., ubi de Delirio fe-

(*c*) De cauſ. & ſign. morb. diut. Lib. II. Cap. VI. pag. 57. (*d*) Ibid. de cauſ. & ſign. morb. diut. Lib. I. Cap. V. pag. 30. (*e*) Coac. Praenot. N°. 482. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

febrili agebatur, notatum fuit, quaſdam ideas in mente excitatas eſſe adiaphoras, id eſt, nec placere multum, nec diſplicere; plurimas vero ideas comitari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili neceſſitate cogit hominem, ut conetur illud ingratum removere vel deſtruere, & e contra illud gratum conſervare. Illi autem ſingulares animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cum autem Melancholici uni & eidem ideae pertinaciſſime affixi maneant, affectus animi hanc ideam comitantes erunt pertinaciſſimi & validi. In reliquis, quae non ſpectant illud unicum, circa quod delirant, ſapienter ſaepe ratiocinantur. Cum vero uni & eidem cogitationi inhaereant, & conſortia fugiant, tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & a reliquis vel omnino non, vel ſaltem admodum parum, afficiuntur. Memini me ſapientem in reliquis omnibus vidiſſe virum, qui dum audiviſſet plures a cane rabido demorſos fuiſſe factos hydrophobos, licet & venae ſectiones & alia optima remedia tentata fuiſſent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum, dum forte iisdem lanceolis uſi fuiſſent chirurgi in venae ſectionibus inſtituendis, ſparſum apud plurimos homines latere poſſe, atque denuo aliis communicari. Hinc a nullo mortalium tangi ſe patiebatur, ut tantam calamitatem vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor a ſevero hoc propoſito abducere poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus hiſtoriam ſcripſit *Aretaeus* (*f*), domi artem ſuam prudentiſſime colebat, cum operum exactoribus paciſcebatur, pro laboribus juſtam mercedem poſcebat: ſed ſimul ac domo ſua egrediebatur, incipiebat ſuſpirare, angi; & ſi longius procederet, inſaniebat peſſime: ſi vero cito recurreret ad officinam ſuam, iterum reſipiſcebat.

Torpor ad motus. Dum attentiſſima mente aliquid conſiderare volumus, ſopimus omnes ſenſus, ſiſtimus omnes motus voluntarios. Meditabundus in muſeo Philoſophus quam quietus ſedet! Dum inter ambulandum confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox ſiſtunt gradum. Cum autem Melancholici ſoleant attentiſſime uni & eidem cogitationi inhaerere, hinc quietem amant ac ſolitudinem, & deſueſcunt movere corpus. Diuturnam autem corporis quietem ſemper ſequitur torpor ad motus, cum & procedente morbo magis magisque deficiant tenuiſſimi humores, qui ad motum muſcularem peragendum requiruntur. Simul attentiſſimae mentis applicatione perpetua ad unum objectum multum de iisdem humoribus conſumitur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Summa tamen ſimul ſtudii &c. Nulli citius proficiunt in ſtudiis, quam illi qui poſſunt conſtanti mentis attentione idem objectum conſiderare, cum aliis comparare, tuncque judicium formare ex pluribus ideis cum ſe mutuo collatis, per attentionem praeſentibus redditis menti. Verum melancholicis, uti antea dictum fuit, proprium eſt, ut eidem cogitationi per-

(*f*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 32.

pertinaciter inhaereant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiae cauſas recenſita fuit: ideo *Celſus* (*g*) dixit, *literarum diſciplinam*, *majori ſtudio agitatam*, *animo praecipue omnium maxime neceſſariam eſſe*, *ſed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix ſaepe diſpoſitio eſt, ut in ſtudiis magnos profectus faciant, & niſi curis ſuis quandoque gaudia interponant, animumque exhilarent, peſſime afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes ſunt, & a quibus ſeveri etiam paedagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem ſtudiis adhibeant, ludicra ſemper fere cogitantes & facientes, ſi impune liceat, dum fingunt ſe eſſe attentiſſimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici & ferunt quam conſtantiſſime; quod *Aretaeus* (*h*) notavit, ubi de ſtomachi affectibus agens melancholiam optime deſcripſit, dicens: *Illi*, *ut erudiantur*, *laborant*, *& ejus cauſa multa perferunt*, *quibus ineſt divinae ſcientiae cupiditas: qui cibi parſimonia & vigiliis macerantur*, *qui doctos ſermones & res graves meditantur &c.*

§. 1095. Habet ergo pro materie terram & oleum ſpiſſum ſanguinis, unita, compactaque ſimul: quae prout liquidiore, blandiore, diluente parte magis privata, quoque ipſa magis condenſata, tenacius miſta, & diutius nata, eo effectis pejor, eo curatu difficilior eſt.

Fixiſſimam ſanguinis noſtri partem eſſe terram & oleum ſpiſſius ſanguinis, Chemici demonſtraverunt; & de hac re ad §. 1092. dictum fuit: tuncque conſtitit, mobilioribus diſſipatis, uniri haec ſpiſſiora, quae ſic cauſam materialem hujus morbi conſtituunt.

Verum ſimul ex dictis ſponte patet, varium poſſe eſſe hujus morbi gradum, prout liquidior pars magis vel minus e ſanguine diſſipata fuerit, adeoque reſiduum craſſamentum magis minusve cohaeſerit. Inprimis autem & hoc notandum eſt, liquidiſſimam & diluentem partem noſtri ſanguinis eſſe ſimul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquae de ſanguine exhalare, quae vaſis chemicis excepta & collecta vix ullum ſaporem, & levem tantum odorem, exhibet: verum ex reſiduo craſſamento, poſt hanc partem aquoſam expulſam manente, aucto igne prodeunt ſales & olea ſatis acria. Adeoque jactura partis mobiliſſimae & fluidiſſimae ſanguinis non tantum inducet tenacitatem, verum ſimul & augebit reſidui acrimoniam; quod inprimis notari meretur ad intelligenda illa, quae §. 1105. dicentur. Illa autem acrimonia, oleoſae & terreſtri parti ſanguinis involuta, manere poteſt diu, ut minus laedat; ubi autem poſtea incipit

(*g*) In Praefat. pag. 2. (*h*) De cauſ. & ſignis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VI. pag. 57.

cipit ſolvi illa atrabilaria ſaburra, tunc illud acre ſe manifeſtat peſſimis effectis.

Cum autem ſanatio hujus morbi ab eo inprimis pendeat, ut reſtituatur illud perditum mobiliſſimum maſſae ſanguineae, & ſolvantur immobiliora inter ſe unita; ſponte patet, tanto pejorem morbum eſſe, quanto diutius duraverit, cum ſemper magis pereant liquidiſſima, & tenacius haereant craſſiora unita.

§. 1096. Inde diagnoſis, & prognoſis (quae clarior ex ſequentibus) patent, quin & ſanationis ratio hinc conſtat.

Ex cauſis praegreſſis, §. 1093. enarratis, novimus metuendam eſſe melancholiam: ex ſignis autem mutatae ſanitatis, quae §. 1094. recenſentur, ſcimus hunc morbum jam adeſſe, ſaltem in primo ſuo ſtadio, dum atrabilarius humor aequabiliter adhuc circulantibus humoribus miſtus eſt, & nondum ad quaedam viſcera depoſitus. Prognoſis ergo eſt, metuendum eſſe, niſi prompta ſuccurratur medela, ne in vaſa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa haereat, tuncque adhuc pejora mala faciat, & magis difficilem curam: reliqua autem, quae ad prognoſin univerſalem melancholiae ſpectant, debent ex ſequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de ſanatione melancholiae in primo gradu adhuc conſtitutae dicatur.

§. 1097. Statim enim ac initiis primis (1093. 1094.), cauſa, effectuve, ſe prodit, animo aſſidua objectorum variatio conciliand, & quidem ipſo ignaro; eligenda autem, quae affectui praedominanti oppoſitum in aegro creare ſolent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus ſomnus eſt; aëre utendum humido tepeſcente; cibi dandi leves, liquidi, ſanis humoribus ſimiles, recentes, blandi, vi leni ſaponacea laxantes, atque in horum uſu diu perſiſtendum; medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleoſum terreſtre reſolventia, vaſa laxantia, leni ſtimulo expellentia, ut ſucci bene maturorum fructuum horaeorum, mellita, olera, juſcula ex his confecta; aquae minerales; potus optimus ptiſana mellita leviter, abſtinentia ſedula a cauſis mali (1093.).

Cum morbus hic mora diuturniore, & perennantibus cauſis, quae illum produxerant, ſemper pejor fiat, patet ſatis, in morbi initio ſtatim efficacem medelam adhibendam eſſe. Notatum autem fuit §. 1090., hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & a mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinaciſſime inhaeret: tuncque pariter in corpore naſcitur atra bilis, licet non praeëxſtiterit antea. Adeoque duplex curatio indicatur: una quae ſic diſponit mentem, ut non ſemper eandem rem, ſed ſucceſſive alia, cogitet: altera, quae dege-

degenerationem ſanguinis in atrabilariam cacochymiam emendet. Primo curationis ſcopo conducunt ſequentia.

Animo aſſidua objectorum varietas &c. Praecipua curatio in hoc conſiſtit, ut anxia illa & perpetua cogitatio, cui mens inhaeret, mutetur: verum hic multa cautela opus eſt. Omnes enim melancholici ſolent indignari, ſi pro talibus habeantur: moroſi ſunt, plus ſe ſapere credunt, quam reliquos homines, & aegerrime ſolent ferre, ſi oblectamenta ipſis offerantur, tuncque ſaepe pertinaciſſime omnia illa repudiant; & tanto magis fugiunt conſortia hominum, a quibus ſe contemni credunt. Prae reliquis omnibus proſunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & inſolita objecta, quae ſatis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc cauſam toties Medici ſuadent aquas minerales in ipſo fonte potandas, & ſaepe eligunt quam maxime diſſitas, modo concurſu multorum aegrorum celebres ſint. Toto enim itineris tempore a curis domeſticis liberi ſunt, continua objectorum varietate delectantur; ubi ad ſalubres fontes pervenerunt, amoeno conſortio fruuntur; ambulationibus, luſu, choreis, tempus fallunt; ſicque ſenſim deletur illa idea, quae perpetuo menti obverſabatur, vel ſaltem ſic minuitur ejus efficacia, ut ſenſorium commune inde non afficiatur fortius, quam a novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minime dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem eſſe, dum ex ipſo fonte hauriuntur, facile credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis inſigniter prodeſſe, certus ſum. Plures vidi, qui ad diſſitos longe fontes ablegati multo melius ſe habebant, antequam inciperent aquarum uſum. Aliquos novi viros eruditos, qui peſſime indignabantur, dum credebant ſe pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum uſum pertinaciſſime deteſtabantur: illis perſuaſum fuit, bibliothecas inſtructiſſimas videre, cum eruditis viris converſari in diſſitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt ſani.

Simul conducit, omni modo oppoſitum conciliare animi affectum illi, qui jam praedominatur; de quo videantur illa, quae ad §. 104. dicta fuerunt. Sic meticuloſis conamur fiduciam conciliare; moroſis & triſtibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc poſtea §. 1113. dicendum erit.

Diluentibus, demulcentibus &c. Nihil magis nocet melancholicis quam vigiliae; nam ab illis hunc morbum naſci poſſe §. 1093. probatum fuit, adeoque & ab iisdem morbus jam natus augebitur: attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici ſaepe ſomno privantur. Conducit ergo omni modo ſomnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708., ubi de Pervigilio febrili agebatur, ſanguinem, inflammatoria ſpiſſitudine haerere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabilario lentore; ideoque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere proſunt; qualia ſunt emulſa ex ſeminibus, frigidis dictis, parata, vel ex aliis ſeminibus fructibusve farinoſis & oleoſis: adduntur his diacodiata; & niſi haec juvent, cum prudentia ad narcotica pergitur: de quorum om-

omnium uſu videantur illa, quae ad §. 709. habentur.

Aëre utendum humido tepeſcente. Liquidiſſimis enim partibus & mobiliſſimis ſanguinis diſſipatis, lenteſcit reſiduum; vaſa minora exhauſta collabuntur; totum corpus ſiccius redditur; ſolidae partes rigidiores fiunt, & liquidis impulſis cedunt difficilius; ſicque ſtricta & ſicca temperies toti corpori inducitur. Aër ergo humidus & tepeſcens nimium ſolidorum robur minuet (vide §. 35.); ſimulque aquoſum & tenue vehiculum craſſioribus fluidis ſubminiſtrabitur, dum venae bibulae, in tota ſuperficie corporis poſitae, laxatae pariter per teporem humidum, partem illius aquoſi ex aëre contiguo abſorbebunt. Haec eſt ratio, quare tempore verno, quod tali aëris temperie gaudet, felicius curetur hic morbus, uti & omnes fere morbi chronici.

Cibi dandi leves &c. Inter cauſas morbi §. 1093. fuerunt enumerati cibi duri, aëre vel ſale indurati, farinoſa lenta; adeoque, ut evitentur morbi cauſae, oppoſita diaeta debet adhiberi, qualis hic deſcribitur. Verum talis diaeta ſimul multum ad curationem facit, quatenus ſic reſtituitur mobiliſſimum, quod ex ſanguine perierat, & ſolvitur illud craſſum concretum. Bonus enim, ſatis fluidus, ſolvente vi ſaponacea praeditus chylus, ex talibus ingeſtis praeparatur, qui una cum ſanguine per vaſa fluens diluit & ſolvit, ſimulque facile elaboratur in ultimam perfectionem noſtrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*i*) monet, quod pleroſque melancholicos potius victu quam medicamentis ſanaverit; laudatque ſimiles cibos ac hic proponuntur; piſces ſaxatiles, gallinarum carnes, aſtacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam &c. Videantur illa, quae de efficaci ſimul & blanda vi ſolvente lactucae, cichorei &c. ad §. 614. dicta fuerunt: ad quem numerum etiam in Materia Medica recenſentur praecipuae herbae, quae huic ſcopo ſerviunt. Cum autem chronicus hic morbus ſit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque facilius impetramus a moroſis melancholicis, quam ſi longum remediorum ſolventium uſum ſuaderemus: minus enim faſtidient intyba, cichorea, taraxaci turiones &c. ſi ciborum titulo offeruntur, quam ſi ſuccos expreſſos, vel infuſa, aut decocta earundem herbarum, praeſcribant Medici.

Medicamenta danda diluentia &c. Omnia enim haec ſatisfaciunt ad amuſſim indicationi curatoriae, ante deſcriptae in hoc morbo: craſſior enim ſanguis eſt, & huic ſpiſſo ſe quandoque valida acrimonia miſcet, uti poſtea videbimus: vaſa ſunt ſtricta ſimul; adeoque patet, omnia hic laudata convenire. Fructus autem horaei, ſed bene maturi (aliter auſtero acido peſſime nocent) palmam fere omnibus aliis praeripiunt. Novi quidem a multis Medicis culpari fructus horaeos, acſi plurimorum morborum potius cauſae forent quam medela; ſed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum moleſto calore aeſtuant ſub aeſtivo ſole homines, & diſponitur ſanguis ad atrabilariam cacochy-

(*i*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 106.

chymiam; uti §. 1093. probatum fuit: durant in autumnum usque, ut illorum uſu ſolvi poſſit, & blanda vi, alvum laxante, expelli, melancholica ſaburra, aeſtatis tempore collecta. In fervidiſſimis regionibus ſuaviſſimi ac copioſiſſimi tales fructus creſcunt, & multiplici varietate oblectant. Integrae nationes in calidis regionibus his ſolis fere vivunt: omnibus gratiſſimo ſapore, odore, colore, placent. Inſidias certe ſtruxiſſe humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, ſi adeo placentes omnibus fructus forent certiſſima morborum cauſa. Hortum amoenis fructibus divitem primo homini, immortali futuro niſi peccaſſet, colendum dedit Creator; poſt lapſum nullo alio nutrimento uſus fuit, quam quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis uſi fuerunt longaevi adeo homines antediluviani. An ergo ulla ratione dici poteſt, fructus horaeos noxios eſſe? Novi quidem, dum in ultima menſa, pleno jam ventriculo a numeroſis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhoeam, dyſenteriam produxiſſe: verum haec mala perditae ingluviei adſcribenda potius ſunt. Nihil enim adeo ſalubre eſt, quin perverſo uſu nocere poſſit. Ubi enim fructibus ſolis cum pane & aqua vivitur, vel ſaltem illi primis menſis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis coenae vices ſupplent; nullam unquam noxam inde obſervavi. Econtra vim ſolventem egregiam exſpectare licet a ſucco fructuum horaeorum, tam in morbis acutis, uti antea dictum fuit; quam in Chronicis. Furentiſſimos ex melancholia maniacos ſanatos vidi, dum ſolis fructibus horaeis veſcebantur; & quidem ceraſis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot ſeptimanas aſſumtis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni ſuſpicionem, quam pertinaciſſime averſabantur. Incidebant quidem a tam largo fructuum uſu in diarrhoeam, ſed per alvum exibat ſoluta faex atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem a valida diarrhoea exhauſto corpore ſuperſtes facile ſuperabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non amplius delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam male audiunt, largo uſu delirantem melancholicam ſanatam fuiſſe teſtatur *Hofmannus* (*k*), & eundem in pluribus aliis, ſimili morbo laborantibus, effectum ſe vidiſſe affirmat. Juſcula, quibus maturi cucumeres in taleolas diſſecti incocti ſunt, uti & olera mollia, qualia ſunt *ſpinachia*, *endivia*, *borago*, *bugloſſa &c.*, cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo uſus. Mel autem, cujus vires ſolventiſſimae in cura obſtructionis ad §. 135. laudatae fuerunt, pariter hic magnae efficaciae eſt; inprimis ubi ſero lactis graminei dilutum potatur, & quidem ſatis magna copia ac diu, donec ſolvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur a *Poſidonio* (*l*). Ob eandem cauſam & ptiſana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi: diluit enim & demulcet, ſimulque ſolvit concreta. Quanto autem cum fructu aquae

(*k*) Medic. Syſtemat. Tom. IV. part. 4. Cap. VIII. pag. 238.

(*l*) De Melancholia ex Galeno &c. libell. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquae minerales & in melancholiâ, & in aliis chronicis morbis, exhibeantur, antea ad §. 1056. dictum fuit.

Cauſas autem morbi ſollicite caveri debere illo tempore, dum morbi curae adhibentur omnia artis molimina, ſponte patet.

§. 1098. Si autem illa ipſa materies (1092.) per easdem cauſas (1093.) magis denſa, tenax, immobilis reddita eſt, neceſſario in vaſa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, ſitus & conditio horum vaſorum, & leges hydraulicae docent. Inde ſenſim hic haerebit, accumulabitur, ſtagnabit: tum vocatur *Morbus Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, meſenterium, obſidens.

Hactenus dictum fuit de humore atrabilario aequabiliter totum ſanguinem inficiente: verum ſi augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere cauſae hunc morbum producentes, tunc incipiet haec materia haerere in quibusdam locis corporis, & peſſimas producet obſtructiones. Verum eſt, quod illud fieri poſſit in diverſis locis corporis, ſed potiſſimum continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vaſa motus eſt. Docuit Anatome, intricatiſſimam minimorum vaſorum conglomerationem eſſe in glandulis, adeoque minus meabiles humores facile circa loca glanduloſa haerere incipient. Verum antea §. 485., ubi de ſcirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem ſcirrho dare, inprimis dum, ceſſante fluxu menſtruo vel haemorrhoïdali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur amplius de corpore. Pariter ad §. 495. monitum fuit, ſcirrhum per *affectus animi triſtes & biliofos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancroſam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates* (*m*), dicens: *Quum mulier caput, ſinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos verſatur, terretur, & moeſta eſt, & urinae nigrae, & ſimilia ex utero feruntur, & anxietas & animi moeror detinet, bilis atra in uteris ineſt.* Verum tunc exit humor atrabilarius de corpore, & liberatur ſanguis hac ſaburra; ubi autem in vaſis uterinis ſtagnat & colligitur atra bilis, tunc diſpoſitio ſcirrhoſa uteri naſcitur, quae melancholicis mulieribus ſatis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi poſſe humorem atrabilarium, docebunt illa, quae ad §. 1110. habentur. Videtur hoc ulterius confirmari ſequenti *Hippocratis* Aphoriſmo (*n*), qui ſic ſe habet: *Morbis Melancholicis per has tempeſtates (ver nempe & autumnum) periculoſi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Dum nempe encephali vaſis impingitur illud ſpiſſum melancholicum, & in illis haerere incipit.

Quam-

(*m*) De mulier. morb. Lib. II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.
(*n*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diverſa loca corporis ſic occupare poſſit, omnium tamen frequentiſſime in viſcera abdominalia deponi ſolet, & figi. Demonſtratur alibi (*o*), mobiliſſimas ſanguinis partes, a corde in aörtam pulſas, rectiſſima via, & majori velocitate, a corde recedere, minus mobilia & viſcida tardius moveri; adeoque juxta leges *Hygraulicas* (*p*) in truncum deſcendentem aörtae ferri, ex quo coeliaca arteria & binae meſentericae, quae viſceribus abdominalibus proſpiciunt, ortum ducunt. Cum ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus diſſipatis, immobiliora unita fuerint, horum craſſiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam ſimul conſideretur, omnem ſanguinem viſcerum abdominalium bis arterioſum fieri, antequam ad cor redeat, adeoque hic tardiſſimum eſſe humorum trajectum (*q*), patebit ratio, quare ad viſcera abdominalia omnium frequentiſſime deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus aequabiliter fluxerat. Notum eſt, quantum reſpiratio valida conducat ad expeditum humorum per viſcera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & muſculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, ſicque ſanguinis venoſi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque ſedentariam vitam ducunt, vel & quandoque ſtudiis pertinaciſſime incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorſum corpore ſedent, adhuc magis impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viſcera; atque omnium maxime, quando pleno poſt paſtum ventriculo in tali corporis poſitura diu manent. Ob hanc cauſam non ſatis inculcari poteſt eruditis viris, qui frequenter in hunc morbum proni ſunt, ut aſſueſcant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere menſae, cui aſſident. Patet jam ſatis ex omnibus dictis, ſenſim debere accumulari humorem atrabilarium in viſceribus abdominalibus; quod & confirmatur Veterum Medicorum auctoritate (*r*); *Generatur autem a calore copioſo, vel flavam bilem, & magis atrum ſanguinem exaſſante. Plerumque vero partes hypochondriorum primario affectae caput ad conſenſum perducunt, & delirium efficiunt &c.* Ubi jam congeſta materies atrabilaria hic haeret, tunc alio nomine ſolet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis praecordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe inprimis abdominis regionem (vide §. 701. & 735.) ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. locantur: uti etiam quia ponderis gravantis ſenſum & anxietatem aegri circa haec loca ſentiunt, uti dicetur ſequenti paragrapho. Cum autem & ſpaſmodica anxietas in illis, qui totum genus nervoſum facillime irritabile habent, obſervetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales aegri vocentur hypochondriaci, hinc ad diſtinctionem majorem poſſet vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie*; nam in poſtremo caſu ſaepe nullum in viſceribus vitium latet; & ſoluto ſpaſmo, ructu

(*o*) Inſtitut. Med. H. Boerh §. 224. (*p*) Ibidem §. 308. (*q*) Ibidem §. 350. (*r*) De Melanchol. ex Galen. &c. libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

ructu aut flatu expulſo, omnis illa anxietas ſedatur.

Hic eſt ergo ſecundus melancholiae gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viſcera obſidet, diſtinctus a priori, & aliis ſymptomatibus ſtipatus. Hanc autem diſtinctionem *Aegineta* (*s*) pulcherrime notavit.

Sequitur jam, ut conſiderentur illae mutationes corporis, quae obſervantur adeſſe, dum ſecundus ille melancholiae gradus aegros affligit.

§. 1099. Hinc ibi producit ſenſum aſſidui ponderis, anxietatis, repletionis, maxime ab aſſumtis, cibo, potuque; reſpirationem ob gravata viſcera abdominalia difficilem; bilis utriusque, pancreatici, ſtomachici, inteſtinorum, meſenterii ſucci in confectione, ſecretione, permiſtione, efficacia in cibis, impedimenta; inde digeſtionem primum omni modo laeſam; eſculentorum corruptionem in crudum acidum, ſi ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidumve oleoſum, ſi ex animalibus; hinc ructus, flatus, ſpaſmos, adſtrictam alvum, faeces induratas; icterum pejorem gradu, quam prior (1094.); omnia mala (1094.) jam pejora.

Dum viſcera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multae functiones, quarum integritas a libero tranſitu humorum per vaſa horum viſcerum pendebat, & nova contingunt ſymptomata, quae ſimul ſigna ſunt ſtatus praeſentis morbi.

Primum, quod ſolet obſervari, eſt perceptio gravantis ponderis circa praecordia, nunc magis nunc minus moleſta; nunquam tamen omnino ceſſans, uti contingit in hypochondriaco affectu ſpaſmodico. Obſervatur enim, inſolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, ſi libera circumductio humorum per vaſa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vaſa, in extremam corporis ſuperficiem hiantia, impeditur libera perſpiratio! Nemo ſanus ſentit brachii pondus, verum ſi phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi inſtar grave ſentitur, & ſuſtineri debet. Hinc adeo funeſtum ſignum eſt in morbis acutis, quando decumbentes aegri talem corporis poſituram habent, qualem a ſola gravitate inertis molis habet cadaver, uti antea ad §. 734. dictum fuit. Simul adeſt moleſta anxietas, quae ipſo dolore intolerabilior quandoque adigit miſeros, ut aerumnoſae vitae pertaeſi violentas ſibi manus inferant. Verum antea ad §. 631. demonſtratum fuit, ex impedito libero trajectu ſanguinis per venam portarum anxietatem naſci; dumque lien, ventriculus, pancreas, omentum, meſenterium, in ſuis vaſis infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis ſanguis ab his viſceribus redux ad hepar venire debet, ac per anguſtos fines venae portarum tranſire; patet ſatis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viſcus. Ob eandem rationem & repletionis ſenſus adeſt, omnium maxime, quando cibo vel potu diſtentus ventriculus, vicina viſcera comprimendo, hanc

(*s*) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

hanc difficultatem auget. Quando autem acidae acrimoniae particeps eſt illud tenax atrabilarium, ſaepe ſamelici ſunt tales aegri, & ab aſſumtis cibis quam maxime gravantur. Unde optime notavit *Hippocrates* (*t*) de hoc morbo agens: *Neque ſine cibo eſſe*, *neque copioſum cibum devoratum ferre poteſt. Verum quum jejunus fuerit*, *viſcera muſſitant*, *& ſalivae aceſcunt*; *quum vero quidquam ederit*, *pondus in viſceribus &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior ſimul reſpiratio: notum enim eſt, diaphragma moveri non poſſe, niſi ſimul ſequantur viſcera ipſi appenſa; cumque haec gravata fuerint, neceſſario minus liber fiet diaphragmatis motus: ideo etiam in ſanis hominibus, dum ventriculus repletus eſt, reſpiratio minus facilis obſervatur. Hinc frequentia illa melancholicorum ſuſpiria, quibus conantur ſenſum ponderis praecordia gravantis tollere. Similia & notavit *Hippocrates* (*u*) dicens: *Viſcera veluti ſpinarum aculeos habere*, *& his pungi*, *videntur*: *anxietas ipſum invadit*, *lucem & homines fugit*, *tenebras amat*, *metus corripit*; *ſeptum tranſverſum foras tumet*, *ad contactum dolet &c.* Septum quidem transverſum foras non protuberat, ſed potius viſcera abdominalia ipſi annexa, & tunc obtuſum dolorem percipiunt aegri, qui ad tactum augetur.

Cum autem ſecretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui a viſceribus abdominalibus praeparantur, pendeat a libera circumductione humorum ſanorum per vaſa; & haec impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet ſponte, omnes ſecretiones hic turbari, omnes liquores ſecretos deficere a naturali ſua conditione. Verum ex tota chylopoieſis hiſtoria, in Inſtitutionibus Medicis tradita, patuit, ad ſubactionem crudi ingeſti requiri bonam bilem, ſuccum gaſtricum, pancreaticum, entericum &c.: adeoque prima digeſtio laedetur quam maxime, neque ingeſta mutabuntur in naturam noſtrorum humorum, ſed ſpontaneam ſequentur indolem, in loco calido, ad quem aër libere accedere poteſt, retenta. Hinc pro diverſitate aſſumti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; ſicque novae naſcentur moleſtiae: a tali enim ſpontanea corruptione ingeſtorum ructus, flatus, ſpaſmos produci in ventriculo & inteſtinis, antea ad §. 647. & 651. demonſtratum eſt. Praeterea dum bilis ſecretio deficit, minor eſt ſtimulus deponendae alvi; cumque ob easdem cauſas mucoſi inteſtinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis ſecernant mucum inungentem & lubricantem inteſtinorum latera, faeces diutius haerent in inteſtinis craſſis, mora ſiccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem haec hujus morbi ſymptomata apud Veteres notata leguntur (*w*): *Principium ejusmodi melancholiae plerumque ex cruditatibus* (ἐξ ἀπεψιῶν) *: flatus enim ipſis ſuccedunt multi*, *qui a quocumque cibo elevantur*, *& circa hypochondria diutius morantur*, *& ructus ipſis acidi*, *& foetidi & piſcem olentes conſequuntur*; *nullo ejusmodi aſſumto* (*acido nempe vel corrupto*); *ventres plerumque ipſis ſicci ſunt.*

An-

(*t*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*u*) Ibidem.
(*w*) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. I. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094. notatum fuit, colorem corporis mutari, dum atrabilaria cacochymia aequabiliter totum ſanguinem inficiens adeſt, & ſucceſſive in pallidum, flavum, imo & fuſcum tranſire. Cum jam, in ſecundo hoc gradu melancholiae, cauſae morbi augeantur, vel ſaltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem naſcatur. Verum ſi ſimul conſideretur, turbari in hoc morbi ſtadio functiones viſcerum, quae bili parandae ſerviunt; in anguſtiis venae portarum incipere haerere humores immeabiles; adeoque ſecretionem bilis a ſanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus ſuccedat: de qua re videantur illa, quae ad §. 918. de Ictero dicta fuerunt, dum bilis jam ſecreta, vel bili jam ſecernendae proxima materies, in ſanguinem denuo regurgitat. Optime autem mutatum in pejus corporis colorem in progreſſu morbi notavit *Aretaeus* (*x*); qui ſic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, niſi inferius bilis deſcendat atque exeat, ſed quoquoverſum per corpus cum ſanguine diffundatur.* Omnia autem ſymptomata, §. 1094. recenſita, aucto morbo pejora reddi debere, ſponte patet.

§. 1100. Ubi jam eousque adolevit (1098.), & per effecta ſua (1099.) ſe manifeſtavit, ſumma ope nitendum in curationem, quia aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maxime vitanda haec eſt: ſi malum perſeverat, fit incurabile, & ſaepe lethale, ut in ſequentibus liquebit: ſi evacuantibus pugnatur, ſani, & facile mobiles humores expelluntur, tenaces malique haerent, unde pejor morbus: ſi per ſtimulantia & ſolventia valida tentatur, ſaepe ſubito ſoluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vaſa hepatica, ea deſtruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc caſu quidem jubet, educendam eſſe materiam atrabilariam ex illis viſceribus, quae occupat, ne diutius ibi haerens, magis ac magis inſpiſſata & tenacior reddita, cum ipſis vaſis, quibus inhaeret, concreſcat, & immedicabiles obſtructiones pariat. Cumque tetrum hoc malum mora pejus reddatur, abſque ulla mora interpoſita videtur requiri efficax medela. *Inveteratus enim, & veluti in naturam converſus, morbus incurabilis propemodum evadit* (*y*). Interim tamen hic magna prudentia opus eſt, eo quod tenax haec materia non facile nec cito obediat lenioribus remediis, a validioribus ſaepe peſſime irritetur & horrenda mala producat.

Cum viſcera abdominalia ſatis brevi via in cavum inteſtinorum ſe evacuare poſſe videantur, aſſidui ponderis ſenſum circa praecordia ſentiant, alvumque ſtrictam habeant aegri, anxie petunt a Medicis purgantia remedia: cumque

(*x*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.
(*y*) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. & 111.

que & Veteres Medici aliquando ſimili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia ſuadere purgantium remediorum uſum. Interim certo novimus, purgantia data non ſolum noxia de corpore educere, verum etiam ſanos & probos humores: purgans enim validum datum ſaniſſimo homini copioſam evacuationem facit, & nemo credet facile, illa, quae tunc evacuantur, omnia morboſa fuiſſe. Cum autem picea fere tenacitate viſceribus haereat atrabilarius humor, non facile purgantibus obedit, ſed tunc tantum expelluntur de corpore facile mobiles humores, & augetur morbi cauſa. *Trallianus* (z) quidem purgantia laudavit, ſed interpoſitis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiem, antequam repeteret purgantis remedii uſum. A validioribus, inprimis *Helleboro*, abſtinere maluit (a), & a calidioribus purgantibus metuebat, *ne ſanguinem ad ſiccius & acrius converterent* (b). Imo, uti antea jam monitum fuit, magnam ſpem curae in victu humectante & ſolvente ponebat. Verum quidem eſt, *Hippocratem* Helleborum laudaſſe (c) in cura hujus morbi, & alibi (d) melancholicos liberalius purgandos ſuaſiſſe; ſed videtur in eodem Aphoriſmo monere, quod & contra-indicantia conſideranda forent: & praeterea prudentiſſimam illam generalem regulam practicam paulo ante (e) praemittit: *In purgationibus talia ex corpore educenda ſunt, qualia etiam ſponte prodeuntia utilia ſunt, quae vero contrario modo prodeunt, ſiſtenda.* Certe atrabilaria ſaburra, per victum idoneum & ſolventia remedia quaſi liqueſcens, ſi ſponte prodeat, ſummum in hoc morbo levamen dat, adeoque illa purganda eſt; ſi vero alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet ſemper. Unde etiam legitur (f), plures Veteres Medicos, interpoſitis ſolventibus remediis, lenioribus tantum uſos fuiſſe purgantibus, ut educeretur illud quod ſolutum erat de materia morboſa; non autem ſubducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax haec materia, niſi prius ſoluta fuerit; validiſſimis purgantibus tentare expulſionem, non videtur carere periculo, dum agitata ſubito bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104. patebit: & ſi draſticis talibus remediis excutiatur illa materia morboſa, non exit ſola, ſed ſimul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut a ſubita corporis inanitione, collapſis vaſis, ſequantur animi deliquia, convulſiones, & mors. Haec infortunia ab Helleboro dato vidit *Hippocrates* (g), ideo monet, convulſionem, ab Helleboro dato ortam, lethalem eſſe; & aliis in locis (h) plurimas cautelas recenſet, quae obſervari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

Cum

(z) Ibidem pag. 105. (a) Ibidem pag. 112. (b) Ibidem pag. 106. (c) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (d) Aphoriſm. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 136. (e) Aphor. 2. Sect. IV. ibid. pag. 132. (f) Libell. de Melanch. ex Galeno &c. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500. (g) Aphor. 1. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 193. (h) Aphor. 13. & ſeq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 140. & ſeq.

Cum ergo ſine periculo vix poſſit tentari totalis expulſio materiae atrabilariae, niſi prius ſoluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi poſſit; huic indicationi prius incumbendum erit. Verum & hic iterum prudentia opus eſt: omnia enim viſcera abdominalia, uti notum eſt, ſanguinem ſuum venoſum tradunt hepati; & dum infarcta materia ſolvitur in his viſceribus, tranſit ex arteriarum finibus, quibus haeſerat, in venas; adeoque perveniet ad hepar: cum autem huic materiae atrabilariae, uti poſtea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magna quandoque jungatur, quae tenaci & piceae huic maſſae involuta non multum nocet, ſed ſolutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre actuoſum redditur, & uno impetu magna copia per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viſcus integre deſtruere, vel ſaltem inſigniter laedere, poſſet. Ob hanc rationem non nimis ſubito urgenda eſt haec ſolutio materiae morboſae, & tantum per talia remedia, quae efficacem ſolvendi vim habent ſine magna acrimonia, de quibus ſequenti paragrapho agetur.

§. 1101. **H**inc 1°. lente mobilis reddenda materies eſt, indagando naturam praedominantis acrimoniae; tum dando medicamenta ſaponacea, in quibus praedominetur acrimonia oppoſita illi, quae in illo humore adeſt; in his pergendum, donec pulſus inaequalis, debilisque, nauſea, teneſmusve, anxietas, febricula, ſigna dent motae materiei; tum 2°. ſtatim leni laxante purgatione, clyſmate ſimili, ſero lactis, aqua minerali, ſimilibusque expellenda eſt.

Magnum faſtidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere ſolet: aegri enim, diuturnae anxietatis & moleſtiae pertaeſi, quaevis tentare vellent ſimul & ſemel, ut ab his anguſtiis liberarentur; prudentes Medici tamen ſatis noverunt, lente feſtinandum eſſe, ut ſenſim pertinaci remediorum ſolventium uſu mobilis reddatur tenax haec materia, & ad exitum paretur. Verum hic tempore opus eſt, & moroſi tales aegri raro inevitabiles has curae moras aequo ferunt animo; unde vel proprio conſilio tentant plura, vel Agyrtarum, citam & certam curationem praedicentium, promiſſis lactati, magno ſaepe ſe exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morboſam mobilem reddere, ſimul attendere debet ad acrimoniae ſpeciem, quae huic tenaci materiae adhaeret, & quae diverſae admodum indolis obſervata fuit, uti §. 1105. dicetur, ubi & de ſignis peculiaris acrimoniae agetur. De egregio ſaponaceorum uſu ad ſolvenda concreta antea §. 135. dictum, ſimulque tunc monitum fuit, ſalis cum oleo arctam unionem, ita ut compoſitum ex his binis aequabiliter aqua dilui poſſit, ſaponem dici. Verum diverſi ſales, & quidem oppoſitae indolis, ſaponibus conficiendis adhiberi poſſunt, atque ideo hic monetur, ut tales eligantur ſapones qui oppoſitam vim habent acrimoniae cognitae, quae atrabilariam tenacitatem comitatur. Si v. g. ſigna docuerint, acidum auſterum praedominari, ſapo venetus, ex oleo puro preſſo vegetabili & ſale alcalino

confectus, conducet: econtra ſi putridum cadaveroſum, aut oleoſum rancidum, deprehendatur ſuis ſignis, tunc aceſcentes ſapones, uti mel, oxymel ſimplex, ſucci fructuum horaeorum ſubacidorum, ſyrupi officinales ex ſimilibus confecti, proderunt, qui in priori caſu augerent potius acrimoniam acidam, cum haec omnia ſponte ſua aceſcant.

In horum autem uſu pergendum eſt diu, neque facile cogitandum de evacuatione materiae atrabilariae, antequam ſigna docuerint, quod jam ſolvi incipiat, & mobilis fiat; cognoſcitur hoc ſymptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium hiſtoria ad §. 594. notatum fuit, hanc proprietatem in corpore noſtro obtinere, ut novae moleſtiae & perturbationes excitentur, ſimulac cum humoribus per vaſa circulantibus movetur aliquid, quod a ſanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantum obſervari, dum materia quaedam morboſa ſanguini permiſta eſt, verum etiam dum chylus copia nimius, vel ex durioris digeſtionis alimentis paratus, fluit per vaſa, cum tamen idem ille chylus repetita actione vaſorum & viſcerum mutari poſſit in naturam noſtram. Multo magis ergo faex illa atrabilaria, dum ſolvi incipit, & quaedam pars ejus humoribus circulantibus permiſcetur, turbabit circulationis aequabilitatem, & nova producet ſymptomata, quae ſignum motae materiei exhibent.

2°. Mobilis tunc eſt materies atrabilaria, adeoque expulſio indicatur. Verum & hic prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnae excitentur turbae in corpore, cum adeo periculoſum ſit hanc materiam agitare; uti ex ante dictis conſtat, & adhuc poſtea ad §. 1104. monebitur. Manna, pulpa caſſiae fiſtulae, tamarindi, ac ſimilia, hic ſufficiunt, & ſola fere tuta ſunt, inprimis ſi ſero lactis copioſo potato, aquisve mineralibus alvum leviter ſubducentibus, juvetur horum remediorum actio, ſimulque major adhuc dilutio & attenuatio materiae morboſae concilietur. Proderit pariter clyſmate ſimili leviter ſtimulare inteſtina, & faeces contentas educere, ut facilis via paretur exiturae per haec loca materiei. Faecum nigricantium excretio, levamen ſymptomatum, virium conſtantia vel & augmentum, felicis eventus ſpem ſuppeditant.

§. 1102. Verum ſi eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactaque, ibi diu haeſit, ipſa acris fieri incipit, & rodens, per ſtagnationem, motum viſcerum, calorem ambientium; nova aſſiduo aggeritur, quia jam obſtructio facta eſt, & cauſae eaedem perdurant; hinc mole aggeſta, acrimonia nata, motu aſſiduo, vaſa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, ſtomachi, pancreatis, omenti, meſenterii, inteſtinorum, hepatis, ſimilis deſtructio; adeoque omnia mala (1099.) priora multum auget, maxime vero, aſſiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, inprimis cerebri, perturbat. Tumque vocatur vero nomine *Bilis Atra.*

Hacte-

Hactenus conſideravimus materiam atrabilariam totum ſanguinem aequabiliter inficientem; vel eandem ad viſcera abdominalia jam depoſitam, ſed nondum multum acrem: aderat quidem acrimonia, ſed tenaci materiae involuta ita, ut ab hac nondum adeo multum metuendum foret, niſi in eo caſu, ubi ſubita ſolutione vel motu illius materiae extricaretur illud acre. Verum dum diu haeret in viſceribus abdominalibus infarcta haec materies, difficillime ſolubilis, & fere concreta cum vaſis, quibus inhaeret, ipſa mora & ſtagnatione, uti & calore corporis interni, ſenſim magis ad corruptelam incipit diſponi, ſimulque illud acre mobilius redditur, & a tenacibus vinculis, quibus hactenus irretitum fuerat, incipit liberari; vaſa & viſcera, quibus continetur, rodit, & tandem deſtruit; ſimul valida tali obſtructione nata continuo augetur accumulatio ſimilis materiae; unde omnis actio viſcerum chylopoïeticorum non tantum turbatur, ſed & integre fere aboletur; adeoque omnia illa mala, quae §. 1099. enumerata fuerunt, increſcunt. Mirabiles tales in hiſtoria medica leguntur caſus, qui docent, abdominalium viſcerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitanis* (*i*) legitur de Judaea virgine, cui alvus pertinaciſſime clauſa fuerat, una cum urinae ſuppreſſione, ſummoque faſtidio omnis cibi ac potus, & quidem per plures menſes. Fateor uteri malae diſpoſitioni hunc morbum adſcriptum fuiſſe, cum & ſuppreſſio menſtruorum adeſſet; verum triſtes animi affectus praegreſſi, moeror diuturnus, atri fere humoris vomitus, vigiliae, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri poſſe. Sed & alter caſus habetur apud *Foreſtum* (*k*) de ſene melancholico, qui per tres menſes alvum ſtrictam habuit.

Cum autem ex illis, quae ad §. 1090. dicta fuerunt, conſtiterit, atra bile in corpore nata mutari cogitationes, moeſtitiam, ſolitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces naſci (vide §. 1094.), omniaque haec mala augeri, dum atrabilaria materies, viſceribus abdominalibus impacta haeret (vide §. 1099.); minime mirum videbitur, ſi nova ſimili materia aggeſta & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; poteritque tenuior illius acrimoniae pars, per venas reſorpta, ſanguini miſceri, ſicque ad encephalon ruere, & plurimum damni adferre. Interim tamen ex illis, quae ad §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, habentur, ſatis conſtitit, poſſe turbari omnes cerebri actiones, licet cauſa horum malorum non in ipſo cerebro, ſed in aliis partibus corporis, haereat: ſimul tunc patuit, morboſam materiem circa praecordia haerentem omnium frequentiſſime caput turbare. Unde intelligitur pariter, quod atra bilis, in his locis haerens, poſſit cerebrum afficere, deliria peſſima, imaginationes mirificas, furores ſummos producere, licet etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus caput peteret. Ubi jam imminent in hoc morbo, diu duran-

(*i*) Tom. I. pag. 368. &c. (*k*) Lib. II. Obſervat. 35. Tom. I. pag. 68.

rante, feroces illae perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis:* unde apud *Plautum* (*l*) optime hoc deſignatur ſequentibus:

Ardent oculi; fune opus eſt, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. Quae deprehenſa per haec ejus ſigna data (1093. 1094. 1099. 1102.), non niſi prudentiſſima arte eliquari, moveri, educi poteſt, ob difficultates (1000.) hic adhuc majores, & facile excitandam, dein vero vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc ſit omnis victus oppoſitus acrimoniae in humore praedominanti cognitate ex (1051.); ſit ille idem ſemper leniter ſolvens, ſtimulans, laxans alvum, paucas faeces a digeſtione relinquens; potus, vel ex ptiſana mulſa, vel ex ſuccis horaeis, vel ex ſero lactis ſit; motus corporis ſit levis, continuusque; calor admodum temperatus; ſomnus multus; balnea, fomenta, clyſmata, potus, in crebro uſu ſint ex his, quae ſine acrimonia, diluendo, ſolvendo, abſtergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quam lentiſſime & prudentiſſime excernant, via a natura praemonſtrata, habita ſemper ratione acrimoniae ſingularis, quae ſimul adeſt.

Facile patet ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, longe majorem curationis difficultatem adeſſe in hoc melancholiae gradu, & ſummam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies eſt, & acris ſimul; haeret in vaſis ſatis teneris & diſtentis; hinc rupturae vaſorum metus eſt: praeterea dum ſolvitur illud tenax, ſimul extricatur illud acre, tuncque plus nocet. Cum autem omnia abdominalia viſcera ſanguinem ſuum venoſum hepati tradant, magnum periculum eſt, ne ſoluta materies hepar obruat; uti ſequenti paragrapho dicetur.

Verum jam monitum fuit, diverſam acrimoniam atrae bilis obſervatam fuiſſe, & §. 1105. adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051. actum fuit de vitiis ſenſim natis in noſtris humoribus, atque ibi cauſae & ſigna enumerata fuerunt, quae in diverſis acrimoniae ſpeciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit a talibus, quae ſponte ſua degenerant in ſimilem acrimoniam, ac quae jam obtinet in atrabile; & quidem eo magis, quia actio viſcerum chylopoïeticorum multum labefactata eſt in hoc morbo, adeoque omnia ingeſta minus permutantur horum viſcerum actione magis debili, ſicque in ſpontaneam corruptelam tendunt. Si ergo ſigna docuerint (vide §. 85. 86.), acrimoniam putridam adeſſe, fructus horaei, lacticinia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, ſecale &c. in victu proderunt. Eadem autem, cum ſint

(*l*) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

ſint vel acida, vel cito aceſcentia, nocerent, ubi conſtat ex ſignis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhaerere atrae bili: in hoc enim caſu ova ſorbilia, juſcula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes tenerae aſſatae, piſces fluviatiles aſſi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia ſumantur cibi, eliguntur tales, quae vel ſponte ſua, vel per artes culinares praegreſſas, facile digeruntur, & paucas faeces relinquunt. Ob hanc cauſam potius laudatur lactis ſerum quam lac ipſum, quia videmus infantes, ſolo lacte materno utentes, copioſas & ſatis craſſas faeces per alvum evacuare. Ob eandem rationem juſcula praeferuntur carnibus. Simul hic magnum uſum habent olera illa mollia, ut endivia, ſpinachia, malvae &c.; inprimis ſi juſculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis ſeparata juſcula potentur; ſic enim vix quid faeculenti relinquitur in inteſtinis, & ſimul blanda alvum ſubducente vi, quam habent haec olera, expelluntur faeces relictae. In cura hujus morbi ſimilem victum ſuadet *Hippocrates* (*m*), jubens vitari pinguia oleoſa, acria ſalſa: commendat autem, ut utantur tales aegri *cibis quam molliſſimis ac frigidis, piſcibusque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis.*

Quanti autem fecerint Veteres Medici ptiſanam mellitam in acutis aeque ac chronicis morbis curandis, paſſim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore ſolventi graminis virtute dives, pulcherrime potui quotidiano ſervire poteſt, & gratiſſimi etiam potus ex ceraſis, fragis &c. cum aqua contritis parari poſſunt, quae omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia praedominatur, omnia haec, utpote aceſcentia, minus conducerent; tuncque aqua pura praefertur, vel decoctum raſurae cornu cervi, eborisve, addita pauca quantitate corticum citri, ut fatuus nimis ſapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cum ſedentaria vita ſemper melancholicis noceat; ſed debet eſſe moderatus, ne caleſcat multum corpus, & liquidiſſima difflentur, ſicque augeatur copia materiae atrabilariae; nec tantum ob hanc cauſam, verum etiam, quia valido motu poſſet ſubito ſaepe moveri atra bilis, & turgens reddi, ſummo cum periculo: ob eandem rationem intenſi calores vitari debent.

Cum autem pervigilia §. 1093. merito inter cauſas melancholiae recenſeantur, & noctes diesque melancholici uni eidemque cogitationi inhaerere ſoleant, patet, quantum boni a ſomno longiori exſpectandum ſit. Somni enim tempore optima perditorum reſtitutio fit, omnes humores corporis ad facilem tranſitum per vaſa diſponuntur, anxiae illae cogitationes, quae adeo torquent miſeros hos aegros, tamdiu ſilent, ſicque facilius delentur ideae illae, quae totam mentem occupant. Emulſa ex ſeminibus farinaceis hic pulchre proſunt; additis etiam, ſi ſola haec non ſufficiant, diacodiatis. *Hippocrates* (*n*) juſſit, dari moerore confectis, & ſtrangulari volentibus, radicem

(*m*) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.
(*n*) De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragorae, quae inter narcoticas plantas recenſeri ſolet. Verum quidem eſt, quod diacodiata ſoleant alvum ſtrictiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium eſt; ſed lene clyſma facile emendabit hoc vitium, ſi ſomniferorum medicamentorum uſum ſequatur.

Simul autem maxime proderit per clyſmata injicere talia remedia, quae abſque multa acrimonia ſolvendi vim efficacem habent, illaque diu retinere, ut abſorpta venis inteſtinorum directe ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum lactis mellitum, ſapo venetus in aqua ſolutus, tartarus ſolubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter ſolvunt, & blanda tamen ſunt. Ad §. 1101. clyſmata pariter laudata fuerunt, ſed ad expellendam materiem atrabilariam, jam ſolutam & mobilem; hic autem potius adhibentur, ut prudenter eliquetur tenax illud atrabilarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, merito laudantur a Veteribus Medicis, dum ſtrictae nimis partes ſolidae ſic laxantur, & ad ſolutionem diſponuntur illa, quae vaſis impacta haerent. Unde dulcium balneorum uſum prae reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (*o*). Thermarum balnea laudavit *Aretaeus* (*p*), quia contrarium corporis habitum ſenſim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique eſt humectatio, morbi ſqualorem tollens, & curationis vexationem mitigans: rarae autem & molles carnes ad aegritudinis remiſſionem maxime faciunt; ſiccae autem & denſae carnes ſunt melancholia laborantibus.* Similia adhibita fuiſſe, & plura alia fomenti inſtar abdomini impoſita, alibi (*q*) legitur.

Remedia autem dantur talia, quae diluunt, & blanda vi ſolvente praedita ſunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097. & 1101. laudata fuerunt.

Sollicite tunc attendendum eſt, quo verſus natura ducat ſolutam atram bilem; & hoc cognito prudenter inſiſtendum eſt huic evacuationi, ita ut leniſſimis tantum remediis moveatur, uti jam ad §. 1101. monitum fuit. Omnium frequentiſſime per alvum exire ſolet, quandoque per vomitum, ſed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca deponitur, uti §. 1110. patebit: tunc autem videtur ſenſim ſoluta atra bilis, circulantibus humoribus permiſta, per metaſtaſin ad alias partes depoſita fuiſſe. Hiſtoria medica tamen & habet alias atrae bilis evacuationes, licet minus frequentes. Sudorem caeruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici obſervavit *Dolaeus* (*r*). Per plures dies urinam nigerrimam, inſtar atramenti, emiſſam cum levamine vidit *Schmidius* (*s*) in conſulari viro, qui ſatis graviter cum malo hypochondriaco conflictabatur: poſt plures menſes redibat illa urinae nigrae excretio ſimili cum effectu.

Omnium autem tutiſſimae ſunt illae evacuationes materiae atrabilariae in hoc morbi ſtadio, quae lente & ſucceſſivis vicibus fiunt; ſic ſenſim minuitur

(*o*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 107. (*p*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 126. (*q*) De Melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500. 501. (*r*) Miſcellan. Curioſ. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93. (*s*) Ibidem Ann. 8. pag. 144.

tur morbus, liberantur viſcera, & ſanitas redit; quamvis tardius. Quin imo parte gravantis ſarcinae illius levatum corpus, ſi bono & idoneo nutrimento ex modo laudatis vires conſervantur & augentur, omnesque morbi cauſae ſollicite caventur, reliquum ſponte ſuperat, licet aegri longae medicationis pertaeſi omnia pharmaca reſpuant. Hoc pulchre notaverunt Veteres Medici: *Quibusdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at ſi homo carnes reſarciat, ac vires inſtauret, ſimul omnia morbi veſtigia obliterantur: nam potentia naturae ſanitatem, imbecillitas morbum parit* (*t*). Similia apud *Aetium* (*u*) leguntur, ex *Rufo* deſumta, quae ſic ſonant: *Quapropter naturae remiſſionem dare oportet: videtur enim una cum curationibus vexari; in quiete vero invaleſcere, & ſuperare morbos jam attenuatos antea.* Confirmant haec Veterum monita practicae obſervationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, ſed tamen non integre ſanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum ſimul continua varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum ſenſim evaneſcere.

§. 1104. Id autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam provectum, cum viſceribus jam valde corruptis, ſi durantibus iisdem cauſis (1102.), dein motu muſculari; calore ſolis, ignisve; victu acri, copioſoque; medicamentis acribus valide moventibus, cum acrimonia mali efferveſcentibus; venenis ſimili actione laedentibus; vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, & jam agens reddita, vaſa ſua rumpit, corrumpit, putrefaciendo reſolvit, cum atra bile ipſa in vomicas putrefactas mutat; jam eſt *bilis atra turgens:* hac jam hucusque provecta, ſi liquefacta in ſuis vaſis, mota verſus hepar, in exeſos venae cavae ramulos ſerpens, cordi inſertur, damnoſa illa mala producit: ſi enim de acido coagulante participat polypos cordis, pulmonis, aörtae, carotidum, horum mala, mortem creat. Si in cerebrum perrexerit, apoplexiam, paralyſin, catalepſin, epilepſiam, deliria, maniam, peſſimi generis, & fere immedicabiles, producit. In genere arterioſo omnia mutat, febres immanes, brevi omnia putrefacientes profert; ſi de alcali putrefaciente participat; gangraenas ſubito lethales, ubicunque impegerit, ibi naſci facit. Unde infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles, niſi hoc fomite extincto: ſi autem ruptis viſcerum vaſculis elapſa materies cava peritonaei occupat, debilitas mox exoritur ingens & inſuperabilis, putrefactio acris elapſi, ejusque accumulatio; tum eroſio gan-

(*t*) Aretaeus in loco modo citato. (*u*) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. verſa. & de Melanchol. Libell. ex Galen. &c Charter. Tom. X. pag. 502.

gangraenoſa omnium abdominalium viſcerum, unde mirabilia phaenomena; Tympanitis; mors cum foetore immani: ſi autem mota fuerit in jecur, indeque per exeſa & dilatata vaſcula bilioſa in veſicam fellis, ductum hepaticum, communem, in inteſtina, facit nauſeas, vomitus, dyſenterias atrabilarias, cum anxietate, impetu, dolore, roſione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones inteſtinorum, ſtomachi, oeſophagi, faucium, oris; inde convulſiones terribiles, tandemque placida fere mors, gangraenam, adeoque indolentiam, ſequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: hactenus enim materies atrabilaria gravabat viſcera, illorumque functiones turbabat, & ſic magnas ſatis parabat moleſtias; ſed chronicas, nec in ſubitam perniciem tendentes. Verum dum juncta tenaci huic materiae acrimonia augeri, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viſcera, & materia atrabilaria vomicas peſſimas facit. Cum enim vaſcula arterioſa minima, inflammatoria materiae immeabili diſtenta, rumpantur, liquores effundant, ſolidas partes tenerrimas atterant, ſolvant, fluidis miſceant, ſicque pus producant (vide §. 387.), quod licet blandum adeo ſit ex ſua natura, tamen peſſima mala in viſceribus producere poteſt; quanto pejora fient, dum acris materies, in vaſis obſtructis haerens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo haeret, omnem ſuperficiem erodendo auget vomicam ſubito, & tandem omnem viſcerum ſubſtantiam in amurcoſam ſaburram convertit. Numeroſa ſatis apud practicos occurrunt obſervata, quae docent, lienem, hepar &c. in vomicas tales atrabilarias converſa in cadaveribus reperta fuiſſe. Nec juvabit aegros, licet his vomicis contenta ſaburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exeſa jam ſunt viſcera: ſola curatio ſperari poteſt, uti ante dictum fuit, dum integris adhuc vaſis & viſceribus atra bilis ſoluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti ſtatim dicetur, ſed pernicioſo eventu. Hanc *Galenus* vocavit *exactum atrae bilis humorem* (*w*), quem ſemper ad perniciem excerni monuit; & contra illorum, quae *nigra* ſimpliciter appellantur, evacuationem non raro ſalubrem obſervavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* diſtinxiſſe atram bilem turgentem ab atra bile ſimpliciter dicta. Addidit autem, minus in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato corpus laedatur, dum potius inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modo dictis facile patet.

Cum autem omnia, quae motum augent in corpore aut calorem, aptiſſima ſint, ut in motum ſubito ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (*x*) a vino meraco, cibis acribus, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, ſolis aeſtu, abſtinendum in cura hujus morbi juſſerit. Idem jam & de

(*w*) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 168. (*x*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. 581.

de medicamentis verum eſt, quamvis enim hellebororum vires adeo laudentur ad hunc morbum, certe in hoc gradu melancholiae non ſine ingenti diſcrimine valida adeo remedia adhiberi poſſe, manifeſtum eſt. Cum autem acrimonia bilis atrae varia ſit, caute adhibenda ſunt illa remedia, quae huic acrimoniae oppoſitam indolem habent. Si enim v. g. acre acidum adſit, & bilis atra, ſolvi ac moveri incipiens, ad inteſtina vel ventriculum venerit, tunc potu juſculi tenuis vel aquae purae diluendo tutius enervatur illud acre, quam ſi tentetur ſalibus alcalinis, aut terreſtribus abſorbentibus remediis. Ventriculus enim & inteſtina ab hoc acri irritata ſpaſmos patientur, ſimulque ab alcalinis vel terreſtribus, cum acido effervescentibus, generabitur elaſtica materies, quae ſpaſmo contractis inteſtinis aut ventriculo coërcita miros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet (vide §. 646.).

Verum & venena, quae tam ſubito & tam valide totum corpus turbant, atram bilem ſubito movere poſſent, eademque mala producere. Caſus talis habetur apud *Wepferum* (*y*), qui huc referri poſſe videtur. Sumſerat mulier cachectica ex vetulae cujuſdam conſilio aliquot grana vitri antimonii vino per noctem infuſa, atque inde enormes vomitus, ſyncopen, convulſiones paſſa fuit: epotis juſculis, remiſerunt quidem haec ſymptomata, ſed magna manebat debilitas; & dum aliquantum vires recuperavit, ſenſit intolerabilem pedis dextri dolorem: poſtridie chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam fere tibiam nigrum, acſi atramento ſutorio immerſus fuiſſet; interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: ſucceſſit tamen ſphacelus, & crus ad diſtantiam palmi a genu exſtirpari debuit. Si jam conſideretur, cachecticos quandoque flavum, fuſcum, imo nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem ſubito lethales gangraenas producere, ubicumque impegerit, uti ſtatim dicetur, videtur ſatis veriſimile, ſubitam illam nigredinem, cum immani dolore & ſequente ſphacelo, inde factam fuiſſe, quod a violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit per enormes illos vomitus, partim miſta circulantibus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc ſententiam, quod hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obſtructo lienis molem ſaepe augeri notum eſt, & poſt tantas evacuationes, materiamque atrabilariam, partim per vomitum expulſam, partim per metaſtaſin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuiſſe minime mirum videtur.

Verum cauſae hactenus recenſitae, quae atram bilem turgentem reddunt, vitari poſſunt ab aegro, ſi prudentis Medici conſilio obediat: morbi autem, Epidemici v. g., non ſemper evitari poterunt. Simplex tertiana febris verna poterit movere atram bilem, uti frequenter obſervatum fuit; & tanto magis adhuc omnes febres continuae, morbique inflammatorii, ſi in melancholico corpore naſcantur. Tunc illi morbi, licet ex ſua natura non adeo periculoſi forent, ſubito ſaepe fient lethales, dum per motum circulationis auctum

(*y*) De cicut. aquat. hiſtor. & noxis Cap. xx. hiſt. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis *Hippocrates* monuit. In Coacis enim Praenotionibus (z) dicit: *Febricitanti ſi atra bilis in principio ſurſum aut deorſum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit ſequentia (a): *Quibuſcumque morbis incipientibus, ſi bilis atra ſurſum aut deorſum prodeat, lethale.* Deſignat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam eſſe, & quaquaverſum viam quaerere. Nec meliorem ſperavit exitum, ſi alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis aegris, ſimilia prodirent: Ita enim habet ſequenti Aphoriſmo (b): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut ſanguis niger, ſubierit, illi poſtridie moriuntur.*

Ubi autem ſoluta materies atrabilaria, in viſceribus abdominalibus haerens, venit in venas, neceſſario per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulpoſa hepatis vaſa erodet; ſicque poterit in venam cavam, quae hepatis ſubſtantiae innaſcitur & ſanguinem a ſecretione bilis ſuperſtitem ab hoc viſcere recipit, tranſire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti ſequenti paragrapho dicetur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur ſanguis in corde dextro; ſi illud coagulum forte fuerit, haerebit in arteria pulmonali, & cita mors ſequetur: ſi vero adhuc transprimi potuerit per fines arteriae pulmonalis, quamvis cum moleſtia, in cor ſiniſtrum derivabitur, ibique denuo coïre incipiet; ſic polypoſis concretionibus dabit originem; vel per aörtae ramos diſtributus talis grumoſus ſanguis in anguſtiis convergentium arteriarum brevi haerebit; inprimis ſi per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vaſis conſtat. Facile ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diverſae ejus partes afficiuntur; imo ſaepe deleri omnes ſubito, lethali apoplexia. Unde *Hippocrates* (uti & alia occaſione ad §. 1010. 4. monitum fuit) dixit (c): *Morbis melancholicis per has tempeſtates (ver nempe & autumnum) periculoſi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulſionem, aut maniam, aut coecitatem denunciant.* Et ſequenti Aphoriſmo ſubjungit, apoplecticos maxime fieri, intra quadrageſimum & ſexageſimum annum aetatis, quo vitae tempore melancholia inprimis occurrit, uti poſtea ad §. 1108. 3. dicetur. Si autem bonus ſanguis nimis diſtendens vaſa majora, vel, illis ruptis, effuſus in cavum calvariae, lethalem toties apoplexiam fecerit, facile patet, adhuc magis metuendum eſſe a ſanguine ſpiſſo & acri ſimul, ſi ad encephalon pervenerit.

Ubi vero atra bilis ſoluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo ſanguine fluit, licet non deponatur ad quaedam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adeo humor ſanguini permiſtus eſt; unde peſſimae naſcentur febres (vide §. 586. ε.) & calidiſſimae quidem in frigidiſſi-

(z) N°. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (a) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146. (b) Ibidem pag. 147. (c) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

gidiſſimis antea corporibus, cum horrendis ut plurimum ſymptomatibus. Tunc haec atra bilis non movetur & ſolvitur a febre praegreſſa, ſed alia quacumque de cauſa ſoluta & ſanguini miſta febrim excitat, motaque per febrim brevi totum corpus putrefaciendo deſtruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potius habet: ubi autem acidum acre in atra bile adeſt, coagulo inducto, dum ſanguini miſcetur, cito necat, infarcto pulmone vel encephali vaſis, grumoſo ſanguine, antequam febris ſequi poſſit. Hanc rem dum obſervaverat *Duretus* (*d*), quod nempe ardentiſſimae febres ex frigido & chronico morbo naſcerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantum intereſt, quantum inter ferrum candens & igne intactum.* Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* (*e*) optime monuit, dicens: *Nigra namque bilis frigidus natura humor eſt, ſed quum putredinem quandam ſibi adjunxit, cujus cauſa febrim accendit, tantum poſſidet caloris, quantum etiam putredinis.*

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quandam corporis impacta fuit, ſimulque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangraena ſequitur; uti patet ex illis, quae ad §. 423. de gangraenae cauſis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*f*) notavit, puſtulas nigras, & anthraces, gigni a melancholico humore per febrim moto.

Facile jam patet ex dictis, innumeros morbos poſſe naſci a bile atra turgente, prout vel cum ſanguine diffuſa fuerit per totum corpus, vel in hanc illamve partem decubuerit: ſed & ſimul apparet, vix curabilia eſſe haec mala, cum ilico partes deſtruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum tranſeundo per illas exitum de corpore molitur: ſimulque notandum eſt, peſſime etiam affecta eſſe haec viſcera, in quibus haeſit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metaſtaſes illae, per quas bilis atra ex locis, quae occupavit, defertur in ſanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vaſa & viſcera adhuc ſatis integra ſunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vaſis pereſis & viſceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranis continentibus ruptis a materiae copia vel exeſis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decidit in cavum peritonaei, ibi accumulatur, mora magis putridum redditur, omnia viſcera abdominalia, quae alluit, gangraenoſa putredine corrumpit; adeoque mors inevitabilis ſequitur, & ſatis cito. Illo autem tempore, dum tales vomicae rumpuntur, ſumma debilitas oritur, quia omnes humores in rupta haec & patula vaſa ruunt; ſimulque ipſa putredo vires proſternere valet, uti antea ad §. 661., ubi de Debilitate Febrili agebatur, probatum fuit. Praeterea cum putreſcentes humores copiam aëris elaſtici generent, abdomen immaniter diſtenditur, & percuſſum tympani inſtar reſonat, quia non tur-

(*d*) In Coac. Praenot. Lib. I. N°. 74. pag. 40. (*e*) De Symptom Cauſ. Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*f*) De Atra Bile Cap. IV. Charter. Tom. III. pag. 169.

turget diſtentum abdomen humoribus extravaſatis adeo, quam elaſtica materie per putredinem genita. Sic videmus cadavera ſubmerſorum animalium, dum putreſcere incipiunt, habere abdomen turgidiſſimum, tuncque enatare in aquae ſuperficiem; & notum eſt, quam horrendus foetor per omnem viciniam diſpergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vaſis aliquot dies ſupervixerint miſeri tales aegri, inflatur abdomen; ſi ſubito moriantur, poſt mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidiſſimum abdomen aperitur, adeo putrida exſpirat mephitis, ut & conſtantiſſimi Anatomici, dudum his moleſtiis aſſueti, in animi deliquium ceciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, ſolutam materiem atrabilariam, niſi ruptis vaſis in cavum abdominis dilapſa fuerit, ire in hepar: conſideravimus illa mala, quae fiunt, quando atra bilis ſoluta & mota in venam cavam venerit, ſicque ſanguini fuerit permiſta. Verum poterit & venire in vaſa biliosa, ſicque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum inteſtinorum pergere, tandemque per anum expelli. Facile autem patet, quanti dolores, quam horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per haec loca tranſit, illaque erodit; unde plerumque cita mors ſequitur. Practici frequenter tales caſus obſervaverunt. Juvenis, poſt quartanam male curatam, cachecticus manſit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confeciſſet, ſicque corpus valide exagitaſſet, ſimulque cum ſodalibus rixas habuiſſet, incidit inopinato in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum faeces inſtar picis nigrae ac foetidiſſimae prodierunt; ſecuta ſunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum ſpatium mors (*g*). Verum quidem eſt, quod celeberrimus Autor ad vomitum cruentum retulerit hunc caſum, ſed ipſa morbi hiſtoria atra bile laboraſſe hunc aegrum docet; quae per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita ſurſum & deorſum erupit. Illa autem, quae in cadavere diſſecto apparuerunt, ulterius hoc confirmant. Licet enim altero poſt mortem die ſecaretur cadaver, vix ferre poterant foetorem adſtantes: in ventriculo vaſa brevia nigro colore conſpicua, ac disrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in inteſtino ileo liquamen nigrum foetidum inveniebatur, vaſis ilei ſimul nigricantibus &c. Huc quoque referri poſſe videtur vomitus & ſeceſſus materiae nigrae, una cum ictero, qui morbus in regno Caſtellano frequens eſt, & lethalis (*h*). Notum enim eſt, Hiſpanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem eſſe. Sic & apud *Bonetum* (*i*) legitur de homine melancholico, qui, ſuperveniente vomitu nigricantis ſanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere inteſtina in dextro latere livida, nigricantia, ſphacelata, viſa ſunt: vaſa meſeraica ſanguine nigricante turgida: inteſtini coli pars ſuperior ſanguine con-

(*g*) Fred. Hofman. Med. Syſtemat. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. III. pag. 78. (*h*) Europ. Medic. pag. 470. (*i*) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Obſerv. 43. pag. 241.

concreto, faeculento, nigerrimo inſtar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura ſimilia certe ex probatis auctoribus colligi poſſent; verum haec ſufficient, ut demonſtretur, quanta mala ſequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel inteſtina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*k*) dixerit: *Dyſenteria, ſi ab atra bile ortum duxerit, lethale.* Poſt enormes enim dolores, quandoque & convulſiones, lethalis viſcerum gangraena ſequitur.

§. 1105. Materies vero ſic reddita (1104.), una cum tenacitate ſumma & fere picea ſimul habet acrimoniam acerrimam acidam, quae metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam ſalinam, corroſivam quam maxime; aut oleoſam putrefactam, omnium teterrimam. Quae ſingulae ſpecies, unde oriantur, quomodo cognoſcantur, qui curentur, ſupra ſatis demonſtratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.).

Ubi bilis atra turgens ſubito excernitur de corpore per quaſcumque vias, tunc ejus indoles examinari poteſt, & inde cognoſci etiam illa pars, quae nondum expulſa eſt. Communis proprietas eſt, quod ſit admodum tenax, acris, & nigri vel profunde fuſci coloris: verum diverſa acrimoniae ſpecies eſt. Obſervatur enim quandoque acidiſſima acrimonia, ut pelves metallicae, quibus excipitur, rodantur; effervefcat cum terreſtribus quibus occurrit; fauces praefocet dum evomitur; & dentes ſtupefaciat, uti omnia acida acria facere ſolent. Videtur autem *Galenus* (*l*) fere crediſſe, omnem bilem atram acidam eſſe. Interim tamen conſtat certis obſervatis, quandoque atram bilem ſcatere alcalina & putrida acrimonia. *Hippocrates* (*m*) in eodem loco, ubi acidiſſimae bilis atrae meminit, ſimul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici a melancholicis, quae cadaver olent: haec autem ſpecies atrae bilis, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, ſubitiſſimas gangraenas producit. Omnium autem teterrima corruptio eſt pinguis putrefacti, quae videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim eſt ex Phyſiologicis, ad bilis bonae confectionem in hepate concurrere ſanguinem venoſum omenti, oleo divitem (*n*); & experimenta chemica docent, bilem exſiccatam incendi poſſe flammamque alere: ex quibus conſtat, multum pinguis olei in ipſa bile eſſe. Dantur autem tales homines, bilioſae temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propenſiores, emittunt urinam magis flavam, oculorum album quadam flavedine ſuffuſum habent: in illis generatur bilis acris & copioſa, quae facile in cyſtide ſua retenta lenteſcit, fuſca fit, imo in nigram tenacem amur-

(*k*) Aphor. 24. Sect. IV. (*l*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 328. (*m*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*n*) H. Boerh. Inſtitut. §. 332.

amurcam quaſi degenerat: ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigreſcere, cum in initio morbi flavedo adeſſet: tuncque vocatur icterus niger, uti in *Capitulo de Hepatitide* dictum fuit. Verum haec bilis inſpiſſata jam & amurcoſa habet hanc proprietatem, quod ſatis facile putreſcat, & tunc denuo ſolvatur, ſimulque ſe diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitas. Saepius enim obſervatur in cadaveribus, bilem ex cyſtide ſua quaſi tranſpirare, nec tantum vicinam hepatis partem, ſed & colon inteſtinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridiſſima talis bilis ſubito moveatur a ſimilibus cauſis, quae atram bilem turgidam reddunt & motam, facile patet, ſubitam corruptionem ſequi debere omnium partium, quae putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, obſervatum fuiſſe in cadavere principis foeminae, ſummos moerores & ſubitos paſſae, dein cito mortuae, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: veſicula fellis continebat materiem nigram ſpiſſam ſplendentem, inſtar picis liquidae; pancreas ſimili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus diffluebat totus putris: ſimili modo ſe habebant renes, licet naturaliter longe firmiorem monſtrent ſubſtantiam, quam lien. Quibus autem cauſis diverſae illae ſpecies acrimoniae in corpore humano producantur, & quibus ſignis poſſit cognoſci ſingularum praeſentia, ad numeros in textu citatos dictum fuit.

§. 1106. Atque facile patet conſideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & ſitum, ſtructuram, circulationem viſcerum, in quibus haeret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum oppoſito acri ad acre praedominans, & opio, primaria ſunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quae hactenus dicta ſunt: morbus enim ille turgere dicitur, dum atra bilis, quae diu viſceribus abdominalibus impacta haeſerat, mora pejor & acrior reddita, ſponte ſua, vel imprudenti medela, ſolvi incipit & moveri, & vaſa, quibus impacta fuit, deſtruit; adeoque inſignem labem adfert viſceribus in quibus haeſit. Verum conſtitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viſcus adeo tenerum deſtruet, vel ſaltem inſigniter laedet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, ſicque ſanguinem coagulabit, ſi acidam acrimoniam, vel putredine peſſima inquinabit, ſi alcalinam putrefacientem, vel oleoſam putrefactam indolem, habuerit. Ubi vero per vaſa bilioſa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dyſenteriae atrabilariae, peſſimis ſymptomatibus ſtipatae, gangraenoſae ventriculi & inteſtinorum corruptiones, neceſſario ſequentur. Eadem haec, imo & pejora, contingent, ſi ruptis vaſis, atrabilaria haec ſaburra in cavum peritonaei defluat. Praeterea, dum ruptis vaſis atra bilis exit de corpore, ſimul ſanguis grumoſus copioſus ſequi ſolet atrae bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde ſubita debilitas, ſyncope, & mors.

Hinc

Hinc facile apparet, ſpem ſanationis integrae vix ullam ſupereſſe: enormes enim illas evacuationes compeſcere non poteſt Medicus: nec prodeſſet multum, ſi poſſet; cum retenta haec materia in viſceribus, & mora pejor redderetur, & tanto plus eroderet viſcera, quanto diutius ibi haereret. Diluentia, additis acidis, ſi putrida ſit atra bilis, admiſtis alcalinis lenioribus vel acidum abſorbentibus, ſi acida acrimonia praedominetur, ſola ſunt, quae emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre poſſunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque ſedandas, opium ſimul additur. Sic quandoque obtinetur, ut poſt enormes evacuationes ſemimortui tales aegri reviviſcant; ſed nimis labefactata ſunt viſcera, quam ut integra ſanatio ſperari poſſit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis viſceribus, vel immedicabili hydrope ſubſequente exſtinguuntur. Unde *Hippocrates* (*o*), motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* deſcribens, dicit, poſt validas evacuationes & multos dolores illum dormiviſſe; verum adeo debilem, ut reſpirationem aegri non adverterent adſtantes, illumque pro mortuo haberent, cum nihil quod diceretur vel ageretur ſentiret. Addit deinde *Hippocrates: Vixit tamen & excitatus eſt*; nullo autem modo dixit, quod ſanatus fuerit. Videtur enim tantum hujus aegri hiſtoriam ſcripſiſſe, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus aegros ſubito diſcrimini exponerent, nec pro mortuis derelinquerent facile, poſt ſummas evacuationes debiliſſimos.

Satis etiam intelligitur, omnia haec tantum locum habere in bile atra turgente, non vero ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & ſenſim, ſoluta materies atrabilaria prodit, licet magna copia: tunc enim non adeo magna acrimonia adeſt, & viſcerum integritas ſuperſtes ſperari poteſt.

§. 1107. Ex quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiae deſcriptae (1089.), malique hypochondriaci; nam liquet, a diuturna moeſtitia praegreſſa, vaſa viſcerum abdominalium ſtricta creare ſtagnationem, mutationem, accumulationem bilis atrae (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), ſenſim increſcentem, licet corpus fuerit paulo ante quam ſaluberrimum: Iterumque natam ex corporeis cauſis eandem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090. jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa ſanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt Veteres Medici; atque ab illa cacochymia praeſente naſci pertinax illud delirium in his aegris. Sed ſimul notabatur, quod idem illud delirium, a mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum eſſet, ut ſimilem cacochymiam ſanguini & humoribus induceret.

Hac

(*o*) Epidem. Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam hiſtoriam morbi hactenus traditam.

Si enim corpus ſaluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum viciſſitudines ſe obtulerint homini, ut gravi & perpetua prematur moeſtitia, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1093. dictum fuit, ſentiunt tales homines, acſi torculari comprimerentur praecordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus ſuſpiriis, imo de pectore ductis, removere conantur. Verum illud deſignat, uti tunc dictum fuit, ſic ſtringi vaſa abdominalia, ut liber tranſitus humorum per illa impediatur: ſequetur ergo ſtagnatio, vel ſaltem difficilior tranſitus per extremas vaſorum anguſtias, liquidiora tranſibunt, craſſiora haerere incipient, & pergentibus iisdem cauſis magis magisque accumulabuntur; unde naſcetur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) cum materie, quae diu ibi haerens, & ipſa mora acrior reddita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Cauſa ergo praecipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis ſanguinis in vaſis viſcerum abdominalium: verum ad §. 107. demonſtratum fuit, obſtructionem ſive obturationem canalis fieri ob exceſſum molis tranſiturae ſupra capacitatem vaſis tranſmiſſuri. Sive ergo per triſtes & validos animi affectus ſic conſtricta fuerint vaſa, ut multum minuatur eorundem capacitas, ſive aucta fuerit ſpiſſitudo humoris per vaſa tranſmittendi, ut difficilius tranſire poſſit, & in ultimis vaſorum extremis haerere incipiat, effectus idem ſequetur. Adeoque ſi quavis de cauſa fluidiſſima ſanguinis pars ablata fuerit, & reliqua craſſiora ac immobiliora uniri ceperint, producetur humor melancholicus; qui ſenſim incipiet haerere in vaſis hypochondriacis (vide §. 1098.) ibique accumulari, & eundem morbum producere.

Ubi vero animi moeror diuturnus concurrit cum atrabilaria ſanguinis ſpiſſitudine, tunc peſſima naſcitur melancholia, & augetur ſubito morbus, quia & ſtricta vaſa ſunt, & ſanguis ſpiſſior.

§. 1108. Evidentes ergo cauſae Melancholiae (1089.) obſervatae ſunt: 1. omnia, quae liquida cerebri nervoſa figunt, exhauriunt, perturbant; ut ſummi terrores, iique ſubitanei, ſtudia acerrima cujuſcunque objecti, amor ingens, vigiliae, ſolitudo, metus, affectio hyſterica. 2. quae ſanguinis confectionem, refectionem, circulationem, ſecretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maxime in liene, ſtomacho, omento, pancreate, meſeraeo, inteſtinis, hepate, utero, haemorrhoïdalibus vaſis; adeoque morbus hypochondriacus, acuti male ſanati, praeprimis phrenitis, cauſusque, omnes ſecretiones, & excretiones nimiae, cibi potusque frigidi, terreſtres, tenaces, acerbi, adſtringentes, aeſtus ingens diu protractus & exaſſans cruorem, aër ſtagnans, paluſtris, umbroſus. 3. nativa corporis indoles, nigra, hirſuta, ſicca, gracilis, maſcula, aetas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea

Antea ad §. 1093. dictum fuit de cauſis illis, per quas mobiliora ſanguinis diſſipantur, & reſiduum ſpiſſius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, ſive ſuccum melancholicum. Cum autem ad §. 1090. notatum fuerit, talem ſanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verum etiam a mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea ſanos in ſimilem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hic illae cauſae denuo recenſentur, quae hunc morbum producere aptae ſunt: cum autem de plerisque jam dictum fuerit, ſufficiet paucis agere de reliquis.

1. Ex definitione melancholiae §. 1089. patuit, tales aegros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhaerere: adeoque omnia, quae liquida cerebri nervoſa figunt, ſicque eandem ſenſorii communis conditionem diu perennare faciunt, apta ſunt huic morbo producendo. Illa pariter, quae exhauriunt copiam liquidi nervoſi, diſſipata tenuiſſima liquidorum noſtrorum parte, idem efficere poterunt. Verum ingens & ſubita turbatio mentis per terrorem ſummum imprimit ſenſorio communi tam fortiter novam ideam, ut ſaepe nullo modo poſtea deleri poſſit; tunc miſeri tales nil cogitant niſi hoc unicum, etiam inviti & obluctantes, atque in peſſimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quae ſubito de nocte perterrita, dum fures feneſtram cubiculi effringere moliebantur, ſemper ac ubique metuebat inſidias, & in primo ſomni limine cum ſummo terrore evigilabat, licet noviſſet domeſticos excubias agere ſingulis noctibus: nunquam potuit deleri ille terror, inprimis circa veſperam; tunc enim incipiebat tremere, palleſcere, undique circumſpicere, inſidias metuens, ſicque brevi in pertinaciſſimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, uti antea dictum fuit, acerrima ſtudia, quae mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & prae reliquis ingens amor, qui noctes diesque praeſens menti ſiſtit idem objectum: unde amare & ſapere nequidem Jovi conceſſum eſſe dicitur. Verum ab hac cauſa dum naſcitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam evecta, ſanatur ſaepe cito & feliciter, ſi amato liceat potiri objecto. *Aretaeus* (*p*) obſervavit, *quemdam inſanabiliter ſe habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amata puella, ab amore medico ſanatum fuiſſe.*

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi cauſis, pariter antea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nulla varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, diſtrahantur melancholici ab illa cogitatione, cui fixa mens inhaeret; unde morbus augetur, imo ſolitudinis amor ſignum dat nati jam in corpore humoris atrabilarii, uti ad §. 1094. dictum fuit. Cum autem hyſtericae validiſſimis animi affectionibus obnoxiae ſint, & quidem ob cauſas leviſſimas, magnique animi motus huic morbo producendo faveant (vide §. 1093.); patet, merito affectionem hyſtericam cauſis melancholiae adnumerari. Accedit, quod hyſtericae mulieres tempore paroxyſmi incredibilem quandoque copiam urinae tenuis aquoſae excernant, qualis urinae profluvium *Sydenha-*

(*p*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30, 31.

hamus (*q*) pro ſigno pathognomico hujus affectionis habuit. In aliis obſervavit (*r*) copioſae ſalivae tenuis excretionem, vel & ſudores nocturnos. Verum evacuationibus talibus tenuiſſimae partis ſanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092. dictum fuit.

2. In hoc morbo ſanguis a naturali ſua conditione degenerat, ſpiſſus, tenax, minus meabilis per anguſta vaſa, redditur; adeoque omnia illa, quae debitam ſanguinis confectionem, vel refectionem partis ſubtilioris, per ſecretiones & excretiones perditae, impediunt, poſſunt huic morbo originem dare: omnia enim, quae ſecernuntur vel excernuntur de ſanguine, tenuiora ſunt ipſo ſanguine, a quo ſeparantur, illo ſaltem tempore, dum ſecretio fit; licet poſtea mora, reſorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipſo corporis, inſpiſſentur, ut in muco narium ac faucium, ſemine &c. obſervatur. Ob hanc rationem vita ſedentaria inter cauſas melancholiae antea numerata fuit, quia tunc minus actuoſa fit humorum circulatio, & inprimis per viſcera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam licet corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primae ejus noxae ſolent in viſceribus primae coctionis ſive chylopoieticis obſervari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digeſtio minus feliciter ſuccedit, alvus fit tardior. Ubi jam degener a ſana indole ſanguis, in atrabilariam ſpiſſitudinem vergens, viſcera in textu recenſita occupare incipit, tunc adeſt ſecundus melancholiae gradus, de quo §. 1098. dictum fuit.

Talem autem ſanguinis degenerationem facit morbus hypochondriacus, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in foeminis vocatur affectio hyſterica, de qua ſtatim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098. mentio facta fuit, qui accumulatam jam in viſceribus abdominalibus ſaburram atrabilariam ſupponit; ſed idem perfecte affectus, ac eſt hyſterica paſſio. Unde & diſtinctionis cauſa poſſet dici morbus hypochondriacus ſine materie, qui melancholiae producendae favet ob ſubitas excretiones liquidiſſimae partis ſanguinis, & ob ſpaſmos frequentes flatuoſasque diſtentiones ventriculi & inteſtinorum, quae liberam humorum circumductionem per haec viſcera multum turbant.

Cum autem in morbis acutis, praecipue in cauſo ſive in febre ardenti, ingens calor adſit, & per illum liquidiſſima de ſanguine diſſipentur, reliqua maſſa denſetur (vide §. 698.), niſi ſolventibus remediis, & inprimis juſto moderamine impetus febrilis (vide §. 609.) attenuetur ille lentor ſpiſſioris jam cruoris, deferveſcente morbo acuto, languet aeger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, praeter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, ſimul depravationem inducit idearum ſenſilium, ſenſuum internorum, rationis & affectuum (vide §. 773.); adeoque, ubi male ſanata fuit, delirium ſaepe manet ſine febre, imo quandoque, uti & melancholia, in maniam abit (vide §. 774.): ideoque dum in chronicum morbum deſinit, melancholiae producendae magis favere videtur, quam reliqui morbi acuti.

De

(*q*) Diſſertat. Epiſtol. pag. 492. (*r*) Ibidem pag. 50.

De ſecretionibus & excretionibus nimiis, quatenus diſſipata ſanguinis parte mobiliſſima hunc morbum producere poſſunt, jam dictum eſt: ſimiliter de noxis ciborum ac potuum, & aeſtu diuturno exaſſante cruorem ad §. 1093. actum fuit.

Aër ſtagnans, paluſtris, umbroſus. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aër purus, campeſtris, ſiccus, omnibus notum eſt; idque inprimis experiuntur illi, qui tota hyeme fumoſa in urbe latuerunt, & verna tempeſtate rus petentes purum, ſerenum, ventis perflatum, aërem hauriunt. Videmus ſic petulcos ſaltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad ſolita redeunt paſcua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longaevi obſervantur; dum econtra depreſſis & uliginoſis locis viventes plurimis vexantur morbis, ſatisque difficilibus, & lurido ac triſti vultu teſtantur inſalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam ſcorbutus familiaris morbus eſt illis, qui in depreſſis & humidis locis vivunt, uti poſtea ad §. 1150. dicetur: ubi ſimul notatur, illos, qui melancholiae obnoxii vivunt, in ſcorbutum vergere: ex quo patet hanc cauſam ad utriusque morbi productionem concurrere. Videtur idem obſervaſſe *Sanctorius*, dum dicit (*s*): *Morbi a melancholia, & ab aëre coenoſo, in hoc conveniunt, quod immediate oriantur a craſſitudine perſpirabilium retentorum: moeſtitia enim intrinſecus impedit ne exeat craſſum; aër coenoſus extrinſecus.* Praeterea plurima ſigna §. 1094. recenſita, quae atrabilariam ſanguinis cacochymiam denotant, obſervantur in illis hominibus, qui paludoſa & depreſſa loca incolunt. Color enim pallidus, flaveſcens, maculae in cute, torpor ad motus, moeſtitia &c. ſatis communia ſunt talibus, uti in integris militum cohortibus obſervatur, qui antea ſaniſſimi coguntur in ſimilibus locis ſtationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092., dum mobiliora diſſipantur de ſanguine, quod tunc fiat craſſus, ater, pinguis, terreſtris, & induat cacochymiam atrabilariam: verum antea ad §. 52., ubi *de morbis viſcerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, a nimia vaſorum rigiditate arctari illorum cava, liquidiſſima exprimi, majorem ſimul fieri reſiſtentiam fluidis per vaſa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles eſt, ut vaſa denſa ſint & contracta, neceſſario ſequitur diſpoſitio ad hunc morbum, tuncque dicitur adeſſe temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adeſt, ſiccitas, & color, maxime niger qui in tali natione obſervatur (*t*). Quia autem liquida denſa, tenacia, fluunt per vaſa magis conſtricta, adeoque plus reſiſtentia, hinc facilis obſtructio, inprimis in viſceribus abdominalibus, ubi difficilior eſt ſanguinis per vaſa tranſitus, uti antea dictum fuit. At cum, caeteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes ſolidas, quam corpus foemininum, hinc etiam melancholia frequentius viros afficit: inprimis vero aetate media, ubi rerum agendarum curae, familiae ſuſtentandae ſollicitudo, ambitio, acmu-

(*s*) Aphor. 469. (*t*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 896. Traſſan. Lib. I. Cap. XVI. pag. 100.

mulorum invidia &c. irrequietam mentem agitant perpetuo. In juniori aetate inter luſus & jocos amoenae fluunt horae, nec anxia de futuris ſollicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem aetatem melancholia contingere ſolet, niſi ingenti amore, aut libris impalleſcendo, ſibi hunc morbum contraxerint. Senes vero, rerum humanarum viciſſitudinibus & curis dudum aſſueti, minus ab his afficiuntur, ſimulque prudentiores ſe ſenſim arduis negotiis ſubtrahunt, & ultimam vitae periodum tranquillo otio tranſigunt, omnibus fere curis liberi.

Acri autem & penetranti ingenio praediti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent, ſicque mobiliſſimam ſanguinis partem conſumunt. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. Si morbus hic (1089.) diu perſeverat, producit dementiam, epilepſiam, apoplexiam, maniam, convulſionem, coecitatem, imaginationes mirificas, riſus, ploratus, cantus, ſuſpiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copioſam, limpidam inſtar aquae, alio tempore valde craſſam, ſanguineae faecis in vaſis viſcerum abdominalium retentionem, accumulationem, ſubitaneam ſaepe excretionem, alvum pertinaciter ſtipticam, ſputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediae, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, neceſſario in vaſa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viſcera occupat, uti ad §. 1098. dictum fuit. Verum ibidem, & §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, demonſtratum fuit, a materia haerente circa praecordia miro modo turbari poſſe omnes encephali functiones, licet cauſa materialis morbi non in capite haereat; & hac materia excuſſa, in integrum reſtitui cerebri functiones. Cum autem in febribus bilioſa, vel alia corrupta materia, circa praecordia haerens, ſatis mobilis eſſe ſoleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis vero picea tenacitate haeret, uti antea dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores eſſe ſolent.

Quandoque poſt diuturnos moerores, & adhuc frequentius poſt ſummos furores, incipiunt ſedati eſſe, ſed hebetes, oblivioſi, puerorum inſtar ludicris nugis delectati, vivunt, nec ſibi, nec aliis, amplius nocituri: tunc ille ſtatus vocatur *dementia*, quae raro curari ſolet, ſed ad mortem usque tales aegri in eodem ſtatu permanent.

Praeterea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile poſſe, imo integre deleri lethali apoplexia, ſatis conſtat ex illis, quae in *Apoplexiae* & *Epilepſiae* hiſtoria, uti etiam ad §. 1104. dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (*u*) notavit ſequentia: *Melancholici Epileptici fieri ſolent ut plurimum, & Epileptici fiunt Melancholici.* Omnium autem maxime haec mala metuenda ſunt,

(*u*) Epidem. VI. Foeſ. pag. 1201.

ſunt, dum atra bilis ſoluta & acrior reddita ſanguini permiſta ad cerebrum venit: hinc & alibi notavit *Hippocrates* (*w*): *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentia tenentur, & leviter reſolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant obſervari, mali moris ſignum merito credidit *Hippocrates* (*x*), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098. ex *Hippocrate* Aphoriſmus citatus fuit, qui haec omnia confirmat. *Aretaeus* (*y*) pariter omnia haec mala in diuturna melancholia metuenda eſſe monuit. Sic autem habet: *Quod ſi penitus totum corpus occupaverit, ſenſus, mentem, ſanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipſa inſanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori ſobolem inſerit, furoris, nervorum diſtentionis, reſolutionisque, quae ſi a melancholia proveniunt, ſanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & poſſent numeroſa exempla ex hiſtoria medica adduci: quidam enim crura ſtraminea ſe habere credebant, alii caput abeſſe, naſum in proboſcidem elongatum &c. verum haec breviter tantum monuiſſe ſufficiet (*z*).

Ructus, flatus, anxietates &c. De ratione horum ſymptomatum dictum fuit §. 1099.

Urinam copioſam &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum ſyſtemate nervoſo, in hyſtericis ac hypochondriacis urinam copioſam, inſtar aquae purae lympidam & tenuem excerni: verum ex modo dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeoque minime mirum erit, ſi ſaepius talis urinae profluvium contingat. Ubi autem illi ſpaſmi remittunt, tunc craſſior & contentis ſaturata urina emittitur, quia hactenus in ſanguine retenta nunc per renes ſecernuntur.

Sanguineae faecis &c. Ad §. 1098. dictum fuit, quare haec atrabilaria ſanguinis faex in vaſis viſcerum abdominalium retineatur & accumuletur. Ad §. 1104. patuit, quomodo atra bilis ſoluta & mota quandoque ſubitaneas tales, ſemper periculoſas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obſtructione ad §. 1099. dictum fuit.

Sputationem tenuem & frequentem. Hoc inprimis obtinet, dum per abdominalia viſcera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeoque & ſecretio lymphae inteſtinalis, ſucci pancreatici, & gaſtrici: cum autem glandulae ſalivales ſimilem humorem a ſanguine ſeparent, ideo ſalivae ſecretio augetur, continuo os madet, & frequens ſputi tenuis excretio fit. Ob hanc cauſam melancholici vocantur *ſputatores.* Nocet autem frequens talis ſputatio ut ſignum, & ut cauſa. Significat enim vaſa abdominalium viſcerum infarcta eſſe; ſimulque copioſa talis tenuis ſputi excre-

(*w*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*x*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Praenot. N°. 95. ibid. pag. 857. (*y*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. V. pag. 125. (*z*) Vide Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 109.

cretio orbat ſanguinem liquidiore & mobiliore parte, adeoque morbum auget, uti ad §. 1093. dictum fuit.

Vigiliarum, inediae &c. Niſi certiſſima obſervata hoc docerent, omnem fidem ſuperare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inediarum in melancholicis; & omnium maxime, ubi jam maniaci evaſerunt. Vidi per plures ſeptimanas vigilaſſe perpetuo; rudiſſima hyeme anni quadrageſimi elapſi, nudos decubuiſſe in pavimento lapideo, cui pauculum ſtraminis inſtratum erat, dum omnia veſtimenta, ſtragula, lectum dilacerarent ilico. Mulierem peſſime melancholicam per ſex ſeptimanas omnem cibum conſtantiſſime reſpuiſſe novi, pauculum tantum aquae ſubinde hauriebat, unde tota exſucca & arida periit tandem. Numeroſae tales obſervationes paſſim apud auctores leguntur.

§. 1110. Attulit ſaepe curationem ſuperveniens ſcabies foeda, aliquando Elephantiaſin aemulans; aut varix numeroſa, ingens, enata; tumentium valde haemorrhoïdum fluxus; atrae bilis per ſuperiora & inferiora rejectio.

Summi ſemper momenti eſt in morborum curationibus, uti antea jam ſaepius monitum fuit, attendere ad illa, quae ſponte in morbis contingunt cum levamine: ars enim ſic edocta conatur haec imitari; vel ſaltem prudens Medicus inde diſcit, ne perverſa medela impediat ſalubria haec naturae, morbos ſanantis vel emendantis, conamina.

Obſervatum jam fuit, foedam talem ſcabiem, totam fere ſuperficiem corporis deturpantem, profuiſſe melancholicis; & probe memini, me talem caſum vidiſſe in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulceroſa cutis cepit plorare liquidum ichoroſum, quod in foedas & denſas cruſtas concreſcens totam corporis ſuperficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur haec eſſe: hactenus dicta docuerunt, atrabilariam materiem non tantum peccare ſpiſſitudine, & picea tenacitate, ſed & ſimul huic tenaci adhaerere magnam acrimoniam, quae minus nocet, quamdiu ſic inviſcata manet. Verum ubi, quacumque de cauſa ſolvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facile miſceri poterit, & ſi magna copia ac impetu in quaſdam corporis partes adigatur, peſſima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104. dictum fuit. Si autem ſenſim ſolvatur atra bilis, ſenſim extricabitur illud acre, & lympha corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cumque minima illa vaſa acri ſtimulo irritet, non exhalabit per tranſpirationem inſenſibilem, ſed haerebit in vaſis minimis cutaneis, illa erodet, ſicque omnia haec mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiem morboſam ad cutanea vaſa delatam illa obſtruere, inflammare, varias puſtulas & exanthemata in cute facere, quia, craſſior cum ſit, vel haeret in vaſorum anguſtiis ultimis, vel acrior quandoque illa irritat & conſtringi facit. Hinc forte quandoque febres varioloſae ſine variolis contingunt, quando miaſma varioloſum ad cutis ſpiracula delatum

tum exit libere; ubi nempe mitior indoles contagii varioloſi, humores diluti, & vaſa cutanea laxa & facile pervia ſunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, inprimis alba, percipi odorem fracidum ſubacidulum, inſtar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiae morboſae, quae poſtea per moram ac febrim acrior reddita, majori copia ad cutis vaſa delata retinetur, inprimis circa cutaneos folliculos, quos diſtentos morboſa lympha elevat in parvos & pellucidos tumores. Forte etiam epidermis in pluribus locis a cute ſolvitur, & a collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minimae tales ſphaerulae ultra cutis ſuperficiem eminent; frequentius dimidia quaſi ſui parte cuti immerſae manent.

Apud *Tulpium* (*a*) habetur obſervatio, quae huc facere videtur. Imprudens chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & mala fortuna copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam deſcendit, & horrenda mala fecit. A ſummo hoc periculo plurimis remediis adhibitis erepta quidem fuit miſera haec virgo, ſed acerrimi illius remedii pars, humoribus miſta, in habitum corporis delata eſt, & in plurimis cutis locis cinereas cruſtas foedaque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manſerit in tota cute glabrum, vel priſtinae pulchritudinis particeps. Verum §. 1105. monitum fuit, materiam atrabilariam expulſam de corpore quandoque habuiſſe talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terreſtribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, ſi ad cutim delatum illud acre ſimilia praeſtiterit.

Uti jam acre illud, ſoluta materia atrabilaria, ad cutim delatum levamen morbi facere ſolet, ſic pariter ſpiſſior pars quandoque colligitur in venis, illas diſtendit immaniter, & varicoſos tumores facit. In illo homine, quem vidi a melancholia peſſimo tali morbo cutaneo corruptum, ſimul obſervavi numeroſas & magnas varices in cruribus. Licet enim tenax illa materia atrabilaria ſic ſoluta fuerit, ut cum humoribus circulantibus per arteriarum ſanguinearum ultimos fines tranſeat in venas, tamen adhuc priſtinam indolem retinet, & moleculae diviſae, dum tranſeunt per ultimas arteriarum anguſtias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri poſſunt, inprimis ſi tardior fuerit ſanguinis motus: tuncque praecipue atrabilarius talis ſanguis colligitur in venis aſcendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum ſanguis verſus cor movetur: venae enim, tenuiores tunicas cum habeant, longe minus contractiles ſunt arteriis, & facilius diſtenduntur: unde etiam vel contiguae ſunt venae arteriis, vel muſculis agiliſſimis accumbunt, ut per diaſtolen arteriarum, & muſcularem actionem, promoveatur ſanguinis motus per eas; cui rei & valvulae, impedientes retrogreſſum ſanguinis a latiore parte venae verſus anguſtiorem, inſerviunt. Si jam & motus ſanguinis per arterias tardior fuerit, & quieſcant aegri, venae, inprimis artuum inferiorum, dilatantur ac varicoſae fiunt, ſicque magnam copiam atrabilarii ſanguinis capere poſſunt. Melius ſe habent quidem inde melancholici, quia viſcera abdominalia levantur hac ſaburra; ſed interim tamen ab his

(*a*) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

his varicibus ſaepe pertinaciſſima crurum ulcera oriuntur: unde longe magis optabilis eſt materiae atrabilariae expulſio e corpore, modo tuto fieri poſſit, inprimis per haemorrhoïdes. Hinc *Hippocrates* (*b*) dixit: *Maniacis ſi varices aut haemorrhoïdes acceſſerint*, *maniae ſolutio*. Et *Galenus* (*c*), dum hunc Aphoriſmum commentatur, monet, *Hippocratem* hic agere de inſania melancholica, non autem de aliis maniae ſpeciebus.

Per Haemorrhoïdalia autem vaſa aperta directe materies atrabilaria evacuari poteſt ex locis quae occupat, unde ſummum & ſubitum levamen in hoc morbo ſequi ſolet. Hinc dixit *Hippocrates* (*d*) quod ſimilis atrae bili materies per haemorrhoïdes effluat. Et *Galenus* (*e*) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidiſſe, dum haemorrhoïdum fluxus ſupprimebatur. Verum additur in textu, quod inprimis proſit fluxus tumentium admodum haemorrhoïdum, quia tunc conſtat, materiam atrabilariam, in his vaſis prius accumulatam, illa diſtendiſſe; & deinde, ruptis vaſis, exiviſſe de corpore. Obſervatur enim & ſalubris haemorrhoïdum fluxus, dum tantum minuitur copia ſanguinis boni, non autem evacuatur noxia ſaburra, quod & *Galenus* (*f*) optime notavit; ſed tunc plerumque minus turgent Haemorrhoïdes antequam rumpantur, quia facilius exit purus ſanguis, quam ille, qui atrabilariam ſpiſſitudinem habet.

Atrae bilis per ſuperiora &c. Quando nempe ſoluta & mobilis reddita materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, uti ad §. 1104. dictum fuit, ſubitam mortem, corruptis jam viſceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiae atrabilariae, ſponte ortam, cum viderent Medici profuiſſe, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt Helleborum, nigrum inprimis (*g*), aliaque, quae ſatis fortiter movent & evacuant: tunc autem haec prodeſſe poterunt, quando per methodum §. 1101. laudatam correcta fuit acrimonia materiae atrabilariae, ejusque tenacitas jam imminuta eſt; ſecus enim acria purgantia periculo non carent, uti ſequenti paragrapho dicetur.

§. 1111. Ingens damnum capere ſolet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rurſumque ab uſu eorum, quae liquida vehementer exagitant, ſive cardiaca fuerint, ſive alio quocunque titulo exhibita.

Cum in melancholia ſanguis craſſus, ater, pinguis, terreſtris ſit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas ſanguinis miſſiones debere educi vitioſum ſanguinem; ſimulque ſperarunt, ex ingeſtis alimen-

(*b*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260. (*c*) Ibidem.
(*d*) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531. (*e*) Ibidem.
(*f*) Ibidem. (*g*) Aretaeus de curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 112. 113.

mentis reſtitui poſſe facile ſanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumeuntem humorem aequaliter inficit, nondumque viſceribus impacta immobilis haeret, videtur aliqua ratione niti haec methodus. Verum ſi conſideretur, educta etiam magna copia ſanguinis atrabilarii, non minui cauſas, quae hanc cacochymiam produxerunt, patet ſatis juſtum metum eſſe, ne novus ex ingeſtis alimentis natus ſanguis ſimili labe afficiatur. Praeterea patuit ex illis, quae ad §. 1094. dicta fuerunt, ſecretiones & excretiones vitiari in corpore, pulſum & reſpirationem lentiora eſſe, corpus emaciari; adeoque conſtat, non ſufficere vires corporis ad reſtituenda illa, quae inevitabili lege etiam in ſaniſſimis corporibus quotidie pereunt: multo minus ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam ſanguinis jacturam reſarcire. Accedit, quod & ipſa jactura ſanguinis impediat aſſimilationem bonam ingeſtorum, uti a ... occaſione §. 25. 1. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretaeus* (*h*), in cu[r]a hujus morbi maturo conſilio deliberandum eſſe, an ſanguinis miſſione opus ſit, nec ne: deinde addit ſequentia: *Paulum ſanguinis mittendum, quatenus videlicet Venae ſectionem vires ſentiant, ſed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etſi craſſus & billioſus & concretus ſit ſanguis, & niger velut amurca, tamen ipſe naturae praeſidium eſt atque alimentum: quocirca ſi plus quam decet ſanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de ſua firmitate decidit.* Ubi vero materies atrabilaria vaſis & viſceribus abdominalibus jam haeret impacta, tunc adhuc minus prodeſſe poteſt ſanguinis miſſio, quia nihil illius craſſi educitur, ſed tantum minuitur copia ſanguinis, qui in macilentis & exſuccis illis corporibus adhuc libere per vaſa circumduci poterat.

Quantum mali metuendum ſit a reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria &c. uti etiam a ſtimulantibus & ſolventibus validis, antea ad §. 1100. dictum fuit.

§. 1112. Unde optima ſanandi hunc morbum methodus eſt, ſi cauſa prima bene obſervata, & temperiëi varietate, his oppoſita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093. variae cauſae enumeratae ſunt, quae huic morbo producendo favent: hae ad §. 1108. denuo recenſitae & ad tres claſſes redactae fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primo illud agendum eſt, ut cauſae cognitae, quae morbum fecerunt, morbumque praeſentem ſuſtinent & augent, removeantur, vel ſaltem minuantur. Si v. g. a malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus: ſi a pertinaci animi affectu, vitanda ſunt omnia, quae illum renovare poterunt; & ſic de reliquis. Praeterea ante monitum fuit ad §. 1105., diverſam acrimoniae ſpeciem quandoque jungi tenaci atrabilario ſanguini, adeoque requiri medelam, quae cognitam acrimoniam emendare poſſit. Patet ergo facile

(*h*) Ibidem.

facile generalem curandi methodum dari non poſſe, ſed illam debere eſſe variam pro diverſitate cauſarum, vario morbi gradu, & ipſius aegri diverſa conſtitutione. Praecipuae autem indicationes curatoriae quatuor ſequentibus paragraphis recenſentur.

§. 1113. I. Itaque erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: α. avertendo mentem ab objecto conſueto ad alia priori contraria. β. inducendo caute alium animi affectum, melancholico oppoſitum. γ. inſerviendo falſae imaginationi. δ. aut ſaepe magna vi ei repugnando.

Dictum fuit §. 1092. morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium a ſola cogitatione mutata initium ducens producat in corpore atram bilem, quae non praeëxſtiterat. Adeoque ſemper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem aegrorum, ne ſemper uni & eidem ideae affixi haereant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa ſaburra atrabilaria, ſi mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhaeſerit; cum vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuo occupata, ſufficiat ad generandam atram bilem in corpore, uti ad §. 1093. monitum fuit: hoc autem fit inprimis ſequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuo obverſatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut ſit indelebilis poſtea, inprimis ſi ſaepius renovatur eadem haec idea: hinc dum magnanimi caeteroquin viri atrocem contumeliam paſſi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuo menti praeſentem ſiſtunt tot malorum cauſam, mens nihil cogitat niſi hoc unicum, & a reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinaciſſima melancholia naſcitur. Econtra novimus, plurima dilabi ex memoria noſtra, ſi per plures annos non renoventur ideae, licet antea vividiſſimae fuerint; vel ſaltem, ſi longo temporis intervallo non redierint, minus nos afficere. Qui chara amiſerunt pignora, primis diebus affliguntur validiſſime, ſimulac aliquid in conſpectum venerit, quod defunctorum memoriam renovet: poſt aliquot menſes eadem conſpecta minus afficient. Ob hanc cauſam perpetua mutatio objectorum adeo prodeſt melancholicis, quae omnium pulcherrime per itinera ſuſcepta obtineri poteſt, ubi omni momento nova ſenſibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum eſt: moroſi enim ſolent eſſe melancholici, noluntque ſaepe haec oblectamenta pati, ſi tanquam morbi remedium proponantur, unde alia ſub ſpecie offerri debent. Multum hanc methodum commendat (*i*) *Aurelianus*, & varios modos recenſet, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quae ſemper praeſens manebat.

Ob-

(*i*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Obſervata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantum ideam inſanire, dum crura ſtraminea, caput vitreum, & alia ſimilia ſibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentiſſime ratiocinantur; ſi ergo vitari poſſit in his, ut nulla mentio fiat crurum capitisve, ſapient, & ſenſim delebitur efficacia illius falſae imaginationis.

β. Quantum conducat, oppoſito animi affectu compeſcere turbas in corpore excitatas, alia occaſione ad §. 104. dictum fuit. Summa ira excandeſcentem hominem ſubitus metus compeſcit; & contra meticuloſiſſimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectus, qui eſt oppoſitus illi in quem vergunt melancholici, magni uſus eſſe poſſe. Legitur apud *Plutarchum* (*k*), quod quodam tempore *Mileſiae* virgines inſanire coeperint, & violentas ſibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & cuſtodum induſtriam eludebant; nec inveniebatur tantae calamitati remedium. Poſtquam vero lex promulgata fuerat, quae jubebat, ut cadavera illarum, quae ſibi ſuſpendio mortem conſciviſſent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licet poſt mortem futuri, impedivit reliquas, ne ſimile ſcelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, inſomnesque noctes duceret, & nil niſi vindictam ſpirans *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compeſceret, mater *Thetys* blandos immiti filio ſuaſit amores (*l*), ſicque obtinuit facile, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus deteſtari; ſed probe noverat, ferocem hunc animum ſolo metu non fuiſſe compeſcendum; hinc maluit primo delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut ſimulet Medicus ſe aſſentiri omnino falſis melancholicorum imaginationibus; inprimis quando aegri, firmiſſime perſuaſi, nullo patiuntur ratiocinio ſibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celſus* (*m*) in loco, quem antea ad §. 702. allegavi, poſtquam monuerat, tentandum eſſe in delirantibus, ut oppoſiti excitentur animi affectus, deinde addit: *Saepius tamen aſſentiendum, quam repugnandum eſt: paulatimque & non evidenter, ab his, quae ſtulte dicuntur, ad meliora mens adducenda.* Similem methodum, ſed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (*n*) dicens: *Mandandum quoque miniſtris, ut eorum errores conſenſu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus conſentiendo augeant furorem, eorum viſa confirmantes, aut rurſum repugnando exaſperent paſſionis augmentum; ſed inductive nunc indulgeant conſentientes, nunc inſinuando corrigant vana, recta demonſtrantes.* Omnium autem feliciſſime hoc ſuccedit, ſi Medicus aſſentiens falſae imaginationi ſimul perſuadere poſſit aegris, ſe noviſſe talia remedia, quae certo tollere poſſunt malum, quo ſe affligi credunt. Sic feliciter egregium pictorem *Tulpius* ſanavit (*o*), qui falſo ſibi imaginabatur, omnia ſui corporis oſſa inſtar cerae mollia eſſe. Non adverſabatur aegri imaginationi *Tul-*

(*k*) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249. (*l*) Homer. Iliad. Lib. XXIV. (*m*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 151. (*n*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. V. pag. 330. (*o*) Obſervat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

Tulpius, ſed demonſtrabat tantum ingenioſo huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & deſcriptum fuiſſe, certamque promiſit curam intra ſex dies, modo vellet praeceptis medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo abſoluto inſiſteret pedibus tantum, nec vel latum unguem procederet; ſexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia aeger, dum credebat Medicum perſuaſum eſſe de hac mollitie oſſium, quia primo triduo tam ſollicite prohibebat omnem greſſum, acſi oſſa nondum ſatis firmata hunc motum non admitterent abſque damno. In Capitulo ſequenti alium caſum narrat, ubi ſimiliter melancholicae mulieri perſuaſit, per medicamenta exhibita expulſam fuiſſe molam viventem, quam ſe utero gerere credebat. Plures ſimiles caſus apud obſervatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici ſaepe indulſerint falſae aegrorum imaginationi.

δ. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem fere ſemper cogitationi affixa manet (vide §. 1089.) tam valida fit impreſſio talis ideae in ſenſorio communi, ut non facile deleri ſe patiatur, & ſuperat multum efficaciam idearum, quae per ſenſus excitantur. Dum enim ſibi perſuaſum habet melancholicus, crura eſſe ſtraminea, licet tangat dura oſſa, licet videat carnem, non tamen recedit a falſa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per cauſas ſubitas & validas novam ideam, quae falſae huic imaginationi directe oppoſita eſt, & tamen adeo efficax, ut illam ſuperare poſſit. Sic apud *Trallianum* (*p*) legitur, quod *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui ſe capite truncatum credebat quam firmiſſime, dum repente plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens aeger vana hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus vir ex immodicis ſtudiis in hunc morbum inciderat, credebat ſe habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat inſiſtere, ſed de lecto ad focum deferebatur, cui tota die aſſidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus ſuis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: moroſa ancilla, & herilis inſaniae pertaeſa, ligno percuſſit rudius heri tibiam, unde acrem quidem dolorem ſenſit, ſed ſimul iratiſſimus exſiliit, ut illatam hanc contumeliam ulciſceretur; paulo poſt, deferveſcente ira, gaviſus fuit, ſe cruribus inſiſtere poſſe, & deleta fuit de mente ejus vana haec imaginatio. Docemur ergo, cum prudentia tentari poſſe in hoc morbo curando talem methodum, quae directiſſime repugnat delirio melancholico. Fuit homo ſatis celebris apud Batavos inſanientium cura, qui hac methodo utebatur, & multos ſanabat. Simulac delirarent, tractabat miſeros ferarum inſtar, verberibus, catenis, perfuſione aquae frigidiſſimae, fame, ſiti &c. Dum miteſcebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas deſiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coërceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: e contra dum pacatum ſtatum mox

(*p*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 110.

mox ſequebantur omnia, quae placere ipſis poterant, felix ſaepe ſucceſſit curatio.

§. 1114. 2. Obſtructiones, vel cauſam, vel effectum, falſae imaginationis, reſerando, emolliendo, incidendo, ſtimulando, per aquas minerales, ſerum lactis, mulſam, decocta ſplachnica, hepatica, anthypochondriaca, aquas ſalibus lixivioſis vel compoſitis acutas, Mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, Equitationes, Navigationes, Uterina, Ariſtolochica, Haemorrhoïdalia evacuantia, balnea, litus, emplaſtra.

Omnia illa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tantum ſerviunt delendae illi ideae, quae delirium illud melancholicum comitatur, ſed non tollunt materialem cauſam, bilem atram nempe, quae, ſi manet in corpore, apta eſt, ut ſublatae cuidam falſae imaginationi per praecedentes methodos ſubſtituat novam aeque difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, ſimul exhibenda ſunt talia, quae atram bilem ſolvere & expellere poſſunt, ſicque infarcta viſcera liberare. Uti enim ad §. 1090. monitum fuit, atrabilaria illa ſaburra, prius accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, a mente incipiens, in corpore, antea ſano, brevi producet atram bilem, quae deinde ad viſcera abdominalia depoſita (vide §. 1098.) pertinaces obſtructiones faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas ſanguinem inficiens ſolvi ac expelli de corpore poſſit, & per quae remedia, ad §. 1097. dictum eſt. Simul etiam monitum fuit de cautelis neceſſariis in curatione, ubi atra bilis jam in viſceribus abdominalibus fixa haeſerit. Haec habentur ad §. 1101. & 1103. quae hic denuo ſummatim recenſentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria ſenſim ſoluta & mobilis reddatur, vaſa ſic laxentur, ut facile demittere queant obſtruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc ſcopum, quae cognitae per ſua ſigna acrimoniae humoris atrabilarii adverſentur. Aquae minerales & diluendo & ſolvendo hic magnum uſum habent; omnium maxime ſi aeſtivis adhibeantur menſibus, poſtquam prius verno tempore aegri uſi fuerint ſero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio* ſimilibusque ſplachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliqueſcere incipiens, materies atrabilaria, feliciter ſaepe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione inprimis concutiuntur pendula viſcera abdominalia; ſic enim felicius fundi ſolet atra bilis. Ubi jam ſigna §. 1101. recenſita docent materiam morboſam fluxilem redditam incipere moveri, tunc caute expellenda de corpore, ne feſtinando imprudenter ſequantur illa mala, quae ad §. 1104. deſcripta fuerunt. Navigatio autem inprimis tunc commendatur non aſſuetis, quia miro modo a navis agitatione turbatur totum corpus etiam in ſanis hominibus; nauſea ſequitur &

vomitus moleſtus, ac ſaepe diuturnus, per quem quandoque excuſſa fuit atra bilis, antea jam per ſolventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menſes ſolventiſſimis remediis uſi fuerint tales aegri, nec tamen ſigna docuerint, ſolvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Mora enim diuturna pejor redditur morbi materia. Veteres Medici tunc adhibuerunt Helleborum, quo ſummam fuſionem omnium humorum validamque evacuationem fecerunt, & ſaepe felici cum ſucceſſu, modo viſcera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta eſſet atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautiſſime fit, ſi leniora tententur una alterave vice, dein per aliquot ſeptimanas ſolventia remedia dentur, & poſtea repetantur evacuantia.

Cum autem & conſuetae evacuationes ſuppreſſae hunc morbum augere poſſint, patet, quare uterina & ariſtolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; praecipue cum ex *Hippocratis* obſervatione (vide §. 1098.) conſtiterit, atram bilem quandoque uterum obſidere. Quantum autem proſit evacuatio per vaſa haemorrhoïdalia in hoc morbo, antea jam ſaepius dictum fuit. Unde ſimul patet ratio, quare balnea, litus &c. emolliendo & laxando haec vaſa uſum praeſtare poſſint.

§. 1115. 3. Symptomata leniendo per venae ſectionem, immerſionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi ſymptomata quidem, debellato morbo, ſilent; adeoque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet; neque tamen illa ſemper poſſunt negligi, tam ob moleſtiam, quam ob diuturnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeoque citius finiendis, quandoque ſymptomata moleſta adeo occurrant, ut vix ferri ab aegro poſſint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari cura indigeant, uti ad §. 620. dictum fuit; quanto magis in melancholia, adeo diuturno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Praecipua autem talia ſymptomata in melancholicis ſunt, furores ſaevi, flatus moleſti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur ſaepe, debilitatis viribus per ſanguinis miſſiones, etiam largas; verum caeteroquin ad morbi ipſius curam parum faciunt, cum de morbi materia, viſceribus abdominalibus impacta, per hanc evacuationem nihil dematur; & ſedato furibundo hoc impetu, per copioſam ſanguinis evacuationem collapſae langueant vires.

De immerſione in aquam frigidam, & praecipitatione in mare, dicetur paulo poſt ad §. 1123., ubi de mania agetur.

Moleſti flatus, omnium frequentiſſimum ſymptoma, levantur omnium optime per calida, aquoſa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quae ad §. 650. habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxie-

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem ſolent pro tempore; verum in hujus remedii exhibitione tamen prudentia opus eſt. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt poſtea, & ſummas illas anxietates, ipſa morte minus tolerabiles, repetitis auctisque opii doſibus pellere conantur. Verum opium hoc habet, ut ſolita quantitas aſſuetos non afficiat amplius, ſed debeat augeri, ut deſideratum praeſtet effectum: vidi ſic melancholicos ad quindecim grana opium ſumſiſſe unica vice; quod niſi exhiberetur, ſibi ipſis violentas intuliſſent manus prae intolerabili moerore & anxietate. Cum autem alvus in hoc morbo pertinaciſſime adſtricta ſit (vide §. 1099. 1109.), & opii uſus alvum ſiſtere ſoleat, ob hanc cauſam opium minus tutum videtur. Blanda emulſa cum ſyrupo papaveris albi tutius dantur, & ſaepe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa prius tentari debent. Quandoque tamen tanta eſt horum ſymptomatum moleſtia, ut cogantur Medici veſpertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quae ad reſerandas obſtructiones praecedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animoſe adhibentur.

§. 1116. 4. **Praemiſſis evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quae exhilarare docet obſervatio, & roborare omnes corporis partes.**

Poſtquam atra bilis abdominalia viſcera obſidens ſoluta & evacuata fuit, ſaepe languent omnes vires; imo, uti in praecedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem aegri incidunt, ut mortuis ſimiles per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus eſt, quae collapſas vires erigunt. Praeterea per tam longum tempus triſtibus & anxiis cogitationibus aſſueta mens, licet cauſa materialis morbi ſubducta fuerit de corpore, pergit adhuc ſimiliter cogitare, & corporis inſignem debilitatem animi dejectio comitari ſolet. Tunc omnia, quae exhilarant, uſum habent: grata amicorum colloquia, luſus, objectorum continua varietas. Simul exhauſto corpori per bonum victum ſubminiſtrentur talia, quae reſtituere poſſunt perdita. Inprimis autem tunc prodeſt moderatus vini generoſi uſus, quo nullum praeſtantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cum omnes curas ſilere faciat, omnem moerorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantes herbae, *meliſſa*, *abrotanum*, *thymus*, *ſalvia*, *cortices citri*, *arantiorum*, *croci ſtamina* &c. habetur remedium, quod ſubtiliſſima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucae unciae bis vel ter de die ſumtae miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum eſt, vaſa, tamdiu infarcta & diſtenta materia immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum auſterum, cydonia mala, granatorum ſuccus, cortex peruvianus, Cinamomum, & omnia illa, quae §. 28. ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

§. 1117. Ex quibus (1110. ad 1117.) liquet, ſanationem hujus mali (1089.) abſolutam eſſe in curatione bilis atrae (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modo, ſed infinitorum, falſo pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quam difficile malum ſit *Melancholia*, §. 1089. definita, tota ejus hiſtoria docuit; ſimulque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari poſſe, ſi per idoneam methodum & bona remedia ſolvatur atra bilis, & ſoluta educatur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hic citatis dictum fuit. Maximam curae difficultatem ſaepe facit aegrorum moroſitas, qui vix diu obedire volunt praeceptis medicis, cum tamen rebellis morbus diuturnam curam poſtulet. Unde merito *Hippocrates* (*q*) monuit, in morbis curandis, non ſufficere, ut Medicus faciat illa, quae oportet; ſed & aegrotum, & ipſos adſtantes, ſuum debere officium praeſtare.

Simul patet, eadem hac methodo plures alios morbos difficiles curari poſſe, dum obſtruens nempe materia ſolvitur, ſoluta de corpore educitur, integris manentibus viſceribus; & dein roborantibus ac Cardiacis reſtituuntur vires. Videantur illa, quae §. 1056. de cauſis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo compoſita pendere, neque adeo multiplicem medendi methodum requirere.

(*q*) Aphor. 1. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 1.

M A-

MANIA.

§. 1118. Si Melancholia (1082.) eousque increſcit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebroſi, qua in furorem agantur ſaevum, Mania vocatur.

Mania ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι *furere*, *inſanire*, nomen habet, & melancholiam diuturnam ſequi ſolet, licet & ab aliis cauſis quandoque oriatur, uti poſtea videbimus. Furor autem ille ſaevus, quo ſibi & aliis nocere conantur tales aegri, diſtinguit maniam a melancholia, in qua triſtes, moroſi, anxii aegri quidem ſunt, ſed nondum in furorem aguntur. Diſtinguitur autem mania a feroci & perpetuo delirio Phreniticorum, quod phrenitidem febris acuta ac continua comitetur ſemper; maniaci vero febre careant. Quod & pulchre notavit *Aretaeus* (*r*) maniae definitionem ponens ſequentem: *Eſt enim ex toto mentis alienatio diuturna, abſque febre: etenim ſi febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris proprie, ſed alio quovis caſu contingit.* Similia quoad maniae Diagnoſin apud *Aurelianum* (*s*) leguntur. Notandum autem, quod & in definitione maniae notaverint morbi diuturnitatem, ut diſtingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam a ferocibus illis deliriis, quae *Hyoſcyamo* (*t*), *Solano furioſo*, aliisque pluribus venenatis plantis aſſumtis ſequi ſolent: illa enim vel cita morte finiuntur; vel, ſi natura ſuperare aut excutere potuerit venenum, ſedantur pauco tempore. Aliam adhuc notam diagnoſticam, maniam a phrenitide diſtinguentem, adducit *Aretaeus* (*u*); quod nempe *praecipua furoris & melancholiae ſedes viſcera ſint*; *quemadmodum caput & ſenſus in phreniticis plerumque laborant*, *in quibus vis ſenſoria oblaeſa eſt*; *& quae non adſunt, tanquam jam praeſentia conſpiciunt*; *& aliis non conſpicua ipſorum ſeſe oculis repraeſentant: at furentes tantummodo vident*, *quae videre oportet*, *ſed de illis non ſentiunt*, *ut ſentiendum eſt.* Atra bilis enim abdominalia viſcera obſidet (§. 1102.); in vera Phrenitide cerebrum primario afficitur (§. 771.).

§. 1119. Quae gradu modo differt a Melancholia triſti, hujus proles eſt, ex iisdem cauſis oritur, iisdem fere remediis curari ſolet.

Sponte

(*r*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 31. (*s*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. V. pag. 326. (*t*) *Aretaeus* ibidem. (*u*) Ibidem pag. 32.

Sponte ergo patet, maniam, a melancholia praegreſſa productam, eſſe eundem morbum quoad materiam & quoad cauſas; tantum differre furoris vehementia. Dictum enim fuit ad §. 1102., atram bilem accumulari in viſceribus abdominalibus, & dum ibi fixa haeret, augeri omnia ſymptomata, quae comitabantur materiam atrabilariam adhuc aequabiliter per totum ſanguinem diſperſam. Ubi autem atra bilis diu haeret viſceribus impacta, mora acrior & malignior redditur, tuncque tenuiori & acriori parte per venas reſorpta, & cum ſanguine ad cerebrum delata, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licet nihil de atra bile ad cerebrum venerit, ſed fixa haerens in viſceribus majorem malignitatis gradum acquiſivit; uti probatum fuit ad §. 1102. Unde optime *Trallianus* (*w*) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam converſus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantum melancholia laborant, ſed etiam per circuitus inſaniunt. Nihil enim aliud eſt mania, quam melancholiae ad majorem feritatem intenſio.* Tota ergo curatio maniae, a melancholia praegreſſa ortae, eadem eſt; adeoque jam tradita. Illa vero, quae ſpectant ad curam maniae ab aliis cauſis ortae, poſtea ſingulatim dicentur.

§. 1120. In quo morbo eſt ut plurimum immenſum robur muſculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediae & algoris mirabilis, imaginationes horrendae, Lycanthropiae, Cynanthropiae, &c.

Sequitur jam, ut conſiderentur mirabilia illa ſymptomata, quae in maniacis obſervari ſolent: ad quae intelligenda conducent ſequentia.

Antea ad §. 700., ubi de *Delirio Febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adeſſe tunc, quando idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis inperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas ſaepe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili neceſſitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel deſtruat. Sic oriuntur validiſſimi animi affectus, quos & enormes ſaepe ſequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud diſplicens removere vel deſtruere, illud placens retinere. Videte hominem ira ſubita & ſumma correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quaevis pericula ſpernat. Si jam in maniaco delirante talis naſcatur idea, quae iram ſuſcitat ſummam, incredibili muſculorum robore quaevis fere obſtacula ſuperat, a pluribus robuſtis viris vix coërceri poteſt, & tanto magis furit, quo majora ſentit furoris ſui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat niſi ſolam hanc ideam, quae tandem fere indelebilis redditur. *Helmontius* (*x*) pulchra habet circa maniam obſervata, quae

(*w*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 103.

(*x*) In Capitulo: *Demens Idea* pag. 226. §. 39.

quae hoc confirmant. Examinavit enim maniacos, qui reſipuerant poſtea, ſatis memores illorum, quae ipſis contigerant illo tempore, dum incipiebant furere: fatebantur autem, *quod ſpoliarentur primum omni diſcurſus conſecutione, manerentque in punctuali immerſione unius conceptus, extra quem nil aliud cogitarent, cum moerore, moleſtia & importunitate; cogitabant autem non ſecus, acſi in ſpeculo illum ſemper conceptum fuiſſent intuiti. Imo nec ſciebant, ſe tum iſtud cogitare, vel ſuo conceptu ſic aſpicere, quanquam ſic immobiliter cogitarent, ut tandem ſub ingreſſum & dominium maniae, ſi contingeret illos ſtare, ſtetiſſent per dies aliquot abſque laſſitudine, nec ſcirent ſe ſtare.* Longe autem validius afficitur tunc ſenſorium commune a tali idea, quam ab ulla alia, quae ſenſuum miniſterio menti offertur; atque ideo famem, ſitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quam fieri poſſe quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta laceraſſe, & nudum ſtramini incubuiſſe in loco lapidibus ſtrato, dum aſperrima ſaeviebat hyems, per plures ſeptimanas; quandoque per octo dies omni cibo abſtinuiſſe, dein oblata quaevis ingurgitaſſe avidiſſime; imo & foediſſimo ſpectaculo proprias faeces alvinas devoraſſe, licet optimi cibi ſuppeterent. Per plures ſeptimanas noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos ſupervixit, ſedato quidem furore, ſed fatuus, & omnium rerum immemor: ubique locorum triſtia talia humanae calamitatis ſpecimina in morodochiis occurrunt;. & plura ſimilia apud *Foreſtum* (*y*) aliosque auctores legi poterunt; ubi & mirae imaginationes enarrantur, quae in hoc morbo laborantibus obſervatae fuerunt, in ſingulis maniacis fere diverſae. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate laeſae imaginationis maniae aliud nomen indidiſſe; *Lycanthropiam*, *Cynanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent ſe in haec animalia mutatos eſſe. Hujus morbi deſcriptio legitur apud *Aëtium* (*z*) ex *Marcello* deſumta: dicit autem, Februario menſe illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illuceſcat, mortuorum ſepulcra aperire. Optime tamen notavit *Eruditiſſimus Freind* (*a*), poſt *Gorraeum*, legendum eſſe διάγουσι loco διανοίγουσι; cum alii auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de ſepulcrorum apertura, ſed tantum quod tales maniaci inter mortuorum monumenta verſentur. Idem autem ulterius confirmat daemoniacus ille, de quo legitur (*b*) in ſacris literis, quod in monumentis verſaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus &c. nulla pariter mentione facta de ſepulcrorum apertura. Pallidos, ſiccis oculis & cavis, lingua arida, ſiticuloſos deſcribunt veteres Medici fuiſſe tales aegros, & tibias exulceratas habuiſſe propter aſſiduos lapſus, & canum morſus; ſimulque monuerunt, lycanthropiam eſſe melancholiae ſpeciem. Ruſticum hac maniae ſpecie correptum vidit *Foreſtus* (*c*), qui verno tempore circa caemeterium verſabatur, & omnia

(*y*) Lib. X. Obſerv. 20. pag. 431. (*z*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 104. verſa. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503. (*a*) Hiſtor. of Phyſick Tom. I. pag. 20. (*b*) Marc. Cap. V. & Lucae Cap. VIII. (*c*) Lib. X. Obſervat. 25. pag. 440.

omnia illa ſigna habebat, quae ex veteribus Medicis modo enumerata fuerunt.

§. 1121. Notandum vero, anatomica ſectione conſtitiſſe, horum cerebrum ſiccum, durum, friabile, in ſuo cortice flavum; vaſa autem turgentia, varicoſa, atrò tenaci cruore diſtenta fuiſſe.

Conſtitit ex illis, quae de melancholia dicta fuerunt, quod poſſint deliria mira produci, licet cauſa materialis circa praecordia haereat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102. monitum fuit, materiae atrabilariae putrefactae attenuatae partem venis reſorberi, & inprimis cerebri functiones turbare: praeterea ad §. 1104. dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam peſſimi generis producere, ſi in cerebrum perrexerit; adeoque in mania, poſt melancholiam diuturnam nata, ſaepe obſidentur vaſa encephali ſimili materia, quae, prout diverſis locis haeret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*d*), quod in *Maniacis convulſio accedens amauroſin facit*, nervorum opticorum origine laeſa vel oppreſſa per materiam atrabilariam. Imo videtur *Aurelianus* (*e*) in curatione maniae tentaſſe, ut impactam cerebri membranis hanc materiam ſolveret, dum dicit: *Tunc etiam ſpongiis calidis oculi vaporandi*, *atque palpebrarum duritia relaxanda*, *quo etiam per oculos usque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis*. Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum ſaepe ſic mutatum fuiſſe, prout hic in textu deſcribitur. Vidit hoc in maniaci cadavere celebris Cremonenſis Medicus *Ghiſi* (*f*). In cive Leodienſi melancholico, dein maniaco mortuo, invenit *Bonetus* (*g*) cerebrum ſicciſſimum, durum, in ſumma parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes obſervationes, quae hoc confirmant, & alibi habet (*h*). Plures aliae praeternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum deprehenſae fuerunt: oſſa cranii denſiſſima & craſſa, ſuturas fere deletas, meningem utramque induratam, cerebrum durius ſolito, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit *Celeberrimus Littre* (*i*). Piam matrem ex viridi flaveſcentem, fere ubique duplo craſſiorem dura meninge, nulla vaſa conſpicua habentem, duram matrem calloſam mollioris cornu inſtar, inventam fuiſſe in hoc morbo alibi (*k*) legitur. Plura alia in hiſtoria Medica habentur; ſed cum hic praecipue agatur de illis, quae in cadavere obſervata fuerunt, ubi mania poſt melancholiam ſecuta fuit, modo dicta ſufficient.

(*d*) Coac. Praenot. N°. 485. Charter. Tom. IX. pag. 880. (*e*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. (*f*) Lettere mediche dell dottore Martino Ghiſi pag. 26. (*g*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205. (*h*) Ibidem pag. 221. (*i*) Acad. des Sciences 1705. Memoir. pag. 47. (*k*) Medical Eſſays Tom. IV. N°. 26. pag. 415.

§. 1122.

§. 1122. Tum etiam in hoc morbo omnes excretiones fere ceſſaſſe pariter.

Cum haec Maniae ſpecies Melancholiam praegreſſam ſupponat, & demonſtratum fuerit ad §. 1094., omnes ſecretiones & excretiones minui eo magis, quo magis accumulatur in ſanguine illud ſpiſſum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis ceſſent fere omnes excretiones, vel ſaltem fiant parciſſimae. Tales enim maniaci exſuccum aridumque corpus habent, & ſaepe pertinaciter cibum ac potum diu reſpuunt, unde nulla ſaliva os madeſcit, urina fit parciſſima; cibi, ſi ingerantur, difficulter motu periſtaltico promoventur per ſicca inteſtina, bibulae venae omne reſorbent liquidum, unde paucae faeces alvinae in craſſis inteſtinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo ſolet ſtrictiſſima alvus in hoc caſu eſſe.

§. 1123. Praecipitatio in mare, ſubmerſio in eo continuata, quamdiu ferri poteſt, princeps remedium eſt.

In cura melancholiae, §. 1113. & ſequentibus, commendabantur talia remedia, quae ſolvendo, incidendo, ſtimulando, materiam atrabilariam, viſceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore poſtea expellere valebant. Verum praeter illa etiam laudabantur alia, quae illam ideam, circa quam delirium melancholicum verſabatur, ſenſim mutare & tandem penitus delere poterant, vel ſaltem ſic debilitare, ut ſenſorium commune non afficeretur inde validius quam ab aliis ideis per ſenſus ſubminiſtratis. Cum enim melancholia, uti §. 1090. dictum fuit, a mente initium ducere poſſit, & brevi in corpore ſano atram bilem producere, patet ſatis, educta hac ſaburra de corpore, tamen ſuperſtitem manere poſſe illam mentis in ſua cogitatione mutatae conditionem, quae atram bilem naſci fecerat. Praeterea ſi ab atra bile, prius nata in ſanguine, & in viſceribus abdominalibus accumulata, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficax eſſe in ſenſorio communi haec idea, ut maneat, licet cauſa materialis morbi, atra bilis nempe, expulſa fuerit de corpore. Praecipue autem hoc continget in Mania, quae melancholiae major gradus eſt, & in qua ob furorem validior perturbatio eſt ſenſorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentaſſe, ut praeſentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia &c. ad hunc ſcopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, ſed potius, ut turbato toto corpore, concuſſis omnibus viſceribus & vaſis, ſolutis omnibus humoribus, mutaretur praeſens ſtatus, quo nullus miſerior eſſe poteſt, dum, ferarum inſtar, vinculis, carcere &c. coërceri maniaci debent, & ab hominum commercio ſecludi. His factis, ſi nondum ſuccederet curatio, vel ſaltem mitigatio ſaevi furoris, tentaverunt talia, quae ſubtili fragrantia per omnia corporis loca penetrarent,

& ſaepe cum felici ſucceſſu. Moſchi ſatis audax doſis ad grana ſedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam in Epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum haec ſcribo, in nobili juvene maniaco laetus vidi pulchrum moſchi effectum. Poſt vomitorium antimoniatum mane & veſperi drachmam dimidiam camphorae dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (*l*). Sponte autem patet, ſimilia remedia tentari non poſſe in plethoricis & calidis corporibus, in quibus alia Maniae ſpecies quandoque obſervatur, uti §. 1127. dicetur; quae certe augeretur a tali methodo curandi. Verum in plurimis Maniacis collapſa vaſa videmus, & corpus quandoque frigeſcere, inprimis artus inferiores: tales facile haec ferunt remedia, imo a validis etiam Emeticis vix afficiuntur. Antimoniale Emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (*m*), ſed duodecim horarum ſomnum, & quidem ſatis profundum. Novi, data fuiſſe grana duodecim *mercurii vitae* abſque ullo effectu mulieri maniacae, quae ſanitatis tempore a viginti granis *ypecacuanhae* in vomitum enormem & hypercatharſin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum a prudenti Medico tentari poſſe.

Ubi autem incaſſum omnia haec adhibita fuerunt, vel debet miſer talis aeger ſuo fato relinqui, vel extremum ſubmerſionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo fere ſub aquis homine, omnes ideae. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura Hydrophobiae, uti poſtea dicetur, videtur cauſa fuiſſe, quod in deſperatis Maniacis idem tentaverint, & fortuiti caſus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antverpienſis a terrore ſummo, dum horrenda ſpectra ſe vidiſſe noctu credebat, amens factus fuit; dumque in curru vinctus ad alium locum veheretur, ſolutis ſibi vinculis, curru exſiliit in ſtagnum profundum & ſubmerſus, ac pro mortuo habitus in currum repoſitus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos ſuperſtes fuit (*n*). Hoc exemplo in ſpem erectus *Helmontius* tentavit ſubmerſionem in aliis Maniacis; & teſtatur, nunquam defuiſſe ſucceſſum, niſi quoties praecociter ſubmerſos ex aqua educeret, metuens ne ſuffocati interirent. Satis enim diuturna ſubmerſionis mora requiritur, uti in ſene hydrophobo praeſens vidit *Helmontius* (*o*), quem vinctum funibus, & pondere pedibus adligato, ſubmerſerunt tamdiu, donec Pſalmus *Miſerere* integer recitari potuiſſet: dein aquis eductum hunc ſenem adhuc binis merſerunt vicibus, ſed minori temporis ſpatio ſub aquis retinuerunt. Fatetur *Helmontius*, quod mortuum jam crediderit: cum tamen ſolutis vinculis hauſtam aquam marinam evomuit, ad ſe rediit, & poſtea ſanus vixit. Plura alia obſervata in eodem loco habentur, quae docent, non tam cito mori ſubmerſos, ac vulgo creditur; de qua re etiam legi merentur illa, quae

(*l*) Act. Societ. Londin. N°. 400. pag. 347. Abridg. Tom. VII. pag. 632. 633.
(*m*) Ibidem. (*n*) Helmont. *in Capitulo:* Demens idea pag. 228.
(*o*) Ibidem.

quae apud alios autores habentur (*p*); & probant, per plures horas ſubmerſos ſub aquis homines tamen revixiſſe.

Videtur ergo adhiberi poſſe tale remedium in deſparata mania, cum abſolutum vitae periculum non adſit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitae ſigna ſuperſunt, tollatur & illa latens diatheſis ſenſorii communis, quae maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat* (*q*). Simul etiam videtur patere, ſubmerſionem in mari non plus prodeſſe quam in alia aqua, cum faber ille Antverpienſis in ſtagno ſubmerſus convaluerit.

§. 1124. Fruſtra tentatae per omnia remedia, varix, haemorrhoïs, dyſenteria, hydrops, haemorrhagia magna ſpontanea, febres tertianae, quartanaeve accedentes, ſalutaria fuerunt.

Uti jam ſaepius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, ſemper attendendum eſt ad illa, quae ſponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus haec conetur imitari per artem; vel ſaltem caveat, ne turbet aut impediat naturae, morbos curantis, ſalubria haec molimina. Obſervatio autem docuit, maniacis profuiſſe ſequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus.

Varix, haemorrhoïs. Quantum boni inde in melancholicis ſperare liceat, antea ad §. 1110. dictum fuit. Cum autem Mania a Melancholia triſti gradu tantum differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria faex per metaſtaſin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per haemorrhoïdes fluentes ſubducitur de corpore, liberantur viſcera abdominalia gravante hac ſaburra, & morbus levatur. Simul etiam, ſanguine diſtendente vaſa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum a capite derivantur, quod magni momenti eſt ad mitigandum ferox delirium, uti alia occaſione ad §. 779. in Phrenitidis hiſtoria patuit. Balnea ergo pedum, frictiones, aquae calidae vapor anum alluens, multum prodeſſe poterunt maniacis: ſed ſaepe magna difficultas in cura hujus morbi eſt, quod furibundi tales aegri praeceptis Medicorum raro obedire velint. Memorabilem caſum habet *Schenkius* (*r*) de fabro aerario, qui vigeſimo ſeptimo aetatis anno maniacus factus, per aliquot menſes catenis vinciri debuit, ne ſibi vel aliis noceret: ortis vero varicibus nigro ſanguine multum diſtentis in cruribus, ad ſanam mentem rediit. Verum manebant illae varices per plures annos, & per intervalla ſatis acriter dolebant; ſimulque tunc recidivam minantis maniae aliqua ſigna aderant; quae cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

Dyſenteria. Ad §. 1104., ubi de atra bile turgente & mota dicebatur,

(*p*) Pechlin. de vita ſub aquis. Winſlow ſur l'incertitude des ſignes de la mort.
(*q*) Celſ. Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*r*) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atra bile ſubito ſoluta, ſimulque ad magnam acrimoniam evecta, peſſimam ſequi dyſenteriam, cum dolore intolerabili, ſubita putredine, & gangraena ſubito lethali. Verum funeſtus ille eventus tunc metuendus eſt, ubi confertim & ſubito eliquata materies atrabilaria in inteſtina venit: ubi vero ſenſim ſoluta, nec admodum acris per inteſtina ſecedit, tunc talis dyſenteria, licet moleſta ſatis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam a capite derivando humores, dum irritatis inteſtinis ab hoc ſtimulo, major liquidorum copia verſus vaſa meſeraica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (*s*), uti antea ad §. 963. notavi, quod *hujusmodi egeſtiones etiam eos*, *qui prius ſunt in corporibus*, *morbos ſanant*; *antiquiores quidem diuturno tempore*; *recentiores autem in paucis diebus ſubmovere poſſunt*. Unde ſimul videtur, maniae curationem a diuturniori dyſenteria tantum ſperandam eſſe; adeoque cavendum, ne intempeſtiva medela cohibeatur. Alibi autem (*t*) bonum eſſe dicit, ſi Maniae ſuccedat Dyſenteria. Et econtra metuebat maniam ſecuturam, ubi, Dyſenteria ceſſante, flammeus rubicundus in facie color ſuccederet, humoribus ſurſum raptis: talis enim ſenſus videtur *Coacae Praenotionis* (*u*), quae ſic legitur. *Dyſentericae*, *ſubrubrae*, *limoſae*, *largae dejectiones alvi*, *in flammeis*, *valde rubicundis coloribus*, *ſolutae*, *maniae timorem inducunt*.

Hydrops. In eodem Aphoriſmo laudat Hippocrates hydropem maniae ſuccedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniae prodeſſe poſſit, notandum eſt, quod quandoque ille morbus a ſolutis nimis humoribus naſcatur, qui tunc vaſis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adipoſo colliguntur. Verum talis humorum ſolutio dum adeſt, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibit de corpore; vel per metaſtaſin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum eſt, per argenti vivi uſum totum ſanguinem ſolvi in tenuem & putridam lympham, quae vel per alvum exit, vel per ſalivales glandulas excernitur; unde validam mercurialem ſalivationem paſſi aegri palleſcunt toti; & ſi excretio per ductus ſalivales a quacumque cauſa impediatur ſubito, facies, collum, labia immaniter tument ab aggeſta lympha non excreta. Obſervata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando ſalivatione mercuriali ſanatos fuiſſe: ita *Wepferus* (*w*) curavit ruſticum maniacum, dando *Turbith minerale*, donec ptyaliſmus ſequeretur. Si ergo talis ſolutio humorum ab alia quacumque cauſa facta fuerit, poterit & quandoque mania ſanari.

Praeterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquoſa colluvies in ventriculis cerebri (*x*); quae reſorpta, & ad alia loca corporis depoſita, poſſet maniae levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: ſic obſervamus ſaepe, difficillimam reſpirationem, a pectoris hydro-

(*s*) Praedict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII pag. 821. (*t*) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 294. (*u*) N°. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*w*) Obſervat. Med. Pract. de Affect. Capit. Obſerv. 83. pag. 323. 324.. (*x*) Medic. Eſſays Tom. IV. N°. 26. pag. 416.

hydrope natam, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, ſubito evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniae prodeſſe poſſit.

Haemorrhagia magna ſpontanea. Antea ad §. 741. monitum fuit, *Hippocratem* per haemorrhagiam intellexiſſe illam, quae per nares fit, ſi non nominaret aliam partem corporis, unde ſanguinis evacuatio prodiret: ſimili ſenſu & hic haemorrhagiae vocabulum videtur intelligi. Conſtitit pariter ex illis, quae ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779. in cura phrenitidis, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhagia narium, ſed ſpontanea, exſpectare liceat; cum rami quidam carotidis internae per nares diſtribuantur, adeoque ſic ſimul depleantur vaſa ſanguinea per encephali fabricam diſtributa. Simul autem facile patet, talem haemorrhagiam praecipue profuturam in illa maniae ſpecie, quae §. 1127. deſcribetur.

Febres tertianae, quartanae. Antea in Hiſtoria febrium intermittentium demonſtratum fuit, per validos illos concuſſus tempore frigoris febrilis, auctamque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari poſſe & ſolvi, quae viſceribus impacta haeſerant: adeoque ſpes eſt, atrabilariam materiam ſic attenuari & expelli poſſe. Praeterea ad §. 757. probatum fuit, cauſam latentem febrium intermittentium ſubtiliſſimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde haec omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa cauſa, quae maniam fecit. Poſtea enim patebit, non ab atra bile ſola maniam produci, ſed levem ſaepe ſenſorii communis mutationem ad hoc ſufficere, licet nihil morboſi in reliquo corpore deprehendatur. Unde merito monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754. latius dictum fuit; ubi & plura obſervata practica habentur, quae hanc rem confirmant.

§. 1125. Hujus Maniae ſpecies oritur, poſtquam autumnali, valida, diuturna, intermittente febre, corpus exhauſtum, debilitatumque, tam per morbum, quam per iteratas miſſiones ſanguinis, & evacuationes alvi ſaepiſſime repetitas; tum etiam per eadem haec renovari hoc malum ſolet.

Hactenus inprimis actum fuit de mania, quae melancholiam diuturnam ſequitur, & tantum fere gradu differt ab hoc morbo: verum & aliae maniae ſpecies ſunt, ſaepe difficulter curabiles, in quibus nulla ſigna docent, aliquid haerere in viſceribus mali; ſed ſolum ſenſorium commune turbatum eſt, & quidem a cauſis latentibus. Auctus humorum motus per vaſa encephali in paroxyſmo febris intermittentis validum in quibusdam delirium facit; ſed ceſſans, ſimulac deferveſcit febris. Inflammatio caput internum occupans phrenitidem facit cum ſaevo furore; & quandoque per hunc morbum ſic mutatur ſenſorium commune, ut ſedata febre, ſanata hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, tuncque phrenitis dicitur in ma-

niam abire; de quo videantur illa, quae ad §. 774. dicta fuerunt. Dum peregrinum quid cum ſanguine movetur, turbantur ſaepe omnia in cerebro, uti videmus in ebriis, qui quandoque peſſime furunt, donec ſtimulus ille, fermentatis liquidis inhaerens, vel expulſus fuerit de corpore, vel ſubactus & iners redditus. Dum elapſo ſaeculo tentabant transfuſionem ſanguinis, & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis, ſi ſani animalis ſanguis tranſmitteretur in venas hominis, educto proprio ſanguine; doluerunt triſtem eventum audacis experimenti, cum ſequeretur ingens furor in miſeris illis, & deinde mors; hinc publica auctoritate vetitum fuit, ne inpoſterum in corpore humano ſimilia tentarentur (*y*). Bonus ſanguis animalis ſani, ſed diverſus a ſanguine humano, per vaſa encephali fluens, turbavit ilico totum ſenſorium commune, & furorem induxit. Unde diſcimus, non ſemper requiri inſignes noxas encephali ad tanta mala producenda, ſed leviores ſaepe cauſas ſufficere. Animi affectus ſubiti & validi toties maniam fecerunt; inprimis ira, merito brevis furor dicta, qui, dum frequenter recurrit in hominibus iracundis, tandem ſtabilem furoris characterem in ſenſorio communi relinquit, ſicque maniam producit, difficillime ſaepe curabilem. Optime hoc notavit *Helmontius* (*z*) dicens: *Dementiae tanto deteriores, quae ſuſcitantur abſque excrementorum infamia, quia vel continuo perſeverant, vel ſtatis recurrunt recidivarum periodis: alioquin abſumtis ſpurcitiis, ſponte ceſſant labes prognatae.* Si enim ab atra bile oriatur mania, ſpem habemus, ſoluta & evacuata hac materia morbum curari poſſe: verum ubi a valido animi affectu ſic mutatur ſenſorium commune, ut mania ſequatur, ſatis patet non intelligere liquido Medicum, qualis ſit haec mutatio ſenſorii communis, & per quae tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis, ſi valida excandeſcerent ira primis diebus puerperii; omnium maxime ſi illatas injurias imo ſub pectore conderent, & memores foverent iras: ſequebantur enim vigiliae moleſtiſſimae, & poſt paucos dies mania, quae in quibusdam tota vita manſit, licet plura & ſatis efficacia fuiſſent tentata remedia: in aliis ſenſim ſedatum fuit malum, & poſtea mente ac corpore ſanae vixerunt. Quibusdam manſit priſtini morbi veſtigium, recidivam faciens circa aequinoctium vernum & autumnale, quando magnae illae mutationes corpori humano contingere ſolent. Plures vidi, qui verno tempore per tres quatuorve ſeptimanas erant maniaci, dum reliquo anni tempore recte valerent; imo in quibusdam familiis haereditarium tale malum certo aetatis tempore ſe prodit.

Commune nervorum principium a Medicis ſolet vocari ſenſorium commune; nempe illa corporis pars, unde omnes nervi, ſenſibus & motibus voluntariis ſervientes, ſuam ducunt originem. Illud ſenſorium commune in encephalo haerere omnes concedunt, & hoc pluribus demonſtratum fuit, ubi de Apoplexia agebatur. Verum conſtat ex Phyſiologicis, totum encepha-

(*y*) Dionis cours d'Operations de Chirurgie: 8. demonſtrat. pag. 498.
(*z*) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

cephalon vaſculoſum eſſe, adeoque functiones hujus pendent a libero motu fluidorum ſanorum per vaſa determinatae magnitudinis, debito cum impetu. Fluidorum ergo mutata indoles, vaſorum capacitas mutata, celeritas motus humorum aucta vel minuta, hic miris & variis modis turbare poſſunt omnia, inprimis in illis corporibus, in quibus humores ſatis ſoluti ſunt, vaſa tenera & impulſis liquidis minus reſiſtentia: haec autem obtinent in hyſtericis dictis mulieribus, in quibus a leviſſima cauſa tantae excitantur turbae: ſed ſimul tunc ſolet in his mutari reſpiratio; ſuſpiria ducunt, ſanguis minus libere a capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. 3. γ.) rubore ſuffunduntur genae, & pari modo vaſa capitis interni magis diſtenduntur, ſoluti humores vaſa aliena ingrediuntur per errorem loci (vide §. 118.) majora vaſa dilatantur, quae minora vicina comprimunt & impediunt; unde facile patet, miras mutationes in ſenſorio communi fieri poſſe a levioribus etiam cauſis; & ſaepe obſervatur, hyſtericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis naſcatur impedimentum ſanguini per vaſa moto, poterit verſus caput majori impetu & copia derivari, ac ſimilia mala producere: ſpaſmodicas tales conſtrictiones in viſceribus abdominalibus hyſtericae toties experiuntur, uti notum eſt. Videtur & *Hippocrates* hoc obſervaſſe, dum a pulſu quodam & palpitatione circa lienem praevidebat majorem ſanguinis impetum verſus caput; uti etiam, ſi circa hypochondria aliqua tenſio ſentiretur, abſque dolore aut inflammatione viſcerum hic ſitorum; de quibus videantur illa, quae ad §. 741. habentur de ſignis haemorrhagiae narium futurae in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vaſa encephali nimio ſanguine diſtenta: quod ſi non fieret, vel non ſatis larga copia, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc cauſam videtur alio in loco (*a*) *Hippocrates* monuiſſe ſequentia: *Si autem & pulſus inſit in hypochondrio, perturbationem ſignificat, vel delirium: verum oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos inſanire metus eſt.* In quo loco μανῆναι vocabulo utitur. Cum autem ad muſculos oculorum tot inſignes nervi veniant, patet ſatis, talem crebrum & inſolitum motum oculorum deſignare, quod omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia hactenus dicta confirmant, a levioribus etiam cauſis poſſe maniam oriri, atque ubi ſemel hunc morbum quis paſſus fuit, ſatis facile recidivam fieri; quod & *Aretaeus* (*b*) monuit, dicens: *Nonnullos namque, qui penitus ſoluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira caſu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumera deliriorum varietate ludat, prout haec illave ſenſorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretaeus* (*c*), *quosdam Aſtronomiam diſcere ſine doctore, philoſophiamque poſſidere a nemine traditam, poëticam quoque noviſſe veluti a Muſis infuſam &c.* In-

(*a*) In Prognoſtico Textu 28. Charter. Tom. VIII. pag. 611. (*b*) Lib. I. de cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Cap. VI. pag. 31. (*c*) Ibidem.

Infinitae enim & novae ideae excitari poſſunt in ſenſorio communi per cauſas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700. explicatum fuit, ubi de *Delirio febrili* agebatur. Vidi foeminam, quae aliquot vicibus maniam paſſa fuit, dum inſaniret, omnia ligato ſermone pronunciaſſe, & mira facilitate rythmos inveniſſe, cum nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum eſſet ſana, imo nunquam tentaverat, a prima juventute manuum laboribus victum ſibi comparare coacta, & ſatis hebetis ingenii. In tali autem mania, quae non oritur ab atra bile praegreſſa, alia curandi methodus requiritur. Si vires validae ſint, nec a praegreſſis morbis exhauſtum corpus, evacuationes per ſanguinis miſſiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia ſennae, ſerum lactis & ſimilia proſunt, ut humorum, vaſa diſtendentium, copia minuatur, & impetus a capite avertatur. Cavendum tamen, ne ſubitis & validis evacuationibus omnes proſternantur vires; tunc enim ſaevus ille furor quidem tollitur, ſed ſuccedit maniae impotentia quaſi ſenſorii communis, & tota vita manet immedicabilis ſtultitia; ſicque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum inſtar nugantur perpetuo, & in miſero hoc ſtatu quandoque ſeneſcunt, quales caſus in morodochiis ſaepius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non ſuccedit curatio, tunc nil ſupereſt, quam tentare, ut validis remediis datis turbentur omnia in corpore, hac ſpe, ut ſic mutetur praeſens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa Maniae ſpecies, quam non raro accidiſſe obſervavit *Sydenhamus* (*d*) miratus, nullam apud autores mentionem fieri hujus maniae, quae poſt febres intermittentes, diuturnas nempe, & maxime quartanas, quandoque ſequitur. Antea ad §. 753., ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, inprimis ſi & validae fuerint & diuturnae, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut ſaepe in peſſimam cacochymiam degenerent, ſicque multos morbos chronicos producant. Si ergo craſſior & acrior ſanguis in vaſis encephali haerere coeperit, vel ſecreta inde liquida acriora illud irritaverint, patet ſatis, turbari & ſic poſſe ſenſorium cummune, atque maniam produci. Frequentius hoc contigiſſe monet *Sydenhamus*, ſi per ſanguinis miſſiones frequentes, repetitas ſaepe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeoque vires talium aegrorum admodum debilitatae languerent. Ad hanc maniam alia methodo curationis uſus fuit, de qua ſequenti numero dicetur.

§. 1126. Haec ſpecies ſolis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, ſanatur. At, ſi evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, inſuperabilem fatuitatem, infert.

Cum in reliquis maniae ſpeciebus ab evacuantibus curationem auſpicari ſolerent Medici, caute monuit *Sydenhamus* (*e*) nihil hic magis nocere, cum ab

(*d*) Sect. 1. Cap. v. pag. 123. (*e*) Ibidem.

ab his furor quidem domari ſoleat, ſed ſimul ſequatur immedicabilis ſtultitia. Imo notat, quod aeger in ſanitatis limine jam conſtitutus, dum enema tantum injiceretur ex lacte ſaccharato, ilico ſe pejus habuerit, recrudeſcente denuo mania, quae fere ſopita fuerat. Cum autem effoetus & vappidus in talibus aegris ſanguis eſſet, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, curae ſpem ponebat; imo & potu generoſiore reficiebat tales aegros, & in lecto diu multumque jubebat contineri. Sic poſt aliquot ſeptimanas ſenſim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies ommittebat, pergens in ſolo victu analeptico; poſtea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret ſanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quae facile a languentibus viſceribus ſubigi poterant; ſimulque cardiacis & roborantibus viſcera chylopoietica excitabat, ut melius agere in ingeſta poſſent: augebat ſimul per grata haec ſtimulantia motum humorum, & vaſorum actionem in liquida contenta: his omnibus conſpirantibus emendabatur cacochymia poſt febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quod & Theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulo liberaliori doſi; quae non tantum agit ut cardiacum calidum & ſtimulans, verum etiam ratione opii ſomnum conciliando in hac maniae ſpecie videtur juvare. Plures tales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

§. 1127. Mania vero enata in robuſtis, vegetis, floridae aetatis, plethoricis, calidis, ſanatur iisdem mediis, ac ſpecies Epilepſiae (1081.); miſſione ſanguinis iterata; purgatione forti, inter ſingulas interpoſita; dein, impetrata ſedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi ſanguis nimia copia diſtendit vaſa in plethoricis hominibus, vel a calore aëris rareſcit, aut a ſpirituoſis potibus magna copia aſſumtis inprimis in flore aetatis, tunc & obſervatum fuit, ſic turbari ſenſorium commune, ut mania ſequatur, imo ſaepe quam maxime furibunda. Facile diſtinguitur haec maniae ſpecies a reliquis per ſigna plethorae praeſentis, calorem magnum, inprimis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulſationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; uti & per cauſas praegreſſas, quae ſubitam rarefactionem ſanguini inducere poſſunt. Huc etiam ſpectant conſuetae ſanguinis evacuationes per haemorrhoïdes & menſtrua ſuppreſſae, omniaque illa quae ſanguinis impetum & copiam verſus caput augere valent. Obſervatur hoc, quando lochia ſubito ſupprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilesque morbi oriuntur, prout in hoc illudve viſcus rapiuntur, uti poſtea ad §. 1329. dicendum erit. Notavit hoc optime *Hippocrates* (*f*) dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque ſubitam mortem ſequi. Poſtquam autem recenſuit illa mala, quae fiunt, lochiis in pulmonem raptis, addit ſequentia: *Quod ſi purgatio* (*uterina*) *impetu*

(*f*) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

petu ſurſum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipſis tenuis ſanguis effluet: Eſt ubi etiam nonnullis ſanguis ex naribus profluit, qui ſi effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acute aures audiunt. Cardiogmo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furioſae (παράνοιαι μανιώδεες) *exiſtunt.* Paulo poſt notat, quod, ſi emergant ex hoc morbo, quandoque ſurditas aut caecitas maneat, compreſſa nempe a vaſis ſanguineis encephali diſtentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut poſtea liber motus ſpirituum nervoſorum per has partes reſtitui nequeat. Huc etiam ſpectare videtur ſequens *Hippocratis* (*g*) textus: *Quibus mulieribus ſanguis in mammis colligitur, maniam ſignificat.* Notum eſt, circa tertium puerperii diem, uteri vaſis jam conſtringi incipientibus, ſeroſum lacteum humorem in mammis colligi, quae tunc tument. Verum ubi loco hujus ſeroſi pabuli ſanguis ipſe mammas diſtendit, ſignum eſt, lochia ſurſum rapi, & ſuperiora corporis vaſa omnia quam maxime urgere; unde tunc metuenda ſunt omnia illa mala, de quibus ſtatim dictum fuit.

Praecipuus curationis ſcopus in tali mania eſt, ut vaſa nimis repleta vacuentur per ſanguinis miſſiones, & avertatur impetus ac copia humorum a capite; quo ſpectant purgationes ſatis validae, pediluvia, epiſpaſtica &c.: ſimul rarefactio ſanguinis tollatur, & caveantur cauſae, a quibus haec naſci poſſet; vaſa ſuperiora roborentur, ſtringantur, dum ſimul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus &c., laxantur quam maxime: his factis ſi pergat adhuc furor, opiatis tuto poterit compeſci ille impetus.

Ad §. 1124. notatum fuit, ſpontaneas validas haemorrhagias maxime profuiſſe in mania, quae aliis remediis fruſtra tentata fuerat; adeoque cum fructu ſanguinis largae miſſiones inſtitui poterunt, inprimis in robuſtis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hic agitur. *Hildanus* (*h*) plures caſus habet, ubi per arteriae temporalis ſectionem curata fuit mania, & quidem ſubito. Inprimis extemporaneum inde effectum vidit in robuſta virgine, quae graves capitis dolores diu paſſa evaſerat maniaca, conquerens ſe moleſtos tinnitus & ſibilos in auribus percipere, dolorem pulſatorium circa tempora, & moleſtum fervorem in intimo capite; quae omnia ſigna docebant, diſtendi interna capitis vaſa a copioſo ſanguine. Juvenis *Helvetus*, calidiſſima tempeſtate mari iter fecerat, ſimulque meraciſſimorum vinorum uſui immoderato indulſerat, unde maniacus evaſit. Curatus fuit repetitis venae ſectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuiſſimo. Cum autem & vini abuſu & calidiſſima tempeſtate magnus calor ac rarefactio ſanguinis adeſſent in hoc aegro, hinc profuit balneum aquae frigidae, ſimul affuſa aqua glaciali copioſa & cum impetu ad caput prius raſum. Plures alii caſus Medicos docuerunt, frigidiſſima capiti applicata quandoque multum

(*g*) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219. (*h*) Efficac. Medic. Part. 2. pag. 45. 46.

tum profuiſſe (*i*). Sic homini jam dudum maniaco ſomnum placidiſſimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impoſitus: evigilans longe pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit (*k*). Manſit tamen ſpaſmodica contractio in uno latere faciei, forte a frigidiſſima nive imprudentius applicata: notatur, poſtea & alios maniacos eadem methodo curatos fuiſſe. Felix talis cura etiam ſucceſſit, dum ex viginti pedum altitudine frigidiſſima aqua irruebat in caput maniaci, unde ſecutus fuit ſomnus profundus viginti novem horarum, & poſtea evigilans aeger ſana fruebatur mente (*l*). Plures obſervationes, quae egregium uſum aquae frigidae in hac maniae ſpecie confirmant, & alibi (*m*) habentur. Omnium autem maxime videtur haec methodus profuiſſe in illis, qui fervidisſima aeſtate, & poſt uſum nimium vini generoſi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celſum* (*n*) etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum eſſe; ſuper caput aqua frigida infuſa: tunc enim reliquae partes corporis laxantur tepido calore, dum ſubitum frigus capitis vaſa conſtringit & roborat.

Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe prius evacuationes tam per venae ſectionem repetitam, quam per purgantia, praeceſſerunt; omnium maxime ſi pertinaces adſint vigiliae. Fortuitus caſus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens ſcrupulum opii Thebaici in aceto ſoluti, quod temporibus inungendis deſtinatum erat, devoraverat. Inde enim ſubito convaluit (*o*). Magnam autem opii quantitatem ferre poſſe maniacos pluribus obſervatis conſtat. Hujus morbi curatione celebris Medicus (*p*) dabat mane & veſperi grana duo opii in aquae fontanae cochleari ſoluti, & ſi nullus ſequeretur ſomnus, addebat ſingulis doſibus adhuc granum opii, donec ſequeretur effectus: refert autem, quod aliquando pro una doſi quindecim grana opii debuerit dare; ſed nunquam hoc tentavit prima vice, at ſenſim augendo opii quantitatem, donec pacato ſomno fruerentur aegri. In juvenibus & plethoricis utebatur ſanguinis miſſionibus; ſed affirmat ſe multos curaſſe abſque Venae ſectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & veſperi ejusdem diei ſolitam opii doſin; nam per plures dies in opii uſu pergebat, donec compeſceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda eſſe, poſt evacuationes factas, commendavit *Aëtius* (*q*), atque inde reſipiſcere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac ſanguineis, nam poſt aliquot Venae ſectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod ſatis bonam copiam Theriacae Andromachi

(*i*) Acad. des Scienc. 1734. Hiſt. pag. 56. (*k*) Pſychrolouſia or the hiſtory of cold Bathing &c. pag. 452. (*l*) Ibid. pag 455. (*m*) Lettere Mediche del dottore Mart. Ghiſi &c. pag. 27. (*n*) Lib. III. Cap. XVIII. (*o*) Acta Erudit. Menſ. Jul. 1701. pag. 314. (*p*) Joh. Jac. Wepferi Hiſtoriae Apoplect. in Append. pag. 687. (*q*) Lib. VI. Cap. VIII. pag. 101.

machi continebat (*r*). Interim verum eſt, quod *Sydenhamus* bis de die tantum medium granum opii circiter exhibuerit; ſed patet ex antedictis, quod tuto augeri poſſit haec quantitas, ſi opus fuerit.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ſollicite diſtinguendas eſſe varias maniae ſpecies, ut ſingulis idonea medela adhiberi poſſit, cum illa, quae huic ſpeciei ſanandae conducunt, in alia ſpecie maniae nocerent.

(*r*) Sect. I. Cap. v. pag. 125.

RABIES CANINA.

§. 1128. **E**ſt & alia aegritudo, quae ob furorem ſaepe comitem, huc commode referri poteſt, quum ob ſummam perniciem tractari debeat.

Videtur commodiſſime hoc loco tractari poſſe ille morbus, qui *rabies canina* dicitur, cum quandoque tales aegri maniacorum inſtar furant, & vinculis coërceri debeant. Forte dubitari poſſet, an non potius pertineret ad morbos acutos, quam ad Chronicos: ſimulac enim in actum deducitur rabioſi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum ſpatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet ſaepe diu hoc venenum in corpore, antequam actuoſum fiat, uti poſtea patebit. *Aurelianus* (*s*) acutorum numero adſcribit rabiem caninam; *Cum non oporteat illud tempus aegrotanti imputari*, *quo nondum rabie vexatur*, *quippe cum paſſio necdum corpus afficiat*; *& cum emicuerit*, *non habeat ſuperpoſitiones*, *ſeu dilationes*, *ſicut qui ſpecialiter tardis afficiuntur paſſionibus*, *& ob hoc celerrime aegrotantes interficiat*, *non ſolum ut acuta*, *ſed etiam ut continua paſſio.* Cum autem poſt morſum rabioſi animalis inflictum cauſa morbi jam haereat in corpore, & in quibusdam obſervata fuerit inſolita maeſtitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur abſonum, quod hic morbus inter Chronicos numeretur, licet ultima ejus periodus acutorum more aegrum tollat: praecipue cum efficax medela fere tantum ſperari poteſt illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic Epilepſia merito morbis Chronicis adnumeratur, licet quandoque tempore paroxyſmi moriatur aeger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & cito lethales accendit (vide §. 1104.).

§. 1129. **V**ocatur Rabies, & quia a Canum morſu ut plurimum, Rabies Canina, tum a ſymptomate terribili, aquae metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio ſponte patet: cum ſaepe, licet non ſemper, furor adſit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cum tamen a canibus frequentius hoc contingat, dicitur rabies canina. Cumque ſignum pathognomicon veneni illius, jam actuoſi red-

(*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 222.

redditi, ſit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (*t*) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiae nomen magis conſuetum eſſe, & communiter huic morbo tribui, uti & hodie ſolet.

Alio in loco (*u*) diſputat, an rabies canina novus morbus ſit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; ſed tamen inde non ſequitur, non exſtitiſſe illius tempore. Forte minus frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non aeque communem eſſe innuit *Aurelianus* (*w*), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licet ab aliis venenatis animalibus fere immunes ſint, canum rabie vexari frequentiſſime; & contra legitur (*), in tota meridionali Americae parte, canes nunquam rabie corripi. Certe canes omni aevo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile eſſe, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam exſtitiſſe. Plura circa hanc rem ſolita ſua eruditione collegit *Le Clerc* (*x*) ubi haec videri poterunt.

§. 1130. Oritur fere ſemper ab aliis animalibus, prius rabioſis, ſuſcepto contagio, tamen & ſponte in acutis quibusdam orta legitur, & obſervatur.

Omnium communiſſime ab aliis animalibus, prius rabioſis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quaedam obſervationes docuerunt, eundem morbum abſque hac cauſa productum fuiſſe. Sic legitur (*y*) de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & ſicci, qui ſumma excandeſcens ira proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus eſt; & quidem adeo, ut ad ſolam aquae mentionem ſtrangulari videretur; dein maniacus ac plane furibundus factus ſubito periit, dum poſt aeruginoſam materiem vomebat bilem ſinceram. In hoc caſu videtur illud venenum per ſummum irae furorem natum fuiſſe in corpore, non vero aliunde acceſſiſſe. *Aretaeus* (*z*) hujus opinionis fuit, poſſe ſimilia in corpore naſci illis, quae extrinſecus adveniunt, & aequale damnum facere: ſic autem habet: *Alia millena eorum, quae in homine ſunt, eandem ſpeciem cum exterioribus cauſis obtinent: ſucci corrumpentes interne & externe: morbi quoque medicamentis pernicioſis aſſimiles; & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent.* Similiter *Aurelianus* (*a*) credidit, *eſſe poſſibile, ſine manifeſta cauſa hanc paſſionem corporibus innaſci, cum talis fuerit ſtrictio ſponte generata, qualis a veneno.* Notum eſt, quod *Aurelianus*, metho-

(*t*) Ibid. Cap. IX. pag. 218. (*u*) Ibid. Cap. XV. pag. 226. (*w*) Ibidem pag. 229. (*) Biblioth. raiſonn. 1750. Avril, May, Juin pag. 422. (*x*) Hiſt. de la medec. part. 2. Liv. IV. Sect. 1. Chap. VI. pag. 463. (*y*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech. in miſcell. curioſ. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249. (*z*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*a*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219.

methodicorum ſectae addictus, omnes morborum cauſas ad ſtrictum & laxum reduxerit.

Cum autem in cadaveribus ſaepe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; bilioſa circa ſtomachum; cerebrum, cerebellum, medulla ſpinalis ſicciora ſolito &c. (vide §. 1140.) ſatis veroſimile videtur, ſi ab aliis cauſis ſimilis mutatio corpori inducatur, poſſe & ſimilem morbum ſequi.

Vidimus in hiſtoria melancholiae (§. 1090.) hunc morbum a mente initium ducere poſſe, & in corpore bene ſano a ſola mutatione cogitationis atram bilem produci; quae atra bilis, ab aliis cauſis nata in corpore, viciſſim faciebat pertinax delirium. Certum eſt numeroſiſſimis obſervationibus, canes abſque ulla infectione alterius rabioſi animalis rabioſos fieri, adeoque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Obſervationes autem fide digniſſimae videntur confirmare in aliis morbis, abſque ullo veneno rabioſi animalis, hydrophobiam natam fuiſſe. *Celeberrimus Boerhavius* ſolebat hac occaſione auditoribus ſuis affirmare, vidiſſe ſe, lictorem, qui carnificem aliunde accerſere debuerat, ut publica de ſceleſto homine ſumeretur poena, incidiſſe in febrim ardentiſſimam, omnemque potum oblatum cum ſummo horrore repudiaviſſe, & tertio die periiſſe: miſer ille calidiſſima tempeſtate multum corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, ſolis radiis expoſito, in ſcapha ſederat, totoque hoc die ſolo fere ſpiritu vini uſus fuerat. *Salius Diverſus* (*b*) in muliere triginta ſex annorum, febre peſtilenti detenta primo, dein, hoc morbo expugnato, dyſenterica reddita, atque denuo curata, manente tamen quadam febricula, vidit hydrophobiam naſci, & quidem tali gradu, ut alios coram ſe bibentes ſuſtinere non poſſet: mens tamen ſemper conſtabat, & octava die, poſtquam omne liquidum horrere coepit, mortua eſt; cum a morſu rabioſi animalis hydrophobi facti raro quartum diem ſuperare ſoleant. Aegra autem, & mater ejus, ſancte aſſeverabant, quod nunquam nec a cane rabido, nec a ſano, tacta fuiſſet, *cum nec domi unquam canem educaſſet*, *nec externis unquam communicaſſet*. Alibi legitur (*c*), inflammationi ventriculi acceſſiſſe hydrophobiam cum convulſionibus, a quibus malis tamen aeger ille audacter repetitis ſanguinis miſſionibus evaſit. Certe *Aurelianus* (*d*) monuerat, in hydrophobicis ſtomachum pati. Apparet tamen ex his obſervatis, hydrophobiam, in morbis abſque venenato contagio natam, leniorem eſſe, & magis curabilem. Qui plura deſiderat exempla hydrophobiae in morbis natae, inveniet apud *Schenckium* (*e*), qui ex *Marcello Donato* & aliis haec collegit. Credo, modo dicta ſufficere, ut conſtet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque ſponte naſci.

(*b*) De febre peſtilenti &c. Cap. XIX. pag. 362. (*c*) Medical Eſſays Tom. I. §. 29. pag. 283. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222. (*e*) Lib. VII. Obſervat. Medicin. pag. 852.

§. 1131. Animalia autem fere quaecunque hoc malo affici, ſuoque contagio alia, & ipſum Hominem, laedere poſſunt.

Frequentiſſimae hoc docuerunt obſervationes, quod nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia ſimiliter affecerunt. Adeoque niſi cito morerentur animalia rabioſa ex morbo, vel occiderentur, rabies certe immaniter propagari poſſet; nulla enim obſervatio docuit, venenum illud miteſcere, dum ex uno animali in aliud propagatur. Cum autem mordendo praecipue communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus obſervatur potiſſimum rabiei propagatio, quia non tam facile morſu necari poſſunt, uti minores aviculae v. g.; adeoque poſt vulnus morſu inflictum ſatis diu ſupervivunt, ut veneni ſuſcepti effectus ſe manifeſtare poſſint.

§. 1132. Nempe Canes, feles, lupi, vulpes, equi, aſini, muli, boves, ſues, ſimiae, galli gallinacei, homines, prius rabioſi, id vitium in alios propagaverunt.

Recenſentur hic animalia, quibus rabiem contigiſſe hiſtoriae docent. *Aurelianus* (*f*) addit his urſos & leopardos, de quibus tamen minora numero obſervata habentur, quia hae ferae ab hominum commercio remotae latebras denſis in ſylvis quaerunt, & fere ſemper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & foediſſime dilaniant. Lupi vero & vulpes in habitatis locis ſaepe praedam quaerunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non vero ſemper occidunt. Videtur autem equis, bobus, aſinis, mulis, ſuibus, rabies per morſum animalis rabioſi communicari; nam non memini certis obſervationibus conſtare, quod haec animalia ſponte hoc morbo correpta fuerint. Verum de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaci & ſatis iracundo animali. Verum quidem eſt, vulpes gallinaceo generi inſidiari, adeoque potuiſſet & gallus a rabida vulpe vulneratus rabioſus fieri. *Baccius* (*g*) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu roſtro vulneratum, ut ſanguis de vulnere exiret, jam prima die rabioſum factum, tertia die periiſſe; nec igne nec ferro, vel ullis aliis praeſidiis juvantibus. Dum duo galli acerrime inter ſe dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens vulneratur in brachio ita ut ſanguis exiret, dum roſtro unus ex his gallis validum ictum inflixerat, unde hydrophoba facta paulo poſt mortua fuit (*h*). Nulla tamen mentio fit in utroque hoc caſu, gallos illos antea rabioſo ab animali morſos fuiſſe. An ſumma iracundia tale quid facere potuit in hac ave? uti de iratiſſimo homine ad §. 1130. dictum fuit. Sed tunc quaeri poſſet, cur non frequentius rabioſi fierent galli gallinacei, dum in Anglia alun-

(*f*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*g*) De venen. & antidot. pag. 16 & 71. (*h*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in miſcell. cur. dec. 3. a. 9. 10. append. pag. 250. 251.

aluntur ad pugnas, & quidem ferociſſimi redduntur. Videntur haec obſervata docere, quod & in gallis quandoque abſque contagio praegreſſo naſci poſſit rabies.

§. 1133. Nulli tamen animali frequentius, quam cani, lupo, & vulpi; hiſque inprimis ex cauſis internis, abſque contagio praevio, naſcitur.

Conferendo hiſtorias demorſorum ſparſim deſcriptas hoc patebit: canes videntur omnium frequentiſſime in hunc morbum incidere a cauſis internis, & de his animalibus domeſticis certiora obſervata haberi poſſunt. Lupi autem & vulpes, canibus ſatis ſimilia animalia, etiam ſatis frequenter rabioſa fiunt, ſed de illis minus certi ſumus, an ſponte ſua, an vero per contagium hunc morbum contraxerint.

§. 1134. Regio fervida; regio magno aeſtu ſqualens, & viciſſim ſummo frigore horrens; tempeſtas aeſtuoſa, ſiccaque, diu durans; victus ex carne putrida, foetida, verminoſa; potus abſentia; vermes renibus, inteſtinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, ſunt cauſae praecedentes, in his animalibus, naſciturae rabiei.

Cum horrendus adeo hic morbus ſit, operae pretium eſt indagare illas cauſas, quae rabiem in canibus praecedere ſolent, ut illae vitari poſſint: vel ſi tales fuerint, ut in canibus jam praeëxiſtant, animalia haec ſtatim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, ſicque caveatur contagium.

Regio fervida &c. In ſummis aeſtivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentius canes rabioſos fieri, omnes teſtantur obſervatores; jamque hoc monuerant antiqui Medici (*i*); verum addiderunt, interdum & intenſiſſimo ſub frigore rabiem naſci. Novi hominem, ſub finem menſis Decembris a fele in digito demorſum, hydrophobum factum fuiſſe. *Aëtius* (*k*) autem ſcripſit, praecipue frequentem hunc morbum obſervari in illis regionibus, ubi hyems & aeſtas pariter modum excedere ſolent. Interim videntur obſervationes teſtari, quod magnis ſub aëris caloribus, & ſicca ſimul tempeſtate, rabies frequentius oriatur. Unde in quibusdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

Victus ex carne &c. Majores moloſſi, qui catena ligati aluntur, ut fures latratu terreant, ſatis frequenter rabie ſolent corripi: his autem canibus, ut fiant ferociores, ſolent carnes dari majorum animalium, quae morbo

(*i*) Aegineta Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Dioſcorid. Theriac. Cap. I. pag. 423. (*k*) Ibidem.

bo perierunt, vel humanis uſibus adhiberi non ſolent. Sic equorum carnes in aëre ſiccatas calido, ſemiputridas ſaepe, lardum balaenarum &c. ob pretii vilitatem his canibus dare ſolent; unde a putrido hoc victu videntur diſponi ad hunc morbum, & quidem omnium maxime, ſi potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviſcantur aquam apponere, dum miſeri canes catena ligati potum quaerere ſibi nequeunt. Dum autem hoc aeſtivis menſibus contingit, fere ſemper rabies ſequi ſolet.

Vermes renibus &c. Vermibus frequenter laborare canes quam certiſſimum eſt: raro enim diſſecui canem (& plurimos diſſecui) quin invenerim vermes in ventriculo, inteſtinisque, teretes, taenias, aſcarides, imo & in aliis pluribus corporis partibus. Probe memini in primo cane, quem diſſecui, me non potuiſſe invenire renem ſiniſtrum; dumque credebam novellus medicinae tyro hoc meae ignorantiae adſcribendum eſſe, apice ſcalpelli locum, ubi renem adeſſe debere ſuſpicabar, leviter raſi, & ſubito proſiliit vermis ſatis magnus, rictu patulo, penitus diverſus ab illis, qui in ventriculo & inteſtinis inveniri ſolent: inveni poſtea totum renem conſumtum fuiſſe, externamque membranam ſolam ſuperſtitem cavum quaſi ſaccum feciſſe, in quo vermis ille nidulabatur. Cum jam canes, putrida & verminoſa carne utentes, ſaepe rabioſi fiant; poſt mortem inveniantur vermes copioſi in his animalibus; cerebrum paucis horis poſt mortem putridum inventum fuerit & verminoſum (*l*) in cane, qui rabioſus fuiſſe credebatur, & ideo occiſus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminoſum eſſe contagium rabiei: & quidem magis adhuc probabilis videbatur haec ſententia, quod argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, uſus quibusdam profuiſſet; de qua re poſtea dicendum erit. Certe canis ille, quem diſſecui, rabioſus non erat, ſed cultro anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat moleſto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevi ſecuturi funeſtum praeſagium inde deducebant ſuperſtitioſi. Hinc videtur adhuc ſatis dubium eſſe, an vermes, in canum viſceribus latentes, ad rabiem diſponant.

§. 1135. Incipientis rabiëi ſigna ſunt haec inprimis, quibus tetrae luis cautela nititur: fiunt triſtes, ſolitarii, ſe abſcondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potumque omnem adverſantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, Heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudamque dimittentes, ſomnolentorum inſtar incedentes: hactenus primus gradus mali iis adeſt: morſusque tum exceptus periculoſus quidem, non vero peſſimus eſt: dein anhelare, linguam exſerere, ſpumam plurimam emittere, hiare,

(*l*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 212.

hiare, nunc ſegniter ut ſemiſopiti, nunc ſubito celeriter incedere, nec recta ſemper via, mox ne Herum quidem amplius agnoſcere, oculos habere demiſſos, lachrymoſos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, ſubito gracileſcere, inſanire, furere: hic ſecundus eſt gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morſus hoc tempore fere inſanabilis: quo vero animal vehementius furit, diutius malo laboravit, morti propius eſt, eo morſus lethalior, acutior, & ſymptomata citiſſime creans violentiſſima, & contra.

Magni momenti eſt, cognoſcere ſigna, quibus obſervatis certi eſſe poſſumus, canem rabioſum eſſe, ut nempe ſtatim occidi poſſit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat. Praeterea ut triſti metu liberentur homines demorſi a cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo ſtadio morbi canes anheli, lingua exſerta, ore ſpumante, emaciati omnino, obvia quaeque mordent; facile ab omnibus cognoſcuntur rabidi: verum maxime proderit cognoſcere prima morbi incipientis ſigna, quae omnia in textu accuratiſſime deſcribuntur, numeroſis obſervationibus confirmata, & a veteribus Medicis (*m*) accuratiſſime jam notata. Dicitur autem hic tantum de ſignis rabiei caninae, quia in aliis animalibus, quae hominum conſortia fugiunt, haec tam facile determinari nequeunt; & reliqua fere ſemper, a canibus prius rabioſis morſa in hunc morbum incidunt. Si ergo praegreſſis illis, quae praecedenti paragrapho habentur, triſtior ſolito appareat canis nec latret amplius, cibumque & potum averſetur, occidendus ilico eſt: triſtiſſimi enim caſus docuerunt, quantum ſit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorſa a tali cane, pariter ſtatim e medio tollenda ſunt: vulnera vero hominibus inflicta ſumma cum cura tractanda, uti poſtea dicetur: imo ſi vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil eſt; ſatius enim eſt, ut demorſus a cane homo has moleſtias etiam fruſtra patiatur, quam ut, omiſſis cautelis neceſſariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud ſignum rabiei in canibus memoratur a recentiore auctore (*n*), qui ſe ſaepius hoc obſervaſſe affirmat: nempe quod omnes alii canes fugiant inſtinctu naturali, & cum ſignis magni terroris, canem rabioſum.

Contingit quandoque, ut canis, de cujus rabie dubitatur, occidatur ilico, antequam certo conſtet, an rabioſus fuerit; inprimis ſi ignotus ex aliis locis venerit; unde demorſi a tali cane peſſima metuunt. Memoratur autem (*o*) ſequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe fruſto carnis elixae fricentur fauces dentes & gingivae canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; ſi mortuus rabioſus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; ſin minus, avide comedet.

Cum

(*m*) Aëtius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Aeginet. Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*n*) R. James a new method &c. pag. 36. (*o*) Acad. des Scienc. 1723. hiſt. pag. 39.

Cum autem illud venenum, dum actuoſum redditur, vires acquirat eundo, periculoſiſſimus morſus tunc eſt, quando illud animal morti proximum, uti etiam dum iratiſſimum ſimul, in qua re omnes obſervatores conveniunt. Antea ad §. 1130. patuit, in iratiſſimo homine, proprium mordente digitum, hydrophobiam natam fuiſſe, adeoque non mirum eſt, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§. 1136. Vix autem ullius veneni tam multiplex contagium, nam morſu vel leviſſimo, per veſtimenta adacto, tantum radente, nec eliciente ſanguinem; ſpiritu ex ore in hominis pulmone adducto; ſpumae contactu recentis, vel etiam dudum exſiccatae, labiis, linguave exceptae; oſculo tantum rabido cani dato; infectione a contactu multo inſtrumenti, vel vulneris, quo dudum ante animal rabioſum occiſum fuit; eſu lactis, carniſve, animalis rabioſi; attactu, & pertractatione multa rerum per praecedentia infectarum.

In Vulnerum hiſtoria, ubi §. 155. de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quaedam venena impune deglutiri, quae vulneri immiſſa certam mortem faciunt. Praeterea conſtat, venenatis telis interfecta animalia impune ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit Celeberrimus vir *Condamine*, egregium Regiae Academiae ſcientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod menſurandae telluris gratia inſtituerat, redux ſecum tulerat illud venenum, quo Indi ſolent tela ſua imbuere. Lanceola leve vulnuſculum inflixit gallinae ſub ala; mox tetigit leviſſime hoc toxico vulnuſculum; ſtatimque bis vel ter convulſa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, ſequenti die illam gallinam, adeo cito lethali veneno occiſam, comedit impune. Affirmabat Celeberrimus vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgo ad venatum uti, & occiſa ſic animalia quotidianum illis victum praebere.

Venenum vero canis rabioſi pluribus certe modis nocet, & demorſa animalia comeſta rabiem propagant, uti patebit ex ſequentibus. Cruentum vulnus, licet leve fuerit, requiritur in pleriſque venenis; rabies canina autem propagari poteſt morſu vel leviſſimo tantum radente, nec eliciente ſanguinem. Verum quidem eſt, docuiſſe obſervata, quod ubi prius dentes rabioſi animalis tranſire debent per craſſa veſtimenta, abſtergi venenatam ſalivam, & minus rabiei periculum eſſe, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioſo lupo demorſis, obſervavit *Sauvages* (*p*) celeberrimus apud Monſpelienſes Medicinae Profeſſor; adeoque nudis corporis partibus cruento morſu immiſſum illud venenum longe magis nocere. Interim tamen plures obſervationes (*q*) idem ille auctor recenſet, quae evincunt, abſque vulnere per cutim integram tranſiviſſe illud venenum. Notabilis caſus apud *Palma-*

(*p*) Diſſertation ſur la nature & cauſe de la rage pag. 7. (*q*) Ibidem.

marium (*r*) legitur de ruſtico rabioſo, qui brevi ſe moriturum cognoſcens, unicum hoc ſolatium ab illis, qui vinculis conſtrictum tenebant, obnixe rogavit, ut ante mortem liberos oſculari liceret, quod cum conceſſum eſſet, paulo poſt periit: verum liberi ejus ſeptimo poſt die eodem morbo correpti perierunt omnes.

Spiritu ex ore &c. An adeo volatile ſit illud venenum, ut exſpirans de corpore rabioſi animalis in aëre volitare poſſit, ſicque inſpiratum una cum aëre propagare contagium, non novi ulla certa obſervatione conſtare. *Aurelianus* (*s*) quidem habet ſequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam paſſionem devenerunt ſolius aſpirationis odore ex rabido cane adducto, cum deflectione quadam naturalis ſpiratio vexata venenoſum aërem adducit, & talibus inſerit partibus. Aretaeus* (*t*) ſimiliter affirmavit, a ſolo halitu canis rabioſi inſpirato hominem hoc morbo affici poſſe. Si autem conſideretur illud contingere non poſſe, niſi admodum propinquus fuerit homo rabioſo animali, & ſimul notetur, ſpumeſcentem ſalivam in ore & faucibus rabioſorum animalium haerere, cum illam deglutire nequeant, atque reſpirationem admodum difficilem & anheloſam eſſe ultimo morbi tempore, unde ἀσθμαίνειν rabie correptos canes dixit *Aegineta* (*u*), patebit ſatis, quod minimae ſalivae guttulae per validam illam exſpirationem abradantur, ſicque propinquum hominem inficere poſſint; inprimis cum eo pejor ſit infectio, quo animal morti propinquius eſt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Praeterea ſi per ſolum aërem inſpiratum illud venenum communicaretur, frequentius afficerentur illi, qui miſeris hydrophobis ad mortem usque aſſiſtunt: Obſervationes autem numeroſae docent, non infici adſtantes, niſi vel morſu, vel ſalivae aſperſione, contagium propagatum fuerit. Interim juſtus tam diri morbi metus monet, merito etiam ab halitu talium aegrorum cavendum eſſe. Nimia enim cautela hic nunquam nocebit.

Spumae contactu &c. Novi quidem, celebres in arte viros dubitare, an ſolo contactu ſpumae, dum integra cutis eſt, morbus ille propagari poſſet. *Stalpart van der Wielen* (*w*) notat, ſe plures vidiſſe ſputo rabioſorum aſperſos abſque noxa: juſſerat tamen loca tacta ablui probe aqua marina, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, reſpiratione & contactu ſolo rabidorum contagium in alios tranſmitti non poſſe. Praeterea notat, ſibi ipſi nihil nocuiſſe, dum pulſum tangendo madentes ſudore manus ſimilium hominum attrectaſſet, credens ſudorem pariter contagioſum eſſe debere, ſi ſaliva ſolo attactu morbum propagaret. Monet tamen, quod cautelae gratia ſtatim abluerit manus aqua pura. Interim obſervatio *Palmarii* modo memorata docet, moribundi patris oſcula infeciſſe filios: licet enim & reliqui humores inficiantur in rabidis, videtur tamen per ſalivam facilius pro-

(*r*) De Morbis Contagioſis pag. 266. (*s*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (*t*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*w*) Obſervat. Rarior. Centur. I. pag. 413.

propagari contagium; imo & facilius ſaliva inficitur, ut patebit ex ſequentibus.

A ſaliva, ſpumeſcente, calida, corpori aſperſa, aliquid metuendum eſſe in hoc morbo, prudentiores omnes facile concedent: verum magis mirabile videtur, quod a ſaliva ſpumoſa, dudum jam exſiccata, morbus hic propagari poſſit. Apud *Aurelianum* (*x*) ſequens obſervatio legitur. *Sartrix quaedam, quum chlamydem ſciſſam rabidis morſibus ſarciendam ſumeret, atque ore ſtamina componeret, & lingua pannorum ſuturas lamberet aſſuendo, quo tranſitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem veniſſe memoratur.* Similem caſum dum viderat *Hildanus* (*y*), vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronae veſtem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, caeterum nullum vulnus inflixerat. Illa neſciens, canem rabidum fuiſſe, laceram veſtem reſarcivit, filo dentibus abſciſſo, & poſt tres menſes periit hydrophoba. In caſu ab *Aureliano* memorato lambendo ſartrix humectaverat ſuturas; in hoc caſu autem ſimpliciter filum, per veſtes, ſaliva canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat Matrona; unde forte ſerius in hydrophobiam incidit. In utroque caſu ſaliva venenata per humanam ſalivam diluta immediate applicata fuit linguae, labiis, gingivis, quae craſſa cute non teguntur; & praeterea ipſos ſalivae fontes propius attigit, quod majus hydrophobiae periculum inducere patebit ex ſequentibus.

Oſculo tantum &c. Oſcula hydrophobi patris pernicioſa fuiſſe liberis, antea vidimus; adeoque procul dubio ſimile malum metuendum erit illis, qui rabioſum canem oſculati fuerunt. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (*z*) de patricio viro, qui rabioſum canem, antequam dimitteret ſuffocandum, oſculatus, poſtea hydrophobus periit.

Infectione a contactu &c. Venenum rabioſi canis veſtibus diu adhaerere poſſe, modo vidimus; ſed apud *Schenkium* (*a*) legitur caſus, de puero, qui abſtergens rubiginoſum gladium, quo ante plures annos rabioſus canis confoſſus fuerat, mala fortuna digito ſuo infixit vulnuſculum, atque inde periit hydrophobus.

Eſu lactis, carniſve &c. Quamvis videatur ſaliva in hoc morbo prae reliquis infici, tamen videtur juſta ſuſpicio eſſe, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhaerere. *Celeberrimus Sauvages* in pulcherrima & utiliſſima diſſertatione, quam de hoc morbo ſcripſit (*b*), videtur hujus opinionis fuiſſe, quod ſola ſaliva propagaret contagium, non autem reliqui humores: verum dum lupi ſaevioris carnes in varia obſoniorum genera parabantur a venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo poſt tempore correpti fuerunt rabie (*c*). Vidit *Palmarius*, *ex ſtraminis, in quod rabie*

(*x*) Morbor. Acutor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219. (*y*) Obſervat. Chirurg. Cent. 1. N°. 86. pag. 62. (*z*) Obſerv. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (*a*) Ibidem. (*b*) Pag. 32. (*c*) Fernel. de morb. contag. Cap. XIV. pag. 509.

bie perciti ſues decubuerant, *eſu*, *equos*, *boves*, *oves & reliqua animalia quae ſtramentum deguſtaverant*, *rabiem contraxiſſe*, *tandemque periiſſe* (*d*). Optime quidem notat *Celeberrimus Sauvages*, quod potuerint carnes lupi ſaliva inquinatae fuiſſe; forte & caput ipſum partem horum ferculorum fecerat: imo admodum probabile videtur, ſtramen, cui rabioſi ſues incubuerant, a ſaliva infectum fuiſſe, cum rabioſis animalibus magna ſpumeſcentis ſalivae copia ex ore ſtillare ſoleat. Sed legitur (*e*), canem rabidum factum fuiſſe, dum ſanguinem, de vena hominis hydrophobi miſſum lamberet. Teſtatur *Hildanus* (*f*) de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, meſſis tempore, unguibus ſcalpendo laeſerat adeo leviter, ut vix offenſa fuerit epidermis, quod initio menſis martii hydrophobus factus perierit: inſcius enim hoc animal rabioſum fuiſſe, neglexerat hoc vulnuſculum. Haec obſervata videntur docere, non ſolam ſalivam, ſed & ſanguinem, imo ſolidos ungues rabioſi animalis poſſe propagare contagium. Verum quidem eſt, jecur rabioſi canis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuiſſe; ſed an profuerit, non adeo certo conſtat: praeterea, uti ad §. 1147. dicetur, laudabatur hepar exuſtum, adeoque procul dubio per ignem vivum fuerat deſtructum illud venenum. Hinc videntur obſervationes medicae docere, per ſalivam frequentiſſime communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum ſequi poſſit; adeoque dictat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum eſſe, quantum fieri poterit.

Verum quidem eſt, obſervationes quasdam inveniri apud Medicos, quod demorſus ab animali rabido cum uxore coiverit abſque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Dekkers* (*g*) habetur: ſed notandum, quod ſex ante mortem diebus hoc contigerit; & ex ipſa hiſtoria morbi patet, quod dum hydrophobus fieri incepit, bidui ſpatio perierit: adeoque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuoſum factum fuerat, ſed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo ſtadio morbi hoc abſque periculo fieri docet obſervatio *Hoffmanni* (*h*): homo enim a lupo rabido demorſus, neglexit plagam, coivit cum uxore, poſt aliquot dies & ipſe, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evaſit, maritus periit.

Omnia ergo haec evincunt, magna cautela opus eſſe, ut, ubi vel minima contagii ſuſpicio eſt, evitetur dirus ille morbus.

(*d*) Palmar. de morbis contag. pag. 267. (*e*) Academ. des Scienc. 1707. Hiſt. 31. (*f*) Obſervat. Chirurg. Cent. 1. Obſerv. 86. pag. 62. (*g*) Exercit. Practic. Cap. VII. pag. 565. (*h*) Medic. Ration. & Syſtemat. Tom. II. pag. 178.

§. 1137. Rurſum vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeoque hominem immutans, virus, quodque, ubi incipit ſe prodere, tam violente & celeriter furit, & tamen ſimul adeo diu latere poſſit, antequam ſe manifeſtet: namque alii ſtatim, alii ut narrant, poſt viginti integros annos a morſu elapſos, alii rurſum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet vero haec diverſitas, a calore tempeſtatis anni, a vario gradu morbi in animali mordente (1135.), a temperie hominis morſi, quum bilioſi eo facilius vergant, pituitoſi, & hydropici contra, a diverſo victu, medicamentisque adhibitis.

Alterum, quod maxime mirantur Medici in hoc morbo, eſt, quod diu ſaepe latere poſſit illud venenum in corpore humano, & nullo ſe manifeſtare ſigno. Ubi vero incipit actuoſum fieri, tunc producit morbum acutiſſimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*i*) jam notaverat, per plures menſes ſilere poſſe hoc malum; imo poſt integrum annum a morſu ſuſcepto vidit hominem hydrophobum factum fuiſſe. Septem menſium ſpatium inter morſum inflictum & hydrophobiam ſecutam memorat *Aegineta* (*k*); quod & confirmat *Aëtius* (*l*): monent tamen ultimi illi autores, quod frequentiſſime circa quadrageſimum a veneno ſuſcepto diem rabies ſequatur; quod recentiorum obſervata confirmant (*m*). Celeberrimus *Sauvages* (*n*) notavit, omnium celerrime hydrophobiam ſequi, ſi ſaliva immediate infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oſcula rabioſo animali data, aut carnes talis animalis comeſtas; atque hoc aliquot obſervatis probat, inprimis mulieris in facie demorſae, quae tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, prima die rabioſum factum, & tertia die mortuum. Haec obſervata docent, illud venenum ſatis cito actuoſum fieri quandoque, dum econtra alii caſus habentur in Hiſtoria Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos ſilere poſſe, & tamen, dum in actum deducitur, cito occidere. *Joh. Faber Lynceus* (*o*) notavit, hominem, ante ſeſquiannum a lupo rabido demorſum, hydrophobum tertia die ab inſultu morbi mortuum fuiſſe. *Schmidius* (*p*) mulierem vidit, quae ante viginti annos a cane rabido demorſa, toto illo tempore nihil incommodi inde ſenſerat; deinde corripiebatur febre maligna, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cum autem ad §. 1130. dictum fuerit, quandoque in acutis morbis ſponte naſci hydrophobiam, merito poteſt dubitari, an illud malum, acuti morbi tempore

(*i*) Comment. 2. in Libr. I. praedict. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735. (*k*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*l*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*m*) Sauvages Diſſertat. ſur la nature & cauſe de la Rage pag. 5. (*n*) Ibid. pag. 4. (*o*) Hernandes rerum mexican. medic. theſaur. pag. 492. (*p*) In miſcell. curioſ. dec. 1. ann. 9. pag. 117.

pore natum, tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti abſque ullo malo effectu. Verum idem ille autor (*q*) narrat alium caſum de ancilla a rabioſi canis morſu curata, quae ſingulis annis circa tempus, quo demorſa fuerat, leviter delirabat, & quandam liquidorum averſionem habebat; tandem tamen perfecte ſana ſupervixit diu. In illo caſu videtur priſtini mali veſtigium ſatis diu ſuperfuiſſe in corpore, licet non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diuturnitatem hujus mali adduci obſervatio, quam *Hildano* ſcripſit *Abel Roſcius*, Reipublicae Lauſannenſis Medicus ordinarius (*r*), de honeſta matrona, a cane rabido demorſa in ſiniſtro brachio, cui ſtatim a ſedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum ſimul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Poſt ſeptem annos elapſos percepit in brachio ſiniſtro dolorem acerbiſſimum, acſi dentibus caninis diſcerperetur; paulo poſt furor, mentis alienatio, moeror, triſtitia, vigiliae ſummae, ſitis inexplebilis, febris, maxima virium proſtratio, ciborum faſtidium; nunquam tamen, quod notandum, a potu abhorruit. Curata ab hoc morbo poſt alterum ſeptennium, adeoque decimo quarto anno poſt morſum a cane rabido inflictum, iterum graviſſimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; ſanata tamen feliciter. Poſt ſex annos elapſos ſimilis morbus ſimilibus ſymptomatibus ſtipatus recurrit denuo, a quo pariter evaſit. Poſtea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verum ſi perpendantur omnia modo enarrata, non videtur conſtare, quod morbus, a veneno rabioſi canis, latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cum nunquam illud ſignum pathognomicum, horror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor ſatis acer quidem percipiebatur in brachio demorſo ab initio morbi, ſed forte hoc non adeo mirum videbitur, ſi conſideretur, multos, gravia vulnera olim paſſos, in loco cicatricum dolorem ſentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa ſubitas aëris mutationes; quod & idem huic matronae contigiſſe in morbi hiſtoria narratur. Plures ſimiles caſus, qui docent, diu ſilere poſſe in corpore humano illud venenum, apud autores habentur (*s*). Non tamen videtur certis obſervatis conſtare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuiſſe, ac poſtea tamen hydrophobiam produxiſſe. Cavendum autem, quantum fieri poterit, ne aegris inculcetur, tamdiu illud malum latere poſſe; perpetuus enim metus, & hinc orta triſtitia, miſeros torqueret, & forte contagium in actum deduceret, quod adhuc diſſipari poſſet de corpore: ſequenti enim paragrapho patebit, triſtitiam & ſolitudinis amorem obſervari in demorſis, dum venenum ſuſceptum incipit actuoſum fieri. Illis vero hominibus, qui vulnera talia ſper-

(*q*) Ibidem pag. 118. (*r*) Hildan. Obſervat. Chirurg. Cent. 1. pag. 65.
(*s*) Sauvages diſſert. ſur la nature & cauſe de la Rage pag. 5. Stalp. van der Wielen obſervat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 424. Schenck. Lib. VII. pag. 849.

ſpernunt, poſſet incuti metus, ut curam habeant, ſibique applicari patiantur talia remedia, quae tantum morbum praecavere valent.

Quamvis autem nondum penitus conſtet, quanto tempore illud contagium ſilens in corpore latere poſſit, ſaltem hoc certum eſt, quod diu haerere poſſit, & quod difficulter tollatur de corpore, ſi in initio neglectum fuerit. Maxime mirum videtur, quod inſignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic obſervavit *Celeberrimus Cocchi* (*t*) quosdam, a cane rabioſo demorſos, fuiſſe correptos variolis, & quidem numeroſis: ſanatis feliciter ab hoc morbo poſtea tamen hydrophobia ſucceſſit, & perierunt. Cum autem diverſo tempore ſuccedat in demorſis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, conſiderari meretur, quid obſervationes medicae circa hanc rem docuerint, & quibus cauſis celerior vel tardior contagii hujus effectus adſcribi poſſit.

A calore tempeſtatis anni. Ad §. 1134. dictum fuit, tempeſtatem aeſtuoſam & ſiccam, diu durantem, in canibus ſaepe rabiem producere, adeoque probabile videtur, ſimilem tempeſtatem valere, ut in actum deducatur ſilens adhuc contagium. Saepius obſervatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorſos tota hyeme nil mali percepiſſe, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic a rabida fele morſus homo autumnali tempore, circa finem menſis Maji ſequentis anni hydrophobus periit (*u*). Alium hominem novi, qui, medio menſe Decembri pariter a fele morſus, menſe Majo incipiente hoc morbo exſtinctus fuit. Plures ſimiles occurrunt caſus, qui ſuadere viderentur, quod vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modo dictum fuit.

A vario gradu morbi in animali mordente. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi ſemel actuoſum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Forte & haec ratio, quare lupi rabioſi morſus ſit maxime venenatus, cum hoc animal raro ſylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, niſi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morſus periculoſior videtur, quam morſus hominis hydrophobi (*w*). Praeterea videntur obſervata docere, citius hydrophobiam ſequi, ſi ſaliva immediate inficiatur (*x*): & haec videtur alia eſſe ratio, quare lupus rabioſus plus noceat, cum plerumque in pedes poſteriores erectum hoc animal hominem aſſiliat, adeoque faciem ſaepius laedat.

A temperie hominis morſi &c. Conſtitit ex illis, quae ad §. 1130. habentur, in quibusdam hominibus ſponte natam fuiſſe hydrophobiam in morbis acutis; adeoque videtur admodum veroſimile eſſe, quod tales homines validius afficerentur a veneno canis rabidi. Videntur econtra obſervata docere, quosdam homines non infici ab hoc veneno. Sic *Celeberrimus Cocchi*

(*t*) Bagni di Piſa pag. 319. (*u*) Stalp. van der Wielen obſervat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 400. (*w*) Sauvages &c. ſur la Rage pag. 7. (*x*) Ibid. pag. 4.

chi (*y*) obſervavit, plures homines demorſos fuiſſe eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quosdam periiſſe hydrophos, licet variis medendi methodis uſi fuerint; alios vero nullum damnum inde percepiſſe, licet nullam omnino medelam adhibuiſſent. Obſervavit pariter *Van der Wielen* (*z*), quod ab eodem animali demorſi homines alii citius, alii ſerius, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc ſpectat, alibi (*a*) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire poſſe, digitis in os immiſſis fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent cauſam; paucis diebus poſt rabioſa haec canicula periit. Unus ex his robuſtus admodum & laborioſus poſt tres ſeptimanas incepit ſentire immanem dolorem capitis, quandoque ſemel, aliquando bis in die, circiter per horae ſpatium; ſimul tunc ſentiebat fauces contrahi, pulſus erat tremulus, omnia, quae oculis conſpiciebat, ipſi apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram ſeptimanam haec ſymptomata patiebatur, & inter paroxyſmorum intervalla ad ſolitos redibat labores, a quibus ſudabat, ſicque abſque ullis remediis evaſit.

Alter, ab eadem canicula infectus, ſed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robuſtae conſtitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc vero melius, nunc pejus ſe habebat: comedebat optime, ſed bibere non poterat: poſtea vera mania corripiebatur, & tandem adeo furioſus per vices evadebat, ut a quatuor viris coërceri vix poſſet: dum deferveſceret ille furor, levamen ſentiebat, ridebat, loquebatur cum adſtantibus, ſed ſemper tamen morſum minitabatur. Redeunte tandem ſimili paroxyſmo aphonos reddebatur, & paulo poſt moriebatur.

Confirmat haec obſervatio, ſola contrectatione multa canis rabidi hoc contagium communicari abſque morſu poſſe, & diverſos effectus producere in diverſae temperiei hominibus. Simul etiam notandum, quod in hoc caſu robuſtior evaſerit, debilior vero ſuccubuerit morbo; licet plerumque ſtatuatur, calidos & bilioſos in hunc morbum facilius vergere, pituitoſos & frigidos minus. Forte bona fortuna per labores validos & ſudores difflatum fuit de corpore hoc venenum, quod caeteroquin, ſi non expulſum fuiſſet de corpore, ſed agitatum tantum, peſſimos in robuſto hoc homine effectus produxiſſet. Cum enim, uti ſequenti paragrapho dicetur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejus afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, ſi caetera paria fuerint, in robuſtis & calidae temperiei hominibus. Huic ſententiae etiam adſtipulatur *Celeberrimus Sauvages* (*b*), & obſervat, ſymptomata longe vehementiora fuiſſe in viris quam in foeminis, licet ab eodem animali demorſis; viri enim vinculis coërceri debuerunt, foeminae autem placidam obierunt mortem.

Cum

(*y*) Bagni di Piſa pag. 318. (*z*) Obſervat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 431. (*a*) Abridgem. of the Philoſof. Tranſact. Tom. V. pag. 366. (*b*) Diſſert. ſur la Rage pag. 7.

Cum autem & aeſtivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuoſum, ſimilis effectus merito exſpectatur a victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§. 1138. Homo optime ſanus contagio hoc (1136.) infectus, poſt varium tempus (1137.), incipit hoc ordine fere aegrotare: dolet locus, cui impreſſa contagii labes primo fuit; dein vagi per alia, maxime vicina, loca, dolores; laſſitudo, gravitas, tarditas, in toto muſculoſo genere; ſomni inquieti, turbati, terribiles, cum convulſionibus, & ſubſultibus; inquietudo aſſidua; ſuſpiria; triſtitia; ſolitudinis ſtudium; atque his fere primus mali incurſus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: ſanguis tunc venis emiſſus omni nota bonus. Tum poſtea priora augentur, acceditque porro ingens circa praecordia anguſtia; reſpiratio difficilis, ſuſpirioſa; horror; ad conſpectum aquae, liquorum quorumcunque, & rerum vel pellucidarum, vel inſtar ſpeculi reflectentium, horripulatio, tremor; proſtratus appetitus; deglutitio tamen ſolidae cujusque offae poſſibilis; attactus humoris cujusque, maxime labiis vel lingua, incredibilem anxietatem, tremorem, convulſiones immanes, atque furorem fere creans; vomitus glutinis fuſci bilioſi, aut bilis porraceae; incaleſcentia; febris; vigiliae aſſiduae; priapiſmus; cogitationum alienarum & inſuetarum perturbata valde ſeries. Sic procedit malum, atque hic ſolet ſecundi gradus limites ponere. Poſtea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, ſoletque ſequi linguae aſperae exſertio; hiatus oris; vox rauca; ſitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adſpectum, contactumve; ſpumae in ore collectio; eam in alios exſpuendi conatus vel invitus; ardor obvia quaeque mordendi invitus, nec tamen a voluntate comprimendus, ſpumante rictu frendit; pulſus & reſpiratio deficiunt; ſudor gelidus; rabies ſumma, dum interim, quod mirabile, mens prudens, conſtans, aliis a ſe metuens, adeſt; hinc intra quartum fere ſemper a primo gradu diem, mors convulſiva cum ſumma in reſpirando anguſtia.

Patuit ex antedictis, venenum illud ſatis diu in corpore humano latere poſſe, antequam turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum ſignum dare. Patebit poſtea, quando de cura hujus mali dicetur, quod, ubi vel minima ſuſpicio hujus contagii ſuſcepti adeſt, ilico efficacia remedia exhibenda ſint, antequam diris ſymptomatibus ſe manifeſtet latens virus. Verum cum talis medela neglecta fuit, quod ſaepe fit, inſciis hominibus, vel obliviſcentibus, quod infecti fuerint, magnae utilitatis eſt cognoſcere prima indicia, quibus ſe

ſe hoc malum manifeſtare ſolet, ut ilico tentari poſſint congrua remedia. Omnia autem haec ſymptomata ordine recenſentur.

Dolet locus &c. Quando nempe per morſum, vel ungulis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem tranſiens hoc venenum infecit hominem, quales caſus ad §. 1136. enumerati fuerunt, tunc hoc ſymptoma locum non habet.

Plurimae obſervationes confirmant, primum ſignum veneni, actuoſi redditi, obſervari in ipſo loco demorſo, & praecipue in cicatrice vulneris jam conſolidati. Imo *Aurelianus* (*c*) pro univerſali regula hoc ſtatuit, dicens: *Praepatitur enim ea pars*, *quae morſu fuerit vexata*, *unde initium denique paſſionem ſumere nemo negat.* In homine, poſt quinque menſes & undecim dies a morſu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (*d*). *Salius Diverſus* (*e*) credebat, ſe ſolum animadvertiſſe ſignum infallibile inſtantis rabiei in demorſis, omnibus ignotum; ſi nempe dolor quidam in loco commorſo, licet ulcus per dies & menſes integre fuerit ſanatum, accederet, ſenſim trium quatuorve dierum ſpatio ad cerebrum aſcendens, tuncque vertiginem faciens. Alia obſervatio habetur (*f*) de homine a rabida vulpe demorſo in manu dextra, cui morbus ſe manifeſtare incepit doloribus rheumaticis, praecipue in manu dextra, brachio, humero, & dorſo: his doloribus minutis, ſequebatur brachii dextri paralyſis; pulſus ſingulo ſexto aut quinto ictu intermittebat, ſed in brachio dextro tantum. Quinto autem die poſt haec ſymptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium* (*g*) legitur, cicatrices vulnerum a rabido cane inflictorum incepiſſe liveſcere poſt ſeſquiannum, ſubſequente pariter hydrophobia. Apud *Celeberrimum Sauvages* (*h*) pariter plures caſus leguntur, qui docent, dolorem obtuſum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, praeceſſiſſe hydrophobiam: imo ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas ſubſediſſe.

Omnia jam haec obſervata docent, aliquam mutationem in loco demorſo, inprimis in cicatricibus vulnerum, praecedere ſolere illum ſtatum, ubi latens hactenus contagium incipit actuoſum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum ſuſceptum in loco demorſo haeſiſſe tamdiu.

Cum autem illud venenum, in demorſa parte haerens, ſi liquidis permiſtum foret, abriperetur in ſanguinem, ſicque illud contagium univerſae humorum maſſae communicaretur, ideo credidit *Celeberrimus Sauvages* (*i*), ſolidas partes potius hoc veneno imbui, quod ob viſcoſitatem illis firmiter adhaereat, donec mora, aliisve cauſis accedentibus, in actum deducatur, attenuetur, fluidis miſceatur, inficiat omnia. Obſervata videntur hoc docere,

(*c*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XIV. pag. 226. (*d*) Acta Phyſico-Medica Natur. Curioſor. Tom. I. pag. 38. (*e*) De Affect. particular. Cap. XIX. pag. 364. (*f*) Abridgem. of the Philoſ. Tranſact. Tom. III. pag. 280. (*g*) Obſervat. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (*h*) Diſſertat. ſur la Rage pag. 52. (*i*) Ibid. pag. 45.

re, quod in vulnere contagium haereat impreſſum diu; & dum illud incipit agere, ſaepe recrudeſcunt vulnera diu clauſa, virulentamque ſaniem ſtillant: interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium ſanguine receptum ſtatim actuoſum fiat, nec per plures dies humoribus noſtris permiſtum manere poſſit, abſque effectu ſenſibili. Illi caſus, qui §. 1136. memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oſcula liberis, illos inficit; nec videtur veroſimile illud venenum adhaeſiſſe integrae cuti, ſed potius ſubtiliſſimam ejus partem venis bibulis receptam fuiſſe. Dum ex *Aureliani* & *Hildani* obſervatis ſaliva, exſiccata in veſte ab animali rabioſo lacerata, infecit mulierem, quae dentibus momorderat filum, hincque labiis & lingua tetigerat hoc venenum, videtur potius illud contagium, ſaliva ſana dilutum, deglutitum fuiſſe, vel per venas bibulas oris interni ingreſſum, quam quod partibus ſolidis viſcoſa tenacitate adhaeſerit: longe magis hoc videtur probare ille caſus, ubi levis raſura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certe videmus & alia venena, humoribus miſta, per multos dies haerere in corpore, antequam effecta ſua monſtrent. Dum in variolarum inoculatione crudo vulneri pus varioloſum inſtillatur, tenaci emplaſtro applicato conantur omni modo promovere reſorptionem hujus contagii varioloſi per venas: attamen obſervata docent, pluribus diebus adhuc aegros a morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni varioloſi reſorbetur, licet pars vulneri inhaereat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum ſymptomata emergunt; ſed ſimul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanſerat. Ubi autem Chinenſium methodo, exſiccatis variolarum cruſtis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolae excitantur, videtur hoc per reſorptionem ſubtiliſſimi contagii, in cruſtis illis latentis, fieri; attamen non ilico variolae ſequuntur, licet procul dubio ſatis cito ſanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuoſum redditur; quomodo tunc differat a ſe ipſo, dum latens in corpore nullo ſe manifeſtabat effectu, videtur difficillime explicari poſſe. Merentur tamen legi illa, quae in diſſertatione, toties jam laudata, *Celeberrimus Sauvages* ingenioſe de hac re diſputavit. In reliquis animalibus venenatis crudo & ſanguinolento vulnuſculo communicatur virus, ſtatim peſſimos effectus faciens, & vix nocens, niſi recenti vulneri inſtillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quae efficit, ut eodem tempore dum morſus infligitur, venenum neceſſario vulneri facto inſtilletur. Servo dentes viperae caudiſonae, qui in apicem acutiſſimum exeunt; verum ſub hoc apice tota longitudo dentis crenam inſculptam habet ſatis cavam, per quam venenum veſiculis, quae his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum muſculi maxillas, mordente animali, adducentes premunt ſimul veſiculas ſucco venenato turgidas, quae ipſis adjacent. Notum eſt, apum & veſparum aculeum liquidi guttulam

mi-

minimam inſtillare vulneri; ſequi ilico moleſta ſymptomata: canis autem rabidi fauces plenae ſunt ſaliva venenata; dentes ejus hac madent; hinc morſu vulneri facto haec ſaliva immittitur, & tamen hoc venenum per menſes ſaepe manet nullo ſe manifeſtans effectu; poſtea ſubito actuoſum fit, & cum horrendis ſymptomatibus hominem paucorum dierum ſpatio perimit, ejusque humoribus, ſalivae inprimis, ſimilem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam abſque vulnere inflicto, uti obſervationes recenſitae docuerunt. Mira certe veneni rabidi proprietas, & explicatu difficillima. Videamus jam reliqua ſymptomata, prout ordine ſe mutuo ſequuntur.

Laſſitudo, gravitas &c. Laſſitudines illas ſpontaneas morborum futurorum praenuncias eſſe notavit in Aphoriſmis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734. dictum fuit; & hae ſequuntur dolores illos in parte affecta praegreſſos, uti omnes hiſtoriae hujus morbi, accurate deſcriptae, teſtantur. Simul incipit tunc genus nervoſum turbari, ſomnia oriuntur horrenda, moeſtitia inſolita, metus abſque cauſa. Non mirum eſt illos metuere, qui conſcii ſunt, ſe a cane rabido demorſos fuiſſe: verum & triſtitia & metus obſervantur in illis, qui ignorant ſe hoc veneno infectos fuiſſe, vel ob diuturnitatem temporis poſt morſum inflictum omnino obliti ſunt, ſibi tale quid contigiſſe: quin imo hoc morbi ſtadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticuloſis hominibus fieri ſolet.

Quamvis autem nervoſum genus in ſuis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuoſum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus obſervatur, & ſanguis hoc morbi tempore de vena miſſus ſanorum ſanguini ſimilis eſt (*k*).

Primus ille gradus hujus morbi in quibusdam durat diutius; in aliis cito ſuccedit hydrophobia. Sic legitur (*l*) de homine, qui per quindecim dies in crure demorſo dolores, & per integram ſeptimanam ſingulis noctibus rigores, calores, ſudores ſenſerat; tuncque ſubito mirabatur, quod ſcyphos aqua abluere, uti muneris ratio poſtulabat, nullo modo poſſet, & intra biduum hydrophobus periit.

Tum poſtea priora augentur &c. Hoc morbi ſtadio ſubito apparet horrendum illud ſymptoma, & ſignum pathognomicon, a quo morbus hydrophobiae nomen accepit, nempe aquae & omnium liquidorum metus. Miſer homo, qui ante quinque circiter menſes a rabida fele morſus fuerat, avide ſumſerat primo die morbi vinum rhenanum multa aqua dilutum; ſecundo die attonitus ipſe mirabatur, quod horreret totus & convelleretur, dum videbat ſcyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire poſſunt, ſed magna cum difficultate & contorſionibus miris totius corporis (*m*). In quibusdam obſervatum fuit, quod a propria ſaliva deglutita ſtatim adeo angerentur, ut mox ſe morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur eſſe

(*k*) Philoſoph. Tranſact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 280. (*l*) Sauvages Diſſert. de la Rage pag. 12. in notis. (*m*) Ibidem.

eſſe in via, per quam potus tranſire debet: nam idem ille homo, qui a propria ſaliva deglutita peſſime afficiebatur, deglutiebat omni hora bolum ſolidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longe facilius ac celerius, quam alius homo hoc facere potuiſſet (*n*). Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumeſcebat. Cum autem ſolidas offas famelici canis inſtar celeriter deglutiret, tentatum fuit, an prono ſitu bibere poſſet, ut canes ſolent. Transverſim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & ſupponebatur vas largum tenui cereviſia plenum, quod non tantum facile tulit, ſed etiam teſtabatur, ſe quam maxime refici cereviſiae odore, certumque eſſe, quod brevi totum illud vas evacuaret. Dum autem os propius admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumeſcebat. Tandem tamen linguam exſeruit tentaturus, an lambendo poſſet cereviſiam ſumere; ſed dum apex linguae tangebat ſuperficiem cereviſiae, mox retrocedebat ſubito totus perterritus. Interim miſer ille, Tantali poenas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, ſemper ſperans, quod tandem bibere poſſet, nec patiebatur vas cereviſia plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, ſenſim os admovens cereviſiae, mox ſubitiſſime caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam ſugere poſſet cereviſiam, ſed nec hoc potuit perficere: ſicque periit miſerrime.

Dum obſervabant Medici in talibus aegris ſitim ingentem, adeoque ſummum potus deſiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imo dum labiis vel linguae admoverent, in quibusdam etiam liquidi cujuscumque adſpectum ſummum metum facere, imo & furorem; varias excogitaverunt cauſas mirabilis hujus ſymptomatis. *Aetius* (*o*) notat, quosdam dixiſſe, quod canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*p*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorrere in poculo canes*, *ac abigendos ex cubiculo exclamare.* In ultimo morbi ſtadio quandoque delirantes hydrophobos talem forte phantaſiam habuiſſe, non videtur impoſſibile; ſed inde aquae metum deduci poſſe in omnibus, repugnat obſervationibus fidelibus & frequentiſſimis. *Salius Diverſus* (*q*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt conſtanter, ſe aliquid videre in aqua: praeterea non tantum aquam, ſed & juſcula, aliave fercula dilutiora, turbidosque potus, in quibus nihil tale poteſt repraeſentari, pariter fugiunt, nec per ſiphonem trahere liquida poſſunt, quae non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid ſimile legitur. Solet incuſari difficultas deglutitionis; ſed certe ſolidos cibos deglutiunt, & quandoque avide comedunt (*r*). In illo aegro, cujus mentio praecedenti paragrapho

(*n*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215. (*o*) Lib VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) De Venenis pag. 76. (*q*) De Febri peſtilent. &c. pag. 346. (*r*) Ibidem pag. 364.

grapho facta fuit (*s*) notatur, quod avide comederit, nihil vero bibere potuerit. Cum autem a ſalivae deglutitione peſſime ſe habere tales aegros obſervatum fuerit, hinc voluerunt quidam auctores, inde aquae metum fieri, quia omnis potus ſalivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certe ſolidi cibi, dum maſticantur & deglutiuntur, ſaliva undique obducuntur. *Salius Diverſus* (*t*) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt ſe a liquidis aſſumtis peſſime habuiſſe: ſed hiſtoriae talium aegrorum docuerunt, quod primo initio, dum venenum illud actuoſum fit, potum aſſumant facillime, mox ipſi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquae & omnium liquidorum non ſequi moleſtiam perceptam a deglutito potu, ſed potius praecedere. Hydrophobus ille, cujus meminit *Celeberrimus Sauvages* (*u*), ſenſit ſe non poſſe ferre conſpectum aut attactum aquae, dum ſcyphos eluere vellet; juſculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, ſed cum moleſtia. Ubi autem ſemel aquae metum illum inſuperabilem habent aegri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad ſolum conſpectum aquae, imo & ſolum nomen, horreant: videmus enim etiam in ſanis hominibus ſolum nomen rei nauſeoſae, & abominabilis, ventriculum ſubvertere. Ob ſimilem rationem videntur res pellucidas, vel ſpeculi inſtar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aëtius* (*w*), quia aquae ideam renovant. Imo quandoque obſervatum fuit, quod ipſum aëris motum horreant, hinc adſtantes rogent, ut cubiculum clauſum maneat, & halitum ab ipſis avertant (*x*).

Vomitus glutinis fuſci &c. Talis vomitus non ſemper, ſed quandoque tamen, obſervatur: aeger ille, cujus ſtatim mentio facta fuit (*y*), foetidam vomebat materiam, inſtar ſanguinis nigri, olei foetorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viſcidae magna copia reperta fuit (*z*).

Incaleſcentia, febris, Saepius ſolent comitari hydrophobiam (*a*): tamen & alii caſus obſervati fuerunt, ubi haec non aderant. Puerum ſeptem circiter annorum hydrophobum, poſtquam a fele rabida morſus erat, externas partes corporis frigidas habuiſſe, legitur (*b*); ſed ſimul habebat pulſum omni modo malum, & in ſyncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales a veneno penitus oppreſſae fuiſſe.

Febris autem quandoque adeſt, & quidem ſatis valida (*c*); non ſemper tamen (*d*). Plures enim caſus ab auctoribus recenſentur, ubi hydrophobi perierunt homines abſque ulla febre (*e*): quin imo *Salius Diverſus* (*f*) teſtatur

(*s*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*t*) Pag. 349. (*u*) Pag. 12. in notis. (*w*) In loco citato. (*x*) Sauvages in loco modo citato. Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (*y*) Ibidem. (*z*) Ibidem pag. 368. (*a*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 12. in notis. (*b*) Ibidem pag. 51. (*c*) Ibidem pag. 12. in notis. (*d*) Ibidem pag. 37. (*e*) Miſcellan. Curioſ. dec. 3. ann. 9. 10. ſupplem. pag. 254. (*f*) De Feb. peſtilent. &c. pag. 558.

ſtatur, ſe tantum binos vidiſſe, qui hunc morbum una cum febre patiebantur; quorum unus, a rabido cane demorſus, ulcere jam ſano, ex vehementiſſimo ictu contuſionem ingentem in imo ventre acceperat; unde valida febre prehenſus, & paulo poſt rabie correptus, tertia die vita functus eſt: poſſet certe febris haec validae contuſioni praegreſſae adſcribi. Alter caſus, ubi febrim hydrophobiae comitem obſervavit *Salius*, erat in muliere, quae, abſque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis caſibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem ſenſi ulla conflictari febre, nec hujus adeſſe ſuſpicionem, ne dixerim ſignum, obſervavi. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; ſi autem aliquando febricitent, hoc ex corporis praevia altera indiſpoſitione fieri.* Cum autem aliae fide digniſſimae obſervationes doceant, hydrophobos febricitaſſe, tantum inde concludi poteſt, quod febris non ſemper adſit.

Vigiliae aſſiduae. Cum enim anxietas magna ſemper adſit, ſitisque & ſiccitas faucium, hinc ſomnus admodum difficilis, vel nullus; de quo ſymptomate hujus morbi ſatis convenit inter autores.

Priapiſmus. A *Galeno* (*g*) quidem definiebatur, quod eſſet *pudendi incrementum ſtabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereae appetentiam.* Interim tamen & a Medicis vocatur hoc nomine perpetua & conſtans membri virilis erectio, licet ſimul acer in venerem ſtimulus adſit. A *Priapo*, hortorum cuſtode Deo, qui erecto membro in ſtatuis antiquis viſitur, nomen derivatum eſt. Hoc ſymptoma in pluribus hydrophobis obſervatum fuit. Ita legitur (*h*) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, ſemen & animam ſimul efflavit. Septuagenarius homo, priapiſmo incitatus, ipſo morbi decurſu uxori concubuit (*i*). Idem illud ſymptoma legitur obſervatum fuiſſe a *Liſtero* (*k*); qui tamen credebat, illud a largis emplaſtris veſicatoriis, quae applicata fuerant, productum fuiſſe. Obſervavit idem *Celeberrimus Mead* (*l*): ſed & notatur in illa morbi hiſtoria, quod fuerint applicata veſicatoria. Interim tamen ab *Aureliano* (*m*) inter ſymptomata hujus morbi recenſetur *veretri frequens tenſio cum ſeminis involuntario jactu*; licet in curatione hujus morbi apud hunc auctorem nulla fiat veſicatoriorum mentio. In foemina ſimile malum vidit *Amatus* (*n*).

Cogitationum alienarum &c. In locis ſtatim citatis plurima exempla habentur, quod magna in cogitatione mutatio ſimul his aegris contigerit. Quandoque ſummum odium habebant erga illos, quos ante morbum amabant &

(*g*) De compoſ. med. ſecund. locos Lib. IX. Cap. ix. Charter. Tom. XIII. pag. 624. (*h*) Hernandes rerum Mexican. medicar. theſaur. pag. 493. (*i*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216. (*k*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 278. (*l*) Ibidem Tom. V. pag. 369. (*m*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xi. pag. 220. (*n*) Amat. Luſit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

& reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrime aufugiſſent, niſi ab adſtantibus impediti, & plura alia ſimilia.

Omnia hactenus recenſita ſymptomata ſolent ſecundum morbi gradum comitari. Verum cito augentur haec mala, & tunc miſerrima conditio talium hominum eſt: ſitiunt immaniter, ſed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (*o*) monuit, dum vena his ſecari debet: *Ita in fluenti ſanguine avertenda ſunt aegrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne ſonitu perculſi commoveantur.* Lingua ſicca fit atque aſpera, & hiante ore prominet, horrendo certe ſpectaculo; cumque interna oris exſiccentur, vox admodum rauca fit; & cum ſimul reſpiratio admodum difficilis ſit, interrupta voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos aegros, ſcripſerunt autores. Cum autem propriam ſalivam horreant (*p*), quia ab illa deglutita peſſime afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, ſpumoſa fit, & ob anhelam admodum reſpirationem una cum halitu exſpirato quaquaverſum diſpergitur. Imo fatentur tales aegri ſaepe, quod habeant ineluctabile deſiderium adſtantes conſpuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propius accedant. Non enim ſemper delirant tales aegri; unde merito *Salius Diverſus* (*q*) dixit, inter propria & pathognomica hujus morbi ſigna delirium non eſſe numerandum. Fatetur quidem, ſe nonnullos vidiſſe rabientes, qui non tantum delirarent, ſed & furerent: tamen teſtatur, ſe & vidiſſe alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii ſuſpicio, qui aequo animo ferebant omnia tentamina, quae adhibebantur, ut potum ſumere poſſent; cumque canum more cogerentur inviti & reluctantes alios morſu petere, rogabant cuſtodes, ut ipſos coërcerent valide, ne in adſtantes inſilire poſſent: imo vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut ſic ſecuri eſſent, ſe aliis nocere non poſſe. Delirantis & peſſime furentis hydrophobi caſus legitur (*r*). Sed & alia obſervatio habetur de tali aegro, qui non ſolum mente conſtabat per totum morbi decurſum, verum quibusdam adſtantium viſus fuit, melius ratiocinari, quam ſanitatis tempore (*s*). In genere videntur obſervata docere, raro penitus delirare hydrophobos, ſed licet torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adſtantes, tamen mentis compotes manere pleroſque ad mortem usque. *Palmarius* (*t*) quidem voluit, hydrophobia prehenſos eſſe mente captos, & ſe ſuoſque ignorare: fatetur tamen in remiſſione mali multos miſeriam ſuam agnoſcere ac deplorare. Hiſtoriae enim hujus morbi docent, non ſemper continuo tramite hunc morbum decurrere, ſed ſaepe ſubito exacerbari omnia, dein iterum remittere parum (*u*): ſed ſimul conſtat, plures hydrophobos monuiſſe adſtantes, ut ſibi caverent, dum praeſentiebant novum furoris quaſi

(*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 2[illegible]0. (*p*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III pag. 279 (*q*) De Febre peſtilent &c. pag. 355. (*r*) Philoſoph. Tranſact Abridg. Tom V. pag 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 595. (*s*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 281. (*t*) De morbis contagioſis pag. 269. (*u*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

quaſi paroxyſmum inſtare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, diſtorſiones muſculorum faciei, plerumque praecedunt immediate talem exacerbationem.

Miſerrimus ille aegrorum ſtatus non diu durat; incipit tunc pulſus vacillare, imo deficere, reſpiratio fit difficillima, ſudor gelidus viſcidus per totum corpus exit, & plerumque convulſi pereunt. Habetur tamen obſervatio Hydrophobi (*w*), qui abſque ulla convulſione, imo abſque agonia, moriebatur, acſi univerſalis paralyſis mortem induxiſſet: in hoc autem aegro incipiens morbus poſt dolores moleſtos veram paralyſin fecerat in brachio demorſo. Raro vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando inprimis a fine primi gradus; quia, uti ad eandem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa ſymptomata, quae latens venenum docent jam actuoſum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquae metus ſequatur.

§. 1139. Ex tota hac hiſtoria (1129. ad 1139.) conſtat hujus mali cognitio: prognoſis autem elicitur ex conſideratione (1135. 1137. 1138.), ſimulque cogitando triſtiſſimos ubique eventus, quum, a nata Medicina hucusque, omnes fere Artis Principes deplorent, *demorſorum prophylaxin vix ullam certam haberi, at jam aquam paventium ſanatorum exemplum dari certa fide nullum!* maxime vero dolendum, poſt ſecula elapſa, irritum ſucceſſum hactenus applicatorum deplorantia, non eſſe tentatas diverſas a primis methodos.

Diagnoſis hujus morbi ex hactenus enarratis ſatis evidens habetur: recenſita enim fuerunt ſigna, quae demonſtrant, canem, vel aliud animal, rabioſum eſſe: deinde deſcripta fuerunt ſymptomata, quibus ſucceſſive hic morbus in homine ſe manifeſtat. Prognoſis autem elicitur pariter ex ante dictis: nam §. 1135. habentur illa, quae ſucceſſive in canibus rabidis occurrunt; tuncque monitum fuit, morſum eo periculoſiorem eſſe, quo animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius eſt. Praeterea ad §. 1137. patuit, quod calor magnus aëris excitando huic morbo faveat; & citius actuoſum reddatur hoc venenum in calidis ac bilioſis hominibus, quam in frigidis ac leucophlegmaticis; adeoque varium vivendi genus, & diverſa remedia exhibita, in Prognoſi conſideranda ſunt. Totus autem morbi decurſus praecedenti paragrapho deſcriptus fuit; adeoque major vel minor ſpes eſt, prout ſymptomata haec graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & triſtiſſimum ſimul in Prognoſi eſt, quod non habeamus certa ſigna, quae docent, illud venenum, ab homine ſuſceptum, ex corpore expulſum eſſe, vel ſic domitum, ut inpoſterum nocere nequeat. Ex illis enim, quae ad §. 1137. dicta fuerunt, conſtat, illud venenum diu poſſe

(*w*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

poſſe latere in corpore, & nullo indicio ſe manifeſtare; attamen poſtea ſubito actuoſum reddi, & calamitoſiſſimum hunc morbum producere. Unde licet Medicus efficaciſſima remedia adhibuerit ad praecavenda peſſima mala, quae morſum rabidi animalis ſequi ſolent, tamen nondum eſt ab omni metu liber, dirum hunc morbum poſſe ſequi. Prudens Medicus hoc aegris nunquam revelat, ſed illorum animos certa ſpe erigit; cum conſtet obſervatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam Prognoſin, dum aegros ſuos magna conſolatur fiducia; & quidem tanto magis, quia omnes fere Medici deſperaverunt de curanda rabie, ubi aegri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illudque ſymptoma brevi ſolet ſequi, dum venenum hoc actuoſum fieri incipit.

Dioſcorides (*x*) teſtatur quidem, quod plures demorſos ab aquae metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit ſervatos; verum ubi jam hydrophobi erant, nullum novit ſervatum fuiſſe. Ex hiſtoriis quidem unum alterumve hoc morbo evaſiſſe acceperat, ſed ipſe nullum talem caſum vidit. *Aegineta* (*y*) ſimilia teſtatur: additque, illos, quos ex hiſtoria ſervatos didicerat, non a rabioſo cane demorſos fuiſſe, ſed ab homine quodam prius morſo hunc morbum accepiſſe. Notavit autem *Celeberrimus Sauvages* (*z*), quod venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minus virulentum ſit, quam quod per morſum canis aut lupi communicatur. *Aëtius* (*a*) meminit philoſophi, qui invicto mentis robore ſuperavit aquae metum; ſed videtur ſuſpecta nonnihil eſſe illa hiſtoria, quia dicitur, quod ille philoſophus balneum ingreſſurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratiocinio ſuo utens dixerit, *quid cani commune cum balneo?* ſicque ſuperaverit morbum. Licet autem reliqua ſymptomata hydrophobiam comitantia a Veteribus deſcripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, cauſam, ut fertur, quod aquam horreant aegri, non confirmant recentiorum obſervata: unde etiam *Salius Diverſus* (*b*) hujus hiſtoriae fidem in dubium vocat, dicens: *Cum enim ab eo tempore citra per tot ſaecula nullam habuimus hiſtoriam atteſtantem, confirmatam rabiem ſanatam fuiſſe; in dubium mihi vocatur de fide horum ſcriptorum: quod ſi vero hi ex hoc morbo ſalvati ſint, in eam eo ſententiam, ut incipienti, non progreſſo morbo, reluctatum ſit.*

Interim tamen non videtur negari poſſe, aliquos evaſiſſe hydrophobos: videntur enim obſervationes ſatis exactae, poſt *Salii Diverſi* tempora notatae, hoc docere. *Helmontius* (*c*) oculatum teſtem ſe profitetur. Vidit enim tranſeuntem navem, & in illa ſenem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: Zona ſub axillis tranſeunte alligatus erat antennae: a cane autem rabido demorſus ſenex ille jam erat hydrophobus. Cre-

(*x*) In Theriac. Cap. II. pag. 423. (*y*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*z*) Diſſertat. ſur la Rage pag. 7. & 34. (*a*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*b*) De Febre peſtilent. &c. pag. 366. (*c*) In Capit. *Demens Idea* §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quod miſerum ſuffocare ſub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium: at nauta audacter promittebat, ſenem poſt rediturum ſanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut ſocius & teſtis eſſet hujus curationis; viditque, quod ſenem in altum prius ſublatum in mare praecipitem dederint, & ſub aquis retinuerint tanto tempore, quo Pſalmus *Miſerere* recitari potuiſſet: poſtea adhuc binis vicibus ſubmerſerunt, ſed non tam diu. Dumque mortuum ſenem ſuſpicaretur *Helmontius*, ſolutis vinculis cepit aquam marinam, quam hauſerat, evomere, & revixit, poſtea rabie liber. Teſtabatur autem nauta, omnes hydrophobos ſic ſanari poſſe. Aliud exemplum ſanatae hydrophobiae legitur (*d*). Praeterea ad §. 1130. caſus enarratus fuit ſanatae hydrophobiae; verum ille morbus non a morſu animalis rabidi natus fuerat, ſed ſponte in morbo acuto aquae metus ſequebatur.

Forte quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquae metum producit, ſed non omnino incurabilem: ſequens caſus (*e*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem alter novem annorum, laverant & pertractaverant multum caput canis, qui ab alio cane rabido demorſus fuerat, hoc effectu, quod vulneribus ſanatis a rabie liber manſit ille canis. Verum poſt ſex menſes circiter ambo pueri inceperunt ſe male habere, in imo abdomine dolorem ſentire, qui ſenſim verſus umbilicum adſcendebat: poſt binos menſes accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: poſt aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adſcendebant, imo & altius; tuncque ſequebantur convulſivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni menſis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum aſpicere, quin ſtatim animo linquerentur, ſequentibus poſtea motibus corporis convulſivis; imo latratum canis imitabantur, & mordebant, inprimis aetate major. Paroxyſmi illi per horam durabant, quandoque minus, & circa finem paroxyſmi animo linquebantur: poſtea dum ad ſe redibant, meticuloſi fugiebant adſtantes, atque intra horae circiter ſpatium penitus erant ab omnibus his ſymptomatibus liberi. Notari meretur, quod eodem praeciſe tempore ambo pueri corriperentur hoc paroxyſmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exaſperabatur malum. Undecimo menſe pejora erant omnia, ita ut & extra paroxyſmos fugerent homines, neque ad ſe invicem accedere vellent: poſt ſeptimanam autem natu major patrem acceſſit, & admirabundus dixit, quod bene ſe haberet, & abſque ullo metu aquam intueri poſſet; idem contigit natu minori: poſt tres quatuorve dies recidivam patiebantur, & poſt ſeptimanam denuo ſubito liberabantur; & bene ſe habuerunt in poſterum, niſi quod natu major quintodecimo menſe adhuc aliquot paroxyſmos paſſus fuerit.

Ex his patet, non quidem abſolute dici poſſe, quod nullus aquam paventium

(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hiſt. pag. 58.

(*e*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 282.

tium ſanatus unquam fuerit; ſed & ſimul conſtat, raro admodum contigiſſe hanc felicitatem. Ob hanc cauſam videntur Medici fere deſperaſſe de curando hoc morbo: dederunt tantum talia remedia, quae tot ſaeculorum experientia demonſtraverat eſſe imparia huic morbo debellando; neque videntur multum incubuiſſe, ut novae methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati viri auſi fuerunt a trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere poſſent, laudabili certe inſtituto, nec abſque ſucceſſu; uti poſtea in curatione videbimus.

§. 1140. Diſſectio cadaverum docuit, plerumque organa deglutiendi utcunque inflammata; gluten bilioſum varium in ſtomacho; veſiculam fellis atra plenam; pericardium ſiccum; pulmones coacervato omni fere cruore incredibiliter plenos; cor ſanguine ſaepe fere ſiccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aëre concreſcentem, dum miſſus vena concreverat ante triduum; omnes muſculos, viſcera, cerebrum, cerebellum, ſpinalem medullam, ſicciora ſolito.

Antea ad §. 1136. monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio poſſe communicari; imo & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera diſſecare: inprimis cum obſervata quaedam docere videantur, quod aliquid maligni in talibus cadaveribus adſit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver ſecabat, ſcalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quod longe majorem dolorem perciperet, quam a tali vulnuſculo expectare potuiſſet. Alter Chirurgus, qui biduo ante digitum vulneraverat, dum manubus verſat in ſimili cadavere viſcera, cadit emplaſtrum vulnus tegens, quod hinc tabo cadaveris perluebatur, ſed paulo poſt Eryſipelas manum occupavit cum multa tenſione & dolore (*f*). Interim non novi, in hiſtoria medica memorari exemplum, quod rabies communicata fuerit per ſectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurgi paſſi fuerunt, quandoque contigerunt ſedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes diſſecarent. Verum docuerunt obſervata, quod cadavera hydrophoborum media hyeme intra quindecim horarum ſpatium peſſime computruerint (*g*); adeoque videtur ſubitae putredini adſcribi hoc poſſe.

Videndum jam, quaenam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint obſervata.

Organa deglutitionis utcumque inflammata. Ex hiſtoria morbi & ſymptomatibus antea enarratis patuit, quod liquida vel omnino non, vel ſaltem difficillime, deglutiant: dubium autem videtur, an illa impedita liquidorum deglu-

(*f*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*g*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 41.

deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adſcribenda ſit, an vero horrori inſuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo obſervatur. Hiſtoria morbi docet, quod aegri, dum incipiunt aquam & omnia liquida metuere, de nullo dolore faucium conquerantur; imo quod ſolidas offas deglutiant abſque impedimento, majori ſaepe alacritate, quam in ſanitate ſolebant. Juvenis quatuordecim annorum (*h*), qui hoc morbo periit, optime comedebat, licet nullum potum deglutire poſſet. In Anginis autem inflammatoriis, uti notum eſt, & dolor adeſt, & ſolidorum ciborum impoſſibilis deglutitio, licet liquida adhuc tranſire poſſint. Unde videtur illa inflammatio potius effectus morbi jam facti, quam cauſa: non mirum enim eſt, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutiendi, nullo humido madeſcunt, ingens copia ſalivae excernitur; hinc exſiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, ſed raptim diſſecto, inventa fuit interior ſuperficies oeſophagi inflammata; aſpera arteria etiam parum inflammata apparebat (*i*). Non tantum oeſophagus, ſed & ventriculus, & inteſtina inflammata rubeſcebant in alio cadavere (*k*). Ventriculus ac inteſtina maculis rubris reſperſa, & intenſiſſimus rubor in interſtitiis membranoſis cartilagineorum aſperae arteriae circulorum inventus fuit in alio caſu (*l*). Verum aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis ſigna dediſſe etiam legitur (*m*). *Celeberrimus Meadius* pariter fatetur, quod in tali cadavere in capite, faucibus, pectore & ventriculo nihil inſoliti invenerit (*n*): ſed notandum, quod erat novem annorum puer, qui ſecundo morbi die perierat; pulſum vero debilem, nunc celeriorem, nunc vero tardiorem habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, poſt mortem fauces admodum inflammatae inveniebantur (*o*). Unde videtur veroſimile eſſe in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem obſervari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

Gluten biliosum &c. Hiſtoria morbi docuit, aegros ſaepius talem materiam rejeciſſe, &, uti poſtea in cura dicetur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*p*) ubi nihil praeternaturale in viſceribus deprehendebatur, inventa fuit ingens copia viſcidae virideſcentis bilis. Obſervatores, qui deſcripſerunt illa, quae in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, fere omnes teſtantur, biliosam materiem in ventriculo fluctuaſſe; vel cyſtidem felleam tenaci, & quandoque atra, bile diſtentam fuiſſe; uti videri poteſt in locis autorum modo citatis.

Pericardium ſiccum. Notum eſt, ex Phyſiologicis, internam ſuperficiem

(*h*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368. (*i*) Academ. des Sciences 1699. Hiſt. pag. 55. (*k*) Hernandes rerum Mexican. medic. Theſaur. pag. 494. (*l*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342. (*m*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211. (*n*) Philoſ. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 368. (*o*) Ibid. pag. 369. (*p*) Ibid. pag. 368.

ciem pericardii, totamque ſuperficiem cordis, auricularum, ac vaſorum majorum venoſorum & arterioſorum circa cor, quae omnia pericardii cavo continentur, ſemper madeſcere tenuiſſimo halitu, qui ex vaſis exhalantibus harum partium exit; ſic impediri, ne cor cum pericardio concreſcat, ſimulque conſervari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cum tenuiſſima & fluidiſſima pars ſanguinis ſit, debet minui, imo & tandem deficere, dum ob potus penuriam, jactationes perpetuas, ſudores continuos, tenuiſſima humorum pars perit, nec reſtituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod poſt mortem aliquid humidi collectum habere ſolet, ſiccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, uti obſervata teſtantur (*q*).

Pulmones coacervato &c. Omnis ſanguis venoſus, a toto corpore redux, debet prius per pulmonem tranſire, antequam denuo aörtae arteriae ope per totum corpus diſtribuatur. Verum per ſecretiones varias factas, dum ſanguis per arterias fluit, plurimum liquidioris partis de ſanguine ſecedit, adeoque ſanguis venoſus craſſior & minus meabilis fit. Verum in ſanis, quidquid per venas abſorbentes ventriculi, inteſtinorum, & totius ſuperficiei corporis tam internae quam externae ingreditur, omne illud ſanguini venoſo permiſcetur, antequam per pulmones pellatur, ſicque ſanguis venoſus dilutus ſatis & meabilis ſervatur, ut per pulmonalis arteriae anguſtias ultimas tranſire poſſit. In hoc morbo autem deficit reſtitutio liquidi deperditi; hinc brevi haerere incipit ſanguis in arteriis pulmonalibus, vel ſaltem tranſire difficulter: unde, uti antea monitum fuit, anhela reſpiratio in rabidis animalibus obſervatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem reſpirationemque difficilem patiuntur. De hac re poſſunt & videri illa quae ad §. 848. habentur, ubi de Peripneumonia lethali agebatur. Magis ergo magisque accumulatur in pulmone ſanguis ſpiſſior, donec tandem pulmonis vaſa arterioſa penitus infarcta fuerint, nihilque amplius in cor ſiniſtrum venire poſſit. Sic vidit *Jo. Faber Lynceus* (*r*) in cadavere hydrophobi *nigerrimum in dextro cordis ventriculo ſanguinem*, *quo omnino carebat ſiniſter. Erat autem hic per pulmones mire accenſos & tumidos plurimus diſperſus.* Et apud *Bonetum* (*s*) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem circumquaque pleurae adhaereſcentem retuliſſe concreti ſanguinis molem, adeo infarctus erat immeabili cruore: ſive autem cordis ventriculi, ſive majora vaſa circa cor aperirentur, ſive pulmones mille locis inciderentur, nullibi niſi concretum ſanguinem, omni propemodum ſero fluido deſtitutum, reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quod dextra auricula inſigniter tumebat, dexter ventriculus ſanguine grumoſo plenus erat; in ſiniſtro vero cordis ventriculo ſanguis plane fluidus (*t*), dum nempe per infarctos

(*q*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212. (*r*) Hernandes rerum Mexican. medicar. Theſaur. pag. 494. (*s*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342. (*t*) Ibid. Sect. VIII. pag. 212.

farctos pulmones tantum tenuiſſima ſanguinis pars tranſire potuerat.

Arterias plenas, venas vacuas; cruorem &c. Hoc etiam obſervatum fuit in cadavere, ubi nullo loco ſanguis coagulatus apparebat; quin imo ſanguis poſt mortem repertus non coagulabatur frigore aëris, cum tamen ante aliquot dies per venae ſectionem eductus coagularetur ſponte (*u*). Notandum autem eſt, quod paulo ante etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis ſigna apparuiſſe: videntur enim in quibusdam putrida diſſolutione omnia corrumpi, & diſſolvi humores, non autem diſponi ad inflammatoriam ſpiſſitudinem. Mirum quidem videri poteſt, quod ab eodem veneno oppoſiti effectus producantur, inſpiſſatio nempe ſanguinis, & ejus diſſolutio. Verum ſi conſiderentur illa, quae ad §. 730. de *ſynocho putrida* dicta fuerunt, conſtabit, quod morboſa illa miaſmata quandoque, incitato motu circulatorio, ſanguini inducant ſpiſſitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam ſanguinis & humorum degenerationem, priori penitus oppoſitam; nimiam nempe attenuationem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloſo, quod in variolis diſcretis inflammationem & ſuppurationem producit; in peſſimis vero confluentibus, ab eodem contagio natis, putridiſſima humorum diſſolutio brevi ſequitur, ſaepe cito lethalis. Cum autem ad §. 1135. notatum fuerit, morſum rabidi animalis, ſi illud vehementiſſime furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius ſit, citiſſime creare violentisſima ſymptomata; & contra mitiora omnia eſſe, ſi in primo ſtadio morbi incipientis homini per morſum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diverſi in humoribus obſervati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejusque cadaver media hyeme totum computruit quindecim horarum ſpatio (*w*). Unde concludi poſſe videtur, quod periculoſior, & cito lethalior ſit humorum diſſolutio putrida, quam inſpiſſatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat obſervatio.

Verum ubi talis diſſolutio humorum obtinet, ſanguis non accumulabitur in pulmonibus, ſed facile tranſibit in cor ſiniſtrum: hinc venae corporis evacuabuntur ſatis libere. Cum autem per arteriarum anguſtias ſanguis, licet magis ſolutus ſit, tranſire non poſſit, niſi cordis & arteriarum vires agant valide; hinc incipit accumulari in arteriis, quia in peſſimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio eſt, omnes Medici obſervant, pulſum frequentem, debilem, inaequalem, intermittentem, qui deſignat vitales vires, quae humores per vaſa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriae ramis minus haerebit ſanguis, quia tota vis cordis dextri urget ſanguinem ſolutum in arteriam pulmonalem; & licet haec vis etiam debilior ſit, reſpiratio ſemper frequens & anheloſa in iisdem morbis expedit viam, quae longe brevior eſt, quam ubi ſanguis vi cordis & arteriae aörtae ad extrema corporis usque pelli debet: unde etiam in talibus morbis extremitates cor-

(*u*) Academ. des Scienc. 1699. Hiſt. pag. 55. 56.

(*w*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 41.

corporis frigere ſolent, dum aeſtus percipitur circa praecordia.

Omnes muſculos, viſcera, &c. ſicciora ſolito. Etiam hoc obſervatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo ſanguis magis diſſolutus inventus fuit (*x*): licet enim putredo incepta craſſiorem ſanguinis partem ſic diſſolvat, ut non concreſcat amplius; deficit tamen aeque in hoc ſanguine ſubtilior aquoſa pars, quae continuo exhalans interiora corporis humectat, uti paulo ante demonſtratum fuit. Praeterea ob turbatas & debiles vires vitales, omnes ſecretiones languent, depravantur, & ob aquae metum non reſtituitur humoribus illud, quod vitae tempore continuo diſſlatur de corpore. Summam ſiccitatem in viſceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter obſervavit *Bonetus* (*y*).

§. 1141. Curatio omnis hactenus, pauciſſima exceperis, incerta, tam prophylactica, quam therapeutica; cujus prima cauſa, inanis jactantia multorum ſpecificorum, & neglectus methodi ex hiſtoria mali excogitatae.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquae metus adeſt, pauciſſimos ſanatos fuiſſe; uti conſtat, ex illis, quae ad §. 1130. dicta fuerunt. Verum & illa cura, quae in demorſis aquae metum praecavet, nondum ad illam certitudinem deducta eſt, ut abſque omni metu huic confidere poſſimus. Per menſes, imo per annos, uti ad §. 1137. dictum fuit, ſani vixerunt homines a rabido animali demorſi, attamen poſtea nihil minus cogitantes oppreſſit dirus morbus: & contra quidam immunes manſerunt, licet demorſi fuiſſent ab eodem animali, a cujus morſu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licet in quibusdam quaedam remedia data, prophylaxis cauſa, profuiſſe viderentur, tamen nondum abſolute certi ſumus, quia forte abſque his auxiliis evaſiſſent. Accedit, quod ſaepe difficile ſit, plenam habere certitudinem, illud animal, quod morſum inflixit, rabioſum fuiſſe; ſi vel aufugerit, vel ilico, uti ſolet fieri, occiſum fuerit. Quandoque & demorſi pereunt alio morbo, antequam ſe manifeſtet hydrophobia; tunc pariter incerti ſumus de efficacia remediorum, quae adhibita fuerunt. Elapſo anno tractavi duos infantes, in manu demorſos a cane, qui ab omnibus, eundem pagum inhabitantibus, rabioſus credebatur; hinc occiſus ilico. Miſeri tumido & infarcto abdomine ob peſſimum victum in magna paupertie laborabant, & poſt quinque menſes lenta perierunt atrophia, abſque ullis tamen hydrophobiae ſignis: interim tamen non omnino certus ſum, illos abſolute curatos fuiſſe, cum longe diutius illud venenum in corpore latere poſſit, uti antea probatum fuit. Haec videtur ratio, quare tam multa, ut ſpecifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus caſibus profuiſſe videbantur; dum interim abſque ullo emolumento data fuerunt

(*x*) Academ. des Sciences 1699. Hiſt. pag. 56. (*y*) Sepulcret. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 210. 212.

runt poſtea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus ſpecificis poſtea ad §. 1147. adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem eſt, pleraque haec jactata ſpecifica ſatis innoxia eſſe; obſunt tamen, dum his confiſi aegri negligunt alia efficaciora remedia, quae quidem non agunt ſpecifica virtute, ſed indicantur ſymptomatibus in morbi decurſu obſervatis.

Dictum fuit antea ad §. 9., duplicem eſſe modum curandi morbos: vel enim directe agimus in cauſam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. g. cortice peruviano curamus febrim intermittentem; atque haec curatio ſpecifica dicitur: vel obſervando effectus, quos cauſa morboſa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere vel praecavere. Si poſſem venenum varioloſum ſpecifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio ſpecifica eſſet & pulcherrima: ſed dum tale remedium hactenus cognitum non ſit, febrim a contagio varioloſo excitatam juſto in moderamine conor ſervare, ut nec furibundo impetu deſtruat corpus; nec ita ſegnis ſit, ut non ſufficiat ſubigendae materiae morboſae & ad ambitum corporis depellendae: per balnea cutim, inprimis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc verſus major copia materiae morboſae vergat & deponatur; ſicque liberetur caput & interiora corporis hac metaſtaſi. Putridam humorum diſſolutionem in pejori variolarum ſpecie per idonea remedia praecavere, vel jam factam emendare, conor; ſicque certus ſum me aegris prodeſſe, licet morbum in primis ſuis incunabulis opprimere non potuerim. Idem jam in Rabie Canina verum eſt: ſi per ſpecificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, poſſem venenum ſuſceptum iners omnino reddere, hoc ſolum ſufficeret: verum cum nullum tale certa fide cognitum ſit, nihil aliud ſupereſt, niſi ex morbi hiſtoria eruere, quomodo, & quibus cum ſymptomatibus, ille morbus decurſum ſuum abſolvat; & dein ex his rite perpenſis deducere illa, quae adhiberi cum ſpe fauſti eventus poſſent. De his autem ſequentibus paragraphis dicetur.

§. 1142. Quantum ergo ex omni hac hiſtoria, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum caſuum eventu concludere licet, videtur primo conſiſtere in affectione nervorum, proxime referenda ad convulſiones, quae viſcera, horumque vaſa occupent; dein hinc vitium naſci ſanguini, humoribusque, quod inflammationi gangraenoſae quaſi proximum ſit; ſedem vero mali primum circa ſtomachum, & vicina haerere.

Ex illis, quae dicta ſunt ad §. 1138., ubi ſollicite enumerabantur omnia ſymptomata hujus morbi illo ordine, quo ſe mutuo ſequi ſolent, conſtat, prima ſigna incipientis mali in nervoſo ſyſtemate apparere. Somnos habent perturbatos, triſtes fiunt & meticuloſi: adſunt tunc & laſſitudines ſpontaneae, dolores quaſi rheumatici in membro, cui morſus inflictus fuit, qui deinde ſe per vicinas partes magis magisque diffundunt: aucto malo, convulſiones

ſiones ſequuntur; imo plures, uti antea ex caſuum enarratione patuit, moriuntur convulſi. Dum jam aquae metus adeſt, ſi vel ſummis labris liquida tangant, mox convelluntur; imo & in quibusdam obſervatum fuit, quod, audito liquidi nomine, toti contremiſcerent, imo & convellerentur. Impoſſibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulſionem muſculorum, qui deglutitioni ſerviunt; nam obſervatur, muſculos faciei miro modo diſtrahi, dum liquida ori admovere tentant: patuit enim ex illis, quae ad §. 1140. dicta fuerunt, non ſemper fauces inflammatas fuiſſe inventas poſt mortem; & ſaepe abſolutam impoſſibilitatem deglutiendi liquida adeſſe, dum ſolidae offae facile in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quaedam ex numeroſis deglutitionis organis ſervire inprimis liquidorum depulſioni per oeſophagum in ventriculum: unde, his convulſis, impoſſibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de Angina convulſiva agebatur, ad §. 818. mirum talem caſum retuli de muliere, caeteroquin optima ſanitate fruente, quae liquida quidem deglutire poterat, ſi ad plures uncias ſimul ſubito, & uno quaſi impetu, ingererentur; parvam vero liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; ſolidas autem offas, inprimis majores, ſatis facile. An oeſophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? certe illum convelli poſſe, docet ſuffocatio hyſterica dicta, dum praefocantem globum in faucibus ſentiunt miſerae cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio ſuperiori continuatione ſubſtantiae nectitur oeſophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138. dictum fuit: imo ſimulac diducebat labia tantum, ut cereviſiam, cujus odore delectabatur, ſumere tentaret, mox intumeſcebat ventriculi regio (*z*).

Cum autem jactatione perpetua, vigiliis, ſudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi poſſit ingeri, exſiccatur corpus, febris accenditur, inflammatio naſcitur, quae vel ob veneni ſuſcepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potus penuria natam, cito in gangraenam lethalem tranſit, quae omnia putrefacit, uti ex antecedentibus conſtat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis ſcopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervoſi affectio, quae facit convelli deglutitionis organa ad ſolum liquidorum aſpectum (ſubmerſio videtur ad hanc rem facere, de qua ſtatim dicetur): vel debet caveri per curam antiphlogiſticam inflammatio, quae futura metuitur.

Sedem autem mali primo circa ſtomachum & vicina haerere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130. dictum fuit. Confirmant & hoc morbi ſymptomata: ingens enim adeſt circa praecordia anguſtia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt benioſa, quandoque fuſca & graveolentia; aliquando vomitorio dato levamen habuerunt, uti poſtea in curatione dicetur. Praeterea obſervatio docuit (vide §. 1130. 1139.), inflammationem ventriculi produxiſſe hydro-

(*z*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

drophobiam, quae audacter repetita venae ſectione ſanata fuit.

Sequitur jam, ut videamus illa, quae ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quam Therapeuticam, profuiſſe obſervata ſunt.

§. 1143. Curatio in demorſo prophylactica requirit, ut 1. ſtatim a contagio ſuſcepto totus locus affectus, una cum vicinis, profundis pertundatur ſcarificationibus, multumque mittat ſanguinis; applicentur magnae cucurbitae fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito ſatis profunde; dein adigatur in ſuppurationem perpetuam, applicatu eorum, quae aſſidua roſione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, ſemper foveatur muria ex ſale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur usque ad ſextum quidem menſem. 2. veſtimenta, & caetera, quae venenum attingere, vel afflare potuit, caute abjiciendo, vitando. 3. ſtatim poſt infectionem, magno cum apparatu, metu incuſſo, ſaepe minitando, tandem praecipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu ſubmerſum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iisdem omnino circumſtantiis: eas enim ſanare ſpiritum turbando, non aquam ſalſam, docuit funeſtus exitus hominis poſt morſum naufragi, multis horis natantis, ſaepe diu fluctibus ſubmerſi, tamen poſtea hydrophobi; dein Rheo, Agarico, ſucco corticis Sambuci, ſaepe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane jejunus parum ſudet aſſumto aceto aromatico, ſale marino, aqua calida. 5. quotidie pedes, manusque, balneo aquae foveat, caput lavet, os, faucesque colluat, ſaepe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomatque ſaepe, tunc & potus acidulos; victus ſit humidus, levis, laxans, tanta copia ſaepe ſumtus, ut revomatur; cavendo a nimiis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & a motu nimio corporis, vel animi.

1°. Cum tota morbi hiſtoria hactenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda ſint a veneno rabidi animalis, & quod illud diu manere in loco demorſo poſſit, antequam in actum deducatur; morbusque vix unquam curetur, ubi jam aquae metus adeſt; nemo dubitat, quam ocyſſime ſumma remedia hic adhibenda eſſe, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel deſtruatur venenum una cum parte corporis, cui adhaeret. Unde non dubitavit celeberrimus auctor (*a*) ſuadere, ut quantocius partes demorſae reſcindantur a partibus ſanis, ſi absque vitae periculo fieri poſſit. Crudele quidem videtur hoc conſilium; ſed nemo, qui horrendum hujus morbi exitum viderit, haeſitabit mutilatione corporis redimere calamitoſiſſimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte haeret, quae ex-

(*a*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 43. 44.

exſtirpari nequit; vel aegri, uti ſaepe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum eſt, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi conſenſu. Unde laudaverunt ſcarificationes profundas & in ipſo loco affecto, & in vicino ambitu; ſimulque cucurbitis applicatis, remota presſione atmoſphaerae, eduxerunt multum ſanguinis, ut ſic elueretur virus, quod vulneri & vicinis forte adhaerebat locis. Maximam autem ſpem curationis prophylacticae ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & a cita conſolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (*b*): bini homines a rabioſo cane morſi erant, ſed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre diviſa foret. Uni cito conſolidabatur leve hoc vulnuſculum; prudentior Medicus alterius vulneri diu applicuit valida & acria remedia; ſicque vulnus multo majus reddidit; eventus monſtravit utilitatem. Prior enim, nihil mali ſuſpicatus, ſubito aquam pavere coepit, & convulſus periit; poſterior vero nihil mali paſſus fuit. *Dioſcorides* (*c*) majora vulnera a rabioſis canibus inflicta minus metuebat, quam minora; unde & ſcalpello augenda vulnera juſſit. Similia apud *Aeginetam* (*d*) & *Aëtium* (*e*) habentur. Omnium tamen efficaciſſimum auxilium ab igne exſpectavit *Dioſcorides* merito, cum omnia deſtruat vivus ignis, ſic cuncta luſtret venena, ſimulque ſeparatio eſcharae inuſtae diuturnius tempus requirat, adeoque cita conſolidatio vulneris prohibeatur: ſimul monet, eſchara ſeparata, crudum vulnus ſalſis & acribus irritandum eſſe, ne coaleſcat; & ſi ante quadrageſimum diem coiverit, renovandum vulnus eſſe, ſive ſcalpello, ſive nova uſtione. Recentiorum autem obſervata docuerunt, non ſufficere levem & ſuperficialem inuſtionem, ſed requiri profundam, ut certi ſimus, venenum vulneri inhaerens, integre per ignem deſtructum fuiſſe: ſimul tamen prudentia requirit, ut, eſchara delapſa, diu ſuſtineatur ſuppuratio; ut ſi forte quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* (*f*) obſervavit, puellam quatuordecim annorum, quae a rabioſo cane quinque vulnuſcula in tibia acceperat, poſt trimeſtre ſpatium obiiſſe hydrophobam, licet vulnera a vetula Empirica ferro candenti inuſta fuerint; ſed leviter procul dubio, quia quindecim dierum ſpatio curationem abſolverat, omnibus plagis conſolidatis. Felix autem curae ſucceſſus, poſt profundam inuſtionem, apud *Hildanum* (*g*) legitur, dum ſimul, eſchara decidua, piſum vulneri impoſuerat, uti in fonticulis fieri ſolet; ſicque per tres menſes apertum retinuerat. Unde monet Chirurgos, ut, dum cauteria applicant locis a rabido cane demorſis, potius peccent in exceſſu quam defectu, quia extremus morbus extremum requirit remedium. Auſus fuit *Dekkerus*

(*b*) De ſectis, ad eos qui introducuntur Cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 293. (*c*) Theriac. Cap. II. pag. 424. (*d*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. verſa. (*e*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*f*) Obſervat. Chirurg. Cent. I. Obſerv. 86. pag. 62. (*g*) Ibidem Obſerv. 87. pag. 66.

rus (*h*) per ſuram, a cane rabido morſam, cauterium quam maxime candens ad os usque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cum autem tam teter ille morbus ſit, praeſtat cautelae gratia in ſextum menſem usque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. g. praecipitato rubro, unguentis digeſtivis miſto, facile obtinetur: quin imo frequens applicatio muriae ſalis marini cum aceto quandoque ad hunc ſcopum ſufficere ſolet, quod ſimul omni putredini reſiſtit quam efficaciſſime.

Neque confidendum, etſi largum vulnus a cane rabido inflictum fuerit, & copioſum ſanguinem fuderit; non enim certi poſſumus eſſe per copioſam talem haemorrhagiam ablutum eſſe omne venenum. Licet enim largum vulnus inflictum fuiſſet trienni puero in facie, laudabile pus exiviſſet, & trium ſeptimanarum ſpatio conſolidatio vulneris facta; tamen poſt biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam ſequebantur convulſiones, rabies, & mors (*i*). Econtra *Salius Diverſus* (*k*), qui ſimili methodo uſus fuit, teſtatur, *quod neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuiſſe.*

2°. Antea ad §. 1136. dictum fuit, quam multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari poſſit corpori humano; ſimulque conſtitit, quod illud diutiſſime veſtibus, aliisque rebus, adhaerere queat. Cautela ergo tanti mali ſuadet, ut haec omnia, in quae ſuſpicio cadit, deſtruantur per ignem.

3°. Antiquitus jam multum boni ab hac methodo exſpectatum fuiſſe in hoc morbo curando, forte etiam & in aliis, legitur (*l*). *Euripides*, apud Aegyptios morbo prehenſus, a ſacerdotibus marina curatione (ablutione per aquam marinam) reſtitutus fuit, unde poſtea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ανθρώπων κακά.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo uſi fuiſſe in cura prophylactica, ſed ubi jam aquae pavor aderat, uti ſequenti paragrapho dicetur. *Celſus* (*m*) quidem dixit: *Quidam poſt rabioſi canis morſum protinus in balneum mittunt, illumque ibi patiuntur deſudare, dum vires corporis ſinunt, vulnere aperto, quo magis ex eo quoque virus deſtillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium eſt. Idque cum ita per triduum factum eſt, tutus eſſe homo a periculo putatur.* Verum manifeſte patet, hoc balneum tantum fuiſſe adhibitum, ut vulnus humeſceret & foveretur; ſimulque per ſudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhaeſerat. Submer-

(*h*) Exercit. Practic. pag. 566. (*i*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367. (*k*) De Febre peſtilenti &c. pag. 368. (*l*) Diog. Laërt. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288. (*m*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.

merſionem enim tantum adhibuit, ubi jam metus aquae aderat, uti poſtea dicetur.

Interim tamen ſatis communis immerſionis uſus eſt ad praecavendam hydrophobiam in demorſis ab animali rabido, in plurimis locis, imo maris accolae adeo confidunt huic remedio, ut illo ſolo ferme contenti vix expetant aliud. *Tulpius* (*n*), qui in populoſiſſima urbe Amſtelodamo, diu numeroſam exercuerat praxin, teſtatur ſequentia: *Neque vidi hactenus quenquam (licet viderim plurimos) cui tempeſtive in mare projecto quidquam ſiniſtri poſtea evenerit. Sed ſalutari hoc remedio, vel flocci facto, vel tarde ac timide adhibito, dedere multi irreparabiles ſupinae ſuae incuriae poenas.* Unde apud Batavos moris eſt, demorſos quam ocyſſime mari immergere. Ubi enim ſerius fit, & inprimis ſi jam aquae metus adſit, levamen quidem adfert, ſed non ſanat (*o*). Aquam autem marinam non facere hunc effectum, ſed ingentem perturbationem, dum ad ſuffocationem fere usque ſubmerguntur, videntur docere obſervata plura. *Tulpius* (*p*) obſervavit, nautam ſeptuagenarium, a cane rabido demorſum, blandius a liberis propter aetatem habitum, cum tantum leniter perfunderetur *Tya* fluvio, acſi ſolius cutis immunditiem detergere voluiſſent, poſtea periiſſe hydrophobum. Ita & puer, cujus pollicem rabidus canis momorderat, licet per quadraginta dies famoſi ſpecifici ad hunc morbum mane & veſperi drachmam ſumſiſſet, & decem vicibus maris balneo uſus fuiſſet, dein lithotomiam paſſus convaluiſſet, poſt novendecim menſes elapſos periit hydrophobus (*q*). Quin imo demorſus a rabido cane homo poſtea naufragium paſſus fuit, & ſpatio trium ad minimum milliarium aquas nando trajecit; nihilominus moriebatur hydrophobus (*r*). Magna certe perturbatio fuit in homine naufragium paſſo, ſed natandi peritia fretus forte minus timuit, nec ſubmerſionem diuturniorem paſſus eſt.

Obſervatum fuit, tunc inprimis ſucceſſiſſe hoc remedium prophylacticum, ſi magno cum apparatu, metu ſummo incuſſo, haec immerſio fieret; ſimili modo ac *Helmontius* factum vidit, uti ad §. 1139. dictum fuit. Nautae apud Batavos in locis maritimis, aſſueti huic curationi, nullis minis vel precibus ſe flecti patiuntur, ſed traditum illis hominem ſubmergunt, & quidem ſaepius, ad ſuffocationis periculum usque; tuncque, uti notavit *Tulpius*, fere ſemper ſequitur felix ſucceſſus.

Sic videntur facile poſſe conciliari diverſae circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones. Solum balneum in aqua marina, vel alia, non ſufficit; hinc multi contempſerunt hoc remedium: econtra immerſio magno cum apparatu facta, & repetita aliquoties, ad ſuffocationem fere usque,

(*n*) Obſerv. Med. Lib. I. Cap. xx. pag. 41. (*o*) Stalpart van der Wielen Cent. 1. Obſervat. Num. 100. pag. 400. Dekkers Exercitat. practic. pag. 564. (*p*) Ibid. Cap. xxi. pag. 43. (*q*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*r*) Ridley Obſervat. de Aſthmate & Hydrophobia Obſervat. XXV. pag. 118.

usque, profuit, hinc alii ſummopere laudaverunt. Videantur & illa, quae ad §. 1123. habentur.

Dein Rheo &c. Sedem mali primum circa ſtomachum & vicina haerere, dictum fuit paragrapho praecedenti; unde per purgantia ſaepe repetita dum averritur quidquid hic inciperet colligi, videtur profuturum. Praeterea purgantia, inprimis hydragoga dicta, inter quae ſuccus corticis mediani ſambuci tanquam inſignis efficaciae remedium numeratur, ſolvunt omnes humores; ſicque aliquando ſolutis humoribus difflatur facilius conceptum contagium, uti poſtea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicetur. Praeterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit ſaepe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepſiae & maniae dictum fuit: ad hunc ſcopum autem videtur purgantia commendaſſe *Dioſcorides* (*s*), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec amplius ſatis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit: *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quae dum corpus, agitando ipſius habitum, tranſmutat, magnum adfert adjumentum.* Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aëtius* (*t*) & *Aegineta* (*u*), inprimis illam, quae addita *colocynthide* purgabat fortius. Omnium autem efficaciſſimum remedium laudabat Helleboriſmum *Dioſcorides* (*w*), ſi frequentius ante diem quadrageſimum, vel etiam poſtea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquae metu prehendebantur, in ipſo primo morbi inſultu, Helleborum ſumentes, evaſerint incolumes. Nam ipſo malo jam detentos nequidem Helleborus ſervare poſſet.* Magnis laudibus extulit Hellebori uſum *Salius Diverſus* (*x*) in hoc morbo; & tuto dari poſſe ejus infuſum certis experimentis ſe noviſſe affirmat: ubi majorem hujus remedii efficaciam deſideraret, dabat in ſubſtantia Helleborum, ſed prius binis coctionibus in aceto mitigatum.

4°. Illa, quae in cadaveribus obſervata fuerunt (vide §. 1140.), docent, quod effectus hujus veneni ſit quandoque, diſſolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit ſanguis grumoſus concretus circa cor, majora vaſa, & pulmones infarciens. Sed notum eſt, acetum blande ſolvere coagulatum ſanguinem; ſimulque efficaciſſimum dare adverſus omnem putredinem remedium; ideo eximium uſum in hoc morbo habet (*y*). Omnium maxime prodeſt, ſi *ruta*, *marrubio*, *ſcordio*, infuſis, acetum medicatum redditum fuerit: certiſſimum enim & efficaciſſimum ſudoriferum eſſe acetum, nemo eſt qui negare poſſit: additur ſalis marini pauculum, quod pariter putredini reſiſtit; haec dein aqua diluuntur; & tepide potantur mane in lecto: ſequitur brevi ſudor, ſicque omnia vaſa cutanea pervia manent, & per ipſum calidum vaporoſum ſudorem abſtergitur cutis; unde removeri poterit, ſi quid adhuc de veneno cuti affixum haereat;

(*s*) Theriac. Cap. III. pag. 426. (*t*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 75. (*w*) Ibidem. (*x*) De Febre peſtilenti &c. pag. 371. (*y*) H. Boerh. Chem. Tom. II. Part. I. Proceſſ. L. pag. 213.

reat; praecipue ſi ſimul locus demorſus interea foveatur linteo poſca calida madido. Videmus autem, quod & veteres Medici ſudores ſuaſerint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut verſus ſuperficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioſcorides* (z): *Praeter haec, ſudores & ante cibum & poſt cibum eliciendi, quin & dropaces & ſinapiſmi univerſo corpori alternatim applicandi.*

5°. Ex illis, quae ad §. 1138. dicta ſunt, patet, quod antequam pavor aquae accedat, ſuſpiria, triſtitia, ſolitudinis ſtudium, obſerventur in demorſis: imo & conſtat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multum. Verum haec omnia ſunt ſymptomata Melancholica (§. 1094.), in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092., mobiliora de ſanguine diſſipantur, immobiliora uniuntur; unde ſanguis craſſior & minus meabilis redditur. Praeterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viſcera ſicciora ſolito reperta fuerunt. Merito ergo in cura prophylactica commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c.; ſi enim corpus omnibus his modis redderetur quaſi ſemihydropicum, obtineret conditio fluidorum & ſolidorum oppoſita illi, quae in hydrophobia obſervatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cum viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt eſſe quandam antipathiam inter cauſam illam venenatam & aquam; adeoque voluerunt, aquam nocere, non vero prodeſſe. Ita ſenſit *Palmarius* (a), qui adeo damnoſam in hoc morbo aquae applicationem credidit, ut ſcripſerit: *Recens etiam inflictum vulnus, ſi aqua abluitur, vix ullo poſtea remedio aeger reſtitui queat, alte adeo aqua venenum ejusmodi in corpus dejicit atque impellit.* Similia apud *Salium Diverſum* (b) leguntur: *At nec ad praeſervandum balneum, ſeu potus aquae, eſt potens remedium, nec ad curandum; immo cum ingens antipathia ſit inter aquam & virus iſtud, ut ſupra monſtratum eſt, epota aqua ſemper detrimento erit patientibus.* Credo tamen, neminem, qui hactenus dicta de hoc morbo attente conſiderat, uti & illa quae ſequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facile acceſſurum eſſe huic opinioni, quae & rationi & experimentis repugnare videtur.

6°. Omnia haec efficient, ut omnes humores ſint ſatis diluti, a diatheſi ad putredinem quam maxime alieni; ſimulque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa ſervatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraphi.

Cum autem hoc venenum vulnere inflicto recipiatur plerumque; ſimulque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores verſus corporis peripheriam, ut ſic venenum ſuſceptum expellatur per eandem viam, qua applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici conſuluiſſe acria aromata, tam in cibis quam in medicamentis, ut aucto ſic humorum motu

(z) Theriac. Cap. III. pag. 426. (a) De Morbis contagioſis pag. 270.
(b) De Febre peſtilenti &c. pag. 374.

motu difflaretur ſuſceptum Venenum. Ita *Celſus* (*c*) poſt ſudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur aegri, quod omnibus *venenis contrarium eſt*. *Dioſcorides* (*d*) cibos acres (δριμυφαγίαι) & meracos potus, quibus vis veneni egregie retundi poteſt, quotidie aſſumendos ſuadet. Magnum inprimis effectum exſpectabat ab alliis, porris, cepis, quia obſervabat, haec difficilius mutari in corpore, ſuamque indolem diu retinere, cum totum corpus haec, copioſius vel diutius ingeſta, redoleat: unde credebat, illa tanto efficacius agere in hoc venenum, quanto magis reſiſtebant viribus immutantibus ingeſta. Aromata blanda, copia aquae diluta, prodeſſe poſſunt, quatenus perſpirationem & ſudorem movent: idem etiam de parco vini uſu verum eſt: ſed multum his calefacere corpus, & augere ſanguinis velocitatem, non videtur conducere, cum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, conſtet, humores dilutos, blande motos, & humectationem corporis, longe plus prodeſſe ad curam prophylacticam. Sudor autem, uti ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrime excitari poterit aceto aromatico, copia aquae diluto. Confirmantur haec omnia, quia bilioſi in hydrophobiam magis vergunt, quam pituitoſi, uti ad §. 1137. dictum fuit. Facile patet, ob eandem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculoſum eſſe in demorſis. Pacata inprimis mentis quies hic multum facit; adeoque, quantum fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatiſſima ſpecifica ad hunc morbum proſunt, quia ſaepe fiduciam aegri augent. Plures caſus leguntur (*e*), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, ſubito in nervum erupiſſe, dum imprudenter narrabatur aegris, alios demorſos in hydrophobiam incidiſſe.

§. 1144. Curatio vero morbi jam praeſentis videtur tentanda, maxime in primo gradu; & in initio ſecundi (1138.), inprimis quum aliter funeſtiſſimo exitu neglectus plectatur. Apparet maxime probabile, & paucis experimentis confirmatum, ſequentia fieri debere: 1. ſtatim poſt prima ſigna invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut ſummus inflammatorius (890.), mittendo ſanguinem ex lato vulnere magni vaſis ad animi deliquium usque, mox clyſmata ex aqua nitroſa, modiceve ſalſa, cum pauxillo aceti, injicienda: haec repetenda audacter, etiam plus, quam in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piſcinam frigidam demittendus, vel aquae frigidae injectu humectandus tam diu, donec aquam vix amplius paveat; tum ſtatim plurimum aquae bibere cogatur; & de die ſic vexato veſperi concilietur ſomnus: victus ſit tenuisſimus, humectans ſemper.

Hacte-

(*c*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*d*) Alexipharm. Cap. III. pag. 426.
(*e*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: ſequitur jam, ut videamus, quid tentari poſſit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus ſilens, incipit actuoſum reddi. Signa, quae hoc docent, & varii gradus morbi, deſcripta fuerunt §. 1138. Simul & ſemel applicanda eſſe ſumma remedia, ut infauſtus diri morbi exitus praecaveatur, nemo negabit: ſpecificis enim multis, licet quam maxime decantatis, confidere tuto non licet, uti poſtea patebit. Tota autem morbi hiſtoria, & aliqui ſucceſſus in hoc morbo curando, videntur ſuadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem ſummam, admodum periculoſam, & ſubito in gangraenam tendentem. Quin imo valida remedia antiphlogiſtica, inprimis venae ſectio, videntur hic tentari poſſe longe audacius, quam in aliis morbis prudentia ſuaderet; cum miſerrima mors inſtet, niſi cito ſuccurrere poſſit Medicus. In illo aegro, cujus ad §. 1130. 1139. mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venae ſectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licet extrema corporis frigida rigeſcerent cadaveris inſtar, nec pulſus amplius percipi poſſet. Animoſe autem repetita fuit ſanguinis miſſio, ſimulac dira ſymptomata denuo recrudeſcebant; & undecim venae ſectionibus, intra quatriduum inſtitutis, evaſit ab hoc morbo (*f*); ſed & in hydrophobis a morſu rabidi animalis venae ſectionem ad animi deliquium usque inſtitutam profuiſſe legitur (*g*). In alio aegro, etſi non curaverit morbum, tamen ſatis notabile levamen attulit (*h*). Clyſmatum pariter egregius uſus eſt, partim ut eluantur inteſtina putridis faecibus, partim etiam ut, elotis jam inteſtinis, clyſmata injecta, diutius retenta, reſorbeantur venis bibulis inteſtinorum; ſicque ſubminiſtretur ſanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent aegri. Formulae talis clyſmatis in Materia medica ad hunc numerum habentur; quae inprimis, ob ſalinum ſtimulum nitri & ſalis marini additum, craſſa inteſtina abluent & faeces contentas educent: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit ſalium copia, ut diutius retineri poſſint, adeoque facilius reſorberi. Omni bihorio tale clyſma injiciendum eſt, quia ſummum hic in mora periculum. Pulchrum hunc clyſmatum uſum notavit *Aurelianus* (*i*), *ut, ſi omnino potum recuſaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris aſſumant*; juſſitque parva copia ſimul injici clyſma, tunc enim facilius retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam ſitim.*

His factis, cum inſuperabilis ille omnis liquidi horror jam adeſt, vel brevi futurus metuitur, tentant Medici vi quaſi illata pavorem aquae ſuperare, dum aegros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tanto majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, ſi hoc fieri commode non poſſit, aqua frigida perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immerſione curati exemplum ad §. 1139. memoratum fuit. *Celſus*

(*f*) Medic. Eſſays Tom. I. §. 29. pag. 283. &c. (*g*) Acad. des Sciences l'an 1699. hiſt. pag. 58. (*h*) Medic. Eſſays Tom. V. Part. 2. §. 51. pag. 592. (*i*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 231.

ſus (*k*), ubi jam aquae timor aderat, dixit: *Unicum tantum remedium eſt, nec opinantem in piſcinam, ei ante non proviſam, projicere; & ſi natandi ſcientiam non habet, modo merſum bibere pati, modo attollere; ſi habet, interdum deprimere, ut invitus quoque ſatietur aqua. Sic enim ſimul & ſitis & aquae metus tollitur.* Videtur autem improbaſſe hanc methodum *Aurelianus* (*l*), dicens, illos, qui hac utuntur, neſcios fuiſſe, *quod paſſionis curatio illa ſit, non ut bibant aegrotantes, ſed ut bibere velint.* Praeterea metuebat a frigore aquae; & *Celſus* videtur pariter hoc ſuſpectum habuiſſe, dum (*m*) dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum diſtentio abſumat. Id ne incidat, a piſcina protinus in oleum calidum demittendus eſt.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia eſſe tentanda dictat ratio; & ſi brumali tempore a nimio frigore aquae mali quid metuendum videretur, poſſet illa egelida reddi: attamen a ſubito illo horrore & concuſſione totius corporis, quae percipitur ab immerſione in aquam frigidam, ſperatur merito magna mutatio, atque ideo haec praefertur. Horrorem illum aquae ſublatum fuiſſe hac methodo in hydrophobis, ſatis certis conſtat obſervatis. Novi hoc factum fuiſſe Lugduni Batavorum in homine, qui a fele rabida demorſus, neglecto vulnuſculo, ſexto menſe in hydrophobiam incidit: poſtquam enim larga copia aquae perfuſus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levari in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quod jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verum & alius caſus legitur (*n*) de puella viginti annorum, quae jam hydrophoba cum eſſet, immergebatur aquae ſatis frigidae, in qua copioſus ſal marinus diſſolutus erat: repetebatur frequenter haec immerſio; & poſtquam diu ſic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quaſi ſtupefacta. Mirabatur haec aegra, quod jam aquam abſque horrore videre poterat; poſtea autem febricitabat quidem, ſed communi methodo feliciter tractabatur haec febris, a qua menſis circiter ſpatio evaſit. Vomendi conatus aderant, & levabatur vomitu. Toto autem morbi decurſu balnea frequenter adhibita fuerunt: unde videtur prodeſſe, ſi vi illata dometur ille aquae metus; ſimili modo ac antea patuit ad §. 1113. *ẟ*. melancholicum delirium emendari quandoque, dum magna vi repugnant, qui horum aegrorum cuſtodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentae urnae aquae projiciebantur in corpus, tali cum effectu, quod aquae metus ceſſaret. Requiritur autem immerſio, vel larga profuſio aquae; nam a modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cum autem ad conſpectum aquae ilico horreſcant aegri, tentatum fuit, an ex vaſe clauſo per fiſtulam liquores ſugere poſſent. Similes artes, quibus Medici ſuccurrere tentabant Hydrophobis, jam apud *Aurelianum* (*o*) legun-

(*k*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*l*) Ibid. pag. 232. (*m*) Ibidem. (*n*) Academ. des Sciences l'an 1699. hiſt. pag. 58. (*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (*p*) habentur; ſed plerumque abſque ſucceſſu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (*q*) quidem habetur, quod hydrophobus per canaliculum (contecto poculo, ne liquida videret) trahere liquida & ſorbere potuerit, nec tamen evaſerit. Sed plures alii auctores teſtantur, nec per fiſtulam hydrophobos liquida ducere potuiſſe (*r*).

Cum autem, uti ad §. 1142. dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum bilioſi corrupti humores haerere ſoleant, & vomitus, ſive ſpontaneus, ſive per artem excitatus, levamen attulerit aegris, uti conſtans apud autores obſervatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, inprimis ubi poſt venae ſectionem & balnea modo laudata potare denuo poſſunt aegri; tunc enim longe facilius Emetica tolerantur, dum poſt ſingulos vomitus aqua tepida potari poteſt.

Omnibus his adhibitis, certum eſt, multum turbari aegros, & admodum delaſſari, quae incommoda nunquam melius leniuntur, quam pacato ſomno.

Emulſa ex ſeminibus farinoſis cum ſyrupo papaveris albi; vel & opium prudenti doſi datum, huic indicationi tuto ſatisfacient.

Cum autem antedictis conſtiterit, in morbo hoc omnia exſiccari, hinc ſponte patet, humectantia in victu requiri; & ſimul adeo tenuia, ut facillime a viſceribus chylopoieticis ſubigi poſſint. Decoctum hordei, oryzae, avenae, emulſa ex his & ſeminibus farinoſis parata, ſufficient, quae & ſimul putredini in hoc morbo metuendae adverſantur.

§. 1145. Ut vero methodus haec nititur omni morbi indole, omni artis praecepto; ita videtur nihil exitiale magis, quam acerrimis calefacientibus, exſiccantibus, nervoſum genus exacerbantibus medicamentis, hic venenis, jam exſiccatos ſuo malo aegros enecare; rurſumque nihil crudelius, quam, abjecta curatela omni, ſtatim negligere, aut ſuffocare.

Cum in multis venenis & in morbis malignis obſervetur in corpore humano, quod vires ilico langueant, pulſus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo fere ſemper fuerunt data talia remedia, quae calida aromatica virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his ſimilia compoſita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & ſatis calefaciunt, dum aſſumuntur. Cum autem quandoque per ſudorem diffletur ſuſceptum contagium, uti in febre peſtilentiali obſervatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eundem finem talia remedia. Verum ſi conſiderentur omnia ſymptomata Hydrophobiae; uti & illa quae in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt obſervata; ſatis patet exſiccari hic totum corpus, turbari ac irritari totum ſyſtema

(*p*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 277. (*q*) Hernandes hiſt. rerum medic. Mexic. pag. 492. (*r*) Stalp. van der Wielen Obſervat. rarior. Cent. 1. N°. 100. pag. 436.

ma nervoſum, & ſaepe febrim ſatis validam accendi cum inflammatione faucium, oeſophagi &c. Adeoque ſatis patet, calida exſiccantia remedia minime conducere, dum aquae metus adeſt. In cura prophylactica aliquem uſum habere poſſunt, ſi prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Interim tamen videmus a multis calida & acria talia commendari. Sic teſtatur *Celeberrimus Albertinus* (*s*), *Bononiae & in vicinis montibus circumferri antidotum adverſus rabioſorum canum morſus, cujus natura & compoſitio non hercule ſatis nota eſt; ſed uſus ipſe atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum ſanguineae apparerent.* Videtur autem ſatis veroſimile eſſe, quod arcanum illud remedium cantharidibus conſtet, cum illae laudentur ad hydrophobiam a quibusdam. Sic apud *Baccium* (*t*) legitur, quod *Rhazes* & *Joannes Damaſcenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, ſi nempe, abſciſſis alis capite ac pedibus, infuſae per noctem & diem in lacte ebutirato & acetoſo, mox exſiccatae ac lenticulae farina exceptae, formarentur in trochiſcos ad pondus ſcrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochiſcus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit ſanguinem, lacte recenti attemperari poſſet urinae acrimonia: unde videtur alibi inter ſalutis ſigna numeraſſe (*u*), mictum urinae nigrae, etiam ſanguinolentae, ſi alia non adeſſent accidentia. Poſtea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur (*w*). Si autem conſiderentur illa, quae *Dioſcorides* (*x*) habet de effectis cantharidum humano corpori ingeſtarum; quod nempe ſequantur eroſiones ab ore ad veſicam usque, animi defectiones, faſtidia, vertigines tenebricoſae, mentis alienationes &c., patebit ſatis, minime tutum eſſe talis remedii uſum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa ſaepe inflammata ſunt, & convulſiones aliaque ſymptomata demonſtrant, cerebrum ac nervoſum ſyſtema adeo irritari; ſimulque in hydrophobis non poſſunt potu copioſo aſſumto haec acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, praecedenti paragrapho deſcripta, optima eſſe, donec vera ſpecifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cum autem hydrophobi rariſſime emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morſu, vel ſaliva, quam inviti aliquando in adſtantes exſpuunt, crediderunt quidam, licitum eſſe, ut ſuffocarentur miſeri aegri, quorum deſperata ſalus eſſet, & qui ipſa morte pejora mala pati debebant. Imo quandoque a magiſtratu impetrata venia hoc factum fuiſſe ſcitur. Crudele autem eſt occidere hominem ideo, quia ſervare non poſſumus; & merito *Tulpius* (*y*) monuit ſequentia, poſtquam hydrophobi caſum deſcripſerat. *Opus non fuit, nec huic, nec aliis aegris* (*quos*

(*s*) Inſtitut. Bonon. Tom. I. pag. 410. (*t*) De Venenis & Antidotis pag. 80. (*u*) Ibid. pag. 74. (*w*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 985. (*x*) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402. (*y*) Obſervat. Medic. Lib. I. Cap. xx. pag. 42.

(*quos equidem vidi ſatis frequentes*) *mortem maturare*, *ſive per ſtragula ſive per culcitram* (*uti loquitur vulgus*) *ori impoſitam. Pereunt quippe per ſe ſatis celeriter : utpote raro ſuperſtites*, *cum aquae formidine*, *in diem vel tertium vel quartum.* Ex praecedentibus etiam conſtitit, non omnes delirare, imo multos ſanae mentis eſſe ad mortem usque : in illis vero, qui in furorem aguntur, brevi ſequuntur convulſiones & mors.

Cum autem ſpes exigua ſit curandae hydrophobiae, nec tamen certa deſperatio, quia aliqui emerſerunt, animoſe tentanda ſunt ſumma remedia; ſimulque cavendum, ne adſtantibus nocere poſſint. Hoc autem non adeo difficile eſſe patet, quia rari caſus ſunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imo notat *Tulpius* (*z*), quod nunquam viderit rabidorum ſputa cuiquam detrimento fuiſſe; ſed ſimul addit, quod curaverit ſollicite ſemper haec mari abluere; & merito quidem, cum ex praecedentibus conſtet, ſalivam inprimis hoc contagio affici. Saltem inde patet, ſatis caveri poſſe ne propagetur contagium, adeoque merito damnari crudele illud conſilium, quod hydrophobos ſuffocandos jubet.

§. 1146. Nec deſperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis conſtantia, de inveniendo hujus ſingularis veneni antidoto ſingulari.

Patuit ex ante deſcripta curatione, tam prophylactica, quam therapeutica, hydrophobiae, quanto molimine opus ſit, quantum vexari debeat aeger, ut poſt ſuſceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abſtinere poſſemus, ſi cognitum foret remedium, quod iners redderet illud venenum, vel deſtrueret, abſque inſigni mutatione corporis. Tale remedium ſingularis antidoti nomen mereretur; ſed nullum tale hactenus cognitum eſt, cui tuto confidere liceat. Interim ſimile quid inveniri poſſe, videtur admodum probabile; cum & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fuſum, virulentiam tollit, imo ipſius arſenici malignitatem domat; & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut fere iners reddatur; uti docet Aethiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide digniſſimi Itinerantes unanimiter teſtantur, Indos atrociſſima venena noſſe; ſed & ſimul certiſſima antidota, quae tamen Europaeos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136. mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnuſculo certam ſubitamque mortem faciunt, iners redditur molli ſaccharo : ſi enim gallinae, ſimul ac virulentum vulnus inflictum fuerit, ſaccharum pulveriſatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Haec exempla ſufficiunt (plura enim recenſeri poſſent) ut probetur poſſibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed ſimul apparet, magnam hic ſemper manere difficultatem. In hominibus enim demorſis haec tentamina vix inſtitui poſſunt, dum prudens Medicus nunquam committet ſalutem aegri incerto remedio : in animalibus rabioſis qui-

(*z*) Ibidem.

quidem haec experimenta tentari poſſent, ſed merito omnes horrent ſe exponere periculo, ne inficiantur, dum propius accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis inſtitutis, videtur, multum boni ab argenti vivi uſu exſpectari poſſe. Paucis conabor recenſere illa, quae in cauſa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus hiſtoria patuit, venenum hoc inprimis in ſaliva animalis rabidi haerere; & quidem in ſaliva, dudum exſiccata, adhuc ſuperſtes eſſe tali cum effectu, ut morbum propagare poſſit. Praeterea licet vulnus alteri parti corporis inflictum fuerit, tamen & ſalivam infici, dum hydrophobia adeſt. Sed & obſervatum fuit, citius venenum effectum ſuum producere, ſi ſalivae immediate communicatum fuerit per oſcula, halitum ex ore rabidi hominis ſuſceptum, vel vulnera faciei, inprimis in vicinia glandularum & ductuum ſalivarium. Notarunt praeterea, ingentem ſalivae ſpumoſae copiam excerni in hydrophobis, acſi natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec ſufficeret tamen. Cum autem argentum vivum, corpori humano applicatum, ſolvat humores, & magnam ſecretionem excretionemque per glandulas ac ductus ſalivares producat, ſperabant hoc remedio ſic poſſe juvari naturam, ut ſolutis humoribus facilius extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum vero in lue venerea, in ſcabie, & in aliis morbis ſatis difficilibus, inſignem opem attulerat argenti vivi uſus, merito tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funeſtum omnes Medici agnoverunt hactenus (vide §. 1139.).

Palmarius (*a*) vulneribus a rabioſo cane inflictis applicari juſſit mercurium ſublimatum, uti & praecipitatum rubrum, ſed tantum hoc ſcopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copia ad vulnus confluerent, ſicque venenum ſuſceptum eliminaretur. In actis Pariſinis (*b*) dubio modo proponitur argenti vivi uſus copioſus, ut nempe tentaretur an prodeſſe poſſet. Verum poſtea Egregius Medicus (*c*) venenum rabidum ſtatuens eſſe verminoſum, quod tamen nondum probatum eſt, voluit ſolis anthelminticis curam tentandam eſſe, atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo ſequenti paragrapho dicetur, tantum nomen habuiſſe credidit, quia pleraque ingredientia ad claſſem anthelminticorum remediorum pertinent. Cum autem argentum vivum merito pro efficaciſſimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflictum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, uti pluribus obſervationibus practicis probat; praecipue, quod quatuor homines eodem die demorſi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immerſi, frigida quamvis hyeme: bini ex his paucis diebus poſtea fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funeſto hoc exitu perterriti, cum jam ſigna imminentis hydrophobiae obſervarent, conſilium petierunt, licet antea ſe maris balneo ſatis tutos credidiſſent. Statim cicatrices vulnerum & totum brachium illinivit unguento mer-

(*a*) De Morbis contag. pag. 272. (*b*) Acad. des Sciences 1699. hiſt. 57.
(*c*) Deſault Diſſertat. ſur la Rage 1734. in 12°.

mercuriali; tribus diebus ſucceſſivis hanc inunctionem repetiit; tuncque inceperunt cicatrices, antea elevatae & induratae, deprimi ac emolliri; dedit ſimul pulverem *Palmarii* quotidie: poſtea alternis diebus inunctionem mercurialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verum & argentum vivum, aut ejus praeparationes, interno uſu profuiſſe in cura hydrophobiae, pariter conſtat. Apud Chinenſes pro certo remedio habetur ſequens formula. ℞. moſchi optimi gr. XVI.
cinnabaris nativae
— — — factitiae an. gr. XX.

Seorſim terantur in pulverem impalpabilem; dein miſceantur, & exhibeantur cum hauſtulo ſpiritus fermentati ex oryza praeparati (Arrack). Plerumque intra duarum aut trium horarum ſpatium blandus ſomnus ſequitur & perſpiratio; quod ſi non fiat, repetitur eadem doſis, & certa creditur curatio (*d*). Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, ſi detur ſtatim poſt morſum inflictum, vel tam cito, quam fieri poſſit; tuncque per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorſum, quo tempore elapſo datur denuo eadem doſis. Ubi vero jam aliqua ſigna hydrophobiae adſunt, tunc ſecunda doſis hujus pulveris debet dari tribus horis poſt primam doſin aſſumtam, & certa promittitur cura (*e*). Succeſſiſſe hanc curationem ſaepius teſtantur auctores (*f*). Cum autem magna copia moſchi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus, uti & in morbis convulſivis, recentioribus obſervationibus innotuit (*g*); non abſque ratione cura pro parte ſaltem moſcho tribui poſſe videtur.

Verum & alia obſervata docuerunt, abſque addito moſcho profuiſſe in hoc morbo praeparationes mercuriales: primo tentatum hoc fuit in duobus canibus rabidis, dando grana duodecim turbith mineralis; ſequenti die grana viginti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyaliſmus, vomitus, purgatio; ſed & ſimul eo usque debellabatur morbus, ut lac tepidum ſponte biberent: quarta die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti turbith mineralis, alteri non. Prior ſalivam uberrime effudit, & diris cruciatibus agitabatur: evaſit tamen & a morbo, & a remedii dati periculo: alterum morbus nondum penitus devictus denuo aggreſſus fuit, ſicque periit (*h*). Poſtea in ducentis animalibus, a rabidis canibus vulneratis, haec cura adeo feliciter ceſſit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde concluſit celebris auctor, *morbum hunc graviſſimum, ſaltem ubi primum gradum non exceſſerit, Mercurio, ſive ſalivam moveat, ſive non moveat, cedere.* Neque tantum in animalibus, verum etiam & in hominibus eadem cura ſucceſſit. In juvene enim a cane rabido demorſo, cui poſt ſex dies jam aderat inſolita moeſtitia, tremores, ſomni perturbati, tendinum ſubſultus, datus fuit veſperi

(*d*) Philoſophic. Tranſact. N°. 474. vol. 43. pag. 226. (*e*) James a new method of curing &c. madneſſ. pag. 33. 34. (*f*) Ibidem: & Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 34. Philoſoph. Tranſact. N°. 474. vol. 43. pag. 215. 216. (*g*) Philoſoph. Tranſact. ibid. pag. 217-234. (*h*) James a new method of curing &c. madneſſ. pag. 4. 5.

ſperi bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, ſcrupulo lapid: contrajervae, & theriacae andromachi pauculo, ut inde bolus fieri poſſet. Nocte ſequente paulum dormivit & ſudavit; die ſequenti bis alvum liquidam depoſuit: ſimilem bolum ſumſit veſperi die ſequenti, unde ſomnus longior, & ſudor largior; bis etiam alvum depoſuit, atque omnia ſymptomata minuebantur. Tertium autem bolum ſumſit veſperi denuo, unde placide dormivit, copioſe ſudavit, & mane ſanus vegetusque ſurrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim deſcendit, poſtea ſanus vixit. Cruſta autem arida, quae vulnus manui inflictum tegebat, poſt tertium bolum ſumtum, ſponte decidit, vulnusque pure probe cocto per aliquot dies manavit, dein facile ſanatum. Plures aliae obſervationes practicae in eodem tractatu habentur, quae efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & praecavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis obſervatum fuit (*i*).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dediſſe tanta copia, ut ſalivatio ſecuta fuerit; imo videntur potius illam evitaſſe; attamen cura ſucceſſit. Interim ſi in pejori jam gradu foret morbus, nec a modica doſi levamen ſubitum appareret, videtur major quantitas, licet cum ſalivationis periculo, adhibenda eſſe. In cane, uti modo dictum fuit, ingens doſis turbith mineralis ſalivationem fecit moleſtam, ſed & morbum ſuſtulit. Praeterea legitur caſus hydrophobi (*k*), qui evaſit ex hoc morbo; ſed toto morbi tempore ingentem copiam ſalivae excreverat, ita ut dentes omnes, ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium ſumſerat, ſed opiatis ſpaſmum faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi poſſe, ſalubrem eſſe illam ſalivae copioſae evacuationem in hydrophobia, adeoque nec ſalivationem hic metuendam eſſe.

Quamvis autem haec omnia egregium effectum mercurialium remediorum teſtentur, tamen non videtur negligenda eſſe vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus ſuſceptum exire poſſit. Juvenis demorſus a cane rabido, cum ſimul gonorrhoea laboraret eodem tempore, ſumebat veſperi doſin mercurii dulcis, & ſequenti mane purgans; vulnus autem, communi methodo tractatum, ſatis cito conſolidabatur. Neque tamen frequens uſus mercurii dulcis impedivit, quo minus, menſis ſpatio elapſo poſt vulnus inflictum, ſumma rabie correptus miſerrime perierit (*l*).

§. 1147. Hactenus vero nullius ea comperta fides, cui credi queat ſalus miſerrime periclitantis hominis, quum nullum ſit notum, cujus experimenta certa; ſed vel ſpeculationi ortum debent, vel deſcriptis ex alio confiſum fuit: nec Aeſchrionis apud Galenum & Oribaſium arcano de cancris combuſtis; nec Scribonii Largi fami-

(*i*) Sauvages Diſſertat. ſur la Rage pag. 53. 54. & 58. 59. (*k*) Philoſoph. Tranſact. N°. 474. Tom. XLIII. pag. 261. (*l*) Medic. Eſſays Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini conſilio de pelle hyaenae, nec Aëtii, Rufi, Poſidonii, cinere cancrorum cum Theriaca; nec jactata Palmario medela; vel nimis laudato Mayerno, Grew, & venatoribus, ſtanno cum mithridatio; nec in inſomniis ſacris revelata radice Cynorrhodonis, aliisve in coelum elato Lichene cinereo terreſtri, pimpinella, jecore rabioſi canis exuſto, & ſimilibus; exceptis.

Poſtquam dictum fuit de variis methodis, quae ad curandam rabiem caninam adhibitae fuerunt, ſupereſt, ut examinetur, quid credendum ſit de illis remediis, quae ſpecificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imo adhuc hodie quaedam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelae in curando hoc morbo enumeratae ſollicite obſervantur, facile permittunt Medici ſpecificorum uſum, cum plura inter haec numerentur, quae ſaltem nocitura non videntur, ſi non profuerint: nec aegre ferent cordati, licet his ſpecificis adſcriberetur curatio, quae efficacioribus remediis debebatur. Aegrorum fiducia erigitur ſaepe horum ſpecificorum uſu, quod multum prodeſt in hujus morbi cura, uti ante dictum fuit: hinc non miramur, egregios Medicos, etiam haec dediſſe remedia, licet omnem curationis ſpem in efficacioribus auxiliis poſuerint (*m*). Verum nulla experimenta docuerunt, quod poſſimus certa fide committere ſalutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his ſpecificis ſolis. Plura ex his Veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, uti ad §. 1139. dictum fuit, deſperabant de cura, ubi aquae metus aderat. Ex obſervationibus antea memoratis conſtitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his ſperari poſſe, cum multi hydrophobi facti fuerint, licet diligentiſſime ſimilia adhibuiſſent, quod & ulterius patebit, dum ſingula hic memorata breviter percurremus.

Praeterea ſaepe omnino incertum eſt, an animal, quod morſum inflixit, vere rabioſum fuerit; hinc ſimilia data videbuntur ſaepe mira praeſtitiſſe, ubi ſimplex morbus abſque ullo malo ſequente ſanatur. Multa certe ex his remediis merae ſpeculationi originem debent, dum v. g. credebant venenati animalis partem, vel vulneri appoſitam, vel intus aſſumtam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre deſtruere. Hinc pilos rabioſi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis aegris comedendum dederunt &c. Plura etiam apud *Galenum* alioſque veteres Medicos leguntur, quae ab anteceſſoribus ſuis acceperant; ſequentium ſaeculorum Medici eadem ſimiliter deſcripta, iiſdemque encomiis celebrata, poſteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinae, quae de viribus & uſu medicamentorum agit, minus reliquis excultam eſſe. Eaedem vires, quae apud *Dioſco-*

(*m*) Sauvages Diſſert. ſur la Rage pag. 49. 50. James a new method of curing &c. Madneſſ. pag. 39.

Dioſcoridem, *Galenum*, *Plinium* leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejusdem nominis. Laudabili induſtria Botanici quaeſiverunt, ut plantas a Veteribus memoratas cognoſcerent, talesque characteres deſignarent, quibus ſera poſteritas illas ab omnibus aliis poſſet diſtinguere. Verum nondum ſatis indagatum fuit ſedula obſervatione, an vires his plantis adſcriptae certo effectu ſe manifeſtarent. Quantum autem utilitatis caperet Ars Medica, ſi ſevero & prudenti ſcrutinio expungerentur omnia, quae falſa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur. Si unusquisque, qui Medicinae operam dat, toto vitae curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinaſſet, ut diſceret illius uſum verum, jam dudum exhauſtus fuiſſet ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certo & tuto confidere poſſemus. Conſiderabimus jam praecipua ab auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

Aeſchrionis apud Galenum &c. Cinerem cancrorum, vel ſolum, vel additis radice gentianae & thure, laudat *Galenus* (*n*) tanquam remedium totius proprietate ſubſtantiae efficax ad hunc morbum praecavendum, ſi homini demorſo quotidie daretur per quadraginta dies ad menſuram magni cochlearis. Ubi vero non ſtatim a morſu inflicto dabatur hoc remedium, verum tantum poſt aliquot dies, tunc duplicatam doſin requiri monebat. Modum autem praeparandi ſequebatur, quem *Aeſchrion*, empiricus medicamentorum peritiſſimus, tradiderat, qui & concivis & praeceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviatiles ac majores laudavit *Aetius* (*o*)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facile conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radicis gentianae, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decima octava die Lunae, illam uſtionem faciendam monet: interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulneri imponeret ſimul emplaſtrum ex pice opopanace & aceto acerrimo, quod citam conſolidationem impediret. *Dioſcorides* (*p*) idem remedium commendat, ſed non meminit, in cupreo vaſe comburendos eſſe cancros, at igne accenſorum vitis albae ſarmentorum cremandos juſſit; quod etiam monuerat *Aetius*. Licet autem *Dioſcorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficaciſſimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur credidiſſe, illud ſemper effectum praeſtare; nam dicit, illud remedium ſolum nonnullis ſaluti fuiſſe; ſed ſimul monet, nihil obſtare, quo minus & alia adhibeantur auxilia, vulnerisque dilatationem, uſtionem &c. commendat. Certe ſi credidiſſet, illud ſpecificum nunquam fallere in hoc morbo, facile abſtinuiſſet ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplaſtrum magis profuiſſe, quam jactatum illud remedium.

Nec Scribonii Largi &c. Auctor ille, qui ſub *Claudio* vixit, de compoſitione medicamentorum librum ſcripſit, & a *Galeno* aliquoties citatur. In-

(*n*) De ſimpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. I. N°. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) Theriac. Cap. II. pag. 423. 424.

Inter medicamenta compoſita mentionem facit antidoti, quam quotannis componebat praeceptor ejus *Apuleius Celſus* (*q*), & in Siciliam mittebat, quia ibi ſunt plurimi canes rabioſi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus ſatis calidis, *Nardo ſyriaco*, *croco*, *myrrha*, *coſto*, *caſia*, *cinamomo &c. & opio.* Dabatur autem fabae aegyptiae magnitudine ex aqua per dies triginta demorſis hominibus, ad praecavendam hydrophobiam; imo etiam jam aquae metu correptis: verum patet ſatis ex ipſis *Scribonii* verbis, quod non crediderit illud eſſe certum remedium: dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam poſtea ſine timore ſumant, & minus quidem liberati hac difficultate cruciantur. Caeterum nemo adhuc correptus hoc malo, quantum ego novi, expeditus eſt.* Praeterea, ubi recenſuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit ſequentia: *Oportet autem locum demorſum a rabioſo cane, vel a ſerpente, diu tenere in exhulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illa pertrahatur*; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quae etiam ſanas partes exulcerant.

Patet ſatis ex his, quod certa & ſpecifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exſpectari nequeat, ſed agat ſimiliter, ut *Theriaca*, *Mithridatium* & ſimilia, quae aromatibus calidis atque opio conſtant. Quid autem boni ab his exſpectari poſſit, ad §. 1143. dictum fuit.

Nec Peregrini conſilio de Pelle Hyaenae. Apud *Scribonium* (*r*) pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in Cretam inſulam poſt naufragium appulſo, hoc arcanum veniſſe aſſerit, qui, *cum liquorem timerent, & latratus ederent, ſpaſmoque vexarentur, remedio brachio ſiniſtro alligato efficiebat, ut & potionem acciperent, & liberarentur vitio.* Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum, quod erat *Hyaenae corii particula panno inligata.* Modeſte tamen fatetur, ſe hujus experimenti inſtituendi occaſionem non habuiſſe, licet protinus magna cum cura hyaenam inveniſſet, & pellem jam paratam haberet. *Aëtius* (*s*) autem voluit ſubſterni utiliter, & inſterni, his aegris pellem urſi, aut vituli marini, ſed inprimis hyaenae; cujus etiam cinerem ſedare aquae formidinem dicit. Alter uſus pellis hyaenae apud *Aurelianum* (*t*) legitur: *Alii poculo lineo panno ſuper impoſito, vel beluae pelle, potandum putant, ſuperſtitione traducti ſcilicet, quod naturalis authoritas beluarum, quae canibus eſt contraria, timorem aegrotantium ſolvat.* Parum autem utilitatis inde exſpectaſſe *Aurelianum*, patet ex his, quae ſtatim ſequuntur: *Sed haec, quae vulgus per experimenta probata putat, longe aliena ab arte monſtrantur.*

Beluam hanc *Aureliani* eſſe hyaenam, videtur conſtare ex *Plinio* (*u*), qui umbra hujus animalis canes obmuteſcere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad ſollicitandos canes, quos invadat. Cum autem inter naturalis hiſtoriae ſcriptores nondum abſolute conſtet, quale illud animal ſit, cui dotes mi-

(*q*) Scribon. Larg. N°. 171. 172. pag. 120. &c. (*r*) Ibidem. (*s*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. verſa. (*t*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234. (*u*) Lib. VIII. Cap. XXX. pag. 188.

mirabiles a *Plinio* memoratae tribui poſſint; ſatis patet, non multum utilitatis exſpectari poſſe ab hoc remedio.

Nec Aëtii, Rufi, Poſidonii, cinere cancrorum cum theriaca. Quid ſentiendum ſit de efficacia cinerum cancrorum, antea dictum fuit; uti etiam de uſu theriacae & ſimilium in cura prophylactica.

Nec jactata Palmario medela. Poſtquam in cura demorſorum recenſuerat *Palmarius* (*w*) omnia illa, quae ex Veterum ſententia ad hunc morbum ſanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam eſſe credebat efficaciam, ut, nulla etiam vulneris cura habita, quacumque victus ratione uterentur demorſi, certa ſanatio ab ejus uſu ſperari poſſet; non tantum prophylactica, verum etiam dum aquae metus jam aderat. Bina tantum excipiebat: ſi nempe partes capitis, dentibus ſuperiores, morſu rabidi animalis laeſae fuiſſent; aut vulnus ſtatim a morſu aqua frigida elotum; tunc enim exiguam ſalutis ſpem ſupereſſe voluit, in reliquis vero nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutae*, *verbenae*, *ſalviae minoris*, *plantaginis*, *foliorum polypodii*, *abſinthii vulgaris*, *mentae*, *artemiſiae*, *meliſſophylli*, *betonicae*, *hyperici*, *centaurii minoris*, *ſingulorum aequale pondus*. Quotannis lectae hae plantae, dum maximo in vigore ſunt, intra chartas puras repoſitae, ſiccabantur leviter in loco umbroſo, ut nec nimium exareſcerent, nec ſitum contraherent. Ubi autem debebant uſui adhiberi, ſingulorum aequale pondus in pulverem tenuiſſimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorſis quotidie praebebat cum duplo ſacchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex juſculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatae forma, jejuno ſtomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam aut drachmas duas credit ſufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter ſauciato: interim monet, non nociturum, ſi ad tres quatuorve drachmas detur; inprimis ſi longo poſt morſum inflictum tempore, vel nata jam hydrophobia, curatio inſtituatur: vulnus autem foveri juſſit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejusdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illudque cicatrizari poſſe aſſerit abſque ullo hydrophobiae metu. Ingenue autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou*.

Tamen ſatis frequentia obſervata docuerunt poſtea, plures poſt hujus remedii uſum hydrophobos factos fuiſſe; hinc & hujus remedii uſus eviluit, niſi quod quandoque aegris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, uti antea dictum fuit; ſimulque vulnus diu apertum retinetur.

Vel nimis laudato Majerno &c. Hujus remedii deſcriptio habetur in *Actis ſocietatis regiae Londinenſis* (*x*). Sumebantur rutae foliorum, a caulibus

(*w*) De Morb. Contag. pag. 276. &c.

(*x*) Num. 191. pag. 409. & Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 284.

bus mundatorum & contuſorum, unciae ſex, Theriacae Londinenſium (vel venetae, quod melius eſt) allii contriti, & tenuis limaturae ſtanni, ſingulorum unciae quatuor: vaſe terreo, rite clauſo, digerebantur in quatuor libris vini albi generoſi, vel & canarienſis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expreſſa ſervabatur. Pro tenerae vel calidae conſtitutionis hominibus loco vini ſubſtituebatur cereviſia generoſa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibusdam aegris etiam majori copia, ſingulo mane per novem dies, & a cibo per tres horas poſt ſumtum remedium debebat abſtinere aeger. Faeces reſiduae, quae in colo remanſerant, debebant vulneri applicari, & renovari ſingulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel ſaltem leviter tantum tepefactum, propinarique ante nonum diem poſt morſum inflictum; ſecus enim ſanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile remedium ibidem deſcribitur electuarii forma, niſi quod ſcordium, ſerpentaria virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facile patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum ſudoriferum; ſimulque opium continere: de ſimilium uſu dictum fuit ad §. 1143.; ſed ſpecifica vi domari inde venenum rabidum, non conſtat experimentis.

Nec in inſomniis ſacris revelata radice Cynorrhodonis. De illa apud *Plinium* (*y*) leguntur ſequentia. *Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem ſylveſtris roſae, quam cynorrhodon vocant, blanditam ſibi in frutecto, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hiſpaniae proxima parte: caſuque accidit, ut milite a canis morſu incipiente aquas expaveſcere, ſuperveniret epiſtola orantis, ut pareret religioni: ſervatusque eſt ex inſperato, & poſtea quisquis auxilium ſimile tentavit.* Sed nimis notum eſt, *Plinium* plurima collegiſſe in vaſto ſuo opere, de quorum fide merito dubitari poteſt. Forte & cynorrhodonis, ſive roſae caninae, nomen, fecit, ut ad canum morſus utilis crederetur haec planta. Sed notum eſt, aſperis ſpinoſis plantis hoc nomen datum fuiſſe a Botanicis, uti *cynosbato* &c. Saltem hoc certum eſt, recentiorum obſervatis non confirmari vires, quas *Plinius* huic radici tribuerat.

Aliisve in coelum elato Lichene cinereo terreſtri. In egregia muſcorum hiſtoria (*z*) *Celeberrimus Dillenius* hanc plantam deſcripſit ſub nomine *Lichenoidis digitati cinerei*, *Lactucae foliis ſinuoſis*, & pulchram figuram dedit; monuitque celebrari tanquam ſpecificum remedium ad praecavendam hydrophobiam, atque proſtare in officinis Londinenſibus *pulverem*, *antilyſſum* dictum, ex aequali copia hujus muſci & piperis nigri compoſitum. Magnam

(*y*) Lib. XXV. Cap. II. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. XLI. pag. 195. (*z*) Pag. 200

nam famam huic remedio conciliavit teſtimonium Celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantum piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Praemittebatur venae ſectio in brachio ad novem aut decem uncias. Muſci hujus bene depurati, exſiccati, dein pulveriſati, unciae dimidiae addebantur drachmae duae piperis nigri in pulverem triti: haec ſimul bene miſta dividebantur in quatuor doſes aequales. Quatuor diebus ſucceſſivis mane, vacuo ventriculo, dabatur una doſis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor doſibus ſumtis, omni mane, jejunus aeger debebat immergi balneo aquae frigidae per menſis ſpatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantum per dimidium minutum horae maneret in aqua, ſi admodum frigida eſſet. Poſtea adhuc ſexties eodem balneo uti debebat duarum ſeptimanarum ſpatio.

Dubium autem videtur, an felices ſucceſſus illius remedii huic muſco tribui debeant, cum & piper tanta copia addatur, & praeterea balnea aquae frigidae toties repetita multum huc facere videantur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Saltem habentur obſervationes, quae docent, poſt uſum hujus remedii hydrophobiam ſecutam fuiſſe. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, ſumſit mane & veſperi drachmam pulveris antilyſſi per quadraginta dies, decies uſus fuit maris balneo: poſtea calculi ſectionem paſſus optime convaluit; & tamen poſt novendecim menſes periit hydrophobus (*a*). Unde videtur concludi poſſe, quod non certo conſtet de vi ſpecifica hujus remedii.

Pimpinella. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (*b*); quod Venator Henrici ſecundi galliarum regis, dum gravi morbo decumberet, illud bona fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut praeceptorem ſuum venerabatur *Palmarius*. Primo autem pimpinellae efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quod ſi quis demorſus a cane rabido *aliquot diluculis*, *vel in acetariis*, *vel alio quovis modo*, *apparatam* (*pimpinellam*) *comederet*, *nihil inde incommodi ſentire poſſet*. Interim tamen non memini, in *Fernelii* operibus hujus ſpecifici mentionem fieri; at *Palmarius*, ſua antidoto fretus, fatetur, quod noluerit tempus & operam perdere in aliis inveniendis. Unde patet, pimpinellae efficaciam non ſatis probatam eſſe, ut hominis demorſi ſalus huic remedio committi poſſit.

Jecore rabioſi canis exuſto. Cum antea ad §. 1136. conſtiterit, multiplici contagio illud venenum poſſe conciliari corpori humano, merito metuuntur ſpecifica illa remedia ex ipſo animali rabido deſumta. Verum quidem eſt, ſi in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum eſſe, cum ignis vivus luſtret omnia animalium & plantarum venena, deſtruendo illorum fabricam: ſed ab inerti cinere pariter vix quid boni exſpectandum videtur, cum mera fere terra conſtet. Verum commendatum fuit a quibusdam, ut demorſi aſſatum canis, qui momordit, jecur

(*a*) Medical Eſſays Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*b*) De Morbis contagioſis pag. 278.

cur comederent per triduum; & *Palmarius* (*c*) affirmat, ſe experientia didiciſſe, aliquot ruſticos hoc remedii genere Hydrophobiam effugiſſe. Quantum autem *Palmario* in his fidendum ſit, patet ex ante dictis. Certe puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum ſolus, & poſt menſem a morſu inflicto periit hydrophobus (*d*). An credibile videtur, ruſticos evaſiſſe, parte hepatis comeſta, dum integrum hepar ſalvare non potuit miſerum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (*e*) apud auctores varios, ſed ex illis, quae modo recenſita fuerunt, ſatis apparet, quid exſpectandum ſit de reliquis.

(*c*) Ibid. pag. 275. (*d*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. V. pag. 367.
(*e*) Ibid. Tom. III. pag. 283.

SCOR-

SCORBUTUS.

§. 1148. Scorbutus ſeptentrionalis maris accolis frequentiſſimus morbus, plurimorum aliorum cauſa, neque recens, neque Veteribus praetervisſus, licet haud adeo accurate deſcriptus, defectu longarum navigationum, & peregrinationum in plagas telluris frigidiſſimas.

Quamvis negari nequeat, apud Veteres Medicos plura ſymptomata ſcorbuti recenſeri in deſcriptione quorundam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perſpexiſſe hujus morbi indolem, neque tam evidenter deſcripſiſſe, ut plena ſcorbuti cognitio inde hauriri poſſet. Neque videtur adeo frequenter occurriſſe hic morbus, ac quidem hodie ſolet, ob rationes nempe ſtatim dicendas. Conſtat enim, Medicos celebres, in lectione Veterum Medicorum ſatis etiam verſatos, pro novo morbo ſcorbutum habuiſſe, dum incipiebat ſe quaquaverſum diffundere. Hanc ſententiam amplexus fuit *Citeſius* (*f*), uti & *Freind* (*g*); qui voluerunt, circa medietatem ſaeculi decimi ſexti morbum hunc longe lateque graſſari incepiſſe. Certe *Foreſtus* (*h*), qui hoc tempore floruit, ſcorbutum pro novo morbo habuit. Quin imo ipſum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis deſignatur, apud Latinos aut Graecos Medicos vetuſtiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; ſed videntur populi ſeptentrionales huic morbo, qui ipſis frequenter moleſtus eſt, illud nomen impoſuiſſe; uti patet ex ſequentibus, quae apud *Olaum Magnum* leguntur (*i*) de illis, qui in urbibus obſeſſis degunt, & obſidentium commeatum quocumque modo ſurripere tentant, *ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibusvis aegritudinibus triſtiorem, patria lingua* Schorbuk *appellatum, hoc eſt faucium ſtomachum, diris cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum: Frigidi enim, ac indigeſti, cibi avidius ſumti, morbum hujusmodi cauſare videntur, qualem Medici cachexiam univerſalem appellant.* Alio in loco (*k*) vocat eundem morbum *Schoerbuch*; unde belgicum nomen *Scheurbuyk* videtur derivatum fuiſſe; licet & apud eosdem *Schourbeck*, ob ulcera oris & gingivarum depaſcentia, & *Scheurbot*, ob dolores oſteocopos, dicatur. Cum autem in hoc morbo, poſt

(*f*) Opuſc. Med. pag. 168. (*g*) Hiſtor. of Phyſick Tom. II. pag. 387. (*h*) Lib. XIX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. XVII. pag. 70. (*i*) Hiſtor. de gentibus ſeptentrion. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*k*) Lib. XVI. Cap. L. pag. 570.

poſt dolores moleſtos & lancinantes, ſaepe cutis deturpatur maculis caeruleis; hinc & vocaverunt *Blaeuweſcheut*; & mutata pronuntiatione *Blaeuweſchuyt*, licet minus bene. Satis autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo ſeptentrionales populi hunc morbum deſignabant, derivatum fuiſſe.

Apud *Hippocratem* (*l*), dum lienis morbos deſcribit, ſecundo loco deſignatur affectus, in quo *color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii inſtar; ex aure male olet & gingivae male olent, & a dentibus ſecedunt, & in tibiis ulcera, qualia puſtulae nocturnae, erumpunt; membra extenuantur, neque ſtercus per alvum dejicitur.* Plurima ex his ſymptomatibus in ſcorbuto obſervantur quidem, ſed tamen totam mali originem lieni adſcripſit *Hippocrates*; &, ſi pertinax morbus fuerit, lienem inuri juſſit. Alio in loco (*m*) recenſet morbum, quem *Ileon ſanguineum* vocat, in quo ſequentia contingere dicit: *Ex ore male olet, a dentibus gingivae abſcedunt, & ex naribus ſanguis effluit. Interdum vero & ex cruribus ulcera erumpunt; & haec quidem ſaneſcunt, alia vero exoriuntur: color niger eſt, cutis tenuis; ad deambulationem & exercitationem haud promtus eſt.* Omnes enim *Hippocratis* interpretes & editores particulam negativam, *haud*, in textu omiſſam eſſe teſtantur, cum reliquis, quae in textu habentur, repugnare videatur, quod talis aeger ad motum exercendum promtus foret. Certe haemorrhagiae, & quidem periculoſae, ſatis familiares ſunt ſcorbuticis, & laſſitudo totius corporis, uti poſtea patebit. Praeterea notatur, quod tales aegri ſint λεπτοδέρμοι, & videmus in ſcorbuto a leviſſima offenſa cutim abradi quaſi, & ulcera difficilia ſequi; inprimis in cruribus, ubi, ſi cutim tantum unguibus ſcalpant, ſaepe poſt levem excoriationem ſequitur annoſum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licet plura ſcorbuti ſymptomata recenſuerit, tamen non habuiſſe congeriem horum ſymptomatum pro morbo peculiari, ſed credidiſſe, omnia haec pendere a ſplenis vitio. Ita enim ſtatuit (*n*): *Gingivae vitiatae, & ora graveolentia his, quibus ſplenes ſunt magni. Quicumque vero habent ſplenes magnos, & neque ſanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiae ulcera prava habent, & cicatrices nigras.* Obſervaverunt & recentiores Medici, ſplenem aliquando inſigniter mole auctum fuiſſe in ſcorbuticis: ita *Celeberrimus Mead* (*o*) in cadavere ruſtici, ſcorbutum paſſi, invenit ingentem lienis molem, *ſed forma naturali, & ſola magnitudine aucta; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut ſcirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam librae partem, cum hepar quatuor tantum libras totidemque uncias pondere aequaret. Subſtantia denique, quae viſceris hujus natura eſt, laxis fibris ſuffuſum nigrum colorem viſui obtulit.* Interim tamen pluribus obſervatis conſtat, quae apud *Bonetum* (*p*) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuiſſe in cadaveribus ſcorbuticorum.

Me-

(*l*) De Internis Affectionibus Cap. XXXIII. Charter. Tom. VII. pag. 662. (*m*) Ibidem Cap. XLVIII. pag. 672. (*n*) Praedict. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826. (*o*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 223. (*p*) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* (*q*) morbi cujuſdam, quo corripiebantur milites in germania trans Rhenum, caſtris a Germanico Caeſare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus ſolvebatur: aquae vitio adſcribit morbum, monuitque a Medicis *ſtomacacen* vocari, & *ſceletyrben.* Prius nomen ferri poteſt, cum in ſcorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed Σκελοτύρβη aliam ſignificationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (*r*) hoc vocabulum: *Scelotyrbe ſpecies eſt paralyſeos, qua quis rectus ambulare non poteſt, & latus alias in rectum, quandoque ſiniſtrum in dextrum, aut dextrum in ſiniſtrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, ſed attrahit, velut illi, qui magnum quid aſcendunt.* Quamvis autem paralyſis quandoque ſcorbuto ſuperveniat, uti poſtea dicetur, non videtur tamen definitio ſcelotyrbes convenire ſcorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi poſſe, quod morbus ille, qui hodie ſcorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus Veteribus Medicis, ſed tamen non ita accurate deſcriptus, quia rarius occurrebat. Docent enim obſervata, quod ſeptentrionales orbis plagae maxime obnoxiae ſint huic morbo; cum Veteres Medici, quorum ſcripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Praeterea omnium peſſimus ſcorbutus obſervatur in nautis, qui longas navigationes ſuſcipiunt, & per plures menſes ſalſis aut fumo induratis carnibus & piſcibus veſci coguntur: verum illis temporibus, quibus Veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non ſuſcipiebantur, cum acus nauticae uſus nondum cognitus erat.

§. 1149. Hic, quum variatis admodum ſymptomatibus ſaepe fallat, melius non cognoſcetur, quam ſi, tota ejus hiſtoria praemiſſa, deinde demum de ejus natura conſtituatur.

Omnes Medici, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi fuerunt, quod magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus ſignis pathognomicis, per quae ſcorbutus cognoſci & ab aliis morbis diſtingui poſſet. *Sennertus*, qui collegit ex optimis auctoribus praecipua, quae ad hunc morbum ſpectant, dicit (*s*): *Tanta omnino morborum & ſymptomatum farrago in hoc affectu concurrit, ut vix alius ſit tam* πολύμορφος, *& qui ſub tot morborum ſpeciebus latitet, ac Medicos, etiam cum caviſſe maxime videntur, ſaepe decipiat & deludat.* Patebit enim ex ſequentibus, mutari ſymptomata in decurſu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveteraſcit, nunc has, nunc alias, corporis partes magis afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi obſervatores faſſi fuerint, vix in binis ſcorbuticis eadem omnino ſymptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti poſtea §. 1153. dicetur, talis degeneratio humorum, ut magis lenteſcant, ſimulque huic len-

(*q*) Hiſt. Nat. Lib. XXV. Cap. III. pag. 629. (*r*) Definit. Med. N°. 293. Charter. Tom. II. pag. 265. (*s*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. 1.

lentori junctam habeant acrimoniam: verum varii hujus lentoris gradus eſſe poſſunt, varia indoles & intenſitas acrimoniae. Deinde prout ex ſingulari temperie, vel ex aliis cauſis ſimul concurrentibus, quaedam partes corporis plus afficiuntur a morboſa hac humorum diſpoſitione, nova orientur ſymptomata, quae aliorum morborum ſpeciem referent. Sic dolores pleuritici, ſtomachici, iliaci &c., a ſcorbuto fiunt, uti poſtea ad §. 1151. dicetur, remediis antiſcorbuticis curabiles; & qui alia methodo exacerbantur potius quam miteſcunt; uti *Eugalenus*, qui optime de hoc morbo ſcripſit, pluribus obſervationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter ſcorbutus occurrit, ubique & ſemper ſcorbutum incuſaverint, licet a longe aliis cauſis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (*t*) de hac re, dicens: *Hic obiter, ſed & libere tamen, dicam, quod, licet nullus dubitem, quin ſcorbutus in his plagis Borealibus revera inveniatur, tamen eum morbum non tam frequentem, quam fert vulgi opinio, occurrere perſuaſum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine ſcorbutum incuſamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta eſſe, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, a quibus ſanguis caeterique humores contaminantur.* Certum eſt, inſolitam pigritiam & torporem, quae ſcorbutum incipientem comitantur, etiam praecedere alios morbos futuros, & manere ſaepe diu poſt graves morbos debellatos. Ideo optime monet paulo poſtea, quod, niſi ad haec attendatur, *ſcorbuti nomen, ut hodie fit, in immenſum creſcet, & omnem fere morborum numerum abſolvet.*

Ut ergo bona Diagnoſis ſcorbuti praeſentis habeatur, debet prius conſiderari morbi hiſtoria, quae cauſas praegreſſas, & ſymptomatum, in hoc morbo ſucceſſive occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid ſtatui poterit de hoc morbo, qui ſub aliorum morborum larva minus attentos toties fefellit.

§. 1150. Invenitur apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos ſeptentrionales, ſeu inferiores; attingit adeoque Boreales populos, & frigidiori ſub climate viventes; atque inter hos maxime infeſtat vicinos mari, locis marina aqua ſubmerſis, lacubus, paludibus, glebae ſpongioſae pingui, ſolo depreſſo inter aggeres exaltatos, aquam coërcentes, ſito; inprimis ſaevit in otioſos, hyemali tempore in locis lapidibus inſtratis & extructis frigidos, in nautas ſalſis, fumo duratis, carnibus, pane biſcocto, aqua putrida, verminoſaque, utentes mari, terrave; item quos aves aquaticae, piſces ſalſamentarii, ad ventos, fumosve indurati, caro bubula, ſuillave, fumo & ſale condita nimis delectat, vel farinacea non fermentata, piſa, fabae, caſeus

(*t*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

caſeus ſalitus, acer, antiquus; hos qui Melancholiae, Maniae, labi hypochondriacae, hyſtericae, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximeque qui nimio Cortice Peruviano fuerunt uſi.

Patuit ex illis, quae ad §. 1148. dicta fuerunt, ſcorbutum ſeptentrionales regiones magis infeſtare: interim tamen videtur certum eſſe, quod hoc non adeo fiat ob acre frigus, ſed potius ob alias rationes. In orientales Indias navigantes ipſa ſub Zona torrida ſcorbutus ſaepe peſſimo modo infeſtat, uti nimis notum eſt; & obſervatum fuit in Gallia (*u*), aeſtivis ſub fervoribus ſcorbutum admodum exaſperatum fuiſſe, & plurimos, qui jam reconvaleſcere incipiebant, peſſime ſe denuo habuiſſe. Dum hoc conſiderabat egregius Medicus (*w*) venit in hanc opinionem, *cauſam veram & primariam ſcorbuti nullam aliam eſſe, quam abſtinentiam diuturniorem a quocumque genere recentium vegetabilium.* Certe plurimis & validis argumentis hanc ſententiam firmat. In obſidione Thorunenſi, praeter urbis incolas, aliquot millia militum praeſidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obſidentibus nihil tale contingeret. Notum autem eſt, obſidentes copiam olerum & vegetabilium habere poſſe, obſeſſos non. Dum exercitus Caeſareus circa Temeswariam in hyberna deductus fuiſſet, plura millia militum ſcorbuto perierunt; & quod notandum eſt, in gregarios milites ſolos ſaeviebat morbus, dum omnes praefecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verum notat, hyemem diuturniorem fuiſſe, olera propter obſidionem praegreſſam vaſtata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longius remotos fuiſſe. Unde certe gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, praefecti in hybernis ſtationibus lautius vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, ceſſavit morbus. Conſtat illos, qui in Indias orientales navigant, ſaepe ſcorbutum pati, dum per plures menſes vegetabili cibo recenti abſtinere coguntur. Simulac vero ad Promontorium Bonae ſpei appellunt, aegros in noſocomium deferunt, juſculis ex carne recenti cum omni olerum genere coctis, & gratiſſimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum ſpatio ſani redeant omnes fere ad labores ſolitos. Confirmantur praeterea modo dicta obſervationibus Celeberrimi *Cocchi* (*x*), qui, antequam pulchrum illum tractatum de ſcorbuto ediderat *Bachſtrom*, ſimilia cogitaverat de natura & indole ſcorbuti, dum videbat hunc morbum ſemper ſequi longam a vegetabilibus abſtinentiam; & econtra brevi ſuperari eundem per diaetam vegetabilem; modo nondum viſcera exeſa fuiſſent & deſtructa per peſſimam diuturni jam ſcorbuti acrimoniam. Cum autem Borealibus populis rigida & diuturna ſit hyems, & plurium menſium ſpatio nivibus ſepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piſcibus carnibusve fumo vel aëre ſiccatis, aut

(*u*) Mem. de l'Acad. des Sciences 1699. Mem. pag. 245. (*w*) Bachſtrom Obſerv. circa Scorbut. pag. 12. & ſeq. (*x*) Bagni di Piſa 253. in Notis.

aut ſale conditis, vivant, patet ratio, quare ſcorbutus frequentior his contingere ſoleat.

Atque inter hos maxime infeſtat vicinos mari &c. Cum in ſcorbuto peſſimo, uti poſtea dicetur, magna adſit putredo, ita ut cadaver oleant miſeri, & vegetabilis victus penuria, ad putredinem diſponens, merito inter cauſas ſcorbuti numeretur, uti modo dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aëre putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo inprimis obnoxii ſint; maris nempe accolae, & prae caeteris, ubi degunt talibus in locis, quae ſubinde marina aqua ſubmerguntur. Illi, qui aquam marinam ſalubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc inprimis difficultatem invenerunt, quod ingratum & ſubputridum ſaporem tollere non potuerint; ſalem enim marinum, qui in hac aqua adeſt, inde ſeparare facile poterant. Unde obſervatur, quod, dum recedente maris aeſtu litus adhuc madidum ſolis calori exponitur, peſſimus foetor per vicina loca diſpergatur; & longe adhuc magis, dum piſces, conchylia &c., in litus ejecta, brevi putreſcunt. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus piſcium multitudinem, eorundem propagationem numeroſam, & quorundam ex his ingentem molem: verum maxima pars horum in mari perit, & piſcium haec cadavera putreſcunt ſub undis. Si balaena in litus ejecta, & ibi mortua, intolerabilem foetorem per aliquot miliaria diſpergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putreſcit in mari. Paucae enim piſcium ſpecies ſunt, quae humanis uſibus ſerviunt, & vaſta balaenarum cadavera, exſecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur a piſcatoribus Si jam his addantur plantae marinae molles, adeo numeroſae, pariter in mari putreſcentes, tot hominum & aliorum animalium ſubmerſa cadavera, facile patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur ſapore, & odore. Minor quidem foetor percipitur, ubi profundum mare eſt, quia ingenti aquae columna teguntur haec in fundo maris demerſa, & quod exſpirat ventis difflatur. Verum circa litora, ubi nec profundum aequor eſt, & per aeſtum nunc aqua teguntur quaedam loca, alio tempore non, ibi moleſtus ille foetor magis percipitur; & quotidiana obſervata docent, talibus in locis degentes vivere morboſos & ſcorbuto frequenter affligi.

Ob eandem cauſam hunc morbum patiuntur illi, qui ſtagna & loca paludoſa accolunt, quae etiam aeſtivis inprimis caloribus peſſimum foetorem ſpargere ſolent; omnium maxime ſi venti validi & frequentes non difflent noxias has exhalationes. Ob hanc cauſam pejus afficiuntur, qui depreſſa & ſimul uliginoſa loca incolunt, quae minus ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos ſunt, quae ceſpitibus, igni alendo ſervientibus, eductis inundantur aqua: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, ſicque ſtagna talia & paludes convertunt in laeta paſcua; ſed, qui inhabitant talia loca, fere omnes ſcorbuto languent, & dentibus carioſis ac gingivis ſanguinolentis morbum teſtantur; imo plerumque in ipſo flore aetatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quae §. 1108. de noxis aëris

ſtagnantis, paluſtris, & umbroſi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam

Inprimis ſaevit in otioſos. Imminutum motum animalem ad glutinoſam ſpiſſitudinem diſponere humores noſtros, alia occaſione ad §. 69. probatum fuit; poſtea autem demonſtrabitur §. 1153., una cum acrimonia adeſſe ſanguinis craſſitiem. Vita ergo otioſa & ſedentaria diſponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi ſcorbutus frequens eſt, obſervatur, textores, ſartores, & ſimiles, ſedentarias artes exercentes, ſaepius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laborioſa vita & frugali, tantum acquiſiverant pecuniae, ut ingraveſcente aetate, paucis contenti, leni in otio vivere poſſent; his ſemper ſuaſi, ut quotidianis deambulationibus, agricultura, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod ſi negligerent, brevi in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procelloſum mare perpetuos fere labores nautis imperat, plerumque adhuc ſatis ſani vivunt. Verum ſimulac per longius tempus ſerenum mare fuerit, incipiunt ſcorbuti veſtigia apparere, & cito creſcit morbus ob durum victum & alia, de quibus ſtatim dicendum erit: unde periti navarchae invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla ſerenitas adeſt diu.

Hyemali tempore in locis lapidibus &c. Plurimi apud batavos totam vitam fere in talibus locis tranſigunt, quae infra ſolum depreſſa ſolis feneſtris eminent (*kelderkeukens* vulgo vocantur). Perpetuam humiditatem ibi adeſſe ſatis experiuntur: hinc & lapidibus pavimentum ſternunt, & ipſos parietes tegulis lapideis incruſtant, probe gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevi corrumpi & deſtrui. Quin imo, peſſimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licet obſervent quotidie, lectum, ſtragula, & ſuppoſita lecto ſtramina, madeſcere. Verum quidem eſt, quod focum inſtruant, ſed ſub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis ſilet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniae cauſa, ignis ſub cineribus ſepelitur, poſtquam culinari inſervivit uſui; neque ſemper frugalis coena novum ignem poſcit, vel ſaltem modicum tantum. Quin imo ſaepe munditiei maxime ſtudioſae matronae malunt veſpertino tempore frigus pati, quam magno labore deterſum focum novo igne exſtructo maculare. Dentes in his eroſi, gingivae dolentes ſemicorruptae, moleſti dolores per totum corpus ſparſi, quotidiana obſervatione docent, quam familiaris ſit ab hac cauſa ſcorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaüs Magnus* (*y*) ubi de ſcorbuto agit, dicens: *Videtur eſu ſalſorum ciborum, nec digeſtorum, naſci, & frigida murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interius tabulis quorumcumque lignorum ſunt coöperti.*

In nautas ſalſis, fumo duratis &c. Tali enim victu coguntur uti nautae in longis navigationibus, cum recentes carnes diu ſervari non poſſint. Oves, gallinae, porci, quandoque aluntur in navibus, ut ſubinde recentes carnes & juſcula haberi poſſint, ſed nunquam tanta copia, ut omnibus ſufficere

(*y*) Hiſtor. de Gentib. Septentrion. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.

cere valeant. Praefectorum navis & aegrorum uſibus haec ſolum dicantur. Unde patet, neceſſario craſſos, pingues, terreſtres, humores naſci (vide §. 1093.), quibus muriatica acrimonia ſe admiſcet. Quamdiu autem valido motu corporis craſſorum adunatio impeditur, ſatis commode ſe habent, uti dictum fuit; inprimis ſi potu copioſo diluantur humores, & eluatur illud ſalſum abundans in ſanguine. Verum dum calores ſub aequatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui deſtinata, putreſcere incipit, & peſſime foetere; unde miſeri potum faſtidiunt, & vel nullum ſumunt, vel parciſſimum. Verum quidem eſt, quod aqua haec putrida poſt aliquod tempus incipiat ſedimentum deponere, lympida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imo quandoque ſeptimanas, horrendam fracedinem ſpirat aqua, adeoque a potu abhorrent nautae, peſſima diſpoſitio humorum naſcitur, dum nec ſatis diluitur craſſum, nec ſudori & urinae ſubminiſtratur vehiculum ſufficiens, ut per has vias acria de ſanguine elui poſſint. Illi vero, in quibus ingens ſitis aquae putreſcentis faſtidium vincit, una cum potu putrida haec miaſmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquae penuria adeſt, dum adverſa tempeſtate diutius protrahitur navigatio, quam communiter fieri ſolet.

Quod autem ſale conditarum carnium uſus ad ſcorbutum faciat, etiam inde patet, quod illi homines, qui naufragium paſſi, vel mercede conducti, in ultimis ſeptentrionis plagis hyemem tranſegerunt, omnes fere mortui ſint ſcorbuto, ubi his ſolis vixerunt. Econtra plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, urſorum, carnes venatu ſibi comparaverant, evaſerunt (z).

Item quos aves aquaticae, piſces &c. Aves aquaticae piſcibus vivunt, ſaltem plurimae: cum autem piſces cito putreſcant, hinc & hae aves, ubi his fere ſolis paſcuntur, dant nutrimentum, quod ſponte ſua in putredinem tendit, cum omnia animalia, quae aliis animalibus nutriuntur, omnes ſuccos facile alcaleſcentes habeant (vide §. 79.). Praeterea in piſcibus pingue abundat oleum, & ideo aves piſcivorae omnes rancidum ſapiunt plus vel minus: rancida autem talis acrimonia pejor eſt ſimplici putredine, & ubi ſemel humoribus noſtris miſta eſt, difficilius inde eluitur. Ob eandem rationem piſces ſalſamentarii ſalem pertinaciter retinent, uti etiam carnes pinguiores, ubi ſemel penetratae fuerunt ſale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturna maceratione & coctione in larga aquae copia a ſale liberari poterunt. Cum autem Batavi hyemali tempore ſimilia in deliciis habeant, imo recentes carnes faſtidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentius ſcorbuto laborent. Septentrionales populi, experientia docti, inde ſcorbutum fieri, in diuturnis obſidionibus omnem operam adhibebant, ut obſidentium pecudes abducere poſſent, & mira induſtria in ipſis domorum

rum

(z) Hedendaagſche Hiſtorie &c. door Salmon. VII. deels ſesde ſtukje pag. 869. &c.

ium tectis parabant paſcua. *Lignis enim abietinis, & corticibus arboris betulae, exquiſita induſtria (domos) tegunt, terram herbiferam quadrata figura a campis exciſam ſuperimponentes, quam ſubmiſſo avenae vel hordei ſemine firmioribus radicibus nectunt; quo fit, ut tecta hujusmodi pratorum virentium ſpeciem & virtutem aemulentur* (*a*). Sic recentium carnium eſu vitabant ſcorbutum, quem prae caeteris omnibus morbis metuebant, & quem noverant in urbibus obſeſſis adeo fatalem eſſe.

Cum autem farinoſa cruda, non fermentata, glutinoſo ſpontaneo producendo faveant, uti ad §. 69. dictum fuit, & uti poſtea dicetur ad §. 1153.; & in ſcorbuto, ſaltem incipiente, craſſities talis humorum adſit; patet ratio, quare talia affatim ſumta ad ſcorbutum diſponant, praecipue ſi his veſcentes non utantur ſimul validis corporis exercitiis: dura enim meſſorum ilia haec ferunt & alia multa, quae otioſis hominibus peſſime nocent. Piſa, fabae, & his ſimilia legumina, ſimilis indolis ſunt, cum in farinam redigi poſſint, quae cum aqua ſubacta aeque lenteſcit, ac aliae farinae ex cerealibus paratae.

Caſeus autem, licet ex dulci & blando lacte paretur, ſi antiquior fuerit, magnam acrimoniam acquirit, ita ut linguam mordeat. Notum eſt, caſeum parari, dum lacti recenti vel acidum quodvis, vel coagulum lactis dictum, inſtilletur: tunc enim ſeparatur a tenui lactis ſero craſſior pars, quae intra denſum linteum ſumma vi premitur, ut omne ſerum exeat: relictum tunc in linteo magna conſtat parte butyracea lactis, & caſeo proprie dicto: ille ob pingue butyraceum admiſtum, dum diu ſervatur, admodum acris fit, non autem acidus, ſed ad alcalinam indolem potius vergit. Ubi vero lac prius orbatur cremore pingui, & dein coagulatur, tunc caſeus inde preſſus longe minus acris fit per aetatem, ſed dureſcit inſtar cornu, & igni admotus perfecte ut cornu lenteſcit, uſtulatur, comburitur, foetet (*b*). Adeoque caſeus, una cum acrimonia per aetatem acquiſita, in putredinem vergit, licet ex lacte aceſcente paratus ſit: & cum plerumque multo ſale condire ſoleant caſeos diu ſervandos, patet facile, quare illorum uſus noceat illis, qui ad ſcorbutum inclinant alias etiam ob cauſas: imo quotidianis obſervatis conſtat, ſcorbuticos omnium ſymptomatum augmentum percipere, ſimulac per paucos tantum dies tali caſeo utuntur.

Qui Melancholiae &c. Conſtat ex illis, quae §. 1093. dicta fuerunt de cauſis melancholiae, plures ex illis etiam ſcorbuto producendo favere, dum pertinacem in humoribus tenacitatem faciunt, diſſipando tenuiſſima, figendo reliqua. Hinc & auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, affinitatem magnam inter cacochymiam atrabilariam & ſcorbutum ſtatuerunt. Certe *Eugalenus* (*c*) audacter pronunciavit: *Quos cum craſſiore victus ratione diuturnior moeſtitia exercuit, de his aegrotantibus conſtanter ſemper praedicere auſus fui, eos a ſcorbuto morbo, vel aliis permixto, teneri.* Et poſtea ſubjungit ſequentia (*d*): *Interna hujus morbi cauſa, melancholici humoris exuberantia cenſetur.* No-

(*a*) Olaus Hiſtor. gent. ſeptent. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*b*) H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 301. (*c*) Pag. 6. (*d*) Pag. 7.

Notavit egregius ille vir, qui *Anſoni* navigationem circa totum orbem terrarum deſcripſit (*e*), ſcorbuto afflictos claſſiarios puſillanimes fieri, & a leviſſima etiam cauſa ſummo terrore percelli; imo obſervavit, dum adverſa quaedam contingerent, quae ſpem felicis in patriam reditus minuebant, mox augeri morbi violentiam, ſic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu verſabantur; alii vero, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant ſuo munere, ſtatim cogebantur decumbere.

Cum autem §. 1108. demonſtratum ſit, labem hypochondriacam & hyſtericam merito inter evidentes melancholiae cauſas numerari, patet & ratio, quare his malis afflicti aegri in ſcorbutum proni ſint, ſi aliae cauſae hujus morbi ſimul acceſſerint; & inprimis ſi talibus locis vixerint, ubi endemius ſcorbutus eſt.

Cum autem §. 1051., ubi de generalibus morborum chronicorum cauſis dicebatur, conſtiterit, quod in morbis lentis & major viſcoſitas humorum, & acrimonia varia obſervetur, dum a ſana indole ſanguis degenerat, patet ſatis, quare his morbis obnoxii facile ſcorbutici fiant.

Maximeque qui nimio cortice Peruviano fuerunt uſi. Antea ad §. 753., ubi agebatur de illis effectis, quae febrem intermittentem ſequi ſolent, notatum fuit, quod poſt has febres, inprimis ſi diuturnae & validae fuerint, humores craſſi & acres reddantur, ſimulque ſolidae partes corporis debilitentur; unde ob laxa vaſa, & liquida craſſa atque acria ſimul, febres intermittentes aliquando terminarentur in ſcorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes humorum & ſolidarum partium corporis, per ipſam febrim praegreſſam factae, male adſcribuntur uſui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc obſervatur, poſt aeſtates fervidiſſimas ſequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate praecordiorum, levi flavedine oculorum, & urina ſubicteritia, quae omnia docent, in viſceribus abdominalibus obſtructiones natas eſſe. Ubi intercalaribus diebus ſolventium remediorum copia datur, haec per febrim ſequentem mota ſaepe feliciter expediunt ſaburram viſceribus infarctam, ſicque tuto tolluntur hae febres; vel ſi pergant, liberatis jam a materia obſtruente viſceribus, cortice Peruviano dato feliciter curantur. Ubi autem, antequam ſoluta fuerit & expulſa haec materia, praepropere datur cortex Peruvianus, languent tales aegri; ſique repetatur corticis uſus, dum prima recidivae ſigna apparent, pertinax ſaepe obſtructio manet in toto ſyſtemate vaſorum meſentericorum, quae ergo melancholiae & morbo hypochondriaco originem dare poterit (vide §. 1108.), adeoque & ſcorbuto, uti modo dictum fuit. *Sydenhamus* (*f*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, ſcorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittentibus aliiſque morbis curandis ſatis libere uſus fuit, ingenue fatetur, dolores va-

(*e*) Anſons Voyage round the world &c. pag. 143.

(*f*) Sect. VI. Cap. v. pag. 351.

vagos, anomalis & inconditis ſymptomatibus ſtipatos, ſaepe ſequi. Suſpicabatur primo ad affectuum hyſtericorum claſſem referri debere haec mala; ſed iteratis experimentis didicit, quod remediis hyſtericis non cederent illi dolores, ſed antiſcorbuticis feliciter tollerentur: ideo rheumatiſmum ſcorbuticum vocavit, & monuit, quod illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani uſum experti ſunt, huic malo ſint obnoxii; quod quidem, ut obiter attingam*, inquit, *unicum eſt incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam.* Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani uſum in febribus intermittentibus curandis ſecuta fuiſſe, in illarum febrium hiſtoria patuit. Sufficit hic notaſſe, quod, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium uſum ſcorbuti ſymptomata ſecuta fuerint, quae non cedebant niſi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. Dum vero hos aggreditur, his fere phaenomenis incedit, augetur, maturatur:

1. Pigritia inſolita, torpor, ſedendi & decumbendi amor, laſſitudo ſpontanea toto corpore, gravitas ejusdem, muſculorum omnium dolor quaſi a nimia fatigatione, maxime in cruribus lumbisque, ambulandi inprimisque per acclive vel declive ſumma difficultas; mane a ſomno evigilanti ſenſus omnium artuum & muſculorum quaſi fatigatorum & contuſorum.

Optimam Diagnoſin morbi dat enumeratio ſymptomatum, quae obſervantur illo tempore, dum morbus adeſt, unde & ſcorbutus hic tali modo deſcribitur. Verum in multis morbis, & inprimis in acutis, inter congeriem ſymptomatum inveniuntur quaedam, quae, dum adſunt, certo morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis diſtinguunt, licet praeterea in eodem morbo obſerventur ſymptomata, quae etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. g. febris acuta cum pulſu duro, dolore acuto punctorio, inſpirationem admodum impediente, cum tuſſi fere perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnoſin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, Phrenitis adeſſe dicitur. In duobus autem illis morbis multa adſunt ſaepe ſymptomata communia, nempe ſitis, anxietas, nauſea quandoque, calor, pervigilium &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, ſenſim natis, originem ducunt (vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major ſaepe difficultas eſt eruendi ſigna illa pathognomonica, quae certam dant Diagnoſin morbi praeſentis; inprimis in morbi principio, ubi nondum adeo laeſa eſt ſanitas, ſed quaſi vacillare incipit tantum.

Cauſae praegreſſae, quae morbum producere aptae ſunt, multum lucis diagnoſi affundunt in ſcorbuto, qui variis adeo ſymptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi obſervatores teſtati fuerint, in binis aegris, hoc morbo afflictis, raro vel nunquam eadem ſymptomata obſervari; & ſi fuerint ſimilia, mutato tamen ordine in diverſis aegris decurrere frequenter.

In-

Interim tamen conveniunt auctores in eo, quod incipientem ſcorbutum comitetur torpor inſolitus, & laſſitudo totius corporis, ſpontanea dicta ideo, ut diſtinguatur a ſimili moleſtia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (*g*).

Verum talis laſſitudo & totius corporis gravitas etiam obſervantur in aliis morbis incipientibus, uti jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quod laſſitudines ſpontaneae morbos praeſagiant futuros. Praeterea & a morbis validis reſurgentes, dum viribus exhauſti movere corpus tentant, ſimilem laſſitudinem experiuntur; inprimis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morboſa ſupereſt in corpore. Dum haec noverat *Sydenhamus*, aegre tulit ſcorbutum ubique incuſari, & voluit haec eſſe ſigna *vel morborum fientium, nondum vero factorum &c. vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, a quibus ſanguis caeterique humores contaminantur* (*h*). Praeterea obſervamus, humida & tepida ſimul aëris conſtitutione omnes homines ſic gravari, ut totum corpus ponderoſius quaſi & ad ſolitos motus peragendos inertius ſentiatur, ob perſpirationem inſenſibilem tunc imminutam, uti ex *Sanctorii* obſervatis conſtat: imo etiam in valde plethoricis talis torpor obſervatur. Adeoque patet & in aliis morbis ſimilia ſymptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus ſcorbutum incipientem ab aliis morbis diſtinguere poterit, ſi noverit, uti dictum fuit, cauſas ſcorbuto producendo aptas praeceſſiſſe. Laſſitudo illa ſpontanea, ſi morbum acutum minitetur, brevi certe in talem morbum abit: ſi autem a retento perſpirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando ſudore, finietur; vel ſi neglectum hoc fuerit, quandoque periculoſum morbum faciet. In ſcorbuto autem talis laſſitudo ſenſim ſubrepit, per plures dies imo ſeptimanas pergit ſenſim aucta, nullo alio morbo ſequente; & inprimis hoc peculiare habet, quod a ſomno evigilanti moleſtior ſit haec laſſitudo, quam reliquo diei tempore, dum laſſitudo ab aliis cauſis orta poſt ſomnum minui potius ſoleat.

Obſervatur autem, quod levitatis ſenſus, & ad motum alacritas, tunc adſint, quando libera humorum circumductio per omnia vaſa corporis obtinet; & contra, ubi tranſitus liber humorum vel in toto corpore vel in parte impeditur, gravitas & moleſtia percipiuntur. Brachii pondus homo ſanus non percipit, verum ſi phlegmone illud occupaverit, inſtar plumbi grave ſentit, & cogitur illud vel faſcia ſuſtinere, vel fulcro cuicumque obvio imponere. Cum autem & humorum immeabilium craſſities peccet in hoc morbo, uti poſtea ad §. 1153. dicetur, & cauſae, paragrapho praecedenti enumeratae, tali humorum craſſitiei producendae faveant, merito videtur poſſe ſtatui, quod in primo hoc ſcorbuti ſtadio obſervata ſymptomata immeabilitati humorum per vaſa adſcribi queant, ſimulque deficiat copia ſubtiliſſimi totius corporis liquidi, quod motui muſculari ſervit; cum a viſci-

(*g*) Eugalenus in pluribus locis. van der Mye de Morbis Bredanis pag. 5. 6. 7. Bachſtrom de ſcorbuto pag. 19. (*h*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349.

viſcidiori & a ſanitatis conditionibus degenerante ſanguine, nec quantitate nec qualitate debitis, ſecerni poſſit. Ubi autem huic viſciditati nondum juncta eſt valida acrimonia, in initio morbi, de moleſtis doloribus non adeo conqueruntur ſcorbutici, ſed tantum de gravitate & laſſitudine totius corporis. Atque hoc eſt primum ſcorbuti ſtadium, in quo ſi morbus non curetur, tunc ſequuntur nova ſymptomata, ſucceſſive nunc enumeranda.

2. Difficilis, anheloſa, ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio; crurum tumor accedens, recedensque, horum prae gravitate immobilitas; maculae rubrae, fuſcae, flavae, violaceae; faciei color pallido-fuſcus; Oris foetor incipiens; Gingivae tumentes, dolentes, calidae, prurientes, ad minimam preſſionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii, vagi, per omnes externas internasque corporis partes mira producentes tormina, Pleuritica, Stomachica, Iliaca, Colica, Nephritica, Cyſtica, Hepatica, Lienaria &c.; Haemorrhagiae variae, ſed leviores.

Notandum hic eſt, quod deſcribantur ſymptomata ſcorbuti, quando ſenſim ſubrepit hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque ſolet fieri. In urbibus, vero obſeſſis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria ſalubris cibi adeſt, & moeſtitia perpetua ac timor, ibi longe citius ille morbus progreditur, & omnia ſymptomata cito exacerbantur, brevique tempore ad ſummam malignitatem perveniunt. In praecedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem eſſe, inprimis per acclive vel declive, ſed omnium maxime dum acclivia adſcendere debent. Dum enim hoc fit, muſculi omnes fere agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in deſcendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muſcularis requiritur, ut corpus ſuſtineatur, ne praecipiti nimis motu delabatur. Muſculis autem agentibus (vide §. 28. 2.) acceleratur motus ſanguinis venoſi verſus cor dextrum, adeoque illud obruitur, niſi cito & liberrime ſe evacuare poſſit per arteriam pulmonalem. Haec eſt ratio, quare etiam in ſanis hominibus, gradus rapidiſſime adſcendentibus, cor palpitare incipiat, & reſpiratio fiat frequentior ac moleſtior, quia ſanguis venoſus tunc tanta copia & celeritate redit ad cor dextrum a toto corpore, ut non poſſit eodem tempore tranſire per pulmonem, niſi celeri reſpiratione frequentius dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quieſcere homines, vel ſuffocarentur. Sic etiam obſervatur, generoſiſſimos equos, nimis veloci curſu exercitos, ſaepe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine ſano, ubi omnes humores ſunt meabiles, & omnia vaſa pervia, facile intelligitur, a leviori acceleratione ſanguinis venoſi, per motum muſcularem facta, idem fieri debere, ſi ſanguis majorem lentorem & viſciditatem habuerit, ſicque difficilius per ultimas anguſtias arteriae pulmonalis tranſire poſſit: talem autem lentorem ſanguini ſcorbuticorum ineſſe, poſtea ad §. 1153. probabitur: unde pa-

tet ratio, cur in initio ſcorbuti difficultas ambulandi ſit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto vero morbo ad parvos etiam motus deficiat reſpiratio. *Eugalenus* (*i*), qui graphice hunc morbum deſcripſit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic ſubſit, poſt levem motum* (*extra manifeſtam viſcerum obſtructionem*) *eum demonſtrabunt, cum difficilior reſpiratio, tum labra genaeque ſubfuſco ac lurido colore, praeter conſuetudinem, citraque ambientis aëris frigus, conſpicuae.* Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848 explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optime autem notat *Eugalenus* (*k*), difficilem illam reſpirationem ſcorbuticorum diſtingui a ſimili malo, ab aliis cauſis nato, quod non adſint *tuſſis, ſibilus, ſtertor, dolor pungens, orthopnoea, & his ſimilia thoracis affectibus propria.*

Crurum tumor accedens, recedensque &c. Cum difficilior ſit aſcenſus venoſi ſanguinis ex artubus inferioribus corporis verſus cor, hinc & venae ibi valvulas plures habent, & muſculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinae venae comprimi poſſint, ſicque ſanguinis venoſi motus cor verſus accelerari: unde obſervamus in hominibus diu quieſcentibus ſaepe pedes tumere, quia venae minores commode ſe evacuare nequeunt in venas majores nimis diſtentas. Cum autem pigritia inſolita, & ad parvos etiam motus deficiens reſpiratio, omnem fere motum muſcularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tepore autem lecti, & ſitu corporis horizontali, cum facilitetur ſanguinis venoſi reditus ab artubus inferioribus, recedit ſaepe ille tumor, denuo rediturus ob eandem rationem.

Ob difficiliorem autem tranſitum humorum per artus inferiores, tumoremque gravantem, ſentiunt haec membra ponderoſa, acſi plumbo infuſo gravia forent, & ideo adhuc minus illa movere poſſunt. Accedit, quod a ſanguine viſcido, & quaſi vappido, ſcorbuticorum, minori copia & minus bonum ſecernatur fluidum illud tenuiſſimum, quod encephali fabrica paratum per nervos ad muſculos derivatur, ut motus muſculares fiant.

Maculae rubrae, fuſcae &c. Omnes auctores, qui de hoc morbo ſcripſerunt, ejusque ſymptomata recenſuerunt, maculas ſe obſervaſſe teſtantur. In obſidione Bredana (*l*) ſcorbuto correpti maculas lividas per corporis ſuperficiem diſperſas habuerunt, imo multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus* (*m*), quod his maculis lividis ſcorbuticorum decepti Chirurgi & Empirici peſte laborare ſic affectos crediderint, &, data Theriaca, aliisque calidis medicamentis, non paucis aegris mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, ſi conſideremus, egregium virum *Poupart* (*n*), dum attente obſervabat peſſimum ſcorbutum in noſocomio graſſantem, concluſiſſe, quod aliquam ſimilitudinem haberet cum ſaeva peſte Athenienſium a *Lucretio* deſcripta; & comparando ſymptomata obſervata

(*i*) Pag. 13. pag. 5. 6. 7. pag. 237. &c.
(*k*) Ibidem.
(*m*) Pag. 47.
(*l*) Van der Mye de Morb. Bred.
(*n*) Acad. des Sciences 1699. mem.

vata cum deſcriptione peſtis, quae apud hunc Poëtam legitur, ſatis hoc probat. Obſervationes autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus diſſectis indagavit rationem ſymptomatum, quae in hoc morbo obſervaverat. Quidam aegri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, ſed in talibus, poſt mortem, ſanguis niger concretus ſub cute reperiebatur: maculas autem caeruleas, rubras, flavas, nigricantes, ſimiliter ab extravaſato ſub cute ſanguine productas obſervabat, prout ſanguis extravaſatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens diſſolvi per varios colorum gradus tranſibat, antequam penitus diſpareret: ſimili omnino modo ac in contuſionibus apparet, ut antea dictum eſt, dum de his agebatur. Magna enim affinitas eſt inter maculas ſcorbuticas & mutationem coloris in cute, quae contuſionem praegreſſam ſequitur: in utroque enim caſu extravaſati humores ſub integris integumentis haerent; in utroque caſu vaſa rupta ſunt; & videtur in ſcorbuto a cauſis internis naſci ſimilis conditio, qualis a cauſa externa contundente naſci ſolet; vaſorum nempe ruptura & liquidorum extravaſatio. Obſervatur enim in ſcorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta teneritudo partium ſolidarum, ut a levi vi rumpantur. Memini, aliquoties contigiſſe, ut, ſcorbuticorum carpum ſi fortius parum contrectaſſem, pulſum explorando, ſequenti die monſtraverint digitorum veſtigia in cute caerulei coloris. Pariter, uti in partibus contuſis, ſi profundius inter partes muſculoſas haereant liquida extravaſata, moleſtus dolor oritur, qui levatur, ubi maculae caeruleae vel lividae ſub cute apparent, docentes locum mutaſſe extravaſata; ſic & idem in ſcorbuto contingit. *Poupartius* (*o*) invenit in cadaveribus muſculos inflatos, duros inſtar ligni, ob ſanguinem extravaſatum inter muſcularem carnem haerentem: fiunt in tali caſu moleſtiſſimi dolores, levati ſimulac locum mutavit extravaſatus cruor, & ſub cute haeret. In Praxi hoc frequenter vidi, moleſtos dolores in ſcorbuticis levari, ſi maculae caeruleae vel lividae ſub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunerus* (*p*) ſe hoc obſervaſſe, quod illi dolores non prius deſinerent, quam maculae, ſed latae valde, prorumperent, quas poſtea diſcutientibus ſolvere tentabat.

Faciei color pallido-fuſcus. Multum affinitatis inter cacochymiam atrabilariam humorum & ſcorbutum adeſſe, praecedenti paragrapho dictum, & ad §. 1094. de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* (*q*), ubi inveſtigat ſigna, ex quibus tempeſtive ſcorbutus cognoſcitur, ut curari poſſit, antequam nimis ingraveſcat, notavit, quod adſit *in nonnullis quoque lividus faciei color*, *in iis potiſſimum*, *qui craſſo & melancholico abundant ſanguine:* addiditque, quod in his poſt levem motum corporis labra & genae ſubfuſco & lurido colore perfuſa appareant.

Oris foetor incipiens &c. Signa ſcorbuti ſe ſatis cito manifeſtant circa gingivas & dentes; imo videtur acrimonia ſcorbutica has partes primario affi-

(*o*) Ibid. pag. 241. (*p*) De Scorbuto pag. 17. (*q*) Pag. 13.

afficere: unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius eſt, fere omnes habeant dentes carioſos, & gingivas exeſas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, ſemper ſollicite attendunt, quomodo gingivae ſe habeant. Naturaliter gingivae turgidulae ſunt, & ſatis firmae, atque illam partem dentium occupant, quae cruſta illa adamantina dicta non tegitur: ubi autem ſcorbutus naſcitur, tunc gingivae incipiunt complanari, a medio corpore dentis recedere deorſum, & nudam relinquere partem molliorem dentis, cruſta illa duriſſima non tectam. Simul autem gingivae aſſurgere incipiunt in dentium interſtitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, poſtea dolere. Dum haec vident Medici, noverunt ſcorbutum adeſſe. Cum autem gingivae naturaliter adhaereant molliori dentium parti, illique perioſtei inſtar ſerviant, ſimulac ſecedunt a dentibus, illi incipiunt corrumpi, carioſi fieri, & fruſtulatim excidere. Illa autem membrana, quae alveolos dentium inveſtit, gingivarum quaſi propago eſt, & ſimiliter affici ſolet, unde incipiunt dentes vacillare, & ſponte cadere, antequam adhuc omnino carioſi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens hic morbus eſt, toties videmus homines in ipſo flore aetatis jam edentulos. Licet enim morbus curetur, ſi dentis inferior pars, quae gingiva ſana adhaerente tegi debet, carioſa jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accreſcet, uti nec perioſteum oſſi, ſi illud corruptum fuerit. Haec eſt ratio, quare gingivae ſolutae a dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quae inter dentium interſtitia aſſurgit, libera ab omni nexu ſit, & ſpecillo facile moveri poſſit. Rubent tunc gingivae, pruriunt primo, poſtea dolent, ad levem attactum ſanguinem fundunt: & obſervavit *Poupart* (*r*), infantes unguibus laceraſſe gingivas prurientes, atque avulſiſſe partes gingivarum; quod facile fit, dum liberae a nexu cum dentibus gingivae incipiunt tabefieri. Simul dum panem vel pomum mordent, foedo ſpectaculo ſanguinolenta gingivarum veſtigia relinquuntur. Verum ſanguis ille ex gingivis a levi attactu egreſſus inter gingivas & dentes colligitur; imo & in ipſis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt; ibique corruptus in tabum producit oris foetorem. Vidi hoc toties in ſcorbuticis, quod, leviter premendo gingivas, ſecundum totam longitudinem maxillae utriusque talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interſtitia tenera oſſea, quae dentium alveolos a ſe invicem ſeparant, ſicque per totam longitudinem maxillae oſſeae progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, niſi uno vel pluribus dentibus evulſis via fiat, per quam illud corruptum exire poſſit: qualem caſum decennis pueri memorat *Poupart* (*s*), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare poſſet. Omnia haec ſymptomata ſenſim ſuccedunt in leniori ſcorbuto, rapide autem ſi in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

Dolores varii, vagi &c. Omnes auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi ſunt, tales dolores ſcorbuticis contingere: imo *Sydenhamus*, qui non facile

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. mem. pag. 238. (*s*) Ibid. pag. 243

facile credebat ſcorbutum adeſſe, notavit, poſt uſum corticis Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici aegros, quos quidem prima fronte ad hyſtericos affectus pertinere credebat; verum, cum remediis huic morbo debellando aptis minime cederent, poſtea didicit, ſolis antiſcorbuticis remediis facile curari, cum nempe in principio ſtatim haec adhibebantur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit. Simul ſatis patet, diverſos poſſe ſimulari morbos a ſcorbuto, prout acre illud ſcorbuticum his illisve partibus inſederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primo ſe manifeſtare hoc malum; verum certum eſt, alias plures partes affici, uti conſtat ex illis quae dicta fuerunt, & ulterius pateſcet in ſequentibus, ubi dicetur de iis, quae in cadaveribus ſcorbuticorum obſervata fuerunt. *Eugalenus* (*t*) pluribus obſervationibus practicis demonſtrat, quam varia ſub morborum ſpecie ſcorbutus illudat minus peritis. In cive Embdano ſub pleuritidis larva latebat, & fruſtra ab Empirico binis venae ſectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoſo quaerebatur ſaevi doloris lenimen: *Eugalenus*, dum videret nec moleſtam adeo tuſſim adeſſe, nec pulſum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudeſcere, ipſam aegri temperiem morbis acutis inflammatoriis minus favere, & urinas craſſas copioſum ſedimentum lateritium deponere (de quibus poſtea adhuc dicendum erit), ſtatim concluſit, dolorem illum lateris non eſſe pleuriticum, ſed a ſcorbuto pendere; adeoque remediis ad hunc morbum ſanandum propriis curari debere, quod & felix eventus probavit. Moleſtiſſimos dolores circa cardiam & ventriculum ſaepius obſervavi in ſcorbuticis; ſed ſigna jam memorata ſcorbuti incipientis, & urinae illae ſcorbuticae, pulſusque parvus, debilis, & inaequalis, inprimis illo tempore, dum acerrimi illi dolores urgerent, ſatis certam morbi Diagnoſin dabant.

Haemorrhagiae variae ſed leviores. Dum nempe ab ipſa humorum acrimonia vaſa ſanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut leviſſima vi ſolvantur, ac contentum ſanguinem effundant: hinc gingivae leviter etiam preſſae ſanguinem fundunt; inde maculae, & ſanguis extravaſatus in interſtitiis fibrarum muſcularium collectus, uti ante dictum fuit: quandoque & leves narium haemorrhagiae, ſed ſaepe repetitae. Ubi autem ſanguis per putridam diſſolutionem incipit diffluere, tunc validae illae & mirabiles haemorrhagiae fiunt, de quibus ſequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo foetens cadaver, harum inflammatio ſanguinem ſtillans, gangraena, dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; Varicoſi annuli ad raninas venas; Haemorrhagiae ſaepe lethales, ex ipſa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, ſtomacho, hepate, liene, pancreate, inteſtinis, utero, renibus &c.; Ulcera peſſima, obſtinata, nulli applicato cedentia, facile gangraenoſa, ubique, maxime in cruribus, vagantia,

(*t*) a pag. 50. ad 59.

tia, cum diuturno foetore; Scabies, Cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis; ſanguis venis eductus, in fibroſa parte ater, grumoſus, craſſus, & tamen ſolutus, in parte ſeroſa ſalſus, acer, muco flavo viridi in ſuperficie ſcatens; dolores ſummi erodentes, lancinantes, cito trajicientes, noctu ingraveſcentes per omnes artus, juncturas, oſſa, viſcera; maculae lividae.

Praecedenti numero de foetore oris incipiente jam dictum fuit, verum ubi increſcit morbus, tunc foetor intolerabilis oritur. Probe memini, me olim vocatum fuiſſe ad aegrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exſpirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licet non adeo delicatum in ſimilibus ferendis me eſſe noverim. Incipiunt tunc ſatis ſubito turgere gingivae, ſed molles, & fungoſae quaſi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediant, ut nihil ſolidi cibi ſumere poſſint: ſi vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox ſanguis exit: brevi poſt liveſcunt gingivae, imo nigreſcunt, jam omnino gangraenoſae. Haec autem corruptio cito proſerpit, omnia depaſcens, inprimis in junioribus; ſimulque tunc adeſt copioſus, tenuis, olidiſſimae ſalivae effluxus, uti alia occaſione ad §. 423. β. memini, ubi de gangraena agebatur a materiae acris ſcorbuticae depoſitione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillae oſſeae corruptam excidiſſe, dum negligebatur gangraenoſa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; &, uti optime *Poupart* (z) monet, niſi ſtatim ſpiritu vitrioli tangatur ille locus, cito nigreſcit, foetet, & depaſcitur omnia vicina. Facile autem patet, dentes ſimul tunc peſſime affici debere, uti ex dictis ad praecedentem numerum patuit.

Varicoſi annuli ad raninas venas. Notum eſt ex anatomicis, ſub lingua, ad utrumque latus froenuli linguae, apparere venam ſatis inſignem & conſpicuam, quae in quibusdam morbis pertundi lanceola ſolet: hae raninae vocantur, & in venas jugulares externas plerumque ſe evacuare ſolent. Obſervantur quandoque in ſcorbuticis illae venae varicoſae & tumentes, quod fieri poteſt ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, ſicque liberum tranſitum ſanguinis ex his venis in jugulares impedientes. Forte etiam alia hujus rei ratio adferri poſſet: dictum enim fuit praecedenti numero, quod difficilis, anheloſa, & ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio ſit in ſcorbuticis: ſed notum eſt, in difficili reſpiratione auriculam & ſinum dextri cordis non libere depleri poſſe, adeoque nec venae jugulares commode evacuabuntur. Alio autem in loco, §. 807., ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu, venas, a capite reducem ſanguinem ferentes, citius turgere quam in aliis corporis locis: ſi jam ſimul conſideretur, nudas jacere hic venas rani-

(z) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 234.

ninas, & ſaliva perpetuo foveri ac madeſcere, patebit ratio, quare in ſcorbuticis hac venae varicoſae fiant: accedit, quod dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales aegri, imo nequidem loqui ſuſtineant: unde & lingua & muſculi maxillam linguamque moventes vix agunt; adeoque non promovebitur ſanguinis venoſi fluxus per has venas a muſculis adjacentibus, qui, uti notum eſt, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum ſanguinis venoſi verſus cor juvant.

Haemorrhagiae ſaepe lethales &c. Ad praecedentem numerum, ubi de maculis ſcorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & ſolidas corporis, ut liquida ex vaſis, quibus continentur, levi de cauſa exeant; quae, ſi integumentis corporis integris coërceantur, maculas illas rubras, caeruleas, lividas &c. faciunt; imo inter ipſa muſculoſae carnis interſtitia tales extravaſationes ſanguinis obſervatas fuiſſe. Verum in tali caſu ſanguis effuſus coagulatus impedit ulteriorem ſanguinis eruptionem: ubi vero idem fit in vaſis, quae in ſuperficie corporis interna vel externa patent, periculoſae ſaepe fiunt haemorrhagiae, & ſatis mirabiles. Narrat *Sennertus* (*w*), in homine ſcorbutico ſe obſervaſſe, quod per aliquot dies ſanguis ſatis copioſus de crure funderetur, neque a Chirurgo ſiſti potuerit, atque ob hanc cauſam ſe in conſilium vocatum fuiſſe, *etſi vix veſtigium*, *& via manifeſta*, *unde ſanguis efflueret*, *viſui appareret*. Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam ſanguinis exiviſſe vidi, licet deterſis his partibus non potuerim diſtinguere determinatum locum, unde ſanguis erumperet: gingivas ſanguinolentas in ſcorbuto videre, familiare admodum eſt. Frequentes haemorrhagias per nares & per alvum in ſcorbuticis obſervavit *Poupart* (*x*); quandoque & per os; ſenibus frequenter lethales (*y*). Si jam ſimul conſideretur, lienem, hepar &c., ſimili modo affici (*z*), firmam carnem muſculoſam ita corrumpi, ut in cadaveribus manubus tractari non potuerit, quin ilico rumperetur (*a*); patebit ratio, quare ab internis haemorrhagiis ſcorbutici ſaepe ſubito exſtinguantur. Sic legitur (*b*), quod ſcorbutici in lectulis ſuis decumbentes ſe ſatis commode habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen ſubito exſpiraverint, dum, in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad ſuperiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adhuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quod miſeri illi, tabefactis jam viſceribus, interna tali haemorrhagia perierint.

Ulcera peſſima, obſtinata &c. De gangraenoſis illis ulceribus, quae gingivas aliasque partes oris interni in ſcorbuticis depaſcuntur, jam antea dictum

(*w*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983. (*x*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 238. (*y*) Ibid. pag. 242. (*z*) Ibid. pag. 240. 241. (*a*) Ibid. pag. 244. (*b*) A voyage round the world &c. pag. 145.

dictum fuit. Obſervati fuerunt & abſceſſus, in viſceribus, ſub axillis, in inguinibus, imo muſculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa ſunt (*c*). Quibusdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quae deinde aperta faciebant ulcus ſcorbuticum, a ſanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplaſtrum tegens ulcus removebatur, grumus ſanguinis exibat, ſicque ſenſim curabatur ulcus (*d*). Similia ulcera ſaepius vidi, neque ſunt ex peſſimis; verum nullibi pejora & difficilius curabilia occurrunt, quam in cruribus, & praeſertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fuſco, vel & purpureo liveſcente, colore perfunditur, fundus ulceris ſordidus eſt, labia quaſi exeſa, ſaniem olidam plorat; & noverunt omnes, qui praxin medicam in locis, ubi frequens ſcorbutus eſt, exercuerunt, quanta taedia haec ulcera faciant Chirurgis, quam difficulter ad cicatricem perducantur, quam facile in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera obſervantur in illis, qui ſedentarias artes exercent, & licet ſcorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cum ſimili victui indulgeant ac ante, in locis depreſſis & paludoſis vivant, manent haec ulcera, pergunt plorare acre ſerum, & fonticulorum vice funguntur; neque abſque periculo conſolidari poterunt, cum per illa liberetur ſanguis quotidie acribus, quae retenta nocerent: vidi per viginti & ultra annos talia ulcera manſiſſe in eodem ferme ſtatu, atque tales aegros ſe ſatis commode caeteroquin habuiſſe: ubi autem, vel ſponte ſua, vel per exſiccantia, conſolidabantur annoſa haec ulcera, nec in vicinia nova prodibant, ſequebatur periculoſus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiarum etiam videntur obſervaſſe Veteres, & monuerunt a talibus naſci cauſis, quae ſcorbuto producendo favent. Sic *Hippocrates* (*e*) ab uſu aquae paludoſae ulcera in tibiis naſci ſcripſit; & ob Annonae penuriam ſequi ulcera cutanea, obſervavit *Galenus* (*f*); uti & herpetem, impetiginem, pſoram, lepram &c.: verum his ſimilia mala inter ſcorbuti ſymptomata a recentioribus Medicis numerantur: nempe

Scabies, cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis. Illa, quae hactenus dicta ſunt, ſatis docent, & mox dicenda ulterius confirmabunt, in ſcorbuto adeſſe talem ſanguinis & humorum indolem, ut ob majorem ſpiſſitudinem difficilius tranſeat per vaſa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus haeret; adeoque varia ſequentur mala in hoc morbo pro diverſis partibus affectis. Si ergo in vaſis cutaneis ſcorbutica acrimonia infecti humores haerere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obſtruendo vaſa, vel rodendo; & inprimis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magis decurſu vaſa glomerantur. Hinc varia puſtularum & macularum genera quandoque in ſcorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam ſcorbuto laborante, per totam cutim ſparſas veſiculas ichore ple-

(*c*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 241. (*d*) Ibid. pag. 242. (*e*) De Aëre, locis, & aquis Charter. Tom. VI. pag. 195. (*f*) De probis pravisque aliment. ſuccis Cap. 1. ibid. pag. 416. 417.

plenas, diverſae magnitudinis, quarum quaedam digiti apicem aequabant, aliae multo minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut niſi pertuſis veſiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi vero pertundebantur, collapſae exſiccabantur, & ſquammarum forma decidebant. In multis locis epidermis una cum cute incipiebat incraſſari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam ſcorbutica vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, a quibus in ſquammas ſatis denſas degenerans epidermis ſecedebat, abſque ullo ichore exeunte: ſquammis autem illis deciduis, mox renaſcebantur novae, ſatis foedo ſpectaculo. Si jam conferantur illa, quae *Aretaeus* ſcripſit de *Elephantiaſi*, patebit certe, multa ſymptomata foedi hujus morbi etiam in ſcorbuto quandoque obſervari. Praeterea notavit *Galenus* (*g*), in Alexandria plurimos elephantiaſi laborare, quia pulte, lenticula, cochleis, & multis ſalſamentis uterentur; ſimulque ambiens aër calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat ſimul, in Germania & Myſia rariſſime illum affectum graſſari, & apud lactipotas Scythas nunquam fere apparere. Haec conſiderans *Celeberrimus Cocchi* (*h*) ſuſpicabatur, ad ſcorbutum referri poſſe Elephantiaſin, & in Aegypto ideo frequens malum eſſe, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imo pulchre notat, deſperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi foeditatem, & ad deſerta loca delatos, quandoque convaluiſſe, non ob viperas ex deſperatione comeſtas, uti quidam ſcripſerunt, ſed quia miſeri nullum cibum, niſi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150. notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obſeſſis ſcorbutum producere; & patebit poſtea, ſcorbutum tali vegetabili victu ſanari feliciter, uti & lacte & lactis ſero; adeoque apparet ratio, cur ſimiles quandoque cutis defoedationes, ac in Elephantiaſi, in ſcorbuto obſerventur.

Sanguis venis eductus &c. Cum aliquando in ſcorbuticis, uti §. 1161. dicetur, ſanguinis miſſione opus ſit, Medici conſideraverunt ſanguinem venis emiſſum, ut viderent, quantum & quomodo a ſanguine ſano degeneraret. Notum eſt, in homine ſano ſanguinem vena eductum, puro vaſe exceptum, brevi coagulari in unam maſſam rubram, a qua ſenſim ſeparatur ſerum flaveſcens fluidum, cui innatat pars rubra ſanguinis concreta, quae in parte ſuperiori, aëri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obſcuri coloris eſt, & ob ſaturatam rubedinem fere nigricat: in ſcorbuticis autem inſula illa dicta ſero innatans nigrum colorem habet, inaequalis apparet, grumoſa, & levi vi adhibita ſolvitur in fuſcum quaſi liquamen. Serum ſanguinis virideſcit magis, acris ſaporis eſt, & quandoque lenteſcit ita, ut gelatinae conſiſtentiam habeat: quandoque vidi totum ſerum in talem mucoſam tenacitatem degeneraſſe, aliquando tantum partem ejus, quae ſuperiori inſulae ſatis firmiter adhaerebat. Notavit *Eugalenus* (*i*), ſe ſem-

(*g*) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. II. Cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 30.
(*h*) Del vitto Pythagor. pag. 58. &c. (*i*) Pag. 45.

ſemper talem ſanguinem obſervaſſe in illis, qui, craſſiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imo ipſum vulgum, tali ſanguine viſo, ſtatim concludere, quod ſcorbutus adſit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, ſanguis mittitur, tunc, per putredinem ſolutis humoribus, *loco ſanguinis craſſi, valde tenue, coccinei coloris, & acris ſaporis ſerum, nulla craſſiori ſubſtantia in fundo vaſis relicta, effluxiſſe, non ſine admiratione* HOFFMANNUS vidit (*k*).

Dolores ſummi, erodentes &c. Cum talis ſit ſanguinis ejusque ſeri indoles, viſcoſa tenacitate haerebit facile in vaſorum anguſtiis, ſimulque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus ſtagnat. Ubi immeabiles humores incipiunt haerere in vaſorum convergentium extremis, illaque diſtendere, dolor oritur: verum ſi repetita actione liquidi a tergo urgentis iidem adhuc transprimi poſſunt, licet difficulter, tunc lancinantes illi dolores adſunt, cito trajicientes, dum illud obſtruens ex anguſtiis arterioſis transprimitur in venas. Cum autem totus ſanguis ſimili labe infectus ſit, frequenter redeunt dolores ſimiles. Noctu autem ſolent ingraveſcere, uti in lue Venerea oſſa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (*l*), exercitatos etiam Medicos haeſiſſe quandoque dubios circa morbi diagnoſin: interim tamen cauſae praegreſſae, & alia ſcorbuti praeſentis ſigna antea memorata, hoc dubium ſolvere poterunt; uti etiam, ſi pulſus parvus & inaequalis ſit, dum dolores illi urgent; quod & *Eugalenus* obſervavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in aegris notatas recenſet.

Omnium maxime oſſibus infeſtum eſſe ſcorbutum, certa & numeroſa obſervata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & obſervavit *Petitus* (*m*), quod in ſcorbuticorum cadaveribus inventum fuerit perioſteum ab omnibus fere corporis oſſibus receſſiſſe. Epiphyſes ab oſſis reliquo corpore ſeparatas, coſtas oſſeas a cartilaginibus ſejunctas & carioſas, plura oſſa corporis nigra & carioſa, ligamenta articulorum eroſa, celluloſam oſſium internam fabricam in putrilaginem converſam, obſervavit *Poupart* (*n*). Quod magis mirum videbitur, fracta ante multum temporis oſſa, & dudum jam conſolidata, in ſcorbuto laborantibus denuo ſolvebantur (*o*), deſtructo callo, qui fractorum oſſium extrema univerat, ita ut recens quaſi fractura appareret; &, poſtquam ſcorbutus bono victu ac idoneis remediis ſuperabatur, renaſcebatur callus, ſicque denuo conſolidabatur fractura (*p*). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firma cicatrice ſanata, recrudeſcebant denuo in claſſiario ſcorbutico (*q*). Non mirum ergo eſt, oſſium fracturas non conſolidari in ſcorbuticis, levia vulnera ſanationem reſpuere, &, in cruribus ſi fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

Sed

(*k*) Med. ration. & ſyſtem. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10. (*l*) Pag. 51. (*m*) Traité des malad. des os Tom. II. pag. 446. (*n*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 238. &c. (*o*) Anſons voyage round the world pag. 145. (*p*) Mead diſſertat. ſur le ſcorbut. pag. 135. (*q*) Anſons voyage &c. ibid.

Sed nec interna viſcera immunia ſunt ab hac labe, & praecipue obſervavi, cardiae & ventriculi dolores enormes quandoque hos aegros excruciare, ab aſſumtis cibis auctos, appetitu tamen ſatis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantum concreta, ſed quaſi in unam maſſam confuſa, inventa fuerunt in cadaveribus ſcorbuticorum, qui ſubita oppreſſione pectoris ſuffocati perierant (*r*); & ſequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viſcerum in hoc morbo obſervatas fuiſſe. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quod in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen ſemper ſanum & illaeſum repertum fuerit (*s*), & obſervationes hujus morbi per totum ejus decurſum factae confirmant, actiones cerebri ſatis integras manſiſſe. Convulſiones, tremores, paralyſes &c. quidem adſunt in hoc morbo aliquando, uti ſtatim dicetur; ſed potius vitio nervorum & muſculorum, quam ipſius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium &c., illaeſa manent. Miſeri illi, qui in ultimo ſeptentrione hybernaverunt, & ſucceſſive omnes perierunt, ſingulis diebus omnia notaverant, quae ipſis contigerunt, & ultimus ſuperſtes concludit harum calamitatum hiſtoriam, dum ſcribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitae finem mente conſtitiſſe; nec memorat, ullum ſociorum deliraſſe ante mortem (*t*). Simul & hoc notari meretur, quod ad finem vitae usque appetitus non defecerit, ſed miſeri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis ſuis ſurgere non poterant amplius, ut cibos pararent (*u*). Imo ingentem famem in ſcorbuticis ad mortem usque adfuiſſe notat *Poupart* (*w*), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

Maculae lividae. De maculis ſcorbuticis praecedenti numero dictum fuit: verum ubi aucta ſcorbuti malignitate lividae maculae totam corporis ſuperficiem incipiunt deturpare, gangraenoſae corruptelae indicium dant.

4. Febres variae, calidae, malignae, intermittentes omni modo, vagae, periodicae, continuae, ἀτροφίαν inducentes; vomitus; diarrhoeae; dyſenteriae; ſtranguriae ſaevae; lipothymiae; anxietates ſaepe ſubito lethales; Hydrops; Tabes; Convulſio; Tremor; Paralyſis; Contractura; Maculae nigrae; Vomitus, & Seceſſus ſanguinis; Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meſeraei putredo & conſumtio; Contagium celere.

Antea ad §. 586., ubi de febrium cauſis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quae humores multum mutant, febrim facere poſſe. Ex antedictis autem ſatis patet, quantum in ſcorbuto ſanguis degenerare poſſit a naturali ſua

(*r*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 240. (*s*) Ibid. pag. 246.
(*t*) Salmon Hedendaegſe Hiſtorie VII. deel pag. 918. (*u*) ibid. pag. 892.
(*w*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 245.

ſua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus eſt, ſanguiſque fere totus corruptus, minime mirum eſt, peſſimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverſo nempe gradu corruptelae, pro diverſis partibus corporis, quae prae reliquis afficiuntur. In ſcorbuto incipiente raro febris adeſt, ſed tantum ſuccedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis obſervatur. Sic in melancholia pulſus lentus eſt, & frigus majus (§. 1094.); in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefacientes (1104.) obſervantur: hydrops incipiens a febre alienus morbus eſt; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt ſtagnantes aquae. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in ſcorbuticis vidit *Eugalenus* (*x*); putridas admodum peſſimum ſcorbutum comitatas fuiſſe, alibi (*y*) legitur. Febres autem illae depaſcuntur corporis toroſitatem, & tanta eſt degeneratio ſanguinis omniumque humorum, ut non poſſit fieri reſtitutio illorum, quae per ipſas vitae actiones pereunt quotidie de ſolidis & fluidis corporis partibus; adeoque neceſſario atrophia ſequitur.

Vomitus, diarrhoeae, dyſenteriae. Praecedenti numero dictum fuit, moleſtam ſaepe cardialgiam in ſcorbuticis obſervari, quam quandoque vomitus ſequitur; & plerumque doloris levamen ſentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde ſaepe digito in fauces immiſſo vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si a ſimili cauſa irritentur inteſtina, poterit diarrhoea ſequi, vel & dyſenteria, ſi major humorum acrimonia fuerit: praecipue metuitur illa dyſenteria, quae putrefactis & conſumtis jam viſceribus abdominalibus ſequitur, quia ſemper lethalis eſt. Obſervata fuit & pertinax alvi conſtipatio, quam ſimul comitabatur difficilis reſpiratio, atque hoc pro lethali ſigno habebatur prae reliquis (*z*).

Stranguriae ſaevae. Cauſae ſtranguriae poſſunt referri vel ad acrimoniam urinae auctam, vel ad male affectas partes, per quas urinae tranſeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. g. acrior urina ureteres, veſicam, urethram, excoriat. Conſtat ex Phyſiologicis (*a*), urinam continere aquam ſanguinis, ſalem ejus acerrimum, ſubtiliſſimum, volatiliſſimum, alcalino proximum, oleum ſanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeoque major acrimonia urinae pendet a majori copia ſalis & olei ſanguinis in urina contentorum, vel & a majori acredine illius ſalis & olei. Sic videmus, aeſtivis ſub caloribus, dum per cutis ſpiracula difflatur multum de parte aquoſa ſanguinis, urinam reddi parciorem, ſed magis coloratam, quandoque adeo acrem, ut ſtranguriam faciat, & quidem ideo, quia ſales & olea ſanguinis in tali urina majore copia haerent, dum deficit aquoſa pars diluens. Etiam alia occaſione dictum fuit (vide §. 888.), ſtranguriae ſenſum percipi, dum materies morboſa ſoluta & mobilis reddita, ſed & ſimul acrior, per urinae vias expellitur de corpore; tuncque illa ſtranguria boni ominis eſt,

(*x*) Pag. 28. 34. 35. (*y*) A voyage round the world pag. 145. (*z*) Ibid. pag. 144. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 375.

eſt, quia notat, urinam quidem eſſe acriorem, ſed ideo, quia materiam morboſam continet de corpore eliminandam. Urina autem ſcorbuticorum rubra eſt cum ſedimento gravi copioſo, lateri rubro contrito, aut bolo rubrae, ſimili, quod ſedimentum, ſi urina igni imponitur, denuo ſolvitur, & inprimis ſi aliqua copia aquae addatur: tanta enim copia ſalium gravatur talis urina, ut, dum frigeſcere incipit, ſtatim pars illorum ad fundum ſecedat, imo & ſalina pellicula ſaepe talibus urinis innatat, perfecte ut fit in muriis ſalium ſaturatiſſimis, quae frigefactae ad fundum ſales deponunt; uti notum eſt in depurationibus & cryſtallizationibus ſalium, quae in officinis chemicis & pharmaceuticis fieri ſolent. Colorem autem ſaturatiorem urinae inprimis ab oleo pendere, docuerunt Chemici. Simul notandum, quod in ſcorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obſcurior fiat urinae color, & in fuſcum vergat; urina autem ſana, ſibi relicta, dum incipit putreſcere, ſimilem colorem fuſcum acquirit, & ſedimentum copioſum deponit; adeoque tunc talis urina dat ſignum diſpoſitionis ad putredinem auctae. Urinam inter praecipua ſigna diagnoſtica ſcorbuti habuit *Eugalenus* (*b*), & optime monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues eſſe, quandoque craſſas & albas, quales in omni cruditate reddi ſolent; verum creſcente morbo obſervat, quod nonnunquam tenues & intenſae rubedinis appareant, ſed ad fuſcum declinantes, ſimiles illis, quae in ardentibus febribus redduntur, niſi quod obſcure liveſcant. Ideo ſequentem regulam diagnoſticam ſtatuit: *In quorum urinis majora putrefactionis indicia inſunt, quam foris ex calore & ſiti apparet, morbo lento exiſtente, & ad nullius veteribus cognitae febris typum accedente, de his certo tecum ſtatuere potes ac debes, a ſcorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (*c*); *Maxime, ſi obambulantibus, & omnia vitae munia ſine offenſione adminiſtrantibus, tales* (*urinae*) *reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & fere putridorum, ſalium & oleorum copia exit per urinam in ultimo ſcorbuti gradu, facile patet, ſtranguriam moleſtiſſimam debere ſequi, praecipue ſi ſimul, ut in marinis itineribus ſaepe fit, adſit penuria potus, quo potuiſſet urina reddi magis diluta, adeoque & minus acris.

Lipothymiae, anxietates &c. Omnes auctores, qui accuratius de hoc morbo ſcripſerunt, monuerunt, animi deliquium & ſubitam mortem in ſcorbuto peſſimo metuenda eſſe. *Eugalenus* (*d*) hoc notavit, addiditque, omnium fere hoc morbo laborantium pulſum parvum, debilem, & inaequalem eſſe, ſed talis pulſus lipothymiam minitatur. Ita & apud *Foreſtum* (*e*) leguntur ſequentia de ſcorbuto: *Quoties vero paſſio magis ingraveſcit, ſequitur ambulandi impotentia, anhelitus difficultas, potiſſimum dum ſe movent aut erigunt; & ſi aliquando erecti ſedere conantur, quaſi deficiente ſpiritu ſemianimes deliquio afficiuntur: rurſus decumbentes reficiuntur ac reſpirant liberius.* Poſtea autem addit, quod hoc deliquio aliquos extinctos noverit. Ad praecedentem nume-

(*b*) Pag. 18. 23. &c. 27. 31. 58. (*c*) Pag. 23. (*d*) Pag. 48.
(*e*) Lib. XX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 418.

merum jam notatum fuit, claſſiarios peſſimo ſcorbuto laborantes adhuc commode ſe habuiſſe, dum in lectulis decumbebant quieti, ad minimum autem corporis motum ſubito exſpiraſſe; imo etiam tales, qui utcumque videbantur reconvaleſcere, & ſolitos labores tentare conabantur. *Poupart* (*f*) ſubitaneas tales ſcorbuticorum mortes pariter obſervavit, & in cadaveribus illorum vidit, omnia interiora corrupta eſſe, in multis etiam cordis auriculas pugnum aequantes, repletas ſanguine coagulato, unde neceſſario ſanguinis circuitus ſubito ſuffocari debuit.

Hydrops. Patuit ex illis, quae §. 1150. dicta fuerunt, inter ſcorbuti cauſas recenſeri talem victum, qui pertinacibus viſcerum obſtructionibus anſam dare poteſt; uti in capite de *Melancholia* demonſtratum fuit: praeterea & additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in ſcorbutum pronos eſſe. Verum poſtea, ubi de cauſis hydropis §. 1229. dicetur, patebit, pertinaces viſcerum obſtructiones hydropi viam ſternere; unde & ibi ſcorbutus inter cauſas hydropis numerabitur. Praeterea ad ſecundum numerum hujus paragraphi crurum tumor inter ſcorbuti phaenomena locum habet, qui & in hydrope incipiente adeſt (vide §. 1230.); adeoque facile patet ratio, cur inveteratum ſcorbutum ſequatur hydrops. Unde, uti monet *Sydenhamus* (*g*), vulgo dicebatur: *Ubi deſinit ſcorbutus, ibi incipit hydrops.* Indignabatur quidem magnus ille vir, uti ad §. 1149. monui, quod ubique ſcorbutum incuſarent Medici; & hinc ſubjunxit ſequentia: *Haec tamen regula ſaepe ſaepius non aliter eſt accipienda, quam quod, ubi primum ſe Hydrops manifeſtis prodit indiciis, praeconcepta de ſcorbuto opinio ſtatim collabaſcit:* interim tamen modo dicta ſatis evincunt, hydropem poſt diuturnum ſcorbutum ſequi poſſe; & obſervationes practicae docent, illud frequenter contingere.

Tabes. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia ſcorbutum ſequatur, qua ſenſim contabeſcit corporis habitus: verum & ipſa tabes, purulenta labe affectorum viſcerum effectus, a ſcorbuto naſcitur quandoque. Phthiſin enim, ſive tabem, ab ulcere aliorum viſcerum, aeque ac ab ulcere pulmonum, produci poſſe, ad §. 1214. patebit. In cadaveribus autem hoc morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*h*), in pulmone, in hepate, in renibus, ſub axillis, inter muſculos brachiorum & femorum, adeoque patet, & purulentam tabem ex hoc morbo ſequi poſſe.

Convulſio. Ingentes haemorrhagias in ſcorbuto quandoque occurrere, ad praecedentem numerum dictum fuit: verum alia occaſione ad §. 232. probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris praegreſſam ſequi convulſiones, adeoque & ab hac cauſa in ſcorbuticis ſequi poſſent. Praeterea ad §. 710., ubi de *convulſione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis affectis ſic poſſe affici ſenſorium commune, acſi cauſa phyſica in ipſo cerebro

(*f*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 244. (*g*) Sect. VI. Cap. v. pag. 350. (*h*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 239. 240. 241.

bro praeëxſtitiſſet, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in peſſimo ſcorbuti gradu convelli aegros, licet in cadaveribus cerebrum ſanum inveniretur (*i*): ſi enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulſionem excitare potuerit, ceſſantem ilico, dum per vomitum haec ſaburra excutiebatur; ſi dolores magni & periodici, uti & ulceroſa materies alicubi hoſpitans in corpore, epilepſiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. 4.); quid non timendum erit in aegris, quorum omnia fere oſſa carioſa erant (*k*); quorum ligamenta erodebantur ab acri ſanie in cavis articulorum collecta; quorum pericardium fere totum eroſum erat, & ipſum cor profunde ulceratum (*l*); quorum viſcera alluebantur adeo acri ſanie, ut haec cadavera ſecantibus epidermis ſecederet a manubus, & facies ulceraretur (*m*). Patet ergo ſufficiens ratio convulſionum in peſſimo ſcorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*n*) obſervat, convulſiones omnibus ſcorbuticis contigiſſe, dum illas inter communia ſymptomata ſcorbuti putridiſſimi recenſet.

Tremor. Antea ad §. 627., ubi de Tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem naſci, vel a defectu ſubtiliſſimi liquidi, adeoque ſumma debilitate; vel a cauſa quacumque ſenſorium commune irritante. Certe ſtatim patuit, irritantes cauſas validas adeſſe, ſimulque ex antedictis conſtitit, tantam debilitatem eſſe in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam a leviſſima cauſa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quae ad locum citatum habentur, ubi haec fuſius explicantur.

Paralyſis. Ex illis, quae §. 1060. de cauſis paralyſium dicta fuerunt, patet ſatis, quod in ſcorbuto laborantibus poſſit paralyſis naſci aeque ac in aliis hominibus, ſi tales cauſae ſupervenerint: verum hic agitur de illa Paralyſi, quae ex ſcorbuto ut cauſa ſequitur: hanc *Eugalenus* deſcripſit (*o*), & ſimul notavit, a Paralyſi Veterum differre in eo, quod, licet robur & firmitas pereant membris affectis Paralyſi ſcorbutica, tamen in plerisque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057. autem monitum fuit, quod levior talis Paralyſis gradus vocetur *Pareſis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus ſupereſt, ſed non conſtans. Ideo etiam *Eugalenus* (*p*) maluit vocare paſſionem paralyticam, quam paralyſin; praecipue cum videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore ſuperari hanc pareſin, cum econtra vera paralyſis, conſentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam ſimul conſideretur, in cadaveribus peſſimo ſcorbuto defunctorum cerebrum ſanum repertum fuiſſe, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, ſcorbuticam illam paralyſin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt (*q*), ligamenta erodi, epiphyſes ſolvi ab oſſium reliquo corpore, ipſos muſculos ſanguine nigro

(*i*) Ibidem pag. 246. (*k*) Ibidem pag. 239. (*l*) Ibidem pag. 245. (*m*) Ibidem pag. 246. (*n*) Ibidem pag. 238. (*o*) Pag. 61. 62. (*p*) Pag. 63. (*q*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 239.

gro & putrido madidos, dum attrectabantur manubus, in fruſta disrumpi, qui in ſanis hominibus adeo firmi ſunt (*r*). Haec certe ſufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, praecipue ſi ſimul notetur, quod cauſa motus muſcularis per nervos quidem applicetur muſculis (vide §. 1058.), ſed & ſimul requiratur integra ipſius muſculi fabrica, ut cauſa motus, per nervos applicata muſculo, effectum ſuum praeſtet. Cum ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo muſculorum, ligamentorum, & oſſium, quibus muſculi adhaerent, fabrica, patet ratio paralyſis ſcorbuticae dictae.

Contracturae. In Paralyſi aderat muſculi laxa immobilitas, verum in contractura muſculi rigidi potius ſunt, & immobiles ſimul; ſed tunc articuli, quibus movendis illi muſculi ſerviunt, flexi manent, nec extendi poſſunt amplius. Obſervavit hoc malum in ſcorbuticis *Poupart* (*s*), muſculis ligni inſtar rigeſcentibus, ob ſanguinem copioſum coagulatum, quo turgebant. Cum autem etiam in cadavere (vide §. 1058.), injecta aqua tepida per arteriam ſic turgere poſſit muſculus, ut tumentium vaſorum aucta amplitudine minuatur longitudo muſculi, & pars affixa huic muſculo moveatur, facile patet, idem fieri debere, dum infarcta ſanguine vaſa turgent ſummopere in muſculis viventis adhuc hominis. Cum autem muſculi artus flectentes validiores ſint muſculis extenſoribus, patet ratio, quare dum eadem cauſa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antea ad §. 1069. monitum fuit, dum de cura paralyſis agebatur. Tali retractionem verſus poplitem *Eugalenus* (*t*) in ſcorbuto obſervavit.

Maculae nigrae. De maculis diverſorum colorum in praecedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi vero nigrae ſunt, certa ſunt necroſis, adeoque & mortis, indicia.

Vomitus & ſeceſſus ſanguinis. De ſubitis & ſaepe ſatis miris Haemorrhagiis in hoc morbo praecedenti numero dictum fuit. Cum autem in ultimo hujus morbi ſtadio eroſis vaſis & viſceribus tales evacuationes ſanguinis ſurſum & deorſum fieri ſoleant, ſatis patet, nihil boni inde exſpectari poſſe.

Hepatis, Lienis &c. Totus ſanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putreſcere & conſumi: obſervationes plures antea recenſitae fuerunt, quae hoc confirmant.

Contagium celere. Docuerunt quidem obſervationes practicae, plures ſimul in eodem loco ſcorbuto affligi: tamen inde nondum certo conſtat, quod per contagium ex uno homine in alterum hic morbus tranſeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obſeſſis, ſcorbutus graſſatur, malo victui, aquae penuriae, vegetabilis cibi defectui &c., hujus morbi origo merito tribui poteſt, uti ex antedictis patuit; adeoque cauſis communibus, in omnes eodem loco degentes agentibus, potius tribuendus videtur, quam con-

(*r*) Ibidem pag. 244. (*s*) Ibidem pag. 241. (*t*) Pag. 60.

contagio. *Sennertus* (*u*) quidem voluit, ſuo tempore in Saxonia inferiori ſcorbutum ideo frequentem fuiſſe, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cum raro fieret, ut omnes communi menſa utentes a ſcorbuto immunes forent, illeque morbus gingivas ſoleat primo inficere, hinc credidit, ſcorbuticum virus hoc modo facile communicari poſſe. Verum urgeri poſſet, ſimilem in commenſalibus victum huic morbo aeque originem dare potuiſſe? Fateor, quod nemini ſuadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivae diffluunt: interim tamen non videtur certo conſtare, quod per contagium propagetur ſcorbutus, uti de variolis, lue venerea, ſcabie, & ſimilibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi ſcorbutus pro endemio morbo habetur, obſervavi illos, qui inferiorem domus partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in ſuperiori parte domus habitantes, & ſalubri victu utentes, ab hoc morbo immunes erant, licet quotidie inter ſcorbuticos verſarentur.

Fateor quidem, quod *Poupart* (*w*) contagioſum hunc morbum vocaverit, & quaedam habere communia cum crudeli Athenienſium peſte dixerit, plurimosque in eodem noſocomio hoc morbo decubuiſſe: verum notandum eſt, quod aegri deferebantur in noſocomium jam ſcorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud noſocomium delati fuerunt. Neque legitur, ſaltem ibi, alios infectos fuiſſe. Praeterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium bonae ſpei ubi pervenerunt, ſcorbuto aegrotantes claſſiarios ad noſocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; ſolentque fere omnes bono victu brevi reſtitui. Intetim tamen prudentia jubet, ut in ultimo ſtadio ſcorbuti verſantes aegri caute tractentur: licet enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridiſſimis exhalationibus nocere poſſent.

§. 1152. Ex quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui praedicta expendunt.

Per victum enim inſalubrem, & alia §. 1150. recenſita, ſenſim degenerat ſanguis, & omnes tandem humores, ut viſcido lentore magis cohaereant, & difficilius tranſeant per vaſorum anguſtias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diverſi ſunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniae, & prout diverſis corporis partibus haec applicantur. Simul & partium ſolidarum cohaeſio adeo debilitatur, ut a levi cauſa facile ſolvi poſſit; uti docent ſcorbuti ſymptomata modo enarrata.

(*u*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. III. Tom. II. pag. 994. (*w*) Academ. des Scienc. l'an 1699. Mem. pag. 237.

§. 1153.

§. 1153. Et cauſam ejus proximam eſſe eam ſanguinis indolem, qua & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſa, alcalica, vel acida, in altera parte peccat: quae inprimis accurate inveſtiganda & diſtinguenda ſunt.

Cauſa proxima morbi appellatur tota illa ſimul, quae morbum jam praeſentem conſtituit, & cujus praeſentia ponit, continuat, morbum; cujus abſentia eum tollit (*x*). Sanguis autem humanus conſtat diverſis partibus, quarum quaedam in concretionem pronae ſunt; aliae vero tenuiores longe minus cohaerent, & facillime a reliquis ſecedunt. Sic in ſanguine recens miſſo videmus contineri halituoſum ſubtile, quod in auras ilico avolat, & quod vaſis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars ſanguinis ſponte coït: ſerum vero ſanguinis calore ebullientis aquae concreſcit in maſſam ſciſſilem, inſtar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympha in ſanguine adeſt, quae, nec ſponte ſua, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars ſanguinis, quae in concretionem prona eſt, craſſior fit in ſcorbuto, uti ad tertium numerum praecedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars ſeri in mucum ex flavo virideſcentem abeat. Sed tunc ſimul notatum fuit, tenuiorem ſeri ſanguinis partem ſalſam eſſe & acrem. Cum enim tenuiſſima ſanguinis portio pro maxima parte aquoſo latice conſtet, & omnia ſalina prompte ſolvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi ſalina acria abundant in ſanguine, tenuior ſanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum eſt de oleo ſanguinis, pariter acriori reddito, cum ſalibus acrioribus unito in ſaponem, qui promte in aquoſis diluitur. Si ſola craſſities major peccaret, obſtructiones fierent, dum tales humores in vaſorum anguſtiis haererent facile immeabiles: ſi ſola acrimonia tenuiorum liquidorum adeſſet, elueretur ſatis facile copioſiori potu tenui quocumque, & per urinae vias vel cutis ſpiracula haec exirent de corpore: verum dum illud acre irretitur huic lentori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum haerere incipit & colligi, illasque erodit. Ex binis autem illis, ſpiſſitudine nempe majori in una parte ſanguinis craſſiori, & acrimonia in parte tenuiori altera, videntur ſatis intelligi poſſe phaenomena ſcorbuti, uti ſequenti paragrapho dicetur: adeoque merito concluditur, bina haec unita ſimul conſtituere cauſam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem haec varia eſſe poteſt: ſi enim a ſalſamentis liberalius aſſumtis acrimonia conciliatur humoribus, haec muriatica erit, nec facile tunc in putredinem tendet ſcorbutus, & diutius tolerabitur, licet moleſtiſſimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in claſſiariis ſatis frequenter contingit, & victu recenti inſulſo, potuque copioſo, feliciter ſuperari ſolet, & ſaepe brevi ſatis tempore. Ubi vero non bene conditis ſale carnibus, & hinc calido ſub climate putreſcentibus, veſci co-

(*x*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 740.

coguntur miſeri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida naſcitur acrimonia, & peſſimus ſcorbutus ſequitur, qui brevi corpus deſtruit. Acida acrimonia rarius contingit quidem, tamen & obſervatur in illis locis, ubi vilioris ſortis homines pane ſecalino, lacte ebutyrato acido, farinoſis fere ſolis, vivunt; ſimulque ſedentarias artes exercent, ut ſibi victum parent. Scorbutus talis non adeo ſaevus eſt, & ſatis diu tolerari poteſt, nec ita difficulter ſanatur, modo victus mutari poſſit, & ſalubri motu exerceri corpus; quod non ſemper apud pauperes obtineri poteſt ob rem anguſtam, & quia ad alia opificia inepti ſunt.

§. 1154. Et ex his per hiſtoriam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phaenomena, utut mira, facile deduci poſſe.

Veritas cauſae proximae ſcorbuti modo aſſignatae ulterius confirmatur, ſi conſiderentur ſymptomata hujus morbi, licet multiplicia admodum, & ſatis mira: nam ſatis commode inde deduci poſſunt; & cauſae hujus morbi (vide §. 1150.) aptae ſunt, ut talem degenerationem humoribus noſtris inducant.

Incipiente enim morbo, craſſities illa ſanguinis adeſt; acrimonia autem tanta humorum nondum obſervatur: hinc pigritia & torpor una cum doloris obtuſi ſenſu per omnia membra incipientem ſcorbutum comitantur (§. 1151. 1.). Ubi vero increſcit morbus, augetur ille ſanguinis lentor; hinc difficilis reſpiratio ad parvum etiam motum, dum craſſus ſanguis per arteriae pulmonalis anguſtias tranſire abſque moleſtia non poteſt; hinc venoſus ſanguis ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. 2.). Verum ſimul incipit augeri acrimonia, quae, in tenuiore ſanguinis parte haerens, ſe manifeſtat in liquoribus a ſanguine ſecretis, adeoque ipſo ſanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis ſaturatior, magis colorata: ſaliva pariter a blanda ſua indole degenerat, & gingivas perpetuo alluens illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina ſit, incipit os foetere, quia degenerans ſaliva, in os affuſa, ubi liberrimus aëri aditus eſt, putreſcit cito: gingivae, perpetuo maceratae in putreſcente ſaliva, tabeſcunt & putredinem augent, adeoque & oris foetorem. Dum ſuccus pancreaticus, ſalivae ſatis ſimilis, ſimiliter degenerare incipit, uti & bilis, tormina ſtomachica, iliaca, colica &c. ſequuntur. Vaſa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, ſolvi incipiunt, inprimis minora vaſa, quorum tunicae minus validae ſunt: hinc haemorrhagiae fiunt, ſed leviores tantum, quia majora vaſa, magis calloſis tunicis inſtructa, non tam facile patiuntur unitatis ſolutionem, ut Chirurgi dicere ſolent.

Omnia autem haec inprimis obtinent in ſcorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia praedominatur, ſymptomata ſunt leniora, nec tam ſubito increſcunt. Aucta vero putredine, gingivae diffluunt in cadaveroſam ſaniem, dentes corrumpuntur cito, imo & quandoque ipſae maxillae carioſae fiunt. Simul per ipſam putredinem majorem ſanguinis craſſities

ties ſolvitur; uti enim antea dictum fuit, in febribus putridis ſanguis de vena miſſus non concreſcit, ſed fluidus manet: adeoque talis ſanguis vaſis ſuis contineri nequit, ſed per extrema illorum elabitur, vel & eroſis vaſis periculoſas haemorrhagias facit (vide §. 1151. 3.). Reliqua autem ſymptomata antea memorata, quae comitari ſolent ſcorbutum peſſimum, ex illa fluidorum degeneratione ſatis facile deducuntur; praecipue ſi conſideretur, & ſolidarum partium cohaeſionem debilitari non tantum ob acrimoniam erodentem humorum, ſed etiam, illa, quae de ſolidis corporis noſtri per vitales actiones deteruntur quotidie, non poſſe reſtitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adeſt: hinc vel ſponte apertis vaſis ſubcutaneis, vel a levi attactu contritis, maculae illae ſcorbuticae oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & ſubita mors ad minimum motum, ſatis docent.

§. 1155. Quod ipſum clarius docent regulae, quas curatio morbi proſpero, vel ſiniſtro, eventu comprobavit; quarum praecipuae hae ſunt.

Prudentes Medici, poſtquam morbi cauſas conſideraverunt, & attenta mente perpenderunt omnia ſymptomata, concludunt, quid agendum ſit, ut morbus praeſens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quae indicatio ex cauſis & phaenomenis morbi deducta juſſerat, ſollicite attendunt, an haec proſpero effectu ſe probent, an non. Si prius contigerit, noverunt ſe morbi genium perſpexiſſe; ſi poſterius, intelligunt ſe nondum ſatis cognitam habere morbi indolem; tuncque omni attentae mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Haec eſt illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte uſus, cum vel confirmat diagnoſin & indicationem curatoriam, vel errorem hic commiſſum cito detegit. Videantur illa, quae circa hanc rem ad §. 602. 7. dicta fuerunt. Patebit autem, ſpero, ex curatione ſcorbuti, mox tradenda, cauſam proximam hujus morbi rite definitam fuiſſe; ſicque hactenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. In hoc morbo craſſum eſt reddendum tenue; ſtagnans mobile; cohaerens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriae, quae reſpondent cauſae proximae morbi §. 1153. deſcriptae. Craſſities enim aderat in una ſanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vaſa; haec ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod ſtagnabat in vaſis ob nimiam craſſitiem, mobile fiet, ubi ſic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum anguſtias libere tranſire poſſit; ſimulque illa, quae cohaerebant, denuo in fluorem debitum redigentur.

§. 1157.

§. 1157. Item nimis tenue cogendum; acre leniendum, in genere, in ſpecie.

Pariter ad §. 1153. notatum fuit, alteram partem ſanguinis tenuitate morboſa peccare, cui juncta eſt acrimonia. Praeterea in pejori gradu ſcorbuti videmus quandoque diſſolvi ſanguinem, praecipue ſi acrimonia putrida adſit, ita ut vaſis ſuis coërceri nequeat, ſed mirae & periculoſae ſaepe ſequantur haemorrhagiae (vide §. 1151. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum eſſe ita, ut ſolitam conſiſtentiam acquirant humores, ſicque vaſis propriis coërceri poſſint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quod nimia humorum tenuitas ſanitati nocere non poſſet; hi quidem utebantur ſpecioſo hoc argumento, quod tenues humores tranſirent per omnes vaſorum anguſtias abſque ullo impedimento; & cum liber ac expeditus humorum motus per vaſa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere poſſe ſanitati: unde omnem curam morborum praeſentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquoſos calidos, Theae, Caffae, & ſimiles, perpetuo ſorbillandos commendabant, & aegris, & ſanis hominibus. Sed non conſiderabant, ad ſanitatem requiri, ut in ſingulis vaſorum ſeriebus proprii continerentur humores; ſanguis in vaſis ſanguineis, ſerum in vaſis ſeroſis, & ſic in reliquis vaſorum decreſcentium ordinibus. Si enim ſanguis foret inſtar aquae tenuis, difflaretur totus per vaſa exhalantia, in ſuperficie corporis externa patentia; vel effuſus in cava corporis interna hydropem faceret brevi: parum enim rediret ad cor per venas, ſi humores tam tenues forent, ut liberrime tranſirent per arterias exhalantes; maximae ergo arteriae corporis brevi vacuae forent: verum cor, expellens ſanguinem in arterias, illas diſtendit, quia plenae ſunt; &, niſi diſtenderentur arteriae, non contraherentur; adeoque brevi ceſſaret ſanguinis circulus per totum corpus, & ſequeretur lethalis ſyncope.

Acre autem, quod ſimul adeſt, leniendum eſt pariter, ut minus noceat; quod obtinetur cura generali, vel ſpeciali. Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quae quamvis acrimoniam demulcent, ut eſt aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviſcans omnem acrimoniam, ſimulque partes corporis defendens, ne ab acribus facile laedi poſſint. Specialis autem cura acrimoniae dicitur, quando adhibentur cognito acri oppoſita remedia, quamvis eadem manifeſtam quandoque acrimoniam habeant; uti dum v. g. acrimonia alcalina putrida acidis aſſumtis corrigitur.

§. 1158. Et in correctione unius (1156.) ſemper reſpiciendum ad naturam alterius (1157.), unde ſummae artis opus tentare hunc morbum cum ſucceſſu.

Magni

Magni momenti monitum hoc practicum eſt, & cujus neglectus tot infelicium curationum cauſa fuit. Antea in cura obſtructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quae tamen in ſcorbuto curando promiſcue uſurpari nequeunt. Si enim adeſſet in hoc morbo acre alcalinum putridum, ſales fixi alcalini, uti & volatiles, ſapones ex alcali fixo vel volatili & oleo ſimul unitis conſtantes, nocerent, quia acrimoniam praeſentem augent, dum craſſitiem humorum attenuant. Ob eandem rationem non proſunt mercurialia in hocce caſu, quia, licet efficaciſſime ſolvant, humores tamen ſolutos in putridum liquamen convertunt, uti in ſalivatione mercuriali patet. Simul ſollicite attendendum eſt, quid viſcera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre poſſint. Adeoque magna hic prudentia opus eſt, ut debita ſcorbuti curatio inſtitui poſſit; inprimis ſi morbus in pejori gradu jam conſtitutus fuerit: neque temere hic fidendum ſpecioſis antiſcorbuticorum remediorum titulis, cum multa ex his nocere poſſint, niſi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniae praedominanti cognitae oppoſitam efficaciam habeant. Hoc autem ulterius patebit ex ſequentibus.

§. 1159. Acria evacuantia ſemper hunc morbum exaſperant, & ſaepe reddunt incurabilem.

Cum durae digeſtionis cibi ſcorbuto ſaepius anſam dederint (vide §. 1150.), uti & tales morbi praegreſſi, qui a validis obſtructionibus viſcerum abdominalium oriuntur, crediderunt Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari poſſe, ut nempe expelleretur haec ſaburra quantocyus, ſicque viſcera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quae in primae coctionis viſceribus haerent, ſed leni ſtimulo, uti dicetur ſequenti paragrapho. Cum enim in hoc morbo, provecto inprimis, adeo debilitentur ſolida, ut a levi vi ſolvatur illorum cohaeſio, & humores contenti effundantur, patet ſatis, multum metuendum eſſe a turbis excitatis in corpore per acria evacuantia aſſumta. Longe majus diſcrimen adhuc foret ab Emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & muſculis abdominalibus convulſis (vide §. 652.), valide comprimuntur omnia abdominis viſcera; quae ergo, ſi jam tabeſieri inceperint in ſcorbuticis, deſtruerentur, & ſequeretur lethalis ſyncope. Praeterea obſervatur, acria purgantia, ut *ſcammoneum*, *jalappa*, *colocynthis &c.*, ſolvere etiam humores ſanos, & ſolutos in putridum liquamen per alvum educere: cum autem in pejori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque ſoleat adeſſe, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo non conveniant.

Multiplici in ſcorbuto curando experientia celebris *Eugalenus* (*y*) pro canone therapeutico ponit: *Quod validas purgationes & largam ſanguinis miſſionem aegre hic morbus ferat.* Pariter obſervavit *van der Mye* (*z*), purgationes

(*y*) Pag. 20. (*z*) Pag. 5—7.

tiones plurimos ſcorbuticos laeſiſſe. Vidi etiam, dum dyſenteriae & diarrhoeae epidemicae graſſabantur, ſcorbuticos periculoſius reliquis decubuiſſe.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quae in ſcorbuto curando profuerunt: cum autem §. 1151. quatuor diverſi gradus ſcorbuti deſcripti fuerint, quorum primus levior, ſequentes autem & pluribus & pejoribus ſymptomatibus ſtipabantur, ſimili ordine tradetur curatio.

§. 1160. Hinc α. incipiendum in ſpecie (1151. N°. 1.) prima a leni, attenuante, deobſtruente, purgativo, parca doſi ſaepe iterata. β. pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. γ. deſinendum in ſpecificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacunque. δ. interim ſex res non naturales ita ordinandae, ut ſint contrariae cauſis (1150.).

In primo gradu ſcorbuti (§. 1151. 1.) talia ſymptomata adſunt, quae majorem humorum craſſitiem & immeabilitatem docent, ſed nulla adſunt ſigna magnae acrimoniae humorum, aut viſcerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primae viae ab omni materia indigeſtili, ob malum victum ſaepe hic collecta: ſimul, ut blando ſolvente ſalino ſtimulo attenuentur humores, & copioſius deriventur verſus inteſtina; ſicque non tantum contentae in tubo inteſtinali faeces educantur, ſed ſimul ſolvantur atque expellantur illa, quae in viſcerum abdominalium vaſis haerere inceperant.

Plures autem tales formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quae huic ſcopo ſatisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pill. Coch. Maj.*, quae ſcammoneum, colocynthidem, aloën &c., continent, ſed dantur ſatis parca quantitate; & praeterea in hoc ſcorbuti gradu nondum magna acrimonia adeſt, neque putrida humorum ſolutio.

Solet horum purgantium uſus ſaepius repeti, tribus quatuorve diebus interpoſitis, quo intervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus ſtatim dicetur; tuncque iterum purgans. Semper autem memores eſſe debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11.: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; ſi econtra, difficulter.* Ubi ergo illa pigritia inſolita incipit emendari, dum haec remedia ſumuntur, & major alacritas redit toti corpori, ſcimus profuiſſe; e contra, ſi debilitatem & languorem ſentire incipiant, abſtinemus a purgantium uſu. Praeterea in corporibus obeſis, uti & in leucophlegmaticis, tutius repetuntur purgantia remedia; in ſtrictis & macilentis corporibus, minus conveniunt.

β. Craſſities enim humorum hic adeſt, uti antea probatum fuit; verum in cura obſtructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati ſales & ſapones, tam nativi, quam artificiales. In *Materia* autem *Medica* ſelecta ad hunc ſcopum remedia habentur, & ſatis varia, ut pro diverſa temperie aegro-

aegrotantium poſſint haec vel illa adhiberi. Sic v. g. in frigidae & laxae temperiei hominibus calidiora attenuantia conducunt, qualia ſunt v. g. *Tinctura Salis tartari*, *Elixir proprietatis*, *Sal volatilis oleoſus aromaticus*, *Sapo ſtarkeianus &c.* In calidis autem & billioſis utimur *cryſtallis* ac *cremore tartari*, *ſale polychreſto*, *oxymelle ſimplici*, *ſcillitico* ; & inprimis ſaluberrimis illis ſuccis, pomorum aurantiorum, citreorum, &c., quae acidulum ſaponaceum ſuccum habent, pulchre attenuantem, & ſaporis gratia adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diverſae tempeſtatis anni: aeſtivis enim ſub caloribus a calidioribus remediis abſtinemus, quae tutius hyemali tempore adhiberi poſſunt..

γ. Satis magnus numerus eſt remediorum, quae antiſcorbuticorum titulo apud auctores commendantur, licet non omnia easdem vires habeant; ideoque delectu opus hic eſt, pro vario gradu morbi non tantum, ſed etiam pro diverſa aegrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150., vegetabilis nutrimenti defectum inter cauſas ſcorbuti numerari; hinc & inter ſpecifica antiſcorbutica recenſentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quae hunc defectum ſupplere poſſunt. Acetoſae omnes ſpecies, bardanae turiones primo vere erumpentes, braſſica rubra, chaerophyllum, cichorea, endivia, urtica &c., juſculis incocta, pulchrum effectum praeſtant. Huc etiam ſpectant aurantiorum, citreorum &c., ſucci, qui vel cibis adſperguntur, vel aqua diluti, addito pauco vino, gratum & ſalubrem potum praebent. Languent enim tales aegri: pulſum parvum debilem & inaequalem in ſcorbuticis adeſſe monuit *Eugalenus* (*a*); imo talem pulſum inter diagnoſtica ſcorbuti praeſentis ſigna numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minus aſſuetus, miraretur, hominem tali cum pulſu vivere poſſe. Ob hanc rationem in catalogo antiſcorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quae grata ſua fragrantia languentes vires vitales excitare valent. *Abrotanum*, *Abſinthium*, *Ageratum*, *Balſamita*, *Foeniculum*, *Majorana*, *Mentha*, *Meliſſa &c.* talem vim habent. Inſuper & laudantur talia, quae, praeter lenem vim ſtimulantem, ſolvendi & attenuandi efficacia pollent. *Anagallis*, *Becabunga*, *Fumaria*, *Naſturtium aquaticum &c.* ad hunc finem merito commendantur. In hoc autem ſcorbuti gradu diu in horum uſu continuandum eſt, & licet varia forma haec remedia poſſint uſurpari, cerevifia vel vinum his medicata reddita minori faſtidio ab aegris ſumi ſolent, & quidem per longum tempus. Solo abſinthio, aquae & vino, vel & cereviſiae tenui, infuſo, difficilia ſcorbuti ſymptomata non tantum, ſed & morbum ipſum, ſe ſuperaſſe teſtatur *Eugalenus* (*b*). Dum cereviſiae dolio aliquot braſſicas rubras capitatas, minutim conſciſſas, infundebant, cum duodecim manipulis naſturtii aquatici, vel cochleariae, & libra recentis raphani ruſticani, integras familias curatas vidi, quae tali cereviſia pro potu communi utebantur diu.

δ. Niſi hoc impetrari poſſit, fruſtranea ſunt omnia: emendatus enim per

(*a*) Pag. 48. 58. (*b*) Ibid. pag. 83.

per idonea remedia morbus recrudeſcit denuo per easdem cauſas, a quibus originem ſumſit. Multis apud Batavos moris eſt, hyberno tempore carne bubula ac lardo ſalitis vivere, & exeunte hyeme ſatis male ſe habent a ſcorbuto: tempore verno, uſu recentium herbarum & fructuum horaeorum emendatur morbus, imo quandoque integre ſuperatur; recrudeſcens tamen denuo, dum ſubſequente hyeme ſimili victu utuntur. A caſeo antiquo & acri, ſi quotidie ſumatur, longe citius omnia ſcorbuti ſymptomata redire vidi, quam ab ulla alia cauſa. Solent quidem aegri, dum levatur morbus, Medici monita ſpernere, & inprimis in chronico tali malo; interim tamen a quibusdam impetrant Medici, ut inpoſterum ſimili victui non indulgeant. Major longe difficultas obtinet in curandis ſcorbuticis, qui coguntur in locis uliginoſis & depreſſis habitare, ut victum ſibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, ſed mitigatur tantum, dum verno tempore & tota aeſtate ſero lactis pro potu communi uti ſolent: unde dolent toties Medici, miſeros tales in flore aetatis jam edentulos fieri, & moleſtiſſimis artuum doloribus cruciari, inprimis dum hyberno torpent otio: aeſtivi enim labores ruricolis talibus proſunt.

§. 1161. Ad ſecundum gradum (1151. N°. 2.) conferent eadem, quae in priori, (1160. α. β. γ. δ.). Tum uſus Scorbuticorum acriorum paulo, forma ſucci expreſſi, conſervae, ſpiritus, ſal. vol., Vini, Cereviſiaeve Medicatae: Balnea itidem externa & pediluvia ex antiſcorbuticis; frictiones calidae, ſiccae, cum ſpecificis liquidis; ſaepe venae ſectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, eroſio in vaſa nimis diſtenta minuatur, revulſio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in ſecundo hoc ſcorbuti gradu §. 1151. 2. docent, majorem adeſſe ſpiſſitudinem & immeabilitatem humorum, quam in primo gradu: crurum enim tumor ac prae gravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos fere deficiens, reſpiratio hoc monſtrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho praecedenti, ſed ſolent etiam adhiberi paulo acriora, ut magis dividatur illud lentum, ſimulque languor ille ſuperetur. Quaenam autem cautela requiratur in horum adminiſtratione, dicetur ad ſequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiſcorbutica recenſentur, quae huic ſcopo ſervire poſſunt, ſed tamen non omnia promiſcue uſurpari. Quaedam enim acerrima ſunt, ut *Acriviola*, *Allia*, *Arum*, *Piperitis*, *Sedum minus vermiculare acre*. Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantum adhiberi poſſunt, vel ſaltem in aliis temperiebus refracta tantum doſi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter ſolvit omnia tenacia, ſed tamen limitata admodum doſi hic tantum convenit, cum monitum fuerit ad §. 1159., acria evacuantia hunc morbum exaſperare. Formulae pariter compoſitae ex his

his in Materia Medica habentur. Simul autem notandum eſt, quod oris foetor incipiens, gingivae tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeoque & de lenimine illius acrimoniae cogitandum eſſe, dum tenax viſcidum attenuatur antiſcorbuticis illis acrioribus. Caeteroquin illud acre, adhaerens illi lentori, ſoluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magis, niſi diluentibus enervatum, vel oppoſitis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem eſt, ſi ſimul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & ſolutum illud viſcidum & acre huic junctum, uti ad §. 1164. dicetur.

Balnea ex plantis antiſcorbuticis, aquae infuſis, eidem ſcopo ſervire poſſunt, dum horum remediorum vis, aqua diluta, venis bibulis tuto recipitur; & inprimis ſi maculae ſcorbuticae corporis externam ſuperficiem deturpent; ſic enim facilius extravaſata ſub cute liquida, quae has maculas faciunt, diſſipabuntur. Cum autem crura ſaepe talibus maculis purpureis afficiantur, unde a quibusdam hic morbus *ſcelotyrbe* vocatus fuit, commendantur inprimis pediluvia, quorum variae formulae apud *Sennertum* (*c*) habentur, & plures ſimiles ex remediis, in *Materia Medica* recenſitis, parari poſſunt.

Simul etiam tunc ſolent adhiberi frictiones; de quarum uſu egregio in ſolvendis coagulatis, & augenda actione vaſorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75. & 132., uti etiam ad §. 334., ubi de cura contuſionis agebatur; in qua ſub cute integra ſanguis effuſus haeret, fractis a vi externa ſub cute, adhuc integra, vaſis. Patuit autem ex hujus morbi hiſtoria, quod maculae illae ſcorbuticae ab effuſis ſub cute humoribus ſimiliter fiant. Cum autem in ſcorbuticis facile rumpantur vaſa, uti antea dictum fuit, lenes tantum adhiberi poſſunt frictiones: & quia ſimul metuitur facilis putredo effuſorum humorum, hinc & laudantur a multis ſpirituoſa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Diſputaverunt autem Medici, an Venae ſectio in hoc morbo conducat. Cum enim dictum fuerit ad §. 1153., in ſcorbuto eſſe talem ſanguinis indolem, quae & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſa, alcalica, vel acida, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil melius ad curandum hunc morbum conducere, quam ſi repetitis etiam ſanguinis miſſionibus ſubduceretur de corpore vitioſus cruor, & bono interim victu reſtituerentur ſani humores. Verum conſiderari debet, optima etiam alimenta ingeſta debere ſubigi in corpore noſtro, ut mutentur in noſtros humores. Antea vero ad §. 25. probatum fuit, magnam jacturam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; adeoque patet, reſtitutionem ſani humoris impediri profuſa vel frequenter repetita miſſione ſanguinis. Praeterea in ſcorbuticis ſanguis lentore ſuo incipit haerere in ultimis arteriarum anguſtiis, & mobilior tenuiorque pars tranſit in venas;

(*c*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

nas; lentus itaque ille ſanguis per venae ſectionem non educitur, adeoque non videtur multum emendari cacochymia humorum per ſanguinis miſſiones in hoc morbo. Simul etiam obſervationes practicae numeroſae docuerunt *Eugalenum*, uti ad §. 1159. dictum fuit, largam ſanguinis miſſionem aegre ferri a ſcorbuticis. Confirmat hoc aſſertum pulſus debilis in hoc morbo, & facilis ſyncope. Ubi autem ſatis plena fuerint vaſa ſanguinea, tunc tuto plenitudo poteſt minui per Venae ſectionem, ſicque ſimul pars acris liquidi tollitur; modo caveatur, ne ob nimiam ſanguinis evacuationem functiones corporis, ſatis languidae in hoc morbo, adhuc magis enerventur. Notandum quoque eſt, dolores ſcorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minus peritis imponere, uti ad §. 1151. 2. monitum fuit; tuncque etiam abſque ullo ſucceſſu ſanguinis miſſionem tentatam fuiſſe. Patet ergo ex dictis, quid boni a Venae ſectione in ſcorbuto exſpectandum ſit, & quo in caſu proſit.

§. 1162. Prout vero tenuitas acris, calor ingens, metus Haemorrhagiae, majora; vel craſſities, inertia, frigus, vaſorum pallor, majora; utendum ſpecificis modice adſtringentibus, frigidiuſculis, vel calidis, acribusve.

Ex phaenomenis hujus morbi, §. 1151. deſcriptis, patuit, in principio craſſitiem & inertiam humorum adeſſe; aucto vero morbo ſigna majoris acrimoniae apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quae dum adeſt, ſolvi incipiunt humores, & ſoluti ſimul fiunt acriores; unde febres calidae ſaepe fiunt, &, eroſis ab acrimonia humorum vaſis, haemorrhagiae. Illa autem remedia antiſcorbutica, praecedenti paragrapho laudata, acria ſatis ſunt & calefacientia; adeoque, ubi oris foetor jam incipit, gingivae dolent, tument, caleſcunt, moleſti dolores vagi per totum corpus adſunt, & haemorrhagiae etiam leviores, facile patet, tutum non eſſe talium remediorum uſum. Adeo enim tenera redduntur ſolida ſaepe in ſcorbuto, ut levi de cauſa ſolvatur cohaeſio partium; ſimulque adeo ſoluti ſunt humores, ut vaſis ſuis amplius coërceri nequeant, uti praegreſſa morbi hiſtoria docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiſcorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quae ſolida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum*, *polypodium quernum*, *capparidis & tamariſci cortex*, *acetoſa &c.*, talia ſunt, quae ad hunc numerum in *Materia Medica* recenſentur. Quamdiu autem frigus & inertia mera in ſcorbuto incipiente obſervantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiſcorbuticis utuntur tuto. Ubi autem dubia ſigna ſunt, vel metuitur futura brevi putredo, licet nondum adſit, tunc adhibentur illa antiſcorbutica, frigidiuſcula dicta, quae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim ſolventem ſaponaceam inſignem poſſident, ſimulque omni putredini reſiſtunt. Ob eandem rationem videmus, Medicos ſaepe *cochleariam*, *naſturtium*, & ſimilia prae-

praeſcribere, addendo ſimul *acetoſam*, *ſuccum citri*, *arantiorum &c.*, ut nempe poſteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hic metuendae reſiſtant.

§. 1163. Ad vitia autem oris in hac ſpecie emendanda oportet uti his, quae antiphlogiſtica, antiſcorbutica, & ſimul huic illive ſcorbuti ſpeciei appropriata ſunt.

Inter ſcorbutica ſymptomata §. 1151. 2. 3. numerantur vitia oris, foetor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum preſſionem ſanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangraenoſa corruptio, citiſſime omnia depaſcens. Ubi leviora haec mala ſunt, eradicato morbo per idonea remedia ſponte cedunt. Verum quandoque haec adeo moleſta ſunt, ut inducias non ferant tamdiu, ſed ſubitam poſcant medelam. Cum autem ad §. 1153. monitum fuerit, diverſam quandoque acrimoniam praedominari in ſcorbuto, inde concluditur, & variam eſſe medelam ad haec oris vitia, prout haec vel illa acrimoniae ſpecies adeſt. Si pallidae & tumidulae gingivae doleant in corpore Leucophlegmatico, ſpiritus theriacalis, cochleariae, ſp. vini camphoratus &c., prodeſſe poſſunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi vero gingivae rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modo dicta remedia nocerent potius, utpote nimis calida. Muria, qua Limonia mala condiuntur, quae ſalem marinum omni putredini adverſum habet, & gratam Limoniorum fragrantiam ſuccumque illorum acidum, pulcherrime prodeſt, inprimis ſi parum diluatur aqua quacumque ſtillatitia, & addatur mel roſarum, diamoron &c.; quae flaccidas illas & ſaepe jam ſemigangraenoſas partes firmant; tales formulae pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, ſi tali remedio ſaepius de die os colluatur, vel & ſpleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, ſaepius renovanda. Minime autem requiritur, ut gingivae ſcorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, uti quandoque a Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, teneriſque illis harum partium vaſis deſtructis ſequitur gangraena. Ubi autem maculae latiores albae oriri incipiunt, in ambitu inflammatae & rubrae, cum peſſimo foetore, & copioſo ſalivae tenuis effluxu, ſuccurrendum ilico eſt efficaci medela, ut putredo citiſſime proſerpens ſiſtatur. Spiritus ſalis marini omnia alia remedia, quae tentata vidi, ſuperat. In malo hoc incipiente ſufficit, ſi drachma ſpiritus ſalis marini in quatuor unciis aquae florum ſambuci, roſarum, ſimiliſve, diluatur, & addita uncia mellis roſarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adeſt, tunc mero ſpiritu ſalis marini quandoque coactus fui tangere loca haec gangraenoſa penicilli ope; & ubi depaſcens haec putredo ſic domita non amplius ſerperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, ſed diluto magis, utebar, & brevi ſequebatur ſeparatio partium vera gangraena tabefactarum: his ſeparatis, crudae & dolentes hae partes fovebantur perpetuo ſucco ſemper-

pervivi majoris cum aequali copia mellis roſarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam conſolidationem deducebat pura jam haec ulcera. Verum ubi gangraenoſa tali putredine eroſae ſunt gingivae, dentes vacillant, & brevi cadunt, imo & quandoque maxillae oſſeae pars inſignis cadit, quod evitari nequit, ſi ſerius vocatus Medicus fuerit, vel minus idonea medela tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quae, in *Capitulo de gangraena* §. 423., de affluxu materiae ſcorbuticae ad gingivas dicta fuerunt.

§. 1164. Ad ſpeciem tertiam (1151. N°. 3.) valent omnia praedicta, niſi quod utendum ſit maxima copia liquidorum lenium, facile meabilium, Antiſepticorum, Antiſcorbuticorum, cum leni promotione ſudoris, urinae, faecis alvinae, diu continuata.

In tertia ſpecie, uti ex ſymptomatibus §. 1151. 3. recenſitis patet, jam adeſt major acrimonia ſanguinis, ita ut vaſorum cohaeſio levi etiam vi ſolvatur, ſimulque omnes humores magis in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautela in curatione opus eſt. Si calida & acria antiſcorbutica imprudenter adhibeantur, uti v. g. *Cochlearia*, *naſturtium*, *ſinapi*, *raphanus ruſticanus &c.*, his ſtimulis augetur motus acrium humorum per vaſa, quae parum cohaerent, unde ſaepe ſubitae & immanes haemorrhagiae ſequuntur: hinc merito praeferuntur leniora, quae ſimul omni putredini reſiſtunt, & vaſa firmant. Ob hanc cauſam *acetoſa*, *lapathum*, *acetoſella*, & ſimilia, tantum nomen meruerunt: imo in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariae plerumque acetoſam addunt, licet nondum ſcorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Praecipuus enim ſcopus eſt in curatione ſcorbuti, ut illud acre eluatur ex ſanguine, & lentor, ſi adſit, ſimul attenuetur: verum magna copia liquidorum lenium, & facile meabilium, utrumque obtinetur; ſimulque vehiculum ſubminiſtratur ſudori & urinae, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in ſanis etiam hominibus, per cutis ſpiracula difflari, & per urinam ſecerni de ſanguine, omnia illa, quae per ipſas ſanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, ſi retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantum inutiles faeces alimentorum poſt chylificationem peractam, verum etiam humorum in ventriculum & inteſtina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, conſtitiſſe per obſervata practica, quod fortiora purgantia nocerent ſcorbuticis; verum ſemper profuit, leni ſtimulo alvum ſubinde promovere, ſive per *epicraſin* purgare, uti Medici loqui ſolent, interpoſito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter ſolventium uſus adhiberi ſolet. Urinae autem ſcorbuticorum, uti pariter ante dictum fuit, contentis ſaturatae ſunt, & acres, magnamque ſedimenti copiam ponere ſolent; unde videtur natura ipſa hanc viam indicare, ut ſanguis ab acrimonia inhaerente depuretur.

Pa-

Patet inde ratio, quare ſerum lactis, inprimis tempore verno recentis graminis ſucco dives, & hinc ſubviridescens, tantum nomen habuerit in ſcorbuto curando; nam agit ſolvente graminis vi, ſimulque urinam ſatis copioſam movet; unde etiam inter efficacia diuretica merito numeratur. Solet quoque optimo ſucceſſu cum lenioribus antiſcorbuticis herbis decoqui, ſicque magis medicatum reddi; quales formulae ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliae ſimili norma concinnari facile poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (*d*) videmus, in cura *Ilei ſanguinei* (ſub quo nomine ſcorbutum deſcripſiſſe videtur, uti antea ad §. 1148. dictum fuit) laudari lactis aſinini cocti uſum ſatis largum cum melle, ut per inferiora ſequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, ſi tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Mane quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertia etiam aquae mulſae parte interpoſitis diebus admiſta.*

Manifeſte hinc patet, quod interpoſitis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, ſimulque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licet autem blando & pingui cremore acrimoniam omnem lac obtundat, ſerum lactis tamen magis diluit & diureſin movet.

Magnam lactis & ſeri ejus in ſcorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Hofmannus* (*e*), & propriis obſervatis, aliorumque celebrium Medicorum, confirmat; ſimulque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permiſtarum, largum uſum. Imo teſtatur, quod triginta annorum uſu didicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura ſcorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (*f*) notat, nullo remedio tam cito, tam ſecure, & tam efficaciter, exſtirpari ſcorbutum, quam thermarum Carolinarum uſu; imo ipſa ulcera ſordida ſcorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo uſu thermarum Carolinarum penitus conſolidata fuiſſe, abſque ullo malo ſequente. Verum hae aquae diluunt, ſalino principio, quod continent, ſolvunt, ſimulque alvum & urinam movent.

Ubi vero magna diſſolutio humorum jam adeſt, & putredinis ſigna, tunc videntur minus conducere illae thermae, cum ſalem alcalinum habeant: in tali caſu modice adſtringentia, acidula, melius convenirent, uti ad §. 1162. monitum fuit.

§. 1165. Ad quartam vero ſpeciem rara medela; varianda medendi methodus pro varietate ſymptomatum; aliquando mercurialia proſunt; ut & praeſcripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite conſideratis, & cum phaenomenis morbi, ac cadaverum inciſorum, collatis, conſtat, in cura-

(*d*) De Internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672. (*e*) Medic. Ration. Syſtemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29. (*f*) Opuſc. Phyſ. Medic. Tom. II. pag. 300.

curatione felici hujus morbi id agendum maxime, ut indagetur indoles vitioſi humoris & ſingularis acrimoniae, quae praedominans peccat: quumque illa acrimonia ſit ſalina muriatica, acida auſtera, alcalina foetens, rancida oleoſa; atque de his ſingulis, & univerſis ſaepe actum ſit, ordinatior mali curatio habebitur; & liquet, cur ſerum lactis, lac ebutyratum, aque medicatae, toties deſperata hujus morbi mala ſanaverint? & quae? Cur acidi ſucci horaei maturi pomorum arantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetoſae, acetoſellae, aceti, vini rhenani, moſellani, toties ſpecifica huic morbo, & quando? Cur adſtringentia auſtera, ut Rheum, Lapathum, Tamariſcus, Capparis, Vinum auſterum nigrum, rubrumve, ut & Chalybs, adeo ſaepe bona? & ubi? Cur acerrima aromata, Cochlearia, Lepidium, Naſturtia, Arum, Raphani, Piper, Zingiber, Sempervivum minus acre, Sales alcalini volatiles, fixi, oleoſi, aromatici, ſaponacei, iterum ſaepe ſola proſint? Cur quod uni ſcorbutico ſalutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali ſtudendum ſit, ſed ejus tantum ſingulari, acſi alius foret morbus, genio.

Si conſiderentur illa ſymptomata, quae §. 1151. 4. enumerantur, patebit facile, parum ſpei ſupereſſe: febres enim malignae putridae, comitantes talem ſcorbuti gradum, deſignant, ingentem humorum corruptelam jam adeſſe, ſimulque reliqua docent, ipſa viſcera jam contabeſcere. Pro varietate autem ſymptomatum diverſa quidem medela adhibetur, ſed fere tantum hac ſpe, ut leniantur moleſta mala, uti in cura, palliativa dicta, fieri ſolet, per quam mitigando ſymptomata aliquid de morbo primario tollitur (*g*); vel ſaltem hoc efficere tentat Medicus, ut aegri facilius tolerent morbum, qui tolli integre non poteſt. Sic v. g. diarrhoeis & dyſenteriis lenibus diacodiatis, una cum demulcentibus remediis, ſuccurritur; ſtranguria decocto radicum & foliorum althaeae cum aqua & lacte lenitur; ad lipothymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & ſic de reliquis.

Si autem adhuc curabile ſit malum, neque viſcera tabefacta, tunc proſunt illa ſola, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cum autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum ſucceſſu adhibita fuerint, inceperunt Medici ſcorbutum etiam ſic tractare, & inprimis ideo, quia viſcoſum tenax in ſanguine ſcorbuticorum aliquando obſervatur, uti antea dictum fuit. In primo ſcorbuti gradu (§. 1151. 1.), ubi lentor ille viſcoſus praedominatur, nec magna adhuc acrimonia adeſt, tolerari poſſet prudens argenti vivi uſus; quamvis certum ſit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verum ubi jam oris foetor incipit, gingivae tument, dolent, calent, ſatis

(*g*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 1244.

tis patet, ſuſpectum eſſe mercurialium remediorum uſum, cum horum effectus ſit, os internum exulcerare, & magnam copiam foetidae ſalivae elicere: adeoque affluxus acrium humorum ad gingivas augeretur, non ſine moleſtia & periculo. Infelicem ſucceſſum argenti vivi, tam externe quam interne adhibiti, in homine, cui a ſcorbuto male affecto lingua exulcerabatur, recenſuit *Hofmannus* (*h*), qui ideo pro regula practica ſtatuit: *Mercurialis proſapiae medicamenta, utcumque etiam praeparata & adhibita, in ſcorbuto tantum non ſemper eſſe maximo nocumento; longe vero certius graviusque nocere in vitiis dentium & linguae ſcorbuticis &c.* Cum autem in quarto hoc ſcorbuti gradu magna jam adſit acrimonia, imo plerumque diſſolutio putrida humorum, patet ſatis, mercurialium remediorum uſum tunc inprimis quam maxime ſuſpectum eſſe. Illi, qui morbis venereis ſanandis frequentem operam adhibuerunt, ſatis experti ſunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in ſcorbuticis corporibus, ſi a lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quaedam Corollaria practica, quae ex praedictis facile deduci poterunt.

Ex quibus omnibus &c. Conſideratae fuerunt cauſae ſcorbuti, enumerata ſymptomata varia, quae hunc morbum in toto ſuo decurſu comitari ſolent; dein enarratae ſunt illae mutationes partium corporis in hoc morbo, quae per cadaverum ſectionem detectae; & ex illis omnibus concluſum fuit §. 1153., craſſitiem in una parte ſanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud craſſum attenuetur, & emendetur acre. Verum illa craſſities humorum quandoque eſt iners mucoſa frigida, tuncque amara & aromatica tantum uſum habent. In tali caſu abſinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum praeſtat: aliquando adeſt ſpiſſitudo inflammatoria humorum; tunc ſucci horaei, ſyrupi & ſapae ex his confectae, ut *rob ſambuci*, *ribeſiorum &c.*, proſunt pulcherrime; uti etiam, dum in obeſis corporibus pingue oleum ſanguinem reddit minus meabilem. Poteſt & adeſſe ſpiſſitudo atrabilaria, quae mellitis, ſaponaceis &c., ſolvitur, uti antea in Capitulo de Melancholia pluribus dictum fuit.

Verum illa acrimonia pariter obſervatur diverſa; & quaedam remedia ad omne acre mitigandum valent, uti aqua, v. g., & omnia aquoſa, quae ſola dilutione quamvis acrimoniam lenire poſſunt; olea mollia, quae obtundunt acria quaecumque, dum illa obvolvunt quaſi. Alia remedia huic vel illi acrimoniae infringendae apta ſunt, non vero omnibus: ſic acida putredini alcalinae domandae proſunt; & contra, ubi acida acrimonia adeſt, alcalinorum uſus probatur. Cum autem antea de diverſis illis acrimoniae ſpeciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & ſeq. §. 76. & ſeq. & §. 605.), illa hic repetere ſuperfluum foret.

Cur ſerum lactis &c. Quia omnia haec craſſitiem humorum diluendo &

(*h*) Medic. ration. ſyſtemat. Tom. IV. Part. V. pag. 54. &c.

& attenuando minuunt, ſimulque ſuppeditant ſanguini aquoſum vehiculum, per quod acres ſales & olea, jam corruptioni proxima, elui poſſunt, & per ſudoris, urinae, & alvi, vias exire de corpore. Verum requiritur tale adhuc virium vitalium robur in aegris, ut moveri poſſint haec ingeſta cum ſanguine per vaſa; caeteroquin haec manent in corpore, & hydropicos tumores producunt. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel ſigna adſunt nimiae diſſolutionis humorum, tunc non conveniunt.

Cur acidi ſucci &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putreſcentem rancidam indolem degeneraverunt, uti fit in urbibus obſeſſis, & longinquis navigationibus: tunc enim, uti antea dictum fuit, ſolis fructibus horaeis, & juſculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, feliciſſime ſanantur ſcorbutici, ſi nondum viſcera, ob putridam hanc cacochymiam, inſignem labem paſſa fuerint. Plures ſcorbuticos in noſocomio Pariſino ſanavit *Morin* (*i*), dum acetoſam magna copia dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino rhenano ſcorbuticis quam maxime profuiſſe, *Eugalenus* (*k*) teſtatur. Apud *Cluſium* (*l*) legitur, Norwegos in vicinam inſulam, moris abundantem, exponere ſcorbuticos, neque domum reducere, priusquam ſanitati reſtituti fuerint; toto autem tempore, quo ſic ab omni humano conſortio remoti vivunt, ſolis moris veſcuntur, & quandoque intra paucos dies convaleſcunt. Hyemali autem tempore, ubi haec expoſitio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magna copia aſſumto, utuntur ſimili cum ſucceſſu.

Cur adſtringentia auſtera &c. Ex ſymptomatibus ſcorbuti antea §. 1151. recenſitis conſtitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohaeſionem ſolidarum partium, ut a leviſſima vi adhibita ſolvantur: ſimulque ſaepe tunc adeſſe ſolet nimia ſolutio humorum. In hoc caſu adſtringentia auſtera, antea §. 28. 4. laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum ſolidarum, egregie proſunt, quae & ſimul humores nimis ſolutos compingunt. Ubi ergo in ſcorbuticis laxa flacciditas totius corporis obſervatur, & a rudiori quacumque corporis contrectatione maculae caeruleae oriuntur, tunc haec remedia locum habent. Forte Britannica herba, apud *Plinium* (*m*) ad ſtomacacen & ſcelotyrben laudata, ſimiles virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Caſtris a Germanico Caeſare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cum *intra biennium dentes deciderent, compageſque in genibus ſolverentur*. Verum in flaccidis corporibus lento ſatis gradu morbus procedit, languore & laſſitudine quamvis ſatis moleſtus ſit. Praeterea multi eruditi viri in illa fuerunt opinione, quod Veterum Britannica herba lapathi ſpecies foret, de qua re legi poteſt *Muntingius* (*n*), qui tamen plurimum eruditionis, forte ad ſcopum non adeo requiſitae, huc congeſſit. De chalybis pulchro effectu in ſimili laxitate ſolidarum partium, antea

(*i*) Academ. des Scienc. 1708. Hiſt. pag. 63. (*k*) De Scorbuto pag. 47. (*l*) Rarior. plantar. hiſtor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119. (*m*) Hiſt. natur. Lib. XXV. Cap. III. (*n*) De vera antiquor. herba britannica.

antea §. 28. 4. actum fuit, & ſequenti Capitulo adhuc quaedam dicentur.

Cur acerrima &c. Proſunt haec in illis caſibus, ubi pallor, frigus, inertia, adſunt; tumidulus corporis habitus, urinae pallidae inodorae, ſitis nulla, gravitas totius corporis, ſigna dant, quod haec remedia tuto poſſint exhiberi. Cum autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne ſubito validis his ſtimulantibus in motum deducta glutinoſa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculoſum morbum (vide 871.) inducant.

Cur quod uni ſcorbutico &c. Quia in quibuſdam adeſt varius ſcorbuti gradus, diverſa ſpecies & intenſitas acrimoniae in humoribus. Sic v. g. acerrima illa aromata, modo laudata in ſcorbuto lento & frigido, ſi darentur in illo gradu morbi, ubi gingivae cadaver olent, & ſanguinem ſtillant, periculum foret lethalis haemorrhagiae; dum & humorum acrimonia per haec remedia augeretur, & vaſa vix cohaerentia amplius, aucto per acria haec ſtimulantia humorum impetu, rumperentur brevi. Ideo etiam plures Medici ſequuntur prudens *Sennerti* monitum (*o*), neque tam facile acerrima antiſcorbutica adhibent, quae ſpirituum antiſcorbuticorum nomine laudari ſolent; ſed ſero lactis infuſam cochleariam, naſturtium &c., exhibent; vel & ſuccos recens preſſos ſero lactis diluunt, ſicque potandos exhibent aegris.

Cur ergo non nomini &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum hiſtoria, quod nihil damnoſius ſit, quam audito nomine morbi tantum, abſque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis proſtat, & ſpecioſo titulo inſignitur, tanquam ſpecifica & indubitata polleret efficacia ad eundem morbum debellandum. In pharmacopoliis ſic proſtant Spiritus, Eſſentiae, Elixiria &c. Antapoplectica, Antepileptica, Antifebrilia, Antipleuritica, Antiſcorbutica &c., quae omnia, licet in quibusdam caſibus uſum habere poſſint, tamen etiam ſaepe inutilia, imo & damnoſa, ſunt. Illi ſoli, qui artem brevem eſſe vellent, quae merito ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppoſitum in diſpenſatoriis publicis remedium quaerunt; tuncque credunt, ſe egregie Medici munere functos eſſe. Verum hiſtoria ſcorbuti, hactenus deſcripta ex fidelibus obſervationibus, ſatis docet, quam diverſa mala ſub eodem nomine comprehendantur; & quam varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in ſcorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adeſt in humoribus, vel nimia diſſolutio, ubi viſcera adhuc integra ſunt, vel jam tabefieri incipiunt, & ſic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat ſpecioſis antiſcorbuticorum remediorum titulis, ſed ſollicite cauſas praegreſſas indaget, ſigna diagnoſtica notet, quae diverſam acrimoniae humorum ſpeciem ac intenſitatem deſignant, & inde medendi methodum eliciat, ſicque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diverſa mala curet.

(*o*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. VI. Tom. II. pag. 1113.

CACHEXIA.

§. 1166. Cachexiae nomine intelligi ſolet ea diſpoſitio Corporis, quae nutritionem ejus depravat per totum illius habitum ſimul.

Cachexia adeſſe dicitur, uti optime *Celſus* (*p*) vertit, ubi *malus corporis habitus* eſt. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis ſpecies, quam dum medicae artis etiam ignari vident degenerare a ſanitatis conſuetudine, dicunt ſimpliciter, hominem ſe male habere, licet non cognoſcant evidenter, quodnam vitium adſit, vel quale viſcus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi a validis morbis reſurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis teſtantur, quam gravia mala paſſi fuerint: quamvis enim morbus ſuperatus ſit, tamen omnium viſcerum functiones adeo adhuc languent, ut non poſſint ingeſta alimenta deduci ad illam abſolutam perfectionem, quae ad reſtitutionem perditorum in ſolidis & fluidis partibus noſtri corporis requiritur; adeoque depravatur nutritio per totum corporis habitum ſimul. Optime hoc notavit *Aretaeus* (*q*), dum dicit: *Cachexia omnium ſimul vitiorum converſio eſt*; *omnes enim morbi parentes ejus ſunt.* Loco enim ἀπότοκοι, mutato tantum accentus loco, ἀποτόκοι, pulcherrime genuinum hujus loci ſenſum reſtituit *Petitus* (*r*): quod & confirmatur auctoritate *Celſi* (*s*) dicentis: *Quod fere fit*, *cum longo morbo vitiata corpora*, *etiamſi illo vacant*, *refectionem tamen non accipiunt.* Ut autem melius elucescat Cachexiae indoles, *Aretaeus* (*t*) oppoſitum huic morbo corporis ſtatum deſcribit, εὐεξίην nempe, id eſt bonum corporis habitum, in quo homo bene ſe habet ad omnia, ad alimenti concoctionem & diſtributionem, ad ſanguinis creationem &c.: *Haec conſequitur facilis ſpiratio*, *validae vires*, *bonus color*, *ante omnia ſanitas: quod ſi ad imbecillitatem cacochymiae natura converſa fuerit*, *id jam eſt cachexia.* Tunc enim reſpiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles ſunt, color malus. Semper enim cachexiam neceſſario comitatur cacochymia, quae vocatur illa qualitas humorum, quae laedit functiones (*u*). Degeneres enim a ſanitatis conditionibus humores per vaſa fluere in cachecticis, ipſe malus color docet, & functionum plurium corporis laeſio.

Simul

(*p*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*q*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 46. (*r*) Ibidem pag. 188. (*s*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*t*) Ibidem pag. 47. (*u*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 719.

Simul etiam patet, malum habitum, ſive cachexiam, plurimis aliis morbis, inprimis chronicis, adeſſe; unde merito dixit *Aretaeus* (*w*), quod malus habitus communis ſit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. g. in ſcorbuto (vide §. 1151. 2.) difficilis reſpiratio, crurum tumor, color pallido-fuſcus, maculae cutis, &c., cachexiam teſtantur? Unde *Olaus Magnus* (*x*), poſtquam ſcorbuti ſymptomata deſcripſit, addit ſequentia: *Vocaturque vulgari gentis lingua Schoerbuch, graece Cachexia.* Et alio in loco (*y*) de malo victu, tanquam cauſa ſcorbuti, agens dicit: *Frigidi enim, ac indigeſti cibi, avidius ſumti, morbum hujusmodi cauſare videntur, qualem Medici Cachexiam univerſalem appellant.* Patebit autem ex ſequentibus, cachexiam, licet aliorum morborum praegreſſorum ſoboles ſaepe ſit, tamen & ex malo victu in ſanis antea hominibus frequenter naſci.

§. 1167. **Adeoque pro cauſa agnoſcit vel liquidi nutrientis depravatam indolem quamlibet, vel vitium vaſorum recepturorum, vel defectum facultatis applicantis.**

Certum eſt, per ipſas ſanitatis actiones quotidie perire de corpore noſtro liquidorum copiam, & deteri partes ſolidas noſtri corporis: adeoque ex conditione ſua vivum corpus cito deſtrueretur, *naturaliter ſemper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum ſubeuntibus* (*z*). Requiritur ergo ad conſtantiam vitae & ſanitatis, ut tantum & tale in humoribus, ſolidisque, perpetuo reſtituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipſa haec actio *nutritio* (*a*). Verum haec reſtitutio perditorum ex ingeſtis cibo & potu fieri debet, per ipſas vitae & ſanitatis actiones ſic mutatis, ut fiant ſimiles ſolidis & fluidis partibus noſtri corporis: cum autem tota chylificationis hiſtoria doceat, ingeſta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licet & ſolidarum partium jactura inde reſarciri debeat. Exploſa dudum jam eſt ſententia, quam tuebantur *Aſclepiadis* aemuli, ſtatuentes: *Nihil concoqui, ſed crudam materiam, ſicut aſſumta eſt, in corpus omne diduci* (*b*). Econtra novimus (uti antea ad §. 1. monui ex *Galeno*), nihil illorum, quae ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis noſtri, ſed debere prius immutari, & alendo corpori ſimilia reddi: ſi ergo non ſatis perfecta fuerit haec immutatio ingeſtorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde reſtitui poterunt perdita. Haec autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingeſtorum indole, non ſatis facile mutabili; vel a viribus immutantibus non ſatis validis; de quibus omnibus ſequenti paragrapho dicetur.

Prae-

(*w*) Ibidem pag. 47. (*x*) Hiſt. gent. ſeptentr. Lib. XVI. Cap. 11. pag. 570. (*y*) Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*z*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Medic. §. 436. (*b*) Celſ. in Praefat. pag. 6.

Praeterea liquidum nutriens, licet optime elaboratum fuerit, debet diſtribui poſſe per omnia corporis loca, adeoque vaſa, quae illud deferent, debent apta eſſe huic recipiendo; unde & in his vaſis vitium haerere poterit, de quo dicetur §. 1171.

Tandem aſſimilatum omnino licet fuerit liquidum nutriens, licet vaſa omnia pervia fuerint, debet moveri per vaſa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus ſupplendi ſunt. Motus autem ille, qui diſtribuit per univerſum corpus liquidum nutriens, illudque applicat ſingulis partibus, poterit eſſe nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. Humoris depravatio oritur 1. ab aſſumtis, quae a virtute mutante in nobis non poſſunt aſſimilari reſtituundis: qualia cibi farinacei, leguminoſi, craſſi, fibroſi, pingues, acres, aquoſi, viſcoſi (69.). Corpora indigerenda, ut ceſpites, creta, arenae, calx &c. 2. Ab defectu motus animalis in otio, torpore, ſomno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. 92. &c.); liquidiſve vitio non facili medicabili (60. 69. 76. 106. 107. 406.): hiſce cauſam praebent multa, ut omnes ſecretiones nimiae, qualeſcunque demum fuerint, vomitus, diarrhoea quaelibet, dyſenteria, haemorrhagia quaelibet, viſceris ſingularis vitium ſcirrhoſum &c., retentio quaelibet ſecernendi.

1. Conſtitit ex modo dictis, aſſumta debere mutari in corpore noſtro, ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem haec mutatio aſſumtorum fiat, debent illa poſſe ſuperari a corporis noſtri viribus immutantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viſcoſa nimis cohaerent, ut ſunt multa farinacea, & legumina, piſa, fabae, lentes &c., vel cibi craſſi & fibroſi, ut ſunt carnes, fumo, ſale, aëre, induratae, tunc vires viſcerum chylopoieticorum non ſatis ex his educere poſſunt omne ſolubile, ingeſtis, etiam copioſis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non ſatis aſſimilatus, vel omnino non, vel difficulter, poteſt perduci ad ultimam perfectionem, quae requiritur, ut aſſimiletur partibus ſolidis & fluidis corporis noſtri. Ventriculus & inteſtina tunc gravantur indigeſtili materia, &, crudis humoribus ſanguini admiſtis, degenerant omnia liquida a naturali ſua indole; ſicque malus habitus totius corporis ſequitur, *cum inuſitatos, aut inutiles, cibos aliquis aſſumſit* (*l*). Certum enim eſt, conſuetudinem hic multum facere: conſtat enim ex hiſtoria, integras gentes ſolis vegetabilibus & aqua vixiſſe; alias ſolis fere piſcibus ſuſtentari; quaſdam carnibus & lacte, dum aliis in more eſt, quodvis fere vegetantium & animalium genus lautiſſimis menſis adhibere (*d*). Obſervationes jam quotidianae

(*c*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

(*d*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 50.

nae docent, languere homines, ſimulac ſimplicem victum, licet ex difficilioris digeſtionis cibis paratum, cum lauta menſa permutant; unde dixit *Hippocrates*, uti alia occaſione ad §. 193. monui: *A multo tempore conſueta, etiamſi deteriora fuerint, inſuetis minus moleſta eſſe ſolent.* Pinguia autem difficilis admodum digeſtionis ſunt, & in ventriculo diu retinentur, tuncque rancida fiunt, & ſic peſſime nocere poterunt. Sani & robuſti homines hoc ſaepe experiuntur, ſi pinguiores carnes, & inprimis lardum, majori copia in prandio comederint; tunc enim veſperi eructant acre oleum, quod fauces fere erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam fere vacuo, manet indigeſtum, & niſi in duodeno copioſae & acriori bili occurrat, quae illud pingue ſaponacea ſua vi reddat aquae miſcibile, in reliquo inteſtinorum tractu cruditatem rancidam peſſimam facere poterit. Cum autem in ſaniſſimis hominibus omnes humores blandi ſint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, ſed dulcis ſaporis ſit, patet ſatis, acres cibos multum abeſſe ab indole noſtrorum liquidorum, adeoque difficilius aſſimilari. De noxis acrium ingeſtorum plura dicta fuerunt ad §. 586. *α.*, & §. 1150. probatum fuit, ſcorbuticam humorum acrimoniam a talibus naſci. Aquoſa autem nimia copia aſſumta debilitando fibras ſolidas nocere, antea ad §. 30. conſtitit.

Si autem a difficilioris digeſtionis cibis cachexia naſcitur, longe magis hoc fiet, ſi depravato appetitu aſſumuntur talia, quae nullo modo digeri poſſunt, uti ceſpites &c.: de hac re poſtea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitus depravatio obſervatur quandoque.

Conferantur & illa, quae §. 25. 1. habentur de alimentis magis tenacibus, quam virium permutantium in corpore virtus eſt.

2. Conſtat ex Phyſiologicis, chylum ex ingeſtis paratum ſanguini venoſo permiſceri, & adhuc diu ſuam indolem retinere, licet una cum ſanguine per vaſa & viſcera corporis noſtri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum ſpatio chylum aſſimilari penitus humoribus noſtris, neque amplius apparere in ſanguine. Verum in illis, qui inerti otio torpent, & ſomno indulgentes fere nunquam orientem vident ſolem, languet muſcularis motus, qui tantum confert ad validam & expeditam ſanguinis circulationem, uti antea ad §. 25. 2. dictum fuit; unde illa aſſimilatio chyli tardius in talibus & minus bene perficitur, adeoque ſenſim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana obſervata hanc rem confirmant. Dura meſſorum ilia quosvis cibos ferunt, & digerunt quam feliciſſime. Feſſus a labore diurno domum redux ruſticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & ſale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatoque ſomno languida membra poſtquam refecit, ſurgit robustus & alacer ad ſolitos labores. Illi vero, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec ſe ad labores credunt natos eſſe, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere ſani, & nihil agere. Literati viri, qui mentem acriter exercent, corpus vero minime, impalleſcunt libris ſuis, cachectici omnino. Nunquam autem citius & cer-

certius damnum ſanitatis percipitur, quam ubi laborioſam vitam ſubito quis commutaverit cum otioſa: unde inter cachexiae cauſas ab *Aretaeo* (*e*) optime recenſetur *ab exercitationibus quies*, *& ab ingentibus laboribus otium.*

3. Requiri certum robur & determinatam cohaeſionem in partibus ſolidis vaſorum & viſcerum corporis noſtri, ut efficiant illa, quae ſanitatis & vitae ratio poſtulat, antea paragraphis in textu citatis demonſtratum fuit. Nimia enim debilitas vaſorum & viſcerum facit, ut minor actio ſit vaſorum in contenta fluida, adeoque minor mutatio & aſſimilatio chyli, qui cum ſanguine per vaſa fluit. Praeterea ob eandem rationem minus elaborata erunt liquida, quae ingeſtis in ventriculo & inteſtinis miſceri debent, ut v. g. ſaliva, bilis, ſuccus pancreaticus &c.: unde etiam §. 44., ubi morbi ex debilitate nimia vaſorum & viſcerum oriundi recenſentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vaſorum ac viſcerum inter cauſas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta eſt cohaeſio partium ſolidarum illa componentium, ut non cedant ſatis liquidis impulſis; adeoque ſic interrumpitur aequabilis ſanguinis motus, & turbantur omnes ſecretiones. Verum paulo poſt patebit, retentionem quamlibet ſecernendi producere poſſe cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fuſius de hac re dictum fuit.

Verum & liquida poſſunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non ſemper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60.) laborantes non nutriri, ſed cachecticos ſenſim contabeſcere; & noverunt ſatis Medici, illud humorum vitium, ubi ſemel invaluerit, difficulter eradicari poſſe. Glutinoſum (§. 69.) in primis viis aggeſtum impedimenta format chylo parando, perficiendo, ſecernendo (§. 71.); adeoque depravatur nutritio: ſi vero lentor talis glutinoſus ſanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiae ſymptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (§. 76.), ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad conſumendum, producitur (§. 86.). A plethora (§. 106.), niſi in tempore ſolvatur per ſanguinis miſſionem, ſaepe etiam cachexia producitur, uti videmus in virginibus plethoricis, ſi menſtruorum ſuppreſſione laborent.

Per obſtructionem vero (§. 207.), cum tollatur tranſitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis poſſunt laedi (§. 120.), adeoque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti haeſerint humores, jam penitus a ſana indole noſtrorum fluidorum alieni, nec unquam illis aſſimilandi, tunc mora & calore corporis attenuantur, ſimul acriores redduntur, & venis reſorpti ſanguinem inficiunt, illumque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita a pure, in abſceſſu clauſo diu relicto (§. 406.), producitur cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus ſenſim contabeſcit. Si autem pus reſorptum adeo funeſtum morbum producere valeat, quanta non fient mala a tabo gangraenoſo, ichore cancri exulcerati, ſi & haec in ſanguinem reſorbeantur.

Tota chylificationis hiſtoria docet, uti antea ad §. 25. 1. monitum fuit, prae-

(*e*) De cauſ & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

praecipuam cauſam aſſimilationis ingeſtorum pendere ab eo, quod pauculum crudi ingeſti miſceatur maximae copiae humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum miſcetur cibis, deinde ſuccus gaſtricus, utraque bilis, ſuccus pancreaticus &c.; & chylus, tunc in inteſtinis reſorptus per vaſa lactea, in ductu thoracico miſcetur maximae parti lymphae totius corporis; adeoque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte conſtat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum inſtillat venae ſubclaviae, qui torrente ſanguinis venoſi redeuntis a capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de cauſa, minuitur inſigniter copia humorum inquilinorum, aſſimilatio crudi ingeſti minus perficitur, adeoque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maxime hoc metuendum eſt, ubi ſubitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum & ſimul validam uteri haemorrhagiam paſſis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus fere exinanitur: replenda quidem ſunt haec corpora, ſed ſenſim, neque permittendum, ut multa ſimul & ſemel ingurgitent, licet appetitu valeant. Idem notavit *Aretaeus (f)* de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametſi multos ingerant ac repleantur, crudi vero & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens debilis admodum atque invalida eſt.* Lentiores autem, ſed frequentes, humorum evacuationes, copiam ſanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui ſudoribus nocturnis diffluunt, ſenſim contabeſcere. Ob eandem rationem videtur *Celſus (g)* damnaſſe frequentem purgantium uſum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.*

Sed & viſceris ſingularis vitium ſcirrhoſum merito inter cachexiae cauſas numeratur. Modo dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoieſin, & in diverſis viſceribus praeparatos. Si ergo aliquod ex his viſceribus in ſcirrhum induruerit, ſecretio liquidi, in hoc viſcere praeparandi, laedetur; adeoque deficiet aliqua ex conditionibus requiſitis ad aſſimilationem crudi ingeſti, quae ergo minus perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plus minusve, prout diverſo gradu laeſa fuerit viſceris affecti functio. A ſcirrhoſa hepatis labe toties cachexia naſcitur, praecipue icterica; & cum ſcirrhi, in viſceribus latentis, tam difficilis cura ſit, imo vix poſſibilis, ubi confirmatus fuerit, patet ſatis, cachexiam a tali cauſa natam vix eradicari poſſe. Unde merito monuit *Aretaeus (h)* ſequentia: *Scirrhi in liene geniti diſcuſſiones non facillimae ſunt: quod ſi & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, inſanabile malum effectum eſt.* Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifeſtam cachexiae cauſam nullis ſignis detegere poſſunt, ſcirrhum in viſceribus latere merito ſuſpicantur.

Cum

(*f*) Ibidem. (*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 31. (*h*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

Cum autem in corpore ſano quaedam excerni debeant ſtatis temporibus, ſi retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles ita, ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifeſte in menſium ſuppreſſione, ubi bonus ſanguis abundans retinetur, & retentus ſenſim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidae totae & tumidae factae mulieres. Viris multis conſueta eſt ſanguinis evacuatio per haemorrhoïdes; verum & ab hac evacuatione ſuppreſſa, praeter plura alia mala, ſolet cachexia ſequi; quod notavit *Aretaeus* (*i*), dicens: *Cauſa vero & haemorrhoïdum fluxus ſuppreſſio, & conſuetorum vomituum ceſſatio, & ſudorum exſiccatio &c.: quando enim horum ſingula, quae aderant, non amplius revertuntur, tunc ſequitur corporis gravitas, pallor ſubinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi &c.* Praeterea morboſae quandoque excretiones obſervantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medela cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus ſaepe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum ſatis acre, quod in cruſtas concreſcit quandoque admodum denſas: ubi his cruſtis areſcentibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adſtringentia, & inprimis per plumbata remedia, ceruſſam, acetum lithargyrii &c., ſic conſtringuntur vaſa cutanea, ut illud amplius exire nequeat, convulſiones, ophthalmiae, aſthmata, quandoque ſequuntur; & ſi ex his malis emergant, cachectici languent miſelli infantes, donec, vel ſponte, vel per artem, reſtituatur illa excretio. Idem vidi contigiſſe, dum annoſa crurum ulcera, copiam acris ſeri quotidie plorare ſolita, exſiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. Patet vero, has cauſas ſemel poſitas, vel minuendo ſolida, vel infarciendo ea liquidis libere transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, Tabes ſc., vel Leucophlegmatia, & Hydrops Anaſarca.

Certum eſt, per vitae & ſanitatis actiones ſolidas partes corporis noſtri deteri: ſi enim ipſum durum lapidem guttula aquae delapſa excavare poſſit, non vi, ſed ſaepe cadendo, an non longe major effectus exſpectari debet, dum quater mille vicibus intra horae ſpatium humores, vi cordis pulſi, incurrunt in latera canalium convergentium, & tranſire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus viſceribus molles & pulpoſi ſunt? Obſervamus, epidermidem deteri quotidie, & renaſci illud quod perierat. Demonſtrat chemia, in ſaliva ſolidi quid contineri, ita & in bile, & longe plus in urina: procul dubio & cum faecibus alvinis ſolidarum partium detrita ramenta exeunt, dum interior tunica inteſtinorum adeo tenera eſt, & villos pendulos in cavum inteſtinorum habet, unde villoſa vocata fuit; qui villi adeo molles ſunt, ut, niſi liquido immerſa ſuſtineantur, informis muci ſpecie appareant. Verum illa interior ſuperficies inteſtinorum per motum peri-

(*i*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

riſtalticum ad contenta apprimitur, adeoque & deteritur. Praeterea meconium, in toto tractu inteſtinorum quandoque in foetu repertum, ſatis ſolidum, a faecibus humorum, qui in inteſtina deferuntur, natum, demonſtrat pariter, ſolidas partes corporis per ipſas vitae actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quae ergo ſi deficiat, ſolida debent minui. Demonſtratur autem in Phyſiologicis (*k*), reſtaurationem partium ſolidarum fieri per ipſos humores, qui per vaſa fluunt, & continent in ſe abundantes tales particulas, quales fuerunt, quae a ſolidis ſeceſſerant. Si ergo a ſanitatis legibus omnino receſſerint humores, non habebunt illas dotes, quae ad reſtitutionem perditorum in ſolidis requiruntur. Obſervamus autem in ſano ſanguine, ejusque ſero, plaſticam quandam tenacitatem; uti & in ſecretis a ſanguine humoribus; quae videtur requiri, ut particulae nutrientes haereant locis, quibus applicantur. Videmus praeterea, quod, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabeſcat totum corpus. Pallidi, exhauſti, macilenti, reſurgunt a ſalivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus ſanguis ſolutus fuit, licet plus potent liquidi nutrientis, quam exſpuant. Ubi jam a quacumque cauſa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per ſenſibiles, aliquando per inſenſibiles evacuationes; quandoque ſubito, aliquando ſenſim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diverſis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhoeae, diabetis, cholerae &c. Verum ubi per inſenſibiles evacuationes, vel & ſudores, ſenſim ſic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non reſtituit perdita, lento maraſmo perit corpus, quem morbum & tabem ſiccam vocaverunt, & atrophiam ſimpliciter; quam *Fernelius* (*l*) diſtinxit a cachexia, *in qua plena ſatis atque copioſa corporis moles eſt: at vero tum ſubſtantia, tum colore vitioſa:* atrophiam vero dixit, *quum lente ac pedetentim, nulla praegreſſa cauſa, id ſumpto alimento non alitur.* Haec tabes, Anglis ſatis familiaris, cum lente depaſcat corpus, conſumtio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (*m*): *Tabidorum languor, ſine pulmonum aut viſceris cujuslibet corruptela, tacita vi obrepens, Anglis infeſtiſſimus eſt, &, niſi primis obediverit remediis (quod rariſſime evenit), funeſtus.*

Frequentius autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem Leucophlegmatiam Medici vocaverunt, vel etiam Hydropem Anaſarcam; quia panniculus adipoſus, muſculis ſuperimpoſitus, & inter eorundem interſtitia locatus, accumulato aquoſo humore turget; de quo in *Capitulo de Hydrope* dicetur. Probatum enim fuit §. 25., impeditam ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum ſolidarum, inde ſequi, §. 26., extenſionem facilem vaſculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Praeterea §. 69. demonſtratum fuit, debilitatem vaſorum & viſcerum cauſam eſſe, a qua iners &

(*k*) H. Boerhaave Inſtitut. §. 463. (*l*) Lib. VI. Cap. VIII. Part. 2. pag. 150.
(*m*) Theat. Tabidor. pag. 109.

& frigidus lentor in corpore naſcitur, qui tumorem album, ſive λεῦκον φλέγμα veteribus dictum §. 72., producit. Hunc autem cachexiae effectum & *Aretaeus* (*n*) & *Celſus* (*o*) pariter notaverunt.

§. 1170. Quin & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimonia, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut Cachexiae effectus, prodire ſolent: Cutis ſc. albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuſcus color; gravitas; tumor ſub oculis, & partium tenuiſſimarum; flatus, oedema partium a corde remotarum; Cordis arteriarumque palpitationes, ad minimum motum admodum auctae; Urinae crudae, tenues; ſudores ſpontanei, aquoſi plane; tandemque marcor, vel Leucophlegmatia & Hydrops.

Cacochymiam ſemper comitari cachexiam, antea ad §. 1166. dictum fuit: verum haec cacochymia diverſa admodum obſervatur in cachecticis, adeoque & varios effectus producet, & diſtinctis ſignis ſe prodet, prout degenerantes a ſanitatis conditionibus humores tenacitate aut fluiditate, vel diverſa ſpecie & gradu acrimoniae, peccaverint. Cum autem floridus color boni habitus ſignum ab *Aretaeo* merito ſtatuatur, uti pariter ad §. 1166. monitum fuit, diverſus cutis color in malo habitu aderit, & quidem in variis cachecticis varius. Licet autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillime diſtinguitur in illis locis, ubi vaſa, nuda fere, nulla cute tecta apparent, & ſimul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vaſis contenti, transluceat: haec obtinent in canthis oculorum, interna ſuperficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus &c., uti alia occaſione ſaepius jam monitum fuit. Ob hanc cauſam periti Medici haec loca ſedulo luſtrant, dum in ſanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex obſervatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diverſitates, quas ſubit liquor per vaſa pulli motus, dum in ſanguinem vitalem mutatur: Patuit tunc, uti in pullo naſcente, per calorem incubatus, motum humorum per vaſa, vim cordis, & aëris conſpirantem actionem, naſcebatur intra quadraginta octo horas ſanguis ruber, cujus nullum veſtigium nec in ovo, nec in pullo, praexſtiterat; ſic etiam in humano corpore per ſimiles cauſas, ſed validiores, produci ſanguinem rubrum ex ingeſtis breviori tempore. Verum ubi vel ob cauſas aſſimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficilius mutabilem, non poteſt elaborari alimentum ad perfectionem boni ſanguinis uſque, illa pars rubra ſanguinis vel non conficitur, vel non tanta copia, quanta requirebatur ad reſtitutionem perditi. Tunc albedo ob defectum partis rubrae ſequitur,

(*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*o*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

tur, uti videmus poſt validas haemorrhagias etiam in ſanis antea & robuſtis hominibus fieri. Cum autem ſerum ſanguinis flaveſcat naturaliter, ſi illud nondum in morboſam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem ſuum amiſerit, tunc deficiente parte rubra color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod imprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chloroſi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo virideſcente colore perfundi in tali morbo, licet urina cruda & decolor nullum ſignum det cacochymiae ictericae: imo quandoque & ſubfuſcus color apparet, abſque cacochymia atrabilaria. Uti enim in ovo incubato liquor, in ſanguinem rubrum mutandus poſt quadraginta octo horas, primo colorem ſubvirideſcentem habet, dein ferrugineum; ſic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem ſanguinis rubri elaboratur, ſed in vicino aſſimilationis gradu ſubſiſtit. Conſiderans haec *Galenus*, uti alio in loco §. 75. 5. notavi, noluit evacuari debere illud ſemicoctum alimentum, ſed retinendum eſſe in corpore, & perficiendum ulterius; dum nempe per motum, frictiones, aliaque remedia, augetur actio vaſorum in fluida contenta, ſicque obtinetur perfecta aſſimilatio, quae antea defectuoſa erat.

Ubi autem cacochymia bilioſa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliae colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quae ad §. 1094. habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index ſit boni ſanguinis, tamen ubi tenuis magis ſanguis eſt, tunc ſimul plerumque acrior, & tenera admodum eſt vaſorum compages, unde in genis ſaepe roſeus color apparet, licet corpus ſenſim contabescat; uti fit in illis, qui in phthiſin inclinant, uti poſtea ad §. 1198. patebit.

Cum autem requiratur bonus ſanguis, ut per encephali fabricam inde ſeparetur ſubtiliſſimum illud fluidum nerveum, quod muſculari motui perficiendo ſervit, & in cachecticis omnes humores a ſanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copia, vel non habebit omnes dotes requiſitas. Unde illa alacritas ad motum, quae in ſanis adeſt, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Praeterea obſervatur, quod ſimul ac libera ſanguinis circumductio per vaſa partis cujusdam corporis impeditur, ſtatim illa pars gravis ſentitur: ſic e. g. ſi brachium valida phlegmone occupet, inſtar plumbi grave percipitur. Cum autem cachexiam frequenter comitetur glutinoſa iners & frigida cacochymia humorum, quae facit difficiliorem tranſitum liquidorum per vaſa, inde & alia cauſa gravitatis membrorum percipitur.

Prima fere tumoris leucophlegmatici indicia apparere ſolent in laxiſſimis illis ſub oculis partibus, quas ὑπώπια & ὑποφθάλμια dixerunt veteres Graeci. Ob perpetuam enim mobilitatem, qua indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillime cedere poſſe; hinc eſſe laxiſſima: in ſanis hominibus, dum a ſomno evigilant, videmus has partes plus minus tumere, qui tumor tamen brevi evaneſcit, dum oculi leviter fricantur, uti omnes a ſomno evigilantes facere ſolent: ſimul erecta in vigilantibus corporis poſitura,

&

& muſculorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevi diſſipetur omne, quod in tenerrima tunica celluloſa ſub oculis collectum haeſerat. Verum in Leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora ſunt, & major humorum viſciditas, manet ille tumor, nec integre diſſipatur diurno tempore.

Quia vero & conditiones requiſitae ad bonam chylopoieſin languent in hoc morbo, hinc ingeſta non ſatis immutantur, ſed, ſpontanea degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum naſcitur, uti alia occaſione ad §. 647. demonſtratum fuit.

Notum eſt, humores, venis contentos, propelli per illas verſus cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verum cum venae non pulſent, & in decurſu ſuo ſemper latiores fiant, retardatur neceſſario humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas eſſe, ut turgentes arteriae in ſua diaſtole premant vicinas venas, ſicque humorum motum per illas promoveant. Praeterea muſculi agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; ſicque plurimum adjuvant venoſi ſanguinis motum. Verum in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus muſculares vel omnino non vel admodum languide excercentur; adeoque deſunt illa adminicula, quae expeditum humorum venoſorum ad cor reditum procurant. Majores venae hinc vix deplentur, & minores lymphaticae venae, quae ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulſam, reſorbere debebant, cum non poſſint depleri facile in majores venas nimis plenas, non reſorbent omne, quod eructant arteriae exhalantes; hinc incipit turgere tunica celluloſa aquoſis humoribus, ſicque oedema naſcitur; inprimis in partibus a corde remotis, quia ibi, caeteris paribus, ſemper tardior circulationis motus eſt. Inde fit pedum tumor, maxime ſi erecti ſtant diu, vel ſedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adſcendere debent humores: ubi vero in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem ſitum corporis facilius ab extremis partibus corporis ſurſum redire poſſunt humores venoſi, dum ſimul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quae in tunica celluloſa aggeſta haeret: oedematoſi enim pedes ſimul & ſunt frigidi. Optime haec omnia obſervavit *Aretaeus* (*p*), dum notavit, venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venae in temporibus elatae apparent: partes enim quae circumjacent, emarcuerunt. Verum & in brachialibus longe grandiores inflatione venae redditae ſunt.* Paulo ante (*q*) autem habet ſequentia: *Stantibus pedes tibiaeque intumeſcunt, decumbentibus autem partes declives: quod ſi decubitum mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cum autem cor ſiniſtrum nihil expellere poſſit in aörtam, niſi quod prius a cor-

(*p*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 48. (*q*) Ibid. pag. 47.

a corde dextro receperit, & cor dextrum parum accipiat ob tardiorem motum ſanguinis venoſi, hinc patet ratio, quare pulſus debilis & languidus ſit. Simulac vero corpus movere incipiunt, venae plenae, a muſculis agentibus preſſae, ſubito movent humores contentos verſus cor dextrum; quod tunc obruitur, quia tantum non poteſt tranſprimere per pulmonem, quantum venae adferunt; unde fit cordis palpitatio, & reſpiratio laborioſa ac difficilis: quae omnia & apud *Aretaeum* (*r*) pulchre notantur. Quam periculoſa autem mala fieri poſſint, dum ſtagnantia ſubito in motum deducta cor & pulmones obruunt, alibi §. 871. dictum fuit, ubi de peripneumonia notha agebatur.

In hominibus robuſtis ſanis urinae coloratae ſunt, & ſedimentum deponunt; in cachecticis urinae vix coloratae, hinc crudae dictae, & tenues prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & ſaepe tanta debilitas circulationis in his eſt, ut non poſſint liquida, per tranſpirationem inſenſibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: unde tunc *corpore ſqualent*, *ſudore carent*, *pruriginoſi* (*s*); quia una cum perſpirabili liquido exeunt de corpore acria ſubtilia, quae nunc in cute retenta pruritum excitare poſſunt: Imo *nonnunquam accidere ſolet*, *ut per aſſiduas puſtulas*, *aut ulcera*, *ſumma cutis exaſperetur* (*t*). Obſervatur autem, quod, cutis exhalatione impedita, augeatur urinae copia, quae tunc cruda & tenuis exit, dum ſubtile illud liquidum, quod ſolebat per ultimos fines arteriarum cutanearum difflari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (*u*), poſtquam dixerat, urinam exacte oſtendere conditionem ſanguinis in vaſis contenti, ſubjungit: *Ergo ubi crudus plane* (ſanguis) *eſt*, *tenuis & aquoſa urina eſt*, *nec quod pendeat*, *nec quod ſubſideat*, *in ſe habet*. Et *Hippocrates* (*w*) dixit, hominem non poſſe renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi autem copioſa talis ſecedit urina, potus quantitatem ſuperans, vel ſpontanei ſudores abundant, tunc ſenſim exhauſto corpore ſequitur immedicabilis maraſmus: ſi autem non exeant de corpore, ſed maneant, accumulantur in cavis majoribus corporis, vel in tunica celluloſa; tuncque leucophlegmatiam vel hydropem producunt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. Vitium vaſorum recepturorum bona liquida nutritītia univerſale fingi vix poteſt ullum; tamen nimia contractilitas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro cauſis admitti poſſunt: de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus, ex ingeſtis alimentis natus, ſanguini miſtus, per vaſa fluit, actione vaſorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nutritium, uti *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeoque, dum adeſt

(*r*) Ibidem. (*s*) Ibidem. (*t*) Celſ. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*u*) De ſanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.
(*w*) Praedict. Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adeſt liquidum bonum nutrititium, ſequitur neceſſario, quod & vaſa, quorum efficacia illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeoque patet, vitium univerſale in vaſis non poſſe adeſſe, quamdiu liquida bona ſunt.

Verum quidem eſt, quod nimia contractilitas, vel laxitas, in vaſis obſervari poſſit, de quibus ante ad numeros hic citatos dictum fuit; ſed & ſimul conſtitit, humores brevi degenerare a ſanitatis conditionibus, dum vaſa, vel nimis laxa, vel nimis ſtricta, ſunt. Particulare quidem impedimentum adeſſe poteſt in quibusdam vaſis, recepturis materiam nutrititiam; ut dum v. g. oſcula vaſorum lacteorum, in inteſtina hiantium, a quacumque cauſa impediuntur; vel ciſterna lumbaris, aut ductus thoracicus in ſuo decurſu, a tumore vicino comprimitur. Talis caſus apud *Whartonum* (*x*) legitur de generoſo viro, qui in flore aetatis, ex equo delapſus, validam lumborum contuſionem paſſus fuit, & poſt varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor ſeptem librarum, ſolidae ſubſtantiae, circa meſenterii exortum, pedem longus, ſex pollices latus, craſſus quinque, qui involvebat ſua mole arteriam magnam, venam cavam, vaſa emulgentia, plexus nerveos, renes ſuccenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quod tantae molis tumor, in tali loco haerens, impediverit chyli & lymphae iter per ciſternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutrititiam, vel integre, vel ſaltem magna parte, interceperit; ſimulque effecerit, quo minus lympha commode in ductum thoracicum potuerit venire, chylumque diluere, antequam ſanguini venoſo miſtus per pulmonem fluxerit; & ideo forte varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quae erant ſimilis ſubſtantiae, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. Defectu facultatis applicantis nutritio univerſalis impeditur; ſi vires circulantes ſunt nimis languidae, vel nimis violentae (92. ad 107.).

Licet autem liquidum nutrititium bonum & vaſa omnia pervia fuerint, nec nimis laxa, nec nimis rigida; facile patet, ad nutritionem requiri, ut ad ſingula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulae defectum perditorum reſtauraturae applicentur illis locis, in quibus haec jactura facta eſt. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta ſanitate adeſt; tunc enim obſervatur, quotidie corpori reddi tantum & tale, quantum & quale per ipſius ſanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quae ſecedere debuiſſent & expelli; nec debita vi moleculæ liquidi nutrientis applicantur ad loca, quae debebant reſtaurari (*y*): unde corpus reple-

(*x*) Adenograph. Cap. XI. pag. 50. & ſeq.

(*y*) Vide Inſtit. H. Boerh. §. 462.

pletur quidem, ſed non bene nutritur, nec in debito conſervatur robore. In ſtabulis quieſcens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pingueſcit, ſed ad labores invenitur minus validus, quam dum moderato curſu exercetur. Econtra nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plus quotidie de corpore perit, quam redditur per alimenta aſſumta. Ubi enim nimia rapiditate humores moventur per vaſa, tunc major fit attritus ad vaſa, adeoque plura deteruntur; ſimul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculae applicentur locis, ubi ſimiles particulae deficiebant, dum nimis accelerato motu praeterlabuntur ilico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & econtra in morbis, quos comitatur febris acuta, tantum pereat de corporis mole, ut videamus, ſuccis plenos & obeſos homines intra quatuordecim dies reddi exſuccos & macilentos per febrim acutam continuam, a qua reſurgunt debiles. Simul etiam notandum eſt, quod per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vaſa motum, brevi degenerent liquida, & ad debitam nutritionem minus apta reddantur. De exceſſu autem & defectu motus circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. Ex quibus diagnoſis morbi facilis: prognoſin firmat conſideratio cauſae, durationis, effectus, gradusque mali.

Diagnoſis cachexiae facilis eſt, cum externa corporis ſpecies, a ſanitatis conſuetudine degenerans, etiam artis medicae imperitis hujus morbi praeſentiam teſtetur; uti ad §. 1166. dictum fuit. Verum ad §. 1169. monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, ſive cachexiam, a bono corporis habitu, qui in ſanitate adeſt, recedere. Vel enim ſenſim pereuntibus liquidis & ſolidis partibus corporis, nec reſtitutis per nutritionem, exſuccum contabeſcit corpus; tuncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, maraſmum vocare, aut & ſiccam tabem. Vel econtra turget corpus humoribus, ſed crudis, & a ſanitatis legibus omnino degenerantibus; tunc totus corporis habitus tumidulus eſt, ſimulque vitiatus color cutis externae, uti & reliqua ſigna, adſunt, quae §. 1170. enumerata fuerunt, adeoque hic non repetenda.

In Prognoſi autem hujus morbi ad plura attendendum eſt: variat enim ratione cauſae. Ubi v. g. a malo victu (§. 1168. 1.) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, ſi expellatur indigeſtorum ſaburra, in primis viis haerens, & deinde bono utantur victu tales aegri, reſtituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obſeſſis, ubi ob annonae penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obſidione ſoluta, bonis refecti cibis, reſtituuntur plurimi: ſoli illi fere pereunt, quorum viſcera corrupta ſunt, vel qui nimis avide ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimia alimenti copia debiles vires opprimuntur,

non inſtaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidiſſe novi ante paucos annos, dum, annonae penuria preſſi, pane uti cogebantur, ex furfuribus copioſis, farina pauca, arborum corticibus, ſcobe ligni, parato. Poſtquam autem optima cerealia ſubminiſtrata fuerant miſeris illis, emerſerunt plurimi. Ita pariter, ubi a defectu motus animalis morbus ſubrepit ſenſim, curantur omnes, qui iners otium cum vita laborioſa permutare ſuſtinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticae virgines pallido ſic dicto morbo laborant, intra paucas ſeptimanas curam promittere ſemper auſus fui, & ſtabilem ſanitatem, modo vellent renatas ex limaturae ferri uſu vires ſalubri corporis motu conſervare, & a potibus aquoſis tepidis abſtinere, qui robur ſolidarum partium corporis enervant. Verum huic conſilio non ſemper morigeras eſſe tales aegras, inprimis opulentiores, dolent ſaepe Medici. Ubi autem a vitio viſceris cujusdam purulento, ſcirrhoſo &c., cachexia oritur, tunc non poteſt ſanari morbus, niſi cauſa tollatur; quod difficillimum eſt, & ſaepe omnino impoſſibile, adeoque tunc & mala ſequitur Prognoſis.

Durationis autem ratione pariter variat Prognoſis: facile enim ſuperatur in initio, niſi ab immedicabili cauſa oriatur, morbus, dum humores a ſana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum eſt, tunc merito *Aretaeus* (z) hanc ſtatuit Prognoſin: *Morbus hic vix ſanabilis eſt, malumque longiſſimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viſcere, ſed omnium eſt converſio in deterius. Quocirca ab hac enaſcentes morbi inevitabiles ſunt, hydropes, phthiſes, colliquationes; ſiquidem mali habitus cauſae ſunt germanae (cauſis) colliquationis.* Ubi enim omnes humores morboſi ſunt, omnium viſcerum functiones admodum labefactatae, languidam vitam trahere poſſunt miſeri, ſed tot malis tandem ſuccumbere debent.

Effectus autem conſideratio pariter ad Prognoſin requiritur, prout horum illorumve viſcerum functiones magis laeſae fuerint. Si enim v. g. cachecticis accedat vertigo, memoriae imbecillitas, tremor, ſomnolentia, metus eſt, ne lenti, vel & aquoſi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiae metus inſtat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. 2. γ. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & fere ſuffocentur, pectoris cavum ſimilibus repleri concluditur, vel & ipſum pulmonem: quam ancipitem autem eventum talia mala habeant, poſtea ad §. 1219. 1220. patebit. Notaverat *Aretaeus* (a) edaces quandoque eſſe cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curae ſpem habuiſſe; verum, *quum crudis ſuccis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evaneſcat, cachexia ſic usque ad ventriculum graſſante, & affectu jam ſummum faſtigium obtinente, tum ſane tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto proſtratoque animo &c.*, tunc funeſtum morbi exitum credidit inevitabilem.

Gra-

(z) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.
(a) Ibidem.

Gradus autem cachexiae ex duratione morbi & effectibus obſervatis definitur.

Praeterea optime notavit *Aretaeus* (*b*), varias aetates in Prognoſi conſiderandas eſſe: *Aetates hujus morbi feraces ſunt ſenectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei ſunt, & liberantur facilius: florentes aetate haud admodum huic malo obnoxii ſunt, non tamen omnino facile ſanantur.* Obſervationes practicae hoc etiam confirmant: ſenes enim, licet ſani, tandem vergunt in maraſmum ſenilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (*c*) ſequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minus aegrotant: quicumque vero illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentius ſimul intereunt.* Voraces pueri ſaepe cachectici fiunt, ſed liberatis a ſaburra aggeſta primis viis, dein bona diaeta, & lenibus roborantibus, ſolent plerumque reſtitui, niſi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit. In florenti autem aetate, vegeto & firmo jam corpore, vix, niſi a gravioribus cauſis cachexia inducitur, & hinc non ſemper facile ſanantur.

§. 1174. Quin patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidique mitigationem, inſpiſſationemque modicam. 2. Tenacis, haerentisque, diſſolutionem atque fluxilitatem. Sed quum a tam variis cauſis haec duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), inprimis neceſſarium eſſe pro harum diverſitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Conſideratis illis, quae ſpectant cauſas cachexiae, ejus effectus varios, hujusque morbi Diagnoſin & Prognoſin, ſequitur, ut de curatione agatur. Verum uti ex praecedentibus patuit, quandoque in cachexia humores ſic degenerant, ut tenuiores redditi non coërceantur vaſis, ſed per varias vias elabantur de corpore, ſicque maraſmum inducant: contra vero frequentius contingit, ut viſcidiores ſolito humores impediant liberum motum per vaſa, vel ſaltem difficiliorem reddant; unde vel ſtagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vaſa diſtendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo eſt indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque haec conſiderationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa ſententia, uti ſaepius dictum fuit, humores noſtros non poſſe peccare nimia tenuitate, cum tenues humores liberrime per vaſorum anguſtias tranſire poſſint; adeoque credebant, ſic expeditiſſimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuo diluerent ſanguinem aquoſis tepidis potibus, & in his reponebant ſummam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potus theae, caffae &c., apud *Bontekoe* & alios leguntur. Verum quotidianae obſervationes practicae docuerunt Medicos, & inprimis illos, qui apud Batavos medi-

(*b*) Ibid. pag. 48. (*c*) Aphorism. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 79.

medicinam exercent, ubi abuſus potus aquoſi tepidi copioſi admodum invaluit, nullam obſervari frequentiorem cauſam cachexiae, quam perpetuam potus aquoſi tepidi ingurgitationem: minus inde afficiuntur, qui valido corporis motu difflant quotidie illud aquoſum ingeſtum, & corporis exercitio robur addunt fibris ſolidis; caeteroquin ab aqua tepida brevi nimis laxis futuris (vide §. 35. 3.). Verum mulieres, inprimis ſedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menſtruis copioſiſſimis diffluunt, ſteriles quandoque redduntur, ob perpetuum fere fluorem album madeſcente ſemper flaccido utero; vel ſi conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non conſideraverunt illi viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum ſanorum indolem: in ſaniſſimis & robuſtis hominibus ſanguis denſus eſt, & concreſcens ilico in ſolidam maſſam, dum vaſis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longe dilutior ſanguis apparet, longe minus concreſcens. Si vel hoc ſolum obſervatum practicum conſideraſſent, vidiſſent facile, quod nimia diſſolutione humorum homo ſanus & robuſtus reddatur debilis & valetudinarius. Praeterea ſingulis humoribus debet adeſſe debitus ſpiſſitudinis gradus, ut maneant in vaſis ſuis; ſi enim ſanguis ruber aeque tenuis redderetur ac ſerum ſanguinis, vaſa ſanguinea fierent vacua; ſi ſerum ſanguinis adeo tenue redderetur ac eſt lympha, quae per vaſa cutis exhalantia tranſire poteſt, exhauriretur brevi totum corpus. Patet ergo ſatis, peccare poſſe humores noſtros nimia tenuitate, dum a ſanitatis conditionibus manifeſte ſic recedunt. Cum autem ſanguinis craſſiſſima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum a corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, ſimulque a denſiſſima hac parte ſanguinis, ad vaſa maxime reſiſtentia attrita, calor ſanus ſuſtineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto ſanguine per aquoſa, ſimulque flaccidioribus redditis ſolidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facile hoc aquoſum de corpore, ſed manebit, vaſa diſtendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, ſicque cachexiam aquoſam, ſive hydropem, producere.

Verum praeter illam nimiam tenuitatem humorum, quae ab imprudenti diluentium uſu naſcitur, & alia fluiditas morboſa liquidorum obſervatur, quae fit, quia vel non ſatis condenſantur humores per efficaciam vaſorum & viſcerum, vel morboſi quid miſcetur fluidis, quod debitam illorum conſiſtentiam tollit.

Certum eſt, chylum, ex alimentis aſſumtis paratum, habere minorem denſitatem, quam ſanguinem rubrum, ejusque ſerum: ſupernatat enim chylus ſanguini de venis educto, & repetito circuitu per vaſa & viſcera corporis tandem denſior redditur, & in noſtram naturam mutatur. Videtur autem ſtatui poſſe, pulmonem ſua actione quam maxime conducere ad hanc chyli immutationem (*d*), cum omnis chylus vim & efficaciam pulmonis pati

(*d*) H. Boerhaave Inſtit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum ſanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones tranſeat, dum per alia viſcera tantum certa portio transfluit. Praeterea aörta toti corpori omnibusque ejus partibus proſpicit, dum una cum vitali ſanguine liquidum nutriens diſtribuit per omnia: ſed aörta omnem ſuum ſanguinem a corde ſiniſtro accipit, in quod pulmonales venae ſanguinem per pulmonem tranſmiſſum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam denſitatem chylo, illamque conſervare in ſanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marceſcere totum corpus, licet nec per ſputa, nec alias evacuationes ſenſibiles, multum perdatur de corpore: quandoque etiam ſudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec ſatis denſatos in pulmone, qui per vaſorum cutaneorum oſcula, tepore lecti magis laxata, elabuntur. Cum autem eadem actio, quae chylum condenſat, & ſimilem reddit noſtris humoribus, blandam ſimul indolem conciliet omnibus (liquida enim ſana non ſunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, a tali cauſa natam, ſoleat comitari acrimonia, quae mitigationem poſcit, dum nimia fluiditas modicam inſpiſſationem requirit.

Quandoque morboſi quid cum humoribus fluit per vaſa, quod debitam illorum conſiſtentiam tollit, nimiamque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quam chronicis, obſervatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730., notatum fuit, quandoque acrem ſtimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipſo corpore natum, febrim excitare, quae ſanguinem reddit longe fluidiorem debito, & periculoſas haemorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus obſervavit hoc contigiſſe, viditque Ichthyocollae gluten profuiſſe, ſanguinem nimis tenuem incraſſando. In variolis confluentibus peſſimis fit quandoque putrida humorum diſſolutio, uti poſtea in hujus morbi hiſtoria dicetur; tuncque vidit *Sydenhamus*, ſpiritum vitrioli, potui communi miſtum, egregie profuiſſe; ſed conſtat experimentis chemicis, acida foſſilia humores pleroſque noſtri corporis inſpiſſare. In chronicis morbis ſimilia obſervantur: ſi enim, impedito libero bilis exitu in duodenum inteſtinum, illa regurgitet in ſanguinem, icterus fit; qui, ſi diuturnus fuerit, ſoluto toto ſanguine per bilem perpetuo admiſtam, immedicabilis naſcitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus haeret, mora tenuius & acrius redditum pus venis reſorbetur, totumque ſanguinem ſolvit ita, ut putridiſſima oriatur diarrhoea, brevi totum corpus exhauriens, & lethalis; uti ad §. 1188. in Empyemate dicetur, & in Phthiſi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis ſatis frequenter adeſſe humorum nimiam tenuitatem, quae corrigi debet, ut fiat ſanatio.

2. Patuit quidem, humores noſtros certum denſitatis & cohaeſionis gradum habere; debet tamen haec cohaeſio molecularum, quae fluida noſtri corporis conſtituunt, talis eſſe, ut ſuperari poſſit per vires cordis & arteriarum, caeteroquin haererent in extremis vaſorum, & obſtructiones facerent. Per quas autem cauſas talis viſcoſitas noſtris humoribus concilietur,

tur, §. 11ſ. & ſequentibus, ubi de obſtructione agebatur, explicatum fuit. Si a motu circulari violento, & vaſis fortibus, valide comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohaeſio inducatur humoribus, tunc adeſt ſpiſſitudo inflammatoria dicta: ubi autem a languente motu, vel laxato vaſe, aut minuta copia liquidi (§. 116.) major humorum viſcoſitas naſcitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo eſt, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vaſorum haerere incipit, vel ſaltem non niſi difficulter tranſit, ſolvatur & reddatur meabile.

Cum ergo & nimia diſſolutio humorum a variis cauſis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & praeterea utriusque hujus vitii comes poſſit eſſe acrimonia varia, patet ſatis, nihil generale hic ſtatui poſſe, ſed ſollicita indagatione opus eſſe, ut cognoſcatur, quale vitium in humoribus ſit, & a quibus cauſis ortum: hoc autem cognito, tunc facile determinatur, quid agendum ſit, & per quae. Sic v. g. ſi nimia tenuitas liquidorum a potus aquoſi abuſu nata fuerit, victus ſiccior, & omnia, quae laxata nimis vaſa roborare valent, curam abſolvent: contra, dum a morboſo miasmate ſoluti ſunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & viſum fuit quandoque, aquae potum copioſum profuiſſe, qui in priori caſu nocuiſſet. Pariter, ubi denſitas inflammatoria humorum adeſt, laxanda ſunt vaſa, ut minus premant contentos humores: ubi vero frigidus pituitoſus lentor praedominatur, augendum eſt vaſorum robur. Idem etiam verum eſt de variis acrimoniae ſpeciebus per diverſa remedia corrigendis.

§. 1175. Maxime curandum, ut victus ſit ex his, quae liquidis ſanis ſimilia, facile tranſmittenda, cauſae ſingulari morbi adverſa, aegroque inprimis grata ſunt.

Ex ipſa definitione hujus morbi §. 1166. data conſtat, in cachexia depravari nutritionem, adeoque non adeſſe omnes conditiones requiſitas, ut ingeſta alimenta aſſimilentur perfecte noſtris fluidis & ſolidis partibus. Verum ex ante dictis conſtitit (§. 1168.), non omnia alimenta aequali facilitate aſſimilari; imo quaedam non poſſe ſubigi, niſi a robuſtis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, ſed cachexiam facere in debilioribus: ſponte ergo patet, quod cachecticis debeat procurari talis victus, qui facile ſubigi poſſit, imo liquidis ſanis ſimilis ſit; & adeo ſimul tenuis, ut nullum obſtaculum libero motui humorum per vaſa naſcatur, dum chylus, ex ingeſtis paratus, fluit cum ſanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. 1., uti & ad §. ſ99., dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quae oppoſita ſunt cauſae ſingulari morbi: v. g. ſi lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, a farinoſis lentis in victu abſtinemus, uti & a gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. Econtra ſi nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutritio,

tio, & lento maraſmo hinc tabeſcat corpus, tunc talia proſunt, modice inſpiſſando humores nimis tenues. Si aquoſa colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc juſcula carnium vel omnino non, vel parca ſaltem copia, dantur; & potius adhibentur carnes juniorum animalium aſſatae, piſces fluviatiles, aſſi pariter, panis biſcoctus, cum potu pauco, ſed meraciori, ut in totum ſicciori victu utatur talis aeger. Idem etiam verum eſt de varia acrimonia, quae cachexiam comitatur: ſi enim acida adſit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnium, gelatina eboris, cornu cervi &c., proſunt, quia ſponte ſua in acidum non vergunt: & contra, ſi in alcalinam putridam indolem potius degenerent humores, lacticinia, decocta panis, hordei, avenae &c., addito vino acidulo, proſunt; & a carnibus, ovis, piſcibus, abſtinetur. Vel ſi juſcula carnium dentur, additur ſuccus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza &c., decoquuntur, ut minuatur facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum eſt, ne majori copia ſimul alimenta, licet optima, ingerantur; gravantur enim ilico debilia haec corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copia, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Neque recedendum ab hac cautela, licet cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretaeus* (*e*) jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt*, *edaces admodum ſunt: celerior concoctione diſtributio fit crudiorum magis*, *quam concoctorum.* Et licet exhauſta per maraſmum fere corpora celeriorem repletionem poſcere viderentur, tamen non debent multa ſimul ingeri, ſed ſenſim; ſi videmus facile ferri ab aegris ingeſta, copia prudenter augeri poteſt, ſed lente, ſecundum monitum *Hippocratis* (*f*) dicentis: *Quae diuturno tempore attenuantur corpora*, *tarde renutrire oportet.* Certum enim eſt, quod, niſi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri eſſe velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abuſum potuum aquoſorum cachecticas, dum feliciter curatae fuerant, in eundem morbum relapſas fuiſſe, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abſtinere!

Interim tamen, non nimis moroſus ſit Medicus in praeſcribenda diaeta, ſimulque ſemper attendat, ut eligantur talia, quae aegro grata ſunt: facilius enim digerit ventriculus illa, quae palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599. notavi, dum dicit: *Paulo deterior tum potus*, *tum cibus*, *ſuavior tamen*, *melioribus quidem*, *ſed ingratioribus*, *praeferendus.* Non quidem in omnibus ſerviendum voluit aegrorum cupiditatibus, ſed aliquid indulgendum eſſe, ſi non directe repugnet indicationi curatoriae. Similiter de ſtomachicorum curatione agens *Aretaeus* (*g*) monet, aegrorum deſideriis Medicum indulgere debere in rebus,

(*e*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*f*) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (*g*) De curat. morb. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 132.

bus, quae non magnopere nocent. Sic v. g. ſi cachecticus, in quo humores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carnium deſideraret, vel & ipſas carnes, & forte ex conſuetudine his ſolis fere delectaretur, addito ſucco citri vel arantiorum, concedi haec poſſent. Aliquoties vidi, cachecticas foeminas aceto delectari quam maxime, licet nulla putredinis ſigna adeſſent; imo potius in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingeſtis naſceretur: dedi pulveres abſorbentes ante cibum, ſicque grata fragrantia aceti reficiebantur tales aegrae, & acidum aceti enervabatur ab abſorbentibus jam in ventriculo haerentibus. Attentus & peritus Medicus in multis caſibus poterit ſic aegris placere, & tamen indicationi curatoriae ſatisfacere: imo longe magis morigeros vidi aegros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, niſi quod abſolute noxium erat: contra, dum in leviſſimis etiam auctoritate ſua pertinaciter utitur Medicus, moroſi aegri etiam in gravioribus ejus conſilium ſpernunt.

§. 1176. Tum ut optime digeri queant, condimentis, potu vinoſo, exercitio, aëre, procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet ſaepe ventriculi & inteſtinorum actio in ingeſta; unde non ſatis elaboratus chylus actione horum viſcerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quae grato ſtimulo poſſunt languidas ventriculi & inteſtinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc ſolent cibi.

Aromata, ſal, acetum, ſuccus citri, arantiorum &c. ſolent condimentis praecipuam materiam dare; ſimulque talia eliguntur, quae ſingulari humorum degenerationi oppoſita ſunt.

Acida condimenta eliguntur, ſi humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis econtra abſtinendum erit, ſi acida acrimonia praedominetur: tunc enim aromata, allia, cepae, ſinapi, commendantur, quia in his ſal volatilis alcalinus adeſt, qui contuſis his bulbis & ſeminibus quaquaverſum exhalat, & adſtantium nares oculoſque ferit, ſaepe non ſine moleſtia: eadem ſatis conveniunt, ubi mucoſa frigida cacochymia adeſt.

Vini pariter inſignis uſus eſt, ſi aqua plus minusve dilutus pro potu communi uſurpetur. Iis, qui aſſueti ſunt cereviſiam potare, facile illius uſus conceditur, & inprimis generoſioris: videtur enim cereviſia fermentata ſpiritus ſuos tenaciori parum materiæ irretitos habere; hinc durabilem magis effectum ſolet praeſtare quam vinum. *Momma* dicta *Brunsvicenſis*, quae eſt cereviſia meraciſſima, & verum quaſi Cereris extractum, bis terve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biſcocto, languidiſſimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75. monui. Pulcherrime prodeſt, ſi in prandio & coena poſt ſumptum cibum, pauculum ſumatur de vino meraco, ſed molli, intingendo panem biſcoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleoſa dicta, ut ſunt Hiſpanica, & Hungarica, meraciora, pulchre huic ſcopo ſerviunt.

Quan-

Quantum autem faciant corporis exercitia ad feliciorem digeſtionem ciborum, quotidianis obſervatis conſtat, dum videmus, operarios facillime digerere duriſſima edulia, a quibus ſedentariam vitam agentes homines gravarentur quam peſſime. De hac re antea §. 25. & §. 28. dictum fuit.

Cum autem aërem perpetuo cum cibis & potibus deglutiamus, ſingulisque vitae momentis inſpiremus, patet ſatis, multum conferre ad ſanitatem aërem purum & ſalubrem: praecipue cum conſtiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aërem non tantum permiſtum haerere fluidis noſtris, ſed etiam notabilem partem ſolidarum partium noſtri corporis conſtituere. Hinc videmus, miſeros homines, qui diu carceribus incluſi haerent, omnes fieri cachecticos, nec ſanari facile poſſe, niſi liberiori aura illis frui conceſſum fuerit. Quantum dolent ſaepe Medici & Chirurgi, etiam peritiſſimi, quod vix ſanare poſſint aegros in noſocomiis decumbentes, dum ſimiles morbos optimo cum ſucceſſu tractant extra noſocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adeſt, tot exhalationibus morboſis, putridis, inquinatur aër, quem reſpirare coguntur miſeri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam a vulneribus ſuis curentur.

In noſocomiis caſtrenſibus, & navibus bellicis inprimis, magna toties ab hac ſola cauſa oritur calamitas. Optime ergo meriti ſunt de genere humano, nec ſatis laudari poſſunt, egregii illi viri, qui facilem ſatis artem docuerunt, quo aër in navibus & noſocomiis renovari poſſit, ſicque purior reddi (*b*). Appetitum auctum, digeſtionem faciliorem, magnamque corporis alacritatem, ſentiunt omnes, qui, poſtquam tota hyeme fumoſa in urbe latuerunt, verno tempore ad amoeni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium eſt, in aëre puro, campeſtri, ventis perflato, degere; inprimis in loco a paludibus & ſtagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, ſimulac vernus tepor adſpirat, languentes chronicis morbis aegros rus ablegare, ut puro fruantur aëre, & ſimul frequentiores habeant occaſiones ſalubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes &c.

§. 1177. Ut vero organa primarum Coctionum itidem bene diſponantur, leni digeſtivo, vomitivo, purgante, roborante, proſpiciendum.

Fere ſemper ſolent in cachecticis primae viae gravari plus minusve indigeſta ſaburra, & lenta pituita: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nauſea adſit frequens, lene vomitorium datum pulcherrime prodeſſe ſolet: ſi in inteſtinis ſimilis haereat materia, blando purgante, ſed repetitis vicibus ſumto, eliminatur tuto, ſimili fere modo, ac in cura ſcorbuti ad §. 1160. dictum fuit. Inter-

(*b*) Vide Nouvelle methode pour pomper le mauvais air &c. par *Samuel Sutton* &c. Paris in 8°. 1749.

termedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quae omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychreſtus*, *tartarus ſolubilis*, *tartarus regeneratus*, & ſimilia, in aqua quadam ſtillatitia aromatica, uti v. g. aqua menthae, abſinthii &c., ſoluta, addito melle, vel & oxymelle ſcillitico, ſi major viſciditas adfuerit, praecipua ſunt; ubi per haec mobilis reddita fuit & ſoluta materia viſcida, longe facilius per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quae inertem ventriculum roborant, & leni ſtimulo aromatico agunt; inprimis quando jam maxima pars ſaburrae, in primis viis haerentis, expulſa fuit: *abſinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianae radix*, *calamus aromaticus*, *&c.*, forma conſervae, vel vini medicati, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Simili uſui ſerviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *ſagapenum &c.*, forma pilularum ſi deglutiantur omni trihorio vel quadrihorio ad ſex vel octo grana; ſic enim tota die fragrans aroma haeret in ventriculo & inteſtinis, ſimulque omne lentum attenuatur. Tincturae officinales ex his paratae, Elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliaque ſimilia, pariter exhiberi poſſunt, ſicque datur occaſio variandi formulas, licet eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet inprimis in morbis chronicis curandis, dum aegri pertaeſi longae curationis ſaepe alia remedia poſtulant.

§. 1178. Et ubi horum uſu viae laxatae, materies morboſa attenuata erit, tum attenuantibus, diureticis, ſudoriferis inſiſtendum.

Per eadem autem haec remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne ſimilis ſaburra denuo colligatur in primis viis. Verum videmus, cachecticos ſaepe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; tuncque vel iners aqua, vel lentum mucoſum, praedominatur in ſanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio inprimis fit, aucta vaſorum actione in contentos humores, de qua re ſequenti paragrapho dicetur. Verum quandoque tanta abundantia cacochymiae eſt, ut expulſione ejus opus ſit, ſaltem pro magna parte, ut vaſa minus diſtenta robur acquirere poſſint, ſicque facilius mutare humores degeneres in ſanam indolem. Cum autem in ſanis hominibus ſuperfluum aquoſum, & cum hoc alia plura, quae relicta nocerent, per cutis ſpiracula, vel urinae vias, exeant de corpore, patet ſatis, binas illas excretiones promovendas eſſe, ut ſanguis depuretur. Imo obſervatur plerumque in cachecticis, urinae copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, ſimulque vix perſpirare haec corpora, cum tota cutis ſicca ſit, & vix caleſcat, vel ſaltem non ſatis, ut inſenſibilis vaporis forma expellantur humores ſuperflui; unde ſub cute in tunica celluloſa incipiunt colligi, ſicque tumorem leucophlegmaticum producunt. Cum autem tenues debeant eſſe humores, ut exeant per minima haec vaſorum cutaneorum

rum orificia, & tranſeant per fiſtulas renales, hinc in uſu attenuantium modo laudatorum pergendum eſt ſatis diu, & dein promoveri poſſunt hae excretiones per ſudorifera & diuretica remedia.

De ſudoriferis, & variis illorum claſſibus, videantur illa, quae ad §. 1188. & ſequentes habentur in Inſtitutionibus Medicis. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220. & ſequentibus; inter quae tamen vix inveniuntur certiora illis, quae ex ſcillae bulbo amariſſimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in uſu fuit: acetum enim ſcilliticum, vinum ſcilliticum, oxymel ſcilliticum, laudaverunt ubique: neque tantum vi diuretica pollet, ſed & potentiſſime incidit & attenuat omne lentum viſcoſum; adeoque dupliciter prodeſt. De ejus uſu adhuc dicetur in *Capitulo de hydrope*.

Sponte autem patet, ſudorifera & diuretica tantum locum habere in cachexia, quae in leucophlegmatiam vel hydropem anaſarcam vergit; non vero ubi maraſmo exſuccum tabeſcit ſenſim corpus; ibi enim haec nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tuto minui poſſe per ſanguinis miſſiones; cum ſic crederent vitioſum cruorem tolli, dum per bonum victum reſtitueretur interea novus & melior ſanguis. Jam apud *Celſum* (*i*) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiae, poſtquam laudaverat evacuationes per alvum, ſudores &c., addit: *Si nihil reliqua proficiant, ſanguis mittendus eſt; ſed paulatim, quotidieque, pluribus diebus, cum eo ut caetera quoque eodem modo ſerventur.* Si autem conſideretur, per ſanguinis miſſionem educi illud, quod aptum erat tranſire per anguſtias arterioſas in venas, illa vero, quae ſtagnant ob lentorem, non ſic educi, ſed manere in corpore, praeterea, uti conſtitit in antedictis (vide §. 25. 1.), jacturam nimiam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani, patebit, non facile minui poſſe cacochymiam per venae ſectiones, ſimulque reſtitutionem perditorum impediri, dum vitalis ſanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venae ſectiones adhuc ulterius minuitur. Minime tuta ergo haec curandi methodus videtur.

§. 1179. Ultimo Chalybeatis utendum, Alcalinis, Saponatis, cum exercitio curſus, vectionis, frictionis, balnei.

Poſtquam per modo dicta maxima pars cacochymiae ſubducta fuerit de corpore, tunc ſemper adeſt adhuc magna flacciditas partium ſolidarum, & niſi illis robur addatur, brevi in cachexiam relabuntur tales aegri. Quomodo autem, & per quae, roborentur partes ſolidae nimis debiles, antea ad §. 28. dictum fuit; inprimis ibi laudatus fuit uſus limaturae ferri, cujus in tali caſu mirabilis efficacia eſt. Imo in praxi numeroſiſſimos caſus vidi, ubi ſolo hoc remedio, aromatibus gratiſſimis juncto, ſuperabatur cachexia, lenibus evacuan-

(*i*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 169.

cuantibus tantum per tres quatuorve dies prius exhibitis, ut nempe primae viae ab omni ſaburra mucoſa & indigeſtili materia liberae forent. Manifeſte enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; ſed, aucto vaſorum robore & actione in fluida mutari illud ſemicrudum cum ſanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem ſanum. Alia occaſione §. 75. 5. jam notavi, ſubſidere ſenſim laxum corporis tumorem ab uſu ferri, pallorem mutari in ſanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & ſegnibus antea membris, absque ulla evacuatione illius lenti glutinoſi, quod praedominabatur in humoribus; idemque *Galeni* auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam non ſemper debere evacuari, ſed potius permutari in bonum ſanguinem, quod pulchre perficit ferri uſus; nec fallit eventus, modo viſcerum integritas adſit. Si enim corrupti quid aut purulenti in viſceribus lateat, aut ſcirrhoſa adſit durities, tunc nunquam aliquid boni a limaturae ferri uſu obſervare potui; uti nec, quando tenaciſſima atra bilis, viſceribus abdominalius impacta haerens, cachexiam produxerit: aquarum autem medicatarum uſus, quae ferrum inimitabili per artem modo ſolutum, gerunt, in tali caſu ſaepe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & ſapones ex alcalinis ſalibus & oleis ſimul unitis parati, magnam efficaciam habent in ſolvendis tenacibus & viſcidis, uti ad §. 135. dictum fuit: verum minus conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales aegri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus ſolvitur facillime, ſed ſi addatur alcali tali ſolutioni, praecipitatur ferrum, & ochrae flaveſcentis ſpeciem refert, quae, muco primarum viarum irretita, cum illo concreſcit in maſſam vix ſolubilem, ſicque ſaepe multas moleſtias producit. Ob hanc cauſam ab illis abſtinemus eo tempore, dum limatura ferri utuntur cachectici, illamque vino infuſam, aut cereviſiae generoſiori & meracae, exhibemus; vel ſi in ſubſtantia exhibeatur, vinum vel cereviſiam talem ſuperbibendam ſuademus. In victu etiam ob eandem cauſam laudantur tunc talia, quae ex ſua natura in acidum potius vergunt, & econtra vitantur talia, quae in alcalinam putredinem nimis prona ſunt.

Niſi autem ſanati jam cachectici ſalubri motu corpus exerceant, fere ſemper relabuntur in eundem morbum. Toties dolent Medici, curatas a chloroſi puellas, dum nolunt, inprimis opulentiores, inertem vitam cum laborioſa permutare, poſt paucos menſes aeque languidas reddi, ac ante fuerant. Sed ille motus poteſt imperari ſanatis jam, non autem ubi morbo provecto languent; nam impoſſibilis foret; atque etiam periculo non careret, ſi per ſubitum motum, & ultra vires auctum, ſtagnantia ſimul ac ſemel circulantibus humoribus miſcerentur; brevi enim haec pulmonem infarcirent lentore ſuo, & ſuffocationis periculum facerent. Videmus ſic, leucophlegmaticos, ſimulac citatiori greſſu incedere, aut acclivia loca aſcendere, tentant, ſtatim anhelo pectore ſuſpiria ducere, & fere ſuffocari, niſi gradum ſiſtant ilico. In tali ergo caſu incipimus a frictionibus, primo lenioribus, dein

dein fortioribus; &, ut ſimul laxa ſolida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accenſi ſuccini, maſtiches, olibani, & ſimilium, ad has frictiones adhibentur; deinde viribus parum jam auctis ſuademus aegris, ut ſe ipſos perfricent; ſic enim frictioni additur muſcularis motus hic adeo utilis. Optime hoc *Celſus* (*k*) monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior eſt, geſtari, ungi, perfricari, ſi poteſt, maxime per ſe ipſum, ſaepius eodem die, & ante cibum & poſt eum, ſic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec inſudet.* Auctis ulterius viribus, vectiones in rheda, equitationesque, ſucceſſive adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri poſſit; tunc enim ad ambulationes & curſus procedere licet. Videri poſſunt & illa, quae §. 28. 2. de iisdem habentur: ſemperque inculcandum eſt ſerio talibus jam ſanis, ſolam prophylaxin recidivae in bona diaeta & corporis exercitio conſiſtere.

Balneum quidem a *Celſo* (*l*) laudatum fuit ad curandum malum habitum; ſed videtur illud adhibuiſſe hoc ſcopo, ut diſſiparetur pars cacochymiae gravantis per ſudorem: interim tamen, cum plerumque ſimul adſit in cachexia laxa ſolidarum partium debilitas, quae per balnea aquoſa tepida potius augetur, in tali caſu minus convenire videntur, niſi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquae tepidae. Certe ſi aquoſum abundans in tali corpore difflandum ſit per ſudores, in laconico ſicco ſi quotidie per aliquod tempus haereant tales aegri, melius hoc obtinebitur, quam balneo humido: ſi autem ſcopus ſit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potius conduceret, cui tantum confidit *Aëtius* (*m*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quod ſi quis ad frigidae lavacrum adſuefieri poſſit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit.* Sed prudenter indicat, adſueſcendum eſſe balneo frigido; nam ſimul & ſemel inſolitum tale frigus applicare debilibus corporibus, prudentiae medicae repugnaret.

§. 1180. Haec autem ex variis peti, varie praeparari, applicarique, debent, pro cauſa proxima cognita.

Si conſiderentur illa, quae in enumeratione cauſarum cachexiae §. 1168. dicta fuerunt, ſatis patet, diverſa, imo & oppoſitarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam ſolidarum partium tumet corpus viſcidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem ſoluti nimis humores abeunt de corpore, nec reſtituuntur per ingeſta, vaſa contrahuntur, & lento maraſmo perit corpus: in tali caſu humectantia & leniter incraſſantia remedia requiruntur.

Verum & ipſa remediorum praeparatio varia eſt in diverſis. Si v. g. pallido morbo laborans puella inerti mucoſa cocochymia humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili ſolutum datur potius quam in ſubſtan-

(*k*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 168. (*l*) Ibid. pag. 169. (*m*) Serm. X. Cap. XIX. pag. 232.

ſtantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum muco ſic inviſcari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantum, agat. Contra vero, ſi acidum acre ſimul adſit in primis viis, tunc potius in ſubſtantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, ſimulque in hoc acido ſolutum ferrum ſuos praeſtabit effectus.

Ita etiam ob eaſdem rationes applicatio remediorum varia erit: uti enim paulo ante dixi, ſi laxanda ſint ſolida nimis rigida, aqua tepida, & inprimis vapor aquae calidae, ſummum dant remedium; & contra, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodeſt, & longe plus quam creditur. Toties occurrit in praxi, quod tenerae conſtitutionis homines, a minima tempeſtatum variatione, cephalalgia, odontalgia, coryza &c., afficiantur, unde ſolent caput multum tegere, & fovere perpetuo tepore, cum inde aliquod levamen ſentiant: verum tanto redduntur ſenſibiliores ad minimum frigus, &, dum minus tecto capite egrediuntur, ilico minimam aëris viciſſitudinem ſentiunt. Plures curavi, dum perſuadere potui, ut ſenſim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein leviſſime tantum tecto capite dormirent, & aeſtate omni mane faciem, collum, cervicem, aqua frigida lavarent; quod ubi per ſequentem autumnum & hyemem continuaverant, ſic firmabantur vaſa ſuperiora, ut ab omnibus illis moleſtiis liberi viverent poſtea, & aëris viciſſitudines abſque ullo damno ferre poſſent; praecipue ſi ſimul caverent, ne pedes unquam multum refrigeſcerent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione cauſarum cachexiae eruere debere normam agendorum, adeoque ſaepe diverſa methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. Ubi vero a nimia acrimonia conſumtio, & tabes Cachectica, inquirendum in acrimoniae ſpeciem, ſi fieri queat. 1. Per indagationem cauſae Cachexiae (1168.). 2. Temperiei morbi, aegrique. 3. Symptomatum. 4. Excretorumque.

In ſanitate, nec in liquidis, nec in ſolidis partibus noſtri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis ſanus aliquid leviſſime ſalſi ſaporis habet, & tamen adeo blandus eſt, ut oculo inſtillatus nullam moleſtiam faciat. Imo bilis ipſa, quae tamen inter humores noſtros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facile. Urina ſana quidem acris eſt, at eſt humor excrementitius, qui non manet in corpore, ſed expellitur. Si carnes animalium ſanorum decoquantur in aqua, dant mollia juſcula; ex oſſibus & carnibus animalium decoctis in aqua blandae fiunt gelatinae: cerebrum habet fatuum ſaporem, imo & reliqua omnia corporis viſcera in aqua decocta nullam acrimoniam juſculis praebent. Unde patet evidenter, materiem nutritiam, ex qua reſtituuntur ſolidae & fluidae partes noſtri corporis, neceſſario debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingeſtis alimentis parata, blandi ſemper eſſe ſaporis, cum jam propius accedant ad aſſimilationem cum partibus noſtri corporis.

Simul

Simulac ergo acrimonia in noſtris humoribus naſci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marceſcit.

Dum acida acrimonia laborant juniores diu, totum corpus miſerrime contabeſcit, ſolo abdomine tumente, & infarcto, a reliquiis indigeſtis ciborum. Ubi in ſcorbuto inveterato acrimonia humorum magna adeſt, atrophia ſequitur, uti ad §. 1151. 4. notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris ſanies, pro parte reſorpta, ſanguinem infecit, videmus toroſa corpora vero marasmo exſiccari, licet debitam copiam optimorum alimentorum ſumant. Unde patet, acrimoniam humorum poſſe cauſam dare conſumtioni & tabi cachecticae, illamque in hoc morbo adeſſe nonnunquam. Quod & *Celſus* (*n*) indicavit, dum de hoc morbo agens dicit: *Huic*, *praeter tabem*, *illud quoque nonnunquam accidere ſolet*, *ut per aſſiduas puſtulas*, *aut ulcera*, *ſumma cutis exaſperetur.* Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, prius debet cognoſci acrimoniae praedominantis indoles propria, quantum per artem hoc indagari poterit: certum enim eſt, quandoque a latentibus cauſis marasmum induci. Si unius noctis ſpatio ob ſupplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (*o*), patet ſatis, a ſimili cauſa, licet leviori, talem maraſmum produci poſſe longiori tempore. Videmus ſic, homines, metu, triſtitia, vel & perpetuis curis oppreſſos, contabeſcere ſenſim. In initio talis corporis mutatio, ab animi affectu producta, non poteſt adſcribi majori humorum acrimoniae, ſed certum eſt, magnas mutationes humoribus induci poſſe per animi affectus diu perſeverantes, uti in melancholiae hiſtoria patuit; adeoque patet, & in tali caſu ad humorum degenerationem attendendum eſſe, ut cognoſcatur, & cognita emendetur. Unde conſideranda erunt ſequentia.

1. Cauſae antea recenſitae fuerunt, adeoque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an ſimul acrimoniae producendae apta fuerit, & quali: inprimis autem conſiderandum eſt, quali victu aeger uſus fuerit. Sic v. g. in infantibus, ſolo lacte viventibus, merito ſuſpicamur acrimoniam acidam. Ita etiam ſi ſalſamentis in victu uſus fuerit antea copioſe aeger, acrimonia muriatica accuſatur. Idem de reliquis acrimoniae ſpeciebus verum eſt.

2. In hominibus enim calidae temperiei, vel & poſt morbos acutos calidos toleratos, ſi cachexia ſuccedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contra in frigida temperie, vel & morbo chronico, potius in mucoſam inertem viſciditatem tendere, quae raro acrimoniam comitem habet, ſaltem in initio.

3. In genere dolor, ſine ſignis motus aucti, & ſine apparente obſtructione majore, uti etiam eroſio partium ſine tumore ſimul praeſente, dant ſigna acri-

(*n*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

(*o*) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. 1. pag. 1.

acrimoniae in humoribus (*p*). Non enim ubique acrimonia accuſanda eſt, ubi dolor adeſt: videmus enim, acerbiſſimos dolores naſci a ſola inflammatione in ſaniſſimis corporibus ſubito, in quibus nulla ſigna acrimoniae humorum unquam fuerant obſervata. Sudans a labore homo gelidam affatim hauriat aquam, ſaepe intra bihorium acutiſſima laborat pleuritide, & prae vehementia doloris ſe ipſum ſuffocat, dum inſpirare non audet aërem: ſed tunc adeſt motus auctus, acuta nempe febris. Exoſtoſis ſenſim naſcens, perioſteum diſtrahendo, intolerabiles dolores facit, ſed adeſt tumor. Ubi autem abſque his dolores adſunt, merito de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in ſcorbuticis dolores illi moleſti oriuntur, ulcera ſponte naſcuntur in cruribus, quae ſenſim vicina rodendo ſerpunt. Adeoque ex his ſymptomatibus generale acrimoniae ſignum habetur. Qualis autem acrimoniae ſpecies ſit, alia iterum ſymptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. 63. 64. 85. 86. Praeterea ſymptomata, quae ſingulares acrimoniae ſpecies comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (*q*) in ſemeioticis: quae hic repetere ſupervacaneum videtur.

4. Excreta enim ſequuntur ſanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adeſt, urina acris, craſſa, fuſca, ſpumeſcens, foetida, excernitur; faeces alvinae cadaveroſum odorem habent; ſudor quandoque foetidus exit. In acrimonia acida obſervatur urina decolor, quandoque ſtrangurioſa, craſſa, alba, cum ſedimento craſſo, copioſo. Faeces alvinae acidum ſpirant, & ſaepe virideſcunt; ſudor acidum olet. In acrimonia vero muriatica occurrit urina ſalſa, tarde putreſcens, cum ſedimento ſpiſſo, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modo memorata attenditur, peritum Medicum minime latere poterit, an adſit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. Haec cognita corrigenda ſuis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari poſſit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Poſſunt autem & de his, & de aliis, acrimoniae ſpeciebus videri illa, quae ad §. 1051. habentur, ubi de cauſis generalibus morborum chronicorum agitur.

(*p*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 911. (*q*) Ibidem §. 912. & ſequentibus.

EMPYEMA.

§. 1183. Quoties inter pulmones & pleuram pus in Thoracis cavo colligitur, Empyema eſt.

Certum eſt, Empyematis vocabulum laxiori ſignificatione olim uſurpatum eſſe, & deſignaſſe quamcumque ſuppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeni*, *Aretaei* &c. locis demonſtrari poſſet, quae in *Foëſii Oeconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum eſt, quod magis ſpecialis hujus vocabuli uſus fuerit pro deſignanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aëtium* (r) legitur, quae ita ſonat: *Empyici, hoc eſt pectore ſuppurati, vocantur, quibus abſceſſus in ſuccingente coſtas intrinſecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus eſt, & in vacuum pectoris locum effuſus, inter pulmonem & membranam coſtas ſuccingentem.* Hoc autem ſenſu ſolet hodie apud Medicos & Chirurgos Empyematis nomen intelligi.

§. 1184. Quod ſemper ſupponit vomicam purulentam fuiſſe ruptam, cujus elapſum pus Thorace recipitur.

Quomodo inflammatio tranſeat in ſuppurationem, antea §. 387. explicatum fuit; ubi ſimul dictum de illis, quae requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo haereat, debuit praeceſſiſſe abſceſſus, qui & vomica ſolet vocari; clauſa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta vero, ubi pus de hoc loco elabitur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque cauſa in cavo thoracis collecti, mora in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* (s): *Si in ventrem effuſus fuerit ſanguis praeter naturam, neceſſe eſt ſuppurari.* Verum alia occaſione (§. 172. 1.) probatum fuit, quod ſuppurationis nomine hic intelligatur quaevis ſanguinis corruptela, non vero converſio in pus proprie dictum. Putreſcere poteſt ſanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; ſed non mutatur in pus. Poteſt autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeoque poſſunt & abſceſſus naſci ab hac cauſa; ſed tamen inde patet, pus non fieri ab effuſis humoribus in thoracis cavo, ſed illuc delabi ex vomicis prius factis.

Se-

(r) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85.

(s) Aphor. 20. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 259.

Sequitur jam, ut conſiderentur illa loca, quorum abſceſſus rupti pus effundere poſſunt in thoracem.

§. 1185. Tales ſunt vomicae. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), a ſputo ſanguineo, a materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleurae; ab inflammatione hujus (875.), a vulnere externe inflicto levi, cito externe clauſo, interne rupto (298.), a contuſione hujus, vel ruptione tecta in ſuppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, ſuppurati, in ſuperiora rupti (907. 910.). 4. Mediaſtini ſimiliter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipſius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum ſignis, inflammatio pulmonum in ſuppurationem abeat, antea ad numeros hic citatos dictum fuit, ubi de *Peripneumonia* agebatur: inprimis autem notatum fuit §. 836., quod, ſi pulmo ſuppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema fere lethale, quia pulmo ulcere jam exeſus eſt, antequam empyema fiat; adeoque parum ſpei ſupereſt, ut convaleſcere a tanto morbo aeger poſſit, uti poſtea ad §. 1192. dicetur.

Cum autem pulmonum inflammatio gravis adeo & moleſtus morbus ſit, facile cognoſcitur talis cauſa Empyematis futuri; uti etiam ſi ſputum ſanguineum praeceſſerit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis cauſa, in ſequenti Capitulo *De Phthiſi* dicendum erit.

Verum contingit quandoque, ut in pulmone, & viſceribus aliis corporis, lente accumuletur materia, quae per vaſa tranſire nequit, ſed illorum anguſtiis impacta manet, ſicque obſtructionem facit; levem quidem in initio, neque multis ſymptomatibus ſtipatam, ſed quae ſenſim augeri ab iiſdem cauſis perennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obſtruentem mora acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica ſequitur. Antea ad §. 824. dictum fuit de Peripneumoniae cauſis; tuncque patuit, aëris intemperiem, chylum ex viſcoſis & craſſis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, curſu, lucta, nixu &c., periculoſum hunc morbum producere, tunc inprimis maxime metuendum, ubi arteriae pulmonalis fines occupat: minus vero periculoſus ille morbus eſt, ſi circa fines arteriarum bronchialium haereat. Si ergo in parva tantum parte pulmonis, & inprimis circa fines arteriarum bronchialium, ejuſmodi materia ad fluorem inepta haeſerit, facile intelligitur, poſſe tale malum naſci, abſque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhoſis morbis ingentem copiam tenacis pituitae ex finibus arteriarum in aſperam arteriam exprimi, & per tuſſim educi: ſi ergo, ob aërem frigidum conſtrictis vaſis, vel ob tenacitatem nimiam materiae, illud viſcoſum exire nequeat per fines arteriarum, naſcetur talis obſtructio, & poterit ſequi vomica pulmonis; ſed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & ſaepe fallit incautos. Vidi ſaepius in praxi, latentem talem vomicam, cum tuſſicula

cula tantum adeſſet, & per hanc mucus a bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuiſſe, donec ſubito excreati puris copia docuiſſet, quale malum latebat. Imo dum haec ſcribo, vidi nobilem virum, qui, rauca voce, & pectoris oppreſſione, dum gradus adſcendebat, atque tuſſi moleſta, afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti exſpuere, & tamen aeger, ejuſque Medicus, mordicus tuebantur, praeter catarrhum moleſtum nil aliud mali ſubeſſe, cum eodem tempore ob hyemale frigus frequentes graſſarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obſtructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo ſigno cognoſci, ſi parvae tantum molis fuerint; attamen poſtea, alia accedente cauſa, ſuppurantur, & vicina depaſcendo magnas ſaepe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica verſatiſſimus *Baglivus* (*t*), quod nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant abſque ſenſibili moleſtia aegrotantis, & demum manifeſtentur poſt pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, ſanatam; atque bis ſe hoc obſervaſſe in cadaveribus diſſectis: Ideo monet, ſtatim medelam adhibendam eſſe, ſi poſt ſanatam aliquam febrim ſuperveniat dolor lateris, vel dorſi, vel alterius pectoris partis, accedente ſimul difficili reſpiratione. In Hiſtoria Medica numeroſi caſus leguntur illorum, qui ſubito exſtincti fuerunt catarrho ſuffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vaſa aërea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibusdam etiam pus per os & nares magna vi erupit. Notabilem talem caſum ipſe vidi. Venit ad aedes meas, ut me conſuleret, rheda vectus aeger, gradus ſatis numeroſos adſcendit, licet non ſine moleſtia, ut ipſe fatebatur, ſed credebat, ſe aſthmate ſpaſmodico laborare, caeteroquin ſanum ſe omnino praedicabat. Re examinata, monui illum de ancipiti morbi ſui eventu, & quod vomicam in pulmone latere crederem, unicamque ſpem curae eſſe, ſi rupto abſceſſu & evacuato pure conſolidari poſſet locus. Videbam facile, quod non fideret multum huic morbi ſui diagnoſi; promittebat tamen, ſe tentaturum remedia, quae praeſcripſeram: deſcendit gradus ſatis alacriter, currum conſcendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, &, dum ſervus ejus fores pulſat, moritur, ingenti copia puris per os & nares expulſa. Dum inopinatos ſimiles caſus vidiſſet in praxi *Baglivus* (*u*), exclamat. *O quantum difficile eſt, curare morbos pulmonum! O quanto difficilius eoſdem cognoſcere, & de iis certum dare praeſagium! Fallunt vel peritiſſimos, ac ipſos medicinae principes. Tyrones mei cauti eſtote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt, qui* Hippocratem *non legunt.*

Certe noverat *Hippocrates*, quod quandoque in corpore lateant ſuppurationes, & ideo (*w*) dixit: *Quibus ſuppuratum quoddam in corpore exiſtens ſignis non proditur, iis ob puris aut loci craſſitudinem ſui ſigna non edit.* Idem enim & in aliis corporis viſceribus contigiſſe novi. Vidi aliquoties in hepate & reni-

(*t*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35. (*u*) Ibidem pag. 34. (*w*) Sect. VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

renibus abſceſſus in cadaveribus diſſectis, de quorum praeſentia nullam ſuſpicionem habuerant Medici vitae tempore, & apud *Bonetum* plura ſimilia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (*x*) meminit talium tuberculorum pulmonis, quae poſtea ſuppurantur, dum dicit: *Quum ad ſeſe pulmo ſanguinem, aut pituitam ſalſam, traxerit, neque rurſus dimiſerit, ſed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni ſolent, & ſuppurari.* Poſtea monet: *niſi vero advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias ſubit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, tuncque ſectione vel uſtione facta educendum eſſe. His ſimilia habet & alibi (*y*), ubi pariter notat, Empyema inde fieri poſſe. Patet ergo, a latenti tali cauſa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos ſaepe fallere, dum non exſpectant Empyema niſi poſt validos morbos inflammatorios pectoris praegreſſos.

2. In Pleura membrana, & locis intercoſtalibus, tales vomicas fieri, quae ruptae in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in Hiſtoria Pleuritidis, & inprimis §. 894., ubi de pleuritide ſuppurata agitur. Quomodo a vulnere pectoris male curato Empyema naſci poſſit, pariter ad §. 298. dictum fuit.

Praeterea ad §. 324., ubi de contuſione agebatur, monitum fuit, effuſos humores, ſub cute integra, niſi reſorbeantur venis, ſtagnando poſſe acres reddi, & inflammationes, ſuppurationes &c., producere. Adeoque a contuſione thoracis Empyema poteſt naſci. Notatum autem fuit §. 326., a muſculis contuſis ſimilia mala fieri poſſe; ſimulque tunc dictum eſt, quandoque per contuſiones quasdam tantum rumpi muſculorum fibras, ita tamen ut inde actio muſculi non tollatur; tuncque adeſt illud malum, quod veteres Medici (σπάσμα) vulſionem, vel & (ῥῆγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate tunc probatum fuit. Moleſtos dolores inde fieri & diuturnos, conſtat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas eſſe circa thoracem difficillimas & maxime periculoſas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multum praeſtat, quae in thorace ob reſpirationem perpetuo neceſſariam difficulter obtineri poteſt; adeoque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac ſuppuratio ſequi poſſunt; & apoſtemate introrſum rupto fiet Empyema. Videtur *Aëtius* (*z*) a tali cauſa Empyema metuiſſe. Poſtquam enim dixerat, ſe noviſſe, quosdam ſine febre empyicos factos fuiſſe, ſubjungit: *Quibus autem ex gymnaſii exercitiis, aut lapſu aliquo, vulſio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit &c.* poſtea remedia recenſet, quibus hoc malum ſuperari poſſit. In verſione Latina *Aëtii* (*a*) σπάσμα verterunt convulſionem, ſed minus recte, uti §. 326. drobatum fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleurae, & muſculorum intercoſtalium, inter cauſas Empyematis merito numerari.

3. In

(*x*) De Intern. Affect. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641. (*y*) De Morbis Lib. I. Cap. VIII. ibid. pag. 541. (*z*) Lib. VIII. Cap. LXXIII. pag. 173. verſa. (*a*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 84.

3. In numeris hic citatis de ſuppuratione, paraphrenitidem ſequente, dictum fuit; ſimulque tunc notabatur, abſceſſum, in diaphragmate natum, poſſe rumpi abdomen verſus; tuncque aſciten purulentum producere; vel & verſus thoracem, tuncque Empyema ſequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: ſimul conferantur illa, quae ad §. 913. de Mediaſtini ac Pericardii inflammatione, & ſuppuratione hanc ſecuta, habentur.

Interim tamen notandum eſt, quod pus collectum in cavo Pericardii, vel inter Mediaſtini duplicaturam, proprie loquendo, non faciat Empyema, cum non haereat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione Empyematis §. 1183. requiritur. Praeterea per paracenteſin, §. 1191. deſcriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediaſtino, in cavum thoracis delabitur, tunc Empyema producit.

Praeterea notari meretur ipſius mediaſtini ſtructura, de qua §. 170. 4., & §. 913., dictum fuit; ſimulque notatum, duplicatae pleurae lamellas, mediaſtinum conſtituentes, a ſe invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & ſic relinquere ſpeciem triangularis cavi, cujus poſtica pars eſt columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana celluloſa, per quam tranſeunt aſpera arteria, oeſophagus, ductus thoracicus &c.: ſi pus collectum haereret intra hanc duplicaturam mediaſtini, proprio pondere delabens poſſet quandoque miras vias ſibi per ſubſtantiam celluloſam facere, & in longe diſſitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413., ubi de Fiſtulis agebatur, memorabilem talem caſum recenſui, & poſtea aliquot ſimiles in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. 4. monui.

§. 1186. Cognoſcitur futurum 1. ab inflammatione quinque partium (1185.), nulla coctione, revulſione, criſi, medicamento, depurata, ſed cum horrore vago, febricula, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyſpnoea, appetitu proſtrato, ſiti majori, deſinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum eſt, hic magna attentione opus eſſe, ut Medicus tuto determinare poſſit, Empyema adeſſe, vel non; poſt mortem enim facta cadaveris ſectio demonſtrabit, an in Diagnoſi erraverit; & praeterea turpe foret, ſi, facta thoracis paracenteſi, nullum pus exiret. Sedulo ergo perpendenda eſt tota hiſtoria morbi praegreſſi, praecipue ſi quis ab initio non adfuerit tali aegro, ſed tantum in conſilium vocetur, dum deliberatur, an Empyema adſit, & quomodo educendum ſit collectum pus. Empyema autem ſemper ſupponit vomicam purulentam preëxſtitiſſe (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modo recenſitis; adeoque ſedulo perquirendum eſt, an in morbi hiſtoria talia ſigna occurrant, quae docent, in his partibus inflammationem natam fuiſſe; ſimulque nulla adfuiſſe indicia, talem inflammationem, vel benigna reſolutione, vel evacuatione materiae morboſae, aut me-

taſtaſi

taſtaſi, ad alias corporis partes, curatam eſſe. Deinde examinandum, an ſecuta fuerint poſtea talia ſymptomata, quae notant inflammatum locum abire in ſuppurationem. Ultimo inquirendum eſt omni cum cura, an & adfuerint ſigna apoſtematis jam facti.

Cum autem de omnibus illis ſatis amplo ſermone actum fuerit, ubi de *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Paraphrenitide*, in ſuppurationem abeuntibus, dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis ſuppurandi, & jam ſuppurati, deſcripa fuerunt §. 833. 834. 835. De Pleuritide ſuppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De ſimili malo, Diaphragma, Mediaſtinum, aut & Pericardium, occupante, videantur illa, quae ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. Cognoſcitur jam praeſens. 1. a tempore inceptae inflammationis xx. dierum ſine purgatione. 2. a ſignis vomicae in quinque partibus (1185.) diſparentibus. 3. a novo dolore, tuſſi, dyſpnoea, ſalivatione oris, moxque diſparentibus. 4. a tuſſi ſicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, ſtrepitu puris ad motus, febre lenta, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa ſigna, quae recenſentur paragrapho praecedenti, tantum docent, vomicam adeſſe talem, qua rupta, pus poſſet effundi in cavum thoracis, adeoque Empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis ſignis, quae docent, pus inter pulmones & pleuram haerere. Poteſt enim vomica pericardii rumpi ita, ut in cavum pericardii labatur pus, tuncque non aderit Empyema, neque illud pus per Paracenteſin, §. 1191. deſcriptam, poſſet educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi fuerat, ſigna dabunt talis mali, cujus curatio vix ſperari poteſt. Pariter, uti antea monitum fuit, vomica mediaſtini poſſet ſic rumpi, ut pus delaberetur inter ſecedentes a ſe mutuo mediaſtini lamellas; adeoque nec tunc haerebit in cavo pectoris, ſed ad longe alia loca corporis venire poterit.

Signa autem praeſentis Empyematis ſunt primo talia, quae comitantur vomicae purulentae rupturam: deinde habentur alia, quae docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum haerere; quae omnia ſingulatim conſideranda ſunt.

1. Certum quidem eſt, quod, ubi inflammatio illarum partium, quae §. 1185. recenſentur, duravit per viginti dies, abſque ulla expurgatione vel metaſtaſi materiae morboſae, tunc fere certi ſimus, ſuppurationem hic factam eſſe, praecipue ſi ſigna ſuppurationis ſimul adfuerint. Verum non ideo certo ſcimus, vomicam purulentam jam ruptam eſſe, nam rupturae tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* teſtimonio, quod adduxi §. 894., ubi de Pleuritide ſuppurata agebatur. Monet enim, quasdam ſuppurationes rumpi, vigeſimo die, quasdam quadrageſimo, alias ſexage-

geſimo: ſimul autem indicat, illis aegris citius rumpi vomicas, quibus dolor intenſior fuit in principio morbi, uti & ſpirandi difficultas, cum tuſſi & ſputatione, quae ſigna ſunt celerioris ſuppurationis, & vomicae jam multo pure diſtentae, adeoque citius rumpendae. Patet ergo, quod, omnibus morbi ſymptomatibus in toto decurſu rite expenſis, celeriorem vel tardiorem rupturam vomicae poſſimus exſpectare, ſed ſimul evidens eſt, quod non poſſit exacte determinari dies, quo haec ruptura fiet: monuit enim *Hippocrates*, ſi moleſta ſatis ſymptomata adſint, etiam ante vigeſimum diem rupturam exſpectari poſſe; quod & *Celſus* (*b*) diſerte monuit, dicens: *Si protinus initio dolor & tuſſis fuerit, & ſpirandi difficultas, vomica vel ante, vel circa, vigeſimum diem erumpet. Si ſerius iſta ceperint, neceſſe eſt quidem increſcant; ſed quo minus cito adfuerint, eo tardius ſolventur.*

Obſervavit *Piſo* (*c*) in pleuriticis, ante diem morbi decimum quartum defunctis, quod totus thorax pure plenus eſſet; imo vidit pus in pectore cujusdam ſacerdotis, qui, ſexagenario major, perierat nona pleuritidis die. Verum in hoc aegro neglecta fuerat venae ſectio in morbi initio, & ſexto tantum die fuerat inſtituta; unde inflammatio, perperam curata, citius in ſuppurationem abiverat.

2. De ſignis vomicae dictum fuit §. 835. & 893., quae praecipue pendent a diſtractione partium vicinarum, & compreſſione pulmonis in illo loco, ubi ſaccus purulentus haeret; ſimulac autem, rupta vomica, pus diffunditur in cavum thoracis, tunc neceſſario illa omnia ſymptomata plurimum minuuntur; imo quandoque penitus abolita videntur: quod optime notavit *Hippocrates* (*d*), talem vomicam, in pulmone latentem, deſcribens. Sic autem habet: *At ſi per infuſum pus minime educatur, id ex pulmone in thoracem erumpit; poſtque ruptionem ſanus videtur, quod pus ex anguſtia in ampliorem locum venerit; & ſpiritus, quem reſpiramus, in pulmone ſedem habeat. Sed, procedente tempore, pure pectus impletur, tuſſes & febres aliique dolores omnes magis ipſum vexant, morbusque declaratur.*

Cavendum ergo eſt Medico, ne ſubito hoc levamine deceptus credat morbum finitum eſſe, cum adhuc anceps periculum ſuperſit: non quidem convenit, triſti Prognoſi data, eripere aegro blandam illam ſanationis ſpem, quam conceperat; ſed oportet amicos monere, quod fallax illud levamen ſit: ſic enim famae detrimentum cavebitur.

3. Antea ad §. 894. notatum fuit, quod dolor minuatur, dum inflammatus locus in apoſtema purulentum abiit: hinc levantur aegri tales a dolore, cum pus factum eſt, ſed manet dyſpnoea & moleſta tuſſis. Ubi vero talis abſceſſus pure collecto, & quotidie aucto, turget, tunc membranae, pus coërcentes, magis magisque diſtrahuntur, augetur multum dolor, & ſaepe minus periti Medici doloris illud augmentum adſcribunt no-

(*b*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66. (*c*) De Morbis ab Illuvie Seroſa Sect. 3. Cap. IX. pag. 256. (*d*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 592.

novae inflammationi, & debiles jam a longiori morbo aegros repetitis ſanguinis miſſionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendiſſent ad illa, quae in externis partibus corporis, ſimili modo affectis, apparent, intellexiſſent facile rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicae internae ruptura inſtat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, moleſtus dolor adeſt, qui augetur, dum incipit ſuppurari pars affecta; minuitur vero, dum pus factum jam eſt. Verum ubi a pure accumulato incipit diſtendi cutis & magis diſtrahi, ſenſimque quaſi lacerari, donec rupta cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adeſt dolor, ſed ceſſans ilico, ſi lanceola chirurgica pertundatur abſceſſus jam maturus, vel emollientiſſimis cataplasmatibus macerata cutis ſponte a diſtendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abſceſſu interno; & hinc omnia illa ſymptomata diſparent mox, poſtquam vomica rupta Empyema produxerit. Tunc autem ſequuntur nova mala, quae a pure, diaphragma deprimente, viſcera thoracis alluente, macerante &c., producuntur; de quibus ſequenti numero agendum eſt.

4. Tuſſis oritur tunc a pure comprimente pulmonem, & impediente liberam ejus dilatationem per aërem inſpiratum, unde veſicularum aërearum latera ad ſe mutuo affricantur: ubi autem mora idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur haec irritatio tuſſiculoſa. Sicca autem tuſſis eſt, quia de effuſo pure in pectoris cavum nihil educi poteſt; ſed tantum quid de muco, pulmonis vaſa aërea obliniente, abraditur. Cum autem ſponte ſua pus inferiorem partem cavi thoracis petat, hinc neceſſario gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorſo talibus aegris ſatis commodus eſt, quia diaphragma verſus dorſum profundius deſcendit. Ob eandem rationem ſitum erectum in lecto amant, ſi multum puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma verſus abdomen deſcendit, ſicque amplior redditur thoracis cavitas. Cum autem, ſi in latus ſanum decubuerint aegri, puris pondus urgeat mediaſtinum verſus alterum cavum thoracis, hinc difficilius poterit explicari pulmo ſanus; unde anguſtias magnas patiuntur aegri, & ſitum corporis mutare coguntur. Hoc ſignum Empyematis optime notavit *Hippocrates* (*e*), de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progreſſum fuerit*, *febris vehemens ac tuſſis prehendit*, *latus dolet*, *neque in ſanam quidem partem decubitum ferre poteſt*, *ſed in dolentem &c.*

Cum autem pus illud, niſi aliam viam invenerit, uti poſtea dicetur, per ſectionem educi debeat, hinc Medicus certus eſſe debet, in quo thoracis latere pus haereat: quandoque, dum aegri ſe circumvertunt in lecto, fluctuationem puris ſentiunt, imo & ſtrepitus moti puris ab adſtantibus auditur. Ob hanc rationem juſſit *Hippocrates* (*f*), ut aegri, in firma ſella collocati, alter humeros teneat, Medicus vero aegrum concutiat, ſimul

(*e*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.
(*f*) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap. XV. pag. 593.

ſimul lateri aures prope admoveat, ut ſtrepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quod, vel ob puris craſſitiem, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque ſtrepitus, quamvis thorax pure plenus ſit: *Quibus ſuppuratis, dum concutiuntur humeri, multus fit ſtrepitus, minus puris habent, quam illi, quibus paucus (ſtrepitus), ſi difficilius ſpirent, & melius colorati fuerint. Quibus autem ſtrepitus quidem nullus fit, verum difficultas ſpirandi fortis, & ungues lividi, hi pleni ſunt pure, & pernicioſe habent* (*g*). Genae autem rubent, & melius colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficilius tranſit in his ſanguis per pulmonem, adeoque & minus facile per jugulares venas ſanguis a capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vaſa ſanguinea faciei magis diſtenta manent, uti alia occaſione §. 807., ubi de Angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuo comitari ſolet Empyema, ob tenuiorem partem puris reſorptam, & ſanguini miſtam. Haec autem febris ſenſim habitum corporis depaſcitur, unde ſumma inducitur macies. Cum autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adſit, ut molli quaſi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & ſervetur mobilis, inde, pinguedine hac conſumta, redduntur oculi cavi, id eſt bulbus oculi profundius in orbitam demergitur. Ob eandem cauſam, conſumta illa pinguedine, quae in apicibus digitorum organum tactus ſuſtinet, ungues recurvi magis prominent. Simul & calor ſatis acer in extremis digitis & in volis manuum ſolet percipi, dum perpetua febricula ſanguinem velocius movet per vaſa magis contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exſuccas magis & aridas redditas, plus compreſſa.

Abdominis autem tumor tunc tantum adeſt, quando magna puris copia deprimit diaphragma, ſicque abdomen prominere facit.

Cum autem tantum interſit Medico, ut certo noſcat, in quo thoracis latere pus haereat, *Hippocrates* omnia ſigna collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet Diagnoſin. Ita obſervavit, illud latus pectoris, ubi pus copioſum haeret, & quod ideo ſaepe ſtrepitum nullum facit, magis intumeſcere, quam latus oppoſitum (*h*); quod poſtea recentiorum Chirurgorum obſervatis confirmatum fuit. Quia autem & magis caleſcit latus affectum, hinc juſſit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terrae rubricae liquidae, admodum tritae & tenui, ſuaſitque ſectionem aut uſtionem inſtituendam illo in loco, ubi citius exſiccatio apparet. Vel & nudum thoracem rubrica liquida illiniendum juſſit, ut appareat locus, qui primo ſiccatur; ſed prudenter monuit, tunc multos ſimul illinire debere, ut ſimul & ſemel totus thoracis ambitus tegatur: caeteroquin fallere poſſet, dum ille locus, qui primus illiniretur, citius reliquis exſiccaretur.

Con-

(*g*) Coac. Praenot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*h*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis Cap. XV. ibidem pag. 593.

Conſideratis ergo omnibus, quae ad Diagnoſin ſpectant, ſequitur, ut videamus, quaenam mala a pure, in thoracis cavo ſtabulante, ſequi poſſint.

§. 1188. Effectus hujus mali 1. puris ex ulcere rupto, nec dein ſanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauſo, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, foetor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonumque extendendorum: unde anheloſa, difficilis, erecta reſpiratio, metus ſuffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impoſſibilis, tuſſis ſicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, Pleurae, Diaphragmatis, Pericardii, Cordis ipſius, maceratio, corroſio, in tabum fluidum conſumtio, unde febricula hectica cum pulſu celeri, parvo, rubore genarum, ſiti perpetua, fame ſublata, debilitate ſumma, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, ſecretionem, excretionemque; unde tabes, ἀτροφία, fibrarum reſolutio, liquidorum putredo, adeoque vel per comeſum pulmonem rejectio, vel alvi fluor ſanioſus lethalis, cum ſudore nocturno poſt ſomnum, puſtulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocratica.

1. Quandoque contingit, talem vomicam paucas tantum uncias puris continere, unde, poſt rupturam factam, levamen omnium ſymptomatum percipiunt aegri; & parva quantitas puris effuſi non multum anguſtare poteſt pectoris cavum, unde certam ſanitatem ſperant aegri. Verum tale ulcus apertum, perpetuo motum, pergit pus fundere, adeoque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quae de hac re ad §. 894. habentur.

2. Ad §. 406. dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clauſus relinquitur abſceſſus, & de peſſimis malis, quae hinc ſequuntur. Talis mutatio puris & hic fiet in ſaniem acrem putridam rodentem, ſi diu maneat, ac quidem citior & pejor erit haec degeneratio in hoc loco, ob motum perpetuum thoracis, caloremque vicini cordis. Praeterea majus inde diſcrimen metuitur, dum corrupta ſanies viſcera vitalia alluit perpetuo.

3. Notum eſt ex Phyſiologicis, quod ad inſpirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aër libere in pulmonem ingredi poſſit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia haeret, dilatatum quidem eſt, &, uti paulo ante dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere deſignat locum, ubi Empyema eſt; verum, totum illud cavum licet amplius fuerit, dum pure plenum eſt, impeditur expanſio pulmonis tamen a pure undique ambiente. Praeterea, ut exſpiratio fiat, debet diaphragma, in inſpiratione depreſſum, ele-

elevari denuo ſurſum verſus thoracem: ſed dum plures puris collecti librae gravant diaphragma, ſponte patet, illud longe difficilius attolli poſſe; adeoque erit difficultas magna reſpirationis, augenda ſimili proportione ac creſcit copia puris. Hinc facile intelliguntur reliqua ſymptomata, quae in textu enumerantur, de quibus etiam antea dictum fuit.

4. Omnia loca, quae acris talis ſanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & obſervata in cadaveribus Empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonſtraverunt. Si ipſae coſtae carie exedi potuerint a pure foetidiſſimo, uti *Celeberrimus Heiſterus* (*i*) vidit, quod cadaver ſecantis digitos roſerit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum conſumi potuiſſe, uti ad §. 406. ex *Schenkii* obſervatis conſtitit. Plura ſimilia apud *Bonetum* (*k*) inveniri poterunt. Dum autem pars acris & putridi ichoris, venis reſorpta, cum ſanguine fluit, dum vitalia viſcera irritantur perpetuo, & eroduntur ſenſim, perpetua febris, hectica dicta, ſequitur, totum corpus depaſcens, cum ſiti perpetua, & fame deleta, ob putridum talem fomitem circa vitalia viſcera haerentem. Simul facile intelligitur, debilitatem ſummam, & animi deliquia, debere ſequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores noſtri blandi eſſe, omnesque ad ſanitatem requiſitas dotes habere: verum hic a reſorpto putrido ichore totus ſanguis corrumpitur, vitalia loca, per quae omnis ſanguis totius corporis tranſire debet, alluuntur perpetuo tali putrilagine: hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec poſſibile eſſe, ut reſtituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris ſenſim totum habitum corporis depaſcitur. Cum autem pulmo perpetuo maceretur in acri & putrida tali ſanie, eroditur, & quandoque pars contentae materiae in cavo thoracis rejicitur per ſputa, ſed abſque levamine, licet aegri, qui hactenus tuſſiculam ſiccam paſſi fuerant, inde ſpem concipiant: facile autem patet, tabefacto ſic pulmone, nil boni exſpectandum eſſe. Praeterea, dum putredo augetur, attenuatur magis corruptum pus, venis reſorbetur, & totum ſanguinem ſolvit, unde ſudoribus nocturnis diffluunt, ſicque exſiccatur corpus; vel putridiſſima diarrhoea ſequitur, corrupto toto ſanguine, quae in ſuppuratis ultimam morbi cataſtrophen facere ſolet. Videantur & illa, quae de ſudoribus nocturnis ad §. 835. habentur. Monuerat hoc *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui crebro tenuiter exſudant, ac ſubinde rigent, pernicioſum, ac ſub finem empyema habere deprehenduntur, alvosque perturbatas.* Dum autem in ſudoribus illis nocturnis magna copia humorum verſus vaſa cutanea ruit, liquidiſſima parte per ſudores expreſſa, craſſior & acrior ſanguis in vaſis cutaneis facile haeret; ſicque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obſtructiones pariens puſtulas excitat. Ad §. 835. ex Prognoſticis *Hippocratis* allegavi

(*i*) Acta Phyſico-Medica Tom. I. Obſervat. 174. pag. 394. (*k*) Sepulc. Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & ſeq. (*l*) Coac. Praenot. N°. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

gavi locum, ubi, inter alia ſigna latentis in corpore collectionis purulentae, & illa habentur. Poſtquam enim recenſuit febrim hecticam, ſudores, tusſim inanem, addit: *Oculi cavi ſiunt*, *malasque rubores obſident*, *& ungues quidem manuum adunci evadunt*, *digiti autem incaleſcunt*, *maxime ſummi*, *& in pedibus tumores ſiunt*, *& cibos non appetunt*, *& phlyctaenae per corpus naſcuntur.* Huc etiam ſpectare videntur binae Coacae Praenotiones, quae ſeparatis quidem numeris ſcribuntur, ſed ſe mutuo proxime ſequentibus, &, ſi uniuntur, perfectum ſenſum exhibent. Ita autem legitur (*m*): *Rubores circa naſum alvi humeſcentis ſigna ſunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem ſuppuratis*, *malum.*

Cum autem ſanguis per putridum miaſma reſorptum penitus ſolvatur, adulto jam morbo color ruber perit, & ſerum ſanguinis flaveſcens per majora vaſa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in ſanis hominibus roſeus eſſe ſolet. Similis etiam color in tota ſuperficie corporis conſpicitur, quod videtur & indicaſſe *Aretaeus* (*n*), de hoc morbo agens, dum ſcribit: *Quod ſi in longum mutatio producitur*, *habitus phthiſicus redditur*; *neque enim ultra in officio natura perſeverat*, *quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro conſumitur*, *color qualis belluae*: χροιὴ ζωώδης. Verum optime videtur monuiſſe *Petitus*, quod aliter hic locus legi debeat, interpoſita particula negativa, nempe χροιὴ ὀ ζωώδης; tuncque ſignificat colorem cutis deturpari, neque amplius eſſe talem, qualis in vivo & ſano homine apparet.

Ubi autem per ſudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero maraſmo conſumitur, tunc magna mutatio in facie talis aegri apparet, & ſibi ipſi diſſimilis fit: ſolet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate in Prognoſticis* graphice deſcripta fuit (*o*). Poſtquam enim monuerat, optimum ſignum eſſe in morbis, ſi facies aegrotantis ſanorum faciei ſimilis ſit, & inprimis ſibi ipſi ſimilis manſerit aeger, damnat quam maxime faciem penitus mutatam a naturali ſua conditione, illamque ſic deſcribit. *Naſus acutus*, *oculi concavi*, *tempora collapſa*, *aures frigidae & contractae*, *lobi aurium inverſi*, *& cutis circa frontem dura*, *intenta*, *arida*, *colorque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo conſumta eſt, & exhauſtis liquidis vaſa collapſa ſunt; ſimulque, conſumto, aut oppreſſo pulmone, pauculum ſanguinis, quod ab encephalo redit, in venis ſtagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem inſtare, dum in Empyemate *facies* illa *Hippocratica* adeſt: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (*p*) eadem mutati vultus ſigna recenſens, vocavit *faciei corruptionem*, illamque lethalem eſſe monuit. Caeterum nullum certum tempus determinari poſſe, quo Empyema in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (*q*); *Cum nonnulli brevi per-*

(*m*) Ibidem N°. 216. 217. pag. 864. (*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38. (*o*) Charter. Tom. VIII. pag. 590. 591. (*p*) Coac. Praenot. 213. Ibidem pag. 864. (*q*) De Morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 539.

pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus a corpore, aetas ab aetate, & affectio ab affectione, & anni tempeſtas ab anni tempeſtate, in qua aegrotaverint &c.

§. 1189. Curatio hujus pro varietate cauſae ſtatusque mali diverſa plane eſt.

Cauſae Empyematis ſunt vomicae, in quinque locis §. 1185. enumeratis natae; &, prout in diverſis locis haeret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone ſit vomica, ſpes eſt, emolliente tepido vapore, ſaepe per os nareſque attracto, ſic emolliri poſſe membranas pus coërcentes, ut tuſſi valida, ſponte, vel per artem, excitata, rumpantur, & pus exſcreari poſſit. Si in pleura haeret vomica, molliſſimis fovendum latus remediis, ut extrorſum trahatur pus, ſi fieri poſſit. Idem in aliis vomicae ſpeciebus obtinet. Verum etiam ratione ſtatus morbi diverſa plane curatio eſt inſtituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta eſt, multa tentari quandoque poſſunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapſus: ubi autem pus jam collectum haeret in pectore, de cita illius eductione cogitandum eſt, ſi vires aegri adhuc conſtent, & recens ſit Empyema: ubi autem illa ſigna adſunt, quae §. 1195. recenſentur, tunc ſola cura palliativa locum habet.

§. 1190. Nam 1. cognita vomica pulmonis, pleurae, diaphragmatis, mediaſtini, & pericardii, quod cognoſcitur ex ſignis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognoſci poſſit talium vomicarum praeſentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeoque hic illa ſigna non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum eſt, ut via concilietur puri verſus exteriora: hoc autem optime fit, ſi in illo loco, ubi ex ſignis obſervatis colligitur latere vomicam, minuatur reſiſtentia, perpetuis fomentis, aut cataplaſmatibus molliſſimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur preſſio atmosphaerae in illo loco; unde cutis & panniculus adipoſus ibi tumere incipiet, & ſpes erit, quod pus, in vomica latens, preſſum perpetuo, dum aëre inſpirato dilatantur pulmones, viam ſibi quaeret verſus exteriora, ubi minor reſiſtentia ſic conciliatur. Imo, ut ad §. 895. dictum fuit, ubi de hac re agebatur, ſi ſcalpello, vel cauſticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram fere uſque, & diu aperta ſerventur talia vulnera, contingit ſaepe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, ſicque pus per exteriora ſibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, ſoliti fuerunt veteres Medici in tali caſu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non conſtabat certo de loco vomicae latentis. Probat

bat hanc rem *Galenus* (*r*) ex *Platone Comico*, qui poſt pleuritidem ſuppuratum juvenem ſic deſcribit: *Poſtea vero Cneſias*, *Evagorae filius*, *e pleuritide factus ſceleton* (*prae macilentia*) *pure vacans* (*id eſt pus non exſpuens*) *arundinacea gerens crura*, *tabis praenuncius*, *plurimis eſcharis corpus inuſtus ab Euriphonte &c.:* ſimul etiam tunc quaedam obſervationes practicae enarratae fuerunt, quae utilitatem hujus methodi confirmant. Certe *Williſius* (*s*), dum ſatagit explicare, per quas vias lympha, in cerebri ventriculis collecta, exire poſſit, notat, in vivente corpore meatus eſſe poſſe, qui poſt mortem collapſi in cadaveribus non deteguntur, ſuamque ſententiam firmare conatur, quod & pulmonis vomica ſaepe per latentes vias exire queat; ſic autem habet: *Aliquoties novi*, *in vomica pulmonis*, *per membranas pleurae adnatas*, *humorem a cyſti in fontanellam*, *lateri inuſtam*, *derivatum fuiſſe*, *adeoque*, *ſputo ceſſante*, *morbum*, *alias incurabilem viſum*, *tali epicraſeos via ſanatum fuiſſe.* Legitur & apud *Schenckium* (*t*) talis caſus, ubi, poſt anginam male tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculoſam hujus viſceris ſuppurationem fecerat: peritus Medicus fomentis, emplaſtris, cataplaſmatibus, thoracis exteriora perpetuo foveri curavit, tali cum effectu, ut, poſtquam per aliquot dies haec facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulo infra mammillas rubeſcere, cum levi tumore, & vigeſimo die in ſiniſtro pectore, diſrupta cute, maxima effluxerit puris copia; poſt triduum in dextro pectore idem contigit; unde ſtatim magnum levamen aeger ſenſit, & poſtea integram ſanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abſceſſus rupturam, inprimis locum habet in vomica pulmonis, ut ſic per ſputa educatur pus; de quo videantur illa, quae ad §. 857. dicta fuerunt.

§. 1191. 2. Ubi conſtat, jam factam diſruptionem (302. 836. No. 4. 5. 894. 910.), tum ſtatim pus elapſum erit educendum. *α*. per os, ſi natura hanc monſtraverit viam. *β*. per urinas, ſi in ea apparent puris evacuati ſigna. *γ*. per Thoracis aperturam, factam ope inſtrumenti idonei in latere affecto, inter coſtam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lente, & per vices, educto, & leni mulſa aliquando repurgato, ultimo bene conſolidato (303.). *δ*. dando ſimul decocta Vulneraria, abſtergentia, putredini reſiſtentia, ſatis magna copia.

Quibus ſignis cognoſci poſſit, vomicam ruptam eſſe, numeris hic citatis dictum fuit. Ad §. 302. deſcripta ſunt illa ſigna, quae docent, ſanguinem in thoracis cavum effuſum eſſe; cum autem pus effuſum ſimiliter dia-

(*r*) Commentar. in Aphoriſm. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.
(*s*) Cerebr. Anatom. Cap. XII. pag. 146. (*t*) Obſervat. Medicin. Lib. II. Obſervat. 15. pag. 252.

diaphragma gravet, & pulmonis liberam expanſionem ab aëre inſpirato impediat, hinc & illa ſigna huc referuntur. Ad §. 834. 835. dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram ſequente. Ad §. 893. 894. de ſimili malo, poſt pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediaſtini, pericardii, §. 910. 913. actum fuit. Praeterea de empyematis ſignis eodem hoc Capitulo §. 1187. fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio haec eſt, ut educatur quantocyus illud pus, ſive per vias, quas natura monſtrat, ſive per alias, quas ars naturae ſuccurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os exſcreari pus poſt vomicam ruptam: ſed videtur hoc inprimis tunc contingere, ſi abſceſſus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vaſa aërea pulmonis effundatur, ſicque per aſperam arteriam educi poſſit tuſſiendo. Si ſimul & ſemel ingens copia puris inundet vaſa aërea, tunc ſubitae ſuffocationis metus eſt. Ubi vero per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc abſque periculo tuſſiendo educitur, & ſanationis ſpes eſt; quod optime notavit *Aretaeus* (*u*) dicens: *At ſi jam rupta ſit* (*vomica*) *ſtrangulatus diſcrimen impendet*, *ſi multum ſubitaneumque pus emanavit. Si pedetentim vero emittatur*, *certo prodeſt.* Sic enim videtur vocabulum ἀτρεχὲς hic verti debere. Quinam victus, & quae remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858., ubi de hac re actum fuit. An autem pus, jam effuſum in cavum thoracis, a pulmone adhuc integro reſorberi poſſit, & tunc per ſputa educi, merito dubitare licet: Pus, acrius mora redditum, per comeſum pulmonem rejici poſſe, §. 1198. dictum fuit; ſed & ſimul notabatur, parum de ſanitate reſtituenda tunc ſperari poſſe.

β. Antea ad §. 406. notatum fuit, pus, in abſceſſu clauſo diu relictum, venis reſorberi, cum reliquo ſanguine per vaſa fluere, & non tantum per metaſtaſin ad varia corporis loca deponi, ſed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinae vias, evacuari de corpore. Simul tunc quaedam obſervationes fuerunt allegatae, quae docent manifeſte hujus aſſerti veritatem. Certum eſt, veteres Medicos fere omnes agnoviſſe, poſſibilem eſſe per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretaeus*, *Aegineta*, *Aëtius*, *Caelius Aurelianus*, diſerte hoc monuerunt: ſed videntur inprimis laudaſſe illam puris evacuationem, quae fit per urinas, tanquam tutiorem illa, quae per alvum fit, uti antea ad §. 894. dictum fuit. *Diemerbroeckius* (*w*) tractavit mercatorem Noviomagenſem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorſum & retrorſum moveretur, manifeſte audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter craſſi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui ſpatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, ſine ullo ſanguine, & ſic feliciter ab Empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias obſervationes ibi habet, quae idem

(*u*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.
(*w*) Anatom. Lib. I. Cap. XVIII. pag. 98.

idem docent. Verum & alia obſervatio habetur, quae magis mirabilis eſt; ubi nempe Empyema, largo ſatis foramine, inter ſeptimam & octavam coſtam, viam invenerat, tumoremque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis aequantem: cum gravida eſſet jam per quatuor menſes aegra, difficillime reſpiraret, diarrhoea continua cum tenesmo adeſſet, & ſudores colliquativi, febris hectica corpus depaſceretur, pro deſperata habebatur: peritus Chirurgus ſcalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copia exivit. Sequenti die invenit pus bonum in faecibus alvinis, ejusdem coloris & conſiſtentiae ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & ſimile pus in urina emiſſa ſubſidere vidit. Evaſit autem haec mulier ex tanto periculo, licet abortum paſſa fuerit ſexta die poſt operationem inſtitutam; & poſtea adhuc tres peperit proles (*x*). Illud inprimis notari meretur in hoc caſu, quod, licet magna copia puris per vulnus factum effluxerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeoque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quaenam autem conducant, tam in victu, quam remediis, in tali caſu, dictum fuit ad §. 852. 853., ubi de materia morboſa, in Peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quod, poſtquam conſtiterit, vomicam ruptam eſſe, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an ſigna quaedam puris evacuandi per has vias appareant: ſin minus, tunc cogitandum eſt de thoracis paracenteſi, quae non debet differri nimis diu, ut cum felici ſucceſſu fiat.

y. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quaenam cautelae in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. 5. pluribus dictum fuit, ubi de educendo ſanguine ex thoracis cavo agebatur: quae omnia pariter obſervanda ſunt, ubi pus evacuari debet. Verum ſanguis extravaſatus ſolet ſimul & ſemel emitti, quia plerumque non diu ibi haeſit; adeoque nondum corruptus eſt, & pulmo ſatis integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc ſaepe, educta tota quantitate puris, ſanguis ſubito implens vaſa pulmonis, fere tabefacta, illa rumpere poſſet, & ſubita mors quandoque ſequeretur; quod *Hippocrates* (*y*) optime monuit, uti tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum *Hippocratis* omnes periti Chirurgi obſervant, nec ſimul & ſemel, ſed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Neceſſe eſt ergo, ut turunda immiſſa obturetur apertura, cum caeteroquin in pectoris vulneribus damnoſum turundarum uſum invenerint Chirurgi, uti ad §. 304. dictum fuit. Simul & abſtergens ſed lene liquidum, poſtquam maxima copia puris jam educta fuit, ſolet per aperturam injici; decoctum hordei, v. g., in cujus libra un-

(*x*) Medical Eſſays Tom. V. §. 32. pag. 422.

(*y*) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263.

uncia mellis ſoluta fuit; vel & infuſum *ſcordii*, *marrubii*, *veronicae*, & ſimilium, addito pariter melle: tandem ubi nihil puris amplius exit, debet conſolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quae de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dictet, per repetitas vices pus educendum eſſe, quibusdam tamen & felicites ceſſit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* (*z*) legitur, quod *Phalereus*, *tum deploratus a Medicis vomicae morbo*, *cum mortem in acie quaereret*, *vulnerato pectore medicinam invenerit ex hoſte.* Procul dubio in hoc caſu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflicto.

Pulchre autem cautelas requiſitas in educendo pure ex cavo thoracis recenſuit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Poſtea emiſſo pure*, *quantum tibi viſum fuerit*, *vulnus linamento ex lino crudo*, *cui filum alligaris*, *obducito*, *quotidie vero pus ſemel emittito. Poſtquam autem decimus dies acciderit*, *toto pure emiſſo*, *penicillum ex linteo indito*, *deinde vinum & oleum*, *tepida*, *per fiſtulam infundito*, *ne pulmo*, *pure madeſcere conſuetus*, *ſubito reſiccetur. Infuſum autem matutinum ſub veſperam*, *& veſpertinum mane*, *educito. At ubi pus tenue velut aqua fuerit*, *& ad digiti contactum glutinoſum*, *ac paucum*, *ſtanneum penicillum cavum indito: ubi vero prorſus cavitas reſiccata fuerit*, *paulatim reſecto penicillo*, *donec ipſum eximas*, *vulnus coaleſcere ſinito.* Niſi enim certo conſtet, depuratam rite, & dein conſolidatam, eſſe ſuperficiem ulceroſam thoracis interni, nunquam debet conſolidari vulnus, quia novum fieret Empyema, quod ſimilem denuo operationem poſceret.

Verum ad §. 1185. notatum fuit, in ipſo mediaſtino & pericardio vomicas naſci, quae quidem ſic rumpi poſſunt, ut in cavum thoracis pus delabatur; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, ſed in cava mediaſtini aut pericardii venit; tuncque modo deſcripta thoracis apertura educi non poſſet. Monitum tunc fuit, ſi pus colligatur inter duplicaturam mediaſtini, quae vertebras reſpicit, quod tunc quandoque miras ſibi vias per panniculum adipoſum quaerat: ſed ſimul patet, quod tunc per paracenteſin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio haeret, vel inter duplicaturam mediaſtini ſub ſterno colligitur, pariter per operationem modo deſcriptam educi non poteſt; tuncque vel ſuo fato relinquendus eſt aeger, vel debet ſterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari poſſit. Certe *Aretaeus* (*b*) notavit, quibusdam Empyema in oſſe ſterni naſci: non quidem meminit perterebrationis ſterni, ſed antea ad §. 895. memorabilem caſum deſcripſi, ubi, poſt pleuritidem ſuppuratam, decimo menſe in medio ſterno tuber apparuit molle, in cujus ambitu exeſi oſſis ſterni margines diſtincte tangi poterant: rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit: ibi natura exitum puri per medium os ſterni paraverat. Ad paragraphum 298. patuit, *Galenum* exſcidiſſe ſterni

(*z*) Lib. VII. Cap. L. pag. 166.

(*a*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.

(*b*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

ni partem corruptam ; &, licet pericardium, ſuppoſitum ſterno, computruiſſet, nudumque cor appareret, tamen brevi tempore ſucceſſit curatio. Videtur ergo concludi poſſe, talem ſterni aperturam tentandam eſſe, ſi ſigna certa docuerint ſub hoc oſſe latere Empyema. Sterni trepanationem ſe vidiſſe inſtitutam in homine vulnerato, teſtatur *Dionis* (*c*), licet abſque ſucceſſu; moriebatur enim: ſed inde tamen non liquet, mortem adſcribendam fuiſſe huic operationi, ſed potius vulneri, cum modo dicta demonſtrent, ſupervixiſſe homines, licet ſternum perforatum fuerit.

δ. De his remediis dictum fuit in cura Peripneumoniae §. 858. Dantur autem larga copia, ut pars puris reſorpta ex ſanguine eluatur per haec decocta, & per urinae, alvi, aut ſudoris, vias eliminetur de corpore.

§. 1192. Si pus album, laeve, aequale, foetoris expers, ſpecillum non colorans, exit, ſi aeger ſine febri, ſiti, alvi fluore, bene appetit, digerit, caetera ſanus eſt, aëri ingreſſus in thoracem, quantum poſſibile prohibetur, ſpes eſt, aegrum convaliturum (304. 305.).

Omnia ſigna hactenus recenſita tantum docuerunt puris praeſentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo, quale foret pus ibi collectum, & quomodo affecta eſſent thoracis viſcera, quae hoc pure alluebantur. Ubi autem, apertura thoracis facta, pus erumpens examinari poteſt, tunc multa diſcere poſſumus, quae indicant, quid ſperandum ſit, quid metuendum. Antequam paracenteſis inſtituatur, ſemper monendus eſt aeger de dubio ſucceſſu operationis, quae tamen abſolute neceſſaria eſt, ſi natura nullam aliam viam indicaverit; cum aliter certa & miſera mors ſequatur, uti §. 1188. dictum fuit.

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit, id eſt album, laeve, aequale, fuerit, ſpiſſitudine fere referens lactis cremorem, attactu pingue, nullo modo foetens, tunc certi ſumus, illud pus nullam noxam conciliaſſe partibus, quas alluerat, humores corporis blandos eſſe, cum caeteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam, vel ſaltem rariſſime, fiat; de his videantur illa, quae ad §. 387. habentur, ubi de inflammationis in ſuppurationem exitu agitur. Maxima vulnera conſolidantur feliciter, dum tale pus adeſt, & perdita corporis ſubſtantia ſub tali pure reſtauratur, & recreſcit. Si ergo optimum tale pus molliſſima & pulpoſa vaſculorum extrema in vulnere non deſtruat, ſed econtra foveat & conſervet, uti in vulneris generali hiſtoria explicatum fuit, facile patet, viſcera, thorace contenta, a tali pure non potuiſſe laedi vel erodi; adeoque certi ſumus de integritate harum partium, quod magni momenti eſt ad ſanationem. Solus ille locus, unde pus delapſum eſt, ulceroſus eſt; verum probatum fuit §. 207. 208. 209. per blandum tale pus ſeparari omnia,

(*c*) Sixieme Demonſtrat. pag. 350.

nia, quae conſolidationem impediebant; adeoque optima ſpes, quod locus ille ulceroſus brevi ad conditionem puri vulneris reducetur, ſicque conſolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in ſignorum doctrina, ex ſolis puris conditionibus ſalutem praedixit vel interitum, uti alia occaſione ad §. 895. notavi. Sic autem habet (*d*): *Qui ſuppurati uruntur aut ſecantur, ſi pus purum & album effluat, evadunt. Si ſubcruentum, & coenoſum, & graveolens, pereunt.* Quid deſignet ſpecilli mutatus a pure color, ſequenti dicetur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus ſit humor, tamen nunquam poteſt amplius ſanis aſſimilari humoribus, ſed educi debet de corpore, ut fiat ſanitas: ubi ergo quid de pure reſorptum fuerit, & ſanguini miſtum per vaſa corporis fluxerit, illud acrius reddetur, peregrino ſtimulo febrim excitabit (vide §. 586. *e.*) ac ſitim (vide §. 636.), ſanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putrida diarrhoea ſoluti humores exibunt de corpore, lethali fere ſemper cum eventu, uti ad §. 1188. dictum fuit. Si ergo omnia haec mala ſigna abfuerint, novimus, cacochymiam ſanguinis purulentam nondum adeſſe, & ſi levis febricula atque aliqua ſitis adfuerint, evacuato autem pure haec ſtatim minuantur, ac brevi ceſſent, optima ſpes eſt ſanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti reſorptum fuit, ſed poterit facile elui de ſanguine per decocta illa vulneraria abſtergentia, praecedenti paragrapho laudata, & educto fomite purulento non amplius communicabitur ſanguini ſimilis labes. Optime hoc notavit *Caelius Aurelianus* (*e*) dicens: *Communiter autem, ſive univerſim dicendo, quod graeci catholicon vocant, omnium vomicarum, vel eorum qui iis afficiuntur, ſalutarem intelligimus ductum fore, ſi poſt eruptionem factam febres ceſſaverint, & magis extemplo vel eadem die: ſiti quoque recedente, atque perfecto appetitu cibi: ventris quoque officio parva atque congeſta reddente; ipſius etiam puris albedo, atque eodem colore apparente.*

Si vero febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degeneraſſe jam totum ſanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum eſſe aegrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rariſſime ſaltem, illud contingit, ubi pus optimae notae eductum fuerit.

Aëris autem ingreſſus praecavetur, quantum fieri poteſt: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata eſt, impoſſibile eſt, omnem aërem arcere inter deligandum vulnus; ſed tunc curandum eſt, ut aër ſatis calidus ſit, ne inſolitum frigus thoracis viſcera ſentiant. Quomodo autem, poſt evacuationem puris integram, excludendus ſit aër ex thorace, & quaenam requirantur tunc cautelae, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in Curatione *Vulnerum Thoracis* ad numeros hic citatos.

(*d*) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 315. (*e*) Morbor. Chronicor. Lib. V. Cap. x. pag. 590.

§. 1193. Si pus fuſcum, ichoroſum, fibrillis miſtum, foetidum, ſpecillum inſtar ignis colorans, ſubcruentum, uno impetu totum effluens, prodit, ſummum periculum, & mors, vel phthiſis.

Recenſentur hic ſani puris, degenerantis in ſaniem vel ichorem, ſigna: cum autem pus tunc ſemper ſimul acrius fiat, partes, quas alluit, eroduntur, & ipſa ſolida, fibrillarum inſtar, in pure educto natant, dantque ſignum certum, viſcerum integritatem laeſam eſſe, adeoque parum ſpei ſupereſſe, cum ab aëris acceſſu putredo jam incepta augeatur citiſſime. Foetor autem peſſimum ſignum dat, cum pus bonum omnino inodorum ſit, & magnae jam putredinis indicium eſt. Obſervatur autem, quod ſpecilla, argentea inprimis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere ſolent, ſi humoribus putreſcentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in iſchuria diu retentam urinam, & jam fere putrefactam, catheterem argenteum, per quem emittebatur, tali colore infeciſſe. Omnia haec notaverat *Hippocrates* (*f*) dicens: *Quibus dum concutiuntur pus graveolens & coenoſum prodit, ut plurimum moriuntur. Quibus a pure ſpecillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Subcruentum ſi fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vaſa eroſa ſanguinem exſtillaſſe, & puri miſcuiſſe. Interim tamen notandum hoc eſt, quod ſanguis cum pure prodiens tunc tantum malum det ſignum, quando ipſi aequaliter permiſtus eſt, non vero ubi ſtriae quaedam ſanguineae in pure conſpiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia praeterlabitur, & facile quid ſanguinolenti ſecum defert. Hoc toties apparet, quando abſceſſus, in externis partibus corporis haerentes, lanceola aperiuntur; cutis enim vaſa diſciſſa ſanguinem miſcent puri erumpenti, ſed non aequabiliter, cum ſanguis ex vaſis elapſus ſtatim in concretionem tendat; hinc ſtriatim per pus diſpergitur. Unde intelligitur ratio, quare *Hippocrates* (*g*) dixerit, ubi de Empyemate agit: *Signum vero, an ſit evaſurus; ſi pus album ac purum fuerit, fibraeque ſanguinis inſint, ut plurimum convaleſcit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculoſam eſſe puris ſubitam & totalem eductionem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob ſubito auctam admiſſo aëre putredinem, exſpectanda eſt; vel ob tabefactum pulmonem phthiſis immedicabilis, lentius quidem, ſed certo tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia ſigna bona enumerata fuerunt, quae ſi adſint cuncta, magna ſpes, aegrum ſuperſtitem fore. Econtra, ſi omnia ſigna, hac paragrapho enumerata, appareant. Verum quandoque occurrit, quaedam ſigna bona adeſſe, & quaedam mala, tunc anceps eventus erit;

(*f*) Coacar. Praenot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.
(*g*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. pag. 569.

erit; neque certa ſalus praedicenda tunc, neque tamen deſperandum. Caſus legitur apud *Brunnerum* (*h*), qui ex thorace Empyici libras duodecim materiae ſubrufae intra triduum emiſit; adeoque pus jam degeneraverat a bona ſua indole; ſed tamen nondum arroſerat thoracis viſcera, quae videntur integra manſiſſe: hinc nullum ſymptoma ſupervenit, & quinto jam ab operatione die incepit eſurire, pulſum, & reſpirationem inprimis, liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam ſanorum ſimilem reddidit, & ad miraculum uſque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*i*), poſtquam & bona & mala ſigna ſuppuratorum enumeraverat, addit: *At quibus aliqua ex praedictis acceſſerint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore ſervantur.*

§. 1194. Si exeſum fuerit mediaſtinum, aperto Thorace, ſaepe ſubitanea ſuffocatio.

Pus in tali caſu vel tam copioſum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediaſtinum, vel adeo acre, ut erodendo ſibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & ſuffocationis periculum inſtat. Dum autem in tali caſu paracenteſis inſtituitur, metus eſt, ne aër, puris aliqua copia effuſa, libere irruat in utrumque thoracis cavum, ſicque inſpirationem impediat. Conferantur illa, quae §. 170. habentur ad numerum quartum de vulneribus latis utramque cavitatem thoracis, cum admiſſu aëris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere poſſe, niſi Empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquiſiverit acrimoniam.

§. 1195. Si Empyema vetus, vires collapſae, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adſit, corpus contabeſcat, paracenteſis facta mortem accelerare ſolet.

Certo enim ex his ſignis novimus, pus jam acre redditum eſſe, ſanguinem putrida cacochymia corruptum, atrophiam conſummatam: adeoque tunc ſuo fato relinquendus talis aeger, & ſola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui a pure collecto adhuc ſuſtinebatur, diffluit ilico, & ſubito moriuntur aegri. Sic & utilis haec operatio vituperium patitur, & Medici famae turpis nota inuritur, dum creditur, occidiſſe aegrum, qui ſervari non poterat.

(*h*) Glandul. Duod. ſeu pancreas ſecundar. Cap. IV. pag. 84.
(*i*) Coac. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

FINIS TOMI TERTII.

E TYPOGRAPHIA

DAMMEANA.